image
not
available

VIRO
ILLUSTRISSIMO ET CLARISSIMO
DN. DN.
ANTONIO MAGLIABECHIO
SERENISSIMI
MAGNI HETRURIÆ DUCIS
CONSILIARIO
ET
BIBLIOTHECARIO MERITISSIMO
VELSERIANAS HASCE RELIQUIAS
L. L. Q. D. D.
CAROLUS VELSERUS À NEUNHOFF
REIP. NORIBERG. SENATOR
ET
SCHOLARCHA.

MARCI VELSERI
OPERA
IN UNUM COLLECTA.

Sedet hîc, ſedata temeritate hoſtium,
(dum aliæ ſtant civitates ac provinciæ)
Illa Jovis, Junonis, Neptuni mater, Saturni uxor Cybele,
turribus comas cincta.
Magnam matrem magna decet filia,
ſalvo BOJORUM *clypeo inſignis*, alta, & ſtrenua,
quem ideò tenet, quia nunquam abjecit.
Antiquo robore *pinus* ingentes tendit ramos,
denſis hoc montis culmen *obumbrans*
frondibus, *& nulla lucos agitante procella:*
In quam *puram & caſtam* arborem *Atys* converſus eſt,
velut arctius dilectam *Cybelen* Deam brachiis ſuis complexurus.
Eſt ſuccincta comas, hirſutaq; vertice pinus
grata Deûm matri; ſiquidem Cybeleius Atys
exuit hac hominem, truncoq; induruit illo.
Hinc *pinus* cœpit eſſe certiſſimum *virginitatis* ſymbolum,
hinc pronuba *caſtos* accendit *pinus* amores,
& *februa* poſcenti *pinea* virga data eſt.
His *Cybeles pomis* ſuus itaq; ut honos eſſet,
VELSERUS *pineam nucem* fregit nucleum eſſe volentibus.
A dextris dexterrimè *Tempus* pariter ac *Virtus*
ad calamum dictant Hiſtorico, quod factitatum eſt ad gladium;
Dictum! Factum!
Flaminii caſſis, Gargeno detracta, non caſſa annuit fide,
munita Viro cui vertice ſurgens
triplex criſta, jubas effundit crine SUEVO:
Aurea cæſaries ollis,
auro virgatæ veſtes, *manicæq; rigentes*
ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo.
HIC LABOR, HOC OPUS EST!
A ſiniſtris haud ſiniſtrè res *Vindelicorum* agitur,
confluvio pari atq; conſilio *Vindonis* ac *Lyci*,
queis aqua nunquam hæret:
Ad ſacras illorum origines Rætia ſua ſic pandit retia,
ut capere poſſis, quod capit.
Nunc Druſi victoria, mox detruſi Vindelici;
hinc in Alpibus *trophæa*, illinc *roſtratæ* ad lacum *ſtatuæ*:
Donec *Muſarum volucres*, parcæ, fideles, in coloniam miſſæ,
has pedibus confinxerunt ceras, queis opera ac labores ſuos
otio haud marcidus MARCUS manu ſua inſcriberet,

G.C.Fimmart delineavit et sculpsit.

IV

MARCI VELSERI,
MATTHÆI F. ANT. N.
REIP. AUGUSTANÆ QUONDAM DUUMVIRI,

OPERA HISTORICA ET PHILOLOGICA, SACRA ET PROFANA.

In quibus

Historia Boica, Res Augustanæ, Conversio & Passio SS. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, Vitæ S. Udalrici, & S. Severini, Narratio eorum, quæ contigerunt Apollonio Tyrio, Tabulæ Peutingerianæ integræ, Epistolæ ad Viros Illustres Latinæ Italicæque, & Proteus satyra continentur.

Accessit

P. Optatiani Porphyrii Panegyricus, Constantino M. missus,

ex optimo Codice à PAULLO VELSERO divulgatus, unà cum *Spicilegio Critico* Christiani Daumii.

Præmissa his fuit

Præfatio ad Lectorem, de singulis scriptis nunc recusis, juxta Virorum eruditissimorum sententias:

Nec non

VITA, GENUS, ET MORS AUCTORIS NOBILISSIMI.

Accurante

CHRISTOPHORO ARNOLDO.

NORIMBERGÆ,

Typis ac sumtibus WOLFGANGI MAURITII, & Filiorum JOHANNIS ANDREÆ, ENDTERORUM.

ANNO cIↃ IↃc LXXXII.

AD

STUDIOSUM LECTOREM
PRÆFATIO
CHRISTOPHORI ARNOLDI.

Erè ac præclarè Tacitus : Suum cuique decus posteritas rependit. *Hic enim mortuorum memoriæ propagandæ labor est suscipiendus ob eos, qui dum mortalem hanc vitam incolerent, cum sapientia atque doctrina cæteris anteirent, ad scribendum se contulerunt ea, quæ ab ipsis essent inventa & excogitata divinitus. Benè igitur de Repub. literaria mihi mereri videntur, qui illustrium Virorum scripta, nostra ætate florentium, quæ (sicut alia omnia) vetustas obrueret, omnium seculorum posteritati commendare, atque ab oblivione vindicare nituntur : Hæc ipsa, inquam, Cognatorum diligentia fuit, ne aliquo in angulo MARCI VELSERI cimelia, olim evulgata, pulvere situq; marcescerent ; aut inedita muribus blattisq; cibum præberent. Quamobrem gaudeo, mihi, ad posteros recreandos, id esse oblatum, quod & lectoribus gratum fore non dubito; cum summi illius Viri Opera, conquisita & collecta, publicæ luci restituo. Cæterum in hæc ipsa Amicorum cohortatione incitabar, qui & mihi manus porrigebant, operamq; suam sedulò addebant. Inter primos aut primus occurrit Venerabilis Vir, & exactæ jam ætatis,* Joachimus Camerarius, *unicum posteritatis suæ decus ac ornamentum ; sic enim is fatur in literis suis :* Mitto epistolas Magni Velseri ad Avum meum, quas non ingratas fore spero Illustri Familiæ; cui me quàm plurimum commendo, dum in parte felicitatis pono, extare monumentum amicitiæ Illius erga meos. Valdè lætor de adornatione editionis, quam mihi significas; cui an fortè aliquid successurum sit de Vita Viri magni, deinceps intelligam. *Et post nonnulla :* Porrò quin, quæ paratur editio opusculorum illorum, futura sit elegans, ut fuit Velserus pater elegantiarum, dubitare me non sinit Typographi studium; qui Augustanis & Venetis, ut puto, cedere non volet. *Tam in omnia pariter intenta bonitas & accincta* Nic. Heinsii *erat, ut incunctanter in suis etiam fateretur, se auxilio mihi affuturum :* De Marci Velseri, Viri & dignitate & doctrina conspicui Operibus in unum colligendis

Ann. IV, 35. 3.

Heidelb. 5. April. 1678

Viana, Non. Nob. 1678.

gendis ac permittendis luci consilium vestrum non possum non vehementer approbare. Memini quidem in scriniis meis extare complures ejus epistolas, ad Josephum Scaligerum τὸν πάνυ exaratas, quæ ex hæreditate jam olim paterna ad me devenerint; conquisiturus cum cura has ipsas, ut animus multo torpore immersus, ex angustiis funestissimorum ac valetudinis diuturnæ incommodis emerget. *Præterea salivam tantùm nobis movit, dum epistolam his obsignavit verbis:* Videor vidisse olim apud Parisios, in Mazariniana bibliotheca Marci Velseri commentarios in KALENDARIUM ROMANUM, cujus exemplar edidit Petrus Lambecius è bibliotheca Cæsaris Vindobonensi; ejus libelli an apographum extet apud Velseri hæredes, haud scio. *Nec quicquam omisit Vir amicissimus (quo ante multos annos in celeberrima Batavorum Academia usus sum valdè familiariter) ut commodis nostris strenuè inserviret; quare V. Cl. Emericum Bigotium mihi adjuncturus, alio tempore, de eodem*

Viana, 1679 Eid. Febr. *Kalendario subindicavit sequentia:* Idem amicus meus, *ait*, cum scribat, se brevi excursurum rure, ubi sedem nunc fixit in Neustria, ad Parisios; atque illic partem quadragesimæ potissimam à se fore exigendam, per literas mox rogabitur, ut bibliothecam aditurus Mazarinianam, inquirat in Kalendarium, de quo proximè agebam; si illic etiamnum asservetur. Nam ex quo mihi à Gabriele Naudæo exhibebatur, ipsam bibliothecam, auctione publica distractam fuisse, sed postea majori ex parte ad veterem rediisse dominum audivisti credo. Porrò, ubi primum licebit per otium & valetudinem, scrinia omnia excutiam; etiam ea, quæ paternæ hæreditatis iure ad me pervenerunt, ut Marci Velseri τοῦ πάνυ Epistolas ad Jos. Scaligerum exaratas, & si quæ præter has offerentur, eruam; tibique, immò posteris vindicem. De his in transcursu nunc te monendum duxi. *Nec fefellit opinionem meam, sed fidem suam (per candidas* Carpzovii *manus) mihi præstitit Vir integerrimus: Immò non satis habuit explere, quæ promiserat; hoc videlicet studio parum contentus, nisi*

Viana, 1680 m. Sept. *gemmas auro quoque includeret:* Vir Illustris, *inquit*, Constantinus Hugenius Zulichemius possidet syllogen haud parvam literarum, à Viris clarissimis illorum temporum exaratarũ ad Justum Lipsium; quas inter Velserianæ complures comparent. Harum ne gravetur copiam nobis facere, possessorem, parentis mei, ut scis, amicum veterem rogavi. *Neque rogatio hæc in irritum redacta fuit; Illius enim concessu & beneficio, filius meus, ad Batavos tunc flectens iter, in ædibus Hugenianis, ex aureo illo Epistolarum tomo ab An. 1594. usque ad An. 1602. omnes illas amantissimè descripsit (nihil enim potuit fieri amantius) quas hîc publicavimus. Gratias laudesq́; divino Seni agimus, ac porrò acturi sumus, quod benevolentiam suam in nos navare voluit; tranquillam Nestoris ætatem semper precaturi. Easdem Heinsio etiam post mortem debemus, quem Virum principem celerius, quàm opus fuerat, rebus humanis sua ingentia in cœlum merita evocarunt: Plura enim edidit veræ eruditionis monumenta, quam quisquam alius, qui una esset ætate: Ita doctè, ita eleganter, ita*

com-

commodè scripsit, tum soluta oratione, tum versibus, ut sit difficile judicare, utrum ille melior fuerit Orator, quàm Poëta: Verum obiit is, Hagæ Comitis magno Viris in Gallia, Anglia, Germania, Suecia, & Italia eruditissimis (quibus erat unicè charus) dolore nuper ac luctu relicto. Præterea huc accessit exhortatio doctrina pariter ac prudentia Nobilissimi Viri F. B. Carpzovii, *(cujus amor & auctoritas hoc ipsum mihi negotium imperare poterant) ut verba Epistolæ Illius pensiculatius æstimarem, & forti imperio facilè obtemperarem, dum ait:* A doctissimo Daumio relatum accepi, te novam Velseri Monumentorum Augustanorum & aliorum Operum editionem moliri; quo labore nec meliorem nec utiliorem, adde nec splendidiorem suscipere poteris; famamque nominis tui ultra Monumentorum ipsorum ætatem extendes, & opus exiges, quod nec Jovis ira nec ignes: nosti cætera. Quæso, nihil te ab hoc proposito dimoveri patiaris, neque ulla antiquior tibi cura sit, qua studeas, ut tanti Boni citiùs compotes reddamur. *Venit mihi in mentem Magni Hetruriæ Ducis Bibliothecarius, summis laudibus ad cœlum efferendus; tanta enim sollicitudo & cura (quam ipsemet sibi in hac nova Operum Velserianorum editione struxerat) Illius fuit, ut sempiternæ gloriæ meritò commendari debeat: Omnes eruditi, in universo orbe, videntur mihi perspicere ipsius animum propensum ad salutem Rei literariæ; dum hoc unicè ac semper agit, & acturus est, ut cunctis ultrò inserviat, qui literis se totos involvunt, quosque in altum doctrina misit. Nomina feci, quæ ego versura facta solvere haud queo: Debemus enim Illi Epistolas ad Nobilissimam gentem suam, hujusq; ad Nostrum, perscriptas; debemus varias, ex instructissima ipsius bibliotheca, eclogas, manu sua descriptas; nec aliam certè ob caussam, quam ut celebre Velseri nomen dignis laudibus veneraretur; aureamq; huic Heroi statuam, ab Italis longè gratissimis adhuc ponendam, politissimis ad me literis ultrò polliceretur. In prioribus Illum hoc decoravit elogio:* Pochi Vomini hà avuto questo secolo equali ad esso, e forse niuno superiore, per le tanti doti, che congiuntamente in esso risplenderono, di dottrina grande, ed universale; giudizzio purgatissimo; bontà di vita; nobiltà di sangve; cariche onorevolissime; affetto, e protezzione verso tutti i Letterati più celebri di tutte le professioni. Solo in questo è stato sfortunato, che niuno ne hà scritta una Vita, come sì doveva, e fattolo vedere, per quel grande Vomo che esso è veramente stato. *Postea insatiabili gaudio compleri se testatur, quod commodare se nobis possit:* Oh come mi rallegro di poter contribuire al meno con questa piccola pietruzza, alla nobil fabbrica della nuova edizzione di un Vomo insigne per Nascità; per Letteratura; per Dignità; per bontà di costumi; per cortesia; per beneficenza verso di ogni sorta di Letterati; per il quale non cede la gloria la Germania alla Francia per il Peireschio, ne all' Italia pel Pinelli. *Verbo satis digno tam operosa industria appellari nullo modo potest; neque commodior desiderii sui explicator mihi videtur, quam ipse Magliabechius, cujus iterum verba conabor exprimiere:*

Lipsiæ, d. 15. Nov. A. 1678.

Firenze, li Decemb. 1680.

Li 7. Dicemb.

Avevo

Li 21. Di-cemb. Avevo deliberato di ſcrivere ſolamente ſei fogli, mà tanta e tanta roba mi viene intorno à quel grand Vomo alla memoria, che ne hò ſcritti dodici, e ne aurei potuti ſcribere anche cento. Spero però che da queſti dodici, come dall' ugna del Leone, chi non aveſſe quella gran cognizzione di queſto grand' Vomo, conoſcerà, che maggior li eſſo non hà forſe prodotto il noſtro ſeculo. Ben sò, che in diverſe coſe hà avuto de' ſuperiori ad eſſo, mà certo, che non sì troverà un altro, nel quale foſſero inſieme congiunte tante ſingolariſſime doti, e virtù, ed anche ognuna
,, di eſſe con eccellenza. Niuna coſa hò mai fatta tanto volentieri, quan-
,, to lo ſcrivere queſti fogli, per pagare queſto piccol tributo, alla memo-
,, ria immortale di un Vomo, anzi UN EROE, AL QUALE DOU-
,, REBBE LA NOSTRA ITALIA INNALZARE UNA STA-
,, TUA D' ORO. Furono Letteratiſſimi, non ci è dubbio, nel ſuo
,, tempo frà gl' altri Giuſeppo Scaligero, Giuſto Lipſio, ed Iſaaco Ca-
,, ſaubono; ma Dio buono, i due primi particolarmente, come poco
,, amici, anzi nemiciſſimi della gloria nelle Lettere de gl' Ingegni Ita-
,, liani. Pel contrario, il Velſero, quanti amici eruditi, ed in ogni pro-
,, feſſione, aveva in Italia? Con quanta ſtima ne parlava? Con che af-
fetto? *Et ne impudenter feciſſe, meoq; nomini ex aliorum cimeliis libare laudem voluiſſe videar, gratus agnoſco officioſè & peramanter factum, quod* Frid. Spanhemius *&* Jac. Gronovius (*quanta, & quàm amica nomina!*) *ex ſcriniis bibliothecæ Batavæ, nec non paternæ, Velſerianas cum filio meo benigniſſimè communicarunt. Habuere illos ſibi documento* Henr. Meibomius, *nec non* Henr. Gunth. Thulemarius; *qui huic Operi quædam adjumenta atq; ornamenta cupidè & libenter ſubminiſtraverunt.*

Auctoris, nunquam ſine laude nominandi, libros uno hoc volumine comprehenſos, ordinatim, velut exhibiti fuere, numerando percenſebi-
,, *mus: His antecedit* Hiſtoria Boica, *quæ veluti Sol, aſtrorum obti-*
,, *nens principatum, habet aliquid, quod huic ordini prævertendum putet:*
,, *Illam dein ſubſequuntur* Res Auguſtanæ: Converſio & Paſſio SS. Mar-
,, tyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ; Vita S. Udalrici,
,, Auguſtanorum Vindelicorum Epiſcopi: Vita S. Severini, ab Eugip-
,, pio Abbate ſcripta: Narratio eorū, quæ contigerunt Apollonio Tyrio:
,, Tabulæ Peutingerianæ: Epiſtolæ ad Viros illuſtres: & Proteus, ſatyra.

Viſus eſt HISTORIAM BOICAM acri ſubtiliq; ingenio & judi-
Epist. 269. *cio percenſuiſſe Iſ. Caſaubonus, Thuanum procul dubio ſecutus*: Habent igitur tandem, *ait*, Boji tui hiſtoriam rerum ſuarum ea diligentia è tenebris erutam, ea ſtili felicitate compoſitam, ut quid amplius in ea quidem parte deſiderent, reliquum ſit nihil. Utri potius gratuler? illine genti, an tibi, neſcio: Sed gratulor certè utrique ex animo; tibi, quod opus ſuſceptum, ut erat dignum, graviter & ex fide perfeceris: genti Nobiliſſimę & noſtræ συγγενῶν, uti probas, quod virtutum ſuarum dignum tandem ſit nacta præconem. Præſes THUANUS, Vir omni laude major, cum ex indicibus Francofordienſibus de libri hujus editione cognoviſſet,

vissset, non quievit prius, quàm totum εἰς πόδας ἐκ κεφαλῆς devorasset. Ex quo potes intelligere, quod sit ipsius de iis, quæ à te proficiscuntur, judicium. *Idem omninò fecit Lingelshemius, ceu ipse fatetur in sua, ad* Epist.38. *Bongarsium:* Boica Velseri devoravi, nihil jam diu est, ita me rapuit in admirationem. Mirum mihi, quod toties P. Æmilium vestrum notet, qui tamen accuratus valdè Scriptor; sed istius hominis diligentiam nihil fugit. *Summa, ut autumo, eorum voluntate factum est, ut unum atque idem sentiret Jac. Bongarsius:* Boica tua legi cum admiratione & dili- Epist. ad Velser. an. 1604. gentiæ & elegantiæ, qua veteres certè æquas, veteres inquam notæ melioris: Itaque & quod me exemplo privatim donaveris, exulto; & quod tam accuratum opus publicum feceris, huic seculo nostro gratulor. *Exultat animus, maximorum Virorum testimonia percurrens, quæ silentii sipario involvenda haud existimo; sed ne diu in eorum enumeratione verser, verba ipsa citabo, prætextis semper nominibus. Lel. Bisciola:* Tom.II Hor. Subs. lib. III. cap.7. num.84. Hæc tibi parum videbuntur, Amice Lector, erudita & solida, si cum iis contuleris, quæ diu pòst scripta legi ejus Historiæ initio, quam de rebus Boicis prudenter, doctè & eleganter summo judicio Vir, atque doctrina, cum pari Nobilitate conjuncta, Marcus Velserus condidit, & ad me ex Germania liberalissimè dono misit, hominem sibi planè ignotum. *Haut aliter, in Vitis Germanorum Politicorum Melchior Adamus:* Annales Boicos scripsit tanta perspicuitate, tanta fide, tanta prudentia, tanto nitore; ut meditanti videantur adstitisse hinc Musæ & Gratiæ: hinc Consus, Apollo, Suada, Venus. *Nec non Nic. Serarius, in Moguntiacis* Lib.III. Notat.28. *Rebus:* Hæc Augustanus ille, Boicusque TACITUS. *Haud aliter Andr. Brunnerus in Annalibus Boicis:* Atque hactenus Nobilissimus Part.II.lib. VI.pag.117. 118. idemque doctissimus Vir, Marcus Velserus, Reip. Augustanæ Duumvir, Bojorum res narrando perduxit; quos ego eodem jure felices appellem, necesse est, quo Achillem Alexander; quod & ipsi talem laudum suarum nacti sunt præconem, dignissimum certè, qui LIVIO, veterum Bojorum res Romanæ historiæ inserenti, successor daretur; eoque minus molestè fero, eum seculi nostri TACITUM à quibusdam indigitari: Etsi enim eo nomine non amplissimè laudatum intelligo, Bojis tamen gloriosum erit, suæ quoque genti LIVIUM & TACITUM laudatores obtigisse. At enim quia illi egregiè cœpti cursus metam mors invidit, nos, quo possumus pede, certissimo duce destituti, cujus Manibus benè precamur, iter prosequemur. *Boh. Balbinus, Vir in studiis doctrinæ multi atque celebrati nominis, & Amicus noster vel Lælio comior, jucundiorq; (quid enim obstat, quo minus digno optimum Virum elogio prosequar, qui in variis scriptis suis omnes bonos juxta ac eruditos justis dignatur præconiis?) plus simplici vice, & quidem plena manu Historici nostri laudes in astra sustollere, nulla satietate defatigatur:* Potestne, *inquit*, his tam vetustis originibus ad gloriam illustrius quidpiam adjici? Syntagm. Hist. de Fam. Guttenst. fol. 6. potest; & magnis quidem authoribus nixum. Observant egregii Familiarum & antiquitatis Boicæ & Bohemicæ indagatores; quos inter cho-

rum

rum ducit M. Velserus, V. Cl. Patricius Augustanus, & rerum Boicarum, quæ etiam nos attingunt, Scriptor illustris, cujus laudationem habes apud Cardinalem Baronium, Anno Christi 924. *Idem, de priscis Bohemiæ populis scribens*: Hæc Velserus, cui tanta Veterum authoritate suffulto, Historiam Boicam scribenti, qui fidem habere nolit, eum ego infra omnes Historicos pono. *Postquam Virum hunc Celeberrimum, ceu* accuratissimum Boicæ antiquitatis examinatorem, & omnis historiæ scientissimum *de vetere Bojorum nomine consulendum suaserat, ad demonstrandam Marcomanniæ notitiam, usus est* Weleslavio & Velsero Viro Clarissimo potissimum, ex optimis quibusque Romanorum ejus ætatis Scriptoribus, velut accensam facem præferentibus. *Interdum audit* Boicæ historiæ princeps, *mox dignitas ejus ac fides confirmatur*: Hæc affirmat Historiæ nostræ non ignarus aliquis, sed peritissimus, qui veterum Bojemorum, in hac regione nostra degentium Historiam accuratè examinavit, & quinque eruditissimis libris complexus est; in quibus nihil traditum invenias, quod non multiplici veterum Scriptorum, Romanorum æquè ac aliorum authoritate & testimoniis confirmet. *Cumq; socii putandi sint, quos inter doctrina & eruditio omnis communicata est, collegium Historicorum instituit, ut Noster in eorum ingeniorum comparationem evectus, magis enitesceret, & posteri scirent, quinam* accuratissimi *forent* tres Scriptores, Cromerus, Velserus, Weleslavinus; *immò* tres egregii Scriptores; *nec non* Cromerus & Velserus, præstantissimi duo, & chronologiæ studiosissimi Scriptores. *Nec dubitavit literarum & antiquitatis bene peritus, Sim. Rettenbacher, in legibus Bojorum à Theoderico Clodovei filio conditis, docta sequi vestigia*: Non erit injucundum, ut opinor, ob antiquitatis notitiam, nonnullas eruditissimi Velseri verbis huc afferre. *Super hæc fœdus sancitum inter Episcopos & Abbates, de cura pro mortuis gerenda*, ab eruditissimo Velsero ex veterrimis membranis descriptum, in priscæ religionis, & charitatis argumentum, *ex Historica quoque Boica in Noricam suam transtulit. Sed ne versionis videar oblitus, de hac modò addam, simillimum Marci fratrem, Paullum videlicet* Velserum *eandem Historiam veste Germanica adornasse; ceu lato clavo Romanorum haud contentam. Neq; etiam illud mihi negligendum est, quod ad librorum eorundem numerum pertinet; Raderus enim, in Bavaria Sancta, sæpissimè mentionem facit* libri sexti Annalium Boicorum: *Meminit quoque Ehingerus in suis ad Raderum epistolis ejusdem, hoc voto*: Hisce in Domino vale, mi Radere, meque (quod facis) amare perge; & bea aliquando libro sexto ἀνεκδότῳ M. Velseri τοῦ μακαρίτου Annalium Boicorum, saltem ut legam. *Cui id responsi dat Raderus*: Mitto cum his M. Velseri librum Rerum Boicarum sextum, ineditum. *Sed tantò majorem mihi frustratio dolorem attulit, quantò acriùs intentiusq; pervestigavi.*

Lib. I. Epit. Rer. Bohem. cap. 20. Dec. I. lib. I. Miscell. Reg. Boh. cap. 5. & lib. II. c. 1. 2. 3. 4. 6. & 18.

Lib. eod. cap. 11.

Lib. eod. c. 5. 7. & 22.

Lib. 1. Annal. Cremif. cap. 4. & 7.

Aug. Vind. A.C. 1605.

Velit. Epist. El. Ehing. pag. 266. 267.

Ac ne longius abeam, ut de REBUS AUGUSTANIS sermonem habeamus necesse est. De his igitur egregie Ant. Possevinus: At Marci Velseri,

Matthæi

Matthæi F. Hiſtoria rerum Auguſtanarum venit ad manus meas integra, ſeriùs quàm cupieram. Quam attentè legens, atque perpendens, non ſolùm Germanicis, verum etiam Romanis rebus, præſertim coloniis, pernoſcendis perutilem ſi quis neget, maximè erraverit. Dictio Romanam dignitatem ſine ullis ambagibus ſapiens. Nil in ea turgidum, nil laxum; ſi qua in re immoratur, id ad rem ſolidè explicandam facit. Hiſtoricorum porrò lapſus (Aventini præſertim) planiſſimè retegit. Quod ſi reliqui Hiſtorici (dicam fidenter) etiam antiqui celebriores adeò accuratè cum geſtorum ipſorum narratione chronographicas tabulas rectè delineatas, & antiqua monumenta ſive Nummorum, ſive Marmorum, & Inſcriptionum antiquarum conjunxiſſent, non ita fuiſſet ſequentibus ſeculis laboratum: Quin & ſemel perſpecta memoriæ tenacius inhæſiſſent, eadem autem opera ingens eruditis ingeniis ſupellex veterum notitiæ rerum acceſſiſſet. Venetiis autem hæc Latina Hiſtoria cuſa eſt anno 1594. apud Aldum, Paulli F. Ea verò res Auguſtanas & Rhæticas per quingentos quinquaginta annos à Colonia Auguſta deducta continet, quibus paruit Romanis & Gothis; donec denique ſub Francorum Imperium ditionémque recidit; ſed & noviſſimè Hiſtoriam Boicarum rerum è typographia Auguſtana edidit, tanto dignam ingenio, &c. *Ne Caſaubonus quidem nos de ſe tacere patitur, qui ſimpliciter & candidè, ceu juſtus rerum æſtimator, judicium inclutum judicavit, de rebus Auguſtanis, ad Auguſtanum:* Ubi primum ſcripta illa tua videre mihi contigit, quibus patriæ gloriam auxiſti, tibi autem æternum decus comparaſti, ſimul mirari excellentiſſimum illud ingenium tuum cœpi & amare. Nihil dabo auribus tuis, ſed profectò ita lectio ejus operis totum cepit, itáque tibi adjunxit, ut videar mihi jure meo poſſe à te poſtulare, habeas me deinceps in eorum numero, qui te amant juxta & obſervant: nam equidem nemini conceſſero illorum, quos novi habere te plurimos tuarum virtutum admiratores. Deus bone, quàm mihi placuit ille candor, illa φιλαλήθεια, quæ nuſquam non apparet in eo ſcripto. Liceat mihi per te veram vocem mittere, unus tu mihi adhuc repertus es, qui ad ornandam patriam ſimul & veritatem inveniendam defendendamq; acceſſeris. Cæteros enim, qui de antiquitatibus veſtræ Germaniæ libros ediderunt, quis eſt judicio aliquo præditus, quin videat pleroſq; omnes, dum cupiunt patriæ ſplendorem adjicere, ἀφειδεῖν τῆς ἀληθείας; ſive is cœcus quidam patriæ amor, ſive judicij imbecillitas, aut potius utrumq;, hoc puto verius: nam & τὸ φιλοῦν τυφλώττει περὶ τὸ φιλούμενον certum, & plures eſſe, qui ingenio valeant quam judicio, aſſenſurum te mihi non dubito. *Paganinus itaq; Gaudentius, in ſingulari tractatu, de favore Principum erga literas & literatos, maximas Vindelico Livio, pro Rhætis popularibus ſuis, gratias egit, ſpecioſo hoc ritu verborum:* Gravementi peccarei, ſe di te non faceſſi commemorazzione, o Marco Velſero, ſplendentiſſimo lume della tua Germania, e principal direttore della Republica Auguſtana. Tu con l'ampio poſſedere de' beni paterni, e con la

Tom. II. Bibliotb. ſe-lett. lib. XVI. c.48.

Epiſt. 74.

L'Animo degli Studi, cart. 493.

prisca stirpe della nascità, accopiasti tanto recondito sapere. Tu sgombrasti le tenebre, che folte regnavono nelle rimote memorie de' Vindelici e de' miei Rheti. Alla tua diligenza, ed esattezza tanto dee la mia dolcissima Patria, che da te ricevuto hà segnalatissimo benefizio. *Atq; hæc procul dubio caussa fuit, ob quam melioris ingenii ac sincerioris animi homines operæ pretium fore existimarunt, qui interpretum functi munere Res Augustanas, de Latino conversas, diversis in locis, & hinc tomis duobus Germanicè loqui instituerunt. Georg. Hieronymo Welschio (qui sæpius literatissimas ad me literas dedit) monumentis quidem Augustanis nonnulla addere curæ fuit, quæ Illustris quondam Marcus Velserus, fato abreptus vidisse non potuit, quia serius eruta & cognita fuerunt; sed de his nihil sibi constare D. Lucas Schröckius, in Memoria commmunis nostri amatoris scribit. Nec tamen ea breviter referre supersedebo, quæ Vir ille eruditissimus circa eadem Monumenta circumspectè satis ac modestè monuit: in marmore scilicet quadrato Rhætico* Draconatium *conspici, sed ex parte Vindelicorum, qui cum Romanis ad lacum Acronium consixerunt,* ab Augusti, *ut videtur,* ævo; *quo bis dum* insueta signa *fuisse putat: Idoli præterea* caput, *quod Noster non tam* Cisæ, *quàm* Medusæ *suspicabatur, is sua opinione numen potius triforme Ægyptiorum repræsentare existimat: Deniq; trocho, perquàm egregiè delineato inibi & exposito, istud etiam ex conjectura sua addit, cum trochus in marmore illo minor appareat, quem puellus elata manu aut versare, aut jacere videtur; fuisse haut dubiè etiam majores graviorésque, quos pueri adultiores circumagerent; nec enim aliud sibi velle innuit Martialis epigramma alterum 168. lib. XIV:*

Francof. An. 1594. Basil. An. 1595.

Memor. Welsch. c. 9. num. 64.

Welsch. de Ven. Medin. cap. 3.

Ibid. c. 12.

Inducenda rota est, das nobis utile munus;
iste trochus pueris, at mihi canthus erit.

Dicerem modo, quid de AUGUSTANIS MARTYRIBUS scripserit Marcus, nisi hoc satis liquere ex dictis Cardinalis Baronii crederem, quæ silentio involvi non debent. Annotavit is ad Martyrologium Romanum, editionis secundæ (in prima enim, nec non Antverpiensi A. C. 1613. elogium illud, fideliter monente Magliabechio, non habetur) verba sequentia: Quod ad tempus persecutionis spectat, sub Diocletiano potius passam in Annalibus professi sumus, quod ex antiquioribus in lucem prodidit Marcus Velserus Augustanus, Vir sanè doctissimus, in Actis eorundem Augustanorum Martyrum, quæ nuper edidit. *Idem & de Udalrici memoria sic scribit:* Quo nomine benè precamur Viro maximè pio, atq; diserto, Marco Velsero Augustano; qui latentem & pænè obrutum terra fonticulum, ut iterum flueret, laboravit: Dum, inquam, ejusdem Udalrici Vitam primitus scriptam ab Autore, qui eum oculis vidit, & cum eo conversatus est, jam oblivione sepultam, typis cudendo, & notis illustrando revocavit ad vitam, &c. *Nec non postea:* Habes omnia, ad eundem Sanctum spectantia, in unum redactum volumen, lucubratum, & notulis illustratum, à diserto Viro Marco Velsero, Nobili Augu-

Romæ, An. 1630. die 18. Mart. fol. 144.

Tom. X. Annal. ad A. C. 924. & 972.

stano

ſtano, de quo ſuperius mentio facta eſt. *Bœclerus* βραχεῖ λόγῳ *comprehen-* Bœcler. in
dit: Anno 924. Udalricus, *Nobiliſſimo genere ortus, Auguſtæ Vindelico-* Henrico I.
rum Epiſcopus factus eſt; cujus Vitam *æqualis temporum ejus Anony-* pag. 275.
mus rudi ſermone expoſuit; interpolatam ab aliis, ſed à Marco Velſero, citra immutationem, *cum notis editam. Laur. Pignorius, in Epiſtola ad Andr. Chioccum:* De Draconibus hactenus, de quibus accuratè & co- Symb.
piosè disquirit, ut ſolet, Velſerus noſter, illud Margaritum Germaniæ Epiſt. 13.
ſuæ, in Commentario ad Converſionem S. Afræ.

Vitam S. SEVERINI, ab Eugippio deſcriptam, docto hoc dignatus eſt judicio ſuo C. Barthius: Veterem & ſatis probum, niſi quòd Germaniſmis Lib. XIX.
aliquibus detorta phraſis ipſius, Scriptorem Eugippium ſummo Viro, Adverſ. c. 7.
Marco Velſero, cui & alia non pauca, grati volentésq; debemus. Eum nuper legere per otium aggreſſi paucula iſta, nec indigna tamen hoc inſtituto opere, primo aſpectu notanda offendimus. *Explanavit autem Vir incomparabilis loca aliquot obſcura interpretando, apertiſſiméq; expoſuit; quem vide.*

APOLLONII TYRII Hiſtoriam, ab erudito quopiam monacho, Lib. eod.
ante multa ſecula, Latinitati traditam debemus, *ait idem Barthius,* edito- cap. 20.
ri Clariſſimo, Marco Velſero. Eam verſibus Græco-barbaris politicis deſcripſit anno M. D. Conſtantinus quidam, ut ab eruditiſſimo Viro, Johanne Meurſio didicimus, editis ante hoc ſeculum. Deſcripſit & Latinis hexametris quinq; circiter ſecula numerans Gotfridus Viterbienſis, in Pantheo Chronico; ſed adeò ineptis, & putidorum rythmorum affectantibus, ut vix lectione quis dignos arbitretur. *Hæc ille, cujus annotationes conſule, ſi vis, quas chartæ inibi commendavit. Præclarè inſuper de Scriptore illo meritus eſt Gronovius pater,* ὁ θαυμάσιος, *dum aliquot menda, apud eundem Hiſtoriæ illius interpretem, feliciter correxit; priſcisq; Geographis facem præferens, pro civitate* Curia *reſtituit* Teuchriam, *eam videlicet Pentapoleos partem maritimam, quæ pòſt &* Arſinoës *nomen accepit.*

Verum ne ab ipſo ſcriptorum ordine, velut à recto tramite deviaſſe videar, ad ITINERARII ſchedas Peutingerianas aggrediar: Provin- Expoſit.
cias, & urbes, *inquit Pignorius,* videmus in libro, cui titulus eſt Notitia Menſ. Iſi.
utriusq; Imperii; & in Tabula Itineraria, quam debemus Marco Velſe- cap. 3.
ro, Clariſſimo Viro; cujus beneficio factum eſt, ut nobile illud Antiquitatis monumentum in lucem prodiret. *Unde nec mirum videri nobis debet, quod Celeberrimus Juriſconſultus, Pancirolus, nominis Velſeriani* Infra in
memoriam in Commentario ſuo in Notitiam aliquoties cohoneſtarit. Ad- Monum. Peregr.
ſtipulator hujus gloriæ Cardinalis quoq; Baronius rurſus iterumq; id fol. 434.
ipſum confirmavit: Quibus accedant, *ait,* quæ Vir Nobilis, & cum- Tom. IV.
primis diſertus, Marcus Velſerus, in Fragmentis Itinerariæ antiquæ Ta- Annal. ad
bulæ, ſumma peritia illuſtratis, haud pridem edidit; ubi agit de Prætorio A. C. 383.
Agrippinæ, ad mare ſito: cujus ſententiæ antiquorum monimentorũ fide certa teſtatæ haud inviti ſubſcribimus. Tu, velim, ipſum conſulas.

 Quantò

Quantò Paul. Merula præclarius? quantò frequentius? qui cum intelligeret, quid Heros ille literarum præstitisset, non solum in præfatione Cosmographiæ suæ, verum etiam per singulos ferè libros Peutingerianum illud cimelium perpetuis laudibus honestavit : Tripartitam hanc Orbis terrarum distributionem primùm per chorographiam ostendisse Divum Augustum, scribit incertus Autor libri de Mensura Orbis terræ; quem manuscriptum mihi transmissione liberali communicavit Vir, cum Nobilissimus, tum doctissimus, & rerum Geographicarum aliarumq;, quod Monimenta ab ipso edita planè loquuntur, peritissimus, Marcus Velserus, Patricius & VII-Vir Augustanus. *Quare non potuit, quin faceret* commissionem *non solùm* cum iis, quæ ad idem iter extant in Tabula Peutingeriana, *verùm etiam* cum hodiernis urbium oppidorumque, *quantum in re tam ab ævo nostro remota fieri potest, nomenclaturis.* Incertus quidam Scriptor, nondum editus, quem ad me misit anno cIↃ IↃ xcix, mense Septembri, Vir cum Nobilissimus, tum humanissimus & doctissimus (*inquit aliàs*) sua manu exscriptum ex Codice membranaceo, quo Notitia utriusque Imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ conjungi plerumq; solent, continebantur. *Theoph. Raynaudus cum cura innuit,* in Notitia utriusq; Imperii, & in Tabula Itineraria per M. Velserum edita, visi provinciarum & urbium imagines diadematas. *Videre præterea nos jubet Lindenbrogius,* quæ de hoc castello, accurato studio, annotavit Clarissimus, & inter præcipua Virtutis atq; Doctrinarum exempla nominandus, Marcus Velserus, IIVir Aug. in explicatione Schedæ Itinerariæ antiquæ. *Nibil jam de Marq. Frehero loquar, qui de vetere Francia hæc annotavit :* Unicè huc facit inspectio Tabulæ illius Itinerariæ, in cujus expositione bellissimè hunc locum adducit, & illustrat D. Marc. Velserus cap. III. cui *Barbarica* titulum fecit. Addo tamen: Diversa sunt, FRANCIA, & CHAMAVI, etiam in Tabula illa, ut ibi apparet. *Deinde Francos inter & Germanos discrimen indicans, pergit :* Et differentiam distantiámq; optimè oculis exhibet Tabula vetusta Itineraria Velseri. *Plura de hac, ex optimis auctoribus, sub finem, velut in acervum conjeci. Tandem Pignorius, in Annotationibus suis, ad Cartari Imagines Deorum, suum quoque calculum adjecit :* Di questa descrizione di Solino si vede ancora qualche vestigio nell' antica Tavola Itineraria pubblicata dà Abr. Ortelio, ad instanza del Nobilissimo Sig. Marco Velsero, Gentiluomo di rarissime qualità, al quale i Letterati non anno questo solo obligo.

Part. II. lib. I. cap. 1.

Part. II. lib. II. cap. 15.

Part. II. lib. III. cap. 19. & 20. lib. IV. c. 21.

Tract. de Pileo, sect. 18. sub fin.

Ad lib. 17. Amm. Marcellini.

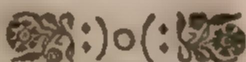
Not. in Auson. Mosel. vers. 434. & 435.

Annot. all' Immagini degli Dei del Cartari, della II. parte, sect. 3.

Sed ne institutæ narrationis fines & cancellos præfatio mea transgrediatur, de EPISTOLIS *deniq; (quarum ab initio multa mentio facta est) dicendum adhuc erit, quod testatur, apud Melch. Adamum vel unicus Janus Gruterus; qui penes se* ultra trecentas adservavit epistolas, *quibus Velserus eum fermè hebdomatim suaviter compellare solitus. Salivam, ut puto, omnibus movet Pet. Gassendus, de amicitia Velseri erga Peireskium hæc inter alia memoriæ prodens :* Velserus literis ad Peireskium datis testatus est, tanti se facere ipsum, ejusque amicitiam,

Lib. de Vit. Germ. Jurisc. & Polit. pag. 480. seqq.

In Vita Fabr. de Peiresk, lib. I.

tiam, ut nihil sibi fuerit ex tota Pinelli hæreditate expetibilius. Quin etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli hæreditate exhæredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem conjiciens, diligere cœpit, tanquam filium, & literarum frequentia, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. *Sed tabulas collegisse, post naufragium, abundè sit. Italorum operam, & sedulitatem satis laudare non possum; Franc. enim Sparaverius, Nobilis Veronensis, Vir acutissimus, Epistolas Velseri ad Medicum* Chioccum, & Nicherolam *Canonicum, August. Oldoinus, S. J. Perusiæ similes ad* Bonciarium, *Franc. Vanni, S. J. Romæ quasdam ad* P. Bencium *aliosq;, Ang. Mar. Arcionius, Abbas & Præses Generalis Benedictinorum nonnullas ad* Ang. Grillum, *in gratiam ac favorem Illustris Magliabechii sui, sedulò investigabant, sed frustra: Verum & illis maximis Viris, in Germania quoq; nostra dudum celeberrimis, gratiæ debentur; nam voluisse sat est.*

De cætero quod non satis exploratè perceptum est, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere quidam conantur; mihi autem tenebræ sunt. Jo. Rhodius pro certo affirmat, quod incertissimū est: Marcus Velserus, *inquit,* auctor SCRUTINII VENETI, liber editus & Latinè & Italicè aliquoties diversis formis, Libertatem Venetam oppugnat, & totam hanc Remp. Imperio Romano vendicat. Eum M. Velsero Augustano deberi, in vita ipsius Melchior Adamus silentio præteriit. *Benè factum; neq; enim sustinuit Vir prudentissimus temerè atq; inconsultè ea affirmare, de quibus ipse, unà cum aliis, vel maximè dubitabat. Sed illum secutus est porrò Vinc. Placcius, haud indiligens talium scriptorum indagator; qui quoque Pet. Scavenii, idem cum vulgo statuentis, Catalogum nonnullorum librorum (qui vel suppresso vel ficto auctorum nomine prodierunt) libro suo inseruit. Ante hos verò Henr. Ernstius ea de re confidentius ita scripsit:* Libellus Italica hac inscriptione, *Squitinio della Libertà Veneta*, scriptus est à Viro Amplissimo M. Velsero. Ostendit in eo, Remp. Venetam non semper fuisse liberam, sed Imperio Rom. Germanico subjectam, contra Bern. Justinianum, Sansovinum, aliosq; Historicos Venetos. *Scrutinio huic (monente Rhodio) oppositi libri peculiares extant publicè; nimirum* Theod. Graswinkelii Libertas Veneta, *seu Venetorum in se ac suos imperandi jus, contra Anonymum Scrutinii Scriptorem. Item Italicè* Squitinio della Rep. di Venetia Squitiniato, *id est, Scrutinium Venetum Scrutatum à* Raph. de Turri, *Genuensi. Patavii, apud Theatinos, extat etiam* Refutatio MS. Anonymi, *qui aliorum (queis pectus sapit) judicio, Welserum prorsus haud assecutus est. Herm. Conringii (cujus obitum ingens Amicorum examen meritò mecum luget; hoc enim Sole, è cœlo Eruditorum sublato ignorantiæ tenebras valdè metuimus) ea fuit modestia, ut* Anonymum *saltim* auctorem Scrutinii *appellaret, nempe conantem ostendere, Venetos ante annum millesimum trecentisimum pro liberis sese nunquam gessisse: Postremò argumentis Anonymi probè & accuratè perspectis, litem istam componit hoc epiphonemate:* Quicquid sit, saltim Rudolfum, aut ejus ætatis Cæsares, in Venetos ipsos nihil sibi arrogasse,

In Auctor. Suppos. pag. 20. 21.

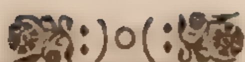
In Script. Anon. & Supp. c. 15.

Lib. II. Obs. Var. cap. 36

Lugd. Bat. a. 1634.

Genua, a. 1654.

Tract. de Fin. Imp. cap. 13.

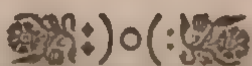

CLARUM ADEO EST, UT PUTIDUM SIT, VELLE ID NEGARE! *Vox, Veneta Majestate digna! Quamobrem Venetiis, sub gravissima pœna prohibitum est, istud Scrutinium venditare; quod tamen in Patrimonio Petri liberrimum esse perhibent: Ut illic vicissim* Prophetiam Abbatis Joachimi, *in sedem Romanam, ejusq; Præsules virulentissimam, obtrudi sæpe emtoribus neminem latet. Scioppium schediasma istud ab auctore nostro profectum credidisse, Vir magni nominis, sed majoris tamen eruditionis, Oct. Ferrarius, anno superiore, his me lineolis docuit:* M. Velseri scripta eo plausu à studiosis excipientur, quem ingens Viri fama & celebre nomen meretur. Nollem tamen illis inseri V. Reip. Scrutinium, cujus illum auctorem fuisse, sæpè mihi Scioppius firmavit. *Verum id ipsum, ut incompertum (quia tam anceps conjectura est) in medio relinquens, verecundè dubitanterq; Gassendus rem suam agit; dum innoxios purgavit, firmissimo hoc velut propugnaculo decenter usus:* Prodiit per hæc tempora liber Italicè scriptus, *titulo Squitinii,* quo Libertas Veneta ab ipsis Reip. fundamentis fuit discussa. Is, quia visus est continere eximiam quandam Imperii Gothorumq; Regum Historiæ notitiam; idcircò statim creditus fuit (quæ etiamnum est multorum persuasio) *Peireskium* habere auctorem. Enimverò testari licet, nihil tale ipsi venisse in mentem. Quin potiùs sic semper reveritus fuit Reip. Majestatem, quosq; in illa amicos habuit, ut ad præstandum obsequium potiùs, quàm ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem, an auctor hujus libri fuerit *Ant. Albizius*, Nobilis ille Florentinus, qui Christianorum Principum stemmata ediderat ante duos annos, ut nonnullis persuasum est; an, ut videtur verosimilius, insignis ille *Marcus Velserus*, cujus sæpius meminimus, ob consummatam eruditionem, propensionemq; singularem erga domum Austriacam: Addo duntaxat, immeritò videri quosdam suspicatos, tam *Gualdum* quàm *Pignorium,* aut contulisse operas in eo opere conscribendo, aut communicasse cum Peireskio, quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæq; suæ magis amantes, quàm ut ea impietatis labe commaculari voluerint. Utcunq; sit, Peireskius certè nihil simile unquam cogitavit. *Quid? quod auctor libelli Gallici,* Conjuration des Espagnols contre la Republique de Venise, *sub finem (ubi de instructione Legati Hispanici agitur)* Marchionem de Bedemar *pro auctore ac veluti patre fœtus istius haud obscurè habet. Verba hæc sunt potissima:* L'autre point étoit, que dans toutes les affaires, qu'il auroit à negocier touchant les Droits & les Préeminences de la Republique, il se servit pour tous memoires, du *Squitinio della Libertà Veneta*, à quel le Marquis de Bedemar renvoye dans plusieurs endroits de cette Instruction, & en des termes, qui, bien que retenus, découvrent assez L'AMOUR PATERNELLE, QU'IL AVOIT POUR CE LIBELLE. *Verum quàm falsus etiam hic auctor fuerit, ex Instructione secreta, ab Alfonso della Cueva, Hispanico apud Venetos Legato, successori suo Lud. Bravo data, cuivis uni ad oculum statim apparet; prout Laur. Bank eandem cum Scrutinio evulgavit:*

Patav. 14. Mart. 1651

Lib. III. de Vita Peir.

Conjur. de Espagn. pag. 176.

vit: E perche in tempo mio, fù divulgato un libretto, intitulato *Squitinio della Liberta de Veneziani,* opretta veramente degna d' esser letta. *Deinde omnem isti derogat fidem, ob multas fallacias, veritati inimicas, quæ inibi occurrunt; ac vivos magistros mortuis longè præferendos censet:* Questo ancora vorrei, che si tropasse apresso di lei, scoprendosi per la lettura di quello, molte fallacie introdotte dà gli Historici moderni, che trascurando la pura verità, contenute nelle Chroniche antiche, hanno dato ad intendere, à posteri, tutto quello, che gli è parso à proposito, per stabilire la loro libertà. Ne minor profetto sarà, che Vostra Excellenza potrà trarne dà libri vivi, che s' harà cavato dà Volumi morti, voglio dire, che l'informatione à bocca di persone prattiche solite à frequentar la casa nostra, &c. *Sed quid pluribus verbis opus est? Mentis acies se ipsam intuens nonnunquam hebescit.*

Bizzar. Polit. num 14. 15. pag. 85. seqq.

Hieronymus quidem Ghilinus ILLUSTRIUM IMAGINES ex Bibliotheca Peutingerorum, per Marcum Velserum, ære incisas, inter Hujusdem scripta commemorat, sed nobis prorsus ignotas; & fortassis monitu vel instinctu Ejus, ab artificibus Augustanis in lucem protractas; quas Operibus inseruisse nil attinet. Opera Illius omnia recensentur in Bibliotheca Augustana, in voce, Marcus; *præterea* cistas *ibi juvat inspicere* Welserianas, *literis alphabeticis, per Facultates, & linguarum idiomata, ex ordine distinctas.*

Part. 1. de Teatr. d'Vom. Letter. cart. 163.

P. OPTATIANUM deniq, PORPHYRIUM à Nobilissimo Paullo Velsero, Marci fratre concordissimo, in lucem protractum, quam circumspectè, quam exactè cum Pithœi editione *Christianus Daumius, Vir in studiis literarum egregius contulerit, ex Spicilegio Ejusdem Critico clarissimè emicabit. Lil. Greg. Gyraldus, ne istunc docta ignoraret posteritas, hæc de illo retulit:* Hac eadem Constantini ætate Porphyrius, poëta quidam Latinus fuisse perhibetur, qui variis de rebus poëmata scripsit; inter quæ librum Constantino ipsi Cæsari dedit, quo munere, ipsum relegatum ab exilio revocavit, ut est ab Hieronymo & Beda in Chronicis observatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui epigrammata citat, ex quibus hic est versiculus: *Nudus, egens Veneris, naufragus in tabula.* Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam versus notare solitum; & propterea illius se exemplo versus facturum pollicetur. *Non absimilem huic fortunam expertus est Theodulphus, Aurelianensis Episcopus, qui composuerat in carcere suo, quem conspirationis in Ludovicum socius meruit, hymnum, ab Ecclesia in festo Palmarum, pòst cani solitum:* Gloria, laus, & honor Tibi sit Rex Christe Redemtor, &c. *Hunc hymnum cum, prætereunte Ludovico Pio, suavi voce captivus decantaret, mox libertatem recuperavit. Sed rursus ad Porphyrium, ex hoc diverticulo, revertor: Laudat hunc Beda de metris. C. Barthius liberrimè de eo judicavit:* Felicior, quàm suavior, atq; eruditior Scriptor fuit Optatianus Porphyrius, qui Panegyrico suo exilium evadere potuit. Præmissæ illi epistolæ sunt duæ, quarum, quæ Porphyrii est, mendosissima est; nec placent emaculationes Pithœanæ editionis, nimium

Lib. II. Dial. 4. de Poet. Hist. fol. 188.

Backer. in Ludov. Pio, pag. 92.

Pag. 2380. edit. Putsch

Lib. XXII. Adv. cap. 18

mium

mium confidentes, ut de collatione Manuscripti Velseriani facilè deprehendimus. *De studiis Constantini, quæ etiam à Poëtica laudat Porphyrius, multa Eusebius. Is verò bis edidit hæc logodædala poëmata, ut ex fine epistolæ ad Imperatorem constat: Priorem editionem putat Barthius expressisse exemplaria, quibus usi sunt Pithœus & Juretus; posteriorem* Velseri codicem, qui auctior, & illa ipsa melius pleniusque concipit; ad quæ augenda Imperatorem se excitasse, ait ipse poëta. *Cæteras suspiciones hîc recensere, nec tempus nec locus patiuntur.* Eruditorum princeps, *Vossius*, P. *Optatianum Porphyrium misisse Constantino M. Panegyricum tradit, quo meruit ab exilio revocari: Nec tam ingenium, vel spiritum poëticum in eo laudandum judicat, quàm ingentem laborem atq; industriam. Sed valdè deceptus fuit doctissimus Baronius, cùm putaret, carminis hujus auctorem fuisse Porphyrium illum, qui contra Christianos scripsit: Ac longè etiam minus assentire potuit Vossius doctissimo illi Annaliū Ecclesiasticorū Scriptori ad annū 325, qui jam senē denuò ex gentili Christianum factū putat. Nempe propter Hieronymi hæc verba ad annum 2345, in Chronicis:* Porphyrius misso ad Constantinū insigni volumine exilio liberatur. *Sanè hodieq; extat laboriosissimum carmen panegyricum ad Constantinum Augustum; quod Christiani hominis est, ac Porphyrio tribuitur: Sed alius à Porphyrio philosopho est Publilius Optatianus, carminis ejus pater; ut jam dudum Scaligero ad Eusebium est observatum. Nunquam enim Porphyrius philosophus in exilium missus fuit, nunquam sua retractavit; neque, si fecisset, veniam à Christiano quoquam Imp. impetrasset. Similem verò laudem Aldhelmus, Justiniani junioris temporibus sibi peperit XXXVIII. versibus heroicis, quorum primæ literæ descendendo, ultimæ ascendendo efficiant versum illum, unde incipit carmen:* Metrica tirones nunc promant carmina castos. *Immò & ultimus versus, retrogrado si ordine literas legas, eundem efficit sensum. Talis denique est Eugenius, à Sirmondo editus.*

Lib. de Poët. Lat. cap. 4.

Lib. II. de Hist. Græc. cap. 16.

Lib. de Poët. Lat. cap. 5.

Fruere his mecum, Erudite Lector, *quæ haud vulgaris ENDTERORUM, in luce Germaniæ, in oculis totius Europæ clarissimorum, industria (nam didicisse fideliter artes, & varias lustrasse terras admodum juvat) nobis veterum librorum cupidissimis, renovavit atq; revocavit. Oblivionem sæpenumero celebriori famæ occasionem dedisse, multaq; cecidisse, ut ornatiora resurgerent, non tantùm parietinæ desertæ, ac neglecta diu rudera, quæ vetustate deposita, novam faciem & augustiorem formam induunt; sed ingenii etiam monumenta, quæ indies castigantur, emendatiora eduntur, & Typographorum sedula diligentia è situ & pulvere rursus in lucem ac diem protrahuntur, fidem faciunt, & abundè testantur. Postremò Taciti verbis ceu gemma præfationem hanc obsignabo, idem de Nostro, quod ille de suo, dicturus:* Quicquid ex *Velsero* amavimus, quicquid mirati sumus, manet, mansurumq; est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles oblivio obruet, *Velserus* posteritati narratus, & traditus, superstes erit!

Tac. in Agric. cap. ult.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS,

MARCI VELSERI,

VITA, GENVS,

ET

MORS,

PER

CHRISTOPHORVM ARNOLDVM

DESCRIPTA.

ANNO M.DC.LXXXII.

MARCUS VELSERUS S. CÆS. MAIEST. A CONSILIIS ET REIPUBL. AUGUSTANÆ DUUMVIR.
NAT. CIↃIↃLIX
DUM SILET VIRTUS.
LOQUITUR FAMA.
DENAT. CIↃIↃCXIV

Refert Fl. Vopiscus, Junium Tiberianum ex se quæsivisse, an quis Aureliani Imperatoris vitam literis consignasset? & Vopisco negante, in hæc verba erupisse: *Ergo Thersiten, Sinonem, caeteráq; prodigia vetustatis & nos benè scimus, & posteri frequentabunt? Divum Aurelianum, clarissimum Principem, severissimum Imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient?* An non jure bono & nos cum Boëthio interrogemus: *Ergo multorum humani generis catharmatum & pestium extant publica monumenta, & posteritati transmissa superat memoria? Solus* Velserus, Vir Nobilissimus, summeq; eruditus, de Augustana Republica, *déq; bonis literis & earum cultoribus optimè meritus, Musarum Evergetes opt. max. neminem virtutum suarum præconem, vitaq; & rerum gestarum scriptorem potuit invenire?* Mentio Viri apud eruditos orbis universi non infrequens, laudes crebræ: Quapropter operæ pretium me facturum semper putavi, si. quod perficere alii insuper habuerunt, laborem eum mihi sumerem; quæq; de Musarum hoc Hercule (ut verba alterius mea faciam) sparsim in antiquissimis Familiæ monumentis, variisq; Scriptoribus supersunt, in unum collecta & coagmentata, omnium oculis exponerem. *Propositis magnorum virorum exemplis*, ait Sulpicius, *non parva æmulatio legentibus excitatur:*

In Aureliano.

Lib. II. de Philosoph. Consol. prof. 7.

Procem. de Vita B. Martini.

Horum enim, ingenia non tantùm, & ſcripta, aut facta moreſq; laudamus; ſed & cætera notare non omittimus, quæ adhæſerunt. Rationem pro nobis addit Fl. Vopiſcus, quod illorum etiam *minima queq; jucunda ſint, & habeant aliquid gratiæ, quando leguntur.* Quo ſenſu congruè ac convenienter Damis, apud Philoſtratum: *Etiam ea, quæ de menſis Deorum deciderent, colligi oportere; ne ambroſiæ illius pereat quidquam.* Nihil itaq; prætermiſſum eſt à me, quod quidem ad notitiam meam (curante id Celeberrimo Magliabechio) pervenerit. At fuit optanda vis ingenii & orationis, qua quidquid noſtro Semoni libitum erat, ita aptè, ita affabrè, ita concinnè elegantérq; verbis, tanquam coloribus, expreſſit; ut illud non tam deſcribere, quàm oculis ſubjicere videretur: Verùm vim eloquentiæ longè eſt optare, quàm ſperare facilius. Mihi ſat erit, non ignobilem obtigiſſe materiam; neque ego nunc facultatem eloquentiámq; polliceor, ſed Viri clariſſimi ſcripta atque *famam nominis cum laude & bonis recordationibus proſequendo*, efficiam, ut multa ac bona facta immortalem apud animos omnium gloriam Ipſi concilient; ut Tiberii, ex Tacito, verbis hic utar.

In Proculo.

In Vita Apoll. lib. I. cap. 13.

Lib. IV. Ann. cap. 38. § 4.

AVGVSTA VINDELICORVM, optimorum ſemper ingeniorum, ad omnis eruditionis, ac præſertim ad antiquitatis & hiſtoricæ facultatis laudem eſfloreſcentium, feraciſſima extitit; atque ut innumeros taceam, quos, ex ſuperiorum ſeculorum memoria edidit, uberrimo demum fœtu ager ille fertiliſſimus MARCVM VELSERVM extulit. Sed hujusmodi, quæ ad locum pertinent, decoris quidem aliquid afferre videntur; attamen ferè communia ſunt infimis juxta ac ſummis: Quare in tanta laudum copia ea potius conſectemur, quæ magis propria Marco fuerunt; quale eſt illud, quod ei præclara adeò ſtirpe contigerit naſci. Numerabatur tum à Chriſto nato annus ſeculi quintidecimi octavus & quinquageſimus, dies affulgebat duodecima Cal. Quinctil. cum ſcenam hujus mundi, qua perſonam ſuam decenter ſuſtineret, ingreſſus eſſet. Parens fuit Nobiliſſimus *Matthæus Velſerus*, Secretioris Conſilii Senator fulgentiſſimus; qui ut pietatis, ita prudentiæ omnes explevit numeros; pérque Laboris templum progreſſus, trophæa perennaturæ gloriæ in Honoris fano feliciter ad Memoriæ aram ſuſpendit. Mater, propter quam ſuaviſſimam hanc lucem aſpexerat,

a An-

[illegible] Bümelia fuit, tam genere insignis, quam virtute nobilis: Ab avo ortus est *Antonio*, aviaq; *Paumgartneria*, multas insignésq; familias, paterna Nobilitate complexa.

Patent jam longè latéq, spatia producendi porrò in hunc famæ campum originem dignitatémq; Vellerorum, qui longa serie in numerato habentur; quare cum ea non minus pulchra sint præclaráque, summatim exponam, ut ad capita rerum perveniam. Ab ipso *Belisario*, homine Germano, *Velserorum* nomen pariter ac familia omnis defluxit; cujus ipse Marcus in Rebus Augustanis meminit, his verbis: *Romani Belisario potissimum & Narse usi, quorum priorem Germanum fuisse, Hubertus Giphanius edito proximè de Justiniano commentario docuit; tum nominis notationem, tum multò magis Procopii auctoritatem secutus.* Oriundus autem erat ex ea Germaniæ parte, quę inter Thraciam & Illyricum sita est. Neque id novum videri debet, sed jam ab Imp. Constantino (teste Zosimo) receptum, Germanis & militares & civiles honores summos mandari. Huic maximè imputamus testimonio caussam fuisse, quod Romanus Consul Tacitus dudum perhibuit: *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse.* Verum ut ex hoc diverticulo in viam revertar, Belisarii illi per multas ætates Romani fuere Patricii & Consules; qui tandem, ob invasiones Gothorum, Hunnorum, Longobardorúmq;, in tutiora *Vallesiæ* (Germ. Wallis aut Wallisserland/Galli *Valley* aut *Valez* vocant) loca, montibus vestita, secessionem fecere, *Vallisii*, sive *VValliseri*, & *Velseri*, postea dicti. Literis testata sunt omnia, quas *Johannes Bartholomæus Velserus*, Imperatoris Ludovici V. Bavari, Consiliarius, & Argentinensis Ecclesiæ Canonicus, in Comitiis Spirensibus, A. C. 1336. ad hunc ipsum Cæsarem scripsit; pro vetustissimæ Familiæ suæ gloria ac dignitate non rogans solùm, verùm etiam obsecrans, ut Germanicam libelli versionem sigillo annuli sui confirmaret; quē auctoritate ac jussu ipsius Imperatoris, Stephanus Colonna, Summi Pontificis tunc Vicarius, & Cardinalis, ex omnibus instrumentis, tabulis, literisque publicis ab A. C. 545. usq; ad *Johannem Velserum*, Joh. Bartholomæi fratrem germanum, omni cura & diligentia complexus est: Hunc verò idem Bartholomæus, A. C. 1327. Romæ Latina veste primùm induerat, cū Ludovicus Imp. præsente officio Palatino in regia Romana temporibus illis degeret. Id ipsum

Lib. VIII. fol. 341.

Edit. Norimb. pag. 126. seqq.

Lib. XIII. Ann cap. 55. 4. 5.

Plantin. in Helvet. nov. & antiq. pag. 341.

roboravit *Emmanuel Velserus*, Basiliensis Ecclesiæ Canonicus A.C. 1071. à Burkhardo Episcopo sollemniter constitutus, epistola sua ad fratrem *Octavianum*; agitata inibi mentione de *Carolo Belisario*, qui una cum conjuge *Paula Vrsina*, Vallesiam versus, ad Rheni fontes, A.C. 620. ex urbe Roma, ob sævissimos & violentissimos in omnem Nobilitatem Longobardos, exemplo aliorum, egressus est. Sæpe etiam majores, in tabellario suo, *Philippi Valliseri* meminere, qui Caroli M. gratia, inter subsidiarias Germanorum cohortes, floruit: Cadaver ejus conditorium accepit in Cœnobio Disertinensi, cui Otto I. Imp. in Ducatu Alemanniæ, Comitatu Hattonis, & provincia Rhætiæ Curiensis multa donavit: Posteri vero sacra etiam sepultura in Monasterio *Campidonæ* (quæ urbs Germaniæ in Algoia est, vulgò *Kempten*) honorati sunt.

Fort. Sprecherus lib. VII. Pallad. Rhæt. pag. 196. & seqq.

Caput ac fundator Equestris hujus prosapiæ fuit FRANCISCVS BELISARIVS, qui circa A.C. 564. *Antoniam, Pompeji* filiam, sororis Anastasii I. Imp. consobrinam, in matrimonio habuit; duobus filiis *Petro* & *Carolo* auctus: Quorum ille uxorem accepit *Mariam Colonnam*, Mediolani decedens sine prole; *Carolus* verò is ipse est, qui secessum montium (ceu diximus modò) dilexerat, sepultus in agro Sedunensi, ubi arcem Valeriam cum suis longè possedit.

Sed cur tam diu OCTAVIANVM VELSERVM, Julii, Ductoris Generosissimi (de quo plura sumus dicturi) filium, ceu *primum Augustanæ Civitatis Patricium*, commemorare supersedeo? Sive enim paternam originem, sive conjugis nobilitatem pensiculatius æstimemus, laude sua certè privandus non est: Matrimonium ejus tenebat *Sibylla VVildeccia*, veterrimæ apud Bavaros Nobilitatis fœmina: Sive animo lustremus officia, Conradi Franconiæ Ducis Consiliarium, Augustæ Capitaneum Reique militaris Curatorem fidissimum fuisse intelligimus. Fatis idem concessit A.C. 1074. ritè completis ibi ad tumulum sollemnibus.

Jam quis inter *primos* urbem *Norimbergam* initiò habuerit, protinus exequamur: JACOBI nomen in proclivi est, qui A.C. 1493. ardore quodam se ad hanc civitatem rapiebat; dum ita canente Læto, Cimbrico vate doctissimo, & Academiæ Hafniensis Professore olim clarissimo,

Lib. II. Norimbergicorum, pag. 31. Francof. a. 1574

In-

Interea variis urbs sortibus auct.or altè
surgit, & extenso protendit cu'mina muro:
Contrahiturq; virûm numerus, quibus æmula magni
pectora successus totas implere cohortes,
urbanásq; habitare domos, & tecta laborant.

Mirum, nisi integerrimum Virum prisca ac venerabilis Reipublicæ hujus facies invitavit: Magna laus, honesta ratio. Nobilitatem si..e probro actam civitati nostræ .on-sulto & de industria intulit, ob ipsam morum similitudinem, quæ in aliis nos delectat: .naginem, credo, illorum temporum vidit in rebus suis. Velim, nolim in lætissimi Poëtæ de Norimberga versiculis cedro dignissimis adhuc hæream, necesse est: Eundem ad testimonium rursus iterúmque citare quis vetet, qui *egregiam prorsus Rempublicam* oculis animisque nostris subjecit:

- - - - - - - Honestis Ibidem, pag 33. & 34.
quæ legum morúmq; modis composta labantis
jam passim virtutis opes, seclíq; vetusti
integritatem animis & agendi more reducit.
Unica, quæ mundo jam lucem præbeat, hanc si
quis tamen aspicere, & complecti pectore lucem
vellet, & optandos animis inducere motus.
Principio consensus enim ter maximus illis
in sua lucra manet: Lucrum Respublica vera
definit bonitate; ubi non injuria, non vis,
non quemquam damno fraus circumscribit inani.
Ast animis quæ recta colit; operásq; beatis
promovet officiis, & mutua commoda firmat.
Omnis in hoc conatus abit, quo quisq; secundis
utatur vitæ propria in certamina votis;
& nusquam alterius quæ sit fortuna, moretur:
Cui nunc penè malo totus vacat orbis, ubi omnes
omnibus invideant; nec quenquam excellere quisquã,
aut præstare velit: Tantum improbitate malóq;
peccatur genio, & studiis peccatur acerbis.
HAS DAMNAT NORIBERGA VIAS: hæc monstra luémq;
pestiferam tota virtutibus arcet ab urbe;
& commune bonum officiis molitur honestis.

Hactenus laudator ille temporis acti, qui dixit tanquam in Platonis πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce sententiam.

tiam. Hinc audire mihi videor monentem, & auribus meis insusurrantem Jacobum illud auctoris Thebaidos:

Act.II. v.9. *Ego ille sum, qui scelera committi vetem;*
Ego sum magister juris, ac moris probi.

Quare etiam adjutu Dei optata processêre; præstitit enim divinus favor Nobilissimam atque optimam uxorem, in ipsa urbe Norimberga, *Ehrentrudem Tummeriam*; neque Is à conjugio sic abhorruit, ut quidquam liberò lectulo negaret esse jucundius: Sed sicut agros imber ubertat, ita cœli benignitas tanta erat, ut fertile conjugii solum impensam coloni laborémq; magno fœtu remuneraretur. Ex Ehrentrude enim *filios sex, & filias undecim* tulit: *Johannem, Jacobum, Antonium, Sebastianum, Gabrielem, & Ludovicum*; de cætero *Catharinam, Annam, Vrsulam, Helenam, Magdalenam, Ehrentrudem, Apolloniam, Barbaram, Brigitam, Felicitatem*, alteramq; *Brigitam*. Tantum verò abfuit, ut re uxoria impeditus, religioni minus vacaret; ut potius de sacris æque ac privatis ædibus suis maximè sollicitus esset: Quoties enim ipse in Sacello Sanctissimæ Dei Genetricis nomini dicato, res divinas facio, toties Aram principem grata & humili mente suspicio; quam Jacobus ille, Patriarcham (ut autumo) imitatus, gloriosissimè & magnificentissimè confecit: Nam fornicibus cælatis, auro, vitro, colorúmque pulchritudine instructa est egregiè; & picturis miris veterum artificum circumsecus variegata: Vt multos etiam apud nos Polygnotos & Parrhasios fuisse, quivis unus facilè intelligat. Dignum profectò opus, quod sartum & tectum, ut ajunt, ab omnique incommodo, ruina, detrimento sincerum integrúmque conservetur! Dignissimus sanè Evergeta, cujus gloria vivat per omnem seculorum memoriam; perpetuámque obtineat ævitatem! Atque haud scio, an vasa, reditus, sacráque vestimenta proferre necesse sit; hæc enim liquent. Manum erogandæ stipi non solùm porrigebat, sed pia & recta voluntate donum pauperibus ponebat, quod singulis crucifixi Servatoris nostri diebus, in domo *Velseri Senioris*, precibus Deum percolentibus dabatur: Verum citius Is vivere desiit, quam benè facere; fato perfunctus A.C.1544. & in cœmiterio, ad templum S. Johannis, molliter situs. Ne multa; nomen Ejusdem in urbe nostra maximè viruit, & quodam flore virtutis ita exarsit ac ferbuit, ut apud Nobilissi-

Gen.xxxv, 7.

lissi-

lisſimas gentes hodienum eniteſcat; & in Illuſtris hujus Reipub. ſanctisſimo Conſilio ſententiam perpetuò dicat.

Jam verò quis vel diſertiſſimus Familiarum clarisſimarum multitudinem explicet, quas maximè VELSERI propinqua cognatione, affinitate, aut necesſitudine aliqua attingebant? Cæſar Auguſtus, cum cenſorem ageret, cenſoriam auctoritatem ſuam contra Romanum Equitem uſurpavit; qui contra legem matrimonium recuſarat. Conjugium tolle, deſinet eſſe, cui cœli & elementa, & quicquid in natura usquam eſt rerum, famulentur: Ruent inſuper familiæ, urbes, reſpublicæ, exercitus; quæ hominum conſtant collectione & numero. Ipſæ res rationis expertes paris conjugii ideam præ ſe ferunt; arbor arborem, frutex fruticem amplectitur; LILIA LILIIS gaudent: Horrent à ſolitudine feræ, cum leone leæna, cum ovibus dux gregis aries ambulat: Jam pridem concidiſſet imperium illud Romanum, niſi Pompilios, Brutos, Horatios, Scipiones, Fabios, Catones generoſisſimæ matres edidiſſent. ITALIAM inſpicientibus occurrunt gentes fulgentiſſimæ, *Pompeja* ſcilicet, *Colonna*, *Vrſina*, & *Colatina*; ex hac enim *Philippam* duxit uxorem *Ottorgius*, qui terræ redditus fuit A.C.749. in S. Mauritii monaſterio, ſuperioris Valleſiæ. Dicámne modò de HELVETIA? neq; hæc Beliſariis ſua denegavit conjugia: *Philippus* enim, Ottorgii F. Miles fortiſſimus *Annam de Rapoltſtein*; *Antonius*, Philippi F. *Kunigundam ab Haſelen*, haud procul à Bulavv, agri Tigurini oppido, ad fluvium Glattam ſito; *Julius*, Antonii F. Vir altus & excellens, magno animo, verè fortis, & infra ſe omnia humana ducens, *Catharinam à Romanshorn*, Caſtoris ac Pollucis, hoc eſt, Octaviani & Emmanuelis fratrum matrem felicisſimam; & *Lucas Velſerus*, Paulli F. Octaviani N. *Eliſabetham à VVartenſee*; item *Bartholomæus*, Seifridi F. *Margaretam VViltenbergeriam*, conjuges domum feliciter duxerunt. Neq; diutius ſilere de ſe patitur BAVARIA, perfectæ cumulatæq; Nobilitatis officina: In medium ergò prodeat *Leonora VVildeccia*, conjux *Philippi Velſeri*; & *Maria de Schembach*, Antonii Barth. F. ſocia; nec non *Chriſtophorus à Moſau*, maritus *Eliſabetæ Velſeriæ*; ſuccedant *Catharina Pertina*, uxor Bartholomæi, Conradi F., memorabilis *Radigunda Selmannia*, quæ *Bartholomæo*, Johannis F. Bartholomæi N. A.C. 1336.

desponsata fuerat; quo unico Velserorum familia, quasi fato labefactata, firmiter fulciebatur. *Nicolaus Abendörferus*, Nobilis Bavarus, *Catharinam* quoq; *Velseriam*, *Antonius à Scharpfenberg Elisabetham* matrimonio secum junxere: *Emmanuel Velserus*, Hieronymi F. (quid enim cesso Nobilitati nomen suum reddere?) *Brigitam* duxit *Tauffkirchiam*; & filius Hujusdem *VVilhelmus Georgius* à Meitinga, Ferdinandi II. Imp. nec non Caroli ac Leopoldi Archiducum Austriæ quondam Consiliarius, *Susannam Metzgerin*, in matrimonium assumserunt. *Joh. Ernesto Rambsbeccio*, in Rohrenfels, ad Neoburgum conjunctionem filiæ suæ *Catharinæ* spondebat *Joh. Lucas Velserus*: Quemadmodum & *Christophorus Erlabeccius*, ad Danubium, haud procul a Neoburgo, *Annam Mariam*, *Joh. Jacobi* filiam, nuptiis sibi adjunxit. Quid *Sebastianum Crantzium*, in ipsa FRANCONIA Nobili genere natum, & *Julianæ Mariæ* (quæ *Antonii Velseri* filia fuit) maritum; quid Martham, *Caroli de Schernberg* maritam, commemorem? Quid Nobilitatem SVEVIÆ proferam? *Anna Velseria* in manum *Seb. Ambergeri* convenerat, *Catharina Joh. à Blindheim*, *Eva Hieronymo à Richtenberg*, & *Afra Joh. Paulo Truchses*, locabantur: Prætera *Seifridus Velserus* pater *Annam Spathiam*, dein *Seifridus* filius *Martham ab Eberhartvveiler* in matrimonium adscivére. Quod ad eum finem memoravimus, ut prudentiores intelligant, quæ digna scilicet caussa fuerit, cur Carolus V. Imp. Velseros, nunquam sine singulari à nobis honore nominandos, A. C. 1525. Imperii Romani sexto, cæterorúmque Regnorum decimo, Madriti, Nobilibus, *Francis* pariter ac *Svevis* exæquare voluerit, præceperitque. Quæret fortasse quispiam, nullæ igitur regiones aliæ Illorum coruscant Nobilitate? In SILESIA utique *Joh. Georgius Velserus* primò quidem cum *Susanna ab Adelspach*, Henrici à Lagavv, fratris Episcopi Vratislaviensis, summique Principatus Neissensis Præfecti vidua; postea verò cum *Elisabeta Schyrofskia, de Schyrof*, connubio coivit; & Nobilissimum Schädervvizense prædium, in circulo Nissæ situm, per omnem ætatem coluit. Neq; verò STIRIA ignobilior erat; inde enim *Paulus Velserus Eggenbergeriam*, item *Henricus Elisabetham*, gentis ejusdem dominam, acceperunt. Ponamus nunc nobis ante oculus terras Hispano-Belgicas: *Antonius ab Hojo* conjugem sibi

elegit

elegit *Susannam*, Felicis filiam: *Otto Velserus* animum ad *Catharinam Baillincourt, de Varlet*, ex Arthesia ortam, appulit: Cum *Carolo Velsero de Stepperg* maximis vinculis propinquitatis non solum conjuncti fuere *Baillincourtii*, verùm etiam *Vignacourtii, Bernencourtii, Fontaines, Ghistelli, Habarca*, alii. Familiam igitur Velserianam flumini rectè assimilavit carminum gloria præcellens *Joh. Christianus Keckius*, Durlacensis Consiliarius, dum ait; In Nupt. Dn. Dan. Velseri & Reg. Kochiæ.

Tale tot à seclis, ipsáq; ab origine Patrum,
qui tenues struxere lares, auctore Quirino,
quos EQVITES orbis coluit post Roma subactrix,
VELSERI gens flumen agit. Tot crevit in undas,
prodiga divisi tot in amnes exiit alvei,
tot Procerum Regúmq; domos penetravit, & aulas.

Pergit poëta disertissimus, atque insequitur longius, eadem rursus iterúmque usus similitudine:

Prorsus ut ignota (tanta est distantia fontis)
è scatebra fert Nilus aquas, septemplice cursu,
par tamen usq; sibi; nec aquarum copia desit,
aut minor est fluvius, quamvis tot in ostia scissus:
Sic VELSERORVM latè sata pignora terras
FRANCONICAM SVEVAMQVE replent, & fertile stemma,
longinquum incerta quod fecit originis ævum.

Certè Dei consilio & providentia, qua mundus administratur, inter Familias octo veterrimas primam servavit (Zeilero teste) *Velserorum*, una cum cæteris, *Ilsungorum* Mich. Praun. lib. de Famil. Civit. Imper. cap x. pag. 99. *Rehlingerorum, Hörwarthorum, Hofmeyerorum, Langmänteliorum utriusq; linea, & Ravenspurgerorum*; cum anno 1538. à rebus humanis Augustana Nobilitas abire prorsus videretur. Jam verò omnis illa Claritudo conjugium PHILIPPINÆ maximè conjunctum habet: Duxerit sanè Marchio Salustiarum puellam rusticam Griselidem: Inciderit quidem Bohemorum Dux Vldaricus à venatu revertens, in puellam rustici cujusdam hominis filiam, linteolorum tunc sordes ad fontem eluentem: Erici Sueciæ Regis matrimonium tenuerit Catharina, lictoris filia: Apage istas à fulgentissima Viragine nostra; quid Decad. ix. Observ. Historico-pol. cap. I. enim huic negotii, Piccarte politissime, cum plebeja fæce sellulariorum? Potéstne personarum major esse dissensio? Benè ac prudenter Comicus: *Divortunt mores virgini longè ac lupa!* Quid ad Heroinam illam lex Julia & Pa-

pia Poppæa, de ſponſa videlicet, *cujus pater matérve artem ludicram facit, fecerítve?* Velſeros cogitaſſe oportuit, quos Carolus M. Otto I. & Carolus V. ſummo loco, ſummóq; genere prognatos, ob tot virtutis & induſtriæ ornamenta, (his enim generoſisſimis Viris fortia facere ac pati tam proprium fuit, quàm lucere Soli) æternùm Nobiles eſſe juſſerunt. *Franciſci* (neque *Antonii*, per errorem iſtorum, qui ſciunt, quod neſciunt) *Velſeri*, Baronis à Zinnenberg, filiam; *Caroli*, Burgavienſis Marchionatus Gubernatoris, ſororem Illam fuiſſe, conſtat inter omnes. Sed benè habet, quod omnium noſtræ memoriæ Philoſophorum acutisſimus, *conjugium legitimum* fuiſſe judicat: *Andreas alter filius*, inquit, *ut in collegium Cardinalium cooptaretur, à Gregorio XIII. facile obtinuit; quodſi pro conjugio legitimo Pontifex non habuiſſet, facturus id ſanè non fuiſſet; cùm Cardinalitius honos non niſi ex legitimo matrimonio procreatis attribui ſoleat.* Thuani, quem ſecutus eſt, narrationem in medium quoque afferamus: *Romæ*, ait, *quod inter Germanos ducitur contubernium, pro legitimo matrimonio reputatum eſt; propterea quod accedente Eccleſiaſtici ritus auctoritate id contractum eſſet.* Placet omninò inculpatum Martini Cruſii teſtimonium, quod Illi ultrò denuntiavit: *Œniponte April. 24. inter 4. & 5. horam pomeridianam die Dominico S. Georgii, Illuſtrisſima Herois PHILIPPINA, ex genere Auguſtanorum nobili & clarisſimo nata: Cujus incomparabili pulchritudine captus Serenisſimus Archidux Auſtriæ FERDINANDUS, anno 1548. in Comitiis Auguſtanis, conjugio ejus carere non potuit.* Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον καὶ πῦρ, καλή τις οὖσα, *ut Anacreon ait. Celebravit eam oratione prolixa* Georgius Roner, *V. J. Doctor (Raimundi Roneri, affinis mei, civis Ulmenſis, frater) jam dicti Archiducis Conſiliarius.* Funebris vero Orationis illius, quam ipſemet vidi legique, titulus oſtendit, ſcriptam fuiſſe *in obitum Serenisſimæ Principis ac Dominæ D. PHILIPPINÆ, Serenisſimi ac Potentisſimi Principis ac D. Domini FERDINANDI, Archiducis Auſtriæ, &c. Ducis Burgundiæ, &c. & Comitis Tyrolis &c. Conjugis dilectisſimæ.* Acceſſere Dialogus & Epitaphia quædam, eidem Serenisſimæ Principiſſæ inſcripta, hoc ipſo auctore. Nuncupavit is eandem Orationem ſuam *Reverendisſimis, Illuſtrisſimis & Amplisſimis Principibus ac Dominis, Domino ANDREÆ Car-*

Sub. fin. Lib. 71.

Part. III. Annal. Suevic. lib. XII. fol. 773.

Valent. Schönigk imprimebat Aug. Vindel. Anno 1580

Cardinali de Austria, ac Domino CAROLO, fratribus Germanis, Sacri Romani Imperii Marchionibus in Burgovia, Landgraviis in Nellenburg, & Comitibus in Hochenberg &c. hoc est, duobus filiis Philippinæ, genetricis defunctæ. Mittamus nunc saltim in compendium Juris atque eloquentiæ consultissimi Viri verba, quæ maximè conservanda putamus: *Fuit hæc,* ait inter alia, *clarissima Princeps nostra virgo gloriosa, & ILLVSTRI GENERE NATA, atq; ab ipsis incunabulis in fide Christi benè informata & instituta. Postquam vero pubertatis annos est egressa, tum mira & eximia fuit pulchritudine, tamque excelso animo, & tam singulari prudentia, tantisque laudibus probitatis, pudicitiæ, & modestia ornata, ut maximus Reip. Christianæ Princeps, Serenissimus D. Ferdinandus, Archidux Austriæ, EAM SIBI MATRIMONIO COPVLARE NON DVBITAVERIT.* Et post nonnulla: *Dominum ac MARITVM suum casto & CONIVGALI amore semper est complexa.* Super hæc venustatem muliebrem, membrorum compositionem, omniúmque conformationem lineamentorum, quam ingenuè, quam ornatè in astra sustulit? *Si ad exteriores,* inquit, *corporis dotes quis respicere velit, quis non in illa insignem & admirandam corporis pulchritudinem celebravit? Quis non in Principe nostra plus quam heroicam totius corporis speciem, procul etiam Principissam ostentantem, laudavit? Quis non eximiam illam & decentissimam proceritatem & staturam talem, qualis tantam Principissam decet, prædicavit? Quis non insignem capitis honorem, quis vividum oculorum vigorem, regiam oris dignitatem, cum amabili quadam venustate pariter ac majestate temperatam, summa cum jucunditate non inspexit? Ut mihi planè in hanc Principem nostram omnia naturæ mentis & corporis bona congesta, meritóq; illa vel Serenissimis Reginis & Principissis,* D. Elisabethæ, *quæ Regi Daciæ potentissimo,* D. Mariæ, *Hungariæ Regi Ludovico nupta;* & D. Leonoræ, *quæ Lusitaniæ Regi copulata; imò etiam Beata* Elisabethæ, *Hungariæ Reginæ, quæ Comiti Provinciali Thuringiæ matrimonii lege juncta fuit, conferenda esse videatur.* Cúmque illa persolvisset, quæ pulchritudinis erant, reliqua vitæ pariter ac mortis commemoravit: *Quàm providè & Christianè Serenissima Domina nostra mortua sit, breviter perstringemus; neq; proferemus in medium*

dium, nisi quæ ex hominibus fide dignis accepimus. Cum igitur 14. die Aprilis piissima Princeps ægrotare inciperet, ac 23. die dicti mensis Aprilis adversa valetudo magis magisq́ augeretur, decessit infra quartam & quintam horas pomeridianas, die 24. mensis Aprilis, in die Dominica, qua celebratur festum S. Georgii Martyris, anno Salutis humanæ M.D.LXXX. Exequias Illius idem Ronerus verbis cohonestavit sequentibus: *Corpus mortuum triduò (nî fallor) cunctis cujuscunq́ & quantumvis infimæ sortis hominibus passim (priusquam sarcophago includeretur) palam ut conspiceretur, permissum. Post hac lignea cista, stagneo sarcographo obducta, inclusa, sepulta est honorificè, & solenni pompa 29. die dicti mensis Aprilis Oeniponte, in Capella S. Crucis templo & monasterio amplissimo contigua, à Serenissimo ac Potentissimo Principe & D. Domino Ferdinando, Archiduce Austriæ, &c. sumtuosissimè constructa.* Nec possum mihi temperare, quin majus etiam epitaphium, prosa oratione conceptum, statim subnectam; nam recte Cato apud Ciceronem de Senectute testatur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum: *Serenissima Princeps ac Domina, D. PHILIPPINA, Marchionissa Burgoviæ, Comitissa Provincialis de Nellenburg, & Comitissa in Hochenberg, &c. Serenissimi & Potentissimi Principis ac Domini, D. FERDINANDI, Archiducis Austriæ, Ducis Burgundiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Luzenburgiæ & VVirtenbergæ, Landgravii Alsatiæ, Principis Sveviæ, Comitis Habspurgi, Tyrolis, Goriciæ, & Sorretis in Kyburg, Marchionis S. R. I. in Burgovia, Domini Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, SVAVISSIMA DILECTISSIMAQVE CONJVX; quam benigna DEI manus ex ista fragili & caduca rerum humanarum conditione, non diutiꝰ calamitosis & tumescentibus ærumnarum procellis vexari volens, fœliciter eripuit: Decessit ex mortalis hujus vitæ lugubri & naufragopelago, ad portum æternæ salutis, Anno Domini 1580. mense Aprilis 24. die, circiter horas quartam & quintam pomeridianam, in ipsa die Dominica, qua celebratur festum S. Martyris & Equitis Georgii. Sepultum est autem magnifico Mausolæo, in hoc Sacello, à præfato Serenissimo D. Archiduce sumtuosissimè constructo, quod idem D. Archidux D. Mariæ Virgini devotissimè dedicavit, ac in honorem ejus, per Reverendissimum in Christo*

FERDINANDUS.DEI.GRATIA.
ARCHIDUX.AUSTRIÆ.DUX.
BURGUNDIÆ.COMES.TIRO
LIS. PHILIPPINÆ.CONIUGI.
CHARISSIMÆ..FIERI.CURA
VIT.OBIIT.XXIIII.MENSIS.
APRILIS.ANNO.SALUTIS.
MDLXXX.

sto Principem ac Dominum, D. Joannem Thomam Episcopum Brixiensem, Anno 1579. proximè elapso, in ipsa die Conceptionis Deiparæ Virginis Mariæ, quæ erat 8. mensis Decembris, consecrari fecit; cujus defunctæ Principis anima in æterna pace quiescat. Amen.

Neq; abs re fuerit, ipsum hoc loco monumentum, accuratè æri incisum, integra fide ideò exhibere, ne Illa, quæ viventium oculis morte subtracta est, oblivione etiam cordibus subtrahatur: Id enim, nomine ipso nos admonens, ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad præsentis temporis gratiam; cujus mutationes vicissitudinésq; dudum cognovimus. Eadem solitæ inscriptionis verba, quibus mortalitas ista depicta est, oculis legentium Merianus quoque, in Topographia Provinciarum Austriacarum, integra fide subjecit, & formam totius sepulchri misit expressam; de cætero unita sepultura ibidem PHILIPPINÆ conjugi FERDINANDVM maritum ad latus fuisse datum, diligenter subindicavit. Jasonis vocem suam fecisse tunc visus est Ferdinandus:

Comit. Tyrol. fol. 141. a.

Restat, ait, charas humus hæc non dividet umbras.

Val. Flacc. lib. V.

Quid multis? CONJVGI CHARISSIMÆ FIERI CVRAVIT. Marmor ipsum testor, quod loquitur veritatem: Idem præterea Roneri fatentur epitaphia, & *generosam*, nec minus *illustrem* Conjugis defunctæ confirmant Nobilitatem.

- - - Jacet hoc tumulo PHILIPPINA potentis
Austriaci FERNANDI Principis INCLYTA CONJVNX,
Sueviacæ fuerat quæ quondam gloria gentis,
Herois clemens, ILLVSTRI STEMMATE NATA.

Et post nonnulla:

Sic obiit quondam PHILIPPINA, piissima Princeps,
Quæ fuit Austriaci FERNANDI Principis uxor,
Herois sapiens, GENEROSO STEMMATE NATA.

Nunc aliud quoque elogium sequitur:

Quæ licet ILLVSTRI fuerit de STEMMATE NATA,
Digna Ducum thalamis, digna Jovisq; thoro;
non tamen illa fuit pol facta superbior unquam,
aut unquam cristas extulit illa suas.

An verò nunc de Nobili matrimonio quidquam omissum? non opinor: velut ex abundanti tamen adjiciam *D. Jacobi Menlii* testimoniū, qui *uxorem priorem* vocat *Illustrissimã Dominam Philippinam*, eamq; *in matrimonio cũ Archiduce Ferdinando 24. & eò amplius annos vixisse* memorat. Neq; veritus est *Didacus de Lequile*, Concionator & Historiographus Aulicus, in Domo sua Austriaca, quam in partem Proceres, quod erat scripturus, acciperent; dum de matrimonio Ferdinandi II. Archiducis Austriæ, (cognomēto *Hilaris, Heroici, Splendidi, Magnificiq,*) Cæsaris Ferdinandi I. alterius post Maximilianum II. Imp. geniti, illud cũprimis hunc in modum annotavit: *Vxorem priorem duxit Illustrimam Dominam Philippinam ex Nobili & Patricia Velserorũ Augusta familia.* *De anno hujus prioris matrimonii turpe mendum apud Kilianum; est enim ibi 1530. & tamen Ferdinandi nativitas contigit 1529. die 14. Junii, in oppido Lintz. Itaq, comperta in hoc conjugio tria: nempe thori maritalis duratio, proles, & Philippinæ extinctio: De primo & secundo idem Menlius: Vixit prima uxor, cum conjuge Ferdinando, 24. & eò amplius annos, liberis ex conjuge relictis Cardinale & Marchione. De tertio in errore est ejusdem Menlii typographus, qui obiisse Philippinam anno 1550. asserens, annos 30. minus posuit; exstinctionem etenim ejus, prout in lapide sepulchrali, excellenti manu, & ab eadem, qua Maximiliani I. Imp. Mausoleum effecit, sculpto legi his verbis:* Ferdinandas Arch. Austr. Dux Burgundiæ, Comes Tyrolis, Philippinæ Conjugi charissimæ fieri curavit. Obiit 24. mens. Aprilis, anno salutis 1580. *Quas verò hæc pulchra mulier Viro suo peperit proles, thori imparilitatem minimè imitatæ sunt; & aliis contentæ, multa cum honestate Archiducali titulo abstinuerunt. De primogenito Cardinali, qui creatus à Gregorio XIII. electioni Sixti V. Ordinis Minorum interfuit anno 1585. ut habetur ex vita ipsius Pontificis, à Cicarella conscripta, (nisi fortè de Cardinali patruele Alberto loquatur auctor) quiq, Princeps fuit, ac Prælatus pius, ac commendabilis, hæc breviter indagavi. Andreas Cardinalis ab Austria titulo S. Mariæ Novæ, Episcop⁹ Constantiensis, & Brixinensis, ac Administrator Murbacensis, Gubernator Belgii: Priorem Episcopatum adeptus est a. 1590. posteriorem 1591. Provincias Belgicas administravit 1598. & a. 1599. discessit de vita.* Hæc ex libro MS. ubi mox subdit auctor de fratre: *CAROLVS ab Austria, Marchio Burgoviæ, duxit uxorem Sibyllam, VVilhelmi*

Lib. de Major. D. Maximiliani II. Imp. sepulchris &c. pag. 85 b.

Part. III. Excurs. VII fol. 362. 363.

helmi Juliæ, Cliviæ, Montium Ducis filiam, Joh. VVilhelmi sororem, multis rebus in Belgio, & per Hungariam fortiter gestis digna patre soboles, & dignus gente. Dolendum sanè, quod *ambo sine liberis extincti* sint, velut infinita posteritate dignissimi: Gloriam certè maximis in orbem Christianum meritis, præstantissimisq; rebus gestis consecutus est CAROLVS, revera nominis sui Princeps: Sunt fata Ipsius verbis difficiliora. Quare cum inopi stylo, & infacundus sim, in eorum enumeratione tantùm versabor, dulcedine quadam gloriæ Velserianæ commotus, quæ Viri fide dignissimi oculis usurpata, manúq; descripta, in Güntzburgensi diæta (*Güntzburgum* enim Burgoviæ oppidum, veteribus *Guntia* vel *Contia* dictum, Caroli regia fuit) ex ordine leguntur, quem sequar; integram inscriptionem enumeraturus fidissimè.

P. Joh. Gäs in Arboreto Geneal. fol 9.b.

CAROLVS II. Marchio Burgoviæ XVI. Landgravius Nellenburgi, Comes in Hochenberg, Dominus Veldkirchii, Bricantii & Hoheneccii.

CAROLVS, & ANDREAS Cardinalis, filii FERDINANDI SECVNDI, ex Philippina, antiqua juxta ac nobili Velserorum familia orta, quam sibi ob eximiam formæ elegantiam, animi indicem, rarásq; virtutes, propter quas Principibus personis, cæterisq; insigniter commendata fuit, eásq; memorabili & persancto fine comprobavit, invitis Parentibus & Fratribus matrimonio junxit, eiq; nihil ad tantam dignitatem defuit, præter cœcam fortunam. Quare filii pacto à Parentibus inito, possessione paterna privati, Marchiones Burgoviæ declarati sunt; Carolusque post multa impedimenta exploratam & comprobatam fidem & patientiam, variámq; Serenissimæ Domui in rebus arduis fidelem præstitam operam, tandem Anno Domini 1609. cum id ipsum Anno 14. à parentum morte omni cura sollicitasset, in Marchionatum cæterásq; ditiones immissus est. Hic Patri „ Ferdinando in omnibus heroicis virtutibus, æquè ac in forma „ & viribus æmulus, adultiore & torosis lacertis robustiore „ adolescentia, studium variorũ exercitiorũ amplexus, equos ingyrum circumegit, palæstram exercuit, multa luctatus est arte, ingentis ponderis saxum jactavit, ferreum jaculatus est vectem, & omnis generis equestria ludrica cum mira „ dexteritate & robore edidit; quin & tum, & progrediente tem-

tempore Dianæ studiosus cultor altissimos & quasi inaccessos montes, horridásque sylvas venationis & exercitii caussa non exiguo cum labore & periculo peragravit; iisdémque sæpius octiduo integro immoratus est. Sacra loca longe distantia, ob æterni Numinis Divorumque Ejus piam venerationem longis itineribus pedibus adiit. Ætatis vigore florentem Caroli V. Patrui magnum adexercendam militaris operis disciplinam extimulabat. Totum igitur militiæ addictum primo Hispaniarum Rex Philippus II. legioni Germanicæ quinque millium summo Tribunatu honestavit, quam ad Alexandrum Farnesium, perpotenti classe Angliam invasurum, direxit, evocationem in Germania operientibus mille & ducentis equitibus, sclopetariis, Regis stipendio conductis; sed conatu irrito Farnesium, montem ad Scaldim obsessurum ex Flandria in Brabantiam secutus est. Violato ab Amurathe III. induciarũ jure, Rudolphus II. August. Marchionem, supremum exercitus Legatum in Croatiam destinavit, Jaurino à Sinan Bassa, Turc. exercit. Imper. obsesso, summus equitum Magister declaratus. Commoravio, post capitũ Jaurinum, (vix Marchione in castra appulso) presso, cum aliquot suæ Legionis Tyrolensis in maximo periculo suppetias tulit, illúdque sua diligentia servatum est. In Strigoniensi obsidione conflictúque, iterum equitum Magister suburbiũ aquarium cum suis legionariis & aliis expugnavit, pertinaciamque Turcarum adeo fregit, ut arcem paulo post dederent. Viennam deinde à Cæsare destinatus, veritus hoc potissimum Imperii propugnaculum obsessum iri. Agria à Mahomete III. obsessa, & re ad conserendam pugnam vergente, Marchio eò contendit, & in prælio sine munere impigram operam navavit; Cæsareanósque bis victores, tandem vero Cicalogli Bassæ impulsu in fugam effusos sistere, & aciem instaurare laboravit. Continuo quasi decennio tunc temporis rebus bellicis magna cura & industria invigilans, multis aliis in locis & pugnis fuit. Sæpius in subita & gravissima pericula incidens, nunquam animum amisit; sed, celeriter invento & inito consilio, sese cum admiratione expedivit, reversus tandem non absque singulari caussa ad sua, sago, quoad res fert, valedicto. In toga spirituali militiæ operam dat, habétque conjugem* Sibyllam, Juliæ & Cliviæ Ducissam, sine hæredibus, quos Deus Optimus Maximus ex votis fortunet!*

* exemplum

*Aliàs I. sabellam.

Multa verba fecimus, neque ὑπερβολικῶς, sed verissimè locuti sumus; dum nos cum ipsa Historia in sermonem dedimus

dimus, virtutes ac filios Philippinæ non satis dignè prosecuti; sed nostram vicem rursus explebit mollissima dulcedine carminum memorabilis Keckius:

Quid? quod adorandis complexa Penatibus orbem
juncta PHILIPPINÆ solennibus AVSTRIA votis,
non thalamis indigna suis hæc stemmata duxit?
Salve divinæ specimen mirabile formæ,
Nympha, nec ingenio faciei dotibus impar,
Virtutum sed luce jubar transgressa gemellum!
Te geniti HÆREDES, alter ditione potitus
MARCHIO Burgaviæ, regalis Mysta sacrorum
Alter coccineo decorarunt stemma galero.
Horum equidem breve vita genus de matre profectum
PATRICIA clausit; sed adhuc in pluribus extat
stirpibus, & serum ridet vigor arboris ævum
VELSERIÆ, succiq; tenax in sæcula durat.

Ne *Benignæ* quidem *Velseriæ* memoriam ab hoc exemplo separare debemus, in qua tantus animi vigor, tanta gentis adorea fuit, ut Illustris & Generosissimus Dominus *Albertus à Kolovvrat*, Magnas Bohemiæ veterrimus, pacto matrimonii Illam vinciret. Quid? quod pares cum paribus, veteri proverbio, facilè congregantur; cum sit ad connectendas propinquitates vel tenacissimum vinculũ, generis similitudo: Siquidem Philippinæ fratrem *Carolum* Archidux Ferdinandus, ob egregiam virtutẽ, Lib. Baronis nomine dignatus est, in cujus matrimonium Domina *Eva L. Baronissa de Schönburg, in Hirschvverd*, A.C. 1560. animo ivit libentissimo. Cumque in alio sua etiam quemque dignitas delectet, Domina *Rebecca, L. Baronissa de Ravensburg* A.C. 1571. mulier facta est ex viro *Joh. Georgio Velsero*, Archiducis ejusdem Consiliario intimo. *Reblingeros & Hörvvarthos* (quibus per affinitatem dudum innexi erant Velseri) hoc loco commemorare quid opus est? maximis enim semper auctibus Illi crevere, donec ad summum venere, incremento vix relinquentes locum.

Non invitus his subnecto INSIGNIA, ne quis ignoret, quantum interfuerit, impigrè se periculis militiæ obtulisse; & Mercurii induisse talaria. Magnos magna decent; quare & Carolus ille Imperator, magna molitus belli ac pacis negotia, PHILIPPVM VALISERVM, Familiæ hujus effulgentis caput fundatorémque, ob illustria, in bello Langobardico, merita, maximis donavit privilegiis,

legiis, & eximio insignium splendore decoravit; velut lectissimum bellicæ Nobilitatis florem. Dedit enim LILIA TRIA, in clypeo & alis, galeæ superimpositis, valdè conspicua, sed *divisis utrinq; coloribus*, ita ut altera pars *albicaret*, *rubente* per vices altera. De his *Mich. Piccartus* in libello, quo Insignia Gentilitia Familiarum Patriciarum, inclutæ urbis Imperialis Norimbergensis, eleganti & acuto sæpè exposuit epigrammate: Altd. edito a. 1614.

Liliolum *mirare, viden'? nix mixta* rubori *est:*
Candorem *exornat sic* pudor *ingenuus.*

Non ergò mirum, si hic flos est oblectamentum virginum: Quare Theocritus facit Europam carpentem LILIA, & Idon suam Donacem inducit legentem hunc florem. Certè hic, sicuti rosa, *Flos florum* dicitur; tantæq; est gratiæ & pulchritudinis, ut Junoni quoque sit dilectus: Clem. Alex. lib II. Pædag. c. 8. Cum enim Jupiter id ageret, ut Alcumenam mortalem (ex qua Herculem susceperat) immortalitate donaret, infantem supposuit uberibus Junonis, tunc quidem dormientis: Infans suctu satur sugere destitit, cum tamen è mamma lac adhuc uberrimè stillaret. Quicquid ex eo lacte cœlo sparsum est, confecit lacteum circulum; sed illa pars, quæ terram humectavit, genuit LILIVM, quod colore est consimile lacti: Est enim insignis pulchritudo illius lactei candoris, sive alboris intaminati; Car. Paschal. lib. III Coron. cap. 8. usque eò ut, si quidpiam notabili candore visendum sit, cum LILIO comparemus. Est tamen & *rubens*, sive *purpureum*, de quo discrimine Tertullianus agit, cum nominat utraque LILIA: *Et utrisq; liliis*, inquit, *& omnibus violis coroneris.* Lib de Cor. Mil. Sunt autem purpurea illa, quæ *monstrificis hominum ingeniis fieri, & ita tingi, ut nascantur infecta*, Plinius tradit. Plin lib. XXI. Hist. Nat. cap. 5 Vix me contineo, quin Philippo tunc florentissimo dicam:

- - - - *Tibi LILIA plenis*
Ecce ferunt Nymphæ calathis!

Quid multa? Virtus ipsa secum æmulatur; quam ob rem nec posteri sibi ac suis defuere, quo minus dignitatem Majorum velut è vestigio assequerentur. Neq; Imperator deseruit Imperatorem, sed quod *Carolus M.* in diplomate suo affirmavit, hoc ipsum *Otto M.* rursus iterúmque confirmavit: *Julium* enim Vellerum, Antonii F. Philippi N. Rei militaris Consiliarium A. C. 950. cooptavit; ob egregiam virtutem Equestri honore A. C. 971. di-

gnatus est, *corona* redimens scutum, & *cassíde torneamentorum* exornans; ut *flos* ille *coronarius*, ab herbariis sic appellatus, magis magisque elucesceret. Caroli postremò & Ottonis Augustorum diplomata Carolus V. Cæsarea auctoritate sua roboravit, dignationem Velserorum confirmatiorem effecit; ita ut immediati Nobiles coram Imperatore tantùm actione conveniri possent.

Cic.2. Fin. *Varietas Latinum verbum est*, inquit Tullius, *idq; propriè quidem in disparibus coloribus dicitur:* Ita Eorundem scuta non eodem modo, sed variè mutata, & aliis conjugiorum insignibus distincta fuere: Posteri enim ipsius *Bartholomæi Velseri*, in scuto quadripartito, *Felicitatis Granderiæ*, quam gentis suæ ultimam secundis nuptiis Idem sibi junxerat, insignia, gratia ac favore Caroli V. Velserianis A.C. 1540. ita adstruxerunt, ut (instar Petronii) *rosas, lilia*, violásque sociarent:

Emicuere ROSÆ, violaq;, & molle cyperon,
albáq; de viridi riserunt LILIA prato.

Lib. XVI. Geogr. Strabo memorat, Babylonios gestare sigillum, & insigne sceptrum, in cujus superiore parte est malum, aut ROSA, aut LILIVM; ac si dicat, tantam támque arctam esse inter rosam & lilium cognationem, ut utrum ex his decori & ornamento adsumatur, utique nihil referat. Quippe hi flores videntur à natura sic sociati, ut propemodum sint individui; ceu apud Hieronymum: *Jungitur ei germana ROSARVM ET LILIORVM calathus, eboris ostriq; commercium.* Prudentius describens sceptrum Sapientiæ, illud ornat *rosis*, quibus mixta sunt *lilia*, dum ait:

Epist. ad Salviam.

Psychom.

In manibus dominæ sceptrum non arte politum,
sed lignum vivum est, viridi quod stirpe recisum,
quamvis nullus alat terreni cespitis humor,
fronde tamen viret incolumi; tum sanguine tinctis
intertexta ROSIS candentia LILIA miscet.

Grande decus Granderiæ innuo, quæ TRIGAM ROSARVM in *albo* campo *rubentium*, cum totidem *liliis* copulavit. Crescente fortuna, crescunt ipsa insignia: Filius enim haud degener Bartholomæi, *Leonhardus*, quem sui simillimum ex illustri Granderiæ matrimonio A. C. 1542. produxerat, prioribus geminis *binos* quoque *malleos*, conjugis suæ *Sibyllæ Hemmerlinæ* posteritati honestissimè usurpandos reliquit. Francisco, Marchioni Burgaviensi *sex candidas pinnas* (quas Vitruvius acroteria vocat) *in rubris* ex

ex diverso *areis* positas, jure acceptas referunt; ceu *Carolo Barone* dignissimas. Deniqe *Lucas* Velseris suis *Vrsulæ Gosenbrothiæ* matris certissima paternæ Nobilitatis argumenta atque indicia, hoc est, *barbatum senem, rubro capitis tegumento, & præsidiaria* coloris ejusdem *toga*, quæ pænula videri potest, *in cœruleo campo* valdè conspicuum, supremo quoque suffragio impetravit.

Sed nescio, quo pacto ad Insignia monstranda devenimus; quamobrem *villas, prædia & arces* (vera ac veneranda priscæ Nobilitatis Capitolia) à Majoribus dudum possessas, paucis exponemus: *Christophorus Velserus*, Bartholomæi & Granderiæ F. nobile prædium *Ambergam*, item *Johannes*, Reipub. Augustanæ Duumvir meritissimus, *Spilsbergam & Ober-Schvvainbach* diu tenuerunt: *Joh. Lucas* in possessione castri *Rorenfels* fuit, quod ad Danubium, non procul à Neoburgo, situm est: Ibi etiam locorum *Joh. Jacobus* haud ignobilem domum *Steppergensem* habuit: *Joh. Georgius*, Elis. Schyrofzkiæ maritus, hæredium *Schädervvitz* viduæ suæ, post mortem, reliquit. Convenientem ac dignam hodiernis possessoribus sedem, *Neunhof*, quæ olim Nobilissimæ gentis Geuderorum erat, commemorare quid attinet? Neminem enim latet, opinor, eandem ante hos viginti annos *Sebaldum Velserum*, Reip. Norimbergensis Senatorem, dum viveret, Prudentissimum, ac Scholarcham (ipsum Apollinem testor) Eruditissimum, cum omnibus Regalibus & (verbo Prudentum utar) Pertinentiis, pro Familia sua, Cujus commodis semper velificatus est, ab Imperatoria Majestate, ceu *fundum proprium*, ab omni clientela liberum, unà cum *mero imperio* deportasse: Musarum quondam sedes hæc erat, quam Pirckheimerianæ *Novensiles*, ob sacrum sibi numerum, hic viciniæ elegerant. Tunc temporis *Daniel* quoque *Velserus*, in Incluta Rep. Augustana Intimioris Curiæ Senator Fulgentissimus (pariter unàque cum Nobilissimo Viro, Joh. Christophoro Ammano) tres simul pagos, *Desertingen*, *Hirblingen*, & *Neuses* ab Illustrissimo Comite, Joh. Francisco Fuggero, in solutum obtinuit.

Atque haud scio, an plus in posteris gloriæ, an in majoribus animi fuerit; Melchior enim Adamus hæc memoriæ tradidit: *Velserorum Familia, in verè Augusta Vrbe Augustana, jam non ab uno seculo celebris, est una de primariis*

In Vitis JCtor. & Polit. pag. 480.

mariis opibus juxta & virtutum, doctrinaque erudita decoribus præstans. A rei nummariæ nervis apprimè instructam, vel hoc docet: Quod cum Carolus V. pace cum Gallo facta transegisset, ut duodecim auri tonnas Rex Imperatori dependeret; Fuggari ac VELSERI tantam pecuniæ vim bipartitò se repræsentaturos promiserunt. Paullò clarius rem ipsam exposuit Mart. Crusius, ceu solet: *Hoc anno (1528.) BARTHOLOMÆVS VELSER, & socii suis impensis naves aliquot in Hispania armarunt; & in novas insulas occiduas emiserunt. Vbi in confiniis Peru magnam, ac divitem regionem invenerunt, VENEZVELAM nominatam, aut VENETIOLAM: Quam, consentiente Carolo Cæsare, occuparunt; & magnis laboribus ac sumtibus (initis non multò pòst cum eodem Cæsare pactis) ad XXVIII. annos tenuerunt. Tum inter Reginæ Elisabethæ (uxoris Regis Philippi) publicanos, & VELSERORVM illis in locis Gubernatorem (cui nomen* Georgio de Spira) *contentio exorta est: Primo, de vectigalibus & decimis: Postea, de limitibus & terminis: Postremò totius ditionis jus in controversiam venit, & caussa diu apud Hispaniensem aulam agitata: Tandem totum illud peramplum Regnum anno 1555. Velseris abjudicatum est. Primus ejus inventor, & nomine Velserorum Gubernator, nominabatur* Ambrosius Dalfinger, *patria Vlmensis, quem Hispani ibi interfecerunt: quam cædem sequenti tempore Cæsar severè vindicavit.* Hæc Crusius, ex Gassaro & Henningo; qui sequenti capite de eadem insula, ut orsus erat, scribere peragit: *Dictum est superiore proximo capite de insula VENECVELA, sive VENEZVOLA, regione Americæ (quartæ partis orbis terrarum) è regione Hispaniolæ, meridiem versus sita. Quomodo eò navigaverit, quid ibi fecerit, & passus sit* Nic. Federmannus *junior, Vlmensis, Velserorum minister, de iis extat Germanica historia, à die 2. Octob. 1529, usq; ad 31. Aug. 1532. descripta ab* Joh. Kifhabero, *Vlmensi, affine illius, post mortem ejus edita; & Nobili Viro, Joh. VVilhelmo* von Loubenberg / rc. *Consiliario Imperatorio, 1555. dedicata.* Werlichius, in Chronico suo Augustano de possessione hac, quam ultra XVVI. annos Velseri magnis sumtibus, nec minore fructu usurparunt, fermè eadem refert; caussam amissionis haud obscurè innuens, quæ discordia fuit inter publicanos *Isabellæ* (quam Crusius modò *Elisabetham*,

Part. III. Svevic. Annal. lib. XI. cap. 3. & 4.

Part. III. August. Chron. f. 14

tham,

tham, more & aliis usitato, nominavit) Hispaniarum Reginæ, & Velserorum Gubernatorem Georgium von Speyer; qui, contra fas, expulsi sunt iniquè, postquam in aula judicium verè passi fuerunt. Sed longè devium iter à veritate tenuisse dicendus est Hier. Benzo; qui terrarum Dominos, sine mente, sine sensu *mercatores* vocat: *VALENTIOLA*, ait, *ditissima provincia oppidum, quam Cæsar anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis appignoravit: Illi primùm in eam provinciam Gubernatorem* Ambrosium Alfingerum *misere, qui auri reperiendi cupidine crebras in eas gentes excursiones, multa sævitiæ exempla, edidit, sed eo tandem ab Indis occiso, suffecere alterum stirpis suæ Præfectum, cui* Georgio *nomen erat. Hunc Hispani, qui ei aderant, noctu per insidias incautum in lectulo adorti, vulneribus confoderunt; mox ex carnificatum & domo extractum multis eum probris ac contumeliis per viam rapuerunt: Postremò ejus cadaver in proximum saltum abjecére; donec orta luce humaretur. Verum haud ita multò pòst, Cæsaris mandatu, noxii ut novissima exempla meriti, exquisitissimis pœnis affecti sunt.* Nunquam delirare desinit, qui semel cœpit; siquidem vano istius judicio & Reges & Principes magnarii negotiatores erunt, & delicatarum mercium institores: Hercules tuam fidem! *Velzari (id est Velzarorum, ij Germani mercatores sunt, procuratores, seu mancipes) audito tam ingenti lucro oblato è VALENTIOLA profecti & ipsi, ac terrestri itinere asperrima loca, & nivosos San-Marthæ montes ducibus Indis gnaris locorum prætergressi, tandem in Smaragdorum provinciam perveniunt. Inde excursionibus factis, & direptis aliquot gentibus, spoliis onusti in suam provinciam remeant.* Ergóne Magnates aurum atque argentum, gemmas ac lapides pretiosos è fodinis suis colligentes, ad mercatum eunt, dum ad bellum contra Barbaros proficiscuntur? Ignoscite judices; erravit, lapsus est, non putavit.

(Lib. I Hist. Nov. Orb. cap. 25.)

(Ibid. lib. II. cap. 6.)

Veniat in medium modò VENEZVELA, & suam nobis appellationem *(propriis Joh. de Laët verbis)* fertilitatémque ostendat, cujus *Delineationem* hic damus: Duæ omninò redduntur rationes ab Hispanicis Scriptoribus, cur hæc præfectura & provincia dicta fuerit *Venezuela*, id est, *parva Venetia*; prima quidem, quia *Alfonso de Oreda*, qui inter primos ad illam appulit anno 1499. hic

(Lib. XVIII. cap. 8 & 9. ex eo Dapperus lib. III. Amer. part. VII. fol. 620. 621.)

(D) inve-

invenit municipium indigenarum barbarorum; cujus ædes omnes in ipsis undis, arboribus & tignis erant inædificatæ, quemadmodum *Venetiæ* ex ipsis fluctibus eductæ cernuntur; sublicis autem pontibus è continente commeabant ad ædes, plurésq; similes pontes ab unis ædibus ad alteras erant perducti: Altera autē, quod Germani cum primùm hanc præfecturam ab Imperatore Carolo V. accepissent anno à Christo nato 1528. destinaverant, secundum ostium magni lacus *Maracaybo*, super collem imminentem ostio, oppidum moliri nomine *Venetiolæ*, fausto omine, licet nunquam res effectum fuerit sortita. *Acceperant autem hanc provinciam Nobilissimi VELSERI, cives Augustani, uti BENE DE IMPERATORE GERMANIÆ MERITI*, hisce limitibus, ceu ex Herrera discimus, conclusam, ab ortu quidem *Maracapana*, ab occasu autem promontorio, quod vocant *de la Vela*, patentem *in longitudinem* secundum orarum ductum, *circiter leucas ducentas*. Solum hujus præfecturæ admodum est fertile, & frugum feracissimum, ut *quotannis duas hic messes* colligant: Adhæc abundat pascuis, ita ut hic ingens numerus armentorum, nec non pecudum pascatur. Vnde meruit nomen granarii, apud cæteras provincias; magna enim copia farinæ triticeæ, plurimum panis biscocti; multi casei, suilla quoque; & grandis numerus pannorum gossypinorum hinc deducitur, ad vicinas & remotiores provincias. Ad hæc immensus numerus tergorum bovillorum & magna vis *Sarzaparillæ*, à portu *Guayra* & *Caracis* infertur Europæ. Abundat regio omnis generis feris, ita ut venatio imprimis hic sit opportuna: Amnis *Vnare* valdè piscosus est; ita ut Barbari indigenæ, superiori seculo, crebrò inter se *bella* gesserint, *ob piscandi* limites & opportunitatem. Nec metallorum inops creditur solum in variis provinciis, *præsertim auri*, & quidem *satis absoluti*, viginti duorum & semis caratiorum, ut loquuntur. Nihilo tamen secius Imperator Carolus præfecturam & cæteras immunitates, in ejusmodi concessionibus tribui solitas, *amplissimo dpilomate indulsit Velseris Augustanis*; *vel, si propriè loqui volumus, provincias hasce illis oppignoravit*. Agebant tum res Velserorum, in aula Hispaniæ, *Ambr. Alfingerus*, *Hier. Saylerus*, & *Georg. Evigerus*. Quorum quidem Alfingerus, assumto sibi Legato *Barthol. Saylero*, rebusque omnibus ritè præparatis, atque

Lib. II Descript. Indiar. c. 19.

15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
Occidens
Cabo dela Vela
C. Coquibocoa
Monias
I. Aruba.
Quaracao.
Bonayre.
I. d'Aves.
Rocca
Portete
B. Honda
Coquibocoa
Golfo de Venezuela
La Rancheria
Para goana
C. San Romano
Rio della Hacha
Nuestra Señora des los remedios
Puerto de Pico
Coro
Falaires.
Taratura.
Pº Seco.
Sierras de Xihaharas.
Ilas de Tuquaqua.
Lago de Maracaybo
Pocabuies
Populi.
Axaguas Pop.
Nueva Valentia
LIanos de Carora
Achoholados Populi.
Laguno.
Portella de Carora
Nueva Xerces.
VENEZUELA.
Sierras de San Piedro.
Bobures Populi
Valle de Ambrosio.
Nueva Segovia
Xurmara Prov.
Bariquicemeto
Torquello
Tucuyo
Prov. de Cuycas.

I. Dominica
I. Matalino
Sta Lucia
S. Vincente
Beckia
Vogel Eyland
I. Blanca
Granada
Tabaco
Torguta
I. Margarita
Frailes
Cola
Testigos
Coche
C. 3 puntas
Bocca dl Drago
Pta de Galera
Salinas
I. dlla Trinidad
Ioseph
Golfo de Paria
Punta des los Blanquiʃales
Iaropas
Monopado
Indios Palinques
Huriaparia
Nueva Andalusia
Worinoque
Iuarepice
Yuyapari
Em. Stenglin D.
Milliaria Germanica 15 in uno Gr.
10
20
30
15
14
13
12
11
Oriens.
10
9
8
7
6

atque quadringentis militibus, & octuaginta equis in naves impositis, solvit ex Hispania anno 1529. Et cùm hîc feliciter appulisset; *Joannem de Ampues* (qui ante biennium Provinciam hanc, ex mandato Conventus Juridici Insulæ Hispaniolæ, esset ingressus) statim submovit, tribus tantummodo Insulis, *Curacao*, *Bonaire & Aruba*, quæ haud longè hinc continenti objacent, illi relictis. Deinde Barbaris, qui lacum *Maracaybo* accolunt, quem Hispani tunc vocabant *de Nostra Sennora*, ad obsequium cogendis nonnulla opera impensa, omnes conatus suos convertit *ad auri aut argenti venas* indagandas: Et cùm illud ex voto minus succederet, tum demum aliquot expeditiones in Mediterraneas provincias suscepit; in quibus ita fuit versatus, ut summam, quaqua transibat, agris inferret vastitatem, & Barbaris indigenis magnas clades incuteret, & vicissim ab illis pateretur: Instituerat iter suum per *Cupiaren*, & per longa terrarum spatia penetravit usque ad vallem *Eupari*. Idem *Alfingerus* alteram expeditionem suscepit anno 1530. & iter suum instituit ad Barbaros, qui *Pocabuyes* appellabantur, & *plurimum auri* credebantur possidere, quod cum vicinis suis permutabant: Ab his transiit ad aliam Barbarorum nationem, qui *Alcoholadi* vocabantur, & *auro* ad eundem modum *abundabant*: Horum ager solo erat haud infœcundo, ipsique pro captu Barbarorum, ingenio haud inurbano; ita ut in ipsorum provincia pedem figere, & municipium aliquod moliri, si rebus suis rite consuluisset, omnino tempestivum fuisset: Potuisset enim tum quàm facillimè inde in *Novum Regnum*, quod postea *Granatense* fuit dictum, penetrare, & Dominorum suorum res egregiè stabilire; verum id susque déque habens processit inde ad flumen Grande, atque ita deinceps ad *Tamalemequen*, omnes regiones miserum in modum pervastans, usque ad *Lebrixam*: A qua divertens subiit montanam & frigidam regionem, quam ab infinitis Barbaris invenit cultam; à quibus cum insigni clade fuit repulsus, & vulnere hîc accepto remeavit ad *Corianam* sive *Coranam*, hujus præfecturæ metropolim, & ibidem decessit è vulnere, anno à Christo nato 1535. Huic deinceps successor à Velseris fuit missus *Joannes Allemannus*, qui nullas expeditiones in provincias suscepit, sed brevi è vita excessit: In illius locum itidem fuit suffectus *Georgius de Espira*, cum Legato suo

Nicolao Federmanno, vel *Vredemanno*, anno a Christo nato 1535. Hic cum trecentis peditibus & centum equitibus movit è *Coriana*, mense Majo, versus Austrum iter agens, & vestigiis Alfingeri insistens, Legato suo, ubi ante coloniam collocasset juxta promontorium *de la Vela*, cum reliquis copiis sequi jusso. Legatum interim sibi sumserat *Franciscum de Velasco*, Hispanum; qui cum jam pænè ducentas leucas processissent, milites (quod Hispanis familiare est, cum peregrinis parent) ad seditionem tentavit permovere; verum dux molitiones illius maturè animadvertens, illum munere suo movit, & ibidem destituit, nullo alio supplicio irrogato. *Federmannus* autem illum secutus, & vasta terrarum spatia emensus, penetravit in vallem *Tucuyo* angustam & undiquaque montibus cinctam, in qua hybernavit; & interea quoque adiit provinciam *Bariquizemeto*, ita dictam ab amne, qui illam permeat. Hybernis in *Tucuyo* absolutis, & pro Præfecto hic constituto *Franc. Vanega*, hinc promovit *Federmannus*, mense Decembri, & magnis itineribus, per asperos montes & densas sylvas, atque impeditissima loca tandem penetravit in *Novum Regnum Granatense*. Dum hæc in America in diversis partibus à Germanis hisce geruntur, *Espira* præfectura sua movetur, & *Federmannus* in illius locum substituitur: Verum cum plurimæ quoque querelæ contra hunc fuissent institutæ, denuo fuit amotus, & *Espira* in pristinum locum & gratiam restitutus. Is anno 1538. Corum revertens, expeditionis suæ pænè triennalis hanc reddidit rationem, quam ad Regem Hispaniarum destinavit; se *ad quingentas pænè leucas* cum copiis penetrasse in Mediterranea, & pervenisse ad fines barbarorum, qui *Choques* nominantur: Licet autem tantùm viginti quinque leucis abesset, uti opinabatur, à loco, quem hactenus investigaverat, reverti tamen fuisse coactum, ut necessaria militibus compararet. Obiit autem paullò post, nulla alia re memorabili gesta. Denique dum Velseri cunctantur alium Præfectum mittere, manum admovit huic negotio Conventus Juridicus Insulæ Hispaniolæ, qui in oppido *S. Dominici* residebat; variósque huc destinavit Subpræfectos, quorum quidam obierunt, quidam ob provinciam malè administratam fuga se subripuerunt. Hæc in compendium misisse & summatim exposuisse, quæ Vir magno rerum Indicarum usu præditus,

tus, & ipse Occidentali Indiæ Præfectus, dilatavit nobis atque exposuit, satis & abundè erit.

His rebus & suam rem familiarem auxisse, & facultates ad largiendum magnas comparasse, semper prudentis est habitum: Sed quid opes, sine virtutibus? cum verissima fronte dixerim: Hac Familia nulla virtutum feracior fuit, & quasi lumen aliquod, extinctis cæteris, sanctitas ac RELIGIO Illius elucebat. *Julius*, Conradi F. ob gloriosissima facta, in Expeditione Sacra anno 1225. fortiter ac feliciter edita, propitia voluntate Friderici II. Imp. Eques creatus & gloriam maximis in patriam quoque meritis, præstantissimisque rebus gestis consecutus, anno 1243. datu benevolentiaque Conradi, Hassiæ Landgravii, Summique Ordinis Teutonici tunc Magistri, hunc ipsum in Borussia adeptus est: Forti occubuit morte anno 1278, cum Imp. Rudolphus I. Ottocarum Bohemiæ Regem, in ipsis S. Bartholomæi vigiliis, prælio superasset. Epitaphium Ipsi Elbingæ Borussorum, in templo primario, datum, & clypeus Ejusdem Norimbergam, in Sacellum S. Ordinis transmissus fuit: Similis quoque in cœnobio Hailsbrunnensi, prope Onoldum, effulsit. *Antonius* Freisingæ, *Hieronymus Christophorus* & *Antonius* Ratisbonæ, *Præpositi* fuere Canonicorum: *Canonici* ipsi nón incelebres occurrunt *Emmanuel* Basiliensis, *Hieronymus* Wirtzburgensis, *Paullus* Argentoratensis, *Joh. Antonius* Eichstadiensis, *Joh. Bartholomæus* Argentoratensis, Ludovico IV. Imperatori á Sacris Confessionibus, intimisque Consiliis; *Fridericus* Ratisbonensis, *Severinus* Constantiensis, & *Paullus* Augustanus. *Albertus*, Ratisbonensis Canonicatus, ceu vocant, Primarius, Ingolstadii degens, in Danubio submersus & in æde S. Salvatoris sepultus fuit. *Philippus*, Canonicus Regularis, Ordinis S. Augustini, Baumburgi in Bavaria, Salisburgum inter & Wasserburgum, anno 1617. ibidem fatis concessit. Nec *Fridericus*, Ottonis & Catharinæ de Baillecourt F. Cameracensis Canonicus omitti hoc loco debet. Ex his (qui quidem omnes cum doctrina aliquid habuerunt commercii) in omnium bonarum artium disciplinis egregii laudantur quatuor illi: *Emmanuel* (in Sacra Scriptura, ex assidua Bibliorum lectione, versatissimus) nec non *Hieronymus*, *Paullus*, & *Severinus*; quorum vestigia anxio quidem pede premere *Antonius*, Conradi F. animo obstinaverat, magnumque religionis

æquè ac eruditionis impetum ceperat; sed immatura morte præventus est. Sic enim in Ecclesia olim res gerebatur, ut doctrinam cum sanctitate morum veteres diligenter conjungerent; nec querela hac opus erat, qua dolorem suum, de his temporibus, impertit nobis Nic. Vernulæus, in Academia Lovaniensi, dudũ Historiographus & Professor Regius, Jac. Pontano censore: *In Ecclesia*, inquit, *similes fraudes inveniuntur; nam cum ad dignitatem Episcopalem nemo admitti debeat, nisi Theologiæ aut Canonum Doctor, vel Licentiatus, quidam sine harum Facultatum cognitione, & aliquando vix Latinam linguam callentes, uno die Doctores vel Licentiatos se renuntiari curant, & sic Episcopatum consequuntur.* Verùm quid ego de cæteris Ordinibus loquar? *Joh. Antonius* fraternitatem Societatis Jesu amplexus, res sacr. Confessionis primò apud Reginam Hispaniarum, deinde apud Serenissimum Ducem Wolfgangum Wilhelmum curavit, ceu Rector illius Societatis, Neoburgi ad Danubium. *Alexander*, anno 1466. soleas, sive sandalia, quibus Capucini Patres utuntur, rite subligavit. Majorem hominum religiosorum, hodiéque superstitum, copiam fortassis afferre possem; sed nec Nobilissimæ lectissimæque feminæ (queis mira quoque pietas est) sanctitudine sua viduari debent: Ecquis virtutes ac merita cujusque satis dignè prosequatur? Aliæ summum, aliæ medium inter Religiosas locum habuerunt. Super eas erat *Barbara*, in Augustano S. Catharinæ monasterio *Abbatissa*: Multum etiam sororibus suis ad honorem antecellebant *Priores* binæ. *Vrsula* in eodem, *Juliana* in Russenbacensi Suevorum cœnobio. Monialium nomina percensebo tantùm: *Elisabetha* hanc vitæ sectam tenuit Ottiliæ-burgi, in Alsatia, anno 1278; *Anna*, Augustæ Vindel. anno 1461. *Vrsula* major, Dillingæ, anno 1472. *Vrsula* secunda, Augustæ, anno 1541. nata; *Brigita*, in solitudine Billenreuthensi, anno 1511; *Anna*, Augustæ, anno 1588; *Helena* Eichstadii: Item tres illæ sorores *Maria Jacobina*, Geissenfeldæ Diaconissa, in superiore Bavaria; *Renata*, in Valle beatorum prope Landshut; nec non *Scholastica* Kühbachii, in Bavaria: Porrò *Catharina*, Messinæ in Sicilia: *Maria Johanna*, in Valle S. Catharinæ: *Cæcilia* & *Afra*, Kühbachii; denique *Maria Anna* & *Maria Francisca* (ætate nostra) Zickenhovii. Apagete vos, cum profanis im-

In Tac. lib. XI. Ann. Obs. 7.

impietatibus vestris, Melissa Cybeles, Hypecaustria Minervæ, Iphigenia Dianæ, Mera Veneris, Thyades Eleidésque Bacchi sacrificulæ; nil has moramur!

Non patiuntur me Sacerdotibus insistere fortissimi Duces, siquidem tanta est VIRTVS MILITARIS, ut latius mihi circumspicienti ante omnia se VELSERORVM fortitudo offerat: Hi enim castra secuti sunt, non ut quondam Eretrienses, quos falsè ajebat Themistocles similes esse piscium, qui gladioli vocantur; quippe uti ensem hi habent, sed corde destituuntur: ita & illos fuisse quidem armatos, sed animatos non item. At *Julius* Antonii F. ut versiculum Mœonii vatis in Latiale eloquium hic meum faciam, erat Plutarch. in ejus Vita.

Hosti non tergo, sed forti pectore notus.

Strenuam enim navans operam, non modo gloriam obtinuit excellentissimi Ducis; sed Viri quoque continentissimi immortale adeptus nomen fuit. Tres militum chiliades fidei Ipsius concreditæ erant ab Ottone M. Cæsare, à quo divortium nunquam faciebat,

-- Phalaris licet imperet, ut sit
falsus, & admoto dictet perjuria tauro.

Nempe scitum illud Socraticum animo inscripserat penitissimo: Vt statua semper insistit basi, similiter Virum bonum instituto niti honesto; nec inde vel periculis, vel promissis dimoveri unquam. Miles paucis contentus, nihil rapiebat, quod sanctis usibus majores consecrassent; ceu istud Siciliæ everriculum Verres solebat, qui cum signa & imagines deorum è sacrariis plurimas abstulisset, dixit de eo Tullius: *Plures esse à Syracusanis istius adventu Deos, quam victoria Marcelli homines desideratos.* Mira profectò, si quæ unquam, in sectante ejusmodi vitam, abstinentia; à qua ferè milites nostri quam longis distant spatiis! Quippe iis si Pegasi darentur, in cœlum adscensuros dixeris, & prædam acturos uncatis manibus, ante thronum DEI, in Sanctorum omnium conspectu; utpote quibus Cic. II. & IV. in Verrem.

-- ibi fas, ubi maxima merces.

Sed in eo quoque vitæ genere habet Deus, qui plurimos cujusvis Ordinis longissimè Numinis reverentia post se relinquant. O fides alma, quam inviolatam Imperatori suo ad Lycum, in prælio adversus Hunnos præstitit! Servavit enim & fortunam & vitam Illius, ac equo sessorem

suum

ſuum reſtituit: Quamobrem tantæ fidelitatis memor Otto, hunc in conſiliis militiæ capiundis Neſtorem ſemper habuit ſecum, quem anno *971.* creárat Equitem; annua XXXV. marcarum argentearum penſione pro Eodem liberaliter conſtituta. Cum autem, imperante Henrico II. rurſus nova legio ex Bavaria & Suevia conſcriberetur, primum pilum Lauingam duxerat quidem; ſed in tentorio ſuo, vitæ pariter ac militiæ ſatur, ſexto & nonageſimo ætatis anno, ardente febri extinctus, ad perennem fonticulum, vitæ rediturae indicem, in agro quodam, inferias à filio ſuo Octaviano ſibi datas, humili ſepultura accepit. Generis hanc celebritatem virtute ſua plurimum, in regno Neapolitano & Siculo, adauxit *Philippus*, Eques ab Henrico VI. Imp. anno *1196.* clementiſſimè declaratus; cui inſuper chiliademm ilitum Teutonicorum tribuit conceſſitque. De *Julio II.* Conradi F. Chriſti milite, in numero Religioſorum jam dixi, nec dixi ſatis; nam militiæ nomen apud alios dare noluit, quam eos, qui tum ſuo & optimi cujusque judicio optimam foverent cauſſam (ne forte pro bello latrocinium ſectaretur) tum etiam, qui rei totius militaris ſupra alios eſſe intelligentes perhiberentur: Erant illi Mariani Equites, paganos ſubigentes, Chriſtianæque religionis pomœria longius proferentes. Sub horum auſpiciis ac ſignis ita meruit Ille ſtipendia, ut non modò victrici manu varias reportaret coronas, ſed dignitate etiam Equeſtri ab Illuſtrisſimo Ordine, magno Friderici II. Imp. ſtudio, & omnium applauſu, anno 1225. fuerit ornatus. *Omnium iſtorum*, inquit Romanus Sapiens, *quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt*; ſed *Felix* ea ſemper uſus felicitate, quæ pro ſpecie ac cruſta aliquid ſolidi habet, eandem ab Imp. Ludovico V. dignitatem, ſimul ac turmam quingentorum peditum, ob fortia facta, anno 1327. pro eo, ac meritus eſt, Romæ recepit. De *Carolo* autem ſic habeto; Sanctæ hic Crucis Dominus, & S. Stephani Eques, natus anno 1614. in mari, ubi Mars eſt atrocisſimus, pugnam iniit cum Turcis, & corpore adverſo vulnera excepit; donec de genu pugnans, fortisſimam mortem anno 1648. oppeteret: Quia pro Chriſto mori, pulcherrimum eſt!

Seneca ep. 115.

Nos quia jam initia procurſúsque Virtutis patefecimus, actum ipſum perſequemur; cujus ponderoſiſſima

ma vis, & efficacissimi lacerti, in longa posteritate consistunt: Nec præterit me, principatum *Joh. Bartholomao*, Johannis F. hoc in genere laudis assignari oportere; qui cum per annos benè multos in Gallia, Hispania, ac Lusitania vixisset, Angliam, Scotiam ac Hiberniam amfractu maritimo intuitus, ad suos se recepit: Sed quia virtus impatiens moræ ac quietis est, patria denuo relicta, Romam commeavit ad Cardinalem Ludovicum Madrucium; mox aulam Archiepiscopi Salisburgensis, Wolf. Dieterici à Rottenau inspectavit; sed castra omnibus aulis antehabuit, atque hoc egit, ne ignavus ac sine animo miles esset: Quapropter anno 1594. Capitanei haud incelebris, Tiberii Costedi, Tridentini, Signifer factus est, in legione Illustrissimi Comitis Hieronymi de Ladron: Anno *1607.* Centurio Illustrissimi Comitis, Joh. Gaudentii Madrucii (qui Ludovici Cardinalis è fratre nepos, Fortunati filius erat) plurima enumeravit stipendia: Quid? quod per annos septendecim de equestri simul ac pedestri militia Vrbis Augustæ (salario sibi decreto) curam gessit; donec anno *1614.* consilio ac sapientia ipsam gubernare Rempubl. cœpit. Reddendus etiam nunc est Velserianæ juventuti debitus honos, & gloriæ titulus, quæ eodem Virtutis genere usa fuit: *Johannes*, frater Illius & *Johan. Carolus*, Joh. Lucæ F. hoc loci nobis occurrunt, quorum proposito, opere, exitu nihil fortius; alter enim Ductoris à Schönau, sub Seb. Hudleri signo, miles impavidus, in oppugnatione Strigoniensi, vehementiore lapidis ictu, decore in terram cecidit; & Posonii, remissa humana vita, à bello requievit: Alter adversus infensissimos hostes in Hungaria belligerans, inter arma, vitam immatura morte finivit. *Otto Henricus*, Emmanuelis F. celebri copiarum duce Rusvvormio, Hungarica quoque cum Turcis militia perfunctus, Posonii defunctus est. *Philippus* Johannis & Reginæ Manlichiæ F. ex eodem bello Viennam reversus, purpuream inibi animam efflavit: *Hieronymus*, Johannis & Jacobinæ Weissiæ F. vexillum duci suo, Henrico Julio, Saxoniæ Principi Strenuissimo, restituens, in Imperatoris Ferdinandi II. armis deinceps fuit. *Johan. Fridericus* integrum quadriennium in Hungaria æquè ac Belgio, semper illud cogitavit: *Disce miles militare!* nec fefellit ipsum hæc cogitatio, sed id effecit, ut in Vrbis patriæ Capitaneum quoque evaderet. Quodsi pulchrum

ducitur, paternas imitari virtutes; unde Amaſim apud Ægyptios legem ſanxiſſe accepimus, ut patris artem faceret filius, ac ſtatum conditionemque vitæ ejus ſequeretur; *Joh. Albertum*, Joh. Friderici F. meritis laudibus quare non feremus, qui militaris rei callidior, in obſidione Peſti, cum hoſte ſimul ac morte in æquum deſcendit, ipſamque neceſſitatem fortiter toleravit. Nec alias quidem terras præterire poſſumus, in quibus Velſeri ſenes æquè ac juvenes arma ſua circumtulere: Siquidem *Otto*, Joh. Jacobi F. Regis quondam Hiſpan iarum Centurio, poſtea verò Sereniſſimi Ducis Neoburgici Wolfg. Wilhelmi Locumtenens, usque ad annum 1620. ſenectam diem obiit. Cum *Ferdinandus*, Georgii F. ſub Gallicis Engelharti Curtii ſignis militaſſet, in febriculam pariter ac mortem incidit. Italia quoque militaribus Velſerorum operibus inſerenda eſt, quia eandem laudem, *Chriſtophorus*, Henrici F. meretur: Venetis ſervire, ſumma libertas eſt! Quid enim *divinius* Illorum *Republica aut Superi terris commodare, aut homines optare potuerunt? Ad quam condendam non paſtorius grex, non fla itiis onerata colluvies, non facinorum omnium aſylum; ſed vetuſtiſſima Nobilitatis (quod olim de ſe Athenienſes jactarunt) eodem ſolo editæ cœtus confluxit: In qua exornanda contendiſſe Virtus ac Fortuna videntur. Et ut cæteris penè partibus cum Romana majeſtate contendat, ita libertate, qua nihil majus in terris*

Prolus. I. *eſſe conſtat, multò antecellit.* Aurea hæc Ferrarii verba ſunt, qui non ſine gravi ſuſpiritu meo, cum plenus annis, plenus honoribus, in altiſſima tranquillitate ſibi vixiſſet, qui aliis vixit, famámque in tuto collocaſſet, poſt graviora ſenectutis incommoda, vi morbi oppreſſus, vitam, nec gloriam amiſiſſe modò nunciatur. *Sauciavit me longè altius* (ait M. Ant. Bonciarius in epiſtola ad M.

Lib. XI. Ep. 36. Velſerum, de Lipſii obitu) *& longè immanius, quàm unquam putaſſem, nuntius acerbiſſimus de amiſſo* Ferrario*: Quamquam enim erat valetudine perimbecilli, & jam adeo tenuata, ut minimum ſpei ſupereſſet vitæ longioris; tamen mihi animus blandiebatur interdum, & quod vehementer optabam, id nimirum fore facile credebam, ut longùm perennaret.* Clarus vixit, clarior deceſſit, culmen gloriæ tranſcendit; quò rari Veterum, nulli Recentium adſpirarunt: Juvit cum vivos, tum poſteros, quàm qui maximè: Laudavit Germaniam, æterna Germanorum laude

laude digniſſimus: Amavit Norimbergam, & Proceres ejus coluit, meo cordi chariſſimus! Sed amor ſimul ac dolor quaſi ex compacto rem gerunt, ut in oblivionem adducar, nec tamen cogitatio mihi omnino excidit eorum, quæ dicenda adhuc reſtant: *Chriſtophorus*, inquam, in caſtro, *Cividad di Friuli* dicto, quod ſub jurisdictione Venetorum eſt. (apud Hos enim bellica laus, & militaris gloria clariùs ſemper effulſit) tamdiu operam militiæ navavit, donec fatalis inibi & ſuus dies veniſſet. Ita ſe habent vota ac fata mortalium; alii armorum, quidam ſtudiorum atque itinerum honore & gloria ducuntur; parum ſcilicet curantes (dum calet ſanguis) quod

-- *calor intuſo decedat frigore mortis.* Val. Cato in Dir. v. 116.

Quoties enim Italia in mentem venit, quoties Venetiarum recordatio ſubit, toties *Vlrici VVilhelmi* SCHLÜSSELFELDERI à Kirchenſittenbach, Hieronymi Wilhelmi, Senatoris ac Scholarchæ olim Graviſſimi F. immatura mors animo repræſentatur: Secutus hic caſtra Apollinis, velut ille (de quo modò diximus) Martis, per omnem Italiam, Galliam, Belgium, Germaniamque doctrinam æquè ac prudentiam, genti ac menti ſuæ congruam convenientemque, anxio pede inveſtigavit quidem, ſed ſua ipſe oſſa in patriam non reportavit. Dolentiús quidni deplorem, qui à puero dedit operam literis; & quia erat ei ingenium docile, quicquid traditum fuit, didicit: Cumq; ſtatim ab ineunte ætate multa ac magna celeris ac peracris ingenii ſigna oſtenderet, in *Altdorfinam* Univerſitatem celeberrimam (quæ ſemper optimorum ingeniorum, domi forisque præſtantium, fœcunda genetrix extitit) à familiaribus ſuis miſſus, demigravit; ubi per triennium ferè, omnibus ut doctrinis, quibus juvenilis ætas informari ad veram eruditionem ſolet, inſtitutus eſt. Illic non ſolùm oratione, jucundiſſimæque ſuæ conſuetudinis dulcedine, verùm etiam aſpectu ipſo, ubi mirè probitas elucebat, potuit cunctos adigere, ut ſe diligerent: Erat enim animus mitis, apertus, nulláque ſimulationis arte fucatus; quæ res magnum ſibi omnium amorem & ſtudium conciliabat. Nunquam præponere ſe aliis, neminem contemnere, ſed omnes vereri, atque diligere; nemini in amicorum conventibus oblocutor, nemini orationem præripere, ac velle ſolus omnia dicere; ſed juſtam partem orationis exequi, ſuam itidem partem aliis re-

relinquere: Quibus rebus assequebatur, ut omnes ejus amicitiam expeterent, semper cum eo esse cuperent, nunquam expleri liberalissima ac jucundissima ejus consuetudine possent. Quacunque iter fecerat, plura virtutum suarum, quam adventus sui vestigia relinquebat. Nullius pænè sermonis fuit expers; nam plurimum notitia linguarum, universæ eruditionis oram lustrare cupienti, utilius nihil esse cognoscitur. Sed iniquo planè jure fieri videmus, ut, quibus singulare atque admirabile ingenium natura tribuerit, mors illis ejusdem augendi declarandique spatium ademerit; & egregia ac præclara multorum, quæ ab illis, ad illustrandam Patriam æquè ac Familiam, effici aliquando potuissent, tanquam semina enecaverint. Ex hoc numero, nostra ætate (ut de aliis taceam) proferre possumus SCHLÜSSELFELDERUM anno 1655. natum, atque ex itinere Neapolitano simul ac Romano, sub finem anni superioris, Venetias reversum: Sed inibi, cum se ita haberet, ut DEO videbatur, cujus voluntatem antepofuerat suæ, die primo Martii anno 1682. circa lucis ortum, illud est iter ingressus, quod necessariò suscipiendum est omnibus. Sic in æternam & planè in suam domum remigravit, dignus, ut nunquam ex hominum memoria labatur & cadat, sed in omnium sermone ac celebritate perpetuò versetur, qui funere magnifico Venetiis elatus sepultusq; est.

Immemorem me propositi mei lugubris lamentatio pænè facit; sed nemini mirum videri debet, quoniam cum mortuis, ceu vivis adhuc, mihi res est: Vt superius priorum ita nunc etiam posterorum clarum decus, *Julium*, Johannis itidem Velseri & Jacobinæ Weissiæ F. certissimam veræ virtutis effigiem repræsentemus. Non omnibus in locis omnes plantæ nascuntur, nec eadem magnitudine, forma, ac suavitate, ex se fructus educunt; sed pro soli cœlique varietate, aliæ in Italia plantæ, aliæ in Sarmatia, aliæ in Africa, aliæ in India gignuntur: At ingenia, ubicunq; ea severis, sive ad armorum, sive ad literarum studia in primis apta, semper benè felicitérque proveniunt. Atque res hæc ita est aperta ac perspicua, ut eorum exemplis illustrari non postulet, qui vel in remotissimis terræ regionibus, vel in barbaris nationibus, & ab omni prorsus humanitate sejunctis, totum terrarum orbem sua luce lustra-

stra-

ſtrarunt atque complerunt. Quid enim *Julius* ille *III.* genuina Palladis proles, in literis æquè ac armis intactum reliquit Mirificè ſtudiis flagrans haud quicquam in bellis omiſit; ſed Regis Catholici, in Belgio ſuo, ſigna per integrum ſexennium conſtanter affectatus eſt: Poſtea Unionis Norimbergenſis Signifer conſtitutus fuit. Super hæc Amſtelodamenſium navibus in Indias transvectus, cum Barbaris acie certavit; quadriennio autem confecto, in patrias oras anno 1618. reverſurus, ceu Capitaneus navis illius, cui *Concordia* nomen erat, haud procul a Bonæ Spei promontorio, legem fati ſui expectavit, undæ nec terræ redditus; exploſis inſuper tormentis aliquot bellicis, quibus cadavera Nobilium funerantur.

Ipſi etiam Velſeri Magnatibus ſe aſſeclas præbere haud inglorium arbitrabantur: Ita eſt profectò, nemo imperat felicius, quàm qui parendo illud didicerit prius. Dabat verò ſe *Ludovicus* in aulam familiamque Sereniſſimi Bavariæ Ducis Alberti, cujus nomen in publica recenſione Aulicorum legitur, qui Dominum ac Principem ſuum anno 1562. Francofurtum comitabantur; cum Maximilianus II. in Regem Romanum eligeretur: Cum eo ſocietate conjuncti erant, *VVilhelmus Schenck, Jacobus Blumenthal, Ludovicus Velſerus*, alii. *Sebaſtianus*, Johannis itidem ex Weiſſia F. defuncto patre, conſilio ac iuſſu tutorum, in aulam Pragenſem Rudolphi II. Imper. annorum duodecim puer, ad Illuſtriſſimum Comitem Fridericum à Fürſtenberg abiit: Cujus imperiis cum aliquandiu ſerviſſet, Illuſtrisſimus Comes à Sulz ipſum in Hungariam ſecum deduxerat: Tandem & voluntate Superiorum in aulam Polonicam, ad Regem Sigiſmundum, verſus Moſcoviæ oppidum Smolensko emiſſus fuit. Vbi verò Norimbergam ſe retuliſſet, ob exortas tunc in regno Bohemiæ turbas, equeſtribus Norimbergenſium, deinde Ulmenſium copiis inſertus, tandem cataphractis centum Fürſtenbergianis præfuit. Neque *Vlricus* aulam Eminentisſimi Cardinalis à Dietrichſtein averſatus eſt, apud quem paullatim animum confirmabat præceptis optimis ad diſciplinam militarē; quam deinceps in officiis Ferd. II. ſincera fide præſtitis diligenter exercuit. Sedquod ad excellentem *Marci Antonii* virtutē attinet, Sereniſſimi Electoris Bavariæ Dapifer (*il Sig. Velſer, Scalco*)

Bernh. Herzog lib. II. Chron Alſat. cap. 90

Gal. Gualdus lib. II. Hist. de Reg. Suec. pag. 35.

unà cum Comite de Maischbraun, Barone à Gersheim, & sex aliis aulæ Electoralis Proceribus, Gloriosissimam Sueciæ Reginam Monachii demisissimè excepit, & in colloquiis ministrum se præbuit.

Relatis Aulicorum laudibus, offerunt se mirificæ PRUDENTIÆ Viri, qui vel à Principibus in consilium advocabantur, vel in Senatum legebantur. Audaciter hoc dixit Keckius, nec temere confirmavit, gravi plenóque carmine:

- - - - - - Jam sanguinis hujus
inter honoratas quot habentur nomina ceras,
quæ MAIESTATEM mundi juvere SUPREMAM
consilio, aut PROCERES? quorum sapientia felix
vel Patriam rexit, vel iniquas arcuit iras
à populis animosa manus? sors vota secuta est,
VELSERIS humeros oneri supponere jussis;
Hi Domino fecere satis, vis indolis Horum
Promovit commune bonum! Quæ sidera verò
laude feram, quæ Musagenus satis æquet Olympo,
unde per annorum tot longa volumina creti
VINDELICUM radiis illustravere SENATUM
Obruor Heroum serie, dúmq; acta per omnes
Lumina VELSEROS nil non venerabile cernunt;
præcipuas dotes JOANNIS, & alta DAVIDIS
pectora mirantur, quorum Respublica letho
fulcra sibi subducta dolens firmissima flevit.

Adeò autem magna charitate Patriæ omnes tenebantur, ut multi ex his in ordinem Senatorium ab Augustanis (quorum potiorem hic meritò rationem habendam esse arbitror) optimo jure allegebantur; quamvis nec ejusdem laudis commemorationem externis invideamus. Quid *Lucas* Paulli F. Octaviani N. Senator? potéstne hæc Ipsius dignitas à quoquam magis verè magisque propriè demonstrari, quàm ab ipsis Annalibus expressa est? Nam anno 1140. mutavit calceos, & Pater conscriptus repentè factus est: *Bartholomæus* major Magistratus sive Consul anno 1196. dicebatur: *Conradus*, unus ex Duumviris, vel Consulibus Augustanis Patricius nominatur (inquit Achilles Gassarus, MS. Chronico) ut & anno 1246. *Henricus*, qui dicitur summum Magistratum inter cives Augustæ gessisse; ex indicio Marci Hennin-

Cruf. l. II. part. III. Suev. Annal. cap. 7. & 15.

gi.

gi. Is ipse, inquam, literis de area, inædificandis ædibus, beneficii nomine Othoni Bogenario Augustano civi à Gottefrido Comite Hohenloënsi tradita, testis affuisse ab ipso Marco perhibetur. Præses Augustensis anno 1264. erat *Sifridus Velserus*, Gassaro rursus id affirmante. Sequitur dein *Bartholomæus*, Consul, anno 1326. Ejusdem prosapiæ ac nominis Senator post decennium, voto aliis relicto, decessit anno 1425. *Bartholomæus* III. ex ordine Consulari vivere ibidem desiit anno 1477: Summam hanc potestatem, votis quoque civium suorum, *Lucas* hujusdem Bartholomæi F. usque ad annum 1498. dignè ac modestè usurpavit: *Bartholomæus IV.* Antonii F. intimus Caroli V. & Reip. Augustanæ Consiliarius, Venetiolæ pignus custodivit: *Johannes* Consulatum gessit: *Matthæus*, Antonii F. interioris quoque Senatus particeps factus post annum 1550. longè ab altero *Matthæo* disjunctus, qui anno 1589. Episcopo Constantiensi a secretioribus consiliis fuit. *Johannes*, Dominus a Spilsberg & Ober-Schvvainbach, Cæsaris Rudolphi II. Consiliarius, hunc sepulchri titulum vivus merebatur, qui in Monasterii, ceu vocant, Prædicatorum choro legitur, Augustæ, hac post mortem facta epigraphe: M Velf. lib V. Rer. Aug. f. 263.

DEO. ÆTERNO
JOANNES. VELSERVS. BARTHOLOMÆI. F
CÆSARI. A. CONSILIIS. AVG. VIND. II VIR
REMP. QVAM. SVPERIORVM. TEMPOR. MOTIB
TVRBATAM. ACCEPERAT
OMNIBVS. ORDINIBVS. CONSENTIENTIBVS
TRANQVILLATAM. RELIQVIT
VIXIT. ANN. LXVI. MENS. II. DIES. XXVII
PRÆFVIT. PATRIÆ. ANN. XII.
OB. AN. P. CHR. N. MDXCVI. III. K. SEPT
PRVDENTIA. MODERATIONE. ET. INTEGRITATE
CIVIVM. BENEVOLENTIAM. VIVVS
DESIDERIA. POST. MORTEM. MERITVS
NVLLIVS. VNQVAM. INVDIAM
PASSVS. EST
FELIX. QVÆ. EXEMPLVM. SEQVERETVR. POSTERITAS

Sa-

Sapienti ſat; inſipienti plus, quam ſatis. *Matthæus*, Matthæi F. Antonii N. Senator, conſiliorum quoque Rudolphinorum miniſter, & S. Imperii Quæſtor ſive Rationalis fuit: *Paullus*, Matthæi F. Senator & Conſul, paterna quæſivit veſtigia. De *Davide* pariter ac filio ipſius cognomine, plura dicere lubens ſuperſedeo; neque de *Johanne Bartholomæo*, inſigni milite plura addere conſtitui: *Johannem* denique *Fridericum* anni fores trabeatum aperuiſſe, clara res eſt. Verùm impius ego ſim, nec ferendus, ſi *Danielem* prætermittam ac negligam, velut Intimioris Curiæ Senatorem Prudentisſimum, Ærarii Publici Præfectum Fidelisſimum, Rerum Eccleſiaſticarum Ephorum certè Sanctisſimum, Collegiique Evangelici Adminiſtratorem Religioſisſimum; quem ipſa Pietas ſuum appellat. Dicat pro me vates, vel ſi mavult, canat egregiè, ceu in ſecundis Viri maximi nuptiis ſolebat Keckius:

O pede non tactas æquans candore pruinas,
macte loco, quem ſorte tenes, virtute mereris!
Sic tua ſe niveis ad cœlum Gloria pennis
evehat, & Patriæ mox admoveare DVVMVIR
faſcibus, Auguſtaq; regas, Neonymphe, tribunal!

Sed hujus generis dignitas etiam in *Norimbergenſibus* præcipua apparuit; de quibus pauca in medium proferre me jubet ſingularis Ipſorum modeſtia: Rogarunt enim, qui imperare poterant; obſequii gloria mihi relicta eſt, utpote qui non novi palpare, & adulando ineptus eſſe. Præter *Jacobum*, qui genus ſuum, velut ex arbore per ſurculos, in terram noſtram detulit, & in urbem Norimbergam feliciter demiſit, *Sebaſtianum* F. & *Jacobum* (ex Barbara Nützelia venerandæ Nobilitatis domina) N. latum clavum induiſſe, neminem latet; & *Sebaſtianus* quidem Illuſtris hujus Reipub. Septemvir, non ſine acerbiſſimo civium luctu, anno 1566. è vita diſceſſit; veniente pauperibus æterna hæreditate. Neque alter Ejusdem filius, *Johannes*, Patriæ ſuæ conſilio defuiſſe cenſendus eſt, quem Summum in arce Norica Duumvirum atque Prætorem venerabundi omnes ſuſpiciebant; donec ex illa in arcem cœlorum anno 1601. beatè demigravit. *Sebaldus*, Sebaſtiani II. & Mariæ Halleriæ (quam gentem nominaſſe, ſatis ſupérque eſt) F. de ſalute publica domi

fo-

forísque vehementer ſolicitus, anno 1589. ad Circularem Conventum, Ulmæ tunc agi ſolitum, acceſſit; ſed ibi gravitas morbi fecit, ne patria licet gratiſſima Ipſius oſſa haberet. Studiorum ac ſtudioſorum fautor benigniſſimus tam propenſum ad rem literariam animum habuit, ut probos ac ſedulos doctrinarum cultores anno 1582. binis afficeret ſtipendiis; quos rectè Duplicarios dixeris. Reverendo Presbyterorum *Ægidianæ Eccleſiæ* Collegio doctas novæ bibliothecæ primitias anno 1581. benigna manu conſecravit, ſymbolo ſuo inſignitas: ASYLUM MEUM DEUS. Et quoniam in *Ægidiana Schola* (ceu Ipſe fatetur) ſtudiorū ſuorum prima fundamenta jecerat, *mirū videri non poteſt* (inquit de fine inſtitutionis librorū dono datorum) *ſi hunc locum, ut ita dixerim, mutum, qui supereſt, Magiſtris & Præceptoribus meis, QUORUM MEMORIAM NULLA UNQUAM EX ANIMO DELEBIT OBLIVIO, ad beatiſſimam illam vitam evocatis, grata memoria in omnem perennitatem proſequar. Quò verò hanc animi mei gratitudinem aliquo ſaltem modo declararem, viſum mihi fuit, vix gratius, optatius, aut magis accommodatum eſſe quicquam poſſe, quàm ſi ultra Stipendium, quod paucis poſt annis, annuente D. O. M. initium ſumet, libros aliquot uſui & utilitati hujus Scholæ deſtinarem: Primùm ut ii, qui ob rei familiaris anguſtias & tenuitatem libros ad ſtudia neceſſarios ſibi comparare nequeunt, his aliuqantulum adiuti, eò faciliùs progredi, & ad maturam frugem pervenire poſſent: Deinde ut ne Præceptoribus ipſis opus eſſet multa cumulare ſcholia; quæ obruere potius, quam juvare diſcentium ingenia certum eſt; nec ſingulorum verborum apponere interpretationem, id quod non ſine faſtidio & temporis jactura fieri poteſt: Sed ut ſtudioſi adoleſcentes à Magiſtris ad verborum origines, & etymologias in his libris, luculenter ſatis, ut opinor, expreſſas & enucleatas, remiſſi, ipſi per ſe eas legere, & alia multa, quæ Præceptoribus dictare ita non ſemper in mentem venirent, notare ſimul & obſervare asſueſcerent. Quod majori etiam cum voluptate ipſos facturos, cum purius ex ipſo fonte bibantur aquæ, mihi etiam atque etiam perſuadeo.* Hæc Ille Nobiliſſimorum doctiſſimus, de optimo inſtituto ſuo, quod Ampliſſimis Prudentiſſimisque Septemviris D D. Philippo Geudero, & Hieronymo Paumgartnero valdè probari tùm tempo-

ris advertit. Nec fortasſis de *Collegio Altdorfino* dicere otioſum erit, ubi *muſeum Velſerianum*, quod anno 1580. cœptum eſt, Occidentem ſpectans, ipſa inſignia indicant: *Auditorium Velſerianum*, Jurisprudentiæ ſtudio in primis, cunctisque actibus publicis deſtinatum, anno 1583. unica molem hanc ſuſtinente columna, Mæcenas ille, ſuis ſumtibus ſplendidè exædificari atque effici curavit. Quas verò Ipſi gratias perhibituri ſumus, niſi ut Deo vota faciamus, pro infinita CAROLORVM poſteritate; quam illa antiquisſima & rerum omnium princeps Natura terris diu commodet! Nomini Velſeriano benè ac feliciter eveniat, Deo approbante, quod agunt, acturique ſunt!

Hæc eſt magna ac vetus illa Proſapia, jam prope in nongenteſimum annum propagata, quam a ſtirpe ad hanc ætatem ordine Virorum Illuſtrium enumeravimus: Verùm nunc res, locus, ordo ac propoſitum exigere & poſtulare videntur, ut de MARCO VELSERO, qui ad Illos originem ſuam refert, reliqua dicamus. Prima ſtatim ætate humanisſimas illas elegantiſſimasque literas, quibus, tanquam Jovis poculo, pectus alebat, cum aliarum pulcherrimarum liberalisſimarumque artium ſtudiis copulavit atq; conjunxit. Illam Germanorum olim eruditricem Italiam ingreſſus, magiſtrum prælectoremq; habuit in arte dicendi Muretum, & Marcum Antonium Bonciarium commilitonem ſuum; cujus ex epiſtola ad Noſtrum Marcum verba citabo: *Heri veſperi cum clariſſimis adoleſcentibus, arctisſima Tecum propinquitate conjunctis*, Jo. Baptiſta Reimboldo, & Joh. Baptiſta Velſero, *longum ſermonem habui, Lud. Miglìorio ante tibi cognito probatóq;, amicitiam conciliante. Quo quidem in congreſſu cùm multa fieret de Tementio, cujus ego ſingularem probitatem, doctrinam, dignitatem, prius fama, mox è ſcriptis Lipſianis cognitam haberem; paullatim eò ventum eſt conjectando, ut etiam in condiſcipulatu notuiſſe alter alteri videremur. Fuimus enim Romæ luſtrali anno anteproximo; & ſimul MVRETO DOCENTI operam dedimus: ego ad totum ſeptuageſimum ſextum, Tu biennio ampliùs, ut quidem Tui memorabant. Nec eſt dubium, quin interea ſæpe locuti fuerimus inter nos; cùm & Tu eſſes Mureto familiarior, & ego ad illum crebriùs cum Laurentio Pariſiolo, vel cum Angelo, & Gisberto de Oddis ventitarem. Quanquam ego (ne mentiar) propter illam*

Bonciar. Lib. IX. ep. 12.

iam planè puerilem ætatem, memini non memini, Nobilissimum adolescentem à Germania Romam iccircò advectum, ut AVDIRET magnum MVRETVM. Postea verò quàm fuisse illum ipsum Te suspicor (ut sibi amor favet interpretando) certas reperi conjecturas de facie, de oculis, de sermone. Cognomen ipsum Tuum in memoriæ angulo latens erui, & Te totum mihi repinxi; qualem sive antea vidi, grata est recordatio; sive non vidi, gratus error, & species quadam recordationis. Nicolaus quoque Alemannus peregrinatorem hunc summis in cœlum laudibus extollit, præ aliis, qui Italiæ gazas vel non curant, vel prorsus ignorant; ita enim is ad dissertationem suam de Lateranensibus Parietinis præfatus est: *Quid nostros hîc ego dicam*, inquit, *cum è Galliis vel è Germania eruditus Vir nullus Romam profectus sit, qui hujusce musivi spectaculum præterierit. Duos commemoro omnis antiquitatis curiosissimos juxta atque scientissimos, Marcum Velserum Duumvirum Augustanum, cujus in dissertatione testimonium extabit, & Nicolaum Fabricium Peirescium.* Neque testimonium illud adducere piget: *Id, ut præfatus sum, plerique ante nos Viri gravissimi non otiosè sunt contemplati; ex quibus Marcus Velserus, cum abhinc annos fermè quadraginta Romæ, sapientum olim hominum more, peregrinaretur, ita oculis ac animo id perlustrare solebat, ut exemplum summa diligentia ac fide sibi describendum curaverit, doctisq; Viris passim ejus videndi copiam fecerit.* Hujus igitur vestigiis, quæ Romam ducunt, euntes, insistebant & fratris & sororis filii; quos commemoravit. Bonciarius, ad Lipsium de his scribens: *Visus essem facere insipienter, si nactus certam mittendi facultatem per ingenuos adolescentes*, Remboldum & Velserum, *Prætoris Augustani, hominis Tibi amicissimi, alterum sororis, alterum fratris filium, ea non uterer, & per ignaviam, stylo parcerem.* Sed mirari posthac desinant, qui linguæ Italicæ nitorem in Marco attoniti stupent; Orlandus enim Pescetti, in Responsione sua, ad Anticruscam Benii, Florentinam Illius puritatem simul ac elegantiam exosculatur, dum ait: *Se'l Cavalier Guarisii, l'Vomo pur Ferrarese, prega come nelle sue Lettere sì vede, il Cavalier Salviati, che purghi il suo Pastor Fido da Lombardismi, e dell' Illustrissimo Sig. Marco Velsero, Duumviro della Rep. Augustana*

Differt. de Lat. Pariet c.10. f. 70.

Bonciar. l. XI. ep. 6.

Nella Risposta all' Anticr. del Beni, cart. 16.

na, e chiarissimo lume della Germania, scrive all' Eccellentissimo Sig. Chiocco, che le sue Lettere gli paiono dettate da Vomo nato, ed allevato in Firenze. Immò judicium Velseri de lingua Italica mille aliis præfert censoribus: *Quando ogn' altra vi mancasse, quella del Sig. Marco Velsero addietro mentovato, mi varebbe per mille; il quale in una Lettera scritta all' Eccellentissimo Sig. Chiocco, dice, che nel legger le cose del Casa, sente tanto diletto, che non vorebbe, che avesser mai fine.* Haud aliter Nic. Manasses librũ de Vicissitudine rerum Lud. Regii, è Gallico Italicè versum ab Hercule Cato, nullam aliam ob caussam communi huic Oraculo nuncupavit, quam ut versionis istius judex foret: *Il presente libro della Vicissitudine, e mutabile varieta delle cose del Mondo, tradotto dalla lingua Francese nell' Italiana, non potevo piu convenevolmente per ogni rispetto dedicarlo ad altri, che a V.S. Molto Illustre, come parto nuovo delle nostre stampe; poscia che oltre alla cognizzione, che ella hà delle piu gravi, & antiche Lingue, e possedendo anco quella particolarmente nella quale l'Opera fù dà principio scritta, non meno che questa della sua nuova traduzzione; ed oltra di ciò, avendo (mercè del suo elevato ingegno, e dè continui studii) fatto acquisto di una scelta erudizzione, potra essere egualmetne ottimo conoscitore, e giudice di questi Idiomi, ed insieme delle belle materie, e scienze che vi si contengono.* Galilæus de Galilæis tres de Maculis Solaribus ad Eundem Epistolas cur Italicè scripserit, hanc innuit causam: *Mà in oltre ci hò avuto un altro mio particular interesse, ed è, il non privarmi delle Risposte di V.S. in tal lingua, vedute dà me, e dagl' Amici miei, con molto maggior diletto, è meraviglia, che se fossero scritte del piu purgato stile Latine; e parci nel legger Lettere di locuzzione tanto propria, che Firenze estenda i suoi confini, anzi il recinto delle sue mura, sino in Augusta.* Hieronymus Ghilinus, in Theatro Eruditorum, laudat exquisitissimis verbis & ingenium & stylum epistolicum, in lingua Hetrusca nitidè usurpatum: *Marco Velseri, figliuolo di Mattheo, nato di nobilissima, ed antichissima Famiglia in Augusta, città principale dell' Alemagna, della quale sua Patria fu perpetuo Governatore; ebbe un ingegno acuto, sublime, e vivace, col quale dilettandosi non meno delle bellissime Lettere Latine, che del-*

la

[Margin notes: Rispost. cart. 112, 113. — Lettera terza, cart 103. & 104.]

la Toscana eloquenza, divenne con lo studio continovo di maniera eccellenti, che fece al suo nome grandissimo acquisito di riputazzione tra gl' altri Letterati.

Benè educatum & rectè institutum esse oportuit, qui in studiis simul ac itineribus ingenii opes mirificè auxit; singulare juventutis prudenter instituendæ exemplum, quod utinam omnes penitiùs intuerentur, qui bonas literas discere, vel docere satagunt: *Extinguuntur generosissimi igniculi*, ait Barlæus, *confertis studiis; & uti vascula angustioris orificii superinfusum copiosius humorem respuunt, nimio lectionum numero obruitur avidissima sciendi ætas.* Hæc enim maximè observanda est a præceptoribus in discipulis, qui sæpiùs gestare boves, quam vitulos edocentur. Ostentationem istanc nostro seculo nimis familiarem, exprobrat magistris summus ille ingeniorum æstimator, in sequentibus: *Vti corporum nervis robur accedit ab ætate, ita judicii, memoriæ, phantasiæ, ingenii organis. Hæc fatigata intempestivè languent citius, & spem solidæ & maturæ eruditionis incidunt. Herbas vide, & olera, quæ sub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & fimo fervidiore tepefacta germinant ocyus; at mox adultiora deficiũt & exarescunt. Est illud seculi nostri cacoëthes: Gloriamur parentes, si videamus præstare posse puerulos, cruda adhuc ætate, quæ non possunt alii annis aliquot majores. Ideòque atteri patimur ingenia & spirituum fontes exsiccari per pædagogos, ac affligi rationales potentias, quæ ubi adoleverint illi, marcent & stupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cotem ingenii acie.* Nihil tale contigit Marco, qui *à teneris* (Mel. Adamo teste) *artium ac virtutum studiis excoctus, maturitatem ingenii, judicii, & doctrinæ feliciter est consecutus. Itaque ut mens generosa cœlo affinis motu gaudet: ita & ipse, in Italiam progressus, edidit Antiquitates Augustanas, felix famæ surgentis auspicium, & pium.*

In Method Stud. Duc. Megapol. præscript. p. 494. 595.

Possem modò de styli Latini puritate in epistolis, quam Mureto acceptam referimus, infinita tradere, si singula sectari vellem: Lingelshemius ad Bongarsium pro me dicat: *Dictio ejus pura, propria, constricta; superat (ita rapit me istius hominis vis) antiquos* Annales Boicos, fatente rursus Adamo, scripsit *tanto nitore, ut meditanti videătur adstitisse hinc Musæ & Gratiæ; hinc Cons°, Apollo, Suada, Venus.* Epist. 38.

 Nic.

Lib.III. Rer. Mog. Notat. 28. Nic. Serarius Velserum, *ut alia omnia, nitidè ornatéq;* narrare de Erenuolfo perhibet: dumque verbis Ipsius utitur, hæc à se *velut in rudi ac depexo centone dibaphum, aut purpuram, & gemmam inseri* haud diffitetur. Joh. Adlsreitterus (vel, si mavis, *P. Joh. Fervaux*, Lotharingus, in cujus nomine, ob certas causas, Annales illos Prudentiores apparere noluerunt) in præfatione ad lectorem tomi primi Annalium Boicæ gentis, minimè sibi ait polliceri *Velseri nitorem, Raderi claritudinem, Brunneri numerosam, & vix ulli imitabilem celsitatem.* Præterea Lib II Amphith. Hon pag. 107. Car. Scribanius, qui Amphitheatrum Honoris sub nomine *Clari Bonarscii* in lucem edidit) adversarium quendam sic affatur: *Quid dicis Phrygiæ monstrum? non tantùm tria Galliæ jugera, sed & Augustam Vindelicorum egesto polluis fimo? Magnum Velserum damnabis infantiæ? Vide paginam perpetuo thymo odoratam, quæ morosissimi etiam lectoris acetum detergat; quæ stomachi quantacunque esuritione exasperati, super dapales cœnas, convivia Saliaria, fastidia levet.*

Principum ille Doctor, idémque doctorum omnium facilè princeps Plato, oraculo quasi quodam declaravit, nunquam beatas fore Respublicas, nisi aut illi, qui jam ad earum gubernacula sederent, literis sapientiæq; studio operam darent; aut contrarii, qui jam literati essent, ad commune bonum procurandum promoverentur: Præceptum itaque hoc secuti complures Senatorum, in Augustana Republica, eóque tanquam Ariadnæo quodam filo ad adyta civilis Prudentiæ deducti videntur. Sensit in primis hujus dicti veritatem MARCVS, qui quam ingenio felix, quàm mentis cultura gnavus & diligens fuerit, vel soli librorum conscriptorum ab Illo tituli satis superque indicarint. Pedetentim verò ad causas Dicasterii anno 1589. accessit; deidne latum clavum, quæ vestis Senatoria est, anno 1592. impetravit; postea sanctissimo secretioris Senatus consilio adscriptus anno 1594. tandem Generosissimo ac Illustri Viro, Octaviano Fuggero, more majorum, justè ac legitimè in Prætorem, anno 1600. lectus fuit: Honores hosce gradatim singulos assecutus, suis cervicibus tanta munia atque Rempub. ad annnum usque 1614. consideranter & mansuetè sustinuit; simul ac S. Cæsar. Majestatis Consiliarius enituit. Senator hic imitatus est Agricolam, *qui studio scientiæ flagran-*

grantem animum coërcuit tenuitq; , quod est difficillimum, ex sapientia modum. Docuit & Virum sapientissimum longa vita, usúsque rerum maximarum, ut Peireskio non modò ob Senatoriam dignitatem Aquis-Sextiis anno 1604. congratularetur, sed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhiberet, ac inter cætera: *Non esse animo ipsi despondendum; munus Senatorium tametsi spinosum, id tamen prima fronte dumtaxat; principium solum molestum esse, lenire tempus cætera: Nihil supra vires exactum iri; fore Numen propitium, deberi patriæ operam*; & quædam alia in eundem sensum subjunxit ad suadendum paratissimus. Delenificam Ipsius facundiam omnes sunt admirati, qua sola nos à natura armatos referebat Aristides; putabat enim justissimus rerum arbiter, orationis vim nobis concessam pro ferocientibus cornibus, pro petulcis calcibus, pro mordacibus dentibus, aliisque, quæ aminantibus mutis natura tribuit, armamentis: Hac P. Valerius insolita libertate exultantem populum ad saniora consilia revocavit, & Senatui subjecit: Nec dispari successu, eadem in re, iisdem remediis usi Menenius & Læna: Hac denique omnis eloquii parens M. Tullius, & fasces Romanos, cum inquilinus esset, est assecutus; & Vrbem ab infandæ conjurationis periculis liberavit. Nisi me omnia fallunt, nec fallunt tamen, in mentem Velsero semper fuit illud Quintiliani, ut videtur, de Oratore: *Vos verò disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi!* Id verò pulcherrimum genus est, quod *vitæ, nec scholæ* discitur. Hinc Belga ille prudentissimus, Daniel Eremita, in Epistola ad Camillum Guidium Equitem, scripta de legatione Magni Hetruriæ Ducis ad Rudolphum II. Cæsarem Augustum, & aliquot Germaniæ Principes atque Respublicas: *Augustam mox Vindelicorum appulimus, statimq; aderant Vrbis Duumviri; in quibus flos hominum* Marcus Velserus, *Vir, in quo nec invidia invenit, quod calumnietur. Legationis officio levi oratione peracto, in alia sermonum itum; in quibus ferè* solus Velserus *auditus est, reliquis admiratione Viri, & disparitatis metu tacentibus. Nulla ea civitas benevolentiæ & humanitatis officia intermisit; quod & Illi imputandum, quem Patrem Patriæ, sicut TOTIVS GERMANIÆ ORNAMENTVM, non ineptè indigites.*

Tac. in Agric. 4. 6.

Gaffend. l. II. pag. 92.

Tac vulgò in Orat. c. 23, 5.

Sen. epist. 106.

Sub fin. Status Regim. Ferd. II. p. 362.

tes. Quid? quod Petrus Paullus Bosca Bibliothecarius ex Sodalitio Sacerdotum Oblatorum, in Hemidecade de origine & Statu Bibliothecæ Ambrosianæ, Olgiati pariter ac urbis Augustæ dum meminit, mores & vultum & humanitatem & civilem prudentiam Duumviri Nostri vivis depingit coloribus: *Huc fama Vrbis invitavit Olgiatum; Vir literatissimus coluit Marcus Velserus, alter ex Duumviris. Junxerant quidem jamdudum amicitiam Velserus & Olgiatus, missitatis invicem literis; sed eminuit lætitia utriusque oculis primum: Tum, erectis in admirationem ac reverentiam animis, ventum est ad officia humanitatis, & observantiæ. Gravissimis erat moribus Velserus, ingenio spectabili, tanta literarum fama apud exteros, ut ab iis etiam sibi laudem quæsierit: Consilii autem experientia præfectus fuerat Augustæ, ea lege, ut vivo nunquam abrogaretur imperium. Et quidem nos cum pictam tabulam, quæ expressam Ipsius imaginem refert, in Ambrosiano Museo spectamus, gravitatem eam ex oculis conjicimus, & ex oris ipsius majestate vim literaturæ, ac consilii in administranda Vindelicorum provincia deprehendimus. Conceperat igitur de Velsero spem optimam Olgiatus, quà conjunctione literarum & animorum, qua dominatu, & imperio, cum suo arbitratu regere rem cunctam posset.* Hoc uno ipsi Peireskio durus fuit, Gassendo memorante, quod sui effigiem constantissimè denegavit, pro eo, quo omnibus aliis ardentissimè flagitantibus denegaverat, instituto. Et Peireskius tamen, ut alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procuravit, conducto artifice, qui ipsius vultum e clandestino spectaret. Sic obtinuit, quod illi Occo sperare nefas prædixerat; cum id abs Velsero tulisset responsum: *Cato major posteros volebat quærere, cur sibi statua nulla posita; mihi contra, quantum video, cavendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur, qua ambitione consortio magnorum virorum, quorum imagines se colligere Fabricius ostendit, irrepserim.* Nec præteribo, quam præclare Peireskius illud exceperit; quippe ad Occonem rescribens: *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minus argutè quàm sapienter, se malle, ut posteri quærerent, quare sibi non esset, quam quare esset posita statua; nunquam tamen, quod legerim, se pingi aut fingi renuit; cujus rei testes esse possunt Icones ejus non paucæ, quæ in hodiernum diem circum-*

Paul. Bosc. de Orig. & & Stat. Bibl. Ambros. p. 21.

Lib. I. de Vita Peiresk. pag. 66.

circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet & ne abnuat, precor preceris; ores ipsum, atque exores, iterum oro.

Benè factum! cur enim Is, qui nullam reliquit effigiem morum suorum, virtutis, doctrinæ, pietatis, ingenii filium, (quem Tullius imaginem animi & corporis vocat) non in ære stet, ut monumentum hoc suæ formæ ac nominis nos veneremur? Quamvis jucundissimam atque utilissimam vitæ inter conjuges societatem animo haud sit aspernatus; de qua præclarè Columella procemio: *Apud Græcos*, inquit, *& mox apud Romanos, usq; in patrum nostrorū memoriam fere domesticus labor matronalis fuit; tanquam ad requiem forensium exercitationum, omni cura deposita, patribus familias intra domesticos penates se recipientibus: Erat enim summa reverentia, cum concordia, & diligentia mista, flagrabátque mulier pulcerrima diligentia æmulatione, studens negotia viri cura sua majora atque meliora reddere.* Quin imò ejus sum sententiæ, aptiores esse studiis, addo & consiliis, conjugatos, quam cœlibes, cum illi de re domestica minus, hi magis solliciti sint: Nec enim habent, in quam curam hanc tutò rejiciant. Et quid durius, aut ab omni humanitate alienius, quàm Timonis instar fugere congressus bellissimæ honestissimæque conjugis? Hanc ob caussam finguntur à Poëtis Gigantes improbo consilio cœlum affectavisse, quod à mulierum in terris connubiis abhorrerent homines barbari & agrestes: Nec aliud sibi vult Orphei fabula, uxorem ab inferis revocantis, & facundia sua feras lenientis, quàm Virum sapientissimum juxta & disertissimum à vago concubitu deterruisse efferos Thraces. Apud Poëtarum turbam tanta conjugii dignitas, ut Deos Deasque hoc vinculo constringant, Jovi suam jungant Junonem, Vulcano Venerem, Neptuno Thetyn, Plutoni Proserpinam. Vagæ libidines non libertatis, sed ingloriæ servitutis nomina sunt: Vera libertas est, Deo, rationi, legibus paruisse; quibus devinctus esse nec Augustanus Sapiens recusavit, connubia scilicet lege cum *Anna Mayin* sociatus. Liberat se à fœdis voluptatibus, qui se uni thoro devovet: Si servile conjugium, profectò suavissima ea est servitus, è qua conjugum neuter ma-

Colum. lib. XII.

numitti cupiat; quam stabilem ambo perpetuámque esse volunt. De ea, Nostris haud indigna, Horatius:

Lib 1. Car. od. 13.

Felices ter & ampliùs,
quos irrupta tenet copula, nec malis
divulsus querimoniis
suprema citiùs solvet amor die!

Amavit igitur conjugem, & mirificè dilexit fratres, velut ejusdem partes animæ, & ejusdem pondera uteri, immò ejusdem eruditionis ac diligentiæ sodales charissimos. De his Schottus, in nuncupatoria Bibliothecæ Photianæ: *Quod utinam exemplum Dynastæ, ac Reges secuti, in iisdem pedem vestigiis ponerent, ac libros SS. Patrum ineditos cognosci atque evulgari sinerent; næ plures longè Græcarum literarum usum interpretando revocarent, nec ampliùs veluti muta tacerent; quæ in densis hodiè tenebris, tineas pascendo, delitescunt. Sed id optare citiùs, quàm sperare liceat; nisi si Velserorum similes exoriantur, qui concordissimi fratres (Vos enim bona venia appello, ANTONI, MATTHÆE, AC PAVLLE) rem literariam longè latéque provehitis, disciplinarum pomœria effertis, doctisque hominibus, doctissimi ipsi, opem re consilióque ferre non cessatis: Vt jam ubiq; gentium non sit*

- - - - Phœbo gratior ulla,
quàm quæ VELSERI præscripsit pagina nomen.

Raderus Martialem suum inscripsit *Nobilissimis & Amplissimis V V V. Dominis Velseris, MARCO Duumviro, Vrbis Præfecto, MATTÆO Ædili, PAVLLO Consuli, Matthæi FFF. Antonii NNN. Patriciis Augustanis, B. R. natis.* In ipsa verò dedicatoria eleganti doctrina pares hunc in modum alloquitur: *Vestrorum nominum titulis insignibus hanc Camœnam meam prodire volui, ut illustrior & augustior in publico appareret, majorémq; fidem apud Senatum Palatinum mereretur; si frons ipsa ANTISTITES ERVDITIONIS, veluti vindices & assertores studiorum meorum præseferret. Invitatus sum elegantia ingeniorum Vestrorum, omni disciplinarum genere excultorum; quæ quantò sublimiora, tantò simul modestiora humanioráq; experiebar: Vti non solùm, ad Vos Musæ omnes, ut quondam ad Herodotum, divertisse, sed cum Gratiis ipsis penitus in Vestra*

domi-

domicilia immigrasse, aut potius inter Vos nata & educata videantur. Et post nonnulla: *Eadem elucet virtus in admodum Rev. & Amplissimo Viro, ANTONIO VELSERO, Spalatensi Præsule, Canonico Frisingensi, literis juxta Græcis ac Latinis divinis & humanis instructissimo. Eadem in JVLIO elucet, & eluxisset eadem in HIERONYMO, Ornatissimo adolescente; cujus spem Nobilissimæ indolis immatura fata præter spem nobis eripuerunt.* Olgiatus (Bosca referente) Augustam cum pervenisset; *affectari etiam per Vrbem ANTONIVM suum Velserus, humaniter habere domi, ostendere principibus Viris.* Henr. Canisius, de lectissimo Menologii opusculo loquens, cui simul id acceptum refert: *Non minores gratiæ habendæ Rev. & Nobili Domino ANTONIO VELSERO, Marci fratri, quos quotiescunque nomino, si eos debitis encomiis ab exquisita & admiranda eruditione repetitis non afficiam, scito caussam esse, quia illa nomina ipsum præfert.* Tom II. Ant. Lect. fin. Idem in nuncupatoria sua Historiæ Miscellæ Paulli Diaconi, ad Baronem Joh. Fuggerum: *Porro taceri non debet Nobilis & Amplissimus Dominus Marcus Velserus, Reip. Augustanæ Duumvir, & frater germanus Illius, Admodum Rev. & Nobilis Dominus ANTONIVS VELSERVS, Cathredalis Ecclesiæ Frisingensis Canonicus, Viri omnia eruditissimi, quorum Ille submisit membranas MSS. Hirsfeldenses Paulli Diaconi, una cum variis lectionibus in Miscellam Jac. Bongarsii, & MS. Anastasium Bibliothecarium Rom. interpretem Theophanis, ex quo in Historiam Miscellani pleraque inserta sunt; cum quibus & illam contuli: Hic vero submisit exemplar Petri Pithœi Miscellæ. Quibus meritas habemus gatias.* Hac re motus insuper Dav. Hœschelius, vitam Antonii Eremitæ, ab Athanasio Græcè scriptam, una cum interpretatione ac notis, Eidem Græca etiam προσφωνήσει dicavit: Aug. Vind. a. 1611. Nec non Hier. Wolfius *Matthæo*, Scholarum Curatori diligentissimo, Orationes Isocratis consecravit. Neque *Johannes* sui oblivisci sinit; nam assiduè occurrit mihi Collegium Lauinganum Mich. Fendii, in quo Augustanum, inter complures discipulos, cohortatus est ad diligentiam, hoc epigrammate: Lauingæ, a. 1587.

Sic animum, Velsere, sacris intende Camœnis,
ut proprio nomen crescat honore tuum.

Nec patrii tantùm placeant nummive genusve
ut minor Aonidum cura sit inde tibi.
Mæcenas primo studium dilexit ab ævo,
cum posset nummos vix numerare suos:
Et sibi præclarum nomen quæsivit ab arte,
cum fuerat magnæ Nobilitatis Eques.
Vile genus, nummiq; leves, nisi pondera Virtus
adjicit; hæc, Musas qui colit, illa tenet.

Exciderat fermè animo *Christophorus*, de quo scribere suprà proposui: Reginoburgi enim summæ Ædis Præpositus graviora studia politioribus literis condire solitus, in templo Cathedrali, ad parietem, sub clypeo Gentilitio, superimposito galero Præpositis usitato, marmoreos hosce titulos pro merito suo accepit:

R. D. CHRISTOPH. VELSER. ECCL. R. PRÆPOSITVS. ET. CANON. NON. TAM. OPVM. QVAM. VIRTVT. DIVES. AC. RARA. CORP. MAJESTATE. PRAEDITVS. HOSPITALITATIS. EXEMPLVM. PAVPER. PR. MAGNUMQVE. FAMILIAE. SVAE. DECVS. CVM. INTER. GRAVES. ECCL. PROCELLAS. ANNOS. LVI. M. V. D. XXIV. PIE. INTEGRE. AC. MAGNIFICE. VIXISSET. MORTE. RAPTVS. HIC. VT. VIVENS. DISPOSVIT. CONDITVS. JACET. OBIIT. ANNO. SALVT. M. D. XXXVI. D. XXI. AVGVSTI.

In progignendis elegantissimis hominum ingeniis, ad præstantissimas omnes artes à natura factis, Augustæ civitas semper felix est habita; itaque quæ olim Marcum, ac paullò supra nostram memoriam doctissimos Viros genuerat, hac ætate DANIELEM, Operum Velserianorum promotorem benignissimum, edidit: Musas omnes Senator ille rectissimus de facie novit, adeò nullius rei rudis, ut maximarum, præstantissimarúmque artium scientia pectus refertum completumque gestet. Jam verò me verborum pudet, cum versiculos Keckii rursus attendo:

- - - - Adultius ævum
per Latii leges studia ad civilia, curas

Ma-

MATERNI Te duxit AVI, poterásq; tiara,
non ut eam pretio rudis emendicat asellus,
discipulis fastum, sordes explente magistri;
sed tanquam in castris Astraa lege severa
exactorum operum justa mercede potiri.

Nec satis est, Nobiles cum Nobilibus sangninem & genus miscere, nisi etiam eruditio animos eorum consociet. Mora nulla: Haud gravatim Illi ex templo se applicuit CAROLVS, Inclutæ Reipubl. Norimbergensis Provincialis ac Senator Gravissimus. Hos, inquam, Dominos ac Mæcenates meos, novæ editionis hujus studiosissimos cupidissimosque grata significatione appello, & honoris gratia subjectissimè nomino; qui Opera hæc inter prima gloriæ Velserianæ numeranda posteritati famæque tradiderunt. Sed artes, quæ quoniam ingenii non corporis viribus constant, liberalium nomine nuncupantur (ceu Pictura, Geographia, Antiquitatis & Literarum studia) dudum in paterna *Sebaldi* domo locum invenerunt, suæ saluti convenientem; quam Pater æquè ac Filius domum, pro suo erga probos ac literatos viros studio ac voluntate, non minus patens ac tutum afflictæ eruditionis perfugium constitutum esse voluerunt: Pergit Vtrumque vestigiis sequi Nepos, qui optimis disciplinis eruditus, ingenii cum probitate conjuncti laude jam floret; cui par ingenio ætas contingat precor, ne desint Velseri posthac, qui Musas in sinu atque in deliciis habent!

Hactenus de conjuge & familiaribus egi, de amicis porrò videamus: Sanctissimum amicitiæ vinculum, quo nullum in terris arctius inveniri potest, tunc inexplicabili nodo connectitur, cum illud non ambitio, non cupiditas, non quæstus, sed virtutis amor adstrinxit; nullum enim gluten ad amicitias conglutinandas tenacius existit, quam eorundem voluntas societásque studiorum: Hæc autem cum in Nostro admirabilis existeret, ita Celeberrimorum ætatis suæ virorum ad se animos rapuit, ut eo amicitiæ nexu se Illi implicarent; quem, nisi mors, nemo dirimeret. Verum quantæ in Marco literæ, quanta vis doctrinæ, quanta disciplinarum omnium notitia inesset, illud convinit, quod in tanta doctorum hominum copia, atque ad omnium do-

ctrinarum gloriam efflorescentium, potissimùm eligeretur Velserus: Ciere modò nomina singulorum, honestatis amplitudinisque gratia, satis est. Prædicari se ac nominari volunt *Aleander, Baldus, Bencius, Bisciola, Bonciarius, Brantius, Brovverus, Canisius, Casaubonus, Chioccus, Clavius, Clusius, Contarenus, Delrio, Freherus, Galilaus, P. Gualdus, Gentiles, Gretserus, Grillus, Graterus, Hæschelius, Livinejus, Lipsius, Lollinus, Meibomius, Mercurialis, Migliorius, Muretus, Nicherola, Occo, Olgiatus, Pancirolus, Peirescius, Pignorius, Pinellus, Pontanus, Raderus, Remus, Rittershusius, Rubenius, Rycquius, Scaliger, Scheinerus, Schottus, Scioppius, Titius, Vandermylius, VVindeckius, VVotonus,* ad Venetam Remp. olim Legatus, alii. Adversarios, quosdam obtrectatores laudum suarum habuerat; idque ob singularem hominis excellentèmque virtutem: Sed Roserii ineptissimas nugas, suasu Scaligeri & aliorum, facilè contemsit. Assiduè animo obversatur, Amandi Rosacii de his sententia, in epistola ad Conr. Ritterhusium JC. qua poëtastro Biloviano, id est, Westhovio responsum fuit: *Videtur fato quodam hac tempestate nostra ita evenire, ut non possit esse Scaliger sine Clavio & Titio, non Dousa sine Tragora & Brassica, non Lipsius sine Diodoro Domanno, & qui nuper isti successit, Lampugnano; non Scriverius sine Meursio; non deniq; Ritterhusius sine VVesthovio*; neque Velserus sine Cluverio, qui in Germania antiqua mortui leonis barbam vellicare (res admiranda) ausus est; altero nempe post obitum Illius, anno. Sed neque Cluverius sine Pontano fuit, qui Disceptationum chorographicarum de Rheni divortiis & accolis populis adversus eundem partes duas, unà cum responsionum ad ea, quæ idem Cluverius Germaniæ suæ passim inspersit, sylloge. Nec placet istud hominum genus, quibus indocti prorsus videntur veræ eruditionis cultores, nisi suo, hoc est, nasutulorum more Facultatē aliquam cum Philosophia pariter ac Philologia tàm arctè, tàm cōtulè, tam accuratè socient, ut quivis unus Tricipitinā hanc aperto capite salutare in via, in tramite teneatur. Imitari hos credo Rutilium Gracchum, qui Romæ tres sibi pileos, aptè inter se cohærentes, ita ut unus seorsim ab altero extrahi posset, concinnavit, inque eos caput inseruit; atque inferioris amicis unum, superioris duos,

Hardervici, an. 1617

Joh. Nicol. Erythræus Pinacoth. I num. 120.

duos, summo verò locò positis tres sibi è capite detrahebat; hoc ordine, ut dextera manu unum, sinistra alterum apprehenderet, tertium in collum rejiceret: Ob quod inventum à S. P. Q. R. per epistolam petiit, ut ei victus quotidianus in Capitolio præberetur; quod civitatem tam pulchris moribus exornasset, ubi nullum ferè in honoribus habendis discrimen adhiberi querebatur. Stultior stulto foret, qui istis fabulatoribus crederet; sed horum inscitiæ libenter ignoscimus, quia & juvenes aliquando delirant.

Tantum certè abfuit, ut doctiores Velserum, ob ineptos vilitigatores istos, minoris æstimarint; ut potiùs restituta auctoribus suis scripta, in domo Ipsius, ceu spolia in æde Jovis sollemni dedicatione quàm sæpissimè dono fixerint. Nonne *Galilæus Galilæi*, Nobilis Florentinus, Philosophus & Mathematicus princeps Magni Hetruriæ Ducis Cosmi II. Illi dicavit epistolas tres *de Maculis Solaribus*, disquisitione *ficti Apellis* sub finem addita? In quo ipso opere epistolæ quatuor Velseri ad Galilæum extant. *Angelus de Filiis Linceo*, in nova dedicatione ad Phil. Salviatum porrò sic ait: *L' Illustrissimo Sig. Velseri, fortissimo d' ogni scienza, e virtù, come quello che ben la conosce, ed ama, prenderà contento patricolare.* Idem Angelus sub finem præfationis ad lectorem: *Gl' invidi, e detrattori s' astenghino pur dà tal lettura, non sendo scritte per loro; anzi essendo dall' Autore inviate privatamente a un solo, dotato di molta intelligenza, e di mente sincera.* Inde & *Christophorus Scheinerus* tres de maculis istis epistolas ad Eundem exaravit, velut *Apelles latens post tabulam*: Super has tres alias multò longiores, *de Maculis solaribus, & stellis circa Jovem errantibus*, dedit, accuratioris titulo disquisitionis fulgentes; tertiam hoc obsignans ænigmate: *Apelles Tuus tibi soli notus, aliis ignotus luceat; vel, si mavis, Ulysses sub Ajacis clypeo.* De his verò literis Leo Allatius, in Apibus Urbanis, annotavit sequentia: *Epistolæ hæ manuscriptæ, una cum aliis multis, post mortem Velseri, pervenere in Bibliothecam Archiepiscopalem Mediolanensem, ut mihi relatum est; in qua etiam dicuntur asservari.* Hinc erroris reum Pet. Scavenium agit Celeberrimi per omnem quoque Germaniam nominis Vir, Magliabechius: *Res clarior Sole*, ait in suis, *quod P. Scheinerus non sit Galilæus*, *ceu*

Istoria e Dimostraz. Rõ. A. 1613. Bon. 1655. cart. 9. 29. 97. 98.

Apes Urb. pag. 68.

In Catal. nonnull. libb. p. 376

ceu vult Scavenius; verum quidem est, Galilæum scripsisse de Maculis Solaribus, sed sub nomine proprio, nec sub isto Apellis. Nunc autem ad alios quoque progrediamur: *Bernardinus Baldus*, Guastellæ Abbas, dedicavit Velsero *Lib. de Vitruvianorum verborum significatione.* In dedicatoria (quam in Amstelodamensi editione Vitruvii omissam dolet, ceu solet, Magliabechius) Baldus favorem ac benevolentiam, qua Magnus Hetruriæ Dux Velserum dignatus est, his inter alia exposuit verbis: *Mitto*, inquit, *probante etiam Serenissimo Duce nostro, Mæcenatéque meo, immò & studiorum meorum patre; cui cum desiderium Tuum, & animum meum hunc commentarium Tibi dedicandi, occasione arrepta aperuissem, Is non modò utrumq; laudavit, sed me ad efficiendum, quod statueram, honorificis de Te verbis interpositis, prorsus impulit.* Cardinali Dominico Pinello *Paul. Gualdus*, Patricius Vicentinus, consecravit quidem *Vitam Joh. Vincentii Pinelli*, Patricii Genuensis; in qua studiosis bonarum artium proponitur typus Viri probi & eruditi; postea autem in diverticulum hoc abiit, Velsero simul eandem, hoc verborum honore nuncupans: *Me verò hæ* (Amicorum) *preces ut non permulcebant, gnarum videlicet tenuitatis meæ, ita in eam sententiam traxerunt, ut fœtum hunc meum dispiciendum traderem examinandumque Tibi Viro Clarissimo, Pinelli amico, bonarum artium patrono, qui prudentia, eruditione, & animi candore in consilium advocatis, tum demum pronuncies, an è re Pinelli, an è re literarum, an è mea sit, ut in lucem hominum prodire sinam qualescunq; hasce subsecivarum horarum reliquias. Hoc tibi arbitrium ut deferam, faciunt multa, &c.* Petrus Scavenius, in Catalogo Auctorum, qui suppresso vel ficto nomine prodierunt, scribit: *Vitam Pinelli in Latinum traduxisse Laur. Pignorium.* Sed ego fidem ipsi non habeo, inquit haud indiligens talium rerum scrutator Magliabechius, quoniam Gualdus homo fuit eruditissimus, & quod super omnia est, in lingua Latina versatissimus: Quid? quod ipse Pignorius post annos duodecim, Gualdum admonet, ut in altera Vitæ illius (quam *plausu ingenti Eruditorum conscripserat*) editione quædam adjiciat: *Illam*, ait, *Tu recudas oportet, quando exemplaria propè omnia divendita sunt: Et multa mihi fuerunt adnotata Tuo jussu, de Joh. Vincentio, clarorum ho-*

[Margin notes: Amstel. a. 1649. — Pignor. in Symb. Ep. 42.]

hominum testimonia, quæ ad posteritatem transmitti, uno veluti fasciculo comprehensa, publicè interest privatimq;. Fieri sane potuit, censente Magliabechio, ut Gualdus Pignorio, suo æquè ac Pinelli quondam amico, ceu correctori atque emendatori commiserit: Verùm quid hæc ad versionem, quam affirmat Scavenius, familiariter hic admonendus? Hæc ille. Ab hoc aditu januáque patefacta, Gualdi occasionem captans *Aloysius Lollinus*, Patricius Venetus, & Belluni olim Antistes, (quem Cardinalis Baronius in Annalibus suis maximè laudat) Velseri amicitiam his sibi conciliare literis sustinuit; *Facit nominis Tui claritudo, ut etiam Tibi ignotis innotescas; nemóque hodie eorum sit, qui Numen, sacráque Musarum ritè colunt, qui Te, faciente amorem eruditione ac virtute, non in oculis ferat, haberíque Tuorum in numero vehementer cupiat. Hanc ego conjecturam de me ipse facio, qui, ex quo primùm Clarissimorum Virorum de Te elogia perlegi, sermonibúsq; laudum Tuarum refertissimis interfui, mirifico Tui desiderio flagrare cœpi; neq; id immeritò. Necessitudo mihi fuit cum* Pinello, Bencio, Aicardo, Guillandino, *summa;* Quærengo, Gualdo, Bello *adhuc utor perfamiliariter. Vnus Tu restabas ad sacrum illum, & concordiæ dicatum numerum explendum; cujus ego in amicitiam admitti sicuti nunc expecto, ita in posterum enitar, ut [si doctrinam exceperis, cujus quàm sim expers, planè sentio] nullum in me studium, nullum grati animi officium sis unquam desideraturus.* Gualdo *ipsi in Tui amorem effusissimo vix cessero, reliquos, ni vota destituant vires, anteibo omnes: Tu modò Tuæ famæ non absimilis nos Tui cupidissimos mutuò ama.* Verùm amicitiis dedicationes porrò jungamus, quas eædem pariunt: *Elias Putschius* Nobilissimo huic Mæcenati *Diomedis de Oratione, & partibus Orationis, & vario Metrorum genere libros III.* cum codice Fuldano diligentissimè collatos, transmisit: *Joh. Meursius* annotationes suas ad *Bacchides Plauti*, quem tantopere olim in deliciis ipsæ Musæ habuerunt,

Ep. Misc. Luduni a. 1642. edit. p. 101. 102.

Belluni Non. Febr. 1611.

In Exerc. Crit. Lugd Bat. a. 1599.

Eidem obtulit: And. *Schottus* exhibuit *Vitas comparatas Aristotelis ac Demosthenis*; nec non Latinam *Bibliotheca Photii* interpretationem, annotationibus illustratam: *Arnoldus Mylius Opera*, quæ reperiri potuerunt omnia, *Joh. Genesii Sepulvedæ*, Cordubensis, SS. Theologiæ Doctoris, Caroli V. Imperatoris Historici, nominis Velseriani auspicio, publicavit: *Inscriptiones* antiquas totius Orbis Romani, in corpus absolutissimum redactas, velut æternum opus, auspiciis Josephi Scaligeri ac M. Velseri, in lucem prodire voluit *Gruterus*: Qui ipse præterea *Historiæ Augustæ Scriptores Latinos minores*, à Jul. Cæsare ad Carolum M. Velsero simul ac Remboldo inscripsit: *Joh. Livinejus*, Gandensis, notis illustravit *XII. Panegyricos veteres*, quos Heroi huic Literatorum vovit: Fulgentissimæ Illorum bigæ *Hæschelius* commendavit *Annæ Comnenæ Alexiada*, quam quidem Historiam Galli sub incudem revocarunt, cum vetere dedicatione; sed obstetricem infelicissimam nacta est: Quamobrem Petrus Seguierius, Galliæ quondam Cancellarius, liberè ac verè in literis ad Amicum de ista judicavit; *Hæschelianorum Excerptorum Augustanam emissionem illam nemo æquus opinor magis gratulandam Cæsarissæ putaverit, quàm puerperæ abortum passæ infelicem ejectionem fœtus monstrosè mutili & mortui.* Idem insuper *Hieroglyphica Horapollinis* Marco earundem παλαιοτήτων, quas vocant, instauratori atque interpreti jure dicanda duxit: *Marq. Freherus* ad Eum misit *Sapphirum Constantii Imp. Aug.* expositam; unde Gruterus in epigrammate suo:

Aug. Vind. a. 1601.
Col. Agrip a. 1602.
Hanov. a. 1611.
Antverp. a. 1599.
Aug Vind. a. 1610.
Paris. an. 1651.

Jure Tuæ illa modò famæ, VELSERE, dicantur,
Teutona quo majus non habet ora decus.

Figuras *Bayerianas ethnicas*, separatim excusas, & Illustribus Duumviris, Quirino Rehlingero ac Marco Velsero inscriptas, Velschius in Addendis ad Ruznamen Naurum commemorando quasi renovavit.

Addend. pag. 102.

Atq;

Atque utinam istorum voces audire possemus, qui Magni illius Viri ope multa publici juris fecerunt; tum quod unus propemodum in Germania literas literatósque foveret:

Solus enim tristes hac tempestate Camœnas

respexit; tum quod in eruendis Codicibus, & explorandis Bibliothecis, saltem ut doctos homines juvaret, nihil prætermitteret, *Heronis Ctesibii Belopœeca*, Bern. Baldo interprete, item *Heronis vita*, eodem auctore, ut ornatè prodirent, humanissimè procuravit: Inter alias lucubrationes Divinationem in Tabulam Eugubinam, lingua Etrusca veteri perscriptam, evulgavit idem, sed simul opera Marci Velseri (Schoockio judice) Viri cæteroquin judiciosissimi abusus fuisse dicitur. Georgius Ritterhusius in Vita Conradi patris (quæ Salviano præmissa est) inter alia de Isidori Pelusiotæ epistolis ex MS. Ducis Bavariæ editis loquitur, cujus copia aliter impetrari nõ poterat, quàm sub cautione mille florenorum: *Hanc vir Nobilissimus pariter ac Literatissimus Marcus Velserus*, inquit, *inscio Parente nostro præstiterat*. Hinc ipse Rittershusius in sua ad Gruterum, de Isidoro hoc, ne quis pro sua laude & gloria defraudetur, reticendum non putavit, quorum beneficio manuscriptus ille codex Bibliothecæ Principis Bavariæ suis usibus impetratus est: *Sciant illi*, ait, *qui anteà nesciebant, debere istius beneficii gratiam Viris Magnificis, atque Amplissimis, Marco Velsero, Reip. Aug. Duumviro, & Joh. Georgio Herwarto ab Hohenburg, Cancellario Bavarico, qui & per literas & per interpretem ac proxenetam optimum ac gratiosissimum Dav. Hœschelium nostrum à me rogati usum pulcherrimi illius Codicis, quem Monaci extare inaudieram, non difficiles sese mihi præbuerunt; quin eum mihi ab Serenissimo & Celsissimo Bavariæ Principe impetrarent.* Neque Gretserum pudet fateri, in præfatione ad alterum de Cruce tomum, per quem profecerit: *Hanc*

Aug. Vind. a. 1613.

In Fab. Hamel Part. III. cap. 4.

ipsam quam subii molestiam, multum, ut id, quod res est, ingenue confitear, levavit Nobilis & Clarissimus Dominus, Marcus Velserus, Reip. August. Septemvir; qui pro sua insigni in sacrosanctam Crucem religione, & in omne Literarum & Literatorum genus singulari amore, & humanitate, hoc opus operámque meam strenuè adjuvit; cujus beneficio non tantùm ex Reipub. Augustana Bibliotheca aliquot calamo exaratorum Codicum copia mihi facta est; sed etiam à Maximo Margunio, Episcopo Græco, Græcè & Latinè perquam docto, Homilias non paucas adeptus sum; quibus hoc volumen plenius & ornatius effectum, & Crucis gloria celebratior reddita. Viro huic, præconiis nostris majori, posteritatem debere *Constitutionem D. Caroli III.* Imperatoris Aug. Crassi

Confer. Scip. Gent. in jure Publ. Disp. de Regal. th. 156.

dicti, *de expeditione Romana*, libens profitetur *Freherus*; quam Idem in Codice manuscripto benè veteri, in quo cum Bojorum leges illæ cascæ, tum sacra quædam continebantur, primus invenit, fideliter descripsit, & liberaliter cum Frehero communicavit.

Aug. Vind. a. 1600.

Posteaquam *Geographica Marciani, Scylacis, Artemidori, Dicæarchi & Isidori* in Velseri manus inciderunt, illa primo quoque tempore, imprimenda esse censuit, cura Hœschelii; non nescius, Historiarum & in primis Geogra-

Aug. Vind. a. 1595.

phiæ Scriptoribus plurimum inde lucis afferri posse. Illius beneficio typis adeò elegantibus mystica Horapollinis πονημάτια prodierunt. Vinc. Pinellus Eidem *Malchi vitam Pythagoræ* manuscriptam misit, teste Hœsche-

Eclog. 250. Polymath. c. 28.

lio ad Photium; & Woverius eam se editurum fuisse promisit, sed dum editionem differt, C. Rittershusius primus illam è tenebris produxit: Ejus liberalitati, fatente rursus Hœschelio, *Eclogæ* debentur *Legationum Dexippi Atheniensis, Eunapii Sardiani, Petri Patricii & Magistri, Prisci Sophistæ, Malchi Philadelphiensis, Menandri Protectoris*, cũ corollario *Excerptorum* è libris *Diodori Siculi* amissis: Quanquam gravioribus occupa-

Not. ad Phot. fol. 919.

tus curis, tamen de quibuscunque Ipsum consuluit in *Photii* Bibliotheca Hœschelius, scrupulum huic omnem, nullo negotio exemit, neque iis conferre gravatus fuit. *Jac. Pontanus* in annotationibus suis ad *Joh. Cantacuzeni* Historiam, Parisiis editam, principium epistolæ, sive titulos, quibus Imperatorem cohonestat, lingua veteri scriptos esse monuit; reliqua tota, lingua, quam

nunc

nunc vulgare Græcum appellant: Itaque studio M. Velseri factum, ut ea ab homine utriusque sermonis, Græci & Scholastici, inquam, & vulgaris periti Græco puro puto redderetur, quò eam Pontanus convertere in Latinum posset. Dan. Furlani *Theophrastus* ad Joh. Vincentium Pinellum, omnis liberalis doctrinæ, & pulcherrimarum artium, dum vixit, patronum delatus, ab illo ad Nostrum, quo amicissimo Pinellus usus est, pervenit; Is Claudio Marnio vulgandum credidit, hac lege, ut Cardinali Borromæo inscriberetur. *Henric. Savilius*, Operum *Chrysostomi*, Græcè tantùm, *voluminibus octo* constantium, editor nobilissimus, in præfatione ad lectorem mente grata agnoscit, & deprædicat, se inter alios adjutum fuisse opera M. Velseri & Hœschelii; quorum nomina cæterorum cum elogio singulari apponit, hujus etiam in subjunctis annotationibus non paucam facit mentionem; quod laudabili memoriæ viri aliàs etiam celebratissimi cum mundo duraturæ inseruit: Hinc gratitudinis debitæ documentum redhostimenti loco in illustri Augustanorum Bibliotheca extare voluit, illa Chrysostomi volumina singulari inscriptione eidem consecrando. Quanta, sed quam inani diligentia manuscriptum *Annæ Comnenæ* Codicem (ut ex epistola ad Robr. Titium satis apparet) in Medicéa Laurentiana latitantem, cunctis precibus expetiit, ut describeretur? sed surdis narravit fabulam. Pro Moguntinis verò editoribus, ex Heidelbergensi Bibliotheca binos *Anastasii* Codices, historiola istac de Johaña Papissa haud carentes, opera Marq. Freheri, ab Electore Palatino, facillimè impetravit; neque isti tam fuere ingrati, quin excusa duo exemplaria unà cum Codicibus restituerent, eandem exhibentes narrationem, quæ tamen in cæteris prorsus omissa fuerat: Cujus facti allegare testes opus est Moysen & Dav. Blondellos fratres, nec non Salnasium, Rivetum, & sine controversia eruditissimum ac politissimum Colomesium. Primus etiam au-

Etonæ. a. 1613.

Reiser in Ind. MSS. Bibl. Aug. n. 36. seqq.

Melang. Histor. p. 55.

auctor fuit Velserus, ut ex Augustana Bibliotheca recenserentur Patrum Græcorum manu exaratorum nomina, & inscriptiones; hæcque in Catalogo sic proponerentur, ut impuris auctoribus semotis, tanquam gemmæ, in quibus catholica (*inquit Possevinus*) fides elucet, oculis omnium, qui Christianam Rempubl. sartam tectam cupiunt, objicerentur. Neq; hoc officio contentus Catalogo præfixit hæc animi candidissimi verba:

Append. ad Tom. III App. Sacr. fol. 33.

Quisquis reip. literariæ faves, horum omnium Codicum, sive interpretandi, sive conferendi, sive edendi, ita tibi futura copia est; si de iis incoluminibus restituendis caveris.

Quare Velschius, in procemio Dissertationis de Tabulis æquinoctialibus novi Persarum & Turcarum anni, sedulò cogitare cœpit, qua ratione Præfectis & Senatui Augustano persuaderet; ut Marci Velseri Duumviri exemplo, tot præclaris Codd. Græcis, quos *Hier. VVolfius & Xystus Betulejus*, quondam *ab Antonio Eparcho*, Episcopo Corcyrensi, ingenti ære, jussu & munificentia Illius publica redemissent, hos quoque Orientales adderent. De cætero gratias, quæ habendæ sunt ipsis auctoribus, qui rerum memoriam scriptis suis signarunt, easdem meritò deberi censet Canisius iis, qui ejuscemodi libris, altis tenebris immersos, in lucem vindicant, & restituunt: *Inter quos eminent hodie*, inquit, *Marcus Velserus, reconditæ eruditionis laude notissimus; Eiusque germanus Antonius Velserus, Vir sine ambitione doctissimus.* Idem in præfatione ad lectorem, exquisitæ eruditionis Ocellum vocans Marcum, misisse sibi prædicat Codicem MS. Augustani Monasterii SS. Afræ & Vdalrici; ubi *Eusebii & S. Hieronymi Chronicis subjunctus Prosper:* Nec non ex eodem, *Henr. Steronis Altahensis Annales*; item *Metelli Quirinalia*, ex Codice MS. Tegerseensi. Præfationem secundi tomi his concludit gratiis: *Vt autem & eos nominemus, quorum ope MSS. Codices nacti sumus, habuimus pleraque beneficio Nobilissimi Marci Velseri; de quo, quid aliud dicam*

Dedic. ad Tom. I. Ant. Lect.

cam quam illud Plinii? Alius aliud, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræq; famæ præsumtione perfruitur; certusq; posteritatis cum futura gloria vivit. Gruterus de *Historia Miscella* differens, quædam tam pueriliter versa esse in *Latinum sermonem* dixit, ut vix intelligi queant, sine inspectione *Codicis Græci*; quem sperabat paullò post proditurum in lucem auspiciis Viri illius Summi, collatum accuratè cum membranis Bibliothecæ Palatinæ. Friderici II. Imp. *libri duo de Arte venandi cum avibus*, inter alia præclarum monumentum eruditionis singularis & rari ingenii, cura itidem Marci (qui illos Maximo Prinripi Ferdinando Caroli F. Austriæ Archiduci, tunc Germaniæ Spei dedicavit) editi sunt Augustæ Vindelicorum, ex autographo manuscripto membraneo, quod Joachimus Camerarius, Joch. F. in Bibliotheca sua habuit; adjecto etiam Alberti M. de Falconibus, Asturibus & Accipitribus tractatu. *Capitulare Gregorii II.* datum Martiniano Episcopo, Georgio Presbytero, in Bavariam ablegatis, ex vetustissimo Codice MS. Monasterii Weingartensis à laudatissimo quoque Duumviro communicatum Lud. Jac. a S. Carolo prædicat: Ex quo rarioris doctrinæ ac sublimis judicii Vir Gerh. a Mastricht falli Ant. Augustinum probat, qui *Capitularis* vocem inventam statuit Caroli M. Ansegisi & Theodulfi temporibus, qui vixerunt seculo nono; nam seculo octavo ineunte occurrit Capitulare istius Gregorii; qui anno 714. ad Episcopatum Rom. evectus est. Primas Hiberniæ, Jacobus Vsserius (quem vivum coluisse in colloquiis, mihi curæ cordique erat) gratus agnovit, quod singularis Augustini ad Aurelium tractatus (quem periisse existimaverat Baronius) de Diospoliatnæ Synodi Actis, & inter alia Pelagii gestis, apud Fesulanos, in Bibliotheca Canonicorum Regularium Abbatiæ S. Bartholomæi, à D. Rothæo Hiberno primùm repertus, indéque a P. Lombardo item Hiberno, extractus, M. Velseri D. Hœschelii opera, Augustæ Vindelicorum in lucem postea protractus fuerit. Placet etiam Primati de Lucio Rege Britanniæ loquens *Sig. Meisterlini Chronicon*, quod commemoravit Velserus in Rebus Augustanis; id verò *Sigismundi Religiosi* esse autumat, à Velsero rursus acceptum, & cum aliis Rerum Germanicarum Scriptoribus à Joh. Pistorio postea evulgatum. Eodem animi fervore & amœniorum studiosos

Annot. ad lib. XVII. cap. 5.

Pancirol. in Nov. Rep. tit. 23.

Lib. I Bibl. Pontif. p. 88.

In Hist. Jur. Eccl. & Pont. p. 229. 230.

In Brit. Eccl. Antiqq. cap. 10. & Apend. pag. 994.

Ib. c. 6. & App. p. 910

diosos literarum juvisse, nuncupatio alterius tomi Orationum M. Anton. Mureti verbis exponit disertissimis: *Tanti Viri reliquias, partim à Te studiose collectas, partim ab amicis acceptas, magnáq; cura conservatas, non Tuas esse solius voluisti; sed, quæ vis bonitatis est atq; natura, communes omnium, qui earum desiderio tenentur, & amore devincti. Benè Te Superi ament ob hanc tam insignem, támq; beneficam voluntatem; nec non ob indefessum illud Tuum inflammatúmq; studium, quo rem literariam tam Tuis quam aliorum eruditorum hominum vigiliis, in publicum proferendis, florentiorem illustriorémq; non desistis efficere!* Caussam verò nullam aliam subesse crediderim, quam Oratorem illum excellentem & gravem Muretum, quem audierat docentem; uti *Christophorus Fürerus* eundem Romæ πρὸς τιμὰ veneratus est. Quanta alacritate Inscriptiones promovit Gruterianas? *In primis virgula mihi fuit* (Gruteri verbis utar) *plusquam divina Marcus Velserus, Germaniæ suæ verè Phœnix, hoc est, omnibus virtutis doctrinæq; numeris emendatissimum exemplar. Tali enim in me fuit candore, tali comitate, tali propensione, tali etiam vultu, tali lingua, tali manu; ut præ pudore neq; oculos attollam, neq; vocem: Quippe ante ullas preces, deposita persona, quam gerit in Urbe sua Principis, & candidati & proxeneiæ induit; illéq; alias ad vitium usq; verecundus,*

Memor. Furer. pag. 40.

ultra decori transilire limites,

donec universas Librariarum Italicarum Epigraphas, unà cum pulvisculo converrisset in hunc meum sinum; ac tanquam parum esset ei rei impendere veredarios suos, etiam peculiaribus semper epistolis hoc suum donum prosequendum statuit: Tam anxie qidem aut potius superstitiosè, ut si vel unica fortè obvenisset Inscriptio, ne unicam illam quidem sine literis suis ad me dimitteret. Huic ergo uni sit gratia! Annales, Inscriptiones, & Mensuras provinciarum singulari studio conjunxit, ne unquam prodesse desineret; orbem enim terrarum à Geometris justis dimenstonibus describi curavit Theodosius, cujus rei *MS. Dicuilis libellus*, de se ipso loquens, meminit:

Dicuil accipiens ego fracta auctoribus ista
pauca loquar, senis metro de montibus altis.

In Aula Theod. Jun. c.4.

Quem à M. Velsero acceperat Matth. Raderus; docens, Dicuilem versu octavo, operi præmisso (*dum scribit*

scribit, pingit & alter) conjectura admodum probabili. Tabulam antiquam Itineriam respicere, ex qua Noster, omni genere doctrinæ cumulatissimus primùm fragmenta notis additis vulgavit; dein integram in nobili Peutingerorum Bibliotheca repertam Abr. Ortelio edendam misit. Eam vel à Theodosio M. vel à filiis curatam putavit, esse tamen Theodosii Junioris, postea animadvertit, & Raderum ex B. Rhenano docuit; qui ad Bonifacium Amerbachium præfatione ad Procopium meminit duarum descriptionum Orbis, quarum altera Junioris Theodosii, nisi titulus fallat, jussu facta sit, altera non multò posterior videatur. De hoc ipso *Dicuile* ad Scaligerum scripsit Velserus, & ad Clusium; ne thesaurus ille diutiùs lateret. Rem verò nummariam in certum ordinem redigendo plurimùm juvit *Occonem*, cujus *numismata* Velserianis hinc inde referta & illustrata, quis non miretur? Vidit Raderus, apud Illum, quem jure antiquitatis thesaurum dicas, *nummum*, qui *Arsacis* os præfert: Sive nummum, sive sigillum hominis nudi, servi, ut apparet stantis, ore camo obturato Andr. Schottus à Velsero se accepisse notat, ad Proverbia apppendicis Vaticanæ: Marsyæ videri iconem eruditum par fratrum Rubeniorum opinabatur, sed Marsyas ut & Satyri plerumque barbati pingebantur: quidam Sigalionem & Harpocratem silentii Deos somniabant: Sed nummum illum Velseri meliore jure ex eo ritu explicari posse, quo cantores labia & faciem capistris constringebant, ne tumesceret, Gisb. Cuperus, & cum eo Casp. Bartholinus rectè pertendunt. Ezech. Spanhemius Nostro libenter assentitur, in nummo, qui pinum in tractu Coloniæ Augusti frequentem *exhibet*; ubi & imago sedens dextra Cornucopiam tenet. Eundem observavit Jac. Oiselius, & explicationem Coloniæ valdè probavit. Ad hæc libro sexto Rerum Augustanarum, & in aliis eruditissimis operibus nonnulla repræsentavit numismata magno studio collecta celebrante Labbeo. Adhortatione Marci Pignorius *mensæ Isiacæ* explicationem tum instituit, tum absolvit: Aleander in accurata explicatione *Tabulæ marmoreæ, Solis effigie symbolisq; exculptæ,* ex pavimento tessellato Velseri, quod Augustæ Vindel. extat, quomodo tyrones ad palum se exercebant, libenter didicit: Val. Chimentellius veram Illius sen-

Epist. V. & XXX.

Ad Mart. lib. IX. ep. 26.

Ad Prov. 75.

Cup. lib. I. Obs. c. 12. Barth. lib. III. de Tib. Vet. cap. 3. Diss. IV. de Vsu Num. pag. 168. Tab. XIV. n. 1.

In Marm. l.II.c.37. sententiam, contra Pomponium, ambabus amplectitur, & reprehensionem laudat; nam alioquin tot fuissent *Decuriones* nonnunquam in ulla *Colonia*, ac civitate, quot Roma Senatores nunquam habuisset.

Tom.II. Annal. an. 303.n.125. Nec dubitavit Baronius scribere, ex mendoso Codice factum, ut cum loco *Diocletiani, Domitianus* positus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomi, sub Domitiano iidem passi dicantur; quod in secunda editione ab ipso est emendatum, *admonitione Viri Clarissimi, & Eruditi, D. Marci Velseri; qui res gestas Sanctorum Augustanorum egregiè illustrandas suscepit.* Quapropter ingenuè fassus est Scioppus in epistola ad Eundem, Lib.II.ep.1 nec se, nec quemvis alium de ejusmodi antiquitatibus veri aliquid judicare posse; de quibus ipse verissimus, præter cæteros omnes, illarum æstimator dubitare soleat. Denique tam probus, tam ingenuus bonorum ac doctorum Virorum fautor extitit, ut non solùm de Augusta sua, sed aliis etiam civitatibus Academiisque sollicitus, sui similes amaret: Quare & *Hæschelio* suasit, ut Illustribus Viris, *Christophoro Fürero* (solidæ eruditionis Atlanti) & *Paullo Harsdörfero*, cæterisque Septemviris *Procopium* nuncuparet: Sine dubio ut in Academiam Norimbergensem evocaretur; *Furerus* enim æquè ac *Velserus* de studiorum incrementis semper fuere solliciti, æternæ laudis gloria dignissimi.

Sed nullus erit scribendi finis, si sit consilium omnia exponere, quæ Ille rectè ac sapienter in vita fecit: Ad senectutis terminos cum tandem pervenisset, podagra confectus, Patriæ suæ sidus, & Orbis eruditioris decus illustre, cum jactura rei literariæ sempiterna, anno Christi millesimo sexcentesimo, decimo quarto, die decimo tertio Junii, rebus humanis eximebatur; cum vixisset annos quinquaginta sex, memoria nominis sui relicta immortali: Nam *mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud Posteros, vel gloria distingui*, monet Tacitus. Lib.I.Hist. c.1.n.5. *Ingrata* quidem laus *temporibus, quibus sinistra*

ſiniſtra erga eminentes interpretatio; nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala: A. Agric. 3,6. Sed prava quorundam judicia ne hili quidem facimus. Scribi non poteſt quod factum non eſt: Illuſtre factum non eſt, quod in gloriam agenti non cedit. Nec cedit, niſi ſit, qui ſcribat; niſi, quod ſcriptum eſt, alii ſequantur. Itaque deſinere liceat in recepta olim formula: POSTERI VIRTVTEM IMITANTOR! Particulatim ante me id egere quidem *Melchior Adamus, Zeilerus, Königius*, & alii fortè in Germania; *Poſſevinus*, Scanzia III. Bibl. Vol. *Ghilinus, Rhodius, Ricciolus, Boſca, & Cinellus* noviſſimè in Italia: Verùm, an plus effecerim, judicabit poſteritas equidem ſpero; ſin autem, ſaltem bonæ voluntatis conſcientia me conſolabor: Solet enim in rebus omnibus, ſi minus effectus ſequitur, conatus placere, laudaríque. Induxit hanc legem naturæ humanæ imbecillitas; nam labimur plerunque, cum minimè volumus, & maximè contendimus, ut ſtemus. Socios mortalitatis eodem habuit anno, qui feralis fuit amicorum Illuſtrium morte, *Contarenum* Procuratorem Venetiis, *& Lalium Paſchalinum* Romæ, & Veronæ *Nicherolam*. Gaffend. in Vit. Peir. l. III. p. 211. Kirchm. l. IV. de Fú. Rō. cap. 3. Ad ultimum inter omnes flores, quibus Veteres ſepulchra ſua accumulabant, principatum quendam obtinuiſſe videntur LILIA:

Tu Velſerus *eris; manibus date LILIA plenis!* Virg. 6. Æn.
Purpureos ſpargam flores, animámque Beati
His ſaltem accumulem donis.

Ecquid adumbrandæ SPEI aptius unquam poteſt excogitari? LILIVM (ſive *candidum*, ſive *rubrum* ſit, nihil refert) Spei ſingulare eſt hieroglyphicon. Pald de Calc. c. ult. Id docent plerique veteres nummi, in quibus una parte LILIVM, altera verba hæc, SPES POPVLI ROMANI, expreſſa videntur. Et ſignificationis illius ratio non à colore petenda, ſed ab eo, quod LILIVM etiam EXCISVM efflorescat:

Hoc

Hoc enim Spei familiare, quod rebus afflictis meliora ſemper expectanda ſuadeat. *Etiamſi occiderit me Deus,* inquit ille, *in ipſum ſperabo!* Hæc ipſa Spes cum vita ſemper effloreſcit: *Vita enim mortuorum*, inquit Cice- Philip. IX. ro, *in memoria poſita eſt vivorum.* Et quanquam, uti Silius Lib. XIII. talicus loquitur,

Ipſa quidem Virtus ſibimet pulcherrima merces:
Dulce tamen venit ad manes, cum Gloria vita
Durat apud Superos, nec edunt oblivia laudem!

JV-

JUSTI RYCQUI
GANDENSIS

PIETAS

IN

FUNERE

AMPLISS. ET CL. V.

MARCI VELSERI

R. P. AUGUSTANÆ VINDEL.
PRÆF. PERP.

AD

CL. V. JOANNEM BRANTIUM,
SENATUI ANTVERPIENSI
AB ACTIS.

C. Plinius Cæcilius Epistolâ ad Maximum libro V.

QUi voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi caussas quotidie finiunt: qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat.

Pindarus Isthmiis, Ode I.

Κοῦφα δόσις ἀνδρὶ σοφῷ,
ἀντὶ μόχθων παντοδαπῶν ἔπος εἰπόντ' ἀγαθὸν,
ξυνὸν ὀρ ῶσαι καλόν.
Levis donatio est VIRO SAPIENTI,
pro omnibus ei laboribus honorifica loquendo,
commune bonum stabilire.

Appulejus in Floridis.

O CELERES BONORUM HOMINUM DIES!

JO. BRANTIUS LECTORI.

HIC verò M. VELSERI Musarum & Virtutum patroni memoria mihi manum injicit, suoque quodammodo jure flagitat, ut Elegiam & Lacrymas, quibus illi parentavit insignis nostri Poëta temporis I. Rycquius, pro re nata subjiciam. Idque tibi, Lector, qui V. Cl. de Rep. hac etiam nostrâ litterariâ quàm optimè meritum meritissimo juxtà mecum amasti, minimè fore injucundum, meo ipse ex animo perfacilè metior. Vale.

JUSTUS

JUSTUS RYCQUIUS JOANNI BRANTIO V.C. S. D.

QUOD debebam SANCTIS VELSERI nostri MANIBUS, occupatissimus persolvi, nullam enim occupationem adeò gravem esse putavi, quæ tale mihi officium eriperet. Dabunt alii alia, grandiora gravioraq;, ego farre meo & mola salsâ contentus sum; & erit etiam is, (ita spero, O BEATA ANIMA!) cujus exsequiis hæc *Parentalia* persolvi. Quidquid hujus est, CL. BRANTI, ad cognitionem tuam defero & Censuram, hoc est: Primus PIETATEM meam nosces, qui DOLOREM istum primus nuntiasti. Scio vix dignum esse, quod deferatur homini adsueto elegantissimi RUBENI Musis: sed jucundum interdum esse vidimus Primatibus viris, ab instructissima mensâ ad horridulam & incomptam venire. Neq; summus ille Deorum ideò minor est, quia Arcadiæ tuguriola, aut Baucidos tabernulam aliquando intravit. Itaq; V.C.

- - - *te quoque dignum*
Finge Deo; - - - -

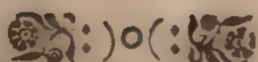
Musasque nostras, quo cœpisti oculo, id est, candido benignoque semper respice. Ego satis me beatum felicemque putabo, si PIETATE complacui, qui VENUSTATE inter tot negotia placere vix possem. Have mi BRANTI, cum Optimo Doctissimoque Viro P. ANDREA SCHOTTO, & illo ævi nostri Apelle PETRO-PAULLO RUBENIO genero tuo. LovanI (ut volunt) in Grudiis, Eid. Decembr. CIϽ. IϽC. XIV.

ELEGEIA
IN FUNERE
Viri Ampliss. & Clariss.
MARCI VELSERI
Reipubl. August. Vindel.
PRÆF. PERP.

OMNIA, *quæ misero facere & præstare necesse est,*
Cùm venit extremæ littera mœstitiæ:
Cùm subitò ingentis narratum est funus AMICI,
Aut isto siquid nomine amabilius;
Omnia præstitimus, cùm te VELSERE fuisse
Nuntiat infaustum nuper Epistolium,
Quod mihi ab ADVATICA facundus BRANTIUS *orâ*
Conscriptum lacrymis miserat & gemitu.
Ipse quoq; ingenti exsternatus corda dolore,
Et cunctis animi sensibus attonitus:
Ut neq; jam dulceis Musarum visere cœtus,
Nec Charitum lubeat dona beata sequi.
Nec jucundum aliquid tristi comprendere mente
Tantis hei! curarum æstibus obruitur.
It comes, & rigidis accusat Numina verbis,
Numina quæ Mundi Fata vicesq; regunt,
SCHOTTUS, *Hiantæi lux & decus omne superstes*
Consilii, ingenti pectora cordolio
Ipse etiam attactus, nec quìsquam est munere in ullo
Pieridum, aut aliquo nobilis ingenio,
Quin fleat audaci correptum funere MARCUM,
Et pullas veniat mœstus ad INFERIAS.
Et meritò; quis enim teneras lugere Camœnas
Sustineat siccis cernere luminibus?
Quis nisi Marmaricâ duratus pectora caute, aut
Tygridos Armeniæ pastus ab uberibus,
Aspiciat lacrymas tibi, Rex Pataræe, fluentes,
Aspiciat doctis undiq; Virginibus?
Non aliter Phrygio porrectum vulnere ACHILLEM,
Cæruleis flevit mater in æquoribus.
Multos illa dies luctu confusa sedebat,
Fluctibus, & rapidis multa querens Zephyris:

Quamvis

Quamvis fata sui prænoverat omnia Nati,
Parcarum rigidis edita staminibus.
Non aliter cari miserabile funus amici
Pelides tonsâ flerat inantè comâ.
Hectoreo donec saturati sanguine Manes
Senserunt magni Vindicis officium.
Quam sibi vindictam non longo tempore abesse
*Divinus cecidit ipse * Menætiades,* *Iliad.ς.
Prælia cùm circum morientem plurima Graij
Pugnarent misto Dardanidûm generi:
Ipse sed exuviis per vim fraudatus Achillei
Purpuream querulo funderet ore animam.
Quo tibi tum casu fortissime Tyndaridarum
Ereptum est, eheu! dulce sodalitium.
Quod nuper sancti nexum tibi vinculo amoris,
Vitâ etiam dulci dulcius, atq; animâ
Constiterat; cum quo nigrum Briseïdos ignem
Atridæque dolos, Priamidæq; minas,
Et cunctas solitus animo deducere curas.
Nunc unà pereunt omnia vestra bona.
Et mea, VELSERE, heu! tecum trahis omnia, tecum
Gaudia, & oppressi delicias animi.
Jam tua nec nostras solatur epistola curas,
Nec blandis mentem pascit imaginibus.
Jam neq; me Sacro collaudas Monte furentem,
Quod Tragoras numquam Fufidiusq; probent;
Aut modò Romulidûm saxis insculpta ferentem
Nomina, sacrilegus quæ tibi salva furor,
GRUTEROq; tuo, & lepidis dedit esse Camœnis.
(Heu! quantum potuit hic nocuisse furor.)
Sic quoq; non visum fidè complexus amantem,
Quantum nec veteres Attica Peirithoos
Progenies coluit: nec, tu Thebana, furentis
Ductorem Pyladen semper - amicitiæ.
O! mihi Dî saltem tribuissent antè benigni,
Stelliferis quàm te sedibus impositum,
Sordibus eriperent miseræ mortalibus auræ,
Semideosq; inter pænè Deum facerent;
Lumina luminibus junxissem, atq; oribus ora,
Una meis dudum vota cupidinibus!
Ah! quoties crudumq; gelu, infestumq; pruinâ
Alpis inaccessæ molle putavit iter
Noster amor, cùm te optatarum fine viarum
Speraret patriis visere VINDELICIS!

VINDELICIS, queis te Duce reddita Fama, Decusq;,
Nomen & æternâ nobile in Historiâ.
Tunc licuit Persas opibus superare Tyrannos,
Et plus quam Attalicâ conditione frui.
Sæpè quo (ah! memini) sanguis tuus ipse movebat
** REMBOLDUS justo pectora consilio.*
Sæpè etiam tua me FEDERICE audita voluntas,*
Quem roseo annumerat Curia Flaminio:
Omnis & Augustum venerata INSUBRIA Patrem,
Inter cœlestes pænè recenset Heros.
Sæpè FABRI vocesq; piæ, suadelaque GRAVI;*
Sæpè sed adversi distinuêre Dei.
Votaq; tantorum rapuit levis aura virorum,
Inspersitque Notis impia ludibria.
At tu, PRIMA VIRUM, seu Te plaga vitrea cœli
Augustum magnâ in parte recepit onus,
Seu frondosa pios recreant viridaria Manes,
Quâ piger occultâ rivus inerrat aquâ,
HEROUMq; manet series generosa priorum,
Sive aliâ atque aliâ sede Beatus habes;
Sis memor, & nostro faveas quicumq; labori,
Si quis adhuc priscæ sensus amicitiæ.
Si neq; nostrarum tangunt te oblivia rerum:
Nec tangent; fidus sic mihi dictat amor.
Intereà exutæ quæ servat pignora vitæ,
Inque rosâ tellus, inq; natet violâ.
Semper Achæmenio conjungat cinnama costo,
Aut isto siquid dulcius esse potè.
Semper & assistat, qui mollem MANIBUS urnam
VELSEROq; levem dicat humum cineri.

* JOANNES BAPT. REMBOLDUS XII-VIR litib. in urbe judicand.
*FEDERICUS BORROMÆUS Cardinalis, VELSERO addictus.
* JOANNES FABRI & HENRICUS GRAVIUS amici Romani.

THRE-

THRENUS.

QUALIS in aëriæ nemorosis vallibus Idæ,
Mobilis arboreo fraxinus in populo,
Quam circum Nymphæ alternas duxêre choreas,
Et septemgeminos Pan dedit ore sonos:
Quam teneræ verno decorabant flore corollæ,
Nympharum niveis compositæ manibus:
Delicium populi, & turritæ gaudia Divæ:
Paulatim superis nubibus inseritur.
Multi illam pueri, multi accubuêre capellæ,
Arcentem capiti torrida solstitia.
Sæpè sua in vegetis fixerunt tympana ramis
Sacra Cybellæo turba ministerio.
At simul hanc rigido secuit manus impia ferro,
Aut animæ furor impervius Æoliæ,
Frondiferis jacet heu! cervicibus inclinata,
Et jam pallidulis emoritur foliis.
Non illi patriæ divinus rivulus undæ,
Nec dulci potis est munere Terra parens
Reddere vitaï, quem jam deperdidit, usum;
Nec celsis iterùm nubibus inseritur.
Solæ (quod possunt) lacrymarum munera Nymphæ,
Asperaq; in rigidum vota ferunt Boream.
Sic tua, VELSERE, nos circum funera mœsti
Exiguum surdas carmen ad inferias
Fundimus: hei! miseri vana argumenta laboris!
Non exorata sed tibi vita manu
Frangitur intereà, vacuæq; infunditur auræ,
(Heu! non tam paucos currere digna dies!)
Et tecum *Probitas*, nostroq; incognitus ævo
Candor, & antiquæ *Simplicitatis* opes.
Et blandæ *Charites*, tenerorum & vita *Lepôrum*,
Et ferè numquam aliis *Suada* locuta labris.
Et formosa *Salus* & pleno *Copia* cornu,
Quæq; tuus Patriæ commoda multa favor,
Quæq; tuis sanctis amor indulgebat Amicis,
Quæ nunc frustrà atro quærimus Elysio.
Sed qualis levis, & solitis sine viribus ignis
Nequidquam arenti perfurit in stipulâ:
Perfurit ille tamen, solitasq; videtur in iras
Tendere: cùm intereà fumida materia

Deficit,

Deficit, & toto languescentem aëre liquit.
Haut secùs accensi pectora mœstitiâ
Nil profecturas miseri laxare querelas
Cogimur, & rigidis increpitare Deis.
Nequidquã ; quia quem retulerunt luminis usum,
Non ullà redimunt Numina mœstitiâ.

TUMULUS.

QUIS locus hic? CHARITUM. Quæ circum Numina? MUSÆ.
Quis Tumulo hos flores addidit? ipsa VENUS.
Qui circum Fasces? Augusti præmia HONORIS.
Quæ Laurus? Sacri Symbola APOLLINEI.
Quæ coma? de flavo secuit GERMANIA crine.
Quæ lacrymæ? AUGUSTÆ deciderunt oculis.
Quæ Dea tam miserùm lugens? SAPIENTIA, sed quæ
Mœroris comes est addita? PALLAS Hera.
Quis situs heic? MARCUS VELSERÆ gloria gentis.
Nil poteras majus dicere : nunc abeo.

JUSTUS RYCQUIUS
VIRO MAGNO
EXIGUUM MONIMENTUM
P. P.

MARCI

MARCI VELSERI
Aug. Vindel. II. Viri, Præfectiq;
VII. Virûm Collegio,
MANES,
AB AMICIS MANIBUS.
Et hoc quidem pacto exsequias ivimus,

NORIMBERGÆ.

ξὺν θεῷ.

Viro Clarissimo

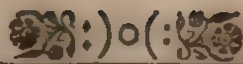
DAVIDI HŒSCHELIO,

August. Vindel. Gymnasiarchæ Annæo, de Græcis literis optumè promerito, civi meo & amico Pyladeio, &c.

Hosce pios M. Velseri MANES, Historici summi, & in omni Antiquitate versatissimi, Bonarum artium ac disciplinarum Mæcenatis bene merentiss. ab Amicis omni officio pietateq́; parentantibus conscriptos, totidem amoris sine offuciis σφραγῖδας, *ne perirent, congestos-modò editos* G. Remus *neminis candidi & boni offensam subveritus: neque inanem-adplausum expetiscens,*

CONSECRAT.

IN

IN OBITUM
Nobiliss. & Incomparabilis Viri,
DN. MARCI VELSERI,
Curatoris Reip. August. II. Viri:
die 23. Junii: hor. 4. matut. An. 1614. defuncti.

THRENUS.

Uria cum Patribus, Cives, Respublica, plangunt:
Et Fora, cum Templis plena dolore gemunt.
Compita mœstitiis, tota Urbs caligine squalet:
Flet meritò quævis, tristia fata, domus.
Occidit *AUGUSTÆ* Sol, manè abeuntibus astris,
Phœbus ubi Cancri cœpit adire viam.
MARCUS obit, Lumen Patriæ, *VELSERUS*, ocellus
Europæ; Clarii gloria prima Chori.
Cui Genus antiquum, Pietas, Prudentia, acumen
Ingenii, Mentis dexteritate vigens;
Atque animi candor, Morum probitate, fideque
Conspicuus, summo stare dedêre loco.
Quem penes Historia omnis erat; quæcunq; vetustas
Alma suo occuluit, nec latuere, sinu.
Thucydidi gravitate styli par, parq; Maroni:
Ut faciunt certam plurima scripta fidem.
Principibus passim Summis, Doctisq; per Orbem
Omnibus, eximio gratus honore fuit.
Singula quæ multos decorant, cumulata videres;
Nec tamen elati signa animi ulla dabat.
Felicis Genii laudes numerare, perinde est,
Ac mare curvata continuisse vola.
Spiritus ætherias lætus remeavit ad auras:
Corporis exsuvias lenta tuetur humus.

SIMON TOELMAN, Pom. D. Reip. August. Vind. Consiliarius, fac. 24 Iunii, 1614.

I.

SI mihi Praxitelis foret ars, si fucus Apellis,
Celaq; Lysippi, Phydiacæve manus:

Omne forum, Velsere, tuā sub imagine vivat;
Templorumq́ decus stes geniale tholis.
Ærea sed nequeam cùm signa polire, meoq́
Pollice molliri læve recuset ebur:
Sed cùm peniculo desperem animare colores,
Et vitam lapidum suppeditare choro:
Unum, quod superest, peragam, Velsere, rudiq́
Te tabulis carbone effigiabo meis.
Innumeris tabulis, quibus ipse deinde, Cupido
Postremæ imponat jura fidemq́ manus.
Parva mora: unaquamq́ dabit volitare per Orbem,
Quacumq́ Oceani circulat humor humum.
Nec satis hoc: illas etiam linet unguine tali,
Quò pluviam spernant despiciantq́ faces;
Quò senio, quòq́ invidiæ, ferroq́ resistant;
Nec fures metuant, sacrilegásve volas.
His placeam, Velsere, tibi, si sedulus ausis;
Ingrati effugiam forsitan ipse notam.
Sin minus: at vel sic, mundo testabimur omni,
Nil in me officiis par meritisq́ tuis.

II.

SI verum est, Erato, quod plurima fama susurrat;
Velserum involvit jam Libitina peplis:
Illeq́ honos & amor terræ cœliq́ pusillum
Sandapilæ fit onus, Perséphonesque rubor.
Ah! ah! si nostrum decus unum atq́ unicum obivit,
Musa, animis opus est pectoribusq́ novis:
Non ut ei inferiæ fiant gemitu ac singultu,
Pectus & invàdas unguibus atque genas:
Non ut eum Oceano lacrimarum pallida inundes;
Et tua vel surdos vulneret Oda Deos.
Mons nihil heic Helicon; nihil heic Permessidis humor,
Musa, valet: Funus sic triviale colas.
Insolito de more mihi Velserus *amicus,*
Mortuus insolito more colendus erit.
Scilicet, ex animo si conjux se Inda marito
Jungere amat, præbens pectora viva rogis;
Tute etiam, eia, Erato conjungere viva sepulto:
Velseri tumulum læta lubensq́ subi.
Omnis honos, decus omne tuum si venit ab illo,
Quid dubitas cum ipso viva vidensq́ mori?
Viva vidensq́ subi Velseri, Musa, sepulcrum,
Cum pare velle mori vitaq́ luxq́ nova est.

Vitaq́

Vitaq; luxq; nova est, cui mors nequit ulla nocere:
Imò ipsam Mortem quæ dabit inde neci.

III.

VElsere Marce, seu colis Deûm insulas
Mensis celebres, ac capace amystide,
Excludis omneis artuum molestias,
Quæ tot ab annis te arcuêre somnio;
Sive incola axis gemmei recens, caput
Illustre magnis adderis Quiritibus;
Admitte justa hæc facta Manibus tuis
Planctu insolenti, flebilique murmure.
Non ceu quietis gloriæque nos tuæ
Tantilla possit tangere invidentia.
Corde est adhuc tuus, tuusque pectore est,
Janus Gruterus: nec movere eum gradu
Integritatis ulla vel Mentis bonæ
Fortuna quibit; non si Olympi misceat
Ignes Stygis mari profundo, & ad chaos
Priscum reducat omne mundi hujus latus.
Virtus tua ingens parque ei eruditio
Nobis dolores atque luctus suscitat,
Crudos dolores atque luctus perpetes,
Velsere Marce, ob longulam hanc absentiam,
Quâ nos relinquis, orbitatis compotes,
Cæcis tenebris lucidisque noctibus.
Doctrina quippe, quippe Virtus ut tua
Regale terris abstulit procul jubar,
Germaniæ Sol occidit simul tuæ;
Doctosque cunctos ac probos, heu destinat
Cæcis tenebris lucidisque noctibus.
Illosque major quò terat crux, heu dehinc
Germaniæ Sol nullus unquam erit tuæ:
Nullus tuæ unquam Sol erit Germaniæ.

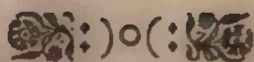
IV.

ERgò jaces vili vix corporis umbra feretro,
Velsere? at tecum lux quoq; nostra jacet,
Te duce, Germanas quâ ibam velut alpha per urbeis
Invidiâ major, major & exsilio.
Ah! ah! non ego nunc Hermæ talaria, Persei
Non ego nunc alas, curriculúmve Jovis;
Non ego nunc Veneris capiar considere bigâ,
Junonisve vehi, Delphicolæq; rotis.

 Plutonis

Plutonis piceo magis optem insistere curru
Cornipedeisq; manu Nox regere atra tuos:
Squallidus ut pectus mentemq; & pullus amictum,
Velseri Augustam sistar ad inferias.
Non ut ibi lessus, vel inania murmura sudem,
Dum populos lassat præfica, voxq; tubæ:
Sed rapiam Velsere *tuum celeri axe cadaver;*
Suppeditante suas heic mihi Amore manus.
Magne Cupido, Cupido *hominum impetrabile numen,*
Æternæ quos fax nutrit Amicitiæ;
Velseri exuvias stat olenti excludere cippo,
Aëris & medio dulce locare decus:
Dulce decus, curvo quod adorent poplite gentes,
Quotquot Sol oriens occiduusq; fovet.
Tu rege Ditis equos, tu lucis coge micanteis
Ore pati radios, purpureumq; diem.
Aeolidûmq; ubi transieris pomæria fratrum,
Vis ubi fulminibus, vis ubi nulla nivi est;
Velsero exonera plaustri curvamen, & ipsi
Inde suam, eia, animam, sitq; Cometa recens:
Stella, inquam, roseo fiat spectabilis ore;
Sed quæ nil tetricum crine mináxve ferat.
Tantum sub facie primâ aut meliore perennet,
Par bonitate Jovi Cyprigenæ ve, caput.
Usq; adeò exemplar stet ut omni nobile mundo,
Quod reliquas sonteis non sinat esse faces.
Hœdus & Arcturus mites reddantur ab illâ,
Sitq; salo Orion, sitq; solo æqua Canis.
Ipse gelu Saturnus, Ares ipse exuat æstum:
Cuncta Nape irroret, cuncta serenet Hyas.
Deniq; perpetuum toto Ver proferat Orbi.
Cui faveat semper Chloris, & alma Ceres:
Cui Pomona frequensq;, frequensq; appareat Evan,
Paxq; oleæ festum cincta virore caput.
Fallor? an aspiceris micidum jam alto aëre sidus?
Sive sit hoc, seu meme entheus error agit,
Præsidio Aönidum vives, Velsere, *perennè,*
Donec erit cœlum, sidera donec erunt.
Quâq; patet Nereo tellus circumflua, tete
Posteritas duplici nomine sera canet.
Nam quis te melior jus dicere civibus, atque
Haud dominum, sed eis exhibuisse patrem?
Nam quis te melior Cyrrhæ penetrare recessus,
Et meditari unctâ non nisi digna cedro?

Nam

Nam quis te melior? Sed jam mihi deficit; & sic
Est quoq; vox meritis nulla sat ampla tuis,
O Velsere: *es enim Oceanus decumanus honorum;*
Virtutis littus nec reperire tuæ est.
Salve igitur, longéq; vale, vale ô unice noster,
Exemplumq; supra omne, Unio amicitiæ.

V.

ERgò jam succisus atrâ falce Fati funditùs,
Omnium domi forisque vir jacet virtutium?
Ergò jam *Velserus* expers luminis Marcus sui est,
Unde tot docti probique fœnerabant lumina?
Triste fatum! dira Parca! sic item cœli queas
Astra mille mille mille Sole in uno tollere:
Sic queas occidere uno Numina omnia in Jove.
Sic: sed actum, imò peractum est. Sol perîit Germaniæ,
Unioque Europæ, & Orbis cæteri Carbunculus.
Excidit Moneta regno prole cum ter triplici.
Excidit: sed jam peractum est. Ergò Musa, quod tibi
Relliquum unum est, ante fatum triste; Manibus piis
Saltem amici luculenti, præbe te munem ac piam;
Præbe te piam atq; munem: idq; unum ubi peregeris.
Viva mortem obi vidensq;; mortem obi viva ac videns.
Dulce commori illi amico est optimo atq; maximo,
Optimo illi maximoq; commori vita altera est.
Digna sed quæ munera ejus erues virtutibus?
Digna sed quæ munera ejus erues scientiis?
Digna sed quæ munera ejus erues adoreis?
Digna cuncta, indigna Marci sunt piis virtutibus.
Digna cuncta, indigna Marci sunt meris scientiis.
Digna cuncta, indigna Marci sunt ratis adoreis.
Ergò quid? quid ergò? parce Musa linguæ, os obsera
Musa, nec vel syllabam ullam de palato proferas:
Sed comâ testata vulsâ, lacrimisque luminum,
Sed genis testata scissis, lividoque pectore,
Sed piis testata palmarum artuumq; flictibus,
Cordis intimum dolorem, mentis ac vulnus ferum.
Igne Velseri rogali viva jungere ac videns:
Viva eia vidensq; jungere osseo cadaveri.
Dum cinis fiatis ambo; sic sed, ut circumflua
Turba colligat, nequire te illud ore ullo eloqui,
Orbis hic cui exprimendo vix quit esse sat duplex.

VI.

VI.

Digna si Velsere, dignis obvenirent; non brevi
Iam recondaris sepulcro, plebis unus ceu fores:
Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex,
Gemma crebra te, unioq; plurimus condat sinu
Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.
Et tamen si numine ullo prædita est Virtus, suos
Eruditioq; mystas non relinquit mortuos;
Haud bibes, Velsere, Lethes pocula unquam, nec peplo
Totus involvêre Fati nigricante: sed velut
Sidus ingens, sidus igne liberali lucidum,
Orbe vives hoc & illo; sæculisq; pluribus
Lingua docta, lingua nullo felle livida, haud minus
Te celebrabit coletq;, quà mare exit ac subit
Lucifer, quâ solis æstus fervet, ac fervet gelu;
Quàm si Ionicæ Dianæ creditum templo inclito,
Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex
Gemma crebra te unioq; conderet creber sinu
Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.

VII.

Hoc ergò vili tegeris, *Velsere*, sepulchro,
Europæ ille prius totius almus honor?
Hoc, inquam, recubas tenui sub pondere saxi,
Qui tot eras Divûm vivus inante domus?
Ah! Parcarum expers debebas vivere: vel si
Cuncta suo tandem Mors fera falce metit;
Debebas saltem Pylii superare senectam,
Cumæasq; dies vincere vatis anus.
Imò debebas potius, post secla volucris
Assyriæ, è proprio te reparare rogo:
Phœnicemq; Orbi renovatum reddere, sicut
Orbis eras Phœnix totius ante vetus.
Id quamquam tibi vis Fati, *Velsere*, negavit;
Arbitrii ipsius non tamen omnis eris:
Sed tua te Virtus, tua te Doctrina per æthram
Remigio semper perpetuante vehet.
Te Virtus Doctrinaq; ovantibus efferet alis,
Quaq; oritur Titan æquore, quaq; cadit.
Quamq; diu Virtus vivet Doctrinaq;, Phœnix
Per latus omne orbis hujus & hujus eris.

VIII.

VIII.

DUm Mors dolet Livorq; Velserum suis
Virtutibusq; atque eruditionibus
Illuminare Teutonum fuliginem
Caliginosam, hic Sortis immisit feræ
Altas procellas, illa Morbum, cui foret
Impar mederi dextera Æsculapii.
Oppugnat ergò, ecce, hic & illa viribus
Unum artibusq;, nec quietis quidpiam
Noctu diûve largiuntur; hinc duo
Unum opprimunt, nec opprimunt: nullam enthea
De mente dum ejus exprimunt victoriam,
Virtutibusq; atque eruditionibus.
Nunc, ut priùs, suæ præest Germaniæ.
Tantum trophæum spiritus de ergastulo
Macro excitatur, ipse nam alite impetu
Se luminosis floribus cœli intulit,
Pulcrumq; paret lacteâ Sidus viâ.
Io, io, triumphas morte de ipsa, de ipso ovas
Livore Marce, hoc Osculanum prælium est.
Livore Major, Morte major jam es: quia
Persona non obivit, ast infirmitas:
Promotus es, Velsere. *fato, haud perditus.*

IX.

CUi festâ genito Majestas Junoq; luce
Explicuit gremii molle calentis ebur.
Cui dedit infanti Pallas cunabula, mammam
Cui Themis exhibuit, Mnemosydumq; parens.
Cui puero ambrosiam almus Honos, Astræaq; nectar,
Oscula sed tetulit millia mille Lepos.
Cui Cytherea adolescenti Parnasia pandit
Antra, cui Bacchus Bellerophontis aquas.
Cui Phœbus, cui Musa viro ter terna perennis
Adfuit, Atlantis cœliferiq; nepos;
Hoc canus nondum abriperis, *Velsere*, sepulcro.
Gloria nempe Orbis heic jacet ante diem.

X.

OSsa Velseri tuetur perpusillum vasculum;
Vasculum tamen vocari perpusillum si queat.
Quod Deos decem, decemq; continet sinu Deas.
Quippe Suada, Gratiæq; quippe Comus & Jocus,

Et Lepos Honorq́, nec non cum Pudore Delius.
Quippe Consus ac Moneta, cumq́ filiâ Themis,
Et Minerva cum Cupidine, & Venus cum Atlantio,
Ossibus se miscuêre principis nutricii.
Vasculum ergò perpusillum nominari si nequit
Quod Deos decem, decemq́ continet sinu Deas;
Ossa Velseri tuetur multiplex mundi orbita;
Ossa Velseri tuetur cælitum fulgens domus.
O novum fatum Orbis! Orbis ô novum miraculum!
„ *Urna parva, grande cœlum est: grande cœlum, urna est brevis.*

XI.

CUncta sunt repleta fraude, plena cuncta sunt dolo;
Eque terra ad alta cœli Candor ac Fides abîit.
Nemini id fas est negare: sed tamen si qua est Fides,
Si quis est Candor superstes nostro in orbe, orbe impio
Prorsus ac vano, resedit corde utrumq; adhuc tuo,
Marce, Velsere: hunc & illam mille epistolis mihi
Indicasti luculenter, per recursus bis decem
Solis atque Lunæ ovanteis: ô cor, ô mens, ô jecur
Clarius quovis cristallo, clarius carbunculo!
O manus, ô dexteram, ô os igne magno fervidum
Multi Amoris, multi Honoris! ergò quid queam minùs,
Quam tibi modo vicissim me exhibere mortuo,
Ipse qualem te exhibebas vivus? haud is solum amor
Est habendus igne forti qui benignius micat
Quamdiu in vitâ est amicus, & perit cum mortuo.
Is mage est amor vocandus, qui faces quoque exserit
Præpotentes, cùm cadaver factus est compar, nihil
Ætheri debens & astris. Candor, inquio, ac Fides
Vera adhuc vivit valetq; post suprema funera.
Ergò quid tibi ipse quæso, quid tibi ipse debeo?
Imò quid non debeo ipse, *Marce*, Manibus tuis;
Qui me amore, qui me honore prosecutus maximo es,
Per decem decemque messes? cuncta certè debeo,
Quæ potest debere amicus, quæque amicus non potest.
Cuncta debeo: at grave unde nomen hoc solvam tibi?
Solvere id nullâ profectò est parte: non si defluat
Jura sub mea unda Hidaspis aurea, ac liquor Tagi
Fulgidi: non si uniones atque gemmas ingerat
Aequoris sui universas terriquassatrix Thetis.

Ah

Ah quid, ah *Velsere*, dignum sit tuis amoribus?
Ah quid, ah *Velsere*, dignum sit tuis honoribus?
Vix sit iis sat unda, vix sit æthra, vix sat sit solum,
Vix polus, poliq; Divi, vix sit universitas.

JANUS GRUTERUS, JC. Antverp.
jure meritoq; Viro incomparabili dedicavit L. M.

MARCE VELSERE,

TE fortem, pium, beatum Cœlo receptum si lugeamus, nefas:
At publica damna, publicam jacturam nisi lugeamus, quantum nefas?
Tibi Religio, cui tu patronus, pietas, cui tu vindex, studium Boni & Aequi, cui tu assertor nuper fueras, certatim funus ducunt.
Dicunt tuas laudes, uno ore, Modestia, Candor, Ingenuitas.
Tibi patria effusis comis demisso vultu lacrumabunda præfert clavum solutum, fasces inversos.
Ponit eadem tibi titulos amoris & Caritatis supra omnia exempla.
Titulos lectissimi Civis, qui patrem induerat:
Titulos optimi Patris, qui Dominum exuerat:

Merito Merito

Te Germania sidus suum sibi extinctum:
Te Italia alumnum suum sibi ereptum justissimis fletibus conqueruntur:
Subeunt feretrum tuum Fama per te constantior,
Honos per te illustrior,
Virtus per te nobilior,
Gloria per te solidior.
Te illæ tibi congenitæ, illæ tibi coalitæ solertia & elegantia florem ingeniorum, Suadæ medullam, fastigium literarum fuisse, notis perpetuò mansuris conditorio inscribunt.

Ah nimis ex vero illud fuisse!

Fuisti enim, & tecum unà fuerunt, Deliciæ, Lepores, Veneres sobriæ & castæ eruditionis, vis doctrinæ, pondus sapientiæ, quæ tu aliò migrans tecum extulisti omnia.
Heu perniciem! Heu cladem!
Heu nos in tuâ felicitate infelices!
Studia laudata, artes ingenuæ, Thesauri eloquii, & mentis æternùm abiistis; Philologia, Musæ, Charites, æternùm periistis.

LAURENTIUS PIGNORIUS, Patrono & amico optimo, inferias calamo solvebat XVI. Kal. Aug. M.DC. XIV. Patavii Euganeorum.

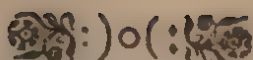
Excerpta è Sylva D. BENEDICTI SOSSAGI Insubris.

ECce Palatinas doctis probat auribus arces
Velserus, quo jam pridem Germanica tellus
Attollit cœlo fœlix caput, atque minorem
Italiam tanto despectat Rhenus alumno,
Sublatisq; fremens perfundit cornibus Urbes.
- - Nemorum *Feronia* præses
Et syncera Pales, Sylvanusq; arbiter Umbræ
Obstupeant tecum, & latè mirentur amica
Robora secta manu, libabunt oscula Nymphæ
Arboribus cæsis, tua totq; illustria facta
Sæpè legent oculis, & mecum ad sydera tollent,
Velserum passim resonare per avia discent
Insubrum montes, *Velserum* sylva loquetur.
Velserum fluvii, rupes, vaga nubila clament.
Intereà me nulla tui lux arguet unquam
Immemorem: priùs æstivis immugiet Austris
Caucasus, ante premet Libyæ deserta Boötes.
O quando niveam roseis Titonia lucem
Maturabit equis, notos qua denique vultus
Hauriam, & intenta possim bibere aure loquentem.
Non lateri patiar divelli, non tua nostro
Pectore labetur facies, sed mente sub alta
Hærebit penitùs longo indelebilis ævo.
Si verò ante tuos conspectus nescia flecti
Mors immaturo rumpet mihi funere vitam;
Ilicet hæc anima abruptis compagibus ad te
Emicet, & propiùs divina tuebitur ora:
Durabit gelida tecum irrequieta sub Arcto.

Ejusdem.

- - - Ah vos abscindite saltem
Aërii Montes, quibus insedêre potentes
Vindelici, saltem nostras descendite in oras,
Et veterem mutate situm, confinia saltem
Jungite, & Insubriæ *Velserum* immittite terræ
Vindelicis mixtos Insubres. Utraque tellus
Una sit, atque Lyco fraternas misceat undas
Abdua, gurgitibus sociis duo flumina currant.
O quoties oculorum aciem convertere ad oras
Arctoas juvat, & Borealia sydera visu
Dulce sequi, quamvis spacioso tramite cœli
Caligent oculi, vincantur & aëre longo.

Oppositos

Oppoſitos quoties immani vertice montes
Adverſos humeros, laterumq; opponere molem
Indolui, charasq; oculis avertere terras,
Quin etiam ſtudio tete, *Velſere*, tuendi
Mente pererratos compellor diſcere mundos,
Quos manus exiguo pictoris claudere gyro
Auſa fuit, pictasq; animare coloribus Urbes.
Inter tot populos, inter tot regna, tot Urbes
Tu tantùm, *Velſere*, lates, nec te mihi ſaltem
Crudeles referunt tabulæ, nec pictor adumbrat.
Proximus hærerem lateri, propiùsq; tuerer
Ut te Vindelici Proceres, utq; ambiat omni
Prole Lycus, denſo ſtipet Germania cœtu,
Et circumſeptum trabeis *Auguſta* coronet.
Ut ponas Leges populis, culpasq; ſerenâ
Fronte domes, nec ſydereos vis ignea vultus
Aſperet, aut oculis tranquillos turbet honores,
Non auri maleſana fames, non gratia flectat
Ignaros animos, & neſcia pectora lucri.
Ut Tu Tartareas peſtes detruſeris Orco
Luxum, fraudesq; & maculoſum carcere cæco
Clauſeris omne nefas, veteres revocaveris artes,
Et niveos mores invexeris, ut tibi crebros
Ingeminent plauſus cives, collesq; remittant,
Forſan & hæc audax æquarem facta canendo, &c.

Idem.

Adſpires mihi tu, *Velſere*, perennibus auris:
Aurum quippe tui nominis aura dabit.
Ergò fove patriis Phœbeas artibus arteis:
Inde tui me me ſanguinis eſſe probem.

Atque hæc quidem cIↃ.IↃ.C.VII. ſuperſtite adhuc VELSERO à SOSSAGO ſcripta, quæ his adnectere viſum

CL. V.

GEORGIO REMO JCto.
Conſiliario Norico.

Quid REME, ô columen DICES,
REME ô NORIACI Conſe Synedrii,
Cordis dimidium mei,
Et rebus dubiis cognite plurimùm,
Et lætis quoq; plurimùm:
Quid deſiderii vulnera refricas
Obducta heu leviter modo?
Sicne unguem tenero figis in ulcere,
An viſus meus eſt dolor
Tracto jam fieri tempore languidus,
Et, ceu ſat lacrymis datum
VELSERO fuerit, carmina poſtulas?

Quæ laudes meritas viri
Virtutum & solidum commemorent decus
Non, non: quin dolor acrius
Scindit cottidiè pectoris intima:
Ægrâ sollicitudine
Semper cura iecur dilacerat recens.
Non flenda hæc brevibus viri
Jactura est lacrymis, qui propius suo
Contingens animo DEUM, illustravit Patriam mentis acumine,
Et scriptis Patriæ decus
Quæ terrâ egregiè gesserit aut mari;
Pacem & prælia dicere
Ausus Vindelicûm, Bojici item soli.
Doctorum Pater unicus,
Phœbus Pieridum qui & Charitum fuit.
Pondus corporis exsuit,
Liber remigio vectus in æthera
Diæ mentis & ingenî,
Quà per sideream lacteus enitet
Noctu circulus orbitam;
Ipsus sideribus nunc magis omnibus
Sidus conspicuum nitet
Divûm concilio redditus, atque ibi
Nectar perpetuum bibit
Et ver perpetuum cum superis agit.
At desiderium sui
Lessumq́, & lacrymas, cordolium merum
Nobis liquit & omnibus
Virtutem pretiis qui reputant suis.
Qui dona ingenii stupent
Velseri Patriæ luminis & Patris.
Incassum at queruli diu
Sublatum ex oculis quærimus heu virum!
Nec si visceribus dolor
Tamdem desineret, mœstitia dies
Si pausam faciat, tamen
Sudores hominis carmine didere
Non est ingenii mei,
Nec Musa hic operam ludere me ferant.
GRUTERUS faciat meus,
Pater Pieridum, frater Apollinis:
Aut REMUS faciat meus.
Cujus stat niveo vertice laurea,
Pulchrum munus Apollinis,
Qui fasceis etiam subdidit huic suos.
Semones mihi seculi
Suspexisse datum est altius, haud loquis.
Sic salve ô columen DICES
REME, ô Noriaci Conse Synedrii.
Cordis dimidium mei,
Et rebus dubiis cognite plurimum,
Et lætis quoque plurimùm,
Et rectè valeas usque tibi ac mihi.

MICHAEL PICCARTUS FRANC.

Aliud.

AUgustâ, fateor, vix quicquam augustius urbe est,
Quæ sic Vindelicos inter honora micat,
Lucidulos inter pictaï noctis ocellos
Ceu Phœbes pleno lumine fulget honos,
Utq́ue alto feriens Urbs Norica vertice cœlum,
Teutonicis latè splendet & ipsa plagis.
Sed tamen Augustæ fors mœnia destruet olim,
Cui sensim cedunt omnia, tempus edax.
At quæ, *MARCE*, tibi victuris condita chartis
AUGUSTA, haut ullâ est interitura die.
Jure igitur totum volitat tua fama per Orbem,
O patriæ columen grande decusq́; tuæ!
Jure tuos celebrat manes nunc doctior Orbis
Post cineresq́; viget gloria, vivit honos.

Michaël Virdungus f.

Aliud.

AUGUSTÆ, *venerande decus*, VELSERE, *senati,*
Cui Sophiæ dulci lingua madet latice.
Quæ tibi se insinuat nunc Mors, & te invida terris
Surripit & gestit jungere Cœlitibus;
Ut Sophiæ Themidosq́ piæ responsa potessis
Tradere Cœlitibus, maxima cura Jovis?

O respon-

O responsa tua! Scripta ô dignissima Cedro!
O docta! hausta puto Mercurii è cerebro.
Hæcce vehunt niveis nomen tuum ad astra caballis;
Terraï recinunt omnibus inq; plagis:
O salve, VELSERE, *ter inclute* MARCE, *valeq;!*
O tellus mollis contegat ossa tua.

Georg. Mundius, Francus.

ALIUD.

VIrtuti debentur eburneus axis, & albi
Equi, atq; honos triumfi.
VELSERO non Vindelicûm mihi doctior alter,
Fors nec cluebit olim.
Marcus ἀμιμήτῳ calamo, si nostis, Amici,
Civesq;, quotquot estis,
Vindelicas ivit res sedulus illustratum;
(*ATE* calumniatrix
Quicquid garriat, aut obganniat, oblatretvè:)
Præcone non egebit
URBS alio Patria. Hoc meritorum plus satis exstat.
Opus perenne durat.
Cetera prætereo diis memoranda Poëtis,
Quæ posteris sacravit.
MANIBUS ergò piis solvamus justa, favillæ
Terram levem adprecati.
Sedibus ætheriis immixtus, *MARCE*, quiescas,
HAVE, *VALE*: vale ævúm.

Hoc quicquid est metrorum, TIBI, *Historicorum Principi & Patri,* MARCE VELSERE, *patriæ sidus illustre, adeoq; orbis eruditioris decus immortale, ob reconditam admirandamq; doctrinam, quam Justus Lipsius, ocellus Europæ, M. Freherus, Scip. Gentilis, Andr. Schottus, I. Douza, F. I. Gruterus, L. Pignorius, alii sexcenti, totusq;* τῶν πανεπιστημιόνων *Senatus in Cœlum laudibus evexêre, quam divinis ingenii monumentis prodidisti, cui paria nemo civium fecit: anne faciet quisquam? ambigo:* TIBI, *inquam,* VELSERE *næ* MAGNE,

ΣΥΜΠΟΛΙΤΗΣ, καὶ φίλη πάλαι κεφαλή,

Tuus eheu GEORGIUS REMUS; LUB. MER. *ac mœstiss. affectu puro cano pectore posuit, dum Cives, exteri, amicive potiora-pretiosiora parent;* QUID? *Te Pario marmore ærevè Corinthio sistant.* VIVET, VIVET *tua fama, honos, nomen tuum,* VELSERE, *seros ad Posteros, dum Bonæ Litteræ erunt, dum Historia vivet, dum Gratiæ cum Musis & Apolline doctos complectentur viros: dum* AUGUSTAM VINDEL. *rapidus ille Lycus alluet, & in* ISTRUM *fluviorum maximum, exonerabit,*

Alpesq;

Alpesq; nivibus canescent. Sed molestus ne sim; æternum vale: vale æternum.

VIVITUR INGENIO:
Huic stat sine morte decus.

Elogia Justi Lipsii, Freheri, Douzæ & aliorum, quibus exornarunt Velserum vivum, passim in omnium manibus versantur; Petas (qui voles & si libido,) ex Epistolis Lipsianis, Carminib. Douzanis, &c.

Cenotaphium Velseri.

PRo re pauca loquar: jacet hâc VELSERUS *in urnâ;*
Astrææ, Charitum, Mnemosynesq; jubar.
Vir; quo nec quis erat, nec erit, (sit gratia dictis!)
Consiliis melior, moribus, arte, stilo.

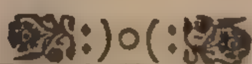
Chr. Hœfflichius P.L. facieb. Norimb.

CATALOGUS LIBRORUM,

Quos partim M. VELSERUS edidit; partim edendos procuravit novos; aut veteres politiores, emendatioresq; dum contulit Symbolam, Editiones ope consilioq; juvit, auctoritate, auspiciisq; suis prodire jussit, voluitq;.

REram Augustanarum Commentarii, Venetiis & Francofurti editi.
Annales Bojorum, Augustæ excusi.
Opus inscriptionum Vetustarum, à Jano Grutero collatum.
Annæ Comnenæ Historia Græca: &
Procopius, Græcè, operâ D. Hœschelii:
Itemque Hieroglyphica Horapollinis: ejusdem studio.
Demosthenis & Aristotelis Paralleli, And. Schotti opus.
Tabula Itineraria antiqua ex Bibliotheca Peutingerana.
Publii Optatiani Porphyrii Panegyricus Constantino Magno dictus.
Rabani Mauri Opus singulare.
Historia Apollonii Tyrii.
Historia Eugippii de S. Severino Noricor. Apostolo.
Vita D. Ulrici.
Conversio & passio S.S. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, cum Commentario M. Velseri. Venet. 1591. apud Aldum.
Photius, Græcè & Latinè, Operâ Hœschelii & Andr. Schotti, Augustæ editus.

Synopsis

Synopsis Conciliorum VII. œcumenicorum, è Bibliotheca Aug. Græcè.

Gennadius Scholaris, Patriarcha Constantinop. de Prædestinatione, Græcè.

Vita Antonii Eremitæ, à D. Athanasio scripta, Græcè, Latineq;

Adriani Isagoge S. literarum, Græcè, Augustæ V.

Phrynichi Epitome dictionum Atticarum, cum Notis.

Philonis opuscula prius ἀνέκδοτα, è Bibliothecâ Aug. & Andr. Schotti.

Siracides è m. s. cod. Augustano.

Jambi Naz. ἰάμ. παχυμερῶς, & alia ejus poëmatia.

Geographica opuscula Marciani Heracleotæ, Scylacis Caryandensis, Dicæarchi Messenii, Isidori Characeni, &c. Græcè. Augustæ.

Appiani Illyrica, è Cod. Aug. Græcè, quorum anteâ non nisi extabat fragm.

Eclogæ legationum Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci Sophistæ, Malchi Philadelphiensis Menandri Protectoris, Græcè.

Alia pluria Græcorum Patrum: imprimis Gr. Nazianz. Nysseni, Basil. M. Jo. Chrys. & Homiliæ non paucæ.

Laurentii Pignorii de Servis.

Ceterum natus est M. Velserus Salutis anno cIc Iↄ LIIX. XII. KL. Quinctil.

Idem denatus Gratiæ anno, cIↄ Iↄ CXIV. IX. KL. Quin.

Icona Velseri non exhibemus: quod se neq. fingi neq. pingi unquam passus sit: sed ex animi dotibus se æstimari, & scriptis cedro lini dignis de se judicare mortales voluerit. Fallax est cælum glyptarum pictorumq; peniculus: fit, ut Thersites pro Nereo sæpe numero venditetur, pro Helenâ non rarenter Hecuba obtrudatur. Evolve Rer. Commentarios Vindelic. evolve VELSERI *Boica, quantus vir fuerit, perspicies: neque scrupulosius (aut fallor) de fronte, oreq; toto, quo fuit liberalissimo compositoq; vultu Velserus, inquires. Sectentur alii hoc ad immortalitatem nominis compendium fragile ac lubricum. Quin capita vilia sibi viam sternunt hodie ad famam, Apellis aut Lysippi opera: non hoc cordi aut volupè fuit nostro Semoni, qui eruditionis suæ remigio astra petivit: cujus virtutes fama loquetur anus: ringatur, rumpatur invidia:* SED, TU LIVOR, post fata quiesce: quiesce, & rumpere. Expliciunt justa.

CENSURA.

Carmina hæc exequialia cedro, nec dum typis plumbeis digna, ni publici juris fiant, Remp. litterariã detrimenti quid capere censeã.

M. MELCH. RINDERUS, Norimb.

**** ELO-

ELOGIA VELSERIANA
VIRORUM ILLUSTRIUM.

JUSTUS LIPSIUS.

In Musis Errant. pag. 54. & 55.

MARCE, dispeream, nisi inter omnes
Quos amo, te ego amo; idque jure sive
Virtutem videam tuam, aut amorem.
Virtus, Solis ad instar: illa lucet:
Nec tuæ modò Rætiæ, sed omni,
Quàm lata est, Alemanniæ, & propinquæ
Galliæ, Italiæque Iberiæque.
Addamne ipsam Asiam? addere hanc quoq; ausim.
Et splendor tuus ora inhospitalis
Ponti percutit, ipsaq; urbs Byzantis
Te novit simul & colit merentem.
Quid jam porrò ego debeo? qui amorem
Tam largum mihi candidumque defers.
Certè debeo, quod nec ulla lingua,
Quod nec concipere ipsa mens potissit.
Ergò me tibi sisto mancipandum:
Et habe tibi, quidquid est, eritque
JUSTUS LIPSIUS, hoc ab ævo in ævum.

TOBIÆ SCULTETI I. C. ac CONS. CÆS. PARODIA.

VIX Roma tantis sospes ab ignibus
Sibi ipsa credit: tam lepidè omnia
Redegit in priscos decores
Verus hic Italiæ ruentis
Assertor: etsi *Scaliger* hinc suam
Fert jure partem; nec minus incluta
Debetur, ob jus auspicale
VELSERIO capiti Corona.

ANTONIUS MAUCLERQUIUS.

AC *Janus Quadrifrons* esse, gemente vel
Ter tristi invidia: præcipuè decus,
Sustentante tuum grande *Duumviri*
Illis Cecropidum ac Romulidum rei:
Planè *Scaliger* hinc dum juvat, hinc suis

VELSE-

VELSERUS studiis, auspicio pari;
Theseus unus adest, alter & Hercules.
Quos dum cogito; non amplius istius
Molem ingentem operis, comparo Sæculi
Miraclis veteris septem: id Olympicum
Sed coelum potius dixero: quin id est
Coelo Coelum etiam majus Olympico,
Quod tanti ille *Duplex* æstimii putas
Atlas, ut humeris sustineat suis.

CUNR. RITTERSHUSIUS,

De

OBITU FULVII URSINI ROMANI,

Ad

ILLUSTR. MARCUM VELSERUM REIPUBL. AUGUST. II. VIRUM.

TE quoq;,quem impositū fulgenti Gloria curru
   Pieridum haud vulgò per loca nota rapit,
Augustâ, VELSERE, nihil quo Augustius Urbe
   Jurat se Aonidum nosse loquive Chorus,
Vidimus humenti tergentem lumina dextra,
   Dum desiderio carperis icte pio,
Suspirasque tuos luctu deperditus ignes,
   Et bona, quæ pariter commoda Mors rapuit:
Ità bona, præ quibus ignores Jovis altitonantis
   Nectareos latices Ambrosiasque dapes.
Vivebat quippè ille tibi notissimus,& tu
   Pendebas veris, hæc bona ponderibus.
At nunc parce oculis tandem, VELSERE, fugato
   Et gemitu pectus solve age lætitiâ.
Hem, luctum qui mutet adest in gaudia, præstetq;
   Ubertim Ursini funere damna data.
Gruterus, cujus cata mens opus arduum & ingens
   Molitat, à tenebris vindicat atque situ.

IDEM POST PAULLO:

QUod facis, huic, VELSERE, operiq viroq; faveto,
   Præbet cui liquidum & *Scaliger* auspicium.
Sint modo Patroni studiis, artesque vigebunt:
   Ursinosque etiam Teutonis ora dabit.

IDEM

In Elegia, pro Criticis Operibus Gasp. Schoppii:

SIve tua, VELSERE, Augustæ qui Pater Urbis,
Consul consiliis hanc regis usque bonis:
Qui tàm multa tenes antiqua, sepulta, vetusta,
Ut stupeat meritò, qui tua scripta legat:
Annales Patriæ clara qui in luce locasti,
Optime Bojaricæ conditor Historiæ.
(Verùm ego quò laudũ feror abripientibus undis,
Quæ condignè aliud dicere tempus erit.)

JOHANNES MEURSIUS.

JUpiter æternam Veneri promiserat Urbem,
Cœperat ille tamen penè carere fide.
Nam miserè collapsa, suâque sepulta ruinà
Nunquam posse caput tollere visa fuit.
Quæq; tot attulerant extremam gentibus horam,
Fata timebantur conteritura semel.
Et meritò, si non aut enthea Scaligeri vis,
Labentem prompta sustinuisset ope.
Aut tua per seros pietas memoranda nepotes
Maxima Vindelici gloria MARCE soli.
Aut etiam flagrans sollertis cura Gruteri,
Quem tenero eduxit Calliopéa sinu.

PETRUS SCRIVERIUS.

RElliquiæ superant: sed quas quoq; tollere Tempus
In barathrumq; Ignes, vel dare Bella queant:
Ni vetet antiqui reparator Scaliger ævi,
VELSERUSQUE atavis nõ minor ipse suïs.

HUGO GROTIUS.

Quæ prodeunt auspiciis SCALIGERI & VELSERI.

AT tu, supremum *Stirpis Antiquæ* jubar
Alumne Cœli, *Cæsaris Magni* genus,
Qui das vetusta post-futuris secula
Bataviæque gentis Eoæ tonos,
Polumque terris, teque nobis, dum licet
Succurre Mundi *Scaliger* damno. Tuum
Te Tempus audit. Te decet Lustris dare
Leges, & annis. Ille felici manu
Ferventis Ævi raptus ex *Incendio*
Thesaurus, Orbis naufragi lectæ tuâ

Dextrâ Tabellæ, parq; VELSERI labos
Perosa dudum claustra privati Laris
Ibunt in auras, Regna ne posthac ferant
Nocturna, seq; mancipabunt publico, &c.

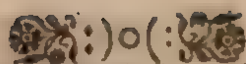
JANUS GRUTERUS.

In novam Photii editionem Augustanam.

HOeschelii gemino nam persuasere Patrono,
Æquoris Hœschelium per vaga terga sequi.
VELSERO residere datur Cythereide concha,
Non modo uti conto tentet iniqua vadûm;
Vocis at & sudæ dia dulcedine, cæte,
Neptuniq; feras non sinat esse feras.

Tandem Is longissimam elegiam suam his obsignavit versiculis:

Te te præcipuè celebret, VELSERE *Duumvir,*
O Patriæ jam non unio vere tuæ,
Totius ast Orbis quacunque vigentibus alis
Enceladi & Cœi regnat opima soror.
Non quod avis proavisq; potens, & divite censu,
Non fratrum niteas quod potiore choro;
Sed mage, quòd colis ingenuas insigniter artes,
Hujus supra ævi præteritiq; Viros;
Sed mage, quod legis Historias genus omne vetustas
Quasq; tulit Latium, Græcia quasq; tulit:
Sed mage, quod columen vatum culmenq; vocari
Non pudet, id titulis sed titulum esse putas.
Macte animis, MARCE *ô istis* VELSERE *per Orbem,*
Ob quos es Phœnix Ordinis une tui.
Sintq; alibi sanè, qui vena sanguinis alta;
Sint auri certent qui potiore modo.
Sint, qui præcellant numero graviore clientum
Atque aliis, quorum sors mera habetur hera;
Dummodo tu præeas doctrinæ fulgure cunctos,
Ingeniique palam luce perenne premas,
Qualiter aut rosa flos urticæ ignobile germen,
Qualiter aut adamas turpia frusta molæ.
Hæc verè tua sint, tua sint hæc, Fortunarum,
VELSERE, *unde nihil arroget ulla sibi:*
Unde nihil laudis communicet ille vel iste,
Unde nihil possit demere & ipsa dies.
Non si Mulciber Oceanusq; eat omnis in unum,
Mavortisq; instet hinc furor, inde Jovis.

JAC. BIDERMANUS è S. J.
Lib. III. Epigr. XXXVI.

MARCI VELSERI

eruditissimæ epistolæ:

PYrrhus Erythreo quoties digitum induit auro,
Vidit in aspecta totum Helicona manu:
Parvus enim palæ in gremio lucebat Achates,
Phidiacus poterat quem secuisse labor.
Non eguit sectore lapis, natura sed illo
In lapide est cælo doctiùs usa suo.
Namq; ibi gemmatas Heliconia turba sub umbras
Propria cognatis abdidit ora notis.
Musicus in bacca Phœbus requievit eadem,
Facundoq; suum pectine mulsit ebur.
Hæc Pyrrhi non pala mihi, sed fabula visa est;
Fabula jam tandem desiit esse mihi.
Nam tu, MARCE, doces hodieq; hanc vivere gemmam:
Signat enim chartas annulus ille tuas.

BENEDICTUS SOCIAGUS,
DOCTOR COLL. AMBROS.

AD

MARCUM VELSERUM.

Libr. Epigramm. pag. 171. Mediol. An. 1616.

JUsserat intonsi genitor me devia Pindi,
Inq; salutatas deseruisse Deas.
Quis tibi nate furor primævum absumere florem,
Dixerat, & cantu continuare dies;
Ah ego si possem tali pubescere vultu,
Gorgoneo valeat potus ab amne liquor.
At juvet assiduis legum impallescere chartis,
At juvet in medio dicere jura foro.
Tu mihi VELSERI *doctos irrepere saltus*
Auctor, & Aonio mergere fonte sitim.
Ergo fove patriis Phœbeas artibus artes,
Mi fuerit certè mens tua mente Patris.

ANT.

ANT. QUÆRENGUS,
ad Vitam
Joh. Vincentii Pinelli, Patricii Genuensis,
Auctore Paulo Gualdo, Patricio Vicentino scriptam,
curaque ac beneficio *M. Velseri* Aug. Vind. editam.

Gloria Germanæ gentis Te VELSERUS heros,
ante alios per docta Virûm
agmina dimittat celebrans: illo auspice tutam
ad Gades, ad Bactra viam
carpe volans, famæq; diu te crede vocanti, &c.

PHILIPPUS MENZELIUS P. L.
Medicinæ Doctor & Professor Ordinarius Acad. Ingolstadiensis,
in Carmine ad Jac. Gretseri S. J. tomum secundum
de S. Cruce.

—— — tum Vindelicorum
Nobilis illa Augusta, potens opibusque virisque,
Et pacis studiis, & recti insignis amore,
Marce tuum, Velsere; solum natale, tuæque
Patritio quæ consurgit de sanguine gentis.
Salve, Marce, Decus Patriæ, virtutis ocelle,
Doctrinæ columen, Graji Latiique lepôris
Candide flos, lux Historiæ clarissima Bojæ.
Cui pietas ignota tua est? cui pectoris ardor
In Musas? strepitu licet obturbante forensi,
Hinc atque hinc curis, ad commoda publica natus,
Nocturnis agitere frequens: agitere diurnis.
Multa tibi debent, Musarum sacra ferentes,
Ob meritum in commune alii: sed plurima longè
Gretserus sese ante alios debere fatetur.
Nam ductu, studioque tuo, non pauca tenebris
Eruit, estque adeò Græca exemplaria nactus,
Abdita thesauris, ævoque invisa priori,
Nec deinceps, (nî tu faceres) fortasse videnda.
At quò, Marce, tuæ succensum laudis amore
Me rapis? O mentem Superi dent pluribus illam,
Ut fastu procul insano, livoreque cassi;
Quæ servant tineis, quæ longi dentibus ævi,
Doctorum monumenta Virûm, non edita luci,
Laxatis ultrò pedicis, & carcere rupto,
In vulgus prodire sinant, usuque secundo,
Qua licet illustrent humanæ commoda vitæ.
Gratia thesauri quænam queat esse sepulti?

MATH.

MATTH. ZUBERUS

MARCO VELSERO,

Patritio , & Duûmviro Augustano.

Part, 1. Poëmat. p. 99.

SI quis muneribus cupiat contendere tecum:
 Audeat ille etiam Carmine, quando placet.
Nullus ego ambobus, vinciq; paratus, honorem
 Do, Velsere, tibi; juncta Duûmvir habes.
Vilia cur igitur mittamus Carmina, quæris?
 Credimus Alcinoo poma fuisse data.

IDEM EIDEM

SI magni stirpem facimus, Velsere, beatum
 Cur non te liceat dicere? Nobilis es.
Si magni linguas, majoris pendimus artes:
 Humanis major rebus, acuta sapis.
Si miramur opes, Patriæ si munia, dives
 Consul es, & Cives Judice-lege regis.
Hæc in te valdè sunt pulcra, at pulcrius hoc est,
 Inter quòd fastu tam bona magna cares.

MARCI

MARCI VELSERI
RERUM BOICARUM
LIBRI QUINQUE.

Hiſtoriam à gentis origine, ad Carolum M. complexi.

***** PRIN-

PRINCIPES BOICI.

Qui quaúe sive apud Bojos, sive exteros dominati sunt: tumplerique qui hos, sive sanguine sive affinitate, attigerunt. Intermixtis qui Bojis exteri imperarunt. Utrobique interdum conjecturis indultum, quarum rationes explicata.

Libro primo.

Libro secundo.

Quibus T.B. *additum, Tolisto-Bojos spectant. Quibus* M. *Marcomanos, sub quorum nomine Boji aliquamdiu latuerunt.*

ADAL-

Libro tertio.

Quibus B. P. *additum, Boicæ principatum tenuere.* *Quibus* L. R. *Langobardorum Reges ex Bojis fuere.*

Libro quarto.

Libro

Libro quinto.

EPISCOPI.

JUVAVIÆ, *sive* SALISBURGI.

REGINOBURGI.

LAUREACI.

BATAVIS.

FRISIN-

ARGUMENTA.

Libro primo.

Gentis origo. Nomen. Insignia. Transitus in Italiam, & res ibi potissimùm, per annos circiter quadringentos, gestæ.

Libro secundo.

Res in reliqua Europa, & Asia, ante constitutum in Boica principatum, à Bojis gestæ. Bavariæ nomen unde natum, & ejus ad Bojos analogia.

Libro tertio.

Principatus à Theodone in Boica constitutus, anno post Christum natum DVIII. *Boicæ descriptio: quiq; eam populi ante Bojos habuerint. Res gestæ ad annum usque* DCXVI.

Libro quarto.

Religio Christiana, Ruperto docente, recepta. Res in Boica, & à Bojis in Italia gestæ ad annum DCXXX.

Libro quinto.

Reliquum historiæ ad annum DCCLXXXVIII. *Thassilo cum Theodone filio à Carolo Magno exauctoratus.*

MARCI

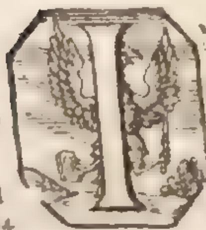
MARCI VELSERI RERVM BOICARVM LIBRI QVINQVE, AD MAXIMILIANVM BOJORVM DVCEM.

Liber primus.

Ietatis tuæ in patriam fuit, Serenissime Princeps, universam Bojorum gentem, quæ sive jam nunc est, sive post hac sequetur, sed & quæ præteritis annis unquam usquam extitit, ab omni antiquitate, benefaciendo velle demereri. Quod vivis atq; præsentibus repræsentare, promptum & proclive, religione, prudentia, justitia, æquitate, clementia, virtutibus regiis aliis, quarum fructus deinceps ad posteros permanaturi sunt, cum memorabili nominis tui commendatione. Sed quâ majores, morte dudum functos, possint attingere, via nulla retrò est; nisi quod hosce, in beatis etiam nunc sedibus, ubi æternum ævum felices agitant, te talem tantumque genuisse, lætari existimandum.

Cæteroqui ad illos privatim, unum beneficii genus pertinet, quod nemo unquam bonus contempsit, nominis rerumque gestarum famam, diuturni temporis vetustate languescentem, atque intermorientem, ex situ & tenebris, in vitæ quodammodo lucem & splendorem revocare. Seriò enim, mortuorum vita, in vivorum memoriâ posita, memoria, sine litterarum monumentis, obscura & caduca est. Historiam itaque scribi voluisti: isti primùm fini, posterûm inde exemplo, documento, Boici generis bono universè. Piè hoc. Illud prudenter; cum sub imperio tuo degerent homines eruditionis laude florentes, magna etiam exterorum quorundam fama esset, antetulisse cæteris & legisse præ omnibus, scriptorem ex amica & fœderata potissimùm civitate, qui malevolentiæ, & invidiæ, & adulationis caussas, procul haberet. Veritatis hæc nimirum fiducia virtutis conscientia est, narratori nullis affectibus obnoxio, res tuas tractandas credere. Nam nos sanè liberum pectus afferimus, nec inania scientes captaturi, nec rectè cujusquam facta volentes pressuri, nec quæ secus evenere, ut in longo temporis curriculo multa utrimque accidere necesse est, parsuri prodere, publicè interesse rati, fugienda sequenda juxta notescere. Cæterum non sustineamus affirmare dubia, non item subducere, quæ vero accepimus similia. Magnitudinem oneris aspectu æstimavimus, versatum libratumque deinde, sensimus multò magis: superiorum annorum scriptores Boici, feramus si non sublevant, nisi verò aggravant etiam, quamquam nullius labores obtrectamus, res in confesso est: humeros tamen non subduximus, sed tuo freti maxime judicio, memoriæ populi amici, belli pacisque artibus incluti, pro virili parte lubentes consuluimus.

IN Europę divisione, veteres multò maximam partem Celtarum populis tribuisse comperio. Regionem ad ambas Rheni ripas, quod Dio scripsit, (Dio lib. 39) tum hinc omnem quæ postea Gallia & Hispania fuit, Gades usque, uti Ephorus, (Eph. apud Strab. lib. 4) inde porrò quicquid terrarum ad Scythas jacet. Celtiberiæ & Celtoscythiæ clara utrimque nomina, rei fidem ad posteros propagarunt. Extremas etiam sub Septentrione oras, Celtas tenuisse ex Hipparcho paret; (Hipp. apud Strab. lib. 2) hic solem æstivas noctes perpetes in Celtica lucere memorat, quod, præterquam si qui ad ipsum prope cæli cardinem colunt, nulli hominum generi potest contingere. Ad miraculi speciem in fabulam auxit Eudoxus Rhodius, esse gentem circa Celticam, quæ noctu videat, interdiu non videat. (Eud. apud Apollon. hist. mirab. 24.) Sed Celticæ appellationis fama, vetustate hebetata, de cæteris est obscurior: in Gallia, & quæ, nomine serò mutato, nunc Germania est,

est, diutius tenuit. Ultra tamen Rhenum arctata paulatim, accisis postmodum magis magisque finibus, in ultima demum Gallia hæsit, partem ejus complexa circiter tertiam. Nec est vocabulum Celtico vetustius, aut omninò aliud, quo Germanos Græci Latinique homines, ante inventum Germaniæ nomen, universè appellarint, cum privata Celticarum gentium supersint. Nam quod sacrarum litterarum interpretes fere consentiunt, Ascenezem, natum Gomero Japheti filio, cui Noë pater, imperium hac extendisse, universæ genti nomen fecisse, & Hebræi ex vetustissima antiquitate hodieque usurpant, reliquorum populorum linguæ nunquam sequutæ sunt. Scio Cimmerios & Cimbros nuper in hac causa suffragatorem invenisse, qui eos non Germanis tantùm et Gallis, sed innumerabilibus præterea gentibus, Aborigines ausus est asserere, secundis multorum sententiis, qui novitatis ubique amor est. At præjudicatæ opiniones evaluere, nec Cimmeriæ tenebræ ullis ingenii & litterarum luminibus satis potuere dispelli. Ego Celtas, qua longissimæ ætatis memoriam respicio, Galliam & Germaniam complexos reperio. Et præposteram ambitionem interpretor, Germanorum Gallorumque principatum hac illac trahentium, quando uterque populus uno nomine olim census, iisdem originibus ortus censendus est. Græcos auctores habeo (quos penes tam vetustæ tamque incertæ rei fides erit) conditorem fuisse Celtum, filium sive Herculis ex Celtô, aut Celtine, aut Sterope, sive Polyphemi ex Galatea: Timagenes, simpliciter regem dixit. Sanè Herculem apud se egisse, Germani credi voluere, auctor Tacitus. Qui patria tamen sequutus carmina, originem Manno, filio Tuistonis, Dei terra editi, tribuere maluit. Nos hoc genus narrationes, quo merentur loco, seponimus, operam iis ad aliquam veri speciem conformandis, non lusuri. Josephus Moysææ historiæ interpres non malus, Aschanaxem retulit (Ascenezem appellavimus) condidisse Aschanaxas, sive Regines: eo nomine si Rheni accolas respexit, ut videri hominibus eruditis intelligo, jam Aschanaxes Celtarum generatim sit conditor, siquidem Galli & Germani Rhenum æquè accolunt.

Cæs. de bel. Gall. lib. 3.

Genes. c. 10

Joan. Gor. Becan.

Etymol. v. Κελτά.

Parthen. amat. c. 30.

Etymol. in Celtica.

Appian. Illyr. Timag. ap. Ammian. Marcel. lib. 15.

Tac. de mor. German.

Jos. antiq. lib. 1. c. 11.

Celticam autem vocem, Cæsar indigenam esse pronuntiavit: inde tot ejus notationes atque explicationes, haud ita dudum exortæ sunt, quot hominibus otio juxta & ingenio abutentibus, vacavit excogitare. Earum ut una aliqua vera sit, fieri fortasse potest, ut certa & comperta nobis habeatur, fieri, quantum video, vix potest, itaque cogitatò prætereo. Porro Celtarum gentes, quod pro terrarum spatio necesse, fuere multiplices. Neque nunc facile explicatu sit, quam quæque regionis oram,

Cæs. bel. Gall. lib. 1.

utram ſaltem Rheni ripam, primum occupaverit: nam nullis reliquis domeſticis litteris, obſcurum, atque incertum adeò eſt, ſi quid hîc exteræ ſuppeditant. Bona fide Polybius, quæ à Narbone ad Tanaim in Septentriones vergunt, illa etiam tum ætate inexplorata fuiſſe omnia, ſomniorum loco quorundam de iis dicta, ſcripta, habenda monuit. Id quam vellem ſibi certi, hujus & ſuperioris memoriæ, ſcriptores, perſuaderi paſſi, hiſtorias quæ dudum periere, duxiſſent perditas, jam illi nimium quantum operæ, quod inanibus conjecturis excogitandis exornandisque poſuere, potuiſſent compendi facere, lectores ſimul incredibili tædio, moleſtæ & abſurdæ lectionis, ut meus ſaltem ſenſus eſt, levare. Taciti ſententia, hominis rerum noſtrarum apprimè callentis, ſua ſe veriſimilitudine approbat, antiquitus utriusque partis populos, ut quisque evaluerat, occupaſſe permutaſſeque ſedes, promiſcuas adhuc, & nulla regnorum potentia diviſas; quantulum obſtaret enim Rheni alveus, pari maximè utriusque tunc temporis ripæ libertate? Itaque, non, ſi alicujus aliquando gentis ſedes, ultra citráve Rhenum, videbimur idoneis teſtibus poſſe conſtituere, conſequetur ideò, primas illas fuiſſe & perpetuas, ab uſque ultima origine: quandoquidem multas retrò migrationum viciſſitudines latêre, veriſimile admodum, ſed memoriæ, infiniti prope temporis diuturnitas, velum obduxit.

Pol. lib. 1.

Tac. de mor. German.

Celtarum Boji habiti, gens ampla & valida. Nomen Tarquinio priſco Romæ regnante, in Italia primùm auditum eſt. Vetus poeta Simylus, Romulo olim Rege, Capitolium à Tarpeja Bojis & Celtis proditum ſignificat,

Sim. ap. Plut. Romulo.

Ἡδ' ἀγχοῦ Ταρπηΐα παραὶ Καπιτώλιον αἶπος
Ναίουσα, Ῥώμης ἔπλετο τειχολέτις.
Κελτῶν. ἣ στέρξασα γαμήλια λέκτρα γενέσθαι,
Σκηπτούχων πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Et paullò poſt,

Τὴν δ' οὔτ' ἆρ Βοῖοί τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν
Χηράμενοι ῥεέθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου.
Ὅπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν,
Κούρῃ ἐπὶ στυγερῇ, κόσμον ἔθεντο φόνου.

Sed palam falſus, illa quippe Sabinis prodidit. Tarquinii regno, primus Belloveſus, pleroſque Galliæ populos, Elitovius inde Cenomanorum manum in Italiam duxit. Sequuti Boji & Lingones, incertum quibus profecti ſedibus, & quo duce ex Celtica veniſſe convenit. A Boijs quæ Laus Pompeja poſtea dicta, condita, & Pado trajecto, Etruſcis atque Umbris pulſis, magnus agri modus, & urbes opulentæ perplures, intra Apenninum inſeſſæ ſunt. Etruria media Italia, ad utrumque tunc littus porrecta, cum ſapientiæ ſtudio, atque religionis opinione, tum ingenti-

Liv. lib. 5.

Plin. lib. 3. c. 17.

gentibus terra marique claruit opibus; & verò populum, cui Etrusci loco cesserint, animis manibusq; valuisse oportet. Belloveso SIGOVESUS frater fuit, impigri ambo juvenes, Ambigati sorore geniti (Ambigatus Celtico Rex erat) avunculi consilio, prægravantem domo multitudinem, hominum trecenta omninò millia, ductis coloniis exonerare aggressi, cum alteri Italia obvenisset, Hercynii saltus huic sortitò dati sunt. Quæ Sigovesum gentes sequutæ, à Livio, omnis hujus historiæ scriptore, non est proditum, nec enim suscepti operis argumentum eò pertingebat: De Belloveso proditum, maximas peditum equitumque copias, ex Biturigibus, Arvernis, Senonibus, Aeduis, Ambarris, Carnutibus, Aulercis coactas, Italiæ intulisse. Proclive verò conjecturam ducere, fratrem, cui aspera Hercyniæ peterentur, neque pauciores numero, & æquè bello bonos ac strenuos, sub signis habuisse, quod Ambigati voluntate, utrique, quantum hominum vellet, licuerit legere. Tectosages nimirum potissimum, & Helvetios & Bojos: quando ex omnibus Galliæ populis, hæc ad Hercyniam nomina clatuere, extra sylvam Tectosages & Helvetii, Boji intra, quâ mediâ Germaniâ, magnum terrarum tractum, perpetua vasti nemoris corona, in orbem cingit. Tum Bojohemo nomen regioni ex re inditum: prioris appellationis, si qua fuit, vestigium omne deperiit; isthæc postea, quantumvis mutatis cultoribus, manet. Bellovesus autem & Sigovesus, expeditionem, annos circiter sexcentos totos ante Christum natum, suscepere. Initia siquidem Prisci Regis, cui illi æquales, hunc numerum superant, vitæ exitus non assequitur. Atque ea antiquissima est Bojorum memoria, certis litterarum monumentis consignata. Multis prius seculis conditos, vires paullatim, ut habentur res mortalium, extulisse crediderim, quæ reseratis hinc Italiæ alpibus, Hercynii inde saltus latebris, fortissimis utrimque nationibus pulsis, duobus imperiis felici audaciâ, una tempestate constituendis, potuerint sufficere. Verum enimverò hæc scriptorum silentio pressa jacent. Quin nec illud promptum explicare, quibus Boji ea ætate in Gallia finibus usi, & num hos continenter tenuerint, an prioribus aliis aliquando expeditionibus alicunde profecti, illuc immigrarint. Quod Julius multis post sæculorum curriculis, Bojorum aliquos in Æduorum confinio collocavit, id de quo quærimus, longo intervallo non attingit, & ea sanè manus ex Germania in Gallias retrò redierat.

Justinus lib. 24.

Cæs. de bel. Gall. lib. 1. Tacit. de mor. German. Strabo ex Possid. lib. 7

Ann. ante Chr. nat. DC.

Omnes chronol.

Cæsar. bel. Gall. lib. 1.

Memorare possim, qui auctores Bojos, magnis emensis terrarum spatiis, iter ex Armenia usque tenuisse asserunt. Sed ij neque quem sequantur, neque quod tantæ, & tam vetustæ rei testimonium laudent, idoneum ullum nominant, neq; eorum de

Vitus Arenpek. And. Monachus malti alii passim.

 reli-

reliquo oratio, quo quidem modo ab ipsis concepta est, veri faciem, probabilemque speciem obtinet. Quamquam enim, Noëticum alveum, humani generis divino consilio servatorem, post universi orbis eluviem, in Armeniæ montibus consedisse, inde mortales omnes effusos esse, convenit: Ex quo fit, non hoc tantùm, quod isti de Bojis ponunt, sed quicquid præterea hominum, ubi ubi terrarum degit, ex Armenia prodiisse: Atque si antiquissimæ populorum profectiones, terra & pedibus, non mari & classe, susceptæ sunt, quod planum existimo atque expeditum, consectarium, Germaniam ante Galliam & Hispaniam, hominum paruisse cultui, quippe quæ ex Armenia huc proficiscentibus occurrat prior: Quamquam inquam hæc testata sint, res tamen eò redit, ut si semel approbetur, Boicum nomen tam vetustam antiquitatem attingere, reliqua ordine consequantur, & ex Armenia originem trahere, & in Germania prius quam in Gallia auditum esse: sin rursus priscæ adeò memoriæ indicium certum nullum extat, nam nullum proferri video, tam fieri potest, Bojorum gentem, hisce demum regionibus, habitata jam Germania & Gallia, sive conjunctim Celticâ verius, quam antea in Armenia fuisse conditam. Quod dum fidei & pudori consultum imus, in medio relinquimus, Bojos universè Celticam gentem appellasse satis habentes, nam hoc tutò & rectè poterat. Cordi nobis geographorum ratio, quorum tabulæ, extremum terræ marisque limbum, ignotæ oræ nomine præscribunt, tantò pudentius, quàm si incomperta & irreperta, pro certis exploratisque afferant.

(Genes. c. 8.)

De nominis notatione, eadem mihi mens. Etsi fidenti alicui conjectori, non prorsus inane videri queat, quod memini legere, neque antehac observatum esse, admirationem habet, Bojaros an Bojeros, quæ Germanis puta Bojorum appellatio, ista etiamnum ætate, apud Moschos, qui ad Armeniam in orientem vergunt, claritudinis & nobilitatis adhuc haberi vocabulum, quippe quod amplissimo gentis ordini tribuatur. A bobus qui duxere, Bœotico invento, aut Bavaro aliquo, sive Bojario, qui ex Armenia venientium princeps fuerit, næ illi oppidò ineptiunt. Nisi Brutum Armeniæ & Chaldææ regem, & Archelaum, & filiam principis de Griffis, & Hectorem, & Jonnam, & Simpilionem cum Salandra Ægyptia, Bavari majores, ferre possumus. Insciti item illi, qui Bojum Herculis filium fuisse narrant, fratrem Norici, Hunni & Helvetii, natu minimum, Rhomum, tunc Galliæ imperantem, regnum inter malè concordes divisisse. Jam quid eos producam, nisi ut rideantur profectò, qui Bojos in Jobabo Jectanis filio, Heber nepote, quærunt! Heber autem Salem patrem, Arphaxad, Semo Noë filio natum, avum vocavit.

(Herberstein Possev. Heidenstein, alii. Manuscripti obscuri. Meminit Arenpek. Manuscriptorum quorundam ineptiæ vanæ.)

Saltem

Saltem Jobus nugaturis in mentem venisset, ut quo se jactarent homines harioli haberent, excogitato nomine, cujus totidem litteræ trajectæ, Bojum exprimunt. Probabiliores fortasse aliquantò alteri, acutiores equidem, certiores nihilò, Boger, unde Bojer & Boji prodierint, dictos dixere, qui arcubus pugnarent, quod Bogen patria lingua arcus sit. Ab imperando alii & ab offerendo, Boji nomen traxere bifariam. Inventi denique, qui Avarum appellatione huc abuterentur, nam Bavaros ex Bojis & Avaribus coiisse existimant. At Bavarorum appellationem recentem, à Bajoariis fluxisse, Bojoarios nomen Bojis debere, erit cum docebimus. Nunc ad ea, quæ certorum auctorum testimoniis comperta, redeo. Bec. Hermath.

Occupatis ergo uberrimis Italiæ campis, victores Galli, sive illi Celtæ, (Polybius utrumque nomen promiscuè tribuit) regionem patriuntur. Bojis, quorum centum & duodecim tribus erant, locus inter Padum, Apenninum & Ariminum obtigit, Ananibus, Aegonibus & Senonibus proximus. Ibi omnes pagatim & vicatim habitare, nec salutem mœnibus, sed virtuti concredere, cætera rudes incultique, in herbarum toris cubare, ferina vesci, non artibus, non apparatui paullò humaniori indulgere, duas tantùm res industriè prosequi, viros scires, militarem disciplinam, & agrorum cultum, nullas priores pecoribus & auro divitias ducere, quod hæ dominum nimirum peregrè etiam comitentur. Amicitias & clientelas magna ambitione parare, multo studio tueri, neque id temerè & nullo consilio, qui plurimis clientibus stipatus, Devotos, Soldurios, Ambactos & Comites, Cæsar atque Tacitus variè appellant, unus reliquos potens percellere, omnibus terrori esse; nam incredibilis istius ordinis in patronos affectus, quorum ne dum vitæ & saluti, sed etiam famæ, propriam posthabere, sacramentum erat, superstitem verò principi ex acie decedere, probrosum in omnem vitam reliquam, nec fere repertus, qui eo interfecto cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret, illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, hoc demum in prima commendatione positum. Cum ejusmodi institutis Boji Celtæque cæteri, in Italia viverent, & vicinorum plerique sive metu agerent obnoxii, sive vi & armis ad exitium & vastitatem everterentur, anno quo Veji à Camillo capti, qui fuit, antequam Christus nasceretur, trecentesimus nonagesimus quartus, & illo prorsus die, Melpum, opulentia præcipuum in Transpadanâ oppidum, ab Insubribus, Bojis & Senonibus deletum est, uti Cornelius Nepos retulit. Sexennio non toto interjecto, Galli (tum Clusium BRENNO duce obsidebant) Fabiorum injuria accensi, qui cum legati venissent, se palam pro hostibus gesse-

Pol. lib. 2.

Cæs. de bel. Gall. lib. 5. & 6. Tac. de mor. German.

Ann. ante Chr. nat. CCCXCIV.

CCCLXXXIX.

[illegible]

Nepos ap. Plin. lib. 3. c. 17. Rom. historiæ scriptores passim.

gesserant, relicto Clusio, Romam recto itinere petierunt, fusoq; & fugato ad Alliam obvio exercitu, urbem propemodum vacuam & desertam nacti, inflammarunt, reliquias Romani sanguinis, & spem imperii, quod terrarum inde orbem tam latè complexum tenuit, Capitolinæ arcis angustiis conclusas circumsidentes, ad desperationem ferri adegere, proque vita & libertate auro coëgere cernere. Fama Senones vulgo sequitur, an ad Bojos aliquâ pertineat, Livius dubiam fecit, est enim ambigens, num Senones soli venerint, num à reliquis omnibus Cisalpinorum Gallorum populis adjuti. Sed adjutos venisse à plerisque, vero propius. Nam sive Etruscum, sive Romanum bellum, præ Melpino quî potuêre contemnere? cum Melpino Insubrum & Bojorum auxilia asciverint; deinde Polybius, accuratus inter primos, & religiosus, & vetustus auctor, Ananes, Bojos, Ægones atque Senones, hoc loci & temporis conjunxit, quas nobilissimis Celtarum in Italia gentibus accensuit: Strabo Bojos, Insubres & Senones, maximas appellavit: ferocissimorum elogium Boij, eximiè ab Appiano tulere, quamquam homo Græcus, militarem virtutem asperiore paullò vocabulo perstrinxit. Scriptor belli Punici medii poeta Silius, Chrixum Bojorum ducem, Brenni stirpe superbientem memorat,

Liv. lib. 5. Plin. lib. 3. c. 15. Strabo lib. 5. alii.

Pol. lib. 2.

Str. lib. 4. Appian. Celtico, Βοιοὶ κελτικὸν ἔθνος θηριωδέστατον.

Sil. lib. 4.

Bojorum ante alias, Chrixo duce, mobilis ala,
Arietat in primos, obicitq; immania membra.
Ipse tumens, atavi Brenni se stirpe ferebat
Chrixus, & in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpejoq; jugo, demens, & vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone ferebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ vestes, manicæq; rigebant
Ex auro, & simili vibrabat crista metallo.

Quæ si ad historiæ fidem scripta sunt, ut pleraque Silii, Bojos Romæ capiendæ non interfuisse tantùm, sed præfuisse quoque oportet, qui ducem dederint. Certè Virgilius, cui nullum temerè verbum excidit, Gallos Capitolii obsessores eodem corporis cultusque habitu, quo Silius Bojum hunc descripsit,

Virg Aen.

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur. ———

Sive gentis morem sequutus, sive tabulam antiquam pictam aliquam, utrumque potuit. At virgata sagula quæ sint, lævè explicavit grammaticus interpres. Versicoloria appellavere Tacitus & Sidonius. Barbarus, inferioris ævi scriptor, Gallos illis ad Caroli ætatem usque, usos esse ostendit. Ex Diodoro pâret, fuisse in tessellatam prope speciem, interstincta, & coloribus varie-

Servius. Tacit hist. lib 2 Sid. lib 4. ep 20 Barb. Scriptor Sangallens. de vita Caroli M. sub finem lib. 1. Diod. lib. 5. c 9.

variegata, ut si quem retium plagas & maculas, pictis tabellis explere, & solidare delectet, funiculi decussati virgarum vicem sint, sic futurarum viæ in segmentatis vestimentis istis, quas si auratæ lineæ ad ornatum clauderent, omne enim Gallicum nomen auro apprimè delectabatur, vestes auro virgatæ dictæ, quod de Chrixo Silius scripsit. Ab areolarum autem hoc modo, vetustissima Boicorum insignium pars, cæruleo & candido alternata, perparum abit, quadris modicè in rhombos nimirum compressis, cujus generis virgato sagulo, miles Thoracomachus, in prisco de rebus bellicis libro, ornatus visitur. Atque ego compertum habeo, pleraque insignia quorum meri colores, ex militari primò habitu manasse, seu quod hactenus eodem recidit, in militum saga migrasse ex clypeis. Eant si qui fabulam de Psammetichi panibus probare adhuc possunt, commento vix poëtis decorè usurpando. Rhombos plerique ter septenos observavere, alii aliter constituere: in caussas ejus numeri, uti colorum itidem naturam & præstantiam, atque inde significatum, subtilius inquirere, vereor frustra fieri, etiamsi antiqua est numerorum superstitio, & benigna otiosis hæc omnis ad differendum materia. Tenuit apud Germanos mos deinde perpetuo, Tacitus genti universim tribuit, scuta lectissimis coloribus distincta, præcipuum cultum credere, in quem etiam sensum scribit, Germanorum scuta viminum textus esse, vel tenues, & fucatas colore tabulas.

Liber qui Notitiæ utriusq; imperii subjunctus.

Herod. Eut.

Tacit. de mor. German.

Tac. Annal. lib. 2.

Galli Româ post septem menses profecti, caussæ variè jactatæ sunt; sive pestilentia abactos & fame, sive Romani exercitus superventu pulsos; sive patriæ denique charitate revocatos, quam Veneti, per eorum absentiam occasionem nacti, popularentur, icto cum Romanis fœdere, urbe relicta, domum rediisse incolumes. Quod Polybio accredimus. Camilli victoria, & extorta hostibus præda, nec Romæ fidem invenit, Drusus quippe demum, qui Drauso cæso primus cognomen reperit, Proprætor aurum Capitolinum ex Gallia retulisse dictus, multis post annis, quod, si Camillus in re præsenti recepit, fieri qui potuit? Atque hoc semel exemplo, quam proni scriptores, res suorum tollere, hostium premere (verè falsò, famæ securi plerique, juxta habent) qua vetustatis præsertim licentia, audendi animos adjicit.

Pol. lib. 1.

Suet. Tib. c. 3.

Gallos inde domestica dissidia exercuere; quod enim Italicorum felicitas & potentia, permagnam apud inalpinos haberet invidiam, in gente irritabili & bellicosa, sæpe ad cædes deventum est. A quibus cum primùm quies, arma in Romanos iterum versa, repetitis sæpe adeò vicibus, & tanta virtutis obstinatione, ut Romani, cætera fidentes virium, & invicti animorum,

Pol. lib. 2.

adusque

Salluft. Catilin. & Jugurth.

adusque extrema Reipublicæ tempora præ se habuerint, alia omnia virtuti suæ prona, gloria belli Gallos ante se esse, cum quibus non de gloria, sed pro salute certaretur, & quantumvis victores plerisque iis bellis, timorem adeò non posuere, ut eum, peculiari propemodum tumultus nomine, quo in nullo præterea externo hoste usi sunt, fateri neutiquam verecundum duxerint, quo & sacerdotum vacationes, & privilegia cessare voluere, unde metus magnitudinem æstimes. Nam Cæsar, acer inprimis, & nulli gratiæ obnoxius in hac caussâ judex, Gallos virtute belli, omnibus gentibus prælatos, scriptum reliquit. Quarum Celticarum Gallicarumve gentium, quæ præcipua tunc extiterint ad laudem facinora, raris litteris consignatum reperire est, & absurdi proinde conatus Boica divinando singillatim prosequi velle atque eruere. Cum tamen magnam eorum partem ad Bojos spectasse, ut ut rerum & temporum definitione incomperta, pro comperto exploratoque sit. Nos quæ in eam aut alteram partem observavimus, deinceps exsequemur.

Fest. v. tumultuari. Cic. Phil. 8.

Cæs. de bel. Gal. lib. 5.

Liv. lib. 7. Eutr. lib. 2. Oros. lib. 3. c. 6. Frontin. lib. 2. c. 4. Appian. Celtico.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCCLVI.

Memorabilis habita inter primas Gallorum expeditio, anno ante Christum natum trecentesimo quinquagesimo sexto, Cajis Fabio & Plauto Coss. quam Bojorum ductu & auspiciis motam Appianus scripsit. Hi cum Præneste venissent, porrò progressi circa Pæstum consederant. Romæ C. Sculpitius Peticus Dictator dictus, M. Valerium magistrum equitum cooptavit, & robore militum ex duobus consularibus exercitibus lecto, in adversos duxit. Bellum trahere Sulpitio consilium erat, quando nulla res cogeret se fortunæ tradere, hoste neque commeatu instructo, neque munimentis firmo, iis præterea animis corporibusque, nam hæc de Celtis omnibus Romanos habebat opinio, quorum quia in impetu tota vis esset, ea exigua interjecta mora, sponte languesceret. Sed militum ardore & ferocia impulsus, in aciem tamen descendit. Ubi cum suis plus animorum quàm virium esse cerneret, hostem insidiis captare aggressus, agasones mulis impositos, & armis ornatos, aliquot intermistis equitibus, clam in proximos montes jubet succedere, ibi se sylvis occulere, quousque conserto jam prælio, signum movendi ostendendique daret. Atque pugnâ ad montium radices commissâ, primi Romanorum, emissis pilis subsedêre, donec secundi, tertii & quarti mitterent, quibus itidem post jactum subsidentibus, Bojorum eo invento tela ab illis vitata sunt, postquam verò postremi misissent, jam omnes simul coorti, clamore sublato, in hostes agmine facto irruere occuparunt. Boji contra, dextrum Romanorum cornu acriter invadere, nec sustineri poterant, ni præsens Dictator, cohortando increpandoque suos confirmasset; præcipuè pudorem valuisse memorant, ne ullum

periculi

periculi genus defugere videretur miles, qui certamen paullò ante tam avidè concupiſſet, impreſſione itaque rurſus factâ, Boica acies turbari, & inclinari adeò cœperat, cum ſe vanus è monte terror, accepto ſigno oſtendit, ſpecie, ut hoſtium caſtra petere crederetur, quo metu pugnâ omiſsâ, effuſa paſſim ad caſtra fuga ſequuta eſt. Illic quoniam magiſter equitum præverterat, fugientes ad montes ſylvasque verſi, victori ſe eripere nequivere, ab agaſonibus quippe excepti, & atrox admodum ubique cædes, in ſylva maximè edita, ut Appianus omnem illum Bojorum exercitum, tunc deletum prodiderit. Sulpitius triumphans urbem ingreſſus, magnum auri pondus ex ſpoliis conflatum, ſaxo quadrato ſeptum, in Capitolio dedicavit. Bella poſtmodum Gallica, interpoſita etiam aliquando triginta annorum pace, complura ſequuta ſunt, non uno fortunæ tenore: quæ ſciens prætereo, quando Boicum illis nomen nullus ſcriptorum intexuit. Polyb. lib. 1.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCLXXXII. Anno demum ante Chriſtum natum ducenteſimo octuageſimo ſecundo, cum Galli Romanos, ſub Arretinis ferè mœnibus, magna pugna viciſſent, qua L. Cæcilius, ſive Prætor ſive Conſul occubuit, Tribuni præterea ſeptem, viri nobiles multi, & militum cæſa fuere tredecim millia. Liv. epit. 12. Oroſ. lib. 3. c. 22. CCLXXXI. Poſtero, P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Coſs. Romani inſtaurato exercitu, irâ, quam ignominæ pudor acueret, accenſi in Gallorum fines progreſſi, Senones habuere obvios, quos collatis rurſus ſignis, versâ retrò belli alea, fœda adeò ſtrage caſtigavere, ut ſi qui prœlio ſuperfuere, patriis ejecti ſedibus, regionem victori vacuam reliquerint. Romana colonia in urbem Senonum principem deducta eſt, ea Senæ Gallicæ nomen retinuit. Ex Pol. lib. 1. ut pleraque etiam ſequentia. Bojis, quod exemplum ad ſe pertinere exiſtimarent, magnam ea res curam injecit, prope enim Senones colentes, ſatis intelligebant, unâ Gallici nominis gente excisâ, Romanis adverſus reliquas auctos animos, odia non imminuta eſſe. Occupandum ergo rati, coactis quàm maximis potuere copiis & Etruſcis aſcitis ſociis, quibus perpetuæ item in communem hoſtem inimicitiarum cauſſæ ſupererant, Romanis ad Vadimonis lacum occurreunt, mox congreſſi, ſummam rerum unius certaminis pugnæ inclinandam commiſere. Feſtinatæ expeditionis & præcipitis conſilii, fera, quæ ſolet, pœnitentia comes fuit, multis Etruſcorum cæſis, Bojis plerisque omnibus. Neque fracti eo ſucceſſu Bojorum ſpiritus, ſequenti anno, C. Fabricio, Q. Æmilio Coſs. collectis iterum viribus, & omni juventute quæ arma ferre poterat excitâ, Romanis ſe ſe finibus denuo intulere, conatu ingenti, eventu magis etiam funeſto, dum bellum majore animo quàm conſilio geſtum eunt,

inter-

internecione prope deleti, missis legatis, pacem temerè turbatam invitis animis repetere coacti sunt. Quæ permultos postea annos tenuit, non antea irrita, quàm iis, qui priorum bellorum fortunam præsentes spectaverant, morte extinctis, exorta temeraria juvenum factio, rerum omnium rudis, diuturnæ pacis luxu corrupta, uti fit, adversa quæ experiendo nondum didicerat, nec evenire posse crederet, ergo præsentia fastidire, rebus novis delectari, earum occasiones quærere, atque ultrò moliri, facilè irritari, & leves quasque ex Romanis caussas, quoquo modo in calumniam trahere. Principum erant hoc genus consilia, plebe neque volente, neque omninò sciente. Illi clam suos, externis potissimùm fidere, & transalpina popularium auxilia confirmandis augendisque domesticis opibus, evocare. Quæ Ariminum usque processerant, Romanam jam tunc coloniam, ante annos XXX. victis Picentibus deductam, cum Italici, multitudine perterriti; & vicinitate periculi admoniti, sumptis armis, ATEM & GALATVM, reges ipsi suos, rei tantæ privatim auctores, occiderunt, novos inde hospites aggressi, mutua se cum illis cæde confecerunt. Pulcherrimum visum Romanis spectaculum, maximi belli metu, nullo suo periculo, sola hostium opera defungi; nam ad primum ejus motus nuntium, habito delectu exercitum eduxerant, quem populari Bojorum conflictu audito, domum statim revocaverunt. Et hæc quidem contigêre anno post pacem initam fere quadragesimo quinto, quem ducentesimum trigesimum sextum fuisse reperio ante, quam Christus nasceretur, Ti. Sempronio Graccho, & P. Valerio Faltone Coss. Valerium illo anno bis cum Gallis congressum, primò adversa fortuna usum, postea victorem extitisse, Zonaras & Orosius scripsere, verum si Polybio fides, ea certamina ad Bojos nihil pertinuerint oportet.

Perottus Polybii interpres hæc nomina omisit.

Ates et Galatus.

An. ante Chr. N. CCXXXVI.

Atque hic operæ pretium monere, Atem & Galatum, antiquissimos Bojorum reges esse, quorum post Sigovesum, & si fortè Brennum, certæ auctoritatis memoria extet; quo magis Boicorum scriptorum negligentiæ piget, à quibus cum isti præteriti, tum quos præterea ex Polybio, Livio, Silio, postea memorabimus, tot aliis contra, impudenter confictis nominibus substitutis, quando proximus ab imperitia ad temeritatem & fabulas flexus est.

Biennio interjecto, C. Licinio, Varo P. Cornelio Lentulo Coss. Zonaras auctor est, Gallos multitudine fretos, quam maximam coëgerant, in spem venisse, Romanos terrore perculsos, desponsis ultrò animis, nec tentatis armis postulata facturos. Missis ea fiducia legatis, Ariminensem agrum à Consulibus repetiere, colonos illa urbe, quam sui juris esse, injuriâ à Romanis occupa-

CCXXXIV.

occupatam detineri dicerent, jusserunt cedere. Consules ancipiti cura suspensi, nec importunæ legationi concedere, nec irritam ausi aspernari, quod exiguas circa se copias haberent, & subitum bellum formidarent, extrahendo tempori ad Senatum rejecere, pactis induciis, dum legati irent redirent. Hi neutro eorum quæ petebant Romæ impetrato, in castra reversi, res domesticas interim afflictas, & prope perditas reperere. Plerique enim ex fœderatis, reputatione Romanæ potentiæ, & proinde timore, sententia interim demutata desciverant, atque in Bojos populares ipsos suos, levi ingenio versi, magnum eorum numerum, inopinato aggressu conciderant, quamquam non impunè, multis quippe suorum vicissim desideratis, reliqui se se domum, unde venerant, recepere. Boji, sociorum scelere & perfidia in hunc modum deserti, & Romanis proditi atque objecti, pacem longè durissimis conditionibus, magna agri parte mulctati, inierunt.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXX. Anno ducentesimo trigesimo, M. Æmilio Lepido M. Poblicio Malleolo Coss. C. Flaminius Tribunus plebis, legem Romæ, patribus quantumvis invitis, tulit, qua ager Picenus & Gallicus militibus viritim dividebatur. Ex Piceno Senones ante aliquot annos ejecti, uti suprà ostendimus; Gallicus is fuerit credibile est, quem Varus & Lentulus Bojis proxima pactione abstulerant. Id verò plerisque Gallorum, Bojis inprimis, qui Senam coloniam ægrè jam inde ab initio passi, Romanis contermini, injuriæ proximi agerent, prorsus non ferendum videri. Quid enim? infinitam esse Populi Romani cupiditatem, nullo victoriarum cursu, nec quantumvis prolatis imperii finibus exsaturandam, domos devictarum gentium, agros, fortunas universas, sanguinem denique sitire, nec hominum more inimicitias atq; bella gerere, qui imperio populos subjungere satis habeant, illum, nisi aut eversis aut deletis, & stirpitus excisis iis, quos subjunxerit, nunquam conquiescere. Eundum maturè obviam latius in dies serpenti incendio, & quoniam periculi metus ad omnes pertineat, communi consilio conjunctisque viribus esse restinguendum, priusquam proximis quibusque comprehensis, longè dissitos amburere incipiat. Moti his vocibus Insubres, se Bojis socios adjungunt. Quod verò plurimis retrò bellorum experimentis, sciri poterat, qualis quantúsque hostis Romanus futurus esset, placuit fœderatorum nomine legatos trans Alpes ire, auxilia à Gæsatis petere. Valida ea ad Rhodanum, & insigni fortitudinis opinione gens, virtutem bella gerentibus stipendio prostituere solita, Concolitano & Aneroësti tunc Regibus suberat. Quibus in præsens magnum auri pondus dono missum, in posterum ostentatæ Romanorum opes, tot bellorum prædis cumulatæ, quæ victores sequerentur: nec dubiam futuram victoriam,

Præter Polyb. Cic. Lucullo, Bruto, 2. de invent. & Catone. Etsi hic Flaminium Q. Fabio Max. iterum Cos. Tribunum Pleb. fuisse scripsit.

riam, Bojis & Insubribus, maximis & florentissimis gentibus auspicibus, anniterentur modo, animos manusque jungerent, quod cognatos populos, quod adversus perpetuum Gallici nominis hostem deceat: majores cogitarent, quandoquidem illis orti essent, qui cæso ad Alliam Romano exercitu, primo impetu urbe nullo labore potiti, eam præda, ferro, flamma vastaverint, post septem menses fastiditam, æstimatis pretio victis, quod pro capitibus solvêre, sponte sua reddiderint, ipsi opulentissimis spoliis onusti, in patriam redierint: nihil esse cur non paria nunc sperentur omnia, cessuras profectò, Diis patriis bene juvantibus, hostium insidias & tectos dolos, apertæ Gallorum virtuti. Inflammati legatorum verbis Reges, summa animi contentione cogendis copiis incubuere, ut satis constet, neque majores, neque florentiores bellóque meliores, ex illis Galliæ partibus unquam prodiisse. Expeditio, sive apparatus magnitudine, sive quod aliud objectum impedimentum, in aliquot annos dilata est. Per quos Romanos perpetuus ejus timor tenuit, emanarant enim pleraque Gallorum consilia, quædam etiam conjectando facile erat assequi. Consules itaque, modo militum habere delectum, modo commeatum convehere, tela & arma fabricare, alia omnia, quæ ad maximum bellum necessaria, expedire, quin exercitum, inani terrore perculsi, aliquando eduxêre, veluti jam præsentibus Gallis, fines mox irrupturis, qui è patria tamen nunquam adhuc moverant. M. Æmilio Barbula M. Junio Pera Coss. eniAnn. ante Chr. Nat. ccxxiix.
xius veriti, quod Gallos venundatione multarum rerum, captivorum præcipuè, pecuniam corrogare animadverterent, ne quis in posterum homini Gallo, vel aurum vel argentum datum vellet, callido consilio vetuere, nec enim mercenaria Gæsatorum auxilia, interceptâ pecuniâ, motura videbantur. Anno ducentesimo vigesimo tertio, C. Atilio Regulo L. Æmilio Papo Coss. ccxxiii.
bellum tandem, tot annorum spatio utrimque, adornatum, exarsit. Gæsatorum Reges, trajectis Alpibus, Bojos & Insubres, ad Padum fluvium ex fœdere paratos inveniunt: contracta peditum quinquaginta millia, equitum & essedariorum viginti; nisi numerus in Polybio male corruptus, exiguus scilicet ad id, quod paulò ante dictum, fuisse multò maximum, eorum omnium qui ex Transalpina Gallia in Italiam unquam venerint. Veneti & Cenomani, à Romanis per legatos sollicitati, illis auxilio esse maluere, neque cognati sanguinis respectus Cenomanos tenuit. Collectis viginti armatorum millibus, & totidem Vmbris atque Sarsinatibus ascitis, uterque populus Alpes insedit, inde, quæ prima se offerret facultas, impetum in Boicum agrum facturus. Quæ res, distractis Gallorum copiis, coacti enim fuere relinquere præsidia, quæ provinciam à tergo tutarentur, grande expeditioni

tioni præpedimentum attulit. Romani contra quâ cura bellum parassent, incredibilis exercitus moles ostendit, quanta neque ad eum diem, neque postea, unquam in Italia conspecta est: equitum octoginta, peditum septingenta, hominum omninò circiter octingenta millia fuisse narrant, idque à Fabio historico traditum, qui bello interfuit, frumenti præterea, & omnis generis armorum telorumque vim tanto parem exercitui, immensam. At ego Polybium in eam sententiam accipio, quæ vero videtur propior, imanem numerum non ad eos qui arma tulerint, sed qui à Romanis descripti, ferre potuerint, esse referendum. Neque verò Romam solum imminentis periculi metus invaserat, quem memoria captæ olim urbis, & obsessi ab hoc hoste Capitolii, magnopere augebat, sed & reliqui Italiæ populi, Celtico nomine adæquè perterriti, quæ quique poterant certatim conferebant, tanquam pro aris & focis atque salute ipsi sua, non jam pro Romanorum imperio & magnitudine pugnaturi. Copiæ autem divisæ trifariam, pars in Sardiniam abiit, cum C. Attilio Cos. quod provinciales ibi turbarent, pars cum Æmilio Cos. Arimini proximè hostes consedit, ad omnem occasionem prompta futura & parata, pars denique in Etruriam, Prætore duce missa, quod inde maximè irruptio timebatur. Rata ea conjectura fuit, Galli transcenso Apennino in Etruriam delati, agros populati, ingentes latè prædas egere, nemine qui prohibere posset obviam auso progredi. Placuit ergo porrò tendere, & belli arcem majorum exemplo, rectà petere; jamque Clusium venerant, quæ civitas tridui spatio Roma abest, unde Brennus ante annos centum sexaginta quinque, urbem capturus moverat, cum nuntius affertur, coiisse Romanorum per Etruriam præsidia, & infesto agmine à tergo sequi. Eo rumore conversa subito Gallica acies, omissa in præsens Roma, iter in hostem propinquum flexit, & die ad occasum inclinante, castra juxtim posuit. Nocte autem ingruente, accensis ad speciem ignibus, & equitatu omni in castris relicto, Fæsulas versus clam progressa, loco opportuno subsedit, equites prima luce palam, ut convenerat, subsequuti, Romanos opinione fugæ falsos, in insidas attraxere; ubi ingentibus aliquamdiu animis, dubio Marte, utrimque pugnatum, Celtis tandem, & numero & virtute vincentibus, secunda prœlii fortuna fuit, Romanorum cæsa ad sex milla, reliqui sibi fuga consuluere. Demiror quos auctores Orosius sequutus prodiderit, certamen prope Arretium commissum, Atilium Cos. cum tribus hominum millibus occisum, octingenta millia in fugam acta fuisse: quæ à Polybii fide, longè apud me potissima, multis modis abscedunt. Fugientium plerique se in tumulum recepere, natura munitum, cujus obsidione Celtæ tunc abstinuere, quod

Plin. lib. 3. c. 20.
Apud Eutrop. lib. 3.
Oros. lib. 4. c. 13.
Lib. 4. c. 13.

præteritæ noctis vigiliis & itinere, atque diei prælio fessi, reliquum temporis curandis corporibus existimarent largiendum, missi tamen equites collem custodire, ut inposterum, nisi deditio sequeretur, obsidionis adhuc consilium maneret integrum. Æmilius Cos. quem Arimini resedisse diximus, cum primùm hostes exercitum per Etruriam ducere, & Romæ appropinquare audisset, quàm maximis potuit itineribus opem suis ferre contendit, & cum pugna jam commissâ supervenisset, castra prope Celtas metatus est. Illi qui in collem confugerant, adventum ejus ex crebris nocturnis ignibus conjectantes, receptis aliquantum animis, misere silente nocte per densa nemorum inermes, quo hostiles excubias fallerent, quo rerum statu degerent nuntiatum. Tum Æmilius trahendis consiliis nullum locum esse, omnia in celeritate posita intelligens, Tribunos primo diluculo peditatum instructum jubet educere, ipse cum equitibus ad verrucam iter tenet. Hostes animadversis itidem per tenebras ignibus, Consularem exercitum adesse æquè suspicati, coacto concilio quid porro agendum deliberant. Ibi Aneroestes Rex, sententiam omnium assensione comprobatam dixit, Videri in præsens certamine abstinendum, neque periculo exponendam prædam, quam multò maximam omnis generis peperissent, quin domum referendam, & in tuto collocandam esse, si tum deinde Romanos iterum aggredi placeat, se tantis sarcinis allevatos, paratiores & expeditiores redituros. Signa itaque ante lucem mota, Galliam retrò versus, secundum Etruscum mare. Æmilius iis qui in tumulum evaserant receptis, victores, quamquam abeuntes, aperto Marte non ausus lacessere, subsequebatur, temporum locorumq; occasiones captans, si quâ vel extremum agmen carpere, vel ex præda aliquid daretur recipere. Interea temporis alterum Cos. C. Atilium contigit ex Sardinia redeuntem Pisas appellere, inde rerum huc usque omnium ignarum, iter cum exercitu Romam tenere. Gallorum pabulatores ad Telamonem obvii, inferi maris promontorium id & portus est, ab ejus præcursoribus intercepti, interrogati de prœlio indicant, exercitus præterea ecce utrosque instare, citeriorem quidem Gallicum, Romanum pone sequi. Inexspectatus is nuntius, Atilii animum variè affecit, adversæ quippe pugnæ dolore perturbatum, præsens bene gerendæ rei spes recreabat, quod fortuna hostem id loci clausum, duobus Consularibus exercitibus veluti ad lanienam ultrò destinasse videretur. Tribunis ergo aciem mandat instruere, & paullatim progredi, frontem, quam maximè locorum spatia patiantur, extendere. Ipse conspicatus collem iminentem viæ, qua Galli procedere necesse habebant, effuso ad eum cursu cum equitatu latus, occupavit. Galli, qui Atilium ex Sardinia
redi-

rediisse nescirent, rati Æmilium noctu cum equitibus præcurrisse, & tumulum insedisse, ipsi etiam equites suos, expeditis aliquot peditibus intermixtis, illum deturbatum mittunt; sed ut Atilium adesse ex captivis intellectum, jam pro re nata consilium capiunt, quod duplici se bello urgeri animadverterent, ancipitem aciem constituunt, à tergo & fronte eodem simul tempore pugnaturi. Æmilius hoc uno plus Gallis sciebat, collegam Pisas cursum tenere, de ejus adventu nihil dum inaudierat, verum ex ea quæ sub oculis ad collem pugna, promptum erat conjecturam capere, quare equites suis illicò auxilio submittit, ipse cum quadrato legionum agmine mox in hostem pergit. Ei Galli Gæsatos & Insubres aversos retrò, Atilii legionibus Tauriscos & Bojos à fronte opponunt, carpenta cum impedimentis longè extra aciem collocant, prædam in propinquo tumulo, relicto quod satis esse crederent præsidio. Atque ea insignis visa Celtici exercitus species, non ad terrorem modo, sed & ad firmitatem ac robur. Insubres & Boji brachati sagatique, cætera expediti constiterant, Gæsati stolida jactantia feroces, abjectis vestibus, nudi ante ipsam aciem exsultabant, vestium involucra constringere corpora & implicare rati, locis præsertim asperis. Equitum interim in colle certamen, ingentibus enim animis, irarum speique pleni, ante ora trium exercituum concurrebant, eximium præbuit spectaculum. Ibi Atilius Cos. temere dimicans cecidit, abscissum caput Gallorum Regibus allatum est. Quæ res Romanos adeò non fregit, ut acrius connixi, Gallos paullò post loco pellerent. Æqua verò campi planitie, in Gallos medios legiones utrimque tendebant, quo maximè memorabile prœlium habitum, & difficulter constituas an Galli, an vero Romani potiore conditione pugnaverint; nam Galli obversis quidem tergis se se mutuò tutabantur, ut cum in hostes pectore omnes æquè ferrentur, nulla cuiquam retrò effugiendi spes superesset, qui confirmandis animis præcipuus bifrontis aciei usus est: Romanis geminus exercitus, & in medio tanquam indagine conclusi hostes, spiritus addebant, metum objiciebat contra ipse Gallorum ornatus, & incredibilis buccinatorum atq; tubicinum multitudo, trucibus & horribilibus militum ululatibus, cantuq; adjuta, ut non tubarum clangor, hominumque modo clamor, sed classicum proximis montium jugis vastisq; saltibus, à terra matre videretur emissum, terribiles visu in prima acie Gæsati, viribus & magnitudine præstantes, corpora patrio ritu motantes cætera nudi præter scutum, torquibus & armillis fulgebant aureis, ea species cum Romanorum animos pavore & stupore perstringeret, cupiditate spoliorum & spe prædæ simul accendebat. Pugnâ à sagittariis cœptâ, mox apparuit, Gæsatos futile con-

filium fequutos, cum interiorem aciem faga protegerent, illi omnibus paffim miffilium jactibus inermes effent expofiti, quæ grandinis ritu denfa cadebant, exiguo quippe immanibus corporibus in Gallico fcuto præfidio, itaque turbari primò & fluctuare, plerifque jam vulneratis, deinde cum fagittarios eminus jaculantes affequi non poffent, & telorum copia affiduè obruerentur, magna pars falutem defperare, in confertiffimos hoftes ultrò, furore acta irruere, atque fe certæ & deftinatæ morti objicere, reliqui manifeftam fugam fractis animis capeffere, & fociorum retrò ordines confundere. Ut Gæfatorum eo prœlio ingens oftentatio, ufus nullus extiterit. Romani hac velitatione defuncti, fagittarios recepere, & agmine promoto, statariam deinde cominus pugnam cum Infubribus, Bojis, Taurifcis commifere, quorum omnium virtus atque opera enituit, fed virtutem arma deftituêre, fiquidem Gallorum tum fcuta tum gladii, ad Romanos comparati, longè erant impares, fcuta illis ex cortice aut vimine infirma, Romana ex tabulis, nervo ferroque munita, gladii inde prælongi ac fine mucronibus, quibus miles cædendo fere fruftra fatigaretur, hinc brevitate habiles, mucronibus acutis & validis, punctim crebra & angufta, fed mortifera vulnera inferebant. Ad eum modum multi Gallorum exanimabantur, fed pertinax reliqui in fpe mala prœlium fuftentabant, donec Romani equites ex colle decurrentes, in alterum cornu acerrimam impreffionem fecerunt, qua primùm pulfus Gallicus equitatus, terga vertit, peditatus ufque refiftens, ita concifus eft, ut quem quifque pugnæ locum vivus cepiffet, eum etiam mortuus, proftrato corpore tegeret. Interfecta hominum circiter quadraginta millia, capta non pauciora decem millibus, inter captivos rex Concolitanus inventus, Aneroeftes cum paucis fugiens, voluntaria fua fuorumque morte, vinculorum ludibria prævertit. Æmilius Cof. fpolia victor legit, Romamque mifit, prædam receptam prioribus dominis dilargitus eft. Poft illa cum exercitu per Liguriam profectus, Bojorum fines invafit, atque tantam vaftitatem repofuit, ut ingentes populationes vel infinitæ militum cupiditati fufficerent. Paucos dies moratus, Romam reverfus, figna cum torquibus & armillis aureis in Capitolio fufpendit, reliqua fpolia & captivos, præ fe triumphans egit. Apud Zonaram lego, Æmilium fuperatis Bojis triumphantem, captivorum principes armatos in Capitolium perduxiffe, acerbo irrifu infolenti voto infultantem, quo fe ferebantur obftrinxiffe, thoraces nifi in Capitolio non pofituros: paullò aliter Florus, juraffe Gallos BRITOMARO duce, non prius fe baltea foluturos, quàm Capitolium afcendiffent, factum, victos ab Æmilio ibi difcinctos effe. Britomari nomen alibi non

Armorum comparatio ex diverfis auctoribus petita.

Flor. lib. 2. c. 4.

BRITOMARUS.

non invenio, Florum Zonaramque si conjungas, Bojorum regem fuisse intelligas. Atque eo quidem rerum successu Gallicus tantus motus repressus, ad nihilum recidit, qui paullò ante urbem præcipuè Romam, tum reliquam Italiam, terrore & tumultu concusserat universam.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXII. Romanis proinde crevere spiritus, & fiducia addita, Gallos agris circa Padum posse ejici. T. Manlio & Q. Fulvio, ambobus Coss. eam provinciam, anno ducentesimo vigesimo secundo, antequam Christus nasceretur, decernunt. Conjunctis uterq; maximis & apparatissimis copiis, in Bojos ducunt, sed cum eos pellere majoris operæ & laboris esse coram cernerent, imminutos ad tempus ex præterita calamitate animis, in fidem deditionemque recipiunt. Varia deinde fama est, Consules sive trajecto Pado multa millia Insubrum cæcidisse, sive quod Polybius credidit, imbrium & pestilentiæ magnitudine deterritos, à reliquis Gallis tunc bello persequendis abstinuisse. Oros. lib. 4. c. 13. CCXXI. C. Flaminio P. Furio Coss. Bojos religio nuperi foederis, & accisarum virium conscientia, quietos continuit, domi quidem; nam quorum nondum perdomiti spiritus, turbulenta adhuc coquebant consilia, GARGENUS. eos foras in Insubriam GARGENI regis ductu militatum abiisse, Silius indicat, quo loco Flaminii cassidem, Gargeno detractam, describit. Sil. lib. 5.

Ære, atque æquorei tergo flavente juvenci,
Cassis erat munita viro, cui vertice surgens
Triplex crista, jubas effundit crine Suevo,
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, sævosq; canum pandebat hiatus,
Nobile Gargeni spolium: quod rege superbus
Bojorum cæso, capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnasq; decus portabat in omnes.

Sanè Flaminium rem in Insubria hoc anno gessisse constat: sed maximam belli partem Bojos fuisse, ipsius apud Silium oratio, extra dubium ponit.

Siccine nos, inquit, Bojorum in bella ruentes
Spectastis, cum tanta lues, vulgusq; tremendum
Ingrueret, rupesq; iterum Tarpeja paveret?
Quas ego tunc animas, dextrâ quæ corpora fudi,
Iratâ tellure sata, & vix vulnere vitam
Reddentes imo? jacuere ingentia membra
Per campos, magnisq; premunt nunc ossibus arva.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXX. Anno sequenti M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio Coss. Insubres adversis prœliis fatigatos, in potestatem redegere. Marcellum adversus Gallos Insubres & Gæsatos certasse, omnium scriptorum consensus est, uni Capitolini lapides, DE GAL-

LEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMAN. triumphasse ostendunt: unde quod antea à nobis dictum, Celticum & Gallicum nomen usurpatum olim promiscuè, in Germanico quoque verum esse apparet. Marcellus spolia opima Virdumaro Gæsatorum Regi detracta, legit: Virdumarum genus à Rheno jactantem, virgatas brachas indutum pugnasse, Propertius memorat.

Propert. lib. 4. el. penult.

Redactis in ordinem Bojis & Insubribus, longum res Gallicæ, quæ horum potissimum populorum virtute in Italia viguissent, quieturæ videbantur: cum vix toto exacto quadriennnio, P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo Coss. novæ irarum caussæ exortæ, præsenti bene gerendæ rei spe, & præclara in speciem occasione ulciscendi Romanos, quam Boji sibi inexspectatam obvenisse gaudebant, magnopere accensæ sunt. Geminas Romani colonias, Placentiam cis Padum in Bojorum agro, Cremonam ultra, Insubribus coërcendis, reprimendisque Gallis decreverant, scriptis duodecim colonorum millibus, C. Lutatio, C. Servilio, T. Annio Triumviris, quamquam Triumvirorum nomina ab auctoribus aliter atque aliter prodita. Has perpetuæ servitutis compedes interpretati Boji, gravius aliquantò quam agrariam Flaminii ante legem accepere, nullum tandem injuriarum finem fore rati, ita alias ex aliis oriri, si se Romanorum fidei permiserint, non vinciendos tamen ideo nectendosque dedisse, nam hoc manifestò agi, extremum dominantium fastidii gradum esse, mancipia sub vicariis habere, colonias huic rei delectas, & ne quid contumeliarum absit, Latinas, erat enim Latina utraque, tam fœdi dedecoris maculam, & Bojis, & Celtis, & viris denique, vel sanguine profectò esse eluendam. Annibal tunc temporis capta excisaque Sagunto, trajecto Ibero flumine, iter per Hispaniam & Galliam in Italiam tenebat, Romanos totius Africæ viribus oppugnaturus. Magna ducis, magna exercitus virtutis fama, Bojos defectionem maturare impulit, & solicitati Insubres, se ineundæ protinus societati, promptos paratosque juxta responderant, quod optima spe uterque populus duceretur, rem Romanam, & Gallorum, & Carthaginiensium antehac incursu atque illisu sæpius inclinatam, conjunctis amborum viribus, aliquando prolapsuram, everti posse. Romani proxima pactione fœderum obsides à Bojis exegerant, quorum tunc salus, præ indignationis impetu vindictæque cupiditate, neglecta. Arreptis enim derepente armis, tantum terroris ac tumultus in Placentinum agrum illatum est, ut non agrestis modo multitudo, sed ipsi Triumviri, qui agrum assignandum venerant, diffisi novæ coloniæ mœnibus, Mutinam confugerint. Habent quidam annales, legatos ad expostulandum missos, à Bojis violatos, cæteri in Triumviros agrum metantes,

AN. ANTE CHR. N. CCXVI.

Ascon. in Pison. Liv. lib. 21. Polyb. lib. 3.

Ex Polybio, Livio, Silio, aliis.

tantes, factum esse impetum. Mutina confestim obsidione cincta, quæ cum diutius traheretur, simulari cœptum de pace agi, evocatique à Gallorum principibus Triumviri, per colloquii speciem comprehensi sunt. Romani queri, non jus modo gentium, sed & fidem, quæ in id tempus data esset, violatam, Galli negare eos se, nisi redditis obsidibus, dimissuros. Cum de legatis rescisset L. Manlius Prætor, Mutinamque & præsidium in periculo esse intelligeret, ira accensus, effuso agmine obsessis subsidium ferre accelerat. Id quamprimùm Bojis nunciatum, insidias in silva, quæ circa viam erat, collocant, in eas Manlius, inexplorato profectus, præcipitatus, plurimis suorum desideratis, ægre in apertos campos emersit: ibi communitis castris, quamquam accisis rebus, militum animi refecti, quod hostem oppugnatione abstinere cernerent. Iter deinde de integro cœptum, per patentia primùm loca, ubi silvæ rursus intratæ, Boji à tergo iterum apparuere, tum postremos adorti, cum magna trepidatione ac pavore omnium, octingentos ex Romanis occiderunt, sex signa ademere. Finis cædis fuit, ut ex saltu invio atque impedito evasum, inde Romani per aperta præcipiti fuga Tanetum, vicum propinquum Pado, contendêre, ubi à Bojis circumsessi, se munimento ad tempus, commeatibusque fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio, adversus crescentem indies multitudinem hostium, tutabantur. Romam tumultu perlato, Senatus, veritus ne Manlius diuturna obsidione periclitaretur, C. Atilium Prætorem cum una legione Romana, & quinque millibus sociorum, delectu novo à Cos. conscriptis, auxilium ferre jubet: qui sine ullo certamine Tanetum pervenit, Boji enim eo non exspectato, abscesserant. Annibal interea superato Rhodano, incertus utrum quod cœperat iter, rectà in Italiam intenderet, an cum Scipione consule, cujus sub oculis coram exercitus, manus confereret, Bojorum legatos, regulumque MATALUM, ut nomen à Livio scriptum est, Polybius Magilum appellat, tempore obvios habuit, qui se duces itinerum, socios periculi professi, Italiam integro bello, nusquam ante libatis viribus, aggredi persuasere. Postquam sententia stetit pergere ire, advocata concione legatos producit, ad multitudinem itidem verba jubet facere, illi per interpretem eadem consilia ferre, ad transitum Alpium hortari insistunt, se cæterosque Galliæ populos auxilio futuros polliceri, sine metu esse iter his ducibus, ut ut asperum, certè non inexsuperabile, commeatum præterea affatim promittunt, & uberes Italiæ campos, quibus statim ab Alpibus potituri essent, ostentant. Subsequutus Matalum legatosque Annibal, exercitum viæ difficultate & Alpium nomine consternatum, oratione confirmat, argumento inter prima usus, ne in-

MATALUS.

Perottus Polybii interpres Magili nomen omisit.

ne invias crederent, quas illi ipsi quos cernerent legati, non pennis sublime elati, sed pedibus essent transgressi, nec majores quidem eorum indigenas, sed advenas Italiæ cultores, ingentibus sæpè agminibus cum liberis ac conjugibus, migrantium modo, tuto transiisse. Incitatus exemplo & adhorationibus miles, in potestate fuit. Alpes decimo quinto die, difficili hominum jumentorumque labore, magno utrorumque desiderato numero, superatæ sunt. Annibal prima castra ad Alpium radices, in Taurinis metatus, refecto exercitu, in Insubres movit. P. Cornelius Scipio, ut se delusum à Pœno, & ad Rhodani ripas nequicquam destitutum vidit, misso in Hispaniam Cn. fratre, cum optima copiarum parte, ipse admodum paucis comitatus, Italiam defensurus mari repetiit. Pisis exscensione facta, per Etruriam movit, & accepto tirone, quo Prætores Manlius & Atilius adversus Bojos usi, maximis itineribus ad Padum contendit, hostem omnia imparatum, priusquam se ex via colligeret, aggressurus. Inter Padum & Ticinum uterque exercitus in conspectum venit, congressis, victoria à Carthaginiensi stetit. Eo se prœlio Annibali Bojorum virtus, CHRIXO duce probavit, neque illi ferocius ad Rhodanum loquuti, quàm fortius ad Ticinum pugnasse visi, tanta animorum vi, quod à Silio poëta proditum, ut reliquæ aciei ne certandi quidem spatium relinquerent. CHRIXUS.

Nec locus est Tyriis belli, pugnæve, sed omnem
Celticus implevit campum furor: irrita nulli
Spicula torquentur, statq; omne in corpore ferrum.

Sive ea ambitio fortitudinis & audaciæ, adversus novos hospites, sive ira furorque in Romanos fuit. Sed longum sit omnes Silii versus exscribere: paucos istos non pigebit, quibus Chrixus Scipioni Romam captam objicit,

Nemène incensæ, captæq; superfuit urbi,
Vt tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret dextras? ——

Et verò regerit Scipio,

—— Ferre hoc umbris, proavoq; memento,
Quam procul occumbas Tarpeja à sede, tibiq;
Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.

Quæ Chrixum Brenni propinquitatem, quod supra diximus, attigisse, idque per illa tempora clarum exploratumque habitum, profectò ostendunt: neq; nos Brennum Bojis tralatitio illo more vindicare, quo pleræque & Germaniæ & Galliæ, & Britanniæ quoque gentes solent. Chrixus multorum cæde insignis, à Scipione hasta eminus confixus, occisus est. Tum demum populares se recipere, reliquos in laudis & victoriæ consortium admittere.

tere. Annibalem, trajecto Pado cedentes hostes insequentem, Bojorum iterum legatio adiit, & quo magis rata promissa crederet, Triumviros Romanos, Mutinæ interceptos, vinctos tradidit, erant ii Consularis unus, Quæstorii duo. Pœnus collaudata egregia voluntate, data acceptaque fide, fœdus icit, cæterum Triumviros remisit, recipierent per eos sanè obsides suos Boji, sibi satis jurisjurandi sanctitate, religione numinum confirmata, & spectata gentis benevolentia cautum esse. Bojorum exemplum reliqui Gallici nominis in Italia populi sequuti, se se Carthaginiensibus, præter unos Cenomanos, omnes adjunxerunt. Inde cum altero Consule Sempronio ad Trebiam, eâdem quâ ad Ticinum

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXV.

fortunâ, pugnatum est. Proximus annus Cn. Servilium & Cn. Flaminium II. Consules habuit, tertia Romanorum ad Trasumenum clade, Flaminii temeritate contracta, celebris. Ominosum eventu æstimari potuit, nam omnia ex eventu conjici, quàm contra verius est, quod Flaminius prius quam pugna committeretur, Bojos à se olim victos ferociter gloriatus, tremendum vulgus, animis & corporibus juxta ingentibus, Tarpejæ etiam iterum rupi horribile appellavit, oratione quàm paullò an-

DVCARIVS.

te ex Silio attulimus: DVCARIVS quippe Bojus, Flaminium armis & manu insignem tota acie volitantem conspicatus, facie quoque noscitans, ad populares suos conversus, hic hic est Bojorum terror Consul exclamat, qui legiones nostras cecîdit, patres ante se vinctos triumphans egit, jam ego hanc victimam Dis patriis ultoribus, & peremptorum fœdè civium manibus devoveo, subditisque calcaribus equo, per confertissimam hostium turbam impetum facit, atque obtruncato prius armigero, qui se infesto venienti objecerat, Flaminium lancea transfixit, spoliare cupientem, triarii objectis clypeis arcuere. Eo haud dubiè momento victoria stetit, nulla inde pugna, diversis dissipatisque Romanis, effusa in omnes partes fuga sequuta. Sed Insubrem Ducarium Livius appellat. Credo quod ante sex annos Insubribus cum Gargeno auxilio venerit, ubi Flaminium nosse potuit. Silius disertè Bojum dixit,

Advolat ora ferus, mentemq́, Ducarius acri
Nomen erat gentile viro, fusisq́, catervis
Bojorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis, noscensq́, superbi
Victoris vultus.——

Consulem autem à Ducario transfixum, ex Livio est, Silius in-

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXIV.

certis telorum jactibus obrutum scripsit. Trasumenum Cannæ excepere, exitiabile prope rei Romanæ vulnus. Tum L. Postumius Albinus & Ti. Sempronius Gracchus consules designati. Verum Postumius antequam iniret, cum Galliam provinciam Prætor obtineret, à Bojis cum exercitu occisus est, callido ex-

do excogitato consilio, quod fidem difficilè inveniat, nisi Romani ipsi scriptores proderent. Sylva vasta erat, Litana nomine, qua Romanus exercitus transiturus, ejus dextra lævaque circa viam arbores, Boji ita inciderant, ut exigua parte sustentatæ, donec impellerentur immotæ starent, levi momento impulsæ corruerent. Legiones duas habebat Postumius, sociorum tantum, ut viginti quinque armatorum millia conficeret, eæ copiæ ubi saltum intravere, Boji sylvæ oras circumsedentes, extremas arborum succisarum protrudunt, illæ alia aliam cadendo impellunt, itaque propagata ancipiti strage, arma, viros, equos obruunt, ut vix decem homines effugerint, nam cum plerique exanimati essent arborum truncis, fragmentisque ramorum, cæteram quoque multitudinem Boji, inopinato malo trepidam, occasione usi trucidarunt, pauci è tanto numero capti, qui pontem fluminis, ab hostibus antea obsessum, petentes, interclusi sunt. Postumius omni vi obnixus ne caperetur, pugnando occubuit, spolia corporis caputque præcisum, Boji ovantes, templo quod sanctissimum habebant intulere, & purgato capite, calvam patrio more auro cælavere, sacri vasis vicem, quo solemnibus libarent, & poculi, sacerdoti ac templi antistibus. Atrox visum Romanis in mortuum hostem ludibrium, & barbaræ feritatis facinus, qui superioribus tamen annis, per religionis & ipsi speciem, Gallos in foro boario vivos defoderant, adeò de aliorum quàm suis quisque moribus inclementius arbitratur. Præda Bojis haud minor quàm victoria fuit, quamquam magnam animalium partem strages sylvæ oppresserat, cæteræ tamen res, quod fuga nihil dissipasset, stratæ per omnem jacentis agminis ordinem inventæ sunt. Romæ autem tanta nuntium trepidatio sequuta, ut Senatus, qui Cannensi ruinæ non succubuerat, ad hanc calamitatem animos, secundioris fortunæ desperatione, prope submitteret, populus per dies multos clausis tabernis, veluti nocturna solitudine, ferale justitium ageret, donec Ædiles aperiri tabernas, & publicæ mœstitiæ faciem urbi demi jussere, Ti. Sempronius Senatum, oratione consolatus, erexit. De bello adversus Carthaginienses continuando agitatum, Gallicum sive Boicum, quamquam stimulante ira, dilatum est, quod Pœno Italiam armis vastante, multorum dissimulandæ injuriæ, gentis propinquæ & validæ animi amplius irritandi non viderentur.

Polyb. Liv. Zonaras, Frontin. lib. 1. c. 6.

Plut. Marcello, & quæst. Rom. Oros. Zonaras.

Anno belli undecimo, C. Servilius (filius C. Servilii, qui Triumvir agrarius in Placentinæ coloniæ deductione captus) cum Tribunus plebis Romæ fuisset, Aedilis plebejus factus est, plerisque negantibus, jure aut Tribunum plebis fuisse, aut Ædilem esse, quod patrem, quem occisum à Bojis circa Mutinam, opinio per decem annos fuerat, vivere, atque in hostium potestate esse, satis constabat. Anno

Liv. lib. 27.

AN. ANTE CHR. N. CCVII.

ANN. ANTE CHR. N. CCV. Anno duodecimo, Asdrubal Annibalis frater cum maximis copiis in Italiam venit, & Placentia in Bojorum gratiam frustra tentata, ad Senam Gallicam à Claudio Nerone & Livio Salinatore Consulibus, cum exercitu deletus est. Eo prælio, uti & per reliquam Punici belli historiam, multa est apud scriptores Gallorum generatim mentio, facili negotio ad Bojos privatim plerumque derivanda, sed ancipitib⁹ conjecturis certam fidem adjungere, ego nemini sim auctor. Illud manifestam interpretationem habet, cum cæso Asdrubale, victoria, non jam unius alicujus prœlii, sed totius belli, à Pœnis ad Romanos, etiam Annibalis confessione inclinaret, itaque se se occasio priores injurias ulciscendi a-
CCIV. periret, eoq; jussus esset Q. Manlius Thurinus Prætor, L. Veturio Liv. lib. 28.
Philone, Q. Cæcilio Metello Consulibus, agros Gallorum, qui Asdrubalem sub ejus adventum juvissent, populari, eâ procella Bojos præcipuè fuisse involutos; quippe cum se Annibali non in Italia, ut alii plerique, adjunxerint; sed eo veniendi fuerint auctores, quam cupidè fratrem subsidio subeuntem exceperint, ne conjectura quidem indiget. Ad Bojos & Insubres quoque illud pertinet, quod Livius scripsit, Placentinorum & Cremonensium legatos, questos Romæ iis Consulibus, agrum suum ab accolis Gallis incursari ac vastari, magnamq; partem colonorum dilapsam esse, & infrequentes se urbes, agrum vastum ac desertum habere. Placentiam enim Boji, alteram Insubres accolebant, Manlio Prætori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur.

CCI. Anno post Annibalis in Italiam adventum decimo quinto,
C. Servilius Consul, patrem C. Servilium, & C. Lutatium pa- Liv. lib. 30.
truum, ex Bojorum demum servitute liberatos, Romam reduxit; qua id verò occasione, quibusq; conditionib⁹, à nemine proditum invenio, neque quis tertii Triumviri agrarii T. Annii, fue-
CIC. rit exitus. Annibal secundum hæc in Africam, Carthaginiensium jussu revertit. Biennio post, Punicum bellum, omnium quæ populus Romanus unquam gessit, in omnem partem maximè memorabile, pace finitum est. Eodem anno P. Ælius Pœtus Con- Liv. lib. 31.
sul, cum audisset à Bojis incursiones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitariis, tumultus ejus caussa scriptis, & additis ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium sociorum præfectum, per Vmbriam Bojorum agrum jussit invadere, ipse eodem aperto itinere per montes duxit. Appius Bojorum fines ingressus primo populationes satis prosperè ac tutò fecit, delecto deinde ad castrum Mutilum idoneo loco, ad demetenda frumenta (jam enim maturæ erant segetes) profectus, neque explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes atque operi intentos tutarentur, positis, improviso hostium impetu cum frumentatoribus est circumventus, inde pavor fugaque

C etiam

etiam armatos cepit. Ad ſeptem millia hominum palata per ſegetes, ſunt cæſa, inter quos ipſe C. Appius Præfectus, cæteri in caſtra metu compulſi, inde ſine certo duce, conſenſu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum ſuarum, ad Conſulem per ſaltus prope invios profugere. Conſul magno ſuorum malo, Bojorum fines populatus, Romam rediit.

Cæterum pacatis Carthaginienſibus, ſuperfuere ex magno bello reliquiæ, & reſtincti incendii quodammodo ſcintillæ; ſubſtiterat in Liguria Pœnus Amilcar quidam, incertum ex Aſdrubalis an Magonis exercitu, eo duce proximo año Inſubres, Cenomani & Boji, parati ſequi omnem, quæ Romanis adverſa eſſet, novitatis auram, excitis Sallyis Ilvatibusque, & cæteris Liguſticis populis, Placentiam invaſerunt, & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incenſa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasque relictis, trajecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades ſpatium colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq; per muros diſponenda, ut obſiderentur tamē prius, quam expugnarentur, nuntiosq; ad Prętorem mitterent. L. Furius Purpureo, provinciæ Galliæ Prætor præerat, cætero exercitu ex Senatusconſulto dimiſſo, præter quinq; millia ſociorum ac Latini nominis, cum iis copiis in proxima regione provinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. Is tum Senatui Romam ſcripſit, duarum coloniarum, quæ velut clauſtra ad cohibendos Gallicos tumultus oppoſitæ, ingentem illam tempeſtatem Punici belli ſubterfugiſſent, alteram captam ac direptam ab hoſtibus, alteram oppugnari; nec in exercitu ſuo ſatis præſidii colonis laborantibus fore, niſi quinque millia ſociûm quadraginta hoſtium millibus, tot enim in armis eſſe, trucidanda velit objicere, & tanta ſua clade jam inflatos excidio coloniæ Romanæ augere animos. Litteris in Senatu recitatis, non contemnenda res viſa, juſſus C. Aurelius Conſul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem jam edixerat, Arimini eadem die adeſſe jubere, & aut ipſe ad opprimendum tumultum Gallicum proficiſceretur, aut L. Furio Prætori ſcriberet, cum ad eum legiones ex Etruria veniſſent, proficiſceretur ipſe ad coloniam obſidione liberandam. Legati item in Africam ad Carthaginienſes miſſi, Amilcarem civem eorum, excito ad arma contra Populum Romanum Gallorum, Inſubrum, Cenomanorum, Bojorum, Ligurumque exercitu bellum contra fœdus facere, eum, ſi pax placeret, revocandum & dedendum eſſe. Reſponſum à Carthaginienſib⁹, nihil ſe de Amilcare ultra facere poſſe, quam ut exilio eum mulctarent, bonaq; ej⁹ publicarent. Traducto verò conſulari exercitu ex Etruria Ariminum, quinq; millia ſociorum ex Gallia in Etru-

Liv. Oroſ. Zonar.

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVIII.

Etruriam transierunt. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adversus Bojos & reliquos fœderatos populos, Cremonam adhuc obsidentes, profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab iis posuit. Creditum Gallos opprimi potuisse, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset, palati enim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio, sed lassitudini militum timuit, quod raptim ductum erat agmen. Galli clamore suorum ex agris revocati, omissa præda, quæ in manibus erat, castra repetivere, & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit, sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu Galli in prœlium venerunt. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atq; obterere se se dextram Romanam alam, quæ ex sociis erat sub M. Furio, sperarunt posse: ubi id parum procedebat, circumvenire à cornibus & amplecti aciem, quod multitudine superantibus facile videbatur, conati sunt. Id ubi vidit Prætor Romanus, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis, dextra lævaque, alæ, quæ in prima acie pugnabat, circundare M. Cæcilio Legato mandat, ipse ædes Jovi duas vovet, si eo die hostes fudisset, quæ re dubia & ancipiti Romanorum religio: L. Valerio item Legato imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumvenire eos aciem patiatur, simul & ipse, ut extenuatam mediam aciem Gallorum diductis cornibus vidit, signa inferre confertos milites, & perrumpere ordines jubet, ita cornua ab equitibus, & medii à pedite pulsi, ac repente, cum omni parte cæde ingenti sternerentur, Galli terga vertêre, fugaq; effusa castra repetierunt; fugientes persequutus eques, mox & legiones insequutæ, in castra impetum fecerunt. Magna ea strages, nec Romanis incruenta fuit, Bojorum sociorumq; minus sex millia inde effugerunt, cæsa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militaribus septuaginta, carpentis Gallicis multa præda oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Pœnus, & tres imperatores nobiles Gallorum cecidere, nomina non extant. Ad duo millia captivorum Placentinorum liberata. Romanorum sociorumque circiter duo millia desiderata, plurimi dextræ alæ, in quam primo impetu ingens vis hostium illata est. Consul Aurelius, confecto jam bello, quod difficillimum appellavit Orosius, in provinciam venit, & indignatus Prætorem se absente rem gessisse, in agrum hostium legiones induxit, populandoque, cum præda majore quam gloria, bellum gessit. Romæ supplicatio per triduum fuit, L. Furio triumphus decretus, is trecenta viginti millia æris, argenti centum septuaginta millia pondo, in ærarium tulit, neq; spolia prælata, neque milites sequuti, quos penes se retinuerat Consul.

Oros. lib. 4. c. 20.

Zonaras auctor est, fœderatos legatos de pace misisse, quæ Liguribus data sit, Gallos nihil impetrasse, neque Amilcarem illo anno occubuisse, quo duce postea Galli multas Romanis clades intulerint, & Placentiam sequenti demum anno fuisse oppugnatam; verum ego Livii fidem sequi malo. Sequenti Cn. Bæbius Pamphilus Prætor, temere Gallorum Insubrum fines ingressus, prope cum toto exercitu circumventus, supra sex millia & sexcentos milites amisit. Sex. inde Ælius Pætus Consul, cum duos in provincia exercitus sub se subque C. Ælio Prætore haberet, nihil tamen memorabile adversus Gallos gessit, totum prope annum Cremonensibus Placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant, consumsit.

Liv. lib. 32. — ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVII. — CXCVI.

Galli lentitudine animati, spiritus tollebant, nec mediocria agitare, sed ad veterem majorum fortunam aspirare visi, Romanis curam addidere, ut ambos contra illos consules, C. Cornelium Cethegum, L. Minutium Ruffum mitterent. Cornelius recta ad Insubres via, qui assumptis Cenomanis in armis erant, profectus est; L. Minutius ad inferum mare flexit iter, Genuamq; exercitu adducto, ab Liguribus bellum orsus, brevi plerisque eorum civitatibus atque oppidis potitus est. Et jam omnia cis Padum, præter Gallorum Bojos, Iluates Ligurum, sub ditione erant, quindecim oppidis, hominum viginti millium deditis. Inde in agrum Bojorum legiones ductæ. Bojorum exercitus, haud ita multò ante Pado trajecto, junxerat se Insubribus & Cenomanis, quod acceperant Consules conjunctis legionibus rem gesturos, ut & ipsi collati in unum firmarent vires. Posteaquam fama accidit alterum consulem Bojorum agros urere, seditio extemplo orta, postulare Boji, ut laborantibus opem universi ferrent, Insubres negare se sociorum caussâ sua deserturos, ita divisæ copiæ, Bojis in agrum suum tutandum profectis, Insubres cum Cenomanis super amnis Mincii ripas consederunt. Ibi Insubres Cenomanorum perfidia proditi, magna pugna à Cornelio Consule victi sunt. Amilcarem Pœnum imperatorem, qui belli caussâ fuisset, quemque ante triennium cecidisse, Livium secuti scripsimus, tunc demum vivum in Romanorum potestatem venisse, quidam auctores habent. Minutius primo effusis populationib' peragraverat fines Bojorum, deinde ut relictis Insubribus ad sua tuenda receperunt se se, castris se tenuit, acie cum illis dimicandum ratus. Nec Boji detrectassent pugnam, ni fama allata victos Insubres, animos fregisset. Itaque relicto duce & castris dissipati per vicos, sua ut quique defenderent, rationem belli Consuli mutarunt: omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendæ, rursus populari agros, urere tecta, vicosque expugnare cœpit, oppidorum aliquot & vicorum, in tempus simulatas ullo

Zonaras. — CXCV. — Liv. lib. 33.

ullo pignore deditiones extorsit, magno interim etiam militum numero amisso, inter quos T. Juventius, & Cnæus Labeonis frater militum tribuni, cum multis aliis viris fortibus, civibus ac sociis, adversa pugna ceciderunt. Inde Ligustini Ilvates, ut Insubres acie victos, Bojos territos audivere, ita ut spem certaminis tentare non auderent, in potestatem veniunt. Romæ ob res prosperè gestas supplicatio quatridui decreta est. Cornelius de Insubribus Cenomanisque in urbe, Minutius de Liguribus & Bojis, injussu Senatus & populi, in Monte Albano triumphavit. Sed Minutii Triumphus ut loco, ita fama rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit, signis carpentisque & spoliis alterum ferme æquavit, pecuniæ etiam prope par summa fuit, æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti, septuageni æris militibus divisi, duplex equiti, triplex centurioni.

Liv. lib. 32.

Liv. lib. 33.

AN. ANTE CHR. N. CXCIV.

COROLAMVS

Proximus annus L. Furium Purpureonem, quem Prætorem cum Gallis pugnasse diximus, & M. Claudium Marcellum Consules habuit, uterq; contra Gallos profectus est. Marcellum Bojorum fines ingressum, fatigato per diem totum milite via facienda, castra in tumulo quodam ponentem, COROLAMVS regulus Bojorum, cum magna manu adortus, ad tria millia hominũ occidit, & illustres aliquot viri in illo tumultuario prœlio ceciderunt, inter quos præfecti sociûm T. Sempronius Gracchus, M. Junius Syllanus, & tribuni militum de legione secunda A. Ogulnius & P. Claudius. Castra tamen à Romanis permunita retentaque, cum Boji à prospera pugna nequicquam oppugnassent. Stativis deinde eisdem per dies aliquot se Marcellus tenuit, dum & saucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boji ad moræ tædium minimè patientes, in castella sua vicosque dilapsi sunt. Marcellus inde emissus, Pado confestim trajecto, adversus Insubres & Comenses rem feliciter gessit. Quamquam inter scriptores ambigitur, utrum in Bojos prius an Insubres exercitum duxerit, adversasq; prosperæ res obliteraverint, an victoria trans Padum parta, deformata sit clade in Bojis accepta. Sub hæc tam varia fortuna gesta, L. Furius Purpureo alter Consul, per Vmbriam in Bojos venit. Jam castro Mutilo appropinquabat, cum veritus, ne intercluderetur simul à Bojis Liguribusque, eadem via qua adduxerat reduxit, & magno circuitu per aperta eaque tuta loca ad collegam pervenit. Dein junctis exercitibus, primum Bojorum agrum, usque ad Felsinam oppidum, populantes peragraverunt. Ad Bojorum decus pertineat, quod Felsinam Bononiæ appellationem à Bojis traxisse sunt qui scripserint, nam conjecturam qua situs, qua fluvius ibi Rheni nomine, juvat.

Raph. Volat. comment. lib. 4. P. Marsus in 8. lib Silii, & recentiores alii plerique.

juvat. Sed nobis vera præ speciosis sint ; Bononia appellata cum hæc urbs,tum aliæ alibi terrarum,Latina origine, à bene ominantibus colonis,uti Placentia,Pollentia, Valentia, Florentia, Beneventum,& ejus generis pleræque. Felsina tamen,Bononiæ nomen undecunque habeat,Bojorum fuit. Eam tunc cæteraq; castella, & Bojos ferè omnes , præter juventutem, quæ in armis erat (in devias sylvas recesserat) in deditionem venisse Livius
Liv,lib.33. auctor est. In Ligures deinde traductus exercitus. Boji obnoxiam pacem aversi , & negligentius coactum agmen Romanorum , quia ipsi procul abesse viderentur,improviso aggressuros se rati,per occultos saltus sequuti sunt, quos non adepti,Pado repente navibus trajecto,Lævos Lebuosq; cum pervastassent,redeuntes inde extremo Ligurum fine , cum agresti præda in agmen Romanum incidunt. Celerius prœlium acriusq; commissum,quam si tempore locoq; ad certamen destinatis, præparatis animis concurrissent. Bojus qui lacessitum venerat,Romanorum ferocia perterritus,pulsus est.Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet apparuit , nam ita cædis magis quàm victoriæ avidi pugnarunt Romani,ut vix nuntium cladis Bojis reliquerint.Marcellus de Insubribus Comensibusq; triumphavit; Purpureoni collegæ Bojorum triumphi spem reliquit , quia ipsi propriè adversa pugna in Bojis evenerat,collegæ secunda. Apud
Oros.lib. 4.c.20. Orosium lego , Marcellum in Etruria à Bojis oppressum , magnam partem exercitus amisisse , quod ad Corolami victoriam referendum , alterum postea Consulem Furium auxilio accessisse, itaque ambos universam Bojorum gentem igni ferroque vastantes,ad exitium propemodum usque delevisse.

Liv.lib.33. M.Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coss. fractis proximo anno quadamtenus Insubrum & Bojorum animis , uni Valerio Consuli Gallia provincia decreta est. Is per æstatem cum Bojo- AN. ANTE CHR.N. CXCIII.
Liv,lib.34. rum exercitu propter Litanam silvam, quæ L. Postumii Consulis clade, Bojorum victoria, ante annos XX nobilitata fuerat, signis collatis secundo prœlio conflixit. Octo millia Bojorum cæsa traduntur , cæteri omissis in præsens armis, quæ proxima quaque occasione reprehenderent, in vicos suos atque agros dilapsi. Valerius reliquum æstatis quieta provincia , circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituens, quæ in iis CXCII. oppidis bello diruta fuerant. P. Cornelio Scipione Africano II. T.Sempronio Longo Consulibus , ambobus rursus Gallia provincia decreta est. Eo anno L. Valerius Flaccus Procos. circa Mediolanum cum Insubribus & Bojis,qui DORVLACO duce,ad DORVLACVS concitandos Insubres Padum transgressi erant,signis collatis depugnavit,decem eorum millia cæsa sunt. Sempronius postmodum Consul in provinciam profectus , in Bojorum etiam agrum

grum legiones duxit. BOIORIX tum regulus eorum, cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, castra idoneis locis posuit, ut appareret dimicaturos, si Romani fines intrassent. Consul ubi quantæ copiæ, quanta fiducia esset Bojo sensit, nuntium ad collegam mittit, ut, si videretur ei, maturaret venire, se tergiversando rem in ejus adventum extracturum. Quæ caussa Sempronio cunctandi, eadem Bojis, præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquam conjungerentur consulum copiæ, rem transigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam, si quis contra egrederetur, tertio subiere ad vallum, castraq; ob omni simul parte aggressi sunt. Consul Romanus extemplo arma capere milites jussit, armatos paulisper continuit, ut & fiduciam hosti augeret, & disponeret copias, quibus quæque portis erumperent. Duæ legiones duabus principalibus portis utrimque signa efferre jussæ, sed in ipso exitu ita conferti obstitere Boji, ut clauderent viam. Diu in angustiis pugnatum est, nec dextris magis gladiisq; res gerebatur, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebant, Romani ut signa foras efferrent, Boji ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent; nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt, quam L. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille secundæ legionis, signa adempta signiferis in Bojos jecerunt, dum repetũt enixè signum, priores secundani se porta ejecerunt. Jam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta adhuc hærente, cum alius tumultus à diversa parte castrorum est exortus, in portam Quæstoriam sive decumanam irruperant Boji, resistentesq; pertinacius occiderant, L. Postumium Quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium Præfectos sociûm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra Romana erant, donec cohors extraordinaria missa à Consule, ad tuendam Quæstoriam portam, eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim castris expulit, & irrumpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria prœlia circa castra locis distantibus erant, clamoresque dissoni, ad incertos suorum eventus, à præsenti certamine animos pugnantium avertebant: Usque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe pugnatum est, labor & æstus, & sitis inter hæc intolerantia, cum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes impetum fecerunt Romani, fusosq; in castra compulerunt. Signum inde receptui à Sempronio datum est, ad quod major pars receperunt se se, pars certaminis studio, & spe potiundi castris Boicis, perstitit ad vallum, quorum paucitate contempta, Boji universi ex castris

BOIORIX CVM DVOBVS FRATRIBVS.

erumpunt, fusi Romani, quæ imperio Consulis noluerunt, suo pavore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc, nunc victoria nunc fuga eo die fuit, Romani tamen scriptores Bojorum XI millia, Romanorum V millia occisa fuisse prodidere. Sanè Boji in intima finium se se receperunt, Sempronius Placentiam legiones duxit. Africanum alii cum Sempronio conjuncto exercitu, Bojorum Ligurumque agros populatum isse, quoad progredi silvæ paludesque passæ sint, scribunt, alii nulla memorabili re gesta, Romam rediisse. Et Asiaticum, Africani fratrem, cum Bojorum gente, viginti millibus interfectis, conflixisse habent manuscripti quidam codices, ejus libelli, qui de viris illustribus conceptus est. At verò, cum nec temporis nec loci rationem ascribant, & multò plurima exempla ejus ipsius libri iis verbis careant, fit ut germana ab auctore esse, fidem non impetrent.

Annotavit Frid. Sylburgius.

L. Cornelio Merula, Q. Minutio Thermo Coss. Cornelius Galliam provinciam sortitus, per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum duxit. Boji, quamquam in aciem prodeunte eo, pugnam detrectare, Romanos ipsorum artibus, neque feliciter, neque cautè satis, petere, Romani ubi nemo obviam exiret, discurrere. Sed diripi sua impunè, quàm tuendo certamen conserere Boji malebant, ut contemptum & incuriam ea ratione Romano augerent, per quæ occasionem secundiori pugnæ sperabant. Postquam omnia ferro igniq; satis evastata erant, Consul agro Boico excessit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat. Boji ubi egressum è finibus suis sensere, sequuti silenti agmine, locum insidiis quærentes, nocte prægressi castra Romanorum, saltum insederunt, qua Consuli prætereundum erat. Id cum parum occultè fecissent, Consul, qui multa nocte solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem expectavit, & cum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum misit. Posteaquam relatum est, quantæ copiæ, & in quo loco essent, totius agminis sarcinas, multa præda graves, in medium conjici jussit, & triarios vallum circumjicere, cætero exercitu instructo ad Bojos accessit. Idem & Boji fecerunt, ubi apertas esse insidias, & recto ac justo prœlio dimicandum viderunt. Hora diei secunda ferme concursum est, sinistra sociorum equitum ala & extraordinarii prima in acie pugnabant, præerant duo consulares legati, M. Marcellus & T. Sempronius prioris anni consul. Cornelius nunc ad prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis, ne certaminis studio prius procurrerent, quàm datum signum esset, equites earum extra aciem in locum patentem L. & P. Minutios Trib. milit. educere jussit, inde cum signum dedisset, impetum ex aperto facerent.

Liv. lib. 35.

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCI.

Hæc

Hæc agenti, nuntius à Sempronio venit, non sustinere extraordinarios impetum Bojorum, cæsos permultos esse, & qui supersint, partim labore, partim metu remisisse ardorem pugnæ, legionem alteram ex duabus, si videretur submitteret, priusquam ignominia acciperetur. Secunda legio missa est, & extraordinarii recepti, tum redintegrata est pugna, cum & recens miles, & frequens ordinibus legio successisset, & sinistra ala ex prœlio subducta est, dextera in primam aciem subiit. Sol ingenti ardore torrebat, nullius rei æquè atq; æstus impatientia corpora Bojorum, densis tamen ordinibus, vigentibus animis, in spe bona, nunc alii in alios, nunc in scuta incumbentes, impetum Romanorum sustinebant. Quod ubi animadvertit Consul, ad perturbandos eorum ordines C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quàm concitatissimos equos immittere jubet, & legionarios equites in subsidiis esse. Hæc equestris procella, confudit & turbavit, deinde dissipavit aciem Boicam, non tamen ut effusa fuga terga daret, obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes, sed interequitantes alarii non patiebantur. Consul ut fluctuantem, & in fugam inclinatam animadvertit, obtestabatur milites, paullulum adniterentur, victoriam in manibus esse, dum perturbatos & trepidantes viderent, instarent, si restitui ordines sivissent, integro rursus eos prœlio, & dubio dimicaturos, simul inferre vexillarios jussit signa, itaque omnes connixi, tandem averterunt Bojos. Postquam terga dabant, & in fugam passim effundebantur, tum ad persequendos eos legionarii equites immissi. Quatuordecim millia Bojorum eo die cæsa sunt, vivi capti mille nonaginta duo, equites ducenti viginti unus, tres duces, signa militaria ducenta duodecim, carpenta sexaginta tria. Nec Romanis victoria parvo stetit, supra quinque millia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa, centuriones tres & viginti, præfecti sociûm quatuor, & M. Genutius & M. Martius Trib. militum secundæ legionis. Cornelio Cos. triumphus negatus est, quod fortuna populi Romani & militum virtute, non sua ipsius opera & consilio vicisse, sua verò potissimum culpa magnum militum numerum amisisse, hostem qui deleri poterat, è manibus emisisse crederetur, eo quod laborantibus subsidia tardius submissa, & equitibus legionariis signum serò datum, nec fugientes persequi licuerit.

Quam Bojorum ea pugna res afflixerit, sequens annus aperuit, quo L. Quinctius Flamininus, Cn. Domitius Ahenobarbus fuere Coss. cum unus per Ligures, alter ab Arimino in Bojos venisset, & duobus diversis agminibus agrum latè pervastassent, illos tamen quiescentes non excitarunt, quin etiam primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde senatus universus cum liberis, ANN. ANTE CHR. NAT. CXC.

beris, poſtremò, in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat (ſumma omnium mille quingenti) ſe ſe transfugio Romanis credere, quam armati vim repellere maluere. Flagitium inter ea crudelitate & libidine fœdum atque immane, à Quinctio perpetratum eſt, quod cenſoriam M. Catonis notam poſt novem inde annos meruit. Philippum Pœnum puerum à ſe adamatum, ab Roma in provinciam, ſpe ingentium donorum perduxerat: is per laſciviam cum cavillaretur, exprobrare Quinctio perſæpe ſolitus, quod ſub ipſum ſpectaculum gladiatorum abductus ab Roma eſſet, ut obſequium amatori jactaret. Forte epulantibus illis, cum jam vino incaluiſſent, nuntiatum in convivio, nobilem Bojum cum liberis transfugam veniſſe, convenire Conſulem velle, ut ab eo fidem præſens acciperet. Introductus in tabernaculum, per interpretem alloqui Conſulem cœpit, inter cujus ſermonem, Quinctius puero, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorum ſpectaculum reliquiſti, jam hunc Gallum morientem aſpicere? Et cum is vix dum ſeriò añuiſſet, ad nutum pueri Quinctius, ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat, loquenti Bojo caput primum percuſſit, deinde fugienti fidemq; Pop. Rom. atque eorum qui aderant imploranti, latus transfodit. Atrox haud dubiè, & barbarum facinus, animos Bojorum, ad omnem jam pacis patientiam compoſitos, avertit. Itaq; P. Cornelio Naſica, M. Acilio Glabrione Coſs. bellum, quanta ante eam diem maxima contentione recruduit, exitu neque pro æquitate cauſſæ, neque pro Bojorum virtute, ſed pro una omnium gentium victoris populi fortuna. Naſicæ demandatum eſt, qui legionibus in hoſtilem agrum inductis, Bojos obvios, ſignis collatis, ingenti victoria ſuperavit. Antias Valerius retulit, duo de triginta millia Bojorum cæſa, capta tria millia & quadringentos, ſigna militaria centum viginti quatuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta ſeptem, ex Romanis mille quadringentos octoginta quatuor cecidiſſe. Naſica, in hanc fere ſententiam, oratione quam pro triumpho habuit, plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hoſtium cæſam, neque cum tot millibus Bojorum quenquam ante ſe imperatorem pugnaviſſe, multa millia capta, ſenes puerosq; ſupereſſe, dixit. Caſtra etiam in Romanorum poteſtatem venere. Boji tot continentibus cladibus attriti, nullis reliquis quas victori objicerent viribus, ſe poſt adverſam pugnam coacti extemplo dedere, imperatis obſidibus, dimidia fere agri parte mulctati ſunt, quo ſi vellet Pop. Rom. colonias poſſet mittere. In triumpho, Gallicis carpentis arma ſignaque & ſpolia omnis generis tranſvecta, & vaſa ænea Gallica, & cum captivis nobilibus, equorum captorum quoq; greges traducti, aurei,

Liv. lib. 39. Alii paullo aliter, ſed fides habēda Livio, qui Catonem ſequitur.

Liv. lib. 36.

ANN ANTE CHR NAT. CXIC.

aurei torques translati mille quadringenti septuaginta, ad hæc auri pondo ducenta quadraginta quinque, argenti infecti factique in Gallicis vasis, non infabrè more gentis factis, duo millia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quatuor, militibus, qui currum secuti sunt, divisi triceni viceni quini asses, duplex centurioni, triplex equiti. Plautus, Latinorum poëtarum festivissimus, sive Nasicæ triumphum, sive superiora bella Boica spectans, Capteiveis comœdiâ Stalagnum Bojum servum induxit, & in ambiguo Bojæ nomine jocatus est. Gnarus scilicet popularis artifex, animos afficere & delectare validius ea, quæ in præsenti usu & quodammodo conspectu sunt, itaque fabulis suis non tantum Bojos, sed & Pœnos, & Reges Philippum, Attalum, atque Antiochum, aliaq; ejus temporis aspersit.

ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXVIII. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Consulibus, Lælio Gallia provincia decreta. Placentinorum & Cremonensium legati in senatu questi inopiam colonorum, aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam, quod & antea contigerat, tædio accolarum Gallorum reliquisse colonias, supplementum impetravere. Lælius Consul ex Gallia Romam reversus, non solum colonos in id supplementum scripsit, sed ut novæ coloniæ duæ in agrum qui Bojorum fuisset deducerentur, retulit, atque eo auctore senatus censuit. Liv. lib. 37.

CLXXXVII. Anno proxime sequenti imperium cum exercitu in Gallia prorogatum. Ante diem tertium calendas Januarias Bononiam Latina colonia deducta est, deduxerunt L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappus, Triumviri, tria millia hominum sunt deducta, equitibus septuagena jugera, cæteris colonis quinquagena sunt data, ager captus de Gallis Bojis fuerat, Galli Tuscos expulerant, uti à nobis suis locis memoratum, Boici nomen tenuit, etiam postquam in Romanorum potestatem venit, quod Sextus Pompejus ex Verrio Flacco retulit. Bononiam, olim Felsinam, Etruriæ quondam principem Plinius appellat. Sext. Pompei. v. Boicus ager. Lib. 3. c. 15

CLXXXVI. M. Valerio Messalla, C. Livio Salinatore Coss. Boji, cum Romana arma annos supra ducentos ab urbe capta exercuissent, multis prœliis victores, pluribus fortasse victi, bello demum inferiores, quæ omnium populorum adversus Romanos fortuna fuit, anno circiter quadringentesimo, postquam in Italiam commigrarũt, ea excesserunt. Sive sponte id ipsi sua, qui ea carere mallent, quam obnoxiam pacem, reliquarum Italicarum gentium exemplo, atque servitutem fœderis specie colere: sive quæ Strabonis sententia, vi pulsi. Julius Obsequens sine prœlio ejectos esse scripsit: Bojos Gallorum nomine complexus, nec enim cæteræ Gallicæ gentes Italiam tum reliquere. Sed utrovis modo res Strabo. lib. 5. Cujus rei vel illud argument[um]

est, quod sequentibus statim Coss. Gallia provincia M. Furio Prætori decreta. Liv. lib. 38.

res gesta, est ad gloriam eximium, & nescio an exempli unici, aut tam constantem in universa gente fuisse libertatis respectum, aut populum Romanum, tantis jam tunc opibus, ut maximi quique Reges, & florentissimæ orbis terrarum civitates, obsequium certatim deferrent. Italiæ sibi tamen nunquam satis certam & fixam possessionem destinasse, quamdiu Bojus cis Alpes consisteret. Notæ hæc & expertæ fortitudinis confessio. Cujus à nobis hoc omni libro documenta prodita, sed ea haud dubiè pauciora & exiliora quam pro re, quod nullis domesticis monumentis adjuti, testimonia à Romanis, propalam hostibus, & à Græcis, qui Romanis vixere obnoxii, habuimus necesse emendicare.

Liv. lib. 39.

Mútina posthæc & Parma, coloniæ civium Romanorum, in reliquum agri Boici sunt deductæ, bina millia hominum octona jugera Parmæ, quinta Mutinæ acceperunt, M. Æmilio Lepido, T. Ebutio Caro, L. Quinctio Crispino trimviris.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber ſecundus.

AEtate, qua Bojos in Italiam transgreſſos diximus, Hercyniam ab iis quoq; ſylvam inſeſſam, ſupra demonſtratum eſt. Hæc Eratoſtheni & Græcis fere cæteris Orciniæ nomine cognita, incredibili tunc temporis magnitudine erat & vaſtitate. Cæſari tanto poſt proditum, latitudinem novem dierum iter patere, longitudinem incompertam eſſe, cum ad ſexaginta dierum iter quidam proceſſerint, neq; tamen ad ejus exitum adierint, certè oriri ab Helvetiorum & Nemetum & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubii regione pertingere ad fines Dacorum & Anartium, hinc ſe flectere ſiniſtrorſus, diverſis à flumine regionib⁹, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingere. Boji in medio ſaltu ad Albis fontes, loco aperto, uberes agros, manſuro Bojohemi nomine tenuere. Elati inde ſucceſſib⁹, porrò per ſylvam pergentes, plurium populorum armis conſociatis imperium protendêre. Nam quod Trogus memorat, ex trecentis hominum millibus, quæ Galli, veluti ver ſacrum, ad ſedes novas quęrendas misêre, partem in Italia conſediſſe, quæ urbem poſtea Romam captam incenderit; partem Illyricos ſinus penetraſſe, quæ in Illyricum venit, illa fuerit oportet, cui Livius Hercynios in Germania ſaltus, Sigoveſo imperatore, deſtinatos ſcripſit, unde trajecto Danubio breviſſimus eſt in Illyricum tranſitus. Hanc avibus ducibus iter feciſſe creditum, perq; barbarorum ſtrages in terram Pannoniam perveniſſe. Principes Boji, monumentum in adverſa ripa, ad ipſum ſtatim Danubii trajectum poſuere, Bojodurum, qua Oenus Vindelicos & Noricos interfluit,

Lib. 1. pag. 5.
Cæſ. lib. 6. de bel. Gal.
Juſtin. lib. 24.
Ptolem. Notit. Itin. Anton.

fluit, Germaniæ magnæ objectos utrosq; : magnus præterea circa agri modus, à Vindelicorum quippe finibus ad Pannoniam, Norici longitudine fusus, genti attributus est, quem ob eas, quæ postea rerum varietates consequutæ, Bojorum deserta Strabo & Plinius appellavere. Domandis Pannoniis varia cum finitimis populis bella à Gallis gesta, per multos annos, & resederit forte an Boici nominis vestigium in Biis, Pannoniæ populo, aut Boeis, ut Latini quidam Ptolemæi codices præferunt, quos ex Bojis Græcorum natos, manifestum. Tandem perpetuis animati victoriis, divisis agminibus, alii Macedoniam, Belgio aut Bolgio aliquo duce, Thraces & Triballos alii, sub Cerethio, reliqui multò maxima manus, Græciam sub Brenno & Acichorio & Emano & Thessaloro, aut THESSALONO, omnia ferro proterendo, petiere. Brennum Prausum natione fuisse Strabo auctor est, reliquorum patria silentio dissimulata: sed Thessaloni nomen, siquidem cum Thassilone idem est, gentile Boicum inde scias, quod hoc plerique Bojorum principes usi, neque ulli, quod constet, præterea. Bellum variè gestum. In Macedonia Ptolemæus Ceraunus captus occidit: Thraciæ expeditionis memoria nulla superest: Brenni exercitum Delphos aggressum, Græci narrant, sacrilegii poenas luisse, per omnia humanæ patientiæ exempla. Interim satis constitit, si Brennus Thessaloni & Emani consilio usus, hostes imparatos aggredi maturasset, serum Apollinis & sororum fuisse futurum auxilium. Delphica autem clades annos centum totos post Romam captam contigit, quod tum Polybius indicat, tum aliàs ostendere proclive est; ut admodum absurdè senserint, qui cum Camillo istum ipsum Brennum composuere. Sed magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ solum contingeret, seditione in Dardanis orta à reliquo exercitu abruperant, & secessione facta, in Thraciam averterant. Ii Tolistobogii, Trocmi & Tectosages fuere: Lomnorius & Lutarius reguli memorantur, ut hic, quantum existimare licet, Tectosages, ille Trocmos duxerit: primis, TOLISTVM an TOLISTONEM præfuisse, non dubia habentur indicia. Tolistobogiorum enim, longum contortuplicatumque nomen, à ducis appellatione tractum, Strabo scriptum reliquit. Idem cum prodiderit, nullos in tota Gallia, citra ultráve alpes, Tolistobogios populos reperiri, unde Asiatici originem duxisse credendi sint, quam tamen hinc manifestè traxerint, facile fuit intelligere, primores syllabas ad ducem privatim pertinere, reliquas populum respicere; Bogiorum nimirum & Bojorum tam nullo discrimine, ut unam eam eandem gentem esse, ne monendum quidem videatur. Non longè Appianus atque Stephanus abeunt, qui Tolistobios vocavere, aut Ptolemæus, qui Tolisto-

Marginal notes: Strabo lib. 7. — Plin lib. 3. c. 24. — Editio Rō. an. 1478. — Justin. lib. 24. — Pausan. lib. 10. — THESSALONVS. — Pol. lib. 2. — Liv. lib. 38. — TOLISTVS, sive TOLISTO. — Strab. lib. 12. & 4. — Ap. Syriac.

Toliſtobo ȝos, ut Stephanus tamen Toliſtobogios ab Eratoſthene dictos annotaverit. Sed quando nulla, in aſſerendo eximio gentis ornamento, auxilia aſpernanda, graviſſimum teſtimonium, quamtumvis nuperi ſcriptoris, non præteribimus. Carolus Sigonius, homo noſtræ ætatis inprimis certus & diligens, obſervavit veteres manuſcriptos codices, quibus ille optimis uſus & quorum præcipua debet eſſe auctoritas, Toliſtobojorum vocabulum, totidem prorſus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Nos Bojos & Tectoſages conterminos ad Hercyniam coluiſſe, ſuperiori libro oſtendimus, quam ſimul proficiſcendi, & copias conjungendi occaſionem fuiſſe, credibile. Polybius, circa paludem Lychnidiam in Illyrico, Bojorum, ad ipſam prope Dardaniam meminit, quos reliquias eorum qui longius progreſſi, gentile nomen, aſcita ducis appellatione adauxerunt, exiſtimamus. Quamquam vernacula alia vocabuli origo excogitari poterat: cum enim Doll ſive Toll ferocem, & prope furentem, Tolliſt & Tolliſte, ferociſſimum atque ferociſſimos ſignificet, me verum ſcribere ſermonis periti ſciunt, quantum abeſt ut ferociſſimi Celtarum Boji, quod ex Appiano ſupra attulimus, Tolliſte-Boji, & paullò inde mollius, Toliſto-Boji fuerint appellati? Confido conjecturam amatores reperire poſſe: quæ nobis tamen callida, illa altera, Strabonis fulta teſtimonio, viſa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilo minus quam aut Oſtro-Gothi aut Veſo-Gothi, quamvis compoſitis etiam nominibus, Gothi cenſentur.

Schol. ad 38 lib. Livii.

Pol. lib. 5.

Lib. 1. pag. 14.

Toliſto-Boji ergo, cæteriq; fœderati populi, cum reſiſtentibus pugnando, pacem petentibus ſtipendium imponendo, cum Byzantium perveniſſent, aliquamdiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Neq; ſatis ſcio, quod toto propemodum itinere ab Herciniis nemoribus in Aſiam, Boici nominis veſtigia per intervalla ſparſa eſſe videam, an Bojon in Taurica Cherſoneſo oppidum, ad hanc quoque memoriam pertinere interpreter; ſcio in ea peninſula hodieque gentem vivere, quæ ſermone, moribus, ore denique ipſo & corporis habitu, originem Germanicam referat, quæque etiam nunc arcum Bogam nominet. Inde audientes quanta Aſiæ ubertas eſſet, eo transmiſerunt, Ilium primò, nudatam mœnibus urbem, mox iterum deſerendam tenuerunt, ut Hegeſianax auctor. Non plus ex viginti millibus hominum quam decem armata erant, tantum tamen terroris omnibus, quæ cis Taurum colunt, gentibus injecerunt, ut quas adiſſent, quasque non adiſſent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Poſtremò, cum tres eſſent populi principes, minores enim plures Plinius enumerat, in totidem partes, qua cuique Aſia vectigalis eſſet, diviſerunt, Toli-

Extat apud Ptol. Ex Aug. Busbequi. epiſt. 4. legat. Turc.

Hegeſ. ap. Strab. lib. 13.

Plin. lib. 5. c. 32.

sto-Boji Æolida atque Ioniam sortiti sunt. Horum urbes à Ptolemæo referuntur Germa, Pessinus Vindia, Andrus, Vegistum Tolasta vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone Blucium additur, quod Cicero Lucejum appellavit, & Pejum, à Memnone Tabia. Ambigo an eo quidquam faciat, fidem enim ut impetrare possit vereor, quod Asiatica Friderici Ahenobarbi expeditione populos repertos esse ajunt prope Armeniam, qui sermone Boico uterentur. Regio universim ad Sangarium & Halym fluvios, Galatia, & Gallogræcia dicta. Reipublicæ ratio fuit fere ejusmodi, ut singulis gentibus in quatuor quodammodo tribus distinctis, omnes simul duodecim tribus constituerent, quarum præfecti & judices leviores caussas deciderent, de cæde ad commune concilium CCC virorum, quod Drynæmeti cogebatur, referrent. Galatici verò nominis terror indies adeò increscebat, multitudine etiam magna sobole aucta, ut Syriæ ad postremum Reges stipendium dare non abnuerent. Sequutis inde temporibus varia fortuna, sæpe vincentium, sed & interdum victorum fuit.

Cic. orat. pro Deiot. Memnonis fragmenta in Photii bibliotheca extant. An. 1190. Strabo lib. 12.

Tolisto-Bojos quod propriè spectet, unum apud Memnonem, qui Tolostobogios appellat, reperio, Zeilæ Bithyno Nicomedis filio, paternum regnum repetenti, esse opitulatos, neque quidquam præterea: quousque transgressis in Asiam Romanis, & superato Antiocho, tum Tolisto-Boji tum Trocmi atque Tectosages, à Cn. Manlio Vulsone Consule, quod auxilia Regi præstitisse dicerentur, bello petiti sunt. Erant tunc trium populorum reguli, ORTIAGON & Combolomarus & Gaulotus. Ortiagon præ cæteris liberalitate & rei militaris peritia inclytus, consilia de Galatarum principatu in se unum transferendo, cui ingenita animi altitudine, & longa exercitatione par esset, agitare creditus. Eo duce Tolisto-Bojorum civitas Olympum montem cepit, convectis omnibus, quæ ad usum quamvis longi temporis sufficerent: tædio se fatigaturos Romanos censebant, nam neq; ausuros per tam ardua atq; iniqua loca subire, & si conarentur, vel parva manu prohiberi ac deturbari posse, nec quietos in radicibus gelidorum montium sedentes, frigus aut inopiam laturos. Et cum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoq; & alia munimenta verticibus iis, quos insederant, circumjecere, minima apparatus missilium telorum cura fuit, quæ postea negligentia male vertit, quod saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Manlius contra, qui pugnam non cominus, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum glandisq;, & modicorum lapidum qui funda mitti possent, paraverat. Subeuntibus itaque montem Romanis, & procurrentibus ad adi-

Liv. lib. 38. ORTIAGON. Suid. v. Ortiagon.

ad aditum prohibendum Tolisto-Bojis, missilibus ex intervallo loci prœlium commissum est, primò par, Bojos loco adjuvante, Romanos varietate & copia telorum, procedente inde certamine nihil æqui erat, scuta longa, sed ad amplitudinem corporum parum ampla tegebant Bojos, nec jam tela alia habebant præter gladios, quorum eminus nullus usus, cum manum hostis non consereret, cæterum rudibus nec præparatis saxis, ut cuique temerè ad manus venissent, inconditè utebantur, sagittis ex adverso, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur, nec quid agerent, ira & perturbatione obcæcatis animis cernebant, quod iniquissimo pugnæ genere esset comprehensi; nam quemadmodum cominus, ubi invicem pati & inferre vulnera licet, Romanis non cessuri videbantur, ita cum ex occulto & procul levibus telis vulnerarentur, nec hostis, quem ulciscerentur, copiam sui faceret, & jam pauci superessent, castra in vertice montis sita repetere coacti sunt, quæ pavoris & tumultus plena reperere, ut ubi fœminæ puerique & alia imbecillis turba permista esset. Neque Manlius cunctatus, legiones eo duxit, Boji ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant, obruti deinde omni iterum telorum genere, cum quo plures ac densiores erant, eo minus vani quidquam teli intercideret, mox intra vallum compelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compulsam in castra, vis ingens missilium telorum continenter conjiciebatur, & vulnerari multos, clamor permistus mulierum atque puerorum ploratibus significabat. Etiam qui portas stationibus clauserant, scutis pilis transfixis, plerique inter se conserti hærebant, nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt. Priusquam verò ii patentibus jam portis castra irrumperent, Tolisto-Bojorum fuga è castris in omnes partes facta est, per vias per invia, perque præcipitia saxa, qua quemque sors aut impetus tulit, itaque plerique præcipites per vastam altitudinem prolapsi, inter vepres & rupes exanimati sunt, multi in equites, qui ad radices montis se continuerant incidentes, cæsi aut capti. De interfectorum numero immodica est tradentium diversitas, Quadrigarius, qui bis in Olympo pugnatum auctor, ad quadraginta millia hominum cæsa scripsit, Antias, largus alioquin in augendo, non plus decem millia, captivorum quadraginta millia fuere, quod Quadrigarium fallere potuit, quia Boji omnis generis ætatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum proficiscentium modo. Ortiagon Rex ipse gentis evasit. CHIOMARA uxor, miræ pulchritudinis fœmina, in hostium potestate fuit. Custodiæ centurio præerat, libidinosus juxta atque avarus, is primò ejus animum tentavit, quem cum abhorrentem à voluntario stupro videret, corpori quod

CHIOMARA

Præter Liv. Plut. de clar. mul. Florus. Et auct. de viris illustr.

servum

ſervum fortuna erat, vim fecit. Deinde ad leniendam indignitatem injuriæ, ſpem reditus ad ſuos mulieri facit, & ne eam quidem ut amans gratuitam, certo auri pondere pactus; ne quem conſcium ſuorum haberet, ipſi permittit, ut quem vellet, unum ex captivis, nuntium ad ſuos mitteret, locum prope flumen conſtituit, quo duo, ne plus, neceſſarii captivæ cum auro venirent nocte inſequenti, ad eam accipiendam. Forte Chiomaræ ſervus inter captivos ejusdem cuſtodiæ erat, hunc nuntium primis tenebris extra ſtationes centurio educit. Nocte inſequenti, & duo neceſſarii mulieris ad conſtitutum locum, & centurio cum captiva venit. Cumq; Chiomara dato auro, quod ſummam talenti Attici explevit, tanti enim pepigerat, liberata eſſet, patria lingua ſuis, ſtringerent ferrum, & centurionem ipſam tum amplectentem valedicentemq; occiderent imperavit. Jugulati præciſum caput involutum veſte ad virum Ortiagontem domum tulit. Quem priusquam complecteretur, caput ante pedes abjecit, mirantiq; facinus haud quaquam muliebre, & exclamanti, O conjunx, præclara res fides eſt! ſuſpicabatur centurioni fidem de pretio non ſervatam, ideò cæſum eſſe: Omninò, illa inquit, hoc verò pulchrius, unum te marite in terris vivere, qui corporis mei habueris copiam, inde injuriam centurionis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ, viro confeſſa eſt, & reliquæ vitæ ſanctitate ac gravitate, hujus matronalis facinoris decus ad ultimum conſervavit. Polybius ſe cum ea Sardibus collocutum, animi magnitudinem & prudentiam admiratum ſcripſit. Vtrâque re haud dubiè Romanæ pudicitiæ principe Lucretiâ Boja tanto intervallo ſuperior, quanto & caſtitate vicit, captiva probrum vi paſſa, liberam infamiæ metui ſponte ſuccumbentem. Ortiagonti PÆDOPOLITES filius fuit.

Suidas. — PÆDOPOLITES.

Proxima & germana pudicitiæ laus, conjugalis amoris fides eſt, cujus eximium alterum in Galatarum gente ſpecimē editum, cum omnibus priſci ævi heroidum exemplis contendere non verear: Toliſto-Bojorum proprium eſſe, neque pro vano, neq; pro comperto poſuerim, ſed Plutarchus cum Chiomaræ & Stratonicæ Toliſto-Boicarum mulierum memoria conjunxit: neque qua temporis circumſcriptione definiam ſatis ſcio; ut iſto tamen loco narrem, nihil aberraturus ſum, quando is, qui patrum memoria inter poëtas Italos princeps habitus, ſola egregii facinoris magnitudine adductus, pulchrum exiſtimavit carminibus in nobili poëmate celebrare. SINATUS & SINORIX gentis principes, potentia inclyti, iidem ſe ſanguinis conjunctione attingebant. Horum Sinato uxor erat, quam virginem duxerat, CAMMA nomine, cum forma & ætatis flore ſpectanda, tum ob robur animi & virtutis indolem, multo etiam magis, præcipua maritum chari-

Areoſt. cant. 37. Druſillæ nomine. — Plut. de clar. mul. — SINATUS, SINORIX. — CAMMA.

charitate complectens. Venerationem augebat Dianæ ſacerdotium, viſebatur in obſequio Deæ, cujus cultui Galatæ inprimis dediti, ſacerdos ipſa, inter pompas & ſacrificia, ornatu religioni numinis & ſplendori principalis fortunæ convenienti. Cammam deperivit Sinorix; nequicquam, ſatis ſciebat, ſive vim ſive blanditias vivo marito paraturus, quod ergo proximum, Sinatum dolo aggreſſus, necat. Statim à mariti morte, ne lugendi quidem relicto ſpatio, impotens amator uxorem ambit, ſceleris confeſſione ad amoris commendationem impudenter uſus, ſe Sinato nulla alia re inferiorem, amore etiam ſuperiorem petitorem venire, qui cognati hominis ſanguinem nuptiarum ſpe, nullis præterea inimicitiarum cauſſis impulſus, non horruerit fundere. Camma mariti caſum nec abjectè ferre, nec muliebriter lamentari, ſed magno & erecto animo vindictæ intenta eſſe, aſſiduas Sinorigis preces neque præfractè aſpernari, neque planè admittere; donec in ſpeciem iis amicorumque conſiliis victa, aſſenſit, veniret, nuptias in templo, teſte Dea, cujus illa antiſtita, auſpicaretur. Sinorix confeſtim affuit, blandè exceptus ad aram ductus eſt. Ibi cum Camma Deæ ex patera libaſſet, partem hauſit, reliquum Sinorigi ebibendum propinavit, erat autem plena mulſi veneno miſta. Quamprimùm bibiſſe vidit, claro ſublato ejulatu, Deam procidens ſupplex adorat, & Te te, exclamat, ſanctum & præſens mihi numen, te Diana teſtor, hujus me diei cauſſa vitam à Sinati morte traxiſſe, acerbam utique & ærumnoſam, niſi qua me vindictæ ſpes ſolata ſuſtentavit, cujus nunc pleno voto potens, ad chariſſimos mariti manes, læta & exultans deſcendo: Ad Sinorigem ſimul converſa, Tu verò teterrime, ſcelere omnes mortales vincens, age fac, tui tibi jam pro nuptialibus tædis & geniali thalamo, funereas faces & tumulum, te dignam conjugii pompam apparent. Ille triſtiſſima verba accepit attonitus, & cum vim veneni ſe in omnes corporis partes inſinuare, perſentiſceret, currum conſcendit, ut agitatione malum vel vinceret vel rejiceret; cum fruſtra utrumque eſſet, eo relicto, ante proximum ſolis occaſum in lectulo mortuus jacuit. Camma per totam noctem obluctata, cum Sinorigem vita functum audiviſſet, circa ſolis exortum, hilaris & gratulabundæ ſimilis expiravit.

Nec infra mulierum virtutem viri. Toliſto-Bojos & Tectoſages captivos (poſt Toliſto-Bojos, Tectoſages victi & Trocmi) miraculo fuiſſe proditum, adeò catenas etiam morſibus & ore tentavere, ſuffocandas fauces invicem præbuere, omnia præ ſervitute toleranda, pro libertate decora exiſtimantes. Romani quamtumvis victores, pacem fortiſſimis gentibus non duriſſimis legibus dederunt, morem vagandi cum armis finirent, agrorum ſuorum ſe terminis continerent, tributi aliquid nomine penderent; Flor. lib 2. c.21.

Machab. lib. 1. c. 8. derent; postremum enim caput, ex sacra Machabæorum historia eruimus; ea Judæos Galaticâ victoriâ magnitudinem Romanæ potentiæ æstimasse indicat. Quo ipso tempore Boji Italia excessere, siquidem anno post Messallæ & Salinatoris Consulatum, ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXV. quibus Consulibus eos excessisse ostendimus, Pag. 35. Manlius de Gallis Asiaticis triumphavit.

Strabo lib. 5. Italici autem Boji, ut unde deflexit redeat narratio, trans Alpes in Tauriscos abiere, ad Istrum flumen, Norici tractu considentes, quo aliam ex Germania magna Boicam coloniam, multo ante immigrasse, initio libri dictum est. Pag. 37. Tauriscorum, quod inter pauca admirandum, nomen interiit, nominis interpretatio in alia lingua mansit, Stiri sunt, ut ut mutatis aliquantum finibus, quod plerisque omnibus populis accidit, Stieri Germanis Tauri. Hic cognatas utrimque ab una Bojorum stirpe gentes, brevi coaluisse, & conjunctis inter se animis armorumque viribus, veterem adversus vicinos virtutis atque potentiæ existimationem asseruisse, credendum. Quod constat, anno postremo belli Persici, CLXV. priusquam Christus nasceretur centesimo sexagesimo quinto, Liv. lib. 44. valida & expedita Gallorum manus ab Istro profecta, Macedonibus auxilio venit; quam Boicam fuisse, incertum Tauriscam an Dardanam, ut nullius certi scriptoris testimonium evincat, re persuademur, & temporis atque locorum ratione, neque non validis in Romanos irarum caussis, qua veteri multiplici, qua recenti gravissima offensione exasperatis, tum eo demum multo maximè, quod Livius quem sequimur, Gallos generatim pro Bojis frequens soleat usurpare. Venere CLONDICO regulo duce CLONDICUS. decem millia equitum, par numerus peditum, & ipsorum jungentium cursum equis, & invicem prolapsorum equitum vacuos equos ad pugnam capientium. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes quinos, dux mille. Venientibus Perseus profectus obviam, ex castris quæ ad Enipeum habebat, cum dimidia copiarum parte, denuntiare per vicos urbesque quæ viæ propinquæ sunt cœpit, ut commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasque & sagula, donum principibus ferre, & parum auri, quod inter paucos divideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem pervenit, & in ripa fluminis Axii posuit castra. Circa Desudabam in Medica, quæ Thraciæ regio est, exercitus Gallorum consederat, mercedem pactam opperiens. Eo Perseus Antigonum mittit, ex purpuratis unum, qui juberet multitudinem Gallorum ad Bylazora Pæoniæ locum castra movere, principes ad se venire frequentes, septuaginta millia ab Axio flumine & castris Persei aberant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, adjecissetque quanta per viam Regis curâ omnium rerum copia multitudi-

titudini præparata foret, quibusque muneribus vestis, argenti equorumque principes advenientes excepturus esset, homines rudiores, quam qui istis artibus fallerentur, de his quidem se coram cognituros respondent, illud quod præsens pepigissent, interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesq; dividendum esset, secum adduxisset. Cum ad id nihil responderetur, Clondicus, Abi, renuntia ergo Regi, inquit, nisi aurum obsidesq; acceperint, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos. Hæc relata Perseo cum essent, advocato consilio, cum quid omnes suasuri essent appareret, ipse pecuniæ quam regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum disserere, multorum jam ante cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne graviores eos socios habeant quam hostes Romanos, à quibus sibi unis tunc cavendum, quinque millia equitum sat esse, quib' & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timerent. Apparebat omnibus non multitudinem, sed multitudinis mercedem timere: verum cum, quod usus posceret, suadere consulenti nemo auderet, qui primus ad dominantium pernicem gradus est, remittitur Antigonus nuntiatum, quinque millium equitum opera tantum uti Regem, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi Galli audivere, cæterorum quidem fremitus fuit, indignantium se frustra excitos sedibus suis, Clondicus rursus interrogat, Ecquid ipsis quinque millibus quod convenerat numeraret: Cum adversus id quoque misceri ambages cerneret, inviolato fallaci nũtio (tanta animi moderatio, jurisq; gentium publici respectus fuit, quod Antigonus vix speraverat posse contingere) retro ad Istrum, perpopulatus Thraciam, qua vicina erat viæ, rediit. Perseus præsenti auxilio, illiberali malignæ tenacitatis vitio nudatus, quo subnixus Romanos vel vinceret, vel profectò sustineret, hostibus prædæ, aliis documento fuit, blandas Regum assentatrices, perjuria & avaritiam, certas regnorum pestes esse.

Boji, qui in Hercynia interea sylva, regione Bojohemi nomine, restiterunt, eorum obscuram & intermortuam fere historiam esse oportet, quod ab Romanis & Græcis magnis terrarum tractibus dissiti, procul egerint, eæ verò, nec aliæ in Europa tunc gentes, litteras aut habuerint, aut ad nostram ætatem propagaverint, neque sine litterarum monumentis ulla usquam certa diuturnaque esse queat memoria. Vnum Posidonium mirari habeo, unde hauserit, quod in litteras ab eo relatum, ad Bojorum gloriam eximium est, Cimbros, homines prædones & vagos, in Hercyniam silvam delatos, fortiter à Bojis repulsos esse. Inde Istrum & Scordiscos & Teuristas ac Tauriscos petivisse, tum Helvetios, auri per ea tempora divitem, cęterum pacatum populum. Posid. apud Strab. lib. 7.

Helve-

Helvetiorum Tigurinos Tugenosque præſertim, ſplendore Cimbricæ copiæ perpetuis bellis partæ perſtrictis oculis, ſe ſe proficiſcentibus in Italiam adjunxiſſe, ubi à Romanis internecione cæſi omnes fuerint. Difficile temporum rationem in tantis tenebris omninò conſtituere, proclivi interim conjectura, rem inter Bojos & Cimbros multis prius annis geſtam eſſe, quam Cimbri in Italiam vel etiam Galliam venerint, interjectis quippe Scordiſcorum & Teuriſtarum atque Tauriſcorum bellis. Venere autem in Galliam tranſcenſo Rheno Cimbri, armatorum millia trecenta, mulierum & infantium multo major adhuc numerus, C. Cæcilio Metello, Cn. Papirio Carbone Coſs. multis inde Romanorum cladibus nobiles, inter quas longè eminent Cn. Mallius Conſul, Q. Servilius Cæpio Proconſul victi fugatique, & binis caſtris exuti, cæſis octoginta Romanorum ſociorumq; ſexaginta calonum ac lixarum millibus, decem ex omni omninò exercitu hominibus reliquis. Alliam & Cannas ea dies vicerit, ad cujus nuntium omnis Italia metu contremuit, qui ſine Mario fuiſſet, in exitium verterat. Marius quartum & quintum Conſul, victores magna ſtrage caſtigavit, rem Romanam inclinatam erexit. Cimbrorum ibi virtutem, verſa jam fortuna, mulieres, ingentibus animis nec credenda fortitudine æmulatæ, fuſa acie victiſque maritis ſe certamini accinxerunt, & objectis undique plauſtris atque carpentis, altæ deſuper quaſi è turribus, lanceis contiſq; pugnarunt. Egregiam pugnam ſpecioſa mors ſequuta, cum deſperatis demum rebus, miſſa ad Marium legatione, libertatem, ac ſacerdotium auſæ ſperare, neutrum impetraſſent, ſuffocatis paſſim eliſiſq; infantibus, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus facto, ab arboribus jugiſq; plauſtrorum pependerunt. Tantus ergo à Bojo hoſtis, integer adhuc, nec ullis bellorum adverſis fractus, pulſus abiit. Quod quantum fuerit, & in quam magna tunc temporis laude poſitum, Belgarum exemplo, Cæſaris docemur teſtimonio. Eſt quippe apud hunc, omni Gallia à Cimbris & Teutonibus vexata, ſolos eos Belgas intra fines ſuos ingredi prohibuiſſe, quare factum eſſe, ut præ cæteris etiam Gallis Belgæ poſt illa auctoritatem ſibi atq; ſpiritus in re militari ſumerent. An Bojorum aliqui Cimbros ſponte ipſi ſua, eodem quo Helvetii conſilio, & veterum præterea ſedum deſiderio, in Italiam migrantes ſequuti fuerint, quod in gente magna & bellicoſa fieri potuit, interdum ambigo, ſanè inter Cimbros BOIORIGEM tunc Regem egiſſe, qui Marium die & loco præſtituto ad pugnam vocaverit, idoneum auctorem Plutarchum habeo, eum in acie cecidiſſe, Oroſium, neque ambitioſius Bojis Bojorix, quam Teutonibus Teutobocchus tranſcribatur.

Vell. lib. 2. Tac. de mor. German. Obſequês. Flor. Oroſ. & alii. Plut. Mario.

AN. ANTE CHR. N. CXI. CIII.

C. IC.

Cæſ. lib. 2. de bello Gall.

BOIORIX.

Plut. Mario. Oroſ. lib. 5. c. 16.

Elapſis

ANN. ANTE CHR. NAT. Elapsis aliquot annis, bellum à Pop. Rom. in Mithridatem Plut. Appian.
LXXXVI. Ponti Regem decretum, Luciis primum Sulla, inde Murena & Lucullo ducibus, gestum est. Livii. epit.
LXXIX. P. quoque circa illa tempora Ser-
LXXXI. vilius Isauros domuit. Neque utroque bello, tum cæteris in Asia gentibus, tum Galatarum populis otiosis spectatoribus esse licuit; Strabo, lib. 12.
DEIOTARVS. DEIOTARVS maximè Tolisto-Bojus Tetrarcha (alius à Dejotaro Paphlagone, qui vel tunc, vel non multo post, Philadelphi cognomine vixit) virtute & fide erga Romanos constanti, egregium se socium suarum copiarum strenuum ducem præbuit, atque omnibus, quos diximus, Imperatoribus operam voluntatemque ita probavit, ut ab iis Romam reversis, ampliter & magnificè in Senatu fuerit laudatus. Sub Lucullo Eumachum Mithridatis præfectum, Phrygiam incursantem, magna clade repressit. Strabo. Plut. Dio. Cic. Phil. 11 Appian. Mithridat.
LXIV. Cn. Pompejum Luculli successorem postmodum adeò demeruit, ut is eum pulcherrimo elogio, unum in toto orbe terrarum ex animo amicum vereque benevolum, unum fidelem Cic. loco s. cit. Cic. de Divin.
LXI. Pop. Rom. judicatum, ornaverit, bello confecto, Trocmos & Gadilonitidem, qua ad Pharnaciam & Trapezuntem pertinet, & Colchos ad minorem Armeniam, atque Armeniam eam denique ipsam, paternæ ditioni adjecerit, Regemq; appellarit. Strabo lib. 12. Eutrop. lib. 6. Ille tantis provinciis auctus, regni caput veterem sedem Tolisto-Bojos esse voluit, regia Luceji constituta, Peji Gaza recondita: nequ latius alio tempore à Bojis in Asia regnatum est. Strabo.

BOGO-DIATORIS. ADO-BOGION. BOGO-DIATORI præterea cujusdam Galatæ, quem Pompejus Mithridatio urbe donaverit, & ADO-BOGIONIS ex tetrarcharum stirpe, Strabo meminit: de quorum, deq; Dejotari nominis origine, quæ verosimilia existimo, sic afferam, ut judicium & fidem in medio, apud me unum esse nolim. Strabo lib. 12. Strabo lib. 13. Quamquam interpretationem Græcam Diatorus palam, Dejotarus obscurius, aptè uterque ad bellicæ fortitudinis laudem recipiat, mihi tamen ex Galatarum Diethero nati ambo videbantur, appellatione à Græcis paullatim, uti fit, ad aliquem sui sermonis sensum modicè inflexa. Διάτορος, penetrans. Δηιότερος bellicosior. Dietum & Dietherum autem antiquissimum Bojorum nomen esse, sequenti libro demonstrabitur, in quo mutando corrumpendoq; variè scriptorum imperitia lusit; nam & Deudorix Sicamber Bætoritis filius, quem à Germanico in triumpho ductum Strabo scripsit, Dietericus popularibus suis fuit, haud dubium ex hoc fonte. Strab. lib. 7. Itaque primores Bogo-Diatori syllabas ad Bojos pertinere, tam mihi liquet, quam Tolisto-Bojorum & Ado-Bogionis postremas; nec quidquam utrimque interest, nisi quod qui Tolisto-Bojorum exemplo Dietthero-Bojus, is versa præposterè vice, Bojo-Dietherus est appellatus. Jam Ado Germanicum, non Græcum esse, nemo in controversiam adducet.

Mithri-

Plerique Rom. hist. scriptores. Oros. lib. 5. c. 24.

CRIXVS.

Mithridatico bello Spartacium in Italia, gladiatorium idem atque servile, ætate compar, Spartaco & CRIXO & Oenomao ducibus gestum Thrace illo, his Gallis, uti distinxit Orosius. Crixum adverso prœlio à Gellio Consule oppressum, collega Spartacus inferiis trecentorum captivorum muneravit. Quod ego hîc non ascriberem, nisi Silium Chrixi nomine inter Boica usum esse jam supra meminissemus; & verò Orosius, tum Gallos tum Germanos, inter Spartaci auxilia retulit, Cæsar servilem tumultum Germanis non dubiè tribuit, Plutarchus, Germanos à Gellio cæsos esse disertè scripsit. Quod si cui hæc humilis videtur atque obscura, nec pro cætera fortissimi populi majestate narratio, Primùm nos vera, non speciosa scribere professi, deinde, servitus atque libertas, fortunæ sunt nomina, ad laudem aut ignominiam nihil pertinent; & si fidum Plutarchi testimonium, nam nihil erat, cur in servorum gratiam falleret, hos nullum ob flagitium, sola emptoris iniquitate in gladiatorium Lentuli ludũ, quo effracto profugerunt, datos esse, multa prudentiæ & fortitudinis exempla edidisse, inter quæ insigne unum, quod cæsis memorabili pugna duodecim illorum millibus atque trecentis, duo tantum à tergo vulnerati reperti, reliqui omnes versis in hostes frontibus & pugnaverint & ceciderint; quid sit, cur non virtutem fortunæ succubuisse fateamur, hos quantumvis servos & victos, præ Romanis & dominis & victoribus, veris pretiis æstimemus? Cato huic bello miles claritudinem attulit: qui inde in Macedoniam, atque porrò Asiam profectus, ibi paterno Dejotari Regis hospitio usus est. Dejotarus declivi jam ætate, cum ei liberos suos atque omnem familiam commendaret, ut munera, quæ Regio more offerebat, vel ipse acciperet, vel suorum quenquam accipere pateretur, omni conatu enixus, impetrare nunquam potuit.

Lib. 1. pag. 22. Cæs. lib. 1. bel. Gall. Plut. Crasso. Plut. Catone.

Cæs. lib. 1. bel. Gall. Plin. lib. 3. c. 19. Strab. lib. 5. Hom. Iliad. lib. 2. & 11. Eustath. & Didymus νώροψ explicant per λαμπρὸν splendidũ, ut sit compositum ex νω privandi particula & ὤψ oculus, vel ὄψις visus. Clem. Alex. Stromat. lib. 1.

Juxta hæc Boji, Hercynia iterum egressi, trajecto Danubio in Noricum, cui Voccio Rex præerat, venere, auxilio nimirum popularibus, qui id loci dudum consederant. Ibi Norejam oppugnarunt, incertum quo eventu, ut habentur pleraque in tam caliginosa vetustate. Plinius urbem interiisse, sub Vespasianis scripsit, sed an Bojorum ista oppugnatione, verius conjicere, quam constituere possumus. Noreja Tauriscorum fuit, auri lavacris ferrariisq; secturis nobilis, Taurisci in Norico, eo antiquissimus scriptor Homerus, æs Noropium cognominat, quod alioversus scimus traxisse grammaticos; sed disertè Clemens Alexandrinus, Noropes ait, qui postea Norici appellati sint, æs elaborasse, & ferrum primos purgasse. Nunc, quoniam Norici frequens deinceps mentio accidet, neque iidem ejus semper fuere fines, semel dicendum, regionem, quo Romanis modo usurpata est,

eſt, dirimi ſeptentriones verſus à Germania magna Danubio, in meridiem Italiæ Alpibus committi, ad occidentem ſolem qua Rhætiam & Vindeliciam ſpectat, flumen Oenum, ad orientem qua Pannoniam, Cetium montem limites accepere. Magnum terrarum tractum eſſe, multorum olim populorum ſedem, ingenti rerum viciſſitudine exercitum. Nomen à Noreja urbe fluxiſſe vero ſimile, ſed plerisque domeſticis ſcriptoribus Norix an Noricus, Herculis filius feciſſe creditus, cui quam externarum litterarum monumentis fidem aſtruam non invenio, neq; omninò hujus ſoni vocabulum inter fabulas, præterquam quod Theodontius aliquis ſcripſit, Noracem quinto Mercurio ex Oſchyra nympha Pyrenæi filia natum, Tarteſſo in Sardiniam veniſſe, ubi cum Sardum Herculis filium inſulam indigitaſſe reperiſſet, ipſe conditam à ſe urbem Noram dixerit; at hæc narratio nimium quantum ab illa altera diſſidet.

Ptolemæus.

Arenpekius, Trithemius, alii.

Theodont. citatur à Boccacio geneal. lib. 7 c. 37 fabulæ etiam Solin meminit. c. 10.

AN. ANTE CHR. N. LVI.

Bojis domum reverſis, cum L. Piſone, A. Gabinio Coſſ. Helvetii regionis ſuæ anguſtias cauſſati, tectis domi incenſis, novas per Galliam ſedes inſtituiſſent quærere, & aliarum gentium auxilia ei fini aſciſcerent, Bojorum valida manus, capitum admodū triginta duo millia, quorum quarta pars arma ferret, ſe ſe illis conjunxerunt, & ut nuper Danubio, ſic nunc Rheno trajecto, Galliam, veterem, ut multorum habet opinio, patriam, poſtliminio repetiverunt. Vbi ad Rhodani ripam perventum, eos Cæſar, qui tunc Gallias Pop. Rom. nomine provinciam obtinebat, progreſſu arcuit. Hac ſpe dejecti, in Sequanos flectunt, perq; eorum fines, Santones petituri, datis inter ſe obſidibus ſine maleficio & injuria tranſeunt; Æduos & Ambarros & Allobrogas, qui trans Rhodanum vicos poſſeſſionesq; habebant, ubi primum attigere, populantur. Ii, cum ſe ſuaq; defendere non poſſent, legatos ad Cæſarem mittunt, auxilium rogatum. Cæſar ad Ararim flumen, quod per fines Æduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, hoſtes ratibus ac lintribus junctis tranſeuntes nactus, cum tres jam copiarum partes tranſduxiſſent, quartam partem reliquam, quæ ex Helvetiis pagus Tigurinus fuit, multa nocte cum tribus legionibus è caſtris profectus, impeditam & inopinantem aggreſſus, fere concîdit. Inde pontem in Arare faciendum curat, ut reliquas copias conſequi poſſit, atque exercitum traducit. Helvetii ſociiq; populi repentino adventu commoti, legatos de pace mittunt, quibus re infecta reverſis, proximum deinde prœlium Romanis, equitatu pulſo, adverſum fuit. Compluribus interjectis diebus, prope Bibracte, maximum & copioſiſſimum Æduorum oppidum, iterum pugnatum eſt. Cæſar copias ſuas in collem ſubduxerat, equitatumque, qui Helvetiorum impetum ſuſtineret, miſerat, ipſe interim in colle medio tripli-

Cæſ. lib. 1. de bel. Gall.

cem aciem legionum quatuor veteranorum instruxit, ita ut supra in se summo jugo duas legiones, quas in Gallia citeriore nuper conscripserat, & omnia auxilia collocaret, ac totum montem hominibus compleret, sarcinas in unum locum conferri, & eum ab his, qui in superiore acie constiterant, muniri jussit. Helvetii cum omnibus suis carris sequuti, impedimenta in unum locum contulerunt, ipsi confertissima acie, rejecto Romano equitatu, phalange facta, sub primam Cæsarianam aciem successerunt. Cæsar primum suo, deinde omnium equis è conspectu remotis, ut æquato periculo spem fugæ tolleret, cohortatus suos, prælium commisit. Romani è loco superiore missis pilis, subeuntem hostium phalangem perfregerunt, ea disjecta, gladiis districtis in eos impetum fecerunt. Helvetiis magno ad pugnam erat impedimento & loci iniquitas, & quod pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, cum ferrum se inflexisset, neque evellere, neque sinistra impedita satis commodè pugnare poterant, ut multi diu jactato brachio, præoptarent scutum manu emittere & nudo corpore pugnare: tandem vulneribus fessi, & pedem referre, & quod mons suberat, circiter mille passuum, eo se recipere cœperunt. Capto monte, & succedentibus Romanis, Boji & Tulingi, qui hominum millibus circiter quindecim agmen Helveticum claudebant, & novissimis præsidio erant, ex itinere Romanos latere aperto aggressi, circumvenerunt: id conspicati Helvetii, qui in montem se receperant, erectis animis rursus instare, & prœlium redintegrare cœperunt. Romani conversa signa bipartitò intulerunt, prima ac secunda acies ut Helvetiis jam victis ac summotis resisteret, tertia ut venientes Bojos atque Tulingos exciperet. Ita ancipiti prœlio diu atque acriter pugnatum est: cum Romanorum impetus diutius sustineri non posset, Helvetii se ut cœperant in montem receperunt, Boji & Tulingi ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Illud præcipuum virtutis atque fortitudinis argumentum in Helvetiis cæterisq; fœderatis gentibus fuit, quod toto prœlio, cum ab hora diei septima ad vesperam pugnatum esset, quenquam eorum aversum videre nemo potuit. Ad multam noctem, etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros objecerant, & è loco superiore in Romanos venientes tela conjiciebant, & nonnulli inter carros rotasq; mazaras ac tragulas subjiciebant, Romanosque vulnerabant. Diu cum esset pugnatum, Romani impedimentis castrisque tandem potiti sunt. Et quamquam magna cædes extitit, ex eo tamen prœlio circiter millia hominum centum triginta superfuerunt, eaque tota nocte continenter ierunt, nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonum die quarto pervenerunt, cum Romani & pro-

pter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum triduum morati, eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingones litteras nuntiosq; misit, ne eos frumento, néve alia re juvarent, si juvissent, se eodem loco illos quo Helvetios habiturum. Ipse triduo intermisso, cum omnibus copiis eos sequi cœpit. Helvetii omnium rerum inopia adducti, legatos de deditione ad eum miserunt. Cæsar præter pagum Vrbigenum, hominum circiter sex millia, qui noctu effugere tentauerant, reliquos omnes, obsidibus, armis, perfugis traditis, in deditionem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos, sociorum ea populorum nomina, in fines suos, unde erant profecti, reverti, oppida vicosq; quos incenderant restituere jussit, ne in eam regionem, si vacare contingeret, Germani trajecto Rheno transirent, & finitimi Romanorum provinciæ Allobrogibusque essent.

Vnis Bojis eximium ab hoste testimonium obtigit: quod egregia erant fama, & proxi no bello virtute cogniti, in finibus petentium Æduorum collocati, Gergobinam & Bojam urbes habuere, Ædui datis agris in parem juris libertatisque conditionem, atq; ipsi erant, receperunt. Erant olim totius Galliæ factiones duæ, harum alterius principatum tenebant Ædui, alterius Arverni atque Sequani. Æduos fratres consanguineosq; Romani sæpe numero appellaverant, soliti quippe has blanditias, servitio sive parando sive velando, nuperæ gentium patientiæ prætexere. Cum de potentatu utrimque multos annos magnopere contenderetur, factum uti ab Arvernis Sequanisq; Germani mercede accerserentur. Cum his Ædui semel atq; iterum armis congressi, magnam calamitatem pulsi acceperant, omnem Senatum omnem equitatum amiserant. Quibus prœliis calamitatibusque fracti, in Sequanorum, & proinde Germanorum ditionem coacti fuerant concedere. Sequanos mox satias Germanorum cœpit, quod Ariovisti Regis, nihilo in se æquiora mitioraque, quam in hostes ipsos Æduos imperia experirentur. Alienatos animos amborum populorum defectio sequuta est, Cæsaris maximè auctoritate & pollicitationibus confirmata. Ædui quod se ingenti bello illigassent, occasionem rati, fœderis qua diximus specie, Bojorum sibi præsidium adjunxerunt. Atque id deinde memorabile, cum Æduorum nomen dudum interciderit, hospitum adhuc Bojorum, illustre usque adeò superesse iis locis (siquidem Gallicarum rerum scriptores Borbonios inde haberi fere consentiunt) ut Regium totius Galliæ decus in Boicis, sive quod isti idem esse rentur, Borboniis regulis hodieque resideat. Bojos præterea in extrema Aquitania reperio, ad Garumnam flumen sitos, quos poëta Christianus antiquus Paullinus, piceos cognominat, ob vim nimirum picis, quam excoquunt; vestigium periti regionis,

Cæs. lib. 7. de bel. Gall.

Cæs. lib. 1. & 6. de bel. Gall.

Paul. epist. 3.

Vinet. & Scal. in Auson.

gionis, homines eruditi, restare affirmant. Sed qua casuum varietate eo pervenerint, mihi constare non potest, nam ut isto Helvetico bello, nec verosimile est, nec propemodum fieri potuit; tantum suspicari habeo, cum P. Crassus Cæsaris Legatus, tertio post victos Helvetios anno, omnes propè Aquitaniæ populos ad deditionem coegerit, eo bello Boicorum auxiliis usum, præsidia collocasse, quæ sequutis temporibus in gentem excreverint. ANN. ANTE CHR. NAT. LIV.

Libellus provinc. Scal. in Auson. lib. 2. c. 7.

Bojates etiam in Novempopulana populus, aut cum Bojis idem fuerit, aut originis saltem ejusdem, unde Bajonæ nomen manasse credunt, quasi Bojonam dicas, quod per me quidem in ambiguo, fides conjecturæ apud auctores erit.

Cæs. lib. 7. de bel. Gall.

Quadriennio interjecto, pleræque Galliarum gentes, Pop. Rom. imperium conatæ excutere, defecere, bello Vercingentorigem Arvernum legêre ducem. Is Gergobinam Bojorum oppidum in Æduorum finibus, sub hyemis fere exitum oppugnare instituit. Quæ res Cæsari magnam difficultatem ad consilium capiendum afferebat, si reliquam partem hyemis legiones in hybernis contineret, ne Bojis expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quod nullum in eo amicis præsidium videretur esse positum, sin maturius ex hybernis educeret, ne ab re frumentaria, difficili subvectione, laboraret. Præstare visum omnes difficultates perpeti, quam tanta contumelia accepta, omnium suorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Æduos de supportando commeatu, præmittit ad Bojos, qui de suo adventu doceant, hortenturque ut in fide maneant, atque hostium impetum magno animo sustineant, ipse cum exercitu subsequitur. Adventus Gergobinæ saluti fuit, nam ubi Vercingetorix Cæsarem adesse cognovit, oppugnatione dimissa obviam profectus est. Ab altera Bojorum urbe Boja (nisi certè Cæsariani commentarii, ex quibus ista haurimus, in hoc nomine corrupti, quod nonnemo suspicatur) vici atque ædificia quoquo versus, quousque Romani pabulandi caussa adire posse videbantur, Vercingetorigis hortatu sunt incensa. Romani Bojorum deinceps opera aliquamdiu fideli usi sunt, eo tenujori tamen, quod cum frumentariis subvectionibus præcipuè indigerent, Boji nova illis regionibus, ideoque infirma gens, tractandis armis promptior, quam colendo agro aptior, nondum facultatibus uterentur quæ, tanto præsertim exercitui, alendo sufficerent. Verum maximis Galliarum sequutis motibus, factum ut Boji tandem plurium auctoritati cederent, seque iis adjungerent, qui patrium libertatis decus, atque vetustam bellicæ fortitudinis laudem, speciosa rebus novis nomina prætexentes, Pop. Rom. imperium armis ibant imminutum. Contulere ei rei Boji una cum Rauracis, nam utrorumque ratio simul habita, hominum triginta millia, cæteræ

Fulv. Ursinus *ab hoste* legit, pro, *à Boja*.

quæ

quæ conjuraverant gentes, ad portionem quæque virium. Sed bello non diutissimè tracto, Vercingetorigis deditione Gallis manifesta iterum servitutis confessio expressa est.

M. Crasso interea temporis, cum magna exercitus parte in Asia à Parthis deleto, grave vulnus Pop. Rom. accepit. Vbi scitū est, quod narrant, proficiscenti ad expeditionem Crasso, & Dejotarū Tolisto-Bojum, quod sūma prope senectute novam urbem conderet cavillanti, ô Rex, duodecima demum hora ædificare incipis! salsè à Dejotaro relatum esse, Nec tu quidem, quantum video Imperator, valde matutinus contra Parthos proficisceris, erat enim natus Crassus hæc loquens annos supra sexaginta, & plus aliquanto vultu præ se ferebat; neq; irritum omen cecidit, sive Dejotarus belli exitum, auspicia sequutus conjecit, mirè enim eam disciplinā coluit, ita ut nihil unquam nisi auspicatò gesserit, persæpe etiā reverterit ex itinere, cum jam progressus esset multorum dierum viam, semel aquilæ volatu admonitus, se ab ejus tecti usu abstinuerit, quod nocte insequenti ruina solo æquatum est, sive verosimilius, quādo auspicia vanitatis manifesta, Parthorum hinc vim, inde Crassi imperitiam & temeritatem æstimasse. Plut. Crasso, Appian. Parth. 1. Cic. 1. & 2. de Divin. Val. lib. 1. c. 4.

AN. ANTE CHR. N. LI. Anno à Cæsaris de Vercingetorige victoria, post Crassi cladem biennio, Cicero Proconsul in Ciliciam cum imperio venit, rebusq; prosperè gestis, Imperator appellatus est. Ibi Dejotarum in castris habuit, cujus benevolentiam & fidem erga Romanos singularem, tum præstantem magnitudinem & animi & consilii, ornatissimis verbis sæpe cōmendavit, tantiq; fecit, ut Cicerones apud eum, suum fratrisq; filium seponeret, credo quod Dejotarus literarum etiam studiis teneretur, nam à Varrone proditum, Diophanem, Magonis Carthaginiensis libros duodetriginta de re rustica, ad sex redactos, ei misisse. Adduxit autem cohortes quadringentarias, ut apud Ciceronem lego triginta, ut legendum existimo viginti, equites quadringentos, etsi is quoque numerus variat; atque eæ mihi legiones videntur fuisse duæ, quas ex commentario belli Alexandrini cognoscimus, habuisse Deiotarum ex genere civium suorum, disciplina atque armatura Romana complures annos constitutas, cum id ipsum Cicero significet. Cic. lib. 15. epist. fam. epist. ad Catonem. Cic. lib. 5. ad Attic. sæpe. Var. de re Rust. lib. 1. c. 1. Cic. lib. 6. ad Attic.

DEIOTARVS FILIVS. DEIOTARVS filius, cui Artabasdis filia pacta erat, tum Rex à Senatu appellatus est, quantumvis matre ancilla editus. STRATONICA DEIOTARI MAIORIS VXOR. STRATONICA enim patri uxor fuit, quæ cum matrimonium suo vitio sterile animadverteret, marito liberos ex quacunque muliere tollere persuasit, conciliata etiam elegantis formæ ancilla Electra nomine, cujus filios, summa charitate complexa, pro suis educavit. Plut. de Clar. mul.

ANN. ANTE CHR. NAT. XLVIII. Sequuto civili inter C. Cæsarem & Cn. Pompejum bello, Dejotarus, Pompeji legatis atque litteris evocatus, cum Senatus Cic. pro Dejot.

Cic. 1. & 2. de divin. Cæs. 3. de bel. civ. Tarcundarium Cæs. appellat, Strabo lib. 12. Brotondarium. De Castore Dejotari nepote Cæs. Cic. Strab. Plut. Pomp.

consentientis auctoritate arma sumpta audiret, auspicia cum præterea impellerent, auxilio sexcentos equites adduxit, octingentos gener TARCUNDARIUS CASTOR, & Donilaus dedere, Gallogræci ambo. Donilaus una venit, Castor CASTOREM filium ex Dejotari filia genitum misit. Dejotarus, quamquam exacta jam ætate viribus defectus, ut quem à pluribus in equum sublatum, quo in eo hærere posset mirarentur, Pharsalico tamen prœlio interfuit, & rebus perditis Pompejum profugientem proximè assequutus, ab eo in navim cum paucis receptus est. Inde verò in regnum suum abiens, spem infinitam persequi noluit, sed fortunæ obsequutus, Cæsari se applicavit, eumq; bello Alexandrino deinde juvit. Cn. etiam Domitium Calvinum, cui Cæsar Asiam finitimasque provincias administrandas tradiderat, cum exercitu tectis & copiis sustentavit. Huic de Pharnace Mithridatis filio questus, qui captato tempore civilium armorum, plerasque paternas ditiones in potestatem reduxerat, oravit ne Armeniam minorem, regnum suum, néve Cappadociam regnum Ariobarzanis, eum possidere vastareque pateretur, quo malo nisi liberaretur, imperata sibi facere, pecuniamque promissam Cæsari se non posse persolvere. Motus Domitius, tum præsenti damno, tum quod turpe Pop. Rom. & Cæsari victori, sibique infame esse statueret, regna sociorum atque amicorum ab externo occupari, Pharnacem primò per legationes aggreditur, quibus cum parum proficit, manifestum hostem diutius dissimulandum non existimat; ducto igitur adversus eum exercitu, & commisso ad Nicopolim Armeniæ minoris oppidum prœlio, male omninò acceptus est, altera quippe ex legionibus, quas proprias duas habuit, pæne tota amissa, & Dejotarianis etiam totidem magnam partem interfectis. Pharnaces secundo successu elatus, occupato protinus Ponto, omnia sævitiæ exempla in cives Romanos edidit. Cæsar ordinata Ægypto, hujus rei curam suscipiendam ratus, cum propius Pontum finesque Gallogræciæ accessisset, Dejotarum, depositis Regiis insignibus, non tantum privato vestitu, sed etiam reorum habitu, supplicem obviam habuit, orantem, adeò offensio præ meritis, in metum quàm spem validius inclinabat, ut sibi ignosceret, quod in ea parte positus terrarum, quæ nulla præsidia Cæsaris habuisset, exercitibus imperiisque in Cn. Pompeji castris fuisset, neque enim se judicem esse debuisse controversiarum Pop. Rom. sed parêre præsentibus imperiis. Contra Cæsar, cum plurima sua commemorasset officia, cumque defensionem ejus nullam posse excusationem imprudentiæ recipere coarguisset, se tamen concedere dixit id factum superioribus suis beneficiis, veteri hospitio atque amicitiæ, dignitati ætatique hominis, precibus eorum qui frequentes

Comment. bel. Alex.

TARCUNDARIUS CASTOR.
CASTOR MINOR.
ANN. ANTE CHR. NAT. XLVI.
XLV.

tes concurrerant, hospites atque amici Dejotari, ad deprecandum, inter quos M. Brutus ornatissimè & copiosissimè egit, Regioque vestitu ei restituto, legionem quam disciplina Romana instructam habebat, ex duabus paullò ante commemoratis reliquam, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere jussit, de controversiis Tetrarcharum, qui maximam Gallogræciæ partem à Dejotaro, præter leges moresque gentis, teneri querebantur, postea se esse cogniturum ostendit. Victo itaque ad Zelam Pharnace, remissisque domum auxiliis, minorem Armeniam Dejotaro ablatam, Ariobarzani dedit, Trocmorum Tetrarchiam jam aliquot ab illo annis possessam, Mithridati Pergameno jure cognationis adjudicavit, sed Regium tamen nomen tum ipsi reliquit, tum filio.

Cic. de clar. orat. Plut. Bruto, vertente & corrigente Xylandro.

Cic. Phil. 2. de divin. lib. 2. Comment. bel. Alex. Dio. lib. 41. qui quod indicare videtur Cæs. Dejotaro plura tribuisse quã abstulisse, vereor ut verum sit, certe cum Cic. non convenit.

AN. ANTE CHR. N. XLIIII. Cujus jacturæ detrimentum, exitiabilis propemodum, quæ sequuta est, calamitas oblitteravit. Nepos Dejotari Castor, avum insidiarum crimine, quas Cæsari parasse diceret, in capitis periculum arcessivit: Cum Pharnacis bello Cæsar in castellum Lučejum venisset, & domum Dejotari hospitis Regis divertisset, locum fuisse quendam, in quo fuerint ea composita, quibus ipsum Dejotarus munerare constituisset, huc illum è balneo priusquam accumberet, ducere voluisse, ibi enim fuisse armatos, qui eum interficerent, in eo ipso loco collocatos: Cæsarem sua, qua semper usus fortuna, & tunc, & repetitis postea insidiis, servatum esse. Additæ criminationes aliæ, & quo adversariis præcipuè visus confidere, Regius medicus Phidippus index. Dejotarus contra, missis Romam legatis, defendente Cicerone, oratione, quæ omnium manibus teritur, absolutus quidem est, sed Cæsaris tamen odium & offensionem meritus, quoad hic vixit, nunquam lenire potuit. Cic. Phil. 2.

XLIII. Interfecto, cum legati, si Ciceroni omnia credimus, vendente Antonio, decretum emissent, quo Cæsar, quæ Dejotaro vivus abstulerat, mortuus redderet, ipse nihil eo exspectato, sua sponte, simul atque Cæsaris interitum audivit, & suo Marte, res suas recupaverit. Tum generum Castorem, quem Philoromæum ab amore Romanorum cognominatum, pleraque litteraria ingenii monumẽta posteris reliquisse Suidas prodidit, quod illo auctore accusatio instituta, regio more ultus, nam regni arctior quam sanguinis plerumque necessitudo, una cum uxore, filia sua, interfecit: in liberos & aliâs crudelis, quorum cum plures haberet, & solum Dejotarum in spem successionis aleret, reliquos filios necare sustinuit, ne uni regnum aut dubium, aut imminutum relinqueret, Gorbejum, quod genero castellum sedes, diruit, maximam etiam pagi partem vastavit. BROGITARVS. Brogitarum alterum Dejotari generum, Matris Deorum Pessinunti aliquãdo P. Clodii concessione sacerdotem, Cicero nominat, de quo nobis

Strabo lib. 12.

Suid. v. Castor.

Plut. de Stoicor. repugnant.

Cic. de aruspic. respons. pag. 40.

bis præterea nihil constat. Pessinuntem verò ad Tolisto-Bojos pertinuisse, supra ostensum.

Dio lib. 47. — Dio lib. 47. 49. — Strab. lib. 12. Dio 48.

ANN. ANTE CHR. NAT. XL. — ANN. ANTE CHR. NAT. XXXVIII. — CASTOR, dubium an idem cum eo, quem minorem pag. 54 appellabimus. — XXXIIII. AMYNTAS. XXIIII.

Resumentibus civilia arma Bruto & Cassio, Dejotarus ab utroque sollicitatus, cum huic negasset, illi in memoriam suscepti apud Cæsarem patrocinii assensus, eâdem se qua prius fortuna Romanis iterum rebus miscuit, Amynta scriba auxiliorum duce misso, qui statim à Philippensi pugna ad Antonium transiit, perfidiæ præmium amplas post aliquot annos in Galatia, Pamphylia atq; Lycaonia ditiones nactus. Extincto enim Dejotaro, anno ante Christum natum trigesimo octavo, CASTOR quidam, dubium an is quem nepotem ex filia paullò ante diximus, successit, credo quod Dejotarus filius prior obiisset; Castorem quadriennio post AMYNTAS excepit, Antonii beneficio, cui pessimam Actiaco bello gratiam retulit, non exspectato prœlio ad Cæsarem versus. At nono principatus anno, Antipatro Derbæo per insidias cæso, multisq; castellis captis, dum in Homonadenses expeditionem parat, Cilicum insidiis uxoris dolo & ipse interceptus, fidei toties flagitiosè proditæ pœnas luit. Cujus morte Galatia in provinciæ denique formam ab Augusto Cæsare redacta, primus Lollius Proprætor datus est, anno centesimo sexagesimo quarto, posteaquam Cn. Manlius Vulso Romana eo primum arma intulit, cum Galli centum circiter antea annos in Asiam transissent; quæ propemodum Galatici, atque adeò Tolisto-Boici in ea terrarum parte imperii summa.

Strabo, Dio, Rufus. — LOLLIVS.

Arenpek. Andr. Ratispon. Trithem. alii. — BOAMVNDVS. INGRAMVS.

Facio non invitus, si quæ patriis Bojorum annalibus, ob ignoratas, superiorum scriptorum errore, rerum temporumque rationes, inconcinnè & obscurè, atque eo incredibiliter sunt posita, ad germanam veri speciem interpretatione revocare licet, ea verò ut revocem. BOAMVNDVM & INGRAMVM memorant, sive Julii sive Augusti sive Tiberii ætate, nec enim consentiunt, Armenia, cujus provinciæ nomen nescio quomodo, frequens est in omni prisca Bojorum historia, sive pulsos, sive sponte profectos; nam & ea fama variat, viâ progressos illà, qua primus Boici nominis conditor, in has oras venisse, ubi gentem Duces rexerint. Hic ego, quod sociorum populorum auxilia in Romanis castris versari solita, Tolisto-Boji reliquiq; planè Galatæ, majestate Pop. Rom. comiter conservata fuerint socii, & in Tolisto-Bojorum potestate Armeni minores, descendo, ut bellorum aliquo, quæ Augustus & Tiberius in Rhætia Vindeliciaq; & Norico atq; omni Illyrico complura gessere, Tolisto-Bojos Principes, adductis popularibus Galatis, mixtimq; Armenis, militare potuisse, mihi patiar persuaderi. Neque disjunctior Armenia quàm Parthia, neque Romano nomini hæc illa amicior, Ornospadem tamen Parthum bello Dalmatico Tiberium juvisse scimus, Pannonico, frequenti regio equite cum usum Vellejus scripsit, quod ad auxi-

Tac. annal. lib. 5.

auxilia fœderatorum Regum nimirum pertinet. Et inferioribus temporibus Rhætorum cohortem Analibæ in Armenia stativa habuisse, in Notitia annotatum, ut idem de Armenis in Rhætia credere, eo etiam minus absurdum sit. Aut his ergo caussis occasionibusque Boamundus & Ingramus impulsi, iter ex Armenia huc tenuere, aut mihi quidem potiores præterea nullæ suppetũt. Nominum origo ex patrio sermone est, Boamundo ad Bogodiatori quodammodo formam composito. Memini apud Vopiscum legere, Aurelianum longo post hanc ætatem temporum tractu, inter auxilia habuisse cum Hartomundum, Haldegastem, Hildemundum & Carioviscum, tum Armenos sagittarios sexcentos, quæ mihi certa & præsens visa imago eorum, quæ de Boamundo suspicionibus vestigamus & conjecturis.

Vop. Aureliano.

Armis inter hæc Boji, Tauriscorum in Norico accolæ, cum Dacis contendêre, quamquam longè dissiti, & medio inter utrosque fluente Danubio: sed superior belli memoria vetustate excidit. Sub Augusti ætatem, Bojorum regnum ad CHRITASIRVM, Dacorum ad Bœrebistam Getam recidit. Bœrebista regios animo complexus spiritus, populum, quem bellorum incommodis atque difficultatibus afflictum acceperat, brevi temporis spatio, prudentibus consiliis, & perpetuis militaris disciplinæ exercitiis, adeò erexit, ut finitimis plerisq; gentibus imperio subjunctis, jam Romanis timendus, rerum suarum curam injiceret. Gnarus quantas religionis opinio ad cõtinendos animos vires haberet, Ceneum sibi præstigiatorem hominem adjunxit, qui per Ægyptum vagatus, atque arcana sacra edoctus, secretiora cum Diis alloquia agitare creditus; parum aberat quin Zamolxidis exemplo, pro Deo coleretur; hunc sibi eorum, quæ aggredi pararet, auctorem simulans, tam certam suis addiderat fiduciam, ut præsenti numinum ductu omnium sibi rerum lætos felicesq; exitus pollicerentur. Istro itaque trajecto, Thraciam ad Macedoniam usque & Illyricum perpopulatus, Celticas ibi gentes Thracibus & Illyriis permistas evastavit, Bojos & Tauriscos ita attrivit, ut agri eorum vacui atque deserti, vicinis Illyrici populis pascendis pecoribus fuerint contributi, quæ Bojorum inde deserta & solitudo, non semel à nobis commemorata. Neque ego quidquam hujus præterea apud veteres scriptores invenio: nuperos scio quosdam omnia licentius, & proinde fusius tradere, quorum fidem, quod poteram, non damno, quod debeo non sequor, confidentiam & temeritatem impensè miror. Annum Dacicæ expeditionis Dio mihi signare visus, quo loco retulit, decreto Romæ facto Julo Antonio, Q. Fabio Coss. de claudendis Jani portis, pace ubique terrarum parta, Dacorum motibus esse intercessum, qui Danubium frigore constrictum transgressi, præ-

Strabo lib. 5. & 7.

CRITASIRVS.

Strabo de Bœrebista narrans, se sui temporis historiam scribere indicat, cum Augustum adversus Bœrebistæ successorem exercitum misisse. Jornandes pro Bœrebista Boroistam, pro Ceneo Diceneum habet.

Dio lib. 54.

AN. ANTE CHR. N. 1.

prædas ex Romanis provinciis egerint, ſatis enim credo, victores Romano ſolo non abſtinuiſſe. Fuit verò is annus ab eo, quo Boji ex Italia ad Tauriſcos primum venere, centeſimus prope octogeſimus.

Alia tum in Germania magna calamitas, ipſum gentis jugulum aggreſſa petiit. Documento, imperiorum vices atq; converſiones, proviſo & conſtanti ſupremæ mentis conſilio, haudquaquam incertis & fortuitis occaſionibus circumagi; quippe quod, ut iidem fere caſus unius gentis diverſas propagines, ſemel atque iterum, nam antea quoque, Bojos uno tempore Italia pulſos, & in Aſia victos eſſe obſervavimus, ſimul complexi affligerent, temere profectò contigiſſe non exiſtimandum. MAROBODVI Regis præcipua ferebatur in Germania auctoritas, qui cum juvenis Romæ beneficiis ab Auguſto affectus vixiſſet, dominandi artes ita imbibit, ut in patriam reverſus maximo facinori, parando regno, animum privatus adjecerit, aderant tantæ rei conandę inſtrumenta, genus nobile, corpus pręvalens, animus ferox, ingenium rationis capax, ſupra quam Romani ab homine Germano exſpectarent, adeò illi conceperant, trans Alpes corpora naſci, quæ ſonum ederent, & externum aſpectum præferrent, hominum intus mentem non haberent. Maroboduus cum Marcomanos ſibi ſubjeciſſet, quorum, quæ antiquiſſima memoria apud Cæſarem eſt, expeditione Arioviſti Gallica, tum Luios, Zumios, Butones an Gutònes, Mugilones, Sibinos, & ex Suevis Semnones (nunc veſtigia gentium deperdita, nomina ægrè ſuperant) principatum inter eas conſtituit, non tumultuarium neq; fortuitum, neque mobilem & ex voluntate parentium conſtantem, ſed certum & ſtabilem, ſuis nixum radicibus, regiumq; faſtigium animo complexus, finitimis omnibus aut bello domitis, aut conditionibus ſui juris factis, aſcitis corpori cuſtodibus, & cæteris pæne ad Romanæ majeſtatis effigiem conformatis Romanos vario ingenio, ipſis illorum artibus ita petebat, ut cum metui propiores haberet, bello tamen non laceſſeret, at ſi laceſſeretur, ſupereſſe ſibi vim ac voluntatem reſiſtendi declararet, legati quos mittebat, interdum ut ſupplicem cōmendabant, interdum ut pro pari loquebantur, gentibus hominibusque deſciſcentibus tutum apud eum erat perfugium, exercitum ſeptuaginta millium peditum, quatuor equitum fecerat, quem aſſiduis adverſus finitimos bellis exercendo, majori quam quod habebat operi præparare videbatur. Illud altiſſimæ prudentiæ hominis memoratur conſilium, cum Romanos trajecto Rheno Germaniam ex illa potiſſimùm parte aggreſſos, victis Sicambris, Vſipetis, Friſiis, Cauchis, Cheruſcis, Cattis, ad Viſurgim & Albim progredi, ſe ſe mox petendum, jam imminentibus victori-

MAROBODVS. — Cæſ. lib. 1. bel. Gall. — Dio lib. 54. Vell.

ctoribus imparem, nondum confirmatis viribus animadverteret, ne obnoxius ageret, excîta Marcomanorum gente sedibus suis patriis, eam procul à Romanis avocavit, eò potentiora arma refugiens, ubi sua faceret potentissima. Placuit campos Hercynia sylva incinctos veluti arcem legere, quod inde Germaniam à læva & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo haberet Noricos, & tamquam in omnes semper venturus, ab omnibus timeretur: nam Pannoniam trajecto Danubio etiam vexasse, Rufus indicat, qui Marcomanos tractu inter Danubium & Dravum pulsos prodidit. Hercyniæ hanc oram Boji à Sigoveso inde tenuerant, annos plus minus sexcentos, eos Maroboduus tunc pepulit, pulsis, præcipuam Marcomanis virium virtutisque gloriam cum sede peperit.

Verum illud ad eam omnem memoriam, Boicamq; inprimis historiam illustrandam, perincommodè accidit, si qui antiquitus scriptores rerum Germanicarum occasione, horum bellorum eventa studiò enarranda sumsere, eorum monumenta dudum periisse, reliquis, qui aut brevitate insignes, vix nos indicio tantum juvant, aut quorum in diversum tendens oratio, huc obiter, & aliud fere agens, deflectit. Itaque, quod plerique sæpe nec necessariò, nec probabili caussa admisere, nos judicio & ratione jam nunc isto loco facturos opinor, ut in eas delapsi angustias, conjecturis quadamtenus indulgere, quam subsistere existimemus satius, ea dabitur opera, quando certæ esse non possunt, nec enim nomen, nec ipsius rei natura patitur, verosimiles habeantur, & certis proximæ. Atque ut ab iis quæ exploratò primùm constant, iterum exordiamur; Marcomani pepulere sanè Bojos, cujus rei fides, Taciti nixa testimonio, dubia esse non potest: excivit autem Marcomanos sedibus suis, inq; saltuosa Hercyniæ loca duxit, Maroboduus, quod disertè admodum à Strabone & Vellejo scriptum: Maroboduo ergo duce Boji pulsi sunt. Jam Maroboduum, antequam regnaret, Romæ cum Augusto vixisse, Strabone auctore diximus: superest, ii rerum temporumque connexiones planissimè perverterint, quibus visum prodere, Julio in Galliis agente, Bojos à Marcomanis ejectos, transq; Danubium pulsos, cum Norejam frustra oppugnassent, errore vago tandem ad Helvetios, excidium Galliarum tunc meditantes, esse delatos, cujus sententiæ longè maximum vitium, non mediocrem reliquæ historiæ offundat caliginem, errorem q; multiplicem post se trahat, necesse est. Nam ridenda illa altera, non confutanda, Tarquinio Prisco Romæ regnante, Bojos à Marcomanis fugatos in Italiam abiisse. Nos Vellejum sequuti, ostendimus, Maroboduum expeditionis consilium, metu Romanorum cepisse, qui trajecto Rheno, per mediam Germaniam

Rhen. lib. 1. rer. Germanic.

maniam victricia arma circumferebant, Druso nimirum & Tiberio vicissim ducibus: sed Drusus post Lollianam cladem in Germaniam missus est, ea Domitio & Scipione Consulibus accidit, se ipso & L. Quinctio Consulibus, maximis rebus gestis, fortissimisq; gentibus debellatis, mortem obiit: Tiberius successor datus, proximo anno Rhenum transmisit, quem omnes Germaniæ partes sic perdomuisse Vellejus asserit, ut in formam pæne stipendiariæ provinciæ redigeret, elogio quantumvis supra verum, imperantis gratia inflato. Hoc itaque potissimum tempore, & postremis quidem duobus annis, quorum altero Cassiodorus Germanos inter Albim & Rhenum, Tiberio omnes deditos retulit, Marcomanos desperatione resistendi, retrò cessisse, verum sit, cum tentata prioribus frustra fortuna, manus infeliciter contulissent; siquidem Orosius, semel pæne ad internecionem cæsos, Florus eorum spoliis tumulum in trophæi modum à Druso excultum fuisse memorat. Atque hæc firma & contestata satis sunt. Sed obscura deinde & impedita altera disquisitio consequitur, quo terrarum Boji, Bojohemo pulsi, concesserint; quos pulsos Tacitus perspicuè, non deletos aut excisos scripserit. Nam in omnibus omnium priscorum scriptorum commentariis, quantum eorum hodie est, hujus nihil extat, nec qui res Germanicas postea diligentissimè pertractavere, Strabo, Tacitus, Ptolemæus, Bojis ullum in Germania locum tribuunt. Vt quis Bæmos apud Ptolemæum, aut Buros (Burios appellavit Tacitus) eorum vicem habeat, erret, de utrisque secus est. Bæmi palam à Bojohemo, nec ambigendum, Ptolemæum gentis nomen pro regione posuisse. Buris sonus aliqua suffragatur, nimirum modicè à Bojeris, Bojris aut Bojaris divertens, prioris quippe tantum syllabæ vocalibus litteris mutatis, quæ frequens est & solens demutatio, manentibus consonantibus, apud homines præsertim peregrinos, & linguæ exteræ. Accedit Lutorum cognomen, Buris à Ptolemæo tributum, quod cum Germanis Luti, Liudi, Leuti & Leudi, ut variat dialectos, populos significent, quo sensu in vita Caroli, gentes ad Septentriones sitæ, Normani vulgo scriptorum, Nord-leudi sunt & Nort-liudi, non nemini probetur, Boicos populos Bojer-Lutos, & Buros inde Lutos fuisse appellatos. Sed nobis vera pro speciosis. Tacitus Burios sermone cultuque Suevos referre, Bojos Gallicam gentem esse scripsit; quo tanto intervallo, à prima usque origine disparatos fuisse fateamur oportet. Cæterum, ut eo revertamur, cum Marcomanorum vis, à septentrione & occidente sole ingruerit, Bojos fugientes in ortum aut meridiem declinasse necesse est: at neutrobi se tantæ rei asserendæ dant vestigia, quin arcuerit à meridie Danubius, Romanis præsidiis prætextus, Rhætia & Norico jam tunc provinciis,

Dio lib. 54.

AN. ANTE CHR. N. VII.

VI.

Or. lib. 6. c. 21. Flor. lib. 4. c. ult.

Vita Car. M. scripta à monacho S. Eparchi.

vinciis, ortum Boerebista Dacus clauserit. Quod si scriptor medii ævi semibarbarus Jornandes, Boiscorum longè gentium, ad paludem Mœotidem meminit, inter monstra illa populorum Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos Bojos fuisse, similitudini nominis largiri placet, qua scilicet forma Syrisci & Syriscæ, Threcisci & Dacisci, pro Syris Threcibus & Dacis ab idoneis auctoribus usurpati sunt, & quo sensu Magidius Boiscus in antiqua inscriptione legitur, quod neque præfractè negandum existimo, neque admodum fidenter ponendum, profectò sit dubii soli fundamentum, tantis superstruendis molibus; sed ut largiamur tamen, quis tandem nullius testis auctoritatem sequutus, animo ultrò concipiat, eam coloniam, Bojohemo mille passuum millibus disjunctam, tot interjectis barbaris gentibus, Dacis inprimis, potentia id temporis & odio in nomen Boicum inclytis, à profugis tunc esse positam, verosimilius, quam à Galatis & Tolisto-Bojis olim, quos permensa Europa in Asiam victores multis antea sæculis migrasse, compertum, non arbitrarium est? Quamquam me præterea reditus, ab usque Mæotide in has iterum oras, per passuum totidem millia, juxta atque itus habet solicitum, & ut ratio excogitetur, Attilam reduxisse, ego excogitatæ fabulæ fidem non adjunxerim, qui absurdam sententiam exiguo negotio, commoda unius vocabuli interpretatione, vitari, Bojos non necessario tanto labore levari posse videam. Pulsos enim Tacito confirmanti assentior, verum regno & dominatu interpretor, non regione; quomodo si quis, quod non nemo fecit, Langobardos Italia à Francis pulsos narret, nunquam erret, tametsi Langobardi Italia nec excessere, neque sedes omninò mutavere, & ut omnia conveniant, Langobardicæ regionis appellatio, regno ad Francos translato, nihilo minus quam Bojohemi apud Marcomanos manserit. Argumenta hujus rei duo maximè capio, quorum primum dixi, nullo satis certo monumento evinci, Bojos tunc solum vertisse; alterum me aliquanto etiam magis movet, Bojorum postea nomen à nemine scribentium, per aliquot centum annos, quibus Marcomani rerum potiti sunt, uspiam terrarum liquidò usurpatum esse, (liquidò inquam & explicatè, cum subobscura vestigia certis deinde locis ipsi simus indicaturi) his eversis, statim iterum emersisse, ut flumina specubus hausta solent, magnis emensis sub terra spatiis, in apertum redire, aut quæ lacubus miscentur, confusis pleraque aquis nomen ab influxu mox ponunt, receptura, qua castigato rursus alveo majore vi erumpunt; sic Marcomanus victor, quamdiu rerum potitus est, Boicam famam pressit, & ut in illis aquam fluminis à lacustri, difficulter distinguas, ita nemo pronuntiet, quæ Marcomanicis postea expeditionibus Bojorum

Jorn. de regnor. succ.

Syriscus, Aus. in Epit. Syrisca Copa inter Catal. Virg. Threciscus Capit. Maximin. Daciscus Vopisc. Aurel. & Not. sub Ducib. Mœs. sec. & Dac. rip. Magid. Boisc. inscript. Grut. pag. 983. n. 10.

privatim fuerit opera, quando honor ad eos redit, apud quos imperium & auſpicia reſedere. Nam idem uſu veniat, Sabinorum aut Æquorum aut Volſcorum hiſtoriam meditanti ſcribere, cum Romani orbem terrarum non tam virtute ſua, quam ſociorum ope vicerint, & verò hi numero plerumque præſtiterint, unos tamen Romanos gloria ſequitur.

Cn. Cornelio Lentulo, M. Valerio Meſſallino Coſſ. extremo anni, omnium gentium exſpectatio IESVS CHRISTVS, Dei filius, Deus ipſe, ex Maria virgine natus eſt. Ad quem cum annorum hactenus numeros, uti antemeridianas umbras progrediendo contraxerimus, illos ab eo etiam deinde porrò extendemus. Anno poſt eum natum octavo, Tiberius Maroboduum duodecim legionum bello petens, Pannoniæ & Dalmatiæ motibus retractus, pax æquis conditionibus firmata eſt. Vndecimo, cæſis ab Arminio ad internecionem Romanis legionibus, Vari ducis capite potitus Maroboduus, Auguſto gentilitii tumuli ſepultura honorandum miſit. Poſt hæc, conſtituto firmatoq; diuturni temporis mora regno, & urbe principe, fluxo in futurum omine, à ſe appellata, cum ad omnes creſcendi occaſiones intentus, Germanicum Druſi filium, qui patris exemplo, magnis Germanos affecerat incommodis, à Tiberio revocatum in orientem abiiſſe, unum in Germania Arminium Cheruſcum eminere animadverteret, ne veterem virtutis famam ſeneſcere pateretur, eum ſibi ſumſit incurſandum. Cæterum Regis nomen Maroboduum inviſum apud populares, Arminium libertatis favor gratum reddere, huic ſe ex illius regno Semnones & Longobardi adjungere, illi contra Ingviomerus, Arminii patruus, cum magna clientum manu auxilium ferre. Anno poſt Chriſtum natum decimo nono acie congreſſis, virtus utrimq; ducum in æquo æmulatione gloriæ accendebatur, neuter aut jactantia ſui, aut probris in hoſtem abſtinere. Raró alias majore mole concurſum, neque ambiguo magis eventu, fuſis utrimque dextris cornibus. Exſpectari rurſus pugna, & pares diſceſſiſſe videri poterant, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet, id ſignum perculſi fuit. Inde transfugiis paullatim nudatus, retrò in Marcomanos conceſſit, miſitq; legatos ad Tiberium, auxilia ne quidquam oraturos: objectum, non jure Romana arma adverſus Cheruſcos invocare, qui Romanos in eos pugnantes nulla ope juviſſet. Fractus itaque, & occultis præterea inſidiis à Tiberio per Druſum filium petitus, qui illiciendis Germanis ad diſcordias, haud leve decus apud patrem quærebat, anno ſequenti à Catvalda regno pulſus eſt. CATVALDA nobilis apud Gotones juvenis, profugus olim vi Marobodui, tunc dubiis ejus rebus ultionem auſus, valida manu Bojohemum ingreſſus, corruptis ad ſocietatem Marcoma-

Marginalia: IESVS CHRISTVS NASCITVR. | Vel. Tac. An. 2. | ANN. POST CHR. NAT. VIII. | ANN. POST CHR. NAT. XI. | XIX. | ANN. POST CHR. NAT. XX. | CATVALDA.

comanorum primoribus,regiam caſtellumq́; juxta ſitum irrumpit.Maroboduo undique deſerto,non aliud ſubſidium quam Romanorum miſericordia fuit,transgreſſus Danubium , qua Noricum præfluit,ſcripſit Tiberio, non ut profugus aut ſupplex , ſed ex memoria prioris fortunæ,multis nationibus clariſſimũ quondam Regem ad ſe vocantibus , Romanam amicitiam prætuliſſe. Reſponſum à Tiberio,tutam honoratamq́; ei ſedem in Italia fore ſi maneret , ſin rebus ſuis aliud conduceret , abiturum, fide qua veniſſet. Tiberius apud Senatum diſſeruit, non Philippum Athenienſibus , non Pyrrhum aut Antiochum Populo Rom. perinde metuendos fuiſſe, magnitudinem viri, violentiam ſubjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hoſtis,ſuaq́; in deſtruendo eo conſilia efferens. Et Maroboduus in hunc quidem modum per blanditias & promiſſa extractus, nec unquam remiſſus, per duo de viginti annos Ravennæ honoratè habitus, conſenuit. Idem haud multò poſt Catualdam caſus excepit,idemque pulſo, Jubillii ductu Hermundurorum opibus, perfugium, Forum Julium Galliæ Narbonenſis colonia exilium fuit.

Suet.Tib.c. 17. Vell.lib.2. Tac. An. 2. Vibillium, 12. Jubillium nominat.

IVBILLIVS.

ANN. POST CHR. NAT. XXXIV.

Anno trigeſimo quarto, JESU Chriſto cruci pro ſalute generis humani affixo,Stephano lapidibus obruto , cum Judæorum principes Chriſti doctrinam infenſiſſimis odiis proſequerentur, Chriſtianos omnes, præter unos tamen Apoſtolos, civitate Hieroſolymis exturbarent, variè ii per provincias ſparſi, propagandæ religioni navavere operam: pars in Galatiam delati, eccleſias conſtituerunt,ad quas principum Apoſtolorum extant epiſtolæ, nam eo pertinet,quod Petrus ad electos advenas ſcripſit diſperſionis Ponti, Galatiæ , aliarumq́; provinciarum; & Paulus Galatas,quos in epiſtola illis inſcripta alloquitur, Hieroſolymis, quo tempore Chriſtus paſſus ſit,egiſſe oſtendit. Sed & alia habent ſacræ litteræ teſtimonia, de Galaticis tunc temporis eccleſiis , quibus conficitur,eas tum à Clemente Pauli diſcipulo , tum ab ipſo Paulo eſſe aditas. Atque hæc prima,& inter primos , Evangelii lux Bojos , enimverò Aſiaticos, illuſtravit, Europæis alta per multos adhuc annos caligine demerſis.

Gal.3. Ante quorum oculos Chriſtus proſcriptus eſt. Act 18. ad Cor. 1.16. ad Tim. 1. 4.

ANN. POST CHR. N. LII. LXXI.

MARICVS.

Apud Marcomanos pulſo Catualda, Jubillium victorem regnaſſe,crediderim,quem año quinquageſimo ſecundo ſuperfuiſſe conſtat.Septuageſimo primo,cum mortuo Nerone variè fluctuaret reſpublica, MARICVS quidam ex plebe Bojorum,quos Julius poſt Helveticum bellum in Æduorum finibus collocavit,numinum ſimulatione arma Romana provocare auſus. Jamq́; aſſertor Galliarum, & Deus audiens , quod ſibi nomen indiderat, concitis octo millibus hominum,proximos pagos trahebat,cum Æduorum civitas electa juventute , adjectis à Vitellio cohortibus,fanaticam multitudinem disjecit.Captus prœlio Maricus,ac

Tac.An.12 Tac. hiſt. lib.2.

mox feris objectus, quia non laniabatur, vulgo inviolabilis creditus, donec spectante Vitellio interfectus est. Domitianus, Titi fratris anno octogesimo tertio successor, Marcomanos, quod nulla ab eis in Dacos impetraret auxilia, bello aggressus, victus inque fugam conjectus abiit, ut à Dione quidem proditum; nam Statii perridicula est adulatio, Domitiani clementiā prædicantis, — LXXXIII.

Dio in excerpt. Theod.

Stat. sylv. lib. 3.

Quæ modo Marcomanos, post horrida bella, vagosq́;
Sauromatas, Latio non est dignata triumpho.

Reges illis porrò ex sua ipsorum gente aliquamdiu, inter quos clarum TVDRI nomen, neque quidquam præter nomen tamen. Taciti primum ætate externos pati cœpere, quibus vis & potentia ex auctoritate Romana esset, corruptis jam tunc fractisque patriis institutis, pecunia magis quam armis Romanorum; nam hoc etiam Tacitus, libello quem de Germanorum moribus, anno post Christum natum centesimo edidit, professus est. — TVDRVS. — ANN. POST CHR. NAT. C.

Centesimo quadragesimo, mortuo Hadriano, T. Aurelius Fulvus BOIONIVS Antoninus, Senatus consulto Pius appellatus, imperium adiit. Bojonii nomen unde tulerit, à nullo veterum proditum, ipse quodammodo habitus & facies, à Bojis esse indicat, eo credibilius, quod Antonino paternum genus ex Transalpina Gallia, patre Aurelio Fulvo Consule, avo T. Aurelio Fulvo bis consule, cum Boici seminis reliquias in Gallia & mansisse olim, & hodie superesse, supra dixerimus; Fulvum autem aut Fulvium aliquem, post hos amplius centum viginti annos clarum, infra simus memoraturi, quem Vopiscus planissimè Bojum nominat. Pio adoptionis jure M. Aurelius BOIONIVS Antoninus, orbis terrarum consensu Philosophus cognominatus, successit. Qui cum Bojonii appellationem patri fuerit gratificatus, fit ut duo optimi Imperatores, pulcherrimorum cognominum, quæ nullis devictarum gentium titulis invideant, Bojis quadantenus transcribantur. Romæ L. Bojonium Olympum, & L. Bojonium Gentilem in antiquis lapidibus legi scio, de quibus quod præterea afferam, nihil habeo. — CXL. T. AVRELIVS FVLVUS BOIONIVS ANTONINVS PIVS. — CLXIII. M. AVRELIVS BOIONIVS ANTONINVS.

Capitol. in vita, Eutrop. lib. 8. Vict. epit.

Vict. in hist. Cæs. M. Aur. & Constantino, atque ad eum Sylburg.

Grut. inscript. pag. 763. n. 10. & pag. 861. n. 13.

Orof. lib. 7. c. 15.

Imperatore Philosopho, gravissimum bellum, quantum nulla ætas meminerat exarsit, cui nomen Marcomani principes fecere, porrò Quadi præterea conjuraverant, Vandali, Sarmatæ, Suevi, haud dubium Boji, & quos Capitolinus his annumerat, Narisci, Hermunduri, Latringes, Buri, Victovali, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci, omnis pæne denique Germania & Sarmatia, ut nummis, qui ad memoriam ejus expeditionis bene multi publicati, Germaniæ & Sarmatiæ victæ nomen universè fuerit impressum, sed in vulgus, quin & penes scriptores, sola Marcomanorum fama evaluit; quo unos ei

Bojos

Bojos concessisse, minus aut incredibile aut mirandum est. Costobocos (Ammianus Marcellinus Costobocas nominat) eosdem Tolisto-Bojos esse, vereor levi conjectura à Sylburgio asseri. Anno centesimo septuagesimo primo, bellum ingenti apparatu cœptum, varia deinceps in utramque partem fortuna gestum est, nam nos sigillatim prosequi nihil necesse. Inter ipsa initia, incredibilis ejus apud Romanos exspectatio, tum timor. Imperator undique sacerdotes accire, Romanas peregrinasq; superstitiones implere, eo tandem descendere, ut Alexandro cuidam, impudentissimo homini, de oraculo fidem haberet, quod geminos leones Danubio certis ritibus immittenti, victoriam pollicebatur; atque ii quidem immissi, in adversam ripam enatarunt, Marcomani ignotas feras, canum aut luporum vicem æstimantes, fustibus coercuere, Romanorum, contra quam oraculum spoponderat, nihilo secius ingens cædes, cæsis viginti circiter millibus, sequuta est. Quinquennio post, hostis superati gloria penes Christianos fuit. Christianorum enim precibus divinitus impetrata tempestate, in Romanos secunda, hostibus exitiabili, Quadi, qui postremi restiterant, summo prœlio, magna accepta clade, superantur. Sed & in Germania illâ ætate, aliquam Evangelii sementem sparsam fuisse, magni auctores, Irenæus & Tertullianus, tradunt. Quod ego de Marcomanis, illustri inprimis populo, ad Romanos fines colente, quæ Christianis propagandæ religioni prompta & idonea occasio, vel præcipuè interpretor, à Marcomanis ad Bojos deduco. Justinus utroque vetustior, nullum mortalium genus esse jam tum scripsit, sive Græcorum sive barbarorum, quocumque nomine, Christianæ pietatis exors, sed Germaniæ ille nomen non posuit. Marcus successu lętus, cum Marcomanos parta victoria cogitaret in provinciam redigere, Avidii Cassii motibus, qui se in oriente Imperatorem appellaverat, revocatus, pacem dedit, plurimis Marcomanorum in Italiam translatis. Victo Cassio, anno centesimo septuagesimo nono, in Germaniam reversus, cum Marcomanis, & Hermunduris, & Sarmatis, & Quadis, per tres iterum annos bellum gessit; quod de provincia prius animo agitaverat, tunc proximè perfecturus fuisse creditus, nisi ingentibus conatibus mors intercessisset. Filium Commodum ægrotans ad se vocat, bello insisteret, nec reliquias prope confecti contemneret monet; eo enim Marcomani reciderant, ut neque jam juventus tot concisa prœliis, ferendis amplius armis sufficere, neque commeatus ex agris perpetuis populationibus vastatis, posset suppetere. Sed Comodus honesta omnia post voluptates habuit, patre mortuo, ut se quamprimum Romam referre, urbanisq; deliciis vacuus frui posset, pacem Marcomanis postulantibus concessit, trans-

Left margin: ANN. POST CHR. NAT. CLXXI. — ANN. POST CHR. N. CLXXVI. — CLXXIX. — ANN. POST CHR. NAT. CLXXXI.

Right margin: Amm. lib. 22. — Sylb. in Pauf, lib. 10 — Lucian. Pseudon. — Meminere plerique Christ. & gent. scripr. Ex Christ. antiquis. Tertull. apol. c. 5. ad Scapul. c. 4. Imp. etiam epist. extat. — Iren. lib. 1. c. 3. — Tertul. advers. Jud. c. 7. — Just. dial. cū Tryph. — Capitol. Dio.

fugas & & captivos cum frumenti modo annuo, & armorum militumque numerum pactus. Monstro deinde hominis Antonino Elagabalo, bellum post años circiter quadraginta retentaturo, quod ejus perficiendi gloriam Antoninum aliquem, ex veteri responso manere inaudisset, fama obstitit, qua ferebatur M. Aurelius Marcomanos Chaldæorum & magorum opera, secreta carminum devotione obligasse, ne à Romana amicitia unquam desciscerent: vulgo credo eo trahente victoriam Christianorum precibus impetratam, cum Christianos plerique magorum nomine censerent.

Lamprid.

CCXXII.

Anno post Christum natum ducentesimo quinquagesimo secundo, cęsis Gallo & Volusiano Imperatoribus, Valerianus cum Gallieno filio imperium tenuit. Quo tempore Marcomani, longissimis in solum Romanum factis excursionibus, & Thessalonica obsessa, ingenti terrore omnem Græciam concussêrunt. Borani paullò post, neque eo minus Gothi, Carpi & Vrugundi, quas gentes Zosimus ait propter Istrum colere, perpetuis populationibus Italiam & Illyricum simul vastavere. Borani longius progressi, Asiam trajecto Bosporo adiere, ibi, Pityuntis castello, & maxima opulentissimaque urbe Trapezunte expugnatis, præda latè circumacta, domum regressi sunt. Quod asseverem non habeo, tamen Borani Bojorum ad Istrum manus esse potuit; nam quos latina fini Bojeros supra diximus, illi se patriâ Bojeren, aut Boiren plurium numero, appellant, & à Boranis haud dubiè nullo consonantium, solo vocalium litterarum sono dissident. Quod si Zosimus Scythas appellat, scimus Germanicas origine Scythicasque ad Istrum gentes appellatione passim confusas, & omninò mirum, ut Boji non fuerint, tam potentis populi nullum alibi superesse vestigium, neque enim nomen præterea legere memini.

CCLII.

Zosim. lib. 1.

Anno post Christum natum ducentesimo sexagesimo primo, FVLVIVS BOIVS Rhætici limitis Ducem egit, quem Valerianus Imperator inter amicos habuit. Proximo, Valeriano à Persis capto, Gallienus imperio solus potitus, SALONIAM PIPARAM, Marcomanorum Regis, cui ATTALVS nomen fuit, filiam uxorem accepit, & perditè adamatam, Augustam appellavit, socero superioris Pannoniæ partem pactione concessit.

Vopisc. Aurel.

Vict. in Cæss. & epit. Trebelli. nummi.

ANN. POST CHR. NAT. CCLXI. FVLVIVS BOIVS.

CCLXII. SALONIA PIPARA. ATTALVS.

Annus ducentesimus septuagesimus primus, Aurelianum Imperatorem habuit: sub quo Marcomani, Italiam omni denuo malorum genere exercuere. Prima prope Mediolanum contracta clades, Aureliani ipsius errore, quem venientes fefellerant; hanc ingens circum populatio, Romæ tanta trepidatio sequuta est, ut jam extrema quæque desperatis animis timerentur, & aditis Sibyllinis carminibus, procurata ex eorum præscripto certis locis

Vopisc. Aurel.

ANN. POST CHR. NAT. CCLXXI.

locis ſacrificia, ne hoſtes ulterius progrederentur; qui reſtitere ſanè paulliſper, & minutis carptim prœliis ab Aureliano conciſi ſunt, ſed ad Placentiam contractis rurſus utrimq; copiis, ſumma iterum vi concurſum, Marcomani ſylvis denſiſſimis, quibus ſe condiderant, ſub veſperam erumpentes, Romanos aggreſſi, immenſa adeò ſtrage confecerunt, ut is dies maximo poſt homines natos imperio, prope poſtremus illuxerit. Sed fortuna brevi vertit, belli exitus ſecundum Romanos ſtetit. Vopiſcus Marcomanos monſtris quibuſdam, divinisq; ſpeciebus per ſacrificia implicatos, victos ſcripſit, quod fabulæ opinor propius. Subit interim, in reputatione hujus narrationis, animum admiratio, Romanos omnibus bellis ſtatas ſollennesq; Deorum cæremonias coluiſſe ſedulò, nullo ſuperſtitionibus largius indulſiſſe hoc uno, quippe qui in Marcomanos nec damnatis toties magorum artibus, neque, quam haud paullò pejus odere, Chriſtiana religione abſtinuerint, faſſi profectò, etſi ſentio ut hoc turgidum & inflatum, ſed rem æſtimemus, ſe ſibi de hoſtibus, humanis opibus victoriam non ſpondere, adverſus quos majorem humana vim & potiora auxilia aſciſcerent.

ANN. POST CHR. NAT. CCLXXXIV. CCCIV. Sub Diocletiano, qui imperium anno poſt Chriſtum natum ducenteſimo octogeſimo quarto iniit, vigeſimo inde poſuit, Marcomanos quoq; cæſos reperio, loci temporisq; ratione non deſignata. Domeſtici Bojorum annales, quorum ego fidei, niſi ſi qua probabili præterea auctoritate ſublevantur, in tanta antiquitate, quam vetuſtiſſimi eorum ſcriptores, nulla ex parte potuerunt attingere, timidè aſſentiri ſoleo, cum præſenti editos conſtet, ab hominibus omnis elegantioris doctrinæ rudibus & imperitis, annales hi inquam, ADALGERVM Bojis præfuiſſe indicant, quo tempore Severus apud Romanos imperaverit, & cum Severi nomine Imperatores plures fuerint, illum deſignare exiſtimantur, qui à Galerio Maximiano Cæſar appellatus, Italiæque præfectus, anno poſt Chriſtum natum treceteſimo ſeptimo, Maxentii juſſu, occiſus eſt. Sed operæ ſit pretium narrationem totam detexere, quæ fabulæ de Theodorico Gotho apud Aimoinum, aliquâ reſpondens, habet exemplum prudentiæ, ad omnem vitam utibile. Adalgerum qui ſub Romanis tunc viveret; an pactione victis à Diocletiano Marcomanis inita, an ſtipendia inter auxiliares merens, parum comperimus, malim tamen ſtipendia inter præſidia meruiſſe credere, & habet Notitia, Tribunum gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis, gentium autẽ gentiliumque nomen per hæc jam tempora, nationibus exteris promiſcuè tribuebatur; Adalgerum ergo memorant, magnorum criminum reum Severo delatum, accitum, quod capiti timeret, difficulter animum induxiſſe ut ſe ſiſteret, vix tandem, adhibito

Marginal notes: Vict. in Cæſſ. — Manuſcripti. — ADALGERVS. — Arenpek. lib. 1. c. 21. — CCCVII. — Aim. lib. 1. c. 10. Idac. lib. 3. c. 9.

hibito veteris amici consilio, paruisse. Cæsarem objecta neganti, gravioris supplicii fecisse quidem gratiam, cæterum succisis per contumeliam genuum tenus vestibus, & coma circumtonsa hominem dimisisse. Eo graviter commotum, nam omnis Germania capillitio inprimis gaudere, amici tamen monitu iram repressisse. Postridie populares, quos comites habebat, ad eandem omnes speciem ornatos tonsosq; produxisse. Qua re, cum cultus novitas hominũ in se oculos verteret, & corpora magna & procera eo etiam augeri viderentur, demiranti, caussamq; quærenti Severo, respondisse, sic esse Bojos, nemini illorum uni fieri injuriam, quæ uni fiat, omnes communem ducere. Domum reversum, hunc oris vestiumq; habitum subditis lege præscripsisse, quæ fuerit perpetua. Amicum, nam nomen non addunt, obsidis vicem apud Severum relictum, postea quoq; fuisse usui; cum enim Adalgerus à Severo iterum evocatus, rursus consiliũ peteret, amicum nuntio per tectas ambages respondisse, credo quod rectâ & palam parum tutum, fuisse olim hortum à gnavo patrefamilias cultum, oleribus diligenter consitum, quem cervus forte intromissus, adesis protritisq; passim herbis, vastaverit, hunc primò captum, accisis cauda & auriculis, lasciviæ pœnas dedisse, neq; tanto tamen damno admonitum, commeasse denuo, donec stultitiam morte luerit. Jacentis cor vulpeculam, de proxima sepe procurrentem, clam surripuisse, id cum uxor patremfamilias inter exta frustra quærentem animadverteret, Tu porrò, subintulisse, mi marite, cervum credis si cor habuisset, unquam huc fuisse regressurum, unde tam fœdè mulctatus, ægrè antea elapsus est? Intellexisse Adalgerum, quo pertineret apologus, neque in Cæsaris postea venisse conspectum. Cæsarem indignatum bellum movisse, sed armis abiisse repulsum. Præfectos nominant, Geraldum, Rudolphum & Virentum, quorum ductu Adalgerus Brennium etiam Suevum, Osinuchum apud Bojohemos Regem, & Hunnos vicerit. Ea re claritudinem Boici nominis omnia pervasisse, quæ Adalgero mortuo iterum retrò lapsa sit, victis Bojis,
Amm. Mar. & Zosim. à Constantino primùm, deinde Juliano Imperatoribus. Ego quicquid hujus, pro certo ponere verear; quamquam exteros auctores habeo, Constantium Constantini filium, & Julianum cum Quadis congressos esse, neq; ferme bellum Quadi sine Marcomanis gesserint, & Marcomanica ad Bojos pertinuerint, atque proclivis à Constantio ad Constantinum lapsus sit. Con- ANN. POST CHR. NAT.
stantinus autem mortem obiit anno post Christum natum tre- CCCXXXVII.
centesimo trigesimo septimo, Constantius trecentesimo sexage- CCCLXI.
simo primo, sexagesimo inde tertio Julianus. Id constat, sub CCCLXIII.
Ammian. lib. 29. Valentiniano & Valente, qui Julianum non toto interjecto an- CCCLXIV.
no sequuti, Marcomanos & Quados unâ, maximis injuriis
irri-

irritatos; quod Romana præsidia ultra Danubium in Quadorum
jam solo excitarentur, Gabinius Rex, ne quid novaretur modestè
petens, tantum non inter hospitalis mensæ sacra, à Marcellino
Valeriæ Duce, per summæ perfidiæ scelus impune necatus esset,
fluvio trajecto, omnia ferro & igni populantes, incredibili cele-
ritate progressos, tentatâ Sirmio, occupatâ Opitergio, Aquileja
obsessâ, ægrè asperitate Juliarum Alpium, qua Maricus quidam
Primicerius occurrerat, Italiæ aditu fuisse prohibitos.

CCCLXXV. Valentiniano anno trecentesimo septuagesimo quinto vita
defuncto, exitiabile consilium, quo Romanum imperium jam
tunc nutans, præcipiti ruina concideret, sub Valente & Gratiano
erupit, receptâ cis Danubium innumerabili barbararum genti-
um multitudine, à Marcomanis, & Quadis longissimo terrarum Ammian.
tractu ad Pontum usque, cujus numerum comprehendere illi lib.31.
ipsi qui transvexere, sæpe conati, nunquam potuere, cum diligens
navaretur opera, uti graviter Amianus queritur, ne quis eversu-
rus rem Romanam, in adversa ripa relinqueretur. Patriis ea pul-
sa sedibus, agrum per legatos petebat; quietam & innoxiam pace
vitam, bello fortem & utilem inter auxilia operam pollicita. Im-
posuit ignaviæ speratum laborum sumptuumq; compendium,
& speciosus visus inertibus color, civium sanguini parcere, sti-
pendia lucri facere, bella hostium, & periculo, & in utrumque ca-
sum damno, conficere, verum res, gliscentibus barbarorum viri-
bus, atque proinde audacia, in Romanorum perniciem, uti dice-
re institi, perbrevi vertit, Romanos, quos defensum venerant, no-
vi ipsi accolæ reliquis exuere agris, urbibus & præsidiis & totis
denique pellere provinciis.

Anno post Christum natum trecentesimo nonagesimo sex- Paulinus in
Ann. post Chr. nat. to, quod Ambrosius Mediolani Episcopus insigni sanctimoniæ vita Ambrosii.
CCCXCVI. laude floreret, fama universum terrarum orbem pervagata, ad
FRITIGIL. Marcomanos pertigit. Horum Regina tunc FRITIGIL, cum Chri-
stianum hominem ex Italia profectum, de eo narrantem audi-
visset, insolitæ virtutis admiratione capta, Deum cui vir tantus
serviret, sibi colendum statuit, missisque Mediolanensi ecclesiæ
muneribus, rectæ fidei formulam, ad quam se componeret, ab
Episcopo petiit. Ambrosius copiosa epistola, quæ hodie non ex-
tat, rescripsit, tum fidei quæ petebantur capita prosequutus, tum
hortatus Reginam, marito pacem cum Romanis persuaderet,
quod illa diligenter curatum, effectum dedit. Sequenti anno,
CCCXCVII. doctorem suum coram visura, Mediolanum adiit, quo prius-
quã illa perveniret, is rebus humanis exemptus est. Paulinus Am-
brosio à manu, vitę scriptor, Fritigildis maritum, se se populum
que Romanis tradidisse prodit: credo quod trajecto Danubio, ac-
ceptis aliorum exemplo agris, Romanam ripam coluerit, nam
id institutæ à Regina Mediolanensi profectioni est consentiens.

Et

Et Illyricum, Illyrico autem attributæ Noricum & Pannonia, in quarum alterutra provincia Marcomanos collocatos oportuit, ad Ambrosii curam pertinuisse scimus, cum is Avennium Sirmii episcopum initiaverit. Nam Illyricum Galliæ Cisalpinę stante adhuc republica, lege Vatinia adjectum. Neque absurdum suspicari, Fritigildis populares ex Bojorum potissimum fuisse posteritate, qui in majorum memoriam, Bojorum rursus deserta, à Vindelicia ad Pannoniam, Romanorum voluntate tenuerint. Nisi quod hæc simpliciter conjectura est, ego conjecturis, præterquam quod sua sponte verisimilitudinis pondus habent, nolim à me auctoritatem accedere. Meruere post illa Marcomani pedibus & equo inter Romana auxilia, pedites in seniores junioresque tributi, Imperatoris Honorii deinde appellatione honestati, Honoriani Marcomani cognominati sunt. Ad hæc quoque tempora Hieronymi epistola ad Heliodorum scripta pertinet, qua vir sanctus, gentibus Romanum imperium, à viginti & eo amplius annis incursantibus, Marcomanos annumerat: sive epistola data, antequam Fritigil ad Christiana sacra transiit, sive aliæ illæ fuere Marcomanorum manus; quod plerique olim Germaniæ populi, pluribus simul parerent regibus, nominibus forte aliquâ distincti, quæ Romani, indiligentes externæ historiæ, annotare neglexerint.

Suet. Jul. c. 22.

Notit. Imp. occid. inter auxilia Palat. vexillat. Comitat. & alibi.

Hieron. epist. 3. *Viginti & eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim & Alpes Julias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiã, cunctasq; Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomani vastant, trahunt, rapiunt, &c.*

Annis jam ante hæc Hunni, gens cultu fœda & barbara, fera atque immanis, supra suam unde orta est Scythiam, imperante Valente, ex Asiatico Mæotidis littore in Europam transgressi, Boiscis, & cæteris quos supra memoravimus populis, turbinis confestim more correptis, latè quaqua versus vagati, in regnum brevi coaluere magnum & præpotens, quod cum multas nationes fortitudinis laude insignes presserit, tum reliquis, & Romano inprimis oppugnando imperio par esse videbatur. Cum anno post Christum natum quadringentesimo quadragesimo quarto, ANN. POST CHR. NAT. CDXLIV. Attilæ & Bledæ simul fratrum, quibus pater Mundzuccus fuit, imperio regerentur, Attila consortis impatiens, fratrem dolo necat, & regno solus potitus, homo animo vasto & violento, horrido corporis habitu, truculenta facie, voce terribili, in exitium humani generis natus, certè ei castigando ab infesto numine manifestò immissus, quod nec ipse dissimulare, efferatæ crudelitatis per pleramque omnem Europam ferro, flammis, populorum maximarumq; civitatum subversionibus, tam lugubria vestigia impressit, ut infausti nominis recordatio, in vulgus etiam nunc cum execratione perduret. Numerabantur in subjectis nationibus præter Hunnos, Marcomani, Suevi, Quadi, Heruli, Turcilingi, Gothi, Gepidæ, & Alani, quosque Sidonius adjungit, Rugi, Geloni,, Scoti, Burgundiones, Bellonoti, Neuri, Bastarnæ

Ammian. lib. 31. Jornandes, S. pag. 61. Prosper. in chron, alii.

Hist. miscel. lib. 15. Jornand. Sid. paneg. Aviti.

ſtarnæ, Bructeri, Franci, magnarum ex ſe virium, & celebratæ potentiæ populi, ut fides ſit militari carmini, funebri decurſione ad mortui cadaver jactato, ſolum Attilam, inaudito ad eum diem exemplo, poſſeſſionem Germanicorum Scythicorumq; regnorum conjunxiſſe. KREINHILDIS. Vngarorum annales KREINHILDEM, Bojorum reguli filiam, in magna numeroſi conjugii licentia, uxorem fuiſſe memorant, ex eo matrimonio Aladaricum natum, egregiæ indolis juvenem, qui Chabam majorem natu fratrem, regno aggreſſus dejicere. (Vngar. annal. quos ſequutus Nicol. Olahus in Attila c. 17.) ANN. POST CHR. N. CDLIV. Mortuo enim Attila, anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo quinquageſimo quarto, ingentes bellorum motus ſequuti ſunt, cum inter tot filios, quorum incredibilis numerus propior populo, nemo de herciſcunda hereditate cogitaret, ſinguli ſolidam vellent cernere. Eminuere principes, hinc Chabas, Jornandes Ellacum credo nominat, inde Aladericus, Chabæ favêre Hunni, fratrum maximo, quem pater in eam ſpem deſtinaſſe credebatur, Aladarico, in maternæ originis memoriam, Germanici populi, Rex inprimis fama inclytus, annales Detrico nomen faciunt, ego Ardaricum Gepidam interpretor, quem Jornandes tum gloria, tum vivo Attila fide & auctoritate floruiſſe ſcripſit: pleriq; de Theodorico Gotho, Italiæ poſtmodum victore ſenſere, prænimis abſurdè, qui Attila jam defuncto demum natus ſit. Prœlium commiſſum in campis prope Sicambriam, tanto utrimq; irarum ardore, & per plures dies pertinacia, ut Danubium cæſorum ſanguine tinctum, rubuiſſe annales prodiderint. Neutra acies læta abiit, Aladaricus fortiter pugnans, armatus cecidit, qua re ſuppreſſo paullisper partis impetu, cum victoria Chabam ſpectaret, Ardaricus valida rurſus facta impreſſione, ſuos erexit, Hunnos in manifeſtam fugam conjecit, perterritosq; egit, ut non prius conſiſterent, quam ſe victoris oculis ſubduxiſſent. Vngari Chabam effugiſſe credunt, Jornandes Ellacum, quem ipſum videri diximus, pugna periiſſe. Hoc habet, fractis eo prœlio Ardarici potiſſimum virtute, Hunnorum viribus, gentes triſti ſervitio ſubditæ, importuno jugo excuſſo, ſe in priſtinæ libertatis ſplendorem vendicavere.

Auctorem habeo, ſed vanitatis manifeſtum, de quo quæ mea privatim ſententia, alias erit explicatius exponendi occaſio, Bojorum populos Schiracios, Hirros, Schiros, Tranos, Salios, Salingos, Stiros, Stiriacos, Halios, Buros, regnum Adalogerioni, Hunni Veliphonis filio, tum detuliſſe, viro forti & prudenti, qui paterna origine Alemanum Herculem contingeret. Verum hujus omninò narrationis, in annalibus paullò vetuſtioribus, domeſticis etiam, nihil comparet. Et ut conniveamus ad Herculis Alemani fabulam, quæ eſt iſta porrò tam pravæ ambitionis ſpecies, aggerere tot hæc gentium nomina, partim huic nunc maxi-

maximè ſini excogitata, certè nova incude formata, cætera à Bojis aliena adeò, ut cum iis commune habeant prorſus nihil? Ne eamus per ſingula, de Buris dictum, & Tacitum præ nuperis ſcriptoribus fidem impetrare æquum eſt: Schiros ſive Scyros, & Hyrros, Plinius cum Sarmatis & Venedis conjunxit, tum idoneus valde teſtis Jornandes, Schiros mortuo Attila volentibus Romanis, cum Satagariis Alanisq; cæteris, in minori Scythia & inferiori Mœſia, Candace duce conſediſſe retulit, quod illum nimirum ſciſſe oportuit, qui avo Candacis ſcriba ortus ſit. Quid ergo Boicæ hiſtoriæ inſerere attinebat? At Scheirenſis inter Bojos familia floruit; rectè, ſi quis prius evincat hanc à Schyris eſſe, nam de cætero, frigidum ſoni argumentum, quod nullo alio fulcitur tibicine; niſi eâdem facilitate nobis permittimus, Bojos, à Bœotia deducere, quæ Græcis Βοιωτία ſcribitur, aut his etiam ineptiora comminiſcimur. Adalogerionis nomen, inſcita affectatione ex Adelgero natum, ſive cum eo confuſum eſt, cujus paullò ante ſub Severo meminimus, ſive cum Aladarico Attilæ filio, parum ſcio, Aladericum enim pleræque Germanorum gentes ſequutæ ſunt. Pergit porrò, Bojos hoc Rege nunc Gothis ac Suevis, nunc Hunnis & Rugiis conjunctos, trajecto identidem Danubio, Romanas provincias, quacumque prædæ ſpes vocaret, eſſe populatos. Orto inter Suevos & Oſtro-Gothos abactis pecoribus certamine, Bojos Suevis affuiſſe, Valomarum Gothorum Regem pugna interfectum, interfecti fratrem Theodomarum, cum magnitudo frigoris hyeme Danubium glacie conſtrinxiſſet, flumine transmiſſo, Bojis Suevisq;, quos tunc unum Alemanorum nomen comprehenderit, cladem repoſuiſſe. Venedos quoque per ea tempora per Germaniam interiorem cœpiſſe invaleſcere, finitimosq; populos, Suevos & Bojos præcipuè, infeſtaſſe, qui cum Bojohemo pulſi cederent, Zechum & Crocum Venedorum Reges, ſucceſſiſſe. Bojos ad Nariſcos abiiſſe, qua iſti lævam Danubii ripam in Germania magna, Vindeliciam contra prætexunt. Ibi controverſias cum Francis incidiſſe, quod Childericus & Clodoveus Reges, latè per omnem Galliam, & prope Germaniam, rerum potientes, novos advenas æmulos non ferrent, à Clodoveo demum Bojos & Suevos, Alemanos uno verbo, cæſis Adalogerione & Alarico Regibus, memorabili pugna ad Tolbiacum victos eſſe. Bojos ex eo obnoxium cum Francis fœdus iciſſe, Boji principem ex ſuo corpore legerent, Ducis nomine, Francorum Reges auctores fierent, Boica arma Francis auxilio eſſent, iisdem amicis atque inimicis uterentur, cætera ſuis legibus viverent. Hujus hiſtoriæ ut quædam probabilem veri ſpeciem præferunt, ita vana ſunt pleraque, & illud perquam inane, quod ſibi ratum & confeſſum ſumit, Bojos & Suevos ad Alema-

S. pag. 71.

Plin. lib. 4. c. 13.

Alemanorum nomen utrosque pertinere. Scimus Alemaniæ appellationem Germanis interdum universè tribui,& eo sanè sensu Bojos,nihilo minus quam Francos, Saxones, & alios quoscumq; Germaniæ populos complecti,sed qui Bojos privatim & propriè Alemanos vocaverit, quomodo Suevi crebrò usurpati sunt,præterea nemo est, quin contra ab Alemanis tam multi,tam disertè, tam certo limite distinxerunt, ut, nisi si quem de rebus ante oculos positis ambigere delectat, in disquisitionem ultra venire non debuerit. Jornandes in Getica historia, ex qua superioris narrationis anteriorem partem,variè inquinatam, derivatam esse apparet, Alemanos & Suevos conjunxit, verum id ad Bojos nunquam quidquam pertinet, nihil item auxiliares Schiri, quorum eo loco mentio,ne Germanici quidem nominis populus, neque sese ulla hinc aperit suspicio, Bojos cum Gothis per ea tempora armis esse congressos : Bojorum hactenus meminit, ut prope Suevos in Germania magna, ad orientem solem, coluisse significet. Quod ipsum eos qui temerè confundunt, erroris poterat admonere. Incidit autem Jornandis de Bojis mentio,in annum post Christum natum quadringentesimum septuagesimum secundum, ratione sic inita. Theodericum Italiæ Regem, anno à Christo nato quingentesimo vigesimo sextó mortem obiisse comperio, quam cum ætatis septuagesimo secundo obierit, quadringentesimo quinquagesimo quarto natum esse consequitur,atque decimus octavus ætatis,à Jornande eo loco memoratus, numerum à nobis indicatum attingat oportet. Nam hæc intentè & diligenter visum rimari, quod post prisca Romanorum Imperatorum tempora, vetustiorem isto usque adhuc neminem repererim, qui Boici nominis liquidò & disertè meminerit. Marcomanicum contra, posthac extinctum funditus periit, neque renatum unquam est ; quo probabilior & confirmatior superior conjectura, Bojos sub Marcomanorum & imperio & nomine delituisse, quibus afflictis iterum emerserint. Porrò Jornandes delineaturus Suevos, quibus Alemani conjuncti, eos ab oriente Bojis, ab occidente sole Francis, meridie Burgundionibus, septentrione Thuringis claudi scriptum reliquit,eo tanto circuitu, hodieque trans Danubium Sueviam, cum proxima Franconia, longè lateque fusum terrarum spatium,exprimens,quod in alio opere pluribus docuimus. Consectarium itaque, Bojos sive Hercyniæ sylvæ campos à Marcomanis insessos, jam olim cognomines, tum adhuc coluisse, sive quod vero opinor propius, illis paullò ante ejectos, Danubium, qua inferiorem Rhætiæ partem & Noricum præterfluit,prætexisse,quæ hodieque item Transdanubiana Boica est. Atque hic exin maximè gradus fuit, ad Romanas provincias, trajecto flumine

Marginal notes (left): ANN. POST CHR. NAT. CDLXXII.

Marginal notes (right): Paul. Diac. lib.3. c.18. *Ille ex Suavorum, hoc est, Alemanorum genere oriundus.* Alii passim Suevos & Alemanos confundunt. Bojos vicissim à Suevis & Alemanis omnes distinguunt. Eginhart. in Caroli M. vita, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Baioarios ab Alemannis dividit.*

Rer. August. Vind. lib.8.

mine occupandas. Illud dubitationem non habet, Marcomanos sociosq; populos, pulsos esse interiore Hercynia, à Slavis Sarmatica gente, quæ ducis Zechi, ut ipsi sibi persuadent, nomine privatim dicta, nunc appellationem retinet: sed temporis ratio in controversia. Nobis probabilis visa, Cromeri accurati scriptoris, multiplex ad Attilæ ævum derivata ratiocinatio; nisi credibilius, Attilâ demum mortuo, cum unius regni interitu multa passim nova orirentur, Sarmaticis primùm in Germaniam irruptionibus viam patuisse: quod utro modo habuerit, cum alterutro accidisse oporteat, in tam obscura vetustate, neque asseveraverim, neque in magno posuerim discrimine. Nariscos autem initio hunc inter Hercyniam & Danubium tractum obtinuisse, priusquam Zechi Marcomanis & Bojis, Boji vicissim Nariscis succederent, constanter creditum, nos non abnuimus.

Crom rerum Polon. lib. 1. c. ult.

Interea subit admirari, cum ab Attilæ morte, labefactata jam dudum Romani imperii majestas, omnibus nationibus fuerit ludibrio, quarum quæq; proximis provinciis totis viribus incubuerint, & verò Germanicæ sibi Rhætiam & Noricum palam diripiendas destinarint, Alemani præsertim, Rugii, Heruli, Thuringi, hæc quippe extant apud Eugippium, qui tunc vixit, nomina, quî factum ut solis Bojis nihil iis locis rei fuerit, quibus illos unius fluminis latitudo arceret, saltem memoria nullis litterarum monumentis consignata celebretur; nam Marcomanorum specie, quorum nec ipsum illis bellis nomen reperias, & interiisse antea diximus, amplius tegi non potuere. An credibile, Bojohemo nuper ejectos, vagos palantesq; de tuendis, quas fors dederat, sedibus, magis quam de propagando imperio & gloria, deq; vicinis lacessendis fuisse solicitos? An fœderis cum Romanis usque eo tenaces, ne injuriæ quidem paratos atque obnoxios, violare sustinuerunt? Sed & utraque caussa conjungi potuit, quod nullus diuturnior inter confines populos fidei custos, quam imbecillitatis utrimq; conscientia. An casu evenit, quo fere propendeo, ut cum nihilo cæteris pacatiores, manus non magis continuerint, memoria tamen in tanta scriptorum strage exciderit: nam sine Eugippio esset, de Rugiis, Herulis, Thuringis æquè nesciremus. Et verò barbaros is memorat, non expresso gentis nomine, qui Romanas urbes præsidio fœderati tenuerint, hos Bojos fuisse, nihil vetat credere, sobolem fortassis illorum, qui Fritigildis jussu fluvium transgressi sunt. Ego incerta suspicionum affirmare abstineo.

Eugip. in vita S. Severini.

Eugipp. c. 2

Sed restant ex narratione, quam censendam suscepimus, Francica Bojorum cum Childerico & Clodoveo bella, sequutumque fœdus: quorum in omni antiquitate, nullum impressum vestigium invenio, tametsi Francis plures quam plerisq; populis scriptores,

ANN. POST CHR. NAT. CDIC.

ptores, & tanta profectò res scriptione digna erat. Anno post Christum natum quadringentesimo nonagesimo nono Alemanos à Clodoveo victos invenio, memorabili scilicet pugna, quæ prima apud Francos adaperiendo Christianæ religioni aditui fuit occasio, verum eam Bojos ulla ex parte attigisse, nemo veterum prodidit. Gregorius Turonum episcopus, annos non totos quinquaginta post hanc pugnam natus, Alemanos in fugam versos, Regem eorum interemptum, hoc tantum narrat; eodem sensu Theodericus Gothus, Clodoveo victoriam gratulaturus, Regem cum gentis suæ superbia cecidisse scribit. Vt impensè mirer, nunc demum in mentem cuiquam venisse, Bojos & Alemanos, Alaricum Adalogerionemque Reges miscere, omnia congeminare. Non equidem pernegem, Francorum majestatem, quæ totâ quam latè patet Germania, longè erat maxima, jam tunc, aut etiam antea, certè non multò post, comiter à Bojis conservatam fuisse, saltem illis qui in Germania magna trans Danubium colerent; nam leges Boicæ argumento sunt, quas Theodericum Regem Clodovei filium tulisse, procemium ostendit, nec eas ab æquali quisquam accipit. Rei interim originem, nec in tanta annalium penuria eruere atque constituere potui, neque ingenio fingere & excogitare pulchrum putavi, hoc nimirum etiam, inter ea, quorum vetustate memoria periit, incompertum repositurus.

Greg. lib. 3. c. 90. Theod. in variis Cass. lib. 2. ep. 41. In ms. & in edit. Paris. *Prologus legis Bojariorum* In Heroldi edit. *Prologus legis Salica.* Verba sic habent: *Theodericus Rex Francorum ---- jussit conscribere legem Francorum, Alemanorum & Bajoariorum.* Theodericum autem Clodovei F. signari, ex iis, quæ sequuntur, potest intelligi. *Quidquid Theodericus Rex, propter vetustissimam paganorum consuetudinem, emendare non potuit, post hæc Childebertus Rex incohabit, sed Clotarius Rex perfecit. Hæc omnia Dagobertus Rex gloriosiss. per viros inlustres Chlado, Chadoindo, Magno & Agilulfo renobavit.*

Verum enimverò, præter cætera vulnera, quæ temporis diuturnitas, & scriptorum barbaries, Boicæ historiæ multa inflixit, fœdissimè in ipsum Bojorum nomen grassata est. In Jornande Boibaros, aut Bajobaros, aut ex veteri libro Baibaros legas. Pervulgatum enim apud Germanos, ut prima & quarta, vastæ ambæ vocales, inter se migrent. Itaque Paulus Diaconus etiam promiscuè, Bajoariam & Bojoariam usurpat, sed extrita B littera, quod in gentis quoq; legibus & vetustis diplomatis invenire est, Metellus poëta inter Bojos antiquissimus, Bajaricam patriam, & Bajaricum solum dixit. Venantius Fortunatus, Bojoariam, Bajovariam, Baivariam, nec enim manuscripti codices satis sibi constant, & apparet B. aut V. temerè interjectas à crassiori pronunciatu, quomodo in Romanis aliquando lapidibus, POSTERISQ. EVORVM est, aut ÆVORVM, pro EORVM. Quin eo deventum, ut reperirentur, qui omnium ineptissimè, Vvaivvariam nominarent & Vvavvariam. Guntherus Ligurino, Baugariam, G. novo exemplo, pari caussâ inserta. Auctor vitæ S. Vdalrici, & Bajoarios, & Bauuarios, & Bauuuarios, triplici V, variè habet, unde porrò Bavaria paullatim nata. Multiplicis scriptionis varietatem, & ultimarum syllabarum productionem, ex vernacula appellatione, Bojeris aut Bojaris, tanquam rivos ex fonte duci,

Grut. inscript. pag. 980. n. 1. & antiq Boiss. Manuscr. quidam.

 mani-

manifestum : iis nimirum præeuntibus, quorum aures & linguæ erant barbaræ, Jornandem Paulumque, & ejus præterea classis scriptores intelligo. Nam aliam etymi notationem comminisci, frustra sit. Neque hinc obscurum, cum Boji idem Bojeri Bojarique essent, quibus gradibus ad Bajoaros sive Bojoarios & Bajoarios, ab his ad Bajovarios atque Bavaros tandem itum. Si qui enim scriptores paullò vetustiores sunt, Bojoarios & Bajoarios præferunt, Bavariæ nomen posterioribus plenè debemus. Audaci nimis deflexu, cum à prisco vocabulo, tum à vernacula pronuntiatione, in qua Bojorum vestigia, ut ut confusa comparebant, atque adeò comparent, quæ in Bavaris prope nulla sunt. Vixit ante annos ab hinc amplius septingentos, post Jornandem trecentos circiter, Otfridus monachus, qui Germaniæ sermonem omnium primus litteris tractare aggressus, linguam appellavit scriptu perdifficilem, propter sonum incommodum, & litterarum plerumque congeriem, multis in eam sententiam collectis argumentis: tum vocalium creberrimum, præ eo quod nunc fit, usum fuisse, perpetuum veluti testimonium ejus scriptio dicit: quæ meo sensu caussa longè planissima, mutatæ, pro scribentium libidine & inscitia, orthographiæ. Qui Bavariæ nomen ex Bojis & Avaribus, Avares autem Hunni sunt, composuere, aut alioqui Bavaros cum Avaribus confudêre, næ illi palam nugantur, Scythica hæc, illa Celtica gens, & raro duo aliqui populi æquè pertinacibus odiis sese exercuerunt. Neque Paullus Æmilius, gravis alioqui & circumspectus scriptor, tam supini erroris veniam meretur. Nos difficillimam & impeditissimam operis partem, tanquam in mari scopulos, prætervecti, liberiori porrò cursui asuescemus; sic ut tamen vada, quæ complura enaviganda restant, cavenda meminerimus.

Otfrid. in prol. Evang. ad Luitbertum Archiep. Mogunt.

MAR-

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber tertius.

THEODO.

POst eam rerum conversionem, quæ superiori libro explicata est, primum ex Bojis Theodonem, trajecto Danubio, Romanam provinciam, principatus specie tenuisse, Boicorum annalium consensus habet: constanter adeò, ut suum expeditioni annum assignent, nulla variationis levitate. Quod in re magna & antiqua, quæ olim per manus tradi potuit, externis testimoniis confirmari nunc non potest, evincendæ veritatis opinioni non nihil est. Neque enim suspicari animum induxerim, tot quantumvis domesticos auctores, eundem errorem de compacto errasse, quâ præsertim privatæ unius gentis memoriæ publica aliarum monumenta non adversantur. Qui Theodo Latinè scribentibus, Dioto & Dieto populari sermone est, nomine antiquè Celtico, quod excellentem virtutem exprimit, qualis heroum priscis temporibus credita. Eo olim primum gentis conditorem usum, Cæsar mihi auctor, qui Gallos se Dite prognatos dicere, scriptum reliquit. Vnus idem Teuto opinor apud Tacitum, non Tuisto, Deus terra editus, cui gens nomen debet. Idem Theutates, an Theutanes Lucano. Itaque is ipse Tacitus, maximum à Germanis honorem Mercurio haberi credidit, quod Mercurius aliquando Theut appellatus sit, uti Plato in Phædro & Philebo significat. Sed verò Lipsius quem inter prima sæculi ornamenta non nos uni numeramus, ex vetusta psalmorum versione observavit, Thiede & Thiadon gentes nationesque olim universè dictas, quod ego in Otfrido quoque reperio. Dieti sonus in compositis manet, Diethero, Dieterico, Dietbaldo, Dietmaro, quos Theodoros, Theodericos, Theodibaldos & Theodoma-

Consensus omnium qua editorum qua ineditorũ: uno aut altero excepto, nec rei, nec fidei ullius.

Diotonem & Theodonem Arnolfus Comes promiscuè usurpat.

Diet, pro viro forti in l. Heldenbuoch.

Cæs. lib 6. bel. Gall.

Tac. de mor. Germ.

Luc. lib. 1. *immitis placatur sanguine diro Theutates.*

Lipf. Poliorcet. l. 1.

Otfrid. l 3. c. 13. *fremidenio thiote*, significat gentes exteras.

Garibaldus nobis nunquã visus, sed ex mss. quibusdã, qui ipsius auctoritate nitũtur, facile fuit conjecturã capere, hominem esse mirè nugacem, ut qui illum audire potest, ei Anniana tota cohors, & Humbaldi ineptię sordere non debeant. Primus nimirum in Boica hist. fabularum sementem fecit, quam pluribus postea culmis scriptorum vanitate fruticavit.

odomaros usurpamus. Theodonem sunt qui Adalogerionis filium fuisse cum dicant, tam non evincunt, quam aut de Adalogerione ipso, aut de Herculis in Adalogerione stirpe nullam fidem faciunt. Alteri Garibaldo obscuri nominis scriptore freti, longa retrò serie permultos alternis fere Theodones & Thassilones, cum prisco Ingramo conjungunt, cujus supra illata mentio. Nobis in neutram partem liquet, & in tantis tenebris ad scopum frustra collimemus. Illud pro comperto ponere non verear, quibuscumque parentibus & majoribus ortum, genere ac nobilitate suæ gentis fuisse primum, cum ejus rei certa documenta habeam. Nam hîc sit operæ pretium admonere, præcipuæ claritatis familias priscis olim temporibus plures apud Bojos extitisse, quarum nomina in Boicis legibus perscripta, longitudine temporis corrupta, nunc obscura, interpretationis incertæ sunt, eas inter Agilolfingam Ducum seminarium, principe præ omnibus loco eminuisse. De qua Dagobertus Francorum Rex, cum Boicum jus multis post annis corrigeret & digereret, in isthæc verba edixit,

Agilolfingi verò, usque ad Ducem, in quadruplum componuntur, quia summi principes sunt inter vos. Dux verò, qui præest in populo, ille semper de genere Agilolfingorum fuit, & debet esse, quia sic Reges antecessores nostri concesserunt eis, qui de genere illorum fidelis erat & prudens, ipsum constituebant Ducem, ad regendum populum illum.

Cum ergo ex Theodonis posteritate multi Francis volentibus Bojis præfuerint, eum ex legis sententia ad Agilolfingos pertinuisse, necesse est.

Anno post Christum natum quingentesimo octavo, Bojos superato Danubio Romanam provinciam Theodonis ductu ingressos esse, auctores quos sequor consentiunt, cætera diversi abeunt. Qui scribendo nos proximè antecessit, & omnium nunc maximè manibus teritur, rem Francorum auspiciis, Clodovei Regis consilio & hortatu, armis gestam scripsit, relatâ videlicet Theodoni gratia, ob adducta adversus Alaricum Gothico bello auxilia. Juvisse Bojos, præter Francos Irino aliquo duce, Abares & Avares, atq; Angilos Gisone, Charinos Gisalone, ductoribus, variis locis minuta sæpe prœlia, Bojis fere secunda commissa, plerasque urbes citra ultraque Danubium captas; promorant enim Romani limitem jam antiquitus trans flumen, & quosdam imperio velut sinus adjecerant; captas igitur Pisonium, Augustam, Aciliam, Mocæniam, Castra vetera, tum æstiva, Batavis, & Quintanis antea deletis, Aureatum & Cæsaream disjectas, Lycostomam, Calatinum, Attiliam, habitatoribus metu perculsis, ultrò desertas, Eponam, Cœnum, & omnium maximam Artobrigam expugnatas esse, postremam Augustam Tiberii, quamquam

ANN. POST CHR. NAT. DVIII.

quam magnis viribus defensam, quod eam Romani bello arcem legerint, Bojis cessisse. Victoriam crudeliter exercitam, victores sacra prophana juxta habuisse, cædibus & incẽdiis omnia miscuisse, nullo aut sexus aut ætatis aut dignitatis denique discrimine. Theodonem rebus compositis, cum alias civitates instaurasse, tum Augustam Tiberii inprimis, quam novo uxoris Reginobirgæ nomine appellaverit. Severinum, Remedium, Servatum Romanos præsides, se se in Noricum inque Vindeliciam alpibus subjectam recepisse, ibi oppida, ut quodque opportunum, Pontes Oeni præcipuè, præsidio munitionibusq; firmasse. Theodonem dum illos omni prorsus provincia pellere constitutum habet, in ea molitione, quarto anno à trajecto Danubio mortem obiisse. Duos ei fuisse filios, Theodonem cognominem, qui Magnus ex virtute dictus, & Vtilonem. Vtilonem fratri domestico principatu ultrò cessisse, re & gloria armis peregrè quæsita. Nam cum Theodeberto Theoderici Francorum Regis filio (magnu... tunc Francorum imperium, præclara fama erat) adversus Danos opitulatum isset, commissa ad littus Belgicum secunda pugna, & occiso hostium Rege Cochilario, victorem Marchionis Antuerpiensis titulo honestatum, Theoderici sororem uxorem accepisse. Ex eo matrimonio Hugobertum natum, qui Asopertum crearit, Asope[r]to & Pluthylda Clotarii Regis filia Arnulphum, patrem Arnulphi Episcopi, qui in sanctorum numerum relatus est, Arnulph[o] Episcopo, priusquam sacris initiaretur Angisum, Angiso Pipinum, Pipino Carolum Martellum, Martello item Pipinum primum ex hac gente apud Francos Regem, Pipino denique Regi Carolum Magnum Imperatorem fuisse filium. Quæ ambitiosius vereor quam verius, asserendis Boico sanguini Carolinæ stirpis originibus excogitata, fidem absque antiquis certisq; suffragatoribus nec mereantur nec inveniant. Puerile enim est, quod Palatini Comites in Caroli majoribus numerantur, id de Bojis interpretari. Theodonem Magnum inter populares pro patre regnasse, legatos Anastasii Imperatoris ad eum venisse, tentaturos adolescentis animu[m], ut quem armis minus possent, callida oratione circumventum Romanis subjungerent, sed [irr]ito conatu domum reversos esse. Theodonem reliqua provinci[a]r [pe]rrexisse debellare, Pontes Oeni cepisse, plerasq; urbes evertisse; [R]omanos multis prœliis concisos, desperatione rerum suarum actos, in Italiam rediisse, occubuisse tum viros virtute præstantes, Divum Anianum sacerdotem, & Divum Marinum Episcopum, dum hic sacris ante aram operatur, mortui cadaver abs quercu pependisse, Severinũ Præsidem à Volcovino Theodonis signifero cæsum, Servatum captum ab ipso Theodone, in crucem actum, Remedium pulsum effugisse, Divum quoque Vigilium

Marchionis nomen tam antiquum esse, mihi non constat, sensu P. Æmil. Marchionatum Antuerpiensem sub Othone demum II. institutum scripsit l. 3. Scio recentiores quosdam ab hac sententia non abhorruisse, fidẽ ejus, quem hic noto, parum fidam sequutos, Gorop. orig. l. 1. & 7. Molan. de milit. sacra Ducũ Brab. c. 2. Laz. de migrat. gentiũ, Guicciard. de reb. Belg. Apud antiq. hoc unum reperio, Cochilaicum à Theodeberto cæsum, nulla Vtilonis memoria. Greg. l. 3. c. 3. Aim l. 2. c. 2. Ado, Sigeb.

lium Tridentinorum Episcopum, & Theodorum Laureacensem Archiepiscopum, eversa urbe interfectos. Theodonem Vindelicia & Norico latè victorem Eselprunnam ad Athesim regni terminum Italiam versus constituisse, regionem bello captam sociis populis contribuisse, præfectis, qui limites quaqua versus Marchionum nomine tutarentur, Adalgerione nimirũ cognato homine ad Athesim, ad Lycum Heroldo, Hirando ad Anassum, ultra Danubium in Nariscis Rudolpho quodam cum filio, ipsum sedem Reginoburgum habuisse, fato functum, postquam sex & viginti potestatis annos expleverit, imperio æquis portionibus inter tres superstites filios diviso, Theodonem tertium, Vtonem & Theodovaldum.

Ego multiplicis historiæ partes, etsi reprehensionibus non uno nomine vehementer opportunas, sigillatim nec affirmare nec abrogare necesse habeo, nisi quid res ipsa subinde, & orationis nostræ deinceps cursus obiter pervertet, quod interdum futurum est. Vnum in præsens moneo, & semel dictum, sæpe postea memoria repeti, semper valere velim, scriptam esse ab homine in vestiganda & excutienda omni vetusta annalium memoria, diligentiæ nonnullius, conjiciendis affirmandisque quæ sibi quibuscumque vestigiis indagasse visus, audaciæ multæ & præcipitis; fieri itaque potuisse, quod factum esse sit magnopere verisimile, ut aliqua eruerit certis antiquitus litteris consignata, quæ postmodum sive perierunt, sive nostram quidem cognitionem studiosè conquisita effugerunt, fidem neutiquam dubiam meritura, si de primis auctoribus aliquando constet, quod nunc secus est; hæc cum ex parvis, vel certè ex mediocribus, maxima effecerit, tum plura deinde adjecisse alia, aut ex levissimorum hominum commentariis temere hausta, in quibus Garibaldus ille nescio quis, familiam ducat, aut conjectando recens inventa, aut ancipiti origine ab omni vetustate, nunc demum libero arbitratu ad res Boicas detorta. Ista enim capita, vera falsis, certa incertis mixta, accuratius prospicienti apparent, cæterum promiscuè & confusè, ut præter ea, quorum est manifesta vanitas, quid antiquum quid novitium, quidq; genuinum aut omninò cõmentitium sit, nemo satis queat distinguere; nisi illis ipsis monumentis instructus, quæ cum is præ manib⁹ habuerit, quod jam non comparent, periisse, suspicor. Sed judicium in medio: nos, ut ut res habeat, pro pudore & religione, quam operis aggressu recepisse meminimus, non egerimus, si tantarum rerum testem unum, nuperum, fabulositatis non semel compertum, cætera incertum, temere sequamur.

Arenpek. lib.2.c.1. Antiquior Arenpekius, Theodonem anno itidem quingentesimo octavo narrat, nam hactenus unus omnium consensus est,

est, nullis Francorum auxiliis subnixum, milliaria tantum popularium cohorte comitatum, venisse in provinciam, & Romanis vectigal exigentibus superbo responso ludibrio habitis, Imperatorem adiisse; Theodericum Gothum Regem magis credo, rerum in Italia & trans Alpes tunc potientem; Anastasii enim Imperatoris nomen, ut temporum ratio congruat, rebus Italicis & transalpinis istis, imperitè inseritur: à quo raso primum capite, succisisque vestibus dimissus, quod aliorum annalium fidem sequuti, ad Adalgerium priori libro retulimus, deinde in amicitiam receptus, egregiaque inter auxilia navata opera liberaliter donatus, tum aliquot annorum tributo levatus sit, quibus decursis, cum tributum per legatos iterum urgeretur, iique enixè instarent, ut se Principi præsens sisteret, illum fabellam de cervo, paullò aliter quam à nobis supra memorata est, subjecisse. Bellum irritatis hinc inde animis sequutum, Theodonem copias Oetingæ cõtraxisse, quæ Huodinga dicta antiquitus, & flexo vocabulo, feroci allusione, ad vernaculi sermonis sensum, identidem jactasse, hîc me qui quærit inveniet; porrò cõscium quàm paucos contra quam multos duceret, ne re cognita suorum animi labascerent, prœlium consultò nullis præ se missis exploratoribus commisisse, perpaucos Bojorum desideratos, ingentem hostium stragem fuisse. Anno post Christum natum quingentesimo vigesimo, Beurnæ in Alpibus iterum decertasse, ubi Justinum Imperatorem cruenta victoria coram vicerit: quod de Justino equidem perspicuè vanum est. Exin majestatem Boici nominis mirificè auctam, Langobardorum Francorumque populis æquo fœdere sociatis, ad regium fastigium excrevisse. Theodonem annos fere triginta à Danubii trajectu imperasse, supremum diem obiisse quingentesimo trigesimo octavo post Christum natum, Vtone relicto filio, quem & Vdonem, & Odonem, & Vtilonem dicunt, aliisque præterea litterarum modis variant, ut vix ullius nominis scriptio inconstantius fuerit habita. Atque quod tres ordine Theodones prior numerat, Arenpekius in unum contrahit, & cætera in omnes partes profectò moderatior, nisi quod ne sic quidem satis, patriæ quædam charitati, uti fit, supra veri fidem indulsit. Ingentibus nimirum quos variè uterque narrat motibus, nemo paullò cordatior modo, in consentiente publicorum ejus ævi scriptorum silentio, fidem adjunxerit. Quid enim? Theodericus omnis memoriæ Regum dignitatis retinentissimus, florentibus maximè Gothorum rebus, ad quos Rhætias & Noricum pertinuisse, Cassiodorus in epistolis tam certus tamque locuples index est, ut veteris historię inscitiam pæne palam profiteantur, qui per ea tempora Romanum his oris imperium, nisi qua sibi id Gothi ascivere, aut pugnantes pro imperio

[Margin notes: S. pag. 67. — ANN. POST CHR. NAT. DXX. — DXXXVIII. — Cassiod. de Rhæt. lib. 1 ep. 1. & l. 7. ep. 4. de Nor. lib. 3. ep. 50.]

perio Romanos somniant, Theodericus inquam, Bojorum contemptum & injurias inultus tulerit? aliquoties pulsatus animum demiserit? pulcherrimas provincias hostili manu occupari siverit, occupatas pro desertis habuerit? Vanus fuerit oportet Ennodius, cujus extant ad Theodericum verba, Minui æstimas, quod non crescit imperium: Varius magnopere & inæquabilis Theodericus ipse, qui alienam Pannoniam sive Gepidis sive Bulgaribus, sola animi ductus magnitudine extorserit, sui contra juris negligens, possessionem jam partam Bojis in Italiæ finibus cesserit, tantò ignavius, quo hoc majus dedecus est, quam omnino non paravisse: Visigothos ruentes, submissis in Galliam & Hispaniam usque auxiliis, sustinuerit, Francorum inimicitias nihil veritus eo nomine subire, tantum sub oculis acceptum detrimentum mussitaverit? Inanis fortitudinis opinio, qua hinc Imperatores Constantinopoli, inde Vandalos in Africa Reges continuit, Germanicarum gentium munera & legationes ab usque extremo Oceano excivit, nostris adhuc hominibus Veronensis cognomine inter Alexandros & Cæsares canitur. Verum præstat, de absurda & incredibili narratione, testibus non credere, qui alio præterea egent testimonio, hoc est, qui rem præsentes, multis postea seculis nati, comperire non potuerunt, quæ in censenda historicorum fide, prudentissimorum hominum perpetua habetur cautio; quin ea istis tanquam ducibus vestigare, quæ rerum temporumque naturæ & conditionibus apta sint, atque consentanea. Interim frontem eorum miraturi, qui cum Bojos Alemanorum olim nomine censos asseverare ausi sint, quam opinionem sub superioris libri fere finem propositam, falsitatis convicimus, iidem Bojos victores fuisse pergunt pertendere, cum Cassiodorus & Ennodius Alemanos à Theoderico superatos esse, palam adeò & explanatè prædicarint, ut istos alterutrius saltem erroris debuerit puduisse. Sed nos jam nunc superioris narrationis luxuriam castigemus, & ad probabilem veritatis speciem, quâ fieri poterit, temperemus.

Ennod. paneg. Theoder.

Procop. lib. 1. Gothic. Cassiod. fastis, Cethæo Coss. Historia passim.

De Imperatoribus nullum certius testimoniũ, quam quod de recuperanda Italia Theoderico vivente nunquam cogitarunt. De Vandalis Cassiod. in fastis Olybrio Cos. De legationibus Oceanicis Cassiod. Variar. l. 5. ep. 2.

S. pag. 73.

Cassiod. Var. l. 12. ep. ult. Ennod. Paneg.

Theodonem, quod primum erat, cur in provinciam venisse narrantibus assentiendum existimem, caussa initio explicata est. Reliqua quæ sequuntur pleraq;, commodè accepta modo, nihil etiam admodum credere prohibet; aut milliariam cohortem duxisse, aut vectigalem agrum coluisse, aut Theoderico denique inter auxilia meruisse, ut pacem cultu juverit, arma delectu, quod vetus scriptor de Francis, in Gallia à Constantino collocatis, simili re usurpavit. Heruli & Gepidæ militavere Theoderico, quid sit cur non eodem exemplo Boji? cum Paulus asserat, omnes Italiam accolentes populos, aut affinitate, aut fœderis pactione ei fuisse conjunctos, haud dubium æquo majores, obnoxio reliquos;

Paneg. Constantino dictus. Cassiod. Var. l. 4. c. 45. l. 5. c. 11 Paul. continuat. Eutr. l. 16.

reliquos; argumento, quam certæ & testatæ vanitatis ea plena sint, quæ de Bojorum adversus Italos expeditionibus & victoriis, splendidè, cæterum temerè prænimis, jactantur. Theodo interim & evocari potuit, quo modo cognominem Theudam Præfectum, res novas in Hispania molientem, sub Theoderici fere mortem in Italiam evocatum fuisse Procopius scribit, & certorum annorum tributa illi remitti, in quo præsertim munificentiæ genere se Theoderici liberalitas sæpe magnificè exeruit, & ea post aliquot annos iterum repeti, & exactores durius agentes repelli, hæc discordiæ, deinde jurgiorum & armorum atq; tumultus esse occasio, inter quæ cohors Quæstoria imbelle hominum genus, male mulctari, aliqui illius ordinis occidi, alii provincia pelli: fieri solent ista talia, & egregiè credibilia sunt, de gente militari & feroci, cui in aliena provincia non æquissimis conditionibus agenti, superfuerint tamen animi prisco decori tuendo, ne quid patria libertate non dignum in se committeret. Sic Breones per ea tempora, cum in Rhæticis quoque præsidiis essent, placet enim testandæ rei, saltem explicandæ & persuadendæ, propinquo exemplo uti, Maniario nescio cui, reculas suas vi abstulere, quos Cassiodorus gravis sententiæ censura prosequitur, Militaribus officiis assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto, assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram. At hos nihilo tamen minus Theoderico subjunctos paruisse, ex eodem Cassiodoro intelligas, ut in tota comprehensione verbum prope nullum sit, quod rerum quadam similitudine, ad Bojos non traducas, quin Breon propemodum Bojus credi poterat, mutato vernaculo vocabulo litterarum transpositione, in istam faciem, nisi Fortunatus Episcopus, utriusque populi nomen distinctè in carmine & separatim posuisset. Nec absurdum porrò, ut quod de scriptorum ejus ævi silentio, maximis prœliis & insignitis victoriis paullò ante objecimus, amoliamur, turbas & rixas istiusmodi verius, non bella, nec fortassè gravius à Theoderico vindicatas, nec omnino magnæ rei in commune, nullis publicis annalium monumentis consignatas, privata gentis memoria ad posteros permanasse, qui quo omnia majorum augustiora redderent, temporum locorumque descriptiones, & Imperatorum nomina interjecerint, variosque ex ingenio casus ambitiosè affinxerint, pietatis speciem interpretati, Boici nominis claritudinem hac commendatione in vulgus augere, quantumvis sive falsa esse scire poterant quæ prodebant, sive vera esse scire non poterant. Perniciabili inter primos errore, qui non jam singulos homines, sed populos plerosque totos fascinat, bonam famam ex malo mentiendi faci-

Cassiod. Var. l. 1. ep. 16. l. 2 ep. 29. 30. 38. l. 3. ep. 32. 40. l. 4. ep. 26, 36. 50.

Cassiod. l. 8 ep. 11.

Fortun. l. 4. de vita S. Martini, *Si vacat ire viam neque te Bojoarius obstat, Qua vicina sedent Breonum loca.* Editio Calarit. perperam habet, *Breorum.*

facinore aucupantes, cum omnia contra ſint, & is rerum priſcarum ſplendori peſſimè conſulat, qui præclaram veritatis lucem fœda fabularum fuligine auſus corrumpere, inanium fidem impetrat quidem ab imperitis, ſed prudentioribus quantumvis vera, vix atque difficulter perſuadet, auctoritate ſemel proſtituta, ille viciſſim rectè, cui tenuis veri ſtrictura, ante craſſas nugarum nubes eſt. Theodoni VTILONEM & THEODONEM filios fuiſſe perſuadeor: ſed ut alter in Italiam Gothis militatum abiverit, VACARVS idem dictus, uti paullò poſt ſumus explicaturi: major Boicam ſolus tenuerit, quæ Arenpekio fratris prætereundi occaſio. De Belgica expeditione, nihil allucet, nec quam de Theodone tertio ejusq; fratribus ſaltem conjecturam proferam habeo.

VTILO, THEODO, VACARVS.

Theodoricus Rex an. 526. obiit.

Rex Theodericus interim, annos plus decem ante majoris Theodonis obitum, vitæ finem fecerat. Ex quo ſtatim tempore, adeo unius hominis virtus ad continendum tantum Gothorum imperium omnia contulit, regia nutare, res omnes retrò labi; regno primum ad Athalaricum puerum & Amalaſuentam matrem, quamquam ingentis ſpiritus feminam, inde ad Theodahatum delato, qui dubium ingratior an ignavior, in eo gerendo ita verſatus eſt, ut Juſtinianum Imperatorem utraque cauſſa ad inferenda arma commoverit. Sub quorum initio Theodahatus morte ſublatus, Vitigem, Theodibaldum, Araricum, Totilam, Tejam Reges deinceps ſucceſſores habuit. Hos Beliſarius & Narſes continenter exercuere multorum annorum bello, diu ancipiti, Gothis tandem exitiabili. Ea proximis quibusq; gentibus exuendi ſe ſe eorum jugo, dominatusque rejiciendi, viſa occaſio, nonnulla, ut Agathias ait, ipſorum Gothorum voluntate. Cum enim magnitudinem periculi animo æſtimarent, & ſibi non jam pro gloria & potentia in exteros, ſed pro ea quam patriam habebant Italia, pro libertate, pro vita certamen eſſe cernerent, contractis adverſus inſtantem hoſtem undique in unum viribus, facile de cætero paſſi ſunt, populos pleroſque ſubditos, contineri rebus afflictis minus opportunos, aut in aliorum poteſtatem concedere, Francorum præſertim, quibus delinitis illis opus erat, aut ſua ſibi ſponte, qua cuique commodum conſulere. Itaque Procopius, Carnos & Noricos Gothis ad uſque motum bellum paruiſſe, profitetur, moto nimirum deſciviſſe ſignificans. Vbi mihi Norici vocabulo complexus videtur, præter priſcum Noricum, Vindeliciæ ſive Rhætiæ partem Lyco fluvio tenus, hoc eſt, omnem cis Danubium Boicam: Recentiores equidem à Procopio ſcriptores, rationem quam dico apertè ſequuntur, quo probabilius originē ab illius ævo ducimus, ipſumque in eam ſententiam interpretamur. Cauſſam rei nullam admodum

Agath. lib. 1.

Procop. lib. 1. Κάρνοι Νωρικοί. Interpres depravate habet. Carnii Moricique.

modum certam ſcio; ſive Nortgojæ trans Danubium appellatio pro Norico habita, citeriori tota provincia recepta eſt, ſive Boji Norico ante Rhætiam occupato, dum in hanc ex illo migrant, nomen qua imperium protulerunt, ſive demum unius interdum ſcriptoris inſcitia atque temeritas, incurioſa ſequentium credulitate evaleſcit, & obiter etiam mendoſè vitioſeque dicta, conſenſu in uſum tranſeunt. Hactenus liquet, cum Boji partem veteris Norici, recens verò totum, ad ipſum Lycum tenerent, plerosque auctores Bojorum Noricorumque appellationes habuiſſe promiſcuas. Reliqua Rhætiæ & Vindeliciæ à Lyco in occaſum, Alemani occupavere, ſive Suevi, Germanici itidem ſanguinis, potens & latè fuſa natio; quæ cum in Germania magna prope Bojos ad orientem coluerit, trajecto Danubio, eodem tenore in Romanis provinciis conſedit, & Lyci exinde fluminis alveus, à tot jam annis, ratus & perpetuus utriusq; populi ſermonisque limes manet. Nec Alemanorum una fuit conditio, pars immunis & ſui juris, pars à Clodovei victoria Francis paruit, reliquos Theodericus Gothorum imperio ſubjunxit, quos tum rerum inclinatione adducti, Francis accedere paſſi ſunt. Et Bojorum populus jus à Francicis Gothicisque Regibus bifariam, fluminis diſcrimine petiit; cujus diſtinctionis animadverſio, ad explicandam reliquam hiſtoriam, magnas utilitates habet. In Francorum fide manſiſſe apparet, qui in Germania magna trans Danubium reſtitere, his leges quæ extant, à Theoderico Clodovei filio datas interpretor: qui verò ſuperato Danubio Gothicas provincias, Noricum atque Rhætiam, novâ coloniâ inſedere, hos in Gothorum auctoritate eo florente imperio fuiſſe neceſſe, & iis quæ Procopius narrat, quæque nos diſſeruimus, conſentiens ac reſpondens eſt, labantibus rebus, ſibi privatim conſuluiſſe, plenæque libertatis guſtum cepiſſe exiſtimo. Nec enim hac verbi modeſtia uti pœnitet; nihil in quantavis rerum probabilitate, quarum certus auctor, iſta annalium paucitate & jejunitate deſignari non poteſt, temerè affirmaturi. Ad hos etiam, haud certè transdanubianos Paullus Æmilius reſpexerit, cum in Childeberto Theoderici fratre prodidit, Francicum imperium ad uſque Bojorum fines pertinuiſſe. Hi demum Italico iſto bello pro Romanis, adverſus Francos & Alemanos Gothorum auxiliares, ſtetere, Francis ſanè nondum obnoxii. Ad quos tamen poſtea, dititione omnes tandem Germanici nominis gentes complexos, reciderunt, uti loco exequemur.

Paul. Diac. l. 3. c. 31. *Noricorum ſiquidem provincia, quam Bojoariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suabiam &c.*

De Alemanis plenius Rer. Auguſt. Vind. l. 8.

Theodibaldus Bojus Narſeti auxilio fuit, quod hoc ipſo libro narrabitur.

Illud fortaſſe difficilem explicationem habeat, ſiquidem Arenpekius de numero vera narrat, cum Theodo milliaria tantum cohorte inſtructus venerit, qui potuerint tam pauci tam citò, tantæ provinciæ, quantumvis vacuæ, & à prioribus dominis

desertæ, possessionem usurpare atque tueri. Visum credere, plures Boicos regulos Danubium una transiisse, quorum memoria diuturnitate temporis paullatim effluxerit, solius Theodonis nomen, qua nobilitatis qua virtutis opinione eximium, permanasse ad posteros. Accedunt suspiciones antea sparsim perstrictæ, plerasque popularium manus trajecisse multò prius, non una occasione, quarum successiones præsentem fortunam sequutas, ad victores se tunc turmatim aggregasse verisimile: quin & in Germania constitutos, ad tam certam, tamque opulentam & vicinam prædam, certatim magnis transmissis copiis accurrisse rear. Natæ videlicet res secundæ conciliare amicos, nec utiq; verendum vincentibus, ne societas in partem præmiorum ultrò venientium aliquando defiat.

Verum enimverò res hortari videtur, quoniam de regione recens occupata tempus admonuit, ejus situm atque naturam paucis exponere, & qui populi, quibus institutis, domi militiæque olim habuerint, supra repetere. Vt gens Bojohemo cessit, extraq; se sylvam tenuit, fines ultra Danubium à septentrione in Germania magna, sylva ipsa Hercynia, hinc citra fluvium in meridiem effusa, ad Alpes Italiæ imminentes pertigit, ab ortu solis Anesus aut Anassus flumen, vernaculo sermone Ensum dicunt, Hunnos arcere, ab occidente Alemanos Lycus. Nam in ortum olim Boji ad Anassum usq;, annalium fide, in meridiem ad Italiæ limen Tridentinum agrum, ubi Paulus Boicum præsidium Bauzani sub Comite fuisse, manusq; cum Langobardo Tridenti Duce contulisse significat. Nunc utrimque secus est, finibus longè mutatis, retroque submotis, quo his tradendis sumus diligentiores. Regionem Paulus universè Pannonia, Suevia, Italia & Danubio circumscripsit, cætera propemodum rectè, nisi quod permagnum trans alveum tractum, qui inter Danubium & Hercyniam medius, Lyci fere & Oeni ostiorum tenus porrigitur, Danubio exclusum præterit. Neque id meo animo temerè; Boicum regnum sub Garibaldo designaturus, Bojorum ultra flumen rationem non habendam censuit, quod ij Francis, ut paullò ante dictum, contributi parerent, nec sui juris essent. At ea antiquissima post Bojohemum sedes, iter & gradus ad citeriora fuit, Nortgoja, aut contractius Norca, & Palatinatus duplici argumento dicta, quod Aquiloni obversa, qui Germanis Nortus est, quodq; sub Palatinis Bojis principibus, postea exortâ dignitatis specie, habita. Et manent nomina; non item Sudergojæ vocabulum, meridianam plagam interpretêre, quod à Danubio ad Italiam quondam usurpatum, nunc obsolevit. Terra ad utramque ripam, præterquam qua aut montibus attollitur, aut asperatur saltubus, fertilitate inter paucas nobilis, nullius rei ad hominum victum necessariæ

Annal. Franc. sub Ludovico Pio scripti, Anno 791. Prima castra supra Anesum posita sunt Nam is fluvius inter Bojoariorum atque Hunnorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur.

Paul. Diac. l. 5. c. 36. Dum Dux esset in Tridentina civitate, cum comite Bajoariorum, quem illi Gravionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua castella regebat, confluxit. Paul. lib. 3. c. 31.

ſariæ indiga,multis ad ornatum & voluptatem abundat.Frumenti primum copia,quanta cum ſibi ſatis , tum in exteros plerumque populos redundat,itaque & Pannonicos exercitus, & ingraveſcentem Italiæ annonam,hoc ſubſidio proximis ſupra annis ſæpe levari vidimus. Vini quoque multum, ſed illis maximè locis, quæ ab aliquot centum retrò annis Bojo exuto, Auſtriæ & Tirolis nomina receperunt. Arbores frugiferæ,præter oleam,omne genus,campi herbidi , magna vis pecoris , neque non ſylvis ſua gratia,quicquid ferarum, quicquid avium , aut guſtu placet aut ſpecie. Montibus omnis coloris marmor extat,eruitur ſtibium, ſulphur,alumen,chalcanthum, magnes, molochites , quæq; vetus Norici gloria, æs atque ferrum, & valida ſupra hæc , multorum damnata conviciis,paucorum irretortis præterita oculis,aurum & argentum;auri quidem quantum omnium Germanicarum fodinarum mereatur invidiam,inexhauſta per multa ſæcula fertilitate,Polybio quippe ante tot ætates celebrata. Soli divitiis certant aquarum bona. Medius fertur Danubius, ille fluviorum Europæ maximus & altiſſimus , importandis exportandisque mercimoniis maris prope vice,amnes receptans utrimq; frequentes , quibus regio latè irrigatur,ratium pleroſque patientes, nonullos navium , pars auri ramentis celebres , margaritis quidam, orientem interdum magnitudine & colore æmulantibus, omnes lectiſſimorum piſcium incredibili vi ac varietate. Lacus numero multi,ambitu & amœnitate ſpectabiles, quorum navigatione & piſcatu nihil aut jucundius,aut uſquam fructuoſius. Fontium ſcaturigines alibi frigidæ,alibi calidæ , ad pleraque inveterata morborum genera ſalutares , tum naphtæ præcellens ſpecies,petrolei nomine,in hos ipſos uſus medicis laudata. Salis proventus aqua terraq; uberes, & magnum inde vectigal. Sed qui populi Boicam regionem prius habuerint , quiq; poſtea acceſſerint,& quę rerum imperiorumq; converſiones ſequutę ſint, dicam quam quidem potero breviter, ſaltem qua annalium durat memoria , gnarus quantum alii ſupra vetuſtatis ex inanium ſcriptorum fabulis adjiciant, opera , ut prudentiores exiſtimare video,ſupervacanea. Germaniæ magnæ quam diximus trans Danubium Boicam oram,Nariſci tenuiſſe crediti,incertum an eodem cum Nortgoja vocabulo , quod Romani non intellectum perverterint. Origo in obſcuro , neque de fine liquet,qui excidium fuerit oportet,aut in Boicum nomen tranſitus,quod equidem opinari malim : virtutem,non vanus auctor Tacitus affirmat,ſermo & mores cum reliqua haud dubiè Germania conſenſêre. Adverſa ripa à Lyco ad Oenum Vindelicis Rhætisq; culta , hinc ad Anaſſum Noricis. Vindelicos Amazonum propaginem plerique putavere,Thracum alii , quos Amazones vi & armis

Pol. ap. Strab. l. 4.

Tac. de mor. Germ. Hæc pleraque l. 1. & 2. rerum Auguſt. Vind. disputata uberius, laudatis auctoribus.

mis domo ejecerint, utriusque sententiæ fides penes ejus auctores erit, ego in diversum iverim, Vindelicos Rhætorum familiam ab initio arbitratus, privatam nuncupationem à confluentibus reperisse. Rhætorum certè gente atque nomine plerumque censos, manifestum ac compertum habeo, quod multis itidem in hoc tractu minoris rei populis scimus contigisse; quorum designatione antiquitatis ignoratione, verum enim fatendum est, abstinemus, aliorum descriptiones in medio. Rhęti à Tuscis conditi, ante Gallorum in Italiam adventum imperio & gloria florentibus, Rhæto duce: in originis fidem patrii sermonis sonus mansit, per multa ætatum curricula. Postquam res eorum visæ adolescere, domestica potentia, ut est fere hominum ingenium, in exterorum vertit injuriam. Carpsere perpetuis incursionibus proximos Italiæ campos, tum Gallorum Sequanos & Helvetios, & ipsos in Germania magna Bojos, immani supra omnem barbaram feritatem, cęterum provida crudelitate. Cum enim hostiles iræ, aut eorum qui arma ferunt, aut puberum, aut ut maximè progrediantur, infantium sanguine exsatiatæ soleant consistere, primis Rhætis in mentem venit, quo hostium non messem aut herbam, sed prorsus semen tollerent, nec dum natis, priusquam in communem lucem ederentur, ejus spem occidione præripere, maribus nimirum, ne temerarium crederes, quin certum destinatumque scelus scires, quos vatum monitu atque prædictione, matrum utero conditos à feminis dignoscebant. De Noricorum initiis

S.l.2.p.48. 49. Liv.lib.5. Pol.l.2.

quæ visa, utique rem se se habere cultores ejus terræ putant, alibi perscripsimus. Si quem præterea Livii & Polybii auctoritatem huc trahere delectat, nihil refrager, Livius, præcipuè quidē Rhætis, sed & aliis Alpium populis Tuscam esse originem indicat. Polybius Transalpinos ab Alpinis loco differre, non genere, quod Danubio tenus remur interpretandum. Eas sententias si conjungas, Rhæti, Vindelici, Norici, inter se populares, Tuscis oriundi omnes sint; nos neque affirmandum magnopere, neque refellendum sumimus.

Suet. Tib. c. 16. Vel. 2. Cæs. bel. Gall. l. 1. bel. civ. l. 8.

Sub Regibus vixisse Noricos, ex Suetonio & Vellejo doceri potest, extat Voccionis Regis nomen, cujus soror Ariovisto nupta, ipse bello civili Cæsari trecentos circiter equites auxilio misit. Instituta ritusq;, & adversus vicinos populos eadem cum Rhætis inhumanitas. Postrema in Histros incursio paullò ante Christum natum, qua concitatis in se Romanorum animis, cum multæ præteriti temporis injuriæ accederent, à Silio victi sunt.

Dio l. 54. Hæc plenè pertractata in libris rerum August.

Mox Rhæticum Vindelicumque bellum, Tiberio & Druso ducibus sequutum. Vehementer autem visum memorabile, Romana arma prius per omnem Africam circumlata, nisi qua immodicis solis ardoribus, & vasta solitudine illa

invia,

invia, in Asia ad extremas orientis oras penetrasse, & Europæ cum alia, tum fortissimas Gallorum atque Hispanorum nationes domuisse, quin eam quæ alterius prope orbis instar crederetur, terruisse Britanniam, quam trans Rhæticas Noricasq; contiguas Italiæ Alpes, Rhætorum Noricorumq; populationibus toties lacessita & provocata, conspecta sint. Magnitudinem belli multa produnt, gemini cum maximè tanti duces, qui legatorum præterea usi opera, urbib⁹ & castellis variè oppugnandis, levibus certaminibus, quo plus terroris hosti objicerent, sparsim serendis, & instructa quoq; acie progrediendo, omni bellorum arte, fortem manuq; promptum, cæterum rudem ad hæc populum, magna edita cæde vicerunt. Sed quantamcumque virorum virtutem, longè superavit mulierum, sive furor sive rabies, quamquam omne nomen infra facti horrorem est, quæ deficientibus telis, infantes humo afflictos, in ora Romanorum adversa miserunt, vita illis nihil opus esse ratæ, qui liberam ultra animam ducere non possent. Extat Ovidii carmen, quo Augustum omnium propemodum gentium jam tunc victorem, in exspectatione belli solicitum, Rhætica arma timuisse neutiquam dissimulat. Et incredibile dictu, quantum ille parta victoria gavisus, quantumq; ad posteritatis memoriam ex ea gloriæ speraverit. Itaq; Horatio, principi poetæ, luculentis versibus, qui hodie leguntur, illustrandam demandavit, revocato in hujus unius argumenti gratiam, ad scribendi studium, longo intervallo intermissum. Creditum etiam, quod Rhæti Sextili victi, Alexandria eodem mense in potestatem venerit, utramque caussam, æquè ac primum Consulatum valuisse, cur Sextilem præ Septembri, quo mense natus erat, Augusti nomine insigniri passus sit. Validissima juventutis pars, ne bellum retentaret, quod animo agitare poterat esse suspicio, abducta, relicti qui colendis agris sufficerent, nec reprehendendis armis pares essent. Regio in duas primo provincias divisa, Rhætiæ Noricique nomine, totidem Præsides accepit, & idoneis locis, adversus internos externosque hostes, alarum & cohortium auxilia. Vrbes deinde diversis temporibus complures sive veteres instauratæ, sive novæ conditæ, inter quas Coloniarum dignitate aliquot, cum utraque provincia, civium Romanorum, militum, colonorum, negotiatorum, plena & referta esset, ex proxima quippe atque continente Italia immigrantium. Quarum hodie aut memoria clarior, aut vestigia supersunt, nomina indicabimus, quà Boica quidem regio pertinet: reliqua Rhætiæ & Norici prosequi, neque hujus instituti est, & nos de Augusta Vindelica colonia, principe Rhætorum Vindelicorumq; à prima provinciæ constitutione urbe, quæ ex antiquis monumentis observata eruere licuit, octo libris comprehensa olim explicavimus,

Ovid. trist. 3 Rhætica nunc præbent Thraciaq; arma metum.

Horat. lib. 4. oda 4. & 14.

Reginoburgum ergo primum, Boicæ per multas ætates caput, Tiberii monumentum, Augustæ nomen tulisse creditur. Cujus rei fides, quamquam nobis nunquam constitit, opinio omnium mentes pervasit. Juvavia, nunc Salisburgum, Hadriani; Ovilabis aut Ovilia, ut in tabula itineraria perantiqua legitur, M. Aurelii Antonini Imp. opus, Lambachum interpretantur; hujus Laureacum item, quæ proximè EnsumLorcha est, magnæ quondam urbis tenue nunc vestigium, nisi verius Aureliano tribuim⁹. Atque eæ liquidò coloniæ, extant enim inscriptiones, Coloniæ Hadrianæ Juvaviæ, Coloniæ Aureliæ Antoninianæ Ovil. & Coloniæ Aurelianæ Laureacensis. Quibus alias alii, levitate animi vereor, nullo certo testimonio nixi, addidere. Juvaviam à juvando dictam, assentior, & omen agnosco. Secundæ etymon non vidi qui explicaret, sed aliæ alibi quoque urbes ab animalibus nomina traxere. In postrema, qui Laureacum aut Lauriacum, quemadmodum in Theodosii codice perscriptum reperimus, à laureatis litteris deducunt, quid nisi ludibrium grammaticorum pueris debent? Nemo neget, nesciri modestius pleraque in hoc genere. A Romanis præterea Castra Regina, Augusta aut Augustana, Quintana, Batava, quib⁹ Danubii ripa prætenta. Regina Reginoburgo nomen fecere haud dubiè, nam Reginobirgæ Theodonis, nullus vetustior paullò scriptor meminit. Regen fluvius id loci manet, in castrorum nomen adoptatus, cujusmodi ad Quintana Quintanica etiam amnis fuit. Et ut Castra Regina aliquot passuum millium intervallo Reginoburgo aliquando abfuerint, loco pro re nata moveri, vocabulumq; potuere trahere: exemplo in libello cui utriusq; Imperii notitia nomen fecit, Præfectus qui ex castris etiam istis Reginis, Vallatum migravit. Batava in notæ celebritatis urbem, prisci fere nominis retinentem, abiere. Augustanorum & Quintanorum obscurior memoria, sed nec ea ex omni parte exolevit. Introrsus, Oeni pontes, Oetinga, supra memorati. Terioli in Alpibus, cujus præsidii appellatio, magnum paullatim terrarum tractum occupavit. Bojodurum, Artobriga, Abudiacum, Cambodunum, Inutrium, Parthanum, & plura ad eum modum, patriam originem præ se ferunt, Romanam prima fronte ejurant. Verum utriusque generis urbium nomina, qua ex doctorum hominum scriptis, qua lapidum monumentis, accuratè colligere, & suæ vetustati asserere, atque cum nostræ ætatis rationibus aptè componere, notha & spuria, ex scriptoribus item, & lapidibus perperam lectis intellectisq;, inconsulta quorundam temeritate invecta, secernere & rejicere, alterius erit operæ, nunc nobis ab instituto cursu usq; eo non deflectendum. Vtraque postea provincia rursus bifariam secta, credo quod suspectæ Imperatoribus, in uno aliquo

Tabulæ itinerariæ autographum in Peutingerorum museo Augustæ visitur.

Theod. lib. 8. tit. 1. l. 1.

Notit. utriusque imp. Itinerar. Ant. Ptol.

aliquo Præside tam validæ ex propinquo vires: Rhætia primæ & secundæ, Noricum mediterranei & riparii cognomina accepit, Hadriani Augusti auctoritate, nisi meæ me conjecturæ fallunt. Primæ Rhætiæ Curiam caput extitisse, secundæ Augustam Vindelicorum, ostensum alibi. In ripario Norico principem dignitatem Laureaco tribuimus, multis de caussis, in mediterraneo, Eugippium sequuti, Tigurinæ aut Tiburniæ, quæ an Teurnia antiquorum, ambigimus. Quo verò tempore provinciæ in hunc modum bipertitæ, eodem potestas & imperium, quæ ad Præsides olim utraque pertinebant, pari cautione invicem disparata & sejuncta sunt. Vt apud Præsides potestas maneret, hoc est, cognitio & curatio rerum provincialium, nam his vocabulis homines eruditi, potestatem definiunt, Imperium, quód procuratione rei militaris continebatur, alteri cuipiam, Comitis primo, deinde Ducis titulo, demandaretur. Et cum alarum cohortiumq; præsidio provinciæ parum tutæ viderentur, primus M. Aurelius Antoninus, quo imperante Marcomanicum immane bellum exarsit, Legiones induxit, secundam in Noricum, tertiam in Rhætiam, ambas Italicas à se institutas. Hæ ad extrema Romanorum tempora iis locis perstitere, sed immixtis barbararum gentium auxiliis, quæ in Notitia ordine annotata videre est. Christianæ pietatis splendorem, haud multò post Christi servatoris mortem illuxisse, fama obtinet, etsi aliæ aliorum sunt narrationes, ut in tanta vetustate, perturbata multorum casuum iniquitate annalium memoria, accidere necesse. Aut Petri principis Apostoli, aut Marci Evangelistæ, aut Hermagoræ missu (Hermagoras autem Aquilejæ Episcopus, Marci discipulus fuit) Laurentium quendam, cujus præter nomen, reliqua obscura habentur & incerta, Laureacum venisse, primaque vera religionis fundamenta apud Noricos jecisse. Docuisse post hæc in provincia Lucium ex Britannicis Regibus, Arviragi nepote natum, qui Curiæ in Alpibus occisus est. Laureaci successisse plures Episcopos, deperditis fere nominibus, per magna enim annorum spatia, solos Jerardum & Eutherium memorari. Caro Imperatore Numeriano & Carino Cæsaribus, Maximilianum præfuisse, qui cognoscente Ejulasio Præside, jugulum pro Christo in patria Celejæ præbuit. Quirinus inde excepit, etsi aliis contra visum, successisse Quirino Maximilianum, sed nos temporum rationem ex Imperatorum nominibus inivimus. Hunc magno consensu Philippo Imp. natum ferunt, cætera ita narrant, ut historiam duorum hominum, vitæ sanctitate mortisq; constantia juxta illustrium, manifestò confundant, errore ex rerum nominumque similitudine videlicet orto, qua summi itidem interdum scriptores decepti offenderunt. Nam quo nostris venia paratior, & ut ex-

Notitia imp.

Rer. Augu. 16.

Caussæ, magnitudo urbis, quam ruinæ ostendunt, sedes Episcopi, Classis, Fabrica scutaria. Notit. Imp. [illegible] Sigon. de prov. [illegible] jure l. 2. c. 5

Dio lib. 55

Hund metrop. catal. episcop. Laureac. mss & mixtim alii.

Martyrol. Rom. iv. Id. Octobr. Cuspin. in Austria.

Vtrumque Quirinum martyr. in martyrol. Rom. habet.

Greg. orat. in laudem Cypriani.

ut exemplo universum genus absolvam, Gregorius Nazianzenus ad eum modum, Cyprianum Carthaginis Episcopum, & Cyprianum ex mago Christianum Nicomediæ à Justina virgine redditum, pro uno accepit. Quirini autem inter divos relati plures, tum ex martyrum ordine duo fuere, quorum prior Claudii Gothici Imp. jussu, Romæ VIII. K. Aprilis ferro interfectus, à Mario & Martha Persis in Pontiani cœmeterio sepultus, sacræ corporis reliquiæ, post annos à perpesso supplicio propemodum quingentos, Bojorum Principum pietate ad Tegerenses deportatæ, condito monasterio, insigni venerationis cultu hactenus habentur. Ante annos totidem & eo amplius, Metellus monachus, vitæ necisque historiam, & multa quæ deinde rerum miracula consequuta sunt, operosissimo carmine, in quo sibi, sæculi vitio, molestas difficilesq; parodiarum, & similiter cadentium versuum leges præscripsit, complexus est. Alter Diocletiano imperante, pro Christi fide in in Illyrico molari saxo alligatus, Prid. Non. Junias in flumen præcipitatus, egregia Prudentii, poetæ haud paullò melioris, oda celebratur, corpus, cum barbari provinciam postea vastarent, ne prophanis manibus violaretur, primùm Romam devectum, via Appia, loco quem catatumbas vetera martyrum acta appellant, inde Mediolanum, Angilberti Episcopi opera translatum, inque S. Vincentii Ecclesia conditum, præcipua hodieque religione colitur. Quantum undique inter duos discrimen, nimirum apparet, quos tamen miscuere vulgò, eoq; rei antiquitatis caligine jam antea perobscuræ, densiores multò tenebras induxerunt. Nunc quoniam Laureaco alteruter transcribendus est, de posteriore non ambigam, quem Sabariæ in proxima Pannonia occisum, quemq; Episcopum fuisse, prisca monumenta consentiunt, cujusmodi de priore nihil cuiquam unquam proditum. Vnum obstat in speciem, Siscianum illum, haudquaquam Laureacensem Episcopum dicunt. At Sisciæ natum, alibi Episcopi munere functum esse, neque novum videri debet, neq; alienum ab hac loquutionis formula; deinde, si quæ de Laureacensis diœcesis olim magnitudine in litteras relata sunt, admittimus, Siscia Sabariaq; ad eam ambæ pertinuerint oportet: excusari tertio loco poterat, aut sedem mutasse, aut duas simul tenuisse, ut utrobique fuerit Episcopus, verum id præter ætatis consuetudinem & disciplinam positum, fidem non mereatur.

Errat Molanus, qui in notis ad martyrol. hæc ad Quirinum Siscianum refert, Metellus enim monachus in Quirinalibus, & acta translationis, planè ostendunt Romanum ad Tegerenses trãslatum esse.

Prud. peristeph. Morigia de rebus Mediolan.

His iisdem Imperatoribus in Christianorum sanguinem sævientib⁹, cum Aquilinus riparii Norici Præses Laureaci acerrimas quæstiones exerceret, & ad quadraginta vinctos eo nomine in carcerem conjecisset, Florianus, quem Tribunum militum Cecię Norici oppido præfuisse ferunt, divinitus incensus cupiditate quicquid pœnarum & cruciatuum pro pietate exhauriendi, ut erant

Martyrol. Rom. IV. Non. Maji. & auctores, quos citat Baron.

erant feracia hujuscemodi exemplorum illa tunc tempora, in medium progressus, ultrò se ejus religionis cultorem profiteri institit, quam tanto irarum æstu persequerentur, palam quidem vociferans, Quem alium quæritis? Ecce ego Christianus sum, ite, nuntiate Præsidi, hîc me adesse. Ductus itaque, quod interrogatus in confessione persisteret, fustibus semel iterumque acceptus, & scapulas ferro confractus, Anasso fluvio submersus est. Post illa, quamquam alta à Constantino ecclesiæ pax & tranquillitas reddita, rerum Laureacensium per multos iterum annos memoria excidit, adeò plerumque plus claritudinis adversa, quam secundæ res conferunt. Juliani imperio Sabionæ, quæ inter Brixentas in Alpibus, citra Bauzanum sita, ad Boicam olim pertinuit, Cassianum Episcopum docuisse proditum est, quem Foro Cornelii postea puerorum stylis confossum, Prudentius versibus memoriæ commendavit. Catal. episcop. Brixin. Baron. in notat. ad martyrol. Id. Aug. Prud. peristeph.

Ab Attilæ morte, cum in magna rerum conversione & perturbatione, barbarorum glisceret ferocitas & audacia, Romani contra ignavia & inertia torperent, omnia plena luctus & terroris essent, Severinus multorum monachorum pater, vir vitæ sanctimònia excellens, quam miranda opera, supra hominis conditionem ab eo edita, & multa priusquam evenirent præcognita atq; prædicta, comprobarunt, ex iis regionibus, quæ ad orientem solem vergunt, profectus, Pannoniæ, Norico, Rhætiæ tamquam propitium & salutare aliquod sidus affulsit, sed præcipuè Norico, adeò ut Noricorum Apostoli nomen tulerit, quo elogio Romana Ecclesia illum adhuc prosequitur. Vitæ historia ab Eugippio graviter conscripta extat, ex qua multa, quę ad Ecclesiarum tunc temporis in his oris constitutionem pernoscendam pertineant, possint desumi. Episcopi munus, quamtumvis rogatus, constanter detrectavit, sibi verò sufficere dictitans, quod abdicata semel solitudine, cujus longè maximo desiderio teneretur, divino consilio in hominum lucem protractus, tot præsens infelicium populorum ęrumnas cogeretur intueri. Monachorum interim collegiis instituendis, moribusque informandis, & vulgò omnium ordinum hominibus, qua consilio qua auxilio sublevandis, instruendis, solandis, operam impendens. Laureaci Constantius agebat Episcopum, Tiburniæ an Tigurinæ Paulinus. Valentinus ex Abbate Rhetiarum Episcopus paullò ante mortem oppetierat, quem Batavis officio aliquamdiu functum, at Arianorum factione ejectum, reliquum vitæ in Alpibus coluisse, antiquorum monumentorum auctoritate testatum habeo. Cæteris per provinciam locis fere presbyteros pręfectos apparet, qua quoq; conditione Batava pulso Valentino fuisse crediderim, quamquam non nescius, presbyteros & Episcopos à plerisque in hac historia impe-

Severini vita ab Eugippio scripta.

Sur. tomo 4.

imperitè confundi. Meminit Eugippius presbyteri id loci, qui Severinum vaticinantem, & quæ deinde eventura essent cominantem, scurrili irrisu cavillatus, mox irruentib⁹ barbaris, ad sacrum baptisterium, quo confugerat, trucidatus, levitatis pœnas sanguine luerit. Quintanis Silvinus memoratur, post mortem semel obitam pluribus inspectantibus in vitam revocatus. Jopiæ sive Juvaviæ, Maximus, vir notæ sanctitatis, quem Severini vaticinio, & capessendæ fugæ hortatibus segnius parentem, Heruli urbe noctu capta patibulo suspensum necaverint, sodalibus supra quinquaginta, ut est civium narratio, præcipitibus de rupe missis, locus memoriam retinet, & cadavera religiosè condita, in æde quæ prius S. Amandi, nunc S. Margaritæ nomine dicta, asservantur. Sed longior est Eugippii scriptio, quam quæ huc tota transferri debeat. Severinus, Odoacre rerum in Italia potente, mortuus est. Constantio Theodorus in Laureacensi sede suffectus, ad quem Symmachi Pontificis Maximi litteræ habentur, quarum exemplum infra scriptum proponimus.

Hund. in metrop. alii.

Symmachus sanctæ Apostolicæ sedis Dei gratia Episcopus, Reverendissimo & sanctissimo fratri Theodoro, sanctæ Laureacensis Ecclesiæ Archiepiscopo. Diebus vitæ tuæ pallii usum, quem ad sacerdotalis officii decorem, & ad ostendendam unanimitatem, quam cum Beato Petro Apostolo universus grex dominicarum ovium, quæ ei commissæ sunt, habere non dubium est, ab Apostolica sede, sicut decuit, poposcisti. Quod, utpote ab eisdem Apostolis fundatæ Ecclesiæ, majorum more libenter indulsimus, ad ostendendum te magistrum & Archiepiscopum, tuamq; sanctam Laureacensem Ecclesiam provinciæ Pannoniarum sedem fore metropolitanam. Idcirco pallium, quod ex Apostolia charitate tibi destinavimus, quo uti debeas secundum morem Ecclesiæ tuæ, solerter admonemus, pariterque volumus ut intelligas, quia ipse vestitus, quo ad missarum solemnia ornaris, signum prætendit crucis, per quod scito te & fratribus debere compati, ac mundialibus illecebris in affectu crucifigi. Vnde rogo, ut cum deforis hujusmodi insigni induceris, intus in animo considera, quod hoc sit magis oneris quam honoris, atque cor tuum, Deo regente, ab appetitu istius sæculi sic tempera, ut & commissam exequi gubernationem sic studeas, ut adeptæ dignitati, cujus sublimaris officio, & probitate morum & vivacitate solicitudinis, ac custodia integerrimæ fidei congruas. Quatenus tu ipse à remuneratore omnium bonorum Deo, & benedictionis gratiam, vitamque æternam consequi merearis.

Hinc Laureacensis sedis, ab Apostolorum ætate, antiquitas asseritur. Et cum Symmachus Theodorum pallio secundum Ecclesiæ suæ morem uti comonefaciat, ostendit, contra quam quibus-

busdam visum, Laureacenses ejus decoris ornamento, quod mysticis significationibus undiquaque venerabile, maxima semper existimatione habitum, non tunc primum fuisse affectos. Speciem atque figuram Symmachus nimirum explicat, materiam, quæ lana & lino constat; Isidorus Pelusiota, gravis inprimis & prudens auctor, pellem referre ovis, quam Dominus oberrantem quæsiverit, inventamq; humeris sustulerit, quo Episcopi eo honore insigniti admoneantur, se boni & magni pastoris imitatores esse debere, qui gregis infirmitatem sibi ultrò sublevandam & ferendam proposuit. Incidit Theodorus in Theodonis aut Theodonum tempora, anno post Christum natum quingentesimo vigesimo quarto fato functus. Qui à Bojis necatum tradidere, quam inanibus conjecturis indulserint, inde æstimes, quod Vigilium Tridentinum adjicere non sunt verecundati, quem una cum Remedio aut Rhomedio, quo Vigilius amico usus est, annis totis centum priusquam Theodo de trajiciendo Danubio cogitaret, vixisse comperio. De provincia, & ejus incolis, atque institutis, anteaquam Boji immigrarunt, ad necessitudinem rei satis dictum.

Isid. lib. 1. ep. 136.

Vigilius æqualis S. Ambrosii fuit, scripsit enim ad eum Ambros. epist. 24. l. 3. Vsuardus in martyrol. Stilicone Cos. occisum narrat. Rhomedium à Thauro Vigilii amicum nominat Pyrrhus Pinc. de vitis episc. Trid. Arenpek. alii.

Belisarius igitur & Narses, ut eo tandem redeuntes, narrationem dudum intermissam repetamus, rem adversus Gothos gessêrunt, sic ut belli confecti gloria penes Narsem manserit. Insigne decus Gothos Italiæ dominatu dejectos, plerique nostrorum in Theodibaldum Theodovaldámve Bojum (perpetua est hoc genus nominum inconstantia) leviter transtulere. Vnus cæteris audacior, cujus nomini parcimus, quin peccata subinde pæne coacti proponamus, facere non possumus, Theodovaldam Theodone Magno natum, scripsit, haudquaquam adversus Gothos, sed verò in Romanos Narsis hortatu concitatum, occupatis multis cis Padum urbibus, Italiæ Regem appellatum esse, addito etiam alicubi, quod nulla vel temeritatis confessione excusari queat, visas à se litteras bene multas, quibus Theodovalda nomen cum ea honoris adjectione præscripserit. Vanitatem hominis! Sed quam idoneus auctor Agathias, illorum temporum æqualis, opportunè refellat. Cæso enim Teja, postremo ex Italicis Gothorum Regibus, anno, quod annalium fide constat, post Christum natum quingentesimo quinquagesimo secundo, cum gentis reliquiæ, Francorum Alemanorumque fiducia, arma reprehenderent, Agathias aliquem Vacarum fuisse narrat, Burnum genere, virum gravem & bellicosum, inter Gothica auxilia ut apparet merentem, cujus tum mortui filius THEODIBALDVS, cum popularibus ad Romanos flexerit, & Ariminum istoc consilio venerit, concessisse eo Narsem quoque, quo novum fœderatum coram exciperet, & auxiliarem manum liberali donativo

ANN. POST CHR. NAT. DLII.

Agath. lib. 1.

THEODIBALDVS.

tivo ad reliqua belli confirmaret. Atque ejus unum iſtud, antiquum, certum, explicatum teſtimonium extat. In quo, ne quid callidè diſſimulem, Græci nonnulli codices Varnos habent, quo nos loco Burnos, utrumque interpretem ſequuti legere maluimus. Eſt enim Varnorum, ſive Varinorum longè diverſa natio, cum Burni vernaculum Bojorum nomen proximè referant, & verò Theodibaldum Boico ſanguini domeſtica memoria per manus olim propagata, ſine controverſia aſſerat, vetuſtior quam ut ex iſtis libris manaſſe ſuſpicemur, quo tempore neque ii latinè legebantur, neque Græci, à noſtris certè hominibus, intelligebantur. Itaque in patris etiam appellatione differunt, quem Vacarum Agathias, noſtri Theodonem dixere, quo minus dubitabile, eis de Græco ſcriptore nihil unquam ſuboluiſſe. Diſcrimen in eam ſententiam accipio, Theodoni ſanè nomen fuiſſe, Vacarum militari cognomento, aut quæ Germanici ſermonis ratio, prænomine dictum eſſe, id enim verbum ad alacritatem pertinet. Qua Theodibaldus popularesque Boji, virtutis exiſtimatione fuerint, Narſes oſtendit, cum eorum amicitiam maximo bello adverſus numeroſiſſimas ferociſſimasque nationes, profuſa liberalitate, & omni officiorum genere ambivit. Et ſufficere tantæ gloriæ cumulus, animis quantumvis excelſis poterat, Romanum, Boicis demum ſubnixum auxiliis, debellaſſe, certam Gothis ſervitutis confeſſionem expreſſiſſe, Francos Alemanosque aut occidione cecidiſſe, aut Italia ejeciſſe; nam hæc conſequuta ſunt, ſi gloriam cum modo quidam habere ſcirent, quod cum minus fit, im̃oderata ejus aviditate, illa, quæ jam parta erat, corrumpitur. Sed feras priores utcunque, mediocris levitatis homines, laudem cujus pars Theodibaldo debebatur, univerſam tribuunt. Alteri quid facias? ſive cauſſam, ſive rem cum Agathia conferas, nihil omnium congruit: documento, quid de Theodibaldi fratribus, provinciæ inter eos diviſione, Saxonicis & Avaricis expeditionibus, atque aliis, quæ ſatietatem veriti, excutere ſuperſedimus, hîc alibi, ſcriptori prænimis confidenti ſit fidei. Me ſententiæ, quam in effuſam ejus conjectandi an ariolandi licentiam, ſupra tuliſſe memini, nunquam pœnitebit. Ægrè interim eſt, quædam inter hæc, neutiquam etiam vana reor, tot undique nugis obſepta, cum neque certis præterea teſtibus conſtare, nec ullo ſat plano indicio poſſint dignoſci, invito prætereunda elabi, veri æſtimatione, quæ prima in hoc ſcribendi genere.

Interpretes Christoph. Perſona & Bonav. Vulcanius.

Waker Diet.

Vacarus an Theodo, quo conſilio in Italiam venerit, ipſum ſe aperit, Gothis nimirum dominæ genti opitulatum venit, & mirum quam quæ de Theoderico & Bojis diſputavimus, omnia conſentiunt. Filius jurisjurandi religione Regum interitu ſolutus, Tejæ enim nemo ſuffectus eſt, curſum prudenter mutare, quam

quam uno cum Gothis naufragio involvi maluit, aliorum in eâdem caussa aversatus perfidiam, qui pacis conditiones à Narse semel acceptas, sub primam Francicorum auxiliorum occasionem, iterum exuere non dubitarunt. Aberratum est autem ab añalium nostrorum scriptoribus, in temporis etiam ratione nonnihil, qui Gothos à Theodibaldo, anno quarto aut quintodecimo post Tejæ obitum, Italia exactos litteris mandaverint; cum tertius à Tejæ morte, annus post Christum natum quingentesimus quinquagesimus quintus, Gothici belli fuerit ultimus.

ANN. POST CHR. NAT. DLV.

ANN. POST CHR. N. DLXV.

Decimus exin, maximorum virorum Justiniani Imp. Belisarii patricii, & Clotarii Francorum Regis morte funestus, Vtonem sive Vtilonem Theodonis filium Bojis abstulit, vigesimo septimo postquam regnare cœperat. Nominis monumentum Oetinga, quod Vtinum dicunt, fertur; parum mea sententia considerate, siquidem eam appellationem tulisse, cum Theodo pater Danubium transmisit, ex historia verum est.

Clarus per ea tempora Fortunatus Episcopus, cujus multa ingenii monumenta, carminum in primis libri celebrantur, cum voti damnatus, ex Italia in Galliam ad S. Martini tumulum religionis ergo proficisceretur, iter per Noricum & Boicam tenuit. Rei memoria tum apud ipsum extat, editis fluviorum quæ trajecit nominibus, tum apud Paulum. Et quod supra significavimus, Bojos cis Danubium, neque tunc Francis, neque iis qui Italia potiebantur paruisse, Fortunatus quoque subobscurè innuit, quo loco sub finem eorum versuum, quos de S. Martino scripsit, libellum in patriam remissurus alloquens, permensi itineris mansiones retrorsus designat, posito quippe Augustæ ad Lycum nomine, ita pergendum monet, si Bojus non obstiterit. Qua cautione nihilo magis opus erat in Boica, quam in cæteris Galliæ & Italiæ omnibus provinciis, nisi Boji suo sigillatim jure & arbitratu vixissent.

Fort. ep. ad Gregor. *Padum, Athesim, Brintam, Plavem, Liquentiam, Teliamentumque transiens, per Alpem Iuliam pendulus montanis anfractibus, Dravum Norico, Oenum Breonis, Licam Bajuaria, Danubium Alamannia, Rhenum Germania transiens &c.*

Paul. Diac. l. 2. c. 13.

Fort. versus ex vita S. Mart. supra citatus est, pag. 83.

ANN. POST CHR. NAT. DLXVIII.

Anno quingentesimo sexagesimo octavo, Langobardi relicta Pannonia, quam vi & armis habuerant per annos duos & quadraginta, Italiam Alboino duce ingressi, Romanos pepulere, & regnum longè florentissimum in Cisalpina Gallia constituerũt. Inter auxilia, præter complura gentium nomina, Suevi numerantur & Norici, Boji nimirum, quibus quod Alboinus parto regno vicos habitandos contribuit, ii appellationes traxere, quæ Pauli adhuc ætate, cum effluxissent anni circiter ducenti, perdurabant, neque nunc vestigia exoluisse, in Aquilejensium annalibus reperio. Itaque haud de nihilo est, quod à Paulo etiam proditum, Bojos patriis carminibus præter bellicas Alboini laudes, liberalitatem celebrare solitos. Et ab hoc principio, mutuis fere deinceps officiis inter utramque gentem certatum, si quæ

Paul. Diac. l. 2. c. 7.

Paul. l. 2. c. 26.

Joan. Candidus rer. Aquil. l. 1.

Paul. l. 1. c. ult.

ut inter vicinos offensiones, nec eæ atroces fuere, neque diuturnæ. Pannoniæ possessio Hunnis cessit, lege dicta, quicumque Langobardos casus pedem referre cogeret, ut omnia bellorum dubia & incerta sunt, eo unde digrediebantur iterum receptus esset, Hunni moniti regionem statim traderent. Verum id quidem usu nunquam venit. Hunni sive Avares, nam duo sunt unius gentis vocabula, Anasso deinde tenus coluere, & quod fluminis tantum alveus distineret, occasionem sequuti, Boicam multis sæculis, qua justo bello, qua perpetuis excursionibus & latrociniis, per omnia barbaræ & immanis crudelitatis exempla infestam habuere, sed vice crebrò relata, cum nullo accolarum manus sæpius consertæ, nec plura invicem damna aut data aut accepta sunt. Prima hostilem impetum situ proxima Laureacum excepit, & urbes circa, fines ex improvisò invasi, multi mortales necati, multi cum pecore atque alia præda capti, agri vastati, ædificia incensa, nulla denique res incolumis relicta, cui ferro aut igni noceri potuit. Auctores sunt, Episcopum tanta calamitate admonitum, sedem ad Batava transtulisse: quod sive tum statim, sive aliquot post annis contigit, uti magis credo, Hunnorum vicinia Laureacensem Ecclesiam disturbatam esse, dubitationem non habet.

Magni presbyt. chron. msf. & Joan. Steindel. qui tamen hæc omnia ad an. 572. refert.

Theodopertum Theodone tertio prognatum post hac, & Thessalonum Theodibaldi filium genti pariter imperasse, Theodoperto, Garibaldum aut Gariovaldum ortum esse, illis annalibus proditum video, quorum mihi fides perpetuo suspecta est, eo placitum rem hactenus in medio destituere. Nam dubia reliquorum isto loco, unius GARIBALDI illustre nomen, publicis auctorum monumentis posteritatis memoriæ asseritur, ignorato tamen genere. Ego propior existimanti sim, superiores eum principes nullo propinquioris cognationis vinculo attigisse. Itaq; domestici scriptores, eo ferme modo, quo de homine novo & ignoto, qui in alienam possessionem per vim & injuriam involaverit, sermo solet institui, Garibaldum quendam, hac enim appositione usi, Boicam occupasse narrant, parum omninò aptè, si pater vus, majores reliqui, eodem loco. Animus inclinat, Garivaldum Ducem credere, cui Clotarium Francorum Regem, annum circiter quingentesimum quinquagesimum quartum, uxore Vuldotrada cessisse, Gregorius Turonensis memorat, cum Episcopi eâ Regi interdixissent, quod fratris prius nepoti nuptâ, cum defuncti mariti magno patruo conjugii jus per sacras leges habere negarent. Paulus Valderadam, Vachone Langobardorum Rege editam, maritum Garipaldum nominat. Nam quod nuperus quidam, Garibaldo Bojo Alsuindam Martiam uxorem tribuit, Ilduino Martio Mediolani Duce, & Anicia Silvia Proba Tertul-

GARIBALDUS.

Arenpek. etiam Garibaldum Boicam occupasse scribit, non tamen quemdam adjecto.

Greg. l. 4. c. 9.

Paul. 1. c. 21.

Thom. Porcachius lib. 3. de fam. Malaspina.

Tertulli Consulis filia ortam, neque auctor placet, & ut maximè placeat, diversa matrimonia esse potuere. Verum instituti memores, conjecturam non urgemus, posuisse satis sit. Garibaldus ergo, quicumque & undecumque fuerit, sive excitatus Rege socero, sive virium fiducia, sive qua alia caussa impulsus, quod inter omnes convenit, assumptis principalis fortunæ insignibus, Bojorum se Regem dixit. De anno non una sententia; Arenpekium sequuti, ad eum qui post Christum natum quingentesimus septuagesimus septimus numeratur, referimus; neque ut ea ratio multum aberret fieri potest. Liberis auctus, quibus Vuldotradam matrem fuisse, temporis rationi congruat, regnum affinitatibus firmare aggreditur. Sequenti anno, quod Langobardi, occiso paullò ante Clephone Rege, imperium Italicum in triginta Duces tribuissent, proximum ex iis Evinum, qui Tridento præfectus, Boiçam ditione contingebat, generum legit.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXVII.

ANN. POST CHR. N. DLXXVIII.

Paul. l. 3. c. 10. hæc ad tempora mortis Sigeberti Regis refert, quæ incidit in an. hunc 578.

Francis inter ea Reges fratres quatuor per tetrarchias dominabantur. Sigeberto natu minimo Mediomatrices, quod Austrasiæ regnum dicunt, sorte obvenerant. Is cum Fredegundis scelere, à sicariis confossus occubuisset, Childebertum filium successorem habuit. Anno Childeberti secundo, Rupertus, homo summam generis nobilitatem, quam ad Reges referebat, virtute & sanctitate supergrediens, Vangionum egit Episcopum. Omnibus ejus muneris partibus ita functus, ut magni plerique nominis viri, ex longinquis regionibus, famæ celebritatem sequuti venerint, sive de præcipuis Catholicæ religionis capitibus magno cum fructu disputantem audituri, sive rebus dubiis & afflictis, consilium solamenq; relaturi. Ea re cum Catholici insignes progressus facerent, ardebat invidia Arianorum factio, sectatorum frequentia, & Beringerii Regii apud Vangiones Comitis indulgentia, tum præpotens: hæc multa molita, perfecit, ut vir planè divinus, indignis modis habitus, virgisq; per summam contumeliam cæsus, urbe pelleretur. Multis post annis Bojos, quod sequenti libro narraturi sumus, Christianam pietatem docuit, sacroque lavacro tinxit. Constat ex vitæ historia, sub Childeberto Vangionum urbi præfuisse; sed cum Reges duo eodem Childeberti nomine extiterint, quorum prior Clodoveo Magno natus, superioribus annis Francis imperavit, fuere qui, ut omnem historiam perverterent, Rupertum eo retulere; absurdè, cum Vangiones ad Mediomatricum regnum pertinuerint, Childebertus major regiam habuerit Parisiis.

DLXXX.

Vita extat ap. Sur.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXXV. DLXXXVI.

Langobardorum regnum, abdicato Ducum concilio, anno quingentesimo octogesimo aut quinto aut sexto, ad Flaviū Autharim, Clephonis filium rediit: quem Garibaldo asciscendi huj9-

 modi

Herman. & Sigeb. ann. 586. præferunt. Ratio tempor. ſic habet. Langobardi Italiam duce Alboino ingreſſi an. 568. Alboinus regnavit, ſi ab ingreſſu cum Greg. l. 4. c. 35. numeres, an. VII. ſi à regno conſtituto cum Paulo l. 2. c. 28. & Aim. l. 3. c. 17. an. III. cum dimidio. obiit ann. 574. Clepho regnavit ſeſquiannum, ob. 575. ut Herman. prodidit, 576. ut Sigebertus. Hinc X annorum interregnum ſub Ducum concilio, quod an. ſive 585. ſive ſive 586. Authari Rege creato deſiit. Paul. l. 3. c. 16. & ſeq. Quidam anonymū, alii Fredegarium, alii Thomachum volunt. c. 34. Paul. l. 3. c. 31.

modi obvenit occaſio. Childebertus Chlodoſindam ſororem, Authari prius pactam, commutata derepente voluntate, Richaredo Gothorum in Hiſpania Regi, anno quingenteſimo octogeſimo nono, nuptum tradidit, levitatis excuſatione in religionem verſa, qui Gothos pietate Catholica recens imbutos, Langobardis ab hac alienis, præferret. Langobardum, poſt tantam illatam contumeliam, quod Reges ſolent, omni conatu ſumpſit evertendum: accedebant Mauritii Imperatoris perpetuæ adhortationes, qui de vindicanda Italiæ poſſeſſione ſeriò cogitans, magnum putabat, Francum in Autharim impellere. Autharis externa auxilia adverſus tantum hoſtem circumſpicienda intelgens, alteram Garibaldi filiam, THEODELINDAM nomine, per legatos petit. Legati benignè accepti auditique, quod in rem communem videbatur, non difficulter conficiunt. Apud eum qui Gregorii narrationem produxit, lego, Theodelindam Childeberto antea deſponſam, matris Brunechildæ conſiliis itidem conjugio fuiſſe fruſtratum. Vt par extiterit Childeberti utrimq; fidei neglectus, & ſimiles propemodum duorum regum adverſus ſe odii cauſſas conciverit. Autharis viſendæ ſponſæ deſiderio, juvenile capit conſilium, per legationis ſimulationem in Boicam proficiſcitur, paucis expeditis ex popularium numero aſſumptis comitibus, fido inprimis amico, qui ſe legationis principem gereret. Hic cum ſalutato Garibaldo, verba feciſſet, accedens Autharis propius, omnibus quippe de facie ignotus, ſe verò ab Authari miſſum eſſe ait, ſpectatum futuram dominam, quo comperta de forma referret. Annuit Garibaldus, & filia in conſpectu fuit. Ille tacitus aliquamdiu contemplatus, ſubintulit, parem videri Regiæ fortunæ faſtigio, nunc ſe niſi aliud patri videatur, unum præterea cupere, quod in poſterum, pro more gentis, frequens futurum ſit, vini poculum ex illius manu capere. Neq; ſe Garibaldus difficilem præbuit, Theodelindam principi primum legato, deinde Authari miſcere juſſit. Autharis, poſtquam bibit, pateram redhibens, puellæ manum digito diſſimulanter attigit, mox tamquam aliud agens, dextera univerſam faciem à ſumo permulſit. Erubuit ea re virgo, & nutrici de hoſpite queſta eſt; anus ętate callidior, alumnam monet, factum ſilentio premeret, Autharim illum haud dubiè ſponſum eſſe, nullius alterius eo proceſſuram fuiſſe audaciam, bene habere, quod dignus profectò qui unus regno & regia virgine potiretur; erat enim celſus corpore, coma nitens, ætatis flore juxta & forma conſpicuus. Accepto commeatu legati domum redeunt, ubi ad utriuſque regni fines ventum, cum Boji honoris ergo deductores additi, abitum pararent, Autharis in equum erectus ſecuriculam quam manu geſtabat, quanto potuit conniſu proximæ arbori inflictam fixam

DLXXXIX.

fixam reliquit, adjiciens insuper, Sic ferire solet Autharis, quæ eum primum vox Boicis prodidit. Langobardicam affinitatem maximi Francorum motus, & Boici imperii conversio sequuta; Childebertus Garibaldum proximo anno bello aggressus est. Et promptum erat prætexere, pelli regno incubatorem, veros veteresq; ex Agilolfinga familia dominos reduci. Theodelinda hujus calamitatis pericula declinatura, ad maritum in Italiam, una cum fratre GVNDOALDO proficiscitur. Autharis maxima frequentia obviam properans, nuptias in campis Veronensibus, quibus Sardis nomen, apparatissima pompa, insigni omnium ordinum lætitia, Idibus Majis celebravit. Oborta inter earum solemnia valida ventorum & tonitruorum tempestate, cum fulmen regii tabernaculi tignum disjecisset, ariolus ex Agilulfi Taurinorum Ducis familia, vetitas artes doctus, dominum clam monuit, id lætum illi ostentum, portendere mulierem, quæ nunc Regi nuberet, brevi in ipsius matrimonio futuram. Agilulfus invidiam veritus hominem graviter increpans, mortem minatur, si ea de re verbum præterea faciat. Vaticinator nihil territus, ego quidem occidi inquit possum, fata mutari non possunt. Prædictionis fides eventu comprobata, ex admiratione memoriam meruit.

ANN. POST CHR. NAT. C.

GVNDOALDVS.

Paul. obscurè, cum propter Francorum adventum perturbatio Garibaldo Regi advenisset. Disertè annales domestici.

Ann. sive 590 sive 591 variant enim Sigeb. & Herman.

In Gregorii appendice, GRIMOALDVS & Gundoaldus Theodelindæ fratres nominantur, domestici scriptores Gundoaldi meminere, quem pater regno collegam asciverit, Grimoaldi nomen non habent. Belli hunc fuisse exitum, in mira annalium nuditate, res loquitur, ut Childebertus Garibaldo pulso, regnum THASSILONI asseruerit. Thassilo Theodibaldo natus esse, eo quem Narsi in Italia militasse diximus, creditur.

GRIMOALDVS.

App. c. 34.

THASSILO.

Paul. Diac. l. 4. c. 7. Sigeb. & Herman. aliquot annis serius hæc contigisse insinuare videntur, initia enim Thassilonis cum expeditione Slavica perperam conjungunt.

Bojis principum ambitio atque contentio magno constitit: insinuavit se Francus haud multò secus, quàm Stesichori ad Himerenses de equite sermo habet, jus & æquum tuitur[9], per beneficii speciem, quæ maximè regia ad fallendum via est, rerum interim suarum, & imperii proferendi primam rationem ducens. Et pactione inita, provincia posthac proprios Duces ex Agilolfinga familia tenuit equidem, quin Thassiloni Regii nominis decus mansisse aliquantisper, ut sunt mollia rerum initia, ex Paulo comperimus, sed iidem Francicis Regibus vixere obnoxii, acceptisque ab his legibus, populum beneficiario fere jure moderati sunt. Cum superioribus temporibus Francici imperii ditio, quantum omnibus disquisitis vestigiis licuit adhuc pernoscere, Danubium Lycumque nunquam transcenderit. Garibaldum Christiana sacra coluisse, nostri retulere, & fidem Theodelindæ filiæ præclara pietas comprobat, neque opinari displicet, magnam fuisse novitatis invidiam, abalienatis ea re, adversarii commodo, procerum populariumque animis, priscæ Deorum super-

ſtitioni vulgò adhuc obſtrictis. Nam ne nunc quidem factum gratia ſequitur, primæ Chriſtianitatis gloria in Theodonem, qui ſecundo deinde loco regnavit, translata. Sive ejus, quod intra Garibaldi domum ſtetit, gentem nulla ex parte attigit, ratio non eſt habita, ſive alienum ab Agilolfingorum familia, poſteri principis honore non dignati ſunt. Quæ victo & ejecto fortuna, incertum: ſunt qui regno iterum potitum aſſeverant, poſtquam in Italia aliquamdiu exulaverit; falsò: nominis enim ſimilitudine errant. Quod ejus nulla porrò teſtatæ fidei extet memoria, rebus perditis diutius non ſuperfuiſſe crediderim. Gundoaldus filius, affinitatis ſuffragatione Aſtenſem apud Ligures Ducatum nactus, ex nobili fœmina liberos in ſpem alterius regni ſuſtulit, & Langobardis Boica ſtirps per multas Regum ſucceſſiones dominata eſt. Sed hæc quidem poſterius.

Paul. l. 3. c. 32.

Franci Boico bello defuncti, Langobardicum animo dudum conceptum aggreſſi, regione latè populata, pleraque in Alpibus oppida, facta deditione nihil jam hoſtile timentia, contra interpoſitam fidem excidere, mortalibus omnibus in ſervitutem abductis; niſi qui Agnello Tridentino, & Ingenuino Sabionenſe Epiſcopis deprecatoribus, ſexcentis in virorum capita ſolidis redempti ſunt. Cæterum Italici cœli impatientia per æſtivos mẽſes morbis tentati, multis ſuorum amiſſis, cum Langobardi munitionum mœnibus concluſi pugnæ copiam non facerent, neque ſine pugna victoriæ ſpes eſſet, nulla memorabili re geſta, domum redierunt. Autharis ſexto anno à regno adito, nonis Septembris, florente ætate, immatura morte, incertum cujus fraude, veneno extinguitur. Theodelinda interim præcellens adeò prudentiæ & moderationis ſpecimen ediderat, ut re ad interregnum delapſa, imperium novo exemplo, & fœminæ, & peregrinæ, omnium voluntate fuerit demandatum, facta ſimul optandi poteſtate, maritum quem vellet, quemq; tanto faſtigio parem crederet, ex univerſo Langobardorum numero. Illa exquiſitis primorum ſententiis, Agilulfum Taurinorum Ducem, Authari cognatione propinquum, bello fortem, & omnibus corporis animique virtutibus eo loco dignum, ſibi conjugem, genti Regem legit. Vocato craterem vini modicè libatum propinavit, quem ille accipiens, cum honore lætus, ſe ad dextræ oſculum venerabundus demitteret, Regina verecundè ſubridens, Tu verò ori, non manui, oſculum admove Agilulfe, inquit, & levatum complexa exoſculataque, conſilium de Regno & nuptiis aperuit, quarum dies initio menſis Novembris omnium approbatione conſtituta, Agilulfus ſequenti anno, menſe Majo, publico gentis conſenſu, Mediolani Rex appellatus eſt. At fœdam illuſtri conjugio notam Joannes Boccacius in amatoriis narrationibus ivit

Paul. l. 3. c. 36. Herman. Sigeb. Quod ex epiſt. 17. l. 1. Gregorii Magni cõtra afferri poteſt, vim haberet, niſi conſtaret pleraſque epiſtolas trajectas eſſe, & mẽſe Decembri, ut relata, nõ ſcriptam, verba quæ ſequuntur oſtendunt, *In hac quæ nuper expleta eſt paſchali ſolennitate.*

ANN. POST CHR. NAT. DXCII.

ANN. POST CHR. NAT. DXCIII.

Boccac. Decameron. fab. 22

ivit iniustum, ut ut flagitii dedecore erroris excusatione in speciem obducto. Verum qui universo operi fabularum nomen præscripsit, quam sibi in singulis ejus partibus credi non cuperet, nimirum ipse ostendit, neque nos fidem, quam petenti negaremus, respuenti adhibebimus. Maximum unum omnium sine controversia beneficium, Theodelinda apud Langobardos, atque universam Italiam collocavit, cujus gratiam nulla annorum unquam diuturnitas oblitterata est. Cum Langobardi eousque, Paul. l. 4. c. 6. aut inani Deorum superstitione occupati, aut nomine tenus Christiani, perversis Arianorum opinionibus implicati, neque salutem ipsi suam curarent, & ecclesiarum bona publicam prædam rati, res sacras promiscuè ubique popularentur, illa divinitus incensa, maritum magno animo aggressa, monendo, suadendo, orando pervicit, ut Catholicam pietatem pectore admitteret. Quod consilium quam multa & magna bona, publicè privatimque statim consequuta sunt. Rex ecclesiis quâ posset satisfacturus, plerasque possessiones ultrò largitus, Episcoporum existimationem, quæ contempta atque abjecta jacebat, ad aliquem dignitatis splendorem erexit; populares exemplo incitati, pristinam impietatem vulgò ejurare, ad ecclesiæ matris gremium, pœnitentia ducti, convolare, adversus res ministeriaque divina pariter affici. In qua caussâ graviter & prudenter, à consideratissimo scriptore, viro in tantum laudando, in quantum virtus & doctrina possunt intelligi, Cæsare Baronio, Romanæ ecclesiæ Card. Baron. an. 591 Cardinali, observatum animadverto, sic solere Deum, eligere infirma mundi, ut confundat fortia, tres fortissimas nationes, odio in nomen, sive Christianum, sive certè Catholicum, insignes, Francos, Gothos, Langobardos, à totidem regiis fœminis, Chrotilde, Ingunde, & Theodelinda, Burgunda & Franca illis, hac Boja, eodem propemodum modo, persuasis maritis Regibus ad veræ religionis cultum esse retractos.

Gregorius Pontifex, virtutis & pietatis magnitudine cogno- Paul. l. 4. c. 5. men nactus, libros de Italicorum patrum vita & miraculis, dialogorum forma conscriptos, eodem anno ad Theodelindam misit, Dialogos anno 593. à Gregorio scriptos esse, ostendit Baronius. sic æstimans, quæ fide & morum sanctimonia præstaret, ejus animo futurum id munus longè acceptissimum. Sed extitere, qui religiosissimæ fœminæ, per pietatis quoque speciem obrepentes, voluntatem à Gregorio & Catholica simul ecclesia tantum non abalienarent. Agitabatur à Justiniani usque temporibus, nobilis inter Episcopos controversia, magnis utrimque animis, de tribus quibusdam capitibus à quinta synodo Constantinopoli reprobatis, quæ Gregorius & superiores aliquot Pontifices palam item damnaverant: Id adversarii contra Chalcedonensis concilii decreta fieri, quamquam falsò criminati, Reginam induxe-

runt ut Constantium Mediolanensem Episcopum, trium capitum damnationi assentientem, eo nomine aversaretur. Gregorius exemplum veritus, legatos misit qui officii admonerent, & in hæc ad eam, atque Constantium, verba scripsit. Ad Constantium quidem,

Greg. lib. 3. ep. 2. Quod autem dicitur filiam nostram Theodelindam Reginam, se se à communione tua hoc audito nuntio suspendisse: constat per omnia, quia etsi pravorum hominum verbis ad paullulum seducta est, venientibus tamen Hippolyto Notario & Johanne Abbate, erit modis omnibus vestræ fraternitatis communionem quæsitura. Cui etiam meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione trasmittat. Ad Theodelindam verò,

Greg. l. 3. ep. 4. Quorundam ad nos relatione pervenit, ab aliquibus Episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut se se à Catholicæ unanimitatis communione suspenderet. Quod quantum vos purè diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere, quæ audierint p, ossunt. Dicunt enim piæ memoriæ Justiniani temporibus aliqua contra Chalcedonensem synodum fuisse constituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipso errore manent, quem sibi de nobis ipsi finxerunt. Nos enim teste conscientia fatemur, de fide ejusdem sancti Chalcedonensis concilii nihil motum, nihil esse violatum, sed quidquid prædicti Justiniani temporibus actum est, ita actum est, ut fides Chalcedonensis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem synodi fidem aliquid loqui præsumit vel sapere, nos ejus sensum sub anathematis interpositione detestamur. Cum ergo integritatem nostram ex conscientiæ vestræ attestatione cognoscitis, superest ut vos nunquam à Catholicæ ecclesiæ communione separetis; ne tot vestræ lachymæ, tantaque bona opera pereant, si à fide vera inveniantur aliena. Decet ergo gloriam vestram, ad reverendissimum fratrem & coepiscopum meum Constantium, cujus & fides & vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare, ordinationem ejus, quam benignè suscepistis, & quia ab ejus ecclesiæ communione in nullo separamini. Quamvis in hac re me vobis superfluè dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Johanne Abbate atque Hippolyto Notario, ex corde vestro arbitror fuisse sublatum.

Verum altissimè in Theodelindæ pectus descenderat, obrogari abolitione trium capitum, Chalcedonensi concilio, quod pro præclara animi pietate, piaculare facinus arbitrata, quintæ synodi men-

ANN. POST CHR. NAT. DXCIV.

di mentionem vix æquis auribus admittebat, uti ex epistola, quam Gregorius sequenti anno ad Constantium dedit, intelligimus; delectat enim sanctissimi Pontificis complura verba illustrandæ historiæ identidem inserere.

Quod autem scripsistis, quia epistolam meam Reginæ Theodelindæ transmittere minimè voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, rectè factum est, ut minimè transmitteretis. Vnde nunc ita facimus, sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solummodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ à multis quinta nominatur, scire vos volo, quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit vel senserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid gestum est, & de his personis, de quibus in Chalcedonensi concilio nihil continetur, sed post expressos canones facta contentio, & extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen, sicut voluistis, ita fecimus, ut ejusdem synodi nullam memoriam faceremus. Sed & de Episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ Reginæ scripsimus. Greg. l. 3. ep. 37.

ANN. POST CHR. NAT. DXCV.

Anno quingentesimo nonagesimo quinto Thassilo Slavos, graves perpetuo & infestos vicinos, bello aggreditur: quorum præter Zechorum nationem, quæ Sarmatiâ effusa, Bojohemum tenuit, Quarantanorum aut Carantanorum alia, Dalmaticis oris progressa, Norici partem ad Hadriaticum sinum vergentem insidens, Boicam premebat. Parta victoria, maximam omnis generis prædam domum retulit. Paul. l. 4. c. 7 Herman. Sigeb. qui, quod Thassilonem tunc demum Regem constitutum fuisse innuunt, ex temporum ratione & domesticis annalibus refelluntur.

DIC.

Quadriennio post pax inter Romanos & Langobardos, allaborante maximè Gregorii hortatu Theodelinda, coiit, & gratiæ Reginæ à Pontifice, apparatissimis verbis in hunc modum actæ.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius & benignè sicut solet impenderit, renunciante filio nostro Probo Abbate cognovimus, neque enim aliter de Christianitate vestra fuerat confidendum, nisi quia in caussâ pacis laborem & bonitatem vestram modis omnibus monstraretis, unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ita cor vestrum sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita quoq; placita sibi vos semper operari concedat. Non enim excellentissima filia de sanguine, qui ab utraque parte fundendus fuerat, parvam te credas acquisisse mercedem. Ex qua re voluntati vestræ gratiam referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur, ut bonorum vobis vicem in corpore & in anima, hic & in futuro compenset. Salutantes præterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentissimum conjugem vestrum illa agatis, quatenus Christianæ reipublicæ societatem non renuat. Nam sicut & vos scire credimus, multis modis est u- Paul. l. 4. c. 8. Greg. l. 7. ep. 42.

est utile si se ad ejus amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro, quæ ad gratiam partium pertinent semper studete, atq; ubi caussa mercedis se dederit, laborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

Paul. l. 4. c. 21. Proximo, bis mille Bojorum in expeditionem adversus Slavos ducti, Cacani Regis superventu occidione cæsi, cladem superioribus annis illatam recepêre. (ANN. POST CHR. NAT. DC.) Paul. l. 4. c. 21. Sexcentesimo primo, Theodelinda Modiciæ, quæ duodecim passuum millibus Mediolano abest, situ sub Alpibus inprimis amœno, & salubribus auris per æstivos calores temperato, regiam & templum condidit, Theoderici Gothi judicium sequuta, qui prætorium ibi olim struxerat. (DCI.) Regia, præter ædificii splendorem, picturâ veteres Langobardorum historias referente nobilitata, templum divo Joanni Bapistæ sacrum, amplis vectigalibus locupletatum, atque omni aureorum & argenteorum ornamentorum supellectile cultum est, quorum adhuc partem superesse ferunt. Voto gentem Baptistæ universam obligavit, hac forma, ad veterem pietatis sensum, à Rege & regni primoribus nuncupato. (Hæc formula desumpta est ex editione Ascensiana.) Ut ipse sanctus Johannes pro nobis interpellator sit, ad dominum Deum nostrum JEsum Christum, nos omnes unanimiter pollicemur, illi omni anno in die nativitatis suæ, hoc est VIII. Kal. Julii, de nostris facultatibus transmissuros honorificè, ad oraculum ejus, ut per illius interpellationem habeamus juvamen Domini nostri JEsu Christi, tam in bello quam in aliis locis omnibus, quocumque ituri sumus. Paul. l. 5. c. 6. Ratæ fuere preces, quamdiu cultus religio perstitit. Memoriæ proditum, Constantem Imperatorem post hos annos sexaginta, Langobardis bellum illaturum, cum Tarentum trajecisset, deque eventu solicitus, hominem solitariam vitam agentem, vaticinii laude clarum consuleret, unius noctis petita mora, numine salutato, responsum tulisse, Nunc quidem vinci neutiquam posse, Reginæ exteræ factum obstare, collocasse eam in Langobardorum finibus Baptistæ basilicam, qui Deum perpetuis precib⁹ appellet, sed futurum aliquando, ut templi neglectum, gentis exitium consequeretur; cujus prædictionis fidem res temporum successu firmavit. Theodelinda donationis tabulis horribilem sanctionem adjecit, quæ filii nomen habet, Regis mariti non habet, itaque marito demum mortuo perscripta sit oportet. (Hæc etiam ex Ascensiana editione.) Offert gloriosissima Theodelinda Regina, una cum filio suo Adalvaldo Rege, sancto Joanni patrono suo, de dono Dei, & de dotibus, chartulam suæ donationis, quam in suorum præsentia scribere fecit. Si quis quolibet tempore, hanc testem voluntatis suæ corruperit, in judicii extremi die cum Juda traditore damnetur.

Anno sexcentesimo tertio, Theodelindæ Adalvaldus filius (ANN. POST CHR. NAT. DCIII.)

Modi-

DCIV. Modiciæ natus: quem illi Gregorius in ſequenti, pace ejus haud obſcurè opera iterum conſtitutâ, hac epiſtola gratulatus eſt.

Scripta quæ ad nos dudum à Januenſibus partibus tranſmiſiſtis, gaudii veſtri nos fecere participes, propter quod, omnipotentis Dei gratia, & filium vobis donatum, & quod valde excellentiæ veſtræ eſt laudabile, Catholicæ eum fidei novimus ſociatum. Nec enim de Chriſtianitate veſtra aliud credendum, niſi id ſtudere vos, ut quem divino munere ſuſcepiſtis, Catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut & Redemptor noſter familiarem te ſuam famulam cognoſceret, & Langobardorum genti novum Regem in timore ſuo feliciter enutriret. Vnde oramus omnipotentem Deum, ut & vos in mandatorum ſuorum via cuſtodiat, & eundem excellentiſſimum filium noſtrum Adulauvaldum in ſuo faciat amore proficere: quatenus ſicut hîc inter homines jam magnus eſt, ſic quoque ex bonis actibus ante Deum ſit glorioſus. Illud autem quod excellentia veſtra ſcripſit, ut dilectiſſimo filio noſtro Secundino Abbati, ad ea quę ſcripſit ſubtiliter reſpondere deberemus: quis vel petitionem illius, vel veſtra deſideria, quæ multis eſſe profutura cognoſcit, ſi ægritudo non obſiſteret, duceret poſtponenda? Sed tanta nos podagræ nunc infirmitas tenet, ut non ſolum non dictare, ſed nec ad loquendum poſſimus aſſurgere, ſicut & præſentium portitores legati veſtri cognoverunt, qui nos & venientes infirmos invenerunt, & diſcedentes in ſummo vitæ periculo atque diſcrimine reliquerunt. Sed ſi omnipotente Deo diſponente convaluero, ad cuncta quæ mihi ſcripſit ſubtiliter reſpondebo. Eam tamen ſynodum, quæ piæ memoriæ Juſtiniani tempore facta eſt, per latores præſentium tranſmiſi, ut prædictus filius meus dilectiſſimus ipſam relegens, agnoſcat, quod falſa ſunt omnia, quæ contra ſedem Apoſtolicam vel Catholicam eccleſiam audierat. Abſit enim nos cujuslibet ſenſum hæretici recipere, vel à tomo ſanctæ memoriæ Leonis prædeceſſoris noſtri in aliquo deviare. Sed quæcumque à ſanctis quatuor ſynodis ſunt definita recipimus, & quæcumque reprobata ſunt condemnamus. Excellentiſſimo autem filio noſtro Adulauvaldo Regi tranſmittere phylacteria curavimus, id eſt, crucem cum ligno ſanctæ crucis Domini, & lectionem ſancti evangelii theca Perſica incluſam. Filiæ quoque meæ ſorori ejus, tres annulos transmiſi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula; quæ eis per vos peto dari, ut apud eos noſtra charitas ex veſtra excellentia condiatur. Paterna præterea charitate perſolventes ſalutationis officium, petimus ut excellentiſſimo filio noſtro conjugi veſtro, pro nobis de facta pace gratias referatis, atque ejus animum ſicut conſueviſtis, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in ſcandalo

Greg. l. 12. ep. 7.

perire

perire poterat, ante conspectum Dei, inter multa bona, quæ agitis, invenire possitis.

Hæc Theodelindæ laudibus ex omni parte referta, testimonium sanctimoniæ antea relatis consentiens prrhibent; tum ostendunt, eam, ut ut ad tria capita hæsitantem, Pontificiæ auctoritati præcipuam reverentiam detulisse, neque se à Catholicæ ecclesiæ communione, hujus offendiculi caussa, unquam abjunxisse. Gregorius paullò post, mense Martio rebus humanis eximitur: Adalvaldus Julio, patris voluntate Langobardorum Rex appellatur.

Paul. l. 4. c. 38. Anno sexcentesimo decimo, Gisulfus Forojuliensium Dux, ab Avaribus oppressus, ex Romilda vesanæ salacitatis fœmina, filias pudicitiæ laude insignes reliquit. Quæ cæso patre, eversâ patria, captivæ ductæ, calamitosissimo suo tempore invenerunt, quo virginale decus, quod servis corporibus vi minus poterant, fortunæ ingratiis ingenio tuerentur. Conditis enim sub mammillari strophio crudis pullorum carnibus, ut calore corruptæ immane fœterent, militum non effugêre vim tantum & contumeliam, quod morte tamen plerasque redemisse, celebrata veterum exempla sunt, sed cogitationem omninò voluntatemque libidinis averterunt. Spretæ itaque venundatæ, pares & patre, & animo isto, nuptias reperere. Quatuor sororum duo nomina prodita, Appa & GAILA, totidem perierunt, cum matris, tenebris tanto dignius, adhuc extet: Vna Alemanorum Regi, altera Bojorum principi collocata, Chiomaris, & Cammis meritò annumeretur. An Garibaldo, qui rerum apud Bojos paullò post potitus, quod quidam scripsere, nisi de opinione certum nihil est. ANN. POST CHR. NAT. DCX. GAILA.

Paul l. 4. c. 7. & l. c. c. 41. Vno aut altero anno interjecto, Thassilo fato concessit. Cui Paulus, cum primùm ad Boicæ gubernacula admotus, Regis nomen tribuit, sub finem Ducem appellat: nos sub eo Bojorum Principum majestatem statu motam, & Francicis Regibus submissam esse, hoc quoque argumento persuademur. Mortuo Thassilone, GARIBALDVS filius successit. Quem qui, nomine ducti, eundem Theodelindæ patrem existimavere, rediisse in imperium, tamquam postliminio, neque vera scripsere, neq; verisimilia, itaque magnis difficultatibus, nulla necessaria ratione implicati, ut se se aliquâ expedirent, multiplicem historiæ caliginem, quod certos errores incertis conjecturis tuendo, fere fit, offuderunt; nam idem de Thassilone prius commenti, quo fabulam tuerentur, centesimum ætatis annum attigisse, scriptum reliquere, cum res in eum modum quo à nobis narrata est, Pauli auctoritate potuerit constitui, qui Garibaldum disertè Thassilonis filium nominat, quod si quis superiori Garibaldo convenire posse exi- ANN. POST CHR. NAT. DCXI. MCXII. Arenpek. l. 2. c. 3. GARIBALDVS SECVNDVS. Paul. l. 4. c. 41.

ſe exiſtimat, nimium ineptus eſt. Novus princeps paternum decus æmulatus, Sclavos, Carantanos nimirum, bello ſolicitans ad Aguntum Norici oppidum primo congreſſu infeliciter pugnat: hoſtes ſucceſſu læti & feroces, facta in Boicam impreſſione prædas egere, dum ille, collectis brevi iterum viribus, inopinantes adortus, omni præda exutos, finibus victor pepulit. Quod unum Garibaldi operum poſteritatis memoriam meruit. In Italia Gundoaldus, Aſtenſium Princeps, Theodelindæ frater, ſagittâ veneno illita, ex inſidiis incerto auctore miſsâ moritur. Sceleris ſuſpicio regiam attigit, jactatum, cumulaſſe Agilulfi & Theodelindæ odium, quo favorem maximè debuerat, alliciendis Langobardorum vel ingenio, vel arte, vel fortuna voluntatib⁹, nimiam viſam in homine peregrino tam prolixam popularitatem, cui ſi rerum novandarum aliquando voluntas accideret, dominantes contra nitenti, pares futuri vix eſſent. Sed nobis quidem, de ſorore præſertim, Gregorio toties laudata, tamque magnificè, & illa haud minus extera, quæ ſe domeſtico tanto præſidio cur orbaret? animus fraterni paricidii facinus refugit credere. Gundoaldo filios fuiſſe reperio, GVNDOBERTVM, de quo præter ipſum nomen, nihil extat proditum: & Charibertum ſive Aripertum, variè enim appellatur, qui regnum apud Langobardos poſt multos annos primus Bojorum tenuit, ut ſequenti libro narrabitur.

Paul. l.4.c. 42.

Appendix Greg. c.34.

GVNDOBERTVS.

Appendix Greg.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quartus.

Garibaldũ non diu im peraſſe, ex collatione temporis, quo Thaſſilo Garibaldi pater obiit, quoque Theodo Boicâ dotitus eſt, fit conſequens.

SAnctius deinde ſæculum aggredimur. Garibaldo cis paucos annos ſublato, THEODO prudentia & animi magnitudine inclytus, quē Garibaldi filium fuiſſe, ſuſpicari quam affirmare magis poſſumus, Bojorum principatum adeptus, ingens Evangelio oſtium aperuit. REGINODRVDEM uxorem annales Childeberto Franco natam ferunt: quod nomen Francicarum rerum auctores inter Childeberti Theodebertique Regum liberos, Theodebertum enim alii patrem maluere, omninò non habent, ſed illa ſtirpe explicãda & aliâs indiligentes, quo minus fides noſtris hominibus demenda eſt. Reginodrudem ergo familia dudum Chriſtianâ ortam, tot illuſtrium Reginarum exemplo, marito amplectendæ veritatis auctorem fuiſſe credimus: & ſupererant rei juvandæ, Chriſtianæ religionis igniculi à Romanorum imperio, per omnem provinciam. Acceſſit fama ſanctimoniĕ Ruperti Epiſcopi, & magnorum mirabiliumque operum, quæ illo adminiſtro divina virtute conſtabat patrari. Motus Theodo, ſummo viri coram videndi deſiderio incenſus eſt. Primos ſuorum mittit, qui honeſtiſſima legatione obnixè deprecantes invitarent, Veniret, Boicam conſpectu dignaretur, genti rectum fidei vivendique iter ingredi cupienti, docendo præiret. Rupertus expenſa tum oratorum amplitudine, tum orationis æquitate, gnarus hoc genus conſilia non niſi divinitus immitti, Deum ante omnia laudibus ac gratiis veneratus, qui in tenebris ſedentes æternæ lucis radiis inſtitueret illuſtrare, preces nihil averſatus, redeuntibus legatis ſtatim presbyteros adjunxit, ipſe paullò poſt ſubſequutus, Reginoburgi à Theodone, cum inſigni proce-

THEODO TERTIVS

REGINODRVDES

Jo. Steind. an. 623. Regentrant appellat, filiam Hildeberti Regis: recentior quidã, Theodeberti.

Vita S. Ruperti ap. Sur. tom. 2. brevius ant. lect. tomo item 2.

procerum comitatu obviam progreſſo, incredibili lætitia maximo applauſu excipitur: primus in ea urbe à Bojis conſpectus Epiſcopus, nam ante Boica tempora quosdam ſediſſe non ambigam, etſi memoria fere excidit, unius Lupi ſuperat, ſanctitatis famâ poſteritati commendata. Quem qui Zenone imperante à Theodone primo, pietatis cauſſa cęſum narrant, temporum rationem nullam habent. Neq; ego exemplum quo Boji in Chriſtianorum ſanguinem unquam ſævierint, ullum proditum reperio. Abſurdius errant, qui Lupum hunc cum eo confundunt, qui Chetmarum Carantanorum principem Pipini ætate in fide inſtituit. Rupertus indicto jejunio, Theodonem Chriſtianæ fidei myſteriis erudit, eruditum & ſatis jam confirmatum, abdicato impio peſſimorum dæmonum cultu, ſalutari baptiſmate abluit. Nullus dies Bojis lætior, certè æquè ſalutaris illuxit. Principis exemplum plerique optimates ſequuti, & populi magna vis, nobilium ignobiliumque promiſcuè, una omnes voce, teſte quibus animi gaudiis intus perfruerentur, Dei benignitatem effuſè celebrantes, quæ ex tetra caligine in eam claritatem, nihil tale promeritos evocaſſet. Annum, quos res tam magna conſtituta, ſimulachrorum cultus publico Ducis præjudicio damnatus eſt, dubium reddit annalium inconſtantia, nobis ſingulorum momentis æſtimatis, propior vero viſa ratio, ſexcenteſimum decimum ſextum poſt Chriſtum natum adſcribentium, aberrantibus facile longiſſimè, qui in Regum nominibus lapſi, hiſtoriam ad ſuperiores Theodones retraxere, ante annos octoginta circiter vita jam functos. Epiſcopus inde Principis hortatu ſecundo Danubio devectus, multam præterea pietatis ſementem fecit, Evangelio omnibus qui ſecus ripam colerent libero ſermone annuntiato, ad inferiorem uſque Pannoniam, ibi exſcendens iter retrò pedibus tenuit. Laureaci plerique à vana Deorum ſuperſtitione ad nos traducti, multi variis morborum generibus Chriſti nomine invocato levati. Hinc in interiorem Boicam digreſſus, iis inprimis locis potiori cura inſiſtens, quibus impietatem hactenus maximè graſſatam animadverteret, ſtatuis inanium Deorum ubiq; disjiciendo, & veræ religionis capitibus diligenter exponendo, rudes populorum animos ad unius Dei intelligentiam erexit. At Theodo circumſpiciens quæ eſſent ornandis atque provehendis initiis bene poſitis, veritus ne non rectè ſtabilita brevi dilaberentur, inſtitit Ruperto, ſedem ſacrorum legeret firmaretque, ex qua ipſe & ſucceſſores Epiſcopi, ſubjectam provinciam ſalubribus præceptis informatam regerent. Placuit Juvavia, ſplendida olim Romani nominis colonia, tum afflicta ſuperiorum temporum barbaricis motibus & vaſtitate, in ruinis & ſolitudine cubans urbis verius cadaver. Magno ſtudio & alacri-

Catal. Epiſcop. Reginob. præter Lupum, Paulinum & Rhatarium habet. Sed Paulinũ Tiburniæ an Tigurinæ fuiſſe Epiſcopum, ſupra oſtenſum pag. 93. Ratharium poſt Rupertum vixiſſe infra narrabitur.

ANN. POST CHR. NAT DCXVI.

Hunc annum Arenpekius habet, præter alios.

ſacritate inſtauratam, mutato veteri vocabulo Salisburgum dixere, à præfluente Salſa. Templum Deo & apoſtolorum principi Petro cum cœnobio poſitum, Rupertus dicavit, ſacerdotibus ſacerdotumq; miniſtris, & omnibus ſubinde rebus, quæ ad divinum cultum Chriſtiano ritu peragendum opportunæ, Ducis liberalitate fretus, ampliter inſtruens. Neque defuit Theodo conceptæ ſpei, largis ſubminiſtratis vectigalibus, pro illius præſertim temporis ſacrorum hominum parſimonia & moderatione. Æmulati factum poſteriores principes, multas certatim regiæ munificentiæ donationes adjecerunt, ut Salisburgenſes paullatim ad tantum ſplendoris faſtigium excreverint, quantum rari alii ubivis terrarum Epiſcopi ſupergreſſi. Extat donationum breviarium anno, quo Carolus Magnus Boica potitus, ab Arnone Epiſcopo conſcriptum, quod nos præclarum vetuſtatis monumentum rati ſæpe deinceps laudaturi ſumus. Tunc contributa præter urbem atq; agrum circa, ſylvarum & paſcuorum abundè, tum villæ coloniæq; ruſticæ variis locis complures, Manſos appellabant: Romani quidem cum manſis tributariis octoginta quinque, formula veteres Italici ſanguinis provinciales ſignificante, quos paullò incommodius habitos par eſt credere: Vineæ ad Danubium prope Reginoburgum aliquot: Salinæ, fornaces excoquendo ſali viginti, & decuma omninò vectigalium, quæ fiſcus id loci cogeret. Salinas tum primum inventas, quod vulgo fertur, ex hoc ſcripto intelligi non poteſt. Non illud item, quod magnos alioquin auctores, nec tamen vetuſtos habet, Vtonem & Theodibaldum fratres Theodoni fuiſſe, baptiſmate à Ruperto Oetingæ & Bauzani tinctos, Boicâ ſcilicet inter fratres veluti in trientes ſecta. Cujus rei neque in Arnonis tabulis, nec in Ruperti vitæ hiſtoria, ubi ſanè debebat, extat veſtigium, quin Salisburgum ad Theodonis ditionem pertinuiſſe, utrobique palam eſt, quæ ex iſta cretione Vtoni paruiſſet oportebat. Verum enimverò homines non mali, & quod probitatem fere conſequitur, minimè ſuſpicaces, fidem habendo ei, quem nos toties notavimus, in errorem perducti ſunt. Cum Tonazano & Vrſo auctoribus nuntiaretur, certo extra urbem loco nocturna lumina apparere, ſuaviſſimosq; odores diffundi, & multa ad hæc divinitus fieri prodigia; Domingus præcipuæ venerationis ſacerdos, rei explorandæ miſſus, veritate compertâ, viſa enim per tres continentes noctes quæ narrata erant, ligneam crucem ſolemni ritu conſecratam ſolo defixit, & tuguriolo pro præſenti copia texit. Rupertus Theodonis conſilio atque ope uſus, exciſo latè nemore, Maximiliano martyri templum ſacrat, peramplo monachorum collegio addito. An Maximiliani martyris reliquiæ id loci conditæ, an alia oſtento cauſſâ, ſcribentium brevitas non expreſſit. Neque hîc ſe Prin-

Annot. Arnonis epiſcopi, tomo 1. ant. lect.

P. Caniſ. de M. virg. l. 5 c. 23. 29. Mart. Eiſengr. de ſacel. Oeting. c. 4. 5 & alii non pauci.

ſe Principis beneficentia deſiderari paſſa magnum terræ tractū, patentem quaqua verſus tria paſſuum millia, attribuit : id vitæ ſcriptor ad Theodibertum filium retulit, credo qui patris factum ratum habuerit. Tonazanus & Vrſus religione tacti, omne patrimonium tranſcripſere, addictis monaſterio Vurmario & Ciſſimo nepotibus, litteris operam daturis, quibus Rupertus uſum fructum ex ſemiſſe donati patrimonii, beneficiario jure poſtea reddidit. Ruperti etiam opus Veltenburgum monaſterium creditur: ego, quod aſſeverem non, habeo.

Cum Agilulfus interea temporis in Italia vivendi finem feciſſet, Langobardici regni nomen ad Adalvaldum puerū, procuratio ad Theodelindam matrem rediit, quæ magno eccleſiarum & religionis bono, eam per annos integros decem tenuit, quibus exactis, Adalvaldus mente alienatus, regno pulſus, privatus triennio circiter ſuperfuit, uti quidem unus nobis Sigebert⁹ indicio. De Theodelinda nihil præterea, neque quouſq; vitam produxerit comperio, ſed eorum conjecturis acceſſerim, qui ante filii inſaniam obiiſſe exiſtimant.

Paul. l. 4. c. 14. Hermā. Agilulfum an. 616. Sigebertus 617. obiiſſe ſcribunt.

Sigeb. Agilulfum an. 617. mortuum, filium annos 10. regnaſſe, 630. obiiſſe ſignificat, itaque triennio privatum vixiſſe cōſequitur.

Neque quo anno Theodo naturæ ſatisfecerit exploratum, Epiſcopo ſuperſtite deceſſiſſe liquet. Moriturus THEODIBERTVM filium vocat, & principatu de manu tradito, ſuprema mandata adjicit, Obſequatur Ruperto, rem Chriſtianam propaganti omnibus auxiliis adſit, Salisburgenſem eccleſiam ſuo exemplo charam habeat, quâ poſſit dignitate augeat, ita felix fortunatumque futurum imperium. Paritum eſt optimis monitis, filius ſtatim à patris funere, primis ſuorum aſſumptis, divinum hominem venerabundus adit, & in vaſta ſolitudine ad divi Maximiliani conventum, amplis muneribus colit. Rupertus ſub hæc, rationem ſecum putans, meſſem multam, operarios paucos eſſe, quod quamquam Boji Chriſtiana ſacra vulgo admitterent, ſupererant plerique in veteris ſuperſtitionis cœno occæcatis animis obſtinatè hærentes, domum in patriam abiit, & evocata ſubſidiaria duodecim ſociorum cohorte, Cunibaldo & Giſilario presbyteris, ſanctiſſimis viris præcipuè ducibus, qui inſtruendis populis auxiliarem præberent operam, Salisburgum revertitur. Ibi Erendrudem neptem, nam perperam quibusdam ſoror credita, numeroſo ſacrarum virginum collegio præficit, ædificato à Reginodrude ad urbem monaſterio, anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo vigeſimo tertio, Nonnarum montem etiam nunc appellant, vocabulo ex ultima Chriſtianorum antiquitate repetito, in quo liberaliter ornando Theodibertus patris pietatem adæquavit. Inde novo ſociorum comitatu fretus, omnem denuo Boicam circumiens, multos adhuc ſpicarum manipulos eccleſiæ horreo intulit, conſtitutis plerisque locis presbyteris, qui inſolentes

THEODIBERTVS.

P. Gratepol. de ſanctis Germ. Theodonem ſanctum cognominat, conjecturam, ut apparet, ſine ullius ſcriptoris teſtimonio ſequutus.

Arno diſerte neptiam appellat.

Joan. Steindel.

ANN. POST CHR. N. DCXXIII.

Nonnarum nomine uſus S. Hieron. ad Euſtoch. de cuſtodia virg.

tes

tes mutatæ religionis animos ad Christiana mysteria paullatim assuefacerent. Neque fieri potest, quin per eam occasionem ædes ædiculæq; sacræ multæ passim dedicatæ fuerint, sed memoria duarum præcipuè, Reginoburgi & Oetingæ manet, Mariæ virginis appellatione utraque. Quod in eam partem accipio, præ cæteris insignes habitas, tum tutelari Mariæ nomine, tum quod Deorum prius fana, (hoc enim consentiens vetustatis fama habet) Christiano ritu expiata & consecrata, veluti trophæa ex superstitione devicta viderentur. Secundum ea se Salisburgum iterum recipit, & supernè monitus mortalium laborum finem, æternitatis præmium prope esse, discipulis vocatis multumq; flentibus, qui se inter tot Christianæ fidei tirones, tanto præsidio destitui vehementer dolerent, futuræ mortis diem prædicit, erectoq; Christi fiducia animo, Salisburgensem sedem & universam Boicam Deo precibus commendat, simul ostendit, quem ex sacerdotum numero sibi successorem substitui cupiat, Vitalem videlicet, notæ sanctitatis, & apud omnes ordines gratiosum hominem. Ingravescente per quadraginta jejuniorum dies morbo, festa Christi resurgentis luce, quæ in VI. Kal. April. incidit, sese ut potuit colligens, obita re divina, sacrorumq; mysteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus discipulos, lenissimo sermone, paterno prorsus affectu, inter complorantium manus exspiravit. Auditæ canentium voces, angelorum creditę, & visi obversari inter justa funebria candidati hominum specie, quos, quod eo officio functi disparuere, angelos fuisse nemo dubitavit. Rupertus cœlo receptus, Boicæ Apostolus & tutela habitus. De anno immodicus est tradentium dissensus, ut nulli fere duo conveniant. Nos deprehenso festum paschæ diem, ab anno omninò quingentesimo quadragesimo quinto, ad annum septingentesimum sextum, bis, neque eo sæpius, ad VI. Kal. Apriles rediisse, sexcentesimo nimirum vigesimo tertio & vigesimo octavo, certum characterem sequuti, de alterutro sic pronuntiamus, ut æstimata rerum gestarum magnitudine in posteriorem simus proniores. ANN. POST CHR. NAT. DCXXVIII.

Catal. episcopor. Laureacēs. & Batav. Eust. vita à Jona scripta, etsi quidam Bedæ tribuunt, ap. Sur. t. 2.

Æquales illorum temporum, Philo Româ ortus, Laureacensis Ecclesiæ Archiepiscopus, & Erchenfridus ex Laureacensi clerico Batavensis Episcopus, cui Othocarus Honorii Pontificis jussu successit. Abbas etiam Eustasius, qui Luxoviensi nobili inprimis monasterio post Columbanum præfuit, Christi amore incensus in Boicam per hos annos excurrit, multisque idolorum cultoribus meliore religione imbutis, & relictis, qui bene cœpta porrò urgerent, se ad Luxoviensem sexcentorum monachorum procurationem retulit. Sequutus monachus Agrestius nomine, ut invito & dehortante magistro, ita lævo successu, homo

tanto

tanto muneri per omnia impar, aliquamdiu apud Bojos sine fructu versatus, ad Aquilejenses abiit, & se cum illis conjunxit, qui ab ecclesia Romana jamdudum apertè desciverant, uti Jonas Eustasii discipulus prodidit. Cujus præterea luculentum extat testimonium, Bojoarios etiam tunc temporis, eosdem Bojos esse habitos, ne cui suspicari in mentem veniat, majores ea de re unquam dubitasse. Jonam enim, vetustum supra nongentos ipsos annos scriptorem, ejus loci & ordinis, adde peregrinum hominem, aut indulsisse ambitiosæ gentis vanitati, si qua fuit, sed agresti propemodum sæculo quæ nam esse potuit? aut dubia & incomperta testatò voluisse ad posteros transmittere, nec dici probabiliter, nec credi potest.

Apud Langobardos ejecto Adalvaldo, Arioaldus Taurinorum dux, regiæ affinitatis prærogativa regnabat, Gundebergæ quippe Adalvaldi sorori matrimonio junctus. Hæc Theodelindæ matris laudes, pietatem inprimis æmulata, quod mater Modiciæ fecerat, ipsa basilicam Joanni Baptistæ Ticini, auro argento & omnis generis sacra veste magnifice instructam, ædificat. Neque de cætero virtutem im̄unem colens, gravissimarum ærumnarum casibus variè exercetur. Pudicitia & pulchritudine juxta insignem, Adalulfus inter principes Langobardos, de stupro appellare ausus est, illa execrata flagitiosi hominis impudentiam, in loquentis os exspuit. Tum Adalulfus ignominiâ, néque proderetur metu incensus, odio amorem mutat, Reginam marito ultrò deferre occupat, venenum parare, quo incautum tollat, dotale regnum ad Tasonem Etruriæ Ducem, res novas molientem, transferat, cum quo secretæ coitiones factæ sint. Leves plerumque Regum suspiciones, cum timor acuit, imperium præceps. Creditâ calumnia, carceri Gundeberga mancipatur. Clotarium Francum movit calamitatis indignitas, legationem expostulatum mittit, quid ita visum fœminam Reginam, Reges Francos propinquitate attingentem, indicta caussa contumelia afficere. Langobardus jure factum tueri, & verò se leniter intraq; facinoris magnitudinem vindicasse: cum legatus subintulit, facilem hujus caussæ proponi exitum, si, qui mos gentis vulgo erat, placeat secretorum incerta armorum judicio definienda permittere. Accepta à Rege conditio, neque Adalulfus reperire, quî abnueret, quamquam nulla spe, in caussa plena sceleris. Certamen Ariperto Reginæ amitino, propinquitatis jure obveniebat, is vicarium, quod & ipsum fieri assolebat, producit, qui cum accusatore congressus, perfidiam in populi conspectu victor ultus est, Gundeberga pristinum dignitatis gradum tenuit. Aimoinus regio Francico genere ortam scripsit, ego rationem non reperio, nisi si Garibaldus avus illam cognationem attigit, cujus rei nulla

Aimoin. & app. Greg. inivit autem Arioaldus, ut est ap. Herman. ann. 626. Paul. l. 4. c. 49. Gundebergam Rodoaldo, qui post Rotharim regnavit, nupsisse ait, similitudine nominis Arioaldi falsus, superiores enim veriora scripsisse, temporum ratio evincit.

Propriè amitinus, natus enim Aripertus Gundoaldo Theodelindę fratre. Aimoin. l. 4. c. 10. consobrinum dixit.

de cætero indicia. Fredegario an Thoromacho, Francorum parentem appellanti, magis credam, parentū enim nomine cognati & affines universè vulgò jam tum veniebant, ut cum Vuldotrada primis secundisq; nuptiis Francicis Regibus fuerit collocata, nepti parentis Francorum appellatio, hoc saltem sensu, congruerit. Arioaldo anno post Christum natum sexcentesimo trigesimo octavo extincto, Gundeberga Rothari Harodo nupsit, matrimonio viâ ad regnum rursus munitâ. Sed ut malo docta, eum prius sacramento adigit, maximi inter homines beneficii memoriam, perpetuo amore & cultu conservandam, nunquam positurum. Improbum animum verborum religione tenere frustra conêris, brevi res vertit. Rotharis cæsis plerisq; Langobardorum primoribus, cum & uxoris pertæsum esset, custodia conditam ad privatæ vitæ modū cogit. Vbi illa magno & Christiano animo, â tanta fortuna in eam humilitatem iterum devoluta, per annos propemodum quinq; sacris jejuniis & orationibus tempus fere terens, magna constātiæ exempla edere perseveravit. Francus rursus auxilio fuit. Aubedo aliis de caussis missus, tactus miseratione Reginæ, quam superioribus aliquot legationibus florentem vidisset, Rotharim officii admonet, Francos injuriam, quæ & ipsos tangeret, non neglecturos, suum in Gundeberga beneficium asserturos ostendit. Rotharis aut famæ reverentia, aut metu flexus, uxorem publico reddit, & insigni comitatu ante omnium ora per divorum templa circumductam, maritali posthac affectu, regali honore habuit.

ANN. POST CHR. NAT. DCXXXIIX

Etiā multò ante parentes sic usurpati, Vopiscus Probo, *Adolescentem nobilem parentem Valeriani.* Paul. Arioaldum 12. an. regnasse ait, eo est consequens an. 638. obiisse. Herman. 7. tantum an. falsò tribuit. De Rotharis matrimonio append. c. 69. 70. Aubedonē Clotarii legatū append. nominat, quod ratio temporum verum esse non patitur, Clotarius enim ante Rotharim Regem obiit. Arno in annot. de Theodiberto loquutus subjungit, *Successor namque filius ejus Hu'bbertus Dux, tradidit in pago Rotaga &c.* Arnold. Vion. l. 4. c. 6. Thassilonem sanctū appellat, & cum Tutilone monacho S. Galli, qui circa an. 880. vixit, confundit. Catal. episcop. Reginob. in S. Emmerāmo, Steidel an. 6. 1. Schritov. & Hund. in catal. Batav. Plectrudem filiam fuisse dicunt Grimoaldi, Bavariæ & Campaniæ sive Ducis

In Boica Theodiberto HVGIBERTVS filius successit, omnibus annalibus præteritus, sive ob imperii brevitatem, sive quia nulla res gesta insignem reddidit, sive quæ alię caussæ. Nos uno, sed certo & locuplete teste Arnone nitimur, qui quæ Salisburgensibus patris & avi exemplo contulerit, distinctè perscripsit. Thassilonem & Grimoaldum quidam ad hoc ipsum ævum referunt, obscura nihilominus, & aliquando incertiore memoriâ. Vt frater Theodiberti Thassilo, Theodonem Theodibertumq; Bojorum post principes, & Grimoaldū procreaverit, Grimoaldi filia PLECTRVDIS fuerit, quæ Pipino Heristallo nupta, Drogonem & alterum Grimoaldum peperit, nobilissima & sapientissima fœmina ab Aimoino appellata, sancta gloriosa & illustris à Marcellino. Imago cum inscriptione Batavis in sumā Stephani martyris æde, quam Brunonis Batavensium Episcopi ætate Plectrudis condidisse fertur, superioribus annis visebatur, neq; certo neque nullo Boicæ originis indicio, nunc vetustate temporis exolevit. Sed utcumq; ea se conjectura habet, pater sanè Hugibertus aliquis, non Grimoaldus fuit, id enim ex Pipini diplomate constat. Quod Marcellinus, qui illū per ætatem videre potuit, Lotharingiæ sive Austra-

HVGIBERTVS. PLECTRVDIS.

sive Regis, cujus rei cuperem testes vetustiores. Imaginis meminere Schritov. & Hund. inscriptio hæc fuit, *Plectrudis regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Diplom. meminit Brusch. in monast. S. Willibrordi. Marcellinus presbyter in via S. Suiberti ap. Sur. t. 1.

Australiorum Ducissam nominat, Bojam fuisse nihil impedit, ut alterius tituli dignitas à marito fluxerit.

RODOALDVS

Apud Francos Austrasianæ Regiæ Dagobertus patris voluntate præerat: in qua clarus RODOALDVS Bojus, principum Agilolfingorum sanguis, summis honoribus, annitente Arnulpho episcopo & Pipino Landisio, auctus, perpetuum aularum vitium æmulorum invidiam effugere non potuit. Superbè avarè & impotenter agere delatum, Regis indignationi objiciunt. Tum ille vitæ metuens, ad Clotarium profugit, ibi patre deprecatore filiũ placasse visus responsum tulit, bene de cętero sperare posse, si quæ peccasse diceretur, corrigeret. Fidem habuisse exitio fuit statim à reditu, Treveris pro ipsis regii cubiculi foribus obtruncatur. Aimoinus majoribus clarum, auctor Gregorianæ appendicis, nobili Agilolfingorum gente natum scripsere, ut Æmilio, diligenti alioqui & cauto, ex tenui loco fortunaque crevisse, fides utique nulla sit. Verum hoc facinus unius capite, illud plurium stetit. Dagobertus à patris morte novem annis regnaverat, cum Avares & Bulgaros forte tumultu, quod per interregnum utrique Regem ex suo corpore ambirent sublegi, Bulgari victi patria regione pulsi, virorum admodum novem millia extremæ necessitatis vi adacti cum uxoribus & liberis sedes à Francis ipsis hostibus petunt. Rex se deliberaturum ostendit, interim in proxima Boica hyemarent. Ibi sparsim per vicos hospitio exceptos, una omnes nocte incautos jubet opprimi, neque ex tanto supplicum numero præter Alticeum quisquam superfuit, qui coacta septingentorum circiter manu, ad Valduccum Slavum Venedorum Ducem fugiens, insidiantis perfidiam evasit.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLI.

Aimoin. l. 4. c. 11. App. Greg. c. 52. Append. Greg. c. 71. Aimoin. l. 4. c. 24. Vulgati Reginonis codices perperam habent, *Rex ad Hemandum & Bajoariam recipere præcepit.* Corrig. ex mſ. *ad hyemandum ad Bai*, ne quis novum hinc Bojorum principem concinnet, ut est interdum ingeniosa inscitia.

Septimo exin Dagobertus è vita abiit, Rex famâ, quamquam inter manifesta flagitia, ambiguâ, & ut beneficia crederentur plura. Omnium ejus operum maximum ad posteritatis commendationem fuit, veteres subditarum gentium leges, à Theoderico Clodovci filio conditas, à Childeberto, & Clotario variè pro temporum ratione interpolatas, emendasse, quas illustrium virorum Chladii, Chadoindi, Magni, Agilolfi usus opera, in melius novatas, scriptoq; comprehensas edidit, singulis nimirum populis singulas & proprias. Boicæ diu tenuere, quarum AGILOLFVM potissimum auctorem, eumq; ad Agilolfingos pertinuisse suspicamur; quomodo Lothariensium olim & Lotharingorum una natio, & eadem Carolingorum atque Carolorum stirps, etiamsi diverso appellationis exitu, sic unus idẽ Agilolfus Agilolfingusque videtur. Multa porrò in his legib⁹ de publico privatoq; jure, ad omnem æquitatis rationem egregia extant, sed ut alicubi priscæ quodammodo ruditatis situs, antiquissimo ævo, manifestis vestigiis hæserit. Quod Tacitus de Germanis absolutè scripsit, & minora delicta & homicidia pecuaria mulcta lui, hîc pecuniâ

ANN. POST CHR. NAT. DCXLVIII.

AGILOLFVS.

Varii codices Boicarum legum, variè habent hæc nomina. Chadoindus Brunechildis legatus ad Regem Clotarium nominatur append. Greg. c. 40. & referendarius Dagoberti c. 78. Bojis leges à Dagoberto datas, Otto etiam Fris. scribit. l. 5. c. 9. Tac. de mor. German.

cuniâ mutatum, nulla præterquam Ducis capitali cæde. Si quis Ducem ſuum occiderit, anima ej⁹ pro anima illius, mortem quam intulit recipiat, & res ejus infiſcentur in publico, in ſempiternum. Cæteroqui aliæ alias æſtimationes, & leviores quidem reliquorum, cæſo Epiſcopo, tunica ex plumbo ad modum corporis concinnata, auro expenſa. Bojus non bonis non vita excidere, niſi conjurationis proditionísve, adverſus aut Ducem aut patriam convictus, quicquid præterea peccaſſet, pecunia anquirebantur omnia, qui judicatum non feciſſet, ſervitutem temporariam ita adibat, ut opera fungeretur quadam tenus mercenaria, cuj⁹ æſtimatio mulctam paullatim induceret. Duces ipſi ex nobilitate, quod apud Tacitum de Regibus eſt, neq; iis item infinita aut libera poteſtas. Lecti ex una Agilolfingorum familia, quod ſuperiori etiam libro monuim⁹, ſive Francicorum Regum auctoritate, ſive populi comitiis, nam utriuſq; inſtituti ratio habita in legibus, & quod mirere, regni ducatusq; nomen manſit promiſcuum. Lege cautum, ne regnum à patre transferatur in filium, Dum adhuc pater ejus poteſt judicio contendere, in exercitu ambulare, populum judicare, equum viriliter aſcendere, arma ſua vivaciter bajulare, non eſt ſurdus, nec cæcus, in omnibus juſſionem Regis poteſt implere. Vt verò Regum vicem Duces ſubiere, ita deinde ordine Ducum loco Comites, Centenos Centurionum nomen excepit. Liberti utrobique non multum ſupra ſervos. Et ſtatis diebus coitiones, placita appellabant. Controverſiæ quæ aliter definiri vix poſſent, armis dijudicatæ, quod ſacroſanctum habitum, Deiq; judicium dictum reperio. Neque non plura utrimq; contendat licet cui id negotium. Adjecta ex Chriſtiana religione præclara pietatis erga Deum teſtimonia. Omnibus inprimis eccleſiis aſyli jus tributum, cum elogio: Nulla ſit culpa tam gravis, ut vita non concedatur propter timorem Dei, & reverentiam ſanctorum, quia Dominus dixit, Qui dimiſerit dimittetur ei, qui non dimiſerit nec dimittetur ei. Et pleraq; ad eum ſenſum, de locis rebusq; ſacris, de diaconis, presbyteris atque epiſcopis, de virginibus Deo dicatis, de matrimoniis, de diebus feſtis, de mortuorum ſepultura, reverentiſſimè cauta ſunt. Jam quod crebræ per provinciam profectiones religionis nomine inſtituerentur, ut calebant pietatis ſtudia, peregrinantium quoq; ſecuritati proſpectum: Nemo auſus ſit inquietare vel nocere peregrinum, quia alii propter Deum, alii propter neceſſitatem, diſcurrunt, tamen una pax omnibus neceſſaria eſt. Verum Dagoberti leges ſunt in manibus, neque eas huc transferre neceſſè.

Supra p. 78.

Ducatus paſſim occurrit, regni nomen edit. Pariſ. c. 2. tit. 10. Baſil. poſt. tit. 11.

Samo per hæc tempora Carantanis imperat. Senonum civitate ortus, mercaturam apud Slavos faciens, cum Hunni gentem ſuperbo dominatu premerent, homo hoſpes animum ſupra fortunam gerens, fœdiſſimi jugi excutiendi indigenis auctor fit.

Aimoin. l. 4. c. 9. & 24 append. Greg. & vita S. Virgilii, antiq. lect. to. 2.

Et re ipsius potissimum qua consilio qua virtute bene gesta, pulsis tyrannis, tanti beneficii præmium regnum tulit, quod per annos triginta sex, magna fortitudinis laude tenuit, numerosa ex multiplici conjugio relicta sobole.

Tum præclarum & excellens sanctitatis lumen se se Hunnorum etiam occasione, Bojis ex longinquo intulit. Fama percrebuerat, de Hunnica qua feritate in homines, qua impietate adversus Deum. Ea excîtus Emmerammus Episcopus, sanctiori charitate incensus, sibi ex ultima Aquitania Pictonum urbe, quæ Augustoritum antiquis fuit, longam in Pannoniam profectionem indixit, si imanes animos ad mitiorem cultum & salutarem Christi religionem posset revocare. Pluribus assumptis comitibus, passim per Germaniam, ut ferebat itineris ratio, de pietate verba faciebat, Vitalis interpretis usus opera, linguæ ipse imperitus. Vbi Reginoburgum ventum, ad THEODONEM rerum jam potientem; nam quo anno inierit, nihilo magis quam quo patre natus sit comperio, consilium aperit, constituisse Hunnos Christo lucrifacere, vel certè vitam in egregio conatu ponere. „Bellum his cum Bojis tunc maximè erat, & latè ad Anassum vastati agri, excisæ urbes, intuta itinera. Quod caussatus Theodo, hominis alias moribus & sanctimonia captus, clementer reluctantem retinet, sive Episcopi sive Abbatis dignitate fungi mallet, Bojis eam potissimum operam impenderet, se hospiti nulla in re defuturum. Emmerammum præ Ducis verbis res ipsa movit, recentes in Christiana fide Boji, à simulachrorum cultu vix temperabant, majores præsertim natu, ut est magna vis inveteratæ consuetudinis, lucem tenebris miscebant, liberis Christi dęmonumq; calicem promiscuè hauriendum propinantes: quod ergò hîc se propositi finem, mutato tantum gentis nomine, assequi posse crederet, manere inducit animũ, & impietatis reliquas fibras altè actas, radicitus evellere. Jamq; illi uni rei intentus, triennium magno cum fructu in provincia egerat, cum divino spiritu afflatus, iter Romam religionis nomine adornat. VTA Theodonis filia, ex Sigibaldo primariæ nobilitatis juvene, ventrem ferebat, neq; res diutius celari poterat, cum Emmerammum, de discessu cogitantem, supplices adeunt, & ad pedes abjecti, opem miserandum in modum implorant, extrema promeritis nullam præterea effugii spem esse, nisi quam à Deo ipso interprete exspectarēt. Episcopi animum adolescentum miseratio subiit, graviter increpitis criminis in se transferendi potestatem facit, & verò accepto commeatu, viam ingreditur. Constitit omnia quæ exin sequuta sunt, divinitus ab illo præcepta fuisse, atque adeò præsignificata priusquam fierent. Vocato quippe Volfleto presbytero, & imperata se vivo silentii fide, subjungit „ Si ob alienum aliquando sce-

THEODO QVARTVS.

VTA.

Emmerammi sive Heimerammi vita extat ap. Sur. t. 5. scripta à Cyrino, sive Herede, sive Aribone, fuit enim trinomius, Frising. Episcop. etsi Sur. Reginob. falsò nominat. Copiosè item de S. Emmeram. Meginfredus & Arnolfus aut. lect. t. 2.

do scelus per durissimos cruciatus necatum audiret, ne insimulatæ culpæ affinem crederet, quin insontem ea passum jam nunc sciret, & testari pergeret, apud sacri præsertim ordinis viros; ne quis mentito doctoris exemplo consternat⁹, rectum virtutis tramitem deserat. Trium dierum iter progressus, nulla manifesta de caussa exspectabundus substitit, mirantibus comitibus. Vta interim stuprum fassa, absenti imputaverat. Pater ira tantum excanduit, ut vix ab amicis contineretur, quo minus eam stricto ferro in vestigio occideret. Vt mentis potens fuit, bonis exutam in Italiam exulatum mittit. LANTBERTVS frater, juventa fervidus & sororis contumelia accensus, Em̃eram̃um citato cursu insequitur, & ut Helfendorfi substiterat, loco nomen inter Isaram & Oenum manet, brevi assequutus, statis tertiæ horæ precibus, ante sacras reliquias lucernis ardentibus, una cum clericis vacantem reperit. Mox productum acerbè irridens, Salve inquit Episcope, salve affinis. Hæc nobis pro tot beneficiis debebatur gratia? sic principalem domum, & hospitii jus revereri didicisti? Excusandæ innocentiæ præ Lantberti furore locus nullus fuit. Scipione, quem manu forte gestabat, in astantis pectus ferociter impacto, satellitibus excarnificandum tradit. Per omnia membra sævitum, oculi eruti, lingua, aures, nares, manus pedesq; , & quæ honestè nominari non possunt, amputata, nullo interim lethali vulnere, quo mortem inter summos dolores in longum traherent. Neque eo minus Emmerammus non vocem modo, sed & vultum & gemitus in potestate semper habuit, Deum laudibus & precib⁹ continenter venerans, multis vicissim signis divinitus editis, numinis in eum propensione comprobatâ. Et apparuere improvisò viâ publica equites ignoti duo, eximia specie, qui de præcisis artubus multum sciscitati, repertos asportavere, neque postea conspecti sunt. Visum sacro horrore astantes perfudit, nam & comites sub initium metu dilapsi redierant. Lacerum ergo semianimumque corpus reveriti, Aschaimum devehere properant, supremum spiritum in æde Petri Apostoli, honoris caussa exhalaturum. Novem passuum millibus progressis cum tria restarent, Em̃erammus primùm ejulasse auditus, de curru deposit⁹ exspiravit, immensæ simul lucis splendore perfusus, quæ morientis ore progressa, & recta in cœlum lata, spectantium oculos in fulminis morem perstrinxit. In supplicii & mortis vestigio ecclesiæ positæ: cadaver metu & veneratione attoniti, Aschaimi pro tempore condidere, postea Reginoburgum, monitu eorum, qui sibi per quietem imperatum dicerent, annuente principe, maxima celebritate, ad divi Georgii translatum est; hanc enim ille ecclesiam dum viveret frequentare solitus. Multa rursus toto itinere miracula, Lantbertus sive patris imperio, sive sceleris conscientia,

LANTBERTVS.

Meginfred. de S. Emmer. c. 14.

entia & furiis actus, sive facti invidiam non ferens, ad Avares profugus interiit, & cæteroqui manus Episcopo intulisse, nulli impune fuit. Lantberti stirpem numinis vindicta per annos amplius trecentos manifestè exercuit, neq; quisquam ex eâ, nisi demissè suppliciterq; deprecatus, per tot ætates im̃unis. Quod ego antiquissimo & gravissimo Arnolfi Comitis Chamensis & Vochburgii testimonio nixus, ponere non sum veritus, cum is neptem in hanc ipsam familiam elocatam habuerit, & verò pœnarum exempla minutatim persequatur. Emmerammum morte functum x. Kal. Octobr. ex martyrum fastis constat, annus post Christum natum sexcentesimus quinquagesimus secundus epitaphio proditus. Leve & ridiculum est, quod deinde dicturi sumus, sed & ipsum ad claritatem eximium. Judæos, qui Reginoburgum olim frequentes incoluere, unum, ex omni divorum numero, conatos esse à Christianis abstractum, ad se impudenter transferre, quod nescio an ulli præterea mortalium in isto animorum & religionis dissensu contigerit: nam nominis indicio de gente constare posse contendebant, id ab Amramo fluere, Hebræa origine, cum & Moysi pater ea appellatione fuerit. Vtq; nullus genti mentiendi modus, fabellam addidere, quod occisi corpus adverso Danubio incredibili facilitate pręter fluminis naturam ad urbem subvectũ diceretur, Moyseæ legis volumen, quo Em̃eram̃us usus, dum viveret, tum una latum, caussam fuisse miraculo, à Christianis corporis reliquias ad cultum interversas esse, codicem ab iis neglectum, ad synagogam rediisse.

ANN. POST CHR. NAT. DCLII.

Ex catal. episc. Reginob. nam vitæ scriptor Avares non expressit. Arnolf. l. 1. c. 11. & 12. de S. Emmer. item Meginfred. c. 15. Baron. in martyrol. ad an. 702. retulit. Verum monitus consultusq; per epistolam, epitaphio, quod an. 572. pręfert, potiorem fidẽ habendam esse rescripsit. Laur. Hochvarts in catal. episcop. Reginob. l. 1. c. 6 qui se fabulæ à Judęis narratæ profitetur testem auritum.

In Italia mortuo Rothare, Rodoaldus filius Langobardis imperavit. Rodoaldo interfecto, Aripertus sufficitur. ARIPERTVS Gundoaldo Astensium Duce, Garibaldi Bojorum Regis filio prognatus, Regnum viris opibusq; inclytum, quod superioribus annis cognatæ mulieres feliciter affectasse visæ, primus Bojorum meliori sexui vindicavit, firmum adeò & stabile, tamq; propensis subditorum studiis, tam nulla peregrinitatis invidia, quamquam variis de cætero in omnem partem exemplis, ut & ad posteros transmiserit, & ii casuum varietate semel iterumq; ereptum, facile receperint, neq; omninò alia extet familia, cujus plura in Langobardica regia stemmata numerentur. Religionis studium proprium Garibaldi stirpis bonum, ad majorum disciplinam coluit, æde Salvatoris nomine Ticini condita, quam ornamentis & reditibus honestavit. Nono regni anno, post Christum natum sexcentesimo sexagesimo è vita discedens, filios adolescentes PARTHARITVM & GVNDEBERTVM heredes reliquit. Qui statim initio proditis male consentientium animorũ indiciis, diversas Mediolani & Ticini regias instituere. Et obsecundans dominorũ affectibus aulicorum utrimque factio, dubias offensiones turbidis consi-

ARIPERTVS.

ANN. POST CHR. NAT. DCLX.

PARTHARITVS. GVNDEBERTVS.

Paul. l. 4 c. 49. Hermã. an. 647. obiisse scribit, Sigebertus 646. Rodoaldum ad an. 651. pervenisse, quem Paulus etiam quinq; annis regnasse auctor est. lib. 4. c. 50.

Ex Garibaldi Bojorum Regis mascula stirpe, septem apud Langobardos Reges fuere, *Aripertus, Godebertus, Partharito, Gundeberto Liutbertus, Regimbertus, Aripertus*: duo ex fœminina, *Adaloaldus, Garibaldus*: quatuor affinitate conjuncti, *Autharis, Agilulfus, Rodoaldus, Grimoaldus*. Paul. 4. c. 53. & sequent.

consiliis brevi ad apertas inimicitias deduxere, ut jam res arma & aciem spectaret; cum Gundebertus Taurinorum Ducem ad Grimoaldum Beneventanum, magna tum fortitudinis apud Langobardos existimatione principem, auxilia adversus fratrem petitum legat, sororis in id pacto matrimonio. Taurinus fraterno sceleri privatam multiplicem perfidiam adjicit; munerum, quæ deferre jussus, parte interversâ, Grimoaldo propriam potissimum caussam agere auctor fit, stultum esse pro aliis pugnare ait, cum pro te possis, occasionem simul ostendit, quando germanorum juvenili vecordia res Langobardica palam pessum iret, ipse provecta ætate, consilio inter primos & auctoritate pollens, regnum ne dubitaret invadere. Raró est, qui se invitus eó vocari audiat. Grimoaldus spem oblatam cupido animo sequutus, valida coactá manu, & conciliatis toto itinere popularium voluntatibus, opis ferendæ specie Ticinum properat. Ibi ut cum Rege congressurus erat, novas fraudes Taurinus excogitat, utrumq; seorsùm conventum monet, malum caveat, insidias ab altero parari, Regi etiam loricam dissimulanter sub veste ferre persuadet, idq; clam apud adversarium in invidiam quantum potest rapit, sive ut nutantem & facinus ex propinquo horrentem, periculi metu præcipitem impelleret, sive ut ea esset necessitatis adversus insidiatorem in vulgus excusatio. Primo complexu Grimoaldus Regem, quod futurum prædictum erat, armatum sentiens, ferrum stringit, & doli, ut credi volebat, compertum, in vestigio obtruncat. Reginbertum filiolum suorum fide servatum, tenerioris ætatis contemptus periculo subtraxit. Partharitus occisi fratris nuntio consternatus, altero à patris morte anno, summa celeritate ad Cacanum Avarum Regem profugit, RODELINDA uxore & Cuniberto filio Mediolani relictis, ut in re subita. Caput malorum Taurinus non longùm lætatus, ab infimæ sortis homine ex Gundeberti familia, cervice luculenta plaga præcisa, sanctissimo tempore & loco, Paschæ festo die, ad baptisterium in templo, inter stipatores jacuit. Grimoaldus utraque regia uno eodem ictu potitus, Rodelindam & Cunibertum Beneventum exulatum mittit, ipse regio nomine assumpto, superiorum regum SOROREM dudum pactam, uxorem accipit. De Partharito anxius, ad Cacanum mittit, profugum apud se esse ne pateretur, aut bellum exspectaret. Supplicis respectus barbaro nullus fuit, iret quâ vellet, gentem invidia liberaret denuntiat. Prædicabatur singularis in Grimoaldo lenitas & mansuetudo, eam Partharitus adversissimo suo tempore, extrema spe, experiri statuit. Retrò ergo in Italiam reversus, intimum amicorum Vnulfum Ticinum mittit, qui incolumitatis fidem pacisceretur. Ipse subsequutus, ut in regis conspectu fuit, cum se ad pedes abjiceret, non permissus,

ANN. POST CHR. N. DCLXII.

RODELINDA

Partharitũ an. 1. m. 3. regnasse ait Paul. & Herman. itaque consequens fit pervenisse ad an. 662. Sigebertus annum cãtum habet. Currebat autem an. 662. indictio 5. eo Grimoaldus in præfat. edicti 11. indictionem sextum regni an. appellat.

SOROR PARTHARITI & GVNDEBERTI.

ſus,oſculo benignè & humaniter exceptus eſt. Tum Grimoalde, inquit,ſervus advenio, qui cum alicubi inter paganos latêre potuerim, redire, & tuæ me fidei teſtatæq; clementiæ,qui Chriſtianus & pius eſſes,credere malui. Rex bene ſperare juſſo, jusjurandum conceptis verbis dedit, & tutò, & cum dignitate, apud ſe futurum, nunc corpus curaret, hoſpitium & victum de publico prolixè accepturus.Domum digreſſum, univerſa civitas viſendi ſalutandiq; ſtudio proſequitur.Nec Regem res clam eſſe poterat, & incendebant animum domeſtici aſſentatores: Num eum aut ſupplicis aut hoſpitis,aut cujusvis tandem comitatum videri, niſi regnum certè propalam repetentis? Partharitum jam ſine regno nec vivere, neque incolumi Grimoaldo regnare poſſe, aut faciendum ſcelus,aut exſpectandum, & quidem ſtatim, trahendis conſiliis in præcipiti periculo locum non eſſe. Credibilia viſi afferre, & monere ſalutaria,neque diutius dubitatum, recentem ſacramenti fidem poſt regni curam habendam. Quod ſerum diei eſſet, cædes rejecta in craſtinum, interim miſſa lautia, generoſa inprimis vina, quibus ſe incautus hoſpes ingurgitaret, ſomno meroque ſolutus opprimendus. Aſtabat inter menſæ miniſteria paternus amicus,& mirum quam multa fidei documenta in una domo, qui ſe ſalutaturi ſpecie ad aures demittens,inſidias conſcius detegit.Nihil eo mutatus Partharitus, præſenti ad omnia animo, vultum in lætitiam fingens,puero à cyathis clam mandat, ne ſibi præter puram aquam ea cœna miſceat,& facile fuit convivas,in Regis etiam gratiam largius invitantes,neque hujus quidquam ſuſpicantes, fallere;argentea quippe phiala fucum tegente.Rex ſucceſſu ut exiſtimabat lętus,auditus inter ſuos iacere,perpotaret heluo,cras ſanguinem mero mixtum refuſurus. At verò res aliò cecidit, Vnulfi ſagacitas opportunum fugæ conſilium in articulo expedivit. Is ſibi lectũ in Partharití cubiculo clanculum ſterni juſſerat,inde omnibus à cœna digreſſis,cum regii domum, ne certam prædam è manibus amitterent, jam armis cinxiſſent, ſolis Partharito & ſervo à veſte, in cujus fide plurimum ponebat, intrò vocatis,cogitata aperit, ſervum manere, conclave occludere jubet, ipſe Partharitum urſina pelle in ſui diſſimulationem involutum,culcita & toralibus onerat, atque cum convicio extra januam ejicit, fuſte identidem ſuccidentem mulctans ante ſe agit,mirantibusq; ſatellitibus,quid hoc rei, Non ego furciferum ulciſcar,ait, qui mihi lectum ad temulenti Partharití iſtius latus, crapulam toto pectore proflantis,ſtraverit? ſatis ſuperque hominis dementiam ſequutus, me mihi & meis vindicabo poſthac,neq; domo ultra abduci patiar, juramento per regis ſalutem addito.Fides habita,via ipſi & Partharito caput in ſervilẽ ſpeciem ſarcina præligato,data eſt. Atque Partharitus quidem, demiſſo ex mœ-

ex mœnibus fune, ascitisq; quos sors dederat comitibus, & conscensis equis ex pastu raptis, maturè elabitur. Asta illum ea nocte, referta veteribus amicis civitas, tum Taurinum excepit. Sed nulli in Italia loco satis confisus, Alpibus trajectis ad Francos abiit. Servus se thalamo in multam lucem tenet, foresq; pulsantibus, & Partharitum Regis nomine inclamantibus, ut edoctus erat respondet, fessum ex itinere alto adhuc somno pressum jacere, quietem ne inviderent. Extractum per eam altercationem aliquantum temporis, donec non ferente moram Grimoaldo, fores effractæ fallaciam aperuere; tum demum de heri fuga confessus est. Præcipitem igitur ad regiam raptum, summo certatim omnes cruciatu perire dignum conclamant. Rex contra, ut narrantem audivit, se pro domini capite nihil veritum suam salutem vilem habere, collaudatum inter familiares scribit, multa pollicitus, si pari se fide prosequeretur. Vnulfo, qui ad Archangeli Michaëlis basilicam fugiens, perniciem vitare satis habebat, præter incolumitatem, bona quorum extaret ratio, cum egregio etiam virtutis atq; prudentiæ testimonio restituit. Adeò luculenta facinora hostium plerumq; ipsos animos præstringunt. Quin familiari postea sermone diversos compellatos, ecquid esset, cur exules in Parthariti comitatu palantes circumagi, quam regiam Ticini mallent colere, cum præsentem humanitatem nihil adulati, uterque respondisset, se verò, si ea sibi detur optio, mortem in domini conspectu suaviorem habituros; quam vitam alibi omni voluptatum genere circumfluentem, libero sermone nequaquam offensus, fidei atque constantiæ admiratione ultrò captus, ad Partharitum ire, secumque, quæ velletfer, re permisit.

Paul. l. 5. c. 33. Herman. & Sigeb. an. 670. notât, quod & reliquæ historiæ congruit. Paul. l. 4. c. 47. Regem Francum. Paul. l. 5. c. 32. Dagobertum nominat, sed Childericum fuisse, necesse est.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXX.

Novem potestatis annis exactis, Grimoaldus moriens regnum ad puerum ex Ariperti filia susceptum, proavitum, Garibaldi nomen referentem transmisit, præterito maternæ claritatis discrimine Romualdo, ante regnum aditum ex Itta nobili puella captiva genito. Paullò ante excessum Francicum fœdus novaverat, quæ res Partharito suspicionem injecit, ne amicitiæ authoramentum ipse fieret. Itaque ultra etiam Galliam, ad Saxones rerum in Britannia potientes, fugiturus, vix vela in altum dederat, cum vox à littore audita, veheretúrne ea navi Partharitus? & ajentibus nautis, responsum, cursum ergo inhiberet, extincto ante triduum Grimoaldo, quem fugeret. In portum revectus, auctorem nuntii non reperit, eo certius creditum, missum fuisse divinitus, & visum spem blandientem sequi, quam eventus brevi implevit. In Italiam enim regrediens, ad fauces Alpium primos Langobardorum, cum regiæ domus familia & magna de cætero multitudine ipsum præstolantes reperit: quibus comitantibus Ticinum ingressus, puero facile exturbato, regnū inter omnium

gratu-

gratulationes, tertio mense à Grimoaldi obitu recepit. Vir ut corporis dignitate conspicuus, ita pietate & fide magnus, æqui & boni ante omnes retinens, quo nemo egentium magis misertus tenuitatem largius sublevavit, ut in summis ejus laudibus unum fraternum dissidium, multorum annorum ærumnis expiatum, meritò excipias. Rodelindam conjugem cum filio mox ab exilio revocat, neque quidquam prius habens quam Deo liberatori & vindici, maximas quas posset gratias referre, egregium sacrarum virginum monasterium sanctæ Agathæ nomine eo loco condit, ubi Vnulfi olim consilio evaserat, uxor basilicam Mariæ virgini sacram extra urbis mœnia.

Paul. l. 5. c. 37. & c. 33.

Paul. l. 5. c. 34.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXVII. CVNIBERTVS.

Octavo posthæc anno, superiorum motuum reliquiis dudum tranquillatis, festa pace florentẽ posteritatis cura subiit, regnum cum CVNIBERTO filio communicat: & longum res quietura videbantur, nisi turbarum iterum ab Alachi Tridentino Duce extitisset initium. Bauzano & proximis circum castellis Boicus Comes præerat, quocum Tridentinis, ut inter vicinos fit, forte aliquid controversiæ, & cum res conditionibus disceptari nequiret, ubi ad manus ventum, Langobardus prœlio vicit. Cognatam gentẽ bello lacessitam, Reges ægrè laturos suspicari poterat, tum autẽ recenti victoria, quæ & moderatos de cætero animos plerumq; in insolentiam corrumpit, ad superbiam elatus, ab eorum imperio apertè desciscit; inde vindictæ metuens, Tridentum omni ope communit. Partharitus, quo subitum incendium inter initia opprimeret, celeriter accurrens, urbem obsidione cingit. Neque Alachis vicissim sibi deesse, ut regios omnium securos negligentius agere exploratum habet, portis repente effusus, castrorum munitione primo impetu proruta, eum tumultum terroremq; undiquè injicit, ut præterquam fugæ, obsessoribus spem nullam relinqueret. Rex salutem eâdem via expedire coactus. Vetus Cuniberto cum Alachi amicitiæ usus intercedebat, cujus fructum eo potissimùm tempore à se desiderari sentiens, hominem post tam atrocem inustam regio nomini contumeliam, cum patre in gratiam tamen reducit. Postquam pace cõciliata in potestate fuit, Partharitum compluries cepit impetus, perfidiam morte vindicandi, cogitata ad rem statim collaturus, nisi filius identidem deprecator intercessisset. Qui ferum animũ beneficiis mitigari posse nequicquam confidens, Brixiæ præterea, civitatis inter Langobardos opulentæ, Ducatum illi contribuendum à patre, invito atque reclamante, & multum monente, impetrat. Prospiciebat quod res erat Partharitus, neq; id quidem clam habens, expertæ calliditatis hostem, à filio in sui ipsius capitis perniciem opibus augeri, quarum fiducia regnum proxima quaque occasione esset tentaturus, neque eo minus precum

Paul. l. 5. c. 35. & 36. Herman. Roserius in hist. stemmatum Lotaring. diplomata Martini Ducis an. 673. & 679 scripta profert, quib9 Bertha Bavariæ Ducissa ejus uxor nominetur. Sed dubiæ fidei scriptori credere multa prohibent, qui præsertim hist. capit. 50. res Boicas ineptissimè tractaverit. Et Bavariæ sanè nomẽ nondum illo seculo auditum: ne quis à Martino in diplomata relatum, sibi persuaderi patiatur.

Paul. l. 5. c. 37. Herman. & Sigeb. in an. 687. consentiunt.

assiduitate fatigatus, cessit. Patris morte post decem annos insequuta, Cunibertus imperium continuat. HERMELINDA ex Anglorum Saxonum gente uxor erat, quæ Theodotis puellæ Romanæ inprimis nobilis formam, inter lavandum nudato corpore observatam, marito incautius prædicans, dissimulantis animum mala libidine incendit, ille moræ impatiens, captata protin⁹ occasione, virgini stuprum per insidias infert. Visum divinum numen, quas à patre domestici odii pœnas expedierat, à filio ob externum amorem repetere. Alachis adolescentem mutuæ benevolentiæ confidentia exarmatum nactus, scelus quod mente dudum conceperat, maturum ratus in apertum profert, duplicē in dominum inq; servatorem molitus perfidiam. Primos se Aldo, & Grauso fratres, Brixia orti, præbuere duces, affluentibus deinde multis undiq; rerum novarum studio. Et aberat com̄odùm Cunibertus, instantis periculi juxta ignarus & securus, cum Ticinum urbem & regiam improvisò adorti, vacuas occupant. Cunibertum quo res inexspectatior, & auctor is, qui unus omnium minimè debebat, eo gravius perculit: regno in præsentia desperato, vitæ consulturus, in insulam lacus Larii, natura & arte com̄unitam, refugit. Tyrannus dominatum flagitiosè partum, superbè & crudeliter habens, quoscunque Cuniberto amicos sciret afflixit, sacerdotes præsertim, adversus quos singulari & eximio odio ferebatur, neque Damianum Ticinensem ipsum episcopum reveritus, virum vitæ sanctimonia & litteris clarum, cujus diaconum Thom̄am sacræ benedictionis caussa ad se missum, ludibrio & contumeliis excepit. Magnam sibi eo facto concivit invidiam, ecclesiastici ordinis hominibus metu ingenti incusso, quid porro sperandum exemplo videlicet admonitis. Accessit res dictu parva, momento non item; pecuniam forte annumeranti, nummus manibus elapsus in terram deciderat, eum Aldonis filius puerulus ludens sustulit, cum Alachis, quæ pusionē nec animadversurum nec curaturum crederet, in patrem jacit, abundare eum pecunia, qua se brevi potiturum esse confideret. Infans domum vespere regressus, à patre per blanditiam de Rege interrogatus, audita refert. Cohorruit Aldo, quo verba spectarent satis intelligens, fratri quanto in periculo versentur significat, & vocatis amicorùm certissimis, quid facto opus consultant. Vt convenit, Alachim compositis dolis adeunt, quid ita domi totos dies otiosus desideat, certè quod de civitatis & populi fide dubitet, non esse, neque quod à Cuniberto timeat, nihil illo lurcone desertius & contemptius, quin egrederetur, venatui cum nobili juventute indulgeret, sibi custodiam civitatis curæ fore, & verò polliceri, se cis paucos dies Cuniberti caput ad eum delaturos. Vt credula res est spes inimicum vindicandi tam prope admota, per-

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXXVII

HERMELINDA.

Paul. l. 5. c. 38.

Paul. l. 5. c. 39.

persuasus exiit: conjurati ad Cunibertum in insula latentem properant, ibi genubus advoluti, anteactorum veniam, quæ tum fortuna, celeriter impetrant, quo tyrannus in eos sit animo, quæque ipsi adversus illum consilia agitent, docent. Fides data & accepta, manantibus utrimque lachrymis, die dicta Cunibertus Ticinum veniens, regnum haud majori molimine quam amiserat, incredibili omnis ætatis & ordinis gratulatione recepit. Nuntius ad Alachim confestim excurrens, per ludibrium narrat, præstitisse Aldonem & Grausonem quæ spoponderint, adesse Cuniberti caput, sed & corpus. Ille animo primò consternatus, ut se collegit, in convicia & minas effusus, regiam armis repetere constituit, reliquarum undique civitatum studia, qua vi qua blanditiis colligens. Cunibertus valido item comparato exercitu, obviam progreditur: castris utrimque metatis, in campis, quibus Coronatæ nomen, adversarium ad singulare certamen provocat, Paul. l. 5. c. 40. bellum alterutrius morte dirimi posse monet, parcerent tot mortalium sanguini, ibi regnum fore, ubi victoria fuisset. Aderat Alachi Tuscus, inter amicos habitus, qui ad idem cohortaretur, verum ille tergiversari, hominem esse dicere Cunibertum, ut ingenio stupidum, & uni ventri per otium deditum, sic ubi res poscat, inter primos audacem, & incredibili corporis robore, meminisse cum in Ariperti aula adolescentes ambo versarentur, eum prægrandes oves extenso brachio villo apprehensas, terra solitum sustollere, se idem expertum nequivisse. Tuscus confessionem ignaviæ aspernatus, ad Cunibertum transiit. Jamque aciebus eo promotis, unde pedem sine prœlio referre neutra posset, Zeno diaconus basilicæ Joannis Baptistæ à Gundeberga conditæ, Regem adit, & pro eximio, quo eum prosequebatur affectu, supplex rogat, quandoquidem in unius capite omnium salus verteretur, neque dubium, quin illo occiso, Alachis in cæteros extremæ crudelitatis exempla editurus esset, pateretur se potius regiis armis ornatum id discriminis subire, utili in utrumque casum consilio, sive cæsi, facilem fore jacturam, sive victoris, gloriam in dominum redundaturam. Abnuentem Cunibertum, amici circum flentes, insuetæ charitatis officio pæne invitum uti coegere. Zeno non suæ fortunæ cultu instructus, è regio tabernaculo prodiens, ut statura corporisque habitu compar erat, omnibus Regis speciem præbuit. Commisso prœlio acerrimè pugnatum, Alachis insignibus falsus, in unum latus, longè fide quam ulla militari arte paratiorem obtruncat, caputque conto suffigi & victoriam lætus acclamari jubet. Sed ut laxatis cassidis vinculis errorem conspectus aperuit, ira & pudore incensus, se verò fœdas de omni clericorum ordine pœnas aliquando victorem repetiturum vovet. Cunibertus contra insperatò prodiens,

turbatas suorum mentes, imperatore ut putabant cæso fugam circumspectantium, erexit. Et cum pugnam iterandã appareret, ad Alachim rursus misit, solus tandem congrederetur, neutri satis decorum, tot popularium millium sibi cædem imputari, quin genti incolumi & florenti imperaret, cui Deus victoriam annuisset. Probantibus consilium familiaribus, Alachis, Quî possum ait, qui inter inimica tela Archangelum Michaelem obversantem conspiciam, in cujus ego templo me Cuniberti sacramento obligavi? Apparebat conscientiam sceleris jam ferre non posse, itaque confidentior ex amicis unus, tu quidem inquit pavore oculis præstrictis, cernis quod nusquam est, nam hæc olim meditata oportuit. Novum atque atrox prælium exarsit, quale irritatis in diversum unius gentis studiis, inter fidentes sibi ambos exercitus, Rege hinc vivo, quem mortuum luxerant, inde victoria jam propemodum parta feroces. Res diu neutro inclinata stetit, donec Alachis pugnans confoditur. Sensit utraque acies, neque Cuniberti deinde vis sustineri potuit, hostes passim fusi, magna strages facta est, multos nandi imperitos, aut fessos & armorum pondere gravatos, Abdua propinquum flumen hausit. Tyranni corpus fœdè laceratum, capite cruribusque truncatum, feris & alitibus ludibrium jacuit, Zenonis diaconi, qui vicariam mortem oppetiisset, Ticini honestissimo funere, in vestibulo basilicæ cui præfuerat conditum, quo pugnatum loco, monumentum victoriæ, monasterium Georgii martyris nomine, excitatum est. Annales annum sexcentesimum nonagesium secundum ascribunt. Rebus pacatis, Cunibertus ingenii humani more, veteris injuriæ memoriam præ recenti beneficio retinens, Aldoni & Grausoni insidias comparat. Ferunt rem monstri similem, quam ego ut à Paulo proditam invenio referam, magis ne præteriisse videar, quam quod in eum modum gestam narranti fidem accommodandam existimem. Regem dum familiarium uni cogitata aperit, muscam in fenestra forte visam cultro petiisse, quæ ictu corpore vitato, pede præciso avolaverit. Aldonem sub idem tempus ad regiam cum fratre tendentem, obvium habuisse hominem pede altero mutilum, enixè monentem, ne pergerent, certæ à Cuniberto neci destinati. Tum illos formidine attonitos, sese in proximam Romani martyris ædem conjecisse. Regem re intellecta, fidem accusasse ejus cum quo uno consilium contulisset, Regis illum rursus appellasse conscientiam, quod post eum sermonem habitum nusquam digressus, neminem profectò mortalium alloquutus fuerit, neque id Rex inficiari poterat, nec omnino quis indicium supplicibus fecisset suspicari, donec spe impunitatis facta, ipsi professi, se ab homine ignoto, utente genu tenus crure altero ligneo, de præsentis exitii periculo

Margin notes: ANN. POST CHR. N. DCXCII. — Herman. Sigeb. — Paul. l. 6. c. 6.

culo admonitos, ſaluti conſuluiſſe, reditum in memoriam muſcæ, & intellectum dæmonicum utrumque ſpectrum fuiſſe, fratribus ignotum eſſe.

Dum hæc in Italia geruntur, Emmerammi apud Bojos fama magis indies magisq; clareſcente, Theodo Princeps cædis noxiam, cujus pœnitentia dudum caperetur, aliquâ expenſurus, Georgii martyris ædiculam adjecto monaſterio, quo loco lucum olim Deorum religione ſacrum fuiſſe memorant, ampliat. Petri Apoſtoli & ipſius Emmerammi nomine indito, primus Apollonius Abbas, anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo nonageſimo ſeptimo præfectus eſt. Tum Marinus atque Anianus pietatis etiam profeſſione inclyti, ad radices Alpium propter Oenum flumen mortem oppetiere. Qui quo tempore Martinus Pontifex Conſtantis Imperatoris ſcelere in Cherſoneſo occubuit, eccleſiæ ſtatu magnopere perturbato, peregrè ad Bojos venientes, ibi ſe, diſcretis uterque ſedibus, in ſolitudinem abdiderant, ſic ut neque tamen de rebus divinis quærentes aditu arcerent, & ultrò ſæpe progreſſi, religionis cauſa ad populum multo cum fructu verba facerent, Marinus Epiſcopi, Anianus Archidiaconi munere functus. Epiſcopatus nomen ſive intercidit, ſive quod magis opiner, nullum certum fuit, gentibus docendis quorundam olim exemplo generatim deſtinato. Omni virtutum laude eximii, cibi præſertim potusque abſtinentia, veterem Ægyptiorum patrum morem revocabant, jejunio bis admodum ſingulis hebdomadis, præter Dominicam diem, aquæ hauſtu & olerum cum pane ac ſale eſu, ſoluto, quantum vitæ trahendæ nimirum ſufficeret, ſolennior aliqua & ſanctior lux, pauxillum caſei & lenticulæ nonnihil adjiciebat. Tenuere inſtitutum ad Leontii imperium, per quadraginta circiter annos, cum barbaros tota provincia populabundos vagantes, ſpes prædę ad iſtas latebras adduxit. Vandalos fuiſſe memorant, qui Slavi, hoc eſt, Venedi de proximo fuerint oportet, nam eoſdem Vandalos appellare, vetus & vulgatus error eſt. Marinum ad aram ſacrificantem, numen, ſemel iterumque apertè monuerat, pergeret alacriter, palmam prope eſſe, quâ ipſe & Anianus, ut parilem vitam vixerant, eâdem die munerandi. Latrones ergo eum in exſpectatione mortis pronis genubus orantem nacti, ad vultus orisq; gravitatem primo territi, aliquantum reſtitere, brevi reditum ad ingenium, & cum reculæ obviæ cupiditati nulla ex parte ſufficerent, veriſimile autem videretur, hominem ſenem præcipuæ exiſtimationis, argentum alicubi occulere, multa minati promere jubent; Marinus, ſi divitias, inquit quæritis æternum, manſuras quærite. Illi ſermonem ad pietatis ſtudium vocantem nihil morati, inſtare Chriſti nomen ejuraret, & quoniam habitatorum latè tota regione

fuga

Hun. dio metrop. & mſ. de monaſteriis Boicis.

ANN. POST CHR. NAT. DCXCVII.

Ex actis horum ſanctorum, quæ extant in monaſt. Rot.

Id olim fieri ſolitum annotavit Molan. in natal. ſanct. Belgii die 25. Martii.

Crantius etiam hiſtoriam quam de Slavis & Venedis ſcripſit, appellavit Vandalicā.

fuga facta erat, quæ quis quibus locis defodiſſet indicaret, ſe ad ſcrutanda abdita alpium ducē præberet, nihil ejus viciniæ virum id ætatis latêre poſſe, renuenti mortem per extremos cruciatus paratam ſciret. Intentatum periculum, animum divinitus incenſum amplius inflammavit, neque ſe Chriſtum negare, neque vivum ex ea movendum ſede reſpondet, quam ſibi perpetuam legerit. Tum nudatum verberatumq; & ſervilem in morem tortum, igne necant. Auditus inter medios flammarum globos, multa Deum expanſis manibus precans, pro his etiam quorum ſcelere occidebat. Anianus morbo tenebatur, ne magiſtro adeſſe poſſet, de cujus obitu ut cognovit, jam lætus & exultans, eucharistia percepta, ea ipſa luce, quæ fuit XVII. Kal. Decembr. inter orationes & gratiarum actiones animam, futuri ſecurus, nulla externa vi adhibita exhalavit. Aliquot poſt annos Pipino & Carolomano rerum potientibus, ſpecie per viſum Priamo presbytero oblata, corporum reliquiæ detectæ, & conditâ eccleſiâ, curante Tolluſio Epiſcopo, in pagum, quem Auriſium appellant, multis miraculis inſignes translatæ ſunt. Poſterorum pietas monaſterium adjunxit, quod à præfluente amne Rota nomen reperit. Nos cum inde hiſtoriam teſtatis litterarum monumentis, quæ adhuc extant, eo quo narravimus modo deſcriptam, hauriremus, animadvertimus ſcriptorem, qui Marianum & Anianum ante annos paullò minus ducentos à Bojis cæſos prodidit, quod ſuperiori libro memoravimus, neque rerum, neque temporum rationem, quam debebat maximè, ullam habuiſſe.

Supra pag. 79. Paul. l. 6. c. 17. Sigeb. hunc an. aſcribit, Hermanni poſtrema editio ſequentem.

ANN. POST CHR. NAT.

Anno unde ſeptingenteſimo Cunibertus naturæ ſatisfecit, eo DCIC.
majus ſui deſiderium Langobardis relinquens, quod LIVTBERTI LIVTBERTVS.
filii ætatem, ne ea imperio nondum matura, rebus novandis locum præberet, verebantur. Pater Anſprandum teſtamento tutorem dederat, virum genere & virtute præſtantem, regno, quantum humanis conſiliis provideri poterat, firmamentū, cæterum
evētu diſpari. REGINBERTVS enim Taurinorum Dux, quem Gun- REGINBERTVS.
deberto Rege natum, patre occiſo ante annos quadraginta vitam miſeratione infantiæ emeruiſſe ſupra dictum, occaſionem repetendæ paternæ hereditatis, cui cogitatione ſemper imminebat,
demum obveniſſe ratus, regno vi invaſo, octavo menſe à Cuni- DCC.
berti morte, Anſprandum in Novarienſi agro acie congreſſum
fudit. Et rebus humanis anno à victoriâ adhuc vertente ere- DCCI.
ptus, ejus fructum ad ARIPERTVM filium transmiſit. Qui ſuper- ARIPERTVS.
ſtite Liutberto, omnia incerta & infida ſentiens, bello redintegra-
to, ſequenti Anſprandum atque auxiliares copias, magna iterum DCCII.
pugna ad Ticinum ſuperat, Liutbertum, quod inguine ſaucius vivus in poteſtatem veniſſet, cognationem nihil reveritus, balneo incluſum necat. Anſprandus ſe ex fuga Larii lacus inſula tuebatur,

Pag. 122. Paul. l. 6. c. 18. & ſequēt. Sigeb. octavum menſem in an. 700. incidiſſe confirmat. Hæc Herman. ad an. 702. Sigeb. ad 701. refert.

Vita S. Bonici Arvernenſis Surii to. 1.

batur, ubi obſidionem parari intellexit, inde elapſus per Rhæticas Alpes in Boicam abiit. Victor hac præda fruſtratus, in neceſſitudines verſus, Sigibrando filio oculos eruit, Theuderadæ uxori & Auronæ filiæ, naſum aureſque fœdo vulnere præcîdit, objecta matri ſpes regni, & voces in eam ſententiam muliebri levitate inſolentius fuſæ, ipſum inſulæ oppidum, quod receptum hoſti præbuiſſet, ſolo æquatum. Vni Liutprando parſum liberorum minimo, permiſſo paterni exilii errores, ingens ut in adverſis levamen, comitari. In memoriam credo regrediebatur Aripertus, eorum quæ ſibi eâdem ætate & propemodum cauſſa, à Grimoaldo contigerant: divino interim haud dubiè nutu, regno ſucceſſor deſtinatus, ſervatus eſt. Ex Liutberti propinquitate PETRVS ſupererat, quem priuſquam ſacris initiaretur, gentile aliud nomen habuiſſe, fit veriſimile: huic Spoletum relegato, & ædem Sabini martyris religioſè frequentanti, reſponſum aliquãdo redditum, conſideret, futurum ut rediret in patriam, & Ticinenſem eccleſiam regeret. Oraculi fidem cum res longo poſt tempore comprobaſſet, Sabino poſito templo honorem habuit, & Epiſcopi munere ſanctiſſimè functus eſt, inſigni animi corporiſque caſtimonia & integritate, tum nullo non virtutis genere, atque miraculis divinitus editis inclytus. Nec prætereundum erat hoc Boicæ originis cœlo receptum ſydus, peregrè ſplendens, domi adhuc opinor ignotum.

PETRVS.

Paul. l. 6. c. 56.

THEODIBERTVS SECVNDVS.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXII.

Bojis poſt Theodonem THEODIBERTVS præfuit, an frater, quæ quorundam ſententia, parum liquet: Theodonis poſteritatem non regnaſſe, id conſtat; lege autem ex Agilolfingis ſuffici neceſſe erat, non qui defunctum proxima conſanguinitate contingeret, ſed fide & prudentia præſtantem. Theodibertus Anſprandum humaniter receptum, benignè aliquamdiu habuit. Decimo demum fugæ anno, ſive continentibus ſupplicis precibus victus, ſive hominis innocentis ſortem ultrò miſeratus, ſive pium ratus, indignam Liutberti necem armis ulciſci, ſive ſibi amplum, reges regno per ſcelus parto dejicere, meliores imponere, nec præ eo, quod jus & fas proſceret, Boicam in Ariperto originẽ reſpectans, infeſtis copiis in Italiam venit. Langobardo cum exercitu obvio, incitatis utrimq; animis ſtatim acie congredi, & rem fortunæ ſemel inclinandam dare placuit. Acriter pugnantibus nox ſupervenit, & apparebat Bojos de victoria concedere, niſi Aripertus ſigno receptui dato, caſtra ipſe ſua pernicioſo errore prætervectus, Ticinum refugiens, ſuorum animos fregiſſet. Mirum quam eo facto verſa derepente in contrarium omnia, Langobardi ſe ducis exemplo pro victis gerere, Bojis audacia creſcere. Acceſſit vecors aliud juxta ac calamitoſum, nec pro priſtina Ariperti induſtriæ fama conſilium, quod voluntates popularium turpi fuga offenſas,

Arnolf. l. 1. c. 1. de S. Emmer. Theodonẽ hunc ſignare videtur, *Dieto ſcilicet vir illuſter, cui filii in regnum non ſucceſſerant.* Etſi ordine perturbato, Theodonem, ad quẽ S. Rupertus venit, poſt hunc nominet, atq; eum ipſum cum illo ad quem S. Corbinianus, confundat. De Theodiberto & Italica expeditione Paul. l. 6. c. 35.

ſas, hoſtes de proximo inſtare animadverteret, turbatus præcipiti metu, melioris eventus ſpem omnem præcidit, ſeq; ad Francos prorepturus, auro ex regia gaza quantum poteſt onerat, gravem eo, gurges fluminis, quod nando trajiciendum erat, haurit. Frater GVNDEBERTVS, fugæ comes, in Franciam pervenit, reliquum ætatis in exilio cum tribus filiis acturus. Natu maximus REGINBERTVS, Aurelianenſis civitatis præfecturam regum benignitate geſſit; ultimus ex Garibaldi Bojorum Regis ſtirpe ſurculus, cujus ſaltem auctorum monumentis extet prodita memoria. Ariperti cadaver poſtero die repertum, certam victoriæ fidem aſſeruit. Et verò obſervatum, Boici ſanguinis apud Langobardos imperium, quo cœperat nomine, eodem deſiiſſe, nec virtute quidem impari. Nihil quippe ambigas, Aripertum, quâ religionis, liberalitatis, juſtitiæ, prudentiæ opinione vixit, ſi regnum omninò ipſum, non aditum item exitumq; ſpectes, in præſtantiſſimis regibus numerare. Grandi juſtitiæ documento, civitates diſſimulato habitu per noctem circuire ſolitus, omnium de ſe deq; iis, quos juri dicundo præfecerat, rumores aucupabatur: Prudentia prope altiore, exteros legatos nullo apparatu, non vino, non epulis lautioribus, viles ipſe pelles indutus, contra quam Reges ſolent, excipiebat, ne domum ii reverſi, famâ Italicæ opulentiæ populares ad ejus ſoli cupiditatem exiſtimularent, quam Gallis Alpes trajiciendi aliquando cauſſam extitiſſe ſcire poterat. Anſprandus regno ſine controverſia, tres non amplius menſes ſuperfuit. Morituro Luitprandus filius, aſſiduus utriuſque fortunæ ſocius, multum ea re lætanti, ſublegitur. Hic gratiam relaturus familiæ, cujus beneficio regnaret, GVNTRVDAM Theodiberti filiam, matrimonio ſibi adjunctam, in regii faſtigii communionem vocat. Neque tot tamen vinculis pax diutius contineri potuit. Paulus Luitprandum fere initio regni narrat, pleraque Bojorum caſtella intercepiſſe: offenſionis cauſſas quas non explicat, ad finium controverſias, mortuo jam Theodiberto, pertinuiſſe crediderim.

GVNDEBERTVS. REGINBERTVS CVM DVOBVS FRATRIBVS.

Herman. Ariperti mortem in hunc an. 712. confert, quod reliquæ têporum rationi conſentaneum eſt, liquidê an. 702. iniit, & per decennium regnavit, quot ann. Anſprandum exulaſſe Paul. auctor eſt. Sigeb. 701. iniiſſe, novem ann. regnaſſe, 710. obiiſſe ſcripſit. Regino hactenus conſentit, Anſprandum novem tâtum annis exulaſſe. Paul. 6. c. 43. Paul. l. 6. c. 58.

GVNTRVDA.

Theodibertum Theodo rurſus excepit, quintus noſtra quidem ſententia; ſextum numerent oportet, qui à Danubii trajectu tres ordine Theodones poſuere. Grimoaldo Theodiberti fratre natum, Gliſonotham uxorem habuiſſe, iidem magis ſuo arbitratu, ne quid unquam ignorent ſcilicet, quam antiquis teſtimoniis confirmant, nobis in incerto relinquitur, quod & verum eſſe, & aptè ad continuandam ſtirpem fictum poteſt. Eo palam errant, cum Theodibertum ante ſeptingenteſimum annum obiiſſe produnt, nam Paulus Anſprandum à Theodiberto reductum ſcripſit, quod decimo aut duodecimo ejus ſæculi anno contigiſſe, vetuſti annalium auctores conſentiunt. Magna apud finitimos

THEODO QVINTVS.

Vita S. Corbiniani ap. Sur. to. 5.

timos

timos principes potentiæ fama fuit Theodo, armis virisq; validus, tum egregia trium adolescentum filiorum indole felix. Moribus ipse ad omnem virtutis laudem compositis, pietate in Deum nulli majorum secundus, primus Bojorum religiosam peregrinationem ad Apostolorum limina instituit. Romam venisse Gregorio secundo Pontifice indictione decima quarta, ab Anastasio annotatum est. Quo paullò ante Anglici reges eâdem de caussa venerant, & exemplum valuisse putandum, ne in Italiæ propemodum vestibulo positus, ab extremis Britannis isto officii genere vinceretur. Domi provinciam in quatuor partes tribuit, uni ipse præerat, cæteras filiis procurandas cessit, THEODIBALDO, aut Theodoaldo nimirum, GRIMOALDO & HVGIBERTO singulas: nam qui quartum sive Theodebertum, sive Theodonem adjiciunt, neq; quem sequantur habent, & ab Aribone abeunt, quo nullus, qui hodie extet, hæc certius scire potuit; Aribo enim patrem provinciam, se inter & liberos, in quatuor partes divisisse scripsit, quæ ad istorum rationem quinquefariam fuerat partienda.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXVI.

THEODIBALDVS. GRIMOALDVS. HVGIBERTVS SECVNDVS.

Paul. l. 4. c. 46.

Anast in Greg. 2. Beda in epit. an. 688. Ceadualli an & an. 709 Conr[..] dum Romam venisse na rat. Idem habet hist eccles. l. 5. c. 7. & c. 20. Voi Heum præterea & Offam adjungit.

Aribo, Heres idem & Cyrinus dictus, vitam S Corbi[ni]. scripsit, tertius post ipsum Episcopus.

Corbinianus ea ætate pietatis studiis apud Gallos floruit. In Melitonensi agro natus, quem nomen à Meloduno Senonum urbe, ut est apud Cæsarem, corruptè traxisse suspicor, monasterium ad sancti Germani ecclesiam condiderat; ubi cum annos quatuordecim vixisset crebrescente sanctimoniæ fama, quotidianis omnium ordinum adibatur concursibus, qua consilium & orationes poscentium, qua munera inter egenos partienda afferentium; nam & Pipinus Heristallus Equitum magister, cujus maxima secundum Reges apud Francos auctoritas, miserat hominem ex suis primarium, qui Corbiniani precibus illum submissè suppliciterq; commendaret. Vt ex quietis tranquillitatisq; portu, quem secessu petierat, in medios jam hominum negotiorumque æstus videretur revectus. Offensus ea re, & interpellantium frequentiam impedimentum ad beatiorem vitam interpretatus, Romam abit, solum aliquem ad divi Petri basilicam angulum à Pontifice impetraturus, quo cum suis latitans, vita sanctè instituta, uni Deo vacaret. Votis ad Apostoli ædem factis, sese ad pedes Pontificis abjicit, copiosa oratione rationem itineris, quidq; quas ob caussas petitum venisset prosequens. Gregorius, ab homine quantumvis diserto, in quam partem rogabatur flecti non potuit, in aliam ultrò motus est; animadverso enim, quam mirifica contentione omnibus pietatis exemplis exercitus, pura & simplici mente in Deum ferretur, cum ea exterius accederent adminicula, quibus omnis & ætas & sexus caperetur, insignis oris facundia, morum incredibilis candor, faciles suavesque congressus, intellexit eum altius evectum, & in hominum concilia,

Vita S. Corbin.

Cæs. l. 7. de bel. Gall.

Falsus est Otho Fris. l. 5. c. 24. Corbinianū ad tempora Pipini Regis referens.

M   quæ

quæ fugiebat, remissum, egregios & uberes fructus esse laturum. Nec mora, promotum per sacrorum ordinum gradus, Episcopum creat, addito honoris caussa pallio, & sacra benedictione amplissima formula, quâ exercendæ dignitatis ubicumque terrarum fieret potestas. Pontificis imperium detrectare non ausus, contra quam sperarat, novum in Galliam onus invitus & coactus retulit. Ita verò gessit, ut priorem sanctimoniæ opinionem miracula divinitus edita exaugerent, illumq; vulgò etiam, sed apud pios præcipuè, in magna admiratione & laude ponerent, supplices & munera indies copiosius circumfluerent. Quo homo ab omni ambitionis & avaritiæ specie longè abhorrens, ad repetendum Melodunense latibulum compulsus est. Ibi septennio cic iter acto, res eodem rediit, tanta virtus nullis parietibus cohi eri poterat, famâ quo studiosius pressa, magis magisq; erumpente, & adeuntium coitiones fiebant jam prope turmatim. Romam ergo quo prius animo, sed clam devio & insueto alio itinere, regredi cogitat, ne si recto, consilium emanaret. Hæc in Germaniam deflectendi caussa. Vt ad Bojos venit, quos Noricorum nomine Aribo appellat, plerorumque ruditatem miserans, officii delati memor, verba de rebus divinis sæpe utiliter in publico fecit. Rumor brevi Theodonem attigit, qui quoscumque sacerdotes comiter excipere solitus, peregrini Episcopi desiderio magnopere incensus, eum ad se vocat, & coram omnia supra quam sermonibus celebraretur expertus, quibus potest precibus contendit, Boicam de cætero sedem legat, sibi, ne obtemperasse aliquando pœniteat, curæ fore. Assensus exprimi non potuit, muneribus itaque onustum dimittit. Nec de Theodone quidquam post illam diem, quod extet, proditum. Ab eo ad Grimoaldum filium ventum, cui pars provinciæ in Italiam vergens obtigerat, regiâ Frisingæ constituta. Non minori ibi sive principis sive popularium gratulatione acceptus, ad primum virtutis doctrinæque gustum, majori etiam contentione ut subsisteret rogatus est. Grimoaldus omnibus modis blandiendo, supplicando, hereditate quin inter liberos pollicitâ, insistere, ne se abiens desereret. Cum nihil exoraretur, nec invitum retinere placeret, amplis item donato muneribus, comites additi, qui ad Italiæ fines honorificè deducerent, simul Venusticæ vallis reliquisq; circa populis, ipso inscio imperarent, Româ revertentem observare, ad regiam reducendum. Nox euntes inter aspera alpium in campis ad sylvam, Breonum regione oppresserat, cum equum clitellarium incustoditum ab urso raptum dilaniari contigit; tum Corbinianum sarcinam, quæ prius jumenti fuerat, urso imponi jussisse ferunt, paruisse belluam, sylvestri ingenio deposito, vicaria opera toto reliquo itinere functam. Illustre

ſtre viſum miraculum, dignum inter multa, quod poſteritatis memoriæ imaginibus additum repræſentaretur. Inde Tridentum Ticinumq; progreſſus, trajecto Pado iter per Hetruriam Romam tenuit. Vbique ſigna, quæ quam Deo charus eſſet oſtenderent, edita. Liutprandus Rex eunti redeuntiq; quantum maximum potuit honorem habuit, ut neque ad genua accidere, neque ſe ejus orationibus perquam demiſsè committere, infra Regium faſtigium putaverit. Romæ Gregorius appellatus, de concilii ſententia perſtitit reſpondere, non placere Epiſcopum privatam & reſidem in monaſterio vitam ducere, neq; munus, quod omnibus precibus orabat, abdicare, quin feliciter cœptum, pari cura proſequeretur, & eo rediret, ubi plurima bonæ frugis ſpes eſſet. Adjecta inſuper certa & dilucida ſacrarun litterarum teſtimonia, quibus hæc ipſa confirmabantur. Auctoritate & argumentis victus, cum aliquot dies Pontificis benevolentiæ dediſſet, accepto commeatu, quâ ierat, revertitur. Vt Tridento Majas, Boicæ tum ditionis primum ab Italia caſtellum, venit, caſtellanos non fefellit, juſſus ſubſiſtere, dum Grimoaldum conſulerent. Ille interim occaſionem ſequutus, ſancti Valentini Epiſcopi corporis reliquias veneratur. Valentinus enim Batavis olim pulſus, lætiori ſucceſſu in alpes delatus, eccleſiam Majis condidit, in qua mortuum humavere, ibi tunc Corbinianus ſupplicavit. Et montanam proximam regionem per otium luſtrans, ſolo ſylvis frugibusq; læto capiebatur, avio inprimis loco delectatus, cui incolæ Camina nomen fecerant, Timone & Finali amnibus utrimque irriguo, de quo jam tunc mercando, & exſtructo tuguriolo rebus divinis deſtinando, cogitabat. A Grimoaldo reverſi nuntiant, principem in ſumma ejus exſpectatione eſſe, ſibi adducendi negotium delegatum, quod ut ipſo volente propitio exequerentur, venerabundos rogare. Doluit latere non potuiſſe, cum verò diſſimulandi locus nullus reſtaret, invitus aſſenſus eſt. Theodibaldus Corbiniano Romam profecto, fato conceſſerat, PILIDRVDE uxore relicta, Franca origine, forma & nobilitate præſtante; quam Grimoaldus adamatam, ſpreta fama, & calcata fraterni thori reverentia, juſtæ conjugis loco domi habebat. Vt reſcivit Epiſcopus, averſatus ſcelus, præmittit, qui ſemel diceret, ſe in principis conſpectum neutiquam venturum, quamdiu probrum illud ei hæreat, gravi addita inter cætera Pauli Apoſtoli verbis comminatione, neque adulteros neque fornicatores regnum Dei poſſeſſuros. Prope fuit, ut procax fœmina veterem Herodiadis tragœdiam repeteret, & recentia Alpeidis in Lambertum, Geilæ in Chilianum exempla erant ante oculos; nam conſtitit, agitata eſſe id genus conſilia, non ignaro periculi Corbiniano, apertè profeſſo, ſe Joannis factum imitantem, niſi

Aventin. l. 2. c. 17. Majas Meraniam, quæ ad Atheſim eſt, interpretatur.

Supra pag. 93.

PILIDRVDES.

1. Cor. 6.

S. Lambertus paſſ. is an. 6c9 S. Chilianus an. 698.

quod Herodes uxorem fratri viventi tulisse creditur, ejusdem exitum non perhorrescere. Pergebat nihilo minus ablegatis amicis monere, obtestari, tantum piaculum quamprimum à se amolirentur, variè ostentata spe veniæ ad meliorem mentem redeuntib⁹, & quæ pœnarum supplicia pervicaces brevi manerent. Quadraginta dies contentio tenuit. Mollitis tandem animis, affuere ad pedes Episcopi ambo conjuges, humi passis brachiis strati, peccatum confessi detestatiq; & diducturos incestum matrimonium, & quæ præterea juberet omnia facturos polliciti. Cruce signatos expiatosq; sublevat, multa monens quam in posterum vivendi rationem orando, jejunando, pauperibus largiendo, insisterent. Cibum inde una capientibus, Caminæ mentio injecta, Grimoaldus facile in rem præsentē venire persuadetur, & amœnissimum terrarū tractum pretio à dominis redemptum, ecclesiæ S. Mariæ virginis Frisingæ, quæ Episcopo sedes destinata, contribuit. Arenpekius Christianorum basilicā à Maximiliani martyris ætate id loci stetisse prodidit, Maximilianum autem Cari & filiorum imperio vixisse, supra dictum. In Camina Corbinianus templum sanctorum Valentini & Zenonis memoria celebre ædificat, vitem circa & frugiferas arbores serit, opimum etiam de proximo agrum, Chories nomine, coemit, erogata pecunia quam à Pipino Heristallo dudum dono acceperat. Illud priscæ interim severitatis exemplum edit, quod quam à nostrorum morum remissione abit, tam vereor ne parum fidem inveniat; Vt mensæ assederat, solemni formula bene epulis precat⁹, principem cani panis frustum animadvertit projicere, tum sella indignatus exsiliens, quæque parata erant propellens, argento humi voluto se se foras proripit, indignos sacra benedictione clamitans, qui canes ea dignos crederent, sibi constitutum & cibo & cura illius domus de cætero abstinere. Pilidrudi divortium ægrè ferenti, cum ira & libidine succensa omnem nocendi aditum quæreret, plana & prompta visa occasio, & Grimoaldum irritatum erat verisimile, tum illa urgere, nihil jam reliquum, tentatam à præsule principis patientiam atroci & insignita injuria, quam quo animo ferat, multum multumque referre, si segni & remisso, omnibus appariturum alibi nomen imperii, alibi vim & potestatem esse, secus si majestati pares iras gerat, & principalem dignitatem unius exteri hominis sanguine sanciat. Nihil motus Grimoaldus fœminæ vocibus, misit qui abeuntem clementer sustinerent, ipse cum proceribus statim insequutus, nullo non officii genere satisfaciens, vix placatum in palatium reduxit. In colle ad urbem ecclesia Stephano martyri sacra jam tum stabat, quam Corbinianus orationis caussa visere solitus: eo cum aliquando, sive valetudine ipse occupatus sive negotiis, reliquum clerum matutinas

Otho Fris. Ecclesiam S. Benedicto dedicatam fuisse scripsit, sc. quod monachi benedictini incolerent. Arenpek. L. 2. c. 18. S. pag. 91.

tinas Deo laudes dicturum ablegasset, montem subeuntibus, canentium chori clarius clariusq; ab ecclesia auditi & mirifici splendores tecto fenestrisque emicantes visi, introgressis, lumen quidem evanuit, suavissimus verò latè odor diffusus, tertio demum die remisit. Episcopus certior de ostento factus, clerici enim, qui sacro horrore perculsi pars ante vestibulũ, pars illo vix superato exanimes conciderant, ut sibi quisque redditus, ad eum recurrêre, animum ad locum adjecit, & modicas quas incoleret ædes ecclesiæ conjunxit. Ægrè ferre visum famulitium, ob aquæ præsertim inopiam, nam difficiles in tantam tumuli altitudinem quotidianas subvectiones querebatur. Miseratus ergo vir sanctus, solus circumiens, se, qua mons in meridem vergit, humi abjicit, suppliciterque aliquamdiu orans terram scipione quo nitebatur effodit, ibi tanta aquarum vis erupit, ut & colentium usibus largè sufficeret, & toto abundè clivo deflueret, quamdiu ille quidem vixit; mortuo, per annos amplius quinquaginta, ut temporis ratio rescribere postulat, nam in Aribone quadraginta sunt, aruit, donec relato Frisingam corpore, quo miraculum esset testatius, se iterum ostendit, adhuc perennis. Nec eo minus Mariæ virginis templum dignitate præstabat. Quo ad vespertinas forte preces tendenti, rusticana mulier, veneficii jam antea delata, fit obviam, comitabantur viri aliquot onere graves. Interrogata nihil dissimulat, munera ferri Principis liberalitate in se collata, quod filiolum dæmonum præstigiis prope perditum, excantatione salvum & incolumem reddidisset. Raro alias Corbinianus sic visus excandescere, equo se præcipitans fœminæ in os involat, & fœdè mulctatæ dona adimit, inter egenos ad urbis portam partienda, Grimoaldo, fidem Deo toties mutatam exprobrat. Pilidrudes, ut eam venefica cruentata facie flens atque lamentans adiit, furenti ipsa propior, humile & abjectum Grimoaldi ingenium aspernari, hanc dicere unam esse Corbiniani confidentiam, se certiori via manifestarium inimicum ulturũ. Ninum ministrorum fidissimum vocat, rem ferro expedire imperat. Et patratum fuisset facinus, nisi Episcopus clam monitus, tectum ea nocte mutasset. Adest summo mane sicarius, domum armatis cingit, Episcopum in cædem deposcit, nec multum tamen quæsitum reperit. Ædibus vastatis, dedecore & ignominia oppletus, ad dominam revertitur. Corbinianus ad Christi præscriptum Matth. cap. 10. persequentes fugiens, provincia excedit, Majas una cum clero profectus, hujus enim castelli imperium ad Langobardos reciderat, inter ea quæ Liutprandum Bojis abstulisse supra dictum, Principi simul per certum hominem denuntiat, pœnas morte persolvendas exspectaret, & Pilidrudem ea ruina collapsuram sciret, quam ultrò innocentibus strueret. At Grimoaldus muliebris

 flagitii

flagitii agebat ignarus, neque de Episcopi abitu adhuc cognoverat. Nuntio excitatus, propere ablegat qui orent, deprecentur, obtestentur, omnia faciant, ut quibus possint, precibus, quacumque conditione, reditum evincant. Nequicquam. Responsum, Jezabelis cavendas insidias. Designata Pilidrude Jezabelis nomine, quæ itidem prophetas olim feralibus odiis persequuta. Nec morata vindicis numinis ira se exserere. Carolus Martellus Francorum Princeps, anno post Christum natum septingentesimo vicesimo secundo, trajecto Danubio in Bojos movit. Scriptores, ut nuda fere est omnis eo sæculo historia, nec caussam expeditionis, nec eventa tradunt: nisi quod duro & difficilii bello Francum victorem defunctum esse convenit. Pace constituta, sequenti statim anno rebellatum, & rebelles iterum victi. Tum gaza ingens de Bojis parta, Pilidrudes cum Sonichilde nepte, inter victoriæ præmia abducta. Ita Gregorianæ appendicis scriptor auctor est: nam in Aimoino Plectrudis nomen, assuto etiam glossemate, perperam pro Pilidrude legitur, quod utique Æmilium, diligentem scriptorem, neque eum tamen solum, fefellit. Aribo Pilidrudem Carolum in Galliam sequutam scripsit, post fastiditam, eo miseriarum recidisse, ut quo diuturniore supplicio scelerum poenas expenderet, dignitate & bonis exuta, vitam per extrema quæque ducens, veluti piaculare ostentum asello circumvectaretur, in Italiam tandem incertis erroribus delatam, infelicem ibi animam exhalasse. Et liberos paterna hereditate excidisse, matris fortuna per varias ærumnas ætatem pressos. Infans, qui magico carmine lustratus visus revalescere, exspiravit. Grimoaldus conjuratorum factione percussus, Ninus foeda & infami morte, dum alvum levat lancea trajectus, periere. Et vindicta hactenus constitit. Domestici annales Grimoaldi mortem in annum septingentesimum sive octavum sive nonum referunt. Ex Theodonis filiis Hugibertus supererat, solus jam Boicæ potens. Cui benignè & humaniter revocanti, Corbinianus non difficulter paruit, summo quo merebatur honore ab eo habitus; sacri lavacri foedere conjunctos fuisse, Aribo prodidit, credo quod Principis liberos Episcopus tinxerit. Mortem ut ex propinquo imminere animo præsensit, tam quidem certè & distinctè, ut diem, & omninò horam familiaribus notaret, Erimbertum fratrem ad Liutprandum Regem legat, orat auctoritatem interponat, qua Majensium prædiorum possessio Frisingensibus sit perpetua, mortui cadaver, quod S. Valentino dudum comendaverit, inibi condi patiatur. Alium ex discipulis ad Hugibertum mittit, qui in eandem sententiam, cadaver Majas deferri roget. Octavo post die, lotus rasusque sacram vestem induit, sacrificium

Marginal notes (left):

Añal. Fuld. Herman. Aim. l. 4. c. 52.

Aimoin. ad Danubium usque accessit, illocque transmeato, fines Baugarenses occupavit. Subacta regione illa cum thesauris multis, & cum matrona Plectrude (quondam uxore patrui sui Pipini) & nepte sua Sonichilde, regreditur, glossema videntur verba, quæ parentheseos nota inclusa, absunt enim ab appendice Gregor. c. 108.

Marginal notes (right):

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXII.

DCCXXIII.

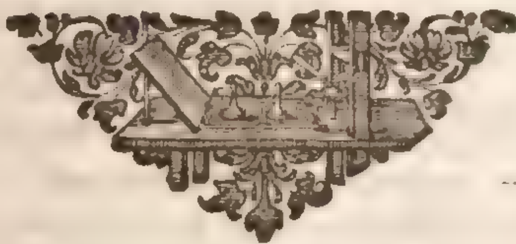
DCCXXVIII

DCCXXIX.

cium offert: & mysteriis perceptis domum redit, ubi cum vinum poposcisset, vix gustato, fronteque cruce signata, extremum spiritum, nulla cum doloris significatione, reddidit. Funus à ministris Frisingæ ad D. Mariæ curatum. Apparuit Deo cordi esse, supremam morituri voluntatem non negligi. Totos triginta dies continens imber, inter vehementes procellas depluit. Tum Hugibertus corpus exhumari mandat, quo vivus jusserat devehendum. Integrum repertum est, per omnia suaviter dormienti, quam aut mortuo aut ægrotanti similius, & fuere in magna hominum ad spectaculum confluentium turba, qui vivere crederent, moto, calidus de naribus sanguis fluxit, quem fictili exceptum, in castello, quod hospitium proxima nocte præbuit, terra condidere. Majis Langobardicum præsidium, insidias à Bojis veritum, funus non nisi ostenso Liutprandi diplomate admisit, tum quoque loculo scrutato, stragula sudariumq; capitis ut evolvêre, cadaver spirantis habitu conspectum, & integer iterum sanguis naribus manavit. Accessere alia tum in itinere, tum Majis miracula. Vt ad S. Valentini humatus, triduo post intempesta nocte in ea ipsa ecclesia visa candidissima funalia tanto splendore exardescere, ut diem vincere crederentur, & jucundissimus odor fusus est. Annum septingentesimum tricesimum annales numerant. Ratharium adventitium Episcopum, hac ætate Reginoburgi egisse, quam ante Emmerammi tempora, quod quidam prodidere, verius est, cum Arnolfus Hugibertum Grimoaldi successorem, monasterio S. Emmerammi fundum, Pirchenwanch nomine, sub Rathario dono dedisse scripserit, id verò nisi ad hanc rationem, profectò fieri non potuit.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXX.

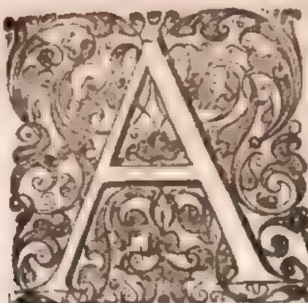
Arnolf. de S. Emmer. l. 1. c. 1.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quintus.

Vita extat apud Suriū tomo 3.

AT verò Bonifacius, supra eos, qui rem Christianam in Germaniâ unquam tractavere, sive fama nominis, sive pietatis profectu, longè omnes emicuit, gentem quippe ingenti animi conatu universam aggressus, quod cæteris abundè magnum per partes facere. Anglis parentibus apud Britannos orto, puero Vinifrido nomen fuit. Qui cum se Deo totum dedisset, ex monacho sacerdos, in Frisiam trajecit. Inde Romam ad Gregorium secundum Pontificem veniens, potestate donatus sacram doctrinam ubivis gentium explicandi, in reditu Bojos attigit: sed tum quidem progressus, præcipuam Toringis, Hassis, Frisiis operam impendit: credo Corbinianum Boicæ suffecturum existimans. Interjecto haud multo tempore, Romam revocatus, nominis asperitate honoris caussa in Bonifacium versa, Episcopus renuntiatur. Populos, quorum nomina posuimus, & confines circa, incredibili successu docuit, ut jam nec ipse, neq; quos secum habebat presbyteros, tantæ Christianorum multitudini pares essent. Suppetias ergo domo petit, quod Britannia religiosorum hominum illa ætate scaturigo haberetur & seminariū: nam hæc quoque temporis diuturnitas immutat. Inde tum viros, tum fœminas, virtutis atque doctrinæ laude præstantes, evocat. Ex quibus Vilibaldus & Vinibaldus, Valtpurgis & Cuniburgis, apud Bojos claruere. Gregorio secundo Pontifice mortuo, anno post Christum natum septingentesimo trigesimo primo, tertius eâdem appellatione successor, Bonifacium Archiepiscopi dignitate, misso sacro pallio, honestavit. Tum ille se primum, anno sive proximo, sive proximum sequenti ad Hugibertum, gravi de caussa

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXI.

DCCXXXII.

DCCXXXIII.

caussa contulit. Vix obierat Corbinianus, cum infaustum nomen Erenvolfus, homo hæreticus, primus cujus memoria inter Bojos extet, si his quoque pestibus annotandis operæ pretium facimus, flagitiosa impiorum dogmatum labe serendâ grassari coepit. Bonifacius, ut erat acri in divinum cultum studio, propere accurrens, ne virus latius serperet, auctorem sceleris, maturè ex sacrorum canonum præscripto damnatum, ab ecclesiæ communione rejicit, simul populum salutaribus concionibus admoni-
DCCXXXIX tum, in viam revocat. Quinquennio post Romam tertio repetit, Francis, Britannis & jam Bojis magno numero comitantibus. Pontifex illum benignè & humaniter, cæteri admiratione virtutis, rerumque gestarum magnitudine perculsi, venerabundi excepere. Honores qui maximi haberi potuere, habiti, sacræ reliquiæ petenti prolixè concessæ, addita, discedenti munera alia, & Pontificis nomine litteræ, quibus auctoritas & reverentia apud Germanicos populos amplissimis verbis augeretur. Epistola ad Bojos & Alemanos in hæc verba concepta. In qua quæ nomina quibus sedibus conveniant, difficulter conjectes, nisi quod Vivilum an Vivilonem, Laureacensibus & Batavensibus præfuisse constat, cætera Alemanicas spectare inde scias, quod Bonifacius Boicas vacantes reperit.

Dilectissimis nobis Episcopis, in provincia Bojoaria & Alemaniæ constitutis, Wigoni, Luidoni, Rudolto & Vivilo seu Addæ, Gregorius Papa.

Hæc nomina variè leguntur. Quæ verò Vivili & Addæ synonymia sit, acutiores conjicient.

Catholica sanctorum patrum auctoritas jubet, ut bis in anno pro salute populi Christiani, seu exhortatione adoptionis filiorum, synodalia debeant celebrari, ut caussarum canonicarum exhortatio provenire possit, atque ut necessitas uniuscujusque poposcerit, pia educatio agatur. Vnde secundum Apostoli doctrinam, admoneo & hortor vos charissimi per misericordiam Dei ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, ut ministerium vestrum perfectum sit coram Domino. Opportunum est namque vos nosse, fratrem ac coepiscopum nostrum præsentem Bonifacium, nostram agentem vicem, cum digno ac debito honore pro Christi nomine suscipere, & ministerium ecclesiasticum cum fide Catholica, secundum morem & normam sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Dei ecclesiæ, cui misericordia Dei præveniente, præesse videmur, sicut Apostolica auctoritate à nobis destinatus est, ab eo suscipientes, dignanter teneatis, & gentilitatis ritum, & doctrinam vel venientium Britonum, vel falsorum sacerdotum & hæreticorum, undecumque sint, renuentes ac prohibentes abjiciatis, & ut populum vobis à Deo commissum piis admonitionibus edoceatis, & à sacrificiis mortuorum omninò abstineatis, & juxta quod fueritis à prædicto nostro consacerdote edocti, ita Catholicam & Apostolicam doctrinam tenentes,

Ephes. 4.

nentes, Domino Deo ſalvatori noſtro placeatis, & in quo vobis loco ad celebranda conſilia convenire mandaverit, ſive juxta Danubium, ſive in civitate Auguſta, vel ubicumque indicaverit, pro nomine Chriſti parati eſſe inveniamini: quatenus cognoſcamus per ejus mandatum de veſtro conventu, ut in die adventus Chriſti Jesu, cum fructu boni operis ante ejus tribunal aſſiſtere mereamini, dicentes: Ecce nos & pueri, quos dediſti nobis Domine, non perdidimus ex eis quenquam. Vt & vos Dominicam vocem audire mereamini, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi.

Eſ. 8.

Matth. 25.

Arenpek. l. 2. c. 23. & manuſcr. pleriqueſ. Steindel an. 740. quidã 735 habet.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXIX. VTILO SECVNDVS.

Hugibertus ſequenti anno vita functus, VTILONEM, ſive Otilonem aut Odilonem, incompertum an ex ſe natum, cæterum ingentis ſpiritus principem, ſucceſſorem habuit. Erenvolſo quamvis repreſſo, multæ adhuc ejus generis peſtes tota provincia volitabant: pars ſe Epiſcopos mentiri, pars presbyteros, alii alia, ut cuique commodum fingere, eccleſias pervertere, populum, vulgus enim novando inprimis capitur, ſeducere. Sedes ſacræ per Boicam habebantur quatuor, Laureacum ſive Batava, Salisburgum, Friſinga, Reginoburgum. Sabionæ ratio non habita, quod Langobardicum imperium reſpiceret. Nuenburgum Reginoburgo credo accenſa. Verum eæ nec continentibus Epiſcoporum ſucceſſionibus, nec certa finium deſcriptione ſatis conſtitutæ. Soliti præterea Pontifices Romani legare homines perſæpe exteros, magna & excellenti virtute, Corbinianos & Bonifacios puta, qui Epiſcoporum munere ubique liberè ſine exceptione fungerentur. Fraudatoribus dolo obtegendo utraque cauſſa ſerviebat, poſterior maximè, quo peregrini & ignoti facilius irreperent, Pontificiam miſſionem credulis perſuadebant, ſi qui præſertim Britanni, fuci ejusdem cum apibus patriæ conſortes eſſent, quod ipſum ſuperior Gregorii epiſtola innuit. Vtilo tantam & tam latè patentem, tamq; pernicioſam improbitatem coercendam ratus, Bonifacii opem implorat. Is Roma reverſus commodum apud Luitprandum Ticini hærens, ſtatim vocatus affuit, & omni Boica perluſtrata, impuros nebulones profligavit, populum pravis opinionibus corruptum, Chriſtianis myſteriis ab ipſis iterum rudimentis inſtituit. Multum ei rei operæ multumq; temporis impenſum. Vt fructus reſponderet, & ne res ad hanc aliquando perturbationẽ relaberetur, placuit ſedibus, quorum nomina poſuimus, quod vacarent pleræque, Epiſcopos, Vtilone, & optimatibus volentibus, præficere, tum juriſdictionem, deſcriptis dioeceſium limitibus diſtinguere.

Catal. epiſcop. Salisburg. Hundii & aliorum.

Salisburgenſibus poſt Rupertum & Vitalem, deinceps Anſologus, Savolus, Ezius, Flobargiſus præfuerant, Abbates omnes monaſterii Petri Apoſtoli, quod Rupertus in ea urbe inſtituit:

tunc

tunc quoque Joannes inde datus est. Frisingensibus Erimbertus, Corbiniani nuper defuncti frater. Reginoburgo, Bojorum regiæ, Gaubaldus sive Garibaldus. Laureacensis & Batavensis Episcopatus coaluerant paullatim, Philoni & Brunoni unus Theodorus successerat, Theodoro Vivilum sive Vivilonem Gregorius non ita dudum surrogarat, quem excisa ab Hunnis Laureaco, sub Hugiberti demum mortem, sacra sacerdotesque in Batava transtulisse auctores habeo. Bonifacius de Vivilo, qui unus legitimus in Boica esset Episcopus, nihil mutavit, dioecesim perindeac reliquas descripsit. Visum Pontifici actorum rationem per epistolam reddere, quæ cum exciderit, capitum argumenta ex rescripto intelligimus.

Catal. Boicar. Scritovini & Hundii, qui tamen, quod Vivilonem à Gregorio 2. an. 723. Episcopum constitutũ scribunt, errant.

Reverendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

Doctoris gentium egregii & beati Pauli Apostoli vox est, dicentis: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Agnoscentes itaque in syllabis fraternitatis tuæ, quia de Germaniæ gentibus, quas sua pietate Deus noster de potestate paganorum liberavit, & ad centum millia animas in sinu sanctæ matris ecclesię, tuo conamine & Caroli Principis Francorum, aggregare dignatus est, sed & in Bojoariorum provincia quæ à te acta sunt agnoscentes, datori omnium bonorum Domino Deo nostro, extensis ad cœlum manibus gratias retulimus: quia januam misericordiæ & pietatis in illis partibus Hesperiis, ad cognoscendam viam salutis aperuit, & misit angelum suum, qui præparavit viam ante te. Igitur quia indicasti, perrexisse te ad gentem Bojoariorum, & invenisse eos extra ordinem ecclesiasticum viventes, dum Episcopos non habebant in provincia, nisi unum nomine Vivilum, quem nos paullò ante ordinavim⁹, & quia cum assensu Vtilonis Ducis eorundem Bojoariorum, seu optimatium provinciæ illius, tres alios ordinasses Episcopos, & in quatuor partes illam divisisti, id est, in quatuor parochias, ut unusquisq; Episcopus suam habeat parochiam: bene & satis prudenter peregisti, frater, quoniam Apostolicam præceptionem ex nostra vice implesti, & sicut tibi præcepimus, ita egisti. Itaque non desinas, frater reverendissime, docere eos sanctam Catholicam & Apostolicam Romanæ sedis traditionem, ut illuminentur rudes & viam salutis teneant, per quam possint ad æterna præmia pervenire. Presbyteros autem quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi, à quibus fuerint ordinati, & dubium est, eos Episcopos fuisse, qui eos ordinaverunt, si bonæ actionis & Catholici viri sunt ipsi presbyteri, & in ministerio Christi omnique lege sancta educati, ab Episcopo suo benedictionem bresbyteratus suscipiant, & consecrentur, & sic ministerio sacro fungantur. Illi verò qui

Rom. 8.

Hinc palam est, Vivilum non à Gregorio 3 sed à tertio ordinatum esse, quod paullo post iterum diserte dicit.

qui baptizati ſunt per diverſitatem & declinationem linguarum gentilitatis, ſi tamen in nomine ſanctæ Trinitatis baptizati ſunt, oportet eos per manus impoſitionem & ſacri chriſmatis confirmari. Nam Vivilus Epiſcopus à nobis eſt ordinatus. Hic ſi aliquid excedit extra canonicam regulam, doce & corrige eum, juxta Romanæ eccleſiæ traditionem, quam à nobis accepiſti. De concilio verò, ut juxta ripam Danubii debeas celebrare, noſtra vice, præcipimus fraternitati tuæ Apoſtolica auctoritate, te ibidem præſentari. Et inquantum tibi Dominus vires dederit, prædicare verbum ſalutis non ceſſes, ut religio Chriſtiana in nomine Domini creſcat & multiplicetur. Nec enim habebis licentiam, frater, pro incepti laboris utilitate in uno morari loco, ſed confirmatis cordibus fratrum & omnium fidelium, qui rareſcunt in illis Heſperiis partibus, ubi tibi Dominus aperuerit viam ſalutis, prædicare non deſiſtas. Et ubi locum inveneris, ſecundum canonicam regulam Epiſcopos ordina ex noſtra vice, & Apoſtolicam atq; canonicam traditionem eos tenere edoce. Ex hoc enim magnum mercedis præmium tibi præparabis, quoniam omnipotenti Deo facies plebem perfectam. Non pigeat, dilectiſſime frater, itinera carpere aſpera & diverſa, ut Chriſtiana fides longè lateq; tuo conamine extendatur, ſcriptum namque eſt, Arcta & anguſta via eſt, quæ ducit ad vitam. Operare itaque frater opus bonum, quod cœpiſti, ut in die Chriſti Jeſu merearis dicere, Ecce ego & pueri, quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Et iterum, Domine, quinque talenta dediſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Vt ſubſequenter merearis audire vocem Domini dicentis, Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. Data IV. Kal. Novemb. imperante Domino piiſſimo Auguſto Leone, Imperii ejus anno XXIII. ſed & Conſtantini Imperatoris ejus filii anno XX, indictione VIII.

Matth. 7.

Matth. 25.

Annal. Fuld. alii.

ANN. POST CHR. N. DCCXLI.

Anno ſeptingenteſimo quadrageſimo primo, Martellus Francorum Princeps obiit: bello longè quam pacis artibus clarior, Saracenicæ inprimis geminæ victoriæ aliorum operum faſtigia ſupergreſſæ, una in Aquitania, altera Narbonenſi provincia parta. Æmilius Narbonenſi Luitprandum Langobardum, Lantfredum Alemanum, ſimul & Otilonem Bojum, quem Odillonem ille nominat, cum popularium quemque copiis affuiſſe narrat, & egregiam adverſus barbaros navaſſe operam, diviſis inter ſe partibus, pulſo hoſte, ampliſſimis verbis collaudatos, cum muneribus domum remiſſos eſſe. Quæ domeſticis annalibus prætertia. Juſta uxore nati Martello Carolomanus, Pipinus, Hiltrudis: Sonichilde Gripho, ut Aimoinus quidem auctor. Qui quod Sonichildem ſive Suanahildem, Vtilonis neptem dixit, an re-

Æmilius Ægidium Rotomag. Archiep. inter Martelli liberos numerat. Sed tabulæ Rotomag. eccleſiæ id nomen non habent.

an rectum & genuinum ejus vocis sensum sequutus assequutusque sit, ignorata stirpe parũ comperio, & fere ambigo. Hereditatem crevere Carolomanus & Pipinus, illi Austria an Austrasia & Turingia, huic Burgundia, Neustria, Provincia cessit: Vt Boica Carolomanum respexerit. Gripho excludi pro indignissimo habuit, mater præterea, saucium adolescentis animum magis incendens, paterni testamenti injuriam vi & armis vindicare exstimulat. Lauduno ergo præcipiti consilio occupata, fratribus pari temeritate bellum indicit. Nihilo illi segnius excipiunt, & urbe obsidione statim cincta, brevi potiuntur. Parsum fraternæ necessitudini & ætatis lubrico, ratione enim ducta ab expeditione, qua mater capta fuit, Gripho duodevigesimum vitæ añum nondum attigerat, Novocastrum ad Arduennæ saltum asservandus mittitur. Sonichildes hac spe dejecta, privignorum odio aliam molitur machinam, Hiltrudi, ostentatis Vtilonis nuptiis, trajecto clam fratribus Rheno; fugere persuadet. Neque Bojus nobilissimam virginem, benigne exceptam, sibi despondere cunctatur. Altero anno stirps virilis ex novo matrimonio fuit, cui THASSILONEM parentes dixere nomen. Apparebat Carolomanum & Pipinum injuriam inultos non laturos: sed Aquitanicum & Alemanicum bellum, Griphonis calamitatem consequuta, vindictam distulere. Vtroque victores defuncti anno septingentesimo quadragesimo tertio, coactis quam maximis potuere copiis, in Bojos movent. Vtilo, quo fidem faceret, se Francis nulla ex parte obnoxium agere, existimationem simul aucturus, Ducis nomen ponit, Regis assumit, & ad fines armatus occurrit. Consederant exercitus in Lyci utrimque ripa, ut sermones conspectusqué mutui ex propinquo essent, ne manus mox consererent, fluminis alveus distineret. Prior Francus, post segnem aliquot dierum moram, Bojorum conviciis irritat[9], noctu pluribus agminibus, locis inobservatis raptim trajicit, eàdem celeritate castra invadit, omnia clamore, tumultu, trepidatione complet, nec pugna in tenebris constare, nec fuga sine magna cæde explicari potuit, Francis victoria, multo tamen sanguine venit. Vtilo amisso exercitu, paucis comitantibus, ægrè se ultra Oenum eripuit.

Carolum, cui Magno postea cognomen fuit, in Boica per hæc tempora Pipino, ex Berta sive Bertrada conjuge, natum esse, auctores sunt, humiles illi quidẽ & obscuri, qui tamen sectatores repererint. Longa par somnio narratio, quam inter Gallicas & Italicas vernaculas etiam fabulas legere memini, sed mutatis locorum appellationibus, ut id decus aliter atque aliter ad se quisq; trahit. Ego de Carolo plurimum Eginhardo credam, qui natalium ignorationem ultrò fassus, cum anno decimoquarto noni

N sæculi

HILTRVDIS

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLII.

THASSILO SECVNDVS.

DCCXLIII.

In Aim. l. 4. c. 58. Gripho fratribus major legitur, librarii vitio, fuit enim omnium minimus.

Thoromach. 6. *Chiltrudis quoq; filia ejus, Martelli s. cientè consilio nefario novercæ suæ, fraudulenter per manus sodalium suorum Rhenum transiit, & ad Odilonem Ducem Baguariæ pervenit. Ille verò eam ad cõjugium copulavit, contra voluntatem vel consilium fratrum suorum.* Thassilonem an. 742. natum scribit Arenpek. l. 3. c. 23. & alii. Steindel habet an. 743. Annales pleriq; domestici de Regio Vtilonis nomine conticeunt.

Annal. Fuld. Frãc. anon. Reg. Aimoin. Mar. Sigeb. & omnium copiosissimè Thoromach. qui Oenum fluvium Igne nominat.

sæculi, ætatis septuagesimo secundo obiisse scripsit. Vnde fit, ut cum omnis de originis loco asseveratio dubia atq; incerta maneat, tum eum genitum oporteat, priusquam pater Vtilonem vicerit, anno qui Thassiloni natalis fuit. Neque si Boica alicubi locorum nomina, ad Pipinos & Carolos utcumque alludunt, Carolum ibi editum conficitur. Sed magnorum virorum ortus vel falsò vendicare, si minus virtutis, claritatis amor est.

Zacharias Pontifex eodem anno, Bonifacio potestatem, quam à decessore acceperat, firmavit, novisq; accessionibus ampliavit. Partem epistolæ à Zacharia Non. Novembr. datæ infra scripsimus.

Epist. Decret. tomo 2. sed confusus indict. numerus, Baron. xi. habet.

Suggessisti etiam nobis, per alia tua scripta, quod in Bojoaria unum reperisses falsum sacerdotem, qui & affirmabat, quod à nobis fuisset Episcopus ordinatus: & tua fraternitas hoc optimè egit, dum ei non credidit, quia falsus homo omnia falsa suggessit, & falsum reperiens, sacerdotio suspende. Sic enim auctoritate beati Petri Apostolorum principis tibi præcipimus, ut quemcumq; repereris à sacris canonibus deviare, nulla ratione patiaris sacrum ministerium attrectare. Et quia si deberes in Bojoaria provincia jus habere prædicationis sciscitasti, an non, quam à decessore nostro habuisti concessam: Nos denique, auxiliante Deo, ea quæ tibi largitus est decessor & prædecessor noster, non minuimus, sed augemus; & non solum Bojoariam, sed & omnem Galliarum provinciam, donec te divina jusserit superesse majestas, nostra vice per prædicationem tibi injunctam, quæ repereris contra Christianam religionem vel canonum instituta, spiritualiter stude ad normam rectitudinis reformare.

Annal. Fuld. Herman. ult. ed.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLV.

Proximo anno pax iterum convenit, Hiltrudis ut videtur opera, hinc fratres, hinc maritum exorantis, ne paricidialibus propemodum odiis, affinitatis vinculum diducere pergerent, si qua sit ejus coñubii culpa, suam esse, se belli caussam, aut in sororem fratres iram verterent, aut eidem condonarent, puero saltem deprecatore. Vtilo se Francis minorem fassus, ad Ducis nomen ex prisco fœdere rediit.

Annal. domesti. mss.

DCCXLVI.

Anno septingentesimo quadragesimo sexto Carolomanus, pro egregia in rem Christianam propensione, cujus multa jam documenta dederat, luculenta presertim duo, coacto statim à patris morte sacerdotum concilio, & ædificato ad Fuldam amnem incredibili magnificentia Salvatoris nomine cœnobio, auctoritatem interposuit, quo Virceburgensis & Eistadiensis Episcopatus, instante Zachariæ jussu Bonifacio, constituerentur. Huic Vilibaldus, illi Burcardus, Britannici ambo generis, præfecti. Eistadiensi Suigerum Hirsbergensem Comitem, volente & consentiente Vtilone, quod Boica usque eo pertingeret, multa liberaliter

Herman. Lamb. Marian. alii.

Catal. Episcop. Eistad. Hund. parte 1. general. Boic.

ter

ter adeò contulisse ferunt, ut ejus usque adhuc auctor habeatur & conditor. Frater Vilibaldi Vunibaldus, Heidenheimi virorum monasterium, Valtpurgis soror foeminarum excitavit: summa omnes virtute & vitæ sanctimonia. Vunibaldum Vtilonis gratia floruisse, & opibus sublevatum esse, ex vetusto vitæ scriptore didicimus. At verò Carolomanus rerum humanarum indies magis pertæsus, abdicatâ, inq; Pipinum omni principali potestate translatâ, se monasticæ tandem vitæ addixit. Soractes illum mons primum, post Cassinum habuit.

Catal. Episcop. Eistadiens.

Ms. codex de vita Vinibaldi sic habet, *Otilonem Ducem inquisivit, protinusq; ab illo magno susceptus fuerat honore, magnusq; ab illo donatus erat donorum... dignitate, in regione, in possessionibus, atque in aliis pecuniarum opulentia.*

In Boica jam tunc Virgilius & Sidonius pietatis docendæ caussà versabantur, quorum sequentibus temporibus virtus & dignitas magnopere inclaruit. Virgilio Hibernia patria, quæ Sidonio fuerit, non est proditum. Iis gravis cum Bonifacio disceptatio inciderat, de sacerdote, qui latinitatis ignoratione, in sacra baptismatis formula peccare solitus: re ad Pontificem delata, adversus Bonifacii sententiam, in hæc verba rescriptum est.

Reverendissimo ac sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo, Zacharias servus servorum Dei. Virgilius & Sidonius viri religiosi, apud Bojoariorum provinciam degentes, suis apud nos litteras usi sunt, per quas intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas eis injungeret, Christianos denuo baptizare. Quod audientes, nimis fuimus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, si habetur, ut dictum est. Retulerunt quippe, quod fuerit in eâdem provincia sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret nesciens Latini eloquii, infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria & filia & spiritus sancta. Et per hoc tua reverenda paternitas consideravit rebaptizare. Sed sanctissime frater, si ille qui baptizavit, non errorem introducens ac hæresim, sed pro sola ignoratione Romanæ locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire, ut denuo baptizentur: quia (quod bene tua compertum habet sancta fraternitas) quicumq; baptizat⁹ fuerit ab hæreticis, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debeat, sed per solam manus impositionem purgari debeat. Nam sanctissime frater, si ita est, ut nobis relatum est, non amplius à te illis prædicentur hujusmodi, sed ut patres sancti docent ac prædicant, tua sanctitas studeat conservare. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data Kalendis Julii, Imperante domino piissimo Augusto Constantino à Deo coronato, magno Imperatore, anno vicesimo sexto, imperii ejus anno quarto, Indictione decima quarta.

Meminit hujus controversiæ, præter vitã S. Bonifacii, Gratian. de consecr. dist. 4. c. 86. item Burcard. & Ivo.

Sic est to. 5. Concil. & to. 2. epist. Decret. sed Imperii an. VI. pro IV. reponendo videtur, ut an. 26. Cõstant. & Indict. 14. cõveniat.

ANN. POST CHR. N. DCCXLVII. Gripho custodias elapsus, indignatus se ne cedente quidem Carolomano, in imperii partem vocari, ingenio juxta atque ætate ferox, anno quadragesimo septimo Saxones concitaturus pro-

Aimoin. l. 4. c. 58. Griphonem in custodia permansisse scribit, usque quo Ca-

Volomanus Romam profectus est. Fluviorum nomina Fabric. orig. Saxon. l. 1. Ocram & Mussaham habet. Annal. Franc. anon. & Fuld. Aim l. 4. c. 61. Sunithgerum habet.

fugit. Coacto exercitu castra ad Ovacræ alveum locat. Pipinus insequutus, Saxonum legatos ad Missaham flumen obvios habet, quorum interventu pugna abstinetur. Suspiciosum visum Griphoni, nec hospitum diutius fidei credere, nec se fratri ausus, & omnia post regnandi ambitionem habens, anno sequenti, subitario ex popularibus collecto milite, valebat enim gratia apud plerosque Francorum, Lantfredo & Svigero auxiliantibus, sese magna vi improvisus in Bojos intulit. Facile fuit, incautos imparatosq; opprimere. Hiltrudem omnia alia à fratre exspectantem, in deditionem accipit. Vtilo, sive provincia abfuit, captante mulieris solitudinem Griphone, sive se fuga tutatus est.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLVIII

Discordia inter Bonifacium & Virgilium interim gliscebat, improbis pessimorum hominum rumoribus excitata auctaq; tanto nimirum facilius, quod Moguntiaci unus Episcopus, alter apud Bojos, procul agerent, suffundit enim vires calumniæ longinquitas. Bonifacius Zachariæ questus, responsum sibi honorificum, in adversarium asperum abstulit. Cæterum Pontifex se Virgilium evocaturum, coram de caussa cogniturũ ostendit. Caput epistolæ, quæ Kal. Maji hoc anno ad Bonifacium data, sequitur.

Epist. integra in vita S. Bonifac. & alibi exstat.

Intimatum est etiam à sanctitate tua, quod Virgilius ille (nescimus si dicatur presbyter) malignatus adversum te, eo quod arguebatur à te, erroneus esse à Catholica doctrina, seminaret odium inter te & Vtilonem Ducem Bojoariorum, dicens, quod à nobis accepisset licentiam, ut unius defuncti ex quatuor illis Episcopis, quos tua illic ordinavit fraternitas, diœcesim obtineret. Quod nequaquam verum est, quia mentita est iniquitas sibi. De perversa autem doctrina, quam contra Dominum & animam suam locutus est, quod scilicet alius mundus, & alii homines sub terra sint, aliusque sol & luna, si convictus fuerit ita confiteri, hunc accito concilio ab ecclesia pelle, sacerdotii honore privatum. Sed & nos scribentes prædicto Duci, evocatorias de prænominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis præsentatus, & subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis decretis condemnetur. Qui enim seminant dolores, metunt eos. Pro Sidonio & Virgilio supradicto presbyteris, quod scripsit sanctitas tua, agnovimus: & illis quidem, ut decebat, comminando scripsimus, tuæ autem fraternitati credulitas plus quam ipsis admittetur. Si autem Deo placuerit, vita comitante ad sedem Apostolicam eos, missis, litteris ut prælatum est, evocabimus. Docuisti enim eos & non susceperunt, & factum est illis sicut scriptum est in libro Sapientiæ, Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam arenâ. Non ergo ad iracundiam provocetur cor tuum frater, sed in sapientia ubi tales repereris admone, obsecra, increpa, ut convertantur ab errore ad viam veritatis. Et si conversi fuerint,

Psal. 26.

Hæ litteræ interciderunt, si eas tamen Zachar. ut in animo habebat, scripsit, dubiũ enim sit ex sequentib.

Eccl. c. 22.

fuerint, salvasti animas eorum: si verò in malitia perseveraverint, mercedem laboris tui non perdes.

Disceptationis exitum non comperio. Fit verisimile, aut purgasse se Virgilium Pontifici, sive coram sive per litteras: aut cognitis invidorum utrimque fraudibus, nam quâ Virgilius animi probitate & vitæ sanctimonia fuit, quæ Bonifacio renuntiata, neque dixisse neque fecisse potuit ultrò, quod inter bonos solet, in gratiam esse reditum. Sanè Bonifacius toto deinde septennio superfuit, neque istius tamen dissensionis præterea vestigium apparet. Quod quidam conjecere, non abnuerim, Virgilium de terræ specie acutius, quam pro vulgi captu disputasse, globosam esse, & vivere è contraria parte, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos sole & luna lustrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortaq; longe & alio sensu ad Bonifacium perlata, offensionum præbuisse sementem.

Ne quis miretur, susurronibus tantum inter Bonif. & Virg. licuisse, iidē propemodum Bonif. a Zacharia Pontif. aliquaruot. Cui rei fidem facit epist. 8. to. 2. epistolarū decret.

ANN. POST CHR. N. DCCIL. Anno undequinquagesimo, Pipinus se bona & integra fide cum Vtilone in gratiam rediisse approbavit. Injuriam sorori illatam ulturus, cum Gripho sibi jam provincialium voluntates adjunxisset, & repugnaturum appareret, maximas florentissimasq; in Boicam copias duxit. Vt primum fines intrati, versa rerum facies, potior belli pars nominis fama, & solo terrore confecta est, hostes imbecillitate sua circumspecta, animis mox concidentes ne pedem quidem conferre ausi, omni cis Oenum provincia decedunt, fluminis objectu se & conjugia liberosq; tuentur. Substitere Franci, contractis navigiis trajecturi. Boji semel perculsi, oratores de pace cum muneribus mittunt, ipsi imperatis obsidibus sacramentum novant. Provincia tanta celeritate recepta, documento fuit, inanem & caducam esse, non sua vi nixam, occasionibus imminentem potentiam. Pipinus sororem cum Vtilone restituit, Thassilonem simul puerulum Ducem appellat. Nec adversus Griphonem quidem fratrem exuens, duodecim in Neustria comitatibus donatum, & ipsum Ducum loco habet. Nequam animus nullis beneficiis flectitur. Ad Vaifarium Aquitanum, qui Francis bellum indixerat, recta abit. Vt ibi nihil profectum, ne ullam alieno à Pipino gentem intentatam relinqueret, profectionem ad Langobardos parans, in alpibus valle Mauriena interceptus, occisus est.

An. Fuld. Herman. Aimoin, alij.

Thorom. l. 6. copiosè, ubi Oenum Igni vocat, propius advernaculum sonum In.

Arenpek. l. 3. c. 23. an. 748. perperam habet, alii 749. consensu.

Thassilo hinc principatus annos numerare solito.

De Griphone scriptores Francici passim, cujus mors in an. 751. incidit.

DCCLII. Anno quinquagesimo secundo, Merovea in Gallia stirps regnare desiit, dejecto, inq; monachum tonso Childeberto, Meroveorum omnibus nominibus postremo & ignavissimo, qui tantam contumeliam tacitus ferre potuerit, se tam luculenta hereditate, sine majori ullo motu, sit passus exui. Pipinum suffectum, & Pontificis auctoritate Regem appellatum, Bonifacius unxit.

De anno dissensus est, quidam 751. malunt, quod res eo anno cœpta, sequenti perfecta est.

 Quod

Irenicus l. 12. Arnold. Vion. l. 4. c. 12. 15. & manuscripti.

Quod Vtilonem quidam ejus consilii auctorem scripsit, id verò hariolari est: neque quisquam ad regnum, qua plana & directa via, monitore eget, multi petiere per præcipitia. Childericum, sive in Medardi monasterium Suessionum urbe compactum, sive Emmerammi Reginoburgi, sive Novientum in Triboccis, sive Germani aut Dionysii ad Parisiorum Lutetiam, variè proditum. Vxorem fœminarum cœnobio ad Cochelum Boicæ lacum conclusam. Ego in tanto dissensu, nihil mea fide affirmatum volo.

Catal. episcop. Trevir. & Abbatum monast. S. Maximini. Catal. Reginob. Cratepol. perperam pro Erhardo Eberhardum habet.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLIII.

Quinquagesimo tertio, Hidulphus Trevirorum Episcopus, monasticæ vitæ desiderio tactus, magistratu ultrò abiit. Fratres Erhardum & Albertum habuit: quos Nervios alii, alii Noricos hoc est Bojos, quidam, quib⁹, si verum amamus, rectius credim⁹, Scotos dixere: sanctitate præstitisse satis convenit. Hidulpho sufficiendus Erhardus, Reginoburgum aufugit, ibi editis miraculis & vitæ innocentia clarus, monasterio, quod vivo latibulum præbuit, inferius appellant, mortuus humatur. Albertus Romam religionis caussa profectus, & redux defunctus, eodem cum fratre sepulchro conditur. Episcopos fuisse, uti non pernego, sic profectò Reginoburgensibus nemo rectè annumeret. Ante enim Garibaldum, quod isti ponunt, temporis ratio referre non patitur, posteriores autem Arnolfus ordine recenset, nec inter eos ista tamen nomina. De Velipholægo sive Wolflaico, quem Erhardo & Alberto subjiciunt, in neutram partem liquet. Sequenti anno commentariolus perscriptus est, quem in S. Emmerammi monasterio autographum extare ajunt, cum epilogo. Scripsi ego ipse Vhicterbus, quamquam peccator, Episcopus, jam senex, puto nonagenarius, aut supra, dolentibus membris & caliginantibus oculis, hoc non quasi potens, sed pro studio charitatis quam circa te habeo. Quia volebam, dum sæculi dignitatem regis, vitam æternam nunquam perdas. Pax tibi & vita à Domino augeatur. Amen. Et fiat, fiat. Tertio anno regnante Pipino filio Carli Rege Francorum, in mense Junio, in diebus decem scripsi hunc libellum, hoc est, anno DCCLIIII. à nativitate Christi, septima indictione.

Garibald. iniit an. 739. Hidulphus abdicavit an. 753. quæ res Erhardo Reginoburgum veniendi occasio fuit.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLIV.

Arnolf. de vita S. Emmer. l. 1. Extat Wicberthi nomen, cum Wera, Burgardo, Abelo & Wibaldo coepiscopis, in epist. quam S. Bonifacius ad Athelbaldū Regem Merciorum scripsit an. 745 quam Baron. annalibus inseruit.

Vhicterbum verò ubivis terrarum potius, quam Reginoburgi extitisse Episcopum, eædem rationes evincunt. Neque illos mirari desinam, qui non expensa tam distincta notatione temporum, Garibaldum Vhicterbo successisse, nugari adhuc pergunt.

Vita S. Bonif.

DCCLV.

Anno septingentesimo quinquagesimo quinto, Bonifacius impiorum latronum scelere in Frisia trucidatus, spiritum Deo jam olim devotum, sanctè reddidit. Quem cum vita multis & præclaris exemplis acta, bonis omnibus commendasset, tum multò magis mors, pro religione constanter adita, & quæ mortem divi-

divinitus prodigia consequuta sunt, in æterna laude posuerunt. Quod si qui nunc demũ, virtutẽ quam venerari debebant, jejunis & ineptis calumniis incessere pulchrum existimant, unum assequuntur, ut importunum irreligiosæ mentis morbum aperiant, Bonifacii memoria, supra omnem judiciorum aleam, Boicæ semper sancta erit. Neque non fructus ejus doctrinæ constitit, nunquam pietas culta impensius. Quod ipsum pleraque monasteria per id tempus posita indicant, post tot sæculorum etiam ætates, & structuræ dignitate, & vectigalium magnitudine adhuc miranda. Princeps Vtilo Altachium utrumque condidit: superius & inferius ad nominis distinctionem appellant. Fama manet, nec à nominis ratione, nec à vero abhorrens, stetisse iis locis ad Danubii ripam prægrandes & añosas quercus, Deorum superstitioni dicatas, quas victimarum sanguis sæpe resperserit, Bojos, postquam gentilem errorem excussère, excidisse, ecclesiis Christiano ritu substitutis. Nam Maximus Tyrius, ex Platonis schola philosophus, altissimam olim quercum pro Jove Celtico cultam scriptum reliquit. Vtilonis item opus Manseum ad lacum, Niderburgum, Pfaffenminster, & quæ quorundam sententia, Osterhova. Quibus ædificandis Pyrminii sanctissimi hominis consilium sequutum, Pyrminium sive Meldensem sive Metensem Episcopum ferunt. At fidem tabulæ ecclesiasticæ neutrobi firmant: eo Meldis aut Mediomatricum urbe, sive natum, sive profectum, sive utrumque nomen corruptum esse, quam in earum alterutrâ Episcopum extitisse, magis credam. Is peregrinis monachis comitatus, Marteli temporibus in Germaniam veniens, monasteria complura, priusquam Boicam attingeret, constituit: ampla & opulenta inprimis duo, Murbaci ad montem Vogasum unum, cui Vivarium peregrinorum nomen ex re inditum, alterum in Acronii lacus insula, qua olim Tiberium pro arce bello Vindelico usum esse, Rhenanus ex Strabone conjicit, Augia dives ab opum magnitudine dictum est. Quod verò Martello patrono uteretur, Theobaldi Suevorum Ducis factione inde pulsus, multis post annis primum apud Vtilonem gratiæ locum tenuit. Vtilonis etiam ope monasterium ad Iseniscum amnem Josephus Episcopus, Erimberti in Frisingensi ecclesia successor, condidit. Pipinum auctorem Altenminster laudat. Altoni Scoto, cui cœlitum honorem posteri habent, Pipinus terrarum tractum, sylvis vastum & horridum contribuit, Alto succisis extirpatisq; arboribus, ad hominum cultum purgavit. Sed Lanfridi, Valdrami, Elilandi, illustrium fratrum, in hoc genere monumenta, non tam laudem & admirationem habent, quam fere est, ut fidem vincant, quippe quibus maximorum hodie Regum comparata munificentia, tenuis sæpe & modica videatur. Sunt, qui Valterio

Fere ex privatis monasteriorũ annalibus, mss aliis, & Hudii metrop.

Alt-aich, annosa quercus.

Max. sermone utrũ Diis dicanda sint signa.

Privilegiũ Theodorici Regis, qui initio an. 720. Datũ mense Julio, die 12. an. regni 3. sic habet: *Venerabilis vir Perminius. gratia Dei Episcopus, nostris temporibus, cum monachis suis, Deo inspirante, pro Evangelio Christi peregrinatione suscepta monasteriũ virorum in eremo facta, qua Vosagus appellatur, in pago Alsacensi, in loco, qui vocatur Vivarius peregrinorum, (qui ante appellatus est Murbach) in allodio fidelis nostri Ebrohardi Comitis, cũ ipsius adjutorio, Deo donante conatus est construere.* Hinc, quod quidam negant, certo confirmatur, Pyrminium sive Perminium Martelli ætate venisse in Germaniã,

Bliantii Comite natos, Valterium cum Martello ex Gallia venisse tradant: alii Antorfæ & Loysę Comites aliquanto probabilius existimant, nam peregrinitatis fidem, potentiæ æstimatio detrahit. Octo per omnem Boicam sparsere monasteria, quorum genuina, ut adhuc fecimus, ponemus nomina, dura quantumvis & aspera, ne iis inflectendis molliendisq; speciem ita comutemus, ut rebus sua natura perspicuis, non necessariæ tenebræ per elegantię colorem obducantur. Origines distinctè excutere, aliam historiam postulet. Beuren, Schlechdorf, Vessesprun, Polling, supersunt post annos paullò minus octingentos, sive à primo ortu incolumia, sive restituta: Siverstat, Sandau, & Stafelse, Cochelense, ad cognomines utrumq; lacus, perierunt. Bonifacius templa dedicavit, cœnobia legibus ad Benedictinam normam instituit. Prioribus monachi, postremis tribus virgines transcriptæ, Cochelensi Gailsvindis, trium fratrum soror præfecta. Monasterium ad lacum Tegerensem per eadem tempora conditum, quod cætera quam latè Boica patet, splendore & dignitate multis modis superat, fossa & propugnaculis in regiæ speciem cinctum; nam & Abbas ministris ex equestri nobilitate, Principum more utitur, & verò Principis aliquando nomen ab Imperatoribus tulit. Condidere Adalbertus & Otkarius Tegerenses Comites, sive Grimoaldo Duce, sive patre Hartwico Burgundo, matre Boja nati, duplex enim hîc quoque fama est. Vetustorum diplomatum fide hactenus liquet, illustri genere ortos, quod Reges propinquitate attingerent, cætera fere obscura sunt. Romam religionis caussa profecti, cum omnia hostium incursionibus vasta, urbem luctu & pavore oppletam reperissent, commoti homines militares, qui primam pietatem interpretarentur, sacrorum sedem inultam indefensamq; non relinquere, sese Romanis duces eosdem vindictæ, socios periculi præbuere. Nec mora, hostes aggressi, secundis aliquot prœliis, egregia virtute, ingentem gloriam pepererunt. At hæc narratio quorundam temeritate in vanitatis suspicionem traducta est, qui, quod sæpe queri necesse habeo, ornandi studio colorē fuco mentiti, nec rerum nec temporum rationi consentanea assuerunt. Zachariam nominant, quo ego Pontifice Romam nec captam, nec omninò obsessam legere memini: operam, de qua quærimus, ecclesiæ sub Gregorio tertio pręstitam sentio. Antequam iniret Zacharias, Trasemūdus Spoletanorum Dux, Langobardicum imperium detrectans, ad Gregorium profugerat, neque repetitus dedebatur. Indignatus Luitprandus, Romanum agrum cum infesto exercitu invasit, oppidis aliquot captis, urbem obsedit, augustam S. Petri basilicam, quod mœnibus non contineretur, injuriæ expositam, spoliavit. Pepercerant superioribus sæculis victores Gothi, religione quamtumvis Ariani tacti, quo indignius in Catholicis visum facinus.

Arenpek. l. 2. c. 23.

Tegerensis monasterii annales privati copiosè, quos qua ratione corrigēdos censeam, explico.

Ottonis 2. privil. *Germani fratres, & illustres comites.*

Henrici 6. privil. *Comites Otkarius & Albertus regali prosapia exorti.*

facinus. Obsidione soluta, & Rege digresso, Trasemundus, Romanorum qua auxilio qua consilio subnixus, id enim Anastasius indicat, sese diversis itineribus in Spoletanorum fines inferens, universum Ducatum brevi recepit. Redit Luitprandus, pluribus exercitibus Romanos aggreditur: ut priori quidē bello Gregorius ad Martellum scripserit, persecutionem & oppressionem gentis Langobardicæ, jam sufferri non posse, posteriori epistolam ita orsus sit, Nimia fluctuamur tribulatione, & lachrymæ diu noctuq; ab oculis nostris non deficiunt. Horum igitur alterutro, & superiori maximè, Comites Bojos Romanis opitulatos existimo. Nam Zacharias à Langobardis itidem lacessitus, rem precibus & legationibus, inermis confecit. Quod si extarent litteræ à Zacharia ad Bonifacium scriptæ, quas Metellus poeta ante annos amplius quingentos legit, & in quibus omnem ordine historiam, dissimulatis tantum nominibus, descriptam fuisse significat, haberetur temporis conjectura proclivior, & omnino confirmatior. Nunc quodcumque id tandem, magna factum sequuta gratia, Pontifex egregii muneris loco, S. Quirini corpus petentibus concessit, quod in Tegerensi ecclesia sanctè adhuc colitur. Reversos, ardens adeo religionis studium subiit, ut posthabitis, quæ apud mortales cæteroqui prima sunt, monachorum instituta, in monasterio quod ipsi condiderant profiterentur. Nam id antiquitus à viris cum dignitate & potentia principibus, tum omni anteacta ætate militari fortitudinis laude florentibus, scimus factitatum, sæpius quam nunc aut soleat, aut pro ista temporum remissione & segnitie prope sit credibile. Major fratrum Adalbertus, Abbas dictus, centum quinquaginta monachis præfuit. Sorore Adalberti Vto natus, avunculorum pietatem tam religioso sæculo pro viribus æmulatus, Ilmunster ad Ilmum an Ilmonem amnem instituit: quod collegium, dudum antequam hæc scriberemus, Monachium ad virginis Mariæ translatum est. Tot ergo tantarum molitionum & impensarum sacra ædificia, viginti fere annorum curriculo, intra unius provinciæ fines excitata, & annuis immensis reditibus instructa, fidem pietati quam laudavimus astruunt: nec enim eorum ullum aut annum septingentesimum undequadragesimum prævertit, vel sexagesimum ejus seculi subsequutum est.

Anastas. in vita Greg. 3. & Zach, is pleraque sub exitum Greg. gesta, principio Zach. refert, quod parum attentos lectores fefellit. Epistolas Gregor habet Baron. an. 739. & 749

Metell. Quirinalib. oda 20. de Zach. *Recte tantur super hac sua scripta, Data quondam tibi p. asul Bonifaci piem artyr, Et nostram quoque firmans rationem.* Zachariam rem sub Gregorio gestam descripsisse suspicor, & Metellum ad lapidē, ad quem pleriq; alii, impegisse. Vtonem quidam Alberti & Otkarii fratrem, quidam sororium dicunt, quos Metell. sequitur. Sed in vetusto Tegerensium codice Alber. & Otkar. Vtonis avunculi diserte nominantur. Vto ipse Metello oda 23. Audon est.

ANN. POST CHR. N. DCCLVI. Septingentesimo quinquagesimo sexto, Pipinus Astulfum Ticini obsidione cinxit, pœnas Langobardicæ perfidię ab eo exacturus. Ibi Thassilonem prope puerum in castris & procinctu habuit. Sigebertus gratiam tum inter eos reconciliatam scripsit: verum ut credamus non impetrat, cum nec inimicitiæ prius fuerint,

Ticinensi obsidioni quidam an. 755. assignant, nos annales Francic. & Fuld. sequimur. Thorom. l. 6. *Rex Pipinus cum nepote suo Thassilone Bojoariorum Duce, partes Italiæ usque ad Ticinum iterum accessit, &c.*

fuerint, nec per alterius ætatem etiam esse quiverint. Sequen- Ann. post
ti, Thassilo primoribus Bojorum comitatus, Francorum con- Chr. nat.
ventum Compendii adiit, se suaque Pipino in clientelam, quam DCCLVIII.
Vasaticum veteres annales appellant, solemni gentis more tradi-
dit, sanctissimo juramento interposito, se in ipsius filiorumq; fo-
re potestate, neq; officio unquam decessurum. Eadem fuit proce-
rum formula. Et sacramenta deinde ad tutelarium divorum cor-
pora, Dionysii, Rustici, Eleutherii, Martini, Germani repetita.
Qui sive testes jurisjurandi bona & integra fide culti, sive eo vio-
lato, perjurii aliquando vindices essent atq; ultores. Decimum-
quintum annum agebat Thassilo, cautum verò feudorum legi-
bus, quæ quamvis post hæc tempora perscriptæ, ad antiquissi-
mas consuetudines conformatæ sunt, ne minor sacramentum
præstare cogatur, priusquam ætatem doli capacē attigerit, quam
jurisconsulti anno decimoquarto exacto definiunt. Fœdus sex-
ennio sacrosanctum perstitit, Bojus Francis Saxonico atq; Aqui-
tanico adversus Vaifarium bello affuit, cum Carolus Pipini pari
ætate filius Aquitanico tirocinii quoq; rudimenta poneret. Anno
sexagesimo tertio, cum Nivernensi conventu iterum expeditio DCCLXIII.
in Vaifarium pararetur, incertum qua re mutatus, exercitum
per valetudinis simulationem deserit, & ut primum in patriam
reversus est, defectionis consilium palam nudat, conceptis verbis
professus, se verò in Pipini conspectum posthac non rediturum.
Gallici scriptores, & fidei neglectum, & propinquitatis jus vio-
latum objiciunt, tum beneficia, quæ ab ineunte ætate multa in
eum Pipinus contulit, odiosè exprobrant, quod unum maximè
par erat, offensionis caussas non aperiunt: altum & acerbum
equidem vulnus fuerit oportet, quod cicatricem aliquando vi-
sum ducere, plenæ curationis fidem nunquam implere potuit.
Vt Pipinum ea cura incessit, Francorum consilium postero anno
Vormatiæ cogit. Ibi fixum omnibus & destinatum, deserto- DCCLXIV.
rem ferro ulcisci: sed dubii erat discriminis, gravibus duobus bel-
lis, tanto præsertim locorum intervallo, uno eodem tempore im-
plicari, Bojis ergo dilatis, cum Aquitano debellari placuit. Pro-
ximo, Vtilo fatis concessit. Sunt qui Osterhovæ ferant cum DCCLXV.
uxore conditum, & monumenta monstrantur. Alii Gengen-
bachi extra Boicam obiisse produnt. Ego illis credo, qui in mo-
nachum tonsum, Altachium inferius incoluisse, & ibi sepultum
scribunt. Quo tempore filius Pipino sacramentum dixit, pa-
trem religiosam vitam professum, ditionem abdicasse, verisimi-
le sit, neque exin quidquam principis jure egisse comperio.
Thassilonem ab Vtilonis morte, Pipini jussu & voluntate impe-
rasse, annales habent, ut in gratiam rediisse necesse sit: quam qui-
bus

Aimoin. l. 4. c. 64. Annal. Franc. Ado Fragmentum chron. ms. *Thassilo Dux venit Bojoariorum, in vasatico se commendās per manus, sacramenta juravit multa & innumerabilia, reliquiis sanctorum martyrum manus imponens, & fidelitatem promisit Regi Pipino, & supradictis filiis ejus, domino Carolo & Carolomano, sicut vasallus, recta mente & firma devotione per justitiam, sicut vasallus domino suo esse deberet &c.* De feud. l. 4. tit. 13. & ibi Cujac. Largiter errant, qui 12. annos fœderi tribuunt, annal. Franc. sub Ludov. scripti & Fuld. consentiunt, Thassilonem fugisse an. 763. Carolum bello Aquitanico interfuisse, iidem habent, & Aim. l. 4. c. 65.

Annal. Franc. & Aimoin Regino superiorem annum habet.

Arenpek. l. 5. c. 30. Joan. Steind. Vitus Ebersperens.

bus officiis,post apertas & professas inimicitias, emeruerit, veteres scriptores, qui quidem extant, nihilo magis quam quæ fuerint prima offensionum initia,explicant, sive Vtilo, contentionum caput,odia morte explevit,sive Vaifarii arma,uti prius proferendo bello,ita nunc sanciendo fœderi caussam præbuere: reliquum enim ætatis Pipini Vaifarius armis omne exercuit, hoc, anno post Christum natum septingentesimo sexagesimo octavo occiso, ille paullò post vita etiam functus est.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXVIII

De Samone superiori libro dictum, humili loco natum Carâtanis Dagoberto Rege imperasse,strenuè & fortiter. Impar successorum virtus,ne tam splendido quidem exemplo excitari potuit. Pipini ævo principatus Boruto obtigit, qui Hunnicis iterum armis pressus, imbecillitatis conscientia Bojos implorat. Cum adversus pernicissimum hostem, omnia in celeritate essent posita, auxiliis propere submissis, Hunni facile pulsi sunt. Sed grande victores operæ statuere pretium, petito Francicorum Regum nomine imperio gentis,quæ se suis viribus tueri non posse fateretur. Proclive fuit,armatos à perculsis impetrare, quæ vellent. Ictum foedus,obsides imperati, inter quos Karastus Boruto genitus, & Chetimarus fratris filius. Borutus utrumque institui,& Christiano ritu tingi voluit. Dubium an religione seriò tactus,an quo victoris populi animos obsequio demereretur. Mortuo Boruto Karastus successit, Francorum voluntate Carantanis petentibus redditus. Quo intra tertium etiam annum extincto,Chetimarus Pipino auctore Dux appellatus est. Eum Lupus sacerdos, insulam quæ in Chimo lacu incolens,ex sacro fonte susceptum erudierat:tum sanctis monitis abeuntem prosequutus, inprimis hortatur, Salisburgensem ecclesiam venerari pergeret,inde sacrorum doctrinam & ritus peteret, Majoranum presbyterum adjungit, Salisburgensis monasterii alumnum, sibi sanguine proximum, eadem coram usque instillaturum. Religiosè paritum, Chetimarus annuis deinde obsequiis animum sacræ sedi obnoxium testatus est. Nam insigni sanctitatis laude Salisburgenses ferebantur, quæ nedum vicinos, sed magnis etiam terrarum spatiis dissitos,in amorem atque admirationem raperet. Extat Alcuini an Albini in eam sententiam epistola,quam exscripsimus, eo libentius, quo luculentius & gravius est hujus viri testimonium, qui omnis tum doctrinæ princeps citra controversiam habitus.

Pag. 119.

Mss. & vita S. Virgilii tom. 2. ant. lect.

Al. Cacatius.

Al. Chetumarus & Chetmarus.

Sanctissimis in Christo fratribus Juvavensis ecclesiæ, humilis levita Albinus,in Christi charitate salutem. Audiens laudabilem in Christo unanimitatis vestræ conversationem, multa animus meus lætitia gavisus, multoq; anhelabat desiderio præsentiali-

Alc. ep. 80. tom. 1. ant. lect.

tialiter ordinem videre vestrum, & me ipsum humili devotione vestris sacrosanctis commendare orationibus. Sed quia hoc usq; prohibuit variarum eventus rerum, & prolixa terrarum longinquitas, meæ parvitatis litterulas in hoc officium dirigere curavi, ut desiderium cordis mei in apicibus cognoscatis, quod & olim pio patri Aquilæ Pontifici, Germano meo, pastori vestro injungere studui, cupiens spiritali præsentia unus esse ex vobis & unum esse vobiscum, ut vestra me sanctitas à terrenis levaret cupiditatibus, & in cœlesti vobiscum collocaret desiderio. O quam felix est vita monachorum, Deo placabilis, angelis amabilis, hominibus honorabilis. Qui hac feliciter vivit inter homines, haud dubium feliciter regnat inter angelos. Hanc primitiva per A-
Act.2.& 4. postolos in Judæa initiavit ecclesia, quibus omnia communia fuisse leguntur, & nemo aliquid suum esse dicebat. Hoc non solum in sæculari substantia servandum esse arbitror, sed etiam in desideriis spiritalibus, ut omnes unum concupiscant, & obedientiæ bonum magis exsequantur, quam propriæ voluntatis affe-
Joan.5.& 6 ctum. Si Christus suam non venit facere voluntatem, sicut ipse in evangelio testatur, sed Patris; quanto magis monachus suam non debet facere voluntatem, sed Christi, nec segnis in opere Dei, sed studiosus, nec tantum considerare quid jubeatur, sed quomodo perspiciatur quod jubetur. Nec ullatenus murmura-
Num.16. tionis malum crescat in aliquibus. Si aliqui ex populo Dei in eremo propter murmurationis perierunt peccatum, quanto magis monachus monasterii, spiritali plectatur vindicta, si murmurationis malo mentem insolescere non metuit. Quapropter, cum gratiarum actione accipiat, quod ei pastoris cura præviderit sufficere. Sit enim sanctæ pacis concordia inter sanctos, vitæ castitas in adolescentibus, morum gravitas in senibus, fervor operis in juvenibus, nec quisquam se canonicis horis vel regularibus psalmodiis subtrahat. Melius est, cum angelorum cœtibus Christum laudare, quam torpentem segnitia somno delectari, vel vigilando inania exequi desideria. Et non solum verba sanctæ lectionis resonent in ore, sed intima cordis compunctio sequatur verba legentis vel cantantis. Et nullatenus horis competentibus sacræ scripturæ lectio recedat de manibus, quia diversæ nunc hæreses, sicut audistis, catholicæ fidei puritatem maculare nituntur. Quapropter armate vosmet ipsos scientia veritatis, sententiis evangelicæ auctoritatis, ut resistere valeatis contradicentibus veritati. Quomodo pugnat inermis? vel quomodo docere potest, qui discere noluit? Spiritales sunt divitiæ, sapientia in
Prov.21. corde, ut Salomon ait, thesaurus desiderabilis requiescit in ore prudentis. Sanctæ fidei veritatem diligenter discite, & agnitam cordis recondite thesauro, & spe firmissima vos retinete ad Dominum,

minum,& charitate ferventissima illum amate, honorate, & laudate, quia hæc est pars optima, quam Maria elegit, sedens secus pedes Domini, quæ non auferetur ab homine in æternum. Sed tanto ardentius post hanc vitam amatur Christus, quanto perspicacius ejus intelligitur bonitas. Sed non est opus meæ parvitatis, vos admonere de singulis, dum habetis sacræ institutionis libros notissimos, & pium patrem pastorem vestrū præsentem, qui vos viva voce melius admonere poterit, quam mea series litterarum. Tamen, ut debitam vobis ostenderē charitatem, paucis vos apicibus appellare studui, ad cognoscendam in vos meæ dilectionis fiduciam. Præfato itaque patri cum omni humilitate obedite. Ille habet rationem reddere solicitudinis suæ pro vobis, & vos obedientiæ vestræ in illum æqualiter rationem reddere habetis. Ille pro vobis in magno positus est periculo: vos pro illo magna charitate intercedere studete, ut mercedem pro vobis habeat apud Deum, & vos requiem cum illo habeatis in regno Dei. Filiorum eruditio laus est magistrorum, profectus gregis merces est pastorum. Divina auxiliante gratia custodite vos fratres, in omni castitate, humilitate, concordia & charitate, onera vestra invicem portantes. Omnis sermo malus & impudicus & impatiens, & inutilis ex ore vestro non procedat, sed quæ sunt sancta, pia & justa, & vestræ condigna sanctitati, ad exhortationem audientium loquimini. Et semper Deus honorificetur in ore vestro, & quæ ad pacem pertinent veram, tota sectamini intentione, & Deus pacis erit vobiscum. Luc. c. 10.

Aquila Pontifex, quem Albinus germani nomine dignatum, Juvaviensium pastorem appellat, Joannes est Episcopus, Salisburgensi sedi à Bonifacio, cum Bojas dioeceses distingueret, præfectus. Amat quippe Albinus hos ingenii lusus sectari, Carolum fere Davidis, & alios item sæpe aliis effictis nominibus compellans. In Aquila plana & manifesta ratio, cum Evangelicæ historiæ scriptorem Joannem illa volucris designet. Eâdem figurâ sequens epistola ab Albino ad Joannem ipsum scripta est.

Charissimo germano Aquilæ antistiti, Albinus salutem. Si mihi gerulus gratus occurrisset, sæpius tuæ scripsissem dilectioni, ut litteris implerem, quod verbis non potui, & charitatis dulcedinem, lingua tacente, apices monstrarent. Hoc dedit Deus absentibus in solatium, ut per chartas loqui potuissent, & necessaria proferre in cor alterius, dum animus gravi carcere corporis circumseptus, suæ naturæ velocitatem explicare valet, indices litteras fraternus amor sibi invicem dirigeret. Quid de gloria sanctorum dicendum putas? Ubi nulla tarditas sarcinæ corporalis, quæ voluntati obsistit, quin quod placeat impleat. Quid est hoc sæculum nisi miseria, & velut umbra fugax, & seducens Epist. 35. f. non valet.

delectatio? Festinemus tota mentis intentione ad illam requiem, quam nullus dolor perturbat. Ascendamus per gradus charitatis ad illam civitatem, in qua Deus solus Rex regnat in æternum, in qua tota beatitudo sine ulla miseria viget & valet. Vt ad illam pervenire mereamur, eodem auxiliante Rege, nos invicem exhortemur, & velocior charitatis cursu, tardiorem admonitionis sedulitate trahat. Tum etiam fraterna diligentia socordiam castiga, vel tuæ sanctitatis precibus jacentem releva, ut fraternæ dexteræ ducatu, non lassescat in via veritatis, qui huc usque se volvebat in sæculi cœno. Veniens veniebam ad sancti Amandi protectoris nostri dulcissimas mansiones, quærens amatorem meum, ut ejus dulcissimo eloquio refrigerarem animam meam: sed quia needum de nido Juvavensi avis optata evolavit, misi hanc invitatoriam obviam illi chartulam, ut nostram agnosceret prosperitatem, vel suam nobis præsentiam designaret. Fidelis amicus diu quæritur, vix invenitur, difficile conservatur, cujus dulcedo omnes sæculi superat jucunditates. Quid divitiæ sine amicis? Avarus aurum quærit, & quid in auro nisi species vana? Nonne unus panis esurienti melior est, quam mons aureus? Aurum prodesse potest danti, non possidenti. Ideo demus divitias in præsenti, ut in futuro possideamus illas, nam pauperis manus gazophylacium est Christi. Nullus melior custos divitiarum est, quam Christus. Proficientem te, charissime frater, divina auxilietur gratia in æternum.

Vt visum hæc tantæ vetustatis monumenta Salisburgensi ecclesiæ asserere, haud ab re duxi, verbis quoque ipsis, ut ab Albino tradita perscriptaq; sunt, referre. Neq; vereor, ne quis plus justo à rerum ordine declinatum existimet. Celebris Salisburgi S. Amandi ædes, dulcissimæ appellationis nomine ab Albino designatur, in qua S. Maximi & sociorum cadavera condita fuisse, libro tertio narravimus. Joannes verò Episcopus, Pipino adhuc vivente defunctus, Virgilium successorem habuit. Comes Sidonius, Batavensi cathedra post Vivilonem potitus est. Virgilius, etsi omnem pastoris & curam & laborem gnaviter obiens, qua tamen erat animi demissione, ut Episcopi nomen dignitatemq; reciperet, toto biennio reluctatus, vix tandem, continuis provincialium Episcoporum precibus persuaderi potuit. Interim vicaria Dobdæ cujusdam opera usus, in iis quæ honori & ornamento Episcopis magis, quam oneri censentur, nam in hunc eum finem secum adduxerat. Episcopus appellatus, Dobdæ Chimensis insulæ procurationem contulit. Neque de cætero quidquam antiquius habuit, quam sacra, sacrorumq; splendorem asserere. Ingentis, & posteris quoque admirabilis molis basilicam, plurium annorum opere exædificat, Pontificiam cathedram, quæ

Pag. 94. Ex catal. Salisburg. & Batav. Vita S. Virg

Cum an. 1181. S. Virgilii sepulchrum detegeretur, imago

quæ ad D. Petri monasterium adhuc fuerat, ibi collocat, Ruperti simul & Cunibaldi & Gisilarii corporum reliquias religiosè transfert, ut loco nimirũ reverentia accederet, tum sibi successoribusq; Episcopis tanquam speculum, quod ante oculos situm semper inspicerent, proponeretur. Sæpe à Chetimaro evocatus, recurrentibus identidem armorum motibus impeditus, venire distulit, sed præstanti virtute legatos in Carantanos misit, Modestum Episcopum, Vatonem, Reginbertum, Gozarium, Latinum presbyteros, Richardum diaconum, & clericos præterea aliquammultos, qui Christianam religionem per omnem provinciam ita procurarent, ut ne quâ à sanctorum patrum decretis, præceptorumq; traditionibus discederent. Ecclesiæ Mariæ virgini in Solvensis oppidi ruinis & Liburnia, tum aliæ alibi positæ. Latinus, qui Salisburgum redierat, post Modesti obitum iterũ ac tertium remissus est, tum Madalous, & Varmanus etiam presbyteri. Recrudescente verò à Chetimari morte bello, sacerdotibus ejectis, provincia Christianis sacris per aliquot annos caruit, donec postulante, qui provinciam deinde tenuit, Valtunco, Virgilius denuo Heimonem, Reginbaldum, Majoranum, Gozarium, Erchenbertum, Reginardum, Augustinum & Guntarium, nec enim piget tot nominum asperitatem ascribere, pluribus commeatibus submisit. Barbaricæ tandem superstitioni radicitus exstirpandæ, & confirmandæ pietati, cujus fundamenta isti jecissent, se ipsum itineri accingit. Mira omnium ordinum gratulatione exceptus, agris, vicis, oppidis tota provincia lustratis, concionibus ad populum passim habitis, ecclesiis dedicatis, & clericis ad sacros ordines lectis atque initiatis, ad Hunnorum usque fines, ubi Dravus Danubium illabitur, pervasit, tam crebra tamq; splendida ubiq; virtutis & sanctitatis impressa relinquens vestigia, ut eum omnis Carantanorum posteritas Christianæ fidei doctorem & Apostolum concelebret. Atque hæc certis annorum spatiis digerere, suscepti operis ratio admonebat, sed negligentia commentariorum unde haurienda fuere, premimur. Hactenus liquet, in Pipini & Caroli tempora, quæ sive exequuti, sive mox exequuturi sumus, incidisse.

depicta est carmine reperta est, Virgilius templum construxit schemate pulchro. Vita S. Virg. c. 5.

Variè hæc nomina in antiquis codic. scripta extant.

Pipinus Carolum & Carolomanum filios reliquerat, uterque Rex appellatus est. Berta mater, Langobardicas nuptias majori conciliatura, anno septingentesimo septuagesimo in Italiam proficiscens, iter per Boicam tenuit. Minore sub finem sequentis in ipso ætatis & fortunæ flore rebus humanis erepto, imperii summam ad unum Carolum devolvitur. Thassiloni LVITPVRGA uxor erat, Desiderio Langobardo Rege nata, ea GVNTHERVM prius, THEODONEM anno septuagesimo secundo peperit. Theodonem Hadrianus Pontifex salutari lavacro abluit,

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXX.

DCCLXXI.

LVITPVRGA GVNTHERVS THEODO SEXTVS. DCCLXXII.

Ado, Reg. Aim. l. 4. c. 68.

MS. S. Emmer. Steind alii.

cum parentes Romam, religionis opinor caussa, adiissent. Nam qui Thassilonem in Caroli comitatu eo venisse pertendunt, præterquam quod duos annos interjiciant oportet, mihi haud temere persuadent, sive Bojum, quo erat in Francos animo, sui ipsis tam prolixam potestatem fecisse, sive Carolum ejus opera Langobardico bello usum, qui Desiderii filiam in matrimonio haberet, quod tamen utrumque sit consequens, ex Ticinensi enim obsidione Carolus Romam profectus est.

Joã. Steind. msf. S. Emmer. & alii. S. pag. 93. Catal. Episcoporum Sabionensium sic habet. S. Cassianus, S. Ingenuinus. S. Constantius. Præconius, sive Procopius, Constantius. Vrsus. Pigencius. Projechus, Maturninus. Marcellus. Valerianus. Agnellus. Anrihanus. Antonius. Laurentius. Joannes. Alims.

Domestici annales, Carantanos eodem anno à Thassilone victos atque subactos memorant. Rem tantam, nam ea ingens fuit Boicæ potentiæ accessio, verbo strictim significasse satis habentes. Valtuncum, quem Bojis volentibus regnasse, Virgilii amicitia ostendit, prius obiisse, in dubium, apud me quidē non venit.

Bojorum inde concilium Prid. Id. Octobr. Dingolvinguam indictum. Alium prius conventum Aschaimi actum, sunt qui scripserint, cujus ego nulla adhuc satis certa detego vestigia. Affuere Dingolvingæ Episcopi, primo loco Manno Nuenpurgensis ecclesiæ, quæ postea Episcopos habere desiit, diœcesis magna pars Augustanæ Vindelicæ conjuncta & inserta est. Alimus Sabionensis post hunc. Quo fit, ut Sabionum in Thassilonis potestatem cum bona soceri gratia concessisse, & Boicæ rursus contributam fuisse existimem. Habuit illa à Cassiano, quem puerorum stylis confossum narravimus, complures Episcopos, inter quos Ingenuinus & Constantius sanctitatis fama claruere, reliquorum nuda tantum nomina, atque ea sæpe incerta, supersunt. Alimum Virgilius Salisburgensis: hunc Visericus Batavensis sequitur, qui Sidonium, & Antelmum decessores habuit. Reginoburgo Simpertus, Garibaldi successor venit. Vltimus Heres, Frisingensis post Erimbertum & Josephum Episcopus, idem Aribo & Cyrinus, unus tribus nominibus appellatus: nisi verius unum idem nomen, trium linguarum interpretatio est. Nam hoc quoq; non præter institutum enucleabitur. Erbon & arbon, majoribus heredes dictos, qui nobis erben sint, eo Otfridum, Germanicorum scriptorum antiquissimum, Warbon voci erbon, tanquam similiter cadenti, in carmine opposuisse: accrevisse mediam i, ex prisci sæculi consuetudine, quod crebrum vocalium interjectum, contra quam hodie fit, nostri olim aucuparentur. Aribonem itaque, Latinè nil nisi heredem esse. Quod is ipsum scilicet respexit, utroq; in vocabulo in Corbiniani vitâ conjuncto. Quin longius progressus, cum in syllabo Hebraicorum nominum, qui sive Hieronymo, sive Bedæ auctoribus tribuitur, Cyrinum cum heredis interpretamento reperisset, quam verè, sacræ linguæ gnari sciunt, hac quoque elegantia, ut tum sentiebant, delectatus, se sub finem vitæ S. Emmerammi Cyrinum dixit. Vnde nemini adhuc suspi-

Otfrid. l. 4. 6. *Ioh then adalerbon, Sed tho thesan Warbon.*

Cap. 39. *Ego Aribo Heres, licet indignus, ipsius Frisingensis sedis Episcopus.*

Hebræis *ioresli* heres est. Sed Cyrini etymologiæ color ex Græco sermone peti potest, siquidem Jurisconsulti heredem tanquam herum dictum contendunt. Instit. de her. qual. & differ.

ſuſpicari in mentem venit, eam ab Aribone ſcriptam: nec nobis quidem fortaſſe ſuboluiſſet, niſi lectione Arnolfi admonitis, à quo cum Cyrinum eundem Heredem eſſe didiciſſemus, facile fuit & Aribonem componere & tot diverſorum nominum cauſſas inveſtigare atq; eruere, ipſius præſertim Cyrini indicio, qui Joſephum ſive Joſeppum, deceſſorem ſuum diſertè nominat, ad Joſephum Friſingæ ante Aribonem ſediſſe, ex illius eccleſiæ tabulis comperimus. Abbates præterea tredecim Dingolvingæ præſto fuere: qui quibus tranſcribendi monaſteriis, parum ex antiquis monumentis liquet, neque ſine his bene recentiorum fidei creditur. Reliquorum procerum nomina non ſunt prodita. Acta, ſive actorum fragmenta verius, magnæ navis laceras tabulas, ex veterrimis membranis, priſcam pietatem venerati, huc transferemus, mutato nonnihil ordine; hinc enim initium ducendum eſſe, res opinor loquitur.

DE CONCILIO, quod Dux Thaſſilo apud Dingolvingam celebravit.

Regnante in perpetuum Domino noſtro JESV Chriſto, in anno vero XXIIII. regni religioſiſſimi Ducis Thaſſilonis gentis Bajoariorum, ſub die conſulem, quod erat II. Id. Octobr. atque anno ab incarnatione dominica DCCLXXII. Indic. X. Divina præflatus inſpiratione, ut omne regni ſui prænotatus Princeps collegium procerum coadunaret, in villam publicam Dingolvingam nuncupatam, ut ibidem tam regulare moderaret in ſancto habitu cœnobium virorum & puellarum, quam Epiſcopales moderaretur obſequias, inſuper gentis ſuæ inſtitutiones legum per primatos imperitos, univerſa conſentiente multitudine, quæ reperit diuturna vitiata, & videbantur abſtrahendo evellere, & quæ decretis placerent componenda, inſtituerentur. Inter tot verò collegia ſacerdotum, devolutis Epiſcoporum & Abbatum in præſentia paginis, regularis ordines vitæ, atque canonum normas, vel decreta patrum, nullis comprobare quiverant teſtimoniis, ut monachis parochi commendari deberent, vel publica baptiſmatis obſequia, niſi forte pro periculo mortis, & nihil eorum implerent commorandi negotio. Excepto viciſſitudinis villarum propriarum ſingulis annis obedientialibus curis commiſſio, ab Abbate proprio fuerint determinata. Vnde ab univerſis Abbatibus facta profeſſio, ut minimè titulis popularibus ſe ingerere depellerentur, & hæc omnia, cui commiſſæ ſunt plebes, ſub poteſtate Epiſcoporum permanerent, ſicut in ſanctis ſynodis, vel decretis priſcorum patrum, perarata comprobatur conſcriptio. Ab Epiſcopis verò ſimili modo, & nihilominus prælatis ponderaverunt ſententiis, ut erga eos charitatis gererentur curæ, ita ut canonica auctoritas confirmat, & ſpiritualis concordia de-

Arnolf. Comes epiſt ad Burcardū Abbatem to. 2. antiq. le[illegible]. *In geſtis videlicet domeſticis clariſſimi patroni noſtri Emmerammi martyris, dudum à quodam, qui ſe Cyrinum & Her[illegible]em nominat, Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopo, ut puto rectè ſcriptis.*

Quidam XXII. habent, ſcriptorum errore. Membr. XXIIII. Rectè; cum Thaſſilo an. 749. Dux appellatus fuerit.

Pro *ſub die conſulem* fort. leg. *ſub die Caleſti* quæ Prid. Id. Oct. incidit. Etſi barbaro ævo, interdū diem & conſulem, indefinitè ſcimus poſita.

primates & peritos.

diuturnitate.

parochiæ.

Excepto ſi.

deberent.

prolatis.

 dia de-

dia declarat. Hoc peracto concilio, & ab universis uno ore confirmato, it si quis de eâdem institutione deviare præsumpserit, â collegio eorum alienetur, usque iterato examine, id est publico synodo.

HÆC SVNT DECRETA, quæ constituit sancta synodus, in loco, qui dicitur Dingolvingen, Domno Thassilo mediante.

De die dominico ita constitutum est, ut tali honore habeatur, sicut in lege scriptum est, & in decretis canonum, & si quid præsumpserit frangere contra legem, aut decreta canonum, tali poena subjaceat, sicut ibi scriptum est. De hereditate, quæ tradita est ad ecclesiam, ita constituit, ut quisquis hereditatem suam ad ecclesiam ante donaverat, aut postea donaverit, si quid mutare voluerit, chartam suam habeat ita scriptam, ut locū & tempus & personam habeat, aut tribus testibus fidelibus & nobilibus testificetur. Si sacerdos non habeat chartam nec testem, ut prædiximus, tunc sicut in lege Bajoariorum, & judex judicat, sic defendat. De eo quod Episcopi juxta canones, & Abbates monasteriorum juxta regulam viventes, ita constituit. De eo quod sanctæ moniales, quæ in servitio Dei sunt, ita constituit; Vt nullus ausus sit in conjugium & in matrimonium ducere. Aut si quis ausus fuerit, contra decreta canonum, ita componat, sicut canones decreverunt. De eo quod jus ad legem quam habuerunt in diebus patris sui, nobiles & liberi & servi ejus ita donaverunt, ut firma fieret. De eo quod ut si qui de nobili genere de hereditate sua dare ad sanctuarium Dei, in sua potestate esset, nec mutaret, in perpetuum. De eo, quod ut servi Principis qui dicuntur Adelscalhe, ut suam habeant Weregeldam, juxta morem quem habuerunt sub parentibus, & cæteri minores Weregeldi juxta legem suam, ita constituit. De eo, quod parentes principis, quodcumque præstatum fuisset nobilibus intra Bajoarios, hoc constituit: Vt permaneret & esset sub potestate uniuscujusque relinquendum posteris, quam diu stabiles foedere servassent apud Principem, ad serviendum sibi, & hæc firma permaneret, ita constituit. De eo, ut nullus hereditate sua privetur, nisi per tres causas, quas in pacto scribentur, propter homicidium, hoc est, ut quisquis hominem Principis sibi dilectum occiderit, ob injuriam Principis, & ad calumniam, hominem componet secundum legem, tunc privetur hereditate sua. De eo, quisquis mulierem nobilem acceperit in conjugium, & non præscivit, ita constituit, ut iterum libera esset, dimittat servum, & postea non redigatur in servitium, sed esset libera. De eo, quod etsi quis de quocumque reatu accusatus ab aliquo, potestatem accipiat cum accusatore suo pacificare, si voluerit, antequam pugnam quæ Wehadinc vocatur, permittat.

De eo

ut si quis

publica.

si quis.

poenæ.

viventes sint, ita cōstituit. Cōstitutio autem excidit.

sanctimoniales, Hic quoque aliquid excidit.

Hęc manca & corrupta sunt, ut etiā sequētia pleraque.

dare vellent.

Adelschalk, nobilis minister. Weregelda & Were-geldus, æstimationis pretium.

Poenit. Rom. tit. 4. c. 17. *precium tuum, id est, Wirigeldum tuum.* Vbi perperam Wireldum legitur. Grat. sive Pal. 17. q. 4 c. 26. ex conc. Trib. etiam *Wirigildum* ha-

De eo, quisquis de nobili genere deprehensus fuerit de illis I I I I. causis,. de quibus supra diximus, si ille hereditate sua portionem pro illius criminis reatu perdat, uxor autem illius, suo jure non privetur, ita constituit.

De collavdatione, quam Episcopi & Abbates in Bajoaria inter se fecerunt, pro defunctis fratribus. In Christi nomine. Notitia, qualem convenientiam gentis Bajoariorum Episcopi & Abbates inter se fecerunt: quorum nomina infra perarare stylo decrevimus. Id est, Manno Nujuenpurgensis civit. Eps. Alim, Virgilius, Wiserich, Sintpreht, Heres, Episcopi. Opportunus, Wolfpreht, Adalpreht, Ato, Vto, Lantfrit. Albune, Ruothart, Ernest, Reginpreht, Volchanhart, Perhkoz, Sigido, Abbates. Vt eorum quis de hac luce migraret, unusquisque superstitum Episcoporum vel Abbatum, pro defuncto, in domo sua Episcopali vel cœnobio c. missas speciales, & eodem numero psalterio cantare faciat: ipse verò de propria persona sua xxx. speciales missas compleat, vel à religiosis sibimet subjectis, implere omnino prænotatum faciat numerum, presbyteris sive monachis, cum de hoc sæculo migraverint, Episcopus seu Abbas, uno presbytero vel uno monacho, xxx. missas speciales, totidem psalteria faciant celebrari.

conc. Trib. etiam *Wirigildum* haber, ubi vetust. edit. pro voce non intellecta, *Renaldum* præferunt. quæ in pacto scribētur. Secunda & tertia caussa cur quis hereditate privandus, videntur excidisse. quisquis servus mulierem. fort. Wehe dinc, pro Webrding illis I I I. causis, de quibus supra diximus, ille hereditatis suæ. psalteria.

De popvlaribvs legibvs.

Prænotatus Princeps, universo concordante collegio, hic constituit. Vt nullus à provinciæ suæ mancipium limine venundare, vel proprium vel fugitivũ, præsumpserit. Et si quis hoc decretum non observaverit, Weregeldo suo culpabilis remaneret. Vt nullus furtivam rem, tam in equis & aliis quadrupedibus, quam in reliqua supellectilia extra finem Bajoariorum venundare, vel machinis diabolicis extra minandi, insidiis tegi, ut si quis hoc præsumpserit, XL. sol. componat in publicum. Vt quis domum, tam liber quam servus, altius effoderit, & ibi occisus fuerit, sine compositione in sua damnatione permaneat. Si autem supellectilia abstulerit de eadem domo, & eo fugiente in curtem vel extra curtem, hic cui damnum intulit consequitur, & interfecerit, pari subjaceat sententia. Similiter qui liberum vel mancipium suum furaverit, & cum comprehendere minimè quiverit, & ibidem interfecerit reum, superior permaneat sententia. Sed tamen ea genera trium homicidiorum, debita signa vicinis suis, & his qui assistunt, insignet. De pugna duorum, quod Wehadinc vocatur, ut prius insortiantur quam parati sunt, ne forte carminibus, vel machinis diabolicis, vel magicis artibus insidiantur. Qui supra prædictæ pugnæ, quod Chamfwic diximus, peracto judicio, se simili vindicta erigere contra querentem præsumpserit, sacramentum quod ante id dicitur, juret in ecclesia, cum

sic constituit. Deest aliquid. Insegnare. Ital. docere. An Wehrdinc. dicimus.

Formula juramenti sacrament. extat leg. Aleman. tit 6.
ita dicat.
debes.
abstuli.
vice.

tribus nominatis sacramentalibus. De eo quod Bajoarii Stapsaken dicunt in verbis quibus, ex vetusta consuetudine paganorum idolatriam reperimus, ut deinceps non aliter, nisi indicat qui querit debitum, Hæc mihi injustè abstulisti, quæ reddere debet. Reus verò contra dicat, Nec hoc abstulisti, nec componere debeo. Iterata voce requisito debito, dicat, Extendamus dexteras nostras ad justum judicium Dei, & tunc manus dexteras uterque ad cœlum extendat. Vt nullus furtivam rem suscipere, vel intra terminum abscondere præsumat, qui hoc fecerit, XL. sol. componat. Vt hi qui Ducali manu liberi dimissi sunt, ad eadem cogantur judicia quæ Bajoarii Vrtella dicunt. Vt hi qui in ecclesia libertatem conquirebant, deinceps, tam ipsi quam eorum posteritas, in secura libertate permaneant, nisi forte sibi ipsimet insolubile damnum inferant, quod componere minimè quiverunt. Qui ex eis occidentur, pretium eorum his solvatur ecclesiis, ubi liberi dimissi sunt. Liberi qui ad ecclesiam dimissi sunt liberi, vel per chartam acceperunt libertatem à Rege si occidantur, LXXX. sol. componantur ecclesiæ, vel filiis eorum, in dominico XL. sol compon. Si ancilla libera dimissa fuerit per chartam aut in ecclesia, & post hæc servo nupserit, ecclesiæ ancilla permanet. Si autem libera Bajoario servo ecclesiæ nupserit, & servile opus ancilla contradixerit, abscedat, si autē ibi filios vel filias generaverit, ipsi servi & ancillæ permaneant, potestatem exinde non habeant. Illa autē mater eorum, quando exire voluerit ante annos III. liberam habeat potestatem; si autem III. annos induraverit opus ancillæ, & parentes ejus non exadomaverint eam ut libera fuisset, nec ante Comitem, nec ante Ducem, nec ante Regem, nec in publico mallo, transactis tribus Kalendis Martis, post hæc ancilla permaneat in perpetuum, & quicumque ex ea nati fuerint, servi & ancillæ sunt. Qui furtivam, quod zougenzuht dicitur, super furem comprobare nequiverit, furtivo compon. more. Qui resisterit domum suam, quod selisuchen dicunt, qualem rem querenti resistebat, talem compon. In publico XL. sol. Qui manum immissionem resisterit, quod hantelod dicitur, XL. sol. solvat in publico, & ipsam rem quærenti reddat. De his qui supradictis homiciis debita morte in furto repertis, Vt si quis hujus interfecti parentelæ, eum qui suo scelere captus est, vindicare tentaverit, à propria alode alienus efficiatur. Et si quis signum, quod est sigillum, inhonoraverit, vel hujuscemodi injuncta minimè impleverit, prima vice arguetur, secunda XL. sol compon. III. suum Weregeldum. IIII. extraminetur ab acto officio. Vt si quis judicium furti in bina vel terna reprehensione non damnaverit, & eum diabolico lucro dimiserit, ut per illum quasi conparticeps, pauperum

Vrtheil, sententia.
Bajoaria.
ancillæ.
exeundi.
Exadomaverint, hoc est, liberali caussa vindicaverint, & ex domo eduxerint.
Mallum & Placitum conventus est.
K. Martiis, quæ solemnes apud Francos, agendis cōventib.
zeugenzucht. selbsuochen.
homicidiis.
reperti.
Alode, prædium jure mācipi, opponitur bonis beneficiariis, sive feudalibus.
Extraminetur ab acto officio. Depellatur magistratu quem gerebat. & reum,

spoliis

ſpoliis ditarentur, tot ſceleris, quod commiſerint ante oculos Dei & angelorum efficiatur, & nihilominus cujus fraudem fecerit, quaſi proprium componat debitum. Vt ſi quis in virtute conjunctus, à conjuge propria adulterina ſeparatus fuerit, ejusq; ex cognatione conjugis, propter eandem dimiſſione, quæ eum perſequi tentaverit, à proprio alienetur patrimonio. Vt nullus poſt tonſuram, capillos uſu populari nutrire præſumat: nec velata, relicto velo, ſæcularem habitum ſumat. Vt ſi quis vel qua in hoc vitio reperti fuerint, aut corripiantur, aut excommunicentur.

ditaretur, tot ſcelerũ quot reus efficiatur cui fraudem.

dimiſſione quis.

Concilii acta & decreta hactenus. Quæ quamtumvis rudia, & pleriſq; locis obſcura, nec nobis ſatis intellecta, tamen mutari religio prohibuit, ne antiquitate conſecratis manus attuliſſe cenſeremur: qui enim hoc genus monumenta, ſuavi & Latino ſermone interpretari maluere, eos multo labore quæſitam eruditorum lectorum gratiam non tenuiſſe animadvertimus, quod ſibi quisque ipſi credere, quam alienam fidem ſequi malit. Porrò multa in iis ſunt, quæ Thaſſilonem, ut eſt inſatiabilis humanus animus, quamquam opum & potentiæ magnitudine, atque regia cognatione, Francicorum Ducum facile primum, altiora jam tum ſpiraſſe oſtendant, viam ad eos conatus munientem, qui poſtmodum erupêre. Nec regni vocabulum de nihilo interjectum, nam concilia conventusq; cogere, & leges condere, Regum nimirum apud Francos munus, à quorum etiam initiis annorum numerus iniri ſolitus; quod ſibi Thaſſilo propalam utrumq; ſumpſit. Principis idem & Ducis nomen promiſcuè ferens, Principis tamen libentius & crebrius uſurpavit, quod Ducis magis obnoxia appellatio haberetur. Itaq; Leo Oſtienſis, Herchempertum in Langobardica hiſtoria auctorem ſequutus, Archiſum memorat, cui Adalperga altera Deſiderii filia matrimonio juncta fuit, eâdem de cauſſa abdicato Ducis titulo, qui ſuperioribus omnibus ſuffecerat, primum ſe Beneventi Principem nominaſſe, & ab Epiſcopis unctum, corona uſum eſſe, diplomatis ſacratiſſimo palatio, quod reges ſolent, aſcripto.

Leo chron. Caſin. l. I. c. 10.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXIII.

Carolus anno ſeptingenteſimo ſeptuageſimo tertio, ab Hadriano adverſus Langobardos evocatus, in Italiam venit, Deſiderium, quod ſui copiam extra munitiones non faceret, Ticini obſedit. Sequenti, deditionis neceſſitatem expreſſit, & regnum Langobardicum, quod ſupra ducentos annos in Italia ſteterat, ad Francos tranſtulit. Rex cum conjuge captivus ductus, Adalgiſus filius fuga Conſtantinopolim evaſit. Bojo & Beneventano ſoceri calamitatem miſerari licuit, Carolum virtute & fortuna florentem, palam laceſſere neuter tum auſus eſt, etſi ingentes de cætero ſpiritus alerent. Sed angebatur inprimis Luitpurga, ferox

DCCLXXIV.

Omnium ſcript. conſenſus.

& vin-

Sangall. de vita Caroli l.2.c.26. hoc repudium inter causas belli Langobardici numerat.

& vindictę cupiens fœmina, quæ sororis prius injuriam, cui Carolus anno, postquam uxorem duxit, repudium renunciaverat, nunc patrem de regio culmine ad tantam humilitatē dejectum indignissimè passa, virum nec nocte nec interdiu conquiescere sinebat, donec paulatim animum, à Francis antea etiam alienum, in consilia traxit, quorum temeritas, Desiderio nulla ex parte opitulata, Bojorum fortunam ad Langobardicæ modum depressit. Quod quidam, fidem & auctoritatem veterum nihil reveriti, Thassilonem Langobardis à Carolo præfectum, atque adeò Regem appellatum prodidere, eos perspicuè ineptire, neque tam vana, quam absurda & stulta scribere compertum, qui dictis refutentur dignos non habeo. Virgilius basilicam Salisburgi absolutam, VIII. K. Octobr. dedicavit, & corpus S. Ruperti, de priori sepulchro exemptum, una cum sociorum presbyterorum corporibus, honoris caussa in eam intulit. Arenpekius Thassilonem eodem anno, quem regni ejus vigesimum septimum perperam habet, concilium Prid. Id. Octobr. coëgisse narrat: nobis id unum videtur, quod ante biennium, veteris exemplaris fide retulimus. Septuagesimo quinto, Visericus Batavensis Episcopus morte functus, Valdericum successorem habuit.

Jo. Steind. Magnus presb. & vit S. Virg. Hund. fundamenta an. 767. jacta, templū intra an. 12. absolutum, 13. dedicatum scribit. Nos vetustioribus credimus. Aren. l.2.c.35. Steind. Catal. Batav.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXV.

DCCLXXVIII.

Ado, Reg. Ann. Fuldens. & Franc. Vita Caroli M. mon. Egolism. Eginh. Sigeb. Aim. l.4.c.72.

Carolus triennio post, Ibanalarabi Saraceni accitu, florentissimum exercitum duobus itineribus in Hispaniam duxit: pars cui ipse præerat Pompelonem, munitam sub Pyrenæis montibus urbem cepit, muros, ne qua unquam obsequium exuendi oriretur fiducia, solo tenus dejecit, victricia arma per omnem provinciam circumtulit. Ibero deinde vado trajecto, auxilia Bojorum, Langobardorum, cæterarumq; fœderatarū gentium, quorum longe maximus erat numerus, alia via progressa, ad Cæsaraugustam recepit. Ibi explicato agmine, & ostentata obsidione, civitatem opulentissimam & potentissimam sic terruit, ut datis obsidibus, & pacto grandi auri pondere, ultrò se imperata facturam polliceretur. Ingens expeditionem sequebatur gloria, nisi eam vulnus in reditu acceptum, hebetatam imminuisset. Longo agmine exercitus inter arcta Pyrenæi ducebatur, ubi ad summum evasum, Vascones, tecti opaco nemorum, verticem insidebant, ii primos taciti transmittunt, ad sarcinas & impedimenta ex insidiis consurgunt, postremos summa vi invadunt, loco & armorum levitate superiores, Francos in subjectam vallem agunt præcipites, ut magna cædes adita, eorum qui restitere nullus superfuerit, impedimenta direpta sint. Neq; Carolus angusto præruptoque saltu, aciem vestigio temporis in pugnam obvertere, nec, ingruente nocte dilapsis cum præda latronib⁹, cladem postea ulcisci potuit. Cecidere, præter promiscuum vulgus, Eghartus regiæ mensæ præpositus, Anselmus Palatii Comes, & Britannici

Eginhard.

littoris

littoris præfectus Rutlandus, bellandi virtute inter primos illius ævi, sed veras laudes monstrosæ fabulositatis scriptores deterunt.

NAAMAN.

Iidem NAAMANVM Bojorum Ducem desideratum tradunt: princeps Turpinus, Naamani cadaver in Galliam revectum, in campis Aylis ad urbem Arelatem, à se conditum asseverat, cœmeterio, quod multa præterea millia ceperit, eorum qui tunc cæsi sint. Campi lapidei ad Rhodani ostia, quorum crebra est apud veteres geographos, nec ea fabularum immunis mentio, levibus ingeniis fingendi materiam præbuere. Sed si tamen Naamani Boji nomen his auctoribus recipimus, quo propendeo, quando inaniter excogitando caussa non fuit, in eo saltem offensum, quod genti imperasse creditus, eo ipso tempore, quo Thassilo præerat, consortis si quis unquam impatiens: cujus auspiciis auxiliares copias in Hispaniam duxisse, & se, fortiter agendo, in Caroli amicitiam insinuasse, posterorumq; memoriam emeruisse, magis ex vero sit. Nam etymon quoque, si quis hujus argumenti tenuitate capitur, vernaculo sermone submissionis notam continet. Atque hæc quidem foris. Domi alius interim luctus Principalem domum funestavit. Major filiorum Thassilonis Guntherus, Laureaco sub brumam venatum egressus, in raræ magnitudinis aprum forte incidit, propter fontem & piscinam, quam hinc nomen traxisse ajunt: comitibus per sylvam dilapsis, animum solitudine non despondens, venabulo objecto, feram strenuè excipit, & luculento vulnere conficit: ipse vicissim à dolore & furore percita consauciatur, ambo in eodem vestigio corruunt. Ibi canis latrantis indicio repertus, magnæ indolis adolescens, miserandum suis in tam tristi exitu præbuit spectaculum. Pater quantum maximum potuit, sepulturæ honorem habuit, templo cum monasterio magnificentissimè excitato, & amplissimis reditibus instructo, quod à præfluente Chremsa nomen traxit. Valdericus, Virgilius & Simpertus Episcopi dedicarunt, Hadrianus Pontifex, Agapiti Prænestini martyris corpus, Roma honoris caussa dono misit. Veteres tabulæ dedicationem in annum Thassilonis tricesimum, Theodonis primum, indictione prima conferunt. Quo cum plerique annales refelluntur, de superiori anno consentientes, tum apparet, Theodonem fratris morte non dubium heredem, mox à patre collegam, in partem dominatus ascitum esse. Sunt verò in antiquitatis memoriam injurii, qui levi suspicione nixi, quod diploma de monasterii constitutione (istis orationem appellare placuit) Guntheri nomen non habet, id ex omni narratione contendunt expungendum. Propensus in religionem & sacras ceremonias Thassilo, Salisburgensi etiam sedi multa ipse contulit, multa aut subditi conferrent indulsit, quæ ab Arnone diligenter annotata sunt. Matseum præterea,

Turp. c. 30. & ex eo Vincent. l. 25. c. 13. & 21

Plin. l. 3. c. 4. Solin. c. 8. Mela l. 2. Strabo l. 4. citatis Aeschyli versibus.

Na-hman, ad verbum, post-virum vertas.

Mſ. de monast. Bojor. Annales Chremsmunst.

Extat Frisingæ liber magnus tradition. scriptus ann. 1187. in quo etiam an. 30 Thassil. cum 1. Ind. comparatur, & ad eandem rationem an. 25. cum Ind. 11. Item an. 26. cum Ind. 13. ubi intelliger licet priorē partem anni 26. concurrisse cū Ind. 12. posteriorem cum 13. Quod verò in eodem libro comparantur anni Thassilonis 11. 12 27. 32. cum Indictionib. 11. 12. 1 13. alterutros numeros vitiatos, manifestū est.

præterea, Thierhauptum & Chiemſeum virginum, nam duplex eſt, monaſteria condidit: pleraque antea condita vectigalibus auxit, ſic ut horum quoque vulgo auctor habeatur. Fert enim & urbium & monaſteriorum ſæpe ratio, ut modica initiis, auctibus æſtimentur, & confuſa temporis diuturnitate memoria, poſthabitis conditoribus, eorum nomina celebrent, quorum maximè ope creverint. Quidam multa extra Boicam adjiciunt, de quibus nobis minus liquet: tum intra non pauca, quæ certiores commentarii, Thaſſilone recentiora eſſe evincunt. Sive qui huic tribuunt omninò errant, ſive quod priusquam monaſteria ædificarentur, eccleſiæ iis locis ſteterint, in quas ille munificus: excuſatione cum probabilitatis, tum adverſus ſcriptores humanitatis plena. Anno ejus triceſimo ſecundo, Adaluncus, Hiltipaldus, Kerpaltus & Otakirus fratres Schlierſeum inſtituerunt. Eodem Principe, annus in incerto eſt, Scheftlarium Walchericus, Garſium Boſo, Au Baldunus & Robertus presbyteri condidere. Hæc Arno Garoz & AWam nominat. Apud quem Zottinge quoque cellam (monaſteriorum ea antiquitus appellatio) à Guntario Comite, in S. Stephani honorem tum conſtructam, & cellulam ad Caofflain, ubi fratres manibus laborare ſcribit, reperio: vocabulis locisque mihi quidem adhuc ignotis, niſi ſi Zotinge Oetingam ex Arenpekio interpretamur, & Caofſtain Kopfſtein eſt. Per hæc tempora, nam ne de anno planè conſtiutam, ſcriptorum diſſenſus obſtat, quorum alii ad annum ſeptuageſimum ſeptimum, quidam ad octogeſimum quartum revocant; per hæc igitur tempora, corpus S. Valentini Epiſcopi, quod Langobardi Majis Tridentum tranſtulerant, Tridento ad Batava, agente Thaſſilone, ut quæ vivo debebatur, ſaltem mortuo ſedes redderetur, delatum, in crypta ante fores ædis maximæ, inter duos muros conditum eſt. Arenpekius reliquias Tivilonis quoque Epiſcopi, quem ſancti honore dignatur, Laureaco Batava devectas ſcribit. Aribonem de S. Corbiniano cura coquebat, cujus corpus Friſinga abeſſe eo indignius rebatur, quod ſatis compertum haberet, cum Majis ob unam Valentini venerationem ſepeliri voluiſſe, nunc conditione mutata, nihil eſſe, cur longinquo & deſerto loco diutius inhonorus jaceret. Synodo coacta, poſt triduanum jejunium & continentes preces atque ſacrificia, piorum plerique per ſomnum moniti ſunt, relationem à Deo probari. Tum provincialium Epiſcoporum & Thaſſilonis ipſius uſus conſilio, honeſtiſſimos eccleſiaſtici ordinis viros Majas legat. Quibus ad tumulum pervigilantibus, noctu ingens fragor, in tonitrui morem, ſereno cœlo auditus. Mane corpus à venerabundis exhumatum, integrum & incolume vivido colore apparuit, ut hominis magis ſomno, quam morte, ante

Marginal notes:

Extat dipl. in cod. mſ. Friſ. quod etiam Hundius retulit. Datum, *Sub die Cōſul: quod fuit* XII. *Calend. Februar. Indict.* XII. *Regnante Domno Thaſſilone An* XXXII. Sed mendoſus inſcript. numerus, III. Indictio reponenda eſt.

Arno in annot.

Arenpek l. 2 c. 34.

Joan. Steindel, & magnus presbyt. Arenpekius ab utroq; diverſus videtur.

Meminit huj9 tranſlationis incertus auctor, qui de invent. S. Valentini ſcripſit, Surii tom. 4. Sed is Thaſſilonē cum patre Grimoaldi perperam cōfundit.

Ex vita S. Corb. ab Aribone ſcripta c. 39. & ſequent.

ANN. post CHR. NAT. DCCXIX.

ante tot præsertim annos depositi, speciem ferret. Feretrum subiere viri religiosi, tanta alacritate, ut pedibus euntes equitatus honori & custodiæ additus, ægrè assequeretur. Cum alia per viam signa edita, tum illud insignem admirationem habuit, ut pompa eo loco substitit, quo Corbiniani sanguinem conditum supra diximus, [Pag 139.] qui crucem præferebat, hastile terræ fixurus, vasculum forte imprudens pertudit, inde liquidissimus iterum sanguis, colore à recenti nihil differens, fluxit. Res digna existimata, cujus memoria exstructâ ecclesiâ servaretur. Frisingam appropinquanti, Thassilo cum Episcopis & apparatissimo omnium ordinum comitatu obviam processit, ibi sacrum pignus ædi Mariæ virginis inter sacros hymnos illatum est.

Atrox interea odii Luitpurga, quæ patre inulto vitam omni [Sigebert. an. 780. Annal. Fuld.] exitio acerbiorem duceret, quod Carolus Romam religionis nomine proficiscens, Germania excessisset, vindictæ occasionem obvenisse existimans, maritum ad rebellandum, nullo caussæ emolumento impulit. Vix enim animum nudavit Thassilo, cum [ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXI.] Hadrianus Pontifex, gliscens incendium veritus, interq; initia restinguendum ratus, sequenti statim anno, Formosum & Damasum, utrumque Episcopum, legatos in Boicam mittit: Carolus [Reg. Sigeb. Ann. Fuld. Franc. & mss.] Richolfum Diaconum, & Eberhartum pincernarum præfectū adjungit. Hi Thassilonem, sacramenti, quod Pipino & filiis dixisset, admonitum, facile ad officium revocant, ita ut fide & obsidibus acceptis, vim abfuturam, Vormatiam ultrò veniens, se Carolo præsens sisteret, jusjurandum etiam novaret, & sacramenti sanctitati duodecim delectorum obsidum pignus adjiceret, rata fore promissa, tum adversus Carolum, tum eos, qui in Caroli fide essent. Et obsides quidem, Simpertus Reginoburgensis Episcopus Carisiacum paullò post adduxit. [Jo. Steind. Catal. episcop. Eistad. Vunibaldum an. 760. Valtpurgim 7?6. obiisse narrant.] Idem annus Vilibaldum Eistadiensem Episcopum Non. Julii abstulit, Vunibaldo fratre & Valtpurgi sorore longè ante defunctis: omnibus cœlestes [ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXII] honores decreti. Eistadiensem sedem Gerochus tenuit. Octogesimo secundo Aribo Frisingensis Episcopus fatis concessit, [Catal. Frising.] Atto sublectus. Chimensis virginum ecclesia Kal. Septembr. de[DCCLXXXIII]dicata est. Tertio, S. Emmerammi magni operis basilica Re[Jo. Steind. Arenp.]ginoburgi à Simberto absoluta. Hildegardis Caroli uxor è vita [Ann. Fuld. alii.] abiit. Quam ut domi pernobilem, Suevam origine fuisse satis [Eginhardo Brusch. de monast.] constat, sic sunt qui Andecsii in Boica, matre Regarda Andecsensi Comite natam esse contendant. Fidem adhibere Theganus [Hund. in geneal. Theg. de gestis Ludov.] vetat, à quo Imma, Gotofridi Alemaniæ Ducis proneptis, Hilde[DCCLXXXIV]gardim peperisse, planè traditur. Anno octogesimo quarto Virgilius, Episcopus inæstimabilis sanctitatis & meriti, id enim à vitæ scriptore tributum elogium, posteritas consentiens approba- [Chron. Magni presb. Jo. Steind.] vit, leni morbo v. Kal. Decembr. decessit. Multa & mirifica, eaq;

 salu-

Catal. Salisb. alii. Vita Virg. corrupte habet *an.* DCCCLXXX. *4. K. Dec. reponendum ann.* DCCLXXXIV *5. K. Dec.* Ann. Hein. Steronis an. 1233. to. 1. ant. lect. Catal. Episc. Salisb. Catal. Reginob. habet Simpertum iniisse ann. 752. sedisse an. 32. sic itaq; consequens, obiisse an. 784.

ſalutaria pleriſque ſigna, ad mortui cadaver ſunt edita; verum ego nullum uni beneficio antetulerim, quod Carantanis Chriſtianæ fidei myſteriis erudiendis vivus præſtitit. Gregorius nonus Pontifex, divorum numero poſt aliquot ſæcula publicè aſcripſit. Salisburgenſibus juxta Rupertum, patronus & tutela colitur. Bertricus ſucceſſor, vix toto anno ſuperſtes, ſedem morte vacuam Arnoni tradidit; cujus primum opera & illuſtri apud Carolum Leonemque Pontificem gratia, Archiepiſcopatus dignitas in eam commigravit. Tum Simpertus quoque è vita diſcedens, triſte ſui Reginoburgenſibus deſiderium reliquit. Et verò tot continuata præſtantiſſimorum antiſtitum funera, iram divini numinis, haud paullò certius, quam quævis prodigioſæ monſtrorum facies, denuntiabant, cum his tantis columnis, ruina qua Thaſſilo non multò poſt præceps concidit, validè ſuſtineri potuerit & fulciri. Male cum Carolo ſarta gratia, tanquam ruptis compagibus, ſubitò diſſiliit, Liutpurgæ rurſus impulſu, ſatis credo: etſi veterum annalium hîc quoque mira eſt jejunitas, neq; nos recentium ex ingenio copiam moramur. Thaſſiloni illud perincommodè accidit, quod anno ſeptingenteſimo — ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXV.

Ann. Fuld. Regino, Sigeb. alii. — octogeſimo quinto, Saxoniâ poſt diuturnum bellum ſubactâ, Franci ea cura liberati, toto dein pectore in res Boicas incubuerunt. Carolus ſub exitum ſequentis anni in Italiam profectus, — ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXVI DCCLXXXVII

Ann. Franc. Regino, Aimoin. Steindel. Arenpek. Mſ. alii. — Romam octogeſimo ſeptimo pervenit. Ibi Arno Epiſcopus & Henricus Manſeenſis Abbas, Hadrianum Thaſſilonis nomine adeunt, ut pacem iterum cōmunis pater conciliet rogant. Nec detrectavit operam Pontifex. Vt verò copioſa oratione Carolum perſuadere aggreſſus eſt, ſtatim ſibi eo labore ſuperſedendum intellexit, reſpondente quippe Rege, nihil ſibi pace antiquius vel antehac fuiſſe, vel nunc quoque eſſe, cujus rei luculenta dederit teſtimonia, quæ nihil opus cōmemorare, ſe multa expertum, quo Thaſſilonem religione fœderum in officio contineret, quod fruſtra fuerit, culpam certè præſtare non debere. Quin ipſe Hadrianus, pacis conditiones nunc coram inter præſentes diceret, eas ſe, pro veneratione, qua Apoſtolicam ſedem ſemper proſequutus ſit, recepturum polliceri. Tum tergiverſari legati, neque ſe ea mandata domo afferre, neque ſine mandato rem tantã, qua Principis obſtringatur fides, ſpondere. Apparebat magis moram bello, quam id quod prætexebatur, quæri. Iratus itaque Pontifex, Thaſſilonem, quiq; ejus partes ſequantur, diro anathemate percellit, niſi ſanctitatem ſacramenti, quo Pipino prius nexi, nunc Carolo teneantur, per omnia ratam habeant. Simul eum per hos ipſos legatos ſeria admonitione obteſtatur, etiam atq; etiam quo progrediatur cogitet, nam ſi porrò pervicacia & perfidia animo indulgere pergat, ſe Carolum & Francos,

Deo

Deo & S. Petro auctore, jam nunc crimine ſolvere, cædes, incendia, rapinas, quæq; alia mala bellum ſemel motum conſequantur, in ipſius caput recaſura, ipſum omnium ſcelerum ſupplicia luiturum. Legatis dimiſſis, Carolus loca ſacra veneratus, benedictione à Pontifice accepta, in Germaniam revertitur. Ibi indicto Vormatiam conventu, proceribus, cum reliqua Italici itineris acta narrat, tum de ſubdola Thaſſilonis legatione, manifeſtis indiciis ab Hadriano deprehenſa, adjicit. Re quamtumvis compertâ, placuit tamen ire, qui Thaſſilonem adhuc percunctarentur, quid illi tandem animi, ecquid pareret poſtremis Pontificis monitis, jusjurandum vel nunc reſpiceret, & ſe concilio, imperium coram accepturus, ſiſteret. Cum nihil pro ſano reſponderetur, officium armis & metu viſum repetere. Bello ergo decreto, maximus trium exercituum apparatus fuit, quibus Boica, quacumque Francis adiri poſſet, (cum à tergo Hunni clauderent) peteretur. Rex primum in campis Lycatibus ad urbem Auguſtam caſtra poſuit; Thuringi, Saxones, quique Franci ad orientem colunt, Pferingam in Danubii ripa tenuere: Pipinus Caroli filius, Tridenti patris juſſu ſubſtitit, copias Italicas quas ducebat, Bauzanum præmiſit. Poſtquam ſe Thaſſilo undique tanquam indagine cinctum circumſpexit, nec quæ domi ſperarat præſidia reperit, Bojis Franco fidem ſemel datam, quod jus fasque inde ſtaret, non mutantibus, neque ullis artibus in defectionem trahendis, ſerò intellexit, quam non ſuarum virium hæc eſſet concertatio. Caroli clementiam tentare unum ſupererat, cui in caſtra veniens, peccatum faſſus, nec quidquam quod imperaretur detrectans, ſe ſuaque permiſit. Carolus, quanquam jure iraſci poterat, hominem cognatum pœnitentia ſatisfacere paſſus, veniam dedit. Clientelæ ſacramentum iteratum, & tredecim obſides, inter quos Theodo filius, præſens pignus fidei toties irritæ, traditi. Thaſſilonem Regem appellatum, domeſtici annales habent, & tumuli quoque carmen affirmat: ſed nec quo tempore, nec per quam occaſionem, ſat planum proditur. Ego ambitionem diu agitatam, demum in apertum exiiſſe cenſeam, cum Francico imperio palam excuſſo, manifeſtè rebellatum eſt, cujus rei Regium ipſum nomen quædam veluti teſſera, ut aptè Eginhardus in Caroli vita ſcriptum reliquerit, bello celeriter & excitando & finiendo, hoſtis qua ſuperbiam qua ſocordiam cauſſam præbuiſſe.

Quod quidam ſcripſit, Boicã à Thaſſilone Carolo cum ſceptro traditam, cui homo inſculptus, vereor ex ingenio eſſe. Otho Friſ. l. 1. c. 5. 6. de Frid. & Gunt. l. 1. Regna per gladium, provincias per vexillum, Epiſcopatus per ſceptrũ tradi oſtendunt.

Conditur hac fovea, quem pie Christe bea. Thaſſilo Dux primum, poſt Rex, monachus ſed ad imum Idibus in ternis deceſſerat iſte Decembris.

Annal. Franc. & Fuld Reg. Sigeb. Eginh. Aimoin. Et præcipuè Mſ. anonymus, quem Theodulphum ſuſpicamur.

Ann. post Chr. nat. DCCXXXIIX.

Luctuoſus rei Boicæ annus ſubſequitur. Efferatior in dies Luitpurga, acuebat enim iras petitæ obtentæq; veniæ indignitas mirum in modum, maritum uſque muliebriter inculpare, mollitiem ignaviamq; objicere, qui ſervitutem ſub umbra fœderis pati paratus, nullo vindictæ, nec libertatis quidem deſiderio angeretur. Neque ille perpetuis conjugis querelis, ut erat uxorius, diutius

Æmilius inter cauſſas odii Luitpurgæ fratrem Adalgiſum cæſum perperam recenſet, A-

diutius repugnare sustinens, jam nova consilia coquebat. A quibus populares vehementer abhorrere, proximo tumultu expertus, eo descendit, ut nec Hunnorum inimicissimæ Bojis gentis opem adversus Francos implorare dubitaret. Quamquam minus hoc, illud altioris indignationis, & impotentissimi animi indicium, quod admonitus periculi, quo obsides & Thedonem inprimis involveret, auditus profiteri, se facile decem etiam Theodonum capita, si totidem dentur liberi, infirmando Francico fœderi impensurum, quo ut se teneri patiatur, ne propriæ quidem salutis aspectu adduci possit, nam ut nunc res habeat, mori quam vivere utique satius ducere. Ab Hunnis auxilia prolixè promissa, nulli in tempore fuere usui. Cum enim Carolum Thassilonis cœptum non falleret, quod dicta factaq; ejus multa, quæ non nisi ab inimico & irato proficisci possent, emanassent, nihil moratus, concilium Ingelhemum indixit: Franci, Boji, Langobardi, Saxones, cæterique provinciales convenere. Thassilo accitus, nihil adhuc parati habens, se judicio necessariò exhibet. Ibi Bojorum potissimum testimoniis premitur. Objectum, quo tempore superiori anno Regi fidem jurejurando astrinxerit, aliud ore promptum, aliud pectore habuisse conditum; nam & suos monuisse, qui conceptis tum verbis una jurarint, mentem eodem modo injuratam gererent. Additum de pactione cum Hunnis inita, de insidiis amicis Regiis structis, de vocibus ad violationem fœderis spectantibus, non perplexè jactis. Quorum omnium Luitpurga fons & caput sit. Æmilius Vitechindum Saxonem, acerrimum Francici nominis hostem receptum, frustra adjicit, Vitechindus quippe ad Normanos, hoc est, Danos profugit, itague Normanos absurdè Noricos interpretatus, eosdem Bojos censuit. Cum nullum accusationis caput negaretur, concilium præterea in memoriam rediret, exercitus ante annos viginti quatuor Pipino Rege, ab eo deserti, quod ipsum (Herisсliz Francorum leges appellant) capitale haberetur, reus confessus, majestatis omnibus sententiis, acclamatione damnatus est. Intercessit Carolus. Lenem animum respectus vicissitudinis sortis humanæ subiit, & miseratio Principis nuper florentis, longè supra eos, qui nunc de ipsius capite judicarent, tum propinquitatis etiam maximè jus valuisse, proditum. Accidentem ad genua, neque jam quidquam excusantem, quam rebus ipse suis conditionem dicat, quod porrò vitæ genus instituere cogitet, interrogat. Ille cœnobio condi suppliciter orat, actæ ætatis delicta inter monachorum choros lachrymis piaturus. Assensum. Habitum una cum filio attonsus mutat. Laurissa utrumque accepit, monasterium in Rhenensi pago, ut tum loquebantur, à Cancore Comite, ante annos amplius viginti ædificatum: nam qui Laureacense ad

dalgisus enim hoc quidem anno, sed Thassilone demum Principatu exuto, victus & cæsus est.

Heriscliz sive *Herisliz*, scissio exercitus. Leg. Franc. l.4. c.73. & capit. Car. l. 3. c.70. *Quicumque absque licentia vel permissione Principis, de hoste reversus fuerit, quod factum Franci herisliz dicunt, Volumus ut antiqua cōstitutio, id est capitalis sententia, erga illum puniendum custodiatur.*

Monach. Egolism. *Monachi ambo falli sunt, in Olto monasterio, ubi S. Bonifacius requiescit.* Nimirum Laurissa in insula Aldēmunster. Sed S. Nazarii nomē

ſe ad Danubium malunt, quod Thaſſilonem ſtruxiſſe ajunt, nominis ſimilitudine decepti errant. Nunquam fidem habuiſſet Carolus, quantumlibet monacho, in Boica ad Hunnorum fines degenti. Eginhardus diſertè, evocatum, non permiſſum redire narrat. Et ſepulchrum Lauriſſæ viſitur. Neque illi adverſus magnorum auctorum teſtimonia audiendi ſunt, qui pugna victum, captum, objectu ignitarum pelvium cæcatum tradunt. Reliquum vitæ tam religioſè Aimoinius egiſſe ſcripſit, quam lubenti animo monaſterium ingreſſus ſit: dubia apprimè & ancipiti ſententia, ſed quam domeſtici annales opportunè in commodiorem partem interpretantur, nimirum eluiſſe benefactis ſuperiores maculas, & propitiando numini aſſiduam adeò operam navaſſe, ut mortui etiam monumentum ſignis divinitus editis illuſtratum claruerit. Quod, quoniam ſe religioni lubens multumq; precatus mancipavit, etſi ſerò, atroci & difficili ſuo tempore, profectò ab Aimonii oratione non abhorret; nec à cætera quidem Thaſſilonis pietate, niſi qua illum odium in Francicum nomen tranſverſum egit, diſcrepat. Exitus Agilolfingorum imperii is fuit, anno ducenteſimo octogeſimo poſtquam Theodo primùm pedem in Boica poſuit: ſtirps inter Germanicas ſine controverſia vetuſtiſſima & nobiliſſima, in cognomine Theodone Thaſſilonis filio extincta eſt. Carolus paucos Bojorum, qui cum Thaſſilone ſenſerant, exilio multat. Luitpurgam monaſterio incluſam, magis conjicere, quam vetuſtis teſtimoniis confirmare poſſumus. Æmilius prius mortuam, quam maritus monachum indueret, ſcriptum reliquit; unde hauſtum, non ſatis comperio. Sanè nec veri ſpeciem obtinet, & ille cætera laudatus ſcriptor, multa ſibi in Boicis imperitè permiſit, haud dubiè in nulla hiſtoriæ parte negligentiùs verſatus. Bellum interea Hunni, pro eo ac cum Thaſſilone & Luitpurga convenit, ſumma ope paraverant, neque arma, quæ non tam Bojorum gratia, quam prædæ ſpes & cupido induiſſet, illis celeritate oppreſſis, exeunda, quin jam Franco accola, acrius etiam exercenda rati, ingentibus ſimul duobus exercitibus in Forum Julium & Boicam impetum faciunt. Vtrobique rejecti. Bojis victoriam ceſſiſſe in campo, cui Iboræ nomen, Grahamanum & Odoacrem Regios legatos, cum auxiliaribus nonnullis Francis affuiſſe, Regino auctor eſt. Hunnis ea res rabiem magis quam audaciam incendit, contumeliæ enim viſum propius, ab iis victos eſſe, quibus ſe auxilio veniſſe dicerent. Collectis iterum copiis, irarum pleni redeunt, & vindictam popularium ſuperbè profeſſi, primo concurſu à Bojis & Francis, haud majore momento quam antea pelluntur. Ibi cædes omnia obtinet, ſi quos fuga hoſti armato eripuit, pleroſque Danubius, tranare conatos, merſit.

pro Bonifacii reponendum, ex annal. Lauriſheim. conſtat.

Aim. l.4. c.80.

Vion. l.4. c. 6 & 27. Thaſſilonē ſub veſte laica ita vixiſſe ſcribit, ut ſanctorum catalogo poſt mortem aſcribi meruerit. Theodonem presbyterii honore fuiſſe decoratum. Sed fides apud eos auctores eſt, quos ille non niſi recentiores nominat.

Multa in hac cauſſa Æmilius imperitè, multa perturbatè, multa abſurdè, ſed omnium caput eſt, quod Bojos eosdem Avares, eorumque conſanguineos Hunnos eſſe dixit.

Ado, Aimoin.

CARO-

Carolus Magnus.

Carolvs magno tumultu levi opera compresso, Boicam adit, Reginoburgi recentē provinciam ordinat, descriptamq; Comitibus, hoc est Judicibus regendam tribuit, leges veteribus addendas proponit, quas ex membranis supra laudatis, subjicimus.

Pag. 161.

Erant in eodem ms. codice alia etiam Cap. quib9 præscriptum, *In lege Salica mittēda sunt.* Quæ quod privatim ad Bojos non spectarent, non visum exscribere. Eorum vero quæ hic proponuntur, nonnulla in collect. Capitulor. à Pithæo editor. extāt l.3.c.22 23.24. append.2.ad l.4.c.2. lib. 9.c.138. 139.140. 141.

Capitula quæ Dns Karolus serenissimus addere iussit.

Vt bannum ipsius quis libet irrumperet, componere debeat. Vt ecclesia, viduæ, orphani vel minus potentes, pacem rectam habeant, & ubicumque infractum fuerit, LX. sol. componatur. Vt raptum vel vim per collecta hominum & incendia, infra patriam, nemo facere præsumat, & qui hoc commiserit, LX. sol. in bannum nostrum compon. Similiter & qui jussionem regiam in hostem bannitus irruperit. Hæc capitula in assiduitate, reliqua autem reservata sunt Regibus, ut ipsi potestatem habeant nominativè demandare, inde exire debent. De dineralibus, Vt si quis eos * Regi componantur. Similiter de his qui per chartam in ecclesia juxta altare dimissi sunt liberi, cum XL. sol. compon. Regi. Hi verò, qui per chartā ingenuitatis dimissi sunt liberi, ubi nullum patrocinium, & defensionem non elegerint, similiter Regi compon. cum XL. sol. Vt clericum nemo recipere audeat sine consensu Episcopi sui; & si eum aliquis acceptum habet, quando licentia ipsius Episcopi fuerit, aliter non faciat, nisi cum ejus præsentiæ, perscrutandum si dignus fuerit, deducatur.

* eos occiderit.

nisi ut ad ejus præsentiam.

Hæc cap. nostra missi nostri cognita faciant omnibus in omnes partes.

Vt nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id est, scutum & lanceam portet. De latronibus, Quicumque post missam sancti Joannis latroni mansionem dedit, si Francus est, cum XII. similibus Francis juret, quod latronem, cum fuisset, non sciret, licet pater sit, fratres, aut propinquus. Si hoc jurare non potuerit, & ab aliquo convict9 fuerit, quod latronem in hospitio suscepisset, quod & ipse latro & infideles judicetur: quia qui latro est, infidelis est noster & Francorum, & qui illum suscipit, similis est illi. Si autem, audivit quod latro fuisset, & tamen nescit firmiter, aut solus juret, quod nunquam eum audisset, nec per veritatem nec per mendacium, eum latronem esse, aut sit superat9, si de illo latrocinio postea victus fuerit, aut similiter damnetur. Vt nullus comparet caballum, bovem, jumentum, vel aliud quid, nisi illum homines cognoscant, à quo venditur, aut de quo pago est, vel ubi manet, aut quis ejus senior. De adventitiis, Vt cum Missi nostri ad placitum nostrum venerint, habeant obstrictè quæsitum quanti adventitii sunt ad illorum missatico, & de quo pago sunt, & nomina eorum, & qui sunt seniores eorum. Simi-

Si Francus. Desideratur alterū membrū, Si Bajoarius.

infidelis.

ut simil.

Senior pro domino.

in illorum.

Similiter direximus Missos in Aquitaniam & Langobardiam, ut omnes fugitivos & adventitios ad nostrum placitum adducant. Quicumque ista capitula habet, ad alios Missos ea transmittat, qui non habent, ut nulla excusatio de ignorantia fiat, & hoc Missi nostri ante nativitatem Domini omnibus cognita faciant. Inprimis omnium jubendum est, ut habeant Ecclesias eorum justitias, tam in vita illorum, qui habitant in ipsis Ecclesiis, quamque in pecuniis & substantiis eorum. Ast ut omnes Episcopi potestati, vel secundum regulam canonicam doceant & regant eorum ministeria, tam in monasteriis virorum quamque puellarum, vel in forensis presbyteris, seu reliquo populo Dei. Vt viduæ & orphani & minus potentes, sub Dei defensionem, & nostro mundeburdo pacem habeant, & eorum justitia. Episcopi cum Comitibus stent, & Comites cum Episcopis, ut uterque pleniter suum ministerium peragere possit. Vt latrones vel homicidæ seu adulteri vel incestuosi, sub magna districtionem & correctionem sunt correpti, secundum eo Wabajoariorum velle. De rebus proprensis, Vt ante Missos & Comites nostros & Judices veniant, & ibi accipiant finitivam sententiam, & in antea nullus præsumat alterius rebus proprendere, nisi magis suam caussam quærat ante Judices nostros, ut diximus, & ibi recipiant quod justum est. Etsi aliquis voluerit dicere, quod justè ei non judicetur, tunc in præsentiam nostram veniant. Aliter verò non præsumat in præsentiam nostram venire, pro alterius justitia dilatandum. Quod non amplius de illis justitiis Missi nostri ad præsens modo faciant, nisi de temporibus Thassilonis seu Luitpirgæ: exceptis illis qui avi & genitoris nostri * vel ad nos venerint. Et marca nostra secundum quod ordinatum vel scaritum habemus, custodiant, una cum Missis nostris.

hæc.

Ecclesiæ earum.

Hæc manca & corrupta.

forensibus.

defensione,

justitiam.

districtione & correctione sint. secundum Bajoariorũ leges, aut aliquid simile.

veniat.

hiatus videtur.

nar. am.

Arno Notitiam sive descriptionem prædiorum Salisburgensium, cujus auctoritate non semel usi sumus, isto etiam anno, volente, ut ait, Carolo, collegit.

Huc Reginonis verba pertinent, *Carolus Ratisbonam venit, ibique marcas & fines Bajoariorum disposuit.*

Atque hæc nos nunc quidem habuimus, quæ priscis monumentis eruta & in certos annos tributa descriptaq́; de rebus Boicis, à prima gentis origine ad Agilolfingos pulsos, memoriæ mandaremus. Quibus sicubi levior & incertior aliqua alicui conjectura intermixta videbitur, nam conjecturis interdum, tanta rerum temporumq́; caligine, sanè nitendum fuit, is meminerit, nos neque eas præstare unquam induxisse animum, & æquos tamen judices de illis ipsis ferré posse. Hac interim fidei conscientia conquiescere, quod nihil toto opere, pro certo non arbitrario à nobis pronunciatum confirmatumq́; usquam est, cujus gravis & locuples ex antiquitate auctor nõ queat excitari. Id enim consilium,

lium, magno popularis auræ detrimento, redimere tam non piguit, ut etiam fuerit ſtudium. Te nimirum, MAXIMILIANE Princeps, & ſecundum te cordatos lectores alios, quibus nihil ex vano hauſtum placere poſſit, non turbam ſpectavimus.

HOC INDICANDVM:

Extare locum l. 2. Rhetoricor. ad C. Herennium, quem Turnebus cladem vetuſtatis perſenſiſſe meritò ait, *Quaſi ſi quis ad Olympiacum venerit curſum, & ſteterit, ut mittatur, impudentesq́; illos dicāt eſſe, qui currere cœperint, ipſe intra carcerem ſtet, & narret aliis, quomodo Ladas Bojus cum Sicyoniis curſitarint.* Hunc nos, omnibus interpretibus depoſitum conclamatumque, etſi Bojus, aut Boiſcus, uti quidam legere maluerunt, Boica reſpicere videbatur, quod nihil ſani erui poſſe conſideremus, ſcientes præteriiſſe.

Turneb. Adverſ. l. 20. c. 25.

MARCI VELSERI
MATTHÆI F. ANT. N.
PATRICII AVG. VIND.

RERVM
AVGVSTANAR. VINDELICAR.
LIBRI OCTO.

VIRIS NOBILIBVS
ET ILLVSTR.
JOANNI VELSERO
BARTHOL. F.
CHRISTOPHORO ILSVNGO
MELCH. F.
AVG. VIND. II. VIRIS PRÆF.
VII. Virûmque collegio.

IAM olim mihi, Patres, dividiæ eſt, eam hiſtoriæ Auguſtanæ partem depoſitam quodammodo & deploratam jacere, vetuſtatiſque ſitu in dies magis ac magis obduci, cujus maximè claritudine omniũ oculi debebant perſtringi. Gentis & urbis initia dico, rerumque exinde ſeriem, quę per annos amplius quingentos quinquaginta ſub Romanis & Gothis, qui Romanos, veluti umbra corpus ſolet, conſequuti ſunt, ordine evenere.

Id dum ſæpe, dum diligenter cogito, factum aliquando, ut aliis ceſſantibus,

 ani-

animum tandem adjecerim periculũ facere, quatenus in hoc genere progredi liceret, homini nec ingenio acri, nec doctrinâ præstanti, neque otio profectò admodum diffluenti, qui solius diligentiæ fiduciam, reliquorum auxiliorum inops, in subsidium advocaret. Opus itaque audentius quam consultius fortasse aggressus, quid promôrim, in neutram equidem partem debeo statuere: Cæterum amici persuasere editionem patriæ dehonestamento non futuram. Credo quod in magnis interdum domibus viderint, dum marmor & æra, quæ ætatem ferant & perennent apparantur, signa ex argillâ etiam, ne bases vacent interim, pro tempore collocari. Ego me quantumcumque præstare potuerim præstitisse, hoc scio: exile dicat qui volet licet & tenue, nemo negabit, ausim tamen promittere, neq; eo elatus aut arrogans haberi verear, si eodem cives omnes enitantur, eâ quique viâ qua se patriæ plurimum profuturos sentient, nullam antehac fuisse Rempublicam, nullam futuram in posterũ, cui

cui vestra ista sit invisura, quæ vestræ non sit invisura. Superest tenello partui, nunc primùm in luminis oras enascenti, tutores petere, quorum ope fretus, pupillo rem salvam fore cõfidam. Ii vobis sospitibus longiùs nimirũ non conquirendi: quippe cũ nemo adeo ex populo civis sit, qui domum, liberos, fortunas denique universas, privatâ suâ curâ quam publico justitię, æquitatis, prudentiæ, fidei, moderationisque vestræ præsidio tutiores existimet, nihil mihi mentis, si potiores alios ullos patronos legere mavelim, ad illam pręsertim caussam tuendam, quę professione pietatis in patriam, nisi ego mihi frustra blandior, sive laudem, sive ut etiam secius exierit, sanè excusationem meretur. Valete, bono omnium publico. Augustæ Vindelicorum, Anno post Christum natum MDXCIII. IV. K. Octobr. qui est natalis à coloniâ deductâ, ut in his libris rationes inivimus, millesimus sexcentesimus sextus.

ARGVMENTA
OCTO
LIBRORVM RERVM
AVGVSTANARVM VINDELICARVM.

PRIMO, *exequuti sumus Rhætiæ & Vindeliciæ descriptionem: utriusque nominis & populi originem.*

SECVNDO, *historiam rerum Vindelicarum ante coloniam deductam.*

TERTIO, *disputationem de Augustæ Vindelicorum situ, qua contra Aventinum præcipuè imus. Conjecturas de urbe Vindelicâ ante coloniam deductam.*

QVARTO, *quæ ad coloniam extra urbis mœnia pertinent. Insignium Augustanorum uberem explicationem.*

QVINTO, *coloniæ Augustæ deductionem: Ædificia publica & privata; Reiq; publicæ constitutionem, quà religiosam quà civilem.*

SEXTO, *historiam ab anno coloniæ conditæ primo, ad annum usque* CCLXVI. *qui fuit annus Christi* CCLIV.

SEPTIMO, *historiam inde ad annum* CHRISTI CCCXCV.

OCTAVO, *historiam ad annum Christi* DLII.

Adjecimus Vetustorum aliquot scriptorum testimonia, quorum in his libris usus.

Antiqua præterea monumenta in tres partes tributa.

Quæ Augustæ extant,

Quæ in agro Augustano,

Quæ alibi ad res Augustanas spectantia.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber primus.

AVGVSTANAS origines ſcripturo, permagnum refert, Rhætiæ & Vindeliciæ ſitum primo loco conſtituere; id cum ignoratis confinium provinciarum terminis fieri nequeat, hinc potiſſimum ordiri placet.

Italiam, qua continens, pleraque enim ejus mare ambit, jam inde à priſcis temporibus non uno modo acceptam reperio. Qui leges & fœdera, populique Romani uſum ſpectavere, Rubicone fluvio terminarunt: Qui rerum naturam & ſitum, fines ad alpes promoverunt. Quam ſententiam ſequuti Polybius, Dionyſius Halic. Strabo, Solinus, Ptolemæus, & ante omnes M. Cato, cujus de alpibus verba apud Servium ſuperſunt, *muri vice tuebantur Italiam.*

Pol.lib.2. Dion.lib.1. Str.lib.5. Sol.c.8. Ptol.lib.3. c.1. Serv.in 10. Æn.Alpes immittet.

Germaniæ magnæ terminus Italiam verſus optimis & probatiſſimis geographis Danubius eſt. Ita Strabo, Solinus, Ptolemæus: ita etiam Tacitus & plerique hiſtoricorum ſcriptum reliquere. Quos nobis ſequendos opinor: Etſi Plinius prodiderit, Aggrippam Germaniæ adjunxiſſe Rhætiam & Noricum, quæ cis Danubium provinciæ ſunt, & quo tempore Agrippa ſcripſit, Romanis, uti videtur, nondum parebant. Jam ergo, cum Italia ad alpes, Germania ad Danubium pertigerit, alpes & planities ab alpibus ad Danubium, inter utramque ſitæ fuerunt.

Strabo lib. 7. Sol.c.32. Pto.lib.2. c.11. Tacit.de Ger. Plin. lib.3.c.5.

fuerunt. Quidam scripsere, id omne spatium Illyricorum fuisse. Nam Herodianus prodidit, solos Illyricos discrimen inter Italiam & Germaniam facere: Strabo, Illyrica à lacu apud Vindelicos & Rhætos incipere: Appianus clarissimè, *Romani verò non hos duntaxat, sed Pæones ultra eos, nec non Rhætios, Noricos, & Mysios qui Europam incolunt, & quoscumque alios his finitimos, qui Istrum à dextra navigantibus sese offerunt, vicissim ut Hellines à Græcis distinguunt, eosq; propriis appellationibus separatim nominant, cæterum communi vocabulo Illyricos omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neutiquàm (adhuc in ea persistentes) finem earum invenere nationum, sed ab Istri ortu usque ad mare Ponticum, quod sub tributo obtinent, Illyrici fines esse voluerunt.* Verum hujusce rei nulla apud Latinos scriptores prodita memoria, ideò vix certam affirmare ausim: Appiani eo levior auctoritas, quod sub finem librorum de bellis civilibus, res Illyricas sibi non satis compertas fateatur. Dionysius Alexand. ad dextram Danubii ripam primo loco Gerras, proximè Noricos, postea Pannonios posuit, ut totum hunc tractum, de quo nobis sermo futurus, Gerræ occupent,

Herod. lib. 6. Strabo. lib. 7. Appian. Illyr. Dion. de situ orbis v. 320.

Tot spectant Istro Boream vicinius axem.
At Notii Gerræ veniunt, & Norica castra.
Pannonii ac Mysi——————

Sed Gerræ, gerræ germanæ, neque unus Dionysius, à quo omnium scripta dissentiunt, me movere debet: propior existimanti sum, codicem sive librarium, quam auctorem fallere.

Cæteri gentes alpinas permultas enumerant, & cum alpinas dico, sentio tam gentes quæ alpes, quam quæ campos ab alpibus ad Danubium incolunt: nam Polybius olim scripsit, transalpinos ab alpinis non genere, sed loci differentia differre: Has verò adeò confusè & perturbatè enumerant, ut iis distinguendis homines docti, haud ita magno cum fructu, hactenus operam dederint. Constat quidem inter omnes, sic ut de eo non possit ambigi, quidquid à Danubii fontibus ad Oenum inter Italiam & Germaniam jacet, pertinere aut ad solos Rhætos, aut ad Rhætos una cum Vindelicis; isto ordine, ut Rhæti ad occidentem, Vindelici ad orientem solem vergant, hi Oeno, illi Danubii fontibus propiores sint. Sed cum utraque gens rursus in multos minutos populos divisa fuerit (civitates vocat Plinius) nemo hodie est, qui singulorum situs se exactè descripturum verè promittat: nimiopere dissentiunt, quæ antiqui de illis scripta reliquerunt, idque mirari magis, quam quid veri sit, discernere queas. Imo cum, ut quisq; Rhætorum Vindelicorúmve continebatur imperio, ita Rhætorum aut Vindelicorum nomine

Pol. libr. 2. Plin. lib. 3. c. 20.

nomine censerentur, jam neque istud de omnibus certò possumus cognoscere, ad quam ex alterutrâ gente pertinuerint. Id unū haud quaquam discrepat, limites in universum fuisse quos dixi. Fuere certissimi Danubius & Oenus: Italiam versus variè à gravissimis auctoribus definiti. Sic tamen, ut ea dissensio nostram narrationem non perturbare possit, Ideò rem mirè impeditam accuratius examinare supersedeo. Auctores qui hoc spatium solis Rhætis tribuere videntur, neque pauci neque obscuri. Inprimis Ptolemæus disertè ait, Rhætiam terminari ab occidente monte Adula, & linea quæ inter Rheni & Danubii capita, septentrione eâ Danubii parte quæ est à fontibus ad Oeni ostia, ab oriente Oeno flumine, à meridie alpium montibus supra Italiam extensis. Idem confirmant quicumque Rhætos Noricis confines, & Oenum inter utrosque fluere scribunt. Nam Vindelicos, qui inter Rhætos & Noricos constituendi erant, necessariò sive negligunt, sive Rhætorum partem arbitrantur. At in hac sententia sunt planissimè Plinius, Tacitus, Arrianus. Quorum potissima fides, quod priores duo Germaniam, posterior etiam Oenum viderit. Sic Dio sensit, cum Rhætos inter Noricos & Gallos jacere tradidit, Sic Solinus, Æthicus, alii permulti. Plin. lib. 3. c. 24. & lib. 4. c. 13. Tac. lib. 3. hist. Arr. in Indicis. Dio lib. 54 Sol. c. 34. Æth. cosm.

Eorum rursus qui inter Rhætos & Vindelicos partiuntur, neque numerus neque auctoritas ullâ ex parte inferior. Ptolemæus etiam hinc stat. Cum enim scripserit Lycum Rhætos à Vindelicis discernere, ostendit Vindeliciam inter Lycum & Oenum sitam esse: in quâ sententiâ quid ego desiderem, post videro. Plinius quoque inquit, Noricis conterminos esse Rhætos & Vindelicos. Strabo, Rhætos lacum paullum attingere, amplius Vindelicos. Rufus, Augustum constituisse limitem per Vindeliciam, Noricum, Pañoniam & Mœsiam. Denique hinc stant Vellejus, Suetonius, Eutropius, Horatius, Cum prodidere ab Augusto victos esse Rhætos & Vindelicos. Nam ut uno verbo absolvam, Quisquis Vindelicorum unquam meminit, inter Rhætos & Noricos sitos esse sensit. Plin. lib. 3. c. 20. Str. lib. 4. Vell. vol. post. Suet. Oct. c. 21. Eutr. lib. 7. Horat. Carm. lib. 4. Odis 4. & 14. Quæ cum se hoc modo habeant, tamen neque tot probatissimos auctores inter se committendos, neque Ptolemæum & Plinium tam somniculosos existimo, ut à semetipsis dissenserint. Accidit Rhætiæ, quod pluribus aliarum regionum nominibus, duplicem significationem recipere. Exempla illustria in promptu sunt. Asia tertia totius orbis portio, Asia etiam pars Asiæ, quam minorem plerique, Ptolemæus & Plinius Asiam propriam vocavere, Varro, *Nam & Asia quæ non Europa, in qua est Syria: & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & provincia nostra.* Var. de Ling. lib. 4. Sic Africa altera ex tribus orbis partibus, Africa quoque portio Africæ, ad mediterraneum

mare,

mare, Ptolemæo Africa propriè. Ita Cæsar initio commentariorum statim, omnem Galliam in Belgas, Aquitanos, & Celtas sive Gallos dividit. Eodem recidit, quod de Italiâ diximus. Et simili plane ratione, Rhætia est totus iste terrarum tractus, Rhætia etiam hujus tractus pars quædam, ad solis occasum spectans, quam Rhætiam propriam vocabimus, Plinii & Ptolemæi de Asia & Africa præjudicium sequuti. Et cum Rhætia major, præter Rhætiam propriam, Vindeliciam complectatur, apertum est rectè scripsisse, tum eos qui Noricos à Rhætis, tum qui à Vindelicis targi scripserunt, neque has sententias pugnare invicem. Vidit Horatius, quo loco Rhætos Vindelicos à Druso superatos indicat: significat enim Vindelicos in majori, quam diximus, Rhætiâ sitos esse,

Hor. lib. Oda 4.

Videre Rhæti bella sub alpibus
Drusum gerentem Vindelici————

Interpretes hæc mirè torquent: Nonnulli copulam *& Vindelici* addidere, alii subaudiendam annotavere, quibusdam *Vidêre* denuo subaudiendum visum. Interim fatentur, copulam ab optimæ notæ codicibus manuscriptis abesse, neque mihi dubium ex Horatii mente abesse, sensus enim quem sequimur simplex & apertus, tum est certissimus, & nostras rationes aptè confirmat. Ad eum modum Virgilius Hesperium Latium appellavit, quoniam in Hesperiâ Latium, Lucanus Libycos Mauros, Cinna apud Gellium Pœnos Psyllos, & habentur hujus generis sexcenta. Apud Acronem quoq; & Porphyrionem, quin & apud Servium Rhætos Vindelicos legimus, At unus omnium sensus est, omnes quippe Horatium sequuti.

Virg. Æn. 7. Luc. lib. 9. Gell. lib. 9. c. 12. Acr. & Porph. in Hor. Serv. in 1. Æn. atque intima cutus.

Atque hæc quidem satis clara & firma. Sed qui inter Rhætiam propriam & Vindeliciam limites statuendi, dissentientibus nobilissimis geographis, dubium. Ptolemæus de Lyco sensit, uti retulimus. Strabo contra, Vindelicos ad lacum Brigantinum usq; pertingere, non semel, *Rhenus quoque in magnas paludes, magnum lacum diffunditur, attingunt Rhæti & Vindelici.* Alio loco, *Prope hanc regionem origo est Istri & Rheni, ac lacus inter horum fontes situs, & paludes è Rheno effusæ. Lacus in ambitu habet stadia amplius* CCC. (numeri correctione indigent, D. aut DC. substituamus licet) *inq; eo est insula, qua pro receptaculo usus est Tiberius, navali pugnâ cum Vindelicis certans.* Rursus, *Lacum Rhæti exiguâ parte, majore Helvetii & Vindelici attingunt.* Demum, *Primum itaq; Illyrica exponamus, quæ & Istrum & alpes attingunt, sita in medio Italiæ & Germaniæ, incipientia à lacu qui apud Vindelicos & Rhætos.* Hinc fit, ut Brigantium, quam urbem Ptolemæus Rhætiæ propriæ, iste Vindeliciæ tribuat. Aventinus, & qui Aventinum

Str. lib. 4. & 7.

ducem

ducem clausis oculis sequi constitutum habent, quo Ptolemæo Strabonem concilient, "admonent imperitos apud hunc Vindelicos legere, ipsum Vindoligos scripsisse, quæ privata sub Rhætis gens sit. Verum quid alienius à Strabonis mente excogitari potuerit, nondum reperio. Interdum cogito, Aventinum ineptissimo præcipuè commento, experiri voluisse, quam patientes aliquando nacturus esset lectores. Nec enim certum aut clarum quidquam usquam, si quatuor hos Strabonis locos dubios & obscuros videri permittimus. Absurdum est id comminisci, Strabonem tam multa tam diligenter de Vindoligis, obscurissimi nominis populo (iis sanè, qui nulli fuere, nihil potest esse obscurius) cujus alius nemo meminerit, litteris consignasse, Vindelicos, quorum maximè illustre per ea tempora nomen fuit, tacitos præteriisse. Adde quod Licatios illorum esse ait; Licatios aut Licates ad genuinos Vindelicos omninò pertinere, non Ptolemæus, non Aventinus dubitat: Tum quod optimi codices Vindelicos constanter habent: Denique quod eos Strabo Rhætis ubique opponit. Sed ego nimis fortasse ineptus, si hunc solem lucere perneganti, rem manifestam rationibus persuadere aggrediar. Videndum potius, cum Ptolemæum & Strabonem dissentire constet, utrius nobis sententia sequenda sit. Neque magnopere ambigo, posterioris auctoritatem multis momentis in causâ præponderare. Sive ætatem inspicio, Strabo illius temporis æqualis, quo Rhæti & Vindelici ab Augusto victi, & perspicuè verum, utriusque populi fines tunc liquidius cognosci potuisse, quam cum in unam deinde provinciam conflati, alterum nomen, Vindelicum, ferme obsolevit: Ptolemæus longo intervallo ab hac memoriâ remotus. Si scribendi rationem, Ptolemæus pauculis verbis, quæ aliud cogitanti potuere excidere, has turbas commovit: Audio ea non nullos inducere tentasse, tanquam adulterina, quo consilio nos molestiâ, illum fortasse notâ liberassent, sed adversus omnium codicum fidem, nunquam mihi tantum licere velim: Strabo sententiam toties repetiit, ut si hanc aliquando controversiam exorituram præsensisset animo, vix puto explicatius & expressius quivisset testari: Quin & navalis pugnæ, quam Tiberius cum Vindelicis commiserit, meminit. Hæc si vera, ad lacum igitur Vindelici, sin falsa, vanissimum hominem existimabimus, qui non satis habuerit nos falsâ descriptione ludere, insuper mendacibus narrationibus in errore voluerit confirmare; cui tamen culpæ nemo unquam affinem suspicatus est. Cum adversario generatim & universè componere, atq; uter præferendus definire, non est animus: Nisi me tamen multa fallunt, valde apertum est, ut Ptolemæus in mathematicis disciplinis palmam aufe. at, Stra-

Avent. Annal. Bojor. lib. 2.

Strabonem in historicis, quæ geographiæ præcipua lux, longè præcurrere. Rhætica & Vindelica equidem ab his qui bello cum Tiberio & Druso interfuere, accepisse verisimile fit, adeò distinctè pleraque aliis præterita in litteras retulit; Tiberium etenim eruditorum hominum comitatu in expeditionibus delectatum, ostendit Horatius, & observavere grammatici, ad versum hunc,

Horat. lib. 1. ep. 3.

Quid studiosa cohors operum struit?

Respondendum deinde nonnullis, qui ut ambos culpâ liberent, Rhætos & Vindelicos aliter Strabonis, aliter Ptolemæi ætate divisos, probè utrumque ad suorum temporum rationem scripsisse existimant. Hi cum se aliquid putent dicere, nihil dicunt. Quod temere fingunt Rhætos, post Strabonem terminos à lacu ad Lycum protulisse, unde hauriunt, aut quomodo nobis persuadent? Imo quî fieri potuit, cum sub Romanis utrique degerent? An Romani novam divisionem inierunt? At quam latè Rhætia & Vindelicia patuere, unus præses præfuit (quod docebimus) utroque populo in unam provinciam, Rhætiæ nomine coacto. Neque suberat causa, cur in partes divideretur: si tamen aliqua, cur ab antiquâ divisione, & priscis terminis, qui ante constitutam provinciam, discessum fuisset? Collibuerit ita, certè utraque pars Rhætiæ nomen retinuisset, neque altera Vindelicum postliminio repetiisset. Nam eventus longè post comprobavit, bipartita Rhætia, primæ & secundæ cognomina accepit, Vindelicum nunquam recepit. Quin igitur quod res est, Ptolemæi peccatum agnoscimus liberè. Volens lubens fateor, nihil à quoquam de Ptolemæo tam magnificè & splendidè dictum, quin ejus excellens ingenium, & solers industria omnia exuperet: Perspectum tamen habeo, multa hoc tantum ingenium latuisse, multa industriam subterfugisse. Neque mirabitur, qui conditionem rerum, quas explicandas sumpsit, universi orbis, tum universam, tum privatas descriptiones, posuerit ob oculos. Si ipse redivivus detur, censuram ultrò agniturum, atque inconsideratam eorum levitatem, si qui sunt, qui aliter fieri potuisse persuasum habent, risurum existimo. Quot liceat illius errores manifestos colligere, ab iis, qui Germanica, Gallica, Hispanica, Britannica scripsere, observatos? Quoties hominem Alexandrinum in Italiæ descriptione, quâ unâ propter imperii sedem nihil illustrius, suggillant? Exempli loco non prætereo, apud Græcos Æthaliam, apud Latinos Ilvam insulam Italiæ adjacere legerat, duas credidit, quæ re verâ una eadem est, binomia Plinio teste, & uti credidit, in tabulas retulit. Neque dissimulo eundem in Strabone errorem, nisi codex corrupus, quem interpres eo loco aliâs suspectum habet: nam & mihi vix fit credibilis, in homine

Plin. lib. 3. c. 6.

Strabo lib. 2.

homine qui ſe Corſicam, Sardiniam, Æthaliam ſuis oculis vidiſ- Str.lib.5.
ſe, alibi teſtatum reliquerit. Sed quidquid hujus ſit, Quidquid etiam Ptolemæus in reliquis provinciis vel rectè vel perperam deſcripſerit, horum quæ in alpibus & trans alpes ſunt, imperitiſſimum fuiſſe palam eſt, nec quisquam tam ineptè ejus fautor, quin fateri neceſſe habeat. Liquido affirmare auſim, nullum eſſe ab alpibus ad Danubium flumen, nullum populum, nullam urbem, in cujus deſcriptione multis paſſuum millibus non aberrarit; ſive metiendi rationem, quæ ab occidente in orientem geographis longitudo, ſive alteram, quæ à meridie ad ſeptentrionem latitudo eſt, reſpicimus. Latitudinis errorem Aventinus Avent. in chorogr. Vindel.
agnoſcit, ex eo pendêre arbitratus, quod maxima alpium pars, ad nos præſertim vergens, neglecta, extima, quæ ad Italiam pertinet, tantum obſervata ſit: Hinc eveniſſe, ut integer aſſis (gradum appellant) interciderit. Certum habeo, multo largius peccatum eſſe, & teſtes chorographicæ aliorum tabulæ diligentiſſimè confectæ in manibus ſunt. Sed demus; ſanè hic unus gradus aliquot centena ſtadia conficit. Quis ergo tam iniquus, omnes finium regundorum lites iſto arbitro decidendas adhuc contendet? Cum præſertim etiam lacum, quem Strabo inter Rhætos & Vindelicos conſtituit, ignoraverit, nam Rheni fontem id loci conſtituiſſe apparet: Atqui vix eſt, ut hujus provinciæ quidquam perſpectum habere potuerit, quem lacus fluctibus, (Virgilii verbis utar) & fremitu marino aſſurgens latuit. Mela & Solinus, quamvis geographica breviſſimis verbis expli- Mela lib.3. Solin.c.34.
carent, neutiquam prætereundum exiſtimavere. Nec alium credo Nicolaus Damaſcenus voluit hiſtoriarum libro centeſimo octavo, uti Athenæus retulit, *circa montes alpium lacum eſſe* Athen. lib. 15.
in multa ſtadia porrectum. Sic profectò eſt, Ptolemæus qui verum terminum lacum neſciret, & præter Lycum, nullius Rhætici fluminis nomen inaudiſſet, hoc ſubſtituit, quod veriſimile crederet, confines populos potiſſimum fluvii alveo diſcriminari.

Vt itaque ad principium ſuum redeat oratio, Vindelici à lacu (Bigrantinum Plinii codices nonnulli, Brigantinum Plin. lib.9. c.17.
Solinus & Ammianus Marcellinus, Acronium ſive Acromum Amm.lib. 15.
Mela appellavit) ad Oenum, qua ſe in Danubium exonerat, pertingunt, hinc Noricum, inde Rhætiam propriam & Helvetios ſpectant: à Germaniâ magnâ Danubio arcentur: Fines in alpibus Italiam verſus vix exactè deſcribi poſſe opinor, Ptolemæus latiſſimo alpium vocabulo uſus eſt: Propius tamen vero, extremas tantum & humiliores coluiſſe, quod Strabonis hæc ſignificant, *Vindelici autem & Norici montana exteriora tenent*, fortaſſis hæc quoque, *Omnes, magis tamen reliquis Helvetii & Vindelici montanas incolunt planities.* Quæ cauſſa cenſenda

cur Vindelici Romanis ſero cogniti, neque eorum nomen ante Auguſti tempora & bellum auditum: Cum Rhætorum jam olim Polybius apud Strabonem meminerit. Proximum de utriuſque gentis origine, & quod conſequitur, nomine quærere. Diod. Sic. lib. 1. Ægyptiæ vanitatis eſt quod à Diodoro relatum, extare in Nysâ Arabiæ columnam Oſiridi Regi ſacram, quæ illum ad eos populos, *qui Arcto ſubjacent, usque ad Iſtri fontes* perveniſſe, & univerſum orbem peragraſſe ſignificet: niſi cui figmento velum demere, Oſiridem Solem interpretari libet. Fabulas etiam & obſcurorum auctorum excogitandi libidinem ſequuti, qui Adulam Iſtri filium Rhæticas alpes primum tenuiſſe prodidere: cum incorruptis hiſtoriarum monumentis, antiquiſſimi habitatores Liv. lib. 5. ab V. C. non niſi Rhæti tradantur. Quos Livius, Plinius, Juſtinus & Stephanus Tuſcorum propaginem conſentiunt: Plin. lib. 3. c. 20. Juſt. lib. 20. Stephan. in Onom. Livius ſonum linguæ, ut ut corruptum, Tuſcę originis teſtem citat. Id perperam quidam de Romano ſermone accipiunt, quod Rhæti ad urbem Curiam hodie, Italiciſſent nimirum: Aliter res habet, lingua latina Latio olim incluſa, cæteram Italiam non pervaſit, ſingulæ gentes privatâ utebantur, Tit. ap. Feſt. v. Oſcum. Titinnius, *Oſcè & Volſcè fabulantur, nam Latinè neſciunt*; neque modicum aliquod inter has diſcrimen, Gell. lib. 17 c. 17. quandoquidem Ennius tria ſeſe corda habere jactare auſus, uti eſt apud Gellium, quod loqui Græcè & Oſcè & Latinè ſciret: ſed proprii ſermonis, præcipuè Hetruſci, Liv. lib. 9. neque ejus rei poteſt eſſe dubitatio, Livius, *Cere educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde litteris eruditus erat, linguamq́ Hetruſcam probè noverat. Habeo auctores, vulgo tum Romanos pueros, ſicut nunc Græcis, ita Hetruſcis litteris erudiri ſolitos.* Si quid Rhætis latinum hæret, eſt id multo recentius, poſterioribus temporibus, cum ejus ſermonis uſus jam ad alpes proſerpſiſſet, à vicinis Italis, ſive poſt conſtitutam provinciam, à Romanis magiſtratibus & colonis invectum, Juſtinus à Gallis, qui Roma potiti Capitolium obſederunt, Tuſcos pulſos, ſe ad alpes Diod. lib. 14. contuliſſe ſcriptum reliquit. In quam ſententiam Diodorus, ab his Gallis mediam Apennini montis & alpium regionem, ejectis Tyrrhenis, qui tum illinc habitarent, occupatam. Notum enim, qui Græcis Tyrrheni, Latinis Tuſcos eſſe. Cum igitur Roma poſt annos amplius CCCLX. quam condita, capta & incenſa fuerit, efficeretur Rhætorum gentem eò non multo eſſe antiquiorem. Plinius Gallorum qui Tuſcos pepulerint meminit, nec tamen pâtet, num poſteriores hos, num priores alios, qui Italiam ante CC. annos Tarquinio Priſco regnante invaſerunt, accipiat. Plut. Camillo. Plutarchus certè Tyrrhenos multo ante captam Romam à Gallis ejectos tradit, ut ad primam illam irruptionem videatur reſpexiſſe. Polyb. lib. 1 Idem eſt Polybii ſenſus, Gallos poſt pulſos Tyrrhenos interjectis

terjectis temporibus bellum adversus Romanos instituisse. Atqui primo Gallorum transitu victi sunt Tusci alpibus proximi, quos Rhætorum conditores existimant, non æquè omnes interiores regno penitus exuti. Accedunt autem hac sententiâ Rhætorum antiquitati anni circiter CC. Verum enimverò Livius adhuc altiores gentis radices ostendit: Tuscos nullâ vi coactos florente imperio, tum plures in Italiâ colonias deduxisse, tum Rhætis atq; reliquis alpinis gentibus originem dedisse. Cui fidem adhibere me haud pœnitet, plerisque quippe populis usu venit rebus prosperrimè fluentib⁹, ob liberorum multitudinem juventutem apum more, quod Varro de Sabinis scripsit, in colonias emittere, idque pictor opinor in horum librorum ipso vestibulo voluit, alveo sub Rhæti pedibus effîcto. An alpes tunc temporis vacuas, an habitatas, pulsis prioribus incolis occupaverint, nullus scriptorum prodidit. Nomen à duce Rhæto inditum, plerorumque antiquissimorum consensus habet. Eorum potissima apud me auctoritas est, cum rectissimè facere videar, si eos sequor, quos credibile est nihil temerè, sed vetustis instructos commentariis, qui postea perierint, omnia explorata litteris consignasse. Longè inferior ætate Cassiodorus, Retias dictas iñuit, quod contra feras & agrestissimas gentes (sic loquitur) velut plagarum quædam obstacula disponantur. Nisi hanc allusionem quam etymologiam interpretari malumus. Isidorus planè ridiculus, ait Rhetiam quod sit juxta Rhenum, Rhenum à Rhodani societate, quod ex eâdem oriatur provinciâ, Rhodanum à Rhodo oppido, Rhodum à rosa, rosam quod rutilante colore rubeat, nomen accepisse. Becani recens conjectura, *Rheten* Cimbricâ linguâ nescio quas rupturas & rimas, inprimis aquarum vi excavatas, significare, Rhetos inde, qui canales alpium, exesos vi torrentium fluminum, teneant. Trojanos aliqui advocavere, qui ex Euganeis, ubi Antenore duce consedere, immigrarint, & Rhætos à Rhætejo Troadis urbe dixerint. Sed infinitum est, omnes omnium ineptias scribendo persequi. In nominis scripturâ adeò variatum, ut in nullâ magis: *Retiam, Rhetiam, Rethiam, Roetiam, Rhoetiam, Rhaetiam, Raitiam,* & *Raetiam* invenio, Arrianus ῥατῶν pro ῥαιτῶν mendosè habet: At ex probatissimis nummis & marmoribus, *Raetiam* cæteris prætulerim. De Vindelicorum origine primi scripsere Servius & Porphyrio: Prior Liburnos, qui ab Amazonibus principium ducerent, somniat: Alter à Thracibus, quos Amazones patriâ ejecerint, derivat. Servii narratio, qua Amazones attingit, ad claritudinem eximia, avidè à nostris hominibus excepta. Sed quando nihil ex vano haustum his commentariis illinere statutum habeo, vereor ne intuenti diligentius, quæ de Amazonibus

Var. de re rust. lib. 3. c. 15.

Cass. Var. lib. 7. ep. 4.

Isid. orig. lib. 13. c. 21 lib. 14. c. 4. & 6. lib. 17. c. 9.

Bec. in Venet. & Hyperbor.

Arr. in Indic.

Serv. in 1. Æn. intima tutus. Porph. in Hor.

192

zonibus feruntur, fabularum loco sint, sive omnia sive pleraque, certè pro rei magnitudine non satis comperta. Etsi quid in illis solidi, nemo tamen operæ pretium existimet, fidem de Vindelicis his accommodare, quos apertum est nugandi ansam ex Horatii verbis nactos,

——————— *Vindelici: quibus*
Mos unde deductus, per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli.
Nec scire fas est omnia.

Poëta quærere distulit, interpretibus divinare placuit, & Penthesilea securium inventrix menti observata est. Quam mallem Quintiliano paruissent, qui aliquid nescire, inter grammatici virtutes numerat. (Quintil. lib. 1. c. 8.) Nam si tam tenues conjecturas admittimus, nullus porrò conjectorum licentiæ modus statuetur. Aliquanto vaniores, qui Vandalum cum Vandalorum tum Vindelicorum conditorem pronunciant. (Plin. lib. 4. c. 14.) In Plinio inter quinque Germanorum genera Vindelici pro Vandalis aut Vindilis aliquando lecti, errore à viris doctis dudum animadverso. Aventinus Vindeliciæ incolas semigermanos à Livio appellatos annotavit, (Liv. lib. 21.) ego nihil hujus in Livio lego; quod ait itinera, quæ ad Penninum ferunt, gentib⁹ semigermanis obsepta esse, nimis licenter huc trahimus, verisimilius de alpinis Gallis sensisse. Becanus cum miris argumentis, novâ prorsus ratione, omnium gentium Cimbricas texeret origines, Vindelicos quoq; illorũ coloniam contendit, colore ex Servii testimonio quæsito, quod Amazones à Cimbris ortas interpretetur. At verò, si ad Rhætos pertinent, quod iis, quæ exequuti sumus est consentiens, alias præter Tuscorum origines nihil quærere attinet: sin propria, & prorsus discreta natio, sic quoq; Livii verba eos spectare poterunt; nam Livius reliquis alpinis populis (puta qui Gallici non sunt) eandem à Tuscis originem tribuit, & ex Polybio docuimus, transalpinos ad Danubium ejusdem cum alpinis generis. Hæc si dubia, non video, quæ de adinveniendis primis conditoribus in nostrorum ingeniorum conjecturis spes supersit; quandoquidem antiqui nihil hujus, quod ad hanc memoriam pervenerit, præterea litteris consignarunt. Cur non has ipsas, ignotas magis quam obscuras origines (ut in mysteriis solenne) veneramur, & vetustissimæ nobilitatis indices recipimus? In nominis notione variè lusum. Visum Aventino à Germanico *Vndenlec*, quod est infra Lycum: Quibusdam à Lyco & Vindis Bojoariæ pagis: Becano à *Ven* & Lyco, interjecto *des* articulo Germanico, *Ven* Cimbris esse loca aquis exundantia, hinc Venetos, Venedos, Venelos, Vennones, aquarum accolas. Sed hoc est, in tenebris ad scopum collimare.

Eorum

Eorum magis ſententiæ ſim, qui à Vindæ (ſive Vindonis rectius eſt) & Lyci confluentibus opinantur deductum. Quam etymologiam majoribus præcipuè placuiſſe reperio, & plerique litterarum opinione clari homines ſequuti ſunt. Ricardus, qui Imp. Maximiliani Friderici F. res geſtas, non ineptiſſimis verſibus illuſtravit, commodè expreſſit, Rica. Auſt. lib. 2.

Reſpicit & latè fluvios Vindamq́; Lycumq́;,
Miſcentes undas, & nomina littoris, unde
Antiquam gentem, populumq́; urbemq́; vocarunt
Vindelicam ————————————

Clam me non eſt, hæc effuſè rideri ab Aventino, & tot cavillis exagitari, ut verborum vehementiâ abſterruerit multos, ne ſibi in veteri ſententia perſiſtendum exiſtimarint. Iniquum eſſe, quodam loco, hoc ipſum attingens argumentum ait, imperitorum negligentiam & inveteratum errorem diligentiæ ac virtuti præſcribere, at quanto iniquius vim veritati cujusquam auctoritate fieri? Nam ſi rem putamus, tenue eſt, quo ille præcipuè nititur, Vindam quam dicimus, à Fortunato poëtâ Chriſtiano antiquo Virdonem nominari, uti Paulus diaconus in Longobardicis retulit, ſi Auguſtanam editionem ſequimur, Baſilienſis enim id omnino nomen non habet: Mirum, ni eâdem ratione Pauli *Lecham* pro Lyco cogat recipere. Fortunatus cum libellum è Galliâ in Italiam profecturum pluribus alloqueretur, his verbis uſus eſt, quorum impolitia quin aſcribamus non faciet, Avent. nomenclat. nomin. German. Paul. l. 2. c. 13 edit. Auguſtanæ. Baſil. c. 9. Fortun. lib. 4. de S. Martino.

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Vt placidè Rhenum tranſcendere poſſis & Hiſtrum,
Pergis ad Auguſtam, quam Vindo Lycusq́; fluentat,
Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarius obſtat,
Qua vicina ſedent Breonum loca, perge per alpes,
Ingrediens rapido qua flumine volvitur Oenus.

Quæ Paulus verſâ vice narrat, Fortunato per *Briones & Auguſtam civitatem, quam Virdo & Lecha fluentant, iter fuiſſe* in Galliam. Quamquam inverſio noſtrâ nihil intereſt. At quod *Virdo* protulit, ſive librariorum incuriæ debeat, ſive memoriâ lapſus ſit, ſive analogiam vulgaris ſermonis *Vverten*, aut quod idem eſt *Vvertaha* (nam Germani antiquitus fluvios *Aha* dixerunt, inde plerorumque nomina in has litteras deſinunt, quidam minoris rei *Aha* ſimpliciter dicuntur) ſequi maluerit, ſanè Fortunatus *Vindo* ſcripſit. Si poſtrema Veneta editio, ex Vaticano codice expreſſa, ſic habet altera vetuſtior ab Al. Lipomano emiſſa, ſic in Calaritana legi, mihi V. Cl. Cæſ. Baronius fidem fecit. Aſtipulatur qui ante annos paullo minus ſexcentos ſcripſit Berno, is Berno in vita S. Vdalr.

no, is terminatione diversâ eâdem primâ syllabâ *Vindicem* dixit, & sit mihi talium testium ab aliquot centum retro annis copia, qui Vindam Vindicemque promiscuè appellavere. Sed videor digitum ad erroris fontem posse intendere. Librariorum primum oscitantiâ *Vindo* in *Virido* cessit, ut in manuscripto Fortunato apud se extare Ab. Ortelius, quem honoris & amoris causâ nomino, admonuit, id cum carminis lex non pateretur, sciolus aliquis, extritâ alterâ I, *Virdo* substituit. Estque ejus rei argumentum, quod viri docti nobisque amici Giphanii codex manuscriptus, qui unus quod ego sciam *Virdo* præfert, ab homine utique imperitissimo est exaratus; totum enim versum sic conceptum habet,

Pergis Augustam, quâ Virdo & Licca fluentans.

Cui ergo hæc Vindelici nominis compositio dura aut coacta, imo cui non certa & necessaria probabitur? (Plin. lib. 3. c. 1.) Simile apud Plinium exemplum in Onobâ Hispaniæ oppido, quod ab interfluentibus Luxiâ & Vrio Lusturia cognominatum. Est Lyci Vindonisq; confluvium (ad rem magnopere spectat) in mediâ Vindeliciâ, ut lacus & Oenus æqualibus utrimque spatiis, circiter M. P. LXXV. distent. Atque Vindo Lycum ab occidente illabitur: ut istam etiam nominis derivationem consequatur, quod supra dictum, Ptolemæum, cum extremum Vindeliciæ terminum versus occasum Lycum fixit, erravisse. Ad scripturam quod spectat, quidam in Strabone *Vindoligos*, in Ant. itinerario *Vindelegos*, *Vinndelicos*, *Vendelicos* legunt, Pæanius Eutropii metaphrastes Βινδιλικος scripsit, errore manifesto; emendatiores libri, & lapides antiqui, *Vindelicos* præferunt. Nec obstat, quod Ypsilon à Lyco retinenda videbatur, quædam contra orthographicos canones sibi usus indulget, Licates exemplo, quos à Lyco esse, nemo negare animum inducit, tamen I. Latinâ scribi, Strabo, Plinius & Ptolemæus documento sunt. Quin Licus à quibusdam eodem modo, apertè contra originationem, in quâ fluminis conditionem spectatam, quod rapacitatem & ingluviem luporum æmuletur, dubium nullum est. Neque enim absurdum, Græco nomine aut à Romanis donatum, aut etiam ante Romanos usum, (Tacit. de germ.) siquidem Taciti ætate verum, *monumentaq; & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhætiæq; adhuc extare*: Sin à priscis Vindelicis *Lechum*, aut *Lecham* appellatum, à Romanis demum, sonus affinitatem, Græcamque significationem sequutis, in Lycum mutatum existimare malumus, res eodem recidet; nam Vindelici & Licates omnino ad Lyci, haud quaquam Lechi vocem conformati sunt. Ptolemæus *Lyciam* aut *Lycium*, hoc est, lupinum vocavit. Angelius

Bargæ-

Bargæus inter primos hujus sæculi poetas, præcipuis Germaniæ fluviis annumeravit. Barg. Cyneg.2.

——pubes generosa Albim, Rhenumq́, Lycumq́
Quæ colit, & gelido septem subjecta trioni est.

Vindonis quoque nomen, huic nostro fluvio proprium, cæteroquin appellativum, ut grammatici loquuntur, fuisse, quamquam significationem ignoramus, ex permultis compositis intelligimus, *Vindonissa, Vindomana, Vindobona, Vindocinum, Vindomora, Vindolana, Vindobola, Vindogladia*: præter ea, in quibus sonus leviter mutatus, ex qua classe *Vindelum*, Galliæ Narbonensis oppidum, à quo Florus præterfluentem fluvium, qui Straboni *Sulga* est, nec ad res nostras quidquam pertinet, *Vindelicum* appellavit. Flor. lib. 3. c. 2. Str. lib. 4. Sed & aliquot per Vindeliciam pagi, *Vinda* nomen habent. Atque hæc in universum de regione, & primis incolis dicta; quæ interjectâ tabulâ clariora evadent: mox rerum gestarum narrationem aggrediemur.

SPECTATOR.

HÆC SCIRE TVA INTEREST.

NVLLVM in tabulâ nomen cujus antiquitas dubia, præter tria: HILARA, LOISA, ISARA. Inserta, quod iſtorum fluminum mentio in hiſtoriâ obvia aliquoties, nec nomina priſca in promptu, niſi forte hæc ipſa, quod neſcio: ſcio Iſaram Strabonis diverſam eſſe.

Omiſſa quædam, non incuriâ, judicio: ſive antiquitatem nullus idoneus teſtis tueretur, & novis hominibus (Aventinum præcipuè deſigno) fidem habere minus conſultum videretur: ſive quam de ſitu conſtituendo probabilẽ conjecturam ſequerer, non eſſet. Parumne ridiculus Aventinus, qui Eponæ votum ſolutum in lapide antiquo legiſſet, ex Deâ equili præfectâ Coloniam Romanam auſus eſt concinnare? Reſtituta contra alia, nunc primũ ex vetuſtatis ruderibus eruta. Pleraque variè jam antiquitus ſcripta. Exemplo pauca iſta; *Ambra Ambro: Iſeniſca Iſeniſco: Vimania Vemania*: fortaſſis hæc quoque, *Vinda Vindo: Hilara Hilarus.* In quibus, ne certò conſtituam, obſtat geographicorum ſcriptorum paucitas, codicum inconſtantia: Quo animus inclinabat, hoc ſequutus ſum.

Deſcriptione & poſitu locorum, variavi interdum nonnihil ab aliis ante me. Cauſſas ſingulatim exequi longum, verbo dicam, quidquid hujus, feci meditatè. En ſpecimen. Damaſiæ nominis reliquiæ eædem ad utramque Lyci ripam ſuperſtites ſunt: Cur illam, quæ apud Strabonem *Licatiorum veluti arx*, cis flumen in colle non reciperem, potius quam alteram ultra flumen in planicie, ad Ambræ ſeu Ambronis lacus oram? Batava ad Oeni oſtia, potius quam in alpibus auctoritate Eugippii, Bojodurum in adverſâ Oeni ripâ Noricâ, ex eodem, contra Ptolemæum. Ibi Boitræ nomen rivulo adhuc manet. Intervalla ſuperſtitioſè ad podismum exigi non velim: non à me, non à quoquam antiquario chorographo: nullus præſtabit. Laudis ſpecies in hoc ſtudio, errare mediocriter. Memineris interim, aliqua falſa videri parum cogitantibus, vera multum. Et ſic habe, à Ptolemæo & Ant. itinerario nunquam temerè diſceſſum. Sed profectò Terentiani verbis univerſè fateri non pigebit, veritatem

Dumos inter, & aſpera,
Scrupoſis ſequimur vadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggreſſus labor arduus,
Nec tractabile pondus eſt.

MARCI

VINDELICIÆ VETERIS

Raetiae maioris pars: aliquando Raetia secunda appellata est. Termino

primam, et Heluetios spectat, Brigantinum lacum: septen

Ab oriente, qua Noricum, Oenum fluvium: A m

IS DELINEATIO.

Terminos habet; Ab occidente, qua Raetiam propriam, sive

A septentrione, qua Germaniam magnam Danubium:

um: A meridie, qua Italiam, Alpes.

MARCI VELSERI RERUM AUGUSTANARUM VINDELICARUM

Liber Secundus.

PRIMUM omnium satis constat, Tuscos, qui Rhæto duce imigrarunt, non statim à principio totam regionem occupasse, sed imperium protulisse paullatim. Ea enim maximarum rerum conditio, ut à primo ortu haud adultæ, temporis accessu evadant auctiores. Et finibus tam latè propagandis, magnum annorum numerum intercessisse, pro comperto est. Verum quibus artibus, qua rerum vicissitudine, quibusq; temporum intervallis contigerit, nos tanto post nati, in veterum silentio divinando non assequimur. Quin & eorum bellorum vetustate memoria abiit, quæ à Rhætis tum in reliquos vicinos populos, tum in eos, qui Romanis parebant, mota: creberrima fuisse, Strabo locuples testis, qui de Rhætis, Vindelicis & Noricis in universum loquutus, hæc addit, *Hi omnes cum Italiæ vicinas partes assiduis incursionibus vexaverunt, tum Helvetiorum, Sequanorum, Bojorum, Germanorum. Petulantissimi Vindelicorum habiti sunt Licatii, Clautinatii & Vennones: Rhætorum Rucantii & Cotvantii. Hestiones quoq; Vindelicorum sunt, & Brigantii: Urbes ipsorum Brigantium & Campodunum, & Licatiorum veluti arx Damasia. De horum latronum in Italos sævitia hoc memoratur, eos pago aut urbe potitos, non modo puberes omnes necare, sed ne infantibus quidem masculis parcere: Imo ne hic quidem subsistere, sed gravidas etiam mulieres occidere, quas eorum vates dicunt virilem fœtum utero ferre.* Hæc scio haud impune à Romanis lata, sed scriptorum penuriâ premimur, & vix est, ut tenuibus conjecturis quædam hujus argumenti investigemus. Ex Livio compertum, Cl. Marcellum Cos. alpinos Gallos subegisse: Fuit is in magistratu anno V.C. DLXXXIIX. ad Var-

Str. lib. 4.

Liv. epit. 46.

ad Varronis chronologiam, quam sequor. In Capitolinis scriptum, Marcellum triumphasse DE. GALLEIS. CONTRUBEIS. ET. LIGURIBUS.———————TIBUSQUE. In quibus verbis & si Rhætorum vestigium nullum, tamen conjectura est, bellum alpinum aliquâ ex parte ad eos pertinuisse, cum præsertim de Contrubeis nihil præterea constet, & Rhæticum aliâs Gallico nomine appellatum observaverim; forte an quod Galliæ & Rhæticæ gentes mistæ in alpibus habitaverint. Anno DCXI. Ap. Claudius de
Oros. lib. 5. c. 4. Salassis alpino populo triumphavit, Orosius indicat. Anno DCXXXVI. Q. Marcius Rex Cos. *Sarnios gentem alpinam*
Epit. 61. (sic habent vulgati Livianæ epitomes codices) *expugnavit*: manuscripti aliquot *Stinos*. Anno DCLIX. Coss. L. Crassus Q. Scævola. Crassum alpinum bellum affectasse,
Cic. in Pis. ex Cicerone intelligimus, *L. Crassus homo sapientissimus nostræ civitatis, spiculis propè scrutatus est alpes, ut ubi hostis non erat, ibi triumphi caussam aliquam quæreret.* quamquam honore frustratus. An Cn. Pompejus, Magni pater, consul Anno DCLXV. Rhætos armis aggressus, incompertum,
Str. lib. 5. at cum Strabo prodiderit, eum Comum à supra colentibus Rhætis afflictam instaurasse, opinamur, vel hanc unam ob causam ad manus ventum esse. Neque non annotatum à viro docto. Q. Metellum Celerem, Murena & Silano Coss. A. DCXCII. rem in alpibus gessisse; sed dubio testimonio nititur, Metellum
Epist. fam. lib. 5. ep. 1. nempe ad Ciceronem scripsisse, *Qui provinciæ, qui exercitui præsum, qui bellum gero.* Quis præstet hostes Rhætos, aut ex alpinis saltem aliquos fuisse? Id de D. Bruto Cos. Des. Anno DCCX. probabilius, sic enim etiam iste ad Cicero-
Epist. fam. lib. 11. ep. 4 nem, *Progressus sum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quam cupiens militibus satisfacere: quod mihi videor consecutus. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi, multa vastavi: non sine caussa ad Senatum litteras misi.* De L. Munatio Planco, fermè circa hæc tempora, planè certum reddit Cajetana inscripto, TRIUMP. EX. RHÆTIS. AEDEM. SATURNI. FECIT. DE. MANIBIS. Triumphum fasti Capitolini, & plerique scriptores, ex Gallia actum prodiderunt: sive ob caussam quam antea innui, sive quia Munatius Galliæ præfuit, cum rem adversus Rhætos gessit. Actus est An. DCCXI. IV. K. Jan. An. DCCXIII. L. Antonius K. Jan. ex alpibus triumphavit, & si nihil dignum triumpho gesserat, neque omninò illis locis impe-
Dio lib. 48. rium habuerat, uti Dio prodidit. Verum hæc, & quæ alia hujus generis ex annalium memoriâ possunt erui, ad Rhætos Italiæ & Galliæ imminentes pertinent: transalpinos nostros, sive

five Rhætos, five Vindelicos, nequaquam attigere, nisi suspicari placet, quod nullis indiciis assequimur, hos illis quandoque auxilia submisisse. De transalpinis, Imp. Cæs. Augustum palma manebat: imperitè enim Appianus, dubiam inter Julium & Augustum statuit, in Illyricis, *Rhætios igitur & Noricos existimo C. Cæsarem, dum adversus Celtas depugnaret, subegisse: aut Augustum, Pæones cum aggrederetur, bello superasse. Nec ullū in Rhętios aut Noricos bellum gestum privatim reperi. Quamobrem cū reliquis finitimis una devictos fuisse arbitror.* Cęteri omnes Augusto adjudicant: Et subit mirari, clam Appiano bellum Rhæticum fuisse, cujus tot ante illum scriptores meminerint. Livius copiosè descripsit, ex epitome enim cognoscimus, huic uni librum centesimum trigesimum sextum prope solidum impendisse. Nos principis historici narratione, temporum injuriâ maximâ nostrarum rerum jacturâ destituti, quæ ab aliis sparsim prodita, in unum hunc locum collecta comportabimus. Id ut ordine, & ad temporum seriem aptè fiat, statuemus inprimis Anno urbis DCCX. C. Julium Cæsarem Cos. in magistratu occisum. Postero DCCXI. Pansâ & Hircio Coss. occiso Pansâ, C. Cæsar Octavianus Cos. suffectus est, sive XIV. k. Septembr. sive X. k. Octob. nam inter Dionem & Vellejum non convenit. Hinc Dion. lib. 56. ejus imperium auspicamur. An. DCCXXIII. Antonium IV. Non. Septemb. ad Actium vicit. An. DCCXXIV. Alexandriâ captâ, Ægyptum Romanam provinciam fecit. Fuit is annus à primo consulatu decimus tertius, vel decimus quartus, si Pansæ & Hirtii annum Octaviano integrum annumeramus, quod aliquibus placuit. Atque hæc inter auctores satis conveniunt. Nobis præterea, ad illa, quæ sequuntur certius prodenda, dies captæ Alexandriæ constituendus. In kalendario veteri marmoreo Romæ, ad VI. k. Apriles scriptum, HOC DIE CÆSAR ALEXAND. RECEPIT. Id plerique omnes de hac Octaviani victoriâ interpretantur: ego mihi videor docere posse, ad patrem Julium pertinere. Hisce rationibus pridie k. Octobr. Pompejum Magnum natum scripsit Plinius: pridie natalis sui in Ægypto occisum, consentiunt Plin. lib. 37 c. 2. Vellejus & Plutarchus, qui est dies III. aut propridie k. eo, & Vell. lib. 2. pridie k. ante aliquot annos triumphum de Mithridate duxit; Plut. Pompejo. nam triumphavit biduo, quod quendam fefellit, qui pridie k. cæsum observavit, quoniam apud Dionem forte legerat, interiisse die, quo de Mithridate & piratis triumphasset. Dion. lib. 42. Mortuo Pompejo, *Cæsar post tertium diem insequutus*, ut est in Livianâ Epit. 118. epitome. Mox Alexandrinum bellum motum: Ita ex commentariis belli civilis & Alexandrini constat. In quibus etiamsi temporum ratio minus dilucidè explicatur, rerum gestarū series persua-

persuadet, bellum ultra quintum aut sextum mensem nequaquam protractum, exitum in mensem Martium incidisse. Inde Suetonius scripsit, gestum, *neque loco, neque tempore æquo, sed hyeme anni.* Ac quod in Appiano, *Inter has contentiones menses novem absumpsit* (Cæsar) *donec Cleopatram loco fratris Reginam fecit Ægypti, in Nilumque una cum ipsa quadringentis navibus subvectus, perlustravit regionem, & alioqui devinctus feminæ consuetudine,* sic accipiendum, Cæsarem omninò novem mensium moram in Ægypto traxisse: eoque probabilius, sexto mense bellum finitum, VI. K. April. Alexandriam receptam, reliquum temporis lustrando regno impensum. Receptam, non captam dixit (quamquam capi & recipi de re unâ eâdem aliquando dicitur, ut est in Augusti nummis ARMENIA. CAPTA. ARMEN. RECEP.) quia à multis jam annis Ægyptus Romanis fœdere obnoxia, & Alexandria ante bellum haud dubiè in Cæsaris potestate fuerat: Simul illud innuit (nam ut Gabinium spectaverit, à quo Alexandriam captam, cum Ptolemæum reduceret, Cicero scripsit, aut nescio quod testamentum, cujus hic etiam in agrariis meminit, *Quis enim vestrum hoc ignorat, dici illud Regnum testamento Regis Alexandrini, Populi Rom. esse factum?* mihi neutiquam probatur) bellum cum tyrannis potius & latronibus (ita Cæsar appellat Photinum, Achillam, Ganymedem) quam cum civitate gestum. Ejusmodi apud Livium exemplum: Accusabant Syracusani Marcellum victoriâ impotenter usum, censuit T. Manlius Torquatus, cum tyrannis bellum geri debuisse, hostibus & Syracusanorum & populi Romani, *& urbem recipi, non capi.* Julii ergo victoria in kalendario expressa. Octavianum Alexandriam Kal. Sextil. cepisse, ex Orosio, quiq; eum secutus est, P. Diacono in historia miscellâ, certum. Inquit Orosius, *Kalendis Sextilibus primâ luce, Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subitò universæ naves ad Cæsarem transierunt.* Neque obscurum cum ex hoc ipso Orosio, tum ex Plutarcho, Octavianum, quo die classis ad eum defecit, Alexandriâ potitum esse. Pridie omina & prodigia præcessere, quorum Plutarchus meminit; Antonius *inter cœnandum, ut fertur, imperavit servis, ut infunderent sibi, & exciperent epulis se liberalius, incertum esse, idem ne facturi postridie essent, an aliis dominis ministraturi, ipse verò extinctus jaceret & exanimis.* Paucisq; interjectis, *Circa noctis illius conticinium fama est, cum silentium & mœstitia ex metu & expectatione eventus teneret civitatem, repente omnis generis organorum exauditam symphoniam, strepitumq; turbæ cum clamore Bacchico, tripudiis Satyricis, velut sacro liberi patris choro, non sine ingenti tumultu erumpente, concessisse hanc turbam, quæ ingens*

[Margin notes: Suet. Julio. c. 35. — App. Civ. lib. 2. — Cic. in Pis. — Cic. agr. 2. — Cæs. Civ. lib. 3. — Liv. lib. 36. — Oros. lib. 6. c. 19. — Plut. M. Ant.]

gens esset, mediâ ferme urbe ad portam, quæ foras ad hostes ducebat, atq; ea evasisse. Visum est autem, prodigium hoc reputantibus, à Deo quem præcipuè effingere, & ad quem consueverat se accommodare, esse Antonium destitutum. Dein summo manè classis defectio, Antonii fuga & mors, Cæsaris victoria, consecuta sunt. Huc Senatus consultum respexit, quo Sextilis in Augustum mutatus, est inter reliquas causa relata, quod *Ægyptus hoc mense in potestatem Pop. Rom. redacta sit.* Quæ ad Actiacum prœlium qui referunt, in duplici errore versantur: Neq; ad Actium mense Sextili pugnatum, neque eâ pugnâ Ægyptus in potestatem pop. Rom. redacta est. Quamquam ex veteribus etiam Appianum, victoriam Actiacam cum Alexandrinâ confudisse, in aperto est: Cum scripserit, Ciceronem oratoris filium, Consulem, litteras de profligato ad Actium Antonio pro concione recitasse: At ex Plutarcho & Dione constet, Ciceronem non nisi Alexandriâ captâ, altero post profligatum Antonium anno, Consulem fuisse. Et quidem Idib. Septembr. suffectum, ex antiquo fragmento municipalium fastorum cognoscimus: Vt non sit incredibile, eum de victoriâ in Ægypto K. Sextil. partâ, Romæ ad populum Idibus Septemb. retulisse. Plutarchus narrat, eo consule Senatum Antonii statuas dejecisse, cæteraque ornamenta abrogasse, id nimirum Appiano imposuit. In hisce porro fastis bellum Alexandrinum inter K. Julias & Idus Septemb. notatum reperio.

S.C. extat apud Macrob. lib. 1.c.13.
App.civ.2.
Plut.Cic.

IMP. CAESAR. IIII. M. LICINIVS
K. JVL. C. ANTISTIVS
BELLVM ALEXANDR.
EID. SEP. M. TVLLIVS

Et cum Cæsar obsessa Alexandriâ brevi potitus sit, uti Suetonius scripsit, ejusq; rei nuntius ante Idus Septemb. Romam pervenerit (nam Idibus Augustum à Senatu obsidionali coronâ donatum, apud Plinium legimus) an non hinc quoque probabilem conjecturam de K. Sextilib. duceremus, si apertis Orosii verbis destitueremur? Sed & Marianus Scotus atque Sigebertus, si qua horum est auctoritas, disertè habent, Antonium & Cleopatram K. Aug. ab Octaviano victos esse: quod ad Alexandriam captam pertinet, cum ad Actium, Dione teste, IV. Non. Septemb. victi sint. Hæc fusius explicanda fuerunt, propter summam eorum auctoritatem, qui de VI. Kal. April. sentiunt. Post Actium & Alexandriam Octavianus Rempub. solus tenuit. An.

Suet. Octav.c.17.
Plin. lib. 22.c.6.
Mar. an. mundi. 4167. Sigeb. in Chron. an. 438.
Dio lib. 51.

DCCXXVII. Munatii Planci sententià Augustus dictus, à nobis quoque hoc nomine deinceps appellabitur. An. DCCXXIX. Salassos, gentem alpinam, Terentius Varro devicit: quo loco castra habuit, urbem condidit, & tria millia colonorum ex cohortibus prætoriis deduxit, urbs Augusta Prætoria dicta est. Quæ copiosè à Strabone & Dione narrata, visum attingere, quod animadverterim, nonnullos cum rebus nostris imperitè confundere. Ejus victoriæ caussâ Augusto fornix trophæum ferens (Dio refert) in alpibus positus. Nam trophæum de alpinis gentibus, quod est apud Plinium, multo posterius. An. DCCXXXIIX. *Camuni & Vennonetes, gentes alpinæ* (Rhætis plerique annumerant) *arma contra Romanos sumpserunt, victiq; à P. Silio & subacti sunt.* Quod etiam à Dione proditum. Sequenti DCCXXXIX. M. Livio Druso, Libone, L. Calpurnio Pisone Cæsonino Coss. Rhæticum bellum motum est. Quod si non temporis circumscriptione, sed animis, & obstinatione partium metimur, inter gravissima numeremus licet. Verbi invidiam Romani victores lenient: quorum confessione palam est, fortissimam gentem militaribus potissimum artibus & insidiis, non apertæ virtuti cessisse. Nam cum Augustus uni huic utrumque privignum, Tib. Claudium Neronem & Neronem Claudium Drusum duces præfecisset, præstantissimos viros legatos addidisset, illi præfidentem, sed inconditam, Rhætorum Vindelicorumq; fortitudinem eâ fregere ratione, ut bellum latè per omnem provinciam spargerent, & hostium exercitum in multa minuta agmina diducerent; quo excogitato, dispersos non admodum difficulter vicere, quorum unitæ vires invictæ erant futuræ. Ista Paterculi & Dionis auctoritate confirmanda sunt. Hunc in modum Paterculus, *Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterq; divisis partibus Rhætos Vindelicosq; aggressi, multis urbium & castellorũ oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine perdomuerunt.* Sic verò Dio, *Rhæti inter Noricum & Galliam, ad alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent. Hi vicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanosq; & eorum socios, iter per ipsorum terras facientes infestaverant. Id quidem consuetudine jam receptum erat, ut in eos, qui nullo essent fœdere juncti, ita statuerent: Sed præter hoc omnes masculos quos comprehendissent, etiam in utero adhuc matrum (id enim quibusdam divinationibus investigabant) moran-*

Marginal notes: Str. lib. 5. Dio lib. 53. — Dio lib. 54. — Paterc. l. 2. — Dio lib. 54.

rantes necabant. Ea propter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isq; Rhætos apud alpes Tridentinas sibi obviam factos, prælio congressus, haud magno certamine fudit, ejusq; victoriæ ergo Prætorios honores (honores quidem tunc Prætorios Quæstor, Præturam ipsam quinto post anno, quo res in Germania gessit, accepit, neq; id Dio annotare neglexit, cautè ergo legendus Suetonius, *Drusus in Quæsturæ Præturæq; honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli*, & quod mox ait, confestim post Præturam Consulatum iniisse, iniit namque Anno DCCXLV.) *adeptus est. Deinde cum ab Italia rejecti Rhæti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoq; contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul, multis locis in Rhætiam irrumpentes, legatorum operâ, ac ipse etiam Tiberius per lacum navigiis subvectus, exterruerunt eâ re barbaros: dissipatos aggressi haud difficulter exiguis prœliis dispersas eorũ copias deleverunt; reliquosq; inferiores exinde, ac animis collapsos, in suam potestatem redegerunt.* Denuo monendum vix existimo, Dionem Rhætico nomine Rhætos & Vindelicos complecti. Nam Strabo Tiberium navalem pugnam in lacu cum Vindelicis pugnasse asseverat, loco quem jam antea produximus. Incredibile facinus, in quo neque patriæ & libertatis amor satis laudari, neque teterrima in liberos sævitia, quam nulla belluarum feritas imitetur, satis vituperari possit, Cheruscis, Suevis & Sicambris ab Orosio tributum, Florus Vindelicorum, reliquorumq; alpinorum feminis ascripsit, *Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militum adversa miserunt.* Ovidius in carmine abjectæ adulationis, Augustum duobus bellis, Rhætico & Threicio, timuisse haud quaquam dissimulat,

Dio lib. 54. Suet. Claud. c. 1. Oros. lib. 6. c. 21. Flor. lib. 4. c. 12. Ovid. trist. 2.

Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.

Cum de reliquis multo lenius loquutus esset.

Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda.

* * * * * * * *

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timidâ captaq; signa manu.
Nunc te prole tuâ juvenem Germania sentit,
Bellaq; pro magno Cæsare Cæsar habet.

Verum, etiamsi Rhætis dilaudandis omnium auctorum ingenia conspirent, nullum à quoquam ornatius elogium excogitari poterit, quam quod eos

Devota morti pectora liberæ

Appellavit Horatius. Quem Acron & Porphyrio, veteres grammatici, prodiderunt post editos tres priores carminum libros, coactum ab Augusto magno intervallo quartum scribere, ut principis

cipis

cipis poëtæ versibus (Virgilius ante aliquot annos mortem obierat) victoria de Rhætis & Vindelicis parta illustraretur. Totidem prope verbis Suetonius in Horatii vitâ: Tam certam scilicet spem de versuum ejus æternitate Cæsarem concepisse, *ut non modo sæculare carmen componendum injunxerit, sed & Vindelicam victoriam Tiberii Drusiq; privignorum: eumq; coëgerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* Hujus rei duas gravissimas odas testes habemus; quas, cum omnium manibus terantur, neq; rerum Augustanarum studioso adire grave sit futurum, huc exscribendas non putavi. Est ad commendationem fortitudinis insigne, quod in iis Rhætos draconibus reluctantibus aquilæ comparat: quod Vindelicas catervas diu lateque victrices fuisse narrat: quod nunc hos nunc illos, *Implacidum genus, Veloces, Immanes, Agmina ferrata,* appellat: Et quamvis Neronum impetum Aquilæ, Austro, & Aufido flumini conferat, facere non potest, quin victoriam arte & consilio potissimum extortam fateatur, De Druso his verbis,

Horat. lib. 4. Car. oda 4. & 14.

——————catervæ
Consiliis juvenis revictæ.
Istis ad Augustum,
Te copias, te consilium, & tuos
Præbente Divos.——————

Quin & quod de bello latè sparso diximus, innuit: Nam Drusum Genaunos, Brencos, & plerasq; alpibus arces dejecisse refert,

——— ——— ——————*plus vice simplici.*

Quibus incommodis Rhætorum vires valde accisæ. Tamen neque generosos spiritus, neque libertatis amorem posuere. Imó quæ tot cladibus superfuere reliquiæ, Romanos toties victores directâ acie aggredi ausæ, extremam fortunam eventu minus læto retentavere. Quod ex Dione vix est colligere, sed Paterculus, si verborum seriem attentè consideramus, non obscurè, admodum manifestè ostendit Horatius, subjungit enim,

Major Neronum, mox grave prœlium
Commisit——————

Et commissam pugnam multis, qui sequuntur, versibus mirum in modum amplificat. De loco quid certò asseverem non habeo. Et dissimularem id totum, nisi conjecturas quoq; probabiles in medium proferre statuissem; eæ prope est ut fidem faciant in campis ad Lycum, immensum patentibus pugnatum esse. Mitto videri à Rhætis, qui se hactenus arte, non armis victos intelligerent, postremo congressu amplissimam planitiem, quæ nihil ad tegendas insidias latebrarum haberet, testandæ virtuti delectam: Illud sanè credibile, ut quæque Rhætiæ partes Italiam & Galliam propius contingebant, ita prius victas, atque

inde

inde consequens, qui ex prœliis alpinis & navali pugna effugerant, se in planitie, cujus hostes postremo potiti, recollegisse. Adde quod Horatius priori oda scripsit, Drusum bella sub alpibus gessisse, posteriori, Tiberium post alpinas demum victorias grave prælium commisisse: Vtrumque de extremo certamine in campis interpretor. Et inde etiam ultimo huic prœlio utrumque Neronem interfuisse conjecto. Nescio an ad locum quiddam faciat, quod interpretes sive Vindelicos, sive Rhætos Vindelicos eâ pugnâ superatos memoriæ consignarunt. Horatius semel Rhætos Vindelicos, iterum Rhætos tantum habet, Sed eo nomine (sæpe dicendum est) uterque populus solet comprehendi. Est tandem nonnullius apud me ponderis, fama jam antiquitus de Romanorum prælio his locis per manus tradita, quantumvis ea incredibiliter, uti fit, corrupta, & nugacissimis fabulis contaminata, in diversam prorsus sententiam detorta fuerit. Sed hæc, ut quisque volet, accipiet. Cum victoria à Romanis stetisset, eâ omnino debellatum esse ex Horatii versibus cognoscimus,

——————— Nam tibi quo die
Portus Alexandréa supplex,
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus:
Laudemq́, & optatum, peractis
Imperiis, decus arrogavit.

Non me latet quorundam explicatio: Quo die Augustus Alexandriâ potitus, mortuo Antonio, captâ Cleopatrâ, anno post Mutinense prœlium decimo tertio, fortunam prosperam omnium præteritorum bellorum secundos exitus reddidisse. Sed alia est poëtæ mens, qui totus in celebrandâ Rhæticâ victoriâ, cur eo revolveretur, ut civilium bellorum finem annotaret? Quin commonstrat, quo die Alexandria capta, eo post tria lustra Rhætos superatos esse. Hanc sententiam caussali particulâ, quam vocant Grammatici, proximæ antecedenti ita conjunxit, ut haudquaquam divelli, neq; aliorsum flecti posit. Ideo in re aperta minus certandum interpretũ numero & auctoritate: Vetustissimorum tamen verba adducam, Porphyrionis, *Evenit, ut post annos XV. Drusus eo die Rhætos Vindelicos vinceret, quo die Augustus Alexandriam vicerat.* Idem Acronis sensus, verum numeri corrupti, *Felicitati assignat Augusti* (poëta) *Drusi victoriam, demonstando ante annos XII. eo die Alexandriam ab Augusto captã, quo Drusus Vindelicos superavit.* Tria lustra XV. annos conficiunt, & cum Alexandriam K. Sextil. An. DCCXXIV. captam docuerimus, consequens Rhætos atq; Vindelicos iisdem K.

Anno DCCXXXIX. fuisse victos. Convenit quod Strabo scripsit, Nerones fratres unicâ æstate debellasse. Et Suetonius, *Sextilem mensem è suo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus, & insignes victoriæ obtigissent.* Plurium numero Alexandrinam & Rhæticam victoriam notavit. Eodem modo Dio, at in S.C. Ægyptiæ tantum mentio. Porro ineptiunt, qui duplices Rhætos commenti, quorum alteros Romani vicerint, alteros coercuerint tantum, ex Suetonii verbis perperam distinctis, *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni: item Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes alpinas coercuit. Et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copiâ cæsis; Germanosq; ultra Albim fluvium summovit.* Legendum erat, domuit *Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes alpinas. Coercuit & Dacorum incursiones.* Confecto bello milites victores honoris causâ ob virtutem donati sunt: Indicāt apud Paterculum acclamationes Tiberio factæ, *ego tecum imperator in Armeniâ, ego in Rhætiâ fui: ego à te in Vindelicis, ego in Pannoniâ, ego in Germaniâ donatus sum.* Quæ mirè etiam sententiam nostram, de decretoriâ pugnâ in Vindeliciâ ad urbem principem commissâ confirmant, nam milites se in Rhætiâ quidem cum Tiberio fuisse, at in Vindelicis demum donatos jactant, eoque belli finis quo loco fuerit ostendunt. Regio victa in provinciæ formam redacta est, idem Paterculus de Augusto, *Rhætiam autem & Vindelicos, ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos, novas imperio nostro subjecit provincias.* Quod Italiæ proxima & contigua, continentem ex Vlpiani sententiâ cognominabimus, *Continentes provincias accipere debemus eas, quæ Italiæ junctæ sunt.* Termini circumscripti, quos in majoris Rhætiæ descriptione delineavimus. Nam Rhætiam propriam & Vindeliciam in unam provinciam coivisse, plerisque testimoniis confirmare possum, quibus ut in re clarâ abstineo: multa in hanc sententiam orationis nostræ cursus sponte suâ dabit, & eodem facit, qui mox sequitur Taciti locus. Quod vir eruditus Noricum & Pannonias adjectas scripsit, æquè multis infirmare licet, sed Tacito contenti simus: Noricum apertè à Rhætiâ disjungit, quo loco provinciarum motus post Neronis mortem narrat, *Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur.* De Pannoniis minus adhuc dubitandum. Et qui historias cum curâ legit, haud raro inveniet alios Rhætiæ, alios Norico & Pannoniis præfuisse. Cum verò provincia Rhætiæ nomine appellaretur, evenit ut Vindeliciæ vocabulum paullatim desuetudine obsolesceret, nisi qua Augustæ cognomen

Suet. Octav. c.31.

Suet. Octav. c.21.

Vlp. Dig. lib.50. tit. 6. l.9.

Tac. hist. lib.1.

cognomen mansit. Hinc est, quod qui post Augustum & Tiberium scripsere, nonnulli id nunquàm expressère, quanquam crebra esset occasio, sed ubiq; Rhætiæ nomine comprehenderunt, uti in Dione & Tacito, omnium diligentissimis observare licet. Nam quod Tacitus Vindelicarum cohortium semel meminit, alia ratio, proprium hoc illis à primâ institutione nomen hæsit, neque fortassè ineptè, qui Augustanas cohortes interpretatus est. In Dione incredibiliter errat (obiter moneo) qui Vandalicos montes ex quibus Albis oritur, contra libros veteres, Xiphilini auctoritatem, rem ipsam, in Vindelicos mutat. Nonnulli expressere, sed in historiis Augustæi ævi tantummodo, ut Suetonius, Eutropius, Victor, Rufus & Florus. Si qui extra istud discrimen eo usi, præcipuè Martialis, Claudianus, Sidonius poëtæ (Ptolemæi privata caussa est, fecit enim necessariò, cum provinciam minutatim describeret) non ideò minus verè in desuetudinem abiisse dixi. De conditionibus, quibus in fidem recepta, hæc observavi ex Dione, *Quia verò populosa erat gens Rhætorum, videbanturque bellum retentaturi, maximam ejus & ætate validissimam partem inde abduxerunt, iis relictis, qui & colendæ ei regioni sufficerent, & ad rebellandum non satis virium haberent.* Reliquos magnâ agri parte mulctatos, ne monendum quidem, & de coloniâ, cui agrorum divisio adnata est, paullo post videbibimus. Tributis præterea immensis afflictos, fidem faciunt Batavorum verba apud Tacitum, *Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri: Sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? Respicerent Rhætos Noricosq; & cæterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed viros indici.* Non frustra à Rhætis & Noricis exempla ducta, præteritis Gallis propinquis, sed quod illi durius habiti: nam populos eo inclementius post victoriam haberi, quo constantius bello restiterint, in confesso est: Quæ tamen ad coloniam, & coloniæ territorium non pertinere, suo loco indicabimus. Jurisdictio, & rei militaris procuratio sic ferme constituta. Cum Augustus imperium bifariam divisisset (auctor Strabo) provincias barbaris finitimas sibi continendas sumpsit, populo Romano pacatas reliquit. Jam quoniam Danubii limes perpetuis excubiis contra Germanos tuendus erat, intelligimus Rhætiam Augusto cessisse. Aliquanto apertius ex Dione, qui hanc divisionem in añum urbis DCCXXVI. refert, & enumeratis utriusque partis provinciis, subjungit, *Quæ post id tempus sub Romanam ditionem pervenerunt, semper Imperatori accesserunt.* Pervenit multò post Rhætia, in eam ergò Imperator Præsidem misit. Quâ latissima significatione, omnes omnium provinciarum Rectores continentur. In peculiari nomine

Tac. Annal. lib. 2.
Dio lib. 55
Xiphil. Aug.
Mart. lib. 9. epigr. 86.
Claud. de bel. Get.
Sid. Aviti paneg.
Tac. hist.
Str. lib. 17.
Dio lib. 53

quandoque variatum. Dio in Italiâ Proconſules & Proprætores, extra Præfectos inſtitutos ait, niſi nos interpres ludibrio habet; certè uſus obtinuit, ut multi etiam in provinciis Proconſules & Proprætores, apud Tacitum P. Oſtorius unus idem, Britanniæ Proprætor & Legatus, paucis interjectis verſibus dicitur: Prolegatum Rhætiæ in lapide vidimus, unde etiam legatum colligas: Procuratorem apud Tacitum; Judicem in Afræ actis, quod juriſdictioni nempe præeſſet. Julianus J.C. Prætorem hoc argumento judicem vocavit, & poſterioribus temporibus provinciarum Rectores promiſcuè eo nomine appellatos, crebra in Theodoſii codice teſtimonia obvia. Porro Præſides, Prætorios aut Conſulares fuiſſe (Equites rectè addit Strabo) eos, qui ab Imperatore mitterentur, jus gladii, in milites etiam vitæ necisque poteſtatem habuiſſe, atque militari habitu uſos, hoc eſt, paludatos in provinciam profectos, idem nos Dio docet. Accedebat, quod annuo tempore magiſtratus non circumſcribebatur, ſed quouſque Imperatori collibuiſſet præeſſe poterant: Cauſſam Suetonius aperit, validiores provincias annuis magiſtratuum edictis regi, nec facile nec tutum eſſe. In Juriſconſultorum denique libris relatum, Præſidem majus imperium in ſuâ provincia habere omnibus poſt principem: ad ejus officium pertinere omnia provincialia deſideria, quæ Romæ varios judices habent: quandoquidem omnium Romæ magiſtratuum vice fungatur. Quæ verò liberâ Republicâ Quæſtoris partes, in eas Procuratores aut Rationales (fere equites aut liberti) ſub Imperatoribus ſucceſſere: Hinc provinciales querentes apud Tacitum, *ſingulos ſibi olim Reges fuiſſe, nunc binos imponi, è quibus Legatus in ſanguinem, Procurator in bona ſæviret.* Procuratoribus enim tributorum cura demandata, & quæ ad fiſcum præterea pertinent. Sed invaluit paullatim conſuetudo, ut certæ provinciæ Procuratorum nonnullis (quod genus Rationales nunquam dictos reperio) regendæ committerentur, nullo alio Præſide. Id multis exemplis compertum, quocirca unum Pontium Pilatum, Judææ Procuratorem Præſidis loco, nominaſſe ſufficiet. Et priores illos, qui de bonis tantum fiſco vindicatis ordinarium jus habebant Juriſconſulti, non vice Præſidis agentes, poſteriores, Procuratores qui vice Præſidis funguntur, aut qui vicem Præſidis tuentur appellaverunt. Et quoniam ex Tacito intelleximus, Rhætiam poſt Neronis mortem procuratore cohibitam, eum vice Præſidis fuiſſe perſpicuum eſt. Nec valde mirum, Præſidum appellationes ſub Imperatoribus ſæpius mutatas, quandoquidem ſtante etiam Republicâ eædem provinciæ pro re natâ aliàs, Conſulares, Prætoriæ aliàs. De militari præſidio, viſum Aventino prodere, cuſtodiſſe Vindeliciam præter au-

Tac. Annal. 12.

Jul. D. lib. 4. tit. 4. l. 41

Theod. C. lib. 1. toto tit. 6. & ſæpè alibi.

Suet. Oct. 47.

Dig. lib. 1. tit. 18. l. 4. 11. 12.

Tac. in vita Agric.

Cod. lib. 3. tit. 3. l. 1. lib. 9. tit. 20. l. 4. tit. 47. l. 2.

ter auxilia, tres legiones, Martiam, Quartam, Quintam Batavam. Sed ejus rei frustra quidquam credi postulat, cujus testem nullum producit, novi quam frivolas conjecturas sequi amet. Mihi persuasum, sub Augusto & deinceps aliquamdiu, nullam legionem in Rhætià stativa habuisse: etsi quasdam interdum immigrasse non negem. In quam sententiam Taciti potissimum auctoritate pertrahor, hic auxilia Rhætica, alas, cohortes sæpe, semel cohortes Vindelicorum nominat, Legionum nullibi meminit. Quin cum XXV. legiones quas Tiberius in armis habuit, enumeraret (neque plures sub Augusto fuisse Dio testis; nam XLIV. aut XLV. quas Augusto paruisse victo Lepido, scripsere Orosius & Appianus, missione reliquarum ad eum numerum redactæ) omnibus extra Rhætiam locum dedit: Rhenum octo contineri prodidit, tribus Hispanias, Africam duabus, totidem Ægyptum, Syriam quatuor, Pannoniam, Mœsiam & Dalmatiam binis singulas. Rhætiam ergo sequentibus verbis comprehendit, *Apud idonea provinciarum sociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neq; multo secus in iis virium, sed persequi incertum fuit: cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent, numero, & aliquando minuerentur.* Eodem modo Dio legionum catalogum concludit. Quibus provinciæ locis, alæ & auxilia cohortium tunc fuerint disposita, cum se Tacitus ob incertitudinem persecuturum neget, nos inepti, si nunc ætate tanto inferiores investigemus. Hoc tantum non leviter asseverare posse videmur, creberrima per Danubii ripam disposita: qui *limes* (uti Rufus retulit) *inter Romanos & barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam & Mœsiam est constitutus.* Inconditè nonnulli codices, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustus vindicans, per Noricum Mœsiamq; disposuit.* Vnde corruptissima Jornandis lectio fluxit, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustæ Vindelicæ per Noricum Mœsiamq; dispositi.* Quæ in Notitià hac de re scripta, ad aliud sæculum pertinent.

Tac. hist. lib. 1. & 3. Annal. 2. Tac. An. lib. 4.

Dio lib. 55.

Oros. lib. 6. c. 18. App. civ. lib. 5.

Jorn. de regn. & temp. succ.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Tertius.

> Tac. Ann. 12 de Camolodano. Servii ſchedę quas à Fr. Modio habuimus Æn. 1. Tyrii tenuere coloni.

COLONIA deinde *in agros captivos, ſubſidium adverſus rebelles, & imbuendis ſociis ad officia legum*, deducta. Quæ ſunt Taciti in re ſimili verba. Coloniæ autem quemadmodum apud Servium legimus, veteres definiere *cœtus eorum hominum, qui univerſi deducti ſunt in locum certum ædificiis munitum, quem certo jure obtinerent: Alii, Colonia eſt quæ Græcè ἀποικία vocatur, dicta autem eſt à colendo. Eſt autem pars civium aut ſociorum, miſſa ubi Remp. habeant ex conſenſu ſuæ civitatis, aut publico ejus populi unde profecta eſt conſilio. Hæ autem coloniæ ſunt, quæ ex conſenſu publico, non ex ſeceſſione ſunt conditæ.* Locus in latiſſimâ planitie clementer editus, prope Vindonis & Lyci confluvium, Danubio ad commoditates vicinus, nec expoſitus nimiâ propinquitate ad pericula Germanicarum incurſionum, Vindeliciæ meditullio lectus: Nomen Auguſtæ inditum, Vindelicorum cognomen additum, differentiæ aliarum urbium, quæ eodem nomine appellatæ. Sed ut ea, quæ ponimus, certiſſimè demonſtremus, copioſè & diligenter, de re ſuâ naturâ minimè obſcurâ, diſputandum erit: quod Aventinus antiquiſſimos terminos, primus quantum perſpectum habeo, loco movere, Auguſtam ad neſcio quos Iſaræ & Loiſæ confluxus transferre auſus, qui abſurdiſſimam ſententiam ſequerentur multos repererit. Adeo plerumq; intereſt, non quid dicatur, ſed quâ exiſtimatione qui dicit habeatur. Vt autem veritas ſibi ſemper conſtat, ſic contra mendacio evenit, in varios errores dilabi. Nam qui poſt Aventinum ſcripſere,

alius alio ineptior, mirificas in hac caussâ, multiplicesque nugas excogitarunt, nec omnes inter se, nec singuli sibi ipsis consentientes. Quorum diverticula mihi haud quaquam persequenda opinor. Si evincô, quod in quæstione positū, Augustam Vindelicorum à primâ origine inter Vindonem & Lycum stetisse, consequitur ad Isaram, aut ubivis alibi non stetisse: simul illud, neque Augustam aliam, neq; castra Augustana, nec Drusomagum, nec quamvis præterea urbem, hoc loco stetisse. Id quod profecto ipse iste urbis splendor, tot & tanta antiquorum ædificiorum rudera, quæ effodiendis fundamentis occurrunt quotidie, fornices, cloacæ, pavimenta, præterea inscriptiones, scalpturæ, statuarum bases, aræ, numismata, vascula fictilia, quarum rerum nec vola nec vestigium ad Isaram, non tenuiter indicare, testatò denunciare videri possent, nisi hoc argumentandi genus totum remitteremus. Nunc ne quidquam sine locupleti teste asseveremus, docebimus inprimis coloniam deductam, eamq; unicam. Vnus utrumq; Tacitus conficiet: Qui hujus eum in modum meminit, ut unam fuisse disertè ostendat. *Hermundurorum civitas fida Romanis, eoq; solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus* (obiter verbo ostendit coloniam longiusculè à Danubio dissitam) *atq; in splendidissima Rhætiæ provinciæ colonia: passim sine custode transeunt. Et cum cæteris gentibus arma modo, castraq; nostra ostendamus, his domos villasq; patefecimus non concupiscentibus.* Si plures in Rhætiâ coloniæ (Rhætiam quo sensu accipiat explicavimus) næ ille aut colonias dixisset, aut nomen ejus, quam animo conceperat, expressisset. Præterea nulla in medio ratio, cur Hermunduri in unam admitterentur, excluderentur reliqui. Quod lapidum nummorumq; inscriptiones, & ex iis compluresRhæticas colonias objiciunt: Intelligant, de quibusdam non constare, an ad Rhætiam & Vindeliciam omninò pertineant, exemplo COL. TIBERIA. AVGVSTA. in quâ nihil afferunt, præter opinionem suam, cur Reginoburgum potius credamus, quam aliquam earum urbium, quæ diversis aliis locis Tiberio Imp. dicatæ, duarum Nicephorus Callistus meminit, *opus quoq; ejus est Judææ celebris urbs Tiberias, & quæ in Thracia est Tiberia*: at isti nostri, nisi conjecturis decipior, opinionem hauserunt ex Leonis III. Pontificis diplomate Anno Chr. DCCIIC. perscripto, cujus hæc verba sunt: *Juxta muros Tiburniæ civitatis, quæ à Tiberio Cæsare Augusto ædificata est, quæ modo vulgo appellata est Reginaspurch*, cum Tiberiæ sic satis confusum, sed nec Augustæ, nec coloniæ in iis extet vestigium: De nonnullis constare quidem, ad nomen & situm quod spectat, coloniæ jus unquam adeptas non constare; est enim perabsurda persuasio, cum fœdâ antiquitatis ignoratione

Tac. de germ.

Nic. lib. 2. c. 17.

ratione conjuncta, omnes à Romanis urbes, aut colonias, aut municipia fuisse: Sint quædam reliquæ, de quibus liqueat hoc ipsum, Eæ non tantum Augusto, etiam Tacito ætate inferiores censendæ. Neque quarundam cognomen Augustum obstare potest. Quibus Augusta proprium nomen, uti nostræ huic accidit, si antiquæ sunt (nolim enim nobis quisquam de Augustâ Siculâ à Friderico II. conditâ negotium facessat) ad Augustum referendas non negaverim: Quibus nomen proprium aliud, Augusta cognominis loco accedit, posteriores esse nihil prohibet: Quandoquidem cognominum ambitio an adulatio, mirè post Augustum crevit, & singulæ urbes sibi, quotquot vellent, propriâ auctoritate deligebant, uti Dio notavit. Maneat ergo, quod ex Tacito posuimus. Coloniam Augustam appellatam, ex Ptolemæo cognoscimus; Vindelicorum ille, Rhætorum alii dixere, Ambobus rectè tribui, ex iis, quæ disputata sunt, intelligitur. Vtriusque etiam cognominis rationem in lapidibus & nummis haberi, observatum. Ideò rectè conjunxit Notitia imperii, quo loco Augustam Vindelicensem Rhætiæ urbem dixit. Nam incepta est quorundam diligentia, qui ex unâ geminam constituere maluere, ut si cui Augustam Prætoriam, Salassorum & Subalpinam, in tres urbes placeat distinguere. Vindelicorum autem Augustam esse, quam Tacitus Rhæticæ coloniæ circumlocutione designaverit, neutiquam obscurum. Siquidem splendidissima colonia provinciæ caput extitit, & in eâ causâ Augusta omninò. Mitto nomen, nullo argumentorum ambitu suffultum, de primariâ urbe fidem facere: Ptolemæus ad hujus meridianum Vindeliciæ diem metitur: Auctor itinerarii, nomen litteris grandiusculis exprimit, & in inscriptionibus itinerum, quæ illam attingunt, ejus semper peculiarem rationem habet: Notitia, Præpositum thesaurorum ibi collocat, cujus hodie vestigium sive manet, sive restitutum est. At hæc præcipuæ urbi convenire omnes intelligunt. Accedunt nummorum inscriptiones, in quibus coloniæ dignitas clarè, si ex scriptoribus fides constat, mihi neque nummos, neque eorum delineatam speciem videre contigit. Et quâ ratione Tacitus Rhætiæ provinciæ coloniam Augustam intellexit, eâdem alibi Taurinam coloniam dixit, quæ Augusta Taurinorum esset. Sequitur situm constituamus. Ptolemæus, quod Rhætiam propriam à Vindeliciâ Lyco semel distinxisset, facere non potuit (adeo fœcunda res error est, unus parit alterum) quin Vindelicas urbes omnes inter Lycum & Oenum, itaq; Augustam necessariò ad dextram Lyci ripam collocaret. Inde Aventinus opinionem hausit, ut Augustam, quæ nunc est, & quæ lævam occupat, ad Vindelicum nomen non admitteret. Strabonem, quem obstare videbat,

Vide Fazellium rer. Sicul. Dec. 1. lib. 3. c. 4.

Dio lib. 54

Observatum à Panvinio & Golzio.

Ptol. lib. 8.

Golz. in thes. c. 18. ex Tib. nummis.

Tac. hist. lib. 2.

debat, ridiculâ cautione eludere ſatis habuit. Verum ego, quid Straboni, quid Ptolemæo in hac cauſsâ tribuendum, diſſerui. Et cum ampliſſimâ Strabonis auctoritate conſtet, Vindeliciam ad lacum Brigantinum pertigiſſe, Ptolemæum ei valde magnum agri modum nullo jure abſtuliſſe; deinde rerum aſpectu doceamur, hunc imperitè in reliquâ deſcriptione verſatum eſſe, ne miremur, ſi maximis erroribus minutum iſtum adjunxit, urbem ex lævo fluminis latere (quantulum intereſt?) in dextrum temere trajecit. Commodum extat neſcio cujus dictum, ſi Ptolemaicas deſcriptiones cum regionum, fluviorum, montium, urbium ſitu, quavis jacturâ conciliare neceſſe, ſatius multò, & minoris operæ videri, tabularum lineas, quam rerum immutabilium mutare naturam. Eo reſpexere principes hujus ætatis geographi, quorum unus in veteris Germaniæ typo, alter in poſtremâ Ptolemæi editione, Auguſtam ad lævam delineantes, rei veritatem præ Ptolemæi præjudicio ſequi maluere. Et cur præſentem oculorum ſenſum, tot ſæculorum fide ſubnixum, præ uno hoc non ſequerentur? Si mediæ ætatis auctores reſpicimus, Auguſta, quæ nunc maximè inter Vindonem & Lycum jacet, itidem Auguſta eſt, ſine cognominis adjectione, Bedæ, Egolismenſi monacho auctori vitæ Caroli Magni, Scriptori incerto, qui annales ſub Ludovico Pio collegit, Frodoardo, Dietmaro, Vitichindo, Liutprando, Honorio, Lamperto, Gottefredo, multis præterea: quippe quibus nulla hujus, tanto poſt exorituræ, controverſiæ ſuſpicio in mentem venire poterat. At antiquus chronographus Rhabani Mauri temporibus æqualis, Hermannus quem contractum dicunt, Sigebertus, Otto Friſingenſis, Guntherus, Liechtenauius, Vindelicum nomen non dubiè recipiunt, etſi fere Rhætici ſoli urbem dicant. Si recentiores qui ſequuti ſunt colligere libeat, numerum conficiam, cujus invidia adverſarium nimiopere oneret. Plerique inter illos ſummæ auctoritatis atque eruditionis viri, & quod caput eſt, qui auctores Græcos & Latinos, quos Aventinus, omnes viderint. Antiquiores quærimus? Fortunatus ante proximos mille annos, verſibus quos produximus, nominat,

Ab. Ortelius. Ger. Mercator.

Beda Mart. 7. Id Aug. Egol à Pithæo edit. Incert. A. 787. Frod. A. 948. Diet. lib. 2. c. 6 Vitich. lib. 3. Liut. lib. 2. c. 3. Hon. in Chron. Lamb. Ann. 1047. 10. 73. 1076. 1077. Gottef. p. 17. Chron. ant. a. 832. Herm. a Diocl. 20 Otton. 15. Chr. 1047. 2052. Sig. a. 942. Otto lib. 3. c. 4. 45. Gunt. lib 7. biſ. Liecht. a. 1167.

—*Auguſtam, quam Vindo Lycusq́; fluentat.*

Providè Vindonem adjecit, ne de adversâ Lyci ad orientem ripâ ſuſpicaremur. Et propiúsne poterat Vindelico cognomini alludere? Antiquior Fortunato Afræ martyris hiſtoria, (ſub Conſtantino Magno ſcripta videtur) etiam Auguſtæ ad Lycum meminit. Antiquiores Afrâ quatuor milliares lapides L. Septimio Severo & filiis inſcripti, quos meritò tot ſanctiſſimos teſtes appellem: Eorum tres prope Vrſinium antehac extabant, nunc in monaſterium illud translati ſic habent; Primus quidem,

VIAS. ET. PONTES. REST.

AB. AVG. M.P. XXXXI.

Secundus,

AB. AVG. M.P. XXXXII.

Tertius,

AB. AVG. M.P. XXXXIII.

Quartus Vilthaimi,haud procul Oeni—ponte,

VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AVG.
MIL. PAS. CX.

Cum hæc ſpatia Auguſtæ hodie quoque conveniant, non video, quis de veteri ſitu ambigendi locus ſuperſit. Nam illa de Auguſta Rhætorum nebula, quam abſurdè oppoſuere Vindelicorum coloniæ, ut Vindelicis Vindoligos, & quod eſt in Amphitruonis fabulâ,omnia congeminarunt,hoc ſole diſcutitur. Vnam tantum in viciniâ Auguſtam fuiſſe, inde manifeſtè verum, quod Severus nullum cognomen addidit, addidiſſet ſi aliter res habuiſſet,ne dubium relinqueret,à qua pontes viasque reſtituiſſe intelligendum eſſet. Accedit ad hanc ſuſpicionem planiſſime eluendam,Itinerarii Ant. auctoritas, quam tum Ptolemæo,tum cæteris omnibus (Severi lapides excipuos habeo) tantum prætulerim,quantum experimentum præſentemq; intuitum,rationibus & auditui anteſtare æquum. Exempla quæ in manibus,Conſtantino quidem recentiora ſunt, nam meminere urbium, quibus à Diocletiano,Maximiano,& Conſtantinis nomina: Verum principium & inſtitutum, multò vetuſtius, & qui à Julio, Æthici verbis perſuaſi deducunt, me volente faciunt. Nec nuperæ urbium appellationes obſtant, cum ſequutis temporibus, pro re natâ, adjici potuerint. Itineraria autem, præſidiariorum exercituum uſui præcipuè à metatoribus parata, hinc fides certa: Quæ enim fallendi cauſſa ? Fuerit aliqua, tot millia militum, ſive fraus ſive error,in re præſenti num latuiſſet ? Itaque viri docti, quoties occaſio tulit (factum frequenter) hoc teſtimonium tamquam locupletiſſimum produxere : ipſe ille,cum quo nobis res eſt Aventinus. Vnus quidam admonuit,ei temere non fidendum. Quo verbo ſi errores reſpexit,qui à librariis multi, nihil moror. Eadem ratione nullius, quantumvis optimi auctoris libri ſine cautione legendi, hæc calamitas omnes pervaſit; neque negandum,hunc libellum ob vulgatiſſimum uſum, pejus plerisque aliis habitum : Sin itinerarium novitium, vel aliàs dubiæ fidei credidit, patietur eum potius leviter opinari, quam auctores itinerarii temerè ſcripſiſſe eligamus. Itinera autem quæ huc faciant, complura ſunt,idque cadit percommodè : Et cum Auguſtæ noſtræ ita reſpondeant,ut jam aptius non poſſint; quid eſt

cur rei claræ & compertæ tenebras offundere, de ruderibus ad Isaram (quo hæc itinera nullo conatu, nullis machinis queant pertrahi) somniare quemquam delectet? Primum est *De Pannoniis in Gallias, per mediterranea loca.* Inde partem excerpsi, quæ ad hoc institutum, & fere ex Aventino interpretor.

Juvavia. Aventino Salisburgum. Certè non procul abfuit.

Bedajo M. P. XXXVI. Nullam valde probabilem conjecturam habeo.

Ponte Oeni M. P. XVIII. Oetinga Aventino, & omnibus. Errat, quisquis analogiam sequutus, Insprugg, ad verbum Oenipontem vertas, accipit.

Isinisca M. P. XX. Isem Aventino, fluvio & pago nomen manet.

Ambra M. P. XXII. Prugk an der Amber Aventino; plures hoc nomine vici ad eum fluvium, sed itineris ratio illi, qui ad monasterium Furstenveld est, favet.

AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII. Vindelicorum aut Vindelicûm: quidam codices Vindelicus. Nam Augusta probè Vindelicus dici videtur Scaligero, eo modo, quo Mediolanum Santonum, Santonus, Lutetia Parisiorum, Parisius. Scal. in Auson. lib. 2. c. 10.

Rostro Nemaviæ. M. P. XXV. Nihil constituo. An. Rosshaupten?

Camboduno M. P. XXXII. Kempten omnibus. Confirmat lapis antiquus Isnæ. Differt à Campoduno Ptolemæi, aut hic insignitè errat.

Vemania M. P. XVI. Neq; hic quidquam statuo.

Brigantia M. P. XXIV. Bregenz ad lacum, Aventino & reliquis extra controversiam. Proximum iter inscribitur, *Per ripam Pannoniæ, à Tauruno in Galliam,* ejus quoque partem subjicio.

Quintanis. An castris? Videtur. Aventino Künzen, & Quintanorum colonia. De loco & nomine recenti assentior: de coloniâ amplio. Est ibi fluvius Quintanica, ex Eugippio.

Augustis. M. P. XX. Videntur Augustana Notitiæ: neq; dubium, hic quoque castra subintelligi, quæ Danubii ripam tutarentur. Aventino Azelburg, & Augusta Acilia, cujus tamen nominis nullum testem laudat. Ego Atiliam in Azelburg abiisse videri, dixi ad inscriptionem Saturnini, quam inter monumenta agri Augustani XIX. loco posui. Neq; tamen abhorret, ad id oppidum castra Augusta fuisse.

Regio. M. P. XXIV. Castra Regina Notitiæ opinor. Aventino Roking, Distat à Reginoburgo M. P. XV. Quibusdam Reginoburgum ipsum esse, nomen persuadet.

Abusina M. P. XX. Aventino Abensperg.

Vallato M. P. XVIII. Aventino Pfal.

Sumuntorio M. P. XVI. Aventino Hochwart.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.

Guntia M.P. XXII. Gunzberg ad fontes Guntiæ, fluvius enim nomẽ non mutavit. Quidam Gunzburg ad oſtia interpretati: Abſurdè, nec enim itineris ratio patitur. Tranſitus Danubii Guntienſis in panegyrico ad Maximianum Aug. is eſt.
Cœlio monte M.P. XVI. Quibusdam Kelmunz, ſonus enim accedit, ſi in Cœlio—mons C. antiquè pro K. proferas. At quoniam itineris ratio adverſatur, conjectura acutior eſt quam verior, mihi locus ignotus.
Camboduno M.P. XIIII.
Vemania M.P. XV.
Brigantia M.P. XXIIII.
Tertio itinere, Lauriaco Brigantiam aut Brigantium, per mediam Auguſtam Vindelicorum, Juvaviâ Brigantium uſque manſionum nomina à primo nihil differunt, interſtitiorum numeri differunt, neq; id nullo noſtro commodo: Docemur enim, ut loca ipſa ex inſcriptionibus antiquis, itinerum ductu, nominum ſimilitudine, fluviis & lacubus adjectis, rectè conjiciuntur, ita ſi intervalla, itinerarii numeris non prorſus reſpondeant, de errore haud ſtatim ſuſpicandum, quin exiſtimandum eſſe, hos corruptos, qui tam frequenter vacillent, aut viarum compendia mutata.
Juvavia.
Bedaio. M. P. XXXII.
Ponte Oeni M. P. XVII.
Iſiniſca M. P. XX.
Ambra M. P. XXXII.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. XXXVII.
Roſtro Nemaviæ M. P. XXV.
Camboduno M. P. XXXIII.
Vemania M. P. XV.
Brigantia M. P. XIIII.
Vltimum Auguſtâ Veronam ſic habet.
Abuzaco M. P. XXXVI. Aventino & aliis Fueſſen, ad alpium fauces. Ejus rei cum alia indicia, tum fabula quam oppidani narrant, oppidum conditum à gigante, cui Abuzacus nomen fuerit.
Parthano M. P. XXX. Aventino Parthen—Kirch, Nomen fidem facit, & ſitus conſentit. De iis, quæ ſequuntur, mihi tenebræ: nec ſequi placet quorundam hariolationes, cum præſertim noſtræ rationes ſine illis conſtare poſſint.
Veldidena M. P. XXX.
Vipiteno M. P. XXXII.
Sublavione M. P. XXXII. An Sabona vel Sabiona? An Brixen, Brixina vulgo?
Endideio—M. P. XXIIII.
Tridento M. P. XXIIII. Notum.

Ad Pa-

Ad Palatium M. P. XXIIII. Reliquias in vico diruto Palazzo ſupereſſe ferunt.

Verona M. P. XXXVI. Nomen non mutavit. Jam ſi ad chorographicam tabulam oculos refero, animadverto manſiones unius itineris, haud equidem omnes in rectam lineam incidere: Fert enim exercituum ratio, pontes ob fluminum trajectus, civitates annonæ cauſsâ, etiam per ambages ſectari, cujus generis exempla in Ant. per omnes provincias obvia, in præcipuarum maximè coloniarum gratiam. Verum, uti hæ cauſſæ à rectâ ſæpius abducunt, ita retrogradi, & inſtitutæ peregrinationi contrariam viam ire, numquam cogunt. Et in Juvaviâ, Ponte Oeni, Iſiniſcâ, Ambrâ, mediores illos flexus animadvertimus, qui etiam Auguſtam, Cambodunum, Brigantiam commodè complectuntur. Si contra Auguſtam ad Iſaræ & Loiſæ confluentes ſtatuas, mirificos mæandros flexionesq; ſequaris oportet. Iſiniſcâ Ambram petens, Iſaram fluvium à tergo relinques, Ambrâ rurſus ad Iſaræ & Loiſæ confluentes profecturus, aliâ quidẽ viâ, nam ad lævam flectes, retrò tamen omninò redibis. Hujus itionis reditionis quæ, non dicam neceſſaria, veriſimilis eſſe cauſſa potuit? An Iſeniſcâ ad Iſaræ confluentes (Auguſta ibi ſtetiſſet) non rectum patebat iter, quod non fluvius, non alicujus nominis rivus impediret? Reliquorum itinerum ſimilis ratio eſt. Abuſinâ Vallatum, Sumuntorium, ad Lycum ducit, neutiquam ad Iſaram. Auguſtâ Abuzacum & hinc Parthanum, à Lyco non ab Iſarâ abducit. Quæ tam aperta, ut hodie pleraque non mutatis ſtationibus in uſu maneant. Sed nugas ago, ſi multus ſum, in re, quæ ſe inſpectis tabulis ſtatim explicat. Næ in illis, quæ Aventinus in Bojoariâ retulit, neminem præter ipſummet arbitrum dari velim, nam ipſius ferè, quæ mihi probiſſimæ viſæ, interpretationes ſequutus ſum. Vt ſæpe mirari ſubeat, quid illam tabulam deſcribenti, & itinerarium legenti, probanti, mentis fuerit, quin addo frontis, Auguſtam contra hujus ſenſum, & omnium ætatum conſenſum aliò transferre. Niſi tanti aut novandi lubido, aut quemquam unum hominem cum veritatis jacturâ ab erroris opinione vendicaſſe. Sed benè habet, nobis verum & rectum, omnibus Ptolemæis amicius. Stat itaq; poſt longiuſculas ambages, quod initio poſitum. Et cum demonſtraverimus, Ptolemæum in deſcribendo Auguſtæ ſitu erraviſſe, fit, ut hoc accedat argumentis, quibus eum in Vindelicię deſcriptione lapſum antea oſtendimus. Nam principem provinciæ urbem extra provinciam ſtetiſſe, nemo concipiet. Neque non conſequens veriſimile, in Licatibus quoq; falſum, quos neceſſariò, iiſdem veſtigiis inſiſtens (uti in catenarum complexione anulus anulum ducit) cum reliquis Vindelicis ad dextram Lyci rejecit. At quam longiſſimè annalium memoria retrò repeti

poteſt, proxima planities ad utramque ripam, lævam quidem præcipuè, Licates campi appellati: Et opinor cauſſa nulla eſt, cur Licates aliquando ultra flumen tantum habitaſſe ſuſpicemur, cum Vindelici, ad quos pertinebant, utrimque colerent. Cujus rei ignoratio Ptolemæo multis modis impoſuit. Quapropter ſumma hæc ſit: Auguſtam coloniam à primâ origine in Licatibus Vindeliciæ, quæ majoris Rhætiæ pars eſſet, deductam. Strabonis ſententiâ Licatii inter audaciſſimos & ferociſſimos Vindelicorum cenſi: ἰταμώτατοι, interpres non ſatis ſplendidè vertit, *petulantiſſimi.* Coloniæ porrò aliæ in veteres, in novas

Hyg. de lim. conſt. aliæ urbes mittebantur. Hyginus de Auguſto, *Quibusdam deletis hoſtium civitatibus, novas urbes conſtituit: quosdam in veteribus oppidis deduxit, & colonos nominavit.* Novarum urbium coloniis nova nomina indita, me tacente intelligitur. Antiquarum retenta quædam, adjectione quædam aucta, quædam omninò mutata. Retenta ſunt, frequentiſſimè; Aucta republicâ ſtante non ita ſæpe: Everſâ, plurimis Juliæ, Auguſtæ, Sebaſtæ, Cæſareæ, præter alia ambitioſa cognomina adjecta: Rarenter etiam ante Cæſarum tempora mutata, ferè ominis cauſſâ, ſic Beneventum ex Malevento, Narnia ex Nequino, ex Epidamno Dyrrhachium orta: Poſtea in nominum mutatione, eadem quæ in adjectione ambitio invaluit. Quam harum conditionum Auguſta ſequuta ſit, exquiramus. Patriis annalibus proditum, antiquiſſimis temporibus Aborigines hoc ſolum tenuiſſe. Veriſſimi enim Aborigines, qui non interrruptâ ſerie principem hominem Adamum generis auctorem ciere poſſunt, quod Japheti filiis contigit. Iſtos poſt diluvium huc immigraſſe, urbem condidiſſe, ſive Vindelicam, ſive Ciſaram appellaſſe memorant: Vtrique nomini confluvium cauſſam præſtitiſſe. Vindelicæ ratio in aperto, Ciſaræ neſcio quam exoticam etymologiam ex Hebræorum ſermone proferunt. Verum hæc uti auctoribus placuit conficta, nullâ auctoritate, neque probabilis ſaltem conjecturæ ſpecie nixa, nemini paullo cordatiori imponere

Liv. lib. 1. poterunt. Inventores ſi veniam accipiunt, ſatis habeant: Livio præeunte, his artibus majorum primordia auguſtiora facere, ſibi licere crediderunt, quæ illuſtrium urbium fortuna eſt. Nos aliâ cœpimus viâ, eâ pergamus: Altè ſedeat, nobilitatem originumque ſplendorem, nullâ re æquè ac veritate commendari: nec committamus, ut falſis ornamentis conquiſitis ac aſſutis, illorum fidem, quæ vera ac certa ſunt, labefactemus. Hinc quæ ſequuntur etiam, de Ciſarâ anno ante Romam conditam DC. à Marpeſiâ Amazonum Reginâ expugnatâ & reſtitutâ, atque totâ Vindeliciâ gynæcocratumenâ, poëticis fabulis fortaſſis non indecora, hiſtoriam veri amantem ne interturbent. Abſurdiora ſunt,

quam

quam ut iis excutiendis operam ludamus. Neque non censendæ eodem loco nugæ planissimæ, de Trojanorum reliquiis, duce Priami nepote Priamo altero, urbe Genauniâ, & quæ sibi præterea indulsit inscita temeritas. Altera eorum sententia, qui ut Japheti filiis nihil solliciti, urbem quam isti dicunt, ita retinent, ut de originis tempore non constituant, id asseverent, Cisaram à religioso barbari numinis cultu, Vindelicam à fundo dictam. Neq; hæc temere excogitasse videri volunt, quando ad ea, quæ de Cisarâ narrant, firmanda, producunt fragmentum historicum, quod Augusto an Paterculo olim scriptum dubii, nunc demum in lucem rediisse existimant. Sed mihi constat, ab aliquot centum annis hominum manib⁹ versatum, à Liechtenavio pæne verbatim in chronicis relatum, Ottoni Frisingensi quoque lectum, & actis D. Afræ, multis phaleris auctum, inscriptione historiæ Gallicæ præfixum esse; neq; Aventinum latuisse satis apparet, sed is parcè illo & tectè, suis suspicionibus firmandis usus. In hanc autem sententiam conceptum est. Germanos occupatis Rhætiis, urbem in planitie sub alpibus, prope Noricorum fines, ad rapidissimorum amnium confluentes constituisse, vallo & fossa sepsisse: Cisaram aut Zisaram, à Cisâ vel Zisâ Deâ, cujus ligneum templum, etiam post deductam Romanam coloniam inviolatum manserit, deinde vetustate collapsum colli nomen dederit, appellasse. T. Annium Prætorem, ut excursiones cohiberet, eam Kal. Sextil. exercitu circumdedisse. Ipsum cum legione Martiâ ad meridiem, qua solum æquo pede, nullo fluvio impeditus erat aditus, castra posuisse: Avarem Bogudis Regis filium, eximiâ indole, græcis làtinisq; litteris imbutum, cum equitatu, & auxiliaribus Macedonibus, ad occidentem, qua barbari timerentur, ultra flumen, vallo circumducto, loco angusto consedisse. Post cœptam obsidionem die LIX. qui Cisæ sacer, ludum & lasciviam, non formidinem ostentaret, incredibilem barbarorum multitudinem, ex proximis sylvis derepente effusam, castra irrupisse, equitatum omnem cum auxiliis delevisse, Avarem, qui regio habitu insignis in potestatem vivus venisset, fœdè mactasse. Prætorem auxilio properantem, ab oppidanis interceptum, acri pugnâ congressum, oppidanorum principes Habbinonem & Caccum occidisse, parum abfuisse quin reliquos in fugam verteret, nisi illis socii, adversâ ripâ jam victoriâ potiti, opem ferre maturassent. Vtrosq; dein conjunctis copiis Romana castra perrupisse, Prætorem, qui tumulum frustra cepisset, & extremam fortunam fortiter tueretur, obtruncasse, legionem divinam, ut ne nuncius superesset, internecione occidisse, unum Verrem Tribunum, transmisso amne in paludibus delitescentem, honestam mortem subterfugisse: Quam non multo post Siciliæ proconsul,

Liecht. An. 1168. Otto lib. 3. c. 4.

consul, immani avaritiâ turpem promeruerit. Hæc fragmenti narratio. Quam ad Augustam pertinere, valdè liquet: neque tot retro annis, ex quo primum prodiit, cuiquam ambigere in mentem venit, præter recentissimos perpaucos, quibus & ista Isaræ confluentibus tribuere placitum: Quod existiment nec Augustam in Norici finibus sitam, nec fluvios, qui ad eam confluunt rapidos, nec paludes, in queis Verres perierit, in propinquo. Sed omnia secus habent. De Norico non eo inficias, quod antea, multis confirmavi, antiquitus ad Oenum pertigisse, neque ultra progressum, quâ ratione Isara nihilo verius in ejus finibus: At cum dein Boji Romanis Vindeliciæ partem, quæ inter Oenum & Lycum, abstulissent, & ex Norico credo illuc immigrassent, factum ut totus hic tractus cum Bojoariæ sive Bavariæ, tum Norici nomen acciperet. Quod innumeris mediæ ætatis scriptoribus perspectum, si unius Guntheri auctoritas hic firmabit, satis est,

Gunth. Lig. lib. 2.

——————*Qua Norica lambit,*
Rura Lycus ——————

Hinc Augusta, solo fluminis alveo divisa, Norico proxima. Lycum & Vindonem qui rapidos negat, rem manifestam negat, cujus Lycæum nomen admonere debebat, rectius norunt, qui ripas utrimq; ingentibus molibus nunquam satis munire possunt. Paludum quoque caussâ non est, cur ad lacus circa Isaram nos vocent, quorum diversa ratio, nos paludes stagnante Vindone in agro Augustano sæpe intuemur. Verum enimvero, etsi fragmentum Augustam spectat, & Augusta aliquid inde lucis expectat, cavendum tamen, ne à fumosâ nec lucidâ face, plus aliquanto fuliginis, quam fulgoris inferatur. Inprimis nimis obesæ naris est, si quis Augustum aut Paterculum auctorem autumat. Prior ex membranis, quibus HIST. AVG. historia Augustæ, aut Augustana scilicet præscripta, irrepsit. De posteriori incertior conjectura; sed quæcumque erroris caussa, plumbum istud longè est ab auro omnis illius ævi. Et si melioris metalli venæ intercurrunt, hoc tantum indicant, auctorem, in bonis scriptoribus, non prorsus fuisse hospitem. Ætatem Augusti cur affingimus, quam ille non affectat? Quæ de templo narrat, multo post coloniam deductam, quæ tamen sub Augusto deducta, contigisse credi postulat: Rhætias numero plurium appellat, cujus rei Hadriani temporibus usus obtinuit: & quæ de Norico notavimus, multis adhuc annis recentiorem, post ejectos demum Romanos scripsisse ostendunt. Quin ab ejectis Romanis, aliquem temporis modum ad hanc scriptionem fluxisse intelligimus, qui sciamus, ista tunc studia mirè jacuisse. Si divinare licet, eo feror, ut Caroli Magni tempora sentiam, quibus

quibus primum cogitationes de litterarum studiis à nostris hominibus susceptæ, rudes quamquam & incompositæ, nam multa ab illo sæculo falsa veris intermixta turbido quodammodo alveo ad nos fluxerunt. Nescio an inscriptio historiæ Gallicæ, quam fragmentum aliquando præferre dixi, suspicionem adaugeat. Sanè Frisingensis, qui ante annos plus minus CCCCL. scripsit, Quinctilii Vari cædem cum iis, quæ de Annio Præt. fragmentum narrat, vulgato plerisq; errore confundens, *Tradunt Augustenses hanc cædem ibi factam, ostenduntq; in argumentum collem ex ossibus mortuorum compactum* (inexplicabilis hujus commenti vanitas est, cum in hoc quidem colle, quem ex ossibus totum constare ajunt, nemo ullum unquam ossiculũ repererit) *quem in vulgari Perleich, eo quod ibi legio perierit, usq; hodie vocant, vicumq; ex nomine Vari appellatum monstrant*, significat famam, quæ ex fragmento tota fluxit, plurium sæculorum curriculis jam tunc confirmatam, Carolo, aut si forte Ottonibus (nemo certum diem scripto tam vetusto & obscuro assignet) inferiorem haud esse. Atq; hanc temporum disquisitionem consequitur, auctorem ut ut antiquum, qui Augusto, & memoriâ rerum narratarum procul vixerit, in iis, quæ ab antiquiorib⁹ monumentis dissentiunt, fidem neutiquam mereri: in reliquis, non nisi consideratè & circumspectè mereri. Nemo adeo hebes, Verrem Siciliæ Prætorem, Anno urbis DCLXXXIII. repetundarum damnatum, hic ferat. Nam Proconsulem imperitè appellatum, de morte irrogatâ falsa esse prodita, ne objicio quidem. Commodè scilicet interpretantur, & culpam in hominem stolidum, cujus temeritate ista adjecta sint, transferunt: quod mihi non difficulter persuaderent, si tot præterea manifestæ vanitatis vestigia, reliquæ historiæ impressa non cernerem. At præcipuum caput, clades Martiæ legionis, quam itidem vanum? Num credibile cædem laudatissimæ legionis, quæ una isto cognomine ob virtutem honestata, ut Appianus notat, & quæ (utar Ciceronis verbis, nam fragmentum ea respexisse crediderim, cum divinam appellavit) *videtur divinitus ab eo Deo traxisse nomen, à quo Pop. Rom. generatum accepimus*, reliquis ejus ævi scriptoribus omnibus tacitam transmissam? Tacito etiam, qui clades à Germanis illatas simul comprehensas, tamquam in tabellâ nobis ob oculos posuit? Quin & iis, qui inter adversa Augusti Lollianam, *majoris infamiæ quam detrimenti* ait Suetonius, in qua una quintæ legionis aquila Vellejo teste amissa, retulere? eam namque Tacitus, quod minoris momenti, præteriit. Atqui nulla Martiæ hujus ab Augusto in historiis memoria. Verum. Ego quoque Martias posteriores, nihil ad istam pertinuisse, istam finitis civicis bellis in legionum numero esse desiis-

Otto lib. 3. c. 4.

App. Civ. 4. Cic. Phil. 4.

Tac. de Germ.

Suet. Octav. c. 23.

desiisse sentio: Sed aliis de caussis. Sive quod in Ionio mari perierit, die, qui Cassio in campis Philippicis illuxit ultimus, & est
App.Civ.4. in eam sententiam idoneus auctor Appianus: sive quod naufragio an navali proelio (in medio cum hoc Appiano relinquimus) superstites reliquiæ, mox emeritæ militiæ præmia perceperint, agris donatæ, in coloniam deductæ: auctores habeo, qui se coloniæ nomen certis conjecturis assequutos opinentur, si nobis id hîc quærere propositum. Quin constet, etsi contra est, Martiam à Germanis deletam, sive inter Varianas tres, sive alibi, nunquam erit, ut ejus suspicio cadat in bellum Rhæticum. Rei gestæ series, quam ex gravissimorum scriptorum auctoritate retulimus, neutiquam patitur: minimè omnium Velleji verba, Victoriam partam esse *majore cum periculo quam damno Romani exercitus*. Nisi levis jactura XIV. M. militum circiter, periculo quam damno propior. In legione enim pedites paullo supra VI. M. (aliâs alio numero fuisse non ignoro) equites DCC. tantundem plerumq; ex sociis peditum, duplum equitum, ut est
Polyb.hist. lib.6. Polybius auctor, quin & pedites interdum geminati, sic apud
Liv.lib.3. Livium, *Hernici & Latini jussi milites dare ex fœdere: duæq; partes sociorum in exercitu, tertia civium fuit*, ac sæpe alibi. Id
Vlp.D.lib. 3.tit.2.l.2. est, quod fragmentum exercitum appellavit: Vlpianus, *Exercitum autem non unam cohortem, neq; unam alam dicimus: sed numeros multos militum, nam exercitui præesse dicimus, qui legionem vel legiones cum suis auxiliis ab Imperatore commissas administrat.* Neq; item fieri potest, ut clades ante bellum: nam id commenti quidam, qui dum scribant, quid scribant nihil pensi habent. Strabo & Dio belli caussam memorant, frequentes & fœdas Rhætorum Vindelicorumq; populationes, ex Italicis & Gallicis agris: at multo speciosior titulus ex vindictâ cædis nobilissimæ legionis, si cædes præcessisset. Prætereo, quod Germani nondum tunc temporis in his oris, & quæ de Rhætiis ac Norico jam semel dicta. Sed nec post bellum locum vacuum reperiem⁹: Pacata tunc omnia, Strabo, *jam agitur annus tertius supra*
Str.lib.4. *trigesimum, ex quo quiescentes tributum legitimè persolvunt*. Ad hoc, noster coloniam post cladem deductam ostendit: Colonia autem sub Augusto, statim à bello. Historiam ergo, quæ omni tēpore excluditur, superest manifestæ fabulositatis damnemus.

Inde ineptiarum etiam, quod collem à Cisæ templo nomen invenisse memorat. Frigidum commentum est, cuiquam homini Romano hæc curæ, ut scriberet in mentem venire potuisse. Appellationem quæ ad Cisam forte fortunâ, uti fit, alluderet, fabulæ occasionem dedisse, & auctori asserendi audaciam addidisse, satis video, nisi cui tamen clivus à fabulâ demum, quod fieri nihilominus potuit, videatur indigetatus: nam in censualibus Rei publicæ

publicæ libris, clivus *Zizenberg* inter D. Vdalrici & D. Dominici describitur. Aliis *Eisenberg* proximè Curiam, cujus originatio à publico carcere, apertè Germanica, visum substituere, quod Cisam eandem Isidem esse comminiscantur. *Zusem, ZusemeK, Zusemalten, Zusmerhausen,* agri Augustani fluvium & pagos, certus sum non nisi incogitantiâ præteritos, aptus enim hic se jactandi campus, affinitate inter I. & V. litteras notâ. Porrò quem *Zizenberg* diximus, ridiculo vulgo nomine *Affen-wald* Simiarum sylva, est, & si nugis habenas libeat laxare, non diffidam aliquibus probari posse, quod nunc maximè in mentem venit, *Afræ-wald,* exiguâ unius alteriusve litteræ mutatione primitus dictum lucum, in quo Afra Venerem Cypriam, plerique enim eam Cisam existimant, coluerit. At nos hæc ridere solemus, qui sciamus nomenclatorium istud cacoëthes, post Carolum demum invaluisse, pervasisse autem omnes qui reconditas historias docti videri volebant, ut locorum nomina effictis fabulis explicanda putarent, & iis inveniendis confingendisq; promptissimus, maximâ laude censebatur. Longius itaque progressi nostri, non à Cisâ collem tantum, sed ab Avare (Varus Frisingensi est aut Avar hic, aut Verres, qui mox sequitur) Habbinone, Cacco, Verre, proximas circa urbem villas, à legione quæ perierit, forum deduxerunt. Addidere in eum sensum carmina, sine risu non legenda, insciti homines antiqua, marmoribus descripta, se persuasuros sperabant. Mihi ægrius esset, nisi cognitum haberem, omnes propè alicujus rei & famæ urbes hac labe aspersas. Quid ridiculum præ Italicis istis, Vicetiam dictam à Vicis centum, Papiam quasi Patriam Piorum, Placentiam à Placentulo Trojano, Tridentum à tribus dentibus, Cremonam à crumena Jani, Veronam tamquam Romæ minantem, væ Roma, & sexcenta, quorum origines si recensere vacet, omnium fabellarum ineptias superent. Barbaro sæculo fidem invenisse vix patimur, in hac litterarum luce feramus? Nemo aures accommodet, neque nostris, neque nuperis illis, qui ad Isaram transtulere campos Perlaich à legionis pernicie, lacus Vvirm-see à Verre, Vvalhen-see ab Italis cæsis, à tegendo Teger-see, nihil est toto genere insulsius. Verum, uti hæc apertè frivola, ita insunt fragmento quidam non dubii veri radii: Rursus alia, quæ item ex vero nata suspicari libeat, sed obscurius. Sive auctor famam veterem, tunc temporis nondum adeo corruptam, sive (quod potius reor) litteraria monumenta, quibus nos destituimur, præ oculis habuit, eaque additis, demptis, immutatis plerisque, novis coloribus ad hanc speciem, quam cernimus, adumbravit. Eo nomine de patriâ, cui optimè voluit, pessimè meritus. Dum omnia in majus auget, Vindelicos contra quam res tulit, victores quàm victos narrare

rare mavult, assequutus est, ut ipse quidem animo suo indulserit, nos quid verè actum sit, vix multa cogitando, legendo, conferendo divinare, quæ vero substituit, propemodum omnia commentitia esse, non difficulter scire possimus. De radiis quod dixi, Primo topographia tota probata est: Verum dein Germanos Rhætias occupasse, sed longè alio sæculo: tum coloniæ deductio non dubia: item pugna cum Romanis, diverso eventu licet: Kalendæ denique Sextiles commisso prælio nobiles, uti pluribus disseruimus: At auctor prœlium, quod Vindelicis male cessit, declinatum volens, obsidionem subjecit. Suspiciones obscuriores istæ: Vrbem id loci stetisse, quæ & à solo, & à Dea alicujus nomine binomia. T. Añium aliquem, Prætorium forte an inter Neronum legatos fuisse, nobilis enim gens Annia multis imaginibus, nec isto prænomine infrequens, Consul Anno DCI. T. Annius T.F. Anno DCXXVI. T. Annius T. F. T. N. Candidatus Anno DCCII. T. Annius Milo, quem æternitati sacravit Cicero, mitto alios, sub Augusto honoratam, indicio nummi Annii III. Viri A. A. A. F. F. Macedones dein auxiliares, nihil à Romanâ consuetudine abhorrent: Nihil equites Mauri sub Avare, & ipsus sanè Avar quàm Numidicum sonat, fere consonant Aspar & Dabar Sallustii. Bogud notus Romanis historiis, cujus uxor Eunoe amata Julio, Methone ab Agrippa bello Actiaco interfectum prodidere Dio & Strabo, atque cum regno multò ante mulctatus fuerit, eo verisimilius filium armis rem & famam quæsivisse: Talis apud Tacitum Ornospades Parthus, *exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoq; civitate Romanâ donatus.* Litterarum quoque studia (fragmentum horum in Avare meminit) non aliena à calidis Afrorum ingeniis, & quidem Regum: Juba Jubæ F. laudatus Plinio, Vitruvio C. Julius Massinissæ F. quo cum sermones de philologiâ contulit, & eâdem famâ proximè Abdelmelecus Marocci & Fessæ Rex, is qui cruentâ pugnâ cum Lusitanis congressus, victoriæ immortuus est. Postremò, quandoquidem Vindelicos ducibus usos necessum, iis tam Habbinonis & Cacci, quam quævis alia nomina esse potuerunt, & qui rerum exitus, occisos non incredibile. De numero LIX. dierum à Kalend. Sextil. alius dicendi locus incidet. Hæc ergo vera, hæc verisimilia in caussâ: Sic ut verisimilia, quantumvis quid contra dici debeat non video, vera præstare nequaquàm audeam: facerem, si paullo gravior esset fragmenti auctoritas, nunc scio, testi mendacii semel comperto, vera narranti fidem haud facile adhibendam. In urbe Cisarâ equidem, cujus ergo huc progressi sumus, testimonio de nomine tantum stamus, res sine teste in dubium vix venire poterat.

Sal. Jugurth.

Dio lib. 50 Str. lib. 8.

Tac. Ann. 5

Plinius sæpe. Vitruv. lib. 8. c. 4.

rat. Nam iſtud camporum æquor, modicis collibus, tamquam laſcivientibus fluctibus interſtinctum, cœlo maximè temperato & ſalubri, ſolo paſcuis læto, agris frugifero, virentibus nemoribus, & piſculentis rivis amœno, intelligere poſſumus ex quo hominum cultum Rhætia regio accepit, habitatoribus non caruiſſe: Quorum urbem (frequentes per Rhætiam urbes, tum alii teſtes, tum Vellejus) in ipſius planitiei acie, ad confluentes majorum fluviorum Vindonis & Lyci, qui maximâ aquarum vi, foſſarum in modum pleraque latera muniunt, & commodo tamen interjecto ſpatio eluvionum metum procul habent, ſitam fuiſſe, ſitus propè, eſt ut fateri cogat. Sic ſanè, niſi quod de Megarenſibus Deus reſpondit, Vindelicos veteres cæcos fuiſſe arbitramur. Nam Germani haudquaquam auctores, quibus nihil tunc temporis rei cis Danubium, neq; ex illorum inſtitutis urbes: Tacitus, *Nullas Germanorum populis urbes habitari ſatis notum eſt, ne pati quidem inter ſe junctas ſedes:* Vindelicos magis eſt ut conditores demus. In ætate conſtituendâ nihil video, profiteor, cum plauſibiles etiam ſuſpiciones deſtituant: niſi quod antiquitatem, ſitus, quam diximus, prærogativa arguit. Gentis caput jam tunc extitiſſe, idem ſitus ſuadet, totius regionis umbilicus: tum quod huc coloniam deduxere Romani, cum primarias provinciarum urbes conſtituendis coloniis deligere conſueverint. Hinc Vindelicæ quoq; nominis fides conſtat, quando nihil in omni hiſtoriâ frequentius, quam principes urbes populorum nominibus appellatas obſervare. Adjutant diſputata de Vindeliciæ etymo, quod ex ſolo ab hac urbe inſeſſo originem traxiſſe indicavimus. Et Friſingenſis verba in iſtâ teſtium penuriâ non negligenda, *Druſus Moguntiam in Galliâ, & Auguſtam in Rhætia, quæ ante Vindelica dicebatur, ex nomine Auguſti vocatam, fundaſſe vel inſtauraſſe dicitur.* Neq; interim alterum Ciſaræ nomen locum habere non poterat, nihilo ſecius quam illa à confluvio Luſturia, proprium Onobæ retinuit. Si in re ſimili ludimus, auctor eſt Stephanus, etiam Syriæ Lariſſam binomiam, indigenis Zizaram appellatam. Quin creditum quibusdam, omnes omnino urbes duplici nomine uſas, publico nimirum ac vulgari, tum altero occulto, religioſo, & in vulgus ignoto. Quod Macrobius de Româ prodidit poſt Plinium; ego universè nolim aſſeverare. Id tamen ex Macrobio compertum, *omnes urbes in alicuj⁹ Dei eſſe tutelâ,* & à Diis tutelaribus pleraſque appellatas videmus. Non enumero Alabandum, Tenem, tot alios, in promptu cum ſit exemplum urbis binomiæ Terracinæ, quæ Anxur à Jove Anxuro dicta. Idem in Ciſarâ accidiſſe fragmentum (quem magis idoneũ teſtem producam, nunc nullus eſt) adeò narrat probabiliter, ut mihi cetè approbet. Sic interim,

Tacit. de germ.

Friſ. lib. 3. c. 4.

Macr. lib. 3 c. 9.

Plin. lib. 3. c. 5.

terim, si quis hanc conjecturam ad priores quas rejecimus, ablegare maluerit, nihil sum succensurus: Existimatio namque rei incertæ, in medio relinquenda. Ego, nescio quî fit, testis etiam suspecti, in re valde credibili fidei cogor credere, & cum non videam, cui bono nomen confingi debuerit, neque confictum esse possum animum inducere. Num enim absurdior Cisa apud Vindelicos, quam *Asculanorum Ancaria Dea, Volsiniensium Nurscia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia*, quas Tertullianus enumerat? Atqui Cisam ex Tacito Isidem interpretantur, quoniam is scripserit, *pars Suevorum Isidi sacrificat*, errant largiter, & turpis chronologiæ lapsus, res Vindelicas cum Suevis, qui tanto post immigrarunt, confundere: cui inscitiæ fragmenti tamen auctor obnoxius. Quod si Cisa Suevorum Isis fuisset, ineptirent adhuc de muliebri oris specie, parumne testato Tacitus, *Signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem?* Et mox (quo etiam nugas de Cerere aut Cybele, aut etiam Venere refellit, quas Cisæ nomine à Suevis cultas ali conjecere, argumento imagunculæ, sub scapo coni, qui Augustanis insignium loco) *Cæterum nec cohibere parietibus Deos, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrantur.* Cujus rei à Maximo quoque Tyrio proditum exemplum sermone, utrum Diis dicanda sint signa, *Celtæ*, inquit, *colunt Jovem: Celticum verò Jovis signum, altissima quercus.* Ineptus cassusque labor est, barbara numina Romanis & Græcis conferre velle: Quis Deus Alabando respondet? Aut si Germanica malumus, quis Tuisconi & & Manno, quæ Dea Tanfanæ? Mihi Minerva Cissæa apud Pausaniam lecta, Zizilia Venus Sarmatica apud Possevinum, & scio quibus Germaniæ oris *Zizen* mammæ sint. Neque ut ad Cisam aut Zizam (quam Camboduni quoq; Vindelicâ urbe cultam, veteribus annalibus consignatum reperio) quidquam horum pertinere arbitrer, ideo inducor. Servius rectè annotavit, Topicos deos ad alias regiones numquam transire. Dixi de urbe Vindelicâ, sive Cisara fuit, quam potui maximè credibiliter. Illam Kal. Sextil. in Romanorum potestatem venisse, quidam in litteras retulêre, neq; quam auctoritatem sequantur comperio. At convenit, quod his Kal. debellatum demonstravimus, & si coniectura sedet, in istis campis pugnatum, credibile uno impetu urbem captam fuisse. An quod Horatius Alexandriæ mentionem injecit, huc allusit? Par utrimque ratio: Alexandriâ Kalendis captâ, Ægyptus in potestate fuit, sic Vindelicia Cisarâ. Victoria victæ urbi, quod rarò assolet, splendorem & ornamentum addidit. Nam quia coloniâ honestatam intelligimus, scire interest, præcellentem coloniarum dignitatem extitisse:

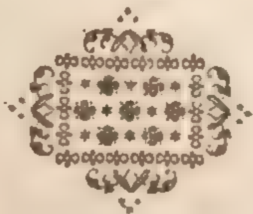
Tertul. Apolog.

Pauf. Corinth. Possev. in ep. ad R. Pol.

Serv. in 7. Aen. Laurente Marica.

extitisse: Adeo, ut cum præstantissima esset municipiorum conditio, quippe quæ suo jure & legibus utentia, muneris tantum honorarii cum Pop. Rom. participia, potiori tamen, & præstabiliori existimarentur coloniæ, quæ jura institutaque omnia Pop. Rom. haberent: nimirum *propter amplitudinem majestatemq. Pop. Romani, cujus istæ coloniæ quasi effigies parvæ simulachraq. esse quædam videntur*: Gellii verba sunt. Quo Suetonii locus de Augusti coloniis spectat, *jure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliquâ adæquavit*. Cum enim in arce rerum humanarum Roma constituta esset, ut quæq; illam urbes arctissimis necessitudinis vinculis contingebant, ita sese præ reliquis maximè extulisse videbantur. Hoc est quod in lege Mamiliâ, perpetuo primo loco coloniæ, deinde municipia, præfecturæ, fora, conciliabula ordine nominantur. Inde, quod ex Divi Hadriani oratione Gellius memorat, Italicenses, Vticenses, & quædam alia municipia antiqua, *cum suis moribus legibusq. uti possent, in jus coloniarum mutari* voluisse. Hinc denique, quod inferioris ætatis & sequioris sæculi scriptores Municipiorum nomine minoris rei urbes tantum dixêre. Quoniam verò victoriam anno post Romam conditam DCCXXXIX. partam ostendimus, indicio est illo coloniam deductam: Quatenus nihil attinet ambigere, hoc genus præsidia debellatis populis protinus imposita. Colonias militares dico, cum ex Quiritibus scriptæ in aliquot interdum annos post victoriam dilatæ sint. Et princeps provinciæ civitas Augusti honori hunc in modum cessit; minoribus oppidis, privata victoriæ monumenta fixêre Nerones, à majore siquidem Tiburnia, aut si quo alio nomine rectius appellatur; nam hoc sanè absonum, Tiberina opinor concinnius, à minore Drusomagum, cujus Ptolemæus meminit, dicta sunt. Quæ si à Strabone præterita, intelligere possumus eum statum regionis, qui ante provinciam constitutam, & Romana nomina inducta, fuit, sumpsisse describendum. Vindelicę quoq;, quam ante provinciæ constitutionem stetisse, haud obscuris freti argumentis ostendimus, nullam rationem habuisse non valde miror, cum idem plerisque urbibus, quæ populis cognomines, accidisse sciam, credo quia populorum editis nominibus satis indicatæ videbantur.

Gell. lib. 16 c. 13. Suet. Octav. 46.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quartus.

SED circa coloniam multa præterea expedienda. Quæ quoniam hic locus à nemine satis perpurgatus est, quo poterimus ordine prosequemur. Primum, nulli nisi lege latâ deducere licuit: ut paullo latiore legis appellatione, tam Senatus, quam populi jussiones comprehendamus. Et stante quidem Republicâ, singulis deductionibus, sive una colonia deduceretur, sive plures simul, singulæ leges ferebantur. At Senatus Populique potestate in unum transfusâ, peculiari lege nihil opus erat, quod eâ, quâ Populus in illum unum omne imperium & potestatem conferebat, de coloniis quoque caveretur. Plutarchus de Sullâ, *Omnium præteritorum data ei fuit ex lege impunitas: in futurum autem jus necis, publicationis bonorum, coloniarum deducendarum, urbium condendarum, & diruendarum, jus regna auferendi, & pro libito condonandi.* Hinc verba fluxerunt, quæ Neroni Seneca affingit, *Quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Atque idem Julio & Octaviano tributum, definitè & nominatim opinor: quamquam quod Dio & alii, Imperatoribus à subditis nihil non concessum prodiderunt, universè jus istud, de quo loquimur, tum reliqua omnia complectitur. Superest in fragmentis legis Regiæ ejus sententiæ formula, VTIQVE QVÆCVMQVE EX VSV REIPVBLICÆ, MAJESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM, PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSEBIT,

Seneca de Clem. lib. 1. c. 1. Dio lib. 53.

BIT, EI AGERE FACERE JVS POTESTASQVE SIT. Quod in colonias, quæ istâ ratione à Sullâ, Julio & Octaviano deductæ, fere Veterani milites missi, eas Vellejus Militares nominavit, & à reliquis deductis *jussu Senatus* distinxit. In Ancyrano lapide indice rerum ab Augusto gestarum, COLONIAS MILITVM appellatas video; Et verò est apertum, Augustam istarum numero censendam. Quæ etsi separatim nullâ lege deduci jussa, duplicem tamen colonicam legem accepit: Augustæam inprimis, cujus persæpe apud auctores rei agrariæ mentio, quâ Augustus generatim præscripsit, quæ in coloniarum collocationibus servata vellet: tum privam aliam; quam posteriore loco excutiemus. Augustææ specimen præbere possunt, cum aliarum hujus argumenti legum reliquiæ, præcipuè Mamiliæ: tum quod ipsius nonnullæ, apud auctores, quos jam nunc laudavi, superant, tamen etsi maxima pars interciderit. Eâ enim cautum esse, ut ager assignetur, QVA FALX ET ARATRVM EXIERIT, Hygenus semel atq; iterum auctor: explicationem adjicit, *Hac lege, suâ interpretatione quidam putant, tantum cultum nominari: ut mihi videtur, utilem ait agrum assignari oportere: hoc erit, ne accipienti sylvæ universus modus assignetur, aut pascui. Qui verò majorem modum culti acceperit, optimè secundum legem accipiet aliquid sylvæ, ad implendum accepti modum.* Deinde limitum latitudinem constitutam, ex Hygeno itidem percipimus: *Limitibus latitudines secundum legem & constitutionem Divi Augusti dabimus. Decumano maximo pedes XXXX. Kardini maximo pedes XX. Actuariis autem limitib' omnibus decumanis pedes XII. Subruncivis pedes VIII.* Hæc quo intelligantur rectius: Primo duo limites in coloniarum deductione, agrorumq; assignatione, constituebantur: Decumanus Maximus, & Kardo item Maximus, sese rectis angulis mutuò intersecantes, ille ab oriente ad occidentem, hic à meridie ad septentrionem directus: Licet ea ratio nonnunquam mutata, interdum inversa fuerit. Vtrimq; dein singulæ centuriæ (quarum modum non unum reperio, jugerum scilicet L. C. CC. idque frequentissimè, CCX. CCXL. & CCCC.) singulis limitibus, qui prioribus illis paralleli, distinguebantur: primus, secundus, tertius, & quartus à Decumano Maximo, Linearii seu Subruncivi appellabantur, quintus Actuarius sive Quintarius, quem etiam sextum non pessimè diceres, si Decumanum maximum pro primo numerares, nam quinque centurias sex limitibus comprehendi necesse est: hi autem prorsi omnes. Et quoniam post Kardinem maximum, eâdem ratione transversi quatuor Subruncivi, postmodum Actuarius quinto loco succedebat, sequebatur ut Decumano &

Kardine maximis, atque duobus illis Actuariis, quatuor omninò rectis lineis, XXV. centuriæ circumscriptæ essent. Quo deinceps ordine pergebant, Vt Decumanus & Kardo Max. non repeterentur (singulares enim erant, ad quorum normam reliqui exigebantur) sed semper post quintam centuriam Actuarius duceretur: atque totus ager, si sub unum aspectum caderet, cancellatam tessellatamque speciem præbere posset. Quæ apud auctores, quos sequor, distinctè prodita. Neque tamen perpetuò observata sunt, quoniam agri natura & spatium aliud interdum suadebant. Atque hæc agrimensorum erat curatio, qui agros perticâ sive decempedâ, cujus in antiquis nummis adhuc forma visitur, metabantur.

Val. Cato Diris.

Pertica, quæ nostros metata est impia agellos.

Prop.lib.4. el.1. Et Propertius,

Abstulit excultas pertica tristis opes.

Cic.Phil.3. A decempedâ, Cicero L. Antonium privati & publici agri decempedatorem dixit. Ligneam fuisse arguit, quod talis Quincupeda apud Martialem.

Mart. lib. 14. epigr. 92. *Puncta notis ilex, & acutâ cuspide clausa.*

Præter Decumanum autem & Kardinem Max. per Actuarios iter Populo deberi, jam olim lege Semproniâ Corneliâ & Juliâ cautum erat: Subruncivos itidem coloniarum conditores aliqui publicaverunt, fructus asportandi caussâ. Sed nos Augustææ legis ossa pergamus legere. Cum hæc, quæ diximus, non limitibus tantum circumscribenda, sed & terminis firmanda (propriè hîc vocibus istis utimur, cum aliâs confundi soleant, & ut Festus v. Limites. Festus auctor, *limites in agris, nunc termini, nunc viæ transversæ sint*) ac à vicinorum injuriis vindicanda essent, videtur Augustus de terminorum genere & usu pleraq; cavisse. Certe non frustra est, quod agros, uti lege & limitibus Augustæis, sic terminis Augustæis assignatos legimus: Latinus & Mysrontius, *In locis montanis terminos posuimus rotundos, quos Augustæos vocamus, pro hac ratione, quod Augustus eos recensivit, & ubi fuerunt, lapides alios constituit, & omnem terram suis temporibus fecit remensurari, ac veteranis assignari.* Apud Hygenum nonnullorum species delineatas cernimus: apud alios foveas Augustanæas, fossatosque Augustæos observamus, quod terminorum vice essent scilicet. Nescio an ex eâdem lege Hygenus mutuatus, illa quæ in hoc genere, iis, quæ de limitibus antea attulimus, statim subjungit, neque enim satis pâret, *In mediis tetrantibus lapides defigemus ex saxo silice, aut molari, aut ne deteriore, politos in rotundum, crassos pedem, in terram ne minus habeant pedibus II. S. super terram sesquipedem.* Sed nobis de terminis iterum dicendum

dum erit. Nunc locum hunc concludemus, si prius annotaverimus, ea quæ Hygenus omnes divisionum auctores sanxisse scripsit, ab Augusto non fuisse præterita, *Vti quæcumque loca sacra, sepulchra, delubra, aquæ publicæ, aquæ vicinales, fontes, fossæq; publicæ; vicinalesq; essent, item si qua compascua, quamvis agri dividerentur, in omnibus* (sic lego, pro, ex omnibus) *ejusdem conditionis essent, cujus antè fuissent.* Quamquam sepulchra interdum colonorum cupiditati cessisse video, Suetonius Julio, *Cum in coloniâ Capuâ deducti lege Juliâ coloni ad extruendas villas sepulchra vetustissima disjicerent, idq; eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inventa est.* Neque plura hujus legis capita hactenus eruimus: nam quæ præterea in his ipsis libris supersunt, & hinc manare suspicamur, nullum nomen ascriptum habent, ideo asseverare vetat religio. Edictis deinde pro re natâ obscuriora nonnulla explicata fuisse, idoneus testis Hygenus est, *Sunt quoque quædam Divi Augusti edicta, quibus significat, quoties ex alienis territoriis sumsisset, & assignasset veteranis, nihil aliud ad coloniæ jurisdictionem pertinere, quam quod veteranis datum assignatumq; sit.* Præter perpetuam autem Augusti omnium coloniarum legem, privam, quam dixi, singulatim unicuique à conditoribus præscriptam, exploratum est. Siculus Flaccus, *Auctores divisionis assignationisq; leges quasdam colonis describunt:* Nec non alibi, *Leges datæ coloniis municipiisq; intuendæ:* Hygenus, *omnium coloniarum municipiorumq; leges semper respiciendæ.* Hæc fortassis multa continuit: duo aut tria potissimum capita, qua ratio, qua scriptorum auctoritas persuadet. Nam cur non opinemur (etsi rei, quæ ad limitū quæstionem nihil pertineret, nullum appareat in nostris auctorib' vestigium) primo loco, cum diversi essent coloniarum gradus, ejus cui lex scripta, conditionem expressam? Antiquitus aliæ civium Romanorum, Latinæ aliæ: At Italiâ totâ civitate donatâ, optimo fuere jure, quæ Italicum jus adeptæ, uti ex Jurisconsultis Vlpiano, Celso, Gajo, Paullo haurio: pessimo quæ, ut etiam Vlpianus monet, *nihil præter nomen coloniæ* haberent. Rursus coloniæ quædam immunes, quædam neutiquam: Italicæ fuisse videntur immunes omnes, non contra. Quæ caussa, cur Plinius in Italiâ immunium non meminerit, in provinciis meminerit. Qui diversè sentit, cogitet, num fieri potuerit, ut in Italiâ colonia immunis nulla, id enim sequeretur: deinde num concedendum existimet, Tyriorum coloniam, cui *Divus Severus & Imperator noster, ob egregiam in rempublicam imperiumq; Romanum insignem fidem, jus Italicum dedit,* atq; Berytensem, Augusti beneficiis, Vlpiani quoque

Suet. Jul. c.81.

Dig. lib. 50. tit. 15. ll. 6.7.8.

Cod.lib.11 tit.21.l.1. verba sunt, gratiosam, quam cum postmodũ Theodosius & Valent.metropolim decernerent, *suis virtutibus coronatam*, appellaverunt, immunes non fuisse, quod in utraq; Italici tantum juris fiat mentio: Demum, quid sibi Paulli hæc velint, *Divus Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adjecto, ut & juris Italici essent. Sed tributum his remisit capitis. Sed Divus Titus etiam solum immune factum interpretatus*: Vt ego sentio, si Vespasianus jus Italicum dedisset, de immunitate nulla potuisset oriri quæstio. Plenissima porro immunitas, omnium tributorum, soli & capitis, atq; publicorum munerum, extra coloniam, remissionem complectebatur. Atqui Augustam Italici juris fuisse, quod dubitemus nihil est: Nisi veterani post percepta præmia, assignatamque coloniam, pejori conditione quam milites in exercitu fuissent, vixêre: In legione namque jure Italico, cives Romani erant. Quin ut mea memoria est, non observo ab Augusto coloniam deductam, præterquam Italicam. Si coloniæ Augustæ non Italicæ occurrunt, vel antiquiores Augusto sunt, ab illo nomine tantum Augustæo honestatæ, vel fortassis coloniæ dignitate nullâ deductione rescripto auctæ. Hoc habet, in quas milites missi, quæq; exin Militares appellari possunt, Italicas fuisse omnes. Dabo Strabonis locum, qui edoceat, Militares quantumvis novas & tenues, clarissimas reliquas dignitate & existimatione præstitisse. Quid enim cuiquam largiretur Augustus, ut abnueret militibus, quorum beneficio se imperio potiri, fateri necesse haberet? Strabonis ista sunt, *Hispalis claret, ipsa quoq; Romanorum colonia. Ac nunc quidem emporium durat: honore autem, & recenti militum Cæsaris eo missorum inhabitatione Bætis præcellit, quamvis non splendidè condita.* Sed in nostrâ, exemplis & argumentis accedit Taciti auctoritas: Is cum splendidissimam cognominavit, verbo conclusit ornamenta, quæcumque possunt in coloniam cadere. Neque Apulejus (cujus summum circa sermonis proprietatem studium) quod Madauræ patriæ tribueret, præclarius elogium invênit, *Veteranorum militum novo conditu, splendidissima colonia sumus*: Quæ item apud eum Hypata *civitas cunctæ Thessaliæ antepollet*, honoris ergò *splendidissima & unica Thessaliæ civitas* appellatur. Pari sensu Vlpianus, splendidissimam Tyriorum coloniam dixit, quæ cum jus Italicum haberet, uti vidimus, tum esset *nobilis regionibus, serie seculorum antiquissima, armipotens, fœderis, quod cum Romanis percussit, tenacissima.* Exscripsi lubens, quæ ob dicta hactenus, & dicenda postmodum, in Augustâ æquè omnia agnoscimus. Jam si coloni cives Romani, idque optimo jure, in tribum relati fuere: neque nos nisi de Fabiâ aut Scaptiâ, quas utrasque Augustus, Suetonio teste obtinuit, aut Juliâ, quæ ex veterib⁹ una (sive Fabia sive

Margin notes: Str.lib.3. — Apul. Apol.1. — Vlp. D.lib. 50.tit.15. l.1. — Suet. Octav.c.40.

sive Scaptia opinor) in Augusti honorem, ut Dio auctor est, appellata, suspicari possumus, maximè omnium credibiliter de Juliâ. De linguâ, veste, moribus, institutisque reliquis Romanis si admoneam, ineptus videar. Sequebatur caput legis, quo coloniæ jurisdictio & coercitio mandabatur, certisque finibus circumscribebatur. Operæ est, formulam ex Hygeno proponere, *QVOS AGROS, QVÆVE LOCA, QVÆVE ÆDIFICIA, INTRA FINES, puta illos, & intra flumen illud, intra viam illam, DEDERO, ASSIGNAVERO, IN EIS AGRIS JVRISDICTIO COERCITIOQVE ESTO COLONIÆ illius, cujus civibus agri assignabuntur.* Id spatium regionis nomine expressit Flaccus, *Regiones autem dicimus, intra quarum fines singularum coloniarum, aut municipiorum magistratibus, jus dicendi, coercendiq; est libera potestas.* Cæterum Territorii appellatio vulgatior est: Frontinus, *Quicquid enim ad coloniæ municipiive privilegium pertinet, territorii juris appellant:* Flaccus, *Territorium dixere, intra quos fines jus ducendi esset:* eleganter, etsi sunt qui malint, *juris dicendi jus esset:* Et Pomponius, *Territorium est universitas agrorum, intra fines cujusq; civitatis.* Etymologia sive deducēda, ut hîc Pomponius existimat, *quod magistratus ibi jus terrendi habeat*, sive quod *hostis terrendi caussa constitutum est*, ut Aggenus Vrbicus, sive à terendo uti Varro, sive à bobus, quasi terribovium, quemadmodum Cato in originibus, sive denique, quod Isidoro placuit, à tauris tauritorium: nos non admodum laboramus. Hoc potius, quodnam Augustæ coloniæ territorium fuerit. Intelligo difficile ad fidem esse, in tam obscurâ & reconditâ antiquitate, certos limites affirmare: Sed tamen, quod jam aliquoties rebus dubiis fecimus, conjecturas, quas verum proximè existimabimus, assequi concipiemus. Visum nonnullis, fines in universum quantum sacram episcopi jurisdictionem porrigere: neque ego auctoritatem defugio. Homines enim Romanarum ecclesiasticarumq; antiquitatum ex æquo periti, hæc vestigia alibi lubentes sectati sunt: Cum rerentur, quod episcopis à civitatibus nomina indita, Augustæ hîc, alius alterius urbis vocatur Episcopus, satis esse indicio, Augustæ, rerumq; Augustanarum, quæ territorio proculdubio continentur, inspectionem illi & curam demandatam. Quâ ego occasione illos præterire non debeo, qui quas urbes episcoporum aliquando dictas inveniunt, in episcoporum potestate fuisse opinantur: Rectè si sacram sentiunt, sin aliam, quam profanam differentiæ causa appellamus, nihil imperitius, cum eodem argumento episcopos civitatum paruisse imperio necessariò sequatur

Dio lib. 44.

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

Varro de lingua L. lib. 4. Cato apud Serv. in 5. Aen. Vrbem designat. Isid. lib. 14. c. 5.

quatur, quod utiq; falſum eſt, nam ut epiſcoporum civitates, ita verſâ vice civitatum epiſcopi appellantur, nec obſcurus utriusq; locutionis ſenſus. Paulus Apoſtolus ad Corinthios ſcripſit, *In omni loco ipſorum & noſtro*, neq; ille tamen profecto Corinthio-
1.Cor.1. rum dominus, ſed ut ſignificanter admodum Cajetanus interpretatus, *addidit ET NOSTRO, ut quemcumque locum, qui eſt Corinthiorum invocantium nomen Chriſti, explicaret eſſe etiam Apoſtolorum; quod eſt verum, non ſolum propter unitatem charitatis, ſed etiam propter extenſionem jurisdictionis Apoſtolicæ.* Aliorum commentatorum ſententias, quæ variæ ſunt, nihil neceſſe afferre. At quoniam comperi, Carolo Magno Imp. Divo Simperto epiſcopo, Auguſtanæ eccleſiæ diœceſim, quam vocant, auctam, nec non idem ſæpius vel ante vel poſtea fieri potuit, vix opinor territorii modum hac viâ rectè inveſtigabimus, niſi primo loco de acceſſionibus ſigillatim (quod nunquam futurum vereor) cōſtiterit. Incredibiliter namq; errat, quisquis antiquas rationes, ad eum, qui nunc eſt, rerum ſtatum revocat. Huic itaq; ſubſidio, alia ex rerum naturâ, temporumque conditione petita, adjungenda ſunt. Kardinem palam eſt, ſeptentrionem verſus provinciæ limitem Danubium haudquaquam tranſiiſſe, neque agros in hoſtico aſſignatos eſſe, etſi in eam Germaniæ Magnæ partem, jam epiſcopi religioſa jurisdictio porrecta: Ad meridiem ab alpib⁹ initium ſumpſiſſe, neque profecto ullum veteranorum in iis (quamquam in alpes quoque ſacra epiſcope nunc penetret) agros accepiſſe: quin ad hunc locum pertinet, quod Hygenus quodam dixit, *Rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatē non potuit: Sed relicta eſt, ut aut ſylvam Reip. præſtaret, aut ſi ſterilis eſſet, vacaret.* Aggenus, *Hæc autem ſunt loca quæ ſoluta* (ita lego, pro inſoluta) *dicuntur, quæ aut in ſaxoſis & ſterilibus locis ſunt, aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri cultura, quia dum non eſſet, quod excoli potuiſſet, nullis neceſſe fuit limitum regulis obligari, propterea & ſoluta loca vocata ſunt.* Et quamquam materiam olim etiam ſecundo Lyco ex alpibus devectam, Hygeni verbis conſentaneum ſit; quas tamen ſylvas colonia acceperit, non auſim definire, neq; eas extra territorii fines fuiſſe, abſurdum. In Decumano, priſcæ diœceſis certiora indicia apparent: Adeo, ut intra fluvios, Lycum, qui ab oriente, & Hilaram ab occidente conſtitiſſe, in dubium venire prope nequeat: Cum Hilara Auguſtanam à Conſtantienſi diœceſi hodieque diſcriminet, nec cauſſa ſit, cur fines variaſſe exiſtimemus, ab eo tempore, quo ante Conſtantiam conditam, epiſcopi ſedes Vindoniſſæ fuit: Lycum eccleſiaſticam provinciam altroverſum tunc terminaſſe, etiam perſpicuum, eo quod Simper-

Simperto demum episcopo (Aventinus Divo Vdalrico non recte tribuit) Novoburgensem jurisdictionem Augustanæ accensam, Novoburgensemque ad Lycum pervenisse, annalium monumentis testatum. Hoc est, quod in vetusto manuscripto codice legere memini, Simpertum Augustanam dioecesim Noricorum finibus auxisse: antiquum namque Noricum (quod jam semel indicavimus) ad Oenum tantum, posterius ad Lycum usque pertigit. Decumani ergò longitudo XXX. M. passuum, plus minus, complectebatur: neque tamen exacta ratio, fluviis non usque quaque parallelis, iniri potest: Kardinis ab alpinum radicibus ad Danubii alveum M. Pass. circiter LXX. Itaque tota territorii area habuit decies centena passuum millia bis millies, & id quod excurrit. Cum Siculus Flaccus scripsit, interdum territoria fluminibus finiri, interdum summis montium jugis, fieri potest, ut de nostrâ colonia ne cogitarit quidem, ejus nihilominus terminos, uti omnino habuere, expressit. Legem denique de rerum divinarum humanarumque curatoribus, sacerdotibus & magistratibus nimirum, decurionumque ordine cavisse, nemo ambigere inducet animum: Vnum ambigo, an privata ista, an publica Augustæa caverit, & fere est ut Augustæam opiner. Sed quoniam totus hic locus ad colonicæ reipublicæ constitutionem pertinet, posterius exequemur. Jam cum de legibus plura non occurrant, deinde admonendum est, Coloniam deductam jussu, vel utriusque, Neronis vel quod credibilius multò, alterutrius; Cum patrato bello, ordinandæ & constituendæ provinciæ, ambo tempus non triverint. Ac malo equidem de Druso verum esse, quod & plures tradidere auctores: tametsi antiquiores (ne fallam) Ottone & Honorio Augustodunense nondum reperio. Sed bonum factum, conditoris memoriam, insertâ imagine apud nostros homines novare. Otto Frif. lib. 3. c. 4. Hon. in chron.

Triumviros qui deducerent (alio aliâs numero fuisse sciens sum) arbitror lectos ex legatis, quorum operâ Dio victoriam partam prodidit; neque his honor cuiquam haberi poterat justius. At hi ignoti sunt, nisi qua Augusti nummus suspicioni rimam adaperit.

Tribu-

Tribunitia poteſtas cum anno DCCXXXI. V. K. Julii primum inſtituta ſit, fit ut annus ejus IX. nummo inſcriptus, ex iisdem K. anni DCCXXXIX. quo Auguſtam deductam diximus, ſumat initium. Id temporis coloniam aliam deductam, nemo opinor certo teſtimonio approbabit; eo minus leviter conjecero, ſi ad hanc coloniæ ſymbolum bovem retulero. Notæ II. VIR. de P. QVIN. VARO. M. TITIO. L. COR. BALBO. à quibus coloniam deductam ſuſpicor, accipi neque debent, neque poſſunt, quî enim tres Duumviri? Verum nummum auctoritate Duumvirûm, qui princeps coloniæ magiſtratus, ſignatum oſtendunt. Quod idem veſtigium (an æmulatione Romani moris, quo Senatus auctoritas hiſce notis S. C. aſcripta?) in multis præterea colonicis nummis, nec tamen omnibus, variè ſpectatur. Nudè interdum, nullo adjecto nomine, ut Cæſarauguſtanis quibusdam, CAESAR AVG. II. VIR. Binis nonnunquam additis nominibus, C. HEIO. POLLIONE. ITER. C. MVSSID. PRISCO II. VIR. quæ ipſorum Duumvirûm eſſe nihil ambigo: Ternis ſæpe etiam, exemplo præter noſtrum, Sebaſtæ nummus, L. FABATO. T. TAVRO. L. PISONE. COL. SEBAS. II. VIR. coloniæ incertæ alter, AP. PVLCHRO. T. TAVR. L. PISO. CN. F. II. VIR. quæ ad coloniæ conditores audacter refero. Nam cum Appium, Taurum & Piſonem, Conſules ſub Auguſto faſti prodant, quid illis in coloniâ ſimul rei eſſe potuit, præter hoc unum, ſi in ejus deductione collegæ? Extremè frigidum commentum eſt Appios, Tauros, Piſones alios à conſularibus, totidem nominibus in coloniâ unâ aiiquâ extitiſſe. Et ut ad noſtra revertar, P. Quinctilium Varum, qui poſt biennium ordinarius conſul cum Tiberio iniit, M. Titium Rufum, qui ante annos XVI. ex Kal. Majis ſuffectus eſt, & L. Cornelium Balbum, ſive majorem, qui ſuffectus extremo anno DCCXIV. ſive minorem, qui ex Africâ triumphum egit Procos. an. DCCXXXV. VI. K. Aprilis, III. Viros Coloniæ deducendæ, agriſque aſſignandis, à colonis Auguſtanis hoc nummo poſteritatis memoriæ piè & gratè commendatos interpretor. Nam conſularia & trium-

triumphalia singulorum ornamenta, de legatione quæ diximus probabiliter confirmant. A triumviris verò coloni scripti, Cato in M. Cœlium, *In coloniam mehercules scribere nolim, si triumvir sim, spatiatorem aut fescenninum.* Servius notavit, transcribere hac in re solenne verbum. *Transcripti enim in colonias deducebantur.* Ad colonorum numerum constituendum, in tantâ veterum scriptorum disperditione, & omnis antiquæ memoriæ, quod toties conqueri necesse habeo, abolitione etiam hæremus. Aliqui ter mille missos scripsere: sed hos similitudo nominis in errorem duxit, ut quæ Strabo de Augustâ Prætoriâ prodidit, ad nostram detorquerent. Alii duplum, vel paullo amplius volunt, nam integram legionem, sine auxiliis, missam conjiciunt. Aut hîc, aut nullibi, Taciti verba locum habere, *Olim universæ legiones deducebantur, cum tribunis & centurionibus, & suis cujusq; ordinis militibus, ut consensu & charitate Rempublicam efficerent.* Ego frequẽtes ad firmitatem provinciæ missos assentio, & numerum VI. millium non abjudico. Quod si quis, probabili subnixus ratione, de ampliore censuerit, in ejus sententiam me pedibus iturum, jam nunc profiteor. Si enim anno urbis conditæ CCCCL. nomine Æquorum prope ad internecionẽ deleto, proximo *Albam in Æquos sex millia colonorũ scripta*, quod Livius annotavit, si anno DXXXVI. Placentiam totidem deducti, *in quibus equites deducendi fuit caussa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant*, quod ex Pædiano cognoscimus, non est cur hic numerus in Vindelicâ coloniâ, quæ coërcendis provincialibus recens domitis, tum reprimendis vicinis Germanis, præcipuè Suevis, jam tunc imminentibus, instruenda esset, non exiguus existimari debeat: eo potissimum, quod à militaribus præsidiis, per provinciam dispositis, auxilium non adeò magnum, ex Italiâ interjectis alpibus, nullum omnino, nisi serum admodum sperari poterat. Equites eadem quam in Placentiâ Pædianus caussam notavit, persuadet, deductos, ut opponerentur Germanis, qui Gallis haud paullo acriores hostes essent. Colonorum nomina nemo expectabit. Si ex triumviralibus tabulis maximè in promptu essent, huc attexere odiosam diligentiam argueret. Indicabo tantum, monumenta antiqua, quæ nostros cõmentarios sequentur, videri nonnulla ad primos colonos pertinuisse, nonnulla ad eorum posteros: sed ut illa, quæ legionem tertiam Italicam, multo post institutam respiciunt, non añumeremus. Hîc placet subsistere, & putare animo, quam fœdas plerasq; historiæ labes antiquitatis inscitia asperserit, quæ levi ejus cognitione rursus detergi possint. Ilio cremato Æneam profugum in Italiam venisse, regnum constituisse, posteros Romam condidisse, omnium consensione convenit.

Cato apud Festum. v. spatiator.

Serv. 5. Aen. Transcribunt urbi matres.

Strabo lib. 5.

Tac. An. 14.

Liv. lib. 9. & 10.

Pæd. Orat. in Pis.

Neque discrepat, qui à Romanis descenderint, sibi & reliqua Romanæ nobilitatis decora, & Trojanam originem rectè ac merito asciscere. Quin coloni Augustani asciverint, nihil caussæ est: nam cunctas gentes laudis appetentiâ vicêre Romani, nec laus ulla, publico populorum consensu, æquè ac Trojanæ originis fama appetita est, eo usq; ut multi, qui verè non possent, per mendacium in eam inseri voluerint, opinati credo, quod Plinius enuntiavit, *mentiri clarorum imagines erat aliquis virtutum amor.* (Plin. lib. 35 c. 2.) Hujus ergo rumoris cum nescio quid majores nostros afflasset, neq; facile rationem invenirent, qua Trojani in has oras appulissent, excogitarunt inscitissimam narrationem, cujus verbo ante meminimus, nunc uberius explicare nullum operæ pretium: Multo labore assequuti, ut rem perspicuè veram, à Trojanis Augustanos ortos, nemini unquam fuerint persuasuri. Neque verò Vindelicorum stirps ideò sublata, sed mixta Romano sanguini, veluti læta arbor insitione aucta est, cujus rei symbolũ in limine horum librorum sub Drusi imagine expressum. Nam multas hoc genus colonias collocatas prioribus civibus nequaquam pulsis, certum. Exemplo ne longius abeam, Vbiorum oppidum, in quod colonia Agrippinæ nomine deducta, non eo minus se pleriq; civium Vbios, origine Germanos ferebant, ita Tencterorum legatis apud Tacitum respondent (Tac. hist. lib. 4.), *Vt vobis cæterisq; Germanis consanguineis nostris jungeremur*, Et mox de Romanis colonis, *Deductis olim & nobiscum per connubium sociatis, quiq; mox provenêre, hæc patria est. Nec vos adeò iniquos existimemus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis.* Atque in libello de Germanis, *Vbii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine non erubescunt.* Porrò colonos sub militaribus signis deductos, ut exercitus speciêm præbere possent, obscurius alii, apertè Hygenus significat, *Cum signis & aquilâ, & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Territorium aratro ambiri consuevisse, videtur innuere Cicero (Cic. Phil. 2.), cum in Casilini deductione Antonio portam Capuæ, aratro circumducto, vomere pæne perstrictam, & florentis coloniæ territorium imminutum objicit. Sequebatur territorii divisio & assignatio. Nam agro, quâ ratione prius dictum est, centuriato & limitato (utroq; verbo Festus utitur (Festus v. centuriatus & limitatus.)) singulis colonis agri modus tribuebatur viritim, idq; sortitò. Sortitionis morem pluribus verbis Hygenus, tum uno aut altero exemplo prosequitur. Neque tamen inquit Siculus Flaccus, *omnibus æqualiter datus, sed & secundum militiam modus est datus.* Permagna autem territorii portio, colonis neq; divisa, neq; assignata. Excipua enim primo loco, quæ complectitur

tur caput legis Augustææ,quod ultimum ex Hygeno posuimus, & hic paullum mutatis verbis,ex Flacco repetimus, cum lucem antiquariis tenebris collatione inferri existimemus, *Qui agri delubris sepulchrisve publicis,qui solis, itineris, viæ, actus, ambitus, ductusq; aquarum, qui publicis utilitatibus servierint, ad id usq; tempus,quo agri divisiones fierent,in eâdem conditione essent quã ante fuerant.* Subseciva deinceps,quorum duo genera, Flacco & Frontino;sive cum in extremâ assignatione centuria expleri non potuit, sive cum in mediâ assignatione, & inter ipsas centurias, spatia superfuere, nomen manavit, quod à reliquo corpore subsecta essent quodammodo. *Evenit hoc autem ideò, quoniam militi veteranoq; cultura assignatur, si quid enim amari & incerti* (an inertis?) *soli est,id assignatione non datur.* Vt Aggenus prodidit, *hæc aliquando auctor divisionis aut sibi reservavit,aut aliquibus concessit,aut Reip. aut privatis personis.* Vespasianus pleraq; vendidit,reliqua Domitianus,iis, qui tunc possiderent, donavit: Quod præter agrarios istos scriptores, Suetonius memoriæ consignavit. Suet. Domit. 9. Ad hoc,Subsecivorum itidem conditionis erant,Relicta & Extraclusa:sic dicta,quæ in assignationem omnino nunquam venerunt,sive ob locorum asperitatem,uti de Subsecivis diximus, sive quod conditori quacumque de caussa ita collibuisset. Hæc si intra coloniæ fines sita, territorio certè accensebantur; sed nisi alicui aut homini, aut urbi, aut locis sacris & religiosis attributa essent, remanebant jure in ejus potestate qui assignare potuerat, *re* inquit Aggenus, *plerumq; proximi possessores invadunt, & opportunitate loci irritati, agrum obtinent.* Quasi Subseciva etiam Compascua, *sive loca quæ proximi quique vicini,id est,qui ea contingunt,pascua* habent, uti Flaccus: Tum fluviorum alvei,& ad ripas utrimque spatium,eo usque interdum, quousque inundationes possent alluere, uti hic ipse Flaccus, & plenius Aggenus scriptum reliquere. Accedebant agri sacerdotum collegiis,& certis sacris dedicati,in quibus quoque luci,ædes,templa: Agri vectigales,sive Pop.Rom. sive coloniæ,qui mancipibus locabantur,vel in annos singulos, vel in lustra, vel in annos centenos, ut fructus partem præstarent quintam, aut septimam, aut etiam pecuniam pro soli ubertate, proximi quiq; possessores rursus à mancipibus conducebant,quod ex Hygeno affero: Agri prætereaprovincialium noñulli, nam provinciales non omnes pulsos, & patrimonio exutos,Siculus Flaccus ostendit, *nec tamen omnibus personis victis ablati sunt agri, nam quorundam dignitas, aut amicitia,victorem ducem movit,ut eis concederet agros suos.* Omnia denique loca publica,quæ Aggeni verbis enumerare satius est, *loca autẽ,quæ sint publica,videam⁹. Sunt sylvę,de quib⁹ lignorũ copia in lavacra publica ministrãda cęduntur. Sunt & loca publica,*

quæ in pascuis sunt relicta, quibuscumq; ad urbem venientibus peregrinis. Sunt in suburbanis loca publica, inopum destinata funeribus, quæ loca culinas appellant. (Festo Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur) *Sunt & loca, noxiorum pœnis destinata.* (Capitales enim animadversiones fere extra urbes, nisi quæ spectaculo in theatris & circis propositæ. Huic rei in Augustano agro antiquitus Lyci fluminis insula, quæ postmodum in continentem abiit, addicta: quod ex Afræ martyris actis jam olim observatum, in Vindeliciæ tabulâ expressimus, Tacitus credo *locum servilibus pœnis sepositum* Romæ appellavit.) *Ex his locis, cum sint suburbana, sine ulla religionis reverentiâ solent privati aliquid usurpare, atque hortis suis applicare. Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipii jus relata. Sunt & alia loca publica, quæ præfecturæ appellantur. Nam & pomœria urbium, de quibus jam superius suo loco disputavimus* (dixerat Pomœrium esse certæ mensuræ spatium ante urbis muros, aliquando etiam intra muros, propter fundamentorum custodiam, quod privatis operibus occupari non oporteat, neq; ullo jure alienari possit) *publica esse noscuntur.* Horum igitur omnium, cum nihil ad colonos privatim pertineret, singulorum nomine portionem aliquam detractam necesse est: multo maximam subseciva & vectigales agros abstulisse crediderim, nam ad Lycum multa millia sterilis & amari soli jugera & vectigalib⁹ Augustum colonias suas largiter instruxisse, scripsit Suetonius. Hinc quamquam rei dubiæ nulla esse potest certa asseveratio, opinor tamen, colonis interdum minus, cum plurimum, ultra semissem agri colonici assignatum non esse. Quo Hygenum refero, *multis coloniis immunitas agri, vicit assignationem:* aperte namq; agros immunes, qui in assignationem non venerunt, denotat, cum alii immunes assignati essent. Ac si integrum territorium millies mille passus bis millies comprehẽdisse recte disputavimus, assignationi non plus dimidio, passuum decies centena millia millies cessisse consequetur. Pedum etiam rationem inde non difficulter inibimus: cum passus quinos pedes longitudine contineat, fit ut passui quadrato, cujus singula latera quinque pedum, pedes quadrati (planos quoq; & constratos appellabant, Varro pedes magnos) insint viginti quinq;, itaque ex superiori summa proveniant, vicies quinquies millies mille pedum millia: quorum numerorum ratio, nisi meditatò vix queat animo concipi: Jugera autem (ad quæ calculus revocandus est) paullo supra octingenta sexaginta octo millia: siquidem jugerum Romanum, vicies & octies mille atq; octingentos pedes complectitur. Vnde apparet, sex millibus colonis dari potuisse in singulos jugera centena, ut in universum ducenta sexaginta octo

Fest. Pauli v. Culina

Tac. An. lib. 15.

Suet. Oct. cap. 46.

Var. de Ling. lib. 4

octo millia jugera superarent, inter Centuriones, Equites, & Benemeritos partienda. Nam Centurionibus & Equitibus, liberâ etiamnum Republicâ, liberalius quam cæteris militibus assignari consuevisse, frequens testis est Livius; idem postea in reliquis militarium dignitatum gradibus obtinuisse, Flacci quæ attulim[9] verba fidem faciunt. Benemeritis extra ordinem fundi modum quantus conditori placuisset concessum, addito insuper privilegio, ne quo munere coloniæ obstrictus esset; ex Hygeno in Augustæâ lege cognovimus: eo referenda Aggeni verba, *Legimus in quibusdam locis ab uno mille & trecenta jugera fuisse possessa,* Et quod Cicero Antonio objicit, *Medico tria millia jugerum, quasi te sanum fecisset; Rhetori duo, quasi disertum facere potuisset.* Nam ut quisquam existimet, tam immodicas ullas divisiones fuisse, quæ tot jugera assignarent viritim, frustra erit: quin de centenis adhuc exempla quæro, nunc præter unum Appuleji Saturnini, de quo auctor de viris illustribus, *ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africâ dividerentur,* aliud ad manus nullum est. Sed quod anno DLXIV. & DLXXI. in præpingui & opimo Italiæ solo, Bononiæ & Aquilejæ, quinquagena divisa invenio, minus incredibile visum tanto post, ætate, qua prisca parsimonia ita laudabatur, ut rideretur, in transalpinâ provinciâ, bello recens partâ, duplum ejus fuisse assignatum. Atq; hæc, quæ nos omnibus vestigiis indagamus, olim in Cæsaris tabulario pinacibus delineata, & libris distinctè perscripta, tum æneis tabulis, quas in Capitolio fixas opinor, insculpta erant: Istas agrorum formas appellabant, ita Vlpianus, *Qui tabulam æneam legis, formamve agrorum continentem refixerit, vel quid inde immutaverit, lege Juliâ peculatus tenetur.* Plura ejusdem rei nomina adducit Sicul[9], *Quamvis una res sit forma, alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii cancellationem, alii typon; quod ut supra diximus, una res est forma.* De Cæsaris tabulario idem Siculus, *Omnium enim agrorum, & divisorum & assignatorũ, formas & divisionem, & commentarius & principatus in sanctuario habet: qualescumq; enim formæ fuerint, si ambigatur de earum fide, ad sanctuarium principis revertendũ erit.* Hygen[9] æris libros nominat, atq; eorum exempla etiam in coloniis constituta significat, *Libros æris, & typum totius perticæ, linteis descriptum.* (an lineis? verius est linteis, ad ænearum scilicet tabularum exemplar adumbratis, eodem modo Constantinus de lege quadam, æreis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis scriptâ) *secundum suas terminationes, ascriptis affinibus, tabulario Cæsaris inferemus: & si qua beneficio cõcessa, aut assignata coloniæ fuerint, sive in pro-*

Liv. lib. 35. de Vibone lib. 37. de Bononia lib. 40. de Aquileja.

Cic. Phil. 2.

Vlp. D. lib. 48. tit. 13. l. 8.

Const. C. Theod. lib. 11. tit. 27. l. 1.

ximo, sive inter alias civitates, in libro beneficiorum ascribemus. Et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit, non solum colonia, sed & tabularium Cæsaris, manu conditoris subscriptum, habere debet. Paullo ante dixerat, *Omnes significationes & formas æris tabulis inscribemus: Data, Assignata, Concessa, Excepta, Reddita, Commutata pro suo, veteri possessori, & quæcumq; alia inscriptio singularum litterarum in usu fuerit, & in ære permaneat.* Sed multa ad hæc apud auctores istos de æreis formarum tabulis loca extant. In Capitolio fixas suspicatus sum, quod id legum tabulis observatum scirem, eoque colonicæ leges indubitatè pertinuerint, neq; formarum caussa diversa videretur. Inde Suetonius tria millia ærearum tabularum, quæ cremato Capitolio perierunt, & à Vespasiano, undiq; investigatis exemplaribus restituta sunt, *instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum* appellavit.

Suet. Vesp. c. 8.

Quoniam autem agrariæ ratiocinationis principium & originem à pede duximus, memoratu haud indignum fuerit, in pede, cujus nunc Augustæ usus, certum antiquitatis vestigium residere, neq; videri dubitabile, quin ad ejus mensuram colonis agri divisi. Non quod existimem hunc legitimum Romanum pedem esse, quem plerique omnes scriptores latini nudo pedis nomine intelligunt, qui Græco semunciâ brevior, & ad cujus rationem amphora, sive quadrantal constitutum: nam video, quæ viri eruditi de istius modulo disputant, nec improbo, & intelligo nostrum tantillum longiorem esse: sed quia pluribus præterea pedum generibus Romanos usos scio, ad quorum aliquod unum noster referendus. Nomina, caussas, & differentias sigillatim exequi, nunc fortassis nemo possit, at res in universum sicuti dixi habuit. Indicant cum pedes sepulchris antiquis aliâ atque aliâ magnitudine insculpti, tum eorum moduli ærei, quandoque è ruderibus Romæ eruti, affabrè confecti, palmis, unciis & digitis distincti, claviculis ita aptati ut complicari, & rursus explicati, fibulâ contineri porrecti possint, qui commensu inter se haud quaquam conveniunt. Præterquam quod Hygenus tres species expresè numerat, & nominibus distinguit, Monetalem, Ptolemaicum & Drusianum: quorum secundus primum semunciâ, tertius sescunciâ excedit. Nam Drusianum saltem à Romanis esse, evincit appellatio. Ptolemaicus si idem cum Græco, quo inclinat animus, legitimus Romanus Monetalis erit, Græco semunciâ contractior; & hæc caussa fortassis, cur Hygenus istos posteriores cum illo comparare voluerit. In nominis origine parum video, nisi inde est, quia in Capitolio, ad Monetæ mensura proposita, ad quam hi pedes exigerentur: suspicionem movent, quæ in congio antiquo leguntur, IMP. CÆSARE. VESPASIANO. VI. T. CÆS. AVG.

AVG. F. IIII. COS. MENSVRÆ. EXACTÆ. IN. CAPITOLIO. & quod amphoram ſimili de cauſsâ in Capitolio poſitam memini, Fannius, Fan. de pond. & menſ.

——————*quam, ne violare liceret,*

Sacravere Jovi Tarpejo in monte Quirites.

Vnde Capitolinus pari ſenſu, Capitolinam amphoram dixit, quæ juſtæ & exactæ menſuræ eſſet. Capit. Maximinis Neque verò, quod ad pedum differentias præterea pertinet, placet quorundam cogitatio, labente imperio menſuras & pondera aucta, recentiſſima quæque maxima eſſe: Facilius dicuntur iſta, quam probentur. Rem nummariam ſenſim mutari, in pejus ſcilicet, pondere decreſcente, & vilioris metalli portione admixtâ, in pleriſque Rebus publicis vidimus: At pondera & menſuras, rarò niſi everſis imperiis & victoris populi legibus receptis, neque id ſemper. Vt apud Romanos aliter acciderit, eodem modo utraque imminuta, non aucta, ſuſpicaremur rectius. Cauſſas igitur quæremus alias: Vel diverſis artificum collegiis diverſos pedes fuiſſe, quo modo Græcorum medicorum pondera à veterinariis differunt: aut Romæ quidem unius generis fuiſſe, Romanis autem per varias provincias varios: cui ego potiſſimum accedo ſententiæ, & eo Hygenus, Ptolemaicum Cyrenaicæ, Druſianum Tungris aſcribit. Atque idem in ponderibus uſu veniſſe Symmachus innuit, cum Theodoſio *Mille ſexcentas auri libras* Senatus nomine offert, *urbanis ponderibus conferendas, id eſt, trutinæ largioris examine.* Sym. lib. 10. ep. 26. Nam quod diſſimiles pedum modulos Romæ erutos, & ſepulchris inciſos ſcripſi, nihil obſtat, neque conſequitur, in illâ urbe omnes uſitatos: Quin quod ex Theodoſii codice habemus, *In quinque pedibus & ſeptem unciis uſualibus delectus habeatur*, contra indicio eſt, pedes alios non uſuales fuiſſe. Lib. 7. tit. 13. l. 3. Vt porrò eo redeam, Auguſtanum à Romanis eſſe, ex Marliano, qui antiqua urbis monumenta diligenter obſervavit, deprehendi: Mar. lib. 1. c. 7. prodidit enim columnam à ſe dimenſam, cujus Græca inſcriptio ΠΟΔΩΝ. Θ. novenos pedes ſignificaret, ejus longitudinem in tot æquales partes diviſam, menſuram confeciſſe, quam ille libro inſeruit, ego ad oram delineavi, quæ cum Auguſtanâ prorſus eſt eadem. Meminit hujus Philander quoque, & ex Luca Pæto didicimus, ſupereſſe ex ære aut orichalcho antiquũ modulum, diligentiâ quam paullò ante memoravimus confectum, cum columnæ ratione conſentientem. Phil. in Vitruv. lib. 3. c. 3. Pætus de menſ. & pond. lib. 1. Quod vir doctus ex inſcriptione conjectat, columnam ad Græcorum pedem exactam, errat, quandoquidem legitimum Romanum, noſter iſte nonâ tantum, aut ſeptimâ, aut quartâ (variè hæc ſcribo, quia de legitimo Romano aliquot ſcrupulorum tenus, nondum convenit) aut ſi plurimum, tertiâ unciæ parte ſuperat, cum Romanum à Græco

ſemunciâ vinci, ſit in confeſſo. Ac ne non omnes diviſionis reliquias perſequamur, extant in agro Auguſtano, ad certos pagos propter viam, colliculi exigui, quos manu aggeſtos ſatis apparet, ita in orbem compacti, ut torno raſi videri poſſint: Eos ad limitum rationem pertinuiſſe arbitror, adductus Fauſti & Valerii verbis, qui auctoribus, quos in hoc argumento crebrò laudavimus, ſuccenturiati accedunt, *In limitibus verò, ubi rariores terminos conſtituimus, monticellos plantavimus de terrâ, quos Botontinos appellavimus.* Et ſæpe præterea Botontinorum nomen per illos libros occurrit: neque aliter accipio, quod de agro Auſculino in Apuliæ & Calabriæ civitatum enumeratione proditum, *Finitur per terminos, & terrarum tumores.* Iis carbones, cineres, teſtæ contuſæ & calx ſubdi conſuevere, quorum fortaſſis adhuc aliqua, terrâ paullo altius effoſsâ, invenirentur. Aliis quoque terminis ejus generis, quæ tempori non facile cederent, ſigna (ſic appellabant) ſubſtrata fuiſſe obſervo, neque id tamen perpetuò. Siculus Flaccus, *Quibusdam placet & videtur, ut ſub omnibus* (terminis) *ſignum inveniri oporteat, quod ipſum voluntarium, non neceſſarium eſt. Si enim eſſent certæ leges, aut conſuetudines, aut obſervationes, ſemper ſimile ſignum ſub omnibus inveniretur: nunc quoniam voluntarium eſt, aliquibus terminis nihil ſubditum eſt, aliquibus vero aut cineres, aut carbones, aut teſtas, aut vitrea fracta, aut oſſa ſubcenſa, aut calcem, aut gypſum, invenimus; quæ res tamen, ut ſupra diximus, voluntaria eſt.*
Aug. de civ. lib. 21. c. 4. De carbonib9 egregiè, ut omnia, Auguſtinus, *Nõne miranda res eſt & tanta infirmitas, ut ictu leviſſimo frangantur, preſſu facillimo conterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, uſq; adeo, ut eos ſubſternere ſoleant, qui limites figunt, ad convincendum litigatorem, quisquis poſt quantalibet tempora extiterit, fixumq; limitem non eſſe contenderit?* At ego cur jam non rideam perverſam impoſtorum hominum impudentiam, qui quo cupidis & credulis quibusdam os oblinant, excogitavere ſtropham iſtam, ubicunque ſe dant obviam, latentium theſaurorum, qui non niſi impiis cæremoniis adhibitis in lucem poſſint erui, certa & indubia indicia eſſe, ab iis, qui pecunias olim condiderint, conſtituta. Quem plerisque pernicioſum erro-

Pes Aug. ſtrictus, in palmos, uncias et digitos tributus:

errorem, antiquitatis etiam notitia eximit. Aliquanto illustrius à primâ coloniæ constitutione, & agrorum divisione, uti sentio, monumentum superest, quod cum in omnium oculos incurrat assiduè, à nemine hactenus satis est observatum, aut certè explicatum. Saxum intelligo, altitudine quinquepedali circiter, quod ante aliquot multos annos terrâ effossum, ad D. Vdalrici nunc spectatur; cujus effigiem vetustate arrosam hîc repræsentare fuerit optimum, cum præsertim Augustanorum insignium speciem referat, & nos de iis quoque, secus quam alii factitarint, dissserturi simus.

Hanc formam quoniam in duo membra commodè partimur, nequaquam dissentio, conum, qui scapo nixus est, resiniferæ alicujus arboris (pini strobilum ut definitè pronunciem non adducor) nucem exprimere: infra coni scapum, columnæ capitulum esse, cujus abaci mediæ areæ scapus insistat, nemo ibit inficias, quisquis quid columna, quid capitulum, quid ejus abacus sit, cognitum habet. Neque non fatebitur, quamquam rudi operâ elaborata sunt omnia, ob lapidis scabritiem, nimirum, nam ex silicum genere est, Corinthiæ tamen, aut sanè Italicæ architecturæ, quam mixtam vel compositam appellavere, manifesta in capitulo

pitulo vestigia extare. Jam columnam capitulo olim fuisse subjectam, ne monendum quidem, cui enim capitula usui, nisi huic uni? Columnam, quæ capitulum istud sustineret, nullum potuisse fulcire ædificium, verissimum quoque est, quando planum, in quo epistylia sive trabes considere solent, scapo & cono occupatur: Restat ergo, sub dio statutam fuisse credamus. Quod si sic est (nam mihi sine ullâ dubitatione videtur) cogitabimus, quem porro usum habuerit: Ego terminum fuisse mihi dudum persuasi. Mitto, antiquissimos terminos conorum formam tulisse, tale esse apud Homerum saxum, quod Hector in Græcorum munitiones jaculatur, idq; Virgilium, qui Homerum æmulatus, terminum interpretatum,

Homer. Iliad. 12. Virg. Aen. 12.

Saxum antiquum ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro positus ————————

Nostra ad Romanorum mores examinare magis est. His innumeras prope terminorum differentias fuisse hinc animadverto, quod pleraq; nomina auctores de limitum constitutione recensuere, species supra quadraginta unus Hygenus delineavit, cum interim permultas iis præteritas Boëtius nominet. Ex Augusti lege pauca & obscura hujus argumenti fragmenta supersunt, aliunde itaque auxilia corroganda. Flaccus scripsit, nonnullarum coloniarum territoria finiri *lapidibus positis presignibus, qui à privatorum terminorum formâ differunt*: Interdum ararum specie, Hygenus, *Aris inscriptis conditoris nomine, & coloniæ finibus*, paullo post, *Aras lapideas ponere debebimus, quarum inscriptio ex uno latere perticæ applicito, finem coloniæ demonstrat*. Et mox, *Has utræq; civitates constituant. Ad fines enim eisdem locis, nomine Imperatoris, & finium suorum inscriptionibus, aras consecrare debebunt*. Sed id neutiquam perpetuum. Nam præter quod lapides presignes Flacci aræ non sunt, videmus quoq; inter schemata, quæ Aggenus Vrbicus libello de limitibus subjecit, hujus generis terminos cipporum aut columnarum formâ, quibus vel statuæ, vel nescio quæ alia, nec enim satis discerni possunt, sint imposita. Existimaverim autem territoria iis bifariam munita fuisse, prope coloniam statim à pomœrio, ubi agrorum assignatorum principium, & ad fines, in agrorum extremitate. Atque quod dicere cœperam, eo tum capitulum & conum, tum columnam quæ periit refero: haud paullo credibilius, quam alii in Drusi cenotaphio, aut Cybeles simulachro luserint. Nam Boëtio inter *nomina lapidum finalium, est circulatus pyramus, item acuto similis. Item pyramus vitæ* (alii viæ legunt, mihi in utroque nomine tenebræ) *præcisæ similis*: quæ de cono interpretemur licet. Quamquam in nostro caussa accedit alia; uti à Fausto & Valerio annotatum per Gallias & Africam, atque circa urbem Romam, *oliva-*

Boet. geom. lib. 2.

olivastellum (minutam olivam accipio) *& cotoneum* (malus cydonia appicta est) terminorum loco fuisse; ita strobilos apud nos eâdem occasione usurpatos verisimile est, quod Rhætia coniferarum arborum, Abietis, Pini, Pinastri, Piceæ, Laricis admodum sit ferax. Quod si illæ per Gallias, Africam & Latium, oliva atq; cydonia malus, veræ fuere arbores, haudquaquam ex lapide imitatæ, non quidquam prohibet in Rhætiâ, quoque genuinas larices, pinus, abietes, simili ratione sæpe statutas: nec interim absurdum, ab illis qui perpetuitati, quantum ejus fieri potest, consulebant, lapideos terminos strobilorum formâ positos, cum arbores totæ non satis commodè ex saxo fingerentur: & id præcipuè, qua publico coloniæ nomine fixi, præsignes, & formâ, uti Flaccus scripsit, à privatis terminis discretâ. Nisi lapides caput aquilæ, caput vituli, quorundam animalium ungues & ungulas (discimus ex Latini librorum de terminis reliquiis) præferre potuerunt, speciem ejus fructus, qui per totam provinciam frequentissimus, non potuerunt. Nec icunculam in capitulo mirabitur architectonices peritus, varietatis enim lenocinio laudem aucupare soliti sculptores: itaque videmus in capitulis antiquis Romæ sigilla diversorum generum, trophæa militaria, copiæ cornua, fulmina, equos alatos, aquilas, gryphes, ora monstrorum quorundam, deorum etiam capita, denique quid non? Idq; sive temerè, sivè certâ ratione: nam cum in Jovis æde, inter acanthi folia, aquilas ad capitulorum angulos, in medio fulmina sub ipsius dei capite scalpserunt, quid spectarint palam est: quid in nostro consilii fuerit, eo difficilior conjectura, quia parieti adhærescit, & unum tantummodo latus conspicuum est, neque an reliqua simili formâ scalpta scire possumus. Subdubitandi ansam dedere verba ex Dolabellæ libris, ab iis, qui auctores de limitibus collegere excerpta, *Omnis terminus ab oriente limpidum latus habet, ab occidente roscidum latus habet*, istæ dein subjectę figuræ,

Quæ in universum, de omnibus terminis vera non sunt: Dolabella, credo, de aliquo terminorum genere, aut certis provinciis loquutus, eo *omnis terminus* retulit, & ostendit, ortum versus os solis radiatum, ad occasum lunam cornutam scalpi consuevisse.

Quod

Quod si in capitulo de quo quærimus, aversum latus solem habet, imaginem quam cernimus lubens accipiam pro lunâ, quæ sine cornibus frequenter ficta fuerit, & sic qua hîc habuit, vetustate possint conjici detrita: Sin hanc eandem effigiem præfert, simpliciter ad architectorum quæ diximus ornamenta revocabimus. Elegans ejus generis antiquum capitulum Veronæ ad D. Cæciliæ extat, in quo etiam feminæ effigies pectore tenus, inter Amaltheæ cornua, quæ ad angulos excurrunt. Quam religiosè autem terminus coleretur, nihil attinet dicere, ejus rei veterum libri pleni sunt: ex Siculo Flacco tantum ponendi ritum ascribemus, *Cum enim terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram collocabant, proximè ea loca, quibus fossis factis defixuri eos erant, unguento velaminibusq; & coronis eos coronabant: in fossis autem, quibus posituri eos erant, sacrificio facto, hostiaq; immaculatâ cæsâ, facibus ardentibus, in fossâ cooperti sanguinem instillabant, eoq; thura & fruges jactabant; favos quoq; & vinum, aliaq; quibus consuetudo est terminis sacrum fieri, in fossâ adjiciebant, consumptisq; omnibus dapibus igne, super calentes reliquias collocabant, atq; ita diligenti curâ confirmabant, adjectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmius starent. Tale ergò sacrificium, domini, inter quos fines dirimebantur, faciebant:* in publico, opinor, magistratus. Et quoniam hac superstitione termini omnes imbuti, odio impietatis à Christianis, cum primum rerum potiri cœperunt, æquè ac Deorum simulachra sublati sunt, Prudentius,

Torellus Sarayna rerũ Veron. lib.2. delineavit.

Prud. in Sym. lib.2.

————————————lapis illic
Si stetit antiquus, quem cingere sueverat error
Fasciolis, vel gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis violatur terminus extis;
Et quæ fumificas arbor vittata lucernas
Servabat, cadit ultrici succisa bipenni.

Quæ observo, quo caussam aperiam, cur ex tanto terminorum numero, tam pauci ad nos pervenerint. At quamquam hæc fortassis non absurdè disputata sunt, nihil tamen adhuc dictum, cur terminum in urbis symbolum abiisse suspicemur: Nec ego illuc ibam. Verum, si de saxeo cono quæ diximus constant, probabilis de cætero erit existimatio, in coloniæ symbolo easdem caussas valuisse. Provincias enim urbesque rerum, quarum maximè feraces sunt, præferre symbola, incredibile dictu quot exempla in medio. Quis nummariam antiquitatem unquam attigit, quin perspectum habeat Africam elephante, aut scorpione, Arabiam camelo, Ægyptum crocodilo, & has omnes, uti etiam Alexandriam, Tyrum atq; Judæam, palmâ, vel palmæ ramo designari? Quis pisces in nummis maritimarum urbium Syracusanorum, Catanensium, Thuriorum, Massiliensium: spicas &

cas & frumenti grana, fertilitatis argumento, in Hispaniâ, Africâ, ac plerisq; Siciliæ & magnæ Græciæ urbibus non observavit? Propius ad res nostras Mamertini, Martis capiti (Mars Oscâ lingua Mamers dictus, ait Festus) piceæ fructum addiderunt, quia ad eorũ urbem *sylva ferens picem optimam*, uti Strabo notavit. Jam cum alpes, & Rhætia reliqua (uti dictum) plurimas coniferarum arborum sylvas habeat, ac Plinius prodiderit, laudatissimam abietem in alpibus & Appennino nasci, eoq; forsan Virgilius respexerit, Festus v. Mamers. Str. lib. 6. Plin. lib. 16 c. 10. Virg. ec. 7.

——*Abies in montibus altis,*

Deinde alpina larix Romanis prope miraculo fuerit, quippe quam flammis non obnoxiam, falsò licet, crederent, quod Vitruvius, Plinius, Palladius referunt: Ideo Tiberius, *concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia* jusserit, inter quas fuit amplissima arborum ad id ævi Romæ visa (Plinius memoriæ consignavit) *trabs è larice, longa pedes CXX. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligeretur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus*: Quid est cur dubitemus, quo strobilus in principe provinciæ urbe pertineat? Caussæ conjectionem nihilo difficiliorem autumo, quam si Tyrum & Alexandriam palmæ signo hactenus uti, semperque usas fuisse constare posset: Nam neque nos antiquorum numorum auctoritate deficimur, quos postea videbimus. Quin pari de caussa M. Aur. Antonini nummus, uti Ortelius acutè observavit, abiete Germaniam designat, cum Germanicarum sylvarum vastitas veterum scriptis celebrata sit, & Tacitus terram frugiferarum arborum impatientem appellaverit, Strabo nescio quam illius oram alpibus comparans, ejusdem materiæ feracem dixerit. Nam quod Plinius scripsit, in Germanicis insulis pini lacrymam electrum gignere, fabulosum. Quæ si se hoc modo habent, in symbolo Augustano strobilum tantum considerabimus, reliqua parergorum loco ducentes, sive strobilus columnæ capitulo imponatur, sicuti elegantiæ caussâ vulgo fit: & capituli quidem icunculam turritam fingunt, quo si Cybelem hic olim cultam innuunt, non probo si coloniæ, aut etiam provinciæ, illam imaginem esse volunt, non valde improbo; etsi malim nihil à saxeo termino, aut à nummis, utrumvis sequi placeat, mutari, quod eam antiquitati venerationem deberi existimem: sive pediculo insistat minoris operæ, tornatili specie, qualem in nummis aspicimus, qualemque majores prætulisse intelligimus, publicum quippe signum, quo Respublica etiam nunc utitur, ita sculpendum curaverunt. Spicæ, quod exemplum laudavimus, etiam non uniusmodi, nunc singulæ, nunc plures, solutæ, colligatæ, canistro extantes, & per solum projectæ in

Vitruv. lib. 2 c. 9. Plin. lib. 11. c. 19. Plin. lib 16 c. 39. & 40. Tac. de Germ. Str. lib. 7. Plin. lib. 37 c. 3.

ctæ in nummis visuntur, cum omnium una sit significatio, frumentariam ubertatem respiciens. Sed operam rectè colloco, si ostendo cum symbolo, symboli quoq; nomen, utut mutilum, à Romanis ad nos pervenisse. Patrio sermone urbes *Pyr* dicimus, nec eam particulam ullâ casuum inflexione variam⁹, eò pyrum, quod quidam opinati, significare non potest, *Bir* enim, quo pro pyro in recto utimur, in obliquis *Biren* est, adde quod *Bir Biren* fœminino, *Pyr* neutro genere efferimus: & num lusciosi adeo majores nostri, qui pini conum pyrum putaverint? Verius multò, *Pyr* à *Pyramo*, quæ apud Boëtium termini rotundi acuti appellatio, esse reliquum, atque hinc generatim ad symbolum transiisse. Quoniam verò, ut nunc usus habet, insignia non tam rebus, quam certis coloribus constant, quibus & clypeorum, & symbolorum imagines distingui solent, videtur ejus rei initium à Romanorum ævo & moribus neutiquam petendum. Quamvis Romani, & omnis ante Romanos antiquitas, symbolis, quæ signa & insignia dicimus, uti consueverit, quippe nec exercitus sine aquilis, draconibus, vexillis (muta signa Vegetio, ad distinctionem vocalium & semivocalium) neque fere heroës apud poëtas sine clypeorum imaginib⁹, neque signatoriæ gemmæ sine cælaturâ, neque pleræq; urbes absq; symbolis: hæc tamen ad unum aliquod idem præscriptum cum nostri ævi insigniis non exigenda sunt, falluntur admodum qui exigunt, & res, quas ex eodem fonte, naturæ parentis instinctu haustas fatemur, sed alio atq; alio ritu, prout temporum ferebant consuetudines, constitutas fuisse videmus, imperitè confundunt. Quin leges quæ hodie, opinione an certo jure, insignia circumscribunt, ut antiquissimæ sint, Carolum magnum non prævertunt, à quo primum adumbratas, sub Henrico demum Aucupe & posteris, perpolitas arbitror. Fortissimi Imperatores, militarem virtutem, cui toto pectore incumbebant, hoc ornamento honestatam voluere: Unde clypei & cassidis nata species, nomen quoq;, nam vernaculis quibusq; linguis ARMA appellamus. A militibus, ad reliqua postea hominum genera fluxere, tam effusè, ut cum Europam omnem pervaserint, Asiam usque penetrarint: Vidimus ex Sinis parmulam advectam, in quâ tum alia, tum auro pictum scutum erat, pantherâ conspicuum, scuto incumbebat galea aperto hiatu, cancellis fenestrato, laciniis sive vittis utrimq; dependentibus tecta, supra galeam plumea crista surgebat, prorsus ad Europæum morem. Sive cui credibilius Sinas hæc ab Europæis nequaquam accepisse, quin iis idem quod nobis suâ sponte in mentem venisse; id enim profectò de bellicis tormentis & chalcographiæ arte nulla propemodum verisimili ratione negari potest. Sed nobis in orbitam redeundum. Uti ergo in

Veg. lib. 3. c. 5.

Cæsarum

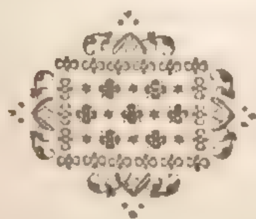
Cæsarum aquilis Romanas veneramur, etsi alterum caput Constantinopoli serò adnatum, aureum clypei, nigrum aquilæ colorem à Francis aut Germanis esse scimus: Sic certum itidem habemus, coloniam jam olim strobilum prætulisse, ut is viridi, qualem natura ante plenam maturitatem fert, scutum rubro & candido, jucundissimis omninò coloribus exornaretur, longo post tempore instituisse: eaque in re antiquos Germanorum mores esse sequutam, de quibus Tacitus, *nulla cultus jactatio, scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt.* Tac. de Germ.

Vt præterea ad colorum significationes diligentius expendendas, ac pleraque strobilorum mysteria, etiam philosophis, & nobili in primis theologo D. Ambrosio celebrata, explicanda digrediar, aut ut fabulam de puellâ à Borea & Pane amatâ in pinum versâ ex geoponicis, somniorum de pino, & strobilis interpretationes ex Artemidoro afferam, utve pino Noëticam arcam hominum servatricem asseram, quod *Gopher* in sacris litteris eo quidam modo interpretati, ut denique varios nucum in medicinâ usus ex Theophrasto, Dioscoride, Galeno conquiram, mihi non indulgebo: neque item, ut de æneâ pini nuce antiqui operis disputem, quæ Romæ in Vaticano visitur, quam nonnulli in fastigio sepulchri Hadriani Imp. stetisse, quidam ineptè prorsus, ex æneâ pinu, honorario Scipionis monumento superesse opinantur; cum nux in multorum pedum altitudinem assurgat, arboris immanis magnitudo animo concipiatur necesse est, quæ profectò, ænea potissimum, omnia totius orbis miracula longo intervallo vicisset; sed hæ nugæ sunt, nec ad res nostras pertinent, nihilo magis quam lapis ille glandis formâ, ut ajunt, Mogontiaci, quem Drusi cenotaphium existimant: aut quod Tacitus de Paphiâ Venere scripsit, *Simulachrum Deæ non effigie humanâ. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens, & ratio in obscuro:* aut Herodianus de Elagabalo, *Simulachrum verò nullum Græco aut Romano more manufactũ ad ejus Dei similitudinem. Sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus, propemodum ad coni figuram.* Nos quæ ad urbem pertinent, deinde prosequemur.

Vide Bec. Hierogl. lib. 7. Val. lib. 52. Amb. Hex. lib. 4. c. 16. Geop. lib. 11. c. 11. Artem. lib. 2. c. 25. lib. 5. c. 74. Oleaster in genes.

Tac. hist. lib. 2.

Herod. lib. 5.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quintus.

ROMANÆ urbis effigies parvas simulachraque colonias appellavit Gellius, ut vidimus: Inde usu venit, ut plerosque omnes ritus, quos Romulus Româ condendâ vel primus instituit, vel ut Varronem accipio, ab Etruscis est mutuatus, posteri in coloniarum collocatione religiosè servarent. Eo Varro generatim universeq; dixit, *oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & urbo, urbes: & ideò coloniæ nostræ omnes, in litteris antiqueis scribuntur urbes, quod item conditæ ut Roma*: Nos prolatis certorum scriptorum testimoniis, sigillatim planum faciemus. Hoc primum: cum Cicero scriptum reliquerit, *nihil publicè sine auspiciis, nec domi nec militiæ gerebatur*, cõsentaneum fuit rem tantam, quanta coloniarum deductio semper habita, auspicatò aggredi: Varro, *hoc faciebant religionis caussâ die auspicato*: Cicero contra Rullum, *Jubet auspicii coloniarum deducendarum caussâ, Decemviros habere pullarios*: in Antonium, *Negavi in eam coloniam quæ esset auspicatò deducta, dum esset incolumis, coloniam, novam jure deduci.* Sed & sacrificia adhibita: cui rei ara intra spatium, quo colonia constituenda, solemnibus cæremoniis, quas Ovidius explicat, posita,

Var. de ling. L. lib. 4.

Cic. de div. 1.

Cic. agrar. 2.

Cic. Phil. 2.

Ovid. Fast. 4.

Fossa fit ad solidum, fruges jaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita solo est.

Fruges jactæ ubertatis omine: terra de vicino solo, terra est ex patrio solo petita, in patriæ nimirum memoriam, nam Roma à vicinis populis condita.

Fossa

Fossa repletur humo, terræq́; imponitur ara,
Et novus accenso finditur igne focus.

Plutarchus ejus fossæ Romæ in Comitio meminit, quo intelli- Plut Romulo.
gimus, aram futuræ urbis meditullium occupasse. Dein
ambitus aratro circumscriptus. Fidem faciunt permulti coloni-
ci nummi, in quibus arantis species, & in promptu aperta Var-
ronis verba, quæ attulimus. Modum Servius ex Catonis origi- Serv. 5. Aen. Vrbem designat.
nibus minutatim descripsit, *Condituri enim civitates taurum in*
dextrâ, vaccam intrinsecus jungebant (futuræ fœcunditatis spe)
cincti ritu Gabino, id est, togæ parte caput velati, parte succincti,
tenebant stivam incurvam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent.
Et ita sulco ducto, loca murorum designabant, aratrum suspenden-
tes circa loca portarum, ne portæ eâdem qua muri religione con-
secratæ manerent. Ex Plutarcho & Carminio habeo, vomer Carmin. 2.
fuisse æreum: credo quod æs perpetuitatis symbolum, etsi alias Itali apud Macrob.
caussas Macrobius profert. Boves albos lectos ex Ovidio, sat. lib. 5. c. 19.

Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.

——————————————Vtrumq;
circumaratâ coloniâ, cum multis prætera victimis mactatum,
Dionysius Halicarnasseus prodidit. Lustratio seque- Dionys. lib. 1.
batur, cujus apud Ciceronem mentio, *In lustrandâ coloniâ ab eo,* Cic. de div. 1.
qui eam deduceret, & cum Imperator exercitum, Censor popu-
lum lustraret, bonis nominibus, qui hostias deducerent, eligeban-
tur: Bona nomina, ex quibus faustum omen ducitur, qualia
apud Festum *Valerius, Salvius, Statorius.* Lustrationis hic ferme
ritus. Hostiæ majores, taurus, aries, verres, circum condendæ ur- Fest v. lacus Lucrinus.
bis spatium ter ducebantur, eas Sacerdotes, Triumviri, & coloni
fausta ominantes sequebantur, primus deinceps Triumvir, aut
is cui sors obtigisset, sic enim de Censoribus Varro, *inter se sor-* Var. lib. 5.
tiuntur, uter lustrum faciat, Jovem, Martem, Vestam, Deum vel de ling.
Deam, in cujus tutelâ colonia, Deosq; reliquos conceptis verbis
veneratus, ad aram immolabant. Nam circuitum verbi ety-
mon exprimit, siquidem lustrare circuire est, quod Nonius no- Non. c. 4.
tavit: inde ab urbis ambitu dictum Amburbium etiam, pari si- v. Lustrare.
gnificatione, Vopiscus, *Lustrata urbs, cantata carmina, Ambur-* Vopisc.
bium celebratum; neque non Lucanus utrumque nomen, qua Aur l. Luc. lib. 1.
poëtæ licuit, conjunxit,

Mox jubet & totam pavidis à civibus urbem
Ambiri, & festo celebrantes mœnia lustro &c.

Ternarius numerus ex Dionysio est, qui in lustro Romano serva- Dionys. lib. 4.
tum ait, Virgilius in Ambarvali, Virg. georg. 1.

Terq́; novas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, & socii comitentur ovantes.

Quorum versuum posterior, vulgus hostias faventibus linguis

comitatum confirmat: de ſacerdotibus, ratio vincit multo magis, & Lucanus in Romano Ambûrbio ſacerdotum ſeriem bene longam, per collegia diſtinctam, civibus conjungit. *Cantata carmina* Vopiſci, *chorus & ſocii ovantes* Virgilii, fauſta omina ſunt. Hoſtias Amburbiales dictas Paullus ex Feſto habet. Majores, exemplo Romani luſtri ſcire poſſumus: cum Ambarvalibus contra lactentes immolatas Cato fidem faciat, etſi Servius, *ſæpe de porcâ fœcundâ & gravidâ fieri* conſueſſe ſcripſerit. Suem, ovem & taurum mactatos, teſtes Feſtus & Aſconius; unde quoq; Suovetaurilia majora appellata, quemadmodum in Fratrum Arvalium monumentis legimus; Feſtus & Valgius maluere Solitaurilia. Jovi, Marti, Veſtæ & Diis tutelaribus ſupplicatum quod dixi, Ovidium (Dionyſius & Lucanus Martis tantum meminere, nec enim omnes omnia exprimunt) ſequor, apud quem Romulus,

Paul. v. Amburbiales.
Cato de re ruſt. tit. 141 Serv. 1. georg. Felix eat hoſtia.
Feſt. v. Solitaur. Aſcon. in divin. Fratr. Arval. inſcript. 12 ap. Vrſin. Valg. de quæſ. per ep. ap. Chariſ. lib. 1. Ovid. 4. Faſt.

——————Condenti Juppiter urbem
Et genitor Mavors, Veſtaq; mater ades,
Quosq; pium eſt adhibere Deos ——————

Poſtremis verbis tutelare numen comprehenſum interpretor, cujus neque præteritio in hoc ſacrificio ferenda, nec nomen ex Pontificum diſciplinâ enuntiandum, niſi nos à Plinio, Plutarcho, Macrobio fallimur. Inde tot aræ inſcriptæ Tutelæ urbium & Geniis, nullo expreſſo nomine, ſic & Tertullianus, *ille mihi Deos ſuos, vel coloniæ Genium propitios imprecetur.* Atq; eâdem precatione, cenſeo, coloniæ nomen inditum, nam non loco, non tempore commodiore fieri poterat. Exemplo etiam perſuadeor: luſtricis diebus luſtrabantur infantes, quibus nomina accepiſſe, Suetonius, Feſtus, & Macrobius referunt, Tertullianus inde ſolemnitatem nominalium appellat. Præeunte autem ſacerdote ſolemne carmen, Triumvir aram tenens, præfatus Janum, cui, ait Servius, *conſecratum eſt omne principium*, ideóq; mos, quem Ovidius tangit, obtinuit,

Plin. lib. 28 c. 2. Plut. Problem. Macrob. Sat. lib. 3. c. 9. Tertul. de Idolol.
Suet. Ner. c. 6. Feſt. P. Luſtrici dies. Macr. Sat. lib. 1. c. 16. Serv. 1. Aen. Foribus cardo ſtrid. Ovid. 1. Faſt.

————Quamvis aliorum numina placem.
Jane tibi primum thura merumq; fero.

Deos inde quos diximus, hiſce verbis obſecraſſe creditur: Te Juppiter Opitule Stabilitor, Marſpiter Quirine, Veſta Mater, ſeu queis aliis nominibus appellari voltis, Et te, ſive Deus, ſive Dea es, in cujus tutelâ hoc ſolum, vos cæteros item Deos Deasq; immortales omnes precor, quæſo, obteſtor, utei ſitis volentes propitii: Quæ à me, collegisq; meis geſta ſunt, geruntur, poſtq; gerentur, ea Imp. Cæſ. Divi, F. Auguſto P.P. Pontif. Max. conjugi, liberis, gentiq; ejus, Pop. Rom. Quiritibus & Decurionibus, Colonis, Incolis Coloniæ Auguſtæ Vindelicorum agriq; Auguſtani Vindelicorum, intra regionem & fines, quos me ſentio dicere,

uteiq; rectissumè sentio, conjugibus, liberis, familiisq; eorum, bene verruncent, vos omnia salva servassitis, sicut velim ea salva servata sint, bene juvetis, prosperetis, bonis auctibus auxitis: Viduertatem, vastitudinem, famem, morbos, pesestatem, intemperias, calamitates, vim, populationem hostilem & obsidium, prohibessitis, defendatis, averruncetis: Perduelles terrore, fugâ, squalitate, miseritudine, morte afficiatis, eorum ulciscendorum copiam faxitis. Harumce rerum ergo, coloniæ agrique lustrandi, lustrique faciundi ergo, macti hisce Suovetaurilibus majoribus immolandis estote. Augustæ nominis observatio tacitè non transmittenda. Scio quibus urbibus conditores, quod eas florentes, potentes, valentes & pollentes futuras aut sperarent aut optarent, inde nomina indidère, at augustum, auspicatissimis quibuscumque grandius sonare & sanctius, palam est. Majestatem eo æstimare possumus, quod maximus principum, diserti oratoris consilio, eruditissimo sæculo, *Augustus, quasi hominis naturâ amplior*, inquit Dio, *cognominatus est: Augusta enim ea, quæ honore dignissima ac sanctissima sunt, dicuntur.* Dio lib. 53 Neque me interim præterit, eâ urbes esse conditione, ut non primigenio, sed derivato ab Octaviano honore, hoc nomine fuerint insignitæ: Verum inter præcipuas dignitates id ipsum censum, Octaviani præcipuè ætate, cum quorundam postea licentia, nimium multum in hoc genere sibi indulserit, utrumque Dionis fide, *Paphiis terræmotu afflictis, largitus est* (Augustus) Dio lib. 54. *jussitq; ut urbem Augustam nominarent. Id non eò à me refertur, quasi non aliis quoq; urbibus multis, prius ac postea, in simili infortunio Augustus ac Senatores auxilium tulerint, quas si quis omnes enumerare velit, res in infinitum se extenderit: sed quod cognomina etiam urbium honoris causâ Senatus eis imposuit, & non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot vellent delegerunt.* Paphus anno, quo colonia nostra condita, instaurata est. Nec Virgilius hunc imponendæ concedendæq; appellationis morem annotare neglexit, Virg. 5. Aen.

Vrbem appellabunt, permisso nomine, Acestam,

Vt verò Augusti nomen honoris ergò inditum, sic contra contumeliæ pœnæq; aliquando ademptum, cujusmodi Agrippæ exemplum apud Dionem, *cum multos milites amisisset, multos propter rem male gestam ignominiâ notasset, nam præter cætera, totam legionem quæ Augusta vocabatur, eo nomine uti prohibuit.* Dio lib. 54. Jam illud ab aliis observatum, nullam dubitationem habet, quæcumque urbes Augustæ à populis cognomina accepere, quemadmodum Taurinorum, Veromanduorum, Rauricorum, multis præterea, inprimis Vindelicorum aut Rhætorum Augustæ accidit, istorum eas populorum principes fuisse & capita, uti Æduo-

Tac.An.3. rum Augustodunum appellat Tacitus. Visum verò memorabile, ex innumeris prope hujus ordinis, quarum splendore plerasq; provincias Octavianus illustravit, unam Vindelicorum superesse, quæ nomen non mutaverit, & coloniæ dignitatem post tot sæculorum ætates adhuc tueatur: Cum reliquæ quotquot fuere, omnes aut perierint funditus, aut nomine, aut libertate, aut utrâq; re mulctatæ fuerint. Subvereri interdum soleo, ne, quæ disserimus, parum propria & accommoda argumento instituto videantur: Quod quidam liberâ Rep. non multo aliter habuisse, ritusq; quos protulimus servatos, fortasse consentiant, sed non perinde opinentur ad Augustum referendos, cujus ævo pleraque veterum instituta sint perversa, leges contemptæ. Rursus alii neque antea quidem colonias, quæ in vetera oppida ducerentur, circumarari consuevisse, sed eas tantum, quibus

Cato apud Isid. lib. 15. c. 2. nova ædificabantur, quod Cato scripserit, *Qui urbem novam condit, tauro & vaccâ aret, ubi araverit, murum faciat.* Vtrisque occurrendum: nostrâ enim interest, quæ scribimus vera & solida videri, uti sunt, non ad inanem speciem & ostentationem conformata. Priores, quod Reip. formam versam ajunt, nihil errant, palam est sub Julio & Augusto imperium à pluribus ad unum migrasse: Verum publicas privatasq; consuetudines, præsertim condendarum coloniarum rationes, idcirco immutatas, quî fit consequens? Nemo unus Augusto antiqui moris retinentior,

Suet. Octav. c. 40. ut Suetonius observaverit, *etiam habitum vestitumq; pristinum reducere* studuisse: In religione superstitioni quam neglectui propior, neq; omina & auspicia, neq; somnia vel sua, vel aliena de se

Suet. Octav. c. 90. 91. 92 neglexit, & cæremonias *veteres ac receptas reverentissimè coluit.* Atqui quæ circa coloniæ deductionem fiebant, ad religionem pertinuisse vident omnes: Nihil ergò caussæ, cur quas jure optimo deductas voluit, aut non auspicatò deduxerit, aut non circumaraverit, aut non lustraverit, in iis denique eorum quæ enumeravimus minimum aliquid prætermiserit. Posterioribus Varro satisfacit, quem asserentem audivimus, colonias omnes urbes dici, quod eo quo Roma modo sint conditæ: cum uno verbo omnes comprehenderit, fieri non potest, ut quæ in vetera oppida missæ, quæque novas numero longè superabant, excluserit. Adde quod Berytum, Cæsaraugustam, alias quasdam, antequam coloniæ fierent, diu stetisse exploratum habemus, quarum tamen nummi nihilominus boves junctos cum aratro, pone nescio quem stivæ innixum præferunt, & circumarationem perspicuè significant. Nec istud Cato convellit: ut scriptum reliquerit, quo ritu novæ urbes condendæ sint, non indicavit, eo uti nefas esse, deducendis coloniis in oppida jam extructa: Quin si nomen presse accipimus, & in Varronis etymologiam intuemur, hæ

quoq;

quoque novæ urbes sunt, ideo usus obtinuit, ut coloniæ in antiquissima oppida missæ, non minus condi dicerentur, quam quibus nova à solo & fundamentis fuere exædificata: sic Apulejus, Apul. apol. 1. cum Madauram Syphacis oppidum appellasset, novo dein conditu, coloniam evasisse subjunxit. Vno differebant vetera, muro jam antea usa, quod is in sulco noviter ducto statui non poterat, sed aratrum vel muro applicitum, vel proximè pomœrium circumactum existimo: sin muro carerent, nam quædam aggere tantum, aut si forte vallo munita (hæc de Vindelicâ fama manet, etsi vetustate obscurior) mœnia ex ipso sulco excitabantur, prorsus ad eum modum, quem Cato præscripsit. Primum coloniæ ambitum ut tamquam radio describam, nemo exiget, ejus enim memoria cum veterum mœniorum vestigiis deperdita: quæ mediâ prope urbe murorum reliquiæ à S. Crucis ad Marianam portam, & hinc ad D. Ægidii superant, Augusti ævum longo intervallo non attingunt: quique conjecere muros ab Ægidii, per clivum, cui hinc nomen *Maurberg* manserit, ad turrem, quam Regiam appellant, inde per forum olitorium, ac per depressum vicum, Valleculam ex redictum, ad S. Crucis portam rursus pertigisse, Triumviros hosce fines circumscripsisse, nimis tenuiter de amplissimâ coloniâ, tot ornamentis instructâ sentiunt: Commodius sensuri (fuerit is aliquando ambitus) si posterioribus temporibus tribuere maluissent, quibus, collabente imperio, & afflictis provinciarum præsidiis, multarum urbium cives, munitiones quo facilius tueri possent, in arctum contraxêre, si occasio ferret, iterum exporrecturi. Quod & nostrâ ætate Romæ accidisse scimus, cum nonnullis locis novo opere urbs muniretur. Inter Marianam quam diximus portam, & novos muros, tot antiquorum ædificiorum rudera effossa vidimus (neq; plura ullibi) ut id spatium ad coloniam olim pertinuisse, nihilo magis quam de coloniâ ipsâ sit ambigendum; Et si profectò D. Vdalrici ætate, qui anno Christiano CMLXXIII. obiit, urbe neutiquam fuerit comprehensum, annales enim eum templum S. Stephani *non longè à civitate* construxisse memorant, quod nunc intra muros est, & hoc ipso spatio, quod coloniæ tribuimus, continetur. Momentum adjicit D. Galli ædicula (hoc nomine nunc celebris est, cum antiquum ignoremus) quam omnium primam Christianis sacris Augustæ dicatam, multorum sæculorum consentiens fama prodidit, ea longè extra interiorem ambitum, proximè novos muros posita. Id non negaverim, qua se urbs in meridiem erigit, aliquantum ultra veterem modum esse porrectam: argumento etiam, quod id loci, ubi SS. Vdalrici & Afræ templum jam visitur, Christiani sepulcra (aream aut cœmeteriū,

antiquis

antiquis ecclesiæ vocibus, appellemus licet) Diocletiani ætate habebant, cum in civitate sepelire neq; per XII. tabulas, neque per Imperatorum rescripta liceret. Item aliis sæpe locis pro rerum temporumq; rationibus sive promotam sive contractam fatendum. Porrò quoniam circumaratione, & cæteris illis ritibus coloniæ constituebantur, ratione factum, ut natalem inde auspicarentur. Et quamquam paucis omninò certum originis diem assignare possumus: nam præter Brundisium, quam Non. Sextil. conditam ex Cicerone intelligimus, Bononiam, quam III. Kalend. Jan. ex Livio, Placentiam Prid. Kal. ex Pædiano, & ipsis Kal. Jan. Saticulam ex Festo, nescio num aliæ litterarum monumentis consignatæ: unum tamen Brundisinorum exemplum, cujus Cicero meminit, dubitare nos non patitur, quin & reliquæ natalem sanctum celebratumq; habuerint, ac Romana Palilia aliqua ex parte fuerint æmulatæ. Vt in nostrâ ex obsoletâ antiquitate eruere, & ad fidem queamus constituere, metuo: at ne qua susceptum munus destituam, quærere & indagare pulchrum existimo. Repetamus ergo animo, Rhætici belli exitum in Kal. Sextil. incidisse, videtur consequi deductionem ante proximam hyemem maturatam, medium autumnum huic curæ impensum. Ac cum vulgatâ famâ, aliquibus etiam monumentis testatum sit, IV. Kal. Octobr. ex omni memoriâ religiosè Augustæ cultas, quid est cur non hæc potissimũ coloniæ encænia suspicemur? Incidunt in LIX. diem à Kalend. Sextilib. quem Cisæ sacrum tertii libri fragmentum monuit: Vti pleraq; reliqua narratio, ita fortassis hæc pars, veri istud refert vestigium, etsi perturbatum & confusum. Perspeximus Kalend. Sextilium annotationem haudquaquam inanem fuisse, quantumvis fragmenti auctor ad frivolam fabulosamq; narrationem detorserit) eo minus erit, ut LIX. dierum numerum, accuratè adeò proditum, ex vano haustum adducar credere. Nam quod posteà princeps ecclesia eo die Christiano cultui dedicata, certo consilio factum autumo: Fuit jam olim in more positum, superstitiosos Deorum cultus, substitutis Christianis cæremoniis, quæ priorum loco in vulgi oculos incurrerent, publico consensu abrogare, sive verius expiare. Cujusmodi, si res postulet, multa suppetant exempla. Hîc piâ prudentique cogitatione, quæ sacra Jovi Regi, Terræ matri, & Genio coloniæ fiebant annuè, in Deum Opt. Max. Virginem matrem, & Spiritus cœlestes tutelares, quibus omnibus ecclesia sacrata est, sanctiori ritu versa interpretor. Quin & ludos, qui equorum decursu celebres ad nostram ætatem prope urbem duravere, ab usq; Coloniæ constitutione eàdem occasione originem ducere existimaverim. Nisi conjecturis plus æquo indulgeo, quod mihi quidem non videtur.

[Margin notes:] r | d.. Hadr. ap Vlp. D. lib. 47. tit. 12. l. 3. Impp. Diocl. & Max. C. lib. 3. tit. 43. l. 12. | Cic. ad Attic. lib. 4. ep. 1. Liv. lib. 37. Pæd. or. in Pis. Fest. v. Satic.

detur. Mœnibus delineatis, ſequebantur platearum directiones, ędium ſacrarum, fori, & reliquorum locorum, quæ ad publicum uſum pertinent deſignationes, arearum privatis domibus ædificandis diviſiones. Quæ quia natali abſolvi omnia nequivere, in poſteros dies rejecta ſunt. Viæ (nam reliquiæ indicio ſunt) *ſilice in urbe, glareâ extra urbem* ſtratæ, ad Romanum exemplar, quod ex Livio cognoſcimus. Earum cæteroquin rationem, ut nunc res habet, nullam inire poſſumus, formâ urbis (quod Livius Romæ quoq; poſt bellum Gallicum inſtauratæ, accidiſſe ſcriptum reliquit) occupatæ magis quam diviſæ ſimili. Sive prior urbs nullo certo ordine ædificata, curam vicos dirigendi non admiſit: Sive, quod vero propius reor, quæ à conditâ coloniâ multa & fœda ſequuta ſunt incendia, bella, vaſtationes, & ipſe tot ſæculorum curſus, priſcam deſignationem ita immutavêre, ut ejus vel nulla, vel obſcura, nec agnoſcenda veſtigia ſuperſint. Ad ædificia quod ſpectat, in publicis interdum à coloniis non res tantum, ſed & appellationes ad Romanum exemplar conformatas animadverto, ſive dominæ urbis imitatione, & ad ejus quodammodo præjudicium, ſive tacito naturæ inſtinctu, quo ad patrii ſoli memoriam omnibus modis revocamur. Sic Helenus apud Virgilium,

Liv. lib. 41. Liv. lib. 5. Virg. Aen. 3.

——— *parvam Trojam, ſimulataq; magnis*
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Conſtituit, & Æneas,
——————— *hoc Ilium, & hæc loca Trojæ*
Eſſe jubet. ———————————————

Virg. Aen. 5.

Inde eſt, quod in quibuſdam coloniis campum Martium, & neſcio quæ hujus generis reperimus, ſed frequentiſſimè Capitolia: nam Capitolia habuiſſe illuſtres urbes Capuam, Beneventum, Nolam, Pompejos, Ravennam, Brixiam, Florentiam, Mediolanum, Carthaginem, Conſtantinopolim, Nemauſum, Toloſam, Narbonem, Auguſtodunum, Treveros, Santones, Agrippinam, locupletes teſtes prodidere: Neque nos eo ornamento deſtituti, meminere Capitolii Auguſtani acta Afræ martyris ſemel atque iterum. Quâ urbis regione ſteterit, nullis ſuſpicionibus aſſequor, niſi quod ſummam, Vitruvii auctoritas tuetur, *Ædibus vero ſacris, quorum Deorum maximè in tutelâ civitas videtur eſſe, & Jovi, & Junoni, & Minervæ, in excelſiſſimo loco, unde mœnium maxima pars conſpiciatur, areæ diſtribuantur*: In Capitoliis quippe cum conjuge & filiâ cultus Juppiter. Vnde ad Capitolium primam noſtrarum inſcriptionum pertinuiſſe autumo, Jovi optimo maximo, æterno, conſervatori, & cæteris diis deabusque ejus loci, à neſcio quo Præſide provinciæ Rhætiæ dedicatam,

De lap. capit. Suet. Tib. c. 40. Cajo. 57. Benev. Id. de gram. Orbilio. Nol. Ado. martyr. 14. Jan. Pomp. Vitruv. lib. 3. c. 2. Raven. Rub. hiſt. 1. Brix. acta SS. Fauſt. & Jovitæ. Flor. & Med. Borgin. orig. Flor. Carth. Cyp. ep. 55. & de lapſ. Conſtant. Gyl. Top. lib. 3. c. 7

Nemaús. Pold. antiq. Nem. c. 16 Tolo. Greg. Tur. de glor. mart. cap. 48 Narb. Sid. de laud. Narb Augustod. Eum. paneg. Trev. vita S. Tyrsi. Sant. Pith. adverf. lib. 2. c. 18. Agrip. nomẽ adhuc manet. Vitruv. lib. 1. c 7. Arnob. lib. 4. Varro de ling. lib. 4. Hier. de locis Hebr. & comment. in Is.

tam, ut ego quidem lego. De filia Arnobius, *Nonne vides in Capitoliis omnibus virginales esse species Minervarum?* de patre & Junone conjecturam à Romano mutuamur: hinc Varro auctor, Capitolium vetus (diversum à Capitolio Tarpeji montis) nomen accepisse, *quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Minervæ*, & ad hoc exemplar in Augustodunensi, ut est apud Eumenium, aras habuere *Jupiter pater, & Minerva socia, & Juno placata.* At quamvis Capitolium Romæ multa comprehenderit, Arcem, Asylum, Curiam Calabram, Romuli casam & pleraq; templa; unum tamen inter hæc Jovis Capitolini à Tarquinio Prisco votũ, à Superbo exædificatum, ita enituit, ut Capitolii nomen sæpe solum sustinuerit, quod, qui antiquos scriptores attigerit, non est negaturus. Eâ ratione in reliquis urbibus, Capitolium fortassis interdum arcem complectebatur, eò S. Hieronymus Babyloniæ arcem Capitolium vocavit, sed id neutiquam perpetuum, nec scio an in nostro verum: de templo certè primario & maximè splendido, ubi ubi Capitolii nomen occurrit, dubitare non possumus, tum quod scriptores, quorum ad oram nomina hoc indicant, ex quibus Eumenius in panegyrico, Apollinis templum atque Capitolium Augustoduni, appellat *fana longè omnium in hac urbe pulcherrima*, tum quod concilium Eliberi habitum, prohibet, ne quis *ad Idolum Capitolii sacrificandi caussâ ascendat:* S. Zeno, Judæorum Synagogas, & gentium Capitolia Christianorum ecclesiis comparat: & ad Augustanum ut accedens sacrificaret, Gajus judex Afram hortatus est: Neque aliter Saturninus Apollinarem martyrem Ravennæ, uti acta habent notæ vetustatis; quæ eo libentius exscribo, quod de templo, ejus splendore, Jovisque cultu dicta, simul confirmant, *An ignoras sacrum nomen Jovis, qui magnus est habitator Capitolii urbis hujus, cui te oportet supplicem fieri? B. Apollinaris respondit: Quis sit ille habitator nescio, nec templum ejus novi. Pontifices dixerunt: Veni ergo, & vide magnificum fanum, mirificeq; exornatum, videbis illic invictissimi Jovis simulachrum.* Extra Capitolium ædes sacræ præterea aliæ, quarum non omnium memoriam intercidisse, inscriptionibus, quæ hos commentarios sequuntur, debemus. Silvani templum, cum signo vetustate collapsum (quod ex illis cognoscimus) Sext. Attonius Privatus restituit: Plutoni & Proserpinæ ædem Flavia Veneria Bessa, visu monita statuit: Mercurio, cujus sedes à tergo ejus inscriptionis fuere, Appius Claudius Lateranus votum solvit, item M. Bassinius Vitalis: Marti Crispus Rhæci filius: Marti & Victoriæ, contubernium Marticultorum: Diis Deabusque omnibus, Adjutorius Romanus. Quamquam marmora, quæ votum solutum tantummodo indicant, ad templa pertinere affirmatè non dixerim, quod

Concil. Elib. can. 59. Zeno serm. de spirit. ædif. dom. Dei.

Vide inscript. August. parte 1.

quod vota persæpe, positis simulachris loco non sacro reddita. Ædis incertæ nescio cujus, nomen enim temporis injuriis concessit, cum suis ornamentis, meminit Antonii Æliani lapis: De Cisâ suspiciones in medio: Veneris aliquod delubrum extitisse, Afræ historia innuit: Augusti, Suetonii verba, *Provinciarum pleræq; super templa & aras, ludos quoq; quinquennales pæne oppidatim constituerunt*, nam inter plerasq; has provincias, eæ sine controversiâ imprimis numerandæ, quæ etiam totas civitates Augustæo nomini dicatas habuere. Sed templa profectò complura alia, deperditis jam nominibus, partim cum coloniâ nata, partim sequentibus temporibus constituta sunt. Situm vix scio an ullius rectè indicabimus. Viam eò munirent lapidum inscriptiones, si quibus locis singulæ erutæ, annotassent majores, nunc eo auxilio deficimur. Mercurius tamen credo in foro cultus, sententiæ Vitruvium auctorem habeo: qui, quod Martis & Veneris fana extra urbem, Hetruscam disciplinam sequutus, collocat, video ejus ne Romæ quidem semper rationem habitam. Plutonis & Proserpinæ haud procul à Salvatoris templo stetisse, visum aliquando, argumento arulæ illiteratæ exiguæ, in proximo Societatis Jesu collegio erutæ; memineram Vitruvium Jovi, omnibusq; cœlestibus excelsissimas præscribere, humiles Vestæ, Terræ, Mariq;, inde humillimas inferis tribuendas procul dubio censebam. Sed quam ancipites & incertæ hariolationes istæ, nec ignoro, nec diffiteor. Ineptè etiam quidam, quoniam Silvano lacte factum legerant, in lacticiniorum ei foro quod nunc est, locum dedere. Fori colonici area statim à principio designata, ad ędem maximam Virginis genitricis, nisi nos vestigia quæ odoramur decipiunt. Occupasse censeo, cum spatium quod id loci ad orientem solem hodieq; patet, tum quidquid ędi post primam constitutionem ex eâ parte adjectum, Magni operis ædificium intelligo, quod ab alterno divinarum laudum concentu chorum, ab ætate novum, cum vulgo dicimus. Favet Vitruvius, qui foris media urbe locum tribuit: multo validius fama vetus, cujus fidem persæpe nugis & fabulis intermixtis dubiam, rarò ex toto vanam mendacemq; expertus, qua ferri potest, nunquam elevare consuevi: narrat hæc, ubi nunc ædes est, stetisse Romanis temporibus Xystum, amplamve porticum, ego basilicam interpretor, in quâ magistratus jus dicerent, & mercatores maximè per hyemem convenirent; nam *basilicarum loca adjuncta foris*, ex Vitruvii præscripto scio, quem in architectonico argumento sæpius laudare necesse habeo. Et quidni fuerit basilica porticus, quam basilicarum dimensionibus constitisse ex vestigio colligimus? Siquidem chalcidicum novum (chorum appellavimus) & extremas utrimq; testudines (cum ædes quin-

Suet. Octav. c. 60.

Vitruv. lib. 1. c. 7.

Vitruv. lib. 4. c. 8.

Vitruv. lib. 1. c. 7.

Vitruv. lib. 5. c. 1.

cuplex ſit) latitudine inter ſe haud quaquam conſentientes, cogitatione paulliſper ſejungimus, harum enim ſymmetriæ vitium, certo mihi argumento, à Romanis non eſſe. Reliquæ interiores tres, ſimul junctæ, duplam longitudinis ad latitudinem proportionem habent, & mediana, triplâ fere latitudine ſingulas laterales excedit: ad occidentem in hemicyclo, ubi jam Epiſcopi ſolium lapideum, tribunalis locus. A quibus rationibus nihil diſſentiunt baſilicarum ichnographiæ, in architectorum libris deformatæ. Verum, etiamſi areæ circumſcriptio convenit, abſurdè tamen, quisquis æſtimat teſtudines tres interiores, quas diximus, cum Romanam architectandi rationem neutiquam referant, ex baſilicâ ſupereſſe: ferri poſſit, quod quidam probabilius conjecêre, ſupereſſe ex eâ pilas quadratas, ſive columnas Atticas lapide ſtructas, utrimque octonas aut novenas, quibus fornices incumbunt ad dimidiam circinationem arcuati, medianam teſtudinem ſuſtinentes; nam antepagmenta lateritia pilis adpreſſa, hinc medianæ, lateralibus inde teſtudinibus ſubſervientia, poſtea acceſsêre, quod apertum eſt, cum per ipſa epyſtilia hac de cauſsâ inciſa excurrant: Reliquam baſilicam omnem dudum disjectam, ejus fundamentis eccleſiam inædificatam exiſtimamus, exterioribus porticibus jam tunc, at longo poſt tempore chalcidico, adjectis, cum de chalcidico ex annalium monumentis conſtet. Quod enim Chriſtianis uſibus eccleſiæ in longũ porrectæ etiam antiquitus aptæ viderentur, cujus rei teſtimonium Apoſtolicæ conſtitutiones dicunt, *ſit ædes oblonga, ad orientem verſus navi ſimilis*, ſubinde accidit, ut vel baſilicę, utpote hac formâ, in eccleſias verterentur, quo fortaſſe Auſonius reſpexit, *Baſilica olim negotiis plena, nunc votis:* vel eccleſiæ dirutarũ baſilicarum ſpatia occuparent. Et hinc potiſſimum manaſſe crediderim, quod maximis & ampliſſimis quibusq; eccleſiis id nomen paſſim inditum: quamquam Iſidorus, & quidam ſacrorum rituum interpretes, aliam appellationis cauſſam aſſignant. Num quæ præterea veteris baſilicæ reliquiæ extent, diu multumq̂; veſtiganti, occurrit fruſtum columnæ ſtriatæ in proximo epiſcopii atrio, craſſitudine diametri duorum pedum cum quadrante circiter, quod inde eſſe conjiciebam: ejus altitudinem ad Corinthium genus æſtimantibus, ſcapus columnæ cum baſi & ſtylobatâ, cumq; capitulo, epiſtylio, zophoro & coronâ, in triginta ſex pedes aſſurrexerit, aliquanto minus, ſi ad Doricas, aut Ionicas, aut etiam Hetruſcas dimenſiones vocemus. Quia verò Vitruvius oſtendit, baſilicas ſupra contignationem columnas habuiſſe inferioribus minores, hanc ſuperiori ordini tribuo, Atticis quippe illis longè graciliorem. Conjuncta deinde foro ærarium, carcer, curia: de ærario & carcere nihil præterea affero, niſi cui

Clem. Apoſt. conſtit. lib. 2. c. 57.

Auſ. orat. ad Gratiã.

Iſid. orig. lib. 15. c. 4. Ammal. lib. 3. c. 2. Walfrid c. 6. & 7. Io. Steph. Durant. lib. 1. c. 1.

Vitruv. lib. 5. c. 2.

cui tamen credibile, monetæ officinam, quæ proximè ædem maximam ſtetit, ad annum usque abhinc centeſimum quinquageſimum plus minus, ærarii locum occupaſſe. Curiam profectò in viciniâ ad turrem Regiam fuiſſe, prodidere majores, & eo argumento conjecturæ de fori regione minus pœnitet. Hanc ipſam turrem (reperio aream id loci inædificandis ædibus, tradidiſſe beneficii nomine, Othoni Bogenario Auguſtano civi Gottefridum comitem Hohenloënſem, anno poſt Chriſtum natum MCCXLVI. IV. K. Septembr. Conrado *illuſtri, Romanorum in Regem electo* coram, uti in litteras relatum, quib⁹ ſcribendis Henricus Velſerus teſtis affuit) hanc inquam turrem, ſunt qui Romanum opus opinentur, nec ejus rei præter vetuſtatis ſpeciem indicium ullum habent: mihi Germanicum aut Francicum, aut ut vetuſtiſſima ſit, Gothicum ſapit, & vel Theodorici, vel Pipinorum & Carolorum tempora ſubolent. Curia ubi nunc eſt, Prætorium, Præſidum antiquitus uſui paratum, fuiſſe certis rationibus perſuadeor, atq; ita interpretor, quod in vetuſtis tabulis *Amthaus* appellatur. De thermis & amphitheatro non certus index, non ſatis clara indicia ſuperant, argumentis in ſuſpiciones trahimur: nam ut tunc mores erant, illæ ad lavandi uſum voluptatesq;, iſtud ad oblectamenta ſpectaculorum propemodum neceſſaria: Et paucæ ſine utrisque coloniæ, tenuiores dico, ne de maximâ florentiſſimaq; ambigamus. Salvianus epiſcopus, qui ſe vixiſſe oſtendit quo tempore *Romana Reſpublica vel jam mortua, vel certè extremũ ſpiritum* agebat, in theatra & ludos aſperius invectus, diſertè ait, illas ſolas ludis carere urbes, quæ vel in barbarorũ poteſtatẽ redactæ, vel miſeriâ & egeſtate ita attenuatæ, ut faciendis ſumptibus vires non ſufficiant; ſupereſſe tamen in his adhuc *loca ipſa, ac diverſoria ludicrorũ*, hoc eſt theatra; quam ego nunc vocem generatim capio. Ante non multos annos, in hortis ad D. Stephani quibusdã, ſcrobe altitudine trium aut quatuor pedum forte effoſsâ, detectum apparuit pavimentũ teſſellatum ſectile egregii operis, in quo quadratis ſpatiis delineati gladiatores, aſcriptis nominibus, bigæ, metæ, alia id genus, ut ſatis appareret ædificio ſplendido, qualia in opulentis urbibus, homines præpotentes & perdivites, ad luxum atque magnificentiam comparare ſolent, inſeruiſſe, hoc cum per aliquot menſes nivib⁹, gelicidiis & omni hyemis injuriæ, magno antiquitatis neglectu ſub dio patuiſſet, terrâ iterum eſt obrutum: Mihi aliud ex alio cogitanti, in mentem venit, thermarum videri poſſe veſtigia, ſed rei incertæ certus eſſe auctor nolim, etſi probè cognitum habeo, balnearum loca omni ornamentorum genere, pavimentorum inprimis, fuiſſe veſtita; & memini apud Plinium legere, Agrippam in thermis, quas Romæ fecit, pavimenta novo invento,

Salv. de provid. lib. 4. & 5.

Plin. lib 36 c. 25.

ex humo etiam in cameras transtulisse. Amphitheatrici cadaveris nec ossa conspici, non velim quisquam nimis miretur: quot eâ fortunâ Romanæ urbis monumenta, insanis sumptibus in spem æternitatis structa, præ quib⁹ quid fuerint ædificia coloniæ, quantumvis splendidæ? Pleraq; senium solvit, nam & saxis sua mors imminet, multa subruerunt manus inimicæ, quædam amicæ: En amphitheatra, Placentinum Vitelliano bello, Tacitus testis, obsessâ urbe incensum conflagravit: altâ pace Catanense, Theodorici Regis concessu (rescriptum in Cassiodori variis legitur) reficiendis mœnibus impensum. Et scio hanc frugalitatem pluribus antiquis operibus fuisse exitio. Lapideorum tamen membra, quamquam alio translata, formâ quadantenus agnoscendâ mansere, lateritiorum neutiquam. Quæ meo animo caussa inter primas, cur pauca veterum ædificiorum fragmenta Augustæ possimus ostendere, plura alibi, in quibusdam minoris rei & famæ urbibus. Cum enim in propinquo lapicidinæ nullæ essent, lapides magno constitisse verum est: à colonis itaque (etsi impensæ cum usus ferret non pepercisse, & pilæ ex basilicâ reliquæ, & columna striata, præter alia indicant) factum prope necessariò, quod Reges & civitates locupletes nonnullas, firmitatis perpetuitatisque gratiâ fecisse consulto Vitruvius & Plinius scripsere, ut lateritia pleraque opera, publica privata, statuerent: quibus semel disjectis, uti excisis arboribus nihil nisi radices, sic præter fundamentorum vestigia, nullius rei indicium relinquitur. Nam quæ ex lapide ornamenta accessisse credibile est, cum pro modo singulorum ædificiorum pauca fuerint, in calcem soluta, aut alios usus versa, priori formâ amissâ minus apparere, non videtur incredibile. Fundamentorum verò rudera multa & magna, duritiâ ut ferro vix cedant, diversis urbis locis fodientibus nunc quoque occurrunt, ex quorum accuratâ observatione, periti architecti inædificatorum olim operum speciem, non difficulter animo conciperent, si hæc eâ, quâ æquum esset, curâ curarentur. Est, exempli caussa, haud ita procul à pavimento quod thermis tribuimus, vicus in crescentis prope lunæ modum incurvus hortorum utrimq; parietibus inclusus, quibus si fundamenta subsint, quæ tanti ædificii fidem sustinere possint, de amphitheatro profectò conjecturam ex formâ sumam. Ductus demum inducendis educendisque aquis, à primis colonis videntur. Rivos, qui perpetuis fossis, ex Lyco & proximis quibusdam amnibus, magno civium commodo in urbem derivati, atque cloacas eluendis sordibus subterraneas fornicatas intelligo. Nam rivos, tacentibus domesticis annalibus rei insignis auctorem, cui quam Romanis tribuimus rectius? quibus hoc genus opera mirè usitata, ut à ductis fossis nonnullæ urbes nomẽ invene-

Tac. hist. 2.

Cass. lib. 3. ep. 49.

Vitruv. lib. 2. c. 3.

Plin. lib. 35 c. 14.

invenerint: hinc Eumenius, Imperatores sui temporis commendat, qui *resides aquas, & novos amnes, veluti aridis fessæ urbis* (Augustoduni) *visceribus infundant*. Cogitavi aliquando Fortunatum eò scripsisse, Augustam à Vindone & Lyco fluentari, quod de Lyco per canales istos verum sit, in Vindone poëticâ phrasi propinquitatem spectaverit. Non nego posterioribus sæculis novos rivos additos, veteres variè mutatos esse, sed hîc principium indicamus. Cloacarum, præter sordium expurgationem, eædem quæ Romæ caussæ, *Has primum Romæ fecisse dicunt* (ait Isidorus) *Tarquinium Priscum, ut quotiens pluviarum inundatio existeret, per eas aquæ extra civitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq; tempestatibus, planitiem vel fundamenta urbis strages aquarum subverteret*. Etsi Plinio Romanas *operum omnium dictu maximum* appellare visum, nec Augustanæ quidem pro coloniæ modo contemnendæ: nam quod ille miratur unicè, *durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC. propè inexpugnabiles*, altero tanto nostræ, & aliquanto amplius, à conditâ coloniâ ad hanc ætatem perstitere. Quod Livius de Romanis prodidit, ut *primò per publicum ductæ, nunc privata passim subeant tecta*, istis itidem contigit, certo antiquitatis indicio, formâ urbis hodie valdè immutatâ. Atque publica in hunc ferme modum habuere. De privatis unum moneo, domos aut domorum areas, sorte fuisse divisas, ita Æneas apud Virgilium,

Eum. pro schol. instaur.

Isid. lib. 15. c. 2.

Plin. lib. 36 c. 15.

Liv. lib. 5.

Sortiturq; domos———————————— Virg. Aen. lib. 5.

In quem locum Donatus, *dabantur autem sorte, propter locorum differentiam*, ut enim quæque foro proxima, ita situ maximè commoda & opportuna censebatur. Nunc, quoniam coloniæ corpus, quâ fieri potuit delineavimus, restat animam (Reipublicæ constitutionem me dicere palam est) describere. Hæc in duo membra disparata, divina & humana complectitur. Nobis de religione universim eo minus dicendum, quod colonos patria sacra, Romana videlicet, coluisse nemo ambigat: ludis tamen, festisque quibusdam diebus variasse docet Cicero, quod inter Romanæ urbis commoda, ludos & festos dies numerat, quibus Quirites in colonias missi sint cars ituri. Et Tertullianus ait, aliquas ludorum species ex *municipalibus fastis superstitionibusque caussas originis* habere. Curatio sacrorum Sacerdotibus demandata, inter quos eminuere Pontifices. Extant fasti marmorei Pontificum coloniæ Juliæ Sutrinæ; C. Virius quidam PONTIF. ET DECVR. in antiquâ inscriptione legitur, & plura hujus generis, præter Ciceronis verba, quæ mox dabimus, nos de colonicis Pontificibus dubitare non patiuntur. Singulorum deinceps Deorum Flamines, Augures, Haruspices, Ædituí etiam, Tibicines, Popæ, ministri alii.

Cic. agrar. 2.

Tert. de Spectac.

Vide inscript. Smetii f. 44. n. 15. & f. 159 n. 10. & sæpè capite Magistratuum municipalium

Quorum omnium numerum grandiorem fuisse, quam hodie quisquam facile cogitatione concipiat, persuasum habeo. Nec defuere dignitatis ornamenta: Latinus Pacatus Naronenses Theodosio Imp. gratulantes describens (Illyrici ea colonia) nominat *Reverendos municipali purpurâ flamines, insignes apicibus sacerdotes*: Tertullianus, cognoscendæ antiquitati inprimis bonus auctor, addit auream coronam, quæ provincialium sacerdotum insigne fuerit proprium, uti prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, certis dignitatum generibus Romæ: inde apud Epictetum nescio quis, Augusti sacerdotium Nicopoli ambiens, *At auream coronam gestabo.* Ad politiæ rationem quod spectat, coloniam leges ab Imperatore & Triumviris accepisse dixi, nec muto: Sed & alias à colonis, pro re natâ latas, compertum, sic est ad Virgilii verba,

Pac. in paneg. Theod

Tertul. de Idol.

Arriani Epict. lib. 1. c. 19.

Virg. Aen. 5.

——————— *patribus dat jura vocatis,*

Apud Servium, *Dat condendi juris potestatem, his quos appellaverat patres*: res firmat, nam quî prospicerent Triumviri eventura tam acutè, ut novis in dies legibus opus non esset? Superant quædam hujus generis æreæ & marmoreæ reliquiæ, sive decretorum sive legum nomine inscriptæ, sive coloniarum sive municipiorum, quod eodem in hac caussâ recidere arbitror. Legum porrò cura ad publicum consilium pertinuit: publicum consilium Decurionibus constitit. Hos nomen accepisse existimant quidam, ait Pomponius, *quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur, consilii publici gratiâ conscribi solita sit.* At errant profectò isti quidam, nec est ut in bene constitutâ Republicâ ullâ, decimus quisque civis Senator ferri possit. Scilicet Romæ ad Sullæ Dictaturam usque Senatus trecentorum numerum non excesserit, in coloniis nonnullis quadringentorum, quingentorum, sexcentorum expleverit? Cicero Rullo objicit, *Quinque millia colonorum Capuam scribi jubet*: Si decimam deducimus, quingenti proculdubio Decuriones provenient, At aliter ille, *Huc isti Decemviri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem Augures, sex Pontifices constituerint.* Totidem ego Augustæ crediderim constitutos. Ad Romanæ originis hâc quoq; in parte similitudinem, Propertius,

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

Cic. agrar. 2.

Prop. lib. 4. el. 1.

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Nam Capuæ exemplo opinionis alterius ineptiæ satis superque patefactæ. Etymon igitur à curiâ, quæ est Isidori in originibus interpretatio, aut de curiis deducere verius. In decurias enim Decuriones tributos suspicor; inde Decemprimi nati, quorum præsignis præ reliquis dignitas, meminit Cicero oratione pro Sex. Roscio Amerino: Livius in historiâ secundi belli Punici,

Isid. lib. 9. c. 4.

Liv. lib. 29.

nici, *Decreverunt ut Consules magistratus, denosq́ principes Nepete, Sutrio, Ardeâ, Calibus, Albâ, Carseolis, Sorâ, Suessâ, Setiâ, Circeis, Narniâ, Interamnâ (eæ namq́ coloniæ in eâ caussâ erant) Romam accirent*: & hisce Julius Firmicus, *Faciet claros, & gloriosos, civitatibus præpositos, aut maximarum civitatum Decemprimos*; hinc Hermogenianus Decemprimatum dixit. In curiâ convenisse, clarum: Itaque posteriores, Curiales pro Decurionibus promiscuè appellavere, uti est in Arcadii & Honorii lege, tum sæpe alibi. Primos à Triumviris coloniæ deducendæ lectos conjicio: vacantibus deinceps locis allecti vel à Censoribus, quod minoris Plinii auctoritate assero, vel ab ordine ipso, uti lapis antiquus habet, HVIC. ORDO. SENIENSIVM. ORNAMENT. DECVR. PRIMO. DECREVIT. siquidem Decurionum ornamẽta decernere ad eos, qui legerent, pertinuit: vel à Decurionibus, Augustalibus, & Plebe, sic est in Suessanâ inscriptione, HONOREM. DECVRIONATVS. GRATVITVM. DECREVIT. ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. ET. PLEBS. VNIVERSA. Imperatorum deniq; jussu plerosque Decuriones & magistratus constitutos, scio neminem ambigere, at id præter consuetum morem contigit, nec nobis hoc loco de Principum auctoritate, quæ infinita fuit, disputandum. Allecti pecuniam quandoque erogabant, ita Cn. Sulpitius in vetusto marmore, DEDIT. DECVRIONATVS. NOMINE H-S. ꝏ CIↃ. sportularum scilicet ratione, *pro introitu* ait Plinius: ex quo intelligo, in quibusdam civitatibus lectos à Censoribus, hoc honorarium non intulisse, sed supernumerarios tantum, Imperatoris indulgentiâ adjectos, in quibusdam utrosque; Trajanus rescripsit, *id ergò quod semper tutissimum est, sequendam cujusq́ civitatis legem puto*. Ex Plinio constat, Decurionum censum centum millium fuisse: ex Diocletiani & Maximiani rescripto, libertos in curiam non admissos, nisi qui jus aureorum annulorum assequuti, vel natalibus suis restituti essent: Ex Jurisconsultorum libris, neque lectos minores vigintiquinq; annis, nisi ex certâ caussâ, qui tunc sportulas quidem Decurionum accipiebant, interim suffragium ferre non poterant: nec majores quinquagintaquinque invitos, nisi illis consuetudo obstaret: nec in totum surdos & mutos: nec relegatos ad tempus & reversos, nisi Principis accederet permissio: nec naviculários. Cicero significat, exclusos item, qui præconium facerent, non qui fecissent. A Gratiano & collegis Imperatoribus, Decuriones Senatores suæ curiæ nominatos observo, additâ cautione, *si sic dici oportet*, quod Senatoriæ vocis majestatem, præterquam principi principis urbis consilio, convenire vix existimarent:

Firm. lib. 3 c. 12.
Hermog. D. lib. 50. tit. 4. l. 1.
Arca. & Hon. Cod. Lib. 1. tit. 3. l. 12.
Plin. lib. 10 ep. 113. 116
Inscript. Smet. f. 161 n. 9. f. 83. n. 5.
Sulpicii inscr. in Aldi Orthogr. v. circumvenio.
Plin. l. b. 10 ep. 113. 116.
Plin. lib. 1. ep. 19.
Diocl. Cod lib. 10. tit. 32. l. 1.
Jurisc. D. lib. 50. tit. 2. l. 2, 3. 6. 7. 9. 11. 13. & tit. 4. l. 8
Cic. fam. lib. 6. ep. 18
Grat. C. lib. 10. tit. 31. l. 33.

Nov. lib. 4. Nov. 1.

marent: à Leone & Majoriano minorem Senatum, *Curiales nervos esse reip. ac viscera civitatum nullus ignorat, quorum cœtum rectè appellavit antiquitas minorem Senatum*: est in lapidibus disertè, SENATVS. P. Q. TIBVRS. S. Q. NOLAN. SENATVS. POPVLVSQVE. SIGNINVS. & plura ad hunc modum, quibus sanè Decuriones Senatus appellatione dignati, quod Plinium pariter atque Trajanum sequutum video, & olim Livium, ubi de XII. coloniarum defectione agit: abstinuere tamen pleræque coloniæ, aut Ordinis, aut Decurionum inscriptione contentæ. Cicero de Puteolanis verba faciens, amplissimum ordinem vocavit. Plinius in Bithynicis & Ponticis civitatibus, Græcâ Buleutarum appellatione usus est. Quo quisque loco in album relatus sententiam dixerit, Vlpianus docet, *Decuriones in albo ita scriptos esse oportet, ut lege municipali præcipitur: sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandæ, ut scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est: puta qui Duumviratum gesserunt, si hic honor præcellat* (utitur exceptione, propter municipia, in quibus Dictatores, aut summo loco Ædiles, id enim Arpini consuevisse, ex Cicerone scimus, *is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus creari solet*; & credo etiam in aliis interdum municipiis, non item in coloniis, quæ Dictatores nullos, Ædiles infra Duumviros habuere) *& inter Duumvirales antiquissimus quisque prior is: deinde hi qui secundo post Duumviratum honore in Republica functi sunt: post eos qui tertio, & deinceps: mox hi, qui nullo honore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem venit. In sententiis quoq; dicendis idem ordo spectandus est, quem in albo scribendo diximus.* Sed intererat, quâ quis ratione dignitatem assequutus, *Nomina ante scribi oportet eorum, qui dignitates principis judicio consecuti sunt: postea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi sunt.* Et *patrem, non habenti filios anteferri*, Diocletiani & Maximiani lege cautum. Decurionum partes duas, totius curiæ instar exhibere, Arcadio & Honorio placuit. Quod major pars curiæ effecisset, pro eo haberi, ac si omnes egissent, Scævola interpretatus est. Nam Decreta, quæ non legitimo numero Decurionum coacto facta sunt, non valere Marcianus annotavit: & ordinem non aliter habendum, quam duabus partibus adhibitis, ante Arcadium ex municipali lege Vlpianus prodidit. Vti verò Senatus consulta Romæ duabus singularibus litteris S. C. ita Decurionum Decreta totidem D. D. notabantur: eò L. D. D. D. in fragmento Augustanæ inscriptionis, monumento Locum Datum Decurionum Decreto significant. At quoniam Decuriones pleraque Reipublicæ munera suo periculo tractare cogebantur, inferioribus maximè temporibus, eis militiâ,

Plin. lib. 10 ep. 83. 84. 115. 116. — Liv. lib. 27. — Cic. pro Cælio. — Vlp. D. lib. 50. tit. 3. l. 1. 2. — Cic. fam. lib. 13. ep. 12. — Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 9. — Arc. C. lib. 10. tit. 31. l. 46. — Scæv. D. lib. 50. tit. 1. l. 19. — Marc. D. lib. 50. tit. 9. l. 2. Vlp. l. 3. — Vide C. lib. 10. tit.

militiâ, vectigalium publicorum, alienarumque rerum omnium conductione & procuratione interdictum, ne hisce curis à proprio munere avocarentur. Itaq; usu venit, ut honor tot oneribus implicitus, à paucis ambiretur, cum plerique enixè fugerent, etsi prærogativis quas enumerabimus auctum: Statuere ideo Imperatores plurimis constitutionib', ne publica munera negligerentur scilicet, Decurionum filios curiis necessario obnoxios, cujus rei antiquitus nec suspicio incidit: quin nec Christianos eximos habuerunt, Christianos namq; Judæorum nomine intelligit Vlpianus, quo loco scripsit, *Eis, qui Judaicam superstitionē sequantur, Divi Severus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitates eis imposuerunt.* Arcadius & Honorius omnium superstitionũ asseclas admisere; Julianus clericos etiam invitos addixit, ut est apud Sozomenum. Postea prohibitum à Gratiano & collegis, ne quis supplicii loco curiæ deputaretur, gravi addita sententiâ, *cum utique unumquemque criminosum, non dignitas debeat, sed pœna comitari.* Prærogativis præter sportulas, hisce propemodum usi sunt: Nullum in coloniâ magistratum majorem nisi Decurio gerere poterat, *quia Decurionum honoribus plebeji fungi prohibentur*, quæ Paulli verba sunt: Extraordinariorum munerum omnium immunitate fruebantur: & Theodosii lege, mortuo Decurione, extraneis relictis heredibus, qui ad curiam non pertinerent, quarta facultatum portio cedebat beneficio reliquorum Decurionum; nullo legitimo successore relicto, bona omnia ordinis utilitati proficere Constantinus rescripsit: *Decurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni permissum*, Hermogenianus prodidit: Non fustibus, non quæstioni subjiciebantur, nisi majestatis rei, capitali propositâ pœnâ judici, qui contra tentasset: non in metallum dabantur, nec in opus metalli, nec in opus publicum, vel ad bestias; nec furcæ subjiciebantur, nec vivi exurebantur: ac omnino capite non damnabantur, nisi si qui parentem occidissent: gravioris facinoris rei, à Præsidibus non puniebantur, sed carceribus tantum diligentioris custodiæ caussâ mancipabantur, deque iis ad Imperatores referebatur. Vlpianus ait, Decurionem *punire sibi Præses permittere non debet; sed recipere eum in carcerem, & principi scribere de pœna ejus.* Quæ privilegia & Decuriones, & eorum parentes atque liberos complectebantur, quod ex Imperatorum, Jurisque prudentum ad oram notatis locis planum. Sed & alia pleraque de Decurionibus ascribi poterant, nos capita delibavimus. Augustanorum mentio in nostris monumentis obvia aliquoties, duorum tantum, aut si plurimum trium nomina reliqua, Antonii Æliani, C. Juliani Julii, & Adjutorii Romani, nam de postremo mihi minus constat. Magistratus colonici fuere multiplices:

31.l.33.51 55 D.lib. 50.tit.8.l. 2.lib.c.tit. 2.l.6.C. lib.4.tit. 65.l.30.

Impp. C. lib.10.tit. 31.l.22.26. 32.35.36. 37.41.43. 48.50.62. 66.

Vlp.D.lib. 50.tit.2.l.3

Arc.C.lib. 10.tit.31. l.49.

Soz.lib.5. c.5.

Grat.C.lib. 10.tit.31. l.38.

Paul. D. lib.50.tit. 2.l.7.

Vide C.lib. 10 tit.31. l 2 ti.34. per totum, lib.2 tit.11 l.5.lib.9. tit.41.l.16. D.li.48.tit. 19.l 9.15. 18.lib.50. tit 23.l.3. lib.28.tit. 3.l.6. lib. 49.tit 4.l.2 C.Theod. lib.5.tit.2. l.unicâ D. lib.50.tit. 2.l.8.

tiplices: Majores, minores. Majores hîc voco, qui rem publicam respiciebant universam, minores, qui certa corpora & collegia. Priores, ut observasse videor propemodum annui, est in fragmento municipalium fastorum, ab Apiano edito, sępius præscriptum, EX. K. IVL. AD. K. IVL. & EX. K. IAN. AD. K. IAN. interdum EX. K. IVL. AD. K. FEB. aut EX. K. IVL. AD. K. IAN. Credo quod ii, quorum nomina subscripta, in magistratu mortui, vel se ante statum tempus abdicaverint. Excipio tamen Quinquennales, quos inter majores infra numerabimus, cum alii minores sint: & Duumviros, qui nominati aufugissent aut latitassent, hos repertos, *biennio integro onera Duumviratus* ferre, Constantinus coëgit: à summo quippe philosopho sapienter proditum, magistratus dignis tribuendos esse, sive volentib⁹, sive nolentibus etiam. Magistratus in curiâ à Decurionibus ex ipso ordine lectos, Diocletiani lege satis liquet. Prout quisque Decurio creatus, ita magistratum adipisceretur, Divorum fratrum rescriptum cavit: Vlpianus interpretatus, non locum habere, nisi cum omnes æquè idonei & sufficientes: Modestinus, ita quoque municipales leges intelligendas, quæ de certorum hominum honoribus constituant. *Vt gradatim honores deferantur, edicto, & ut à minoribus ad majores perveniatur, epistulâ Divi Pii ad Titianum* expressum. *Majoribus honoribus functos, ad minores devocari non oportere, rationis* esse, visum Diocletiano & Maximiano: Neminem item ad eadem munera revocandum, si aliorum civium sit copia. Prætextæ honore usos, Livius docet, *Magistratibus in coloniis municipiisq́, hîc Romæ infimo genere magistris vicorum, togæ prætextæ habendæ jus permittemus, nec id ut vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur.* Vestis purpurâ prætexta, cæterum alba, nam de municipali magistratu apud Juvenalem est,

——————— clari velamen honoris
Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.

In tunicis ne quis vim faciat, generatim pro veste poëta dixit. Ineuntes quandoq; spectacula edebãt; exemplo Thyasus Corinthius in Apuleji Milesiis, *Vt ejus prosapia atq; dignitas postulabat, gradatim permensis honoribus, Quinquennali magistratui fuerat destinatus: & ut splendori capessendorum responderet fascium, munus gladiatorium triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam porrigebat*: Et L. Fladii Pieri basis Allifæ, QVI. OB. HONOREM. DECVR. EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST. GLAD. PARIA. XXX. ET. VENATION. BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST. PAVCOS. MENSES. DVVMVIRATV. SVO. ACCEPTIS. A. REP. H-S. XMX.

Const. C. lib. 10. tit. 31. l. 18. Arist. 2. de Rep. c. 7.

Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 2. Vlp. D. lib. 50. tit. 4. l. 6. Mod. tit. e. l. 11.

Diocl. lib. 10. tit. 41. l. 2. & 3.

Liv. lib 34.

Juven. sat. 3.

Apul. lib. 10.

Smet. f. 82. n. 13.

XMX. N. VENAT. PLENAS. ET. GLADIATORVM. PARIA. XX. EDIDIT. ITEM. POST. ANNVM. LVDOS. SCÆNICOR. P.S.F. AGI. Quod ne cui mirum, privati quoque & extremæ conditionis homines, ambitiosâ tantum vanitate impulsi, munerum interdum in coloniis editores, Martialis,

Mart. lib. 3. epig. 58.

Sutor cerdo dedit tibi culta Bononia munus,
Fullo dedit Mutinæ, nunc ubi caupo dabis?

Summus autem magistratus Duumviri, quorum per omnia litterarum monumenta, scripta, sculpta, percussa, frequens memoria, ut stultum sit inhærere singulis. Nihil planius Ciceronis verbis, quibus Campanum fastum notat, *cum cæteris in coloniis Duumviri appellentur, hi se prætores appellari volebant.* Cæteræ coloniæ, coloniæ omnes sunt, nec contra est, quod in quibusdam tum coloniis tum municipiis Quatuorvirorum graves scriptores, aut etiam lapides meminere, quod Cicero IV. Viros Neapolitanos, Cumanos, Larinates, & Fregellanos nominat, quod in lapidib⁹ Nepesini, Spoletini, Vrbinates, Veronenses, alii multi sunt: neutiquam enim consequitur, quod nonnullis placuit, diversis Rebuspublicis II. Viros aut IV. Viros præfuisse: forsan potior sententia utrosque fuisse in omnibus, certè in aliquibus, principe loco Duumviros, inferiore Quatuorviros; quin & III. Viros & IIIII. Viros quos non rarò observamus. Neapolitanos siquidem, quibus IV. Viros Cicero tribuit, II. Viros habuisse, multorum marmorũ scimus testimonio, & Patavinæ inscriptiones II. Viros IIII. Virosq; promiscuè præferũt, nec plura exempla colligo. Sed præfuerint alicubi IIII. Viri (non enim pernegandum credo est) cogitavi fieri potuisse, ut nomine à II. Viris differrent, re essent iidem, & bini per vices annuum, omnes simul integro biennio magistratum gererent. Leviter in hanc cogitationem traxit exemplum VI. Virorum Mediolanensium, quos in Seniores Junioresque tributos ex inscriptionibus compertum, nec sat scio, an istâ de caussâ, Seniores scilicet, qui anno suo jam functi, nam hoc distinctionis genus in magistratibus pleræque hodie etiam Germaniæ Respublicæ tuentur. Confirmavit aliquantò validius tabula ærea, in qua Vespasianus Imp. SALVTEM. DICIT. IIII. VIRIS ET. DECVRIONIBVS. SABORENSIVM. cum ad finem duorum tantum expressâ sint nomina, II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. AERE. INCIDERVNT. Simile propemodum est quod apud Fulvium Vrsinum in æneâ item tabellâ Senatusconsulti municipalis, M? ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO. IIII. VIR. I. D. appellantur. Asinii

Cic. agr. 2.

Cic. ad Attic. lib. 10. ep. Epistola tua. orat. pro Cluent. fam. lib. 13 ep. 77. Inscript. Smetii. f. 73. n. 6. f. 74. n. 13. f. 77. n. 1. f. 157. n. 18. f. 160. n. 16.

II. Viri. Neapol. Smet. f. 84. n. 1. 9. f. 164 n. 15. 18. Pat. inscript. apud Scardeon.

VI. Viri Mediol. ap. Smet. f. 158 n. 16. 17.

Inscript. Hisp. Oconis pag. 27. n. 1. Fabric. antiq. monum. lib. 1 Mariana hist. Hisp. lib. 4. c. 4.

Pol. ap. Cic. fam. lib. 10. ep. 32.

Asinii Pollionis apud Ciceronem de Balbo verba an ad hanc sententiam faciant, neque pro confesso, neque pro vano posuerim, *Quatuorviratum* (Gadibus) *sibi prorogavit : comitia biennii biduo habuit.* Eandem fere rationem habet, quod in Republicâ nostrâ nunc quoque experimur, Consules, ut vulgo appellant, sive Prætores si ad Romanos mores accommodamus, VI. Viri Juredicundo si ad colonicos verius, sex, annum ita partiuntur, ut quaternis vicissim mensibus bini jurisdictionem exerceant. Jurisconsultorum absque dubio libri, Duumviros maximum inter municipales magistratus usurpant, minimum duodecies, Quatuorviros, quod sciam, semel. Cæsar etiam generatim, *Duumviris municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, Brūdusiumq; deducendas curent.* Quod Jurisdictionem exercerent. II. Viri Juredicundo appellati sunt : quamquam & alii magistratus, puta IV. Viri & VI. Viri, Juredicundo : Isti etiam eximiè II. Viri Præfecti, & II. Viri Præfecti juridicundo, quod lapidum auctoritate fisus profero, itaque frustra est quidam, qui in nummis coloniæ Victricis Juliæ Leptis L. NER. L. SVR. PR. II. VIR. & A. P. SALPA. M. FVLV. PR. II. VIR. Prætores Duumviros interpretatur : frequentissimè tamen nudè II. Viri. Quod vir doctus Consulum nomen affectasse annotat, non persuadet, & nimis elatè Ausonius, si se Burdigalæ II. Virum lectum verbis istis intelligi voluit,

I. C. D. lib. 2 tit. 3. l. unica. lib. 3. tit. 4. l. 6. lib. 15. tit. 1. l. 3. lib. 27. tit. 8. l. 1. lib. 38. tit. 2. l. 4. lib. 47. tit. 2. l. 52. tit. 10. l. 13. lib. 50 tit. 1. l. 38. C. lib. 3. tit. 1. l. 16. lib. 6. tit. 9. l. 9. lib. 10. tit. 31. l. 53. lib. 11. tit. 35. l. 3. lib. c. tit. 29. l. unica A-lexander A. IIII. Viris & Decur. Fabret. Cæs. de bel. civ. lib. 1. IV. Viri I. D. sæpe. VI. Viri I. D. ap. Smet. f. 158. n. 9. f. 157. n. 12. II. Viri Præf. ap. Occon. inscrip. Hisp. pag. 13. n. 9. p. 15. n. 5. p. 16. n. 2. 9 Aus. de urb. 13. Cic. agr. 2. Apul. de Asin. lib. 3. Arc. lib. 10. C. tit. 31. l. 53.

Diligo Burdigalam : Romam colo : civis in hac sum,
Consul in ambabus. ————————

Mihi perplacet, -- *Consul in hac sum, Civis in ambabus*— est enim ad veritatem expeditius, & proximo confirmatur hemistichio— *cunæ hîc, ibi sella curulis*, sed librarius varium pronominis usum non percepit. Duumviros antiquitus lictores duo cum bacillis anteibant, nam id ex Cicerone colligo, & Apulejo, qui postea auctâ ambitione in fasces crevere, si Arcadio & collegis Impp. credimus, *Duumvirum impune non liceat extollere potestatem fascium, extra metas territorii propriæ civitatis.* Etsi Cicero idem jam olim Campanos ausos indignatus. Augustanorum Duumvirûm puto antiquissimam memoriam extare in Augusti nummo, quem quarto libro expressimus : ad eos præterea refero imagines duas togatas, quas inscriptionibus inseruim[9]. Quinquennales coloniarum Censores, non obscuris usus argumentis, interpretor. Parum cautè confundit cum summis Duumviris, vir eruditus, quem paullò ante diximus : distinguit clarè C. Hedii lapis. II. VIR. II. VIR. QVINQ. Rursus alii à Quatuorviris, en C. Vesidieni iste, IIII. VIR. IVR. DIC. IIII. VIR. QVINQ. A. Quintilii alter, IIII. VIR. IVRE. DIC. IIII. VIR. QVINQ. & quos præterea recensere longum : in quibus Quinquennales tum Duumviros, tum Quatuorviros observo. Cogitabimus

tabimus, an eâ ratione, quam de II. Viris & IV. Viris Juredicundo propoſimus. cenſores cenſumque in coloniis fuiſſe, vel ex S. C. de XII. Coloniis quæ Quintis Fabio & Fulvio Conſulibus abnuiſſent milites dare, quod apud Livium extat, in promptu eſt, *Cenſumque in iis coloniis agi ex formulâ à Romanis Cenſoribus data: dari autem placere eandem, quam Populo Romano: deferriq; Romam ab juratis cenſoribus coloniarum, priusquam magiſtratu abirent.* Hæc quia his coloniis nominatim juſſa, apparet de cætero, cenſorias coloniarum tabulas Romam non fuiſſe delatas. Plinius ſcripſit, in Bithynicis civitatibus Senatum à Cenſorib⁹ lectum, ut indicavimus. Legimus in marmore, CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIÆ. VICTRICENSIS. item CENS. ET. DVVMVIRATV. BENE. ET. E. R. P. ACTO. Præcipuam eam dignitatem fuiſſe, cui primores, fere Duumvirales præfecti, Romanum exemplar monet: hinc Apuleji verba fluxere, *permenſis honorib⁹, Quinquennali magiſtratui fuerat deſtinatus;* cæteroquin enim hic idem Apulejus, ſummum honorem Duumviratum fuiſſe, diſertè confirmat, *In qua coloniâ patrem habui loco principe Duumviralem, cunctis honorib⁹ perfunctum. Cujus ego locum in eâ republicâ exinde ut participare curiam cœpi, nequaquam degener, pari ſpero honore & exiſtimatione tueor:* atq; Spartianum de Hadriano ita accipio, *In Hetruriâ Præturam Imperator egit: Per latina oppida Dictator, & Ædilis & Duumvir fuit: Apud Neapolim Demarchus: in patria ſuâ Quinquennalis: & item Hadriæ Quinquennalis, quaſi in alia patriâ: & Athenis Archon fuit.* Nomen nactos quod Romanorum more per quinquennium magiſtratum geſſerint, non video cur dubitemus: cum præſertim coloniarum luſtra ex lapidibus alii dudum obſervaverint. Sed accedat conjecturæ pondus à Conſtantini lege, quâ medicis & profeſſoribus im̄unitatem tribuit, *Si quis eos vexaverit, centum millia nummorum ærario inferat, à Magiſtratib⁹ vel Quinquennalibus exactus.* Magiſtratuum nomine ſummos, id eſt II. Viros (neq; hoc infrequens) Quinquennalium Cenſores, ad quos cenſus ratione immunitatis cognitio & tuitio pertineat, omnino complectitur. Faſcibus uſos, non eſt cur denuo ex Apulejo repetamus. Jam in Ædilibus, coloniæ matrem non minus imitatæ ſunt; quos itidem binos quaternosve, variæ inſcriptiones indicant, quamquam quaternos ſæpius, hoc nonnunquam modo, IIII. VIR. AED. POTEST. & breviori ſcripturâ, A.P. Æditilià poteſtate: tabula municipii Cæritum, unum AED. IVRIDIC. alterum AEDIL. ANNON. habet, & eſt apud Suetonium, C. Albutium Silum Novarienſem ædilitate in patriâ fungentem, jus pro tribunali dixiſſe. Annonæ

Liv. lib. 29.

Plin. lib. 10 ep. 83. Smet. f. 85. n. 2.

Occ. inſcript. p. 25 n. 2.

Apul. apol. 1.

Conſt. Theod. C. lib. 13. tit. 5. l. 1.

Duo Ædil. in faſtis municipa- lib. Apiani. Quatuor. ap. Smet. f. 73. num. 10. f. 75. n 11. f. 82. n. 7. Tab. Cær. ap. Smet. f. 15. Suet. de clar. Rhet.

Apul. de Af. lib. 1. certè illis cura mandata, Apulejus, *Annonam curamus, ait, & Ædilem gerimus: & si quid obsonare cupis, utiq; commodabimus:* & balnearum, Alfenus, *Ædilis in municipio balneas conduxerat, ut eo anno municipes gratis lavarentur.* Alf. D. lib. 19. tit. 2. l. 30. Ædificiorum præterea curam gessisse: à nobis ne monendum quidem, nomen monet. Sed & hos virgis Apulejus ornat, *Et lixas & virgas, & habitum prorsus magistratui congruentem in te video.* Augustæ Ædilis & Ædilitius fortasse fuerit (quamquam Quinquennalitium quoque suspicari licet) C. IVLIANIVS. IVLIVS. IIII. VIRALIS. cujus in vetustis nostris monumentis nomen superat. Quæstores demum in coloniis & municipiis: C. Gracchus oratione de legibus promulgatis, *Quæstori Sidicino M. Mario datum est negocium, uti balneis exigerentur, qui lavabantur*, paullo post, *suæ civitatis nobilissimus homo M. Marius*, deinde, *Ferentini ob eandem caussam Prætor noster Quæstores arripi jussit.* Gracch. ap. Gell. lib. 10 c. 3. In lapidibus hac notâ Q. crebri sunt. Miror fefellisse eum, qui in titulo quodam, AEDIL. Q. IIII. VIR. I. D. maluit Ædilem quinquennalem, quam Ædilem, Quæstorem & Quatuorvirum interpretari: Turn. Advers. lib. 11 c. 10. Quinquennales cum brevissimè, duplici tamen Q. Q. scripti. Atque Duumviratum, Quinquennalitatem, Ædilitatem, Quæsturam, distincta munera esse, per se clarum, clarissimum Allifanâ M. Granii inscriptione redditur, II. VIRO. TER. QVINQ. AED. Q. nam hic omnibus functus. Smet. f. 82. n. 11. Quæstores annuos fuisse, in municipalibus fastis videmus. Cum pecuniæ publicæ & ærarii curam gesserint, fit ut eos ipsos II. VIR. AER. in Genevensi inscriptione dictos autumem. Smet. f. 157 n. 19. Augustales quo loco reponerem dubitabam: inter Sacerdotes, suadebat Tacitus, *Idem annus novas cæremonias accepit addito Augustalium sodalium sacerdotio;* Tac. An. 1. vetabant lapides, in quibus sodalium nomen nunquam additum, & à Flamine Augusti unus apertè distinguit, FLAMINI. DIVI. AVG. VI. VIRO. AVGVSTALI. Smet. f. 80. n. 6. Nec enim unus aliquis ejusdem numinis flamen & sodalis: diversum ergò visum Taciti sacerdotium, cum unum nomen multas significationes admiserit, Vegetius Augustales in legione milites vocaverit, qui ordinariis ab Augusto juncti, & notus Augustalis Ægypti præfectus sit: Veget. lib. 2. c. 7. Inter magistratus, juvabant quædam alia, tum in speciem validè Petronianus locus, *Quod præcipuè miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum unam partem embolum navis æneum finiebat; in quo erat scriptum: G. POMPEIO. TRIMALCIONI. VI. VIRO. AVGVSTALI. CINNAMVS. DISPENSATOR.* Obstabant multa, in primis duo, quod eos ubique non tam post magistratus, quam post Decuriones etiam

positos

positos reperi, DECVRIONES. ET. AVGVST. ET. POPVLVS. DECVR. AVGVST. ET. POP. DECVR. AVG. PLEBS. idem eſt, DEC. VI. VIR. PLEBS. quodque iis ſportulas parcius datas, OB. DEDICATIONEM. EARVM. DEC. XV. VI. VIR. XIIII. PLEB. X. II. DARI. IVSSIT. item, DECVRIONIB. SING. H-S. XXX. SEX. VIRIS. ET. AVGVSTALIB. SING. H-S. XII. PLEBI. SIN. H-S. IIII. &, DECVRIONIB. MVLSVM. ET. CRVST. ET. SPORTVL. H-S. X. N. ITEM. PVER. CVRIAE. INCREMENT. ET. VI. VIR. AVG. QVIBVSQ. V. V. E. CRVST. MVLSVM. ET. H-S. VIII. N. Quæ eos infra Decuriones collocant. Petronii ſecures facile hebetamus, nec enim Auguſtalitatis inſigne, ſed ad oſtentandum mirificum Trimalcionis luxum & ſaſtum, atque uti neſcio quis annotavit, ad terrorem & ſupplicium ſervorum, à mimico Rege id loci fixas, præcipua illa narrantis quoque admiratio innuit. Eo facit ipſum Trimalcionis nomen regium aut triregium verius, Eunapius quippe prodidit, Malchum Syrorum linguâ Regem ſonare, inde Martialis ridiculè de Zoilo,

Smet. f.73. n.1.4.& 11 f74.n.13. Smet. f.74. n.14. f.75. n.12.f.81. n.7.

Hos Malchionis patimur improbi faſtus.

Eun. vit. philoſ. Porphyr. Mart. lib.3. epig. 81.

Cum de cętero patronos Reges à clientibus adulatoribus audiſſe, multa hujus epigrammata oſtendant. Iſtius originis ſunt in ſacris literis etiam Melchias, Melchon, Melchiſedech, & in communi credo uſu Melchior. Quod itaque de Auguſtalium officio minus liquere poteſt, in medio ſit: Hæc ſatis liquent, dignitatis id genus inter Senatum, ſive Decurionum ordinem & plebem conſtitiſſe, ſex numero fuiſſe, quod tam multa marmora loquuntur, ut nec Duumvirûm, nec Cenſorum, nec Ædilium, nec Quæſtorum, neque planè horum ſimul omnium plura meminerint: A Decurionibus creatos, VI. VIR. AVGVSTALIS. QVI. INTER. PRIMOS. AVGVSTALES. A. DECVRIONIB. AVGVSTALIS. FACTVS. EST. Pecuniam ejus cauſsâ quandoque ſolviſſe, Hic. PRO. SEVIRATV. IN. REM. P. DEDIT. H-S ∞ ∞. Eam interdum remiſſam, HVIC. ORDO. DECVRIONVM. OB. MERITA. EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVITVM. DECREVIT. item IIIIII. VIRO. AVGVSTALI. GRATVITO. D. D. Perpetuos demum non fuiſſe, at honorem aliquos repetiviſſe. FAVSTVS. TITIVS. LIBERALIS. VI. VIR. AVG. ITER. Apud nos Auguſtales, Sext. Attonius Privatus, qui Silvani templum reſtituit, & Tib. Cleuphas purpurarius. Equitum

Mart. lib.1. ep.113. lib.2. ep.18.68. lib.3. ep.7. lib.4. ep.84 lib 5.20.23 lib.10, ep. 96.

Alc. in 10. lib. C.

Smet. f.74. n.4. f.83. n.7. f.159. n.17.

Smet. f.49. n.7.

duo fuiſſe genera, quorum unum in re militari peditibus reſponderet, alterum in civitate ſenatui & plebi, notius eſt quam ut hîc exequar. Prius illud, locum in coloniis habuiſſe dudum diximus, neque aliter capiendus Livius toties, *tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecenti equites.* & *tria millia hominum ſunt deducta, equitibus ſeptuagena jugera, cæteris colonis, quinquagena ſunt data.* Item, *tria millia peditum quinquagena jugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt.* Cauſſa, cur Auguſtam hujus claſſis equites deductos exiſtimare debeamus, ſuo loco explicata. Sed nec de poſteriori genere in coloniis dubitemus, cui Equitum Romanorum, Equeſtriſq; ordinis nomina peculiari modo fuere propria, Monobricenſis lapis, II. VIRI. VNACVM. ORD. EQVEST. ET. POPVLO. Lugdunenſis, DECVRIONIB. ORDINI. EQVESTRI. [IIIII]. VIRIS. AVG. Plures pauciores ve, pro coloniarum ſplendore & magnitudine fuiſſe, Curiis multum dignitatis iis Decurionibus acceſſiſſe, nemo neget. Senatorium etiam Romæ locum perſæpe aſſequutos, innumeris per omnes ſcriptores locis in comperto, nobis uno aut altero comprobare ſatis: Tacitus, *Cn. Julius Agricola, vetere & illuſtri Forojulienſium coloniâ ortus, utrumq; avum Procuratorem Cæſarum habuit: quæ equeſtris nobilitas eſt. Pater Julius Græcinus Senatorii ordinis.* Expreſſius Claudius Imp. oratione ſuper civitate Gallis dandâ, quæ æneis tabulis inciſa Lugdunī extat, DIVVS. AVG........................ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. ET. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. paucis interjectis, ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. Apud nos, ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO. quem inter Decuriones Auguſtanos numeravimus, vetuſta inſcriptio teſtimonium præbet. Et alium noſtrorum quempiam (nomen periit) cui PEREGRINIVS. BELLICO*ſus* titulum poſuit, Conſularibus ornamentis auctum, ex fragmento, quod in hunc modum reſtituendum videbatur, CONSVLARES. HO*nor. adept.* colligebam. Minores magiſtratus collegiorum licitè coëuntium appellamus. Hos

Liv. lib. 34. lib. 37. lib. 40.

Monob. ap. Or. p. 25. n. 8.

Lugd. ap. Parad.

Tac. vita Agric.

Ex Paradino.

Hos per quinquennium præfuiſſe, indicio nomen Quinquennalium, aut Magiſtrorum Quinquennalium, nam utroq; uſi; & inde eſt luſtrorum mentio in lapidib', qui ad illos pertinent, MAG. QVINQ. COLL. FABR. TIGNAR. LVSTRI. XXVII. item, MAGISTER. QVINQVENNALIS. FABRORVM. TIGNVARIORVM. OSTIENSIVM. LVSTRI. II. Videntur iidem, quos Lampridius in Alexandro Defenſores dixit, *Corpora omnium conſtituit, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium, hisq; ex ſe ſe Defenſores dedit.* Gratianus & collegæ Impp. quinquennii ſpatium Defenſoribus diſertè præſcribunt, *In defenſoribus univerſarum provinciarum erit adminiſtrationis hæc forma, & tempus quinqueñii ſpatium metiendum.* Quamquam ea lex Defenſores generatim univerſos, non hos collegiorum privatim complectitur. Collegia quod pecuniam communem haberent, Quæſtores etiam habuere, Q. COLLEGI. CENTONARIOR. Vti ab Vlpiano proditum, *Divus Marcus omnibus collegiis, quibus coëundi jus eſt, manumittendi poteſtatem dedit.* Auguſtæ multa hujuſcemodi collegia eſſe potuere, & verò fuere, ſed de ſingulis difficiles obſcuræq; conjecturæ. Negotiatorum certè collegium aliquod extitiſſe credibile, niſi eos in multa collegia diviſos credibilius; meminere lapides noſtri negotiatorum aliquoties, MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR. quantumvis hujus nomen vetuſtate evanuit, FLABIA. CVNANIO. SERENO. NEGOT. item, VICTOriO. VICTORiANO. neGOTIATORI. *Aug.* In duobus negotiorum genus expreſſum, IVL. VICTOR. NEGOTIATORI. QVONDAM. VESTIARIO. TIB. CLEVPHAS. IIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. Quinquennales autem magiſtros, non à Decurionibus, quod in majoribus magiſtratibus obſervatum diximus, ſed à collegiis creatos crediderim; ex ipſis collegiis lectos, Lampridii verba oſtendunt. Non ignarus ſum, plures præterea utriusq; generis magiſtratus in coloniis fuiſſe, ſed neque perpetuos, quin pro re natâ variè mutatos, neq; eosdem in omnibus: nos illos enumeravimus, quibus fere Reipublicæ conſtitutio comprehenſa. Judicia ab ordine univerſo in curiâ exercita, Judices non alii à Decurionibus: ſic de Oppianico Cicero, *Illum tabulas publicas Larini Cenſorias corrupiſſe, Decuriones univerſi judicaverunt.* At operę pretium eſt judicandi formam in rei capitalis cognitione, ex Apulejo afferre, id compendi facturi, ut obiter nonnulla etiam, quæ antea diximus, comprobemus: *Magiſtratus interim, metu periculi proprii, ne de parvis indignationis elementis, ad exitium*

Smet. f. 32. n. 5. f. 96. n. 2.

Grat. C. lib. 1. tit. 55. l. 4.

Smet. f. 159 n. 15. Vlp. D. lib. 40. tit. 3. l. 1.

Cic. pro Cluentio.

Apul. lib. 10. de Aſ.

disciplinæ civitatisq; seditio procederet, partim Decuriones deprecari, partim populariter compescere: ut ritè, & more majorum judicio reddito, & utrimque secus allegationibus examinatis, civiliter sententia promeretur, nec ad instar barbaricæ feritatis, vel tyrañicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus: & in pace placidâ tam dirum sæculo præberetur exemplum. Placuit salubre consilium, & illico jussus præco pronunciat, Patres in curiam convenirent. Quibus protinus dignitatis jure consueta loca residentibus, rursum præconis vocatu, primus accusator intendit: tunc demum clamatus inducitur etiam reus. Vtriusq; partis orationes sibi parū compertas esse ait; *sed quæ planè concepi, ad istas litteras perferam. Simul enim finita est dicentium contentio, veritatem criminum fidemq;, probationibus certis instrui, nec suspicionibus tantam conjecturam permitti placuit: atque illum promptissimum servum, qui solus hæc ita gesta esse scire diceretur, sisti modis omnibus oportere. Nec tantillum cruciarius ille, vel fortunâ tam magni judicii, vel confertæ conspectu curiæ, vel certè noxiâ conscientiâ suâ deterritus, quæ ipse finxerat, quasi vera asseverare atque asserere incipit.* Deinceps subdolam confessionem prosequitur. *Nec quisquam Decurionum tam æquus remanserat juveni, quin eum evidenter noxæ compertum, insui culleo pronunciaret. Cum jam sententiæ pares, cunctorum stilis ad unum sermonem congruentibus, ex more perpetuo, in urnam æneam deberent conjici: quo semel conditis calculis, jam cum rei fortuna transacta, nihil postea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis: unus è curiâ senior, præ cæteris compertæ fidei, atque auctoritatis præcipuæ medicus, orificium urnæ manu contegens, ne quis mitteret calculum temerè, hoc ad ordinem pertulit*: Sequitur medici oratio, de servo quæstio, & pueri, quem mortuum credebant, in judicium productio: *Jamq; liquido servi nequissimi, atque mulieris nequioris patefactis sceleribus procedit in medium nuda veritas: & novercæ quidem perpetuum indicitur exilium, servus verò patibulo suffigitur; & omnium consensu, bono medico sinuntur aurei, opportuni somni pretium.*

Apul. lib. 2. In theatra interdum judicia translata ob loci amplitudinem Apulejus alibi ostendit, *Jamq; sublimi suggestu magistratibus residentibus, jam præcone publico silentium clamante, repente cuncti consonâ voce flagitant, propter cœtus multitudinem, quæ pressuræ nimia densitate periclitaretur, judicium tantum theatro redderetur.* Populi partes in his rebus publicis quæ fuerint, non admodum clarè dispicio; videtur in nonnullis leges jussisse, Decuriones legisse: ad utrumque pertinere potuit lex tabellaria, quam M. Gratidium in Arpinati municipio

Cic. 3. de leg. tulisse, Cicero scriptum reliquit, & supra adduximus inscriptionem,

nem,quæ popularem Decurionum lectionem confirmaret. Sed hæc vetustiorum temporum,postea potestas omnis, si rectè observo,in Senatum,& Magistratus translata : quod si qui lapides Senatus populique,aut Decurionum & plebis meminêre,opinor populi assensum applausumque, haudquaquam scitum significant. Quamquam fatendum, ista conjecturis probabiliora, quam auctoritate nobis compertiora. Nunc, quoniam tota hac disputatione, municipiorum & coloniarum exemplis usi, rationes ex iis promiscuè collegimus,cum differentia, à Gellio potissimū prodita,in omnium ore versetur, edocendum profectò accuratius,quid nobis ita visum confundere. Gell.lib.16 c.13. In primis caussa illa honestissima, quod itidem veteres probatosque scriptores fecisse animadvertebam. Neq; hi colonias tantum sed & Præfecturas & Fœderatas civitates, uno municipiorum nomine complexi. Haud equidem quod minus luculenta sit Gellii distinctio, nihil eâ verius, verum quia vocabulum ipsum multiplicem vim laxioremque interdum significationem obtinuit, Livius, *per Appiæ municipia, quæq; propter eam viam sunt, Setiam, Soram, Lavinium præmisit* : Liv.lib.26. At Setia & Sora coloniæ jam tunc temporis. Cicero oratione pro Plancio, *Nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas*, & mox,*iisdemq; nunc è municipiis adsunt Equites Romani.* Idem in epistolis,*L. Castronius Pætus,longe princeps municipii Lucensis* : Cic. Fam. lib.13.ep.14. Cum Luca Anno urbis DLXXVI. colonia deducta fuerit, Livii etiam auctoritate. Liv.lib.40. Item pro L. Vareno, nisi levis Prisciani fides est, *C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate*,post hæc,*in præfecturâ Fulginate.* Prisc.lib.7. Fœderatam demum Neapolim (Neapolim antequam civitatem acceperit fœderatam,ut nullus alius,idoneus testis Polybius est) Polyb.lib.6 municipium Cicero vocavit, *L.Manlius est Susis;is fuit Catinensis,sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, Decurioq; Neapoli,erat enim ascriptus in id municipium,ante civitatem sociis & Latinis datam.* Cic. fam. lib.13.ep.31. Sed ut elevemus horū nonnulla, quando cognitū municipia in colonias interdum mutata,& vicissim colonias in municipia,nihil omnino apertius iis verbis,quib' Paulus inPompejanâ epitome municipia tripliciter ita distinguit, Paul.in v. Municipium. ut tertium genus, municipia propriè dicta, & colonias simul comprehendat,*Tertio, cum id genus hominum definitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt,ut municipia essent sua cujusque civitatis,& coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Sutrini, Lucenses* : Quibus si subjunxero unum Gellii locum, *Quotus enim fere nostrum est, qui cum ex coloniâ Pop. Rom. sit, non se municipem esse, & populares suos municipes esse dicat?* Gell.lib.16 c.13. Vlpiani alterum, *Nunc abusivè* Vlp.D.lib.50.tit.1.l.1.

municipes dicimus, ſuos cujuscumque civitatis cives, ut puta Campanos, Puteolanos: Nullus qui nos pungat ſupererit ſcrupulus, quin permulta de municipiis allata teſtimonia, ab eorum auctoribus de coloniis dicta fuiſſe conſentiamus. Nam & Auguſtam coloniam in noſtris inſcriptionibus municipium appellatam ſæpe invenio, nec neceſſe, rei claræ & teſtatæ aliarum lapides in eundem ſenſum conceptos aſcribere. Non abſurdior illa, quam deinde cauſſam ſequuti ſumus: Vt municipia etiam propriè, & quâ à coloniis differunt conſideremus, rerum publicarum formæ, quantum veſtigiis odorari potuimus, perparum plerumque à coloniarum rationibus diſtabant, & oppidò credibile, iis quotidie propius conformatas, ſive quod coloniarum politiæ à Romanis conditoribus ſapientiſſimè inſtitutæ, & ut pulcherrima quæque æmulemur naturâ fit: ſive quod in dominæ præcipuè urbis gratiam, diſparilitatem quæ intercederet exuere, & ſe ad ſimilitudinem harum, quæ Romæ effigies & ſimulachra eſſent, componere, quam à majoribus tradita inſtituta retinere maluerint, nam & hoc naturâ fit. Sanè Dictatores municipiorum ſenſim obſoluere, nec de cætero aliæ differentiæ valde in conſpicuo. Vnde nimirum fluxit, quod cum Juriſconſultis de civitatum conſtitutionibus ſæpe præſcribendum fuerit, municipalium legum nomine, tum municipales, tum colonicas intellexerint. In tranſcurſu admonendum, quod Vlpianus colonias contra municipia diſtinguit, *Si quis negotia ſua non in coloniâ, ſed in municipio ſemper agit: in illo vendit, emit, contrahit: eo in foro, balneo, ſpectaculis utitur: ibi feſtos dies celebrat, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur: ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causâ* (quidam codices, colendi ruris causâ, legunt) *diverſatur*; non ad urbanas colonias, ſed ad ruſtica prædia pertinere, quo ſenſu alibi, vias *quæ poſt Conſularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipſas publicas eſſe*: & ſic quoque Paullus eâ voce uſus eſt, *nec enim ſemper liberabitur dominus, eo quod ſecundo vel tertio anno patietur fundo frui. nam & qui expulſus à conductione, in aliam ſe coloniam contulit, non ſuffecturus duab', neque ipſe penſionum nomine obligatus erit*: item Scævola, *quæſitum eſt, an reliqua colonorum, qui finita conductione, interpoſitâ cautione de coloniâ diſceſſerant, ex verbis ſupraſcriptis legato cedant.* Neque porrò diſſimulabimus, quantumvis coloniæ, Reipublicæ conſtitutione quam explicavimus uſæ, non obſcuram libertatis ſpeciem aſpexerint, multis tamen modis Præſidum poteſtati fuiſſe obnoxias. Id in noſtrâ hiſtoriâ approbant acta Afræ martyris, quam Præſes Auguſtæ capitis damnavit: Et multo creberrima ſunt Juriſconſultorum teſtimonia, ex quibus

Vlp. D. lib. 50. tit. 1. l. 27.

Vlp. D. lib. 43. tit. 8. l. 2.

Paul. D. lib. 19. tit. 2. l. 24.

Scæv. lib. 33. D. tit. 7. l. 20.

quibus id ipsum constituamus. Quod Strabo scripsit, Nemauso nihil negotii esse cum præfectis Româ missis, aut absolutè verum non est, aut eximium ejus coloniæ privilegium fuit, nam & Plinii epistola & Trajani rescriptum ostendunt, Præsides coloniarum rationes cognovisse, nisi privilegium, aut mos vetustus, arbitrio suo Rempublicam administrandi obstaret. Quod si placet similitudine quâdam conferre inter se, res magnitudinis differentiâ valde dissitas, ut colonia, Decuriones, Duum viri & mastratus reliqui, Dominæ urbis, Senatus, Consulum, totiusq; Rom. Reip. vestigium referebant, sic præsides Imperatorum vicem præstabant, & quem Imperatores Romanis libertatis modum largiti, eo propemodum colonias per Præsides usas sentiendum. Nec postremò illud disconvenit, quod Imperatores sedem imperii orbis terrarum Romæ, præsides provinciæ in coloniâ, si una esset, aut in coloniarum præcipuâ, si plures, figere soliti, quod multis exemplis in promptu: sic tamen, ut pro rerum temporumque statu, reliqua suæ jurisdictionis loca peragrare non intermiserint. Vtrumque ex legum præscripto; *Vnusquisque judex in his locis sedem constituat, in quibus oportet omnibus præsto esse rectorem.* Et, *Provinciis præsidentes per omnium villas sensim atque usitatim, vicosq; cunctos discurrant.* Morabantur in civitatibus, quibus palatia aut prætoria erant, in his ipsis, cæteroquin in privatorum civium ædibus. Rhætiæ Præsides Augustæ sedem habuisse cum in dubium revocandum non sit, neque argumentis hîc nobis comprobandum video. At deinceps, converso Romani imperii statu, in provinciis Præsidum loco Reges aut Principes successere, & factum eâdem occasione, ut innumeræ per omnes regiones coloniæ, mero illorum dominio concederent. Augusta, & paucæ præterea, admirabili & memorabili in omni fortunâ fortitudine, per tot sæculorum ordines eluctatæ, una cum cæteris civitatibus, quas liberas vulgò quoque appellant, iis hodie legibus vivunt, quibus nec Præsides, qui isto sensu jam nulli sunt, neque Principes, præter summum unum, cui imperanti Romanus orbis pâret, respiciant: Quin communi probataq; doctorum hominum sententiâ, ipsæ Principis jure habeant, Principisq; vicem obtineant. Et quandoquidem terminos, quos nobis ab initio panximus, Romana scilicet & Gothica tempora, orationis quodammodo curriculo sumus prætervecti, visum isto deinde loco, priusquam ad lineam redimus, annotare exortæ postmodum dignitatis genus, quod cum non tam iis, quæ memoravimus sæculis, quam constituto etiam in Germaniâ Imperio planè sit recentius, antiquum tamen eo usque est, ut auctoris &, omninò originis memoriâ vetustate abierit, constet interim aliquot multis retrò ætatibus hominum

Strabo lib. 4.

Plin. lib. 10 ep. 56 57.

Cod. Theod. lib. 1. tit. 6. l. 4. & 5.

Cod. Just. lib. 1. tit. 41. l. 14.

Vide Ant. Gail. Observ. lib. 2. Observ. 57. num. 7. & Doctores quos allegat.

minum existimatione apprimè viguisse. Lecti nimirum quaterni ex singulis, quos hoc Imperium complectitur ordinibus, ii qui auctoritate & potentiâ cæteris sui ordinis antestantes, tanti Imperii majestatem columnarum veluti more fulcire, sive in membrorum modum illi subservire possent, nam utrâque appellatione honestatos reperio: cœptum à Ducibus primùm, quorum summa post Imperatorem habita potestas, per omnes ordine gradus descensum est. Inventæ itaque quatuor ex liberarum urbium omni numero (is superiori quidem ævo aliquantò quam nunc est fuit amplior) quæ reliquo uti par est credere consentiente & deferente collegio, columnis quas, appellavimus, accensæ, eximiè urbes, sive ut quidam vertendum existimarunt metropoles dictæ sunt. Eas inter Augustâ relatâ, magnum id ipsum dubio procul haberi poterat, at cum relata fuerit præterea loco omnium principe, quid Germaniæ de illâ universitas senserit, abundè profecto testatum reliquit, neq; ei rei cujusquam interpretatione opus. Nobis ad Romanos maturè revertendum.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Sextus.

QVONIAM verò inter egregia Romanorum instituta, illud ab usque Romulo manavit, quod *coloniarum & sociarum ac amicarum civitatum, & bello subactarum quæque* (Dionysii verbis hæc referimus) *suos habebat Patronos, quoscumque vellet è Romanis civibus, & sæpenumero Senatus controversias civitatum ac gentium, ad earum Patronos remisit, eorumque judicia rata habuit*, cujusmodi tum multa, ex libris, tum infinita numero ex lapidibus suppetunt exempla; quin Augusta Drusum potissimum adoptaverit, in cujus se clientelam dederit, in ambiguo nimirum esse non debet. Is provincialibus & colonicis rebus compositis, redux exquisitis honoribus ab Italicis urbibus acceptus est, quod versus in ejus funere Liviæ consolandæ scripti innuunt, Dionys. lib. 2.

Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
(Heu facinus) per quæ victor iturus erat,
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis,
Hei mihi, quam dispar huic fuit illud iter.

Prætoria ornamenta Augustus, durante adhuc bello, ob pugnam in Tridentinis alpibus feliciter commissam detulerat, uti ex Dione cognovimus. Dio lib. 54. Triumphus non ipsi, non fratri Tiberio, quidquid causæ fuerit, decretus, neque omnino Vindelici unquam triumphati sunt. Quod Eusebius anno Augusti XXXVIII. retulit, *Tiberius de Rhætiis, Vindelicis, Armeniis ac Pannoniis triumphavit;* de Pannoniis (etsi diverso anno) verum est, de Armeniis,

Vel. vol. 2. meniis, Rhætis & Vindelicis neutiquam, siquidem in hoc argumento potior Velleji auctoritas, & Vellejus disertè narrat, Tiberium ter triumphasse, bis ex Dalmatiâ, & Pannoniâ, ex Germaniâ semel, quatuor præterea triumphos meruisse, nec egisse, unum minorem, *ex Armeniâ receptâ, & ex Rege ei præposito*, tres majores, *Vindelicorum Rhætorumq́;* victorem, & rebus in Germaniâ iterum tertiumque bene gestis. Quid ergo Eusebio de Suet. Tib. c. 9. Armeniaco scribere in mentem venit? In Rhætico & Vindelico, ex Suetonii verbis errandi ansam accipere potuit, quæ de Tiberii bellis hæc sunt, *Rhætico atque Vindelico gentes Alpinas, Pannonico Breucos & Dalmatas subegit, Germanico XL. millia dediticiorum trajecit in Galliam, juxtaq́; ripam Rheni, sedibus assignatis collocavit. Quas ob res & ovans & curru urbem ingressus est*: At neutrum ad Rhæticum & Vindelicum, utrumque ad Pannonicum & Dalmaticum, atque Germanicum bellum referre debebat. Orosii etiam errorem, quem plerique sequuti, hac occasione notare fuerit operæ: Cum scripserit Pisonem adversus Vindelicos missum, quibus subactis victor ad Cæsarem Lugdunum venerit, Thraces ex Vellejo, Dione, Floro substituendi, Vindelici expungendi sunt. An hominem fefellit, quod Vindelici Pisone consule à Neronibus victi? Anno post Romam conditam DCCXLV. à coloniâ deductâ VI. (temporis rationem, ex numero annorum Tribuniciæ potestatis Augusti inimus) numismata, quæ hodieque extant, hac specie signata,

Oros. lib. 6. c. 21. hist. miscel. lib. 7. Freculph. tomo 1. lib. 7. c. 16. Vel. lib. 2. Dio lib. 55. Flor. lib. 4. c. 12.

Ea quin ad Augustæ symbolum, quâ conum præferunt, referam, Augustæque percussa fuisse existimem, caussæ nihil est, cur ita existimem, caussæ graves sunt aliquot. Nam quod coloniæ nomen non expressum, symbolum pro nomine est: Quomodo Julii nummos, qui parte adversâ Bellerophontem & Chimæram habent, Corinthiis omnes tribuimus, etsi Conrinthiorum nomen non omnes exhibent, & Antonii Triumviri leone insignes, Lugdunensium sunt, tam qui coloniæ nomen habent, LVGDVNI. A. XL. quam qui eo destituti, ANTONIVS. IMP. A. XL. Fit nimirum propriarum rerum fiduciâ, ut nostra æquè omnibus nota, æternumque futura nobismet facile persuadeamus. Nec quod his annis bellum in Germaniâ gestum, cui Drusus immortuus, & quod Germaniam abiete notari dixi-

diximus, ideo strobilus, Germaniæ tribuendus. Victos populos nummi hostilibus ferè expressis armis & trophæis designant, aut alatis victoriis & coronis, aut captæ provinciæ specie, aut captivis & supplicibus barbaris, aut arcuum fornicibus, & quadrijugis curribus, denique litteris rei bene gestæ indicibus, quorum hîc nihil est. Accedit, quod TI. SEMPRONI. TI. F. GRACCVS. LEG. PROCOS. (Graccus sine aspirationis notâ, antiquitatis affectatione, Quintilianus, *Diu deinde servatum, ne consonantibus aspiraretur, ut in Graccis & triumpis)* Germanico bello interesse non potuit, siquidem id Drusus primum Prætor, dein Consul gessit, cum Gracchus interim legatus Proconsulis fuerit, & ut legatum Proconsule interpretari malimus, ineptientis est opinari, Prætorem aut Consulem legatis Proconsulibus usos. At Gracchum utrovis nomine Rhætiæ Præsidem egisse, non quidquam vetat, cum constet, quod de III. Viris docuimus, colonias Præsidum quoque nomina nummis honoris causâ impressisse, fidem Augustæi isti astruunt, P. CARISIVS. LEG. PROPR. COL. TOLET. P. CARISIVS. LEG. PROPR. EMERITA. prior caput fæminæ turritum, posterior muros coloniæ & portas pręferunt, sic nescio cujus coloniæ nummus, laureæ coronæ inscriptum habet, SISENNA. PROCOS. subjectis Duumvirorum nominibus. Cæterum Sempronius Gracchus is ipse videtur, qui Juliæ Augusti F. adulterio nobilis, in Cercinâ Africi maris insulâ exul sub Tiberio cæsus: meminere Vellejus & Tacitus; nummi alii Quæstoris & IIII. Viri titulos adjiciunt. Numismata Augustæ signata posuimus, sequuti præter vulgarem unam rationem, quâ non est credibile, colonicos nummos, extra eam coloniam, cujus aut nomen aut symbolum gerunt percussos, privam aliam; quia videlicet certæ in provinciis constitutæ urbes, quibus non tantum honorarii nummi isti, sed & pecunia ad quotidianos usus, publicè feriretur (eo Ciceronianum pertinet, *cum signaretur argentum Apolloniæ)* atque Augusta inter eas opinor: suadet tum splendor coloniæ, tum multo maximè Notitia, quâ Romani imperii forma post Constantinum descripta, nam nominat Præpositum thesaurorum Augustæ Vindelicensis, quem & vectigalibus Rhæticis, & pecuniæ signandæ præfuisse; non incommodè conjicio. Neque illis accedo, qui perpaucis tantum locis, quibus Notitia Procuratores Monetæ constituit, pecuniam percussam sentiunt, cum numismatum notæ plerasque præterea urbes indicent. Inventa Constantii Londinio, uti Camdenus observavit, sic inscripta, P. LON. S. quod pecunia Londinio signata nimirum, cum tamen Notitia Procuratorem monetæ in Britanniâ nullum habeat, habeat verò præpositum thesaurorum

Quint. lib. 1. c. 5.

Vell. lib. 2. Tac. An. 1.

Cic fam. lib. 13. ep. 30.

Cambd. Britan.

rum Augustensium, siquidem Londinium Augustam dictam Marcellinus auctor. Sequentis anni hunc nummum habemus,

Marc. lib. 27.

Quem nemo imperitus adeo Germaniæ transcribet. Mulier sellæ quadratæ insidens, turribus comas cincta, dextrâ pineam nucem, lævâ cornu copiæ ostentans, planè florentis quiescentisque coloniæ, haudquaquam barbaræ & hostilis, bello oppressæ provinciæ signa prætendit. Tales Μ Η Τ Ρ Ο Π Ο-Λ Ε Ω C. Δ Α Μ Α C Κ Η Ν Ω Ν. sub Antonino Pio, & Α Δ Ρ Ι Α Ν Ο Π Ο Λ Ε Ι Τ Ω Ν. sub Caracallâ signatos nummos vidimus, nisi quod altera pro nuce victoriolam, altera dextram inanem porrigit. Prætereo plerasque sive civitates sive provincias, stantes cum Amaltheæ cornu expressas, sed semper amicas, honoris commendationisque ergò, inimicas nunquam; idque comprobarem pluribus, si cui hæc aliquando in dubium ventura addubitarem. Iam unum non invitus concessero, coniferam imaginem non tantum coloniam Augustam, quamquam hanc inprimis, verum Rhætiam quoque omnem designare, quemadmodum Alexandrini nummi Ægyptum non minus respectant, utique ob consensionem inter caput & corpus reliquum. Ad annum coloniæ VIII. (annos Tribuniciæ potestatis cum annis coloniæ deductæ ita concinnamus, ut quamvis illa V. K. Julii occeperit, hæc, ut existimamus, IV. Kal. Octobr. deducta fuerit, ejus tamen differentiæ nobis rationem non habendam putemus) nummus, qui subjectus est, pertinet,

Vindelicum esse si mihi liquere pronunciem, fallam, sin me non inanissimis adductum suspicionibus, hunc in modum arbitrari, fidem merear, & spero faciam. Libro secundo ostendimus Præsides

ſides Rhætiæ pluribus annis præfuiſſe, ne quis ſolidum triennium à Graccho in magiſtratu exactum aſpernetur, ut hac depoſitâ provinciâ, mox aliam regendam acceperit, nimiò minus probabile eſt. At ſi hactenus Rhætiæ Præſes, quænam alia à Vindelicorum urbe colonia Julia Auguſta, quando idoneus valde auctor Tacitus, unam hanc Rhætiæ coloniam id temporis fuiſſe perdocuit? Julii nominis adjectio, Auguſti honori, quem in Juliam gentem adoptatum ſcimus, tributa, quâ ratione Juliam Berytum, Juliam Corinthum, Juliam Carthaginem, Juliam Parmam, Juliam Dertonam, Juliam Fidentiam, Juliam Valentiam, denique Juliam Auguſtam Taurinorum, & multas ad hunc modum in antiquis monumentis legimus; quin ſatis credo, colonias Auguſti Julium cognomen omnes aſciviſſe, ad ſplendorem ſaltem & pompam, haudquaquam ad quotidianum uſum & conſuetudinem. II. VIR. ITER. nummum juſſu Duumvirûm, qui refecti eſſent, ſignatum oſtendit. EX. S. C. Senatusconſultum reſpicere nemo neſcit, ſed id quod vulgò adeò conſentiunt, hujus notæ numiſmata omnia Romæ percuſſa, palam falſum eſt, niſi ſi quis ferre poteſt, Duumvirorum & coloniæ potius Romæ, quam Senatus conſulti in coloniâ rationem habitam, cum hoc profecto conveniens, illud abſurdum ſit. EX. S. C. nos interpretamur, Senatum ejus facti, quod Auguſtani honeſtando Graccho nummo impreſsêre, extitiſſe auctorem; neque non quale id fuerit, ex Julii Cæſaris nummo quodam ſintelligere poſſumus; cum enim ille parte alterâ ſic inſcriptus ſit, COL. CASILIN. TI. SEMPRON. GRACCVS. Q. DES. ITER. indicat Gracchum Caſilini deductioni (Caſilinum coloniam à Cæſare deductam Cicero ſcripſit) præfuiſſe, & eo in noſtro boves juncti aratro, cum arante ritu Gabino cincto pertinent, ne quis de coloniâ ipsâ Auguſtâ ſuſpicetur, nam & alii Gracchi hujus nummi viſuntur, coloniarum ſymbolis vexillo, aquilâ, aratro, decempedâ inſignes. Eodem anno Tiberius Claudius Nero Conſul II. Imp. II. Kal. Januariis de Germanis triumphavit, uti eſt apud Dionem & cæteros, cuj' ergo nummus hic cuſus.

Vide Goltzii theſaurum.

Cic. Phil. 2.

Dio lib. 55

Apertè noſter: Quî enim ad Germaniam hunc ſtrobilum vocemus (in quâ me tamen opinione aliquando verſatum, non diffi-

teor)cum utiq; rei natura, devictarum gentium ſymbola triumphantium curribus imponi, cogitare non patiatur: rectè illud, imponi eorum ſymbola, qui nummos ſignavere; ad manum exemplum L. Aquilii Flori, is quo cognominis originem oſtenderet, aut ad illud, uti fit, alluderet, quibusdam nummis florem bene magnum impreſſit, uni, quo Auguſto triumphum aliquem gratulatus, nam hæc eſt inſcriptio, AVGVSTVS. S. C. & parte alterâ, L. AQVILLIVS. FLORVS. III. VIR. quadrigam triumphalem impreſſit, & quadrigæ floſculum minutum impoſuit. Cui omnino geminum Auguſtanorum conſilium, Tiberii triumphum effictâ quadrigâ coluere, interim additâ pineâ nuculâ, nummus ubi percuſſus eſſet ſignificarunt. Quod ſi hoſtile ſolum pinea referret, imo erat ſine dubio loco ponenda, quemadmodum in navalibus interdum triumphis navium roſtra, & in Siculis ſpicas ſub equorum pedibus videmus. currui honoratiſſima quæq; impoſita, aut victores ipſi, aut numina, quorum ope ſe viciſſe crederent, aut ſymbola quæ nummorum auctores indicarent, nihil inimicum, niſi victor triumphans hoſtium ſpolia manu prætenderet; opima præſertim Virdumaro detracta in Marcelli nummis obſervo. Anno demum coloniæ IX. ſi nobis in numeris Pliniani librarii non imponunt, Auguſto, QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT. SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT. trophæum à S. P. Q. R. poſitum, in eo perſcripti LICATES noſtri, & nomina præterea gentium XLII. Anno X. aut duobus proximè ſequentibus, nimirum ante Conſulatum Auguſti XIII. nummus iſte exiit,

Plin. lib. 3. c. 20.

Quem nobis eo minus audacter vendico, quod pleræque coloniæ Juliæ Auguſtæ; indicandus tamen viſus, quoniam & noſtra inter illas. Manus junctas, caduceum & copiæ cornua, concordiæ, pacis, abundantiæque eſſe argumenta omnes ſcimus. Anno coloniæ XIII. Cn. Cornelio Lentulo, & M. Valerio Meſſallino Cotta Coſs. VIII. Kal. Januarii IESVS CHRISTVS Domi-

Cæſ. Baronii rationes in an-

Dominus Deus noster ex virgine Mariâ natus, proximis Kal. Januarii Imp. Cæs. Augusto XIII. & M. Plautio Silvano Coss. circumcisus est. A circumcisione fasti Christiani initium capiunt, quos mihi porro sequendos sumo, cum omnis externæ historiæ collatio ex iis in proclivi sit. Annos colonicos qui annumerare maluerit, intelliget à natali coloniæ ad Christi natalem intercessisse annos XII. menses II. dies XXVII. ad circumcisionem annos totidem, menses. III. dies IV. Anno Christi XVI. XIV. K. Septembr. Augustus obiit. De quo si rectè opinatus Suetonius, *non est, ut opinor, provincia, excepta duntaxat Africâ & Sardiniâ, quam non adierit*, eum Rhætiam adiisse consequitur, atque de coloniâ inde quod suspicemur habebimus. Est apud Suetonium, eum vino Rhætico maxime delectatum, quo Virgilium respexisse nonnulli sentiunt,

(Margin: no nativitatis Christi sequimur. — Annus Christi 1 — 16 — Suet. Octav. c. 47. — Suet Oct. c. 77 — Virg. georg. lib. 2.)

——————— *& quo te nomine dicam*
Rhætica? ———————————

Quamquam alioversum trahat Servius. Sed quidquid hoc vini, Catoni quoq;, Straboni, Plinio, & Martiali laudati, in Rhętiâ quæ ad Italiã vergit nascitur, ad res nostras minus pertinet. L. Pisonem Rhætiæ Præsidem sub Augusto retulit Aventinus, primum ait post Claudios Tiberium & Drusum: quod cum scriberet, Orosii locus, à nobis correctus paullò ante, menti obversatus est, nam præter eos quos fefellit Orosius, Pisonis in Rhætiâ nemo meminit, nec quisquam item Claudios Rhætiæ Præsides unquam dixit. Sunt tamen apud hunc, & apud quendam, qui vanissimâ item temeritate perpetuum Rhætiæ Præsidum catalogum edere professus, alii adhuc inanioribus nixi suspicionibus, de quibus si sigillatim suis quibusque locis dixero, meo me simul & lectorem otio video abusurum: Quid enim, exempli causâ, in eo verba perdas, qui M. Antonium Præsidem sub Imp. Claudio ausus obtrudere, quod in Eusebii chronico legisset, *M. Antonius Liberalis Latinus Rhetor*, professionis hoc nomẽ ad Rhætiam pertinere arbitratus? quapropter semel moneo, quos Aventinus & alter ille prodidit, omnes à me visos, omnes pensiculatè examinatos, eos tantũ receptos, quorum fides certis probatorum auctorum testimoniis subsisteret. Cæterum tempora nominibus Imperatorum, quibus Rhætia paruit, & annorum numeris distinguere satis habui. Augusti locum Tiberius tenuit, cujus initia legionum ad Rhenum seditio excepit; eâ per Germanicum compositâ, inquit Tacitus, *Veterani haud multò post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos; cæterum ut avellerentur à castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoriâ.* Vidi, qui hoc loco ad pseudo-Vellejanas nugas firmandas abuteretur,

(Margin: Cato apud Serv. Strab. lib. 4. Plin. lib. 14. c. 1. 6 Mart. 14. — Tac. An. 1.)

mirè ineptus, nec enim ullum eſt verbum, ex quo Suevos provinciam irrupiſſe appareat; Germanicus imminentes tantum verbo prætexens, cum verior alia ſubeſſet cauſſa, præſidium non neceſſarium ſubmittere voluit, quo colore quæſito caſtra exhauriret. Prætereo quantivis ſtuporis eſſe, hæc cum illis, quæ ante coloniam deductam contigerunt, confundere, & Tacitum tam ſupinum hiſtoriæ ſcriptorem exiſtimare, ut veteranos in Rhætiam ablegatos accuratè litteris conſignaverit, internecionė paullo poſt cæſos ſilentio diſſimularit. At nec imminentes quidem Suevi otiosè transmittendi, qui jam id ævi Rhætiæ proximi coluerint, ad Martianum videlicet nemus, quod Hercyniæ ſylvæ Auſ. epigr. 4. pars eſt prope Danubii fontem, cui Auſonius aliquot poſt ſæculis hæc verba affinxit,

——————*fontem mediis effundo Suevis.*

Strab. lib. 7. Nam & Strabo, maximam Suevorum gentem, partim in Hercyniâ, partim extra habitare, à Rheno ad Albim, atque adeo ultra Tacit. de germ. Albin pertingere ſcripſit, & Corn. Tacitus, Suevorum non unam ut cæterorum gentem eſſe, *majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusq; diſcreti, quamquam in commune Suevi vocentur.* Nos in tabulâ Suevos, qui poſtea Alemani appellati, eo ſanè loco poſuimus, nec procul inde confinium Germaniæ Rhætiæque, ab hoc quoque Tacito memoratum. Et hæc monuimus, ne quem ancipitem haberent, Suevi à diverſis auctoribus ad Rhenum, ad Danubium, ad Albim, ad Oceanum Suevicum, quin & in Sarmatarum finibus collocati. Vt item proclive eſſet intelligere, quid ita Danubii fontes auctores Rhætiæ, Sueviæ, Germaniæ promiſcuè aſcripſerint. Anno XVIII. poſt Chriſtum natum, Germani- 18
cus Arminium ad Viſurgim flumen magnâ pugnâ vicit, qua bonam fortemque operam Romanis Rhæti & Vindelici navave- Tac. An. 2. re, Tacitus, *Inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam: incubueratq; ſagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumq; & Gallicæ cohortes ſigna objeciſſent. Niſu tamen corporis & impetu equi pervaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. Quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emiſſumq; tradiderunt.* Dixi dudum, videri cuidam, Vindelicor. cohortes pro Auguſtano Vindelicis accipiendas eſſe, nec vanè: Hoc planè indubiũ, ut Rhæticæ & Vindelicæ cohortes milites interdum peregrinos, qui provinciæ præſidio erant, ſignificent, ſicuti Syriacæ & aliarũ gentium legiones eâ de cauſsâ dicuntur, ita Rhætorum Vindelicorumq; cohortes de provinciali-
Strabo lib. 4. bus ipſiſmet intelligendas. Anno XX. Strabo de Rhæ- 20
tis, Vindelicis, Noricis prodidit, *Jam agitur annus tertius ſupra trigeſimum, ex quo quieſcentes tributum legitimè perſolvunt.*

34 *vunt.* Anno XXXIV. IESVS CHRISTVS, Dominus Deus noster cruci affixus, pro hominum salute mortuus
39 est. Anno XXXIX. Tiberius obiit: cujus nummos Golz.thes. c.18.
hisce inscriptionibus extare, COL. AVGVSTA. VINDELICOR. & COL. AVGVSTA. RHÆTORVM. alienâ fide scribo, si bona & certa, leviter enim subdubito, uterque nostram coloniam, quamquam diverso cognomine intuetur: caussas differentiæ multò ante explicavimus. Sub eo, qui successit Cajo Caligulâ, nihil de rebus Rhæticis, quod ad nostram cognitionem pervenerit, litteris consignatum. Etsi enim Aventinus Fabianum nescio quem Tiberii & Caji temporibus Vindelicorum Rectorem ex patriis annalibus, quos faciles nimis & obsequentes habere solet, eruit, assensum sustineo: siquidem annales isti, antiquissimi ut sint, ante aliquot centum annos, non adeo multos, ab imperitis hominibus scripti sunt, nec nos alia ad commentandum potior caussa impulit, quam ut eorum rubiginem & situm detergeremus. Adde quod sæpenumero observo, quædam ex cariosis istis obscurorum auctorum scriptis à nonnullis audacius quam consideratius colligi, quæ tantum ab ipsorum sententiâ, quantum ipsi à veritate abscedant.
43 dant. Anno XLIII. Cajo occiso, Claudius iniit: quo imperante Petrum Apostolum Romam venisse, innumeris sanctissimorum hominum testimoniis à sacræ historiæ scriptoribus
56 comprobatum video. Anno LVI. Nero rerum potitus: sub quo Paulus in Italiam appulit. Atque ab his Apostolorum principibus, Christianæ religionis radios aliquos jam tunc temporis in Rhætiam immissos, non est improbabile. Præcipuè à Petro, sive per ministros, quos Romæ sedens ablegaverit, sive per ipsum, quo tempore edicto Claudii, cujus Suetonius Suet.Claud c.25.
meminit, cum cæteris Judæis Româ pulsum, evangelii lucem per Italiam vinicasque provincias circumtulisse credendum. Nam Pauli nobilis locus, *Ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim evangelium Christi*, vereor ne ad res Paul. ad Rom.15. Paul. ad Rom 10.
nostras parum faciat. Sed quod in eâdem epistolâ Davidis vaticinium, *in omnem terram exivit sonus eorum*, effectu vel tunc ex.ps.18.
confirmatum asseverat, ostendit profectò, plerasque provincias jam aut apostolos, aut apostolorum discipulos, qui homines ad pietatis studium cohortarentur, inaudivisse: Et si conjecturis quidquam licet, id de Italiâ, Italiæque proximis, inprimis existimare æquum, cum de perlonginquis multis indubium sit. Sin verò de Petro, Petrique discipulis non ita liquet, Petri tamen successoribus evangelium à Rhætiâ deberi pro comperto est; his enim Innocentius Pontifex, epistolâ ante annos prope mille ducentos scriptâ, omnium Italicarum ecclesiarum constitutionem disertè tribuit, Italiæ autem Innocentii ætate Rhætia accensa, Innoc.ep. 1.ad Dec.

Manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atq; Siciliam, insulasque interiacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerint sacerdotes. Aut legant, si in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Nec quisquam tam absurdi ingenii est, quin monitus sibi persuadere patiatur, permultas illustres civitates, Christianæ religionis cultores, eorumque præfectos episcopos, dudum ante ea tempora habuisse, quæ nunc ex privatis annalibus vetustissima possunt erui, nam memoriam tot sæculis intercidisse num mirum? cum præsertim Diocletiani dein Imp. jussu incredibilem numerum librorum, quibus ecclesiastica monumenta comprehensa, ignis absumpserit. Neronis apud nos nuper æreus nummus effossus, circa caput hisce notatus litteris, NERO. CAESAR. AVGVSTVS. parte aversâ sub figurâ sedente & dexterâ pateram prætendente, SALVS. S.C.
LVS. S.C. Ejus interitum anno LXX. Galbæ 70
paucorum mensium imperium consecutum est, à quo desciscendi initium Germanicæ legiones fecere: eas sequuta Rhætia, *contactu valentiorum* agebatur, ait Tacitus, neq; in militaribus copiis per provinciam dispositis *mora, quo minus statim adjungerētur.* Itaque à Galbâ (Othone nunquam recepto) principio anni
sequentis LXXI. in Vitellii nomen juravere, Porcio Septimio Pro- 71
curatore præeunte. Aventinus Septimium & Sevastum Rhætiæ Vindeliciæque legatos sub Nerone nominat, cum Sevastum Aquilejæ Fori Julii civitati præsedisse acta Hermagoræ episcopi ostendant. Porro iis bellis, quæ Vitellius cum Othone & Vespasiano gessit, fortem fidelemq; Rhætorum operam expertus est, adversantibus Noricis. Cum partium Vitellianarum dux Cæcina, per Helvetios in Italiam iter faceret, tumultuantibus Helvetiis, *missi ad Rhætica auxilia nuncii, ut versos in legionem Helvetios à tergo aggrederentur. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. Exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnib'. Hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticæ alæ cohortesq;, & ipsorum Rhætorum juventus, sueta armis, & more militiæ exercita; undiq; populatio & cædes. Ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii, aut palantes in montē Vocetium perfugêre. Ac statim imissâ cohorte Thracum depulsi, & consectantibus Germanis Rhætisq;, per sylvas, atq; in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub coronâ venundata. Cumq; direptis omnibus, Aventicum justo agmine peteretur, missi qui dederent civitatem, & deditio accepta.* Hic observo Rhæticas alas cohortesque, à Rhætorum juventute distingui, illas

Tac. hist. lib. 1.

Vide acta Hermag. apud Vincent. lib. 8. c. 116. Pet. de Nat. lib. 6. c. 86. lib. 8. c. 291. Candid. hist. Aquil. lib. 2.

illas esse alas & cohortes inter auxilia conscriptas, hanc non scriptam provincialem voluntariorum juventutem, cui egregium militaris fortitudinis testimonium perhibetur. Pergens in itinere Cæcina, *quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumq; cohortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Tauriana ipse paululum cunctatus, num Rhæticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium Procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasq;, simulq; reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cætera victoriæ præmia accessuros, Pœnino subsignanum militem itinere & grave legionum agmen, hibernis adhuc nivibus, traduxit.* Othonis autem exercitu Bedriaci victo, ipsoque mortuo, Fl. Vespasianus de imperio cogitans, sibi quoque Rhætiam occultis artibus adjungere tentavit, *deprehensi cum litteris edictisq; Vespasiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures fefellêre, fide amicorum, aut suomet astu occultati.* Consilium id tamen frustra fuit, Rhætiâ in fide persistente; itaque occupata à Flavianis Veronâ, magno adjumento summæ rerum existimatum, obstruxisse saltem aditum *per Rhætiam Juliasq; alpes.* Atque labentibus Vitelli deinde rebus (sive hæc ante Veronam captam, quod viro docto & amico I. Lipsio non ab re videri video, contigêre) Vespasiano adjunguntur, & *trahuntur in partes, Sido atque Italicus, Reges Suevorum* (eorum qui apud Sarmatas & Iazyges, haud quaquam in Rhætiæ finibus, nam de Sidone apertè ex Taciti annalibus colligas) *quibus vetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commissæ patientior. Opposita in latus auxilia, infestâ Rhætiâ, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & VIII. cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Oeni fluminis, quod Rhætos Noricosq; interfluit, missus; nunc illis aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.* Quibus explicandis mirificè quidam nugatur, cum lectori non ignavo sensus satis constet: opposita scilicet à Flavianis auxilia, quod illis Rhætia adversa, cui Septimius Procurator Vitellianarum partium præesset, missum ergo Felicem, Oeni ripam Noricam insedisse. Flavianis autem quotidie magis invalescentibus, & Cæcinæ proditione jam patefactâ, adhuc *ingens Germanorum vis per Rhætiam timebatur*, auxilium latura Vitellio, Rhætiæ Præside transitum per provinciam perlubenter concessuro: sed hæc maturato Vitellii exitio irrita, idque Antonius Primus, ut suâ virtute perfectum, Vespasiano inter præcipua

Tac. hist. lib. 2.

Tac. hist. lib. 3.

Lipsi. no ad 3. lib. hist.

Tac.

Tac. An. lib. 12.

Tac. hist. lib. 3.

pua

pua beneficia imputavit, *suâ constantiâ perruptas alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rhætorumq; auxilia.* Vitellio demum occiso, Rhætia cum reliquâ Republicâ in Vespasiani potestate fuit. Neque inde fidem Germanico bello, quod Civili Batavo duce motum, exuit: eo Sextilius Felix, Romanis ad Rhenum subsidia adducens, ex Norico *cum auxiliariis cohortibus,*

Tac. hist. lib. 4.

per Rhætiam iter tenuit. Anno LXXII. Hierosolyma à Tito, Vespasiani filio, capta & excisa: ejus rei hanc in Hebræorum libris chronicis memoriam reperio, 7

Seder Olam Zuta.

Venit Aspasianus (Vespasianus est) *devastans templum, transtulitq; Israel, & familias multas de domo David & Jehuda in Aspamiam, quæ est Hispania.* Quid hic sibi Hispania sola velit nescio, nisi auctor Hispanus patriæ tantum rationem habere voluit: Rectius

Ios. de decē captiv.

Josippus, *Veniens Vespasianus Cæsar atque Titus filius uxoris suæ, devastaverunt domum secundam, transtuleruntq; Israelem Romam*, Romæ nomine Romanum imperium intelligit; nam Judæos illa clades non tam in unam Hispaniam, quam reliqua terrarum sola, quæ præsertim Romanis parerent, disjecit,

Prud. Apoth. adv. Iud.

——————— *per omnes*
Terrarum pelagiq; plagas tua membra feruntur,

Rutil. Itiner.

Ait Prudentius, totam gentem alloquens: quo Rutilius scripsit,
Latius excisæ pestis contagia serpunt.

Nec improbabile credo est, eâdem occasione nonnullos Augustam delatos, ubi diutissimè consedisse multis Hebraicis characteribus inscriptis monumentis, & privatorum annalium auctoritate compertum. Benjamin quidam Tudelensis, qui ante annos

Ben. Itiner.

CD. scripsit, inter Germanicas urbes, quæ Judæorum Synagogas habeant, *Davir Asburk* posuit vulgarem *Augsburg* enunciationem, uti videtur, sequutus, subjungit autem, *in quibus etiam metropolibus multi ex Israelitis sunt, sapientum discipuli ac divites.* Quo fortasse *Davir* respicere cuipiam videatur, nam Hebræorum lexica *Dabir* interpretantur oraculum. Porro si ex primis Judæis unum aliquem tamquam protento digito indicare cogar, TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOCIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. cujus titulus apud nos extat, certè extitit, hujus potissimum condi-

Luc. c. 24. Joan. 19.

tionis videatur; Cleuphæ enim vel Cleophæ nomen Hebraicum esse, divinarum litterarum monumentis proditum, Tiberii prænomen, in Romani alicujus clientelâ fuisse indicat, sic Flavii Josepho accrevit, & purpurariam factitasse ab homine Palęstino non alienum. Anno LXXXI. Titus patre mortuo imperavit. Ad utrum horum pertinuerit basis prægrandis, Vespasiani nomine elegantissimis litteris inscripta, quam ante annos circiter XX. cum horreorum ad Marianam portam fundamenta 81

damenta locarentur inventam, terraque denuò operarum incuriâ adobrutam, & ei inædificatum esse audio, non admodum scio; quandoquidem quos magistratuum titulos numerosque prætulerit tunc, haudquaquam observatum, neque nos nunc comperire possumus. Filii est nummus æreus inter pulcherrimos, qui unquam Augustæ eruti, T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. parte aversâ eques, CÆSAR. DOMITIAN. DES. COS. II. S.
83 C. Post Titum Domitianus anno LXXXIII. imperium suscepit; à quo L. Antonius, superioris Germaniæ Præses, ut Suetonius habet, defecit, quem L. Maximus, ait Xiphilinus, bello vicit & cepit. Eo bello Norbanum (Præfectum Prætorio postea) pro Cæsare stetisse, *& Vindelicis in oris* degisse, cum apud Martialem reperiam, fortassis eum Rhætiæ Præsidem fuisse minus insulsè suspicer, quam de plerisq; aliis quidam fecerint; sed multæ præter hanc caussæ Norbano esse potuerunt veniendi in Rhætiam, quapropter nihil assero, Martialis versus isti sunt, Suet. Dom. c. 6. Xiph. Domit. Mart. lib. 9. epigr. 80.

Cum tua sacrilegos contra Norbane furores
Staret pro domino Cæsare sancta fides:
Hæc ego Pieriâ ludebam tutus in umbrâ,
Ille tuæ cultor notus amicitiæ.
Me tibi Vindelicis raptum narrabat in oris,
Nescia nec nostri nominis Arctos erat.&c.

Nisi quis tamen amphiboliam illuc trahat, ut haudquaquam *tibi Vindelicis narrabat in oris*, verum *me Vindelicis raptum in oris* componat, quod à poëtæ sensu existimo alienum. Quæ Aventinus de Vindeliciâ, Rhætia, Norico, his temporibus à Germanis vastatis, nullus veterum prodidit, ideo nec memoratu digna
98 credidimus. Occiso Domitiano anno XCVIII. Nerva imperium non toto biennio tenuit. Vidimus ejus nummum argenteum, in Augustano agro repertum, IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P.P. parte aversâ manus junctæ, cum signis militaribus, CONCORDIA. EXERCITVVM. Et quamquam aliorum etiam Imperatorum nummi, sive Augustæ, sive in viciniâ reperti multi extent, eos tamen, qui argumentum nostrum nihil juvarent, parcè, neque nisi si qui dum hæc maximè commentaremur eruti forte quadam in manus venissent, indicandos duximus. An-
100 no C. Trajanus excepit: is quamvis vigesimum annum attigerit, nihil tamen eo Principe de rebus Rhæticis annotatum a-
119 nimadverto. Hadrianus anno CXIX. successit. Qui pleraque in imperii constitutione novavit, Victor in epitome, & auctor historiæ miscellæ eum secutus, *officia sanè publica & palatina, nec non militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis per Constanti-* Hist. misc. lib. 10.

ſtantinum immutatis, hodie perſeverat. In Rhætia multa ejus rei veſtigia obſervo: quæ tum aliunde, tum ex Notitia imperii cautè ſublegenda, nec omnia promiſcuè confundenda ſunt; uti illi procul dubio fecerunt, qui dimidiam Notitiam edentes, hoc eſt indicem occidentis tantum, Hadriani ei ætatem aſcripsêre, cum interim Gratianenſes, Valentinianenſes, Honoriani, alia ſexcenta inſcripta nomina, totis ſæculis Hadriano poſteriorem eſſe vincant. Nam quod Notitia Conſulares octo per Italiam deſcribit, Spartianus de Hadriano palam diſſentit, *quatuor Conſulares per omnem Italiam judices conſtituit*, & quædam alia hujus generis, ab illis non animadverſa minus miror. Verum quod ex hac ipsâ Notitiâ appâret, Italiam diviſam in ſeptendecim provincias, quarum Rectores Præfecto Prætorio Italiæ, ſive ejus Vicariis omnes paruerint; & quidem duas fuiſſe, Rhætiam primam, & Rhætiam ſecundam, ſub ſingulis Præſidibus ſingulas; Rem militarem procuratam ab uno Duce in utrâque Rhætiâ, qui Rhætici inde limitis Dux dictus, ſub diſpoſitione Magiſtri peditum fuerit: Fiſcum à theſaurorum Præpoſito, qui Auguſtæ conſtitutus, Comiti ſacrarum largitionum rationes reddiderit: Horum ut opinor nihil eſt, quin ex Hadriani inſtitutione, etſi leviter fortaſſis poſtmodum mutatum inflexumque, ducat originem. Quæ maximè inſignia, Provinciç diviſionem, & militaris ſive Comitis ſive Ducis inſtitutionem, ab Hadriano manaſſe, hâc potiſſimum ratione colligo, quod cum imperii deſcriptionem ſemel atque iterum poſt Auguſtum mutatam cognitum habeam, ab Hadriano primum, à Conſtantino ſecundo loco, neceſſe ſit ea, quæ poſt Hadrianum denique, neque antea, ante tamen Conſtantinum obtinuiſſe obſervamus, Hadriano aſcribere: At Rhætiam unius numero, auctores Hadriano vetuſtiores conſtanter ubique omnes habent, Strabo, Vellejus, Plinius, Tacitus, Suetonius, & qui Livianas epitomes ſcripſit, quem non ex ſuo, ſed ex Liviano ævo cenſeo: niſi cui tamen Taciti locus ſcrupulum objicit, *Germania omnis à Gallis Rhætiisq́; & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Daciśq; mutuo metu, aut montibus ſeparatur*; ſed intuenti diligentius, apparet hæc gentium, haudquaquam provinciarum eſſe nomina, & eâdem inflexione nonnulli apud Juſtinum legunt, *ex nomine ducis gentes Rhætiorum condiderunt*, ubi ego tamen *Rhætorum*, in Tacito *Rhætis*, longè malim. Alioquin Tacitus Rhætiam novies minimũ, ſingulari numero diſertè ſcripſit, plurali nunquam. Poſt Hadrianum autem Rhætiam & Rhætias promiſcuè reperio: certè Capitolinus in Pertinace, Vopiſcus in Probo Rhætias nominant, neque, eorum qui poſt Conſtantinum ſcripſere, Ammiani, Zoſimi, Caſſiodori, plurimo-

Tac. de germ.

Juſt. hiſt. lib. 21. Tac. An. lib 1. hiſt. 1. 2. 3. ter. 4. de Germ. biſ.

rimorum aliorum, nunc mihi ratio habenda. Vti ergo cum Galliam & Hispaniam interdum, sæpe Gallias & Hispanias apud auctores legimus, utramque multiplicem fuisse intelligimus, sic absurdum est, ex quo tempore Rhætiæ nominatæ, simplicem provinciam cogitare: quod si duplex, duos itidem Præsides habuisse consequitur. Neque ob id negandum, utramque, prout Imperatoribus collibuisset, uni potuisse committi, cujusmodi & alibi gentium exempla prodita. In agro Veronensi lapis extat, quem inter externa monumenta, quæ ad res Augustanas pertinent, retulimus, inscriptus Q. CAICILIO. CISIACO. SEPTICIO. PICAI. CAICILIANO. PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG. PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN. Is Hadriano posterior, siquidem Augustorum meminit, nec omnino anterior M. Antonino & L. Vero, qui primi Augusti pariter appellati, indicat Cæcilium Rhætiam, Vindeliciam & vallem Pœninam simul rexisse (nam singulas deinceps rexisse vereor nemini probare posse) sed eum in modum indicat, ut distinctis nominibus tres provincias significet, Alpium scilicet partem, quæ septendecim Gallicis provinciis in Notitiâ hoc titulo annumerata est, *Alpes Pœninæ* (Penninæ quibusdam codicibus) *& Grajæ*, atque Rhætias duas, primam Rhætiæ ipsius, secundam Vindeliciæ nomine: nam C. Ligurius qui inscriptionem posuit, antiquitatis uti videre est affectator, prisco Vindeliciæ vocabulo pro Rhætiâ alterâ, non aliter ac AI diphthōgo pro AE usus. Atque hinc in illas conjecturas sum propensior, quæ Rhætiam secundam iisdem, aut planè non multum diversis terminis, quibus olim Vindeliciam constitisse volunt. Memini cum motus voculâ PROVINCIAI. Rhætiam Vindeliciam Vallem Pœninam, unam Provinciam accepi: nimis leviter: nunc corrigo. Sic est in lapidibus PROCVRATOR. PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. ET. AQVITANIAE. item PROCVRATOR. AVGVSTAE. VIAE. OSTIENS. ET. CAMPANAE. cum Lugdunensis & Aquitania duæ tamen provinciæ, Ostiensis & Campana duæ viæ sint. Sed & illud muto, quod PROCVR. Procuratorem, qui vice Præsidis jus dixerit, aliquando interpretatus; verius est ex Rationalium classe fuisse, ejus generis quod Notitia Præpositum thesaurorum appellat, Augustæque Vindelicorum in secundâ Rhætiâ sedem habuisse ostendit. Quandoquidem PROLEG. eo spectat, illum absentibus aut mortuis harum provinciarum Præsidibus Legatisve, eorum officio pro tempore esse functum, idque à PROCVR. utique distinguit. Vtramque Rhætiam Italiæ attributam, Notitiæ auctoritate dixi, cujus

Göltz. thes. c. 12.

fidem per ſe certam & ſpectatam, firmat provinciarum libellus. & Longobardica Pauli hiſtoria; neque enim hunc auctorem ſoleo contemnere, quem multis optimis libris, quibus nos deficimur, uſum ſciam. Cauſſa cur hæc, & quædam aliæ provinciæ ſectæ, cur item rei militaris procuratio ſeparatim ſub duce habita, fuerit vel ambitio, quo magiſtratus & honores ad plures pertingerent, vel Imperatorum cautio, ut vires immodicæ Præſidibus acciderentur, quo nimirum pacto Ariſtophanes in Platonis Sympoſio homines inſoleſcentes à Jove in duas ſectos partes memorat: nam infamis illa poſtremorum temporum, quam Claudianus elegantiſſimis verſibus, ſub Auroræ perſonâ, in Eutropii eunuchi invidiam expreſſit,

Paul. lib. 2. c 15. edit. Aug. lib. 2. c. 11. edit. Baſil.

Claud. in Eutr. lib. 2.

Aula choris epulisq́, vacat, nec perdita curans,
Dum ſupereſt aliquid: ne quid tamen orbe reciſo
Venditor amittat, provincia quæque ſuperſtes
Dividitur, Geminumq́, duplex paſſura tribunal,
Cogitur alterius pretium ſarcire peremptæ.
Sic mihi reſtituunt populos, hac arte repertâ,
Rectorum numerum terris pereuntibus augent,

Hadriani ætati, rebus Romanis maximè florentibus, minus convenit. Quantumvis autem Notitia Præſidum ſedes non expresſit, quoniam tamen Auguſta Rhætiæ ſecundæ attributa, pro explorato credo afferre poſſumus, illius partis ibi Præſidem conſediſſe: Primæ tribunal Curiæ fuiſſe, & nomen indicio eſt, & quod ea urbs perpetuo ejus provinciæ caput habita. Nam quod quidam Conſtantii demum ætate conditam exiſtimant, infirmis admodum ſuſpicionibus perſuaſi ſunt. Alterum caput, Ducis nimirum inſtitutio, ex Notitiâ æquè in aperto eſt. Sed hîc etiam docendum, Rhæticos Duces ante Conſtantinum fuiſſe, quod ex Notitiâ, cum poſterior Conſtantino ſit, ſcire non poſſumus, Vopiſcus oſtendet, *ex libris Acholii, qui Magiſter admiſſionum Valeriani Principis fuit libro actorum ejus IX. Cum conſediſſet Valerianus Auguſtus in thermis apud Byzantium, præſente exercitu, præſente etiam officio Palatino, aſſidentib'* tum aliis quos enumerat, tum inter eos, *Fulvio Bojo Duce Rhætici limitis:* Et in Bonoſo, *duxit ordines, tribunatus egit, Dux limitis Rhætici fuit.* Inde eodem argumento quod in provinciæ diviſione ſequuti; originẽ ad Hadrianum referimus, quando Valerianus & Bonoſus ante Conſtantinum. Neque tamen inficias imus Comitem rei militaris primum appellatum, qui poſtea nomine tantum mutato in Ducem abierit, quandoquidem acta Fauſtini & Jovitæ, qui ſub Hadriano pietatis rei, Italici Comitis Rhætiarum meminere. Atque Spartiani de Hadriano verba ad hanc rem universè facere crediderim, *poſt Cæſarem Octavium, labantem diſciplinam incuriâ ſu-*

Vop. Aurel.

Acta S. Fauſt. ap. Sur. tom. 1. Martyr. Adon. 15. Febr. Spar. Hadr.

riâ superiorum principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis: Propriè nummum istum,

In quo minutum quiddam observo, inter militaria signa nullam conspici aquilam, quoniam necdum ulla legio in Rhætiâ stativa habebat, legiones autem tantum aquilis usæ, & si forte Prætoriæ cohortes, uti ex Antonii Triumviri nummis cognovisse videor: apud Tacitum Germanicus, aquilas *Romanas aves, propria legionum numina* appellat. Tac. An. 2. Eques dextrâ elatâ Hadrianus est, ut vel hinc certi reddamur, ejus quod jam antea ex historiis subolebat, Hadrianum Rhætiam adiisse; ait Xiphilinus, *Hadrianus in alias ex aliis provincias, regionesq; & urbes proficiscitur, visendi causâ*. Xiph. Hadr. Spartianus, *peregrinationis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere*, Gallicam Germanicamque profectionem præter cæteras, nominatim memorat, quarum utrâque Rhætiam attingere potuit. Victoris epitome, *Immensi laboris, quippe qui provincias omnes pedib' circumierit*. Sed & coloniam adiisse, quin & ornasse credimus. Hæc in commune ex Dione Xiphilinus, *Socias urbes, atque subditas imperio Romano, ex quibus multò plures, quam ullus unquam Imperator vidit, magnificè juvit, easq; aquis, portubus, frumento, operibus publicis, pecuniâ, honoribus, cæterisq; rebus auxit, atq; ornavit*. De Augstâ privatim fidem facit, quod Ælium ab illo prænomen mutuata, sic enim in antiquo apud nos lapide bis legitur, AEL. AVG. Aelia Augusta, cum credibile neutiquam sit, urbes hujus generis nomina, nisi insignitis beneficiis affectas asciviſse, sic est in Veronensi lapide, COLONIA. AVGVSTA. Smet. fol. 145. n. 8. VERONA. NOVA. GALLIENIANA. quod MVRI. VERONENSIVM. FABRICATI. EX. DIE. III. NON. APRILIVM. DEDICATI. PR. NON. DECEMBRIS. IVBENTE. SANCTISSIMO. GALLIENO. AVG. N. Quodnam Hadriani in nostram beneficium extiterit, definitè pronunciari non potest. Sciens sum Imperatores præterea aliquos Ælios dictos, quin & Cæsarem Hadrianus Ælium adoptavit, cujus æreum numisma inventum Augustæ, L. AELIVS. CAESAR. inde spei typus, TR.

 POT.

POT. COS. II. S. C. ſed civitates Æliæ, quantum obſervo, Hadrianum qui id nomen privatus tulit ſpectarunt, teſtes, COL. AELIA. CAPITOLINA. COL. AEL. HADR. AVG. COL. AELIA. HADRIANA. AVG. ZAMA. REGIA. MVNICIPI. T. AELI. HADRIANI. AVG. CIVILITAN. & opinor, COLONIA. AELIA. AVGVSTA. THAENIT. quarum omnium æra & marmora meminere. Sed neq; quod antea Auguſtam Juliam appellatam conjecimus, nunc Aeliam dictam, lapidi non credere nequimus, novum eſt; aſcititia enim hæc nomina, quaſi exemptilia emblemata, pro tempore ſumebantur, ponebantur. Pleraſq; multò etiam magis iſtâ ambitione luxuriaſſe videmus; Aventicum, aut Avanticum, ut Ptolemæus habet, eſt in Domitiani nummo, COL. IVLIA. AVANTICOR. in lapide, COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS. EMERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM. FOEDERATA. Contra in antiquiſſimo marmore ſimpliciſſimè, COL. HEL. Colonia Helvetiorum, proprio nomine non expreſſo, quomodo videlicet Tacitus Rhæticam coloniam dixit. Matidiæ, quæ Sabinæ Hadriani uxori ſoror fuit, ſtatua hoc tempore Auguſtæ poſita, cujus baſis nunc quoq; ſupereſt. Anno Chriſti CXL. Antoninus Pius imperare 140
cœpit. Sub quo Juſtinus, Chriſtianus Philoſophus & martyr ſcripſit, *ne una quidem natio, vel Græca vel barbara, vel quocumq; tandem cenſenda vocabulo, ne ex his quidem, quæ pro domib' plauſtris utuntur ac tentoriis, agentes vitam paſtoricam, tam aliena eſt à Jeſu crucifixi nomine, ut nec preces, nec gratiarum actiones in eâ dirigantur, ad omnium patrem conditoremq;.* Ergo conjecturæ de Claudii & Neronis ætate ut minus ſedeant, ſub Pio tamen homines Chriſtianos in utrâq; Rhætiâ, pæne ſuburbanis provinciis, fuiſſe, ne diſquirendum quidem amplius. Pius Fauſtinam Annii Veri F. uxorem habuit, cujus nummus argenteus, dum hæc commentamur, Auguſtæ repertus, nobis allatus eſt, DIVA. FAVSTINA. AVG. parte unâ inſcriptus, alterâ AETERNITAS, ipſius Pii æreus magnus, ANTONINVS. AVG. PIVS. P. P. TR. P. XII. inde, ANNONA. AVG. COS. IIII. S. C. uti enim Capitolinus ait, *vini, olei & tritici penuriam per ærarii ſui damna emendo, & gratis populo dando ſedavit.* Avidium Caſſium Rhætiarum legatum tunc temporis annotavit Aventinus, ex Vulcatio Gallicano venatus, cujus de Caſſio verba ſunt, *Cum exercitum duceret, & inſcio ipſo manus auxiliaria, centurionibus ſuis auctoribus, tria millia Sarmatarum negligentius agentium, in Danubii ripis occidiſſent:* at piget pudetq; ineptiarum, quas facere non poſſum quin, præter

Golz. theſ. c. 18.

Lipſ. auct. ad Smet p. 26.

Stumf. lib. 8.

Juſt. colloq. cum Tryphone.

Vulc. Avid. Caſſ.

prætet quod propoſueram, interdum caſtigem. Vt quis nimi-
rum exercitum prope Danubium duxit, Rhætiæ ſtatim legatus
aut Præſes fuit? Quamquam ferrem conjecturas utcumque, ſi
pro conjecturis ſe ipſæ ferrent; nunc tam tenuia nugamenta pro
certo & comperto, velut ex tripode pronunciari, neque lectori
dubitandi inveſtigandique occaſionem relinqui, ferendum non
163 eſt. Anno CLXIII. M. Aurelius Antoninus Philo-
ſophus & L. Verus ſimul iniere. Sub his fieri poteſt, ut Q. Cæci-
lius Ciſiacus Septicius Pica Cæcilianus, Rhætiarum Prolegatus,
Auguſtorumque Procurator fuerit. Etſi enim ſæpe poſthac
duo pluresquē ſimul Auguſti, antiquaria tamen ſcribendi ratio,
quam in iſtius elogio notavimus, inferioris ſæculi vix videtur.
Cum Catti in Rhætiam irrupiſſent, contra eos Aufidius Victori-
nus, vir Senatorii ordinis præcipuus, Marciq; condiſcipulus, miſ-
ſus eſt, uti apud Capitolinum legimus. Philippum e- Capi. M. Ant.
piſcopum hàc tempeſtate ſupplicio ob Chriſtianam fidem Au-
guſtæ affectum, prodidere Primus Cabilonenſis, & Franciſcus I- Prim. in topogr.
renicus: quorum tamen non graviſſima apud me fides, quod au- Iren. in exeg.
ctores quos ſequuti non laudant, quod hujus epiſcopi in noſtra-
rum eccleſiarum monumentis memoria nulla extat, quod deni-
que his ipſis Imperatoribus Philippus Gortynæ in Creta epiſco-
pus vitâ & litteris illuſtris vixit, cujus Euſebius, Hieronymus & Euſ. hiſt. [illegible] c. 24.
martyrologia meminere; atque fieri potuerit, ut affinitas inter Hier. de
Cretæ & Rhætiæ nomina impoſuerit, nam id aliàs contigiſſe ſcript. eccleſ. Martt.
171 certus ſum. Anno CLXXI. L. Vero mortuo, Mar- Rom. Bedæ. Vſuar.
cus imperium ſolus tenuit; quodque barbari provinciam denuo Adon.
incurſarent, P. Helvium Pertinacem, qui Commodo in imperio Maur. 3. Id. April.
ſucceſſit, Prætoriis auctum ornamentis, cum legione primâ ſub-
miſit, is confeſtim *Rhætias & Noricum ab hoſtibus vindicavit.* Capit. Pertin.
*Ex quo, eminente induſtriâ, ſtudio Marci Imperatoris conſul eſt
deſignatus.* Pertinacem conſulem ſub Marco faſti nulli habent,
itaque nec ordinarium, ſed ſuffectum interpretor, anno Chriſti
CLXXVII. quo Piſo & Julianus ordinarii conſules, nam in Di-
dio Juliano Spartianus ait, *fuit conſul cum Pertinace;* inde credi-
176 bile rem in Rhætiâ geſtam, anno priori CLXXVI. qui victoriâ
contra Marcomanos & Quados, Chriſtianorum militum pre-
cibus divinitus impetratâ celebris. Quamnam primam legio-
nem Pertinax adduxerit, cum plures fuerint, non auſim defini-
re. Quoniam verò Marcus Germanos Rhætiis & Norico magis
magisque inhiantes animadvertit, neque ſufficere populationi-
bus prohibendis auxilia per præſidia diſpoſita, nec vicinarum pro-
vinciarum copias adeſſe in tempore, novas legiones inſtituit du-
as, Secundam & Tertiam Italicam, quarum prior in Norico, in
Rhætiis poſterior ſtativa haberet, ſic enim Dio prodidit. Neque Dio lib. 55

moror inſcitiam cujusdam, qui legiones tertias Italicam, Auguſtam, Alpinam & Felicem differre non ſenſit. Italicæ, aliqua in agro Auguſtano, ſed & frequentia in urbe monumenta extant, quæ Legatum, Tribunum, Aquiliferum, Alæ Decurionem Milites que reſpiciunt. Verum ab inſtituto nihil diſceſſero, ſi rem omnem militarem Rhæticam, oblatâ occaſione ex Notitiâ breviſſimè deſcripſero; quantumvis enim non eam inficias, à Marco ad Notitiæ ævum quædam mutari potuiſſe, & verò mutata fuiſſe, quia tamen de iis ſigillatim per temporum momenta non conſtat, hic commodus viſus locus totius illius rationis ſemel explicandæ. Omnes ergo copiæ Duci, (qui à Præſidibus proculdubio diverſus, nonnunquam tamen Principum voluntate idem erat, ſic Valerianus apud Pollionem, *Tranſrhenani limitis ducem, & Galliæ Præſidem Poſthumum fecimus)* Dux Magiſtro peditum, qui quod prope Imperatorem ageret Præſentalis dictus, parebat. Spectabilis viri nomine inſignitus, Perfectiſſimis & Clariſſimis ſuperior, Illuſtribus inferior erat, nam has dignitatum differentias, ex Imperatorum legibus, Juriſconſulti obſervant. Officium, id eſt, cohortem comitatumq; hocce habebat; *Principem ex officiis Magiſtrorum militum præſentalium, alternis annis* (viciſſim ſcilicet ex officio Magiſtri peditum & Magiſtri equitum) *Numerarios duos, ex utrisq; officiis præſentalibus ſingulos. Commentarienſem, ex utrisq; officiis alternis annis. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Exceptores. Singulares. Et reliquos officiales.* Peditum equitumq; præſidia circiter viginti utriusq; provinciæ locis diſpoſita, Coloniâ Auguſtâ im̄uni. Nam id inſignis beneficii loco quibusdam aliquando urbibus conceſſum, eſt in plebiſcito, quo Thermenſes Majores Piſidæ immunes facti, NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. MILITES. IN. OPPIDVM. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. AGRVMVE. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCITO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCAT. QVOVE. IBEI. MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEI. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES. DEDVCANTVR. DECREVERIT. Simili propemodum formulâ Auguſtanis Vindelicis cautum crediderim. Cæterum legionem Italicam in quinque Præfecturas tributam video, cum Præfectus ejus unus ſive Caſtris Reginis, ſive Vallato egerit; alter Sumuntorio, cui cura ripæ Danubii, inibi primæ ut vi-

Vide Briſſ. & Hotoman. de verb. ſignif.

ut videtur appellatæ, credita: Tertius Camboduni, qui Vemaniâ Cassiliacum usque curavit: quartus Foetibus, specierum transvectioni præpositus; nam quæ antiquitus fruges, frumentum, vinum, oleum, postea species dictæ: quintus Terioli, hoc ipso titulo fuit, præpositus scilicet annonæ, quam ex Italiâ Transpadanâ importatam credimus, meminit Annonæ Rhæticæ D. Augustinus, etsi commentator in clarissimâ luce cæcutiens, nescio quid pro eâ nugarum obtruserit, *Quasi somnia narrasse, quæ passus est, caballum se scilicet factum, annonam inter alia jumenta bajulasse militibus, quæ dicitur Rhætica, quoniam ad Rhætias deportatur:* Extra legionem deinde, Præfectus militum Vrsariensium Guntiæ: Præfectus numeri Barbaricariorum Confluentibus aut Brigantiæ, quamquam ad meum sensum Barcariorum rectius, cum & alibi classem Barcariorum Notitia nominet, & barbaricarii non milites, sed fabri fuerint, qui cassides auro, argento, ære ornabant. Tribuni Cohortium septem, Cohortis nimirum Novæ Batavæ Batavis: Cohortis III. Brittonum Abusinæ: Cohortis VI. Valeriæ Rhætorum Venaxamadoro; nisi nomen corruptum: Cohortis I. Herculeæ Paroduni, quod pro Parthano accipio: Cohortis V. Valeriæ Phrygum Pinianis: Cohortis III. Pannoniorum Cælio: Cohortis Herculeæ Pannoniorum Arbore. Quibus octavum addamus licet, Tribunum gentis per Rhætias deputatæ Teriolis. Notum autem inferioribus temporibus gentes & gentiles dictos barbaros, quorum magna vis in Romanorum castris; id indignatus Synesius, Reipublicæ aliquando interitum allaturum prævidit, & luculentâ illâ oratione, quæ est de regno ad Arcadium, prædixit. Equitum, Stablesiani seniores Augustanis, Juniores partim Ponte Oeni aut Febianis, partim Sumuntorio: Alæ præterea tres sub totidem præfectis, Ala I. Flavia Rhætorum Quintanis: Ala II. Valeria Singularis Vallato; Ala II. Valeria Sequanorum Vemaniæ. Atque has stationes in chorographicâ tabulâ singulas notavimus, paucis omnino exceptis; nam Foetibus, Venaxamadoro, Pinianis & Febianis, quis situs tribuendus sit, necdum scio. Quendam, qui plerasque præterea legiones temere in Rhætiâ collocat, & omnium ineptissimè magnam vim peditum equitumque, quam Notitia Magistro militum præsentali Orientis tribuit, ex alio orbe huc transcribit, nihil moramur, quandoquidem ea motæ mentis somnia sunt; Celsus ait, *Fere verò antiqui tales ægros in tenebris habebant,* idem si ad rem nunc litterariam conferantur, magno reipublicæ bono fiat.

Aug. de civit. lib. 18. c. 18.

Cels. lib. 3. c. 18

179 Anno CLXXIX. Eleutherus Pontifex Soteri Romæ subrogatus: Sub quo Lucius Britannicus Rex, cui patrem Coillum, avum Marium aut Manium, proavum Arviragum ejus gentis historici prodidere, Christum professus

Hanc reg. successi. vide apud Galf. Mon. lib. 4 c. 16. 17. 18. 19.

Pontic. Vir. lib. 5. Polid. lib. 2 Beda hist. lib. 1. c. 4. & de sex æt. Ado in chron. Mar. Scot. in chron. lib. 2. Sigeb. in prol. chrõ. Dam. in Pontif. Martyr. 3. Id. Dec. Sig. Meisterlin. chron. m. 5. p. 4. c. 1. Aeg. Scud. de Rhæt. c. 15. Stumf. chron. lib. 20. c. 15. ex tabulis eccles. Cur. Martyr. R. 3. Id. Dec. Pet. de Natal. lib. 1. c. 24. Act. c. 13. Rom. c. 16.

fessus est, uti vetustus valde auctor Beda, præter multos alios
scriptum reliquit. Itaque ejus rei dubium nullum esse potest. Sed
quod Britannici scriptores eum in patriâ sine liberis decessisse af-
firmant, neque cum annalibus privatis nostris, neque cum ta-
bulis ecclesiæ Curiensis, quæ nonnullis publici juris auctorib' ju-
vantur, convenit. His quippe relatum, Lucium relicto regno, cu-
jusmodi exempla prisca ætas plura tulit, magna terrarum spatia
obivisse, ut pietatem, quâ ipse imbutus, alios doceret. Eâ occasio-
ne in Rhætiam & Augustam venisse, ubi cum de religione sermo-
nes serenti fidem multi adhiberent, inter quos Campestrii viri
primarii nomen hodieq; celebratur, cives reliquos odio Christia-
ni nominis adactos, hominem hospitem primo conviciis incessis-
se, lapidum dein jactu petiisse, in puteum demum male mulcta-
tum deturbasse, unde piorum auxilio ægre semianimis extractus,
in alpinam Rhætiam concesserit, ibique post diligentem operam,
revocandis ab impietate populis impensam, demum occubuisse.
Vtriusque narrationis dissidium ut quidam tollerent, sibi asse-
rendum existimarunt, Lucium qui Augustæ, & in reliquâ Rhætiâ
egit, diversum à Britannico, ætate priorem, aut Cyrenensem fu-
isse, cujus Lucas in actis meminit, aut alterum illum, si tamen
alter, cujus Paulus in epistolâ ad Romanos; neque ego non æquo
animo assentirer, si opinioni, quam verbo ponunt, pondus ab
auctoritate gravioris antiquiorisq; alicujus testis adderent, nunc
cum ejus nihil sit, quid definiam incertus feror, & in rebus vetu-
stis & obscuris adeo, interdum caligare fas esse arbitror. Eorum
nugæ, qui Cyrenensem cum Britannico miscent, nec temporis
quanta intercapedo sit vident, responsione indignæ sunt. Æ-
diculam, quam secundo ab hoc libro Augustæ antiquissimam
haberi diximus, hoc tempore positam autumant: ea perexi-
gua nunc quoque, minor aliquanto à principio constituta, mul-
tis post sæculis aucta, à Leone IX. Pontifice Max. Anno Chri-
sti MLI. D. Gallo Abbati dicata est, dedicationi Henricus III.
Imp. affuit. Anno CLXXXII. M. Aur. Anto- 182
nino mortuo, filius Commodus successit. Vtrum Lucius Chri-
sto sub eo demum, an sub patre nomen dederit, quidam in diver-
sum auctores trahunt, de patre tamen plures tradunt: qui Veri
nomen adjiciunt, in errore versari hinc apparet, cum Eleuthe-
rus, ad quem Lucium scripsisse omnes consentiunt, non nisi octa-
vo anno post Veri mortem inierit, & Cōmodi postremum atti-
gerit. Annus CXCV. tres Imperatores vidit, P. 195
Helvium Pertinacem, M. Didium Julianum, cujus hic argen-
teus nummus Augustæ ad S. Crucis erutus, IMP. CAES. M.
DIDIVS. IVLIAN. AVG. RECTOR. ORBIS.
& L. Septimum Severum: Priores duo paucorum mensium,

Plat. præter citatos.

poste-

posterior multorum annorum fuit. Ejus maxima beneficia extitere, tum gener. tim in universam Rhætiam, tum privatim in Augustam coloniam. Aventinus Vindelicorum legatum sub Commodo fuisse quod scribit, errat ut solet, largiter; Xiphilinus quippe & Herodianus, Pannoniis præfuisse prodidere, Spartianus Carnunti imperatorem appellatum, Capitolinus ab exercitu in Illyrico, quæ eodem pertinent. Aventinus si patria carmina opponit, hæc enim semper in tempore morigera ad manus sunt, nemo stomachum cohibeat. Ego ea non hic tantum contemno, sed omnino in Romanâ Rhætiæ historia (quod semel dicendum est) nullibi audienda existimo. Scio, esse qui contra sentiant, cum Tacitus carmina unum apud Germanos memoriæ & annalium genus appellet: At cisdanubianæ provinciæ nondum tunc temporis Germanicæ: sumpserint à Germanis vicinis morem, aliâ sunt usæ linguâ: condonemus id etiam, num porro credibile, tot sæculis vertentibus, tot barbarorum gentibus inundantibus, tot urbibus eversis, & quidem toties, carmina, quæ nullis litteris, solâ memoriâ æternitati mandabantur, hominibus curæ fuisse? Sed fuerint (quamquam non fuerunt, nam quæ habemus, ætatem Longobardicam vel Gothicam, ut antiquissima sint, loquuntur) iis tamen ab auctoribus inscitiæ involucris, veri falsique commixtione, rerum, nominum, temporum personarumque perturbatione convoluta sunt; ut qui nudam intro aspicere veritatem, mihi Lynceus, idem ex anilium fabularum narratiunculis, penitissima philosophiæ arcana eruere posse videatur. Rhætiam tamen Septimio in adipiscendo imperio favisse, inde fit ut credam, quod id Herodianus non obscurè de exercitibus omnibus senserit, *qui pro ripis Danubii Rhènią, excubantes coërcendis barbaris, Romanum tuentur imperium.* Ex Spartiano discimus, illum magnificentię dignitatisq;, quæ ab ædificandi studio est, fuisse percupidum; *sunt*, inquit, *per plurimas civitates opera ejus insignia*, exempla dein subjungit. Et Augustæ superest fragmentum inscriptionis, positæ anno
197 CXCVII. ut ego conjicio, pro incolumitate Imperatoris, ob restitutos aut muros, aut pontes, aut fornices collapsos, aut denique quidquid aliud, nam rei restitutæ nomen abest. Anno
198 CXCVIII. Claudius Lateranus, quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, XV. Vir Sacris faciundis, Consul designatus, Legatus Proprætore Legionis III. Italicæ, Mercurio votum apud nos solvit, cujus titulus adhuc visitur. Anno
203 CCIII. Severus & Antonini filii, insigni provinciæ commodo, vias & pontes per Rhætiam restituerunt, ab Augustâ quidem Italiam versus passuum millia minimum CX. nam hoc numero inscriptus cippus in alpibus extat, præter proximiores tres, qui

XXXXI.

Xiphil. Sev. Herod. lib 2. Spart. Sev.

Capitol. Albino.

Tac. de germ.

mus. Quo fieri poteſt, ut T. Varii Clementis Rhætiæ Procuratoris inſcriptiones reſpexerint, PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE. EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM. item PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET. TINGITAN. EX. HI-
237 SPANIA. MISSORVM. Anno CCXXXVII. Julius Maximinus Thrax à militibus lectus. Anno
240 CCXL. Gordianus Gordiani Africani nepos, à Senatu. Nam Gordianorum priorum duorum, uti & Balbini atque Pupieni, qui Maximino vivo Imperatores fuere, hic rationem non haben-
246 dam duximus. Anno CCXLVI. Philippus rerum potitus. Quem cum filio, Imperatore quoque Christianum fuisse, antiquiſſimi auctores Euſebius, Oroſius, Vincentius Lirinenſis, & martyrologia conſentiunt. Quod ejus in Gordianum perfidiam fidem abrogare quidam exiſtimant, fruſtra opinor ſunt: quot enim perfidi ex Chriſtianis? Quamquam eſt etiam credibilius, cum poſt ſcelus demum patratum Chriſtianum effectum. Sub Philippis fortaſſis Varius Rhætiæ Procurator fuit, cujus proximè meminimus, nam in lapide AB. EPISTVLIS. AVGVSTORVM dicitur, nec id à tempore Tin-
253 gitanæ expeditionis abhorret. Anno CCLIII. utroq; Philippo interfecto, Decius cum filio imperavit. An-
254 no CCLIV. Gallus & Voluſianus ſucceſſere. Galli nummum his annis, una cum quibusdam aliis poſteriorum Imperatorum, Auguſtæ erutum vidimus, ſic utrimq; inſcriptum, IMP. C.C. VIB. TREB. GALLVS. AVG. LIBERTAS. PVBLICA. Video jejunam & ſterilem hanc ſcriptionem plerumque videri poſſe, multorum Imperatorum nudis propemodum aſcriptis nominibus, ſed ejus in nobis culpa nulla reſidet: cum de Auguſtanis Rhæticisq; rebus plura quæ proderemus non eſſent, neque profecto erat, cur de cætero copioſi haberi vellemus; cui enim bono Cæſarum hiſtoriam, quã ad res noſtras nihil pertinet, inani oſtentatione exequeremur? Quod id vulgo etiam à privatæ urbium populorumque hiſtoriæ ſcriptoribus fieri animadvertebamus, ſequi non viſum.

Euſ. lib.6. c.27. Oroſ. lib.7.c.20. Vinc. adverſ. hær. cap. 23. Mart. 14. Maji in Pontiano.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Septimus.

RHÆTIA deinde anno Christi CCLV. Romano orbi Imperatorem Valerianum dedit: Orosius, *Valerianus in Rhætiâ ab exercitu Augustus est appellatus*, totidem verbis Eusebius in Chronico. Eutropius, *Licinius Valerianus in Rhætiâ & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus.* Quæ verba interpretatus Aventinus, *Bataviæ, in confinio Rhætiarum, Vindeliciæ & Noricorum* lectũ existimaavit. Absurdè admodum: nec enim *in Rhætiâ & Norico agens*, sibi aliud vult, quam eum Rhætiis & Norico simul præfuisse, cum uni plures interdum mandarentur provinciæ, uti jam antea observavimus, viris primariis præsertim, qualis Valerianus, S.C. auctoritate, quod apud Pollionem extat, *Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vitâ, doctrinâ clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis.* Simile est, quod ab hoc Valeriano Ragonium Clarum Illyrici simul & Galliarum Præfectum constitutum Pollio scripsit. Nam ut quo tempore imperium adiit, in Rhætiâ & Norico una fuerit, intelligi non potest, ne si in Batavis quidem. Minus fortassis aberrat nostra suspicio, adiisse in urbe Rhætiæ principe, Augustâ coloniâ. Id à plerisque Imperatoribus factitatum scio, qui Romæ non possent, ut in splendidissimis urbibus, quarum claritudine sibi commendatio accederet, imperium auspicarentur. Nam exempli caussâ, Vitellius in colonia Agrippinensi iniit, Severus Carnunti, Niger Antiochiæ, Saturninus Alexandriæ, Proculus Lugduni. Adde ex Victoris historiâ Augustâ locum, *milites, qui contracti undique apud Rhætias*

[Margin: 255]

[Margin notes: Or. lib.7. c.22. — Eut. lib.9. — Treb. Pol. Valer. — Pol. Balista. — De Vitel. Tac. hist. lib.1. Sev. Spart. Nigro. Herod. lib.2. Saturn. & Procul. Vopisc.]

tias ob instans bellum morabantur, Licinio Valeriano imperium deferunt: Quippe cum Æmilianus in Mœsiâ res novas molitus, Italiam infesto agmine peteret, Gallus, ut Zosimus refert, Valeriano negotium dederat Gallicas Germanicasque legiones trans alpes cogere, & auxilio adducere, unde Zonaras Valerianum transalpinarum legionum ducem appellavit: Jam in Rhætiâ colligendis copiis locus aptior nullus, quam qui prope Augustam ad Lycum campi sunt, ubi etiam Germani Cæsares posterioribus temporibus, in Italiam moturi fere exercitum contrahere soliti. Senatus interim Romæ Gallienum Valeriani F. Cæsarem primò, dein Augustum dixit. Cujus initia, quod inter auctores satis constat, laudatis Imperatoribus conferenda, reliquum vitæ ignavissimum fuit & fœdissimum. Patre enim anno CCLXII. à Persis capto, luxui se totum mancipavit, Rempublicam incredibili inertiâ & socordiâ prope pessundedit, ut eum Julianus in Cæsaribus aptè stolâ & incessu molliori mulierum ritu utentem introduxerit. Itaque triginta per omnem Romanum orbem tyrannis imperatorium nomen invadendi audaciam addidit, & occasionem rati barbari, provincias quique finitimas populati sunt. *Germani* (Orosius scriptum reliquit) *Alpibus, Rhætia totaq; Italiâ penetratâ, Ravennam usque perveniunt.* Vrbes ubiq; plurimæ captæ, direptæ, dirutæ, paullatim postmodum à popularib' instauratæ, in pristinum splendorem assurgere non potuere; hic ipse Orosius, qui annis circiter centũ quinquaginta posterior vixit, *extant adhuc*, inquit, *per diversas provincias in magnarũ urbium ruinis, parvæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nomina servantes.* Rhætiæ tamen minora tantum oppida hostium injuriis patuisse, coloniam Augustã restitisse; inde fit ut credam, quod non adeò multos post annos gravi obsidione cincta, par esse, & suppetias ab Aureliano Imperatore expectare potuit, quod incolumis & florentis urbis indicium habeo. Defensam opinor præsidio Legionis III. Italicæ & reliquarum militarium copiarum quæ per provinciam dispositæ, sive à Fulvio Bojo, quem Rhætici limitis Ducem fuisse Memmio Fusco Consule, id est, anno Christi CCLXI. ex Vopisco scimus, sive ab Aureolo tyranno ex XXX. quem Victor in historiâ prodidit, imperium contra Gallienum sumpsisse, *cum per Rhætias legionibus præesset*, Trebellius Pollio, cum regeret *Illyricianos exercitus*, sed utrumq; simul verum esse nihil vetat, nam solius Rhætiæ viribus subnixum purpurã ausum attentare, supra fidem. De Aureoli fortasse Tyrannide sensit incert' auctor in Maximiani panegyrico, cum Rhætiam sub Gallieno amissam scripsit, nisi verisimilius Germanicam irruptionẽ respexisse, & rem oratoriè verbo auxisse. Quod est in Victoris epitome, Aureolum Mediolani dominatũ invasisse, cautè legendum, cum Imperii insignia ibi non sumpserit,

Vict. edit. Schotti.

Zos. hist. lib. 1.

Zonar. Aemil.

262

Oros. lib. 7. c. 22.

Vop. Aurel.

Vict. edi. Schotti.

Treb. 30. tyr.

rit, sed pugnâ victus sive Mediolani, sive ad pontem Aureolum prope Mediolanum occubuerit. Et longè credibilius, Mediolanum ex proximâ Rhætiâ, quam ex Illyrico venisse. Anno CCLXIX. Claudius imperium accepit. Anno 269
CCLXXI. Claudii frater Quintillus: eoque intra XVII. diem 271
interfecto, Aurelianus. Quem liberatorem est Augusta experta,
Vop. Aurel. siquidem Vopisco teste *Vindelicos obsidione barbaricâ liberavit*, neque hæc verba de gente generatim capi possunt, sed ad urbem principem pertinent, usitatâ bonis auctoribus scribendi ratione. Idem inter Aureliani elogia post mortem in Senatu jactatum, *Ille Vindelicis jugum barbaræ servitutis amovit.* Vt inde, quo admodum delectari soleo, simul coloniæ dignitatem, cujus periculum Imperatorem auxilio exciverit, liberatio illi ornamento fuerit, simul oppugnationis impetum, qui leviori operâ depelli nequiverit, liceat æstimare. Hostes Vopiscus non nominat, ex Zo-
Zos. lib. 1. simo Alemanni credendi, *Imperator intellecto, Alemannos cum remotioribus & finitimis sibi nationibus Italiam incursionib' vexare decrevisse, non abs re de Româ vicinisq; urbi locis magis sollicitus, satis magno Pannoniæ relicto præsidio, versus Italiam perrexit* (Italiam Rhætias tunc complexam memoriâ repetendum) *& in extremis ad Istrum partib' conserto prœlio, multa barbarorũ millia delevit.* Convenit Alemannos, cum alpes transcendere & Romam versus instituissent pergere, Augustam, quæ prima obstaret, obsidione cinxisse, eâ Aureliani adventu solutâ, domum repetentes circa Danubii fontes esse cæsos. At hæc Zosimus ante Zenobiam victã, Vopiscus postea cõtigisse scripsit. Addit Zosim' Aurelianũ Rhæticis auxiliis adversus Zenobiã usum. Anno CCLXXVIII. Tacitus: Ducentesimo septuage- 278
simo nono Florianus: Eoque ipso paullo post, Pro- 279
bus Imperatores dicti. Hic Germanos Galliâ exegit ultra Albim & Nicrum fluvium, urbes & castra in hostico posuit: etiam barbaros qui Rhætias denuo lacesserent, repressit, quod Vo-
Vop. Probo. piscus, ejus ex Galliâ in Illyricum iter describens, innuit, *post hæc Illyricum petiit: & priusquam veniret, Rhætias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris relinqueret.* Sa-
Vop. Bonoso. turninum, Proculum & Bonosum tyrannos extinxit. Quorum Bonosus aliquando *Dux limitis Rhætici fuit*: &, si id quoque scire interest, *bibit quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat, non ut vivat natus est, sed ut bibat. Quem quidem diu in honore habuit causâ militiæ, nam si quando legati barbarorum undecumq; gentium venissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atq; ab his per vinum cuncta cognosceret, ipse quantum libet bibisset, semper securus & sobrius, & ut Onesim' dicit scriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem,*

*bilem, ut quantum biberet, tantum mingeret, neque unquam aut e-
jus pectus, aut venter aut vesica gravaretur.* Quod Aventin⁹ Bo-
nosum sub Aureliano Rhætiarum fuisse Ducem asserit, à conje-
cturâ est: Quod hîc Ducem Legatumque confundit, passim alibi
Duces, Legatos, Præsides & Procuratores, ab imperitiâ. Probi
nummum Augustæ erutum vidimus SOLI. INVICTO. inscri-
283 ptum. Anno CCLXXXIII. Carus Augustus, filii
Carinus & Numerianus Cæsares appellati. Sub iis Ejulasium
Vindelicis & Noricis præsedisse tradit Aventinus, quoniam scili-
Vide Cuspin. Austr. Brusch. de Laur. veteri lib. 1. Hundii metrop. de episc. Patav.
cet in actis Maximiliani martyris nomen Ejulasii, qui Celejam
(Norici aut Pannoniæ est oppidum) Præfectus à Numeriano
missus; sed id ad Vindeliciam quid pertinet? nisi quod Aventino
familiare, Rhæticis & Vindelicis Norica, interdum quoque Pan-
284 nonica miscere. Annus Christi CCLXXXIV. pri-
mus Diocletiani fuit, qui collegam Maximianum, Augustum,
Cæsares plures ascivit: Sibi immani sævitiâ, qua religionis odio
in omne Christianum nomen est grassatus, æternas infamiæ no-
tas, cæteroqui non pessimus princeps, inussit. Maximiano oc-
cidens demandatus: ea occasio Alemannos perpetuos Rhætiæ
hostes invadendi fuit, quos in propriis sedibus aggressus, capto
Rege, vastatis agris vicit. Facinus memorabile panegyricorum
scriptores variè celebrarunt, *captus scilicet Rex ferocissimæ na-
Paneg. incerti Maxim. dicta. Rhen. rer. German. lib. 3.
tionis, inter ipsas quas moliebatur insidias: & à ponte Rheni* (Ma-
gontiacensi) *usq; ad Danubii transitum Guntiensem* (lectionem
istam Rhenano debemus, cum prior Continensem aut Continen-
tem ineptè haberet) *devastata atq; exhausta penitus Alemannia:*
Item, *Partho quippe ultra Tigrim redacto, Daciâ restitutâ, porre-
ctis usq; Danubii caput Germaniæ Rhætiæq; limitibus.* Danubius
à capite, hoc est à fontibus, ad Oeni usq; ostia vetus Germaniæ &
Rhætiæ limes, quem Alemannos perrupisse appâret: Maximia-
Paneg. Maxim. dictus à Mamert. ut existim.
nus restituit, neque restituisse satis habens, ulterius promovit;
hinc in alio panegyrico est, *Ingressus es nuper illam quæ Rhætis
est objecta Germaniam, similique virtute Romanum limitem vi-
ctoria protulit.* Mamertinus in Genethliaco, *Taceo trophæa
Germanica, in mediâ defixa barbariâ: transeo limitem Rhætiæ re-
pentinâ hostium clade promotum.* Eâdem ratione Rhæticæ laureæ
expeditionisq; semel atq; iterum meminit, huc videlicet respi-
ciens. Quæ Rhætis objecta Germania, nunc quoque, ob limitem
tunc prolatum, Rhætiæ nomen circa Nerlingam imitatur, *Riess*
vernaculo sermone appellata. Atque hoc genus incrementa pro-
vinciarum Tacitus attigit, de agris decumatibus scribens, *non*
Tac. de germ.
*numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhe-
num Danubiumq; consederint, eos qui Decumates agros exercent.
Levissimus quisque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ possessio-*

nis solum occupavere. Mox limite acto, promotisq; præsidiis, sinus imperii, & pars provinciæ habentur. Tale est, quod de Probo paullo ante memoravimus: & hæc caussa, cur multa trans Rhenum transque Danubium Romani nominis monumenta. Rhætiam verò Transdanubianam non multò post in Germanorum iterum potestatem concessisse, Alemannicæ quæ consecutæ sunt expeditiones reddunt credibile : sic tamen, ut & Romani non rarò, prout belli alternabat alea, ibi rursus pedem figerent. Imperatores porrò, quamquam Christianis nullo non tempore infensi, eos semper afflixerint, multisque modis miseros habuerint, omnem tamen humanitatis sensum non mox à principio exuere, neque statim in deterrimas belluas converti potuere, sed se ipsis paullatim truculentiores efferatioresque effecti, ultimam demum impietatis & crudelitatis lineam anno CCCII. attigêre, cum novis in piorum perniciem 302
excogitatis edictis, innumera extremæ diritatis exempla improbissimorum Præsidum ministerio, provinciatim & oppidatim, pæneque vicatim edidêre, nulloneque ætatis, neque sexus, neque dignitatis habito respectu : nisi quod Episcopos, quorum operâ rem Christianam potissimum contineri, & in dies augeri scirent, acrioribus quam cæterum vulgus odiis prosequuti, atrocioribus etiam cruciatibus exercuere. Ejus ergo
Matt. c.10. ordinis multi, divini præcepti memores, *cum autem persequentur vos in civitate istâ, fugite in aliam*, quo tam tetram procellam declinarent, longè dissitas regiones, patriis relictis sedibus adierunt. Quæ caussa Narcisso episcopo cum Felice diacono Augustam veniendi fuit. Is dum latebras profugus quærit, certâ Dei voluntate, quod postea apparuit, mulieris meretricis domo, omnium ignarus receptus est. Mulieri nomen Afra, mater Hilaria, Hilariæ majores Cyprii fuere. Hi Augustam quacumque occasione delati (nam bellum, quod quidam inter Cypri Atticæque Reges commenti, nec extitisse, nec istis temporibus extare potuisse, nemo ab omni historiæ cognitione tam alienus, quin perspectum habeat) Cypriæ simul Veneris mysteria attulere. Quibus initiata Afra matris consilio, patrium sequuta morem Deam vulgato corpore coluit. Narcissi verò, tum accommodatis ad pietatem sermonibus, tum ostentis quibusdam permota utraq;, Venere valere jussâ, Christo nomen dedit. Accessere Afræ ancillæ, Digna, Eunomia, Eutropia, & Hilariæ frater Dionysius, cum reliquâ omni familiâ. Narcissus Hilariæ domum in ecclesiam vertit, Philippo & Jacobo Apostolis, ut vetus fama habet, sacravit, eam quæ postea S. Martini dicta; nam templorum nomina mutari novum non est, & Martini præsertim memoriæ Franci multis post sæculis, quod eum enixè colerent, ubi-

ubicumq; rerum potiti, cum nova exędificarunt, tum vetera persæpe addixerunt, quo exemplo Curiæ Hilarii episcopi ædes etiam Martini titulum accepit. Narcissus præterea Dionysium presbyterum constituit (in Augustanorum inde episcopum evasisse, nostræ ecclesiæ tabulis credimus) ac nono quam Augustam venerat, mense in Hispaniam profectus, Gerundæ supplicio affectus est. Anno, quantum ego certis rationibus æstimare Vita S. Fridol. auct. Canis. & Scud. de Rhæt. Alp. c. 15.
303 possum, CCCIII. Gajus Præses vel utriusque Rhætiæ, vel secundæ tantum, Augustæ jurisdictionem exercuit; & cum in Christianos acerbam quæstionem haberet, Afram, cujus sanctimonia inprimis eminebat, minis blanditiisque variè tęntavit, neque tamen ut diis honorem deferre, aut Christianam religionem ullo vellet pacto lædere, quivit impellere, quocirca vivam exuri præcepit. Quem illa dirum sævissimæ mortis cruciatum, non solum forti constantique, sed & lubenti atque gratanti animo, futuri certa, sustinuit, eo loco, qui noxiorum pœnis destinatus, olim Lyci fluminis insula, nunc in continentem abiit, & conditâ ecclesiâ veteris facti memoriam tuetur. Matrem & ancillulas ad ejus sepulchrum excubantes, brevi postea igne quoq; extinctas proditum: nec non Dionysium episcopum eodem lethi genere interiisse creditum; Afrum Afræ patruum jam antea capite plexum, quod Præses eo potissimum spectaculo mulieres frangi posse speraret. Verum quæ nos hîc jejunè & tenuiter per capita consultò attingimus, distinctè & copiosè in vetustâ historiâ explicata, quam ad calcem horum librorum rejecimus, inde lectores priscam & simplicem, non calamistratam, non cerussatam pietatis speciem hauriant censeo. Neque persecutionis tempestas intra hunc numerum detonuit: sed quod per reliquas item provincias contigit, innumeros præterea, quorum memoria sive temporum sive adversariorum injuriâ funditus deperdita, abripuit. Id sibi verba initio passionis Afræ non dubiè volunt, *Apud provinciam Rhætiam, in civitate Augustâ, cum Christianorum esset sæva persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur.* Vigintiquinque eo, quo Hilaria, die exusta, capite obtruncatos ferunt, nomina duodecim, vel si plurima quindecim superant, variè edita, quæ in vetustis codicibus invenimus, hæc sunt, virorum quidem, Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus. feminarum Nimmia, Juliana, Diomeda, Leonide, Agape, addidere quidam Emblasium, Eyriam, Faustam, Reliqua X. intercidere. Nos olim, cum uberes commentarios in Afræ acta scriberemus, pleraque constituendæ & interpretandæ huic omni historię accuratè observavimus, quæ qui adire operæ pretium existimat,

 quan-

quandoquidem rebus Auguſtanis illuſtrandis faciunt, in promptu habet, nam publici juris dudum ſunt, cur huc denuo aſcriberemus, & actum ageremus, non erat. Vnum quod tunc timidè attulimus, nunc viſum firmare validius: ſpatium baſilicæ Afræ & Vdalrici, in quâ tum horum martyrum, quod ſatis conſtat, corpora condita, tum plurimorum aliorum pro Chriſto necatorum (niſi levis cenſenda quæ de re tantâ ſemper obtinuit, & nobis à majoribus per manus tradita opinio) ex eo jam tempore Chriſtianorum ſepulchris fuiſſe dicatum. Incidi in librum manu ſcriptum, cujus auctor ante annos paullò ſupra centum vixit, at antiquiſſimis uſus codicibus (majori vellem interdum judicio) id de quo quærimus ſæpe & diſertè affirmat: quibusdam etiam locis ſubobſcurè & tamquam aliud agens, mihi tamen illis æquè fidem facit ac apertis aliis, nam AREAE voce abſolutè utitur, quam cœmeteriis convenire ſcio, Tertullianus ad Scapulam, *Cum de areis ſepulturarum noſtrarum acclamaſſent, areæ non ſint, areæ ipſorum non fuerunt, meſſes enim ſuas non egerunt.* Sic eſt in actis Hippolyti & ſociorum martyrum, *Finxit ſe Chriſtianum eſſe, ac ſtipe egentem, & veniens in Cœlium montem ad aream Carbonianam, manſit ibi mendicus.* Item in geſtis purgationis Cæciliani Felicis, *cives in areâ martyrum fuerunt incluſi,* & poſt aliquot pagellas, *tollat aliquis de veſtris in area, ubi orationes facitis.* Deinde, hanc diu Epiſcopis noſtris ſedem vivis, ſepulchrum mortuis fuiſſe reperio, quod à cœmeterii conditione nihilo plus abhorret, qui enim iſtud argumentum diligenter exequuti, annotarunt epiſcopos in cœmeteriis antiquitus ſynodos coëgiſſe, myſteria diviſiſſe, de rebus divinis ſermonem feciſſe, omnia quæ ad pietatis cultum pertinerent egiſſe, multos in eis Romanos quoque Pontifices habitaſſe, & monumentis locum legiſſe. Demum, quod ſacram ædiculam ſtatim ab Afræ morte inædificatam liber quem ſequimur refert, quis neſcit cœmeteria eccleſias habuiſſe? Hæc pro temporum varietate ſæpe disjecta, ſæpe reſtituta, in baſilicæ denique amplitudinem quam nunc oculis conſpicimus excrevit, & urbe pomœrio prolato recepta eſt. Neque ego tamen idcirco Chriſtianos ejus ævi in hoc omnes cœmeterio ſepultos contenderim, quin contra ſuſpicor pleroſque etiam martyres intra urbem, legibus quantumvis vetantibus, in privatis piorum ædibus clam conditos, cum hoc genus exempla crebra paſſim alibi per ſacras hiſtorias ſint obvia. Atque quod certorum hominum fide ad me perlatum, ante non plurimos annos, cum fundamenta jacerentur domus, quæ templo D. Joannis adhæret, inventum fortè cadaver clavo trabali transfixum, cogitabam hominis videri poſſe illo ſupplicio Chriſtianæ pietatis cauſſâ mactati. Nam nulla eſt tam immanis crudelita-

Liber ms. ex biblioth. S. Vdal.

Tert. ad Scap. c. 3.

Acta Hipp. apud Baron. an. 259

Geſta à Maſſon. edita.

Vide Panvin. de cœmet.

delitatis ſpecies quâ impietas in Chriſtianos graſſata non ſit, iſtâ quidem ut eſt in Romanis martyrum faſtis, & Dionyſii Alexandrini epiſcopi epiſtolâ apud Euſebium, Iſchyrion, *præacutâ ſude per media viſcera transverberatus*, interiit. Accedit quod Chriſtiani inſtrumenta ſuppliciorum (qui item Judæorum mos, uti ex Thalmudicis libris obſervatum, nec gentis opinor præterea alterius ullius) una cum martyrum corporibus condere ſoliti, nam ejus rei inprimis illuſtre documentum Domini noſtri Jeſu Chriſti crux cum clavis ab Helenâ reperta, ſic Ambroſius de Agricolâ, *nos legimus martyris clavos*, Maffejus lanceæ cuſpidem cum Thomæ Apoſtoli corpore inventam prodidit, & Coloniæ Agrip. aliquot Britannicarum virginum capitibus ſagittas adhuc inhærere audio. Quæ uti à me cogitata prolata ſunt, non inſcio nihil temerè ſtatuendum in cauſsâ, religionem ullâ ex parte attingente. Ne quid autem incuriâ præteriiſſe videamur, monendum, eos qui Victorem inter martyres Auguſtanos ſub Diocletiano numerāt, ſequutos eſſe codicē Reginonis perperam diſtinctum, *Alban' apud Maſſiliam: Victor apud Auguſtam: Afra cum matre ſuâ Hilariâ in Rhætiâ.* Meliores libri habent, *In Britanniâ Albanus: apud Maſſiliam Victor: apud Auguſtam Afra cum matre ſuâ Hilariâ in Rhætiâ.* Maſſiliæ Victoris memoria hodieque celebris.

Mart. R. 23 Dec. Euſ. lib. 6. c. 34. — Amb. exhort. ad Virg. — Maff. hiſt. Ind. lib. 3. — Reg. lib. 1.

304 Anno CCCIV. Diocletiano & Maximiano abdicatis, imperium in Conſtantium & Galerium translatum, Conſtantio Italia, quâ utraque Rhætia comprehenſa Africa, Gallia, Hiſpania & Britannia ceſſit, Galerio Oriens, Aſia, Ægyptus & Illyricum. Atque Chriſtianorum vexatio in Conſtantii provinciis remiſſa paullulum, nec omnino ſublata: licet Imperator piorum cauſſæ non obſcurè faveret, averſi adhuc erant populorum & Præſidum multorum animi.

306 Anno CCCVI. Conſtantinus Conſtantii filius patri ſucceſſit.

312 Is anno CCCXII. contra Maxentium, urbem Romam intolerandâ tyrannide prementem movit. Dum exercitum cogit & bellum inſtruit, Auguſtę interdum moratum, auctor libri manuſcripti quem laudavimus aſſerit, inque eam rem citat epigramma tunc temporis repertum, quod nunc nullum extat, ut exemplo doceamur, ſcriptoribus non vetuſtiſſimis fidem nec temere habendam, nec ſemper abrogandam, ſi quid cujus aliunde auctoritas neutiquam conſtet proferunt, nam multa omnis generis monumenta quorum illi veſtigia ſequuti, noſtrorum hominum negligentiâ perierunt. Zoſimus explicans Maxentii de bello conſilia hunc in modum ait, *viâ quâ itur ad Rhætos proficiſci cogitabat, velut hac natione tam Galliæ quam Illyricanis exercitibus proximâ.* Quod itidem Conſtantinus, cum Auguſtæ ageret, ſpectare potuit. Victo Maxentio, &

Zoſ. lib. 2.

Licinio postmodum, leges Reipublicæ salutares in Christianorum commodum, jam Christianus ipse, multas condidit. De martyrum bonis æquissimam unam, quæ est apud Eusebium, *Sanctorum Dei martyrum fortunas, qui in fidei confessione supremum diem vitæ egissent, à cognatis possideri præcepit. Quod si nullus ipsis superesset sanguinis communione conjunctus, ut ecclesiæ eorum hæreditates adirent.* Ecclesiæ itaque opibus valde auctæ. Afræ & Vdalrici ecclesia plerarumque circa domorum sola, quæ solarii pensionibus nunc obnoxia habet, hac tunc lege adjudicata accepisse sentiendum, cum Afram possessiones id loci habuisse famâ sit proditum. Ad hoc etiam ævum refero, quod libro quinto de Coloniæ basilicâ in primarium templum versa disputavimus, incredibile namque Imperatoris studium in istud pietatis genus extitit, *Civitates item*, ait Eusebius, *quæ apud cæteras gentes videbantur vel maximè propter splendorem excellere, templis egregiis magnificisq; exornandas curavit.* In nostro indubia vetustatis vestigia apparent, cum sedes episcopi marmorea aliquot gradib⁹ sublimis, affixa absidi chori ut appellant veteris, quæ maximè occidentalis templi pars est, tum è regione non longè ara summa, ad quam sacerdos sacris operaturus orientem, uti & sedens episcopus respiciat, omnemque per ecclesiam populum prospiciat, populus autem eò obversus, sacerdotis & episcopi vultus adversos solemque occidentem intueatur. Quæ constitutio esse solet antiquissimarum ædium, aut earum quæ semel collapsæ, ad veterem quodammodo speciem reædificatæ sunt: testimoniū dicunt nobiles illæ tres Salvatori, Petro & Paullo à Constantino Romæ hac formâ positæ: atque de episcoporum sedibus sub tholis collocatis Augustini præterea verba, *In futuro Christi judicio, nec absides gradatæ, nec cathedræ velatæ*, quod nimirū stragulis honoris caussâ integerentur. Constantini nummos sive singulos, sive plures simul Augustæ erutos inspeximus, sic interdum notatos, D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG. VOT. XX. item, GLORIA. EXERCITVS. multorum litteræ ærugine exesæ legi non poterant. Obiit anno CCCXXXVII. tribus filiis relictis hæredibus: Maximus natu Constantinus Galliæ, Hispaniæ & Britanniæ imperavit, medius Constantius Asiæ & Orienti, minimus Constans Italiæ, Africæ & Illyrico: In hujus ergo potestate Rhætia & Augusta fuit. Neque diuturna fratrum concordia, Constantinus divisionis fidem primus labefactans, provincias quæ Constanti obtigerant aggressus (Rhætiam, Vindeliciam & Noricum interpretatur Aventinus, neque ea interpretatio incredibilis, quoniam hæ ex Constantis provinciis Constantino proximæ) anno CCCXL. prope Aquilejam cæsus est. Constans inde Galliam cum Hispaniâ & Britanniâ sibi adjunxit.

Marginalia: Eus. de vita Constant. lib. 2. c. 21. — Eus. de vita Const. lib. 3. c. 49. — Aug. ep. 203. — 337 — 340

350 xit. At decimo poſt anno Chriſti CCCL. imperio vitaque ſimul exutus Magnentii fraude periit. Magnentium Rhætici Vindelicique limitis ducem appellat Aventinus, ſequutus hoc unum, quod homines nonnulli docti, errore nominis decepti, Auguſtæ purpuram ſumpſiſſe prodidêre, cum Auguſtoduni Hier. in chron. Oſumpſerit, id quippe magnis conſtat & certis teſtibus Hierony- roſ. lib. 7. c. 29. mo, Oroſio, Zoſimo, præter minorum gentium innumeros; Zo- Zoſ. lib. 2. naras urbem Auguſtalem nominat, quod neſcio an quoſdam fefellerit. Magnentius porrò (Eutropius & Oroſius conſenti- Eutr. lib. 10. unt) Africam, Gallias & Italiam, quodque conſequitur Augu-
353 ſtam obtinuit: quousque anno CCCLIII. à Conſtantino multis prœliis victus, tyrannidi, quam ſceleratè invaſerat, fœdâ morte finem impoſuit. Ad Conſtantium igitur totius Reipublicæ cura devoluta, quæ Alemannorum incurſionibus miſerè afflictabatur. Hi latè per ea florentes tempora, à Mœno utpote flumine ad Guntienſem uſque trajectum Rheni Danubiique ripas prætexentes, Romanis provinciis imminebant. Et quamquam Gundomadus & Vadomarius illorum Reges, qui
354 proximas vaſtaverant Gallias, anno CCCLIV. obviam profecto Imperatore pacem componere non detrectaſſent, paullo tamen poſt Lentienſes pagi (partem Alemannorum eam eſſe ex Ammiano Marcellino, quem in hac hiſtoriâ ſequimur, ſcimus, Am. lib. 15 hodieq; gentis reliquiæ nomine non admodum mutato in Rhætiâ, in quam poſterioribus ſæculis cum reliquis plerisque Alemannis immigrarunt, ſuperant) Romanis denuò perruptis limitibus Rhætias populati ſunt. Qua injuriâ excitus Conſtantius, in campos ſive Caninos ſive Cavinos cum exercitu progreſſus, inde Arbetionem Magiſtrum Equitum, validiſſimâ exercitus parte attributâ, ad lacus Brigantini legendam oram præmiſit. Qui non exploratis hoſtium conſiliis profectus, mox in paratas inſidias incidit, ut magno militum numero, & decem deſideratis Tribunis, vix ipſe opacæ noctis beneficio evaderet. Alemanni ſublatis fauſto principio animis, Romana caſtra indies licentius inſultare, ſtrictisque in conſpectu gladiis, minas impunè jactare: cum moti rei infamiâ ſcutarii, omnium primi temerè palantes aggreſſi, aliquot ſupervenientium cohortium auxilio in manifeſtam fugam vertêre, reliquus inde exercitus caſtris effuſus, victoriæ paucorum virtute partæ inſtitit, & ſtragem eâ die ingentem dedit: Neque Alemanni fortunam ulterius tentare auſi. Conſtantius itaque lætus ovansque Mediolanum in hiberna rediit. At pervicax quietisque impatiens hoſtis,
356 provinciam anno CCCLVI. infeſtus repetiit. Imperator Romæ agens, *aſſiduis nunciis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rhætias incurſare.* Nempe Suevorum aliqui Alemanniâ com- Am. lib. 16.
prehen-

prehensi, plurimi sejuncti, atque hinc est, quod illustres auctores Alemanniam Sueviamq; sive miscent, sive distinguunt. Tum quoque à Constantio coërciti pacem impetrasse videntur, quod Ammianus in historiâ proximè sequentis anni ostendit, nam comparans eum cum *anno nuper emenso*, id est cum eo; de quo nobis hîc sermo, ait hoc Alemannos tum aliis modis, tum *Imperatore urgente per Rhætias*, variè fuisse distentos, *postea vero pa-*
Am. lib. 17. *ce datâ* Imperatorem discessisse. Anno CCCLVIII. 358
nova barbarorum manus erupit, *Iuthungi Alemannorum pars, Italicis conterminans tractibus* (Rhætiis scilicet; nam pleriq; Alemannorum Galliæ viciniores) *obliti pacis & fœderum quæ adepti sunt obsecrando, Rhætias turbulentè vastabant, adeò, ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum.* (quod huc spectat, Rhætias excursionibus permultis divexatas, Augustam ab Aureliani ævo spatio annorum circiter LXXX. obsidione nunquam tentatam invenio.) *Ad quos repellendos cum validâ manu missus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus Magister: ignavus, sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erectâ, prostravit acerrimè multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa, res suas non sine lacrymis reviserit & lamentis. Huic pugnæ Nevita postea Consul, equestri præpositus turmæ, & affuisse, & fortiter fecisse memoratur.* Constantius post illa, *communitis aditibus Rhæticis*, quod in oratione, quæ apud Ammianum extat de se ipso narrat, in Pannoniam abiit. An- 360
no CCCLX. Julianus Cæsar Galliæ præfectus, quem multæ & insignes de Alemannis relatæ victoriæ clarum reddiderant, à militibus Parisiis Augustus appellatus est. Sequen-
Am. lib. 21. ti CCCLXI. Alemanni à Vadomarii pago *vastare confines* 361
Rhætiis tractus exorsi, re primum bene gestâ Vadomario inde simulatione amicitiæ per fraudem à Romanis capto, repressi, pacē pepigêre, firmam ratamque habituros polliciti. Confines Rhætis
Am. lib. 22 item lib. 18 Rauraci, Marcellini testimonio, *amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Rhæticis*; è Rauracorum regione, ut is quoq; ait, Vadomarii regnum, cum universæ genti octo minimum Reges præessent, tot enim Regum nomina uno simul loco edidit, Sumarii, Hortarii, Macriani, Herobaudi, Vadomarii, Vrii, Vrsicini, Versalpi, præter quos Regales & Regulos appellat. Julianus tum deinde æstate jam provectâ,
Am. lib. 21 Greg. in Jul. invect. 1. è Rauracis contra Constantium in oriente agentem movit, *Profecturus itaque per Martianas sylvas* (quod Gregorius Nazianzenus voluit, *mirâ celeritate tum regionem suam, tum nonnullam barbaricæ oræ partem emensus, transituq; fallendo potius quam vincendo patefacto*, Alemannorum enim Martiana sylva) *viasq; junctas Istri fluminis ripis, inter subita vehementer incertus,*

certus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem: quod ne fieret, consilio solerti prævidit, & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota, quosdam properaturos cum Jovino misit & Jovio, alios per mediterranea Rhætiarum, Magistro equitum Nevitæ commissos, quo diffusi per varia, opinionem numeri præberent immensi, formidineq́; cuncta complerent. Ipse, cum *ad locum venisset, unde navigari posse didicit flumen* (ad transitum Guntiensem credo) *lembis ascensis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alveū, quantum fieri potuit ferebatur occultè: ideò latens, quod toleranter & fortiter, nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat incautè.* Non multò aliter Zosimus, *Navigiis fluvialibus ædificatis, ipse cum tribus millibus Istro secundo devectus est, viginti millia Sirmium itinere terrestri petere jussit. Et quia remigatio continua, cum fluminis impetu conjungebatur, etiam ventis adjuvantibus, quos Etesias, velut anniversarios vocant, undecimo die Sirmium venit.* Sed longè elatius Mamertinus, ut videre sit, quid ab historici fide oratoris encomium differat, *Longissimo cursu placuit Istrum navigari: proh sancta divinitas, quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem* (Rhæticam, Noricam, Pannonicam) *inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret: despiceretur ad lævam in miserabiles preces genu nixa barbaria: omnes urbes, quæ Danubium incolunt, auditæ, omnium audita decreta, levati status, instauratæq́; fortunæ, innumerabilibus barbaris data venia, & munus pacis indultum.* In mediterraneum ite, rquod Nevita tenuit, Augustam incidere Anton. ostendit, ea ergo Juliano tunc adjuncta; in cujus potestate mox simul ac Constantinus mortuus, imperium universum fuit. Quamquam ad modicum temporis spatium, eo quod anno CCCLXIII. bello Persico impietatis in Christum & perfidiæ pœnas luerit. Jovianum successorem sortitus, quem nummus apud nos nuper erutus præferebat, D. N. JOVIANVS. P. F. AVG. parte alterâ in coronâ querceâ habebat, VOT. V. Sed caduca fuere & irrita, nam VIII. imperii mense obiit. Proximo CCCLXIV. Valentinianus Imperator lectus, Valentem fratrem allegit, eique oriente attributo, sibi occidentem retinuit, Mamertinum Præfectum Prætorio Italiæ, Africæ & Illyrico præfecit. Variæ per ea tempora barbarorum gentes, veluti classico excitæ, ait Marcellinus, proximis perruptis quæque limitibus, se Romanis superfudere provinciis: Pannonias Sarmatæ & & Quadi, Britannias Picti, Saxones, Scoti & Attacotti, Africam Austriani cum reliquis Maurorum populis, Thracias Gothi, Persæ Ar-

Marginal notes: Zos. lib. 3. — Mam. paneg. — Anton. itiner. — 363 — 364 — Am. lib. 26. 27.

sæ Armenias infestas habuere, neque defuere occasioni stati rerum nostrarum hostes, *Gallias Rhætiasq́, simul Alemanni populabantur.* Quorum anno postero CCCLXV. acrius exarsere iræ, quod missis ad Imperatorem legatis, consueta & præstituta munera parcius & illiberalius solito præbita, ea cum sordes aversati projecissent, Vrsacius officiorum Magister, homo asper, impotens, iracundus, verborum insuper contumelias addiderat, neque gens bello innutrita injuriam moderatè ferendam, sed armis quam primum vindicandam statuit, Gallico Rheticoq; bello decreto. Quomodo expeditio in Rhætiam ceciderit, nullis, quæ ad nostram memoriam duraverint, litteris consignatum: Gallicæ is fuit exitus, ut barbaros prædâ & secundis aliquot prœliis exultantes, demum Jovinus equitum Magister, primò & secundò imparatos, tertiò paratos aggressus, plurimis occisis in fugam verteret, Regem captum milites ducis injussu patibulo suffigerent. Anno CCCLXVII. Gratianus Valentiniani filius Cæsar, Augustus à patre appellatus. Trecentesimo sexagesimo octavo Valentinianus bello Alemannico ingenti apparatu suscepto, Rhenum una cum filio trajecit, & regione latè vastatâ, ad Solicinum pugnâ difficili & diu ancipiti victoriam consecutus est: quâ, si Marcellino fides habenda, universam gentem delere potuit, nisi paucos aliquot noctis tenebræ per fugam abstulissent; Ausonius sub Danubii nomine eam pugnam celebrat,

365

367

368

Am. lib. 30.

Aus. epigr. 4.

Salvere Augustos jubeo, gnatumq́, patremq́,
Armiferis alui quos ego Pannoniis.
Nuntius Euxino jam nunc volo currere ponto,
Vt sciat hoc superûm cura secunda Valens:
Cæde, fugâ, flammis stratos periisse Suevos,
Nec Rhenum Gallis limitis esse loco.

Aus. edyl. 7. Ejus belli præda credo fuit Ausonii delicium, quam Suevam virgunculam appellat,

Bissula, trans gelidum stirpe & lare prosata Rhenum,
Conscia nascentis Bisula Danubii.
Capta manu, sed missa manu ————

Imperator verò prudens & cautus, edoctus præteriti temporis experimentis, barbaris facultatem & vires deesse posse, voluntatem animosque invadendi Romanas provincias superfuturos, neque sperandum, ut iis cohibendis fœderum religio & jurisjurandi reverentia sufficiat, *magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio ad usque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat:* quod Ausonii quoque versus indicant, *nonnunquam etiam ultra flumen ædificiis positis, subradens barbaros fines.* Atque eo tempore, qui fuit annus

Am. lib. 28.

CCCLXIX

369 CCCLXIX. immenſi operis munimentum ad Nicrum ſta-
tuit, flumine interim militari potiſſimum labore averſo. Id ul-
tra Danubium inter Alemannos, haud ita procul Nicri fontibus
ut conjecto, Rhætiæ ampliandæ & tuendæ poſitum. Nomen,
niſi valdè aberro, apud Auſonium extat Lupodunum, nam ver-
ſum, qui ſequitur de victoria Alemannica, ita interpretor, ut ſi-
mul memoriam operis, quo ſe Valentinianus mirè extulit, con-
ſervatam exiſtimem,

Hoſtibus exactis Nicrum ſuper & Lupodunum. Auſ.Moſel.

Eis ergò, qui Lupodunum cis Danubium collocant, non accedo.
Non item illis, qui pleroſq; Alemannorum populos jam tum ſe-
des in Rhætia fixas habuiſſe ſcripſere, quorum ſententia nec au-
ctoritate nititur, nec rationibus, nec omninò vera eſt. Verum A-
lemannos Rhætiam perpetuis incurſionib' fatigaſſe, agros & in-
defenſa quæque vaſtaſſe, ſed vitatis fere munitis locis, in quibus
præſidia quæ enumeravimus diſpoſita, & ut interdum oppido-
rum expugnationes tentaverint, id enim ſub Gallieno, Valeria-
no, Conſtantio contigiſſe obſervavimus, prædam tamen do-
mum avexiſſe, de provincia incolenda non cogitaſſe. Quod fru-
ſtra docerem pluribus, cum unus ex Auſonio verſus conficiat,
Danubius Auguſtos alloquitur,

Totus ſub veſtrâ jam ditione fluo. Auſ.epig.5

Intelligimus Romanam ripam Imperatoribus totam paruiſſe à
fontibus ad oſtia, quod ſequentes verſiculi per partes expli-
370 cant. Anno CCCLXX. Valentinianus Burgundio-
nes in Alemannos excivit, neque tamen illis, quod pollicitus, in
tempore auxilio affuit. Interim *Alemannos gentis antedictæ metu* Am.lib.28
*diſperſos, aggreſſus per Rhætias Theodoſius, eâ tempeſtate Magi-
ſter equitum, pluribus cæſis, quoſcumque cepit, ad Italiam juſſu
principis miſit, ubi fertilib' agris acceptis jam tributarii* (ait Mar-
cellinus) *circumcolunt Padum.* Clades haud dubiè ad Nicrum
illata, quo Rhætiæ limites nuper promoti, non enim fieri potuit,
ut Alemanni hoſtium terrore maximè perculſi, Danubium tra-
jecerint, & ſe in veterem provinciam Romanos ultro laceſſituri
intulerint. A Latino Pacato, oratione ad Theodoſii hujus fili- Pac. paneg.
um Theodoſium Auguſtum dictâ, cenſetur inter bellicas pa-
tris laudes, *compulſus in ſolitudines avias omnis Alemannus*, in
Martianæ videlicet ſylvæ latibula. Sed & ſequenti-
bus annis res geſtæ in Alemannia inferiori illa ad Rhenum Gal-
liæ objectâ, quarum narratione abſtinemus. An-
375 no CCCLXXV. Valentinianus ſupremum diem obiit. E-
jus filii Gratianus jam olim, Valentinianus minor tunc primùm
Auguſti dignitate aucti, Occidentis Imperium partiti ſunt, Gra-
tiano Gallia, Hiſpania & Britannia, Valentiniano Italia, Illy-

Zos. lib. 4. ricum & Africa cessit, quod Zosimus retulit; nam nobis hæ divisiones diligenter annotandæ, quo appareat, in cujus potestate res Augustanæ, & universim Rhæticæ usq; fuerint. An-
Am. lib. 31. no CCCLXXVII. *Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Rhætiarum confinis, per fallaces discursus, violato fœdere dudum concepto, collimitia* populatione turbavit, fiduciâ inflatus, quod Gratianum Valenti patruo auxilio in Orientem profecturum intellexisset. 377
Proximo CCCLXXVIII. occasiôni instandum rati, non tam uni Lentienses, quam & pagi reliqui, Rheno per Februarium mensem glacie strato, in Galliam ingenti conflato exercitu trajecere, XL. millia hominum fuisse, qui minimum, LXX. qui plurimum, Imperatoris gloriæ faventes prodidêre. Eos Gratianus coactis quas potuit, & revocatis quas Pañonias versus præmiserat copiis, ad Argentariam memorabili prœlio devicit, adeò, ut Rege Priario interfecto, ex reliquâ tantâ multitudine vix V. millia fugâ evaserint. Quod quidam existimant de hac pugnâ Ausonii versus paullò antè adductos accipiendos, parum vident, quod palam est, eos Valentiniano majore vivo editos. Gratianus postmodum institutam in Thracias profectionem prosequutus, per Rhætiam iter tenuit; Arborē felicem, ad Brigantini lacus oram oppidum est, attigisse Marcellinus scripsit, neq; præterea significavit, an inde Danubii littus legerit, an per mediam provinciam perrexerit; duplicem enim militarem viam, his regionib⁹ distinctam, inter Pannonias & Gallias Antoninus descripsit, quarum quoniam utraq; tum Arborem tum Augustam ducit, Gratianum Augustam tunc venisse necesse est. Valens eo non expectato cum Gothis congressus, miserè periit, & Reipublicæ vulnus prope lethale inflixit. 378
Initio insequentis anni CCCLXXIX. cum Gratianus se unum fulciendis ruinis collabentis Imperii imparem, nec fratris Valentiniani ætatem tantis curis idoneam cerneret, consilium non tam salutare, etsi salutare maximè, quam necessarium iniit, Theodosium, cujus inprimis togatæ armatæque eminebant virtutes, in Valentis locum substituit, illique Orientem tuendum commisit. Ipsemet incredibili celeritate iter per Illyricum, Venetiam, 379
Aus. grat. act. & *insuperabilia Rhætiæ*, ut est apud Ausonium, remensus, se in Galliam retulit, Alemannis pro more turbantibus obviam iturus. Aventinus Majorianum, avum ejus, qui postea imperavit, Vindeliciæ Præsidem sub Gratiano annotavit, quod Sidonius scilicet scripserit, illum

Sid. pan. Major. *Illyricum rexisse solum, cum tractibus Istri.*

At clarum est versum ad Orientis Imperium pertinere, cui pars Istri & Illyrici attributa, limitis Mysiaci Scythiciq; titulo, Theodosio enim Majorianus utriusq; militiæ magister. An-
Limes Mysiacus & limes Scythicus Cod.

no

380 no CCCLXXX. Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodo- Th. lib. 7. tit. 17. l. unicâ De lusoriis Danuvii.
sius AAA. ad Hypatium P. P. de excusationibus munerum re-
scripsere V. Id. Decemb. Antonio & Syagrio Coss. *Sordido-*
rum verò munerum talis exceptio sit, ut patrimoniis dignitatum Cod Theod. lib. 11. tit. 16. l. 15
superius digestarum, nec conficiendi pollinis cura mandetur, aut
panis excoctio, aut obsequium pistrini: nec paraveredorum hujus- Cod. Just. lib. 10. tit. 47. l. 12.
modi viris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his,
quibus ex more Rhæticus limes includitur, vel expeditionis Illyri-
cæ, pro necessitate vel tempore, utilitas adjuvatur. Sensus est, eos
qui privilegio à muneribus excusentur, non ideo excusari à præ-
bendis equis & vehiculis transvehendis hominibus, armis, anno-
næ, Rhetici limitis & Illyrici usui, quod nimirum quotidianæ ho-
stium incursiones hisce locis vacationem nullam admitterent.
Quæ velim impensius cōsiderent queruli quidam, priorum tem-
porum laudatores, cum nostram ætatem eo miseriarum recidis-
se existimant, ut præ illâ omnis antiquitas perpetuum Saturni sæ-
383 culum appellari mereatur. Anno CCCLXXXIII. in-
eunte Theodosius in Oriente Arcadium filium imperii consor-
tem ascivit. Gratiano tunc bellum contra Alemannos
gerente, quemadmodum Sozomenus prodidit, Maximus in Bri- Soz. lib. 7. c. 13.
tanniâ tyrannidem arripuit. Merobaude & Saturnino Coss. qui
in hunc annum incidêre, contigisse Marcellinus Comes in
chronico, & Socrates in historiâ scripsêre, Cassiodorus & Prosper Socr. lib. 5. c. 11.
in proximè sequentem rejecerunt. At Gratianum prope Lugdu-
num in Galliâ dolo circumventum occisum fuisse, pleriq; omnes
consentiunt, Hieronymus, Rufinus, Orosius, Socrates, Prosper, Hier. epit. Nepot.
Marcellinus & Cassiodorus: Vnus Zosimus de militum prodi- Ruf. hist. lib 11. c. 14
tione, Imperatorisq; fugâ eadem quæ reliqui, de mortis loco val- Oros. lib. 7. c. 34. Socr. lib 5. c. 11.
de dissentit, ait enim, *versus alpes aufugiebat. Eas cum nullo*
præsidio munitas reperisset, versus Rhætias, & Noricum, & Pan- Pros. Marc. & Cassiod. in chron.
nonias, & Mysiam superiorem tendebat. Hac illius fugâ non
neglectâ Maximus, Magistrum equitum Andragathium, ori- Zos. lib. 4.
undum è Ponto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo vide-
retur, cum equis laborum tolerantissimis, ad eum persequendum
mittit. Is impetu continuo Gratianum persequens, cum Sigi-
duni pontem transiturum apprehendisset, occîdit. Singidunum
Ptolemæus appellat, & in Mysiâ superiori collocat. Sed ego
ad plurium sententiam transeo. Gratiani nummi Augustæ
inventi hanc inscriptionem præferunt, D. N. GRATIANVS.
AVG. à tergo, GLORIA. NOVI. SÆCVLI. mili-
te dextrâ litteras implexas, quæ Christi nomen denotant, sustol-
lente. Ejus anni feracitas præteritorum aliquot sterili- Amb. Resp. Symm. relat. & epist. 17.
tatem compensavit, tum alibi, tum præsertim in Rhætia, sed ea-
dem barbaros allexit, uti ex Ambrosio cognoscimus, *Fœcunda*

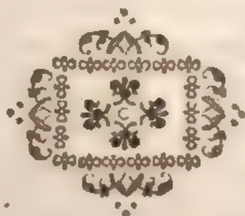
Amb Resp. Sym. relat. & epist. 27. Sol. c. 34.

Rhætia fertilitatis suæ novit invidiam: nam quæ solebat tutior esse jejunio (annis proximè præteritis nimirum, cum cæteroquin soli naturam Solini verba, *ager Rhæticus bonus frugibus, opimus & ferax*, ab hac infamiâ satis vindicent) *fœcunditate hostem in se excivit.* Et alio loco, *In medio Romani Imperii sinu Iuthungi populabantur Rhætias.* Quibus Valentinianus, prudenti & felici Bautonis consilio, Hunnos & Alanos opposuit. Victoriâ tamen quæ præ manibus erat uti non ausus, ne Maximo, quem minimè offensum vellet, suspicionum ansa præberetur; eleganter itaque Ambrosius ad Maximum, *Adversus Iuthungum Hunnus ascitus est: Idem tamen, quia de finitimo proterebat Alemanniam, etiam de viciniâ mali urgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres.* Et acrius insistens, *Tu fecisti incursari Rhætias*, sive re verâ Maximi fraus intervenerit, sive quod credo verius, barbari fiducia civilium armorum, quæ ille commorat, limitem perruperint. Victorem postea filium Cæsarem Augustumque designavit: & constitutis in Galliâ atque cæteris Gratiani provinciis rebus ex sententiâ, animum adjecit Valentinianum Italiâ exturbare, & Occidentem universum in potestatem redigere. Quod anno CCCLXXXVII. non ad- 387
modum difficulter consecutus, Valentiniano famâ solâ perterrito, neque hostem exspectare auso, sed una cum Justinâ matre fugâ in Illyricum elapso. Quia verò Maximum Rhætiam & Augustam coloniam, cum reliquâ Italiâ subegisse necesse est, neque credibile illum hostili provinciâ à tergo relictâ, ad Sisciam usque Pannoniæ urbem progressum (ubi cum Theodosio pugnam commisisse ex Pacato haurimus, eo forte loco, quo proximâ æstate Rudolphi Cæsaris copiæ, numero exiguæ, florentissimum Turcarum exercitum occidione occidêre) conjiciebam filii nummum argenteum, qui apud Peutingeros sic inscriptus, D. N. FL. VICTOR. P. F. AVG. VIRTVS. ROMANORVM. A. V. P. S. Augustæ esse percussum: nam si S. M. TR. signatam monetam Treviris, S. M. LVG. signatam Lugduni, aut TR. P. S. AQ. P. S. Treviris & Aquilejæ pecuniam signatam, ac pleraq; alia ad eum modum in numismatum inscriptionibus interpretamur, non video in quæ verba notæ A. V. P. S. aptius mitti queant, quam si item Augustæ Vindelicorum Pecuniam Signatam explicemus. Reliquas pariter urbes hosce tyrannos adulationibus demeruisse, indicio columna, quam primo à Bononiâ lapide hoc titulo superesse Sigonius scripsit, DD. NN. MAG. C. MAXIMO. ET. FL. VICTORI. PIIS. FELICIBVS. SEMPER. AVGVSTIS. BONO. R. P. NATIS.

Sig. de occid. Imp. lib. 9.

Anno CCCLXXXVIII. Maximus aliquot prœliis victus ad 388
tertium

tertium ab Aquilejâ lapidem, Victor in Galliâ cæsus, Valentiniano Occidentis Imperium à Theodosio restitutum est. Victoriâ miti & clementi admodum, si Pacato credimus, *nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo ...... affectus nemo notâ, nemo convicio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestiâ luit. Cuncti domibus suis, cuncti conjugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ (quod est dulcius) restituti sunt.* Neq; hæc præter institutum añotamus, cum Augusta adversarum partium
390 fuerit. An. CCCXC. Imppp. Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. III. Non. Jul. Mediolani ad Tatianum P. P. denuo rescripsêre, paraveredorum & parangariarum præbitiones, *quas Rhætiarum limes, expeditiones Illyricæ, quas pastus translatio militaris, vel pro necessitate vel pro solemnitate depo-* Cod. Theod. lib. 11. tit. 16. l. 18
392 *scunt*, nemini omnino remittendas. An. CCCXCII. Valentinianus Arbogastis, ut tunc creditum, fraude interiit. Eugenius in Galliâ tyrannidem invasit. Huic totus Occidens, quâ in Valentiniani potestate fuit, paruisse videtur. Quod ad res Augustanas pertinet, Italiam favisse, multis argumentis manifestum est; Rufinus prodidit, Romæ homines paganos, Præfectum urbis inprimis Flavianum, pro ejus salute impia sacrificia instaurasse, qui S. Ambrosii vitam scripsit Paulinus, illius concessu Victoriæ aram in curiâ esse restitutam. Cum Alemannorum & Francorum Transrhenanis Regibus fœdera iniisse, Gregorius Turonensis ex Sulpitii Alexandri historiâ retulit. Se- Ruf. lib. 11 c. 33. Greg. hist. lib. 2. c. 9.
393 quenti CCCXCIII. Theodosius alterum filiorum Honorium
394 Augustum dixit. Hinc CCCXCIV. Eugenium ad fluvium Frigidum, divinis potissimum, quod apertè constitit, usus auxiliis, imperio dejecit, & vitâ privavit. Itaque universus Romanus orbis in unius iterum jura concessit. Ipse
395 initio CCCXCV. non tam annis, etsi sexagesimum ætatis attigerat, quam rerum gestarum gloriâ onustus, rebus humanis exemptus, omnibus bonis magnum sui desiderium reliquit, quod eæ, quæ sub adolescentibus Imperatoribus calamitates consecutæ sunt, indies magis exacuerunt.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Octavus.

HONORIVS patris voluntate occidentem, Arcadius orientem regendum accepit; nomine quidem tenus, ait Zosimus, uterq; , re autem verâ, occidens in Stiliconis, oriens Rufini fuit arbitrio, quousq; ambo numini superbiæ & perfidię vindici meritas pœnas dederunt. Anno CCCXCVIII. Imperatores Firmino Comiti sacrarum largitionum rescribentes, Valentiniani constitutiones de Rhæticis oneribus iterum ratas esse jusserunt: Rescriptum Mediolani VIIII. Kal. Jun. in hæc verba datum, *Qui prædia patrimonialia & emphyteutica, privatæ quoque rei, perpetuo jure retinent, & dominici actores, augmenti, & superindictícii, & onerum Rhæticorum dicuntur mediam nolle solvere pensionem. Igitur jubemus, ut moniti rationales, sciant ea, quæ à divæ memoriæ Valentiniano constituta sunt, quam primitus esse servanda.* Per ea tempora Stilico, fœdera cum Transrhenanis barbaris icturus, iter fecit per Rhætiam, uti Claudianus ad Honorium scripsit,

Zos. lib. 5.

Cod. Theod. lib. 11. tit. 19. l. ult.

398

Claud. de 4 Cons. Hon.

Hunc tamen inprimis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare jubes. Volat ille citatis
Vectus equis, nullaq; latus stipante catervâ.
Aspera nubiferas quâ Rhætia porrigit alpes
Pergit, & hostiles, tanta est fiducia, ripas
Incomitatus adit. Et paucis interjectis,
——— ——— ——— *juratur Honorius absens,*
Imploratque tuum supplex Alemannia nomen.

Sicam-

Sicambros præterea, Francos, Basternas, Bructeros, Cimbros & Cheruscos, quibus pax data sit, recenset. Annus quadringentesimus Gothorum Alarico duce in Italiam irruptione memorabilis, Rhætiæ non minus bellorum motibus infestus fuit, quod & Claudianus ostendit,

———— perfidiâ nacti penetrabile tempus, De bel.Get.
Irrupêre Getæ, nostras dum Rhætia vires
Occupat, atque alio desudant Marte cohortes.

Consuetos hostes Alemannos provinciam vastasse credibile est: Verum ut ego sentio, accessêre insueti alii, Vandali, quod ex Claudiano itidem colligo, in enumeratione copiarum Stiliconis hæc scribente,

Accurrit vicina manus, quam Rhætia nuper
Vandalicis auctam spoliis defensa probavit.

Sequor enim vetustam lectionem, cum vulgo *Vindelicis* habeant, idque ferri vix possit, nam Rhætia quî defensa, si Vindelicis ablata spolia? Nominum affinitas credo imposuit uti assolet, sic alibi in legionum catalogo à nonnullis Rhæti, Claud.editio Vicetina Anni 1482.

Quæ sævis objecta Rhetis ———— Epith.Pal. & Ser.

Pro Getis recepti, carminis lege imperitè neglectâ. Vandalos Gallias paucis exin annis, atque Hispanias postmodum invasisse compertum, & cum Jornandes sit auctor in Pannoniâ à Constantini (malim Constantii) ætate sedes tenuisse, neutiquam mirum, si intermediam Rhætiam impressionibus aliquando infestavere. Certè hic idem Jornandes ait, *finitimos deprædantes, non adeò fixas sedes habuere*, quin eos jam antea sub Gratiano in Galliam irrupisse ostendit, neque hoc genus irruptiones sine interjectarum provinciarum malo & damno. Addere poteram Celtis conjecturam, Vindam fluvium à Vandalis dictum, sed ea multis nominibus absurda est. Sin quis tamen *Vindelicis* tuetur, intelligendum spolia Vindelicorum à barbaris capta, à Romanis recepta esse, sic Sidonius quodam loco, Jorn. de reb.Getic. Celt.lib.3. oda.20.

Prædæ præda fuit ———— Sid. pan. Major.

401 Video qui in litteras retulerit hoc anno, aut proximo CDI. (non exigendum, ut in tam dubiæ vetustatis tenebris temporum ratio inter omnes æquè consentiat) Rhætos Gothici belli fiduciâ ab Honorio descivisse: sed ego nihil adhuc ex monumentorum antiquorum memoriâ eruere potui, quod ejus fidem faceret. Est apud Claudianum,

———— jam fœdera gentes De bel Get.
Exuerant, Latiiq; auditâ clade feroces
Vindelicos saltus, & Norica rura tenebant.

At signantur fœdera, quæ ante triennium à Stilicone pacta, nunc Alemanni occasione abusi rupêre. *Gentes & Gentiles* illa ætas,

Cod. Th. lib. 1. tit. 14. l. unicâ lib. 7. tit. 15. l. 1. lib. 12. tit. 12. l. 5.

quod jam antea monuimus, absolutè barbaros dixit, uti videre est in Notitiâ passim, & in Theodosii Codice, neque aliter quædam in Claudiano capienda, cum

De 4. Cons. Hon.

——————misto turbine gentes
Jam deserta suas in nos transfunderet Arctos.

Item,

De bel. Get.

Discite vesanæ Romam non temnere gentes.

Leg. Rip. tit. 38.

Hinc nimirum fluxit, quod cum barbari postmodum in devictis provinciis meliori quam Romani jure uterentur (cujus vel una hæc ex Ripuariis legibus fidem facit, *Si quis Ripuarius advenam Francum interfecerit, CC. sol. culpabilis judicetur. Si quis Ripuarius advenam Burgundionem interfecerit, CLX. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Romanum interfecerit, C. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Alemannum, seu Frisionem, vel Bauvarium, vel Saxonem interfecerit, CLX. solid. culpabilis judicetur.*) gentilitatis nomen dignitatis existimationem induerit, paullatimque res eò prolapsa sit, ut gentiles homines absolutè pro nobilibus dicerentur, quæ in Italiâ & Galliâ consuetudo, item Hispaniâ & Britanniâ quodammodo, ad hoc ævi tenet, atque ut ineptias inanium opinionum rideas, si quem ibi gentilem compelles, honori deputet, si, quod idem est, barbarum, insignitam sibi illatam contumeliam opinetur. Alia scio originatio est à Budæo allata, quanto magis antiquaria & elegans, eo à barbarie sæculi, quo hoc vocabulum usurpari cœptum, alienior. Sed ad Claudianum redeo; etiam exemplum quo Stilico oratione ad hostes usus, Romanis & Carthaginiensibus de summâ rerum dimicantibus, Philippum, Regem temerè tumultuantem, pœnâ non dilatâ castigatum esse, rectè Alemannis, qui Romanis non parebant, uti nec Philippus paruit, Rhætis provincialibus minus convenit. Eadem ratio carminum, quæ sequuntur,

Bud. in pand.

Hoc motu pariter nascentia bella repressit,
Et bello quæsivit opes, legitque precantes
Auxilio, mensus numerum, qui congruus esset,
Nec gravis Italiæ, formidandusq; regenti.

Siquidem de barbaris loqui, quorum magnus contra Alaricum usus fuit, admodum manifestum. Sed quoniam Stilico Alemannorum motus pacaturus, per Rhætiam rursus proficisci necesse habuit, non pigebit versus adscribere, quib' Claudianus occasionem nactus, regionis situm eleganter ob oculos posuit: Partem primò quæ Germaniæ magnæ obversa,

——————sublimis in Arcton
Prominet Hercyniæ confinis Rhætia sylvæ,
Quæ se Danubii jactat Rheniq; parentem,

Vtra-

Vtraque Romuleo prætendens flumina regno.
Alteram deinde alpinam, quæ veterem Italiam respicit,
Sed latus Hesperiæ quâ Rhætia jungitur oræ,
Præruptis ferit astra jugis, panditq; tremendam
Vix æstate viam, multi ceu Gorgone visâ
Obriguere gelu, multos hausere profundæ
Vastâ mole nives, cumque ipsis sæpe juvencis
Naufraga candenti merguntur plaustra barathro.
Interdum subitam, glacie labente, ruinam
Mons dedit, & tepidis fundamina subruit astris,
Pendenti malefida solo——————

402 Anno CDII. Alaricus adversis prœliis fatigatus, belli reliquias ex Italiâ ultra Alpes in Rhætiam aut Galliam transferre cogitavit,

——————*occulto tentabat tramite montis,* In 6. Hon. Cons.
Si quas per scopulos subitas exquirere posset,
In Rhætos Gallosq; vias ——————

Verum Stiliconis consiliis exclusus, in Illyricum, unde venerat, pedem referre coactus, Rhætiam turbine & procellis tempestatis
407 jam jam impendentis, liberavit. Anno CDVII. ali- Soz. lib. 9. c. 10. Zos. lib. 6.
quot in Britanniâ & Galliâ contra Honorium tyranni exorti, ex quibus Marcus & Gratianus statim occisi, Constantinus rempublicam diutius afflixit, filium Constantem quoque Imp. di-
408 xit. An. CDVIII. Arcadius cum supremum diem obiisset, Theodosium filium orientis hæredem reliquit. An-
409 no CDIX. Maximum tyrannum Hispania dedit; Attalum senatus Romæ Alarici jussu in Augusto solio, ut Zosimus ait, collocavit. Mihi hæc, & quæ postea evenere intuenti, ad Gallieni quodammodo ætatem, innumeris propè tyrannis divexatam, videor revolutus: sed ut in morbo multum interest, à florente & valente, an à corpore sive constitutione languido, sive ætate attenuato excipiatur, ita rei Romanæ accidit, ut ægritudinem sub Gallieno contractam, Claudii & Aureliani virtute non difficulter depelleret, pristinumque colorem mox recuperaret, sub Honorio autem semel inclinata, & in pejus semper prolapsa, antequam ad extremum præcipitium delata est, non subsisteret. Rhætia interim, tot ebullientibus bellorum motibus, præter morem pacata, altâ & securâ quiete sub Generido, homine quantumvis barbaro, & vanâ Deorum superstitióne imbuto, perfruebatur; hunc enim Honorius, ut Zosimus auctor, Zos. lib. 5.
Dalmaticis militibus universis præfecit, eundemque cæteris etiam, quicumque apud Pannoniam superiorem, & Noricos, & Rhætos, & quidquid horum est usque ad alpes in præsidiis erant, ducem constituit. Is cum milites continuis laboribus exercitatos,

tos, beneficentiâ atque liberalitate benevolos haberet, *formidini barbaris finitimis erat, & omnem securitatem nationibus, quarum ei commissa fuerat defensio, præstabat.* An. CDXI. 411
Jovinus: Quadringentesimo duodecimo ejus frater 412
Sebastianus, tyrannidem invasere: nec non & Heraclianus Africæ Comes hostis appellatus. Attalus per hoc tempus purpurâ sæpius indutus exutusque, in quo *Alaricus Imperatore facto infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pæne*
Oros. lib. 7. c. 42. *quam dictis* (Orosii verba sunt) *mimum risit, & ludum spectavit Imperii,* anno demum CDXVII. ab Honorio in triumpho 417
ductus, & in exilium est actus. Anno CDXX. Ho- 420
norius Constantium, cujus virtute & prudentiâ tyrannos ferme omnes extinxerat, & plerasque barbarorum gentes devicerat, Imperii consortem dixit. Is postero CDXXI. non 421
exacto vitam cum morte commutavit. Eumque
Socr. lib. 7. c. 23. Honorii exitus consecutus anno CDXXIII. Post 423
quem Joannes, princeps inter Imperatorios scribas, ut est apud Socratem, regnum sperare ausus, Occidentem invasit. Neque verò dubium, hunc Italiam cum Rhætiâ in potestate habuisse,
Prosp. in chron. quandoquidem Prosper retulit, animum adjecisse longè dissitam Africam à Bonifacio, qui eâ potiebatur, bello reposcere. Ve-
Procop. de Vand. lib. 1. rum anno CDXXV. trucidatus (Procopii, qui quinq; annis præ- 425
fuisse scripsit, contra scriptores reliquos omnes nulla esse potest auctoritas) Valentiniano, Constantii nuper Imperatoris, ex Placidiâ filio, locum cessit. Ad istud ævum Theonestum sociosq; martyres Sigebertus refert, cum aliam alios temporis rationem inire sciens sim: Ex quibus Vrsum, Mediolano Magontia-
Vide Pet. de Nat. lib. 5. c. 133. lib. 10. c. 97 cum proficiscentem, Augustæ ab Arianis occisum, ut ut quædam in reliquâ historiâ vacillent, satis convenit. Sed vereor, nostrorum aliquos nominis errore ductos de Vindelicorum urbe perperam interpretari, quæ ad Prætoriam Salassorum pertineant. Pro Prætoriâ enim argumenta non obscura sunt aliquot: Consultæ tabulæ ecclesiæ Buraniæ, quæ sub Torcellensi episcopo prope Venetias est, & hos sanctos, quod pleraq; eorum corpora ibi condita, solemni cultu veneratur, planè habent, *civitatem Augustam, quæ sita est ad radicem montis, qui dicitur Jovis:* deinde locuples auctor Antoninus, in itinerario iter Mediolano Magontiacum describens, Augustam Prætoriam quintæ mansionis loco posuit: tum antiquissimum ad eam monasterium titulo S. Vrsi superesse audio: nobis contra, neque itineris ratio suffragatur, neque ullam nostra ecclesia Vrsi memoriam retinet. Quocirca (quod huc usque cavere curæ fuit) ornamento peregrino abstinemus. Anno circiter CDXXXIII. ante victoriam sci- 433
licet, quam Aëtius de Burgundionibus reportavit, in Rhætiâ tumul-

tumultuatum esse, Sidonii versus indicant, nisi nos librarii fallunt, quod propter incredibilem ejus auctoris scabritiem, & obscuritatem persæpe accidit,, Sid. Avit. paneg.

Jam post Vithungos, & Norica bella, subacto
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio quem trux
Presserat, absolvit ——————————

Loquitur, uti existimo, de Aëtio, in cujus comitatu Avitus: Rhenanus credidit de Avito, qui Vithungos Norico & secundâ Rhætiâ, hoc est, Vindeliciâ expulerit, sensisse. Quod si obtinet, impropriè valde Vindelico subacto victorem appellavit eum, qui Vindelicos hostibus pulsis liberavit. Nescio an credibilius, Vindelicos tot calamitatibus coactos, cum Romani lenta & invalida auxilia submitterent, quarundam provinciarum exemplo suâ sibi sponte consuluisse, nec consulto Imperatore fœdera cum barbaris pepigisse, quæ Aëtius utrorumque clade irrita fecerit: nescio inquam, an hoc credibilius, mihi nihil admodum liquere, Rhen. german. lib. 1.
450 id unum scio. Anno CDL. Theodosio vitâ functo,
451 Marcianus Orientis accepit imperium. Sequenti CDLI. Attila Huñorum Rex, maximum & apparatissimum in Galliam exercitum duxit: ex Pannoniâ movisse Gregorius Turonum episcopus scripsit; an per Germaniam Magnam, an per Romanas provincias Noricum & Rhætias iter tenuerit, inter auctores parum convenit; quando enim antiqui id minus disertè explicarunt, posteri temerè hac illac, qua suspicionum aura impelleret, conjecturis divagati sunt. Mihi inprimis probatur, numerosissimas copias utramque Danubii ripam opplesse, nam de Romana Procopius fidem facit, cum ait, Attilam subvertisse propugnacula, ab Imperatoribus olim fluvio imposita. Aventinus Thedericum Veronensem Triarii filium, & Macrinum Anthemium, qui dein imperavit, Consulem, Valentiniani Imperatoris generum, Danubiani limitis Duces, harumque provinciarum Legatos, pacem cum Hunnis firmasse, & exercitui clausis oppidis itineris faciundi potestatem concessisse prodidit. At brevi verborum gyro tot in unum errorum nævos coëgit, ut per immensum opus sparsi, haud dubiè toti simul dehonestando corpori satis futuri fuisse videantur. Theodericus Italiæ postmodum Rex, Veronensis vulgo (de quo multæ & insulsæ apud Aimonium fabulæ) post Attilam demum mortuum, patre Theodemiro ex Amalâ gente, matre Erelievâ natus, uti apud Jornandem est: longè diversus Theodericus Triarii filius Strabo (Scytham Evagrius appellat, & bellum, quod Zenoni movit, mortisque genus, eodem fere, quo Jornandes & Marcellinus, modo narrat) cum ne gentis quidem cognatione attigit; nam quod Ado in chronicis Theodericum Italiæ victorem, quem Greg. hist. lib. 2. c. 7. Procop. de ædif. Justin. lib. 4. Aim. lib. 1. c. 10. Jorn. Get. & de Regn. success. Evagr. lib. 3. c. 25.

Vala-

Valamerem uti & Marcellinus cognominat, Triarii filio in regno successisse scribit, falsum. Sed neque Strabo, quamquam Marciani amicitiâ floruit, ab Orientis tamen Imperatore Occidentis provinciis præfectus credendus. Æquè commentitium, quod in Vngarorum annalibus reperio, Theodericum Veronensem sub Attilæ signis militasse, quî enim potuit nec dum natus? Theodemirum patrem ex Jornande substitutum oportuit. In Anthemio multis itidem modis lapsus Aventinus, cui cur Macrini nomen addiderit, inquirere non vacat: alibi Perhennum dixit, Sidonium perridiculè interpretatus, *Interveni etenim nuptiis patricii Ricimeris, cui filia perennis Augusti in spem publicæ securitatis copulabatur*, codices nonnulli nihili vocem *perhennum* habent, cum Sidonius *perennem*, eo modo, quo perpetuum Augustum illa ætas, dixerit: sanè consulem non nisi quadrienio post Gallicam Hunnorum expeditionem lectum, ex fastis scire poterat, Vxorem habuisse non Valentiniani sed Marciani Imp. filiam, ex Jornande, Evagrio, aliis: Indeque consectarium, Sidonii verba,

Bonfin. Dec. 1. lib. 4. Ritius lib. 1. Olahus Attila c. 4.

Sid. lib. 1. ep. 5.

Jorn. Get. Evagr. lib. 2. c. 16. Sid. Pan. Anth.

——— *Comitis sed jure recepto,*
Danubii ripas, & tractum limitis ampli
Circuit ———

Spectare Danubium quâ ad Orientis imperium pertinuit, neutiquam, quod Aventinus existimavit, ad Rhæticum limitem. In quam sententiam plures is panegyricus versus apertè habet. Quid quod conditionem de clausis oppidis, Attila, omnium post homines natos mortalium maximè ferox & superbus, qui obvia quæque fulminis in morem protrivit, disjecit, nequaquam admisisset. Quapropter nihil est quare excogitatas fabulas pluris faciamus, quam privatos Augustanorum annales, qui consentiunt Vrbem ejus tempestatis vi concussam, fœdè vastatam, ædiculam, quam cœmeterio post Afræ mortem additam diximus, inflammatam, nec quidquam prætererea de tantâ clade memorant. Inter anni propemodum initia contigisse, persuadet, quod Gregorius narrat, Hunnos *in ipsâ sanctæ Paschæ vigiliâ ad Metensem urbem, reliqua depopulando* pervenisse, itineris enim cursum ob incredibilem gentium colluviem, & perpetuas Vrbium oppugnationes, expugnationesq;, crebrò impeditum retardatumq; necesse est; eleganter Beda, *adeo intolerabilis Reipublicæ remansit hostis* (Attila) *ut totam pæne Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis corroderet*, quibus ostendit, longè plures eam calamitatem civitates afflixisse, quin & oppressisse, quam quarum famam publica historiarum monumenta ad hanc ætatem prorogarunt. Est autem corrodendi verbum ad Rhæticas Vrbes perappositum, quandoquidem hæc provincia Italiæ in limbi

Beda. ecclesiast. hist. lib. 1. c. 13.

limbi modum prætexta. In Oriente per ea tempora Chalcedonense concilium celebratum, cui Gradum presbyterum vice Eustachii Augustæ Vindelicorum episcopi interfuisse, nimis leviter à quodam creditum, litterisque consignatum. Res se hoc modo habuit: Eusebius Mediolanensis episcopus, coacto coëpiscoporum conventu, assertionem fidei, quam Leo Romanus Pontifex ad Orientem transmiserat, approbavit, & rei testandæ epistolam emisit, cui cum primus ipse, tum cæteri qui interfuere ordine subscripsere; inter hos ergo, *Gratus* (sive Gradus, sive ut quidam legunt, Gerardus) *presbyter directus ab episcopo meo Eustasio ecclesiæ Augustanæ, vice ipsius in omnia suprascripta consensi, & subscripsi.* Sed cum Mediolanensis episcopus conventui præsederit, Grati subscriptionem Ticinensis, Taurinatis, Eporediensis nomina antecedant, Laudensis, Comensis, Curiensis subsequantur, quis nisi locorum vehementer imperitus, non videat, Augustam Prætoriam significari? Proclive erat multos præterea ex conciliorum libris Augustanos Episcopos enotare, sed qui, cum Augustæ prope innumeræ fuerint, id ad nostram urbem nihilo magis pertineant. Extat apud Molanum Grati etiam confessoris nomen, nescio an hujus, nam Au-

Arnold. Merman. theat. convers. gent.

Extat inter epistolas Leonis, tomo Concil. 2.

455 gustensem eum episcopum cognominat. Anno CDLV. Valentiniano occiso, Maximus Maximi nepos imperium Occidentis invasit. Eoque mox sublato, Avitus succes-

Mol. Vsuard martyr. edit. sec. 7. Sept.

457 sit. In Oriente Marcianus anno CDLVII. diem obiit: Cui Leo suffectus est. Is Marcellino teste Majorianum, à Marciano antea destinatum, ut ex Jornande licet colligere, Occidentis Imperatorem dixit, quoniam Avito à Ricimere abdicare coacto, in Italiâ interregnum erat. Quam suis cupiditatibus fenestram Alemanni apertam rati, provinciam, cui animis semper inhiabant, tacitis dolis aggressi sunt,

Sidon. Major. paneg.

——————*Conscenderat alpes*
Rhætorumque jugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perque Cavi quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum novies demiserat hostes.

Sed à Burtone, quem Majorianus ante sumptam purpuram, militum adhuc Magister illis obviam miserat, repressi & in fugam acti, unde Sidonii ad Majorianum versiculi,

Jamque Magister eras: Burtonem dirigis illo,
Exiguâ comitante manu, sed sufficit istud,
Quod pugnare jubes, certa est victoria nostris
Te mandasse acies, peragit fortuna triumphum,
Non populo, sed amore tuo. Nolo agmina campo,
Quo mittis paucos, felix te respicit ille

Eventus belli: certatum est jure Magistri,
Augusti fato ——————.———

Alemannos nihilominus ex illo jam tempore, Romanis quantumvis invitis, in Alpibus resedisse, Jornandes indicio. Cum enim Suevos & Alemannos Leone imperante à Theodemiro Gothorum Rege inopinatâ irruptione victos memoret, his eos quodammodo lineis circumscribit, *Regio illa Suevorum ab oriente Bajobaros habet, ab Occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Suevis tunc juncti Alemanni etiam aderant, ipsique Alpes erectas omninò regentes, unde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum sono vergentia.* Neque ego nego fieri posse, ut Alemanni Alpium Rhæticarum partem aliquot ante annis, sub Attilæ fortasse transitum occupaverint, stabilemq; ibi sedem fixerint, sed vestigiũ isto vetustius nullũ reperio. *Regio illa Suevorum* est latè quaqua versus porrect⁹ tractus, quem Sueviam Alemanniamq; prisci auctores promiscuè dicunt, hodie & Suevia magnæ Germaniæ, & Franconia credo; unde Alemanni veluti colonias in Rhæticas Alpes atq; proximam cis Rhenum Galliam duxêre. Habuit tunc (nam ob Germanicarum gentium frequentes ex migrationibus mutationes, nihil fere perpetuum in limitum ratione potest constitui) ab Oriente Bojos, qui sive intra sylvam cognominem Bojohemi regionem colebant, sive extra Danubium, quâ ille infimam Rhætiæ partem & Noricum præfluit, prætexebant: ab Occidente Francos, maximæ Galliarum partis dominos: à meridie Rhætos Jornandi præteritos, & Burgundiones, quorum laxi fines, plurimam ejus, quæ jam Helvetia est, portionem complexi: à septentrione Thuringos, qui Thuringiam propemodum Hassiamq; simul, uti nunc loquitur, tenuisse videntur; siquidem Gregorius Turonensis *Duisburg* ad Rhenum infra Agrippinæ coloniam, *Dispargum castrum* appellat, *in termino Thuringorum*. Idem auctor est, Francos, priusquam in Galliam migrarent, Rheni primum littora, postmodum Thuringiam habitasse, *ibiq; juxta pagos vel civitates Reges crinitos super se creavisse*, quæ historica prolepsis est; nam Francia tunc dicta, à Thuringis successoribus demum Thuringæ nomen accepit. Procopius delineatâ priscâ Francorum regione ad Oceanum circa Rheni paludes & ostia, ait inde adverso flumine versus orientem solem Thuringos sedes habere, & ab iis haud procul Burgundiones ad Notum vergentes, Suevos deinceps & Alemannos gentem validam, liberos omnes, qui ea loca jamdiu incolant. Itaque haud difficulter intelligimus, cur aliquando Franci, aliâs Thuringi, secus Rhenum Alemannorum confines. At nobis via ex diverticulo repetenda. Crebræ posthac Imperatorum mutationes ingenti

Greg. hist. lib. 2. c. 9.

Proc. Goth. lib. 1.

461 genti Reipublicæ malo consequutæ. Anno CDLXI. Majorianus Ricimeris perfidiâ extinctus, Severus substitutus
465 est. Post Severi excessum, qui in annum CDLXV. incidit, interregnũ in Occidente priore diuturnius fuit. Do-
467 nec anno CDLXVII. Anthemius, Leonis potissimum nixus auctoritate, rerum habenas suscepit. Hunc anno
472 CDLXXII. Anicius Olybrius: Olybrium CDLXXIII.
473 Glycerius sequutus. Anno CDLXXIV. Leo Orien-
374 tis Imperator obiit, Leonemque juniorem, nepotem ex filiâ, successorem habuit. Cui paullo post defuncto, Zeno pater, etsi à Basilisco interpellatus, heres fuit. Julius Nepos Occidentis Imperator à Leone majore dictus, Glycerium purpurâ ex-
475 uit. Et ipse quoque abdicare coactus, anno CDLXXV. Momyllo Augustulo locum fecit. Quis interim Rhæticarum rerum status, definitè & distinctè designare in tantis priscorum monumentorum angustiis nemo, generatim conjecturam capere perfacile omnes queant: Nihil ad summum calamitatis & miseriæ cumulum defuisse, cum & Transdanubianis hostibus, & iis, qui in alpibus proximè nidulati, inde paullatim proserpentes omnem cis Lycum provinciam sunt postea adepti, animi insolenti audaciâ quotidie augescerent, eorum contra, qui Romanis rebus præerant, vires, discordiâ socordiaque pariter jamdudum attenuatæ, ad nihilum propè recidissent. Hinc provinciæ populationes continuæ, provincialium, qui sibi vel fugâ vel munitionibus minus consulerent, captivitates & mortes, frequentes cum hostibus pactiones, iniquæ, fœdæ, calamitosæ, ad eorum libidinẽ ratæ irritæ. Ab Eugippio profecto illorum temporum æquali, Norici & Rhætiæ quæ trans Lycum est, ærumnæ vix credibiles narrantur: At in dubium nemo vocet æquè deploratam cis Lycum conditionem fuisse. Nam cum Alemanni, quorum tunc in his oris reges Gibuldus & Chunimundus, Rhætiam ulteriorem adusq; Quintana & Batava, quin & longè dissitum Noricum perpetuis incursionibus turbaverint, pleraque oppida ceperint, capta diripuerint, quod Eugippius in describenda vitâ S. Severini, qui illis tunc populis in tantâ rerum caligine tamquam propitium sidus affulsit, commemorat, fieri non potest, ut citerior hæc provinciæ pars, Augustam coloniam circum, Alemannis hostibus proxima, quæque eos sinu quodammodo contineret, non miserrimè habita, innumera barbaræ crudelitatis exempla experta fuerit, prohibente quippe nemine. Anno Eugip. c. 19. 22. 25. 27. 31.
476 CDLXXVI. Odoacer Rugus (Jornandes auctor) Turcilingorum, Scyrorum, Herulorum instructus copiis, Momyllum potestate exuit, privatamque vitam adegit vivere, ipse primus Italiæ Rex appellatus est. Quo nomine Rhætias quoque, quâ Romanis ad-

 nis ad-

nis adhuc paruerant, rexisse intelligimus, nam Theodericus ejus postmodum successor, harum etiam adiit possessionem. Alemanni sub eos dies Rhæticis Noricisq; populationibus minus obsaturati, cum Italiæ partem pervasissent, à Childerico Francorum Rege, & Odoacre sive Rugo, sive Saxonum quodam regulo, quod Gregorius Turonensis sensit, victi sunt. Theodericus

Greg.lib.2. c.19.

autem anno CDLXXXIX. Italiam Zenonis auspiciis aggressus Odoacrem ad Sontium primò, secundò prope Veronam vicit, quemadmodum à Cassiodoro proditum, qui huic bello per ætatem interesse potuit. Post iteratam victoriam *Veronam illicò, pavore civibus consternatis invadit*, uti Paulus diaconus retulit: Et quam verisimile est, Veronensis cognomen tunc vulgi appellatione nactum, quod hanc primam Italicarum urbium, maximum ad reliqua momentum, occupasset: Ennodius eò credo in panegyrico illũ alloquutus, *Veronam tuam* dixit. Anno CDXC. Odoacer ad Abduam tertiò victus. Quartò, anno CDXCI. noctu Ravennâ erumpens, cum arctâ obsidione premeretur. Zenone interim mortuo, Anastasius in Oriente Imperator appellatus est. Ravennate autem obsidione in annum CDXCIII. extractâ, Odoacer Italiæ imperium, icto fœdere cum Theoderico communicavit. Theodericus sive deprehensis collegæ insidiis, quod credi volebat, sive impatiens consortis falso calumniam intendit, Odoacrem paucis interjectis diebus sustulit, & Gothorum in Italiâ Regnum princeps constituit. Anno CDXICX. (Sigebertum sequimur) Clodoveus Francus, Alemannorum Rege cæso, gentem difficili & cruentâ pugnâ vicit, cum rebus suis jam inclinatis, aciem illustri edito voto restituisset; Christo enim, quem Crothildis uxor coleret, victor nomen dare pollicitus, Christi præsentem opem expertus est. Neque tamen, quod plerique Gregorium parum cautè interpretati existimant, victoriæ Alemanni omnes cessere, ex Procopio quippe vidimus, Alemannos Justiniani adhuc ætate liberos, & ut huic quantum quisque volet tribuat, illud certis testibus compertum, quod paullo post ex Agathia visuri, Theoderico quosdam fuisse subditos. Nam quamvis tam Procopius quam Agathias infinitè de omnibus scripserint (nisi interpretes fallunt) rerum tamen diversissimarũ natura cogit utrumq; finitè de aliquibus accipere. Theoderico paruêre, qui Rhætiam incolebant, & in viciniâ fortasse, qui Danubium prætexebant, nonnulli: Clodoveo, tum ii qui cis Rhenum in Galliâ Argentoratensem tractum occupaverant (cujus rei multa sunt indicia) tum, si quid conjecturæ in rebus dubiis licet, qui proximam Thuringis oram tenebant, quam Franconiæ eò nomen accepisse credimus, (non nescii, quas nugator Hunibaldus hujus vocabuli occasione fabulas

Margin notes: Cass.chron — Diaconi hæc laudat Cuspin. in Coss. — Sigeb.chronogr. — Greg.lib.2. c.30. — Procop. Goth.lib.1 Agath. lib. 1.

Margin years: 489 (autem anno CDLXXXIX) — 490 (no CDXC) — 491 (tò, anno CDXCI) — 493 (ne in annum CDXCIII) — 499 (stituit. Anno CDXICX)

las obtrudat) cum antiquæ Sueviæ & Alemanniæ pars fuerit; inter utriusq; autem Regis ditionem prioris libertatis reliquiæ superesse potuere. Sed aliorum quidem nobis ratio præterea non habenda, de Theoderico Agathiæ verba dilucida sunt, *Hos nimirum* (Alemannos) *Theodericus olim Gothorum Rex, cum totius Italiæ potiretur imperio, tributarios fecerat, & gentem hanc subegerat universam*, quæ quomodo intelligenda sint diximus. At isti rursus in duplici differentiâ; partim ultrò se in Gothorum clientelâ dedere, quo à Francis horũ patrocinio tuti agerent, quod ex Theoderici ad Clodoveum epistolâ perspicuum, *Jure gratiæ merentur evadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus celantur exterriti.* Mox, *Et meis petitionibus satis fecisse videamini, nec sitis solliciti ex illâ parte, quam ad nos cognoscitis pertinere.* Partim cum hostilem impressionem fecissent, bello victi in Italiam translati, quod Cassiodorus & Ennodius ostendunt; hoc modo Cassiodorus, *Additur Alemannorum nuper fugata surreptio, quæ in primis conatibus suis sic probatur oppressa, ut simul adventum suum junxisset & exitum, quasi salutaris ferri execatione purgata: quatenus & male præsumentium vindicaretur excessus, & subjectorum non omnino grassaretur interitus.* Sic verò Ennodius, *Quid quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui evenit habere Regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaris custos Imperii semper nostrorum populatione grassata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam, nam sic adepta est soli nostri opulentiam, adquisita est iis, quæ noverit, ligonibus tellus adquiescere.* Atque
506 hanc irruptionem & victoriam in annum DVI. quo numerabatur indictio XIV. incidisse, alius Cassiodori locus persuasit, *Illi vel illi, Suevorum incursione vastatis fiscum decimæ quintæ Indictionis serenitas Regalis indulsit*: Alemannos in Italiam translatos per Noricum iter tenuisse, Theoderici ad Noricos edictum, *Præsentibus decrevimus institutis, ut Alemannorũ boves, qui videntur pretiosiores propter corporis granditatem sed itineris longinquitate defecti sunt, cõmutari nobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos ad labores: ut & illorum profectio sanioribus animalibus adjuvetur, & vestri agri armentis grandioribus instruantur.* Quibus porrò limitibus Theodericus Alemanniam sive Sueviam à Rhætiis distinxerit, certò constituere nunquam potui: Credibile visum, Sueviam aut Suaviam, ut plerique codices habent, appellasse tum quicquid ejus regionis in Germania magna possidebat, tum portionem aliquam Rhæticæ provinciæ, quam circa Danubii fontes & in alpibus Alemanni dudum invaserant. Id planè constat, diversos

Agath. lib. 1.

Cass. Var. lib. 2. ep. 41

Cass. Var. lib. 12. ep. ult.

Ennod. paneg.

Cass. Var. lib. 12. ep. 7.

Var. lib. 3. ep. 50.

Var.lib.4. ep.49. lib.5.ep.14. 15. Rhætiæ & Sueviæ Rectores præfecisse, scribens *Universis provincialibus & capillatis, defensoribus & curialibus Suaviâ consistentibus*, Fridiladum eis quendam præfecit; *Universis* item *possessoribus in Suaviâ constitutis* Severinum aut Severianum; lib.7.ep.3. Comitis quoque Gothorum in Suevia & Vicedomini meminit, sed ex formula Comitivæ intelligimus hos Comites Gothos tantum spectasse, ut inter duos Gothos soli jus dicerent, inter Gothum & Romanum collegâ Romano adjuncto, cæteroqui in provinciales imperium non haberent. In priori autem epistolæ præscriptione, provinciales, defensores & curiales qui sint, in promptu, Capillati fortasse non adeo: etsi promissâ cæsarie Plin. lib.3. c.5. & 20. Jorn. de reb.Get. Germani olim prope omnes, & in his Suevi, Capillatos tamen absolutè dictos non reperio, neque huc quidquam pertinent populi circa Liguriam, quos Plinius Capillatos non tam nominat quam cognominat; ex Jornande ergo interpretatio petenda, qui ostendit eo vocabulo Gothorum vulgus significari, ait Diceneum sacerdotes apud Gothos instituisse, Pileatosque appellasse, *reliquam verò gentem capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur*. Rhætiis proprius Dux datus, quē cum procuratione rei militaris jurisdictionem quoque exercuisse, ex *Formulâ Ducatus* Cass. var. lib.7.ep.4. *Retiarum*, quæ apud Cassiodorum legitur, & quam totam ascribere operæ duximus, potest intelligi, *Quamvis Spectabilitatis honor unus esse videatur, neque in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen qualitate perpensâ, multum his creditum videtur quibus confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis regionibus jus dicere, quale suspectis gentibus assidere: Ubi non tantum vitia quantum bella suspecta sunt, nec solum vox præconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. Rhætiæ namque munimina sunt Italiæ, & claustra provinciæ. Quæ non immerito sic appellatas esse judicamus, quando contra feras & agestissimas gentes velut quædam plagarum obstacula disponuntur. Ibi enim gentilis impetus excipitur, & transmissis jaculis sauciatur furibunda præsumptio. Sic gentilis impetus vestra venatio est. Et ludo geritis quod vos assiduè feliciter egisse sentitis. Ideoq; validum te ingenio ac viribus audientes, per illam Indictionem Ducatum tibi credimus Retiarum: ut milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non parvam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tuâ creditur sollicitudine custodiri. Ita tamen, ut milites tibi commissi vivant cum provincialibus jure civili, nec insolescat animus qui se sentit armatum, quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis. Quos ideo constat appositos, ut intus vita felicior securâ libertate carpatur.*

Qua-

Quapropter nostro responde judicio, fide nobis & industriâ placiturus: ut nec gentiles sine discussione suscipias, nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatē siquidem rarius venitur armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Privilegia vero dignitatis tuæ nostris tibi jussionibus vindicabis. Sed & hæc Theoderici ad Servatum Rhætiarum Ducem extat epistola, *Decet te honorem quem geris nomine, moribus exhibere: ut per provinciam cui præsides, nullam fieri violentiam patiaris: sed totum cogatur ad justum unde nostrum floret imperium. Quapropter Maniarii supplicatione commoti, præsentibus te affamur oraculis, ut si reverâ mancipia ejus Breones irrationabiliter cognoveris abstulisse, qui militaribus officiis assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parêre despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram: quapropter omni proterviâ remotâ, quæ de præsumptione virtutis potest assumi postulata facies sine intermissione restitui. Ne per dilationis incommoda, eorum videatur supplex odisse victoriam.* Var. lib. 1. ep. 21.

Breones aut Briones qui fuerint, ex iis quæ sequuntur auctorum verbis quadantenus capimus: Fortunatus cum Augustam nominasset, hæc addit: *Quâ vicina sedent Breonum loca.* Fort. de vita S. Mart. lib. 4. Paulus Diaconus, *In regione quoque Brionum sanguis de nubibus fluxit, & intra Oeni* (sic legendum) *fluvii aquas rivulus cruoris emanavit.* Diac. edit. Aug. lib. 4. c. 4. Itaque consectarium eos inter Lycum & Oenum sitos. Gregorius Turonensis, *Brionas Italiæ castrum* appellavit, credo quod Italiæ Rhætiæ accensæ. Greg. de glor martyr. lib. 1. c. 42. A Freculpho *Ripariolibriones* inter gentes Aëtio contra Attilam auxiliares numerantur, ubi *Ripurioli Briones,* non dubiè restituendi, & ad eundem modum apud Jornandem *Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò jam in numero auxiliatorum exquisiti,* lego *Riparioli, Briones.* Frec. tom. 2. lib. 5. c. 14. Jorn. de reb. Get.

508 Anno DVIII. Bojos Theodone Duce irruptionem in Vindeliciam quæ inter Lycum & Oenum fecisse, atque ejus multò maximam partem ejectis Romanis occupasse; Aventinus annotavit: Sed expeditionis consilia, aggressionem, progressionem, & denique exitum satius ex illius annalibus hauriri, quam ad ipsius præscriptum hîc pertexere, nam mihi quidem Q. Scęvulæ apud Valerium perplacet sententia, *Ita sibi credi oportere, si & alii idem asseverassent: quoniam unius testimonio aliquem credere pessimi esset exempli.* Val. lib. 4. c. 1. Ad quam rationem cum me expendi non nolim, tum ego vicissim non unum Aventinum, sed omnes historiarum scriptores qui res suâ memoriâ multis temporum spatiis anteriores sine vade, sine teste proferunt, soleo expendere: Vt enim ipsis fides constiterit fieri fortasse potest, ut ipsi nobis constare faciant, neuti-

quam potest. Nec is tunc rerum temporumque cursus fuit, ut Gothos, quorum res agebatur, inultos à Bojis lacessitos facile credendum, quin si quis hujus quidquam persuadere voluerit, locupletum & gravium testium auctoritate evincat oportet. Anno DXVIII. Anastasius Imperator Constan- 518
tinopoli fulmine ictus periit, atque Justinum successorem habuit. Anno DXX. Aventinus Boici belli eventa nar- 520
rare pergit, Legiones Romanas internecione in campis Perilachis cæsas, Augustam Vindelicorum eversam & solo æquatam esse: Neque verò nostram hanc, sed commentitiam illam alteram ad Isaræ & Loisæ confluentes, quam quâ facilitate inaniter architectari, eâdem, cum libitum, è rerum naturâ evellere potuit: Voluisse, est, cur patriæ quodammodo nomine gratias habeam. Rex Theodericus anno DXXVI. rebus huma- 526
nis exemptus, Athalarico ex filiâ Amalasuentâ nepote, admodum puero herede destinato. Multæ & magnæ Theoderici virtutes enituere, sed liventibus interdum vitiorum maculis fuscatæ. Animus in homine Gothico priscæ Romanæ magnitudinis capax, ac gloriæ oppidò avidus: ergo & veteris splendoris ædificia cum curâ servavit, restituit, & ad eorum imitationem nova, quâ per sæculi barbariem licuit, instituit, verè opinatus, quod quodam loco scripsit, laudem esse temporum, reparationem urbium vetustarum. Totius præterea regni constitutionem ad eam, quæ sub Imperatoribus fuit, formam proximè attemperavit, quippe qui se Imperatorum in Italiâ vices tamquam beneficiario jure agere videri vellet. In præcipuis urbibus Curiales, atq; antiqua magistratuum nomina Duumviros & Quinquennales, item Defensores sive Syndicos retinuit, quod ex duobus capitibus edicti ab illo propositi cognitum, observatione dignum existimavimus. Athalaricus sub regni initia Osum an Osvinum Comitem Dalmatiæ simul & Suaviæ præfecit: nonnulli Cassiodori codices Sueniciam habent, quidam Saviam, quæ Pannoniæ pars, probabiliter corrigunt; sed est apud Jornandem locus, qui priorem lectionem juvet, *Dalmatiis Suevia vicina erat, nec à Pannoniis multum distabat, præsertim ubi Gothi residebant*, quo incredibilis Sueviæ amplitudo datur intelligi. Anno postero DXXVII. Justinianus Impera- 527
tor, ille Juris quo hodie utimur conditor, Justino avunculo successit. Athalaricum Theodahatus, Amalasuentæ dignatus conjugio, in Italiæ regno anno DXXXIV. subsequu- 534
tus. Extant nummi argentei, in quibus D. N. JUSTINIANUS. AUG. hinc scriptus, inde D. N. ATHALARICUS. REX. atq; etiam D.N. THEODAHATUS. REX. ii, quod innuimus, Gothos Imperatorum majestatem comiter conser-

Cass. Var. lib. 1. ep. 28.

Edict. Theod. c. 52. 53

Cass. Var. lib. 9. ep. 8. 9. Jorn. de reb. Get.

conservasse, testimonio sunt. Ad hæc quidem tempora usq;, quod enim postea Gothis à Justiniano bellum illatum, quodque hunc Theodahatum inprimis, dein quinque qui ordine successere Reges exercuit, neque nisi regno exciso, gente subactâ constitit, omnia obsequii & reverentiæ juxta atque amicitiæ vincula dsirupit. Vitiges, Theodahato, interfecto regnum anno
536 DXXXVI. auspicatus. Ildobaldus DXL. Araricus, & mox
540 Totilas DXLI. Omnium ultimus Teias DLII. cujus prope-
541 modum morte bellum per annos circiter XVIII. variâ fortunâ
552 continenter gestum, finitum est. Romani Belisario potissimum & Narse ducib' usi, quorum priorem Germanum fuisse, Hubertus Giphanius juris scientiâ, omnique politioris litteraturæ laude clarus, nam hoc testimonium veritati, non amicitiæ damus, edito proximè de Justiniano comentario docuit, tum nominis notationē, tum multò magis Procopii auctoritatē sequut[9]. Teritur quorundam manibus epistola Justiniani Imp. nomine inscripta, quæ centū viginti Titiones sub hæc tempora, Gothicam Vandalicamque crudelitatem perosos, sponte sibi ipsis indicto exilio, Româ relictâ Vindelicos Rhætiosque petiisse narrat: Ejus nos exemplum post hos libros dedimus. Sed nemo quisquam tam obesæ naris, si attentius paullò inspiciat, quin supposititium foetum multis actutum indiciis deprehendat. Ego ex diplomate Philippi Mediolanensium principis, anno Christiano MCCCCXVIII. ad faciendam fabulæ fidem, uti fit perscripto, cognitum habeo, Titionum illustrem apud Insubres familiam esse, quæ antiquæ nobilitatis famam his originibus tueatur, ut jam inde neutiquam obscurum, in cujus gratiam mimus non satis concinnus sit excogitatus. Quem primi nominis Jurisconsulto cuidam imponere potuisse, impensè miror. Gothi interim Italici belli curâ præpediti, transalpinis provinciis animum adjicere non potuere: excusso itaque jugo, & dispulso qui prius coërcuerat timore, Alemannorum in Rhætiâ res valde invaluisse verisimile, neque mihi dubium tunc primum facultatem nactos, quod crebris prius excursionibus sæpe tentaverant, omnem fere, quæ cis Lycum provincia est, Germaniæ magnæ quodammodo prolato pomœrio, tanquam vacuam possessionem occupasse, ratumque ad posteros Alemanniæ sive Sueviæ nomen transmisisse, Rhætico in eas iterum circa Curiam alpium angustias coacto, ex quibus olim prodiisse proditum. Idem de Bojis ultra Lycum, probabilius aliquantò quam quod Aventinus scripsit, opinari non pigeat, usq; adeo, donec certorum auctorum fide de opinione deducar. Rem equidem in controversiam nemo vocet, de temporis ratione leviter fortasse possit ambigi. Huc spectat, quod Paulus Diaconus habet, *Inter hanc* (Liguriam) *&* Paul. lib. 2. c. 15. edit. Aug.

Sueviam,

Sueviam, hoc est, Alemannorum patriam, quæ versus Septentrionem est posita, duæ provinciæ: id est, Rhætia prima & Rhætia secunda intra alpes consistũt, in quib' propriè Rhæti habitare noscuntur. Item, *Noricorum siquidem provincia* (Rhætiæ partem, quæ ultra Lycum est, Norici etiam nomine complectitur) *quam Bajoariorum popul' inhabitat, habet ab Oriente Pannoniam, ab Occidente Sueviam, à meridie Italiam, ab Aquilonis verò parte Danubii fluenta.* Eginhartus in Caroli vitâ, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Bajoarios ab Alemannis dividit.* Cum jam antea ex Jornande cognoverimus, Suevos istos & Bojos in Germania magnâ sic confines coluisse, ut Suevi occidentem solem versus, Boji ad Orientem vergerent, hinc intelligimus superato Danubio Romanas provincias eodem servato plagarum discrimine divisisse; quod & deinceps ad hoc ævi, per annos amplius mille, tenuit. Quantumvis autem Augustam coloniam Alemannis, à quibus undecumque cingeretur, obnoxiam fuisse vix negandum, mores tamen dedisse quam accepisse magis credam, nam profectò hos mansuefactos, illam non efferatam videmus: Idcirco quæ de gentis barbarie Agathias, quæ alii retulere, ut aliena prætereo. Franci porrò ad omnem prolatandi imperii occasionem parati, Alemannorum spem diutius luxuriare non passi, Gothorum auxiliis destitutos opportunè aggressi, armis brevi universos subegere. Agathias hunc in modum de Theodeberto Theoderici F. Francorum Rege verba facit, *Paterno suscepto jam regno, & Alemannos bello prostravit, & gentes alias viciniores pervicit, nam & audacissimus erat, & turbulentissimus, ac præter modum cupidus discrimen omne adibat.* Distinctius postea, cum rationem, quâ Alemanni in Theoderici Gothorum Regis potestatem venissent, indicasset, hæc subjungit, uti scilicet à rudi interprete incultè admodum & horridè reddita, *Vbi verò is humanis excessit, & Justinian' Romanorum Imperator & Gothi bella inter se vel acerrima gererent, Gothi ipsi, cum Francis interea adulando gererent morem, & enixè quavis arte machinarentur, ut amicos hos sibi & benevolos conciliarent, quam maximè vel ex aliis pluribus suis ejecti sunt locis: Jamq; Alemannorum gentem reliquerant, nam undequaque cogendas sibi tunc vires esse existimabant, & subditos omnes, quos supervacaneos ducerent & nil opportunos, mox omittendos, perinde haud quaquam de imperio & gloriâ decertaturi, proque ipsâ Italiâ, ne ad internecionem deperderentur, propulsaturi discrimen: Vnde cum futuri temporis periculum animo percepissent, voluntariam fecerant necessitatem. Sic itaque Alemannorum gentem per Gothos dimissam, Theodebertus in deditionem accepit. Quo mortuo (ut supra jam diximus) ad Theodebaldum*

lib. 3. c. 29.

Agath. lib. 1.

baldum filium cum cæteris & hi simul in potestatem cessere. Nec ulterius in hoc senticeto progredi fert animus. Eâdem operâ Augusta, quæ per annos à colonicâ deducta circiter quingentos quinquaginta Romanis & Gothis paruisset, sub Francorum imperium ditionemque recidit. Quam ab initio usque istius scriptionis propositam metam quoniam semel attigimus, cursum sistimus. Non ignari, pleraque popularius tradi potuisse, si quæ verisimilia & probabilia nos arbitrari, suspicari, conjecturis assequi, sæpenumerò testati, pro compertis afferre, plausibiles quorundam exemplo fabulas recipere, & scriptorum verbis, quæ orationem identidem intersecant, abstinere, perpetuoq; sermone uti maluissemus. Sed neque vulgi auram captare didicimus, neque ingenii & doctrinæ lumina ostentare nostrum est; si in argumento difficili &, verè dicam, aliis sive incuriâ, sive contemptu, sive quod vero maximè simile honestissimumque videtur, successus desperatione intentato, paucis meliorum probamur, si omnes fidei & pudoris, quibus locupletum testium verbis identidem allatis, relictisque in medio suspicionum caussis abundè consultum, aliquæ diligentiæ & laboris rationes constabunt, satis superque habituri sumus. Si quis verò plura, certiora, meliora denique, aut cultiora saltem & elaborata magis afferet, adeò non ægrè laturi, ut hoc quidem unum omnis in hos libros collatæ operæ præmium flagitemus.

VETV-

VETVSTORVM ALIQVOT SCRIPTORVM
TESTIMONIA,
QVÆ
IN HIS LIBRIS SIVE SEQVVTI SVMVS, SIVE REIECIMVS;
VISVM SVBIVNGERE, VT EO LECTORI FIDES CONSTARET CERTIOR.

LIBRO tertio usi auctoritate Itinerarii Antonini Augusti, itinerum nonnullorum particulas attulimus, quæ nunc damus integra, cum alias rationes sequuti, tum unam inprimis, ut quod tunc diximus appareret, in inscriptionibus itinerum, quæ Augustam attingunt, ejus nominatim rationem habitam. Lectionem in magnâ codicum varietate illam reddidimus, quam probissimam credidimus.

I

DE PANNONIIS IN GALLIAS PER MEDITERRANEA LOCA, ID EST, A SIRMIO PER SOPIANAS TREVIROS USQUE.

A SIRMIO LAURIACO M. P.* CCCCXXXVII. *CCCCXXXXII.
AUGUSTA VINDELIC. M. P.* CCXVI. *CCIX.
AD FINES M. P.* CXXXVI. *CXXXVII.
AD TREVIROS M. P.* CCXXXI. *CXCI.

Ulmos M. P. XXVI. Pannonia inferior.
Cibalis M. P. XXIIII.
Mursa M. P. XXII.
Antianis M. P. XXIIII.
Sopianis M. P. XXX.
Limusa M. P. XXII.
Cilicenis M. P. XVI.
Valco M. P. XXVIII.
Mogettana M. P. XXX.
Sabaria M. P. XXXVI. Pannonia superior.
Scarabantia M. P. XXXIIII.
Moteno M. P. XII.
Vindobona M. P. XXII. Al. XXV.
Comagenis M. P. XXIIII.
Cetio M. P. XXIIII.
Arlape M. P. XXII. Noricum.
Laco Felice M. P. XXVI.
LAURIACO M. P. XX.
Ovilabis M. P. XXVI.
Laviaco M. P. XXXII.
Iuvavia M. P. XXVIII.
Bedajo M. P. XXXVI.
Ponte Oeni M. P. XVIII.
Isinisca M. P. XX. Vindelicia.

Ambra M. P. XXII.
AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII.
Rostro Nemavia M. P. XV. Al. *XXV.*
Camboduno M. P. XXXII.
Rhætiæ. *Vemania M. P. XVI.*
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
AD FINES M. P. XX.
Gallia Maxima Sequanorum. *Vindones Leg.' M. P. XXX.*
Arialbino M. P. XXIII. Al. *XXVI.*
Monte Brisiaco M. P. XXX.
Argentorato M. P. XXXVIII.
Tabernis M. P. XIIII.
Decempagis M. P. XX.
Belgica prima. *Divodoro M. P. XX.*
TREVIROS M. P. XVI. Al. *XIII.*

ITEM PER RIPAM PANNONIÆ A TAVRVNO IN GALLIAS AD LEG. XXX.

*DCXXVIII. *A TAVRVNO LAVRIACO M. P.* * DLXXXVII.
*CCXXIII *INDE AVGVSTA VINDELICVM M. P.* * CCXXI.
*CCCXXXIII. *ARGENTORATO M. P.* * CCCXXII.
*CXLI. *AD LEG. M. P.* * CXL. *SIC A TAVRVNO,*

Ritti. M. P. XXXIII.
Pannonia. *In medio Aciminci M. P. XXV.*
Cusi M. P. XXX. Al. *XXXIII.*
Bononia M. P. XVI.
Cucci M. P. XVI.
Cornaco M. P. XVI.
Teutiburgo M. P. XVI.
Mursa M. P. XVI.
Ad Novas & Aureo Monte.
Antianis M. P. XXIIII.
Valeria. *Altino, in medio Leg. M. P. XXV.*
Ad statuas, in medio Alisca, ad latus Ripa alta M. P. XXVIII. Al. *XXXVIII.*
Lussunio M. P. XVIII.
Anamantia, in medio Intercisa. M. P. XXVIIII.
Vetus Salina, in medio Matrica M. P. XXI.
Campona, in medio Aquinquo Leg. II. Adjut. M. P. XXIIII.
Lacu Felicis, in medio ...... M. P. XXXIII.
Crumero Asao, in medio Bregetione Leg. I. Adjut. M. P. XVIII.
Pannonia inferior. *Ad muros & ad statuas, in medio Arrabona M. P. XXX.*
Quadratus, in medio Flexo M. P. XXII.
Gerulata, in medio Carnunto M. P. XXX.
Leg. XIIII. Gem.
Æquinoctio & Ala nova, in medio Vindobona M. P. XXVIII.
Leg. X. Gem.

Comma-

Commagenis M. P. XXX.
Cetio M. P. XXX. Noricum.
Arlape M. P. XX.
Laco Felice M. P. XXV. Al. XXII.
LAVRIACO M. P. XXV. LEG. III.
Ovil.bis M. P. XVI.
Ioviaco M. P. XXVII.
Stanaco M. P. XVIII.
Bojoduro M. P. XX
Quintanis M. P. XXIIII. Rhætia secunda.
Augustis M. P. XX.
Regio M. P. XXIIII.
Abusina M. P. XX.
Vallato M. P. XVIII.
Sumuntorio M. P. XVI.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.
Guntia M. P. XXII.
Cæliomonte M. P. XVI.
Cambodune M. P. XIIII. Rhætia prima.
Vemania M. P. XV.
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
Finibus M. P. XX. Gallia Sequanic. Provinc.
Vitoduro M. P. XXII.
Vindonissa M. P. XXIII.
Rauracis M. P. XXVII.
Artalbino M. P. XVII.
Vruncis M. P. XXII.
Monte Brisiaco M. P. XXIII.
Helveto M. P. XXVIII. Germania prima.
ARGENTORATO M. P. XXIX.
Brocomago M. P. XX.
Concordia M. P. XVIII. Al. XX.
Noviomago M. P. XX.
Bingio M. P. XXV.
Antonaco M. P. XVII. Germania secunda.
Bodobrica M. P. XIX.
Bonna M. P. XXII.
COLONIA AGRIPPINA LEG.
Durnomago Leg. VII. Ala.
Burungo Leg. V. Ala.
Novesio Leg. V. Ala.
Celduba IX. Ala.
Calone Leg. IX. Ala.
Veterib. Leg. XXI.
Castra Vlpia Leg. XXX.
Burcinatio Leg. VI. Ala.
Aranatio Leg. X. Ala.

ITEM A LAVRIACO PER MEDIVM AVGVSTA VINDELICVM BRIGANTIAM M. P. * CCCXI. SIC, * CCCXII.

Noricum. *Ovilabis M. P, XXVI.*
Laviaco M. P. XXXII.
Iuvavia M. P. XXVIII.
Bedajo M. P. XXXII.
Ponte Oeni M. P. XVIII.
Vindelicia. *Isinisca. M. P. XX.*
Ambra M. P. XXXII.
AVGVSTA VINDELICVM. M. P. XXXVII.
Rostro Nemaviæ M. P. XXV.
Camboduno M. P. XXXIII.
Vemania M. P. XV.
BRIGANTIA. M. P. XIIII. Al. XXIIII.

ITEM AB AVGVSTA VINDELICVM VERONAM M. P. CCLXXII. SIC,

Abuzaco M. P. XXXVI.
Parthano M. P. XXX.
Veldidena M. P. XXX.
Vipiteno M. P. XXXVI.
Rhætia. *Sublavione M. P. XXXII.*
Endidejo M. P. XXIIII.
Tridento M. P. XXIIII.
Ad Palatium M. P. XXIIII.
VERONA M. P. XXXVI.

Libro itidem tertio, de fragmento historico, quod Martiam Legionem cæsam narrat, variè in utramque partem disputavimus. Ejus disputationis cum J. Lipsium judicem legissemus, hoc nos responso vir magnus per litteras honestavit: *Pseudo-Vellejana illa vidi. An ego dissentiam? primo oculo deprehendi falsum illud & vile metallum, quod miramur (imo non miramur, ut homo fuit) Lazium venditasse pro auro. Sed tu ad Lydium lapidem judicii affricuisti, sine blanditiá dico, accuratè & doctè. Nihil addo, nihil muto.* Quos præterea nostræ sententiæ subscriptores habeo, homines quantumvis doctos post Lipsium nominare abstineo. Lazius historiæ auctorem sive Cæsarem, sive Vellejum credidit; à se repertam jactat in pervetusto codice membraneo, litteris antiquissimis scriptam, hoc titulo.

Laz. Reip. Rom. lib. 1. c. 8 l. 2. c. 5. lib. 5. cap. 5. de migr. gentium lib. 8.

VELLEII EXCERPTA EX GALLICA HISTORIA

Flor. lib. 3. c. 11. Dum Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis Pop. Rom. accipit.

*Dum hæc circa Rhenum geruntur, in Noricorum finibus grave vulnus Romanus Populus * accepit. Quippe Germanorum gentes, * quod Rhatias occupaverant, non longe ab alpibus, tractu pari, patentibus campis, ubi duo rapidissimi amnes inter se confluunt, in ipsis * Noricis finibus, civitatem non quidem muro, sed vallo fossâq; cinxerunt, quam appellabant Cisara, ex nomine Deæ * Cisæ, quam religiosissimè colebant. Cujus templum quoque ex li-*

* accipit. Nam. * quæ, qui. * Norici. * Cizæ.

ex lignis barbarico rito constructum, posquam eo colonia * *Romanorum deducta est, inviolatum permansit, ac vetustate conlapsum, nomen colli servavit. Hanc* * *urbem Titus Annius Prætor, ad arcendas barbarorum excursiones, Cal. Sextil. exercitu circumvenit. Ad meridianam oppidi partē, quæ sola à continenti erat, Prætor ipse cum Legione Martiâ* * *operosissimè communivit. Ad Occidentem verò, qua barbarorum adventus erat, Avar Bogudis Regis filius, cum equitatu omni & auxiliaribus Macedonum copiis, inter flumen & vallum, loco castris parum amplo, infelici temeritate extra flumen consedit. Pulchra indoles, non minus Romanis quam Græcis litteris instructa. Igitur quinquagesimo nono die quam eo ventum est, quum is dies Deæ* * *Cisæ celeberrimus, ludum & lasciviam magis quam formidinem ostentaret, immanis barbarorum multitudo, ex proximis sylvis repente erumpens, ex improviso castra irrupit. Equitatum omnem, & quod miserius erat, auxilia sociorum delevit. Avar cum in hostium potestatem Regio habitu vivus venisset, pecudis more mactatur. Oppidani verò non minori fortunâ, sed majori virtute Prætorem in auxilium sociis properantem adoriuntur. Romani haud segniter resistunt. Duo principes oppidanorum,* * *Habino & Caccus in primis pugnantes cadunt. Et* * *jam inclinata res oppidanorum erat, ni maturassent auxilium ferre socii, in altera ripa jam victoria potiti. Denique coadunatis viribus castra irrumpunt. Prætorem, qui paullo altiorem tumulum frustra ceperat, Romana vi resistentem obtruncant. Legionem divinam, ut ne* * *nuncius superesset, funditus* * *delerunt. Verres solus Tribunus militum amne transmisso, in proximis paludibus se occultans, honestam mortem subterfugit. Nec multo post Siciliæ Proconsul immani avaritia turpem mortem promeruit.*

* Romana. * urbem Annius. * castra operiosissimè * Citæ apud barbaros celeberr. * Habbyno. * inclinata jam. * nuncius cladis. * deleant.

Sallust. Iug. Vallo fossaque mœnia circumvenit. Sall. Iug. Ea parte qua Regis adventus erat. Sal. Iug. litteris Græcis juxta ac Latinis doctissimè eruditus. Sall. Iug. Post dies quadraginta, quam eo ventum erat. Ib. quod is dies festus celebratusq; per omnem Africam ludū & lasciviam magis quam formidinem ostentabat. Sal. Catil. Mallius & Fæsulanus inprimis pugnantes cadunt. Liv. lib. 10. Deletam quoque ibi legionem, ita ut nuncius non superesset, quidam auctores sunt.

Notitiæ provinciarum utriusque imperii cum aliâs, tum libro sexto crebrò meminimus: Ea quoniam in illâ parte quæ de Occidentis Imperio est, res Rhæticas persæpe attingit, placuit singula loca ordine subscribere lectione hic etiam quam maximè probavimus expressâ.

Præfectus Prætorio Italiæ. Et infra, *Duces Duodecim.*

Limitis Mauritaniæ Cæsariensis. Limitis Tripolitani. Pannoniæ primæ, & Norici Ripensis. Pannoniæ secundæ. Valeriæ ripensis. Rhætiæ primæ & secundæ. Sequanicæ. Tractus Armoricani & Nervicani. Belgicæ secundæ. Germaniæ primæ. Britanniæ. Magontiacensis. Et infra,

Præsides triginta unus.

Per Illyricum quatuor, Dalmatiarum. Pañoniæ Primæ. Norici mediterranei. Norici Ripensis. Per Italiam septem, alpium Cottiarum. Rhætiæ primæ, Rhætiæ secundæ. Samnii. Valeriæ. Sardiniæ. Corsicæ. Per Africam duo. Mauritaniæ Sitifensis. Tripolitanæ. Per Hispanias quatuor, Tarraconensis. Carthaginensis. Tingitaniæ. Insularum Balearium. Per Gallias undecim, Alpium Maritimarum. Alpium Pœninarum & Grajarum. Maximæ Sequanorum. Aquitanicæ primæ. Aquitanicæ secundæ. Novempopulanæ. Narbonensis primæ. Narbonensis secundæ. Lugdunensis secundæ. Lugdunensis ter-

sis tertia. Lugdunensis Senonica. Per Britannias tres. Britannia prima. Britannia secunda. Flavia Cæsariensis. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Præfecti Prætorio Italiæ, Diœceses infrascriptæ.

Italia, Illyricum, Africa.

Provinciæ Italiæ decem & septem.

Venetia. Aemilia. Liguria. Flaminia & Piceni Annonarii. Tuscia & Vmbria. Piceni Suburbicarii. Campania. Sicilia. Apulia & Calabria. Lucania & Brutiorum. Alpium Cottiarum. Rhætia prima. Rhætia secunda. Samnii. Valeria. Sardinia. Corsica. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri peditum præsentalis, Comites militum infra scriptorum.

Italiæ. Africæ. Tingitaniæ. Tractus Argentoratensis. Britanniarum. Littoris Saxonici per Britannias.

Duces limitum infra scriptorum decem.

Mauritaniæ Cæsariensis. Tripolitani. Pannoniæ secundæ. Valeriæ ripensis. Pannoniæ primæ & Noriciripensis. Rhætiæ primæ & secundæ. Belgicæ secundæ. Germaniæ primæ. Britanniarum. Magontiacensis. Et infra.

Auxilia Palatina sexaginta quinque.

Augustæos & Augustanos scio alio quam ad res nostras trahi posse, ac fortasse plerumque deberi, sed ascripsi, quia & ad nostras poterant.

Cornuti Seniores.&c.* *Augustæi.* &c. *Rhæti.* &c.

Legiones Comitatenses triginta duæ.

Menapii seniores.&c. *Tertiani. sive tertia Italica.* &c. *Tertio Augustani.* &c. Et infra,

Intra Illyricum cum viro Spectabili Comite Illyrici.

Sagittarii Tungri &c. *Rhætii.* &c. Et infra,

Intra Africam cum Viro Spectabili Comite Africæ.

Celtæ Iuniores. &c. *Tertio Augustani.* &c. Et infra.

Sub dispositione Viri Illustris Comitis sacrarum largitionum. Et infra,

Rationales.

Rationalis Summarum Pannoniæ secundæ, Dalmatiæ & Saviæ. Rationalis Summarum Pannoniæ primæ, Valeriæ, Norici mediterranei & ripensis. Rationalis Summarum Italiæ. Rationalis Summarum urbis Romæ. Rationalis Summarum trium provinciarum, id est, Siciliæ, Sardiniæ & Corsicæ. Rationalis Summarum Africæ. Rationalis Summarum Numidiæ. Rationalis Summarum Hispaniæ. Rationalis Summarum quinque provin-

provinciarum. Rationalis Summarum Galliarum. Rationalis Summarum Britanniarum. Præpositus Thesaurorum Salonitarum Dalmatiæ. Præpositus Thesaurorum Sisciancrum Saviæ. Præpositus Thesaurorum Sabariensium Pannoniæ primæ. Præpositus Thesaurorum per Italiam Aquileja. Præpositus Thesaurorum Mediolanensium Liguriæ. Præpositus Thesaurorum urbis Romæ. Præpositus Thesaurorum Augustæ Vindelicensis Rhætiæ secundæ. Præpositus Thesaurorum per Gallias Lugdunenses. Præpositus Thesaurorum Arelatensium. Præpositus Thesaurorum Nemausensium. Præpositus Thesaurorum Trevirorum. Præpositus Thesaurorum Augustensium in Britanniis. Et infra,

Sub dispositone Viri Spectabilis Ducis Pannoniæ secundæ Ripariensis sive Saviæ.

Cuneus equitum Scutariorum. &c. *Auxilia Augustensia contra Bononiam in barbarico in castello Onagrino.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Provinciæ Rhætiæ primæ & secundæ.

Equites Stablesiani seniores, Augustanis. Equites Stablesiani juniores, Ponte Oeni, nunc Febianis. Equites Stablesiani juniores, Sumuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis superioris, Castra Regina, nunc Vallato. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis superioris deputatæ ripæ primæ, Sumuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ pro parte mediâ, prætendentis à Vemaniâ Cassiliacum usque, Cambodunο. Præfectus militum Ursariensium, Guntiæ. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transvectioni specierum deputatæ, Foetibus. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transvectioni specierum deputatæ, Teriolis. Præfectus Alæ primæ Flaviæ Rhætorum, Quintanis. Tribunus Cohortis novæ Batavorum, Batavis. Tribunus Cohortis Tertiæ Brittonum, Abusina. Præfectus Alæ secundæ Valeriæ Singularis, Vallato. Tribunus Cohortis sextæ Valeriæ Rhætorum, Venaxamadoro. Tribunus Cohortis primæ Herculeæ Rhætorum, Parroduno. Tribunus Cohortis quintæ Valeriæ Phrygum, Pinianis. Tribunus Cohortis Tertiæ Herculeæ Pannoniorum, Cælio, Tribunus Gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis. Præfectus numeri Barcariorum, Confluentibus sive Brigantiæ. Præfectus Alæ secundæ Valeriæ Sequanorum, Vemaniæ. Tribunus Cohortis Herculeæ Pannoniorum, Arbore.*

* Al. Barbaricariorum.

Officium autem habet item Vir Spectabilis Dux, hoc modo.

Principem ex officiis Magistrorum militum præsentalium alternis annis. Numerarios duos, ex utrisque officiis præsentalibus singulos. Commentariensem ex utrisque officiis alternis annis. Adjutorem, Subadjuvam, Regerendarium. Singulares. Et reliquos officiales. Et infra.

Sub jurisdictione Viri Perfectissimi Præsidis Dalmatiæ. Provincia Dalmatia.

Officium autem habet hoc modo.

Principem ex eodem officio. Cornicularium. Tabularios duos. Commentariensem. Adjutorem. Ab actis. Subadjuvam. Exceptores, & reliquos cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam, sine annotatione clementiæ principalis. Cæteri Præsides ad similitudinem Præsidis Dalmatiæ officium habent.

Hæc a scriptum ..., ut apparet, quis modus Præsidialis cohortis Præsidum Rhætiæ primæ &

Ex No-

Rhætiæ secundæ fuerit, quādoquidem omnium Præsidum una eadem extitit ratio.

Ex Notitiâ Provinciarum Orientalis Imperii.

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Thracias. Et infra, *Legiones Comitatenses.*

Solenses seniores &c. *Augustenses.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Illyricum. Et infra, *Legiones Comitatenses VIII.*

Martii Constantes. &c. *Lancearii Augustenses.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Comitis rei militaris per Ægyptum.

Legio quinta Macedonica, Memphi.&c. *Ala quinta Rhatorum, Scenis Veteranorum.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Armeniæ.

Equites Sagittarii, Sabu, &c. *Ala prima Augusta Colonorum, Chiaca*, &c. *Cohors quarta Rhatorum, Analibæ.* &c.

Vulgo numerantur, *Sub dispositione Viri Illustris magistri militum Præsentalis*, inter *Auxilia Palatina, Vindices*, at And. Alciatus & Ant. Schonhovius, *Vindelici*, legerunt.

Libro præterea sexto laudavimus provinciarum libellum, Cujus hic repræsentamus inscriptionem, & quâ nobis usui est, initium.

LIBELLVS RROVINCIARVM ROMANARVM, IN QVO SVNT REGIONES VNDECIM, C. ET XIII. PROVINCIAS INTRA SE CONTINENTES.

Italia.
Gallia.
Africa.
Hispania.
Illyricum.
Thracia.
Asia.
Oriens.
Pontus.
Ægyptus.
Britannia.

Italiæ provinciæ XVII.

Campania, in quâ est Capua.

Tuscia cum Vmbriâ.
Aemilia.
Flaminia, in quâ est Ravenna.
Picenum.
Liguria, in quâ est Mediolanum.
Venetia cum Istris, in qua est Aquileja.
Alpes Cottia.
Samnium.
Apulia cum Calabriâ, in qua est Tarentum.
Brutia cum Lucaniâ.
Rhatia prima.
Rhatia secunda.
Sicilia.
Sardinia.
Corsica.
Alpes Graja. &c.

Diximus libro septimo, extare historiam vetustam D. Afræ & sociarum martyrum, quam *sub finem Rerum August. Vind.* daturi sumus; planè illustre ecclesiasticæ Augustanæ antiquitatis monumentum. Etsi eam, ut tempora & mores sunt, non omnes eodem interpretaturos modo satis prævideo; nobis tamen rerum fides præ vanis opinionum sequenda.

Significavimus quoque *in commentario ad Afræ acta*, alterius auctoris & ætatis videri, quæ mox de Narcisso sequuntur: At vera tamen esse, firmat Ecclesiæ Gerundinensis hodieq; auctoritas. Ibidemq; monuimus, ea, quæ de Afro & Dionysio subjecta, satis apparere inferioris ævi esse: Reliqua de XXV. martyribus ferro obtruncatis, antiquitatis opinionem melius tueri,

Libro octavo dissertum de epistolâ, sive privilegio ab Imp. Justiniano Titionum familiæ concesso: Cujus exemplum apud Jacobum Cujacium I. C. extat observationum libro 10. cap. 12. hunc in modum.

*FLAVIVS IVSTINIANVS CAES. IMP. * ALANICVS, GOTHICVS, ALANICVS, WANDALICVS, AFRICANVS, SEMPER AVG. NARSETI PATRICIO IN ITALIA S.*

* fort Anticus.

Mira ægritudine percepimus urbem nostram Romam superioribus temporibus exinanitam, desertam ac fere desolatam diutius perstitisse, ex eaque ad diversa orbis climata infinitas pæne illustres familias migrasse, Gothorum Wandalorumq; diram crudelitatem ac feram rabiem fugientes. Inter quos honestissima ac pernobilis Titionum familia, relicta urbe, in quâ permulta ante secula, in glorioso equestri ordine feliciter floruerat, ad exteras nationes fugere compulsa est. Ex eâ enim familia super centum & XX. capita ad Vindelicos Rhatiosq; migrarunt, malentes dura pati fortiter exilia, quam in patriâ cum hostibus Rom. Imp. propriis fruendo bonis, turpem & in*

* quas.

*& inhonestam servire servitutem. Volentes nos igitur tot calamitatibus & miseriis occurrere, gloriosissimum Belisarium patricium contra Gothos in Italiam expedivimus, ut per eum à tantâ servitute, captivitate & strage ipsam urbem ipsamq́ Italiam liberaremus. In eo autem conflictu quem apud Ravennam Belisarius cum Victige Gothorum Rege, * & in quo capto eodem Rege vivo victor extitit, strenuus fortis ac nobilis L. Galbinus Titio tribunum militum agens, fortiter dimicando gloriosè occubuit, tribus post se relictis filiis superstitibus, Aulo Anduatio, C. Tuberone, & L. Reiciardo, qui omnes sub ducatu tuo in Italiâ pro nobis ac Romano Imperio contra hostes nostros honestis stipendiis summâ fide militant. Quapropter cum nil clementius, nil decentius, nil gloriosius in principe exoptari possit, quam eorum habere rationẽ, ac justis eos & gratis prosequi favoribus, quorum parentes viriliter dimicando, pro imperio ac patriâ sanctissimè ceciderunt, cumq́ hi fratres ac eorum progenitores ab impiis Rom. Imp. hostibus spoliati sunt omni amplo eorum censu, quem in urbe & in Cenomanis, maximè Insubribus, Vercellen. Taurinis ac Liguribus per longa temporum spatia possidere soliti erant, volumus, mandamus ac jubemus, inquantum gratiam nostram cari pendis, ac nostrum zelas honorem, ut diligenti inquisitione factâ, eos in censu suo ac gentilitiis bonis instaures, nulla eorum habita ratione per quosvis occupentur, eosdemq́ fratres urbi, honoribus, dignitatibus, & equestri potissimum, in qua ab atavis proavisque summa cum laude claruerunt, restituas, in ædibusq́ suis, quovis remoto detentore, per te integrentur. Omnes enim, qui ab initio per vim possidendo iniqua faciunt fundamenta, per usum temporis non æquam adquirunt possessionem, nec & hi, qui ab eis actionem habent, nolumusq́ eosdem occupatores ulla præscriptione juvari, quamvis longissimi temporis, cui omnino derogamus, ac plenitudine potestatis nostræ derogatum esse volumus, ut iidem fratres ea fide & virtute quam à felicissimo parente traxerunt, nobis ac Rom. Imp. deserviant. Hanc igitur nostram voluntatem, ac potius justam ac meritam instaurationem inviolabiliter observari volumus, sub pœna librarum C. auri, imperialiq́ sigillo nostro muniri jussimus. Ex urbe nostra Constantinopolitana Id. Feb. Imperii nostri anno XXXVI. à natali Christiano DLXV.*

* Videtur deesse commisit, aut aliquid simile.

Justinianus.

Procopius,

ANTI-

ANTIQVA
QVÆ AVGVSTÆ VINDELICORVM EXTANT
MONVMENTA,
ET AD EA
MARCI VELSERI
MATTHÆI F. NOTÆ.

VIRO PERILLVSTRI
ET GENEROSO
MARCO FVGGERO
ANT. F.
KIRCHBERGÆ & VEISSENHORNI
DOMINO,

CÆSARI à Consiliis, Aug. Vind. II. VIRALI.

ATRIAM, Marce Fuggere, quam consilio & auctoritate sæpe juvisti, nominis tui splendore in hac suscepti operis parte ornari permittes. Est, cum scriptores magnorum virorum nomina tutelæ prætendunt: Ego si me mihi legendis patronis, quos in primo limine affatus sum, quin & rerum scriptarum scribendarumque argumento isto, parum cavisse suspicer, injurius videar adversus maximè cives meos, in quorum gratiam labor omnis, ut ut ceciderit, desudatus. Est, cum invidiæ placandæ: At hîc nunquam quidquam, quod invidiam aut speret aut metuat. Est, cum se gratos, uti ajunt, beneficium rependere profitentur: Me quid publicè, quid tibi privatim debeamus, non fugit, sed rerum caussarumq; lon-

 gè sim

gè ſim rudis & imperitus, ſi tantillam opellam referendæ ullà ex parte gratiæ valere confidam. Eſt denique illud p ſtremum quorundam genus, cum in eorum laudes, quibus libros inſcribunt, effuſi, æternandæ famæ ſpecie quodammodo obrepunt: Mihi nec fiducia ſulcare virtutum tuarum pelagus, quod enavigare quî queam? & ut ſit, perennitatem hinc promittere nullam equidem auſim, eam facta ipſa tua, atque litterarum ſimul claritas conciliabunt multo meritiſſimo, quando hanc primus in veſtram gentem laudem invexiſti, ut ſcribenda faceres, & verò ſcriberes facienda. Ad unam itaque, quam principe loco commemoravi, rationem revolutus, niſi fallum colorem fuco mentiri, & favoris aurulam per confictas ambages captare velim, fateri neceſſe habeo, me præterquam ut radios ex nominis tui ſplendore rebus noſtris immitterem, conſilium aliud non ſequutum eſſe, idq; cæteris ſcio faventibus omnibus, ut te etiam uno volente, humanitatis tuæ erit, quam obteſtor. Vale.

AVE

AVE LECTOR,

RELIQVIAS *Augustanarum antiquitatum antehac, nec civibus nostris invitis, dedimus: Jam vulgamus iterum, illis item spero probantibus. Quo bono iidem eadem? Magno, ne dubita. Versus ordo justis de caussis. Correcta ad fidem lapidum non pauca, quæ alienâ prius fide non fidè exscripta, quibusq; explicandis plurimum aliquando operæ frustra posuimus. Addita litterata nonnulla, vel incognita, vel irreperta antea, dies enim diem, si uspiam, hic docet; neq; nos terminum figimus, adjiciant posteri, quorum diligentiæ sors favebit, quidquid præterea eruent: Additum totum mutorum monumentorum genus. Siquidem ea tempus æquè ac litterata deterit & ambedit quotidie, nostræ in patriam pietatis erat, librorum saltem ope, qualia ipsi inspicimus, ad posteros transmittere. In notis detracta multa, adjecta, mutata. Detractæ primò variantes lectiones, sicubi de verâ, quæ non nisi una est, constaret: singularium dein litterarum, & reliquorum scribendi compendiorum interpretationes, quas in unum caput sub finem cogere visum aptius: observationes ad hoc vulgares & protritæ aliquot, nam quod tunc professi, nos mediâ die lucem illaturos, nunc minus placuit: denique pernecessariæ etiam aliæ, quoniam in libros rerum Augustanarum semel relatæ, iterandæ non erant. Adjecta contra, tum lapidum, quos nunc primum damus explicationes integræ, tum cæterarum interdum auctaria. Mutata, & in melius restituta, quæ mi-*

nus commodè exierant, nam neq; hoc dissimulo. Habes strictim caussas, editionis novæ quam innovatæ verius, multas, probas, tibi credo probatas. Superest, nos hoc quoque loco sanctè veneremur memoriam optimi principis Maximiliani I. Imp. Aug. cujus jussu bonam partem inscriptionum nostrarum Conradus Peutingerus, ante annos circiter XC. primum collegit, & ab interitu vindicavit: Ego, cum crebra Maximiliani in hanc urbem beneficia extiterint, istud profectò inter eximia numero, majus scilicet, quam ut humiles quædam mentes possint capere. Tu vale.

Ad D. Vdalrici.

Rerum Augustanarum libro IV. diximus copiosè tum de cono, tum de columnæ capitulo, cui conus insistit.

I. In hortis, qui è regione collegii societatis JESV.

i. O. M
aet E R N O
con S E R V A T O R I
c æ t e r i s q u e
dis. D E A B V S Q V E
huj V S. L O C I
. . . .
. . . . . P. P. R E T I E
uot O. C V M. S V I S
om N I B V S
susc. I I I. N O N A S
. . . . *d d*

Quidquid in his monumentis annorum prærosit injuria, nos quâ licet, ingenii reposituros beneficio, jam hinc à limine præmonemus: sic tamen, ut litterarũ species primo ostendat oculo, quid inter veterem purpuram, & novitium assutum pannum intersit, ne quis fucum vereatur. Diximus libro V. istud videri in Capitolio stetisse. Quod Deos Deasq; loci præter summum Jovem nominat, est à Romano exemplo, sic Manlius apud Livium, *Jupiter Opt. Max. Junoq; Regina, ac Minerva, cæteri Dii Deaq; qui Capitolium arcemq; incolitis.* Præsidis provinciæ Rhætiæ nomen abest, mensis itidem, & fortassis Consulum nomina quæ divinando restitui non potuere. Quod verò RETIE simplex E pro diphthongo Æ bis habet, fabrile procul dubio erratum, & sequioris sæculi indicium est.

Liv. lib. 6.

Ad portam D. Jacobi.

Hanc etiam tabulam ex Capitolio reliquam suspicamur, quod in eâ videatur expressus Jupiter sedens, & quidam ante illum supplicantium habitu. Sed id neminem fugiat, nos hujus generis suspiciones uti cogitantibus, in mentem venêre, verisimilitudinis causâ, haudquaquam ad necessitatem persuadendi afferre.

II. In

II. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. D. D. DEO SILVANO
TEMPL. CVM. SIGNO. VE
TVSTATE. CONLABSVM
SEXT. ATTONIVS. PRIVATVS
CIVES TREVER. IIIIII. VIR
AVGVSTALIS PECVNIA
SVA RESTITVIT.

Cives pro Civis antiquè. Trevirensis etiam quam Treverensis usitatius. Neque verò Attonius Treviris civis, Augustæ itidem civis esse, & honoribus fungi non potuit: retulimus inter inscriptiones peregrinas C. Valerii Mariani titulum, qui cum Tridenti & Brixiæ Decurio, Reip. Mantuanæ Curator fuerit, harum omnium urbium civem fuisse clarum est. De Silvani templo & Augustalibus, diximus libro V. rer. Augustan.

III. In Peutingerorum ædibus.

PLVTONI. ET
PROSERPIN
AE. FLAVIA
VENERIA.
BESSA. EX
VISV. AEDEM
D. S. P. V. S. L. M

Ex visu. est per visum monita. Meminimus hujus ædis libro V.
Ara sine litteris, proximis annis in collegio societatis JESV eruta. Eam in Plutonis & Proserpinæ æde stetisse, libro V. suspicati sumus.

IIII. In

IIII. In Peutingerorum ædibus.

MERCVRIO
CVIVS. SEDES. A. ÆRGO
SVNT
APPIVS CL. LATERANVS
XV. VIR. SACR. FAC
COS. DESIGN
LEG. AVG. PR. PR
LEG. III. ITAL
V. S. L. M.

Vide, quæ ad hanc inscript. observavimus libro V. & VI. In Appii nomine insolens character pro duplici P. est.

In ædibus Peuringerorum.

Hos

Apul. metam. lib. 10

Hoc signum quidam in templo, cujus proxima inscriptio meminit, stetisse non absurdè conjiciunt Mercurium se eodem quo, ille apud Apulejum, habitu, exceptis tantum pinnulis, prodit; *Adest luculentus puer nudus, nisi quod ephebica chlamyda sinistrum tegebat humerum: flavis crinibus usquequaque conspicuus: & inter comas ejus aureæ pinnulæ, cognatione simili sociata prominebant, quem caduceum & virgula Mercurium indicabant.* Virgulâ sinistrâ, nummarius sacculus dextrâ, id nimirum significant, quod apud Plautum est,

Plaut. Amphit.

Nam vos quidem id jam scitis, concessum & datum
Mihi ab Dis aliis, nuntiis præsim & lucro.

Gallus vigilantiam, quæ inprimis amica lucrum sectantibus. Hircus, sive quod Penelope Pana ex Mercurio in Hircum mutato conceperit, sive quod mercium involucra & crumenæ ex pellibus, sive genitalem vim, hircinæ salacitatis argumento, nam & Hermæ naturâ obscœnius excitatâ fingebantur, idque ad orationis vim & potestatem referebant. Usus est hujus lapidis testimonio Ant. Augustinus, in dialogis, quos de nummis antiquis patriâ, hoc est, Hispanâ linguâ scripsit.

Ant. Aug. dial. 5.

V. Prope forum & curiam.

MERCVRIO
AVG. SACRVM
M. BASSINIVS
VITALIS
V. S. L. M.

Audio inventam haud procul eo loco, ubi nunc visitur ante annos LX. Id quamquam antiquitus forum magnum coloniæ fuisse neutiquam opinemur, potuit esse forum aut piscarium, aut pistorium, aut holitorium, aut quodvis aliud; nam in foris fere cultus Mercurius, unde & nonnulla apud Græcos cognomina accepit. Augustus hic dicitur, quomodo in aliis lapidibus Juppiter, Neptunus, Mars & Apollo etiam Augusti, adulatione nimirum in Imperatores reflexâ.

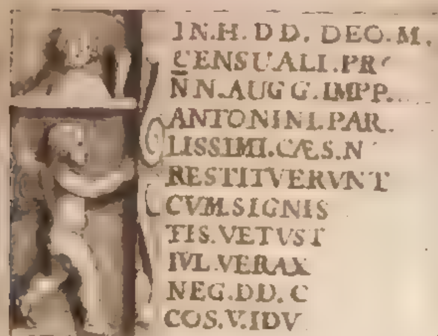
VI. Ad clivum, cui à foro nomen.

MERCVRIO
....
....

Neque ullæ præterea agnosci possunt litteræ. Id quidem cum ex his, tum ex iis quæ in agro Augustano extant, inscriptionibus apparet, Mercurium eximiè in hac viciniâ cultum: duabus præcipuè de caussis, quod mercaturæ, quodque viarum præses, cum ei & negotiatores, quorum magnus in provinciâ numerus, & qui quâcumque aliâ occasione hac iter haberent, sacra facerent. Indicio etiam epigramma Reginoburgi nuper effossum, quod quamvis extra Augustanos, intra Vindelicos tamen fines, eo libentius ascribam, quoniam ignotum antea Mercurii cognomen affert.

I N. H. DD. D E O. *Mercurio*
C E N S V A L. P R O. *Salute dd*
N̄ N̄ A V G G. I M P P. *Sept. seu. et*
A N T O N I N I. P A R TH. *max. et nobi*
L I S S I M I. C AE S. N. *sept. getae*
R E S T I T V E R V NT. *templum*
C V M. S I G N I *s. consump*
T I S. V E T V S *tate........et*
I V L. V E R A X...............
N E G. DD. C *llone. et libone*
C O S. V. I D. *Septembr*

Vnus & idem videtur lapis esse, quem *Ratisbonæ* effossum, & muro insertum Collegii S. J. *prope portam B. Petri*, nobilitate pariter ac eruditione Nobilissimus ibidem Juvenis nobiscum benignissimè communicavit:

Hunc ipsum verò lapidem (cujus etiam *Gruterus fol. LIV. inscriptione IV.* meminit) *P. Alexander à Wiltheim, S. J.* Vir rerum literarumque veterum diligentissimus, (quid enim cessemus fateri nomen Illius, per quem profecimus?) ut conjectura præsagiri potest, sic legit:

IN. *Honorem Domus. Divinæ.* D E O. *Mercurio*
C E N S V A L I. P R O. *Salute*
N̄N*ostrorum.* A V G G*ustorum. duarum.* I M P P*eratorum*
A N T O N I N I. P A R *thici. et. nobi*
L I S S I M I. C Æ S *aris.* N *ostri*
R E S T I T V E R V N T
C V M. S I G N I S. *et. ornamen*
T I S. V E T V S T *ate collapsis*
J V L *ius.* V E R A X
N E G *otiatores* DD*edicarunt.* C
C O S. V. I D V *s.*

Nec piget, Senis doctissimè eruditi, & in intelligēdis pensitandisq; antiquitati-

bus benè callidi, notas, ad familiares olim perſcriptas, (venia gratiaq; poſtulata) integras dare; ut bona agamus fide, & ſuum cuiq; tribuamus:

DOMVS DIVINA eſt familia Auguſta, quæ per adulationem omnibus ferè operibus dedicatis cuicunq; Deo inſerebatur; uti & Salus Impp.

MERCVRIO hoc opus dedicatum oportet, quia id fecere negotiatores, quorum ipſe præſes.

MERCVRIVS CENSVALIS dicitur, quia & cenſibus regendis & pendendis, & mercimoniis præerat. Cæterum hoc epitheton CENSVALIS nunquam Mercurio attributum reperitur, niſi in hoc lapide, quod rarum.

DVO AVGVSTI ſunt Antoninus Pius & Lucius Ælius, ejus frater; NOBILISSIMVS verò CÆSAR M. Aurelius Antoninus, Pii filius.

Opus, quòd RESTITVTVM eſt, debuit fuiſſe aliquod fanum Mercurii; idq; non inelegans, ſed SIGNIS ſeu ſtatuis & aliter ORNATVM.

Ex reſtituentibus unus eſt JVLIVS VERAX, alter latet: Fuere autem uterq; NEGOTIATORES ad Danubium alicubi, & probabiliter exactores cenſuum & vectigalium.

Eorum, qui opus reſtitutum dedicarunt, nomina deſunt: uti & CONSVLIS, ſub quo dedicatio facta; nec non etiam MENSIS.

IMAGINEM cum CLAVA non intelligo; non videtur HERCVLES. (fortè Deus Titanus, *aut Dea* Cila.*)*

Hactenus, in his ſtudiis, multi atq; celebrati nominis Wilthemius: Contulit autem, & compoſuit utramq; inſcriptionem Amicorum doctiſſimus (cui jam, præter ætatem, ſenile judicium eſt) ac ſingulas voces conſideratè atq; aptè junctis & alternis literis commiſit. In altera ſtatim linea S. nimirum PRO *Salute* non apparet in monumento amplius, neq; extitiſſe unquam ex eo tempore, ex quo fuit erutum, perſuaderi poteſt; cum litera O. in voce PRO directò reſpondeat M. in ſuperiore linea: In qua quia neque tum (ut vidit) aliquid amplius lectum fuit, quod ad integritatem MERCVRII vocis pertineret; quoniam lapis recta linea diſciſſus eſt. Sic in tertia rurſus literæ S. quod habetur in Velſerianis, nullum animadvertitur veſtigium; quod induxit Virum Nobiliſſimum, ut, cum fortè fidem haberet deſcriptoris diligentiæ, verba de Sept. Severo, & Antonino Caracalla & Geta filiis ejus, interpretatus fuerit. Pronum autem præterea id fuit credere, quoniam Severum PARTHICI cognomen, propter debellatos Parthos, meruiſſe ſcribit Spartianus; cui expeditioni interérat Antoninus, & poſtea loco patris triumphavit. Getam quoque milites CÆSAREM dixiſſe, idem auctor eſt. Sed appellatio DVORVM AVGG. rem ſuſpectam poterat facere, ſolus enim Severus Auguſti nomen geſſerat: Et quanquam Baſſianus nomen Auguſti acceperit aliquando à militibus, patre ægro pedibus; id intra paucos tamen dies depoſuiſſe rurſus intelligitur, cum ægerrimè tuliſſet pater, omnibus, qui filio actores ejus rei extiterant, graviter punitis. Idem ex cap. 20. Spartiani patet, ſolum Severum tenuiſſe Rempubl. cum Auguſti titulo. Quare nobis certum eſt & indubitatum, *L. Ælium Verum & M. Antoninum* hîc intelligendos eſſe; malumus enim cum Goltzio & pleriſquealiis, à quibus receſſionem quidem ſe facere profitetur Jul. Capitolinus, *Verum Marco* præponere. Nec ſilentii ſipario involvendum μνημονικὸν ἁμάρτημα, ſcribere Wilthemius pro-

procul dubio *M. Antoninum* voluit; hic enim primus est, qui consortem imperii *L. Ælium* fratrem habuit, simulq; Augustum appellavit. Sic Jul. Capitolinus in vita Marci, cap. 7: *Post excessum divi Pii* (Marcus) *à Senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designavit, quem* Lucium Aurelium Verum Commodum *appellavit, Cæsarem atq; Augustum dixit; atq; ex eo pariter cœperunt Rempub. regere. Tuncq; primum Romanum imperium* DVOS AVGG. *habere cœpit.* Deinde Marcus cognomen PARTHICI sortitus est. Julius cap. 8: *Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologesus paratum sub Pio, Marci & Veri tempore indixit.* Idem cap. 9: *Profligato autem bello uterq; PARTHICVS appellatus est.* Filius Marci fuit Commodus Antoninus, cap. 18. qui precibus Lucii CÆSAR appellatus est, cap. 12. Petiit præterea Lucius, ut filii Marci CÆSARES appellarentur. Pertinere autem ad *Marcum*, præter hæc reddunt insuper probabile, quod is legionem à se conditam ibi locorum habeat; quod multa alia, ad *Marcum* attinentia, monumenta his in terris inveniuntur. Sic Aventino teste, prope *Weilheim* ingens, in saltu, jacet lapis, cum inscriptione: M. ANTONINVS. IMPERATOR. AVGVSTVS. In penultima denique *CIlone*, exiguum & fallax litteræ I. vestigium est, & satis longè à C. remotum. Nec dubitamus, NEGOTIATORES fanum istud Mercurii (qui Græcis κερδῷος à lucro nimirum dicitur) ibi locorum restituisse; illorum enim lapides Augustani aliquoties meminere, & Augustæ multa hujuscemodi collegia esse potuisse, haud obscurè *Velserus* noster *lib. V. Rer. Aug. Vind. fol. 277.* indicat. Restat denique *caput*, quod ad latus expressum est cum *clava*; sed esto, sit illius Dei (inquit Amicus noster) quid *Mercurio* cum *clava*? Ego quidem nemini Deorum clavam appositam esse memini, præterquam *Herculi:* Jam verò cum Hercules lucri quoque præses fuerit, quid obstat, quin credam, placuisse mercatoribus Deum adjungere, qui idem cum Mercurio munus obibat? Sed responsum (ni fallor) in proclivi est, quod *Natalis Comes lib VII. Mythol. cap. 1.* reddidit: *Fama est*, ait, *post è Gigantibus victoriam* HERCVLEM *suam clavam* MERCVRIO, *cognomento Polygio consecrasse; quam dicunt fuisse ex oleastro, & repullulasse, actisque radicibus insignem arborem factam fuisse.* Verum ex hoc diverticulo in viam nunc revertimur.

VII. In domo quadam.

MARTI
CRISPVS. RAE
CI. FIL. V. S. L. M.

Incidit mentio inscriptionis illius, & ejus, quæ proximè sequitur lib. V.

VIII. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. DD.
DEO. MARTI
ET. VICTORIÆ
CONTVBERNI
VM. MARTICV
LTORVM POSVE
RVNT. V. S.
L L. M.

Contubernium dicitur contubernalium habitatio, ait Festus, *Contubernales* Fest. v.

Ii 2 autem

Contubernium & Contubernales, Veg. lib.2.c.10.

autem, *dicuntur à tabernis, quæ fiebant ex tabulis.* Vegetius videtur contubernium decem militum numero definire. At hîc paullo aliter accipio, pro corpore aut collegio, quod Martis colendi causâ coiret, pecuniam conferret.

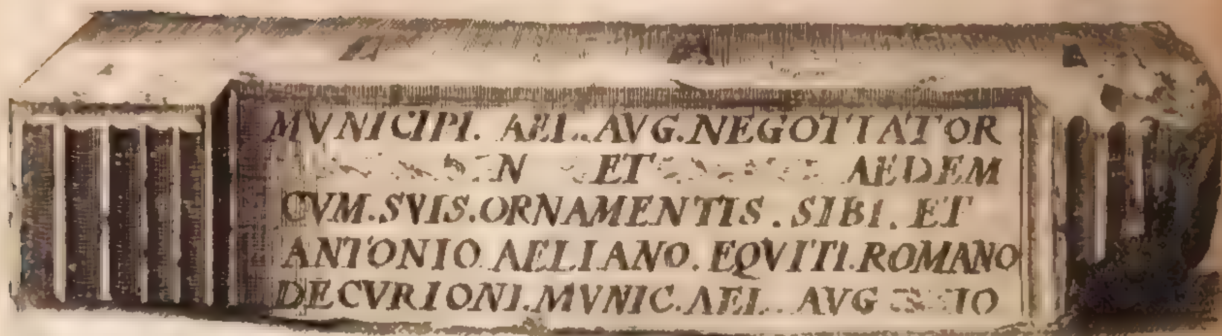
IX. In hortis, qui è regione sunt collegii societatis JESV, ibidem anno Christi MDL. effossa.

cETERIS ♃ DIIS
DEABVSQVE
OMNIBVS ♃
ADIVTORIVS
ROMANVS. D.M
V.S.L.L.M

Cic.act.5. in Ver.

Dei Deæve alicujus pluriumve nomina præcessere: sic Cicero in Verrem, post Jovem, Junonem & aliquos præterea nominatim invocatos, *Cæteros item Deos Deasque omnes imploro atque obtestor.* Diximus lib. V. Adjutorium Romanum Decurionem municipii videri fuisse, nam sic interpretor singulares litteras quæ ante versum ultimum.

X. In ædibus Peutingerorum.

Tac.hist. lib. 2.

Planum fecimus libro V. colonias (colonia enim certè Augusta) plerumque municipia dictas, & in eam sententiam optimorum auctorum testimonia multa adduximus, quibus etiam nunc Tacitum licet adjungere, qui uno orationis filo Placentiam coloniam , cives *municipale vulgus* appellat, quocirca lapidum auctoritate in re satis superque testatâ abstinemus. Eodem libro de sacris ædibus, de Decurionibus, de Equitibus loquuti, hanc ipsam inscriptionem laudavimus. Libro autem VI. de Aelio prænomine, quod Augustam ab Hadriano traxisse existimamus, disputavimus. Fragmentum ex æde esse, cujus nomen vetustatis injuriâ extritum, dubitationem non habet; si rectè conjecturam à columnis utrimque striatis capio, ipsius, hyperthyri pars.

Ad D. Vdalrici.

Vulgus Cisæ εἴδωλον interpretatur. Nostum de Cisâ libro III. multa dixerimus, an ejus tamen nominis Dea aliquando Augustæ culta fuerit, in medio reliquimus, neque item libro IV. de templo quidquam definire ausi. Hæc equinem imago Medusæ est, cujus se jam olim admonitum à Christophoro Veltero, qui Reginoburgi summæ ædis Præpositus graviora studia politioribus litteris condire solitus, Peutingerus in convivalibus retulit, & memini pæne geminam videre in Carpensibus hortis Romæ. Num ex Palladis æde aliqua, numve ex Capitolio nostro sit reliqua, quis certò statuat? Scio Gorgones multasq; præterea maniarum & larvarum species sepulchris etiam insculptas.

XI. In ædibus Canonici cujusdam.

p A R C I *s*.
S A C R *um*
C.........
C O S S I T I V S
P R I M V S
V. S. P
L. L. M

Veronæ lapis, LOCO. PVBLIC. DAT. DD. PARCIS. AVG. SACRVM. nec omnino primæ hujus fragmenti litteræ quatuor aliorsum trahi possunt.

XII. In ædibus Peutingerorum.

..... V R I .. S C ...
..... R I V I ......
V. S. L. L. M

Etsi præter ultimum versum, qui voti solutionem continet, nihil intelligo, vel eo tamen nomine, hoc & sequens fragmentum, inter sacra retuli.

XIII. In horto è regione collegii societatis Jesu.

....

....VS. OPTIO.....

....RAETERI.....

V. S. L. M

Optiones antiquitus Tribunorum, Centurionum & Decurionum quodammodo vicarii, *tamquàm adoptati eorum*, inquit Vegetius, *ab optando appellati.* Veg. lib. 2. c. 7.

XIIII. In episcopii atrio.

Libro

Libro V. rationes adduximus, quæ nobis persuadent, columnæ fragmentum ex basilicâ superesse.

XIV. In domo quadam privata.

....

....
DEC. MV*nicipi*
FRATRIS. EI*us*
FILIVS
HERES
L. D. D. D.

Nomen demortui periit, uti & ejus, qui titulum posuit: appâret autem priorem Decurionem municipii, deque patriâ rectè meritum, quippe cui locus sepulchri publicè datus, alterum ejus ex fratre nepotem & heredem fuisse. Quod Decreti à Decurionum ordine facti hîc mentio, visum collocare statim post ædium sacrarum & basilicæ monumenta.

XV. In ædibus Peutingerorum, illuc translata ex æde D. Nicolai, quæ ante urbis muros stetit.

PERPETVÆ. SECVRITATI
C. IVLIANIVS. IVLIVS. DEC. MVN
IIII. VIRALIS. SIBI. ET
SECVNDINAE. PERVINCAE
CONIVGI. CARISSIMAE
ERGA. SE. DILIGENTISSIMAE
FEMINAE. RARISSIMAE
SINGVLARIS. EXEMPLI
PVDICITIAE
QVAE. VIXIT. ANNOS. XXXXV.
MENSES. VII. DIES. XXI. ET
IVLIANIJS. IVLIO. IVNIORI. ET
IVCVNDO. ET IVSTO FILIJS
VIVIS. VIVOS. FECIT

C. Julianius Julius Quinquennalitius, hoc est, Censorius fuisse, aut Ædilicius, hoc est IIII. Vir Æditiliâ potestate functus videtur, uti dictum rerum Augustanarũ libro V. Diximus etiam in Comentario ad acta S. Afræ martyris, suspi-

cionem esse, pertinuisse ad Julianiorum gentem Julianam, quæ sub Diocletiano Christianitatis rea capitis Augustæ damnata; quod si sedet, Julianiam legemus rectius. Vivis vivos fecit, antiquum, sed non infrequens, est pro Vivus.

In ædibus Canonici custodis summi templi.

Dixi libro V. Duumvirorum videri imagines. Tametsi nomina intercidêre, conjecturæ caussas aliquas afferre possumus, quod duo sunt, & alter quidem manu jubentis gestu, quod togati, quod nescio quid chartaceum prætendunt, ordinis forte an decreta, quod pinea nux publicum coloniæ symbolum inter utrumque addita. quis enim id sibi sumeret privatus, aut in minori magistratu constitutus? Et quamquam hæc interdum eodem quo cupressus modo mortis indicium, quippe quæ semel excisa nunquam repullulet, in priorem tamē conjecturam nescio quomodo videor pronior. Eam loc' juvaret etiam, si lapidem ibi aut in viciniâ inventum constaret, coloniæ enim illic forum, & in foris illustrium virorum imagines, senatorum præsertim & oratorum, unde Licinius mathematicus apud Vitruvium Alabandeos insipientes esse judicatos ait, *quod in gymnasio eorum quæ sunt statuæ, omnes sunt caussas agentes, in foro autem discos tenentes, aut currentes seu pilâ ludentes.*

XVI. Anno Christi M D L X V I I. Ad D. Vdalrici, sub turre inventa.

PERPETVÆ. ME. SECVRIT. TIB
CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR
ARTIS. PVRPVRARIÆ. QVI VIXIT
ANNOS. LXXVI. SENILIÆ. LASCIVAE
CONIVGI. ET. CLAVDIAE. FORTVNENSI
ET. EPIGONO. APRO. FILIIS. VIVOS. VIVIS
FECIT.

Hanc inscriptionem, cum paucis quibusdam aliis, non vidi: interim in hac ausus facinus, quod in nullâ aliâ, cum exemplum, quod descripsi, haberet IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATORVM. ARTIS. PVRPVRARIÆ. inane additamentum audacter rescidi, & NEGOTIATOR. restitui, nam ut Cleuphas Sexvir Augustalis negotiatorum illius artis fuerit, nugæ. Adi, quæ libro VI. de Cleupha observavimus. Nec te conjugis & liberorum nomina, quæ nihil Judaicum sonant, sententiâ dimoveant, Agrippas, Berenices. Drusillas Regia ejus gentis familia habuit. Constantius negotiatores purpurarios qui Imp. deservirent, immunes esse jussit. Const. C. lib. 10. tit. 47. l. 7.

XVII. Ante ædes Peutingerorum.

....
....tRIBVno...........
.......E..................
CONSVLARES. HOnor. adept. et
ATINIAE GEMINAE..............
PEREGRINIVS. BELLICOsus. f. c
HOMINIBVS. BONIS

Præter quod libro V. diximus, nihil eruo: nam quod olim de procuratore Rhætiæ aliquo conjiciebam, nunc damno, & litteras RIBV, de tribuno opinor rectius accipio.

XVIII. In D. Vdalrici templo frustillatim effossa, anno MDXCI.

D. M. ET.
PERPETVAE. SE
cuRITATI. VICTO
riO. VICTORIANO
neGOTIATORI. Aug
...SCRETARIA....
..TVRARIAE. SI....
..CA. MATer.........
..VIXIT. ANn........
..C.....................

Quæ

Quæ assequi potui, restitui; reliqua mihi æquè cum ignotissimis ignota.

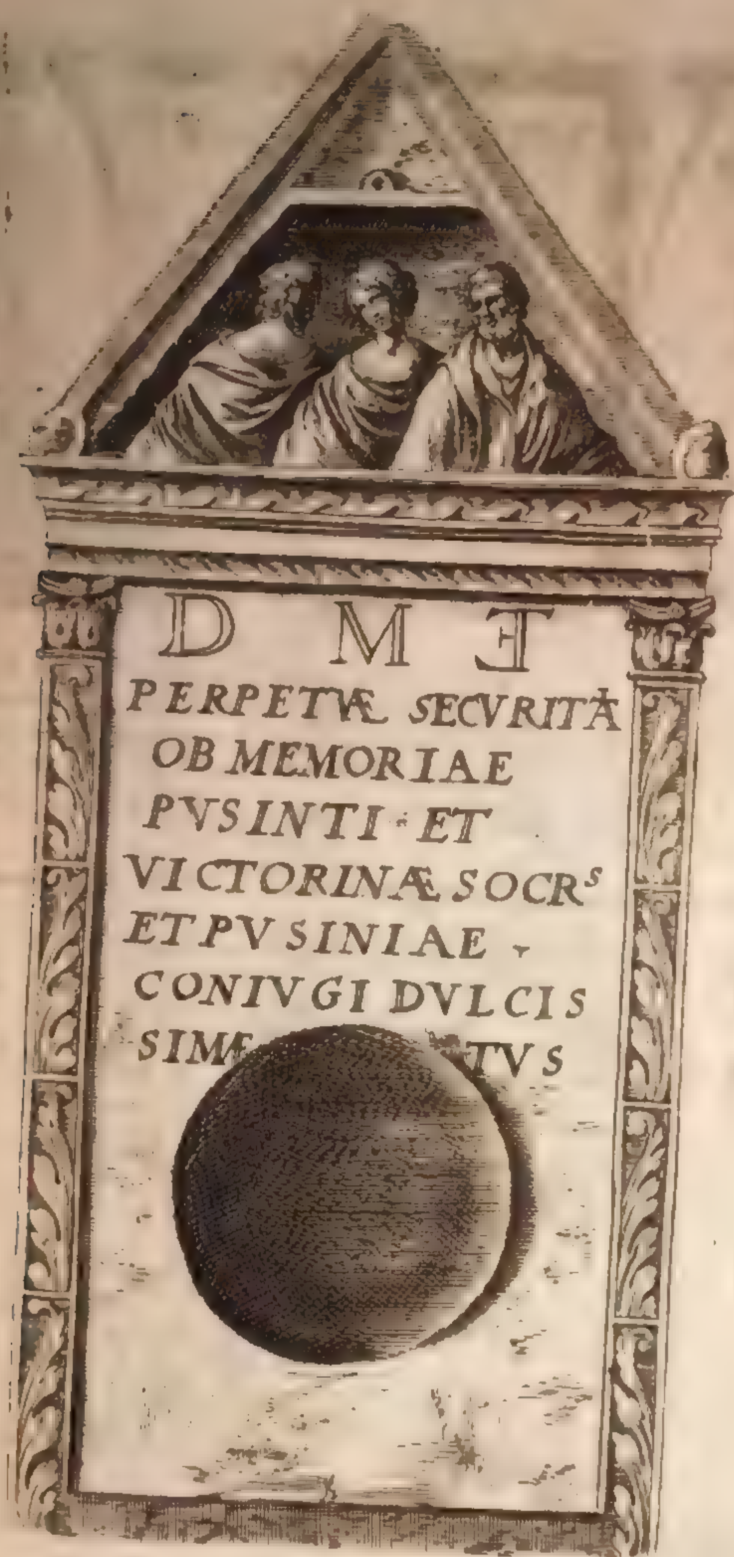
XIX. In turre S. Crucis, quâ hortum spectat.

IVL. VICTOR
NEGOTIATORI
QVONDAM. VESTIARIO.
TESTAMENTO. EJVS
IVLIVS. CLEMENS
AQVILIFER. LEG. III. ITAL
FRATER. EJVS.
F ♡ C
D D

Multa olim in hunc locum non necessaria scripsimus, ejus errore decepti, qui SPOLIATORI. pro NEGOTIATORI legerat, nunc liquent omnia. Aquilas præcipua inter Romana signa, singulas legionibus singulis fuisse, non monendum.

XX. In

XX. In Peutingerorum ædibus.

Pusinti,

Pusinti, Victorinæ & Pusiniæ imagines fastigium ostendit. OB. MEMORIÆ. & CONIVGI. sculptoris videtur error, pro MEMORIAM. & CONIVGIS.

XXI. Ad D. Vdalrici, sub Michaëlis archangeli ædiculâ.

Boni hæc ominis nomina, uti & quæ præteriere Victoris, Victoriani, Clementis, Victorinæ, atque ex sequentibus Constantini, Clementis, Fortunati. Eximia his deligendis Romanorum religio, in maximarum præsertim rerum initiis, quod dudum ex Cicerone & Festo observavimus. Sic est apud Tacitum in Capitolii restitutione sub Vespasiano, *Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis.*

Tac. hist. lib. 4.

XXII. In ædibus Peutingerorum.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRITATI
CRASSICIO
CONSTANTINO
INFANTI. DVL
CISSIMO. QVI
VIXIT. ANNOS. VII.
AELIVS. AELIANVS
ET CRASSICIA. VRSA
PARENTES. FACI
ENDVM. CVRAVERVNT

Notandum, Crassicium Constantinum alterum nomen à matre, neutrum à patre traxisse.

Ad pon-

Ad pontem viæ novæ mediæ.

Inceptas plebejasqu: quorundam fabulas nihil moramur : Hæc ex sepulchro tabula est, Infantis fortassis, nam eam cogitationem puerorum ludentium species injecit; nec tamen quidquam nimis affirmo, cum & aliæ explicationes locum habere queant. Secundus trochum credo manu jacit, trochum quippe Martialis pueris tribuit, eumque anulum orbi insertum habuisse ostendit, ut spectatores sono oblectaret, & obvios viâ decederent, admoneret,

Mart. lib. 14. ep. 148. 149.

Iste trochus pueris, at mihi cantus erit.
Garrulus in laxo cur anulus orbe vagatur?
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Vt eos admodum falli necesse sit, quibus trochus idem visus, quod
———— *torto volitans sub verbere turbo.*

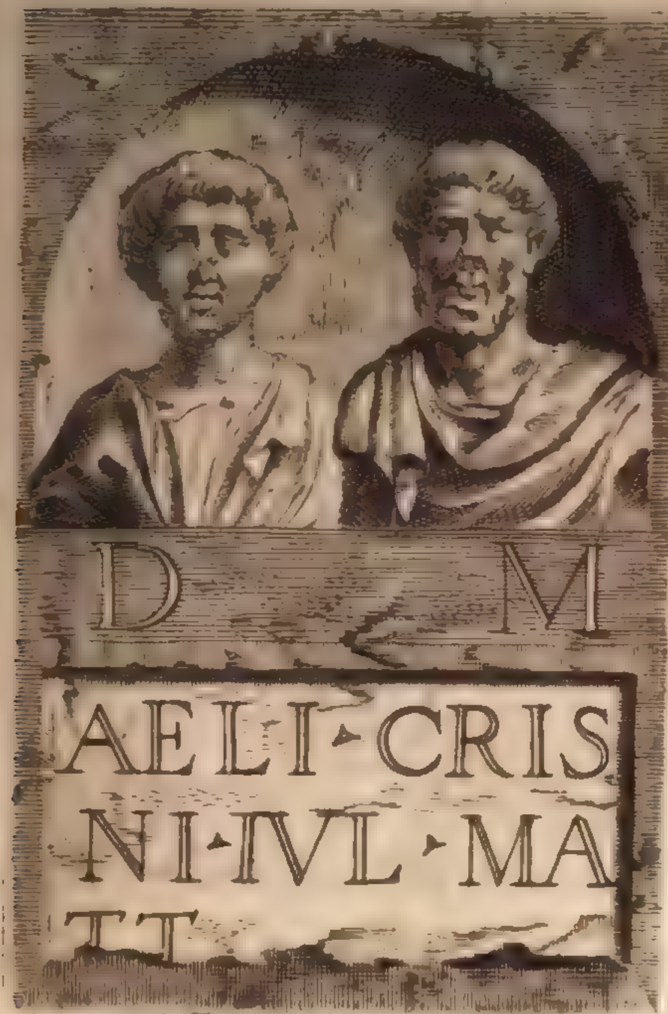
Virg. Aen. lib. 7.

XXIII. In horto quodam.

....
MATRI. PIENTISSIMAE
LVCRETIVS. CLEMENS
ET. FL. FORTVNATVS. FILI
FACIENDVM. CVRAVERVNT

Matris nomen abest, nec ei filiorum pietas ad memoriam profuit.

XXIIII. In Peutingerorum ædibus.

Iuliæ matris, quæ titulum posuit, & Aelii Crisni, cui positus, hæ effigies.

XXV. Vbi extet, nescio.

D. M
PERPETVAE
SECVRITATI. AVL
SILVANO. VETERANO
MIL. ITAL. MVL. V. P
IVL. PACON. V. CL. CAT
N. STA. CL. CA. CLEMENS
POSVIT

Vereor parum peritè descriptam, eò minus conjecturis licere volo.

XXVI. In Peutingerorum ædibus.

d. m.
ET. PERPETVÆ. SE
CVRITATI. TIB. AC
VTIANO. VRSACIO
VETERANO............
QVI. VIXIT. ANNOS....
VII. MENS. SEX. DIES
VIII. HOC. FACIENDV
M. CVRAVIT.........
LICIA. PIENTIA
....CONIVGI. BE
NE MERENTI
FECIT

Ex postremis notis, nihil cui acquiescam exsculpo, cætera, quâ legi possunt, clara sunt.

XXVII. In Peutingerorum ædibus.

D. M
....ARINI. MONTAN
EX. 7. VET. POMPEIVS
SALTVINVS. HERES
FACIENDVM. CVRA
EX. SS....N

Notum centurias à centurionum nomine dictas, Montanus ergo ex centuriâ Veturii alicujus miles. Vltimus versus sepulchri sumptum indicabat, sed numerorum notæ corruptæ.

XXVIII. In

XXVIII. In hortis V. Ill. Marci Fuggeri, reperta anno MDLXXXII. in Vindonis alveo.

D. M.
SEROTINI
ET. PISTAVCI
ISAVRICAE
IVL. STATV
TIANVS. ET
IVL. CONCESI
F. C.

An Isauricæ, sive legionis sive cohortis milites Serotinus & Pistaucus? Legionis primæ Isauricæ Sagittariæ nomen in lapide superesse ferunt.

XXIX Ad D. Joannis, in muro cœmeterii.

SVCCESSVS
ILVINI. F. EQ. AL
AVG....................
......STIP. XIIII.
VIXIT. ANN. XL

Successus Ilvini filius eques alaris (Alares enim à legionariis distinguit Vegetius) Augustâ. Notum patriam ablativo casu ostendi in lapidibus, eodem modo, quo Asconius de tribu scripsit: nisi cui eques alæ alicujus Augustæ aut Augustalis rectius. Veg. lib. 2. c. 1. Ascon. in 2. Ver.

In S. Otmari vico.

Aut Succeſſi, aut equitis alicujus alterius hæc effigies. Flores ſepulchris additi creberrimè, humanæ imbecillitatis argumento.

XXX. In ædibus privatis.

C L A V D I ...
L A V I A N ..
... H E R E D

Lapidis hoc fruſtum, uti & quæ ſequuntur duo, nihil valde memorabile continent.

XXXI. In domo privatâ.

....
.... A I ....
..... I L N I V S ....
... S. H̶E̶R. E X. H̶S̶. XI...

Heres etiam monumenti impenſam aſcripſit.

XXXII. In baſilicâ D. Virginis ad portam æream.

....
.. V E R E N. H̶E̶ R E ......
....

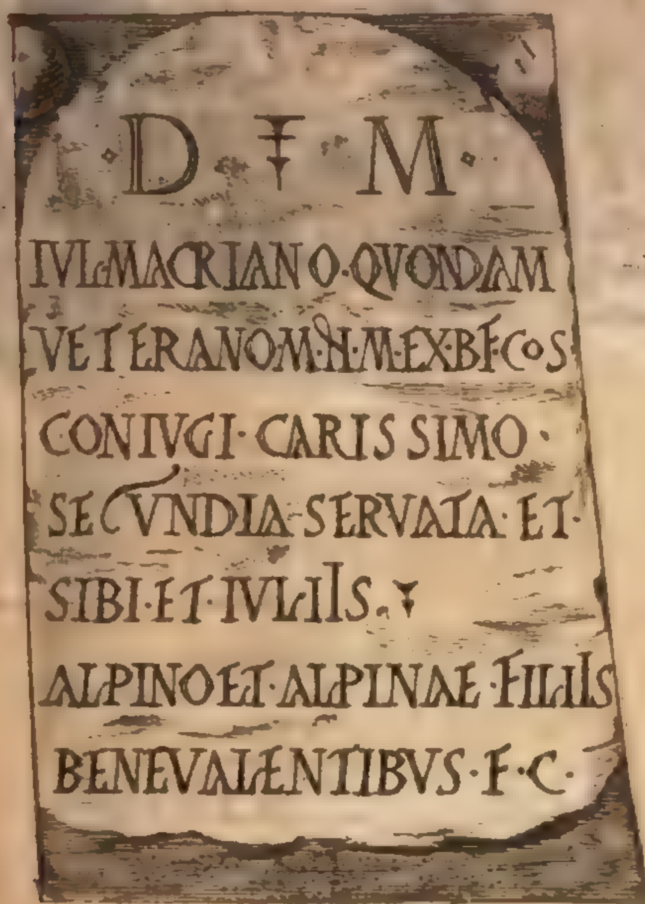
XXXIII.

XXXIII. Item in basilicâ D. Virginis.

C L. I V C A N AE
E X. T E S T. P. C L
M A T E R N I. P A
T R I S. F. I. S I L V I
N A. V X O R. E T
H E R E S. F. C
N. I. F. L

Silvina, uxor & heres P. Cl. Materni, ex mariti testamento fieri jussit, fierique curavit Cl. Jucanæ ejus filiæ; ut nos tamen exscribentis incuria non fefellerit. Postremæ notæ mihi non notæ.

XXXIIII. Ad D. Vdalrici

Litterarum informis species, quam proximè ad lapidis fidem exprimendam curavimus, à non optimo sæculo est. Implexæ secundi versus, Macrianũ missum honestâ missione significant, uti nos amicus noster Jo. Vivianus, à Lipsio doctus, monuit: Congruit, quod Exbeneficiarius Consulis, quia eo munere jam defunctus.

Tertul. de fuga in persec. Cujac. in nov. 13.

functus. De Beneficiariis quæ Vegetius, quæ alii, in promptu sunt. Sed & diversus à vulgato ejus verbi usus interdum fuisse videtur, nam Tertullianus matrices Beneficiariorum & Curiosorum nominat, in quibus descripti tabernarii, lanii, fures balnearum, aleones & lenones: Itaque Cujacius Beneficiarios & Curiosos pro delatoribus accipit.

E regione prioris inscriptionis.

Hæc ipsa Macriani opinor imago; manu fortassis indicem convolutum tenet, quem matricem Tertullianus dixit. Lapidi ad dextrum latus, à pictore non expressum, rosæ insculptæ, conditioni humanæ vitæ testandæ.

XXXV. In privatâ domo.

M A T I D *iae*
D I V A E. M A T I *diae*
a V G. F I L. D I *uae*
M A R C I A N A *e. aug*
ne P T I. D I V I. *tra*
ia N I. A B N E *pti*
D I V A E. S A B *inae*
hadr. aug. S O *rori*

Metidia,

Matidia, soror Sabinæ Hadriani uxoris, ex hoc & aliis lapidibus. Sabinam Trajani neptem per sororem vocat Spartianus, ἀδελφιδῆν Dio & Zonaras. Hinc creditum, Matidiam & Sabinam ex Trajani sorore natas. Quod, cum Matidiæ duæ fuerint, de majori verum est, de minori & Sabinâ sorore, minimè. Quin Sabinam & alteram Matidiam, cui basis posita, doceo prioris Matidiæ filias, Marcianæ Trajani sororis neptes fuisse, hoc modo,

Trajanus Aug. Maritus = Marciana Aug.

Maritus = Matidia Aug.

Hadrianus Aug = Sabina Aug. Matidia.

Si ista Spartiani quoque mens, novi enim, qui nepotes ex fratre aut sorore, non pro fratris sororisve filiis, quod vulgo fit, sed pro horum nepotibus accipiant, neque se omnino aliter in probatis auctoribus observare potuisse scribant; si hæc ergo Spartiani & Græcorum mens, bene est, sin diversa, dicam clarè, erravere. Certè ex ipso Spartiano facilè colligo, Hadriani socrum Marcianam non fuisse. Cum multa civiliter ab Hadriano erga amicos acta enumerasset, subjungit, *Omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit ludis gladiatoriis, cæterisque officiis.* Ea sive de socru vivâ capimus, quam honoribus in gladiatoriis spectaculis à genero affectam, argumento æquabilitatis *ad privati hominis modum* est consentiens, ut cætera officia, officia sint quæ in quotidianam vitam cadunt: sive quod viris magnis placere video, funebre munus, & officia mortuorum memoriæ debita interpretamur rectius, utrumvis non nisi Hadriano imperante contigit. At Marciana jam antea defuncta & in Divas relata, quod arcus Anconæ Trajano Trib. Pot. XVIII. positus ostendit, DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. Aug. Hadriani ergo nequaquam socrus, & quod consequitur, Sabina Sabinæque soror, ejus neutiquam filiæ. Ista per ambages. Rectà idem conficit lapis Suessanus, MATIDIAE. AVG. FIL. DIVAE. MARCIANAE. AVG. NEPTI. DIVAE. SABINAE. AVG. SORORI. An obscurè Matidia Augustæ filia, Marcianæ non filia, sed neptis? Illud obscurius, cujus Augustæ filia, nisi hunc scrupulum marmor nostrum eximeret, in quo litterarum reliquiæ satis ostendunt Matidiam Matidiâ natam; & extant nummi, MATIDIA. AVG. DIVAE. MARCIANAE. F. qui ad majorem Matidiam pertinent. Illa enim Augusta, & post mortem Diva dicta. An minor iisdem honoribus aucta, ambigo, neque puto. De majori etiam accipio Spartiani locum, *Post hoc Antiochiâ digressus est, ad inspiciendas reliquias Trajani, quas Tatianus, Plotina & Matidia deferebant.* Minorem Sabinæ superfuisse dicamus oportet, si hic titulus vivæ statutus, quod mihi verisimile. Trajani abneptem timidè ascripsi, coactus spatio lapidis, DIVI prænomine, & NI terminatione. Ut semel omnia dicam, suspicor Marcianæ aut Matidiæ majoris maritos (quorum neque nomina neque nobis stemmata nota) aliquo modo ad Trajanum pertinuisse, inde abneptem dictam Matidiam minorem. Quamquam sæpe à naturæ vinculis ad ambitionem discessum, ideoque variatum. Exemplum in Severo, cui visum in Marci familiam transire: Is in lapidibus nunc L. Veri Aug. nunc M. Antonini filius, Commodi frater, Antonini Pii Nep. Hadriani Pronep. Trajani Abnep. Nervæ Adnepos: Cum interim filius ejus M. Aur. Antoninus Trajani & Nervæ Adnepos appelletur. Quæ cuncta simul, si ad calculum revoces, vera esse non possunt. Vicentiæ visitur inscriptio, quæ Matidiarum quoque meminit; dubito an harummet, cum inter Hadrianum & Gordianum anni plusquam centum intersint, etsi nihil prohibet ex usuris sortis à Matidiis legatæ aut donatæ, statuam Gordiano tanto post positam. Inscriptio hæc est,

Hotom. de verbor. signif.

IMP.

IMP. CAES
MARCO. ANTONIO
GORDIANO. PIO
FEL. AVG. P.P. COS. II
PROCOS. TRIB
POTEST. V. PONT
MAXIMO
RESPVBLICA
EXLIBERALITATE
MATIDIARVM
D. D

XXXVI. Ad D. Stephani.

C. MANAGNIO
IVSTO. T. LEG. III.
ITALIC. ✓ MANA
GNIA. FABIANA
FILIA. ET. HERES
FACIENDVM. CV
RAIIT. INSTANTE
MANAGNIO. NI
CITATE. LIBERTO
EX. Hs. N. XVI.

M. Antoninus Imp. legionem tertiam Italicam in Rhætia instituit, uti libro VI ostendimus. Laterani legati nomen extat inscriptione IV. ædium sacrarum, Julii Clementis Aquiliferi XVIII. inter negotiatores. Hic ordine Tribunus, Decurio, & milites, quorum alter Librarius etiam. Instante liberto, id est, quod cœteroquin CVRANTE, aut AGENTE, aut CVRAM AGENTE. Quot sestertiis nummis monumentum constiterit, numerorum notæ ostendunt.

XXXVII. Ad D. Vdalrici.

....
*de*CVRIONI. AL. III. L. ET
*bf.*COS. ET. FL. DECORATo
mil. LEG. III. ITAL..............
VS. V..........................

Vegetius

Vegetius *Equitum alæ dicuntur, ab eo quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies.* Alarum partes turmæ, quasi termæ aut terimæ, quod ex terdenis constarent equitibus, ut est apud Varronem & Festum. Hinc Decuriones singulis turmis tres. Atque id quidem antiquitus. Vegetii ævo turma equites XXXII. sub uno Decurione habuit. Veg. lib. 2. c. 1. Var. de Ling. lib. 4. Festus Turma. Veg. lib. 2. c. 14.

XXXVIII. Ad D. Dominici.

D. M.
IVL. AMANDO MIL
LEG. III. ITAL. LIBRARIo. COS.
VIXIT. ANNIS. XXX.
IVLIA. PATERNA. MATER
FECIT. SIBI. ET FILIO
PIENTISSIMO. VIVA. EX.
PECVNIA. SVA. FECIT

Librarii, qui libros & instrumenta scribunt. In castris, ait Vegetius, qui in libros referebant rationes ad milites pertinentes. Veg. lib. 2. c. 7.

XXXIX. Sub portâ D. Virginis.

....
pro. INCOLVm. *imp. caes. l. sept. seu*
aug. tr. p. III. IMP. V. COS. *ii. procos. p. p. felicissimi*
princ. TOTIVSQVE. *domus. diuinae. quod...*
colla BSOS. RESTITV*it*..................
...............VS. SVRVS..... ....

Sept. Severum sive muros, sive pontes, sive fornices restituisse videri, diximus libro VI. In ultimo & penultimo versu ejus, qui inscriptionem, posuit maxima nominis portio deest, nullis conjecturis reponenda. Porro cum duos tantum Imperatores Trib. Pot. III. Imp. V. dictos repererim, Domitianum Cos. X. & Severum Cos. II. hanc posteriori tribuere ideo visum, quod Severi in Col. Augustanam multa, Domitiani quod sciam beneficia nulla extent. Initium abesse judicavimus, quia quæ pro alicujus salute aut incolumitate statutæ, fere certis numinibus dicatæ, habes ejus generis apud Smetium. LVNAE. AETER. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEV. Item, VIR. DIANAE. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAESARIS. L. SEPTIMI. SEVERI. Item, I. O. M. SARAPIDI. PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI. & alias aliorum.

XL. Ad

XL. Ad D.Vdalrici.

*gentian*O. ET. BASSO. CO*s.*

Litteræ grandes & elegantes, ut liceat existimare inscriptas fuisse operi alicui publico egregio. Præferunt nomen Bassi Cos. & apparet alterius Cos. nomen præcessisse. Cum ergo VI. vel VII. Bassos posteriori loco consules renunciatos inveniam, scilicet anno urbis DCCXI. cum C. Albio Carrinate (mortuo in magistratu Q. Pedio) P. Ventidium Bassum: anno DCCCXVII. cum Crasso Bassum, uti habet Cassiodorus: anno CMLXIV. cum Q. Epidio Rufo Lolliano Gentiano, Pomponium Bassum: anno MXI. cum M. Aurelio Memmio Fusco, Pomponium Bassum: anno MXII. cum Fulvio Æmiliano, Pomponium Bassum II. Anno MXXIV. cum Aureliano Pomponium Bassum: & anno MLXIX. cum Ovinio Gallicano, Septimum Bassum: difficulter statuo, ad quem inscriptio pertineat. Est tamen tenuis conjectura, pertinere ad Pomponium Bassum anni CMLXIV. quo Consule Severus in Britanniâ obiit, quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, & cui Domitium Dextrum in urbana præfecturâ successisse Spartianus narrat. Nam Ventidius ante coloniam nostram deductam iniit. Bassum anni DCCCXVII. (fuit is C. Lecanius Bassus) reliqui fastorum scriptores M. Licinio Crasso Frugi præposuere, solus postposuit Cassiodorus, at præponendus Taciti præjudicio. Cæteros post annum CMLXIV. excludit litterarum elegantia, nam ex hâc lapidum ætates periti dijudicant.

Victor Sev. Spart. Sev. Tac. An. 15

XLI. In turre S. Crucis, quâ ecclesiam spectat.

imperatori. caesari
l. SEPT. *imi. seueri. aug*
*a*RAB. AD*iab. filio. diui.*
MARCI. ANTO*nini. germ. sar*
*ma*TICI. NE*p. diui. antonini. pro*
*n*EPOTI. *diui. hadriani. ab ne*
*p*OTI. DIV*i. traiani. par*
T*hici.* ET. *diui. neruae*
*a*D NEPOT*i. m. aurelio. anto*
*n*INO. PIO. *felici. aug. trib*
pot.....PROC*os. p. p. imp*.....

Diximus libro. VI. quo tempore, & quâ de caussâ, statuam cujus, hæc basis collocatam credibile.

XLII. Lapis Augustæ inventus, inde Smiham translatus: demum Ill. Comiti Vdalrico à Montfort à Hieronymo Fuggero dono concessum audio.

D.M.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRTATI
CL. CONSTANTINO. QVI
VIX. ANN. XXX. ET IPSAN
ILLE. CONIVGI. EIVS
QVE. VIX. ANN. XXVI
ET. RETICIO. FILIO. EORVM
QVI. VIX. ANN. IIII
CLAVDIA CONSTANTI
NA. SOROR. ET. HERENS
FRATRI. DVLCISSIMO
AC. PIENTISSIMO
F. C

Pleraque barbarè & contra latinitatis leges scripta, ut tulit usus rei Romanæ collabentis.

XLIII. In monasterio D. Vdalrici.

P O M P

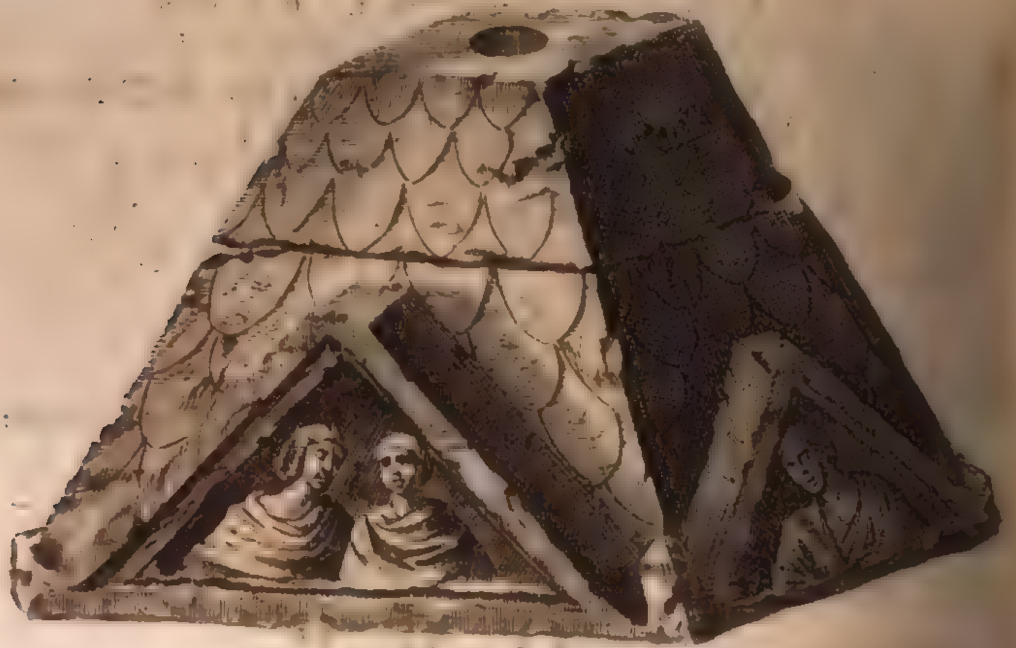
Saxum est grande, in quo quatuor hæ tantum pulcherrimæ litteræ, quæ quid sibi velint, ego me nescire fateor; reliquum spatium purum est.

In domo privatâ.

D. M. S
CAECILIO
EVPHROSINO
AN. LV
S. T. T. L.

Lapis peregrinus, non originarius, ex ultimâ Lusitaniâ Augustam allatus, ideo hîc extra numerum posuimus.

In Peutingerorum ædibus.

Pro tecto sepulchri alicujus fuit.

Ad portam

Ad portam, quà Geggingam itur.

Lapis quadratus, cujus quartum latus muro affixum. Videtur pertinuisse ad sepulchrum hominum non armatæ, sed palatinæ & curialis militiæ, uti sub posterioribus Imperatoribus appellabant. Nam ejus rei est conjecturam capere ex libellis, convolutis quos prætendunt.

Ad portam item Geggingensem.

Hic, quod explicationis nomine afferam, nihil est.

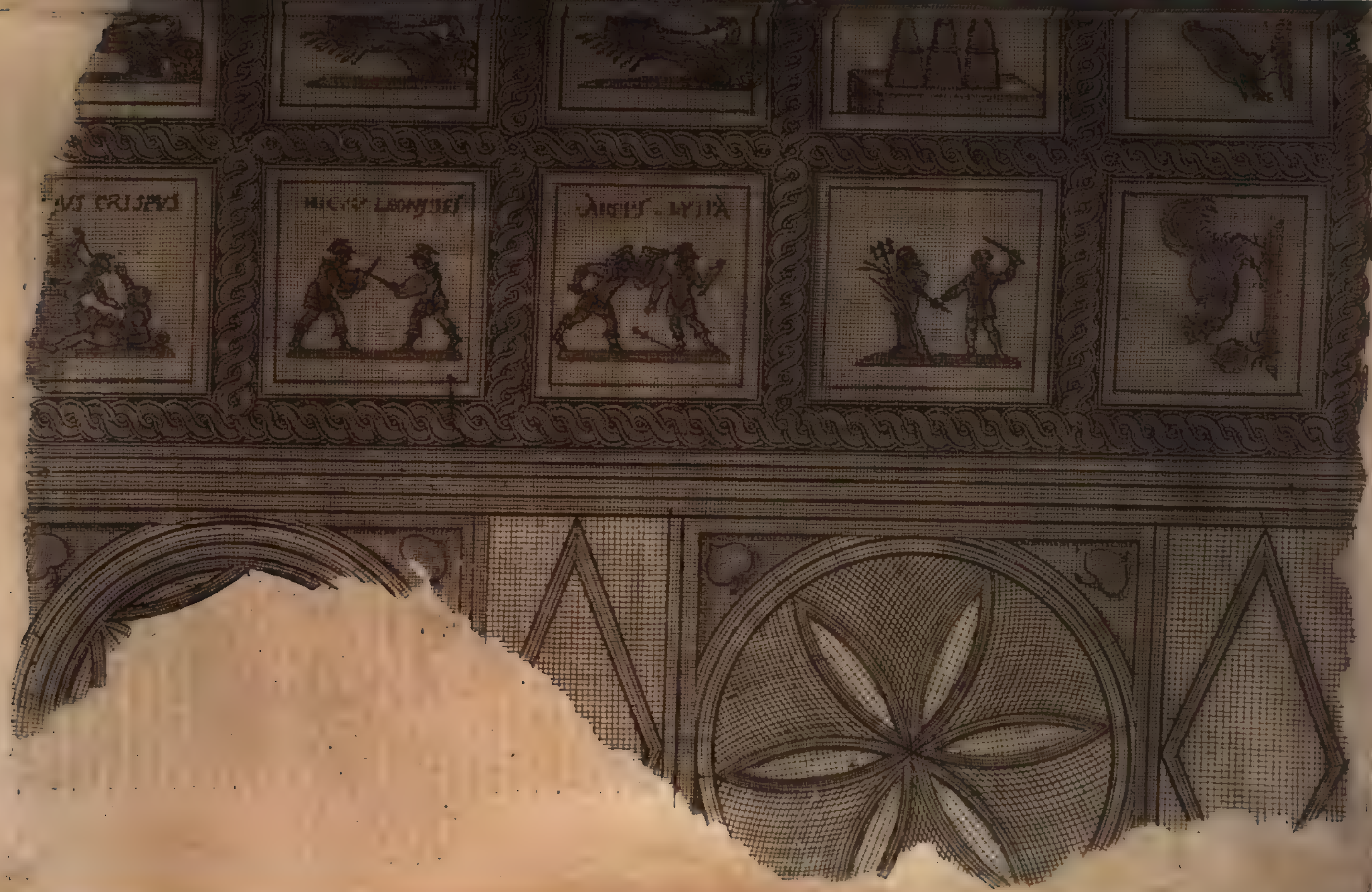
En postre-

En postremo loco pavimentum, de quo libro V. scripsimus. Huic cum brevem denuo lucis usuram ab horti domino impetrassemus, imbrium nivium que glacie valde corruptum invenimus, plerasque tessserulas loco motas, reliquarum etiam coagmentationem solutam, ut jam spes nulla superet, incolume posterorum oculis cujusquam accuratione servari posse. Narrabant repertas aliquando id loci non unius generis marmoris crustas, ostiorum antas, & egregii operis hyperthyron, lapidis item gypsei aut cretacei massam bene grandem, ad hæc fragmentum euripi saxeum, præterea gemmam boream an aërizusam, anulo insertam aureo, lychnum atque ampullam vitream, liquore plenam spisso nescio quo rubro: quorum nos tamen præter massam illam & canalem nihil vidimus, liquore, quem servatum unicè exoptaremus, temerè effuso, reliquis alicujus pretii rebus dudum divenditis. Balneorum interim vestigia, quæ prius subodorati, nunc palam agnoscimus. De marmorum incrustatione Seneca, *pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes* (balnei) *magnis & pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint.* Statii & Martialis in hunc sensum versus de Etrusci & Tuccæ thermis ascribere nihil necesse. Neque vestibulorum & thyromaton (uti Vitruvius nominat) magnificentiam inde æstimare difficile. Quin si verum volumus, nullius uspiam externi testis auctoritas, ad cognoscendum, qui totus antiquitus ædificii splendor fuerit, nobis hîc conquirenda: Æstimatori non stolido istud ipsum quod præ manibus pavimenti vestigium, nimium quantum de inædificati olim operis specie promittit. Ego equidem, qui priscæ Romanorum majestatis reliquias, quæ in Italiâ sunt, non otiosè spectavi, de iis quæ habentur alibi diligenter quæsivi, prorsus profiteor me non oculis, non auribus quidquam debere, quod in hoc quidem genere cum isto uno contendi mereatur, & ex quo æquè uberes antiquæ scientiæ fructus hauriri possint. Quod satis scio alios quicumque inspexerint, itidem mecum sensuros. Antonini adeò & Diocletiani Romæ thermæ, quarum vel parietinæ & rudera post tantã ævi vetustatem, etsi hominum perpetuo propemodum damnatæ neglectu, crebris ignium tentatæ injuriis, & barbararum gentium sæpe repetitis furoribus oppugnatæ, molis adhuc suæ miraculo spectantium oculos tenent, & animos quodam horrore perfundunt, hujusmodi tamen deliciarum nihil hactenus detectum dedêre. Nam quæ in illis pavimenta vidimus, cum argumenti profectò specie, tùm artificum isti peritiâ valde concedunt. Majores nimirum nostri enitendum putaverunt, ut quibus structuræ & impensæ magnitudine pares esse non poterant, ab iis saltem elegantiæ laude ne vincerentur. Et cum in hanc partem eâ quâ cernimus curâ incubuerint, nemo de cætero dubitet, reliqua quoq; ornamenta, quæ in thermis varia plerumque & eximia, ad parilem splendorem fuisse conformata. Sed & universi ædificii eum extitisse modum, qui quamquam magno intervallo infra Romanorum exemplariû fastigia consisteret, opulentæ tamen florentisque apprimè coloniæ decus tueretur. Atq; hinc fidem proniorem spero inveniant quæ nos Capitolio, templis, basilicâ, amphitheatro, quorum nunc nihil superat, attulimus, sequuti, ut nonnullis fortasse videbatur, exiles admodum & dubias suspiciones, quæ vel voculis aliquot hinc inde ex priscorum scriptorum libris corrogatis, vel nescio quibus vetustorum lapidum litterulis innixæ. At hæc apud homines qui aut eruditi sunt, aut erudiri seriò volunt, satis omninò suâ sponte habent ponderis: Bonum tamen factum istiusmodi præterea comprobari monumentis, quorum species ante oculos posita, ab usu hujus ævi mirè remota, tacitam quodammodo vim habet, ut imperitos etiam quasi manu ducat, illi sibi de veteri rerum statu nunquam visa, nunquam videnda facilè persuaderi patiantur; quibus aliâs eam propemodum erant habituri fidem, quam homini sermones de Platonis alicubi Republicâ & Atlantis insulâ instituenti accommodarent. Verum enimverò intra cancellos nobis redeundum, atque ea porro thermarum indicia, quæ supra diximus, hoc loci reperta esse, prosequenda.

Sen. ep. 87.
Stat. sylv. lib. 1.
Mart. lib. 6. epig. 42. lib. 9. ep. 77
Vitr. lib. 4. c. 6.

Terræ candicantis plures species cuti curandæ adhibitas ex Plinio scimus, inprimis sanè cretam ex Marcliale,

Plin. lib. 35 c. 16.

Pedis Augustini modulus.

Nomina quæ punctis indicata tantum, nos legere non potuimus, quidam se iam olim hoc modo legiße affirmabat SIBI PVS. SPICIVS. ALPVS. LYTBA.

Mart. lib. 6 ep 93.

Depositâ quoties balnea veste petit,
Psilothro nitet, aut acida latet oblita cretâ.

Aquas in thermas ductas, non mo. en lum; sed & anulos loturos posuisse, & lychnorum ibi usum fuisse, Martialis,

Mart. lib. 3. ep. 92.

———lucernâ balneator extinctâ.

Plin. lib. 13. c. 3. — Ath. lib. 15 — Mart. lib. 3. ep 81.

Ampullâ quid suspicer, nisi unguentum conditum? mira in thermis unguentorum copia, Plinius, *aliquem ex privatis audivimus jussisse spargi parietes balnearum unguento, atque Cajum principem solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & postea quendam ex servis Neronis*, siquidem, ut Alexis verba Athneæi interpres reddidit, *maxima bona valetudinis pars, odores cerebro bonos objicere.* Hæc in ampullis servata, Martialis,

——— Cosmiani ipse fusus ampullis,

Plin lib. 13 c. 2. lib. 36. c. 10. — Ath. lib. 5. — Mart. lib. 3. ep 54.

Quarum optimæ ex alabastrite Plinio, auctore; vitreis attamen fidem abrogare non debemus, cum Antiochum Epiphanem pretiosissima unguenta fictilibus in balneum intulisse Athenæus prodiderit; planè Martialis,

————— quacunque venis, Cosmum migrare putamus,
Et fluere excusso cinnama fusa vitro.

Plin. lib. 13 c. 5. — Lib e. c. 3. — Lib. e. c. 2.

Conjecturam ipsius quoque liquaminis color commendat, *hujus causâ adduntur cinnabari & anchusâ* ait Plinius, mox, *similis ratio & in crocino, additis cinnabari anchusâ, vino:* atque spissitas, *quosdam crassitudo maxime delectat; id ipsum approbantes, liniquejam, non solum perfundi unguentis gaudent.* Nam quod *unguenta vetustate meliora* evadere scripsit, ejus experimenti capiendi nobis potestatem præreptam, id verò seriò doleo. Jam ad pavimentum quod spectat, Vitruvius & Plinius totius generis originem, differentias, componendique rationes explicavere, nos privatim de isto hoc uno dicturi sumus. Quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis, rubellis & siliceis nigricantibus constat, specie de cætero, quam pictor expressit. Ævum optimum artificii elegantia affirmat, neque centesimum credo à coloniâ deductâ annum excedit. An ad lavationem aliámve thermarum partem pertinuerit, nemo asseveret. Emblematum argumenta à gladiatoribus petita, à circi metis & quadrigis, absque avibus aliquot, singula congruè loco voluptati parato. *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano*, Plinio annotante, *qui avo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.* Exemplum post alii sequuti, Davus Horatii,

Vitruv. lib. 7. c. 1. — Plin. lib. 36. c. 25. — Plin. lib. 35 c. 7. — Horat. lib. 2. sat. 7.

—————— Fulvi Rutubæque,
Aut Placidejani contento poplite miror
Prælia, rubricâ pictâ aut carbone; velut si
Re verâ pugnent, feriant, vitentque, moventes
Arma viri ———

Plin. lib. 35 c. 7.

Et Neronis libertus apud Plinium, *cum daturus esset Antii munus gladiatorium, publicas porticus* vestivit picturâ, ut constat, *gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus redditis.* In pavimenta inde migrasse neutiquam mirum, quando horum admiratione æquè ac signorum & tabularum insaniere Romani, adeò ut quod Suetonii verbis de summo duce affero, monstri videatur simile, Julium Cæsarem *in expeditionibus tessellata & sectilia pavimenta circumtulisse.* Antiquus scriptor Christianus, quem D. Cyprianum plerique existimant, ad significandum interiorem hominis ornatum hac figurâ usus est, *sterne pavimenta pigmentis.* Ex nostro discimus, gladiotores repræsentandi ratio quæ fuerit. Per paria scilicet, per paria enim illi, quoad fieri poterat, parilia componebantur, ut jure indignetur Lucillius satyrâ IV.

Suet. Jul. c. 46. — De cardin. op. chr. de spir. san. — Lucil. ap. Non. c. 4. bis.

Aeserninus fuit Flaccorum munere quidam
Samnis, spurcus homo, vitâ illa dignus locoque,
Cum Placidejano componitur, optimus multo
Post homines natos gladiator qui fuit unus.

Seneca de provid.

Et Seneca, *ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi:* Super scriptis nominibus, quod ex Horatio poterat colligi: Toto corporis habitu *velut si re vera pugnent.* Quin insignitis ferè pugnarum eventis expressis, cum quidem

quidem edito jam munere pingebantur. Quod in statuis itidem observatum notat Æmilius Probus, Chabria, factum est ut postea athletæ, cæterique artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti. At quod hîc in una quadam areolarum est adolescens inermis unus, nomine nec ascripto, truncum feriens, tiro is est, ad palum se exercens, & seriæ pugnæ parans; Vegetius, *Palorum enim usus non solum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimùm prodest, nec unquam aut arena aut campus invictum armis virum probavit, nisi qui diligenter exercebatur ad palum*. Et eleganti tralatione Seneca, *Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris*. Quamquam verò Vegetius scuta viminea & ligneas clavas magni ponderis huic exercitio præscribit, Juvenalis galeam & reliqua arma addit, Veg.lib.1. c.11. Sen. ep.18. Juven.sat. 6.

——— ——— ——— *quis non vidit vulnera pali,*
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit
Atque omnes implet numeros dignissima prorsus
Florali matrona tubâ; nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veraque paratur arena.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem?
Quæ fugit à sexu, vires amat, hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri, nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, & manica, & crista, crurisque sinistri
Dimidium tegmen, vel si diversa movebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puellâ.

Paucis interjectis versibus,

——— ——— ——— *quæ ludia sumpserit unquam*
Hos habitus, quando ad palum gemat uxor Asylli:

Credibile tamen, prima artis rudimenta leviori rude à tirunculis cætera inermibus posita, eosque graviori paullatim dein armaturæ assuefactos: scholiastes vetus secundum versum, unâ immutatâ litterâ, legit,

Quem cavat assiduis rudibus interpretatus, *obtundendo illum ferulis, in meditatione pugnandi*. Sed & qui in thermas ventitabant, aliquando ante lotionem ad palum exercitos Martialis indicat, Mart.lib. 7.ep.31.

Non pila, non follis, non te paganica thermis
Præparat, aut nudi stipitis ictus hebes.

Eò hoc schema referri poterat, nisi aliud suaderet adnixus palo tridens, qui inter gladiatoria retiariorum arma, Juvenalis de Gracco retiario, Juven. sat. 2.& 8.

——— ——— *tunicati fuscina Gracci,*

Item, ——— ——— *movet, ecce tridentem,*

Operæ autem pretium, pali hinc primùm formam hermæ specie agnoscere. Et si acutè ex Dione & Lampridio pervidit Lipsius, Palum principem gladiatorem dictum, quia in pali modum oppugnantibus immobilis & invictus, quid ni ab hermâ Martialis Hermes originatione simili? Lips. sat. lib.1.c.7. Mart.lib.5. ep.15.

Hermes inquam *& gladiator & magister*,

Nam totum epigramma exscribere longum, in reliquis areolis nullum magnopere armorum discrimen, nisi quod pugnantium plerique scutum habent, latum qua pectus atque humeri teguntur fastigio æquali, ad imum cuneatius mobilitatis caussâ, quod Samnitibus Livius tribuit, pauci aliquod duo tresve, illam quam Varro parmam dictam ait, *quod è medio in omneis parteis par* sit. Hanc inter Threcidica alii observavere, sed additâ sicâ, cum hîc gladios rectos videam. De eventis quod dixi, bini trium areolarum gladiatores in gradu constant, manusque maximè conferunt; eos missione impetratâ pares abiisse rectè puto suspicamur, ita quidem pares, ut tamen alter altero vulnerum numero fortassis inferior, Seneca, *solet enim fieri, ut etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leviter quidem saucius, pares exiisse dicantur, quamvis alter videatur inferior*. Quæ inter duos media viri species obscura, nec confusis lineis sat distinctè inclusa, lanistæ opinor (Martialis proximo versu magistrum appellavit) aut mastigophori alicujus est, qui, ut Tertullianus ait, *gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat* Liv.lib.9. Var. de ling.lib.4. Sen. de benef. lib.5. c.3. Tertul.de spectac.

Sen. in ludo. *compellat invitum*, Seneca *proximo munere inter novos autoratos ferulis vapulare placet*. Est præterea areola, in quâ fugiens gladiator in tergum supinus cadit, adversario insequente. Alia, in quâ prostratus subrectusque ferrum vitabundus expectat; Seneca, *eo magis convulneraberis, & confodieris, quia nescis præbere jugulum. Vives diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ cervice, nec manibus oppositis, sed animosè recipis*. Alia denique, in quâ victus submissis, quin projectis armis latus præbet, quæ Senecæ quoque verbis quando semel cœpimus illustremus. *licet arma submittere, misericordiam populi tentare*, turpior aliquantò projectio, *dummodo arma non projicias*. Nomina, quæ liquidò legi potuere, hæc sunt, CRISPVS. LEONIDES. APRIVS. AIAX. ANTONIVS. MANLIVS. PALVMBVS. ASTIR, hæc dubia, SIRIPVS. SPICIVS. ALPVS. LYTRA. Gladiatorum profectò nobilium ut Cicero appellat, celebrium ut Firmicus, ut verissimè Tertullianus atrocium, quos in coloniâ depugnasse nihil dubito. Atque ii quantumvis laudati, infames tamen ab his ipsis, quibus laudati habiti, vir fortis gladiator in declamatione apud Calphurnium Flaccum, *Virum igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem?* Et sex septem interjectis verbis, *Neque enim conditione gladiatoriâ quidquam est humilius in vulgo, nec meo nomine quidquam nobilius in ludo*. Singulorum caussas exquirere ineptientis sit; at in Suetonii Claudio Palumbum observo, in Nerone Specillum, quorum imitatione tum Palumbum hunc nostrum, tum Spicium an Specium dictum sentio; nam Specius & Specillus unum idem est nomen, quemadmodum Sergius apud Juvenalem per blandiloquentiam idem Sergiolus. Neque hæc ab ævo, quod pavimento tribuimus, abhorrent.

Sen. de tranq vitæ. c.11. Sen.ep.37. De benef. lib.5.c.2. Cic.Phil.3. Firm. lib.7 c.23. Tert. de spectac. Calp.decl. 50. Suet. Claud.c.21 Ner.c.30. Juven.sat. 6.

Ad metas & quadrigas venimus. Videmus agitatorem non unum,

Stare levi curru moderantem quatuor ora,
Spumigeris frænata lupis, & flectere equorum
Prævalidas vires, ac torto stringere gyro,

Man. lib.5. Et quod in Manilio interjecto versu sequitur, non tam calamo scriptum, quam penicillo pictum,

Exagitare feros pronumque anteire volantes.
Vixque rotis levibus summum contingere campum.

Hier. vita Hilar. Quâ specie si persuasi coloniæ circum tribuamus, non nemo assentiatur, eo pronius, quod universè D.Hieronymus scripsit, *In Romanis urbibus jam inde servatur à Romulo, ut propter felicem Sabinarum raptum, Conso, quasi consiliorum Deo quadrigæ septeno currant circumitu, & equos partis adversæ fregisse victoria sit*; Nos Augustanæ gloriæ non inviti savemus, sed quoniam veri studium præponderare sæpe testati, rem ita capimus, ut in provinciis metas statutas, quadrijugosque currus agitatos non negemus. Nec quidquam est, quare equestre cursus certamen, quod natali Augustæ die celebrari solitum, nostrâ demum memoriâ desitum libro V. scripsimus, ad hoc principium non vocemus, paucas attamen fuisse urbes opinemur, quæ stadium porticibus & gradibus Romano exemplo cinxerint, nec omninò quod mihi constet, hujus generis ædificiorum ruinæ præter Romam & Constantini urbem visuntur alibi. Quod si Mediolanensis circi Ausonius meminit, *populique voluptas Circus*, quem à Friderico demum Ahenobarbo dirutum Bernardinus Corius prodidit, argumentum à civitate tot Imperatorum sede ad reliquas vulgo colonias non rectè ducitur, multo ineptius ab Antiochiâ aut Alexandriâ aliquâ. Sidonius Narbonem luculento carmine dilaudans, atque à muris, tabernis, portis, porticibus, foris, theatro, delubris, Capitoliis, monetis, thermis, arcubus, horreis, macellis, fontibus commendans, Circum tacuit. Tertullianus disertè de circensium apparatibus, *minore curâ per provincias pro minoribus viribus administrantur*. Itaque valde labor credere, plerosque circos provinciales fuisse temporarios, plerosque etiam extra urbes, quo curriculi intervallum nimirum commodius laxaretur. Virgilius,

Aus.urb. catal. Cor.hist. Med.par.1. Tertul.de spect. Virg. Æn. 7.

Ante urbem ——— ———
——— ———*domitantque in pulvere currus.*

At quan-

At quandoquidem in hoc sumus, demus formam hippodromi ex heliotropio, quæ affabrè sculpta apud nos est, qua cœli acumen argumentum multiplex in tantillo spatio quivit assequi,

Notæ agitatorum factiones alba, russata, veneta & prasina, eas quatuor currus in gemmâ exprimunt: ad reliqua explicanda non divagabimur. Volucres demum pascentes artificis lusum interpretor, sed qui temerè neutiquam lusus, principi argumento alludat; nam id præcipuum peritæ elegantiæ documentum, ingenio manus attemperare. Avium galli pugnæ maximè avidi, *nec finis*, ait Plinius, *sæpe commorientibus*, ideò aptè gladiaturæ hinc symbolū: quin prope est ut gladiatores ipsi, *Pergami omnibus annis spectaculū gallorum publicè editur, ceu gladiatorum*. Adde quod sectam à Gallis antiqui dixere Myrmillonum, ut estè Festus auctor, quo tamē etsi gallinaceos non spectarint, sed armaturæ genus Gallicum, nihilo secius gallinaceus appellationis saltem sonum significare potuit: Gallina etiam apud Horatium gladiator, Plin.lib. 10 c.21. Festus P.v. Retiario.

——————*Thrax est Gallina Syropar.* Hor.2. lib. sat.6.

Corvi aut cornices qui scimus an ad aurigarum aliquem pertineant, quibus nomina cæteroquin nulla ascripta? Est apud Ammianum Marcellinum Corax auriga, quem Gallus Cæsar coronavit, Corvini quoque & corniculæ pari forte notatione dicti. Marcel.lib. 14. Corollarii vicem sermoni qui à thermis cœpit non negabo, versus aliquot concinnos, festivos, scitos totos, inscriptos marmori, ante annum unum aut alterum Romæ ad D. Petri effosso, qui inprimis lucem inferent balneari exercitationi, à paucis scriptorum memoratæ, à nullo lectorum ante hac intellectæ: Indicium Ab. Ortelio debeo,

VRSVS

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPAE ET TITI
MVLTVM ET NERONIS SI TAMEN MIHI CREDITIS
EGO SVM OVANTES CONVENITE PILICREPI
STATVAMQVE AMICI FLORIBVS VIOLIS ROSIS
FOLIOQVE MVLTO ADQVE VNGVENTO MARCIDO
ONERATE AMANTES ET MERVM PROFVNDITE
NIGRVM FALERNVM AVT SETINVM AVT CÆCVBVM
VIVO AC VOLENTI DE APOTHECA DOMINICA
VRSVMQVE CANITE VOCE CONCORDI SENEM
HILAREM IOCOSVM PILICREPVM SCHOLASTICVM
QVI VICIT OMNES ANTECESSORES SVOS
SENSV DECORE ADQVE ARTE SVPTILISSIMA
NVNC VERA VERSV VERBA DICAMVS SENES
SVM VICTVS IPSE FATEOR A TER CONSVLE
VERO PATRONO NEC SEMEL SED SAEPIVS
CVIVS NVNC LIBENTER DICOR EXODIARIVS

Sen. ep. 57. Jam nihil planius Senecæ verbis, quæ hactenus varias mangonum artes frustra experta. *Si verò pilicrepus supervenerit, & numerare cœperit pilas,* quotquot excidissent crepitassentque scilicet, item Statii,

Stat. Sylv. lib. 3.

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas ——————

Sequitur hypocausti descriptio, exercitationis locus, qüod scio quam lævè accipere soliti interpretes, neque miror aut indignor, sine enim lapide Romano fuisset, cui in mentem pila vitrea venisset unquam?

ANTIQVA
AGRI
AVGVSTANI
MONVMENTA.

I. Laugingæ. Auguſtanæ diœceſis oppidum ultra Danubium, ad Germaniam magnam pertinet, uti & alia nonnulla quæ ſequuntur loca. Rhætico nomini is tractus acceſſit, quo tempore Maximianus limitem protulit, uti ex panegyricis libro VII. obſervavimus. Quædam porro ex his inſcriptionibus ad avorum uſque memoriam ſuperſtites, barbaro dein antiquitatis contemptu periere: quædam etiamnum ſalvæ.

APOLLINI. GRANNO
M. VPLIVS. SECVNDVS
T. LEG. III. ITAL. ARM
CVM. SINGNO
ARGENTEO
V. S. L. M

Vnde Apollini Granni cognomen, adhuc quæro. Sed liquet hoc titulo præcipuè apud Rhætos cultum. Quamquam & Romæ lapis extat ſic inſcriptus, APOLLINI. GRANNO. ET. SANCTAE. SIRONAE. SACRVM. & Brettæ Dacorum, uti obſervavit Zamoſius, APOLLINI. GRANNO. ET. DIS. SIRONAE. PRAESENTIBVS. Viderint eruditi, an urbs illuſtris Aquiſgranum huic nomen debeat. Profecto Conrad. Celtes, in cujus carminibus eſt interdum auri grumos invenire, eo reſpexit, *Vrbs ubi fumat aquis Craneo ab Apolline dictis*, etſi litteris nonnihil mutatis. Accedit Panegyricus Conſtantino Conſtantii F. dictus, in quo ſub finem rhetor Belga (Belgam ex ductu orationis Rhenanus, aliis non improbantibus, ſolus Sigonius Æduum putavit) patriam ſuam antiquè nobilem, ferventes aquas, quibus perjuria puniantur, Apollinis lucos & ſacras ſedes habere jactitat. Quæ ſi ad Aquiſgranum referas (referes, niſi aliam Belgicæ urbem vetuſtã, in qua hujus generis aquæ proferas) eo probabilior Celtis opinio evadet. Bibracte Sigonii nullo modo accipi poſſe puto. Mediæ ætatis ſcriptores dixerunt palatium Grani, thermas Grani, etiam Aquas nudè, & fabulam non ferendam de Grano Neronis fratre produxerunt. Peutingerus noſter in convivalibus me docuit, hauſtam ex diplomate Imp. Friderici I. Anni Chriſtiani MCLXIV. in quo Caroli Magni verba laudantur, *Inveni thermas calidorum fontium, palatiaque reperi, quæ quondam Granus, unus de Romanis principibus, frater Neronis & Agrippæ à principio conſtruxerat.* Abſolutè vana & frivola. Quamquam non nego, tam fieri potuiſſe, ut nomen à duce Romano, quam ut ab Apolline acceperit, plures enim Granii. Sed hæc præter inſtitutum: Arbitrium eſt in medio. SINGNO contra Grammaticorum leges ſculptum, ſi ſic tamen in lapide eſt.

Zamoſ. analect. antiq. Daciæ cap. 8.
Celt. 3. Amor.
Sig. de occid. imp. lib. 2.

II. Laugingæ.

DEI. APOLLINIS. GRANNI
REL*igioni. sacrum*
...........PP...........
DIONYSIVS. LEG. AVG. PR. PR
raetiae....KAL. IVNIAS. *dd*

Religioni Apollinis, quomodo alibi, SANCTITATI. IOVIS. ET. AVGVSTI. SACRVM. & PRAESENTIAE. MATRIS. DEVM. Quo tempore Dionyſius Legatus in Rhætia fuerit, nondum conjiciendo aſſequor.

III. Lau-

III. Laugingæ, lapis ex ruderibus arcis Faingensis.

APOLLINI
GRANNO
SIGNVM. CVM
BASE. MIRPA

IV. Feningæ sive Finingæ.

APOLLINI
GRANNO
SABINVS
PROVINCIALIS
L. D. S.

V. Faingæ.

IN. D. H. H
APOLLINI. GRANNO
..............................et
BAIENIBVS. VICTOR. ET
BAIENIBVS. VICTORINVS
FILII. EIVS. EX. IVSSV
SIGNVM. CVM. BASE

Patris nomen abest. Bajenibus pro Bajenius, ut altera B. abundet. Faingæ à Bajeniis nomen esse assentior, qui norim B. sæpe in F. abiisse, unde bruges pro frugibus Ennio.

VI. Laugingæ.

DEO. MERCVRIO. SIGN
EX. VOTO. IVL. GALLICVS
ET. AVR. SIBVLLA. P. L. L

In summâ base imi Mercurii pedes supersunt, eo magis injurius Heroldus, qui libello de Romanorum in Rhætiâ littorali stationibus, multis nominibus ineptissimo, ad hanc inscriptionem temere retulit, Mercurii signum, quod in ædibus Peutingerorum Augustæ visitur, Laugingâ scilicet illuc translatū somnians. Quomodo & Julianorum & Amandi & Victoris & Macriani monumenta Feningâ Augustam advecta levissimè ausus asserere. Alieni profecto majores nostri ab hujus criminis invidiâ: ut alienis inhiarint, quorū incuriâ tot patriæ inscriptiones periere, vel in calcem solutæ, vel in ædificiorum fundamenta cōjectæ? Non sit verisimile. Quid quod earum quæ publicis locis superant, pleræque muris tam contēptim insertæ, litteris sæpe non rectis, sed in latus inclinatis, ut

tis, ut satis appareat, operas præter structuræ usum nihil spectasse. Privatas omnino quinque peregrinas habemus, fateor, urbicam unam Cæcilii Euphrosini, agrarias quatuor, si sic tamen appellare lubet, Prisci, Chrisidis, Spediæ & Maximæ Felicis; sed hæ unde, & à quibus, & quo tempore advectæ, annotatum est: neque ulla ante Peutingeri ætatem, cujus primum monitu istius generis reliquiæ aliquam obtinere dignitatem cœperunt.

VII. Laugingæ.

I N D D. *deo*
M E R C *urio*
V R O C I.....
V I C T o R.....
E X. V o T. P o S
L. L. M

VIII. Vitaslingæ.

M E R C V R I O
Q. V I T A L I S
Q V I N T I O N I S. F I L
V. S. L. M

A Vitale Vitaslingam non ineptè deducunt. Audio similem inscriptionem Angleriæ prope Mediolanum extare. Nec absurdum, Vitalem Mercurio votum pro itu in provinciam unum, alterum pro reditu solvisse.

IX. Faingæ, ad ripam Danubii, ut non nisi flumine decrescente legi possit.

.........D E I
M T I T. A V.
.....*s* V O. S V M
P T V. I N D V I
fe C E R V N T

Multæ mihi hic tenebræ. Audio Faingæ etiam lapidem esse satis magnum, in medio fractum, in quo sol pileo flammeo tectus leoni insistit.

X. Vrſinii, columnæ milliares tres, altitudine octonum circiter pedum, quarum prima ſic inſcripta,

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXI.

Quadraginta columnas hanc præceſſiſſe, ex poſtremis numeris colligimus, eæ omnes perierunt. Pertinent ad hujus generis cipporum inſcriptiones Arcadii & Honorii Impp. verba, *Abſit ut nos inſtructionem viæ publicæ, & pontium ſtratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam, inter ſordida munera numeremus.* Cod. Theod. lib. 15. tit. 3. l. 6.

XI. Vrſinii, columna ſecunda.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS.
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES. REST
AB. AVG. M. P. XXXXII.

XII. Vrſinii, columna tertia, quæ fracta eſt.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXIII.

Meminimus horum lapidum libro III. & VI. In numeris IMP. XII. ſabrile peccatum hæret, tum hîc, tum lapidibus Iſnenſi & Vilthaimenſi, eodem modo inſcriptis, quos omnes ab unius ſculptoris manu exiſtimo. Ratio temporum TRIB. POT. VIIII. IMP. XI. COS. II. reſcribendum docet. Nam anno urbis CMLIV. L. Annio Fabiano M. Nonio Muciano Coſſ. dictus eſt L. Sept. Severus Trib. Pot. IX. Imp. XI. Coſ. II. Eo pertinet inſcriptio. Sequenti Coſſ. fuere L. Sept. Severus III. & Imp. M. Aur. Antoninus. Cum ergo permulta ſuperſint monumenta, quæ Septimium III. Conſulem Trib. Pot. X. XI. XII. XIII. XIV. adhuc Imp. XI. dicant, apertè conficitur, id Trib. Pot. IX. Coſ. II. multo magis convenire, neque ullâ ratione Imp. XII. ante tertium Conſulatum poſſe conſiſtere. Congruit etiam cum anno urbis CMLIV. Antonini Trib. Pot. IIII. ut ex faſtis in promptu eſt. Cippus Iſnenſis, qui vias & pontes à Camboduno eousque reſtitutos monet, ſic habet, Vilthaimenſem in peregrinis retulimus, IMP. CAESAR L. SEPTIMIVS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG. ARABIC. ADIAB PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIFEX. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP. CAESAR. MARCVS AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS. VIAS. ET. PONTES. RESTI. A. CAMB. M. P. XI.

XIII. Bergæ prope Augustam, in altari, quod est introeunti templum ad lævam, pessimo charactere.

MEMORIÆ. ET. PERP
ETVÆ. SECVRITATI. FLa
BIA. CVNANIO. SERENO
NEGOT. QVI. VIXIT. ANNI
S. XXXXV. ET. M. VIII. D. VI. HOC
FACIENDV. CVRA. CVNAN
IVS. VRSACIVS. PIENTISS
IMO. PATRI. ET. BENEMERNTi
FECIT

FLaBIA CVNANIO. est pro Flaviano Cunanio. Et FACIENDV. CVRA. pro faciendum curavit, uti in nummis antiquissimis PREIVERNVM. CAPTV. pro captum.

Bergæ in cœmeterii muro.

Simulachrum haud dubiè conjugalis concordiæ eorum, quorum olim ſepulchro impoſitum. Extat Romæ monumentum bene antiquum, M. Æmilio quippe & Munatio Planco Coſs. Q. Furfanio Nigrino & Furſaniæ Floræ conjugibus factum figurâ prope geminâ, niſi quod conjuges dextras conſerunt, & medius puerulus duplici face utrumque videtur urere. In noſtro puerunum neſcio quid præfert, vetuſtate ita detritum, ut facemne, an ſpicarum manipulum, an denique carduum interpreter, dubius maneam, pictor pro carduo accepit: Et cardui florem ſcolymon rerum humanarum infirmitatem, vitæ inprimis, referre ajunt, quo nomine ſepulchris rectè convenit, nam eo etiam roſæ in alio lapidis latere pertinent. Spicæ cum pacis, tum fœcunditatis indicio matrimonio junctos decent. Sed mihi tamen facis ſimplicior, aptior, veriorque viſa explicatio, ſiquidem puer Amor eſt. Non valdè differt FIDEI SIMVLACRVM, quod Romæ quoque viſitur, HONOR, & VERITAS (nomina aſcripta ſic habent) dextras jungunt, AMOR conſiſtit medius.

Bergæ

Bergæ quoque in cœmeterii muro; Apian- & Amantius Smithæ falsò tribuerunt.

Sepul-

Sepulchralis cœnæ ſpecies. Cubat quidam cœnatoriâ veſte indutus, effultus ſubereꝺusque in cubitum, in ſcimpodio pluteis utrimque munito, torali pulvinisque ſtrato, ad pedes catellus ludens, cujusmodi delicias cœnis adhibebant, paraſitus in Plauto,

Plaut. Sticho. *Tantillum loci, ubi catellus cubet, id mihi ſat eſt loci.*

Hor. lib. 1. ſat. 3. Ante lectulum menſa eſcaria, cibilla Varroni, qualem Tigellius apud Horatium optat, *modo ſit mihi menſa tripes.* Vtrimque famulæ miniſtrantes, quod & in aliis lapidibus obſervo, earum altera manibus ferculum prætuliſſe videtur. Paullò remotior poculorum menſa, ſic enim appellat Servius, cylibantum Varro, græca origine ἀπὸ τῶν κύλικων cæteroquin vulgus abacum, Juvenalis.

Serv. 1. Aen. menſæque remotæ. Varro de ling. lib. 4. Iuven. ſat. 3.

———urceoli ſex
Ornamentum abaci, nec non & parvulus infra
Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.

In quem locum vetus ſcholiaſtes, abacum interpretatur, *quod nos Delphicam dicimus*, Martialis,

Mart. lib. 12. ep. 67. *Argentum atque aurum non ſimplex Delphica portat.*

Chiron menſam ſuſtinuit, quomodo gryphus hanc noſtram, & aliam apud Juvenalem,

Iuven. ſat. 11. *———magno ſublimis pardus hiatu.*

Virg. ecl. 3. Virgilio,

Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.

Miſtarius credo Lucilio apud Nonium,

———longâ geminus miſtarius anſâ.

Iſid. lib. 10. c. 5. Mart. lib. 14. ep. 105. Mart. lib. 14. ep. 110. In ipſo abaco, fortaſſis crater primo loco, ſi verè Iſidorus, *cratera calix eſt duas habens anſas*, deinde verceolus, quem miniſtratorium vocat Martialis: calicis demum quoddam genus aliud, ſive ampullam potoriam, cujus Martialis quoque meminit, & quam Iſidorus ſimilem ait *rotunditate bullis quæ ex ſpumis aquarum fiunt*, ſive orcam, ſive cymbium, ſive quodcumque tandem divinare malumus. E regione autem abaci, vas grande uno tantum pede fultum, eſt loco opinor tertiæ Varronis menſæ, quam ille urnarium vocatam tradit, quod urnas cum aquâ poſitas haberet, nam hujus vice ſinus iſte aquarius rectè fungi potuit. Aviculas ei inſidentes bibentesque aut turtures, aut cornices, conjugum ſymbolum accipio, & monumentum marito ab uxore poſitum autumo,

---

XIV. Camboduni.

LVCIANO. EVGILI
ANO. FILIO. CARIS
SIMO. VIXIT. ANNOS
XIX. LVCIANVS. ING
PATER. FECIT. S. S

Pater filio monumentum inſcripſit, quod ſibi ſuisque commune.

XV. Laugingæ.

D. M.
PRENCIVS. A. VE. III. LEG.
CIVES. BRIVINES
VIXIT. ANNIS. LXX
MONIMENTVM. FECIT

Cives

Cives Brivines pro civis Brivinensis, tale est, DOMVNARBES, pro Narbonensis. Brivinensium memoria cæterum funditus periit.

XVI. Liezheimi in latere.

LEG. ITALICÆ. IIJ. M

Liezheimi nomen à Legione Heroldus deducit. Quod per omnes prope provincias lateres, in quibus legionum nomina descripta, inveniantur, Crediderim illos terminorum usum præbuisse agris militibus assignatis.

XVII. Liezheimi in alio latere.

LEG. ITALICIANÆ. IIJ. M

Italicianam legionem sub postremis Imperatoribus dictam verisimile.

XVIII. Ad Lyci in Danubium fluentis ostia.

D. I. M
IVL. IVSTV
S. V. A. XXVI
AMABILI
S. MATER
F. C

Manes, ait Festus, *deos superos atque inferos dicebant*, ideo non frustra est, si quando in sepulchris Manibus inferorum nomen additur,

XIX. Novoburgi ad Danubium.

P. AEL. T. SATVRNINVS
ATILI. CV. ET. CIVIS. VET
VIXIT. A. LXXV.
SATVRNINVS. CRESCENS
IIII. KLENDS. IAN

Primæ quinque litteræ, vereor ne parum fidè descriptæ. Cæterum Saturninus Atiliæ Curator, & civis Veteranus fuit. *De officio curatoris Reipublicæ* Vlpianus singularẽ librum scripsit, qui periit. Atiliam adhuc Azelburg tueor, etsi longiusculè à monumento dissitam; nec enim necessariũ, civem in patriâ mori, tumulari. Scimus, quam affines litteræ T. & D. rursus D. & Z. ut sæpe alternent, *Sed Set, Idcirco Itcirco, Dietha Zetha*, apud Christianos scriptores veteres,

teres, *Diabolus Zabolus.* Quæ Aventinus de Atilienſi coloniâ, quam eandem opino, talibi Coloniam Auguſtam Aciliam dixit; gerræ, niſi quid ſolidi, quod nos in aſſenſum trahat, proferatur; nam hactenus nihil video.

XX. Novoburgi.

D. M
TIB. CASSIO. CONSTAN
TINO. IVNIORI. MISER
RIMO. QVI. VIXIT. ANNOS
III. MEN. IIII. D. XXII. FECIT
TIB. CL. CONSTANTINVS
PATER. FILIO. DVLCISSI
MO. A. QVO. SIBI. FACIEN
DVM. OPTAVERAT. ET
CASSIAE. VERAE. MATRI
EIVS. ET. CLAVDIIS. IANV
ARIO. VICTORI. ET
MARCELLINO. LIBERTIS
FIDELISSIMIS. VIVIS. FECIT
ITEM. FIDELI. QVONDAM
ET. CARO. ET. MODESTO
SVIS. KARISSIMIS

Monet Aventinus, plures alios Novoburgi ſupereſſe litteratos lapides, ſed quos legere nemo poſſit, partim fractos, partim obſtructos litteris introrſum verſis. Matthæus Langus, Auguſtæ patricio genere natus, à Julio II. Pontifice in Cardinalium collegium cooptatus, Epiſcopus primum Gurcenſis, dein Salisburgenſis Archiepiſcopus lectus, inſcriptiones quæ ſequuntur, quatuor ſupernumerariæ, ex agro Patavino, dum Patavium Maximiliani Imp. auſpiciis obſideretur, Velenburgum ad Vindonem prope Auguſtam tranſtulit.

D. M
AEMILIAE
CHRISIDI. LIB
ET. CONIVG
V. A. XXXII
C. AEMILIVS.
CALPVRNIAN
VET. N. SVR
ET. SIBI. V. P

Niſi

Nisi se Æmilius Veteranum, natione Surum, id est, Syrum proderet, videri poterat familiâ Calpurniâ ortus, in Æmiliam adopti one transiisse.

C. IVL. PRISCI
V. A. VI. M. X. D. VIII
IVL. GERMANVS
ARMORVM. CVST
ET
VAL. MARCIANE
PARENTES

Hier. Rubeus hist. lib. 1. prope geminam inscriptionem Ravennæ ad sacrarium D. Apollinaris, Mazochius Romæ ad S. Stephanum in Ægypto extare scripserunt.

D. M
SPEDIAE
PANNYC Ƀ
P. CASSIVS
VERVS
CONIVGI
PIENTISSIM

Ignotus character tertii versûs, libertam credo significat.

D. M
PORTITORI PLVTO
NI. ET PROSERPIN
HAVE. IVLIA. C. FIL
MAXIMA. FELIX. DOM
TROMENT. SALON
ANIMVLA. DVLCIS
ANIMVLA. SVAVIS
ANIMVLA. IN DEoRVM
NVMERVM. RECEPTA
VNDE. TALE. QVANDO
TALE. ET. CVI. TALEM
V. A. LIX. MEN. VI. D. XII.
HOR. NOC. IX. T. SCRI.
BONIVS. BARBVLA
CONIVGI. IN CON
PARABILI. B. M. C
ET. INFRASCRIPTIS
VV. C. ARRIO. MARIN

Inſcriptio tota nectarea, ſed molliſſimæ deliciæ ridiculè in animulam ſexagenariam impenſæ. *Vnde tale, quando tale* quidquam unquam ortum, *& cui talem* conjugem habere contigit? Horatium de Auguſto in memoriam revocat, Horat. lib. 2. ep. 1

Nil oriturum alias, nil ortum tale ——

Scribonia gens, Romæ plebeja imaginibus illuſtris, ex quâ Auguſto aliquando uxor. *Infraſcriptis* quoque, tunc temporis vivis, de ſepulturæ jure cautum: eorum plura fuiſſe aſcripta nomina credibile, in alio fortaſſis lapide, nam in iſto nihil ſpatii reliquum. Quæ muta præterea tum Velenburgi, tum alibi viſuntur monumenta, ex Italiâ item allata, exprimere curæ non fuit.

ANTI-

ANTIQVA
MONVMENTA
PEREGRINA

Quæ meminerunt
Auguſtæ,
Vindelicorum,
Rhætorum,
Legionis III. Italicæ.

I. Prope Vilthaimum.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS. PIVS. PERTINAX
AVG. ARABIC. ADIABEN. PAR
THIC. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII.
IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP
CÆS. M. AVRELIVS. ANTONINVS
PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS
ET. IMP. P. SEPTIMIVS. GETA
ANTONINVS. VIAS. ET. PONTES
REST. AB. AVG. M. P. CX

Quæ ad inſcriptiones X. XI. XII. agri Auguſtani monuimus, huc etiam pertinent. Milliares lapides inter quadrageſimum tertium, & hunc centeſimum decimum, periere quinquaginta ſex; nam unius tántùm, quem ego loco ſexageſimo ſexto ſtetiſſe conjicio, Parthani ſuperſunt fragmenta, ſic integritati reddenda,

IMP. *caes*
L. SEPTIM*ius. ſeuerus. pius*
PERTINAX. *aug. arabicus*
ADIAB. *parthicus. maximus*
PONTIF. *max. trib. pot. uiiii*
IMP. XII. *cos. ii. p. p. procos. et*
IMP. CA*eſar. m. aurelius. an*
TO*ninus. pius. aug. trib. pot*
iiii. procos. et. imp. p. ſeptim
geta. anton. uias. et. pontes
reſt. ab. aug. m. p. lxui

II. Dinzelavi, prope Ingolſtadium.

MERCVRIO
TEMPLVM
EX. VOTO. SVS
CEPTo. CL. AV
GVSTAVVS
L. L. M

Cl. Auguſtani nomen ab urbe Auguſtâ videtur tractum.

III. Romæ in ecclesia S.Ioannis ante portam Latinam extitisse, Jac. Mazochius ante annos amplius LXX. scripsit, neque tamen ibi nunc visitur. Lazius similem in ruinis Laureacensibus legi auctor est.

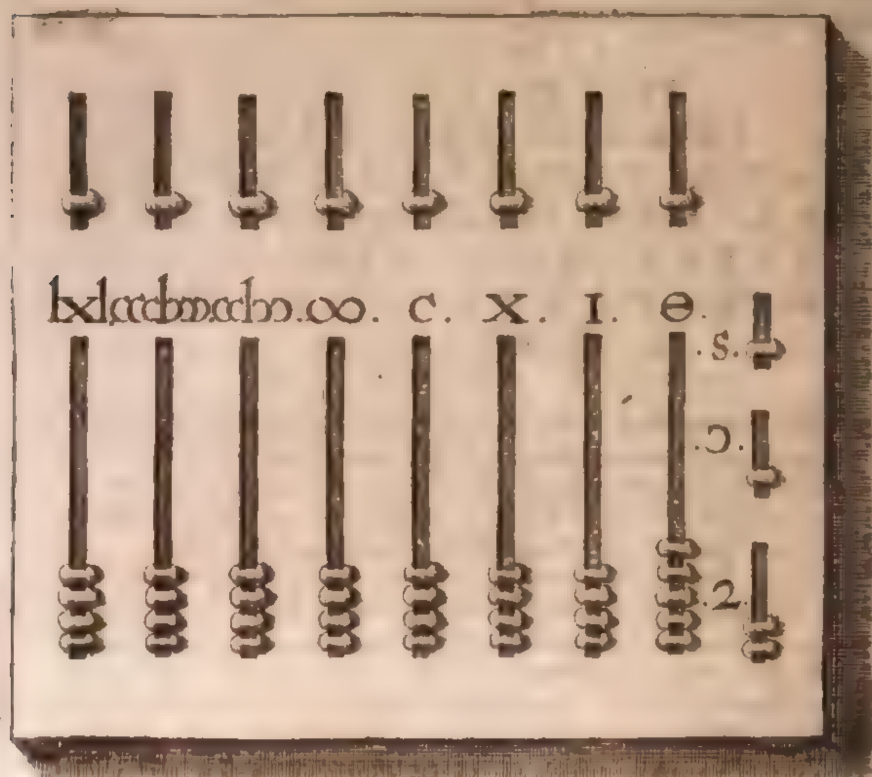
D. M
C. IVLIO. VETTIO
AVG. VINDELICVM. MIL
ER. LEG. VIII. AVG
VIXIT. ANN. XXIII
MILITAVIT. ANN. VI
H. F. C

C. Julius Vettius (quidam Vectium, nonnulli etiam Vehilium malunt) Augustæ Vindelicorum natus, Miles aut Frumentarius (sunt enim qui FR. legant, siquidem F. & E. litteræ valde affines) aut Eranista Legionis octavæ Augustæ fuit. Frumentarii, ait Victor in hist. Aug. Dioclet. *ad explorandum annunciandumque, qui forte in provinciis motus existerent, instituti.* Quorum postea agentes rerum simillimi fuere, eodem auctore: Jurisconsultis Agentes in rebus, Græcis Magisteriani. Eranistæ sunt lexicis symbolorum collatores, qui pecuniam conferunt ad convivia paranda, ἔρανος cœna collatitia. Præterea ἔρανος quæcumque contributio: Vnde Alciatus pecuniam Eraniam pro Herosa in Scævola restituit. Et mihi fit verisimile, Eranistas esse in legionibus, qui curam gerunt pecuniæ à militibus quavis de caussâ collatæ, fortasse præfectos ei, quæ sepulturæ caussâ: ait Vegetius, milites dimidium donativi apud signa sequestrare consuevisse, & ei rei decem folles sive sacculos per singulas cohortes positos, additum dein saccum undecimum, *in quem tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussâ, ut si quis ex contubernalibus defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa.* Etsi hæc apud signiferum deposita, nihil vetat, illi administrandæ quempiam à signifero præpositum, qui accepti & expensi rationes putaret. Occasionem sequuti, gratificabimur lectoribus parergi loco formam abaci numerarii ænei antiqui, cujus nobis amicè copiam fecit clarissimus Medicus Adolphus Occo civis noster, Hygiæ & severiorum Musarum ita cultor, ut nec elegantioris hujus litteraturæ honestæque Volupiæ contemptor. Neque enim inanis eorum, quæ ad numerorum rationes pertinent, consideratio, quando Plato in gravissimo opere scripsit, *si numerum ex humanâ naturâ eximeremus, nunquam sapientes evaderemus.*

Alcia. dispunct. lib. 2. c. 25.

Veg. lib. 2. c. 20.

Plato Epinom.

Adverſa iſta abaci pars, XIX. foraminibus oblongis diſtincta, nos alveolos dicemus. Horum octo ſuperiores, ſinguli ſingulos claviculos ductiles habent, utrimque capitatos ne excidant: Septem inferiores, claviculos quaternos habent, octavus quinque. Notæ interjectæ Θ. I. X. C. ∞. ccIↃↃ. cccIↃↃↃ. IxI. Præter duplicem ordinem iſtum, ad dextrum latus tres etiam alveoli, quorum qui S. & Ↄ. ſignati, ſingulos, 2. duos claviculos habet: Claviculi itaque XLV. omninò, omnes mobiles. Partis averſæ eadem ſpecies, & quod pro foraminum ratione neceſſe, totidem alveoli, claviculi item hinc quoque capitati ſeu umbellati, cæterum notæ nullæ nec numeri, ſed ad abaci angulos pro pediculis lunulæ quatuor, paullò magis quam claviculi extantes, quo hi ſcilicet liberè duci & reduci queant. Vſus, quantum datur intelligi, ut in XIV. alveolis, quibus numeri interjecti, claviculi ſinguli inferiorum alveolorum, tot ſive aſſes, ſive quid aliud, cujus calculus ponitur, ſignificent, quot inter ſcriptus numerus; ſuperioris alveoli claviculus unicus, uno plus quam inferiores omnes ſimul accepti. Exempli cauſâ, claviculi ſub I. ſinguli ſingulos, nam I. unum eſt, omnes ſimul quatuor, ſuperior autem quinque ſignificat, ergo junctim novem colligunt: ſit addendus decimus, reducentur iſti claviculi, & primus ſub X. movebitur, inde ſecundus, tertius, quartus, ad XL. usque, ſuperior addet L. ut colligantur XC. In centenariis, millenariis & reliquis par ratio, cum abaci numeri per claſſes diſpoſiti ad novies centena dena millia excurrant. Alveolus ſub Θ quinque claviculos habet, totidem unciarum indices, ſuperior unâ amplius, hoc eſt, ſex uncias exprimit, ut unciæ XI. conficiantur, quibus ſi duodecima adjicienda explendo aſſi, reducentur iſti, & ducetur ſub I. unus. In tribus alveolis ad dextrum latus, ſingularis claviculus S. ſemunciam notat; ſingularis item Ↄ. ſicilicum, hoc eſt quartam unciæ partem, nam Demetrius Alabaldus Ↄ. ſicilici notam eſſe ſcripſit: duo demum 2. ſinguli duellas ſingulas, id eſt

Demet. de minutiis.

id est, tertias unciæ partes. Admonuit Cæs. Baronius, cujus summâ eruditione humanitas nihilo inferior est, ad æreas hujus generis tabulas, æreosq; sive claviculos sive calculos pertinere Nonii verba, *Aera numeri nota. Lucil. lib. XXIX. Hæc est ratio, perversa æra summa, & subducta improbè.* Videri posse, æra summa quæ in superioribus alveolis. Illustriorem etiam alium Nonii locum esse, *Aera neutri. Marc. Tull. Hortensio: Quid tu, inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit, non probare?* Hinc æram à Fausto Regiensi supputationem appellatam: quamquam tum Faustus, tum Fulgentius, Eulogius & Hispani reliqui, eo quidem à nominis analogiâ recesserint, quod æram singulari numero dixerint. Non. c. 1. Non. c. 3. Faust. de spiritu sancto.

IV. Reginoburgi.

D. M
T. MEMORIE
MISERRIMORVM
VINDELICIS
PARMOGENIANO
E.......... VICTORI
I.......... RE. FIL
VINDEL. SVRINVS
INFELIX. PATER. F. C

Multis hæc modis barbariem spirant. Sed nos amici, qui descripsit, fidem sequimur.

V. Romæ.

MARCO
GERMANICIANO
TI. CÆSARIS
GERMANO
NATIONE. VEIN

An hæc ad Vindeliciam pertineant non statuo, etsi antiquis frequens. EI. pro simplici I. sic *eidus. leibertas* Scrupulum injicit, quod Macer NATIONE. VEIN. TI. Cæsaris Germanus, ex Germanorum scilicet satellitio, neque enim Strabone & Ptolemæo auctoribus in Germanis Vindelici. Verum hæc principum geographorum sententia, quantumvis vera, non apud omnes obtinuit. Plinius Rhætiam, quo nomine Vindeliciam complectitur, cum Germaniâ quodammodo ex Agrippæ sententiâ conjunxit. Præterea non facilè occurrit ex Germaniâ magnâ natio alia, cujus nomen antiquum à *Vein* sive *Vin.* sumat initium. Xiphilinus Severo, inter principis stipatores Noricos nominat, quo minus absurdum, vicinos etiam Vindelicos quandoque adhibitos.

Plin.lib.3. c.20.

VI. In Alpium trophæo, uti Plinius auctor est.

IMP. CÆS. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIB. POT. XVII
S. P. Q. R
QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE
GENTES. ALPINÆ. OMNES
QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT
SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT
GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ
TRIVMPILINI. CAMVNI. VENNONES. VENNONETES
HISARCI. BREVNI. NAVNES. FOCVNATES
VINDELICORVM. GENTES. IIII
CONSVANETES. VIRVCINATES. LICATES. CATTENATES
ABISONTES. RVGVSCI. SVANETES. COLLVCONES
BRIXENTES. LEPONTII. VIBERI. NANTVATES
SEDVNI. VERAGRI. SALASSI. ACITAVONES
MEDVLLI. VCENNI. CATVRIGES. BRIGIANI
SONTIONTII. EBRODVNTII. NEMALONI
EDENNATES. ESVBIANI. VEAMINI
GALLICÆ
TRIVLATTI. ECTINI. VERGVNNI
EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI
VERVSI. VELNANI. SVETRI

Trophæum anno Vrbis conditæ DCCXLVII. sive DCCXLVIII. positum, nam id ex numeris Tribunitiæ Potest. liquet, cum Rhæti & Vindelici nono decimove ante anno victi essent. Sunt qui elogium verbis, *sub. imperium. p. r. redactæ sunt.* comprehendi finirique existiment, at Plinii profecto mentem non assequuntur. Pleraque de Alpibus scripserat, cum subjunxit, *non alienum videtur hoc loco subjicere inscriptionem e trophæo Alpium.* Cui fini, nisi ut Alpinarum gentium indicem daret? cum trophæis devictarum gentium nomina insculpi, rei etiam natura satis persuadeat. Quæ verò postremo loco omisimus, *Non sunt adjectæ Cottianæ civitates XII. quæ non fuerant hostiles, sed item attributæ municipiis lege Pompejâ*, Planè Plinii narrantis verba censenda, neque ad elogium pertinent. Quin & ternas compellationes, quas tamen loco non demovimus, *Gentes. alpinæ. devictæ.* &, *Vindelicorum. gentes. IIII.* & *Gallicæ.* glossemata suspicor, quæ ex orâ irrepserint. Quis enim ferat candor Augustæi ævi, inanem iterationem, *Gentes. alpinæ. devictæ.* cum præcesserit, *Gentes. alpinæ. omnes quæ à. mari. supero. ad. inferum. pertinebant. sub. imperium. p. r. redactæ.* Dein, si gentes Vindelicæ & Gallicæ distinguendæ, cur Rhæticæ præteritæ? Tum quid est, quod Vindelicæ sequuntur, Gallicæ præcedunt suam compellationē, & nisi Vindelicarum numerum largiter augemus, quædam inter utrasque superant, neutro nomine comprehendendæ? Ego etiam atque etiam cogitan-

cogitandum existimo, an prorsus eliminandæ, an saltem in alium locum hæ voculæ revocandæ sint. Gentium descriptionem aggredi, non est hujus brevitatis, Scudius, Simlerus, Stumfius & Ortelius quæ præstitere, in omnium manibus & oculis,

Nec quemquam incuso, potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit ————

Hoc dico, exactam ne speres, non si quidquid hodie geographorum & antiquariorum est, conspiret.

VII. Floriani, in agro Veronensi.

Q. CAICILIO. CISIACO
SEPTICIO. PICAI
CAICILIANO
PROCVR. AVGVSTOR. ET PROLEG
PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC
ET. VALLIS. POENIN
AVGVRI FLAMINI. DIVI. AVG
ET. ROMAI
C. LIGVRIVS. L. F
VOL. ASPER
7. COH. I. CR. INGENVOR

Illis, quæ libro VI. disputavi, addo, Romæ nomen aliàs Augusto præponi, sic infra est de Valerio Mariano, FLAMINI. ROM. ET. AVG.

VIII. In promontorio Cajetano.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS. COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVL. TRIVMP. EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANIBIS. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICAM

Mausoleum, cui elogium inscriptum, copiosè descripsit Pighius in Hercule Prodicio. Munatii consulatus & Censura multorum auctorum scriptis illustres; triumphus etiam, quamquam hunc ex Galliâ actum consentiunt, cujus rei causas libro II. aperuimus, & ne quis hæreat scrupulus, locuples auctor est ipse Plancus, Gallos sui Proconsulatus tempore quietos egisse, quippe qui ad S. P. Q. R. scribat, se habere *provinciam omnium civitatum consensu paratissimam, & summâ contentione ad officia certantem;* Rhætos captatâ occasione civilium bellorum, excursionibus Galliam infestasse, eo verisimile est, quod hunc in omnes vicinos morem genti fuisse Strabo significat, & mihi idem Plancus innuere videtur, ad Ciceronem scribens, *Interim maximã hic solicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia, hæ gentes nostra mala*

suam

ſuam putent occaſionem. Ob Rhætos ergo in Galliâ cæſos Imperator dictus, triumphavit. Imperator ſecundùm quo tempore quave de cauſsâ, non reperio. Nam quod Appianus Plancum bello Peruſino legionem Cæſarianam, quæ Romam peteret, in itinere concidiſſe prodit, nequaquam exiſtimo ex tam invidioſâ victoriâ titulos quæſitos, aut ſi qui quæſiti, confecto bello, Cæſare victore retentos. Abſterrêre poterat ab ambitione plenâ periculi exemplum in Nurſinos editum, à Dione memoriæ conſignatum, *cum eos qui in prælio (conflixerât enim cum Cæſare) ceciderant, ſepelientes eorum monumentis inſcriberent pugnantes eos pro libertate occubuiſſe, tanta ab eis mulcta nomine exacta eſt pecunia, ut urbe agroque omni ceſſerint.* Epulones antiquitus Epolonos dictos Feſtus auctor, datumque *his nomen, quod epulas indicendi Iovi cæteriſque Diis poteſtatem haberent.* Ædem Saturni à Planco factam, apud Suetonium eſt. In Manibis. producta I. ſe æquiparat duabus diviſim ſcribendis, quod Lipſius annotavit. Velius Longus, C. Cæſarem Manibias per I. ſcripſiſſe, Auguſtum per V. Manubias, & utriusque inſcriptiones teſtes citat; hæc etſi Auguſti non eſt, ſub Auguſto tamen poſita, Manibias habet. Lugudunum pro Lugduno antiqua ſcriptio, quam in M. Antonii nummis vid務demus, cujusque Dio meminit, qui cauſſam deducendæ coloniæ explicat. Raurica multis poſt annis Auguſto nomine aucta, nam quo tempore Plancus Galliæ præfuit, Anno DCCXI. id necdum Octavio acceſſerat. Cæterum hoc genus exemplis perſuadeor, privatis noſtris Annalibus non invitus aſſentire, Auguſtam, quæ nimirum Vindelicorum princeps urbs eſſet, primitus Vindelicam purè appellatam.

Ap. Civ. lib. 5.
Dio lib. 48
Suet. Octav. c. 29.
Vel. de orthogr.
Dio lib. 46

IX. Magontiaci.

ATTIO. LANI. F
MONTANVS
MIL. COH. RAITORVM
ANNORVM. XLV
STIP. XIX.
H. S. E

Aſtat in lapide Attio militari habitu, dextrâ ſcuto oblongo impoſitâ, ſiniſtrâ bina tenens haſtilia. Rhætorum ſimplicia nomina fuiſſe ſentio, MONTANVS ad patriam pertinere cognominis loco poſt patris nomen poſitum, eâ formulâ, quam ex baſi antiquâ in Mediceis hortis Romæ exſcripſi,

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS

Strab. lib. 16. Lipſ. in 2. An. Tac.

Strabo Phraatis filios Auguſto obſides datos Saraſpadem, Ceropasdem, Phraatnam & Boonem nominat, quorum poſtremos Lipſius in Phraatem & Vononem reformat, rectè, nos jam hinc priores in Seraſpadanem & Rhodaſpem. Atque hæc præter rem monuiſſe fraudi non erit.

X. Meſſa-

X. Messanæ.

L. BAEBIVS. L. F
GAL. IVNCINVS
PRÆF. FABR. PRÆF
COH. IIII. RÆTORVM
TRIB. MILIT. LEG. XXII.
DEIOTARIANÆ
PRÆF. ALÆ. ASTYRVM
PRÆF. VEHICVLORVM
IVRIDICVS. ÆGYPTI

Cohors quarta Rhætorum describitur in Notitia, sub Duce Armeniæ Analibæ. Legionis Dejotarianæ nescio an alibi nomen extet: Certum autem habeo, alteram esse ex duabus, quas Dejotarus disciplinâ atque armaturâ Romanâ constituta, habebat, ut est in Commentario belli Alexandrini. Vna videtur cæsa prœlio, quo Pharnaces Domitium vicit, & quo *Ponticâ legione pæne totâ amissâ, magnâ parte Dejotari militum interfectâ, tricesima sexta legio in loca se superiora contulit.* Hinc est, quod cum Cæsar Dejotarum in gratiam reciperet, non nisi unius legionis facta mentio, *Legionem autem, quam ex genere civium suorum Dejotarus naturâ disciplinaque nostra constitutam habebat, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere jussit.* Præfectus vehiculorum, qui cursui vehiculari præpositus, cujus Jurisconsultorum libri meminere: Vti & Juridici Ægypti, quem Alexandriæ Juridicum appellant. Dig. lib. 50 tit. 4. l. b. 18 Dig. lib. 1. tit. 20. l. 2. Cod. lib. 1. tit. 53. l. unica.

XI. Romæ in S. Blasio de pagnottâ.

DIS. MANIBVS
FOSSIÆ. GNOME
L. VICIDIVS. L. F. CAM
PRÆSENS. RAVEN
E. COH. VI. R
MATRI. PIENTISSIMÆ

An hîc Cohors sexta Rhætorum significetur, dubitare possumus.

XII. Pæto.

XII. Pætovione.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINCIARVM
BELGICÆ. GERMANIÆ. SVPERIORIS
GERMANIÆ. INFERIORIS. RÆTIÆ
MAVRETANIÆ. CAESARIENS. LVSITANIÆ
CILICIAE. PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN
NIC. MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM
IN. MAVRETANIAM. TINGITANAM
EX. HISPANIA. MISSORVM. PRAEF. EQ
AL. II. PANNONIOR. TRIB. MIL. LEG. XXX. V
PRAEF. COH. II. GALLORVM. MACEDONICAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET. ALIIS. PROVINCIIS
IN. RÆTIA. CONSISTENTES

Quo tempore Varius Rhætiæ Procuratorem egisse, & quæ Tingitana hæc expeditio fuisse videatur, diximus libro VI.

Nam vetus conjectura de Antonini, & Veri ævo non placet, quod iis Imperatoribus res contra Mauros in Hispaniâ, non in Tingitaniâ gestæ. Ala miliaria à numero equi tum circiter mille, sic apud Vegetium cohors miliaria, *habet pedites mille centum quinque.* Cives Romani ex Italiâ & aliis provinciis in Rhætiâ consistentes negotiorum caussâ, diversi à Colonis.

Vig. lib. 2. c. 6.

XIII. In Valeriæ agro.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINC. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERMANIAE
RÆTIAE. MAVRETANIAE. CAESAR
LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN. MILIAR. ET
II. PANNONIORVM. TRIBVNO. MIL
LEG. XXX. VLPIAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET ALIIS. PROVINCIIS
IN. PANNONIA. CONSISTENTES

Aut ego cæcus, aut parum ii perspicaces, qui Varium Pannoniæ Præsidem hinc ausi asserere.

XIV. Celejæ.

T. VARIO. T. FIL
CLEMENTI. CL. CEL
PROC. AVG. PROVINCIAR
RÆTIÆ. MAVRITAN
CAESARIENSIS. LVSITANIAE
CILICIAE
PRAEF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR
PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE
EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM
PRÆF. ALÆ. II. PANNONIORVM
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRÆF. COH. II
GALLORVM. MACEDON
VALERIVS. VRBANVS
LICIN. SECVNDINVS
DECVRIONES
ALAR. PROVINC
MAVRETAN. CAESARIENSIS

Claudia Celeja Vario patria. Meminit Celejæ in Noricis Plinius, quæ tamen Pannoniæ verius. Pleraque marmora municipium appellant, unum quoddam coloniam, si Panvinio fides. Claudium prænomen, à Divo Claudio opinor accrevit, eo modo, quo Aelium Augustæ ab Hadriano, & fortassis Julium ab Octaviano. Plures visuntur lapides, in quibus CL. CEL. id qui Claudiam tribum, Celejam patriam interpretantur, non vident tribum ante cognomen poni consuevisse, Q. SVLPITIVS. Q. F. LEMONIA. RVFVS. Est etiam in lapide DEC. CL. CEL. Decurio Claudiæ Celeiæ.

XV. Græcii, quod fortasse Graicum.

T. VARIO. CLEMENTI
AB. EPISTVLIS. AVGVSTOR
PROC. PROVINCIAR. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERM. RAETIAE. MAVRET
CAESARIENS. LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQVIT. ALAE. BRITANNICAE
MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET
TINGITAN. EX. HISPANIA. MISSORVM
PRAEF. EQVIT. AL. II. PANNONIOR
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRAEF. COH. II
GALLORVM. MACEDONICAE
CIVITAS. TREVERORVM
PRAESIDI. OPTIMO

Cur hi tituli Celejæ, vicinisq; circum Pannoniæ locis positi, potius quam ubi Varius honores gessit, & ii qui posuere degebant, caussa una est, quod in patriâ & apud suos inclarescere omnes magni æstimant.

XVI. Fuziazi Styriæ sive Valeriæ.

L. COMINIVS. L. M. L. NATIRA
L. PHILOSTRATVS. L. L. V. F.
SIBI. ET. SVIS. L. L. L. CILO
L. L. L. RAETVS. L. L. L. PRIN
CEPS. COMINIA. L. L. L. VRBANA
L. L. L. GALATA. *l.l.l*

Rhæti nomen hîc liberti proprium, à gente tractum est. Totius autem inscriptionis hæc complexio : L. Cominius Natira Lucii & Marci libertus, & L. Philostratus Lucii libertus, Vivi fecerunt sibi & suis libertis libertabus, quorum nomina subscripta, L. Cilo duorum Luciorum, Cominii scilicet & Philostrati libertus, L. item Rhætus duorum Luciorum libertus, Princeps Cominia, Vrbana, & Galata, singulæ duorum Luciorum libertæ.

XVII. Romæ in Capitolio, columella rotunda.
NOMINA. LEG

II. AVG*usta*	I. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICT*rix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICT*rix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*usta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nsis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*via*	XI. CLAVD*ia*	II. TRA*iana*
XXX. VLP*ia*	XIIII. GEM*ina*	III. AVG*usta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
XIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTH*ica*	II. PARTH*ica*	III. PARTH*ica*

Qui sequitur legionum catalogus, trium numero auctior est.

XVIII. Romæ apud Maffeos, columella itidem.
NOMINA. LEG.

II. AVG*usta*	II. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICTR*ix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICTR*ix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*usta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nsis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*via*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAIAN*a*
XXX. VLP*ia*	XIII. GEM*ina*	III. AVG*usta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
X. GEM*ina*	XV. APOL*linaris*	II. ITALIC*a*
XIIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTHIC*a*	II. PARTHIC*a*	III. PARTHIC*a*

Panv. Reip. Rom. lib. 3

Panvinius hasce sub Alexandro Imp. per limites fuisse dispositas, opinatur. Ego reliquas prætereo, Italicam tertiam à M. Antonino in Rhætiâ constitutam dixi libro VI.

XIX. Bri-

XIX. Brigantii repertum.

IN. H. DD
DEO. MERCVRIO
ARCECIO. EX. VO
TO. ÆRAM. POSVIT
SEVERIVS. SEVE
RIANVS. SVB. COS
LEG. III. ITAL. F
GORDIAN
BE. CO
S. L

An Arcecius à malis arcendis, quomodo Dii depulſores? Hoc ut aliis placeat, mihi valde diſplicet. Sed & plura in poſtremâ inſcriptione ſunt, quæ non niſi per nebulam diſpicio.

XX. Romæ.

D. M
GN. POMPEIO. POMPEIANO
EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS
III. ITALICAE. PRAEFECTO. COHORTIS
AFRORVM. IN. DACIAM
POMPEIA. CLEOBVLA. ET. CLEOPATRA
FRATRI. KARISSIMO

Meminit equitum equo publico Cicero in Philippicis; illis equum à Cenſorib. aſſignatum appàret ex Livio. In Daciam (ut lapis ſic habeat) antiquè, pro In Dacia, ſic in lege Agrariâ, ager IN. TERRAM. ITALIAM. Cic.Phil.6.

XXI. Inter Bauzanum & Tridentum.

C. VALERIO. C. F
PAP. MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVR
ADLECTO. ANNON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRÆF. FABR
PATRONO. COLON
PVBLICE

Romæ & Augusti templum VI. urbis regione habet Rufus. Quinquennales, Censores fuisse diximus libro V. & opinionem minus vulgatam rationibus firmavimus. Annonarius ex vi verbi, qui legionis annonam procurat. Est apud Jurisconsultos Annonaria caussa, Annonarius titulus, Annonaria collatio, Annonaria ratio & præfectura.

XXII. Romæ opinor.

CN. LAVDIVS. CN. F
FAL. THALLVS
MIL. COH. X. PR
7. LIMI. ITEM. TESSE
RARIVS. IN. LEG. III
ITALICA. AN. VI. TRA
IECTVS. IN. COH. XI. PR
7. P. SATRI. QVI. MIL
ANN. XXIIII. VIX. ANN
XLII. H. F. C

Miles cohortis X. Prætoriæ, Centuriâ Limi. Et Tesserarius legionis tertiæ Ital. (tesserarii qui tesseram, hoc est, ducis præceptum per contubernia nunciant, Vegetio & Plutarcho) demum trajectus in Coh. XI. Præt. Centuriâ P. Satri.

XXIII. Abudiaci ad Danubium.

I. O. M. STATORI
....
LEG. III. ITA. M. REVER
SVS. AB. EXPEDIT. BVRICA
EX. VOTO
POSVIT

Tac. de mor. germ. Miles reversus ab expeditione Buricâ. Tacitus, *Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomannorum Quadorumque claudunt. è quibus Marsigni & Burii sermone cultuque Suevos referunt.* Buros Ptolemæus nominat, uti Capitolinus, nam numerat inter gentes, qui bello Marcomannico contra M. Antoninum conspiravere, ut jam obscurum esse non possit, quo hæc inscriptio referenda. Buri aut Burri inter socios Trajani bello Dacico apud Dionem, & in Theodosii ex Dione Excerptis, quæ Leunclavius vulgavit, proditum, Buris pacem à Commodo concessam, cum antea sæpius rogatus negasset, *tum quod vires eis adhuc essent, tum quod non pacem, sed laxamentum ad faciundos apparatus consequi volebant.* Porro secundum versum omittere satius duximus, quam imperiti exscriptoris ineptias reddere.

XXIV. Celejæ.

SECCIVS. SECVNDIN. VET
LEG. III. ITAL. PETEIVLA. SEVERIO
CONI. EIVS. SIBI. ET. SECCIÆ
SECVNDINAE. FIL. ET. MARIIS
MAXIMO. ET. SECVNDO. NEPOTIBVS
SVIS. VIVI. FECERVNT. ET
IVL. APRICIO. FIL
MIL. LEG. SS. B F. PRAEF
STIPEN. VI. Θ. AN. XXV

Reliquis, quorum aſcripta nomina vivis, ſolus Apricius, ſtipendiorum ſex, obi-erat anno ætatis vigeſimo quinto. Sunt verò qui LEG. II. ITAL. hîc legant.

Has etiam rerum Vindelicarum Rhæticarumque à Panvinio & Golzio collectas aſſulas, viſum aſſervare, & poſterorum memoriæ tranſmittere. Sed præmoneo, ut neutrius fidem accuſo; ita cum quid ex iſtis fruſtulis producitur, cujus aliunde auctoritas non conſtat, aſſenſum conſuevi ſuſtinere, quippe qui perſpectum habeam, cum Panvinium tum Golzium, litteras, non ſemper ad marmoris exemplar reddidiſſe, ſed ſuppleſſe interdū, & explicaſſe ex ingenio verba contractius per compendium ſcripta. Cui inſtituto ſi tantillum audaciæ accedat, magno antiquæ puritatis periculo fiat neceſſe eſt.

COLONIA. AVGVSTA. VINDELICORVM I.

Habet Panvinius Comment. Reip. Rom. lib. III. ex lapide veteri. Suſpicor deſignare monimentum C. Julii Vettii, in quo AVG. VINDELICVM. Coloniâ non aſcriptâ.

COL. AVGVSTA. VINDELICOR II.

Golzius in theſauro rei antiquariæ cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Subdubito, an eum notet, quem nos libro V. expreſſimus, Tiberii nomen, & Auguſtæ ſymbolum, pini conum, currui triumphali impoſitum præferentem. At epigraphe neq; coloniæ neq; Auguſtæ meminit.

LEG. X. VINDELICOR. VICTRIX III.

Golzius cap. VII. ex vetuſtâ inſcriptione. Ptolemæus in Pannoniâ Legionem X. Germanicam poſuit. Ant. in itinerario Geminam dixit, atque inter Vindebonam & Commagenas ſtatuit. Indico, ſi cui credibile, videatur primas Vindebonæ litteras in Vindelicos abiiſſe.

AVXILIA. VINDELICORVM IV.

Golzius cap. VI. ex vet. inſcript. Notitia habet ſub diſpoſitione Magiſtri militum præſenta lis orientis, inter Auxilia Palatina VINDICES. qui Alciato & Sconhovio VINDELICI.

COH. XXIIII. VINDELICORVM. IN. PHRYGIA V.

Golzius cap. VIII. ex vet. inſcript. Cohortes Vindelicorum Tacitus ſemel nominat, loco quem nos libro V. adduximus. Tac. An. 2.

COLONIA. AVGVSTA. RHETORVM VI.

Panvinius libro III. ex vetuſto lapide. Vereor, ne alienâ fide ſcripſerit; nam V. per Rhætiam Colonias ſtatuit, Auguſtam Quintanorum, Auguſtam Tiberii, Auguſtam Rhetorum (Rhætorum rectius) Conſtantiam & Curiam, unam in Vindeliciâ Auguſtam Vindelicorum, & ſingulas lapidum auctoritate confirmat, cum mihi, mirum, haud indiligenter hæc veſtiganti, nullum unquam marmor, nummus nullus, aut marmoris omnino nummive deſcriptio occurrerit, cujus fide vel unam ex tot coloniis tutò liceret aſſerere. Nam de Auguſtâ

Vindelicorum, quæ Rhætorum eadem, aliunde constitit, uti libro III. multis exequuti sumus; simul Taciti testimonio tunc planum fecimus, ad ejus usque ætatem, aliam præterea coloniam in provinciâ non fuisse, ne quis quatuor aut quinque Augustas (Aventinus Augustam Aciliam addidit) somniet.

VII. COL. AVGVSTA. RHAETORVM

Golzius cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Aperio quid. nescio quam verè, verisimiliter sentio. Hic ipse Golzius auctor, extare Tiberii nummos à tergo COL. AVGVSTA. PRAETOR. inscriptos, horum aliquis rubigine excesus, conjectorem audacem impellere potuit, ut parum mutatis primis litteris vetustate fugientibus, RHÆTOR. substitueret; suspicioni viam munit R. litteræ asperatio, quod scilicet extritis duabus in PRAET. simplex R. spatium non explere videretur.

VIII. LEG. VI. GEM. RHAETICOR.

Golzius cap. VII. ex vet. inscript. Nullum hujus legionis vestigium invenio. At in Mœsiâ superiori est Anton. Ratiaria, Ptolemæo Rætiaria aut Rhætiaria: Ibi Ant. Leg. Gem. constituit, sed numeros XIIII. ascribit. Cogitandum tamen, an ad hujuscemodi scopulum impegerit Golzius. Extat in Justiniani codice rescriptum Diocletiani & Maximiani Impp. Retiariæ datum, cujus me commodum admonuit clarissimus Jurisconsultus, Pancirolus, commentario in Notitiam nuper edito, quod mihi sub ipsum lucubrationum finem videre, & nominis mei memoriam in eo aliquoties amicè cohonestatam, observare contigit. (Cod. lib. 6. tit. 58. l. 8.)

IX. COH. VI. RAITORVM

Golzius cap. VIII. ex vet. inscript. Meminit Tacitus Rhæticarum cohortium bis. Et in Notitia est sub dispositione Rhætiarum Ducis, Cohors VI. Valeria Rhætorum, item in Vicidii lapide CO VI. R (Tac. Annal. 2. hist. 1.)

X. ANNONA. LEG. III. ITALICAE

Golzius cap. VI. ex vet. inscript. Puto ex elogio C. Valerii Mariani, in quo est, ANNON. LEG. III. ITALIC. nos Annonarium sententiâ ita volente interpretabamur.

LITTERÆ SINGVLARES, ET DICTIONES CONCISE SCRIPTÆ, EXPLICATÆ.

A. *Aulus. anni.*
ADIAB. *Adiabenicus.*
AEL. *Aelius.*
AEL. AVG. *Aelia Augusta.*
AL. *Ala.*
AN. *Anni.*
ANN. *Anni.*
ANNON. *Annonarius.*
ANTON. *Antoninus.*
ATILI. *Atilia.*
AVG. *Augusta. Augustus. Augustalis.*
ARAB. *Arabicus.*
AVL. *Aulus.*
AVR. *Aurelia. Aurelius.*
AVREL. *Aurelius.*
BE. CO. fort. *Beneficiarius Consulis.*
BF. COS. *Beneficiarius Consulis.*
B. M. *Benemerenti.*
BF. PRAEF. *Beneficiarius Præfecti.*
C. *Cajus.*
7. *Centuria.*
CAES. *Cæsar.*
CAM. *Camiliâ* sive *Camillinâ* tribu.
CAMB. *Camboduno.*
CAT. N. fort. *Catalus natione.*
CENS. *Censor.*
CL. *Claudius Claudia.*
CL. CA. Ignoro.
COH. *Cohors. Cohortis.*
COLON. *Colonia.*
CONI. *Conjux.*
COS. *Consul. Consulibus.*
COS. DESIGN. *Consul designatus.*
CR. fort. *Cretensium.*
CV. *Curator.*
CVST *Custos.*
D. *Dies.*
DD. NN. AVGG. IMPP. *Dominorum*

norum nostrorum Augustorum Imperatorum.
DD. *Dedicatum. Dedicavit. Dedicarunt.* Item *Decurionum Decreto.*
DEC. MVN. *Decurio Municipii.*
D.I.M. *Dis inferis manibus.*
D.M. *Dis manibus.* fort. etiam, *Decurio municipii.*
D.M.S. *Dis manibus sacrum.*
DOM. TROMENT. SALON. fort. *Domo Troment. Saloniana.* Saloniana Dalmatiæ urbs Ptol. De Troment. quid dicam non habeo, ne tribum interpreter, impedior quod hanc Romani semper ante cognomen scripsêre, neque opinor feminarum nominibus addidêre.
D.S.P.V.I.S.L.M. *De sua pecunia votum jam solvit lubens merito.* Aut, *illis solvit lubens merito.*
EQ. *Eques. Equites.*
EQ. AL. *Eques alæ*, aut, *alaris.*
ER. *Eranista*, opinor.
EX. BF. COS. *Exbeneficiarius Consulis.*
F. *Filius, filia.*
FAL. *Falerina* tribu.
F.C. *Fieri curavit.*
FEL. *Felix.*
F.I. *Fieri jussit.*
FIL. *Filius.*
FL. *Flavius.*
GAL. *Galeria* tribu.
GERM. *Germanicus.*
HADR. *Hadriani.*
HER. *Heres, heredes.*
HERED *Heredes.*
H.F.C. *Heres fieri curavit.*
HOR. NOC. *Horas noctis.*
H.S.E. *Hic situs est.*
I. *Prima*, cohors.
II. *Secunda. Secundum.*
III. *Tertium.*
IIII *Quartum.*
IIII. VIRALIS. *Quatuorviralis.*
IIIIII. VIR. AVG. *Sexvir Augustalis.*
HS. Sestertii nota.
INCOLVM. *Incolumitate.*
IN.D.H.H. *In Dei hujus honorem.*
ING. fort. *Ingenuus*, aut, *Ingilianus.*
IN.H.DD. *In honorem dedicatum.*
INHDD. Idem.
IMP.CAES. *Imperator Cæsar.*
I.O.M. *Jovi optimo maximo.*
ITAL. *Italica*, legio, *Italico*, militi.
IVL. *Iulius, Iulia.*
KAL. *Kalendæ.*
KLENDS.IAN. *Kalendas Ianuarii.*

L. *Lucius, Legio, Lætus, Lubens*, in numeris *quinquaginta.*
LEG. *Legio, Legatus.*
LEG. AVG. PR. PR. *Legatus Augusti Pro Prætore.*
L. D. D. D. *Locus datus Decurionum decreto.*
L. D. S. *Locum de suo. Lubens de suo.*
LEG. III. ITAL. *Legio tertia Italica.*
LIB. *Liberta.*
L. M. L. *Lucii & Marci libertus.*
L. L. L. *Luciorum duorum libertus*, aut, *liberta.*
L.L.M. *Lubentes merito.* aut, *Lætus lubens merito.*
M. *Marcus, Mensis, Miles.*
M E. *Memoriæ.*
MEN. *Menses.*
M.H.M. *Misso honesta missione.*
MIL. *Miles. Militavit.*
MIL. ITAL. *Militi Italico.*
MILIAR. *Miliaria* ala.
MIRPA. Ignotum, nisi nomen proprium sit.
M. P. *Millia passuum.*
M VL. VP. *Multis victoriis potito.* Neque placet, neq; melius ad manus quidquam est.
MVNIC. *Municipium. Municeps.*
N. *Noster. Nostri. Nepos. Natione. Nummi.*
NEG. *Negotiator.*
NEGOT. Idem.
NEP. *Nepos.*
N.I.F.L. Non liquet.
N. SVR. *Natione Surus.*
Θ. *Obiit.*
P. *Publicus.*
PACON. *Paconius.*
PAP. *Papia* tribu.
PARTH. MAX. *Parthicus maximus.*
P.C. *Poni curavit.*
P. L. L. *Posuerunt lubentes. Posuit lætus lubens.*
POM. *Pomptinâ* tribu.
POMP. fort. *Pompejus, Pompilius*, aut, *Pomponius.*
PONT. *Pontifex.*
PONTIF.MAX. *Pontifex maximus.*
P. P. *Pater Patriæ. Procurator Provinciæ.*
PRAEF. FABR. *Præfectus fabrûm.*
PRAEF. QVINQ. *Præfectus Quinquennalis.*
PROCOS. *Proconsul.*
PROC. *Procurator.*
PROCVR. Idem.
PRINC. *Princeps.*

PROLEG.

PROLEG. *Prolegato*, aut *Prolegatus*.
PRON. *Pronepos*.
Q. *Quintus*.
QVIN. *Quinquennalis*.
R. fort. *Ratorum* cohors.
RAVEN. *Ravenna*.
REIP. *Reipublica*.
REST. *Restituerunt*.
ROM ET. AVG. *Romæ & Augusti*.
S. *Solvit*.
SECVRIT. *Securitati*.
SEPT. SEV. *Septimius Severus*.
SEPTIM. *Septimius*.
SEXT. *Sextus*.
SIGN. *Signum*.
S. P. Q. R. *Senatus populusq. Romanus*.
SS. *Suprascriptæ* legionis. *sibi suis*.
SS. Sestertii nota
STA. ignotum.
STIP. *Stipendiorum*.
S. T. T. L. *Sit tibi terra levis*.
SVB. COS. obscurum.
T. *Titus*. *Tribunus*.
TEMP. *Templum*.
TEST. *Testamentum*.
TIB. *Tiberius*.
TREVER. *Treverensis*.
TR. P. *Tribunitiâ potestate*.
TRIB. POT. Idem.
TRID. *Tridenti*.
TRIVMP. *Triumphavit*.
T. VX. S. M. P. F. *Titulum uxor suo marito poni fecit*. Etsi animo meo non satisfacit.
V. In numeris, *quinque*, *quintum*.
V. *Vlpia* legio.
V. A. *Vixit annis*.
VAL. *Valeria*.
V. CL. *Vir clarissimus*.
VF. *Veteranus*.
VEIN. fort. *Veindelico*.
VET. *Veteranus*.
V. F. *Vivus fecit*. *Vivi fecerunt*.
V. ID. *Quinto Idus*.
VII. VIR. EPVL. *Septemvir Epulonum*.
VINDEL. *Vindelicus*.
VIX. *Vixit*.
VLP. *Vlpia* legio.
VOL. *Voltinâ tribu*.
V. P. *Vivus posuit*.
V. S. L. M. *Votum solvit lubens merito*.
V. S. L. L. M. *Votum solverunt lubentes merito*, aut, *Votum solvit latus lubens merito*. Plautus Stycho, *Salsipotenti* &c. *Latus lubens laudes ago & grates gratiasq. habeo*.
V. S. P. L. L. M. *Votum solvit publicè latus lubens merito*.
VV. *Vivis*.
X In numeris *Decem*.
XV. VIR. SACR. FAC. *Quindecimvir sacris faciundis*.

CON-

CONVERSIO
ET
PASSIO
SS. Martyrum

AFRÆ, HILARIÆ, DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ,

QUÆ

AUGUSTÆ VINDELICORUM PASSÆ SUNT.

CUM

MARCI VELSERI
COMMENTARIO.

Clemens Rom. Apost. Constit. lib. 5. c. 7.

De martyribus verò pręcipimus vobis, ut in omni honore ſint apud vos.

LECTORI. S.

UIS cultus sanctis tutelaribus debeatur, optimè expreßit D. Maximus Taurinensis Episcopus : qui non multo post D. Ambrosium vixit, cujusque plurimæ lucubrationes aliquando Ambrosii nomine censæ sunt. Et si autem sententiam verbis non brevißimis comprehenderit, operæ pretium tamen erit locum integrum, quatenus huc facit, exscribere. Ait itque, Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, devotissimè natalem celebrare debemus, tum præcipuè eorum solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt. Nam licet universi sancti ubique sint, specialiter illi tamen pro nobis interveniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non sibi tantum patitur, sed & civibus. Sibi patitur ad requiem, civibus ad salutem. Exemplo enim eorum didicimus Christo credere : didicimus contumeliis vitam æternam quærere : didicimus mortem non timere. Videte ergo, quid martyribus debeamus; in quo alter tortus est, ut alter salvaretur. Alter carnificem pertulit, ut alter Christum agnosceret. Alter morti addictus est, ut alius vita potiretur æterna. Et ad postremum, sanctus occisus est, ut peccator evaderet : Beati igitur martyres nec sibi vixerunt, nec sibi mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt bene vivendo, conversationis; tolerando fortiter, passionis. Nam ideo Dominus, per totum mundum, diversis in locis, pati martyres voluit, ut tanquàm idonei testes, nos præsenti quodam fidei exemplo suæ confessionis, urgerent : ut humana fragilitas, quæ prædicationi dominicæ, aditu longiore vix credit, vel præsenti oculorum testimonio, martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres devotissimè percolendi sunt : sed specialiter ii venerandi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos oratione adjuvant, isti etiam adjuvant passione. Cum his autem nobis familiaritas est. Semper enim nobiscum sunt: nobiscum morantur : hoc est, & in corpore nos viventes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Hic, ne peccatorum

Serm. de nat. SS. Octavii Adventi. & Solut.

nos labes absumat : ibi, ne inferni horror invadat. *Huic sententiæ, quisquis probè erga pietatem affectus, libens subscribet. Majores certè nostri, homines antiquè boni, qui rectè facere, quam contentiosè de rebus sacris disputare prius ducerent, eam præclaro exemplo confirmarunt. Relatum est enim in annales, Henricum Imp. quem IV. dicunt, ab Hermanno Augustano episcopo partem corporis sanctæ Afræ expetiisse, ecclesiæ, quam Spiræ Nemetum condiderat, inferendam. Nemo dubitabat, quin precibus ejus, qui cogere posset, & vero etiam soleret, parendum esset; quam parcißimè tamen faciendum existimabant omnes. Accedit igitur ad sepulchrum martyris episcopus; reserat loculum; illa, qua par fuit, religione, unum ex pollice pedis aufert articulum. Hunc publicè prius ostensum, magni muneris loco Imperatori transmittit. Cives interea, qui charißimo pignori timerent, basilicam insedere frequentes, fores etiam armati observavere, ne plus quam constitutum erat, asportaretur. Eo tunc ardore in Deum, & in sanctos, quos Dei amicos esse scirent, ferebantur. Ut res suas privatim tanta diligentia nullus, quanta sacras reliquias publicè asservarent universi. Quod etiam privatim, & publicè bene vertit. Rideant hæc, qui omnia rident. Mihi certum est laudatißimis vestigiis insistere. Et quando optimis martyribus aliud obsequij genus nunc præstare non licet, veterem historiam, qua potui ratione illustrandam sumpsi. Exemplum, quod fidißimum videbatur, sequutus. Nam à diversis descriptoribus aliud atque aliud habemus : Ut tamen verba, & hæc modicè, non res dissentiant. Augustæ Vind.*

[1] INCIPIT [2] CONVERSIO [3] SANCTÆ [4] AFRÆ, [5] & puellarum ejus.

APUD[6] provinciam Rætiam, [7] in civitatem Auguſtam [8] Narciſſus [9] epiſcopus veniens, [10] tempore, quo perſecutio Diocletiani fervebat, neſciens quo intraret [11] profugus, ad mulierem quandam ingreſſus eſt, nomine Afram, [12] cum diacono ſuo [13] Felice. Illa autem, videns honeſtos viros, exiſtimans adventores impudicos, parat cœnam, & omnia, quæ ſolito more, cum tribus puellis, [14] parare amatoribus conſueverat. Epiſcopus autem, veniens ut cibum caperet, [15] orare cœpit, & pſallere. Afra autem, quia nunquam hæc audierat, ſtupefacta cœpit inquirere, quis eſſet. Et [16] ediſcens hunc eſſe Chriſtianorum epiſcopum, [17] procidit ante pedes ejus, dicens: [18] Domine, indigna ſum valde, & in iſta civitate nulla me turpior poteſt inveniri. Cui ait Narciſſus epiſcopus: Salvator noſter [19] à turpiſſimo tactu inquinari non potuit, illius enim tactus omnes ſordes diluit, atque mundavit, & ſordes non poterant inquinare Domini claritatem. Nam & [20] lux de cœlo veniens, & ſplendor ſolis, dum circa cloacas, & lutulentas plateas funditur, mundus funditur de cœlo, & mundus levatur in cœlum. Unde & tu, [21] filiola, [22] ſuſcipe in te lumen fidei: [23] ut purificata ab omni peccato, poſſis de meo introitu perpetua [24] claritate gaudere. Dicit ei Afra; [25] ego quidem, quæ plura capillis meis peccata commiſi, quomodo poſſum à tantis ſordibus ablui? Reſpondit Narciſſus epiſcopus: [26] Tantum crede, & baptizare, & ſalva eris,

Poſt hæc Afra convocans puellas ſuas, dixit: Iſte homo, qui ad nos intravit, epiſcopus eſt Chriſtianorum: & dixit mihi, Si credideris Chriſto, & baptizata fueris, ab omni poteris emundari peccato. [27] Quid vobis videtur? Reſpondentes autem [28] Digna, Eunomia, & Eutropia dixerunt: Tu noſtra domina es, & ſi ſequutæ ſumus te ad inquinamenta facinorum, quomodo te non ſequemur ad indulgentiam peccatorum? Tu caput noſtrum es, quocunq; ierit caput, membra neceſſe eſt ut ſequantur.

Interea dum hæc loquerentur, nox initium ſumpſit. [29] Incipiens autem hymnos Deo canere cum diacono ſuo epiſcopus, totam noctem orando, & pſallendo pertranſit, [30] ſimul habens Afram cum ſuis puellis conſortem. Mane autem facto, epiſcopus Narciſſus cœpit inquiri. Dictumq; eſt Afræ: Ubi ſunt, qui ad te introierunt? Illa autem dixit eis: Hoſpites amatores mei [31] manſerunt hic, & abierunt ad ſacrificium. Illi autem audientes illos iſſe ad ſacrificium, putabant eos ad [32] Capitolium [33] vel ad templum abiiſſe. Aliis ergo diſcedentibus, remanſit unus ex eis, qui diceret: Ego cognovi eos ſero ad te veniſſe, & ſcio, quia Chriſtiani erant, nam [34] omni hora ſignabant frontes ſuas ſigno crucis, in qua Chriſtus eorum paſſus eſt. Dicit ei Afra: [35] Ad me meretricem haberent intrare, ſi Chriſtiani eſſent? Ad me non veniunt, niſi qui mei ſimiles ſunt. Abiit ille, & nunciavit omnia, quæ dixerat, quæque audierat, his qui quærebant eos.

His ita geſtis, [36] abiit Afra ad matrem ſuam [37] Hilariam, & dixit: Epiſcopus Chriſtianorum venit ad me, neſciens quo intraret, & per totam noctem, [38] expandens manus ſuas ad Deum ſuum, cantans quod novit, nos fecit ſimul orare: [39] Circa verò pullorum cantum extinctum eſt lumen candelæ: & cœpi feſtinare, ut eam accenderem, & non potui. Tunc dixit mihi diaconus ejus: Noli quærere lumen extinguibile, modo tibi [40] oſtendetur lux, quæ extingui non poteſt. Et cum dixiſſet epiſcopus: [41] Veni lux mea de cœlo, oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus, [42] Venit fulgor de cœlo ſicut ſol, & ſicut coruſcatio, ante tonitruum, & non receſſit ante, quam aurora inciperet. Et [43] dum orationem finiſſet, juſſit nos ſibi reſpondere, & dicere, Amen. Et lux fulgoris illius paulatim receſſit. Poſt hæc miſi me ad pedes ejus, & dixi illi: [44] Domine, injuriam tibi grandem feciſti, quod ad me introiſti, ſum enim mulier peccatrix. Et ille dixit: quo me Deus meus juſſit ingredi, introivi. Circa diei verò horam tertiam, oſtenderunt ſe mihi, qui eis ante lucem inſidiati fuerant, ut exeuntes tenerent eos, & occiderent. Sed cum non exiſſent, convenerunt me. Ego verò [45] faſces lini habeo, ſub quibus abſcondi eos, & timeo, ne ſcrutentur locum illum. Sed ſi jubes, domina mater, huc eos tranſire faciam. Quia promiſit mihi epiſcopus dicens: Faciam

am te Christianam, & omnia peccata tua diluentur. Audiens hæc [46] mater ejus, gaudio repleta dixit: Præstet Deus, ut & mihi hoc contingat. Cui dixit Afra: Ergo nocte veniente ducam eum huc. Respondit mater ejus: Etiamsi noluerit, roga eum.

Vespere autem facto, rogavit sanctum Narcissum episcopum Afra, ut iret ad matrem ejus. Ingresso autem eo domum, factum est gaudium magnum, ita ut Hilaria [47] per tres horas teneret plantas ejus, & diceret: Obsecro te domine, ut & me facias mundari à peccatis meis. Tunc sanctus Narcissus episcopus dixit ei: Beata est fides tua, quæ [48] antequam disceres verbum veritatis, ipsam veritatem, quam per verbum vix possunt homines agnoscere, in tua mente fundasti. Veruntamen quia video vos capaces esse verborum Dei, [49] hodierna die simul incipite jejunare, & per septem dies jejunantes audite sermonem veritatis: Octava autem die purificabimini ab omni peccato, & eritis ab omni pollutione immunes. Dixit ei Hilaria: Si jubes domine, [50] dicimus quid colimus, & ita demum doce nos, quid colere debeamus. Dixit ei Narcissus episcopus: In hoc apparet, quia bene poteris suscipere, quid colere debeas, si quid huc usque colueris, evidenter exponas. Dic ergo culturam tuam. Hilaria respondit: [51] Parentes mei genere Cyprii fuerunt, & [52] inde venerunt cum sacris Veneris. Et [53] Venus coli non potest, nisi ab his fœminis, quæ fuerint fornicatæ. Ideo ego deniq; filiam meam sacris Veneris consecravi, quasi Deæ Veneri servituram, & de opere meretricio placituram, in prostibulo manere permisi. Credens, quod mihi esset propitia Venus, si filiam meam divinis ejus imitationibus occupassem. Nam [54] quanto plures amatores habere potuerit mulier, quæ Veneri servit, tanto plus Veneri placere posse à sacerdotibus affirmatur. Audiens hæc vir Dei Narcissus episcopus, [55] ingemuit, & lacrymas fudit, dixitq; ad Diaconum suum: Surge frater, & demus lamentum super culturam talem. Et rogemus Dominum, ut [56] ubi abundavit iniquitas, superabundet & gratia.

Factum est autem, cum orassent, [57] apparuit Ægyptius quidam nigrior corvo, nudus, & [58] vulneribus elephantiæ corpore toto plenus, & dare cœpit mugitum, dicens: [59] O Sancte Narcisse episcope, quid tibi cum caussa mea? [60] Quid tibi cum ancillis meis, quas ego semper in mea familia habui? Deus tuus mundas animas, & munda corpora diligit. Istæ jam [61] meæ sunt, alius esse non possunt. [62] Nunquid ego intro, ubi castitas regnat? Nunquid locum invenio, ubi est spiritus castitatis? Hic tu quid intrasti, ubi inquinata sunt corpora, & pollutæ sunt animæ? Tunc sanctus Narcissus episcopus dixit ei: [63] Jubeo tibi immunde spiritus, ut des mihi responsum de eo, quod te interrogavero. Dic mihi damnate, [64] Scis Christum Jesum Dominum nostrum Naza-

zarenum tentum, flagellatum, ſputis in facie illitum, ſpinis coronatum, irriſum, ligatum, felle & aceto potatum, affixum cruci, mortuum, & ſepultum, die tertio reſurrexiſſe? Scis hoc factum eſſe? Reſpondit dæmon, & dixit: Utinam mihi hoc neſcire licuiſſet. Nam ex ea hora, qua crucifixus eſt, [65] princeps noſter [66] fugit à facie ejus, quia virtutem perſequentis ferre non potuit. Tunc ſaxa illa ſolida ſcindebantur, & monumenta aperta ſunt, & ſurrexerunt ſancti viri, qui viderunt hoc factum, quando princeps noſter, ab eo qui crucifixus eſt, [67] tentus eſt, & catenis religatus. Reſpondit ſanctus Narciſſus, & dixit: Quod nomen eſt principis veſtri? Dicit ei dæmon: [68] Sathan nomen eſt ei: Quod interpretatur initium mortis. Dicit ei Narciſſus epiſcopus: Dic mihi, quid peccavit Dominus Jesus Chriſtus, ut tanta pateretur? Dicit ei dæmon: Nunquam peccavit. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus: Et qui nunquam peccavit, quare tanta perpeſſus eſt? Reſpondit dæmon: Non pro ſuis peccatis paſſus eſt, ſed pro alienis. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus: [69] Ex ore tuo condemnaris immunde ſpiritus. Cum ergò ſcias Dominum meum, Jesum Chriſtum, non pro ſuis, ſed pro alienis peccatis occiſum, diſcede ab his mulieribus, quia etiam pro iſtis paſſus eſt, quæ ad ejus fidem, & gratiam confugerunt. Dicit ei dæmon; [70] Quia docet lex, & jubet, ut res alienas non tollat aliquis, tu qui ſanctus es, res meas quare tollis? Quid mihi tollis animas, quas lucratus ſum? Dicit ei Narciſſus epiſcopus; [71] Effractor, & fur, [72] ab initio damnate, & in malitia [73] inveterate, quia iſtas animas à Deo ſuo tu ſeparaſti, ego te modo furem teneo, & creatori creaturam ſuam reſtituo. Reſpondit ei dæmon: Et ego creatura ejus ſum, [74] & me ergò creatori meo reſtitue. Dicit ei Narciſſus: [75] Tu ipſe ex ore tuo hoc confeſſus es, Chriſtum pro peccatis hominum paſſum eſſe: ſi, quomodo pro hominum peccatis paſſus eſt, etiam pro dæmonum [76] impietatibus paſſus eſſet, reſtituerem te creatori tuo: Nunc autem, quia ſic paſſus eſt pro peccatis hominum, ut veſtrum principem religaret, vade tu ad principem tuum. Dicit ei dæmon: [77] Fac pietatem ſuper me, & [78] da mihi vel unam animam in poteſtatem. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus: Si dedero tibi animam in poteſtatem, quid de ea facies? Dicit ei dæmon: [79] Interficiam eam, & lucrabor animam ipſius. Dicit ei Narciſſus epiſcopus: Cras prima luce, dabo tibi poteſtatem hanc ut facias. Dicit ei dæmon: [80] Dic mihi ante Deum tuum, quia das mihi animam intra corpus incluſam, quam ego lucrer. Dicit ei Narciſſus: Ante Deum meum, dabo tibi [81] animam intra corpus incluſam, manducantis, & bibentis, & dormientis, & iterum vigilantis. Dicit ei dæmon: Modo jube me hic manere iſta nocte. Dicit ei Narciſſus: [82] Si potes nobiſcum manere, mane. Dicit ei dæmon: [83] Si non expan-

expandis manus tuas ad cœlos, & non psallis Deo tuo, possum hic manere. Dicit ei Narcissus: Nunquam sit tibi bene, immunde spiritus! Non solum autem ego, sed & istæ omnes mecum, per totam noctem Deo nostro flectent genua, & laudes ei nobiscum canent. Tunc dæmon ululatum teterrimum diræ vocis emisit, & nusquam comparuit.

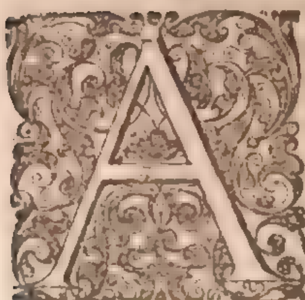
Sanctus autem episcopus fecit post jejunium refici Afram cum matre sua, & cum puellis suis. Quæ trementes pro eo, quod audierant, & viderant, ejus monitis confortabantur. [84] Ipse autem cum Felice diacono suo non refecit se, sciens se iterum mane cum dæmone luctamen habiturum. Transiit itaque nox tota orationibus, & psalmorum canoribus plena. Die autem orto affuit dæmon dicens: Memor esto sancte episcope juramenti tui, quod dixisti ante Deum tuum. [85] Da mihi animam, cujus corpus occidam, & animam ejus mecum habeam. Respondit sanctus Narcissus episcopus, & dixit: [86] Et tu jura mihi in nomine Dei mei, quia statim interficias, quem tibi dedero in potestatem, & si eum non interficias [87] jubeat te Deus ire in abyssum. Dixitque ei dæmon: Per ipsum, qui nos cum principe nostro vicit, juro: [88] si non, me jubeat ire in abyssum, quia statim interficiam eum, quem mihi dederis in potestatem. Dixitq; ei Narcissus episcopus: [89] Vade juxta flumen fontis alpium Juliarum, unde nemo potest aquam bibere, non homo, non pecus, non fera aliqua, quia [90] Draco ibi habitat, & [91] de flatu ejus, omnes qui ad fontem accesserint, moriuntur: hunc interfice, & [92] in tuam potestatem redige animam ejus. Tunc exclamavit dæmon, dicens: [93] O episcopum mendacem! Insuper me ligavit juramento, ut [94] amicum meum occidam: quem si non occidero, compellet me ire in abyssum. Tunc dæmon assensit; & [95] occidit draconem: & liberatus est fons, ad usum omnium, [96] usq; in hodiernum diem.

[97] Per dies autem plurimos docuit eas verbum Dei, sanctus Narcissus episcopus. Et baptizata est Hilaria, cum filia sua Afra, & cum puellis suis, & [98] cum generatione sua, & cum omnibus amicis suis. [99] Fecitq; domum Hilariæ ecclesiam. Et [100] ordinavit eis presbyterum Dionysium, avunculum Afræ.

[101] Ipse autem episcopus Narcissus, perfectis ordine rebus, post menses novem, ad Hispaniam profectus est, ad civitatem [102] Gerundam. In qua multum populum Deo acquisivit [103] per tres annos. Et ita demum [104] martyrij palmam cum diacono suo Felice attigit.

AD

AD CONVERSIONEM SANCTÆ AFRÆ, & puellarum ejus, COMMENTARIUS.

UCTOREM hujus hiſtoriæ (quæ prima ſolet eſſe commentatorum diſquiſitio) ignoramus quidem; veriſimiliter tamen ſuſpicamur, fuiſſe aliquem ex clero Auguſtano, cui publico eccleſiæ decreto id muneris injunctum. Nam conſtat, inter præcipuas curas eccleſiis olim incubuiſſe, res a ſanctiſſimis martyribus præclare geſtas, fortiterq; paſſas, litteris conſignare. Id eſt diſcere ex Fabiani Pontificis epiſtola, quam Dilectiſſimis ubique catholicæ eccleſiæ comminiſtris ſcripſit. Cum enim Romana eccleſia diligentiam, in colligendis martyrum geſtis per ſubdiaconos, & notarios, expoſuiſſet, adjungit, Quod etiam vos omnes agere monemus, ne in poſterum aliqua ex his dubitatio fiat, quæſtioque oriatur, quoniam omnia, quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et quæ noſtris temporibus veraciter ſcribuntur, ad futurorum doctrinam diriguntur. Et ideo fideliſſimis hæc negotia committi præcipimus, ne aliqua in eis illuſio inveniatur, ex qua fidelibus ſcandalum (quod abſit) oriatur. Quæ fidem & auctoritatem hujuſcemodi hiſtoriarum mire confirmant. Hoc tamen non à Fabiano primum inſtitutum,
Euſ. hiſt. eccl. lib. 4. c. 14. ſed ab Apoſtolorum temporibus obſervatum, oſtendit, quæ adhuc extat, Paſſio ſancti Andreæ Apoſtoli, per presbyteros & diaconos eccleſiarum Achaiæ ſcripta. Et apud Euſebium de morte Polycarpi elegans epiſtola, quam ſcribit Eccleſia Dei, quæ Smyrnam incolit, eccleſiæ, quæ eſt Philomilii: Item epiſtola
Lib. 5. c. 1. de martyribus Galliæ ſub Vero, inſcripta, Servi JEſu Chriſti, qui Viennam, & Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Aſia & Phrygia: Atque nonulla alia hujus generis ſcriptiones. Quarum multo plures & integriores haberemus, abſque Diocletiano fuiſſet. Hic nihilo minus in Chriſtianorum libros, quam in corpora deſæviit. Uti, præter alia teſtimonia, argumento eſt hactenus cele-
Ex mart. Ro. brari ſolita IV. Non. Jan. Romæ commemoratio plurimorum ſanctorum martyrum, qui ſpreto Diocletiani Imp. edicto, quo tradi ſacri codices jubebantur, potius corpora carnificibus, quam ſancta dare canibus maluerunt.
Prudent. de Hem.it. & Cheled. Chartulas blaſphemus olim nam ſatelles abſtulit, &c. Innumeras iſta calamitas ſanctorum hiſtorias afflixit. At ſi qui ſub ipſo Diocletiano paſſi, illorum hiſtoriæ, pace eccleſiis per Conſtantinum reddita, recenti adhuc memoria facile reſtitui potuere. Idq; huic, quam præ manibus habemus, contigiſſe credendum. Cum ſemel atque iterum perſecutionis jam præteritæ meminerit. Ne inferiorem Conſtantino Magno exiſtimem, ſtylus neque purè latinus, neque ex poſteriorum temporum fæce planè barbarus, me movet. Præterea, ſimplex & nuda rerum geſtarum narratio: quæ abſque dubio primum autographum, nullis dum colorum pigmentis illitum, & priſcæ pietatis ingenuos ſpiritus redolet. Surius miror cur mutaverit. Mihi aliqua verba minus pura, & phraſes paullo rudiores, tanti non videntur.

1. INCIPIT] Quæ in nonnullis exemplaribus prologi nomine præcedunt, pio ſtudio à viro bono collecta eſſe non iverò inficias. At cum dubia fama innitan-

innitantur, imperitis conjecturis plenissima, à candore reliquæ historiæ aliena, non ejusdem auctoris, non ætatis sint, omittere placuit. Nullo lectorum damno

2. CONVERSIO.] *Hujus vocabuli absolutè positi Christianus usus est, de illis, qui peccatis valere jussis, ad meliorem frugem se conferunt. Ita passim ab ecclesiasticis scriptoribus usurpatur. Caussam reddit D. Augustinus,* Illi convertuntur, qui rectè vivere incipiunt: hoc est enim ad Deum redire. Qui autem concupiscentias suas perseveranter sequuntur, dorsum quodammodo habent ad Deum. *Evang. quæst. Matth. quæst. 11.*

3. SANCTÆ] *Multo latius olim Sancti nomen, quam hodie, patuit. Episcopi vulgo Sancti, Sanctissimi, Beatissimi dicebantur; quæ jam solius summi pontificis est appellatio. Reliqui etiam Christiani, certe probatæ vitæ, Sancti: quamquam adhuc mortales. Constantinus orationem, quam ad Christianam ecclesiam scripsit,* Ad Sanctorum cœtum *inscripsit. Is nunc honor mortuis tantum, in apotheosim relatis habetur. Hoc loco* Sanctæ *nomen utraque notione rectè acceperis.*

4. AFRÆ] *Homines antiquitus crebro sibi nomina ab urbibus, & populis mutuati sunt. Quod primum videre est in servis Getis, Syris, Syriscis: dein in familiis Romanis Tarquiniis, Cominiis, Gabiniis, Norbanis, Volsciis, Numiciis, Vatiniis. Ut interim cognomina hujus generis prætéream. Et in martyrologiis nostris sæpius occurrunt Germanus, Germana, Gallus, Galla, Sabinus, Sabina, Syrus, aliaque ad hunc modum. Quibus persuasus, non vereor Afram ab Africa deducere. Varia enim illi hujus nominis caussa esse potuerunt, sicuti & Afro patruo. Julius Firmicus me monet, Venerem ab Assyriis, & Afris eodem ritu cultam. Assyrius autem cultus idem cum Paphio Cyprio, Pausania teste. Atqui hac ratione Afra, non Affra, neque Aphra scribendum. Africam enim fasti Capitolini, lapides alii, nummi antiqui, & libri manuscripti præferunt. Ita etiam Afranios gentem Romanam.* *De myst. propo rel. c. 4. Paus. in Atticis.*

Porro alteram S. Afram martyrem reperio in martyr. Rom. IX. Cal. Junii, Brixiæ sub Hadriano Imp. passam. Quæ cum nostra nihil commune habet, præter nomen.

5. ET PUELLARUM EJUS] *Præter quod inscriptio promittit, historia Hilariæ matris conversionem complectitur.*

6. APUD PROVINCIAM RÆTIAM] *P. de Natalibus insigniter lapsus, per omnem historiam Cretam pro Rætia habet. Etiamsi Adonem Trevir. sequi profiteatur, Ado autem Rætiam distinctè præferat. Idem audio in M. Marulo peccatum esse, quem mihi videre non contigit. Vicelius non minus absurdè,* Provinciam Regenas. *Antoninus in Chronico Rætiam & Cretam confundit, utramque enim nomen habet: nisi error sit à librariis, quod existimo.* *In catal. lib. 7. c. 148. 54. & 55. Ado in martyr. Marulum sequitur Zvinger. in theatro vol. 7 lib. 3.*

Cæterum Rætia (quæ sub Augusto in provinciam redacta) variè à diversæ ætatis auctoribus describitur. Sed constat ex Ptolemæo, qui Diocletianum multo anteivit, jam tunc à fontibus Rheni, & Danubij ad Æni ostia usque pertigisse. Hinc Tacitus, & Arrianus prodidere, Ænum inter Rætos, & Noricos fluere. Quibus terminis etiam Vindelicia, cujus memoria ante Diocletianum obsoleverat, quæq; in Ræticum nomen concesserat, comprehenditur. Hodie obtinent præter Rætos, Suevi, & Boij, qui cis Danubium colunt. *Lib. 2. c. 12. Lib. 3. hist.*

7. IN CIVITATEM AUGUSTAM] *Plurimæ civitates Augustæ per orbem Romanum: Non paucæ etiam per Rætiam extitere, si fides habenda nostræ ætatis scriptoribus. Sed Fortunatus, poëta Christianus, qui ante mille annos vixit, ascriptis fluviis, qui eam, de qua hic sermo est, alluunt, nomine ambiguo nos falli non patitur,* *Aventino, & qui Avent. sequuti.*

Pergis ad Augustam, quam Virdo, Lycusq; fluentant,
Illic ossa sacræ venerabere virginis Afræ. *Fort. in Vita S. Mart. lib. 4.*

An illi Vindelicum cognomen debeatur, ante Aventinum nemo dubitavit. Is primus de alia Augusta Vindelicorum suspicionem commovit. Non satis firmis ad eam evincendam usus argumentis. Quod commodiore loco pluribus docebimus. Neque in hoc commentario quæstionem non necessariam edisserendam putamus. *Baronius legit. Vindo Licusq.*

8. NARCISSUS] *Quidam Hierosolymorum episcopum arbitrantur. Qui à Nicephoro Constantinop. in Chron. trigesimus primus, & trigesimus quintus, ab Epiphanio trigesimus & trigesimus quartus, unus idem, ejus* *Epiph. in Panario hæresi 66.*

urbis

urbis episcopus censetur. Nam auctoribus Eusebio, & Niceph. Callisto, semel in eremum secessit; dein sedem iterum cum Alexandro collega tenuit: Denique, quod habetur in martyr. Rom. Sanctitate, patientia, ac fide laudabilis, centum & sexdecim annorum migravit ad Dominum. *Martyr, ut ait Nicephorus in Chron. Verum cum neque ipse, neque collega Alexander, quin nec successores, Mazabanes, Hymenaus Zambdas, Hermon (qui singuli pluribus annis praefuerunt) Diocletiani persecutionem attigerint: ita enim refert Eusebius: Fit ut à S. Afra temporibus magnis spatiis excludatur. Solidior Augustana ecclesiæ auctoritas, quæ semper diversum hunc nostrum Narcissum interpretata est, Gerundæ Tarraconensis Hispaniæ urbe passum. Quod hæc ipsa historia inferius ad finem conversionis comprobat, & ecclesiæ Gerundensis epistola, quam eo loco dabo, Martyr. item Rom. XV. Cal. Aprilis, & ex Hispanis Villegasius in Flore sanctorum, Beuterus atque Vasæus in Chronicis. Liber Chronicus Regum Arragoniæ absque auctoris nomine Hispanice editus, meminit reliquiarum Sancti Arsisi, quæ Gerundæ in ecclesia S. Philippi condita, miraculis illustres sint. Ubi vernaculam Hispanorum enuntiationem agnoscas, pro S. Narsiso,* San Arciso, *deperdita N, quæ in principio repetenda erat, reddentem. Sunt enim reliquiæ Narcissi, de quo agimus.*

Euſ. lib. 6. c. 8. 9. Nic. lib. 5. c. 9. 10. Mart. 29. Oct. Euſ. lib. 6. c. 32. Lib. 7. c. 13. 26. Beut. lib. 1. cap. 25. Vaſæus poſt An. 260.

Ancyrano concilio circa hæc tempora Narcissus Neroniadis Ciliciæ episcopus subscripsit. Sed diversus ab hoc nostro.

Tres alij Narcissi in sanctos relati. Primi meminit D. Paulus in epistola ad Rom. Alterius fit mentio in actis S. Laurentij. Tertium Licinius Imp. martyrij corona donavit. At de nullo Afræ conversæ suspicio oriri potest.

Vide martyr. 31 Oct. 17 Sept. & 2 Jan.

9. EPISCOPUS] *Notius est apud Christianos episcopi nomen, quam ut hic interpretemur. Multa de illo passim obvia. Quædam non protrita reperies in Pammelij annotationibus ad D. Cyprianum.*

10. TEMPORE, QUO DIOCLETIANI PERSECUTIO FERVEBAT] *Aliqui nonam, alij (quorum maximus est numerus) decimam, quidam duodecimam persecutionem numerant. Quæ enim retro, non ab omnibus uno eodem modo distinguuntur. Illud convenit, hanc præ reliquis diuturnitate temporis, numero martyrum, immanitate suppliciorum, longè insignissimam fuisse. Quod Eusebius, Orosius, Sulpitius, Nicephorus, Zonaras, Cedrenus, Manasses, historici alij, denique omnia martyrologia, & innumeræ sanctorum vitæ copiosè docent. Supersunt in Hispania inscriptiones Diocletiano posita,* NOMINE. CHRISTIANORUM. DELETO. QUI. REMP. EVERTEBANT. *Item,* SUPERSTITIONE. CHRISTI. UBIQUE. DELETA. ET. CULTU. DEORUM. PROPAGATO. *Hæ quamvis uti impiæ, ita vanæ & mendaces, tamen ex illis videre est, qua animi contentione tyrannus adversus Christianum nomen grassatus fuerit, qui imperatorios inde quæsierit titulos. Sed de persecutione, re satis superq; testata calamum contineo.*

Vide Occonis numiſmata in Dioclet.

De tempore persecutionis, quando cœperit, quando desierit, auctores valde diversa sentiunt. Sive ad annos Christi, sive ad Diocletiani imperium respicimus. Quamquam de annis à Christo nato Panvinio & Sigonio, qui nostra ætate diligentissimè, & aptissimè ad constituendam seriem temporum scripserunt, stabimus. Illi consentiunt, Diocletianum imperium iniisse Ann. Christi CCLXXXIV. *Post Romam conditam* MXXXVI. *Parilibus, id est* XI. *Cal. Maji. Persecutionem aliqui mox cœptam putant: Alij post Maximinum collegam assumptum: Alij ab annis Diocletiani sive* IX *sive* XI. *sive* XIII. *sive* XIV. *sive* XVI *sive* XIX. *Et facile credam, inveniri auctores, qui ab his omnibus diversa scripserint. Quorum dissensio commoda explicatione concilianda est. Neque enim plerosq; falli, aut temere de re tanta, & tam clara, scripsisse existimandum. Refert igitur intelligere, persecutionis nomen variè acceptum differentiæ caussam esse. Tempore D. Augustini vulgata erat opinio, decem plagis Ægyptiacis, significatas fuisse decem persecutiones, quæ à Nerone ad Diocletianum. Eam ille ita convellit, ut ostendat ecclesiam ante Neronem tum in capite Christo, tum in Stephano, Jacobo, Petro, fratribus reliquis persecutiones passam. Nec assertores denarij istius numeri negare poterant, hæc vera esse. Sed apparet, explicatione verbi vim argumenti evitasse. Ut scilicet inter persecutiones, quæ plagis Ægyptiacis prædicta, nullam ante Neronem censendam contenderent: Forte quod Neroniana prima imperatoris jussu indicta, aut exceptione aliqua alia, nam de hoc non constat.*

Panvinius in fastis Sigon. de occid. Imp. Quos sequuntur Scaliger de emend. tēp. & Baron. in Annalibus.

Aug. de civit. Dei lib. 18. cap. 52.

constat. Secundam numerabant Domitiani: Tertiam Trajani: Quartam Antonini Philosophi: Quintam Severi: Sextam Maximini: Septimam Decii: Octavam Valeriani: Nonam Aureliani: Decimam Diocletiani & Maximiani. Inter has quadam à nonnullis praterita, ut Maximini & Aureliani à Sulpitio, quamvis inquit Maximinus nonnullarum ecclesiarum clericos vexavit: *Valeriani à permultis, quod eandem cum Deciana ducerent. Alia contra inserta: Cum Impp. Hadrianus, Antoninus Pius, Alexander, Aur. Claudius manus sanguine Christiano nequaquam abstinuerint. Et si omnis, qua Christianis propter religionem vexatio accidit, persecutio dicenda, indubium est, multo adhuc plures sub Impp. extitisse. Sed non aque ab omnibus in numerum redacta, vel quod leviores visa, vel quod novis edictis non usa, vel quod à decessoribus cœpta, non intermisso cursu continuata, vel denique alia quavis de caussa. Et prorsus iniquus est, qui diversos auctores propterea reprehendendos putat. Cum enim de rebus convenit, cur in verbis non suo quisque judicio utatur? Similis est in constituendis persecutionum principiis ratio.*

Sac. histor. lib. 2.
A Sulpit. loco citato.
Mart. 1. 5. 15. 30. Jan. Et ibi Baron.

Nam ut sermonem ad Diocletianum referamus, fuit is in Christianos animo semper infensissimo. Cujus rei caussa multa esse potuerunt, principi supra humanum morem superbo. Et quamvis initio tectius, & quasi per cuniculos egerit, neque Christianum nomen (quod constet) cuiquam criminis loco objecerit, tamen multos ejus nominis, falsis affictis calumniis subvertit. Ideò nihil aberrabit, qui totum Diocletiani imperium perpetuam persecutionem dixerit. Postmodum, cum suam temeritatem aliena vellet invidia explere *(ait Eutropius) allegit Imp. Maximianum, propalam ferum natura, ardentem libidine, consiliis stolidum, ortu agrestem, asperitatem suam etiam vultus horrore significantem (his elogiis hominem exornant Eutropius & Victor) qui prima expeditione, quam in Galliam movit, exercitum juramento adegit, Christianos Deorum inimicos, iisdem animis, quibus Bacaudas imperii hostes ulturum: Quod cum legio Thabaa detrectaret, primo decimata, post internecione deleta est. Si quis à tam immani facinore persecutionem auspicatam putavit, profecto neque molliter sensisse, neque leviter scripsisse videtur. Ann. IX. Eusebio teste,* Diocletianus adorari se ut Deum jussit. *Cassiodorus duobus annis differt. Quandocunq; contigerit, certissimum est, Christianis per religionem non licuisse nefario edicto obedire. Hinc multos male habitos, & lege majestatis damnatos suspicandum. Eò fortassis referendum, quod apud Cedrenum legimus, IX. anno Impp. edixisse,* omnibus Christianis interfectis, Romanum imperium rebus prosperis affluxurum. *Anno* XI. *Cedrenus prodit horribilem persecutionem excitatam, multaq; millia martyrum facta. Postero, qui fuit Diocletiano VI. Constantio II. Coss. Cajus Pontifex, gentilis Diocletiani, martyrii coronam consecutus est, tradente Damaso* XIII. *aut* XIV. *(utrumque habet Cedrenus, & Eusebius) Christiani milites exauctorati, per Veturium militia magistrum. Eusebius in chronicis annotavit, inceptam* paulatim ex illo jam tempore persecutionem adversum nos. *Ubi non pœna atrocitatem, quâ infamia irrogabatur, nullus corpori cruciatus inferebatur, respexit: sed quod illa omnes fines Romani imperii pervagata, nullam provinciam, qua militari custodia contineretur, immunem habuit, cujusmodi nihil dum hactenus contigerat. De anno* XVI. *nescio quem ignotum auctorem Cuspinianus citat. At* XIX. *demum omne virus simul in ecclesiam effusum est, ut nullo praterea incremento locus relinqueretur. Tunc impia decreta, quorum Nicephorus, Eusebius, Zonaras meminere, audita primum: Ecclesias solo aquari, libros comburi, episcopos interfici, Christianos reliquos, dignitatibus praditos in ordinem redigi, privatos in servitutem dari placere. Qua postea pœna morte ut plurimum commutata sunt. Excitati eo classico omnium provinciarum prasides, ut Christianos quisque diligentissime conquisivit, inventos immanissimè excruciavit, ita operam Impp. maximè approbavit. Et si qua est malorum comparatio, praterita quacunque levia atque ferenda, hac denique seria persecutionis origo videri poterat. Ad quem modum statuere auctores plerique. Eusebius in historia ecclesiastica, & Chronicis disertè, iterum obliquè in vita Constantini, cum ait Diocletianum imperio se abdicasse post annum persecutionis primum, quod est utique secundo anno. Ita etiam Orosius, & multi recentiorum. Nam etsi Victor in epitome Diocletiano annos*

Hist. lib. 9.
V. de acta Thabaeorum mart. & Sigon. de occid. Imp. lib. 1.
Cusp. in Coss.
Eus. in hist. lib. 8 c. 3 de vita Constant. lib. 1 c 12.
Oros. lib. 7. cap 25.

Nic. lib. 7. c. 17. XXV. *Nicephorus, & Michaël Glycas* XXII. *tribuant, tamen optimi scriptores de* XX. *annis tam frequentes consentiunt, ut ejus rei nulla possit esse dubitatio. Et quæ duobus ante abdicationem annis contigere, incidunt in principium anni* XIX. Ep. de mens. & pond. *Epiphanius privatam sententiam tuetur, enumerans enim Imperatorum seriem, inquit,* Diocletianus cum Maximiano, & Constantio annos tredecim. Quorum tempore magna persecutio fuit, quæ duodecim annis duravit. Cum autem cessasset persecutio, regnavit Diocletianus unum annum, & deposuit imperium. *Hac multis modis à fide historiæ illorum temporum recedunt. Et nisi culpam in interpretem, aut librarium rejicimus, fateamur oportet Epiphanium memoria lapsum, ipsemet in Ancorato, Diocletiano* XX. *annos tribuit.*

Porro nihil ad priores Diocletiani annos Afræ conversionem pertinere, ex verbis, Diocletiani persecutio fervebat, *elicio. Quanquam Eusebius neque his duobus annis integris Italiam, Siciliam, Galliam, & reliquas occidentem solem versus provincias (qua descriptione Rætia comprehenditur, persecutionem sustinuisse dicat. Ego interpretor: Cum Impp. mense Martio sanguinarium in Christianos edictum Nicomediæ proposuissent, ad reliquas inde provincias missum, ut quæque maximè dissita, ita uno vel altero mense tardius pervenisse.*

Etsi verò Diocletianus post motum ecclesiæ publicum hoc bellum, altero anno imperio cesserit, tamen persecutio per decem continuos annos plebem Dei depopulata est. *Quæ Sev. Sulpitii verba sunt. Quibus Eusebius, Orosius, Nicephorus, historia miscella, Freculphus, alii consentiunt. Et evenit, ut cum varii Impp. succederent, à primis auctoribus Diocletiano, & Maximiano, etiam posteriore octennio persecutioni nomen hæserit. Tulere nomen imperatorium per ea tempora,*

Fl. Val. Constantius Chlorus Aug.
C. Gal. Val. Maximianus Aug.
C. Aur. Valerius Licinianus Licinius Aug.
C. Gal. Val. Maximinus Aug.
Fl. Val. Severus Aug.
M. Aur. Val. Maxentius Aug.
Fl. Val. Aur. Constantinus Magnus Aug.

An horum quis nomini Christiano penitus parserit, nescio: Constantio & Constantino aliqui eam palmam tribuunt, sed Constantius tertio persecutionis anno obiit: Et dum vixit, credibile est satis habuisse proprias manus continere, collegarum Diocletiani, & Maximiani injurias à Christianorum corporibus repulisse, non est credibile: De Constantino Magno, quem maximè In not. ad mart. 22. Aug. *alienum ab hac culpa existimare par erat, contrarium docet Baronius. Cæteros plerosq; teterrimos hostes extitisse, qui subdolis induciis non minus quam aperto bello (hæc tunc alternis per provincias vicissitudo) damnum intulerint, certum est. Id interim fatebimur, in oriente multo fœdius quam in occidente sævitum esse. Quod etiam Eusebius alicubi innuit.*

Atque ita colligimus, Diocletianum imperium iniisse Anno Christi CCLXXXV. *Persecutionem multo sævissimam cœpisse anno* CCCII. *desiisse* CCCXII. *Quæ ad mentem eorum Chronographorum, quos me sequi profiteor, calculata sunt. Cum satis cognitum habeam, de annorum numeris alios aliter sentire. Conversionem S. Afræ intermedio tempore contigisse, asseverare licet. Annum proprium assignare non licet. Sed si quis conjecturæ locus, ego eam lubens anno* CCCII *adscripserim. Cum existimem, Narcissum mox à principio sævissimæ persecutionis Augustam profugisse. Abdicato Diocletiano, persecutio in occidente non quidem penitus cessavit, multum tamen remisit, probè erga Christianos affectis Constantio Chloro, & filio Constantino: Inde fit ut existimem hac periphrasi,* Tempore quo persecutio Diocletiani fervebat, *& alterâ illâ initio passionis,* cum Christianorum esset sæva persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur, *non nisi ultimum Diocletiani biennium significari, quod est à mense Martio anni* CCCII. *ad Palilia usque anni* CCCIV. *Et cum Afra mense Augusto passa sit, uti ex ecclesiasticis tabulis liquet, ejus passio ad annum* CCCIV. *referri non potest. Refero ad annum* CCCIII. *Jam si à conversione ad passionem intercessere menses ferè decem, quæ*

quæ est Augustana ecclesiæ traditio, plane sequitur Conversionem ad annum CCCII. *pertinere, Coss. Fl. Valerio Constantio Nobiliss. Cæs. IV. C. Galerio Valerio Maximiano Nob Cæs. IV.*

11. PROFUGUS] *Etsi Tertullianus peculiari libello docuerit, in persecutione non fugiendum, ejus tamen nulla est in hac sententia auctoritas. Eleganter ait D. Cyprianus*, cum corona de Dei dignatione descendat, nec possit accipi, nisi fuerit hora sumendi: quisquis in Christo manens, interim cedit, non fidem negat, sed tempus expectat. *Alibi, si quis in fuga occiderit, eum inter martyres censendum ostendit*, si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames, ac sitis, aut frigus afflixerit: vel per maria præcipiti navigatione properantem, tempestas ac procella submerserit: spectat militem suum Christus ubique pugnantem; & persecutionis caussa, pro nominis sui honore morienti, præmium reddit, quod daturum se in surrectione promisit. Nec minor est martyrii gloria, non publicè nec inter multos periisse, cum pereundi caussa sit, propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille, qui probat martyrem & coronat. *Quæ tamen ad gregem, non ad pastorem referenda. Quando episcopis (ex quorum classe Narcissus) fugere liceat, accuratè disputat Augustinus, epistolâ ad Honoratum episcopum, & in hæc se verba colligit*, premente persecutione fugiendum esse Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministretur, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem caussa fugiendi. *Idq; S. Pauli, Athanasii, & Hispanorum episcoporum exemplis confirmat. Cur Narcissus fugerit, expeditum non habeo. Nullam nisi probatissimam caussam subfuisse, viri sanctitas persuadet. Et rectè subjunxero S. Pontii diaconi verba, quibus similem Cypriani fugam excusat*, vultis scire, secessum illum non fuisse formidinem? Ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est: quam passionem utique ex more vitaret, si ante vitasset. *Narcissus enim similem vitæ finem imposuit.*

De lapsis.

Ep. 56. edit. Pam.

Ep. 180.

in vita S. Cyp.

12. CUM DIACONO SUO.] *Diaconos episcoporum & presbyterorum ministros esse, habetur in concilio Carthaginensi* IV. *Tamen crebrius episcopis quam presbyteris inservisse, hinc apparet, quod B Hieronymi ætate aliqui Diaconos presbyteris æquabant. Quanquam male, nam & Hieronymus refellit. Clemens Rom. diaconos vocat episcopi aurem, oculum, os, cor, & animam. D. Ignatius profert exempla S. Stephani, qui beatissimo Jacobo, Timothei & Lini, qui Paulo, Anacleti & Clementis, qui Petro, diaconi episcopo ministraverint. Idcirco exclamavere Felicissimus & Agapitus diaconi, cum Pontifex Sixtus Imperatori sisti juberetur*, & nos sine patre nostro quo ibimus? *Atque Archidiaconus Laurentius ad eundem*, quo progrederis sine filio pater, quo sacerdos sancte sine diacono properas? Tu nunquam sacrificasti, nec offerre consueveras sine ministro. *Quod Clemens exemplo confirmat*, ut enim Christus sine patre nihil agit, sic neque diaconus sine episcopo.

Cap. 37.

Hieron. ep. ad Evagr.

Clem. Constitut. Ap. lib. 2. c. 44.

Ignat. p. ad Tral.

Ex actis S. Laur.

Aco⁴. Constit. lib. 2. cap. 30.

13. FELICE] *Illustre Gerundæ Felicis martyris nomen semper fuit. Numerat Prudentius inter sanctos, quos variæ urbes in novissimo judicio Christo oblaturæ sunt,*

Hym. 18. mart. Cæsaraug.

Parva Felicis decus exhibebit,
Artubus sacris locuples Gerunda.

Hunc mart. R. Usuardus, & Ado, atque Vincentius confirmant passum Gerundæ, persecutione Diocletiani, Præside Daciano. Cum igitur nomen, locus, tempus martyrii conveniant, permulti eundem cum nostro Felice crediderunt. Sed obstat in primis ecclesiæ Gerundensis auctoritas, pro qua Berengarii episcopi epistola jam semel à nobis laudata, testimonium dicit. Narrat enim perspicuè, Felicem, quem sua ecclesia doctorem, Apostolum, & prophetam appellat, diversum esse à S. Felice Narcissi diacono, qui dudum à Francorum Rege Carolo translatus, Parisiis quiescat. Et quamquam hæc plana aperta, accedunt tamen alia argumenta. Ado & Vincentius, qui prioris Felicis vitam copiosè scripserunt, Raticæ peregrinationis non meminere: Immò neque Narcissi episcopi, cum quo nostrum passum esse, ex hac historia & martyrol. liquet,

Mart. 1. Aug. Vinc. in spec. Hist lib. 12. c. 131. 132.

Mart. 18. Mart.

Vasæus post An. 306. ait Cucufatem à quibusdam Felicis fratrem existimari. Multi etiã in martyrologiis Felicissimi, Feliciani, Fortunati, Fausti, Faustini, existimo Christianos veteres bona omina horum nominum sequutos.

Ps. 78. Hom. 27. Brevic. vall. die 3. In mart. 30. Jan.

liquet; quin Cucufatem illi socium Vincentius tribuit: Demum Diaconatus honor à nullo ascribitur: Quorum profectò nihil omittendum erat. Ipsa etiam S. Cucufatis vita, attentius perpensa, nos facile ab errore vendicat. Statuamus ergo, quod res est, duos Felices martyres Gerundenses distinctos, quorum uterq; sub Diocletiano occiderit. Ac ne ejus rei nos admiratio capiat, scire refert, id nomen Christianis admodum familiare fuisse. Quippe supra LX. Felices martyrologia exhibent, quorum non pauci in Diocletiani tempora incidere. Et constat interim, infinito plura sanctorum nomina excidisse quam in martyrologia relata sint. Ita ut Genebrardus, explicans illud Psalmi, effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam, in circuitu Hierusalem: & non erat qui sepeliret, *observarit, aliquos in singulos anni dies XXX. Millia martyrum numerare. Deo enim martyres (inquit S. Gregorius)* numerabiles, nobis super arenam multiplicati sunt: qui quanti sint, à nobis comprehendi non possunt. *Apto exemplo utitur Augustinus contra Donatistas, in re simili, mirum non esse inquiens, si in turba Romanorum clericorum, duo vel plures Stratones aut Cassiani reperirentur, cum in XII. Apostolis non solum duo Judæ, sed etiam duo Jacobi legerentur. Id verò sæpius contigit, quod factu admodum facile, ut bini, aut plures ejusdem nominis martyres confunderentur, & eo ipso alterius memoria premeretur. Sic Baronius admonuit, Prudentium, hominem minimè ex vulgo, tres Hippolytos, militem presbyterum & episcopum, conflasse in unum, ut quæ singuli gesserint, uni adscriberet. Sic duobus quoque Cyprianis, & aliis permultis accidit. Ambr. Moralis Chronic. Hispaniæ lib. 12 c. 42. narrat, Recaredum Regem, qui vixit ante annum Christi DC. obtulisse sepulchro S. Felicis martyris Gerundæ auream coronam: quam multis exinde annis Paulus quidam, tyrannidem adversus Bambam Regem moliens sustulit, & cum sese illâ coronandum curasset, mox impietatis pœnas luit. Sed hæc ad nostrum Felicem non refero.*

14. PARARE AMATORIBUS CONSUEVERAT] *Afram ante conversionem mulierem peccatricem fuisse (ut modestè de se ipsa paulò post, & de Maria Magdalena sacra scriptura loquitur) compertum est. Ne quis autem Fortunatum errasse existimet, in eo quem adduximus versu,*

Illic ossa sacræ venerabere virginis Afræ,

Serv. in 4. Virg. ecl. Isid. orig. lib. 11. c. 2. Hor. Car. lib. 2. ode 8. Virg. Georg. 3 & ecl. 6. Phil in 3. ecl. Virg.

Animadvertere oportet, Virginem aliquando ætatis, non integritatis nomen esse. Tradidere enim Grammatici, Virginem à viridiori ætate dictam. Prævere optimi latinitatis auctores. Horatius, --- miseræque nuper Virgines nuptæ -- *Virgilius de Hero,* & moritura super crudeli funere virgo. *Clarius de Pasiphae, trium liberorum matre,* Ah virgo infelix --- *Etsi Junius Philargyrius diversam regulam prodidit,* apud Terentium virgo dicitur, quæ peperit, ut in Adelph. Puer natus, nihil habet virgo. Sic Virgo quæ parit Ideo ad secundum partum virgo dicitur, postmodum mulier. *Hisce Fortunatus satis tueri potest, maximè in carmine; ubi credibile est eum venerationem Afræ hoc nomine conciliare voluisse. Molanus asserit, viduas sanctimoniales, aliquando virgines dictas, quòd in virginum collegium cooptatæ essent. Talis est in martyrologio ab illo postremo edito, Idib. Febr. Ermenilda virgo in Britannia, & VI. Non. Julij Monegundes virgo Turonis. Prorsus alia ratio Ambrosii, Chrysostomi, Origenis, qui ecclesiam gentium ex meretrice virginem factam esse, figuratè dixerunt. At Phil. Bergomatem, qui in historia, Hilariam Afræ sanctissimæ virginis matrem, Dignam, Eumeniam, & Euprepiam sacras virgines nominavit, nihil recondıti sensisse, sed simpliciter errasse, memoria lapsu, existimo. Nam de claris mulieribus, ipsemet aliter scripsit.*

Ambros. de Salom. cap. 5. Chrys. Ser 26. de Pen. Orig. sup. Joseph. Hom. 6. Phil. in 15. suppl lib 8. de clar. mul. cap. 112. Apol. c. 39. Vide in hanc sententiam Cl. Alex. Pædag. lib. 2. cap. 4.

15. ORARE COEPIT, ET PSALLERE] *Agnosce antiquissimum institutum. De quo Tertullianus, Christianorum cœnas describens,* non prius discumbitur, quam oratio ad DEum prægustetur. *Et paucis interjectis,* post aquam manualem, & lumina, ut quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur, quomodo biberit: Æquè oratio convivium dirimit.

16. EDISCENS HUNC ESSE CHRISTIANORUM EPISCOPUM PROCIDIT, &c.] *Ut Afra Narcissum & Felicem, homines*

nes peregrinos, ignotos domo acciperet, facile factu fuit; Amatores enim. Venere propitia missos credidit. At quod episcopi nomine audito statim resipuerit, errorem, in quo nata, alta tot annos vixerat, agnoverit, id vero mirabile. Ejusq; rei absolutè caussam aliam nullam, quam sancti Spiritus divinam gratiam proferre possumus. Hæc ubi vult spirat. Hujus afflatu Matthæum, Zachæum, Latronem puncto temporis immutatos scimus. Quoniam autem sapientia disponit omnia suaviter, cogitare licet, Christianorum non nomen tunc primum, inauditum antea, Afræ auribus accidisse. Multo ante sacra doctrina Romanum orbem pervaserat, & ad plerasque barbaras nationes excucurrerat. Ac Christianismo tam multi omnium ordinum viri, fœminæ, nomen dederant, ut Tertullianus sub Sept. Severo ad Scapulam præsidem scripserit, Carthaginem decimandam esse, si Christianos ejus urbis delere velis. Prolixius in apologetico, si hostes exortes, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quæcumque, unius tamen loci, & suorum finium gentes, quam totus orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis relinquimus templa. *Et paulo post*, potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius divortij invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum, in aliquem remoti orbis sinum abrupissemus à vobis, suffudisset utique damnationem vestram, tot qualiumcunque amissio civium, immo & ipsa destitutione punisset. Proculdubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quendam quasi mortui, urbes quæsissetis, quibus imperaretis. Plures hostes quàm cives vobis remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum, pæne omnium civium. *Ista sub Severo. Postea numerus etiam auctus. Adeo, ut ante Diocletiani persecutionem, Christianorum conventus, infinita hominum turba frequentatos, multitudines in singulis civitatibus coactas, illustres hominum in templis concursus, nulla fere oratione explicari posse, existimarit Eusebius.* Unde cum in antiquis illis ædificiis non satis loci haberent, ampliores ecclesias in universis urbibus, fundamentis eorum ad majorem laxitatem dilatatis, erexerunt. *Christianum igitur nomen, quaquaversus illustre, in Rætiâ, provinciâ vel Italiæ accensâ, vel certè proximâ, & quasi suburbanâ, obscurum esse non potuit. Præsertim Augustæ, urbe metropoli.*

Lib 8.c.1.

Sed hæc conjecturæ sunt. Accedit historiæ fides. Antiquis monumentis proditum est, Lucium quendam jam olim Rætos evangelium docuisse, ejusq; professionis caussa apud nos puteo demersum, semivivum inde extractum, in interiori Rætia martyrium consummasse, iis ipsis locis, quibus Curia urbs post hæc condita est. Illorum, quos Augustæ sacra fidei adjunxit, solius Campestrii, viri primarii nomen superat. Et quamquam ambigitur an Lucius Cyrenensis fuerit, cujus extat memoria in actis Apostolorum & epistola Pauli ad Romanos, quemque Dorotheus Laodiceæ Syriæ episcopum nominat: An (quod pluribus placuit) Britanniæ Rex, ab Eleutherio summo Pontifice, per legatos Fugatium, & Damianum Christiano nomini ascriptus, Cujus meminere martyrologia, Damasus, Beda, & Ado Viennensis: quem Polydorus Virgilius Arviragi (Juvenalis carmine nobilitati) pronepotem scripsit, ex filio Mario, nepote Coyllo: Tamen utrumvis accipimus, S. Afra temporamulto antecessit; & ex eo Christianos Augustæ fuisse, non est cur dubitemus.

Annal Sigis. Meiste. part 4.c.1. & alii plerique. Act.cap 13. ep. ad Rom. c.16 Dor. in Syn. Mart. 3. Dec Dam. de Pont. Beda de sex ætat. in M. Ant. Vero. Et hist. eccl. lib. 1. cap. 4. item in epit. Ado. Chron. Vero Polyd. hist. lib. 2. Juven. sat. 4

Obscurior fama est de Philippo episcopo, quem sub Antonino, aut sub Vero Augustæ Vindelicorum passum tradidere. Primus Cabilanensis in topographia, & Irenæus in exegesi Germaniæ. Nescio quam idonei testes. Me dubium habet, quod auctores, quos sequuntur, non laudant; & quod nulla hujuscemodi memoria extat apud ecclesiam Augustanam, cujus maxime intererat. Vixit sub M. Antonino, Vero, & Commodo Philippus, vita & doctrina illustris; verum is Gortynæ in Creta fuit episcopus, uti Eusebius, Hieronymus, & martyrologia III. *Id. Aprilis produnt, atque scribendis libris claruit, neque eum martyrio affectum constat. Nihil itaque de Philippo Augustano episcopo asseveraverim.*

Satis

Satis jam habeo docuisse, ante Afræ conversionem Christianos Augustæ fuisse, eosq; ad rationem cæterarum provinciarum, non paucos. Quo etiam illa in principio verba pertinent, persecutio Diocletiani fervebat, *neque enim de nullis, aut perpaucis numero possunt accipi. Christianis verò etsi gentiles fœdissima quæque affingerent, fieri nihilominus non poterat, quin se veritas exereret, & innocentia vitæ in vulgus celebraretur. Nam apologiarum scriptores frequentes erant in eo argumento. Et appositè ad hunc locum*

Apol. c. 3. *Tertullianus de osoribus Christiani nominis inquit*: Quid? quod ita plerique clausis oculis in odium Christiani nominis impingunt, ut bonum alicui testimonium ferentes, admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir Cajus Sejus, sed malus tantùm, quod Christianus. Item alius. Ego Lucium sapientem virum repente factum Christianum desero. Nemo retractat, non ideò bonus Cajus, & prudens Lucius, quia Christianus: aut ideò Christianus, quia prudens, & bonus. *Et deinde*, alii quos retrò, ante hoc nomen vagos, viles, improbos noverant, ex ipso denotant quo laudant, cæcitate odii in suffragium impingunt. Quæ mulier, quàm lasciva, quàm festiva? Qui juvenis, qui Lucius, quàm amasius, facti sunt Christiani? Ita nomen emendationi imputatur. *Ubi multis ostendit nihil Christianis vere obiici præter nomen, & religionem. Quod antea S. Justinus, & Athenagoras dixerant. Porro nominis nullum crimen esse; in religione, neglectum inanium deorum etiam laudem mereri. Quæ cum ita sint (ut eo redeamus, unde digressi sumus, utq; ostendamus, quàm suaviter hanc conversionem sapientia disposuerit) nihil profectò magis rationi consentaneum erat, quàm ut dimoto Dei benignitate Idololatriæ velo, & perspecta fœditate illecebrosi cultus, Afra se illorum fidei crederet, quos reliquis mortalibus integritate ac pietate præstare crebrò audivisset.*

17. PROCIDIT ANTE PEDES EJUS] *Summæ venerationis, & extremæ demissionis actus. Ita in evangelio, mulier sanguinis profluvium patiens, cum se non latere animadverteret, ad Christum* tremens venit, & procidit ante pedes ejus. *Item Syrophœnissa gentilis*, procidit ad pedes ejus. *Et mulier peccatrix, quam Afræ comparavimus*, lacrymis cœpit rigare pedes ejus. *Id explicans S. Ambrosius ait*, Peccator ad pedes, justus ad caput. *Paulo post*, ubicumque audieris Christi nomen, occurre. In cujuscumque interiorem domum JEsum intrasse cognoveris, & tu ipse festina. Cum repereris sapientiam, cum repereris justitiam in alicujus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, hoc est, vel extremam partem quære sapientiæ. *Atque iterum*, si ad caput Christi accedere non potes, tangat pedibus suis caput tuum Christus. Et fimbria ejus curat, & pedes curant. *Quæ non aliena hoc loco existimanda, cum Narcissum Christo, servum Domino, quâ ejus vices agit, conferre nihil prohibeat. Et certum est hanc humilitatis speciem spectasse Christianos antiquitus, cum sacerdotum, & episcoporum pedibus acciderent, etiam vestigia lamberent: ne mirentur quidam, id hactenus in summo pontifice obtinere.*

Luc. 8. Marc. 5. Marc. 7. Luc 8. Ambr in Luc lib. 6. c. 7.

In Joan. tract. 12.

18. DOMINE INDIGNA SUM VALDE, &c.] *Augustinus ait*, Qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, jam cum Deo facit. *Et mox*, Initium operum bonorum est confessio operum malorum. *Chrysostomus*, Pœnitentem irasci non oportet, neque sævire, sed conteri tanquam condemnatum, tanquam non habentem fiduciam, tanquam judicatum reum, tanquam ex sola salvari misericordia debentem, tanquam ingratum erga benefactorem redargutum, tanquam injucundum & reprobum, tanquam innumeris dignum suppliciis. *Confer Afræ verba, & omnes hos affectus invenies.*

19. A TURPISSIMO TACTU INQUINARI NON POTUIT] *Hæc ad peccatores omnes quibuscum Christus, calumniantibus Pharisæis, conversatus est, rectè referimus, nihil enim peccatore inquinatius; tamen de Maria Magdalena, in effusione unguenti Domini corpus tangente, potissimum intelligenda. Similitudine perquam accommodata.*

20. LUX DE COELO VENIENS ET SPLENDOR SOLIS, &c.] *Elegans similitudo, qua Athanasius de incarnatione Verbi usus*, nam si sol ab eo creatus, & nostris oculis subjectus, circumambulans in cœlo, non sordescit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obscuratur, sed potius eas illu-

illustrat, & purificat: multo magis sacrosanctum illud Dei Verbum (quod solis est conditor, & dominus) cum in corpore innotesceret; non maculas in se corrivabat, sed incorruptibile erat, corpusque mortale, quod assumpserat, vivificabat, & à sordibus defæcabat. Qui peccatum (inquit) non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus. *Peccata autem sordium & luti nomine denotare frequens est. Unde Ambrosius Joannis illud, de cæco curato per Christum*, tulit lutum, & linivit super oculos ejus, *lutum illitum, datam cognitionem peccatorum explicat; & Gregorius inter varias luti significationes inquit*, per lutum quoque desiderium sordidæ voluptatis exprimitur, sicut psalmista deprecans ait, eripe me de luto, ut non inhæream. Luto quippe inhærere, est sordidis desideriis concupiscentiæ carnalis inquinari. *De sacram. lib. 3. cap. 2.* *In Job lib. 34. cap. 8.*

21. FILIOLA] *Blandientis verbum. Ita Joannes Evangelista discipulos filiolos appellare solitus, multò intensiorem animi affectum, quam filiorum nomine exprimens, ut annotavit P. Damianus.* *Dam. Serm. 1. de Joan. Evang.*

22. SUSCIPE IN TE LUMEN FIDEI] Fides principium Christiani, *ait Ambrosius. Hinc prima ad gentilem convertendum vox*, CREDE. *Quod irridet apud Gregorium Nazianzenum Julianus Imp. Unum* CREDE *summam Christianæ sapientiæ dictitans. Nomina etiam Christianis hinc hæsere*, CREDENTES & FIDELES. *Fides verò cur lumen dicatur, ostendit Ambrosius*, Lucerna fides est, juxta quod scriptum est, Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine. Verbum enim Dei fides nostra est: verbum Dei lux est, lucerna fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucerna enim lucere non potest, nisi aliunde lumen acceperit. *Amb. in 12. Ps. 18.* *Serm. 21.* *Greg. orat. 1. in Jul.* *In Luc. lib. 11. cap. 52.*

23. UT PURIFICATA AB OMNI PECCATO] *An per solam fidem, excluso etiam baptismo, cujus hactenus non meminit? Nequaquam. Ait enim paulo pòst*, Crede & baptizare. *Sed sensus est, Purificandam suscepta fide, per ea, quæ à fide præscribentur.*

24. CLARITATE] *Observandum, similitudini lucis cœlestis, & splendoris solaris, metaphoram luminis, & claritatis optimè convenire.*

25. EGO QUIDEM QUÆ, &c. QUOMODO POSSUM, &c.] *Vide ut vere pœnitens timori spem conjungat. Multum peccavit, ideò timet multum. Sed mox ac remissionis spes ostensa, oculos in eam conjicit, & purificationis modum inquirit, verbis quæ cupiditatem simul, & admirationem exprimant*, quomodo possum à tantis sordibus ablui. *Gregorius Magnus quatuor alas homini datas esse ait, quibus ad cœlum feratur. Binæ præteritis conveniunt, scilicet timor, & pœnitentia: binæ ad futura respiciunt, Spes, & amor.* *Sup. Ezec. lib. 1. hom. 4*

26. TANTUM CREDE, ET BAPTIZARE, ET SALVA ERIS] *Quid fides, quid baptismus in homine operentur, figurata loquutione D. Pacianus pulchre ostendit*, Christi semen, id est, Dei spiritus, novum hominem alvo matris agitatum, & partu fontis exceptum, manibus sacerdotis effundit, fide tamen pronuba. Neque enim aut insertus videtur in ecclesiam, qui non credidit, aut genitus à Christo, qui spiritum ipsius non recepit. *At ne quis* tantum crede, *perperam accipiat, sciendum est, hic fidem non operibus, sed infidelitati opponi. Ac si explicatius dixisset, adjunge te tantum Christianæ fidei. Præterquam quod jam monui, fidei nomine quandoque comprehendi, quidquid per fidem jubetur.* *Pac. de bapt. Vide Vegam de justif. lib. 11. c. 23. Quo sensu doctores ecclesiastici aliquando dixerint, fide nos sola justificari, & salvari.*

27. QUID VOBIS VIDETUR] *Non consilium Afra, sed assensum quærit. Constitutum enim habebat, quid factura esset, quod ex puellarum responso apparet, cum illam ad amplectendam indulgentiam non hortentur, sed se in ea amplectenda comites futuras spondeant*, si secutæ sumus te &c. *Atque hoc loco iterum agnosce digitum Dei. Quid mirabilius, quàm puellas peccatorum sordibus hactenus demersas, ad primum salutis nuntium animos tam alacriter erigere.*

28. DIGNA EVNOMIA ET EUTROPIA] *Martyrol. R. habet*, Digna & Eutropia & Eunomia. *Beda*, Digna & Eumenia & Euprepia, *ita quoque Usuardus, Ado, Maurolycus, Antoninus in Chron. & Phil. Bergomas. P. de Natalibus*, Digna, Eumenia, & Eutropia. *Ecclesia Augustana Dignam, Eunomiam, Eutropiam agnoscit. Consentiente Vincentio in Spec. hist. & quicumque Vincentium sequuti. Quod propria & privatæ res cuiq; notissima, ideò Augustanæ ecclesiæ libens fidem adhibeo. Et fieri potuit, ut inventis olim san-* *Mart. 12. Aug.* *Usuar. Ado Maur. in mart. Berg. hist. lib. 8. Pet. lib. 7. cap. 28. 54.*

Vinc. lib. 12. c. 147. 150.

ctarum martyrum corporibus, inscriptiones, quæ scrupulum eximerent, fuerint adjunctæ.

De Digna constat, Embricone episcopo repertam in loculo laminam plumbeam, sic inscriptam, CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

Martyr. 11. Aug. 22. Sept. 14. Jan. Mart. 15. Jun. 30. Oct. 15 Sept. 14. Dec. Mart. 30. Nov. Pius ep. ad Just.

Diversæ sunt ab his nostris, Digna virgo, quæ Tuderti colitur. Digna virgo passa Romæ sub Valeriano. Et Digna virgo passa Cordubæ Anno Christi DCCCLIII.

Item Eutropia puella martyr Palmiræ. Eutropia martyr Alexandriæ. Eutropia vidua in Gallia. Ac Eutropia virgo martyr, soror S. Nicasii episcopi Rhemis.

Denique Euprepis passa Romæ cum Castulo. Atque Euprepia cujus S. Pius Pontif. meminit, quod domum suam Romæ in titulum pauperibus assignaverit.

In Psal. 72. Ammian. Marcel. lib. 28. sub finem Festo die Christiani ritu in Ecclesia pernoctabant.

29. INCIPIENS AUTEM HYMNOS DEO CANERE, &c.] *S. Augustinus*, Hymni laudes sunt Dei cum cantico, Hymni cantus sunt continentes laudes Dei. Si sit laus, & non sit Dei, non sunt Hymni. Si sit & laus, & Dei laus, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergò ut si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. *Nocturnarum orationum, & cantionum antiqua ecclesiæ, meminere multoties cum sancti patres, tum auctores profani, si qui res Christianas attigere. Harum in commune duplex erat ratio. Singulis noctibus, horis certis, surgebant homines pii, præsertim ecclesiastici semel, aut eo amplius, ad orandum, & canendum: Statis præterea temporibus, excubabat in ecclesia solidas noctes plebs universa, his ipsis studiis intenta. Idq; vigiliarum nomine significabatur. Privatim deinde, ut quisque Deum præcipua contentione, vel ob patrata crimina placandum, vel in posterum exorandum sumpserat, ita pervigilio præ cæteris studebat. Illustris locus est apud Hieronymum,*

Ad Eustoch. de cust. Virg.

memini me clamantem diem crebro junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas. *Et in patrum, reliquorumq; sanctorum vitis, nihil frequentius occurrit. Cum igitur inter primaria Dei opera hominis peccatoris conversio numeretur, eam Narcissus meritò tanto conatu expetendam putavit.*

In ep. ad Cor. 2. c. 1. hom. 2.

30. SIMUL HABENS AFRAM CUM SUIS PUELLIS CONSORTEM] *Quid Narcissus, & Felix, quid rursus Afra, & puellæ oraverint, docebunt Chrysostomi verba, episcopum scilicet, & diaconum orasse pro catechumenis*, ut misericordissimus, & miserationum Deus, ipse exaudiat preces illorum. *Et deinde*, ut Deus aperiat aures cordium illorum. *Quibus precibus hodie quoque ecclesia utitur.* Verum Catechumenorum deprecatio quænam potest esse, nisi ne maneant catechumeni. *Ita Chrysostomus.*

31. MANSERUNT HIC, ET ABIERUNT AD SACRIFICIUM] *Manserunt hic per noctem, deinde abierunt. Num Afra hospites falsa excusatione celandos putavit? An potius episcopus cum diacono verè secesserat in aliquam domus partem, ad faciendum sacrificium Christiano ritu? Ut quæsitores non mendacio, sed ambiguitate sermonis decepti sint. Etsi fortasse prius illud probabilius, nam postea matri narrat,* ego verò falces lini habeo, sub quibus abscondi eos.

Var. de ling. lib. 4. cap. 7. Liv. lib. 1. 6. Dion. lib. 4. Arnob lib. 6 Vict. de reg. urb. Tert. de spect.

32. CAPITOLIUM] *Unus ex septem montibus Romæ, primò Saturnius, deinde Tarpejus, postremò Capitolium appellatus est:* Quod heic cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur, *inquit Varro. Accidit Tarquinio Superbo rege, uti Livius, & copiosius Dionys. Halicarnasseus narrat. Caput Toli Vulcentini fuisse, Arnobius ex Sammonico, Granio Valeriano, & Fabio docet. In hoc monte præcipuè arx, & templum Jovis. In templo tria delubra, Jovis, Junonis, Minervæ. Postea etiam simulachra omnium deorum, auctore P. Victore. Cui astipulatur Tertullianus,* Capitolium omnium dæmonum templum est. *Et rhetor ille, qui orationem Ciceronis nomine, ad equites antequam iret in exilium scripsit, primum Jovem, Junonem, & Palladem, deinde reliquos Deos, Deasq; qui Capitolium colunt, invocat. Comprehendebatur regione urbis* VIII *quæ Forum Romanum. Aliud erat Capitolium vetus in regione* VI. *alta semita. Cujus item meminit*

Lib. 4. c. 32.

Victor & Varro, Capitolium vetus, quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Minervæ: & id antiquius quam ædis, quæ in Capitolio facta. *Sed nudo Capitolii nomine primum*

primum illud intelligitur. Ut vero occulta naturæ vis impellit homines, liberis parentum nomina imponere, ita etiam cogere solet colonias, relictarum urbium memoriam reddere, effictis ad harum speciem locis, & nominibus, quam proxime fieri potest. Quod scitè expressit Virgilius in Heleno, & Aceste. Hac ratione crebra per Romanas colonias Capitolia instituta. Quibus nullum inventum caput, sed præjudicium dominæ urbis nomen fecit. Observavi in Italia Capitolium habuisse Capuam, & Beneventum ex Suetonio, Florentiam, & Mediolanum ex Vinc. Borgino, Ravennam ex Hieron. Rubeo, Nolam ex Adone; In Africa Carthaginem ex Cypriano: In Thracia Constantinopolim ex illius urbis descriptione: In Gallia Narbonem ex Sidonio, Tolosam ex martyrologio R. Treveros ex vita S. Tyrsi, Xanctones ex P. Pithæo, Augustodunenses ex Eumenio; Agrippinæ Ubiorum Capitolii cognomen templo cuidam hodie quoque adhæret. Atque diligens investigator fortassis plura inveniet. Multo enim frequentissimum Capitoliorum usum, ostendunt testimonia, quæ statim sequuntur. Tertullianus. Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitoliis. *Quamquam Fulv. Ursinus,* in Capitolio *corrigit, sed ego caussam necessariam hujus correctionis nullam video. Arnobius:* Nonne vides, in Capitoliis omnibus virginales esse species Minervarum? *Concilium Elibertinum,* prohibendum, ne quis Christianus aut gentilis ad Idolum Capitolii sacrificandi caussa ascendat. *Hoc in Hispania decretum, ne quis ad Romanum Capitolium pertinere existimet. S. Zeno sermone de spirit. ædif. domus Dei, de Judæis, & gentibus verba faciens,* si liceat, vel si velint, fortassis cultius synagogas ædificent; cultius erigant Capitolia. *Annotavit præterea Baronius, S. Hieronymum de locis Hebraicis, & Comment. in Isaiam, Arcem Babyloniæ tanquam per synonymiam, Capitolium explicare. Quæ eo à me collecta sunt, ne ad Capitolii nomen, in splendidissima Rætia provinciæ colonia, Augustâ Vindelicorum, hæsitemus. Qua parte urbis steterit, ægre quisquam definiet. Mihi quidem nihil hujus liquet. Cæterum ad Romanum exemplum, ubiq; Jovem Junonem, Minervam in Capitoliis consuevisse coli, opinari licet. De Minerva planum fecit Arnobius. De reliquis par persuadet ratio.*

Æn lib. 3. 5. Suet. Tib. c. 40. Cajo cap. 57. de gram. Orbilio. Borg. orig. f. or. Rub. hist. Rav. l. 1. Ado. mart. 14. Jan. Cyp. ep. 55. & de lapsis. Descript. Const. reg. 8. & Gyllius Topog lib. 3. cap 7. Sidon. de laud. Narb. Mart. R. 29. Nov. & ibi Baron. Vita S. Tyrsi apud Sur. t. 7. Eith. Advers. lib. 2. cap. 18. Tert. de corona. Urs. in notis ad 7. frag. inscrip fratr. arval. Arnob. l. 4. Conc. Elib. Can. 59.

33. VEL AD TEMPLUM ABISSE] *In Capitolio sanè templum: Sed templum: Sed templa etiam extra Capitolium. Mercurii, Silvani, aliorum, inscriptiones hactenus Augustæ extant. Sensus est itaq;, vel ad Capitolium, vel ad aliquod aliud templum abiisse.*

34. OMNI HORA SIGNABANT FRONTES SUAS SIGNO CRUCIS] *De signo crucis multa ex Christiana antiquitate in unum collegere, cum alii, tum Alanus Copus, quæ hic repetere supersedeo. Sed addo D. Martialis locum, quo doceam ejus usum ab Apostolicis temporibus originem ducere,* Crucem Domini, in quem credidistis, Deum verum, & Dei filium, semper in mente, in ore, in signo tenete. Crux enim Domini armatura vestra invicta contra Satanam, galea custodiens caput, lorica protegens pectus, clypeus tela maligni repellens, gladius iniquitatem, & angelicas insidias perversæ potestatis sibi propinquare nullo modo sinens. *Crucem in primis Julianus Imp. Christianis objecit,* Crucis signum adoratis, imagines illius in fronte, & ante domos pingentes. *A quibus nobis hæc ipsa nunc objiciantur, nemini obscurum est. B. Hippolytus episcopus, & martyr, cum se Antichristi peculiaria facinora prædicturum promisisset, verba illa Apocalypsis,* faciet omnes pusillos, & magnos, & divites & pauperes, & liberos & servos, habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis: *Hac interpretatione imitatus est,* dabit characterem in dextra manu & fronte, ne quis dextra, sua pretiosam illam crucem pingat in fronte.

Alan. dial. 4. cap. 6. Mart. ad Burdig. c. 8. Apud Cyril. lib. 6. contra Jul. Hippol. de consum. mundi. Apoc. cap. 13.

35. AD ME MERETRICEM HABERENT INTRARE, SI CHRISTIANI ESSENT.] *Antea dixi, vitæ Christinæ innocentiam, apud gentiles inimicos illustrem fuisse. Proinde hospitium meretricis satis ab opinione Christianitatis vindicare videbatur: Cum Christiani obtutum quoque ab hujusmodi domibus revocarent. Tertullianus, quem toties laudo, inter commoda carceris numerat,* non in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt. *Et alibi, cum jussisset lectorem (ut argumento, quod præ manibus erat serviret) meretricium cultum inspicere, mox se castigans ait,* etsi præstat oculos abducere ab ejusmodi propudiis occisæ in publico castitatis.

Ad martyras. De Pallio.

36. ABIIT

36. ABIIT AFRA AD MATREM SUAM] *Majores nostri crediderе, Afram haud procul à templo, quod nunc illi & D. Udalrico sacrum est, habitasse: Matris domum in ecclesiam S. Martini postmodum abiisse.*

De Afra si verum, eam in suburbio habitasse dicamus necesse est: neque enim illud spatium pomœrio antiquitus comprehendebatur. Idem, de S. Martini ade quibusdam videtur. Mihi non admodum liquet.

Ad imartyrol. 37. HILARIAM] *Diversa ab hac est Hilaria, qua cum Claudio marito* III. *Non. Decembr. colitur. Diversa quoque, qua Prid. Cal. Jan. utraq. Roma passa. An nostra veneri hoc nomine gratificari voluerit, aliquando dubito. Certè qua* VIII. *Cal. April Hilaria festa Deûm matri agebantur, ad Venerem etiam respiciebant. Macrobius enim ubi de Atti & Adoni, qui annuè Veneris nomine plangebantur, sic ait,* simulatione luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octavum Calend. Aprilis, quem diem Hilaria appellant. Satur. lib. 1. cap. 21.

38. EXPANDENS MANUS SUAS AD DEUM SUUM] *Ut manus orando levemus atque expandamus, natura instinctu facere videmur. Ita David,* expandi manus meas ad te. *Atque innumera sunt hujus moris exempla. In Christianis accedit crucis mysterium. Quod innuit Tertullianus,* nos vero non attollimus tantum, sed etiam expandimus, & dominica passione, modulantes & orantes, confitemur Christum. Ps. 142. De Orat.

39. CIRCA VERO PULLORUM CANTUM] *Omnibus animalibus pullorum nomen convenit, sed avium generi pracipuè. Gallicinium itaq. denotat. Antiquitus, inquit Censorinus, tum noctem in quatuor vigilias dividebant, tum etiam plura noctis tempora propriis discernebant nominibus. Puta post crepusculum, sequitur tempus, quod dicebant luminibus accensis, sive antiquius prima face: Deinde concubium, cum itum est cubitum: Exinde intempesta, id est multa nox: Tum ad mediam noctem; media nox: De media nocte: sequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt; Deinde conticinium, cum conticuere. Tunc ante lucem: Et sic diluculum. Paulo igitur post mediam noctem lumen candela extinctum. Atque hac omnis narratio, consulto in hunc locum à scriptore historia dilata est. Nam si eam antea, illis verbis subjecisset,* episcopus totam noctem orando, & psallendo pertransiit, simul habens Afram cum suis puellis consortem, *ubi rei gesta series illam videtur requirere, hic omninò repetenda fuisset.* De die nat. cap. 10.

40. OSTENDETUR LUX, QUÆ EXTINGUI NON POTEST] *Lux qua ad preces episcopi mox de cœlo venit, ad auroram tantum, necultra luxit. Verum diaconus aliam praterea veram lucem, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & qua hac oculis perspicua luce significatur, intelligebat. Eadem fere ratione Christus de aqua disputans, mulierem Samaritanam ad veri cognitionem pertraxit.* Joan. 4.

41. VENI LUX MEA DE COELO, OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS] *Respexit ad ea, qua in psalmis leguntur,* Emitte lucem tuam & veritatem tuam, *Item,* Ostende faciem tuam, & salvi erimus. *Vel quid aliud simile, etiamsi totidem verbis non reddiderit.* Ps. 42. Ps. 79. ter.

42. VENIT FULGOR DE COELO] *Cum ea, qua fides Christiana proponit, omnem humana rationis captum excedant, & tamen adipiscenda aterna felicitati omninò credenda sint: Ideò noluit Deus homines ad credendum cogere, nisi per miracula prius credibilia reddidisset. Christi verba sunt,* si opera non fecissem in eis, quæ alius nemo fecit, peccatum non haberent. *Qua caussa est, cur primitiva ecclesia miraculorum dono tam largiter fuerit dotata. Hinc ait Joan. Chrysostomus, tunc utile fuisse, ut signa fierent, nunc verò minimè: Quin Augustinus,* necessaria fuisse priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. *Caterum cogita, quam apte opera Dei cohareant. Consolatus est Narcissus Afram similitudine splendoris solaris: Dein promisit, si lumen fidei susciperet, eam perpetua claritate gavisuram: Jam nunc ostendit lucem in mediis tenebris, prater natura vires emicantem: Postremo internam illuminationem perficit, cui exterior ista arrha loco fuit. Et in plurimis sanctorum vitis licet hoc miraculi genus observare, quamquam non semper eodem modo contigerit. In S. Sebastiano simile quid Zoe matrona viderat, & turpe putavit tam evidenti assertioni fidem non adjungere.* Joan. 15. Chrys. ep. 1. ad Cor. c. 2 hom. 6. Aug. de civ. Dei lib. 22. cap. 8. Ex ejus actis.

43. DUM

43. DUM ORATIONEM FINISSET, &c. DICERE, AMEN] *D. Paulus ad Corinthios:* Cæterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet AMEN supra tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit. *Chrysostomus idiotam promiscuam plebem, vel laicum explicat. Et significat post secula seculorum, qui finis precum sit, Amen subiici solere. Justinus,* Præpositus quantum potest preces offert, & gratiarum actiones, plebs verò Amen accinit. *Quæ tamen hæreticis nihil patrocinari ad assertionem, vulgaris linguæ, in divinis officiis, & publicis precibus, discere potes ex Ledesma, Hosio, & Bellarmino, qui hoc argumentum explicant. Verbum ipsum* AMEN *Hebraicum est, de quo Hieronymus ad Marcellam,* Amen vero Aquila πεπιστωμένως exprimit, quod nos Fideliter possumus dicere, ductum adverbium ex nomine fidei. Amen Septuaginta γένοιτο, id est, Fiat. Ep. 1. c. 14. Chrys. homil. 35. Apol. 2.

44. DOMINE, &c. SUM ENIM MULIER PECCATRIX] *Ita Petrus,* procidit ad genua Jesu, dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum. *Ut verò Jesus respondit,* Noli timere, *Sic Narcissus,* Quo me Deus meus jussit ingredi, introivi. *Nam hæc verba penitius considerata, omnem timorem abstergere apta sunt; cum utique Deus temere ingredi non jusserit. Porrò ad illud Petri Ambrosius.* Dic & tu, Exi à me Domine, quia homo peccator sum: Ut respondeat tibi Dominus, noli timere. Indulgenti Domino peccatum fatere &c. *Est etiam animadvertendum, quod hic Afra narrat, se ad pedes Narcissi projectam, hæc verba protulisse, nihil pertinere ad prius illud,* procidit ante pedes ejus, dicens: Domine indigna sum valde, &c. *Id enim vesperi, ut primum intellexit Narcissum Christianorum episcopum esse, hoc verò mane contigit, cum novo miraculo iterum consternata esset.* Luc. 5. In Luc. lib. 4 c. 5.

45. FASCES LINI HABEO, SUB QUIBUS ABSCONDI EOS] *Uti Afra legatos veri Jesu, ita Rahab meretrix Hierichuntis, olim exploratores Josue sub lino abscondit. Facile utrinque plura conferes.* Jos. c. 2.

46. MATER EJUS GAUDIO REPLETA DIXIT, &c.] *Cum Deus Afræ domum semel benignis oculis aspexisset, matrem Hilariam exortem divinæ gratiæ relinquere noluit, nam* Dei perfecta sunt opera. *Et probè iterum accommodari potest,* Rahab meretrix vivat, cum universis, qui cum ea in domo sunt; abscondit enim nuntios, quos direximus. *Obiter non est transmittendum, Hilariam, quamquam Idolorum vanitati adhuc deditam, tamen præstationem voti ab uno Deo petere. Quod cum Tertullianus in aliis ethnicis observasset,* Testimonium animæ naturaliter Christianæ *esse existimavit. Lactantius idem argumentum multis prosequitur.* Deut. 32. Jos. c. 6.

47. PER TRES HORAS TENERET PLANTAS EJUS] *Quam anxiè, & quam ardenter Hilaria anima salutem concupierit, hinc cognoscimus. Quæ enim sequuntur ab ea prolata verba, pium animi affectum proculdubio significant: Verum igneum illud desiderium, nulla unquam lingua tam expresse eloquetur, quam per tres horas jacens corpus ad pedes episcopi. Merito responsum tulit,* Beata est fides tua. *Afferamus exemplum Pelagiæ pœnitentis sub Imp. Theodosio juniore. Cujus historiam à Jacobo diacono Heliopoleos, qui conversioni interfuit, graviter conscriptam habemus. Et quoniam pleraque eorum explicat, quæ per triborium inter Hilariam, & Narcissum disputata, hic brevitatis gratia omissa videri possunt, ideò non gravabor plura ex illa verba describere.* Venit illa (*Pelagia nimirum*) ubi sedebant episcopi, seseque in pavimentum prono vultu prosternens, apprehendit pedes beati Nonni, aitque ad eum: Rogo te, mi Domine, imitare magistrum tuum, Dominum Jesum Christum, & impertire mihi humanitatem, meque Christianam effice. Ego enim sum pelagus flagitiorum & quædam iniquitatis abyssus. Peto autem sanctum mihi conferri baptisma. Cumque vix ei persuasisset episcopus, ut à pedibus surgeret, sic illi locutus est: Sacri episcoporum canones vetant baptizari meretricem, nisi fidejussores adhibeat, qui fidem dent, eam non redituram ad anteactæ vitæ turpitudinem. Hac episcopi sententia audita, rursus in pavimentum se abjicit, comprehensosque sancti viri pedes rigat lacrymis, & capillis suis detergit, dicitque illi: Tu itaque rationem reddes justo judici Deo pro anima mea, & tibi imputabo omnia scelera, & flagitia mea, si distuleris mihi impuræ, & turpissimæ, salutaris lavacri beneficium impertire. Non sit tibi portio apud Deum inter sanctos ejus, nisi me feceris alienam à male- Apol. & de testim. An. Lact. divin. inst. lib. 2. cap. 1.

maleficiis, & peccatis meis. Negasse Deum, & idola coluisse censearis, nisi me hodie in Christi sponsam renasci feceris, & obtuleris Deo puram, & immaculatam. *Episcopi, qui in Nonni consessu erant, pronunciavere:* Nunquam se talem vidisse fidem, tantumque obtinendæ salutis desiderium. *Itaque Pelagia post confessionem, & exorcismum, baptizata est. Ad spatium trium horarum, quibus Afra, Narcissi pedibus provoluta jacuit, quod spectat, prodit Hieronymus, Antonium ante speluncam Pauli eremitæ, sex & amplius horas aditum precantem jacuisse.*

In Vita Pauli.

De Cor. mil.

48. ANTEQUAM DISCERES, &c.] *Similes est apud Tertullianum locus,* Laudo fidem, quæ ante credidit observandum esse, quam didicit.

De bapt.

49. HODIERNA DIE SIMUL INCIPITE JEJUNARE, &c.] *Ex antiqua ecclesiæ disciplina. Tertulliani verba sunt,* ingressuros baptismum orationibus crebris, jejuniis, & geniculationibus, & pervigiliis orare oportet, & cum confessione omnium retro delictorum. *Nostra compara, invenies Confessionem: Orationes, quibus geniculationes comprehensæ; Vigilias: & jejunia. Præterea, Catechismum,* audite sermonem veritatis*: & exorcismum, cum se dæmon paulò post exclusum fateatur. Quæ baptizaturi partes sunt; nam Tertullianus de baptizandis tantum agit.*

50. DICIMUS, QUID COLIMUS, ET ITA DEMUM DOCE NOS &c.] *Narcissus scivit proculdubio, has mulieres gentiles esse; sed cum Deorum cultus varius esset, & multiplex, multum intererat cognoscere, quam rationem istæ sequerentur, ut intellecta vi veneni, antidota maximè necessaria adhiberentur.*

51. PARENTES MEI GENERE CYPRII FUERUNT, ET INDE VENERUNT] *Paucis verbis, quibus Hilaria non se ipsam, sed parentes suos ex Cypro venisse asserit, illa pæne omnia convelluntur, quæ incerto rumore, prologo à nobis omisso sunt prodita. Immò si ulla unquam conjectura probabilis existimata, nihil omninò probabilius, quam quod hinc conjicio, Hilariam & Afram Augustæ natas esse; sive ambas, sive certe alteram, Afram scilicet. Id à nemine hactenus observatum miror, cum ad hujus urbis splendorem magnificè faciat. Ait Hilaria, parentes ex Cypro venisse, neque quo venerint exprimit. Cui dubium erit illum locum subintelligi, in quo sermo enuntiatur. Quis enim alius sensus esse possit? Sed demus ipsam infantem Cypro à parentibus exportatam. Et hanc causam esse, cur illos potius, quàm se cum illis venisse dicat. Vel demus etiam in itinere natam: Idem equidem in Afram filiam nullo modo quadrabit. Sed hanc Augustæ natam prorsus fateamur oportet. Et si quid video, hinc apertissimè refelluntur prologi ineptiæ tum de hisce quæ Romæ, tum multo magis de his, quæ in Cypro circa eas contigisse narrat. Quanquam eorum vanitas etiam aliunde certis rationibus demonstrari potest. Nam Afram Reginam, patre Cypri Rege, matre item Reginâ natam esse, ut cæteroquin nihil obstet, temporum ratio minimè patitur. Cum constet, Cyprum à M. Catone, lege P. Clodii, in provinciam redactam esse: Ultimum Regem Ptolemæum, fratrem Ptolemæi Auletis Alexandrini Regis, hausto veneno sibi mortem conscivisse: Idq; ante annum urbis septingentesimum, multo prius quam Christus ex virgine nasceretur, contigisse. Cui rei frequentissimi testes Cicero, Livii epitome, Plutarchus, Velleius, Appianus, Dio, Strabo, Valerius, Florus, Rufus, Ammianus, Lucanus. Singulorum locis immorari nihil est necesse, cum vix sit Romanas historias attingere, quin in ea incurramus. Posthæc M. Antonius insulam quidem Cleopatræ donavit, sed ejus acta statim à morte rescissa sunt, quod tradit Plutarchus: Neque deinde ullus in Cypro Rex, quam diu Romanum imperium stetit. Nam provincia universam insulam complectebatur, ne quis Britanniam in exemplum trahat, quæ post constitutam provinciam aliquos adhuc Reges habuit. Quod de Rege Atticæ insulæ, & de pugna cum Cyprio subjungitur, multo est nugacius. Sed videor intelligere, quid auctores fabulæ sequuti sint. Constabat illis ex historia, Hilariam, & Afram Cyprias origine fuisse, Imaginem utriusque ex antiqua traditione coronatam aspiciebant, quod ergò proximum, Matrem uxorem Regis, filiam Rege natam existimavere: Et ut aliqua exilis caussa appareret, reliqua illa de patre pugna victo, & cæso quæq; consequentia videbantur, affinxere. Nam qui omnium rerum, quæ in antiquis historiis leguntur,*

Plut. M. Ant.

caussas

caussas reddere constitutum habent, ineptias aliquando pæne aniles sequantur necesse est.

Quamquam de coronis multæ caussæ, præter unam quam commenti sunt, & quam variis parergis exornarunt, afferri poterant. Quanto probabilius ecclesiæ antiquam consuetudinem appellassent, quæ martyrium Coronam nominare solita; certa nimirum justum judicem pro passionibus hujus seculi immarcescibilem coronam suis retribuere. Hinc factum, ut sancti omnes radiis insignirentur. Quid si regiam cognationem prætexuissent? Etsi diademata regum reginarumq; propriæ coronæ non item, diademata autem fascia tantum constent. Quod ex plerisq; historiis planum. Lysimacho frontis vulnus diademate ab Alexandro est obligatum, futuri regni omine. Pompejo vitio versum, quod crus ulcere affectum fascia circumligatum ferret, quasi parum interesset, qua corporis parte diadema gestaret. Egregiè Seneca, vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, insigni capitis decorum? Si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve multum mali sub illa latet. *Et Monima Mithridatis mori jussa, cum se proprio diademate suspendisset, illo disrupto:* O execrandum, inquit, diadema, neque in tam tristi mihi ministerio profuisti. *Si tamen hanc caussam nostri prætulissent, nihil vetat mortuo Ptolemæo, plerosq;, qui eum sanguine attingerent, supervixisse: Inter eos qui istarum mulierum majores ponat, temerè fortassis pronunciet; mendacii tamen non convincatur. Propius etiam ad veri speciem, Hilariam ex Cinyræ posteris deduxissent. Ut corona insigni regiam originem testatam facere voluisse crederetur. Certè Tacitus Cinyræ familiam sua ætate superfuisse, & procurationem sacrorum Veneris in Cypro habuisse ostendit Neque est cur opinemur, à Tacito ad Diocletianum intercidisse. Quin & de sacris initiis cogitare poterant. Nam Veneris mysteriis hasce mulieres initiatas mox intelligemus. Initiati autem quandoque aurea coronabantur. Decretum Atheniensium inter epistolas Hippocratis*, visum est populo ipsum publicè magnis mysteriis initiare, quemadmodum Herculem F. Jovis, & coronare ipsum corona aurea mille aureorum. *Annon etiam aureæ coronæ inter mulierum ornamenta? Certè Pollux numerat. Et Lampridius in Alexandro,* Matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua sacrificiũ facerent. *Quin nec meretrices his abstinuisse ex Cicerone cognoscimus*, ut in hac lege (nihil enim prohibet fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur) meretrix coronam auream non habeto. Si habuerit, publica esto.

Inde Prudentii peristeph.

Epist. 80. vel 81.

Plut. Lucullo.

Hist. lib. 2.

Poll lib. 5. c. 16.

De invent. lib. 2.

Sed quidquid hujus sit, illud non dubiis conjecturis perspicuum est, Hilariam & Afram Veneris Cypriæ sacerdotes fuisse. Nam peregrino ritu Venerem ab iis cultam significant Hilariæ verba, cum ait, parentes ex Cypro cum sacris Veneris venisse. Peculiaribus ergò sacerdotibus opus erat. Eæ quin ipsæmet fuerint, nihil attinet dubitare, Hilaria de filia disertè explicat, ego denique filiam meam sacris Veneris consecravi, quasi Deæ Veneri servituram. *Alioquin etiam Veneris sacerdotes fœminas observare licet. Apud Plautum anum, quæ Ampeliscam & Palestram suscipit; Nummiam Variam in antiqua inscriptione, quam Fulv. Ursinus emisit, & alias alibi. Sacerdotes autem coronari consuesse, quam multi testes; Tertullianus*, ipsæ deniq; fores, ipsæ hostiæ, & aræ, ipsi ministri, & sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. *De Veneris sacerdote est exemplum apud D. Hieronymum. Cum S. Hilarion pervenisset.* Elusam eo fortè die, quo anniversaria solennitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat, *Virum sanctum* non prius abire passi sunt, quam futuræ ecclesiæ lineam mitteret, & sacerdos eorum, ut erat coronatus, Christi signo denotaretur. *Sed hæc corona fere ex floribus, ideò inquit Tertullianus, Cl. Saturninum libro de coronis* nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum cespitem aut palmitem, non alicui capiti *consecrasse. Et pleraq; hujus generis hauries ex Clemente Alexandrino, & Athenæi Deipnosophistis. Illud interim me idem Tertullianus monet, sacerdotibus in provinciis aureas coronas fuisse. Loquitur ut de re vulgo nota*, Purpura illa & aurum, cervicis ornamentum, eodem more apud Ægyptios & Babylonios insignia erant dignitatis, quo more nunc prætextæ, vel trabeæ vel palmatæ, & coronæ aureæ sacerdotum provincialium. *Meminit Ammianus Marcellinus coronæ sacerdotalis, quam sub*

Plaut. Rud. Urs. in leg. & S Cons. ant n. 16.

De Cor. mil.

In vita Hilar.

Clem paed. lib 2. cap 8. Ath. lib 15. De Idol.

Hist. lib 29.

Valente Imp. Firmus Maurus Romanis restituit, cum militaribus signis, & cæteris, quæ capto Icosio oppido interceperat. Eam auream potius quam floridam fuisse, restitutio satis arguit. Atque hanc ego potissimam, & verissimam caussam censeo, cur imagines auro coronatæ. Ut tamen si quis probabilius disserat, non invitus sim auscultaturus. Scire etiam refert, insignia crucibus, & leonibus distincta, quæ imagini S. Afræ appingi solent, nihil ad ejus familiam, nihil item ad ævum, quo illa vixit, pertinere: sunt enim insignia Lusinianorum, qui post excisum Francicum in Palæstina imperium, in Cypro rerum potiti sunt, atque Jerusalem & Cypri Reges dici voluere. Id tantum significant, Afram ex Cyprio Regno originem ducere. Quæ indicanda non existimassem, nisi animadverterem, hac quoque in re nonnullos, omnis antiquitatis imperitia deceptos, errare.

52. INDE VENERUNT CUM SACRIS VENERIS] *Venus* Æneadum genetrix, *ut poëtis appellatur, inter præcipuos Deos Romæ, & per omnem Romanum orbem semper est habita, Consentibus annumerat* Cap. lib. 1. *Mart. Capella, Selectis Augustinus. Neque ferri potest, Hilaria parentis* Aug. de civ. lib. 7. cap. 2. *sacra Veneris in universum ex Cypro primum attulisse: Verum cum Veneri diversis locis aliis atque aliis institutis sacra fierent, Cyprium cultum tunc primum Augustam appulisse, intelligendum est. Quo is ritu constaret, mox aperietur. Huc fortasse pertinet, cognoscere ex Tacito, qua figura Ve-* Hist. lib. 2. *neris* εἴδωλον *Paphi in Cypro extiterit.* Simulachrum Deæ non effigie humana. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens. Et ratio in obscuro. *Quæ verba, cum conum, Augustæ symbolum, tam aptè describant, ut jam expressius non possint, fateor me commovisse aliquando, ut cogitarem, an ea antiquitus symboli occasio. Nam per multas urbes symbolis suis, religionem alicujus numinis expressisse, discimus ex nummis. Et erant alia quoque, quæ conjecturam commendarent. Sed certis de caussis, illam omnino abdicavi; indicatam tamen volui.*

53. VENUS COLI NON POTEST, NISI AB HIS FOEMINIS, QUÆ FUERINT FORNICATÆ] *De multiplici Venere mythologi adeundi. Nos consuetudinem, cujus hic fit mentio, tantum explicabimus.*

Pausan. Corinth. *Fuere qui Venerem castitate colerent. Narrat enim Pausanias de Veneris templo apud Sicyonios, in quod sola ingrediebantur æditua mulier, cui viri consuetudine interdictum, & virgo, quæ annuo fungebatur sacerdotio. Et Augustinus irridet gentilium vanitatem, qui Vestam, cui virgines serviant, dicant Venerem esse. Verum qui contra Venerem meretricatu colerent, multo plures extitere, quam qui pudicitia. Strabo de Anaitide, quo* Lib. 11. *nomine Armenis Venus,* Illustrissimi ejus nationis filias suas virgines ei dedicant, ac lex est, ut longo tempore apud Deam constupratæ, deinde nuptum dentur: nemine talis mulieris conjugium dedignante. Tale quippiam etiam Herodotus de Lydiis mulieribus scribit. *Extat locus in primo Herodoti.* Aug. de civ. lib 4 c. 10. Athanas. contra Idola. Val. lib. 2. cap 7. Herod lib. 1. 4 Strabo lib 16. Mela. lib. 1. Solin. c 35. Athen. lib. 12. 13. *De Phœnissis auctores habemus Augustinum, Athanasium, & Val. Maximum. De Babyloniis rursus Herodotum, & Strabonem. Item Herodotum de Nasamonibus, & Adyrmachidis. Nam ubicunque hi ritus, ad Venerem pertinebant. De Augilis Melam & Solinum. De Locrensibus & Epizephyriis Athenæum. Qui præterea prodit, Veneris meretriciæ delubrum Abydi fuisse: Meretrices in Samo & Ephesi Veneri templa ædificasse: Corinthias meretrices salutem Græciæ à Venere exorasse: & Corinthiorum plebem vovere solitam, si quod precibus flagitaret impetrasset, Deæ certas se meretrices adducturam. Inde est, quod Strabo lib. 8. scribit,* fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam CIↃ. habuerit sacrorum famulas meretrices, quas Deæ viri, mulieresque dedicarunt. *Innumera sunt, quæ apud poëtas Græcos & Latinos in hanc sententiam habentur. Piletærus apud Athenæum, docet Venerem nullo nomine frequentius quam meretricio coli solitam. Versus ita reddidit interpres,*

--- --- --- Ubique Veneri
Amicæ templum dicatum videmus,
At Maritæ nusquam in tota Græcia.

Quæ

Quæ etsi rectæ rationi adeò refragentur, ut vix credibile videatur, cuiquam unquam tam crassas tenebras ab humani generis hoste potuisse objici, tamen in ethnicis hominibus minus mirum est, quia has idolorum suorum delicias esse credebant, *ait Salvianus: & Athanasius*, cum viderent suos Deos istiusmodi rebus oblectari, statim eos iisdem delictis æmulati sunt. Egregium facinus arbitrati, si exempla eorum, quos summos censebant, imitarentur. Atque inde factum est, ut sceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum succubuerint. Nam propemodum omnes civitates omnibus libidinibus scatent, ob immanitatem morum, quam in suis diis conspiciunt. *An non multo fœdiora in hoc ipso libidinum genere designarunt homines nomine tenus Christo dediti? Horrenda sunt, quæ de Euchitarum sacris Psellus, & de Gnosticorum colluvie Epiphanius scribit. Sed ad Venerem redeamus.*

Salv. de prov. lib. 5. Ath. contra Idol.

Psel. de energ. dæm. c. 5. Epiph. hær. 26.

Cyprii cum insulam maximè fertilem, nulli præstantiâ cedentem, eaque de caussa aliquando Macariam dictam, ut Plinius index est, colerent, luxui ad miraculum usque dediti fuere. In primis omnem fidem superant, quæ Athenæus de Regibus, de Reginis Valerius prodidit. Ea mollities cum in reliquum vulgus pro modulo fluxisset, meretriciæ religioni facillimè aditus patuit. Nam Lactantius, Athenæus, & Justinus Trogi abbreviator, indicant Venerem à Cypriis mulieribus eadem ratione, quâ à reliquis, quos enumeravimus, populis cultam esse. Accedebat, quod Dea origine Cypria, illique tota insula sacra censebatur. Sive quod de Venere, quæ olim inter homines vixit, ita verum sit, sive quod Voluptatis Deæ voluptaria insula convenire crederetur. In testimonium persæpe Cypriæ nomine, uti etiam cognominibus Paphiæ, Idaliæ, Golgiæ (Cypri loca sunt) appellabatur. Et Lactantius eam primam meretricium in Cypro instituisse, ex sacra historia scribit, Auctor mulieribus in Cypro fuit, uti vulgo corpore quæstum facerent. Quod idcirco imperavit, ne sola præter alias mulieres impudica, & virorum appetens videretur. *Idem Athanasius* ex Venere meretricatum didicerunt. *Neque alio respicit Hilaria inquiens, se filiam divinis Veneris imitationibus occupasse. Si tamen hæc scriptura probatur, nam si libri adjuvent, lubens legam* initiationibus.

Plin. lib. 5. cap. 31. Ath. lib. 6. Val. lib. 9. cap. 1 Lact. de fal. rel. c. 17. Athen. lib. 2. Just. lib. 18.

At quoniam certorum Deorum sacra, quo sanctiora crederentur, arcanis ritibus mysteriorum nomine constabant: Atque initiandi solemnibus ceremoniis allegebantur: Visum est eaquoque, quæ circa Venerem impudicè fiebant, hoc velo oculis vulgi subducere. Quod ex nullo gentium tam distinctè, quam ex Christianis scriptoribus haurimus. Hi cæteroquin tacenda propalare voluere, quo infamium Deorum asseclis pudorem incuterent. Julius Firmicus Maternus, is qui de mysteriis, & erroribus profanarum religionum ad Constantinum & Constantem Augg. scripsit, sic inquit, Audio, Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donasse, ei erat Venus nomen: initiasse etiam Cypriæ Veneri plurimos, & novis consecrationibus deputasse. Statuisse etiam, quicumque initiari vellet; secreto Veneris sibi tradito asse, manum mercedis nomine Deæ daret. Quod secretum quale sit, omnes taciti intelligere debemus. Quia hoc ipsum propter turpitudinem manifestiùs explicare non possumus. Bene amator Cinyras meretriciis legibus servit, consecratæ Veneri à sacerdotibus suis stipem dari jussit ut scorto. *Clemens Alexandrinus*, Apertè autem dico, quæ sunt occulta, non erubescens dicere ea, quæ non pudet vos adorare. Quæ ergò ex spuma, & in Cypro est genita, Cinyræ amica, Venerem dico, quæ φιλομμειδὴς dicitur, quod exorta sit ἐκ μηδέων, hoc est, ex genitalibus, ex salacibus illis inquam genitalibus, quæ Cœlo abscissa sunt, quæ post abscissionem fluctui vim attulerunt, tamquam libidinosis vestris partibus dignus, fructus fit Venus in sacris mysticis. Marinæ hujus voluptatis generationis indicium; salis pugillus, & phallus traditur, iis, qui in hac mœchandi arte sunt initiati. Nummum autem ei offerunt ii qui initiantur, ut amicæ amatores. *Arnobius*, nec non & Cypriæ Veneris abstrusa illa initia prætereamus: quorum conditor indicatur Cinyras Rex fuisse: in quibus sumentes ea, certas stipes inferunt ut meretrici, & referunt phallos propitii numinis signa donatos. *Gregorius Nazianzenus*, nec meretricia Veneris mysteria, turpiter, ut ipsimet asserunt, & pro-

Cap. 5. In protrep. Lib. 5. Orat. 39 in S. Lumina.

& procreatæ, & cultæ : nec Phalli quidam, & Ithyphalli, tum forma, tum rebus ipsis fœdi, atque obscœni. *Ad quem locum Nicetas*, ipsa turpiter progenita est, rursusque turpiter honoratur per flagitiosos concubitus, atque execranda mysteria. *Hæc ergò mysteria Cypria fuere, quæ Hilaria verbis significantur, quibusque Afra initiata inservivit, hæc sacra ex Cypro Augustam allata, ex quorum præscripto.* Venus coli non potest, nisi ab his fœminis, quæ fuerint fornicatæ.

Subjungam, quid hæc commentanti in mentem venit. Afra, Veneri se totam dicaverat, uti vidimus: Venerem Græci Aphroditem appellarunt ἀπὸ τὸν ἀφρὸν, quod spumam significat: Hinc Afra nomen traxisse videri possit: Aut ab ἀφρὶς, quod myrtus est, nam Veneri myrtus sacra. Sed etymologia, quam antea attulimus, ut multo simplicior, ita mihi magis probatur.

54. QUANTO PLURES AMATORES HABERE POTUERIT, &c.] *Consentaneum est illis, quæ hactenus dicta. Nam si stupra Deæ accepta, profectò quo numerosiora, eo gratiora interpretanda erant. Minutii Felicis verba huc faciunt.* Alia sacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura possit adulteria numerare. *Infelices tenebræ.*

In Octav.

Ex Lucr. lib.1.

Tantum religio potuit suadere malorum.

Sive veriùs superstitio, & impietas.

Insita Ambros.

55. INGEMUIT, ET LACRYMAS FUDIT] *Ita consuevere viri sancti, quibus Dei honor cordi est. De S. Ambrosio Paulinus*, quotiescumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret.

Ad Rom. 5.
Or. Com. lib.5.c.5.

56. UBI ABUNDAVIT INIQUITAS, SUPERABUNDET ET GRATIA] *Pauli Apostoli verba sunt*, ubi autem abundavit delictum, superabundabit & gratia. *Origenes gratiam superabundare explicat, cum homo à præteritis peccatis non solùm absolvitur, verum etiam à futuris communitur. Utrumq; his mulieribus plene contigit.*

57. APPARAVIT ÆGYPTIUS] *Uti conspecta virtus miros sui amores, ita vitium maximum odium in se concitaret. At cum ejusmodi habitus oculis usurpari nequeant, fit tamen Dei benignitate, ut spiritus, qui nos utrimq; alliciunt, ea quandoque specie appareant, quæ sive erga bonos amorem, & admirationem, sive erga malos odium, & contemptum commovere apta sit. Neque id mihi exemplis quæ creberrima sunt confirmandum existimo. Certè, quæ dæmonis inexpiabilis superbia, & impostura est, nullam ille aliam quam præstantissimam formam indueret unquam, nisi Dei imperio cogeretur. Sed Deus, qui formavit draconem ad illudendum ei exhibet ipsum nonnunquam, etiam corporeis hominum oculis, tam turpem, & fœdum, ut illi despicatui habeant, & summopere detestentur semel visum, qui incognitum veneratione, & cultu prosequebantur. Quod hic accidit. Ægyptii nomen ad atrum colorem, qui infaustis spiritibus, uti beatis albus, proprius creditur, referendum est. Adde quod per Ægyptios peculiari figura dæmones in sacris litteris exprimuntur. Gaudentius Brixianus episcopus*, eramus & nos aliquando in Ægypto, nescientes Deum, ac luminis, & veritatis ignari: quos urgebant immundi spiritus, veri Ægyptii, laterem facere, terrenis videlicet inservire figmentis: At ubi conversi ad Deum sumus, reclamantes ab operibus duris verberati sunt Ægyptii multiplicibus plagis, & primitiva eorum percussa sunt, Salus enim nostra dæmonum pœna est.

Albi Deorum filii. Apud Platonem S. de Regno. Tract.1.in Exod.

Lib.3.c.25.

58. VULNERIBUS ELEPHANTIÆ TOTO CORPORE PLENUS] *Elephantiam Corn. Celsus sic describit*, totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emarcescit, os, suræ, pedes intumescunt. Ubi vetus morbus est, digiti in manibus, pedibusque sub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem consumit. *Verbatim exscripsi, quo fœdissimi morbi speciem eleganter expressam, ob oculos ponerem. Eadem paucis complectitur Serenus Sammonicus,*

Est elephas morbus, tristi quoque nomine dirus,
Non solum turpans infandis ora papillis,
Sed cita præcipitans funesto fata veneno.

Non-

Nonnulli medicorum eundem cum morbo gallico existimaverunt. Quos erroris arguit Fracastorius, docens elephantiam convenire cum ea, quæ Arabibus, & vulgo lepra est. Nam antiqui lepræ nomine diversum quid intellexerunt. Plinius Ægypto peculiare malum dicit. Lucretius asserit nullibi præterea gigni, *De morb. cont. lib. 2; cap. 13* *Plin lib. 26. cap. 1.* *Lucr. lib. 6.*

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypti in medio, neque prætere usquam.

Sed fallit. Illud observatu dignum, quod cum nullo ferè morbo totum hominis corpus adeò miserè afficiatur, meritò dæmon impudicitiæ suasor hac specie ostensus est, ait enim D. Paulus: Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. *Cor. 1. c. 6.*

59. O SANCTE NARCISSE EPISCOPE, QUID TIBI] *Dæmon, qui mulieribus tot annos sub Veneris persona illuserat, se aperit. Ejusmodi exemplis vitæ sanctorum scatent. Similia sunt, quæ gravissimi auctores Athanasius de Antonio, Sulpitius de Martino, Jacobus diaconus de Pelagia, de aliis alii prodidere. Quin sanctum sanctorum, Dominum nostrum JEsum Christum, eâdem petulantia dæmones adoriri ausi,* quid nobis, & tibi JEsu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio, quod sis sanctus Dei. *Cæterum ne quis miretur à dæmone contra se ipsum testimonium dici, & propriam caussam prodi, dum se castitatis hostem, inquinatorum corporum, & pollutarum animarum dominum profitetur: id non sua voluntate, sed Dei nutu factum sciat. Consulens enim hominum saluti misericors parens, hac ratione vaferrimum hostem hodie quoque aliquando detegit. Sed opinor frequentius in primitiva ecclesia. Ut nimirum homines ab idolorum cultu revocaret. Id quod rectius ex D. Cypriano, alloquente Demetrianum audiemus.* O si audire eos, (*Deos tuos*) velles, & videre, quando à nobis adjurantur, & torquentur spiritualibus flagris, & verborum tormentis de obsessis corporibus eijciuntur, quando ejulantes, & gementes, voce humana, & potestate divina, flagella, & verbera sentientes, venturum judicium confitentur. Veni, & cognosce esse vera, quæ dicimus. Et quia sic Deos colere te dicis, vel ipsis quos colis crede. Aut si volueris, & tibi credere, de te ipso loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcavit. *Non quod Demetrianus energumenus, sed quod item ut Afra, per idololatricum cultum animâ tenus à dæmone possideretur.* Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas; timeri ab eis, quos tu adoras: videbis sub manus nostras stare vinctos, & tremere captivos, quos tu suspicis, & veneraris ut Dominos. *At quid tandem hæc dæmonum confessio proderit?* Certè vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, cum conspexeris, & audieris Deos tuos quid sint, ad interrogationes nostras statim prodere: & præsentibus licet vobis, præstigias illas, & fallacias suas, non posse celare. *Ante Cyprianum Tertullianus in apologetico*, edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet. Jussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. *Ausim dicere, hoc in primis argumento plurimos ad Christianismum animum appulisse. Disertè enim Tertullianus:* Hæc deniq; testimonia Deorum vestrorum Christianos facere consueverunt, quia plurimum illis credentes, Christo Domino credimus. *Matt. 8. 29. Marc 1. 5. Luc. 4. 8.*

60. CUM ANCILLIS MEIS, &c. IN MEA FAMILIA, &c.] *Mendacii pater, se pro patre familias in Hilariæ domo gessit. Familia autem non una est apud Jurisconsultos significatio: Huc illa quadrat,* Jure proprio familiam dicimus plures personas, quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjectæ. *Etsi hæ mulieres neq; naturâ, neq; jure, sed dolo, & fraude in dæmonis potestatem concesserant.* *Dig. de Verbor. sign. l. 195.*

61. MEÆ SUNT, ALIUS ESSE NON POSSUNT] *Veritati mendacium aspergit. Verum erat, suas fuisse:* Quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: *Sed liberæ fieri, & cum Deo in gratiam redire poterant. At hic idem ille calumniator est, qui S. Martino obganniebat:* Non pertinere ad veniam criminosos, & semel lapsis, nullam à Domino præstari posse clementiam. *Joan. 8.* *Sulp. in vita S. Mart.*

62. NUNQUID EGO INTRO, UBI CASTITAS REGNAT, &c.] *Probata est theologorum sententia, distincta dæmonum munia esse: Ut alius* *Vide mag. sent. lib. 2.*

dist. 6. Cas. an. Collat. 7. cap. 17. Orig. sup. Jos. hom. 15. Cæsar. homil. 16. *provinciæ, alius certo homini, alius alicui vitio præsit. Quod loquendi etiam consuetudine confirmant. Dicimus enim spiritum superbiæ, spiritum luxuriæ, spiritum avaritiæ, & pleraq; ad hunc modum. Hinc Origenes, quem sequitur Cæsarius Arelatensis, existimavit, quot vitiis homo deditus sit, tot vitiorum præsidibus dæmonibus illum agitari. Idq; Cæsarius per plura peccata ostendit. Unum subscribam*, nam quod & ille, qui fornicatur, à diabolo possidetur, canonica nihilo minus scriptura testatur. Sicut enim dicit propheta, Spiritu fornicationis decepti estis. *Hujus ordinis Ægyptium istum fuisse, tum effectus rerum, ad quas cultrices suas impulit, tum verba, quæ de se ipso protulit, confirmant. Quod meretriciam domum tamquam propriam possessionem sibi vendicat, Tertullianum in memoriam revocat*: Exemplum accidit, Domino teste, ejus mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum dæmonio rediit: Itaq; in exorcismo, cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi: Constanter, & justissimè (inquit) feci, in meo eam inveni.

De spectac.

Matth. 10. Marc. 3. Luc. 9. 63. JUBEO TIBI IMMUNDE SPIRITUS] *Christus semel Apostolis, & per Apostolos successoribus, dedit* virtutem, & potestatem super omnia dæmonia. *Quæ potestas hactenus in ecclesia viguit, & in posterum vigebit. Idcircò viri sancti non precario (quod impostorum est, de compacto agentium) sed imperio, ad id quod placitum est, adigunt dæmones. Eo recidit quod theologi definiunt nullam ab hominibus cum dæmone licitam communicationem haberi posse, nisi expellendo tantum. & compellendo virtute divina. Quod utrumq; uno compulsionis nomine fortassis rectè enunciatur. Atq; hujus potestatis nullum est evidentius argumentum, quam quod dæmon*, Christiano mentiri non audens, *inquit Tertullianus in apologia, ea coactus profert, quæ alioquin quavis arte tegere nititur*. Qui isto opere manifestius, quid hac probatione fidelius? *Exclamat Tertullianus. Illis, qui nullo unquam pacto auditum dæmonis verbis accommodandum existimant, sive vera, sive falsa, sive sponte, sive coacte loquatur, respondet S. Ambrosius*: Non accipio à diabolo testimonium, sed confessionem, invitus dixit Diabolus & exactus, & tortus. Quod nequitia supprimit, extorquet injuria.

Cajet. sup. sec. sec. S. th. q. 90. artic. 1.

De SS. Gerv. & Proth.

64. SCIS CHRISTUM JESUM DOMINUM NOSTRUM, &c.] *Epitome rerum à Christo JEsu in extremo vitæ actu, pro salute humani generis perpessarum. Quæ cum gentilibus Dei majestate valde indigna viderentur, & Christus crucifixus illis stultitia esset, sapienter Narcissus, ab infensissimo hoste, de sacratissima passionis fructu confessionem extorsit. Neq; dubitandum, quin mulierum fides mirè hac auditione confirmata fuerit.*

Mag. sec. sent. dist. 6. 65. PRINCEPS NOSTER] *Hoc etiam ex theologorum scitis planum fit*: Sicut inter bonos angelos alii aliis præsunt, ita & inter malos alii aliis prælati sunt, & alii aliis subjecti: quam diu durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præsunt. Sed in futuro omnis evacuabitur prælatio, ut docet Apostolus. *Ideò regni Sathanæ meminit Dominus, & principis dæmoniorum sæpe meminere sacræ litteræ.*

Matth. 12. Marc. 3. Luc. 11. Joan. 12. 66. FUGIT A FACIE EJUS, &c.] *Prædixerat Christus*, Princeps hujus mundi eijcietur foras. *Nam per Christi crucem, & mortem omnis dæmonis potestas fugata est. Nonnulla exemplaria verba, quæ mox sequuntur, interjecta habent.* Princeps noster fugiens à facie ejus, in templum Dei se misit, & ideò velum templi scissum est, quia virtutem persequentis ferre non potuit. *Quæ non satis video, quomodo constent. Ego à fide exemplaris, quod cæteroquin sequutus sum, discedere nolui.*

In Mat. homil. 29. 67. TENTUS EST ET CATENATUS] *Dæmonis vires constricta fuere*: Quomodo, aut ubi (*inquit Chrysostomus*) nec hominis est posse exponere nec intelligere. *Quamquam opinantur nonnulli. Luciferum in inferno religatum esse, ex illo tempore, quo tentavit Christum in deserto, vel in passione, & victus fuit ab eo: neque solvendum ante tempora Antichristi, juxta Apocalypsis illud*: Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Sathanas de carcere suo.

Apoc. 20.

Orig. sup. Jos homil. 15 in Mat. homil. 1. 68. SATHAN NOMEN EST EI, QUOD INTERPRETATUR INITIUM MORTIS] *Sathanam adversarium interpretatur Origenes, Theophylactus, Athanasius. Contrariũ idem Origenes, & Hieronymus. Rursus Origenes Resistentem, vel Rebellem, aut etiam Contumacẽ. Irenæus Apostatam.*

Ana-

Anastasius Nicænus Apostatam, id est, qui defecit. Tertullianus Hostem. Eucherius Adversarium sive Transgressorem. Beda Transgressorem vel Prævaricatorem, seu contrarium factura, aut Adversarium plasmationis. Moses Bar-Cepha inquit, Sathanas quidem, & quia ipsus à Deo recessit, & quia mortales à Deo abducit. *Ubi interpres And. Masius notat*, Verbum Sot Syris, & Chaldæis significat recedere, deflectere: Unde hic deducit Sathanæ nomen, quod verius ab Hebræo Sathan venit. *Iustinus martyr*, Sathan Judæorum Syrorumque lingua desertorem significat: hæc autem vox Nas, quod interpretatur serpens, Hebræis idem quod Sathan valet, ita ex utroque unum vocabulum componitur Sathanas *Tot hujus nominis interpretationes reperio; quæ omnes ad duplicem etymologiam referri possunt. Qui verò Sathanam initium mortis explicet, nullus est. Ergò non vim verbi, sed ipsius Sathanæ conditionem hac periphrasi describi credendum.* Quia invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. *Caussam reddit Theophylactus*: Quia enim peccare faciebat homines, ex prima illa inobedientia, ipse fuit, qui mortem condidit. *Paulò aliter Theophilus*, Diabolus videns non solùm Adamum, & Evam vita frui, verùm & liberos procreare, quos cum non posset perimere, invidia stimulatus, instigavit Cain, ut fratrem suum Abel, qui gratus, & acceptus erat Domino, crudeliter enecaret. Hoc pacto diabolus principium, & origo fuit mortis. *Nisi malumus suspicari explicationem*, quod interpretatur initium mortis, *totam ex orâ irrepsisse.*

& in Iob. Theophyl. in Matth. c. 16 Marc. 8 Ath. in 1. ad Cor. Hier. quæst. in Gen brev. lib. 5 c. 21. Anastas. quæst. 61; Tert. con. Marc. 3. Euch. quæst. novi testam. cap 9. Beda de nomin Hebr. Moses de par. par 1. ca 28 Iust. coll cum Tryphone. Sap. 2. In ep. ad Heb cap. 2. ad Autol. lib 3

69. EX ORE TUO CONDEMNARIS] *En cur disputatio à sancto viro instituta. Ad revincendum scilicet inimicum propria confessione, & confirmandas in fide mulieres, quemadmodũ diximus. Hoc est, quod D. Thomas inquit, licere aliquid inquirere à dæmone sponte occurrente, propter utilitatem aliorum, maxime quando divina virtute potest compelli ad vera dicenda.*

In sec. sec. q. 95. art. 4.

70. QUIA DOCET LEX ET JUBET, &c.] *Hactenus dæmon coactus verum respondit interroganti episcopo. Nunc ad ingenium & calumnias redit. Furtum, quod est, dolo malo rei alienæ contrectatio (ut Jurisconsulti definiunt) Narcisso objicit. Sed Narcissus crimen in auctorem retorquet. Et se rem furto prius ablatam repetere ostendit. Quam condictionem furtivam appellant.*

Paul. sent. lib. 2 tit. 31. Dig de cond. ẍ. furt.

71. EFFRACTOR ET FUR] *Effractores sunt, qui fores & parietes furandi caussa vi effringunt. Quâ ratione diabolus fur dicatur, & quomodo domos nostras perfodiat, pulchrè explicat Chrysostomus. Ipse enim furatur vestimenta justitiarum, aurum intellectus, divinorum eloquiorum argentũ, linteamina gratiarum, cæterasq; spirituales divitias, dormientibus nobis.*

Vide de effractore Brisson de verb. signif. Chrys homil 51, in Matth.

72. AB INITIO DAMNATE] *Verè, nam* ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: *Cum ergò ab initio peccaverit, & pœna peccatum mox sequuta sit, utiq; ab initio damnatus est. Initium verò (ut Augustinus admonet) non ad principium creationis, sed ad principium peccati referendum est.*

Joan 8. De civ. lib. 11 c. 15. 73. Apo. 12. 20. 74 Is. 66.

73. INVETERATE] *Ita bis in Apocalypsi*, Serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas.

74. ET ME ERGO CREATORI MEO RESTITUE] *Non hæc eo accipienda, quod dæmones restitutionem petant aut sperent, nam* vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. *quod ipsi optimè norunt: Ideoque proditum est, S. Bernardo dæmoniacam exorcisanti, & à dæmone quærenti, num in gloriam redire, & in pristinum gradum restitui vellet, dæmonem effuso cachinno respondisse:* Hoc tardum est. *Verum hic calumniator episcopi verba, quibus se creatori creaturam restituturum professus fuerat, per irrisionem cavillatur.*

Ex Vilelmo Abb. in vita S. Bernardi.

75. TU IPSE EX ORE TUO, &c.] *In priori dæmonis confessione hominum nulla sit mentio, sed verba sic habent.* Non pro suis peccatis passus est, sed pro alienis. *Itaq; aut ibi vox* hominum *excidit, aut Narcissus* pro alienis *strictè, & eo sensu, quem rei veritas requirit, accipit.*

76. IMPIETATIBUS] *Graviori verbo dæmones, qui scientes volentes, quam homines, qui decepti desciverunt, notare voluit. Peccatum enim est, quidvis in quaq; re à recta ratione aberrat: impietas non nisi in Deum, & in parentes, aut qui parentum loco.*

77. FAC

De Idol. van. 77. FAC PIETATEM] *Fit tandem supplex, Cyprianus:* Hi tamen adjurati per Deum verum à nobis, statim cedunt, & fatentur, & de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce, & oratione occultè flagellis cædi, igni torreri, incremento pœnæ propagandis extendi, ejulare, gemere, deprecari: unde veniant, & quando discedant, ipsis etiam, qui se colunt audientibus, confiteri: Et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat.

78. DA MIHI VEL UNAM ANIMAM IN POTESTATEM] *Animæ nomine corpus animatum, hoc est animal intelligo. Nam animam pro corpore etiam probati auctores dixere. Exemplũ habes ex Virgilio apud Nonium. Cur dæmones ab energumenis depellendi corpora tum hominum, tum animalium reliquorum ingredi expetant, variæ causæ afferri possunt. Nobis in universum satis sit, incredibilem malitiam, & perpetuum nocendi desiderium ejus rei causam statuere. Experimentum certè exorcistæ quotidie capiunt. Apud Gregorium Magnum de virgine sanctimoniali legimus, quæ*
Dial. lib. 3. cap. 21. *dæmonem, obsidentem villicum, his verbis aggressa est:* Exi ab eo miser, exi ab eo miser. Ad cujus vocem mox per os vexati diabolus respondit, dicens: Et si de isto exeo, in quem intrabo? Casu autem juxta porcus parvulus pascebatur, tunc sanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo, & in hunc porcum ingredere. Qui statim de homine exivit, porcum quem
Matth. 8. Marc 5. Luc. 8. jussus fuerat, invasit, occidit, & recessit. *Et ne longius abeamus, ex evangelio exemplum suppetit,* Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

79. INTERFICIAM EAM, ET LUCRABOR ANIMAM IPSIUS] *Interficiam animal, quod mihi dederis, & lucro deputabo animam, sive vitam, quam ei auferam. Anima enim vitam sæpe significat. Sic accipit D. Augustinus illud ex genesi:* Non feriamus eum in anima: Hoc loco
Locut. de gen. lib. 1. nomine animæ vitam corporis animati significat, per efficientem id quod efficitur. Secundum hoc videri potest etiam ad diabolum dictum esse de Job, Animam ejus ne tangas, id est, ne occidas eum. *Quod verò exitivum interminatur dæmon, pertinet ad perversitatem, quam antea indicavimus. Ita in evangelio,* exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis.

80. DIC MIHI ANTE DEUM TUUM] *Ante Deum dicere, est, Deum testem dictis adhibere, & tamquam Deo præsente loqui.*

81. ANIMAM INTRA CORPUS INCLUSAM, MANDUCANTIS, &c.] *Circumscriptione multorum verborum animal exprimitur.*
De An. lib. 3 text. 63. *Nam quod ait,* Animam intra corpus inclusam, *Aristoteles definit,* Animal corpus animatum est. *Quod subjungit,* Manducantis & bibentis, *certum est utique animal absque nutrimento non subsistere.* Dormientis & iterum vigilantis,
De som. & vig. cap. 1. *Aristoteles etiam docet omnia animalia somno communicare, quæcumq; autem dormiant, vigilare quoque, cum somnus vigiliæ sit quædam privatio.*

82. SI POTES NOBISCUM MANERE, MANE] *Hæc non ideò ab episcopo dicta, quod liberam manendi electionem dæmoni relinquere, sed quod imbecillitatem illi exprobrare, & mulieribus ostendere voluerit. Sic*
In Vita Hilar. *Hilarion apud Hieronymum dæmoni respondit:* Si Deus meus tibi concedit, ut maneas, mane. Sin autem ille te ejicit, quid mihi invidiam facis, homini peccatori atque mendico.

83. SI NON EXPANDIS MANUS TUAS, &c.] *Audientium utilitati consulitur, & intensæ orationis efficacia demonstratur, quæ jejunio conjuncta, uti Narcissus conjunxit, mirum quam valdè dæmones expugnet, ipsius Domini nostri JESU Christi testimonio, de lunatico asseve-*
Matth. 17. *rantis.* Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem & jejunium. *Ubi*
Chrysost. hom. 58. *Chrysostomus JESUM universum dæmonum genus, non lunaticorum solummodò intellexisse ait. At quod dæmon præter orationem, se manus ex-*
Exod. 17. *pansas episcopi non laturum ostendit, in mentem revocat Exodi verba:* Cumque levasset Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec.

84. IPSE

84. IPSE AUTEM CUM FELICE DIACONO SUO NON REFECIT SE, &c.] *Aptè dixit Leo pontifex*, semper virtuti cibus jejunium fuit. *Et Cyprianus, sive quis alius de cardinalibus operibus Christi ad Cornelium Papam scripsit*, quotquot viros virtutum vidimus, sine jejunio non legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinentia præcessisset. Quoties aliquid à Deo obtinere conati sunt, jejuniis incubuere, & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt. Nec defuit proventus, ubi ad pedes Dei sacrificium contriti cordis offerens, se prostravit humilitas: sed prope fuit invocantibus se Deus, & porrexit manum naufragis, & subvenit afflictis. *Atque Athanasius ad evangelii verba, quæ paulo ante produximus*, quisquis igitur ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, jejunio inquam, statim spiritus malos afflictos abscedere, vim jejunii metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula. *Paucis interjectis*, Jejunium enim angelorum cibus est, & qui eo utitur, ordinis angelici censendus est. *Sed nimius sim, si jejunii laudes ex sanctis patribus velim pertexere: Sunt enim creberrimi in hoc argumento.*

S. Leo Serm. 2. de jejun. 10 mens. — *De jejun. & eleem.* — *De Virg.*

85. DA MIHI ANIMAM, &c.] *Commoda explicatione hæc accipe. Non putandum est, dæmonem expectasse, ut illi episcopus hominem quempiam addiceret, cujus corpus occidere, animam æternis tormentis cruciare posset. Non ita consuevere viri sancti. Quamvis enim nonnunquam tradiderint homines Sathanæ in interitum carnis, id tamen factum est (ut Paulus de fornicatore Corinthio loquitur)* ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. *Hic ergò sensus videtur: Da mihi promissum animal, cujus corpus interficiam, & cui animam, sive spiritum (quod in idem recidit) auferam. Sin dæmonem humanam animam intellexisse omnino volumus, non magnopere ejus admiranda videbitur impudentia, qui etiam Christo præcipitium, & quod tetrius est, adorationem sui suadere ausus.*

1 Cor. 5.

86 ET TU JURA MIHI, &c.] *Dæmones hodie quoque ad jusjurandum in nomine Dei, solent ab exorcistis adigi. Quod est videre apud energumenos. Et extant ei rei præscriptæ formulæ, quibus item ut hic, pœna perfidis inferenda exprimitur.*

Adi praxim exorcistarum Val. Polydori.

87. JUBEAT TE DEUS IRE IN ABYSSUM] *Quantopere dæmones infernum timeant, discimus ex evangelio*, rogaverunt illum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent. *Quamvis enim constat, eorum pœnam statim à damnatione initium sumpsisse, damnationem autem peccatum mox sequutam esse, uti diximus, id tamen non impedit, quin tormenta, quæ nunc sustinent, adhuc augeri possint. Nam locus pœnalis illis, vel aër caliginosus est, vel infernus. Hic ratione culpæ, ille ad exercitium hominum. Et cum hominum exercitium usque ad diem judicii sit duraturum, eousque nonnulli dæmonum hunc aërem incolent. Licet aliqui etiam nunc in inferno sint ad torquendum eos quos in peccata induxere, secundum quod inter se habent deputata maledictionis officia, inquit S. Bonaventura. Sed in judicio omnes addicentur inferno, idq; erit pœnarum complementum. Interim mitius agi credendum est cum his, qui in aëre versantur;* quantum ad accidentalia quædam supplicia. Unde videtur, quod cupiant extra infernum consistere, non solum ut hominibus noceant, sed item, ut per hoc eorum relevetur tormentum. *Eaq; de caussa fere omnes exorcismi comminatione inferni concluduntur. Nomen Abyssi græcis aquam significat immensæ altitudinis. Sive ut Augustinus explicat*, Abyssus est aquarum inæstimabilis profunditas. *Quo sensu sæpe in sacris literis usurpatur*, tenebræ erant super faciem abyssi. *Et alibi. Præterea adjectivè significat profundus, in immensum patens. Unde Augustinus alio loco*, Abyssus est profunditas quædam impenetrabilis, incomprehensibilis, *& post pauca*, quodam loco dictum est, Judicia tua abyssus multa, hoc volens scriptura commendare, quia judicia Dei non comprehenduntur. *Quoniam autem, ut Isaias loquitur*, dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino, *rursus*, præparata est enim ab heri Tophet, à Rege præparata, profunda & dilatata, *ideò Abyssi nomine infernus designatur à S. Luca in evangelio, & sæpius à Joanne in Apocalypsi.*

Luc. 8. — *D. loco vide 2. To. part. 1. q. 64. articu. 4.* — *Verba ex Dion. Carth. in sec. sent. d. 6. q. 3.* — *Contra Faustum lib. 22.* — *Gen. 1.* — *In Ps. 41.* — *Is. cap. 5.* — *Is. cap. 30.* — *Apoc. 9. bis 17. bis. & 20.*

88. SI

88. SI NON] *Oratio est abrupta. Subauditur, si, quod juro, non præstitero: Si juramento non satisfecero: Aut aliquid simile. Quod si verba paululum transponantur, sensus efficietur dilucidior.* Per ipsum, qui nos cum principe nostro vicit, juro, quia statim interficiam eum, quem mihi dederis in potestatem. Si non: me jubeat ire in abyssum.

89. VADE JUXTA FLUMEN FONTIS ALPIUM JULIARUM] *An legendum:* Juxta fontem fluminis. *Alpes Juliæ, à Julio nomen sortitæ, triplices sunt, ex Simlero, qui diligentissimè de alpibus disseruit. Una apud Taurinos: Altera in Rætia: Tertia apud Venetos: Quamvis Simlerus postremis Venetis Julium nomen propriè convenire existimat. De quibus Narcisso sermo fuerit, dubitare licet. Me certa conjectura ad Ræticas trahunt. Quæ à Septimo usque ad Braulium montem latè patent, & in quibus Oenus fluvius oritur. Hæ etenim reliquis propinquiores: neque absurdum est fluminis, vel fontis nomine Oenum designari. Aut si Ræticas alpes usque ad Lyci fontem extendi placet, nihil displicebit eum ipsum hic intelligi. Proditum est D. Magnum* CCCC. *post annis Arbore felice (ubi in SS. Columbani & Galli contubernio vixerat) ad alpes, in quibus Narcissi jussu Draco occisus, profectum, priusquam Abusiaci in alpium faucibus monasterium conderet. Id profectò multo probabilius de Ræticis quam de Taurinis, aut Venetis accipitur.*

In comm. de Alpib.

In Vita S. Magni.

90. DRACO IBI HABITAT] *Cum in Draconem historia multa fabulosa sibi indulserit antiquitas, rectè fit, quod homines cordati, omnibus rumoribus, qui de illis feruntur, temere, atque indiscriminatim fidem non adhibent. Verùm si quæ narrationes gravibus auctoribus nituntur, & pleraque ad conciliandam veri speciem indicia concurrunt, obfirmatis in contrarium præjudiciis tantum tribuendum non est, ut quod ipsi nunquam conspeximus, & quod raro, neque nostra ætate, præterq́; consuetum rerum cursum accidit, fieri non potuisse existimemus. Multa enim in omni historia hujus generis existunt, quæ nisi præfractè ineptire malumus, nobis necessario persuaderi patiamur. Id præfatum volui.*

Draconum nomen variè accipitur. Complectitur aliquando omnes omnium serpentum species. Aliquando sacros tantum & hos universos. Nonnunquam inter sacros, cicures illos solummodo, qui Æsculapio alebantur. Interdum proprium quoddam, & valde discretum à reliquis serpentibus genus. In quo describendo auctores non consentiunt: At consentiunt in Africa, & India spectari potissimum, multasq́; ejus differentias produnt. Ut sint alii montani, palustres alii: Pedibus incedant quidam, nonnulli serpant absque pedibus: Alati sint quidam, alis quidam careant: Nec non magnitudine, colore, crista, hiatu oris inter se differant. Atque de his nugæ plurimæ confictæ sunt. Postremo Dracones etiam appellantur serpentes quilibet immani, vastaq́; magnitudine prædıti. Qua notione Draconis nomen hic intelligo. Neque peregrinum aliquod monstrum, quod alpes obsederit, animo concipio, sed simpliciter existimo, serpentem fuisse inusitata corporis mole, qui maximam circumquaque vastitatem faceret.

Id neque incredibile, neque admirandum adeò videri debet, si ea, quæ aliis locis, & temporibus contigere, conferamus. Nam ut non persequar, quidquid ex serpentum genere ubivis terrarum immensum extitit, ne in fabulas, quas fugio, incidam: Sanè fidem aliquam meretur, quod Tubero in noctibus Atticis narrat, Bello primo Punico, Attilium Regulum consulem, in Africa castris apud Bagradam flumen positis prælium grande, atque acre fecisse, adversus unum serpentem in illis locis stabulantem, inusitatæ immanitatis: eumq́ue magna totius exercitus conflictatione, ballistis, atque catapultis diu oppugnatum: ejusq́ue interfecti longum corium pedes C. & XX. Romam misisse. *Quæ auctoritate Val. Maximi, Livii, Flori, Silii Italici, Orosii, Plinii, Arnobii, Senecæ firmantur. Adjicit Plinius, pellem ejus, maxillasq́; usque ad bellum Numantinum Romæ in templo durasse. Sed si cui hæc in Africa, monstrorum altrice, verisimilia videntur, in alpibus Juliis non item: Is saltem Italiam alius à nobis cœli non constituet. At Romæ in Italia, spectatus est sub Augusto pro comitio, anguis L. cubitorum. Peregrè scilicet advectus. Videamus in Italia natos Plinius cum ex Megasthene de Indicis, ex Metrodoro de Ponticis serpentibus mira retulisset, subjungit,* faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam magnitudinem exeuntes, ut

Lib. 6. c. 3.

Val. lib. 1. c. 8. Liv. epit. 18. Flor lib. 2. c. 2. Sil. lib. 6. Oros. lib. 4. c. 8. Plin. lib. 8. c. 14. Arnob. lib. 7. Sen. epist. ultim. lib. 11. Suet. in Oct. cap. 43.

ut divo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. *Neque displicet Albertus Magnus, qui Reguli serpentem Boam fuisse conjicit. Audi enim de immani bellua Solinum.* Calabria chelydris frequentissima est, & Boam gignit: quem anguem ad immensam molem ferunt convalescere. Captat primo greges bubulos: & quæ plurimo lacte rigua bos est, ejus se uberibus innectit, suctuque continuo saginata, longo seculo ita sellebri satietate ultimo exuberatur, ut obsistere magnitudini ejus nulla vis queat: postremo depopulatis animantibus, regiones, quas obsederit, ad vastitatem cogit. *Addit de infante eadem, quæ Plinius. Neque vanus credendus Plinius in re, quæ sua ætate Romæ omnium oculis patuit. Quin de ipsis alpibus idoneus auctor Gesnerus erit. Hic certum esse ait, in Helveticis montibus maximos à venatoribus serpentes conspici, de quibus mira referant legati, qui Badenam ad comitia conveniunt. Apud Stumfium duas ejus generis historias legere memini. Utroq; loco Draconis nomine utitur. Neque venatorum fidem, sed certos annales sequi profitetur: Et triginta annis antequam scriberet (elapsi sunt anni non toti* L. *ex quo scripsit) plures horrendas ex serpentum specie belluas in alpibus extitisse ait. Quod hisce temporibus minus conspiciantur, frequentiam hominum in caussa esse: qua valde aucta, omnia alpium loca assiduo cultu repurgari & ad frugem redigi. Rationes quoque probabiles adhibet.* Etiamsi (*inquit*) alpes perpetuis nivibus humectentur, habent tamen in multis locis saxa, & specus solis splendori in meridiem obversas: in quibus cavernis, solis calori expositis, pleraque Draconum sunt domicilia, qui apricatione sæpius calescere consueverunt. *Atque ut Stumfii auctoritas in rerum gestarum narratione aliquando dubia sit (nam de pietate minus rectè sensit) tamen non fit verisimile, hominem in his regionibus ortum, in descriptione rerum naturalium mentiri voluisse, cum præsertim ad populares suos scriberet, quos mendacio fallere non posset. Idem de Gesnero dictum sit. Coronidis vicem explebit narratio, quam à viro amico, cui ista legenda tradideram, his ipsis verbis accepi. In arce Ulmerfelden, quæ Frisingensis episcopi est, in Austria sita, superiori ætate sæpe visus est immensa magnitudine serpens, pondere verò, ut captivum, in turris inferiorem partem, ubi ille stabulari solebat, conjectum supernè incumbens, & in spiras convolutus, valde premeret, alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hospite, & fausta sibi ab eo omnia pollicebatur. Porro jam plures sunt anni, ex quo videri desiit. Fama verò hac constantissima est. Et mihi de eo multa narravit probatæ fidei, quantum ego quidem judicare potui, senex, qui sibi visum ajebat, quales etiam plures arbitror superesse testes.*

De anima. lib 25. Sol. c. 8. Hist. anim. lib 5. de ser. pent. in gen. Chron lib. 7. c. 2. & 7.

Quod maximi quiq; serpentes ad aquas habitant, ut hic noster, & ille ad Bagradam, item insignis alter, Ptolemæo secundo Rege Alexandriam captivus adductus, nequaquam siti caussa tribuenda est: Cum probati auctores scriptum reliquerint, exiguum illis bibendi desiderium esse, & absque potu vivere posse, immò nullum omninò venenatum animal fame, aut siti interire: sed potius exhalationibus aqueis, quæ reflexione solarium radiorum magis magisq; corruptæ, aërem ita inficiunt, ut ex putredine hujus generis monstra oriantur, & in immensum excrescant. Diod. Sic. lib 3.

91. DE FLATU EJUS] *Creditur certos serpentes aërem circumfusum adeò venenare, ut vel halitu, vel visu, vel sibilo occidant. Estq;, ea fama in primis basilisci, aut Reguli; Orosius serpentem ad Bagradam quoque halitu pestifero multos exanimasse scribit. De nostro, aut idem verum sit: aut flatum (quo propendeo) accipiemus pro illo anhelitu, qui mordendo redditur. Sic Virgilius* ------ venenum Morsibus inspirant --- *Nisi malumus celeritatem, & acrimoniam veneni hac ratione designari. Moyses cum enumeraret beneficia Dei erga Judæos, inquit:* Ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas. *At ubi historia narratur, plagarum fit mentio, quas mors consequuta, de flatu nullum verbum.* Misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum &c. *Ubi Liranus ostendit, aliquos in ea esse sententia, serpentes ignitos dici, quod eorum morsu caro calefieret, ac si ignesceret.*

Geor 4. Deut. 8. Num. 21.

92. IN TUAM POTESTATEM REDIGE ANIMAM EJUS] *Quis horum verborum sensus, antea aperui. Irridere autem videtur episcopus, quoniam sibi dæmon fere hac ipsa formula caverat. Porrò multa sunt immensa*

Dei bonitatis indicia, quæ cum alibi, tum hic observemus. Maxima illa, quod nulla est tam perdita cujusquam perversitas, quin Deus aliquid boni ex ipsa eliciat: Quod dæmones viris sanctis subjecti, instrumenti loco serviunt, aliquando errore ducti, aliquando coacti, hic utrumq; concurrit: Quod per viros sanctos, illis quorum animos ad virtutem instruunt, sæpe etiam externa bona, quæ ad corporis usus, & vitam commodè transmittendam spectant, conferuntur. Narcissum, cum per alpes evangelium prædicaret, credibile est de Dracone inaudivisse, eum ergò, occasionem nactus, sublatum voluit.

De mend. ad Consent. 93. O EPISCOPUM MENDACEM] *Mendacium Augustinus definit*, ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat. *Quod à Narcisso nequaquam factum est. Sed dæmon, qui episcopum calumniatur, ipse semet in laqueos induit. Id enim dum sanctos astu circumvenire nititur, illi crebro accidit, ex quo semel à sancto sanctorum proprio gladio jugulatus est. Verba sunt Joan. Chrysostomi.* Tu verò mihi considera ubique, quomodo diabolus per quæ Dei servos impugnat, per hæc propriam vim destruit, non volens quidem, sed Dei sapientia, & providentia, illius armis, & artibus in ipsius caput utente. *Hom. 4. ad Ant.*

94. AMICUM MEUM] *Notum est serpentes pro diis cultos à gentilibus.* Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremendum Suaserit --- *Ut Prudentinus ait. Habetur ejus generis narratio in sacris litteris, de Dracone à Babylonius culto, per Danielem disrupto. Certum est præterea (quod monuimus) sacros serpentes peculiari significatione Dracones dictos. Unde Servius.* Angues aquarum sunt, serpentes terrarum, dracones templorum. *Leviter ergò suspicari possumus, hunc in Juliis alpibus à rudibus populis pro Deo habitum. Et eam caussam esse, cur dæmon Amicum dicat. Quod si hæc caussa non est (neque enim contendo) sunt pleraq; alia inter dæmones, & serpentes symbola à primo illo Euæ deceptore serpente: neq; non amicum aliqua ratione dæmoni esse potest, quidquid inimicum, & noxium hominibus.*

Contra Symmach. *Dan c. 14.* *Serv. in 1. Aen.*

De pat. Job. hom. 3. 95. OCCIDIT DRACONEM] *Hæc ministerio dæmonis, jussu & imperio Narcissi acta. D. Chrysostomus inquit:* Pravi, & immundi dæmones, etsi proposito defecerunt, jugo tamen servitutis subjacent: atque ut carnifices quidam jubentur mandata perficere. Et miraris Deum præcipere dæmoniis? Apostoli velut carnifice utuntur dæmonio: dicit enim Paulus: Quoniam ergò aliqui circa fidem naufragaverunt, hos tradidi Sathanæ, ut discant non blasphemare. Et iterum de quodam, qui fuerat fornicatus, &c. *Visum est duas subjungere historias ex probatæ fidei auctoribus, de occisis per sanctos viros Draconibus. Prior relata est à S. Hieronymo in vita Hilarionis. Quæ etsi se Hieronymi auctoritate satis tuetur, accedit tamen Gelasii Pontificis testimonium, profitentis vitas patrum, quas Hieronymus conscripsit, cum omni honore ab ecclesia suscipi. Narratio sic habet.* Duxerat itaque illum (*Hilarionem*) ad Epidaurum Dalmatiæ oppidum, ubi paucis diebus in vicino agello mansitans, non potuit abscondi. Siquidem Draco miræ magnitudinis (quos gentili sermone boas vocant, ab eo quod tam grandes sint, ut boves glutire soleant) omnem latè vastabat provinciam, & non solùm armenta, & pecudes, sed agricolas quoque & pastores, tractos ad se vi spiritus absorbebat. Cui cum pyram jussisset præparari, & oratione ad Christum missa, evocato populo, præcepisset struem lignorum scandere, ignem supposuit. Tum itaque cuncta spectante plebe, immanem bestiam concremavit. *Altera apud Sozomenum extat.* Hac memoria (*Thedosio Imp.*) multi multis in locis per orbem terrarum, inter episcopos præclari extiterunt. Ut Donatus Evoreæ Epiri, quem & alia multa mirabilia fecisse testantur indigenæ, & illud maximè, quod in Draconis interfectione præstitit, qui in Chamægephyris, quas vocant, ad viam regiam lustrum habebat, & oves, & capras, & boves, & equos, nec non & homines, & alia raptabat. Neque enim ille vel gladium, vel hastam ferens, vel aliud aliquod telum habens, hanc belluam adortus est. Sed cum illa eum adventantem sensisset, & caput velut impetum factura exeruisset, signum crucis adversus ipsam aëri digito inscripsit, & illi in faciem expuit. Illa sputo in os accepto, statim concidit, ac mortua jacens, amplitudine non minor apparuit iis serpentibus, qui visuntur apud Indos. Siquidem, ut ego quidem

Hist lib. 7. c. 25. Vide etiam de Donato. Nic. lib. 12. c. 45.

quidem accepi, octo jugis in proximum campum extractam indigenæ combusserunt, ne putrefacta aërem inquinaret, & morbos pestilentes gigneret. *Hic idem Sozomenus etiam de S. Arsacio Draconem disruptum narrat. Sed ego plura non colligo. Et totum de Draconibus sermonem B. Theodoreti verbis concludo, atque definio,* cum multa alia sciam, quæ possim narrare, ea nolo scribere, ne imbecillioribus eorum multitudo caussa sit incredulitatis. *Hist. SS. Patr. Jac. Rofter.*

96. USQUE IN HODIERNUM DIEM] *Hinc quoque apparet, historiam in re præsenti non esse scriptam. Nisi hæc verba postmodum addita dicamus.*

97. PER DIES AUTEM PLURIMOS DOCUIT. &c.] *Per dies septem ante baptismum; dixit enim,* octava autem die purificabimini. *Sed post baptismum per multos adhuc dies verbum Dei neophytis prædicavit.*

98. CUM GENERATIONE SUA, ET CUM OMNIBUS AMICIS SUIS] *Horum nomina intercere; præterquam Afri, qui patruus Afræ, & Dionysii, qui avunculus. Eadem quidem die, qua Hilaria, & puella affecti sunt martyrio cum viri tum mulieres XXV. sed an ex Afræ generatione, & amicis fuerint, non liquet.*

Porrò neque illud prætereundum, conversionem S. Afræ ab ecclesia Augustana celebrari VII. *Cal. Novembr.*

99. FECITQUE DOMUM HILARIÆ ECCLESIAM] *Cum persecutionum temporibus Christianis publicæ ecclesiæ non permitterentur, assignabantur à piis hominibus sacris usibus domus privatæ, sive integræ, sive partes earum præcipuæ. De hac ipsa Diocletiani persecutione, S. Augustinus contra Donatistas,* nam & domum privatam Christianis congregandis præstitam constitit tempore persecutionis, sicut in quibusdam gestis martyrum loquebatur. *Et multo vetustior Pius* I. *Pontifex ad Justum episcopum,* antequam Roma exiisses, soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus suæ pauperibus assignavit, ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes, missas agimus. *Quin diligentes rerum ecclesiasticarum observatores, hujus instituti principium ab Apostolicis temporibus usque repetunt. Quid enim nisi ecclesia cœnaculum illud, in quod convenerunt post ascensionem Christi* XI. *discipuli,* perseverantes unanimiter in oratione, & obsecratione, cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus. *Quo urbis loco Hilariæ domus steterit, me in tanta antiquitate nescire profiteor. Quæ obtineat opinio, jam indicavi. Ea quamquam certis testibus destituta, veram tamen esse nihil impedit. Ut neque illud abjudico, Narcissum ecclesiam SS. Philippo, & Jacobo dicasse, quæ postea S. Martini nomen acceperit. Antiquiorem aliam Augustæ ecclesiam fuisse, constanti majorum fama proditum, & illis quæ de Lucio scripsimus consentiens est. Hæc multis post annis S. Gallo sacra, proximè instaurata, inscriptionem habet hujuscemodi.* *Brevic. collat. 3 diei.* *Act. 1.*

CHRISTO. DEO. OMN. SÆCUL.
SACRAM. ÆDICULAM.
QUÆ. ANTE. ANNOS. AMPL. MCCC.
PRIMA. IN. H. URBE.
CHRISTIANO. CULTUI. DICATA. CREDITUR.
QUAM. AN. CHR. MLI. RESTITUTAM.
LEO. IX. PONT. MAX.
DEO. OPT. MAX. ET. S. GALLO. ABBATI.
SACRAVIT.
VETUSTATE. ITERUM. COLLABENTEM.
ET. AD. PROPH. USUS. DUDUM. REDACTAM.
INSTAURANDAM. C.
EUPHROSYNA. A. KREYT. COLLEGII. NOBILIUM.
VIRGINUM. AD. D. STEPH. ABBATISSA.
ANNO. P. CHR. N. M D LXXXIX.

Bruschius de episc. Aug. & alii.

100. ORDINAVIT EIS PRESBYTERUM DIONYSIUM] *Sunt qui tradant, Dionysium primum Augustæ à Narcisso constitutū episcopum: Eumq; Sozimum ante baptismum dictum fuisse. Utraq; in re mihi falli videntur. Caverunt Apostoli*, episcopus à duobus, aut tribus episcopis ordinetur. *Id latius habetur apud Clementem Rom.* Ego Simon Cananæus, constituo, à quot episcopis debeat ordinari episcopus, scilicet à duobus, aut tribus episcopis. Sin verò aliquis ab uno episcopo ordinatus fuerit, tum is qui ordinatus est, tum is qui ordinavit, deponatur. Quod si necessitas coëgerit ab uno ordinari, quod propter persecutionem, aut aliam caussam, plures adesse non possint, afferatur decretum commissionis pluriū episcoporum. *Confirmarunt postea Anacletus & Anicetus Pontifices*, ut nullatenus minus quam à tribus. *Immò Damasus (qui tamen post hæc tempora vixit) ait episcopos non esse, qui minus quam à tribus ordinati sint: Prohibitum enim esse à Sanctis Patribus, ut qui ab uno, vel à duobus sunt ordinati episcopi, non nominentur episcopi. Quæ Narcissus nec ignorare, nec negligere potuit. Quod si exceptionem persecutionis ex Clemente producimus, decretum plurium episcoporum ostendendum erit, cujus nullum vestigium. Sed multò me magis movet, quod Dionysius hic disertis verbis presbyter à Narcisso episcopo ordinatus fuisse dicitur. Neque est, cur presbyteri nomine episcopum intelligamus, quod Apostolus Paulus nonnunquam ita loquatur, & quod Dionysius Areopagita Athenarum episcopus, Timotheum Ephesinum episcopum compresbyterum compellet; multò enim ante Narcissum nostrum hæc loquendi ratio obsolevit, quæ in prima solùm ecclesia locum invenit, quantum observare potui. Simpliciter ergò, à Narcisso Dionysius presbyter ordinatus. Non tamen negaverim, eundem postea canonice in episcopum promotum. Nam ecclesiæ Augustanæ traditio, quæ illum episcopi nomine veneratur, nequaquam elevanda est. An primus in ea sede sederit, non puto constare; verum primus dicitur, quod nullius anterioris memoria superstes. Certè Narcissi temporibus proprium Augustæ episcopum non fuisse colligimus: sive quod cathedra ob persecutionem vacaret, sive quavis alia de caussa: Nam per Anacleti constitutionem presbyter à proprio episcopo ordinandus fuisset.*

Can. 1. Apost. Constit. lib. 8. cap. 27.

Dist. 68. Chor. episcopi.

De Sozimo, sive Sosimo, sive Zosimo sive Zozimo (unum idem nomen variè scribitur) in Dionysium mutato, conjecturis nō facile sum aliquid concessurus, nisi testes videro. Non sum nescius barbariem, aut impietatem nominum quandoque in baptismo correctam. Exemplum, præter alia, apud Eusebium, quinque Ægyptiorum martyrum, qui pro nominibus idolorum à parentibus impositis, asciverunt nomina Prophetarum Eliæ, Hieremiæ, Esaiæ, Samuelis, & Danielis: Sed Sozimum, cujus nomen tum aptam interpretationem haberet, tum apud Christianos usitatum esset, nihil tale impellere potuit. Ζώσιμος *Græcis vitalis est: Et pleriq; viri sancti hujus nominis extitere. In primis ille, quem D. Polycarpus imitandum proponit, beatissimis Ignatio, & Ruso conjungens, quiq; ex iis discipulis fuit*, per quos primitiva ecclesia in Judæis, & Græcis fundata est. *Quare ergò mutandum suasisset Narcissus? Aut quid est cur Afræ, Hilariæ, & reliquarum nomina non mutaverit, Sozimi mutaverit? Ego sic sentio, si Sozimus aliquis Augustæ episcopus fuit, vel circa hæc tempora, vel multis post seculis, sub Francorum Regibus, ut nonnulli scripserunt, eum omninò diversum à Dionysio fuisse, nec q; caussam esse cur confundamus. Antoninus in Chronico de nomine mutato nihil prodidit, utroq; tamen, Dionysii, & Sozimi promiscuè utitur, quod errore factum opinor. Nimis inepte Romana inscriptio, quæ Sozimi primi meminerit, à quibusdam profertur hoc loco.*

Lib. 8. c. 21.

Ad Philip. Mar. R. 18. Dec.

101. IPSE AUTEM] *A filo reliquæ historiæ hæc separata sunt, quod alterius auctoris, & ætatis videantur. Neque tamen cujusquam opinionem præjudico.*

102. GERUNDAM] *Meminit Gerundæ, Ptolemaus in Authetanis Tarraconensibus: & Plinius, qui Gerundenses inter* XLIV. *Tarraconensis Hispaniæ populos numerat. Hodie Gerona est, quæ episcopat' dignitatē adhuc tuetur.*

Pt. lib. 2. cap. 6. Pl. lib. 3. c. 3

103. PER TRES ANNOS] *Consentit de tribus annis Villegasius. Vidi sancti viri historiam, sed quæ fere ex hac B. Afræ conversione concinnata sit. Nam genuina passionis descriptio dudū periit, uti ex Berengarii Gerundensis episcopi literis constat. Quas ante annos amplius quingentos perscriptas,*

inte-

integras huc inferam, cum antiquitatis studio, tum ne memoria legationis, cujus in iis mentio fit, & quæ cum commendatione priscæ pietatis conjuncta est, intercidat.

Chariſſimo patri, Domino Sighardo Abbati, & univerſæ S. Udalrici, & S. Afræ martyris congregationi, Berengarius ſanctæ ſedis Gerundenſis epiſcopus, cum omni clero, & fideli populo, perfrui bonis omnibus ſemper in Chriſto.

Noverit, dilectiſſimi, venerandus veſtræ fraternitatis affectus, nos, & veſtrum nuntium vidiſſe, & delegatas nobis à veſtra fraternitate litteras pio reſpectu perlegiſſe: & veſtris precibus (licet id, quod nobis poſt Dominum charius eſt, expeteretis) nimia veſtri devictos devotione, libenter annuiſſe. Tanta eſt equidem à CHRISTO commendatæ dilectionis integritas, ut quod ſibi quis avidius retinendum elegerit, crimen eſſe perhorreſcat, niſi petenti celeriter obtulerit. Quapropter, chariſſimi fratres, hinc charitatis jura ſervantes, hinc (ſi dicendum eſt) præſumptionem facientes, beatitudini veſtræ, de ſacroſanctis ſaluris noſtræ theſauris, munificum munus dirigimus. Videlicet ex oſſibus, & carne, & cruore terra mixtis, ac veſtimentis ſanctiſſimi doctoris noſtri Felicis martyris CHriſti, ſcilicet illius, quem ut Apoſtolum, & Prophetam habemus. Non illius, qui beatiſſimi Narciſſi epiſcopi diaconus eſt dictus: quoniam ipſe tranſlatus à piiſſimo Rege Francorum Carolo, apud Pariſiorum civitatem honorifice requieſcit. Item de glorioſiſſimi patris noſtri Narciſſi, pontificis & martyris Chriſti, veſtimento, & ſtola, cum quibus conditus eſt in ſepulchro. De corpore autem ejus vobis ideò mittere nequivimus, quoniam ita hactenus, Dei gratia, ſervatur incorruptum, ſicut ea die, qua ſpiritus ejus de hoc ſeculo nequam tranſvectus eſt ad Dominum. Mittimus etiam vobis de oſſibus capitis atque manus S. Romani pretioſiſſimi martyris Chriſti, ſocii videlicet prætaxati Felicis venerandi martyris Gerundenſis, Hiſpaniæque doctoris. Sanctarum verò reliquiarum, quas deſtinamus, loculos, adjunctis breviculis (ne quis inſcios error perturbaret) ita ſignando diſtinximus, ut quorum quiſque gerat pignora, indubitanter notificet ignorantibus. Lætamini igitur in Domino, dilectiſſimi, & exultate, & tantorum trium patrum pignora, ſub Trinitatis nomine vos promeruiſſe gaudete. Et ut parcè eloquamur, ſi non honorificentius, non tamen irreligioſius, quam à nobis cuſtodiuntur, munera fidei veſtræ credita conſervatæ: quatenus patrocinantibus ipſis, quorum pretioſiſſimum pignus in manibus habetis, & præſentis vitæ tranquillitate perfrui, & futuræ beatitudinis requiem conſequi valeatis. Paſſionem prætera Sancti Felicis vobis tranſmittimus, in qua natalis ejus diem, Calend. videlicet Auguſt. prænotavimus. De geſtis autem S. Afræ, nihil amplius quam vos, nos habere cognoſcite. De S. verò Narciſſo, dirigimus quod habemus: Paſſionis enim illius librum, & obitus ſui diem, irruentibus paganis, & eccleſias noſtras vaſtantibus, ac loca depopulantibus, irrecuperabiliter amiſimus. Tranſitus verò ejus feſtivitas à nobis annualiter ſolenni ſtudio celebratur IV. Calend. Novembr. Tranſlationis autem V. Cal. Octobr. Valete. Et pro nobis omnibus omnipotentem Deum exorate.

Sacræ reliquiæ Auguſtam illatæ ſunt Anno Chriſti M L XXXVII. XII. *Cal. Aug.*

104. MARTYRII PALMAM, &c.] *Narciſſum martyrio occubuiſſe, nemo in dubium revocat. At in ratione temporis auctores diſſentiunt. Beuterus, quem Vaſæus ſequitur, ait paſſum imperante Valeriano, quamquam Vaſæus monet, aliquos de Diocletiano ſentire. Ferdinandus Caſtellius, in hiſtoria ordinis prædicatorii, quæ ante non multos annos Hiſpana, & Itala linguâ edita, Decium cum Valeriano conjungit. Villegaſius, & priores editiones martyrologii Rom. reſtituti ad novam Calendarii rationem, Aureliani perſecutionem præferunt. Sed in Plantiniana poſteriori editione, monuit Baronius inter errata, Aureliani nomen expungendum: Et rerum geſtarum ſeries ſatis oſtendit, Diocletianum ſubſtituendum eſſe. Quod etiam confirmant Chronica Hiſpanica, ſingulari diligentia conſcripta juſſu Regis Alfonſi Sapientis. Quomodo enim qui Afram Auguſtæ ſub Diocletiano inſtituit, poſtea in*

Beut. lib. 1. cap. 24. Vaſæus P. An. 260 & 306. Caſtel. lib. 1. cap. 1. In flore S. Mart. 18. Martij.

Hispaniam profectus occubuit, sub Valeriano, aut Aureliano occidi potuit? Erroris caussa existimanda, vel ea, quam de S. Felice attigimus, ut scilicet diversi Narcissi sub Valeriano, Aureliano, & Diocletiano passi sint, quos posteri, cum obscurior eorum esset memoria, confuderint: Vel nominum similitudo in Impp. Nam VII. *Impp. qui tempore persecutionis Diocletiani extitere, quosque superius enumeravi, ad unum omnes* VALER. *tres eorum* AURREL. *nomen tulere. Et Victor in historia abbreviata (quo nomine Schotti editionem designo) Diocletianum vix aliter quam Valerium appellat: Vel denique præsidis nomen pro Imp. nomine acceptum quod facile factu, & quod crebro contigisse, mihi credibile. Reperio sub Diocletiano Aurelium præfectum, qui Basilidem, Cyrinum, Naborem, & Nazarium, ob Christianæ fidei confessionem morte affecit; sed is in Italia jus dixit. In Hispania alium quempiam Aurelium, vel Aurelianum in pios debacchatum, conijcere licet, certo statuere non licet. Et mihi ratio, quam secundo loco posui, potissimum arridet.*

Mart. 12. Junij.

S. Narcissi memoria colitur Augustæ, sub titulo Episcopi, & Augustanorum Apostoli IV. *Cal. Novembr. puto ex auctoritate ecclesiæ Gerundensis. In Rom. Martyrologio* XV. *Cal. Aprilis. Ubi Baronius apposite notavit; mirum non esse si alio die in martyrol. Rom. alio alibi de eodem sancto agatur: siquidem alicubi translatio, vel ejus ecclesiæ dedicatio, vel quod de episcopis accidit ordinatio celebretur.*

Refert ibidem, ejus tumulum multis miraculis illustrari, quorum illud sit celeberrimum; sub Petro Aragonum Rege, capta Gerunda per Carolum Siciliæ & Philippum Francorum Reges, ex sepulchro S. Narcissi, quod milites violare attentarunt, muscarum examen egressum, in exercitum infesto agmine irruens, ingentem cladem intulit, & in fugam egit, atque ab incepto coëgit desistere, anno Domini M. CCLXXXVI. VIII. *Septemb. Ex quo muscæ S. Narcissi apud eos in proverbium abierunt. Hæc etiam ex Hispanorum annalibus fidem merentur.*

INCI-

INCIPIT [1]PASSIO SANCTÆ AFRÆ, [2]Martyris.

A[3]PUD provinciam Rætiam in civitate Augusta, cum Christianorum esset sæva [4] persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur, contigit Afram, quam notam habebat fama publica, quod esset [5] lupanaria, à persecutoribus comprehendi. Quæ cum fuisset [6] judici oblata, dum interrogasset judex, & [7] cognovisset, quæ esset, dixit ei: [8] Sacrifica diis, quia expedit tibi magis vivere, quam [9] inter tormenta deficere. Afra respondit: [10] Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum, gessi; hoc autem [11] quod me jubes facere, nunquam factura sum. [12] Gajus judex dixit; Accedens ad Capitolium sacrifica. Afra respondit: [13] Capitolium meum Christus est, quem habeo ante oculos meos, ipsi [14] quotidie crimina mea, & peccata mea confiteor. Et quia [15] indigna sum ipsi sacrificium offerre, [16] me ipsam pro nomine ejus cupio sacrificare, [17] ut corpus, in quo peccavi, dum pœnas pertulerit, abluatur. Judex Gajus dixit: Ut audio meretrix es, Sacrifica, [18] quia aliena es à Deo Christianorum. Afra respondit: Dominus meus JEsus [19] Christus dixit, se pro peccatoribus descendisse de cœlo. Nam [20] & evangelia ejus testantur, quod meretrix rigaverit lacrymis pedes ejus, & [21] indulgentiam acceperit: [22] Et meretrices, & publicanos nunquam despexerit, quos etiam secum manducare permisit. Judex dixit: Sacrifica, [23] ut diligaris ab amatoribus tuis, sicut semper dilecta eras ab ipsis, ut inferantur tibi pecuniæ multæ ab eis. Afra respondit; [24] Pecunias execrabiles jam

nunquam accipiam, nam & quas habui, quasi sordes abjeci,[25] quia non erant de bona conscientia: Nam [26] nolentes accipere aliquos fratres meos pauperes, etiam precibus rogavi, ut à me dignarentur accipere, & pro peccatis meis orarent. Si ergò, quæ habui, à me abjeci, quomodo potest fieri, ut quæram accipere, quæ etiam quasi sordes abjeci. Judex Gajus dixit: [27] Jam te Christus dignam non habet, sine caussa vis eum Deum tuum dicere, qui te suam esse non cognoscit. Meretrix enim quę est, dici Christiana non potest. Afra respondit: [28] Christiana ego quidem dici non mereor, nec vocari, sed misericordia Dei, qui non de merito, sed de sua pietate judicat, ipsa me ad hoc nomen admisit. Judex Gajus dixit: Unde nosti, quia te admisit ad hoc nomen? Afra respondit: [29] In hoc me cognosco à facie Dei non esse projectam, quia ad gloriosam confessionem sui sancti nominis permittor accedere, [30] per quam me credo omnium scelerum meorum indulgentiam accepturam. Judex dixit: Hoc fabulæ sunt: Magis sacrifica diis, per quos [31] salutem consequeris. Afra respondit: [32] Salus mea Christus est, qui pendens in cruce, latroni confitenti bona paradisi pollicitus est. Judex Gajus dixit: Porro sacrifica, ne in conspectu amatorum tuorum,[33] qui tecum turpiter vixerunt, [34] cathomis [35] te cædi jubeam, Afra respondit: [36] Confusio mihi nulla est, nisi de peccatis meis. Judex dixit: Sacrifica diis, quoniam injuria mihi est, tot horas tecum certare: Si verò nolueris, occideris. Afra dixit: [37] Hoc est quod opto, si tamen merear, ut per hanc confessionem digna efficiar requiem in venire. Judex Gajus dixit: Sacrifica, nam [38] torqueri te faciam, & postea vivam incendi præcipiam. Afra respondit: [39] Corpus, in quo peccavi, accipiat diversa tormenta, nam animam meam sacrificiis dæmonum non coinquinabo. Tunc judex nequissimus [40] dictavit sententiam, dicens: [41] Afram publicam meretricem, quæ se Christianam professa est, & noluit sacrificiis participare, [42] vivam incendi præcipimus. Statim igitur [43] rapta est à ministris, & ducta [44] in insulam [45] Lyci fluminis, ibiq; [46] eam expoliantes, [47] ad stipitem ligaverunt. Atque illa levans ad cœlos oculos suos, oravit cum lacrymis, dicens:

[48] Domine Deus omnipotens Jesu Christe, qui non justos venisti vocare, sed peccatores ad pœnitentiam: Cujus promissio vera, & manifesta est, quia dignatus es dicere, [49] qua hora conversus fuerit peccator à suis iniquitatibus, eadem hora te non rememoraturum peccatorum ejus: Accipe in hac hora passionis meæ pœnitentiam, & per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus est ab illo igne æterno me libera, qui animam, & corpus simul exurit.

Et

Et iis dictis expletis, [50] circumdata sarmentis, igne supposito, vox audita est, dicens:

[51] Gratias tibi ago Domine JEsu Christe, qui me dignatus es hostiam habere pro nomine tuo, [52] qui pro toto mundo solus hostia oblatus es in cruce, [53] justus pro injustis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, [54] mundus à peccato pro peccatoribus universis: Tibi offero sacrificium meum: Qui cum Patre & Spiritu sancto vivis & regnas Deus in [55] secula seculorum, Amen. Et hæc dicens [56] emisit spiritum.

PASSIO SANCTARUM HILARIÆ, DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ, [57] ET SOCIORUM.

UM autem beata Christi martyr Afra cœli gaudia sic per [58] martyrii palmam intrasset, [59] stabant juxta ripam fluminis Digna, Eunomia, & Eutropia, quæ fuerunt ejus ancillæ, simulq; fuerunt in peccato, & simul à sancto Narcisso episcopo baptizatæ. Quæ [60] rogaverunt descendentes de barca, ut se transferrent. Cumque eas transtulissent, [61] invenerunt sanctæ Afræ integrum corpus. Puer autem, qui cum ipsis erat, transnatavit, & nuntiavit matri ejus Hilariæ. Et [62] venit nocte [63] cum sacerdotibus Dei, & tulit corpus ejus, & [64] posuit secundo milliario de civitate Augusta, [65] in memoriam, quam sibi, suisque construxerat. [66] Nuntiatum autem est Gajo judici. Qui misit ad ipsam memoriam, dicens: [67] Ite & tenete eas, & si consenserint ad sacrificandum, [68] cum honore eas adducite ad me, ut remunerem illas censu dignissimo. Si autem videritis eas animo pertinaci obsistere, & nulla ratione ad sacrificandum præbere consensum, [69] implete memoriam cremiis, & siccis spinis, & [70] claudite super eas ipsam memoriam, & ita demum ignem supponite, ut nulla ex eis evadat. [71] Euntes autem ad eas [72] milites, prius blando sermone eas provocabant, post hæc terroribus impellebant. At [73] ubi videbant omnes simul contemnere sacrificia, repleverunt memoriam sarmentis, & siccis spinis, & clauserunt super eas, & [74] supposito igne abierunt. Sicque factum est, ut [75] eadem die, quando sepulta est Afra, simul etiam mater ejus Hilaria, necnon & famulæ ejus secundum carnem, sed etiam sorores in Christo, Digna, Eunomia, & Eutropia simul martyrii coronam acciperent, & quæ simul unanimes in Christum JEsum crediderunt, ad eum cum [76] palma martyrii pariter pervenirent.

[77] Beatus autem Afer, patruus sanctæ Afræ (cujus dies passionis [78] pridie quam ipsius martyris Afræ colitur) credendus est ad exemplum terroris ei aliisque, præpunitus esse. Sed quo genere martyrii, non legitur.

De sancto vero Dionysio ipsius avunculo, quem novellæ plantationis fidei beatus Narcissus ordinavit presbyterum, & plenius instruxit, [79] quamvis specialiter scriptis non exprimatur, tamen non est dubitandum, quin ipsius gloriosæ Christi martyris Afræ exequiis, tamquam sacerdos, & pontifex interfuerit, & pariter cum sorore sua Hilaria, aliisq; martyribus, per ignem passionis palmam victoriæ susceperit.

[80] Ipsa quoque die [81] apud eandem urbem [82] passi sunt alii XXV. pro nomine Christi capitis obtruncatione. Id est [83] Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus: Et fœminæ istæ, Nimmia, [84] Juliana, Diomeda, Leonide, & Agape: [85] Et alii XIII. quorum nomina Deus scit, per bonam confessionem benedicentes Dominum, qui glorificat suos. Cui est honor & gloria in seculorum, Amen.

AD

AD PASSIONES SANCTÆ AFRÆ MARTYRIS, & SS. Hilariæ, DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ, ET SOCIORUM MARTYRUM.

COMMENTARIUS.

AFRÆ passionem ex actis publicis concinnatam esse, res loquitur. It confirmat Cæs. Baronius, cui in dijudicandis Christianorum historiis uni omnium plurimum tribuo. Hic præterea annotavit eam, quæ à Vicelio in Hagiologio edita, sinceriorem videri alterâ, quam Surius emisit, puto ob immutatum à Surio stylum, sententia enim est utrobiq; eadem. Me quoque exemplaria vetera hac de caussa sequi, semel sum professus.

[Not. ad martyr. S. Aug.]

Ad acta quod attinet, certum est, uti Romæ, ita in provinciis confici consuevisse. Meminit Modestinus scribarum, qui illo munere apud præsides fungebantur. Ea nomine, & usu publica erant. Ideò Suetonius in Cæs. vitis sæpe actorum testimonio utitur, quod apud alios etiam historiarum scriptores invenire est. Ex nostris apud Pontium diaconum in S. Cypriani vita, & sæpius apud Augustinum contra Donatistas. Christiani, quod diligentissimi essent in conservanda martyrum memoria, exscribebant inde, quæ ad suos pertinerent. Habes exemplum in S. Susannæ vita, de Thrasone viro Christiano, qui occultè assidebat in publico, qui etiam gesta sanctorum martyrum colligens, ornabat ea. Et judicialium actorum formas in plerisq; martyrum historiis agnoscimus. At verò, hæc sive acta sive gesta (utrumq; nomen passim confunditur, præcipuè ab Augustino, & credibile est, martyrum historias ex hac origine gesta dici cœpisse) ab actuariis copiosius multo quam hodie extant, scripta fuere. Nam actuarii judicum interrogationes, & reorum confessiones verbatim excipiebant, cum notis scriberent, ut Modestinus ait. Neque quisquam dubitare potest, in judicio, quo Afra, exempli caussa, damnata est, plura utrimq; prolata fuisse, quam passio præ se ferat, cum præsertim judex dicat, injuria mihi est, tot horas tecum certare: Sed Christiani brevitatis studio in compendium cogebant, summam sectantes. Et quantum hujus generis historiolæ à legitimis actis differant, argumento esse possit codex satis magnus quæstionis de S. Sebastiano habitæ, quem in monasterio Cassinensi adhuc superesse, legere memini. Dein neque illud obscurum, aliqua in ista passione contineri, quæ ex actis non sint sumpta. Quomodo enim scriba sævam persecutionem, quomodo nequissimum judicem in tabulas retulisset aut cui fini orationes ab Afra in rogo positæ prolatas, excepisset? Orationes profectò à Christianis, qui supplicio interfuere, observata, reliqua illa

[Dig. omib. caus. m. i. in int. rest. l. 33. Suet. Oct. c. 5. Tib. c. 5. Cajo c. 8. Tacit. An. 13. Vopisc. Tacito & Probo. Ammian. libr. 22. Aug. contra C. t. c. lib. 3 c. 29. in brevic. coll. die 3. & alibi.]

illa à scriptore passionis interjecta sunt. Ego itaq; actis publicis ea solum tribuo, quæ à comprehensione Afræ, usque ad prolatam sententiam in judicio contigere. In his ipsis, auctorem nulla religione ad ipsissima pura puta actorum verba astrictum fuisse existimo.

1. PASSIO] *Quidquid patimur passio, vel perpessio est. Unde animi affectiones, & perturbationes à Philosophis passiones dictæ: à medicis animi, & corporis morbi Sed quoniam omnium patibilium, quæcumque homines ante adeptam immortalitatem sufferre possunt, mors summum, & extremum est, idcircò ecclesia martyrum neces, per durissimos cruciatus procuratas, rectè per excellentiam passiones nuncupavit. Ante omnes sacratissimam Christi mortem, ab evangelistis descriptam, sub hoc nomine veneratur.*

2. MARTYRIS] *Græca vox, testem Latinè significat. Et ejus proprius apud Christianos usus de his, qui per tormenta examinati, fideles in perhibendo testimonio JEsu Christo perstitere. Augustinus contra Faustum*, per quorum confessiones, passiones, & mortes hoc Deo placuit attestari, martyres appellantur, qui Latinè testes interpretantur. *Antiquitus martyres dicebantur, qui supplicia perpessi etiam non occubuerant. Postea consuetudo obtinuit, illis solùm nomen gloriæ plenum tribuere, qui confessionem morte consignassent. Id interim semper observatum, ut hæretici, quamquam gravissimos cruciatus pro Christi nomine pertulissent, ad hunc honoris gradum non admitterentur.* Tales, *ait Cyprianus*, etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & gravis culpa discordiæ, nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in ecclesia non est. Ad regnum pervenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit.

Lib. 22. c. 76.

Tertull. & Cypr. martyris nomen ita accipiunt.

De unit. eccl.

3. APUD PROVINCIAM, &c.] *Publicis actis consules, & dies prænotari solebant; quæ hic excidisse dolemus. Exemplum apud Augustinum contra Cresconium, de actis, quæ incipiebant*, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coss. XIV. Cal. Junij. *Iterum in collatione contra Donatistas, de martyrum gestis, quæ* Consulibus facta sunt Diocletiano IX. & Maximiano VIII pridie Idus Febr. *Ita apud Ammianum Marcellinum acta citantur, quorum initium*, Consulatu Tauri, & Florentii. *Verum hæc accurata temporis observatio à descriptoribus quandoque omittebatur. Quod docet Augustinus contra Donatistas, hi calumniabantur literas à Catholicis sine die, & consule productas*, fieri potest ut in codicibus sit varietas, dum alii etiam dies, & consules diligentia majore describunt, alii superfluum prætermittunt. Sicut etiam codex, de quo primum legimus judicium Constantini, quo inter partes Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos pronuntiavit, diem, & Consulem non habebat. *Et minus mirum est, talia in his nostris desiderari, cum actorum verius epitome, quam integra acta sint. Si verò conjectura sedet, quam de Conversionis tempore produximus, Passioni Consules ascribendi erunt Diocletianus* VIII. *Maximianus* VII.

Amm. lib. 22.

Li. post col.

Cur, quæ in exordio conversionis de provincia, urbe, & persecutione semel dicta sufficere poterant hic rursus repetantur, caussa videtur, quod Conversio, & Passio non perpetua serie, sed distinctis diebus, quibus utraq; celebratur, in ecclesia Augustana jam tunc legerentur.

4. PERSECUTIO] *Diocletiani intellige, sub quo etiam Conversio. Nam qui primus deinde Christianos vexavit Julianus, non nisi quinquaginta annos post Maxentium, cujus morte Diocletiani persecutio finita, imperium iniit. Est in errore manifesto Regino, qui Afram Anno Christi* CCXLII. *sub Diocletiano passam scripsit. Potior Hermannus Contractus, qui assignat annum* CCCIV. *Neque tamen presse intelligendus, nam in unum hunc annum omnes martyres qui sub Diocletiano passi, conjicit. Baronius, qui ad annum* CCCIII. *retulit, prorsus cum nostro calculo, cujus rationem reddidimus, convenit. Verum id forte fortuna accidit, cum martyres sub Diocletiano passos, quorum certum tempus assequi non potuit, hoc anno enumeret. Elapsi sunt à Conversione S. Afræ ad Passionis diem Mens.* IX. *Dies* XII. *Quidam integrum præterea annum adjiciunt, quod mihi nequaquam probatur, neque nostræ chronographiæ congruit.*

5. LUPANARIA] *Meretrices olim lupæ dictæ. Tertullianus noster*, aspice lupas popularium libidinum nundinas. *Hinc*, lupari ut scortari, vel prostitui, *Nonius: hinc lupanar pro meretricum lustris: Atque ut à fornice*

De pallio.

forni-

fornicaria, à stabulo prostibulum, sic à Lupanari Lupanaria (quam tamen vocem alibi non legere memini) sive Lupanaris, ut aliqui codices habent, eadem forma Apuleius Lupanarem infamiam dixit, quæ suo pudore postposito, tori genialis calcato fœdere, larem mariti lupanari maculasset infamia. *Lupanarium observavit Rob. Constantinus ex Alex. Severo Lampridii, in quo hæc verba*, Corpora omnium constituit vinariorum, Lupanariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium. *Sed mihi mendum subolet. Tiraquello* Lupinariorum *placet. Quid enim? laudatus princeps Lenonum corpora constituit, & lenocinium inter artes retulit? At hæc obiter.*

De Af. lib. 9.

In supplem. ling. lat.

De nobil. c. 34 n. 44.

6. JUDICI OBLATA] *Provinciæ Præsidem intellige. Qui enim jurisdictioni præest, judex est: Atqui præsidum munus est jus reddere, & de omnibus caussis, de quib' vel Præfectus urbi, vel Præfectus prætorio, vel Consules, & Prætores Romæ cognoscunt, notionem habere: Omnia deniq; quæ Romæ varios judices habent, ad eorum officium pertinent, cum vice omnium magistratuum Romæ fungantur. Rectè ergò judices dicuntur.*

Vid. Juris Cons. Dig. de judic. lib. 51. Item Dig. de off. Præf. lege 10. 11. 12.

7. COGNOVISSET QUÆ ESSET] *Afra ad primam præsidis interrogationem, nomen, & professionem Christianitatis edidit. Hoc est, quod Tertullianus in Apologetico Christiani constantiam prædicat*, si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit: interrogatus, vel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. *Quin multi se ipsos denuntiabant, inde Professores dicti. Talis fuit S. Gordius martyr, de quo extat Basilii sermo. Is in theatrum progressus, exclamavit:* Inventus sum me non quærentibus, conspicuus factus sum me non interrogantibus.

8. SACRIFICA DIIS] *Conqueritur Tertullianus, judices gentiles duplici potissimum ratione in Christianos injurios esse: quâ utraq; Christianorum conditio longè diversissima sit à reis reliquis. Primò cum Christianos omnium ferè scelerum colluvie nocentissimos esse dicerent, tamen neque defensio pro illis, neque inquisitio in illorum crimina admittebatur, quæ de cætero reis omnibus competebant.* Illud solùm expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, & non examinatio criminis. Quando, si de alio nocente cognoscitis, non statim confesso eo nomen homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis (ut de nostris elogiis loquar) contenti sitis ad pronuntiandum, nisi & consequentia exigatis: Qualitatem facti, locum, tempus, conscios socios. De nobis nihil tale, cum æquè extorquere oporteret, quodcumque falso jactaret. *Ista calumnia egregiè in Afræ judicio eluxit. Mox enim ac judex* cognovisset quæ esset, *Christiana scilicet, nihil præterea moratus, id unum contendit (quod rursus Tertullianus queritur) ut de eo nomine excluderetur. Exclusa enim fuisset, si fecisset, quæ faciunt non Christiani, hoc est, si diis sacrificasset. Alterum caput multo erat absurdius*, nec in illo ex forma malorum judicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus, adhibetis tormenta ad confitendum, solis Christianis ad negandum. *Et post pauca*, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis de confesso decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & scelera, de quibus ex confessione nominis præsumpseratis. Sed opinor, non vultis nos perire, quos pessimos creditis (sic enim soletis dicere) homicidas. Negatis laniari jubere sacrilegum, si confiteri perseveraverit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergò nos innocentissimos judicatis, cum quasi innocentissimos non vultis in ea confessione perseverare, quam necessitate, non justitia à vobis damnandam sciatis. Vociferatur homo, Christianus sum; Quod est, dicit, tu vis audire quod, non est. Veritatis præsides, de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quæris an sim. Quid me torques in perversum? Confiteor, & torques; quid faceres, si negarem? Planè aliis negantibus non facile fidem accommodatis; nobis, si negaverimus, statim creditis. *Iterum*, debito pœnæ nocens expungendus est, non eximendus. Deniq; illum nemo gestit absolvere, non licet hoc velle, ideò nec cogitur quisquam negare. Christianum hominem, omnium scelerum reum, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum existimas, & cogis negare, ut absolvas: quem non poteris absolvere, nisi negaverit. Prævaricaris in leges. Vis ergò neget se nocentem, ut facias eum innocentem, & quidem invitum, jam nec de præterito reum? *Tandem concludit*, ideò torquemur confitẽtes, & punimur perseverantes, & absolvimur negantes, quia nominis prælium est. *Eadem prorsus in nostra caussa licet animadvertere.*

Apol. c. 1. 2.

Judex

Judex totus est, non in eruenda veritate perpetratorum scelerum, sed in eo, ut Afram à professione Christianitatis, sive argumentorum pondere, sive blanditiis, sive minis excidere faciat. Omnes persuasiones, & intentata sæpius tormenta, expedit tibi magis vivere, quam inter tormenta deficere: Cathomis te cædi jubeam: Si verò nolueris, occideris: Torqueri te faciam, & postea vivam incendi præcipiam: *Ad illud toties repetitum* Sacrifica *referuntur. Quamquam tormenta festinatione capitalis supplicii exclusa sint Neque verò obscurum erat, Idolorum sacrificio fidem Christianam multo validius, quam nudâ voce negari. Porrò idem argumentum probandæ Christianæ innocentiæ, urget Tertullianus ad Scapulam*, quid amplius tibi mandatur, quam nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? Videtis ergò, quomodo ipsi vos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeò confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. *Pluribus D. Cyprianus ad Demetrianum*, elige tibi alterum de duobus: Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, cur non interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Torqueri enim debui, si negarem: si pœnam tuam metuens, id quod prius fueram, & quod Deos tuos non coluerim, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuissem, tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus: sicut in cæteris quæstionibus torquentur rei, qui se negant crimine quo accusantur teneri, ut facinoris veritas, quæ indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc verò, cum sponte confitear, & clamem, & crebris, ac repetitis identidem vocibus, Christianum me esse contester, quid tormenta admoves confitenti?

9. INTER TORMENTA DEFICERE] *Aliquando deliquium animæ: hoc loco Mori significat. Quod ex opposito intelligimus*, expedit tibi magis vivere. *Ulpianus*, nec ea quidem pœna damnari quem oportet, ut verberibus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis; quamvis plerique, dum torquentur, deficere solent. *Dig. de pœnis lege 8.*

10. SUFFICIUNT MIHI PECCATA MEA] *Verbum sufficere de iis rectè dicitur, quorum e diverso egere possumus. At peccatorum nunquam egemus: Peccata ergò nobis propriè non sufficiunt. Impropriè illa sufficiunt, quibus omninò nihil addendum, id peccatis convenit. Ita Deus per Ezechielem*, sufficiunt vobis omnia scelera vestra domus Israël. *Ezech. 44.*

11. QUOD ME JUBES FACERE, NUNQUAM FACIAM] *Ingenuè dictum. & liberè, ut Christianam decebat. Neque enim tergiversatio, aut simulatio in caussa fidei ferenda. Æquè rotundè Cyprianus, cum Proconsul sacrificium imperasset*, non facio: *Et cum Proconsul instaret, Cyprianus denuò*, fac quod tibi præceptum est. In re tam iusta nulla est consultatio. *Sic D. Ignatius*, non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis.

12. GAJUS] *Prænomen à gaudio parentum ductum, ait Valerius Probus. Per G. proferri, & per C. scribi testatur Diomedes. Non nemo in scriptione G. retinet. Neque aliter in pandectis Florentinis, quod Ant. Augustinus annotavit. At cur præterito præsidis nomine, hic prænomen edatur, caussam nullam nisi fortuitam subesse opinor. Ita pleriq; auctores Julium, & Caligulam Caſſ. Cajos tantum dixere. De nostro nihil præterea memoriæ proditum. Aventinus Carum Aquilinum virum Consularem, Ducem Vindelici limitis retulit; nescio unde erutum. Fasti circa ea tempora Carum Aquilinum nullum, unum Vettium Aquillinum Consulem habent. Neque mihi constat, eum postea hujus limitis ducem fuisse. Quamquam probè scio permultos Consulares, qui nunquam Consules. Sed fuerit Carus Aquilinus dux limitis, longè alius fuit à Provinciæ præside.* *Emend. lib. 4. cap. 3.*

13. CAPITOLIUM MEUM CHRISTUS EST] *Respicit ad etymologiam Capitolii, quæ est à capite, uti monuimus. Christus enim, lapis ille, qui reprobatus ab ædificantibus, factus est in caput anguli, sæpe dicitur caput ecclesiæ, hoc est, fidelium. Paulus.* Ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius. Crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Christus caput est ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus. Ipse est caput corporis ecclesiæ. *Quod verò Gajus hortatur Afram ad Capitolium sacrificandi caussa accedere, id vulgò consueverat capi experimentum de Christianis ad paganismum relabentibus. Unde S. Cyprianus ad lapsos*, nonne quando ad Capitolium *Ephes 1. 4. 5. Coloss. 1.*

tolium ſponte ventum eſt, quando ultro ad obſequium diri facinoris acceſſum eſt, labavit greſſus, caligavit aſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderunt? *Et in epiſtolis*, Compelluntur adhuc inſuper lapſi, ut linguis atq; ore, quo in Capitolio ante deliquerant, ſacerdotibus convitium faciant, &c.

Ep. 55.

14. QUOTIDIE CRIMINA, ET PECCATA MEA CONFITEOR] *Ut agnoſcamus diligentem Chriſtianitatis diſcipulã. ſingula fere, quæ ſequuntur, reſponſiones ex ſacris litteris petitæ ſunt: Hæc primo Davidis illud reſpicit, aut aliquid ſimile*, Laboravi in gemitu meo, lavabo per ſingulas noctes lectum meũ, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. *Nam ut S. Hilarius ait*, Pœnitentiæ vox eſt, lacrymis orare, lacrymis ingemiſcere. *Cur autem confeſſio peccati olim commiſſi, & jam deſiti, rectè iteretur, docet idem Hilarius*, Confitendum ſemper eſt: non quod peccandum ſemper ſit, ut ſemper ſit confitendum, ſed quod peccati veteris, & antiqui, utilis ſit indefeſſa confeſſio. Docet autem Spiritus ſanctus ſemper confitendum, cum ait per Prophetam: Juſtus ipſe ſibi accuſator eſt in primo ſermone ſuo. Juſtus non ſe ex præſentibus, ſed ex præteritis accuſat. Cui enim adeſt præſentium accuſatio, juſti nomen aufertur. Et audiamus ſe Apoſtolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non ſum dignus vocari Apoſtolus, ea propter quod perſecutus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum, quod ſum.

Pſal. 6. In Pſ. 118. Fe. In Pſ. 135.

15. INDIGNA SUM IPSI SACRIFICIA OFFERRE] *Corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti, unicum novæ legis ſacrificium eſt, propriè ſumptum: Cujus oblationem minus ſibi licere rectè innuit Afra, cum ea ſacerdotibus tantum conveniat.*

Quid ſacrificium proprie, quid impropriè, cognoſce ex Galteim. Alano de ſacrif. miſſæ lib. 1. cap. 2.

16. ME IPSAM PRO NOMINE EJUS CUPIO SACRIFICARE] *Sacrificii nomen translatè ſignificat omne opus bonum, quod in Deum refertur. Exempla ſunt ex pſalmis, de juſtitia*: Sacrificate ſacrificium juſtitiæ: Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ. *De laude*: Circuivi, & immolavi in tabernaculo ejus hoſtiam vociferationis: Immola Deo ſacrificium laudis: Sacrificent ſacrificium laudis: Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. *De pœnitentia*: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. *Auguſtinus dixit, nos fidem, ſpem & charitatem ſacrificare. Tertullianus ſacrificia Deo grata appellavit*, Jejunia, & ſeras, & aridas eſcas. *Deinde ait*, Virginitas quoque, & viduitas, & modeſta in occulto matrimonii diſſimulatio, & una notitia ejus, de bonis carnis Deo adolentur. *Et alio loco*, Afflictatio carnis hoſtia Domino placatoria, per humiliationis ſacrificium. *Chryſoſtomus humilitatem ſacrificium maximum vocavit: Ita gratiarum actionem, mortificationem membrorum, orationem deniq. & eleemoſynam, & Auguſtinus*: Ipſe homo Dei nomini conſecratus, in quantum mundo moritur, ut Deo vivat, ſacrificium eſt. *Idem corpus per ſe, cujus rectus uſus ad Deum refertur, ſacrificium vocat. multo autem magis animam: nec non totam congregationem ſanctorum univerſale ſacrificium appellat: At quoniam virtutes hominis Chriſtiani, in bonis operibus ſingulæ, in martyrio omnes emicant, quod D. Auguſtinus expreſſit, cum dixit, Chriſtum martyres in ſe transfigurare: Ideò martyrium in hac tralatione verbi, excellenti quodã modo Sacrificium: Immolatio, Libatio: Martyres Hoſtia, Victima, Holocauſta dicti. Ita omnes ad unum interpretati ſunt Pauli verba*: Ego enim jam delibor, *ubi alii legunt*, immolor: *Utraq; gloſſa, Hieronymus, Ambroſius, Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Anſelmus, Bruno, Carthuſ. Quod tamen unico illi & vero ſacrificio nihil derogat. Immò Afra utramq; nominis ſignificationem ſatis diſtinxit, cum ſe indignam eſſe dixit, quæ ſacrificia offerret, & mox adjunxit, cupere ſe ipſam ſacrificare. Cyprianus quoq; duplicem ſacrificii notionẽ conjunxit, ad Nemeſianum, & reliquos martyres in metallo conſtitutos*: Sed nec in illo fratres dilectiſſimi, aliqua poteſt aut religionis aut fidei jactura ſentiri, quod illic nunc ſacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi ſacrificia divina: *Hactenus ſacrificium in proprio ſenſu, mox in translato*; Celebratis immò, & offertis ſacrificium Deo, & pretioſum pariter & glorioſum, & plurimum vobis ad retributionem præmiorum cœleſtium profuturum, cum ſcriptura divina loquatur, & dicat: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humilitatum Deus non deſpicit. Hoc vos ſacrificium Deo offertis, hoc ſacrificium ſine intermiſſione die ac nocte celebratis, hoſtiæ facti Deo, & vosmet ipſos ſanctas atq; immaculatas victimas exhibentes, ſicut Apoſtolus adhortatur, & dicit: Oro ergò vos fratres, per miſericordiam Dei, ut conſtituatis corpora veſtra hoſtiam vivam, ſanctam, placentem Deo, nec configuremini

De juſtitia Pſ. 4. 50. De laude Pſ. 26. 49. 106. 115. De pœnit. Pſ. 50. Auguſt. in Pſ. 55. Tertull. de reſur. De pudic. Chryſoſt. in Pſ. 50. hom. 2. in gen. hom. 9. & 60. in Mat. hom. 16. Aug. de civ. lib. 10. c. 6. Ep. 120. 2. Tim. 4. Ep. 77.

Tt ſeculo

seculo huic, sed transformamini in renovatione sensus, ad probandum, quæ sit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Porrò uti hac sacrificandi interpretatio passim est obvia, ita & illud observationem meretur, quod tyranni interfectores, aliquando martyrum sacerdotes dicti. Haymo D. Paulum explicans, Si immolor, id est, interficior à Nerone. Nero ipse fuit sacerdos Petri & Pauli, quia ipse mactavit eos: mactavit quidem, sed non obtulit, quia ipsi se ipsos obtulerunt. *Et eadem planè ratione in alium Pauli locum.* Ego enim jam delibor. Libare hic pro sacrificatione & immolatione ponitur, ac si diceret: Ego enim jam immolor. Sacerdos Petri & Pauli extitit Nero, sed ejus immolatio non est reputata ad gratiam, mors autem illorum gratissimum sacrificium fuit Deo.

17. UT CORPUS, IN QUO PECCAVI, DUM POENAS PERTULERIT, ABLUATUR] *Nam omnia peccata vero martyrio eluuntur. Inde Tertullianus*, omnia huic operi delicta donantur. *Rursus*, propriè martyribus nihil jam reputari potest, quibus in lavacro ipso vita deponitur. *Atq. Cyprianus omnia peccata passione purgari ait.*

Apol. sub finem. In scorpiaco. Cyp. ep. 52.

18. QUIA ALIENA ES A DEO CHRISTIANORUM] *Paulò post*, Meretrix enim quæ est, Christiana dici non potest. *Egregia testimonia puritatis Christianæ ab homine inimico. Nam priori commentario bis monui, Christianam innocentiam gentilibus adversariis notam fuisse.*

19. CHRISTUS DIXIT SE PRO PECCATORIBUS DESCENDISSE DE COELO] *Apud Matthæū & Lucā.* non veni vocare justos, sed peccatores.

Matth. 9. Luc. 5.

20. EVANGELIA EJUS TESTANTUR, QUOD MERETRIX, &c.] *Ex Luca:* Ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod Jesus accubuit in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti, & stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. *Rectissimè Afra Mariæ Magdalenæ vitam, tamquam aliquod speculum, inspiciebat; cum nullum extet illustrius exemplum vel peccatricis conversæ, vel Dei convertentis, & peccata condonantis.*

Cap. 7.

21. ET INDULGENTIAM ACCEPERIT] Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. *Rursus:* Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: Vade in pace. *Antiqua est in ecclesia vox Indulgentiæ, absolutè posita, pro peccatorum remissione. Quod Pammelius in Cypriano notavit.*

22. ET MERETRICES ET PUBLICANOS, &c.] *De meretrice vidimus. De publicanis crebra sunt testimonia:* Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores. *Item:* Multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu, & discipulis ejus. *Unde calumniandi ansam nacti Pharisæi, ut Christus ab illis audire cogeretur,* Amicus publicanorum & peccatorum. *Publicanorum verò nomen, cum ubiq. exosum esset: adeò ut Ulpianus prodiderit, quanta audacia & quanta temeritatis eorum factiones sint, neminem nescire, & Thersites interrogatus, quæ fera sævissima, responderit, In montibus ursi in civitatibus fæneratores, & publicani: maximè tamen infame habebatur apud Hebræos: Neq. ejus ulla est in sacris litteris memoria, nisi cum nota ignominiæ conjuncta. Nam cum nefas crederent, si esset vectigal pendens ex filiis Israel, necessario profani & execrandi existimabantur, qui illud exigebant.*

Luc. 15. Matth. 2. Luc. 5. Matth. 9. Luc. 5 7 15. Matt. 9. 11. Mar. 2. Dig. de publ. & vectig. l. 12. Hier. ep. 146.

23. UT DILIGARIS, &c. UT INFERANTUR TIBI PECUNIÆ MULTÆ] *Judex duplicem machinam adhibet, quarum utraq. hominum mentes validè concutit. Voluptatem nimirum & lucri spem. Quod enim caussæ diffidat, extra eam mixtim minis, & blanditiis agit. Antea tormenta & mortem intentavit: Jam ad veteres libidines & quæstum revocat. Frustra utrumque.*

24. PECUNIAS EXECRABILES, &c. QUASI SORDES ABJECI] *Pecunias execrabiles appellat, quæ scelere quæsita: Neq. illarum contemptum expressius, quam sordium nomine ostendere potuit. Hieronymus gloriosas sordes vocavit.*

25. QUIA NON ERANT DE BONA CONSCIENTIA] *Hæc ex ora, ubi ab aliquo annotata, irrepsisse suspicio est. Quamvis utcumq. ferri possunt.*

26. NOLENTES ACCIPERE ALIQUOS FRATRES, &c.] *Homines Christianos fratres vocat. Erat ea frequens in prima ecclesia appellatio: Adeò ut infamis haberetur apud gentiles, ideoque purgare coacti sint apologiarum scriptores, præcipuè Tertullianus, qui in eo multus. At cur fratres pauperes Afræ pecuniam accipere abnuerint, quæri potest. Est in lege veteri,* non offeres

Deut. 23.

mer-

mercedem prostibuli. *Et Philo singularem libellum ea de re scripsit. Quæ postea Christianorum quoq; moribus recepta: Videbatur enim rerum sacrarum majestas imminui, si meretricia oblatio ad altaria admitteretur. Verum longè diversa est eleemosynarum ratio. In eas rectè erogantur bona quantumvis illicitis, & inhonestis artibus parta, dum restitutioni non sint obnoxia: At meretricia pecuniæ redditioni nequaquam obnoxia, nisi extorta sint illis, quibus alienandi potestas non erat, aut alioquin fraus intervenerit: Tuto igitur eleemosynæ à meretricibus, etiam in peccando persistentibus, multo magis à pœnitentibus, accipiuntur. Tamen existimo Christianos antiquæ pietatis, qui ab omni specie mala abstinendum scirent, invitos, & non nisi caussa diligenter pensiculatâ, animum induxisse hujuscemmodi pecuniis sublevari: Ne illus scilicet, propter alienum scelus, temere melius esset. Plerisq; creditum est, Afram præterquam numeratâ pecuniâ, etiam prædiis urbanis, & rusticis locupletem fuisse, quibus divenditis pretia piis usibus destinarit. At ego quid certò asseverem, non habeo. Nec interest ad pietatis argumentum, scire quantum erogarit: satis illud est, omnia quæcumque possidebat erogasse, cum dicat:* Quæ habui, à me abjeci. *Ad normam consilii Evangelici:* Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & habebis thesaurum in cœlo. *Vide gloss. in c. Oblationes dist. 90. & Sum. Silb. in Verbo Meretrix.* *Matth. 19.*

27. JAM TE CHRISTUS DIGNAM NON HABET. SINE CAUSA, &c.] *Desperationis venenum Gajus antea clam instillaverat:* Aliena es à Deo Christianorum, *nunc palam effundit. Neque ignarus est ille, qui argumenta suppeditat, genius: Plerosq; quos non cruciatuum, & mortis terrores, non voluptatum, & pecuniarum illecebræ, de statu dejicere potuere, unâ divinæ gratiæ desperatione excidisse. Sed Afra jam olim validis armis, contra omnes has inimici impressiones, à catechista Narcisso instructa fuit. Quod responsiones satis ostendunt. Nos, quoniam hæc mentio incidit, elegantem desperationis descriptionem, ex libro de vera. & falsa pœnitentia, qui inter Augustini opera legitur, promamus:* Quid aliud est desperare, quam Deum sibi comparare? Nam qui de Deo non præsumit veniam, non animadvertit, plus peccato suo posse Dei clementiam. Si enim sentiret Deum magis bonum, quam se malum, quidquid in se justitiæ non inveniret, à Deo magis bono expectaret: & quidem diffidit, quia summi boni bonitatem majorem sua nequitia non sentit. Ille enim solus diffidat, qui tantum peccare potest, quantum Deus bonus est. Cum sit autem nullus, qui hoc possit, qui timet de se malo, præsumat de meliore.

28. CHRISTIANA QUIDEM EGO DICI NON MEREOR, &c. SED MISERICORDIA, &c.] *Objectum crimen non negat, non excusat, sed Dei misericordiam appellat. Videor D. Paulum audire:* Ego enim sum minimus Apostolorum: qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum, id quod sum. *Et rursus,* Prius blasphemus fui, & persecutor: sed & misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide, & dilectione, quæ est in Christo JEsu. *Afra etiam dicere poterat:* Ignorans feci in incredulitate. *Ita paulò antea,* Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum gessi. *Quomodo autem misericordia Dei omne humanum meritum antecedat, ostendit S. Augustinus:* Nemo enim credit, qui non vocatur: Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens, quia merita fidei sequuntur vocationem, potius quam præcedant. Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Et quomodo audient sine prædicante? Nisi ergò vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, & accipiat facultatem bene operandi. Ergò ante omne meritum est gratia: Etenim Christus pro impiis mortuus est. *Et quia Afra fatetur, se non mereri Christianam dici, audiamus nominis dignitatem ex Chrysostomo:* Quemadmodum hi, qui in bello regia signa circumferunt, ut moris est, magnis laboribus indigent, & viribus, maximaque peritia, uti ne id hostibus prodant: ita & qui Christi nomen portant, non in bello solùm, verum etiam in pace, summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponant, sed id strenuè ferant vexillo crucis armati. Ingenti enim profecto opus est robore, ut quis dignè portet Christi nomen. Nam qui indignum aliquid, vel dixerit, vel fecerit, aut etiam cogitaverit, Christi nomen non legitimè portat, neque habet in semetipso Christum. Porrò qui id congrue portat, is pro- *1. Cor. 15.* *1. Tim. 1.* *Ad Simplic. lib. 1. q. 2.* *In ep. 1 ad Tim. hom. 3.*

is profecto triumphat, non in foro, sed in cœlis, omnesque illi adstant angeli, circumdantes illum, atque admirantes. *Quin Afra hoc nomen dignè tulerit, minimè dubitandum, & locupletissimum testimonium hæc passionis historia dicit: Est ergò humilitatis, quod se indignum profitetur.*

29. IN HOC ME AGNOSCO, &c.] *Necessaria collectio. Nominis confessio, martyrium, sive testimonium est: testimonium nemo ab adversario petit, sed ab amico: Deus ergò, qui me ad sui nominis confessionem admisit, à facie sua neutiquam projecit.*

30. PER QUAM ME CREDO, &c.] *Dixi hæc de re. Cyprianus, ut ostenderet martyrium omnibus utile esse, inquit:* Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles venisse plerosque, ut devotionis obsequium mors honestaret. Sed & alios frequenter aspeximus interritos stetisse, ut admissa peccata redimentes, cruore suo loti haberentur in sanguine, & reviviscerent interempti, qui viventes computabantur occisi. Mors quippe integriorem facit vitam. Mors amissam invenit gloriam. Nam hac spes jam amissa percipitur, hac salus cuncta reparatur. *Et quamquam Afra post baptismum ita vixerit, ut inter priores censenda esset, Christiana tamen animi demissione, qua ubiq; elucet, se posterioribus adnumerare maluit. Cum bonarum sit mentium (ut Gregorius ait) ibi timere culpam, ubi nulla est. Et est Ecclesiastici sententia,* De propitiato peccato, noli esse sine metu.

De laude mart.

Eccles. 5.

31. SALUTEM CONSEQUERIS] *Spem veniæ ostendit. Tertullianus:* Ipsi deniq; præsides, cum cohortantur negationi, Serva animam tuam, dicunt, &, Noli animam tuam perdere.

In Scorp.

32. SALUS MEA CHRISTUS EST, QUI PENDENS, &c.] Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. *Ita Concordius presbyter ad Torquatum Tusciæ comitem, qui illum itidem hortabatur, saluti suæ consuleret,* Salus mea Christus est, cui quotidie sacrifico sacrificium laudis. *Et martyres aliàs sæpe. Observa Afram exempla peccatorum, qui misericordiam consequuti, in numerato habere. Antea meretrices, & publicanos, nunc latronem profert. Meritò: Cum ipsa in eodem stadio curreret.*

Rom. 1.

Ado in mar. 1. Ja.

33. QUI TECUM TURPITER VIXERUNT.] *Mira gentium stupiditas. Deorum cultum iis rebus constare credebant, quas ipsimet, natura ductu, turpes esse fateri cogebantur. Sunt apud Ovidium versus, in quibus Cupidini Pietatem, & Pudorem apertè opponit,*

Metam. 9.

--- --- ante oculos Rectum, Pietasque, Pudorque
Constiterant, & victa dabat jam terga Cupido.

Et profectò verum est, quod Seneca scripsit lib. 4. de Benef. c. 17. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum permittit, etiam qui non sequuntur illam, vident.

34. CATHOMIS] *Catomis quidam habent Quidam Catenis substituerunt, pro voce non intellecta. At hæc frequentius in Christianis historiis obvia est, quam ut adulterina credi possit. Molanus hæret in explicando, & significat se malle de ea doceri, quàm docere Græcam enim etymologiam, quam producit à κατωμ@, quod est demissis armis, ut scilicet Catomis cædi dicatur, qui demissis humeris, pedibus in altum suspensis vapulat, ipse improbat Neq; illa ullo pacto ad hunc locum pertinere potest, cum Gajus Afram non Catomam, sed Cathomis cædere minitetur. Pronior est existimare ex martyrum actis, quæ habent, Cathomo suspendi. In Cathomo levari, Cathomum idem cum catasta, aut equuleo fuisse. Quod fortassis hactenus ferri queat; sed quid ad alteram illam significationem. Cathomis cædi? Ubi de flagellis, plumbatis, fustibus, aut re quapiam simili sermonem esse, ille non negat. Baronius aliquando de Latomia cogitavit. Nam Latomiam supplicii genus ad verberandum aptum esse, ait Isidorus. At quo minus huic sententiæ acquiesceret, obstabant probati auctores, qui Latomias, Latumias, & Lautumias, eo sensu nunquam accepere. In posteriore Plantiniana martyrologii editione, novam opinionem profert, cujus D. Latinium auctorem laudat. Ea est hujusmodi. Idem videri, Catomis cædere, quod solent ludimagistri pueros ad humeros alicujus appendere, & eorum natibus verbera infligere: Ideò cum Vitum tum Barulã, quod pueri essent, puerorum more virgis verberatos. Apud Victorem de persecut. Vandal. lib. 1. haberi de Thoma sanctissimo Episcopo:* Quodam tempore venerabilem senem in publica facie catomis cæciderunt. *Id videri factum majoris ignominiæ irrogandæ causa, ut senex puerorum more verberaretur. Confirmari conjecturã, quod*

In annot. ad mart. Usuardi 15. Junii Editionis prioris.

In notat. ad mar. R. 15. Junii. Ubi ait, plerosque Isidori codices habere Lautumnas Uti & ego lego.

quod apud Hippocratem lib. 1. de Articul. est κατωμίζειν, in humeros aliquem levare: Apud Josephum Antiq. lib. 5. c. 10. κατωμαδὸν pro eo quod, latinus interpres, humeris impositas Gazæ portas à Sampsone. uti observat Suidas in verbo κατωμαδίοι. Hæc quantumvis ingeniose excogitata (dicam pace viri magni, & docti) animum minus explent. Non quod nesciam, Baruiam eo fere modo cæsum, Asclepiades enim apud Prudentium,

--- --- --- pusionem præcipit
Sublime tollant, & manu pulsent nates.
Mox, & remota veste virgis verberent,
Tenerumque duris ictibus tergum secent,
Plus unde lactis, quam cruoris defluat.

De S. Romano.

Sed præterquam quod idem de Thoma, Afra, & Eulalia minime verisimile: obstat illud validissimè, quod martyres nequaquam Cathoma aut Cathomi cæsi dicuntur. quod conveniens erat, si nomen à corporis positu; sicuti ad Molani etymon diximus: Verum historiæ narrant Cathomo aut Cathomis cæsos. Quæ loquendi formula, nisi valde fallor, ea est, quam grammatici, Verbum cum ablativo instrumenti vocant. Et Cathomus sive Cathomi, eadem prorsus ratione instrumentum cædendi significant, qua gladius, pugni, lora, virga: Cum aliquem gladio, pugnis, loris, virgis cæsum dicimus. Neque Hippocratis, & Josephi auctoritas magnopere huc facit. Quando ergò lis adhuc sub judice, nostras quoque cogitationes proferamus.

Inprimis Cathomi duplicẽ usum fuisse vidimus: Cogitandũ, an res ipsæ distinctæ. Vinculorum, exempli caussa, varius est usus, res una. Serviunt enim vinciendis, suspendendis, verberandis noxiis. Contra plumbatæ tum usu, tum re differunt. Et cum Jurisconsulti illas in verbera, & pondera distinguunt, intelligunt primo loco flagella, quibus glandes plumbeæ in summitatibus impactæ; secundo massas plumbeas quæ reorum pedibus alligantur, ut totius corporis junctura, magno doloris sensu luxentur. Simili ratione, opinor, Cathomos non minus re, quam usu differre. Nec enim video, quam viam ineam, ut Molani exempla de uno eodem torsionis instrumento intelligam. Cathomo eum suspendi, & verberari fecit. Jussit ministris infantem in cathomo levari, & cædere. A Valeriano judice cathomis cæsus. Jussit eam flagellari, & cathomis cædi, per officium curatoris: cumq; cathomaretur corpus eius &c. *Priora duo profecto ad machinam pertinent, in qua rei suspensi torquebantur. Quam Ado in S. Romano ab equuleo secernit: Ut verear, me Molano assentiri non posse. Malo judicium suspendere. Posterioribus duobus ut etiam illo ex Victore quod antea attulimus, atq; isto S. Afræ, quod præ manibus, non est ambigendum, verberis genus denotari. Videndum, quodnam illud. In re dubia licebit explicationem ab auctoribus quantumvis obscuris mutuari. Quorum unus ait, Cathomum esse* flagellum ex virgis ferreis factum, vel flagellum ex virgis, in modum scopæ, quo utuntur religiosi in capitulis. *Et mihi de virgis ferreis fidem facit. Nam observavi, illis aliquando in Christianos sævitum. Testantur acta SS. Gallinici, Quiriaci, Christophori, Lycarionis. Item Phileas apud Eusebium de martyribus Alexandrinis. Subscribunt Mammotreptus, & Luciani vocabularius. Quos ego in ista litterarum luce laudatores non darem, si hæc aliunde haurire potuissem. Etymologiam nullus horum exposuit. Si hariolari libet, ducemus à particula κατὰ sive καθὸ & ὠμὸς, quod durum, sævum, crudelem, immanem, uti ὠμῶς crudeliter significat. Idque ad utrumq; Cathomi supplicium quadrabit. Non dissimulo, Turnebum in Cicerone, & Laberio* Catomum *agnoscere: Atq; ex veteri Juvenalis scholio, Vinculum & catenam explicare Sed Victorius & Lambinus in Cicerone* Catonium, *Manutius* Catonem *ex ms habent. Neq; se dubitare ait Victorius, quin inferi, & sedes mortuorum ea dictione intelligantur, fortassis à græco adverbio κάτω. Idem ostendit se in prisco, & valde probato Gellii exemplari (extat Laberii versus apud Gellium)* Catonum *legere. Henr. Stephanus* Charonium *edidit*, Tollet bona fide vos Orcus nudas in Charonium.

Dig. de pœnul. 7 Vinculorum verberatio. Cod de exactor. tribut. l. 2.

Molanus habet in postremo exemplo, quod est ex S. Eulaliæ passione, Cacomis, & Cacomaretur. Sed videtur erratum typographi.

Vocabul. qui inscribitur. Breviloquus.

Eus. lib. 8 c. 11. Mamotr. & Luc. Voca. interpretantur Cathomos virgas ferreas.

Advers. lib. 1. cap. 32.

Vict. in prio. & post. Cicer. castig. Gel. lib. 16. c. 7. Steph in fragm. poet. vet. Lips. Satur. l. 2. c. 6. Cic. ep. fam. lib. 7. ep. 25. Si libido videndi est, vide quid Melancht. Amerbac.

Video tamen Lipsium Catomum *in Cicerone probare. Nam allusit in Saturnalibus. Sed quæcunq; harum lectionum vera, Ciceronis & Laberii loca nihil ad nostros Cathomos pertinent. Unus Juvenalis scholiastes, Catenarum & & vinculorum nomine, flagella ferrea significare potuit, quæ reliqui virgas dixere. Et qui scio, an quandoque varintum? Vincula autem verberandis reis etiam fuisse jam notavi.*

& Rutil. de Catonio. commenti. De ſtil. ſacruc. 70.

35. TE CÆDI JUBEAM] *Pia antiquitas credidit, Afram ante ſummam ignium pœnam, ut Tertullianus loquitur, more Romano ad palum deligatam verberatam fuiſſe. Quod neq; ex hoc loco, in quo judex tantum minis agit neq; ex hac omni hiſtoria conſtare poteſt. Non tamen reluctor. Cum ſciam, Chriſtianis nihil de ſolitis ſuppliciorũ acceſſionibus remitti, quin plurimum adjici conſueviſſe. Et fortaſſis huc facit, quod Molanus inquit, dum pictores imagines ex imaginibus depingunt, tradunt aliquando poſteritati, quod hiſtoriæ ſcriptor omiſit. Flagellis autem humiles tantum perſonas & ſervos verberari conſueviſſe ex pluribus juriſconſultorum locis intelligimus, præſertim ex lege 10. tit. 19. lib. 48. Digeſt.*

36. CONFUSIO MIHI NULLA EST, &c.] *Altè imbiberat nihil turpe eſſe præter peccatum. Confuſio, Pudor & verecundia, quia erubeſcimus. S. Cyprianus locũ ex Luca:* Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet, *ſic reddidit:* Qui confuſus me fuerit, cõfundetur eum filius hominis.

Luc. 9.

37. HOC EST, QUOD OPTO, SI TAMEN MEREAR] *Quam cupide martyrium amplexura ſit, oſtendit. Circumſpectè tamen conditionem adjicit: Cum non ignoret, quod priori commentario ex Cypriano adduximus, Coronam de Dei dignatione deſcendere, neq; poſſe accipi, niſi fuerit hora ſumendi. Simile eſt illud S. Ignatii:* Eligo enim pati, ſed neſcio, an dignus ſum

Ad Trall. Vide Duar. titul. de qu. c. 2. Cujac. obſerv. l. 14. cap 34. Reſcripti Had. meminit Dig. de qu. l. 21. De var. torment. inferni tom 1. Ep. ad Rom.

38. TORQUERI TE FACIAM, ET POSTEA VIVAM INCENDI PRÆCIPIAM] *Peccat in leges Romanas: Per quas non licet quemquam pœnæ infligendæ cauſſa torqueri. Quod Juriſconſulti ex Adriani reſcripto colligunt. Proinde Tertullianus ait:* Apud tyrannos enim tormenta pro pœna adhibentur, *in apologetico. Verum nullæ uſpiam leges Chriſtianis patrocinabantur.*

39. CORPUS, IN QUO PECCAVI, ACCIPIAT DIVERSA TORMENTA, &c.] *Ut conſtanter & infractè omnia contemnit, quo vitam æternam lucrifaciat. Verè B. Ephrem, de extremo judicio verba faciens, inquit:* Hanc quoq; diem mente volventes ſancti Dei martyres, non ſunt miserati ſua corpora, ſed omne tormenti genus ſubierunt, ſpe coronarum gaudentes. *Et eſt locus in ignitis illis Ignatii epiſtolis:* Nulli æmulor viſibilium & inviſibilium, ut Jeſum Chriſtum merear adipiſci. Ignis, crux, beſtiarumq; conſtantia, abſciſſio, ſeparatio, confractio, diſſipatioque membrorum, interitus totius corporis, & flagella diaboli omnia in me veniant, ut Jeſum Chriſtum merear adipiſci.

40. DICTAVIT SENTENTIAM] *Erat judicis munus. ſententiam ſive ſua ſive aliena manu ſcribere. Ado de S. Sabina:* Præfectus dictavit ſententiam. *S. Cyprianus apud Pontium enarrans viſionem, qua illi martyrium prædictum:* Videbar mihi tribunali ſedentis tum proconſulis admoveri. Is ut in me reſpexit, annotare ſtatim in tabula cœpit ſententiam *Sententia deinde à judice recitabatur, quod nos etiam Pontius docet:* Legit itaq; de tabula jam ſententiam judex *Et in Cypriani paſſione:* Hi dictis decretum ex tabella recitavit. *Niſi placet præconem ſubintelligere. Auguſtinus inquit:* Cum verba judicis præco pronuntiat, non ſcribitur in geſtis: Ille præco dixit, ſed, ille Judex. *Nam lex Valentis Valentin. & Gratiani, qua cavetur. qui judices ſententias ipſi legere debeant, qui per officium recitare poſſint nondum erat lata. Morem quo judex ſententiam recitabat, ponunt ob oculos Apuleij verba.* Præco cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus illic videtur, & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut plerumq; contentiſſimè clamitat. Enimverò ipſe Proconſul moderata voce rarenter, & ſedens loquitur, & plerumq; de tabella legit. Quippe præconis vox garrula miniſterium eſt, pro conſulis autem tabella ſententia eſt, quæ ſemel lecta neq; augeri littera una, neq; autem minui poteſt, ſed utcumq; recitata eſt, ita provinciæ inſtrumento refertur.

De trin. lib. 3. cap 11 Cod. de ſent. ex lib. recit. l. 2. Florid. l. 1.

41. AFRAM PUBLICAM MERETRICEM] *Vertit in invidiã meretriciũ nomen, quod ante converſionem religioni tribuebatur. Cauſſam autẽ damnationis nullã comminiſci poteſt, præter unam Chriſtianitatis profeſſionẽ. Idcirco Tertullianus:* Quid de tabella recitatis illum Chriſtianũ? Cur non & homicidam? Sed homicida Chriſtianus. Cur nõ & inceſtus, vel quodcunq; aliud nos eſſe creditis? In nobis ſolis pudet aut piget ipſis nominib. ſcelerũ pronuntiare? Chriſtianus ſi nullius criminis nomine reus eſt, valde infeſtũ, ſi ſolius nominis crimẽ eſt.

42. VIVAM INCENDI PRÆCIPIMUS] *Chriſtianos crebro hac pœna affectos acta loquuntur. Et habemus teſtimonium ex Tertulliano. Cujus nomen identidem appellare libet, cum Chriſtiana antiquitas ex nullo auctore uberius, & rectius hauriri poſſit: Ut ego quidem ſentio.* Pro tanta innocentia,

Ad Scapulam.

tia, pro tanta probitate, pro justitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo, Cremamur: Quod nec sacrilegi, nec hostes publici veri, nec tot majestatis rei pati solent. *Inde cavillandi occasionem nacti gentiles, uti mox videbimus. Porrò gravissimum, præ reliquis omnibus, existimatum est ignis supplicium. Quod P. Faber ex Pauli I C. verbis colligit, quibus magicæ artis conscios summo supplicio affici placuisse, id est, bestiis objici aut cruci suffigi: ipsos autem magos vivos exuri tradit. Et magnopere probabile est, quod Baronius conjicit. Quia Christiani magicis artibus imbuti credebantur, ideò potissimum igni traditos. Quamquam adeò variis præterea suppliciis in eos sævitum: Ut illa ad certas leges nequaquam revocari possint. Nam extra ordinem de Christianis cognoscebatur. Et judici extra ordinē cognoscenti, quam vult sententiā ferre licet, vel graviorē, vel leviorē (ait Ulpianus) ita tamē, ut in utroq; modū non excedat. Neq; verò periculū subesse verebantur, ne modum excederent in illis, quos omnium scelerum reos, immania exempla meritos existimabant.* Fab. Semest. lib. 2 cap. 7. Paul. lib. 5. sentent. tit. 23. Ad mart. 27. febr. Dig de pœnis l. 13.

43. RAPTA EST A MINISTRIS, ET DUCTA] *Damnati, in quos ultimo supplicio animadvertendum, extra portam urbis, cum Romæ, tum in provinciis ducebantur. Quod pluribus exemplis, etiam Domini nostri Jesu Christi, docet P. Faber. Dejectos è saxo Tarpejo, & objectos bestiis excipit. Adjungendi sunt reliqui populo in theatris, & circis exhibiti.* Semestr. lib. 2. cap 8.

44. IN INSULAM] *Locus est ultra Lycum: Cui religionem hactenus servavit condita postmodum ecclesia. Et quamquam hac ætate solùm continens, tamen olim insulam fuisse, neq; situs depressior, neq; fluminis conditio credere prohibet. Sive quod Lyci alveus illac quondam fluxerit, relicta in medio insula, quod pleriq; existimant: Seu quod emissus ex Lyco rivus, spatium illud, priusquam flumini rursus conjungeretur, circumfluxerit. Nam hujus generis rivos cursum sæpe mutare, quotidie experimur. Et est hic primus ex triplici insularum modo apud Pomponium. Ait etiam Proculus:* Intelligo enim, cum ex altera parte insulæ alveus fluminis exaruerit, desiisse insulam esse, sed quo facilius res intelligeretur, etiā agrum, qui insula fuerat, insulam appellant. *Parum itaq; errabit, qui hoc argumento, locum istum etiamnum insulam dicet. De ecclesiis dedicatis in vestigiis passionis martyrum, exemplum in Victore Uticensi. Narrat Carthaginem à Geiserico captam, & ecclesias occupatas.* Quæ foras muros erant, qualescumq; voluit occupavit, & præcipuè duas egregias, & amplas, S. Martyris Cypriani, unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus. Dig. de adquir. rer. dom. l. 30. & 56. De Vand. persec. lib. 1.

45. LYCI FLUMINIS] *Lycus aliquibus, Lyciam Græci Ptolemæi codices præferunt monet Ortelius. Nobile flumen, quod in alpibus oritur, Augustam ab oriente præterfluit & in Danubium exit. P. de Natalibus Letheum habet: Sed male, ad Cretam respexit, in qua Lethæus.* In thes. Geogr.

46. EAM EXPOLIANTES] *A Jurisconsultis dicuntur* Spolia, quibus indutus est, cum quis ad supplicium ducitur. *Illis spoliabantur damnati: Et pecunia ex venditione corrasa, ad utilitatem officii deserviebant.* Dig de bonis damn. l. 2. 6.

47. AD STIPITEM LIGAVERUNT] *Cremandi quandoq; clavis affixi. Eusebius de Polycarpo:* Cum illū clavis vellēt affigere, dixit: Sinite me hoc modo, nam qui mihi patientiā ad ignis flammas sustinendas, pro sua clementia largitur, largietur etiam, ut sine commissuris clavorū, quibus me affigere statuitis, constans absq; ulla corporis commotione rogo adhæreſcā. Idcirco illū non clavis, sed vinculis solum colligarunt. *Item de Pionio martyre:* Quam acerbos clavorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit. *Sed vinculorum usus puto frequentior. Tertullianus in Apologetico.* Licet nunc sarmentitios, & semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorū ambitu exurimur. *Ubi Pammelius annotavit mss. codices omnes ita habere, pro eo quod excusi:* Semissios, & dimidii assis. *In Scorpiaco alius est axis sensus. At in libro de Pœnitentia eadem notione hunc stipitem axem dixit:* In axe jam incendio adstricto, in ipsa dico securitate, & possessione martyrii. Hist. lib 4. c. 14.

48. DOMINE DEUS, &c.] *Sanctæ Martyris humilitatem eximiam agnoscimus: Quæ cum metu, & tremore salutem suam operari didicerat. Nihil sibi arrogat nusquam se attollit sed enixè deprecatur, & ad pœnitentiæ aram confugit. Sententiæ, quam antea judici objecit:* Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam, *tamquam fundamento innititur.*

49. QUA HORA CONVERSUS FUERIT PECCATOR, &c.] *Multa extant hujus generis divinæ promissiones; Præcipue apud Ezechielem:* Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatu, Cap. 18.

est,& custodierit omnia præcepta mea,& fecerit judicium,& justitiam: vita vivet,& non morietur. Omnium iniquitatum ejus,quas operatus est,non recordabor; in justitia sua,quam operatus est,vivet. *Alio loco idem propheta*: Impietas impii non nocebit ei, in quacumq; die conversus fuerit ab impietate sua. *Et post pauca*: Si autem dixero impio, Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato suo,feceritq; judicium,& justitiam,& pignus restituerit ille impius, rapinamq; reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum: vita vivet, & non morietur. Omnia peccata ejus, quæ peccavit,non imputabuntur ei: Judicium, & justitiam fecit: Vita vivet.

Cap. 33.

50. CIRCUMDATA SARMENTIS] *En sarmentorum ambitus, propter quem Christiani sarmentitii dicti. Ubi etiam paganica crudelitas elucet. Nam sarmenta languidum ignem concipiunt, quo assabantur martyres, extracta morte diutius per durissimos cruciatus. Cum validis flammis multo celerius præfocari, & extingui potuissent. Eusebius hanc sævitiæ speciem notavit in Urbano Palæstinæ præside, qui S. Timotheum; & in Firmiliano ejus successore, qui martyres Porphyriũ, & Julianũ, lento, & remisso igni cremãdos tradidere.*

Lib 8. c. 13. & c. 21. Prudent. hanc crudelitatẽ multis versibus exequitur in S. Laur.

51. GRATIAS TIBI AGO DOMINE] *Afra tantum priore oratione profecit, ut jam in securitate, & possessione martyrii constituta (sic Tertullianus loquitur) plena fiducia non quasi in incertum currens, neq; de divina gratia quidquam addubitans, semet hostiam Deo offerre audeat. Cujusmodi exempla permulta ex martyrum historiis liceret adaucere: Sed uno contenti simus, illoq; maximè illustri. S. Polycarpus itidem in rogo constitutus, sese hostiam offerens, pluribus hisce verbis Deo gratias egit*: Pater dilecti,& benedicti filii tui Jesu Christi, per quem tui cognitionem accepimus, Deus angelorum,& potestatum, Deus totius creaturæ, & justorum cujusq; generis, qui vivunt in conspectu tuo: Tibi gratias ago, quod me hujus diei,& horæ celebritate donasti, in qua cum in martyrum numero, tum in calice passionis Christi tui, tormentorum particeps fiam, in resurrectionem vitæ æternæ, tam animæ quam corporis, per immortalem Spiritus sancti virtutem. Inter quos quæso martyres, hodie in conspectu tuo, pro hostia pingui, & accepta admittar: sicut præparasti, præsignificasti,& jam tandem complevisti, qui Deus verus es,& omnis mendacii expers. Ac propterea præ cæteris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico, per Jesum Christum dilectum tuum filium, pontificem æternum, per quem tibi, cum eo, in Spiritu sancto gloria, nunc & in futura secula seculorum Amen. *Etsi verba evarient, tamen sensus cum Afræ oratione coincidit.*

Euſ. hiſt. lib. 4. c. 14.

52. QUI PRO TOTO MUNDO SOLUS HOSTIA OBLATUS ES IN CRUCE] *Hæc, & quæ sequuntur, fere in centonis modum ex sacris litteris collecta sunt.* Christus semel oblatus est: Unam pro peccatis offerens hostiam: Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Ad Hebr. 9. 10. 1. Joan. 2.

53. JUSTUS PRO INJUSTIS] Mortuus est justus pro injustis, ut nos offerret Deo.

1. Pet. 3.

54. MUNDUS A PECCATO, PRO PECCATORIBUS UNIVERSIS] Qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus. Qui non noverat peccatum, peccata nostra ipse pertulit, in corpore suo super lignum.

1. Pet. 2. 2. Cor. 5. 1. Pet. 2.

55. SECULA SECULORUM, AMEN] *Ita preces concludi solere, monuimus ex Chrysostomo: Et proximè in Polycarpi oratione vidimus. Æternitatem per secula seculorum significari non est dubium. Rationẽ habes apud Albinum Flaccum.* Dicuntur Secula Seculorum, tamquam secula in sapientia Dei firma stabilitate manentia, istorum, quæ cum tempore transeunt, efficientia secula seculorum. Aut certè simpliciter accipienda sunt Secula Seculorum, velut consequentia præcedentium, ut continuata sibi connexione copulentur, quæ dicuntur Secula Seculorum, donec præsens, quod ex diversis temporum seculis contexitur, perveniat ad finem, & succedat futurum seculum, quod non habet finem: Ubi Deus videbitur, & laudabitur sine fine.

De div. off.

56. EMISIT SPIRITUM] *Corpore illæso. Quod postea puellis repertum, hodie quoq; integrũ colitur: nisi quod exigua particula ab Embricone, & Hermanno Augustanorum Episcopis ablata. Hujus generis miracula aliquot prodita sunt. Julitta martyr Cappadox, de qua S. Basilii oratio*: In ignem conjecta spiritum Deo reddidit, corpus autem à flamma mansit illæsum. *Agape, & Chionia virgines*, In ignem missæ, sed à flammis intactæ, ibi oratione ad Dominum fusa, animas reddiderunt. *Flavia Domitilla, Euphrosyna, & Theodora virgines, incenso cubiculo mortem oppetiere: Postera die*

Mart. R. 30. Julii. Mart. R. 3. Apr. Mart. Ad. 7. Maij.

Cæsarius

Cæsarius invenit corpora sanctarum virginum illæsa. In facies enim suas prostratæ, orantes Dominum recesserant. *Eustachius, Theopistes, Agapius, & Theopistus, in bove æneo candenti exanimati sunt, quo post tres dies aperto, corpora nullum ignis ostenderunt vestigium. Qui enim pueros in Babylone ex camino ardenti vivos educere, idem facile flammarum injuriam ab eorum corporibus prohibere potuit quorũ animas per martyriũ ad se evocare voluit.* *Metaph. 20 Nob.*

Dies passionis S. Afræ colitur Augustæ VII. *Id. Aug. Consentientibus Beda, & Vandelberto: Romæ Non. Aug. Suffragantibus Usuardo. Adone, & Maurolyco. Differentia hinc orta videtur quod Augustæ Nonis de S. Afro patruo agatur. Cæterum rectè faciet, qui hac in re suæ regionis consuetudinem sequetur. Quod Innocentius III. Pont. Max in S. Bartholomæi festivitate faciendum rescripsit.* *Ex. de observ. Jejun. Consilium.*

57. ET SOCIORUM] *Hæc inscriptioni adjecta sunt, ab eo, qui S. Quiriacum, & reliquos* XXIV. *capite cæsos historiæ subjunxit. Nam manifestum est, Hilariæ, & puellarum passionem eo usque non pertingere.*

58. MARTYRII PALMAM] *Figuratè victoriam, quam Afra moriendo consecuta est, significat. Palma enim semper victoriæ hieroglyphicum fuit. Hinc ecclesia martyrum mortes uti coronas, ita palmas nominare consuevit. Et in imaginib9 peculiare martyrum insigne Palmæ ramus est. Ambrosius,* Præmium quoddam est palma martyrii: quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præbet ornatum. Est planè palma martyribus suavis ad cibum, umbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virens, semper vestita foliis, semper parata victoriæ. Atque ideò non marcescit palma, quia martyrum victoria non marcescit. *Serm. de quadr.*

59. STABANT JUXTA RIPAM FLUMINIS] *In citeriori Lyci ripa, stabant puellæ, supplicium dominæ eminus spectantes, quod fortasse propius accedere prohiberentur.*

60. ROGAVERUNT DESCENDENTES DE BARCA] *Intelligimus Lycum tunc ponte non fuisse junctum, sed naviculas trajectui inservisse. Est barca minoris navigii genus, cujus meminit Isidorus, & Paulinus his versibus,* *Isid orig. lib. 19 c. 1. Paul. Cyther.*

Ut mox salubri barca perfugio foret
Puppi superstes obrutæ.

Plura de Barcis ex Ethico, Histro, & Herodoto collegit Gyraldus de re nautica. In Notitia est, Præfect. classis Barcariorum.

61. INVENERUNT SANCTÆ AFRÆ INTEGRUM CORPUS] *Diocletianus, & Maximianus AA. rescripsere:* Obnoxios criminum, digno supplicio subjectos, sepulturæ tradi non vetamus. *Id multo ante Augustus observavit. Et quamquam postea obtinuit damnatorum corpora non aliter quam petita, & permissa sepeliri, permittebantur tamen quibuslibet petentibus: excepto si qui majestatis rei damnati. Crematorum Ulpianus nominatim meminit.* Eorum quoque corpora, qui exurendi damnantur, peti possunt: scilicet ut ossa & cineres collecta, sepulturæ tradi possint. *Verum enimverò ut in rebus cæteris, sic in hac etiam Christiani longè deterrima, & iniquissima conditione vivebant. Martyrum corpora nullis precibus donabantur. Immò clementiæ species videbatur, pretio quantumvis magno concedere. Truncus, & caput S. Bonifacii in Cilicia passi, quingentis aureis redempta sunt. Sæpius feris lanianda objiciebantur, quandoque in cineres solvebantur: vel eam ob caussam, ne sanctis reliquiis meritus honor à Christianis deferretur. Mortuo S. Polycarpo, inquit Eusebius:* Certi homines patrem Herodis, Dalcæ fratrem submonebant, ut præsidem exoraret, ne corpus ejus cuiquam daret, ne Christiani, inquiunt, Crucifixo illo derelicto, hunc venerari incipiant. *Centurio igitur gentili more comburendum curavit: Christiani tamen ossa ejus, potiora lapillis pretiosis, auroq́ puriora (verba sunt ecclesiæ Smyrnensis) ex cineribus selegere, & eo loco reposuere, qui illis erat consentaneus. Ita quoque martyrum Lugdunensium & Viennensium corpora sub Vero, cum sex dies sub dio jacuissent, diligentissimè observata, ne à fidelibus surriperentur, neq; precibus, neq; magna pecuniæ vi obtineri possent, tandem* ab impiis illis & facinorosis carnificibus exusta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, spargebantur. quo nullæ quidem illorum reliquiæ super terram amplius extarent. *Subjiciam egregium locum hujus argumenti, ex actis S. Hadriani & sociorum martyrum, qui simul aperiet, quantopere sanctorum reliquiis fideles antiquitus inhiarint,* Maximianus autem jussit corpora eorum flammis

Cod. de relig. & sumpt. fun. l. 11. Dig. de cadav. punit. l. 1. & 3.

Acta apud Sur. 5 Jun.

Hist. lib. 4. c. 14.

Eus. lib 5 c. 1 Eundem morem agnosce apud Ammian.

Marc. libr. 21. in caussa Georgii, Draconti, & Diodori Arrianorum.

flammis exuri, dicens: Ne forte veniant Galilæi, & tollant ea. At beatissima Natalia abscondit manum S. Hadriani in sinu suo, ne ignibus absumeretur. Itaque carnifices ad tyranni voluntatem asportabant corpora martyrum, ut ea concremarent in fornace ardenti, quæ jam parata erat. Sequebatur autem eos beata Natalia, excipiens stillantem à martyrum corporibus sanguinem, atque eo suum corpus liniens. Sequebantur etiam aliæ mulieres religiosæ, & honesto loco natæ, martyrum sanguinem in linteamina, & purpuram suscipientes, atque aliæ in sinu suo sanguinem illum abscondebant. Ipsas quoque carnificum vestes, quæ sanctorum martyrum sanguine insusæ erant, clarissimæ fœminæ multo auro, & gemmis, pretiosisque ornamentis sibi comparaverunt *Hac illi fidei innituntur, quam Gregorius Nazianzenus de martyribus profitetur*: Quorum, *inquit*, vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ, sive manibus contrectentur, sive honorentur: quorum vel solæ sanguinis guttæ, atque exigua passionis signa, idem possunt quod corpora. *Et cum se res ita haberet, nihil mirum est corpora martyrum inhumata, feris avibusque objecta, si quando minus accuratè custodirentur, à Christianis, etiam capitis periculo surrepta fuisse. Quod hic accidit. Et referta sunt martyrum acta laudatissimis hujus generis furtis. Quibus nox præcipuè erat accommoda, quod per tenebras facilius laterent. Unde magnopere queruntur ecclesiæ Gallicæ apud Eusebium, in epistola quam citavimus, ob assiduam custodum diligentiam nullam in nocte reliquam spem esse. Gravis enim sententia est cleri Romani apud S. Cyprianum,* Corpora martyrum, aut cæterorum, si non sepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus.

Orat. in Jul. 1. — *Ep. 3.*

62. VENIT NOCTE] *Etsi temporum ratio minus exactè distinguatur, tamen colligimus, hac proxima nocte post supplicium non contigisse. Nam cum inferius narretur, Hilariam, & puellas ea ipsa die, qua Afra sepulta, passas esse, harum autem martyrium prid. Idus Aug. celebretur, profectò consentaneum est hic de nocte, quæ prid. Idus proximè antecedit, sermonem fieri. Neque absurdum, Afræ corpus per aliquot dies insepultum jacuisse; quod non nisi summa cautione, & captata occasione sepeliri posset. Simile est, quod Luciano presbytero in ecstasim rapto, Gamaliel de S. Stephano narravit*: Die ac nocte jacuit projectus, ut sepulturæ non daretur, secundum mandatum impiorum principum, ut à feris consumeretur corpus ejus. Ex Domini autem voluntate non tetigit eum unum ex his, non fera, non avis, non canis. Ego Gamaliel compatiens Christi ministro, & festinans habere mercedem à Domino, & partem cum sancto viro fidei, misi per noctem quantos poteram religiosos Christianos, & in Christo Jesu fideliter credentes, habitantes Hierusalem in medio Judæorum; & hortatus sum eos, & necessarias substantias ministravi, ac persuasi illis ire occultè, ut portarent corpus ejus meo vehiculo in villam meam, hoc est, in Caphargamalam, quod interpretatur villa Gamalielis, viginti millia habens à civitate. Et ibi feci illi planctum fieri diebus septuaginta, & poni eum in meo monumento novo, in orientali theca, & præcepi meis, ut quæcumque necessaria erant pro ejus planctu, de meo darent. *Quæ ex veteri historia, quam omnis ecclesia approbat, ut pluribus docet Baronius, describere placuit, quod meram pietatem spirare, & ad res nostras proximè accedere visa. Sin cui hæc temporum digestio minus arridet, is existimet licet, Hilariam corpus prima nocte abstulisse, funusq; in diem ante Idus extractum fuisse.*

Sur 3. Aug. habet Luciani epistolam. — *Baro. in notat. mart. 3. Aug.*

63. CUM SACERDOTIBUS DEI, ET TULIT CORPUS EJUS] *Ex Dionysio Areopagita constat, jam inde ab Apostolorum ætate, certos apud Christianos ritus extitisse, quibus homines ecclesiastici defunctorum cadavera sepulchro committerent. Eos cum enumerasset, & caussas explicasset, subjungit*: Ista si viderint profani, latè puto ridebunt, nostrumq; miserebuntur errorem. Neq; est sanè, cur miremur; nisi enim crediderint (juxta scripturæ fidem) non intelligent. *Notat ille quidem profano nomine gentiles, sed qui præterea has easdem cæremonias irrideant, palam est. Quomodo ipsa cadavera curarentur, discimus ex Dionysio Alexandrino,* Sanctorũ corpora manibus erectis supinisq; excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhærescere, amicè complecti, lavare accuratè, & linteo funebri involvere, non gravati sunt. *Ornatus nomine, conditurã complectitur. Nã Christiani, Judæos imitati (quibus cum aromatibus sepelire mos erat, auctore S. Joanne, præter cæteros) mortuorũ cadavera cõdire soliti.*

Eccles. hie. cap. 7. — *Apud Eus. lib. 7. c. 17.* — *Eus. c. 19.*

soliti. Hinc Gregorius Romanus, Pigmentarii, & medici in funere meminit. Quamquam de Judaeis scrupulum injicit, quod duo in sacris litteris loca sunt, ex quibus facilius cadaverum ustio, quam conditura probari videatur. Unus de Saulo: Tulerunt cadaver Saul, & cadavera filiorum ejus, de muro Bethsan: veneruntque Jabes Galaad, & combusserunt ea igni: & tulerunt ossa eorum; & sepelierunt in nemore Jabes. Alter apud Hieremiam: Audi verbum Domini Sedecia Rex Juda: Haec dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris: & secundum combustiones patrum tuorum, regum priorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te. At Hieron. Magius ostendit ex Rabbinorum commentariis, Saulum ideò contra consuetudinem exustum, quia cadaver jam putridum, & vermibus scaturiens, ad condiendum erat ineptum. Cremationem, quae Sedeciae promittitur, non de ipso cadavere, sed de aromatibus, quae supra cadaver urebantur, accipiendam. Ideò dictum: Secundum combustiones patrum tuorum. Hujus combustionis extare exemplum in Rege Asa: Posueruntque eum super lectum suum, plenum aromatibus, & unguentis meretriciis, quae erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia. Quin, & supellectilem regiam quandoque simul comburi consuevisse. Sed haec obiter. Quibus unum adjiciam, Tacitum utut rerum Judaicarum imperitum, in eo non fallere, quod scriptum reliquit, Judaeos corpora condere quam cremare, è more Ægyptio. Primus enim Jacob in Ægypto conditus aromatibus, ab Ægyptiis medicis, Josephi servis. Ad Christianos redeo. Illis condiendi rationem non unam fuisse liquet. Tertullianus ait, Sabaeas merces carius profligari Christianis sepeliendis, quam diis suffumigandis. Et alibi de aromatibus loquens, etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulturae usui sunt. Ita apud alios, saepe aromatum, & unguentorum mentio fit in hac caussa. At Eunapius salita martyrum capita irridet. Atque verisimile est pro locorum conditione, facultatum copia aut inopia, variatum esse. Quod etiam apud alios contigit. Ægyptii quamvis aromatibus, & odoribus affluerent, tamen ex Herodoto discimus, eos triplici conditura usos. Quarum prima constabat vino Phaenicio, farctura myrrhae purae, casiae, caeterorumque odorum (excepto thure) & gummi illitu. Secunda (cujus Plinius paulò aliter meminit) nitro & unguine cedrino. Postrema quae minimi sumptus, ablutionibus, & exsiccatione. Omnibus interim salitura septuaginta dierum adhibebatur. Strabo lib. 16. Ægyptios bitumine quoque ad mortuorū condituras usos significat. Babylonii melle condiebāt. Æthiopes mortuos arefactos gypso inducebant. Scythae Regum corpora cerâ; quod Cicero de Persis perhibet. In lapide, quem exscripsit Morales antiquit. Hispanic. lib. 7. c. 3. legitur de C. Laelio, MATER. AD. LUCTUM. ET. GEMITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM. HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT. S. Afrae corpus, ab Embricone Episcopo repertum, quodam candidissimo caemento obductum fuisse proditum est. Cogitavi aliquando, an id ad conditaram pertineret. Magnus enim calcis in medicina usus, ut Plinius annotavit. Neque fortassis ineptus huic fini. Sive caro tabefacienda (quod Ægyptios in nitro spectasse Herodotus innuit) Calcis viva mordax, & caustica vis est, ex Dioscoride: Sive cadavera alioquin exiccanda, Galenus tradit calcem saepius aquâ lotam, valde siccare, absque ulla mordacitate. Accedit, quod apte temperatam, & illitam, aëris injurias nihilo minus quam gummi, cedrium, bitumen, mel, gypsum, aut ceram prohibere crediderim. Verum haec ad rerum naturalium quaesitores rejicio. Istud tamen memorandum, quod Maffeius in Indicis prodidit: Sub Joanne III. Lusitaniae Rege, corpus D. Thomae Apostoli fere eodem modo conditum, Meliapore in Coromandelio littore inventum esse. Scilicet immista calci, & arenae, candidissima specie ossa: appositâ lanceae cuspide, & viatorii baculi frusto, atque vase fictili. Linteum funebre quod Dionysius Alexandrinus appellat, est etiam ex Judaeorum moribus petitum. Sindonis, qua sanctissimum Christi mortui corpus involutum est, meminere omnes Evangelistae. Christiani interdum majoris pretii pannos adjiciebant, apud Gregorium Nyssenum in funere Meletii Episcopi Antiocheni, habentur sindones mundae, & panni serici. Et S. Eutychianus Pontifex: Qui per diversa loca CCCXLII. martyres manu sua sepelivit: Ante haec tempora constituerat: Ut, quicumque fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica, aut colobio purpurato nullatenus sepeliret; dum tamen hujus constitutionis ad illum pervenisset notitia. Est autem Dalmatica, ut explicat Isidorus,

Dial. lib. 4 cap. 36.
1. Reg. 31.
Cap. 34.
Miscel. lib. 2. cap. 11.
2. Par. 16.
Hist. lib. 5.
Gen. 50.
Apol. c. 42.
De Idolol.
De Vitis Philos. Æd. sio.
Hist lib. 2.
Plin. lib. 16 c. 11. & lib. 24 c. 5.
Herod. de Babyl lib. 1. de Æthiop. 3. de Scyth. 4. Cic. Tusc. q lib. 1.
Plin. lib. 36. c. 24.
Diosc. lib. 5. cap. 91. Gal de simpl med fac. lib. 9. Hist. lib. 8.
Ex Martyr. Damas. Pont. c 28.

Orig. lib. 19. c. 22. Ammal. de eccl. off. lib. 2. c. 21. Albin. de div. off. Rab. de inst. cler. lib. 1. c. 20. Cujac. observ. lib. 12. c. 39.

Isidorus, tunica sacerdotalis candida, cum clavis, & purpura, *sive cum duabus lineis, ut Ammalarius, Albinus, Rabanus; quæ quod manicata sit, crucis speciem aliquo modo referre videtur, hisdem auctoribus. Colobium vestem sine manicis esse Albinus ait, idem Isidorus significat. Cujacius annotavit. Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in senatorum pectore extenditur, & colobium pro re una eadem accipere. Atq; alterutra istarum vestium, potissimum colobio, Afræ corpus ornatum fuisse, persuadet cum Pontificia constitutio, quæ multis annis præcesserat, tum quod S. Dignæ corpus, inventum sub eo, quem nominavi Embricone Episcopo, optima purpura (ita in literas relatum) involutum fuerit: Eam ego colobium purpuratum interpretor: Et idem de S. Afra credere par esse opinor. Romani etiam mortuos in honestissima veste efferre soliti, Vulgus civium in vulgari toga, magistratus in prætexta,*

Lips. elect. 2. c. 6.

Censores in purpura: Quod Lipsius ex Juvenali, Martiali, Plutarcho, Artemidoro, Polybio, Livio, Apuiejo observavit. Et nescio, an Eutychianus eum morem respexerit. Porrò illud etiam ad observationes de cadaverum conditura pertinet, mulierum studium in hoc pietatis officio præcipuè enituisse. Devotus sexus (est ab ecclesia elogium) qui jam olim ad ungendum Christum in sepulchro positum properavit, Christi quoq; membra hoc venerationis genere prosequi voluit. Hinc in Actis SS. Tharaci, Probi & Andronici, quæ Baronius in secundo Annalium tomo edidit, Maximus Præses dixit, Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus, vel unguentis condire iniquissime? nam de hoc est cogitatio, ut reliquias tuas perdam. *Paucis interjectis:* Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant, & unguentis, & odoribus adornent? Sed sceleste jubebo te comburi, & cineres tuos in ventum dispergam.

64. POSUIT SECUNDO MILLIARIO DE CIVITATE AUGUSTA]

Vitr. lib. 10. cap. 14. Plin. lib. 2. c. 23. De Milliario Aureo Plut. Galba. Suet. Othone c. 6. Plin. lib. 3. c. 5. Tacit. hist. lib. 1. Lib. 16.

Notum est, Romanos itinera per milliaria mensos. Hæc mille passibus, sive, ut Vitruvius ait, quinq; millibus pedum constabant. Nam Plinius quoq; passui quinq; pedes tribuit, & errant, qui eum sex pedum statuere. In Italia pleraq; viæ originem sumebant ab urbe Roma; erat ei rei statuta columna in foro, quam Milliarium aureum dicebant. In provinciis à præcipua colonia, sive municipio. Supersunt tres lapides Ursinii, & unus haud procul Oeniponte, Vilthaimi, viarum indices ab Augusta M. P. XXXXI. M. P. XXXXII. M. P. XXXXIII. & MIL. PASS. CX. *A Joanne Pistorio Nidano V. C. accepi inscriptionem Sev. Alexandri, in agro Badensi effossam, in qua milliariũ loco, Leucæ, sive Leugæ posita,* AB. AQ. LEUG. IV. *Cujusmodi nullum præterea exemplum observare memini. Videndum in re præsenti, an quatuor Leucæ, spatium sex millium passuum ab Aquis (Badenas interpretantur) conficiant. Nam Ammianus Marcellinus* XIV. *leucas* XXI. *M. P. explicat.*

65. IN MEMORIAM, QUAM SIBI SUISQUE CONSTRUXERAT]

De invent. lib. 2. In actis S. Saturnini. Quorũ meminit August. in brevic. Smetius f. 121. n. 9. & f. 132. n. 1. Aug. de cura pro mort. 4.

Memoria est (*Cicerone definiente*) per quam repetit animus ea, quæ fuerunt. *Quæ hanc juvant, & excitant adminicula externa, figurata locutione interdum memoriæ dicta. Ita reperias Memoriam, pro eo quod Memoriale vulgo. Hinc etiam apud Christianos, sepulchris Memoriæ nomen inditum. Quamquam idem nomen in inscriptionibus non Christianis legere est,* SERVILIUS. TROILUS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SUIS. *Item* COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORIAS. II. *Augustinus his verbis rationem reddit.* Non ob aliud vel Memoriæ, vel monumenta dicuntur, quæ insignita fiunt sepulchra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari: nam & Memoriæ nomen id apertissimè ostendit, & Monumentum eo, quod moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos monumentum seu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum memoria ipsa, qua meminimus μνήμη dicitur. *Atq; ubi de martyrum Memoriis sermo est, nonnunquam ita accipienda sunt. Nonnunquam reliquiæ ipsæ ex eadem caussa, memoria nuncupatæ: Neq; aliter capies apud Augustinum Memoriam S. Stephani, quam Lucillus Episcopus manu portavit. At memoria, quam Afra* SIBI. SUISQUE (*observa solennem epitaphiorum formulam*) *construxerat, sepulchrum apertè significat. Idq; grandiusculum fuisse, ex illis, quæ sequuntur, cognoscimus. Fortassis in ædiculæ formam, quales permultas via Appia, & aliis viis prope Romam extitisse, ruinæ ostendunt: In quibus singulorum cadaverum loculi distincti,*

De civ. Dei lib. 22. c. 8.

stincti, quod hic quoque suspicor. Aut cella subterranea fuerit (quod mihi probabilius) Petronio Arbitro Conditorium & hypogæum: Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere, in Conditorium etiam prosequuta est: positum in hypogæo Græco more corpus custodire, ac flere totis noctibus diebusq; cœpit. *Et martyrum corpora frequentissimè in his cryptis condita. Locum, quantumvis diligenti investigatione, hactenus assequi, non potui, neque spes est in posterum. Nam cum sanctæ martyris corpus, perdiu ignoratum, ante annos amplius* DC. *in ea, qua hodie colitur, ecclesia à S. Udalrico Episcopo inventum fuerit, necesse est fateamur, translationem ex primo sepulchro, multo prius, priscis retro temporibus contigisse: Et ex eo Memoriam negligi cœpisse. Quam dudum vetustate collapsam, & quidquid ejus supra solum extabat, si quid extabat, hostium incursione (plerasque ager Augustanus expertus est) dejectam crediderim. Profectò si ullius antiqui exemplaris lectione juvarer, lubens pro his verbis:* Potuit secundo milliario de civitate Augusta, *substituerem*, posuit secundo milliario prope civitatem Augustam, *vel aliquid simile. Et intelligeremus prope civitatem Augustam, secundo milliario à passionis loco. Id conveniret solo ecclesiæ, in qua hodie Afra condita, quin ipsi crypta, quæ in ecclesia, religione celebris. Hæc enim loca extra urbē illo seculo. Sed cum libri manuscripti omnes vulgatam editionē tueantur, correctio nimis fortasse audax. Cogitandū tamē.*

66. NUNCIATUM AUTEM EST GAJO JUDICI] *Nuntiatum est Afram secus, quam ille jusserat, sepulchro à familiaribus conditam: Et matrem cum ancillis in sepulchro latere. Pro latibulo enim Christianis sepulchra erant. Chrysostomus, describens persecutionis tempora:* Hi quidem in monumentis, & sepulchris, hi verò in desertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ, continua fame detinebantur. Itaq; considera, si qua tunc pretiosi sumptus, si qua deliciarium erat delectatio. Subiit ne concupiscentia unquam mulierem in sepulchro latentem, & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne forte deprehensa sit trepidantem, & in timore tanquam in fornace jacentem? *Hom. 40. ad pop.*

67. ITE ET TENETE EAS] *Ista credam occasionem præbuisse P. de Natalibus, cur scriberet Hilariam cum puellis catenis fuisse vinctas, quod ex hac historia cæteroquin non liquet. Unde verò hauserit Memoriam sive Monumentum ligneum fuisse, clam me est. Facilius persuadear de lapideo, vel lateritio, quod utique conservandæ memoriæ aptius. Neque alias facile sepulchra ex ligno.*

68. CUM HONORE EAS ADDUCITE AD ME, UT REMUNEREM ILLAS CENSU DIGNISSIMO] *Perpauperes has mulieres fuisse, ex eo consequitur, quod Afra bona sua egenis donaverat, & si qua superassent, fisco cessissent eâ lege, quâ* bona publicantur, cum aut vita adimitur, aut civitas, aut servilis conditio irrogatur. *Ideo spes facta judici, posse illarum animos pecunia corrumpi. Quamquam etiam aliâs honorum & pecuniarum pollicitationibus martyrum constantia tentata. Gregorius Nyssenus auctor est, judices ita ad S. Theodorum loquutos:* Scito, quod si consilium nostrum obedienter admittere volueris, protinus te ex obscuro nobilem, ex humili, despectoque, & inglorio, honoratum efficiemus: ac tibi Pontificatus dignitatem promittimus. *De* XL. *martyribus D. Basilius:* Ad hæc pecunias pollicebatur (*præfectus*) partimq; dabat: honores item à Rege, & dignitatum distributiones: & innumeris ipsos versutiis debellare conabatur. *Dig. de bo. damn. l. 1.* *Orat. de S. Theod.*

69. IMPLETE MEMORIAM CREMIIS, &c.] *Ista neque lege, neque more jussa. Quis ferat damnari absentes, caussa non cognita; Immò cognitionem, & executionem simul militibus demandari? Quæ apertè tyrannica. Sed hæc erat tunc temporis Christianorum conditio, ut jam monuimus. Inde Basilius narrat, S. Julitta litiganti propositionem prætentam.* Negantem quidem Christum, legibus fruituram esse, & utilitate ex ipsis; amplectentem verò fidem, neque foro judiciario, neque legibus, neque reliquæ Reipublicæ participem fore. *Hom. de Julitta.*

70. CLAUDITE, &c. UT NULLA EX EIS EVADAT] *Cautio minus necessaria, si catenis colligatæ erant. Ut vel hinc ea opinio vacillet.*

71. EUNTES AUTEM AD EAS] *Martyrologia habent, Hilariam ad*

ſepulchrum filiæ excubantem, igni traditam. At pia hujus generis excubia, non niſi orationis cauſſa fiebant. Et ſi verſum ex Prudentio paululum immutamus,

Memento matris, jam patrona ex filia,

videri poterit compendium eorum, quæ Hilaria precata. Altera Hilaria Claudii tribuni uxor, eundem prope vitæ exitum ſortita eſt Romæ, Cum filiorum corpora ſepeliſſet, ad eorum ſepulchrum orans, paulo poſt à paganis tenta, migravit ad dominum.

De S. Romano, Memento matris, jam patrona ex filio.

Mart. 3. Dec.

72. MILITES] *Erant ex militum numero Spiculatores, ſeu veriùs Speculatores: hi gladio tantum in damnatos animadvertebant, Julius Firmicus,* Speculatores faciet, qui nudato gladio hominum amputent cervices. *Graviora, & fœdiora ſupplicia Romæ carnifex irrogaſſe creditur, Quem ea de cauſſa adeo averſabantur, ut neq; civitatis jus, neq; domicilium in urbe permitterent. At in provinciis hoc etiam munere milites functos certum eſt. Idq; non tam ex Hilariæ ſupplicio, in quo multis modis à Romanarum legum conſtitutionibus diſceſſum, quam quod Evangeliſtæ prodiderunt, dominum noſtrum Jeſum Chriſtum à militibus cruci ſuffixum.*

Lib. 8. cap. 26.

Vide Poſtum fori Rom lib. 5. c. 14.

73. UBI VIDEBANT OMNES SIMUL CONTEMNERE SACRIFICIA] *Non multum aberrabimus, ſi ſanctas fœminas tali oratione uſas credamus, qualem D. Baſilius* LX. *martyribus tribuit, adverſus tyrannum. Hæc quidem longiuſcula, tamen eo pietatis ſucco condita eſt, ut æqui lectoris faſtidium facile effugiat,* Quid, inquiunt, ineſcas nos o hoſtis Dei, ut à Deo viventes diſcedamus, & pernicioſis dæmonibus inſerviamus, bona tua nobis offerens? Quid tantum dederis, quantum auferre conaris? Odi dona pœnas largientia, non ſuſcipio honorem ignominiæ matrem. Pecunias das remanentes, gloriam deflorentem. Notum facis Regi, verum à vero Rege abalienas. Quid parcè pauca ex mundanis rebus offers? totus nobis mundus contemptus eſt. Non ſunt cum noſtra ſpe comparanda omnia, quæ oculis videri poſſunt. Vides cœlum hoc quam pulchrum aſpectu eſt, quam magnum, & terra quanta, & quæ ſunt in ipſa admiranda? Nihil ex his adæquari poteſt beatitudini juſtorum: hæc enim prætereunt, noſtra autem manent. Unum concupiſco donum, Juſtitiæ coronam Circa unius gloriæ admirationem ſtupeo, Ejus videlicet, quæ eſt in regno cœlorum. Ambitioſus ſum ad ſupernum honorem. Supplicia metuo in gehenna, ille mihi ignis horrendus eſt: Quem verò vos intentatis, conſervus eſt, novit revereri idolorum contemptores. Spiculum puerorum reputo veſtras plagas: Corpus enim verberas, quod ſi quidem diutius reſtiterit, ac duraverit, ſplendidius coronatur: ſi vero citius renuntiarit, perit à tam violentis judicibus liberatum: Qui cum corporum miniſterium accipiatis, amplius etiam animis imperare contenditis: qui ſanè niſi etiam Deo noſtro præferamini, quaſi extrema ignominia à nobis affecti, ſævitis, & horrenda hæc ſupplicia intentatis, crimen nobis producentes pietatem. At enim non timidis, neq; vitæ amantibus, neq; qui facile perterrefiant pro dilectione ad Deum, congrediemini. Nos verò, & rotari, ac torqueri, & comburi, & omne tormentorum genus perpeti parati ſumus. *Hactenus ille Chriſtianæ eloquentiæ magiſter.*

74. SUPPOSITO IGNE ABIERUNT] *Accidit beatis martyribus quod de S. Afra retulimus: Ut corpora nimirum incolumia remanerent quorum hodie etiam reliquias colimus. Fit veriſimile fumo præfocatas fuiſſe, incenſis cremiis ſarmentis, & ſpinis in loco anguſto, undiq; clauſo.*

75. EADEM DIE QUANDO SEPULTA EST AFRA, &c.] *Quomodo hæc cohæreant, & quomodo temporum ratio cum traditione eccleſiæ Auguſtanæ collimet, jam explicavi. Galeſinius non rectè interpretatus eſt, has martyres eadem die qua Afra mortem obivit, paſſas. Qui præterea monet, extare epiſtolam Nicolai I. Pont. ad Tadonem Archiepiſcopum Mediolanenſem, de S. Afra, & ſociarum reliquiis. Mihi accuratè inveſtiganti eam videre non contigit, neq; hactenus editam exiſtimo. Gratianus quidem reſcriptū Nicolai ad Tadonem retulit Cauſa 17. q. 4. De presbyterorum flagellatoribus.*

In martyr. Non. Aug. Et ibi in Notat.

76. CUM PALMA MARTYRII PERVENIRENT] *Vicelii exemplar hiſtoriam his verbis concludit,* Qui regnat cum Patre, & Spiritu ſancto in ſecula ſeculorum, Amen. *Ea ego lubens recipiam. Sive quod in noſtro inferius eſt,* Cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen. *Hiſce enim, aut ſimilibus formulis martyrum paſſiones finiri ſolent. Neq; mihi dubium eſt, veterem nar-*

rationem

rationem huc usq; tantum pertingere: quæ sequuntur de S. Afro, & S. Dionysio, alius esse auctoris, alius ætatis. Reliqua illa, de XXV. martyribus ferro obtruncatis, si quid judico, antiquitatis opinionem melius tuentur: sed hæc quoque extra Afræ, & Hilariæ acta. In libro quem sequutus sum (ne quid fallam) omnia perpetua serie, sine distinctionis nota perscripta erant. Primus sejunxi. Non temerè, opinor.

77. BEATUS AUTEM AFER] *Vides præter sancti viri nomen, reliqua omnia incerta esse. Credendus ad exemplum præpunitus: Non abjudico conjecturam, Sed tamen conjectura ideoq; necessario dubia, incerta est.*

78. PRIDIE QUAM IPSIUS MARTYRIS AFRÆ COLITUR] *Immo nudiustertius. Nam Non. Aug. de S. Afro agitur. Et vereor ignoratione latinitatis Pridie scriptum.*

79. QUAMVIS SPECIALITER SCRIPTIS NON EXPRIMITUR, &c.] *Bonum virum egit, quisquis hæc de Afro, & Dionysio capita ascripsit. Fatetur se ea, quæ ipse collegerit, & excogitarit, nullibi lecta proferre. Conjecturis autem quisq; ex ingenio fidem demet, aut addet. Ego invitus adducor illa asseverare, quæ antiquitatis testimonio destituta. Verisimile profectò est S. Dionysium exequiis interfuisse, nam Hilaria* venit nocte cum sacerdotibus Dei. *Sed quid prohibet eum peracto funere abiisse, Mulieres solas sive latitantes, sive orationi vacantes remansisse? Si suppliciũ una luisset, Credibilene est auctorem passionis, sacerdotis nomen tacitum transmissurum fuisse, cum ancillarum exitum tam diligenter retulerit? Utut sit, non frustra monebo, illos in errore manifesto versari, qui hunc cum Dionysio Areopagita confundunt: Quod ab iis fit, qui eum specie episcopi, abscissum caput manibus gerentis, delineant. De nostro, agitur in breviario Augustano IV. Cal. Martii: est dies translationis, concessis ab Alexandro IV. Pontif. indulgentiis celebris. Sacras ejus reliquias Carolus IV. Imp. donario argenteo inaurato coluit, Insculptis versibus parum elegantibus, quos tamen testandæ imperatoriæ pietati exscribere placuit,*

M. C. ter numerato, cum L. uno simul anno
Carolus est quartus regnans hoc nomine dictus:
Qui dedit ornatum, sanctis petit hunc fore gratum.
Huic est inclusus terræ Dionysius hujus
Præsul devotus, vita quam nomine notus.

80. IPSA QUOQUE DIE] *Scilicet Prid. Id. Aug. Consentiunt martyrologia Bedæ, Usuardi, Maurolyci, Galesinii, Romanum. Sed Galesinius de die consentit, de anno longè dissentit. Ait hos martyres sub Domitiano passos. Neq; tamen novæ opinionis caussam in Notationibus prodit: Hinc suspicor Diocletiani nomen nequaquam consulto mutasse, sed memoria lapsum. Nisi error à typographo quod credere fortassis humanius. Baronius etiam, in priori editione primi tomi Annalium ecclesiasticorum, Galesinii fidem sequutus, sacram hanc cohortem sub Domitiano posuit: Sed re melius perpensa, expunxit iterum in altera Plantiniana editione. Sanè, lectorem non pervicacem, loquendi ratio satis movet. Quis enim res diversissimis annis actas, eadem die contigisse dicat, sine ulla alia distinctionis significatione?* *Anno Chr. 98.*

81. APUD EANDEM URBEM] *Augustam Vindelicorum. Suffragantur auctores, quos jam citavi. P. de Natalibus uti per omnem historiam, ita hoc loco perperã,* eandem civitatem Augustam in Creta *habet. Falsus est, vir alioquin non indiligens, similitudine quæ inter Cretæ, & Ratiæ nomina. Vicelium quoq; affinitas nominum in errorem traxit, sed aliâ via. Ascribit post finẽ passionis S. Hilariæ,* Eodem die passi sunt etiam, non longe ab urbe Roma Cyriacus, Largus, Smaragdus, Memnia, Julia, & multi alii pro nomine Christi decollati sunt. *Quibus verbis nostros sanctos confundit cum Cyriaco diacono, Largo, Smaragdo, & aliis viginti, passis Romæ sub Maximiano XVIII. Cal. Apr. Quorum commemoratio fit VI. Id Aug. quod eo die corpora à Marcello Papa in prædium Lucinæ translata. Sed hi nihil cum nostris commune habent. Nisi quod Largionis nomen ad Largum alludit, Et Quiriacus prorsus idem cum Cyriaco sono tenus: si Priscianus verè scripsit K. Q & C. etsi figura differant, ejusdem potestatis esse. Ad quam rationem annotavit Muretus antiquè Acam, Loci, Coad, Cotidiè, pro Aquam, Loqui, Quoad, Quotidie scripta.* *Li. 7. c. 55.* *Prisc. li. 1.* *Mur. Var. lib. 4 c. 14.*

82. PASSI SUNT ALII XXV. PRO NOMINE CHRISTI CAPITIS OBTRUNCATIONE] *De numero, & obtruncatione omnes conveniunt.*

Qua verò occasione hac ipsa die damnati, à nullo proditum. Memini legere de Diocletiani persecutione in Nicephoro, Animadvertere verò erat in hominibus nostris alacritatem, & fidei in Christum ardorem vividum: Cum enim vix contra priores sententia condemnationis à judice prolata esset, alii aliunde confluentes, Christianos se esse confitebantur, pro tribunali ipso exultantes, neq; tormentorum acerbitatem respicientes: sed interrita prorsus libertate pro Christo decertantes, cum magna animorum lætitia libentissimè supremam excipiebant sententiam: usque adeo ut cum gratiarum actione ad finem usque perquam decenter hymnos, laudesq; Deo canerent. *Cogito an idem hic usu venerit. Sed affirmare, & fidem facere quis possit?* Fere simile est, quod in actis Stephani Papæ apud Baronium legi. *Tunc accidit, ut duodecim ex clero Romano tenerentur, nempe Botus, Faustus, Maurus, Primogenitus, Calumniosus, Johannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Basilius, Castulus & Honoratus, qui absq; audientia* (idem nostris accidisse suspicor) *statim capitibus truncari jubentur. Credidere aliqui martyres istos ex Hilaria amicis fuisse, quos una cum Afra baptizatos sub conversionis finem vidimus. Alii in famulitium etiam ascripsere Mihi neutri persuadent. Persuasissimum enim habeo, utrumvis fuisset, nequaquam præteriisset passionis Hilariæ scriptor. Quin ex ejus silentio conjicio. Amicos, quorum in conversione mentio est, aut naturali, & sua morte functos; fortassis jam reddita ecclesiis pace per Constantinum: aut si martyrio affecti, id diverso tempore ab Afra, & Hilariæ nece contigisse. A servitutis opinione vendicat, præter reliqua, supplicii genus, Quomodo enim credibile, in eodem crimine heras igni traditas, servos capite cæsos? Contrarium est apud Eusebium, de Pamphilo domino securi percusso, Porphyrio famulo flammis exusto. Cui astipulatur Ulpianus,* Majores nostri in omni supplicio, severius servos quam liberos: famosos, quam integræ famæ homines punierunt. *Neque absurdè opinamur, judicem hunc morem spectasse in cremanda Afra. Nam idem Ulpianus significat, liberos non, nisi plebeios, & humiles personas comburi. Gaius ut hoc innueret, in sententia,* Afram publicam meretricem *vocare voluit: Cum exploratum sit, infames haberi meretrices, nisi quæ in servitute quæstum fecere, quas Severus notâ exemit. Atque hæc nos quasi manu ducunt, ut intelligamus* XXV. *martyres non extremæ sortis homines fuisse, quibus præses ignium pœnam remiserit. Immo quod in coloniis honestissimus quisque vel Decurio, vel Decurionis filius, simile quid de his suspicari nihil vetat. Magis est ut pœnarum ista diversitas confirmet. Nam Ulpianus Decuriones, & eorum liberos ignibus nominatim eximit.* Sed enim sciendum est discrimina esse pœnarum, neque omnes eadem pœna affici posse. Nam in primis Decuriones in metallum damnari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subjici, nec vivi exuri. *Et post pauca*, Parentes quoque, & liberi Decurionum, in eadem caussa sunt. Liberos non tantum filios accipere debemus, verum omnes liberos. Sed utrum hi soli qui post Decurionatum suscepti sunt, his pœnis non afficiantur: an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia suscepti, videndum est. Et magis puto omnibus prodesse debere. *Quod si non omnes ex Decurionibus, fortassis ex veteranis aliqui. Ait Marcianus,* Veteranis, & liberis veteranorum, idem honor habetur, qui & Decurionibus. Igitur nec in metallum dannabuntur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cæduntur. *Quæ ego non certa, indubia, sed verisimilia videri velim. Neque obstat, quod antea diximus, in Christianorum caussa leges multis modis contemptui habitas. Est enim tyrannicum inter prima, in maximis sceleribus, quæ adversus humanas, divinasq; leges per summam injuriam designantur, juris, & æquitatis observantiam nihilominus prætendere. Quale Caracallæ illud: Jusserat in Papinianum gladio animadvertere, Miles securi percussit: Imperator jussionis neglectum ægre tulit, quod Jurisconsultorum sit sententia, si quis damnatur, ut gladio in eum animadvertatur, animadverti gladio oportere, non securi, vel telo, vel fusti, vel laqueo, vel quo alio modo. Quasi verò nihil tristius in funesto facinore isto uno neglectu accidisset. Sed nostra videamus. Primus ex Imperatoribus Nero in Christianos immanissime sæviit, tamen in supplicius principum Apostolorum conditiones distinxit. Petrum, quod humilior persona haberetur, cruci affixit: Paulum, civem Romanum gladio percussit. Ita in epistola Viennensis, & Lugdunensis*

[Margin notes: Lib. 7. c. 8. — Lib. 8 c. 21. — Dig. de pœnis l. 28. — Eadem l. — Dig. de his qui not. infamia l. 24. — Dig. de pœnis l. 9. — Dig. de Veteran. l. 3. — Spart. in Geta. Xiphil. in Carac. — Dig. de pœnis l. 8.]

dunensis ecclesia, apud Eusebium, prases sententiam tulit, Ut qui municipes Romani essent, securi percuterentur: reliqui autem amandarentur ad bestias. *Nullus hunc locum planius executus est, quam Prudentius in Romano,* Lib. 5. c. 1.

Incensus hic Asclepiades, jusserat
Eviscerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & uncis, ungulisq; crescere.
Apparitores sed furenti suggerunt,
Illum vetusta nobilem prosapia,
Meritisq; multis esse primum civium.
Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeia clarum pœna ne damnet virum.
Tundantur, inquit, terga crebris ictibus,
Plumboq; cervix verberata extuberet.
Persona quæq; competenter plectitur,
Magniq; refert vilis sit, an nobilis:
Gradu reorum forma tormentis datur.

Atque hac quidem personarum distinctio, in torquendis & damnandis Christianis sape observata, non semper. Et ubi diligentissimè observata, tamen leges, & omnis aqui ratio in eo pessum ibant, quod solo nominis odio, nullius criminis convicti, quovis modo torquebantur, damnabantur.

83. QUIRIACUS, LARGIO, CRESCENTIANUS, &c.] *In his nominibus valde variatum. Ego illa retinui, qua maximè genuina credidi. Pleraque martyrologia, Romanum, Beda, Usuardi, & Galesinij, quinque tantum expressere: Quiriacum, Largionem, Crescentianum, Nimmiam, & Julianam. P. de Natalibus duodecim habet; Quiriacum, Largum, Crescentianum, Meminiam, Julianam, Leonidem, Eutychianum, Diomedam, Charitonem, Philadelphum, Agapem, Petrum. Et sunt eadem cum nostris, quamquam alio ordine prater Largum & Meminiam. Totidem prafert Maurolycus; Sed pro Quiriaco, Meminia & Diomeda; Cyriacum, Memmiam, & Diomedeam. Quidam pro Philadelpho & Nimmia sive Memmia, sive Meminia; Fidalfum, & Niminiam. Nonnulli tres adhuc adijciunt, Emblasium, Eyriam, & Faustam. Ut editis XV. nominibus, X. tantum ignorentur. Nam de numero XXV. omnes consentiunt.* Hac tria nomina ex Meister. Chron. p. 4. c. 4.

84. JULIANA] *Moneo extare Augusta inscriptionem antiquam C. Juliani Julii Decurionis, & Quatuorviralis, in qua nonnulli Julianum legant. Ex ejus familia Julianam genitam uti non assevero, ita non video cur minus suspicari liceat. Cum prasertim conjectura, quam de pœnarum discrimine attulimus, juvemur.* Habes apud Smetium fol. 170. n. 2. Item Aug. inscript. parte 1. numer. 22.

85. ET ALII XIII. QUORUM NOMINA DEUS SCIT] *Quod horum nomina interierint, nemo Augustanam ecclesiam incuria accuset: Cum in Romana, qua martyrum memoriam omnium accuratissimè conservavit, pleraq. desiderentur: Multi solo numero, nullo nomine reliquo noti; Aliquibus ex eventu nova excogitata sint. Exemplum est Adauctus. Ducebatur sub Diocletiano Felix presbyter ad supplicium, factus quidam obvius, se Christianum confessus, pariter casus est. Fideles nomen novi martyris ignorantes, Adauctum appellavere, quod Felici ad coronam auctus. Sic ex constitutione Melchiadis Pont. Quatuor Coronati dicti ob propriorum nominum ignorationem. Et qui incredibilem martyrum multitudinem, qua sub Diocletiano passa, animo astimat, satis intelligit, nullius diligentiam illis describendis sufficere potuisse. Refert Ignatius Patriarcha Antiochenus apud Josephum Scaligerum, ex edicto deciminoni Diocletiani anni, martyrio coronata esse* fidelium terræ Ægyptiacæ centum quadraginta quatuor millia, septingenta autem in exilium acta. *Ut etiam hinc fidem mereatur Genebrardi calculus de XXX millibus martyrum in singulos anni dies. Cur enim non verisimile videatur, centies centena millia, & quod excurrit, à Christo nato in hunc diem, universo terrarum orbe occubuisse, si sola Ægyptus, una persecutione CXLIV. mille palmas meruit? Verum profecto est, multo minus millesima parte de martyrum nominibus in nostris martyrologiis superesse. Cujus rei caussa una, numerus ipse ferè innumerus: Altera quam dudum diximus, quod Diocletianus aquè internecinas inimicitias Christianorum scriptis, ac eorum* Mart. 30. Aug. Ado 8. Nov. Scalig. de emend. temp lib 5.

corporibus indixit. Eoq; horribili naufragio multa martyrum acta perierunt. Neq; sat scio, an idem his nostris contigerit: Quorum saltem tenuem memoriã, & nonnullorum nuda nomina tamquam in tabula enatasse gratulamur.

Hanc porro inscientiam rerum à beatis martyribus gestarum, caussam judico, cur in ecclesia Augustana, stato die, annue de illis non agatur.

Sepulti sunt in Basilica, quæ postea S. Afræ, hodie SS. Udalrico. & Afræ dicata: Cum plerisq; aliis illa persecutione occisis, ut veteri fama traditur. Quod horum omnium nulla unquam translatio facta (cujus quidem memoria extet) ideoq; aliunde non illati, sed primitus ibi conditi fuisse videantur, In eam descendo cogitationem, ut existimem aream basilicæ jam tunc temporis, Christianis pro cæmeterio fuisse. Convenit, quod mœniorum ambitu non continebatur, ut antea attigimus. Nam cæmeteria extra urbes constituta. Sive quod nefas mortuos in urbe sepeliri, ex XII. tabulis, & recenti lege Dioclet. & Maxim. quæ in Codice relata: Sive quod Christiani extra facilius laterent, cum cuncta religionis officia in illis peragerent. Panvinius, Galesinius, Baronius copiosè de Christianis cæmeteriis scripsere, & doctè, quos non exscribo. Afræ memoria, quam sibi suisq; construxerat, si extra hanc aream, nostram sententiam nihil labefactat. Neq; enim mihi dubium, præter publica cæmeteria, cuique privata sepulchra habere licuisse: Sive in ipsis cæmeteriis, sive etiam extra cæmeteria.

Cod. de relig. & sumpt. fun. l. 12. Panvin. de ritu sep. Christ. cap. 11. 12. 13. Gales. in not. 20 Ian. Baron in notat. 3. Ian. De Viduis.

Atq; hæc quidem habui, quæ ad istius historiæ explicationem conferrem. Cui finem imponam, si D. Ambrosii verbis recedentem lectorem, de sanctorum martyrum invocatione, & intercessione, prius admonuero. Ægri enim, nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit invitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium: Obsecrandi sunt angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt: martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiamsi qua habuerunt peccata, laverunt. Isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere; quia ipsi infirmitatem corporis, etiam cum vincerent, cognoverunt.

Felices animæ, fortunataq; laborum,
Queis morte assertas cœli Deus annuit arces,
Tu Christo plena ante alias, generosa virago,
O & præsidium, & præsens tutela precantu
Afra urbis, si templa pij, si ponimus aras,
Dicite, queis intus caluistis pectora flammis,
Quæ vires animis, quis mentibus additus ardor,
Cum belli sonuere tubæ, cum turbine moto,
Horridus incubuit Libertino duce nimbus?
Non vos degeneres, fidei, & constantia egenas,
Impia sacrilegi fregerunt jussa tyranni.
Quamquam hinc, pollicitis dives, malesuada Voluptas,
Pellaces fucata genas, hinc tela, facesq;,
Et minæ, & exanguis staret metus, Omnia contra
Erecta, & triplici munita robore corda,
Enastis pelagi scopulos, portumq; sequuta,
Illustri æternas peperistis funere palmas.
Felices, queis parta quies, bellataq; bella,
Et quibus in tuta puppis statione locata est.
At nos vimineis male nixi cratibus, acti
Per medias hyemes miseris erroribus, alto
Namus, & immensum restat maris æquor arandum.
Respicite huc (hominum nec amor, nec cura recessit)
Quam dubiis, quam non nostris impellimur austris,
Convulsis animis vitia in contraria versi,
Et monstrate viam, tantos evadere casus,
Spumantes scopulos inter, ventosq;, salumq;
Quâ licet, & salva terram tetigisse carina.

Diocletianus Anulini senatoris libertinus. Victor.

Memini-

Meminimus inventionis corporum S. Afræ, & puellarum aliquoties; Ideo visum, illas narrationes ex antiquis codicibus hic describere.

De Inventione Corporis Sanctæ Afræ.

Legimus in libro, qui de vita, & virtutibus Sancti Udalrici confessoris Christi, est conscriptus, quod idem Dei famulus in jejuniis & precibus, cum cordis contritione, aliis quoque viris religiosis secum assumptis, se Deo mactare cœpit, supplicans devote, quatenus omnipotens Deus, per suam misericordiam, dignaretur sibi manifestare locum, ubi sanctissimæ martyris suæ Afræ corpus esset reconditum. Ergo ut Dominus verum comprobaret, quod per os sancti David dixit, Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: & in alio loco, voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: Quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, & locum collocationis sui corporis in ecclesia demonstravit. Cryptam etiam in illo loco fieri prohibuit, propter reliquias sanctorum, illic in pace quiescentes, & adventum justi judicis expectantes.

Post hæc anno Dominicæ incarnationis MLXIV. *Embrico episcopus Augustensis, datis ab antecessore suo quinquaginta talentis, ecclesiam beatæ Afræ à fundamentis destruxit & inventum est corpus ejus in lapideo sarcophago, de quadro miræ magnitudinis, & locatum est in eo, ubi adhuc veneratur, loco. Anno autem felicis memoriæ Coloniensis Archiepiscopus, prælibatum antistitem supplex rogaverat, ut munus aliquod de cineribus tantæ martyris, sibi dignaretur impertiri, felicem fore credens suam civitatem, si talibus ditaretur reliquiis. Cujus precibus annuit episcopus. Et veniens Augustam convocat prælatos ecclesiarum, & fratres cœnobii sanctæ Afræ, absque illorum consilio, & voluntate quidquam agere, inconsultum fore decernens. Igitur cum magno timore, aperto sarcophago Christi martyris, Corpus ejus integrum repertum est, & quodam candidissimo cæmento obductum. Auferens ergo solum articulum pollicis in pede, venerandus Pontifex, teste clero, & populo Coloniam cum summa direxit reverentia. Nec mora, clauditur sarcophagus, & in loco, ubi nunc veneratur, ut prædiximus, decenter erigitur.*

Evolutis post hæc aliquot annorum curriculis, Henricus Imp. ecclesiam Spiræ construxit, quam in honore beatæ Afræ dedicari fecit. Agebat ergo apud Augustanum episcopum Hermannum multis precibus, ut aliquid reliquiarum sanctæ Afræ illo mitteretur Pro qua re, licet episcopus pavore nimio angeretur, tamen Abbatem cœnobii sanctæ Afræ, & clerum convocavit, Rogans, ut quid agendum esset, decernerent. Qui dixerunt, Imperatoriæ quidem majestati non contradicendum; Sed priusquam sibi magna portio corporis beatæ Afræ tollatur, mortem se velle subire in commune profitentur. Ventum est denique ad sepulchrum martyris: Et milites quidem civitatis fores ecclesiæ armati custodiunt, & in ecclesia circumquaque consistentes, diligenter attendunt, ne magna pars corporis tantæ martyris ab episcopo, vel à sacerdotibus auferatur. Audiens autem episcopus à senioribus cœnobii jam pridem unum articulum pollicis in pede ab antecessore suo sublatum, decernit alterum articulum in eadem pedis parte auferendum. Modicum itaque revoluto lapide, quo sarcophagus clauditur, alter articulus pollicis in pede aufertur, & ex templo lapis reponitur, ferreisq; ligaminibus compaginatur. Ascendens itaque episcopus eminentiorem locum, universis ostendit particulam, sublatam de corpore Christi martyris. Et ita omnes æquo animo redierunt ad propria. Cujus pars major transmissa est Spiram Imperatori, altera remansit ibi.

A die autem inventionis corporis beatæ Afræ, quæ est VI. *Cal. Aug. duabus tantum vicibus reseratus est sarcophagus: Et nihil amplius inde est sublatum, nisi quantum hic commemoravimus. Hinc vetustatem hujus scriptionis colligo. Testes laudat monachos, qui rei gestæ sub Henrico* IV. *interfuere. Henricus autem anno 1106. mortuus est. Dodech Sigeb. Addit Lamb. Quod nostræ memoriæ tradiderunt seniores hujus cœnobii, qui & rei gestæ interfuerunt.*

S. Udalricus vixit sub Henrico Aucupe, & Othone Magno Obiit Ann. 973.

Ps. 33.

Ps. 24.

Ann. Chr. 1060. Missa à Reinero præsule, D. Afræ monasterium conditum, & dicatum. Fabric. Annal. Misnis. lib. 1. Anno Colon. episc. Obiit Ann. 1075. postea in sanctos relatus.

Henricus quem nostri IV. atq; etiam Seniorem, sive Patrem dicunt, Condidit Spiræ basilicam magni operis, B. Mariæ virgini sacrã. Cujus meminit incertus vitæ scriptor in proœmio, Frising. in Frid. lib. 1. c. 10. Gotfrid Viterb. Chron. p. 17 Verum hic de ecclesia S. Afræ sermo est. Puto significari sacellum S. Afræ, in quo cadaver Henrici aliquot annis inhumatum jacuit. Gotfridus; Afræ capella fuit, quæ patris ossa tulit. Et Eisengrein Chron. Spir. l. 12. in eandẽ sent.

De

DE INVENTIONE SANCTARUM DIGNÆ, EUNOMIÆ, ET EUTROPIÆ.

Principium abru; tum, sed apparet hac circa An. Millesimum contigisse. Nam ait postea plusquam 60. annos ad Embriconem fluxisse. Embrico iniit An. 1064. Ex Lamberto S Stephan. monast. deinde in urbem receptū prolato pomario.

Ipso quoque tempore in prædicta ecclesia structura, Prid. Id. Aug. inventa sunt sanctarum Digna, Eunomia, & Eutropia corpora. Lapis autem superpositus tumulo sancta Eunomia, dum forte à latomis caderetur, miri odoris fragrantiam emisit. Corpusculum verò sancta Eutropia in sarcophago plumbeo est repertum. Cujus pars maxima data est ad monasterium sancti Stephani protomartyris, quod beatus Udalricus non longè à civitate construxit. Altera verò pars cum reliquiis sancti Pauli Apostoli, in altari sacelli ejusdem Apostoli, à nobilibus comitibus illic sepultis constructi, & multis villarum reditibus dotati, in dedicatione ipsius est recondita. Corpora autem sanctarum Digna & Eunomia, in singulis locellis de ligno factis pro tempore sunt locata.

Post hac, evolutis plusquam sexaginta annis, temporibus episcopi Embriconis, his omnibus, per incuriam tunc viventium, pene in oblivionem versis, dum huic loco in regimine praeesset pia memoria Udalscalcus Abbas, ipsa martyre Christi Digna volente, & dignante manifestari, inventa est V. Id Julii in arca lignea, qua adhuc superposita est tumba sancti Dionysii, in purpura peroptima, & rara, qua postmodum limbo circumposito, super postes ecclesia ad introitum in festis suspenditur. Inventa est autem sine alicujus scriptura indicio. Unde dum nimia tristitia Abbas, conventusq; percelleretur, conversus quidam nomine Gerungus, bona conversationis & fama, diligenter in ipsa arca perscrutans rimas & juncturas, repperit tandem inter parietem arca, & pannum, qui interius extentus fuit, laminam plumbeam, in qua insculptum erat,

CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

Quam cum magno gaudio detulit ad Dominum Abbatem Udalscalcum. Quam ille deosculans, & cum magna fide molaribus suis apponens, liberatus est à dolore dentium, quo multo tempore laboravit. Post hac, praparato sarcophago lapideo, eam retrò principale altare cum magno honore, & devotione relocavit. Et cum ea multas alias & pretiosas sanctorum reliquias recondidit. Et principale altare arcubus illis & tabulis deauratis, ut adhuc cernitur, decoravit.

DE

DE VITA S. UDALRICI AUGUSTANORUM VINDELICORVM EPISCOPI.

PLERAQUE ANTEHAC NUNQUAM EDITA.

HOC LIBRO CONTINENTUR

VITA ET MIRACULA S. UDALRICI, *scripta anno post ejus obitum xx. nondum exacto, ab auctore incerti nominis, de quo, quæ aliàs comperimus, in præfatione explicavimus. Nunc primùm ex tribus manuscriptis codicibus bibliothecæ monasterii SS. Udalrici & Afræ edita.*

BULLA CANONISATIONIS S. UDALRICI, *antea quidem edita, sed jam ad manuscriptum exemplar correcta.*

Vita Udalrici imperfecta, scripta à Gebhardo Augustano Episcopo. Ex mss. bibliothecæ S. Udalrici nunc primùm edita.

Ditmarus Chronic. lib. 4. Anno, uti videtur, 995. vel 996.
In illo tempore Luidolfus Augustensis Episcopus venerabilis 8. Cal. Aug. obiit, & Gevehardus Elabangensis Abbas ordinatur.
Berno in præfat. vita S. Udalrici.
Veneranda memoriæ Gebehardus, qui post beatum virum quartus ejusdem Vindelicæ Augustæ ecclesiam rexit, nulli modernorum doctorum secundus &c.
Tritkem. de vir. illustr. ord. S. Bened. lib. 4. c. 237.
Gebehardus Abbas in Elvangen, in diœcesi Augustensi (quod nunc abordine translatum est) & postea Episcopus Augustensis, vir doctus & nobilis, qui moribus & scientia utrumq; cornu decoris ornavit. Claruit sub Ottone Imp. III. Anno Domini 990.

VITA S. UDALRICI *à Bernone Augiensi scripta. Ex F. Laurentii Surii tomo IV.*

Hermannus Contractus in Chron. Bernardum appellat An. 1048.
Dominus Bernardus Abbas Augia, vir doctrina & moribus insignis, anno promotionis suæ XL. in senectute bona morbo confectus VIII. Idus Junias diem ultimum clausit, & in basilica S. Marci sepultus quiescit.
Sigeb. de Eccles. script. c. 157.
Berno Abbas Augiensis in humana & divina scientia claruit.
Plura Trithem. de viris illustr. Ord. S. Benedict. lib. 2. c. 77. de script. Eccles. An. 1020.

INVENTIO ET TRANSLATIO *corporis S. Udalrici, cum miraculis quibusdam, auctore, sive auctoribus incertis. Editus olim codex cum mss. collatus.*

STEMMA KYBURGENSIUM *Comitum. Ex mss. S. Udalrici.*

VENE-

VENERABILI CLERO SANCTÆ ECCLESIÆ AUGUSTÆ VINDELICORUM.

Ecclesia vestra antiquissimis temporibus Martyrum sanguine, quæ Dei bonitas, fundata & consecrata, multos deinde Episcopos tulit, Exemplum fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate: *quos cum religiosè vivos venerata, tum vita functorum nominis memoriam, sacrasq; corporis reliquias, piè asservatas, eximio cultu est prosequuta. Unus autem præ cæteris Udalricus, natus ante annos abhinc amplius septingentos, ita eminuit, ut cæterorum famam haud equidem fregisse, magnis tamen post se spatiis reliquisse videri posit. Apud Augustanos præcipuè: sed & apud reliquas Christiani orbis gentes universas. Augustani profectò à multis retrò sæculis, ab eo fere tempore, quo is rebus humanis exemptus est, honorem illi, qui homini cœlestium religioni consecrato summus haberi potest, impartiti sunt, nam* CIVITATIS PATRONUM *publico consensu appellavêre. Quo in consilio quam illustres caussas sequuti fuerint, nihil attinet hoc loco differere, istæ, quæ præ manibus sunt, commentationes explicabunt. De me habeo dicere, me qui Augustanus sim, & fama tanti viri, & honestissimo* PATRONI *titulo excitatum motumq; esse, ut in ejus historiam mihi diligentius censuerim inquirendum.* 1. Tim. 4.

Versatur omnium manibus vita à Bernone *scripta, qui cum quinto & septuagesimo anno post Udalrici mortem diem suum obierit (obiit enim* Berno *anno MXLVIII.) ideoq; credi potuerit, pleraq; ab iis, qui Udalrico in terris agente familiariter usi sunt, accepisse; quoniam tamen ad hos testes non provocat, sed se vetustiori niti commentario, quæ ille impolitiùs tradiderit, in paullo concin-*

niorem speciem mutasse profitetur, visum est rudem quantumvis veterem, à tineis & blattis, ubicumq; lateret, vindicare: na enim ego tam delicatus nunquam fui, ut ut de cætero ab aliqua orationis munditia non abhorreo, ut scriptores historiæ vetustos, incorruptos & horridos, adde etiam barbaros, politis aliis nuperis, qui cum à verbis discessum ad res ventum est, priores illos sequi necesse habent, postposuerim, frequentibus nimirum exemplis doctus, id præsentissimo veritatis periculo fieri. Commodum itaq; reperi in bibliotheca monasterii SS. Udalrici & Afræ exempla chirographa veteris vitæ omninò tria, membranea duo, chartaceum unum; sed præter membraneum alterum, reliqua Bernonis quædam perperam habebant assuta. Tum verò primus propemodum aspectus & attactus, mox documento fuit, quam me ratio non fefellerit, & quam non temerè neque frustra hæc à nobis opera impensa fuerit; adeò multa Berno, brevitatis opinor caussâ, intacta præteriit, quæ omnium ætatum memoria digna, antiquus scriptor accuratè collecta in litteras retulerat.

Cujus nomen & vitam ea occasione sedulò investiganti (ut gratiam hac saltem parte rependerem) de nomine nihildum mihi compertum est, fit verisimile studio celatum, pro illorum temporum modestia. Cæterum sese aperit, fuisse Udalrico æqualem, & in illa ecclesia vixisse, quæ tunc adhuc temporis solius Afræ nomine noscebatur, sic enim perorat in epilogo, Eja nos, qui inquilini hujus Ecclesiæ sumus, & tanti patroni faciem sæpissimè vidimus, & ejus doctrinam benedictionemque sæpissimè accepimus, & in eo optima exempla conspeximus, & nunc in retributionem ejus bonorum operum, assidua miracula & diversa signa in liberatione multorum videmus & audimus, &c. *Neque sim difficilis suspicari, Congregationis S. Afræ (siquidem illud collegium ante familiam divi Benedicti introductam ita appellabatur) fuisse Præfectum; est in præfatione, plerosq;, qui res à S. Udalrico perpetratas averent cognoscere,*

ſcere, legatos ad ſe hujus ergò miſiſſe, quod hominis ſcilicet auctoritati tributum exiſtimo. Scripſiſſe verò mox ab Udalrici morte, anno vigeſimo nondum elapſo, inde certum habeo, quia litteræ quibus Joannes XV. Pontifex Maxim. Udalrico cœleſtes honores decrevit, perſcriptæ Anno CMXCIII. meminere libelli De vita & miraculis venerabilis Udalrici ſanctæ Auguſtanæ Eccleſiæ dudum Epiſcopi, *qui hic ipſus eſt, cum auctor ſtatim ab initio oſtendat, ſe hoc argumentum principem aggredi. Fidei præclarum illi teſtimonium perhibuit, in ampliſſimo ſummi Pontificis & Cardinalium conſeſſu, Luitolfus tunc ætatis Auguſtanus Epiſcopus,* Spiritus ſancti teſtatur præſentia, & congregatio ſacerdotum, certum eſſe, quod legitur. *Gebhardus deinde, ejusdem ſedis paullò poſt Epiſcopus, illuſtrem virum, ſanctæ ſimplicitatis & meriti appellavit, in quo præter ſtyli ruditatem & diffuſam prolixitatem, quod reprehenderet, invenerit nihil. Berno demum libellum* veraci quidem, ſed ſimpliciori quam oportuit ſermone editum *eſſe pronunciavit. Quæ elogia mixtimque cenſuras, non abjudico; & quod primum erat, auctorem ob teſtatam fidem ſimplicemq; veritatem enixius diligo: Quod alterum, ſermonis ſordes nemo excuſat, ego ultrò accuſo, imò quod Berno præterea de oratione humi jacente adjecit, mihi modeſtè moderateq; dictum, & ſe illa ſub terram potius condere, atque quodammodo illatebrare videtur, uſque adeò nihil unquam iſto charactere memini legere humilius, abjectius, inquinatius, & rara credo eſſe ſermonis vitia, quorum hìc exempla non ſint confertim obvia, ſive caſus & tempora perverſa reſpicimus, quod creberrimum peccatum eſt, ſive verba agendi patiendiq; ſignificatione promiſcuè uſurpata, ſive genera nominum mutata, & inflexiones tum nominum tum verborum corruptas, ſive pronomina & reliquas particulas præpoſterè poſitas, ſive idiotiſmos, ſive barbariſmos alios, ſive ſolœciſmos, ſive quodcumque denique, uti dicere*

Ex bulla Can.

 cœpe-

cœperam, orationis vitium. Verum enimverò prudens lector verborum delitias & sententiarum flosculos quæret alibi, in hujus generis scriptionibus scit sola rerum pondera esse spectanda. Teneris admodum utatur auribus oportet filius, qui patre peregrè mortuo, eligat de eo narrantem audire, hominem suaviore copiosum & disertum, qui patrem cognorit nunquam, de vita illius & obitu vix ea norit, quæ ex quorundam rumoribus hinc inde hausta corrogaverit, præ cordato alio, qui quamvis infans, aut balbus & blæsus etiam, viventi morientiq́ præsens, individuus usquequaque comes hæserit. In hoc equidem scriptore, paucis pagellis evolutis, omnes intelligent, quam magna utilium rerum copia, quantamcumque verborum scabritiem & asperitatem compenset.

Egregiæ inprimis utilitatis est, publicam privatamq́ vitam ejus Episcopi, qui unus reliquorum exemplar & norma audire meruit, quiq́ à Romana Ecclesia encomium tulit, viri miræ abstinentiæ, largitatis & vigilantiæ, ac miraculorum gratia illustris, *à puero ad extremam usque senectutem sanctè & innocenter actam, minutatim introspicere, difficillimis præsertim temporibus insignitis casibus, pace & bello, civili & barbarico, ut res fuit, continenter exercitam. Inde nullus futurus est, non modo vestri ordinis, quod minus miretur aliquis, sed omninò ex populo, cui maximum pulcherrimorum præceptorum cumulum quotidiano usui non liceat depromere. Nam probè iis verbis erga Udalricum in cœlestium sedes receptum nunc uti possumus, quibus olim patres Ingelheimensis synodi superstitem alloquuti,* Ex te Canonici, & monachi, & sanctimoniales, & cæteri Christiani, ad rectitudinis statum debent constringi, qui ex semetipsis per climata cadere festinant; qui autem incautè ambulando ceciderunt, ex te Deo juvante erigi posse sperandi sunt. *Præstantem præterea dignitatem habet, antiquitatem plerorumq́ Ecclesiæ vestræ rituum hic planè & distinctè*

Martyrol. Rom. 4 Julii.

Cap. 23. Vitæ veteris.

stinctè proditam recognoscere; in quam rem ego non satis scio an alibi tam certa, tam clara, tamq; vetusta testimonia sit reperire. Accessionis non pœnitendæ loco deputo, quod publicæ illius ævi historiæ illustrandæ nonnulla hinc eruenda supersunt, quæ apud alios auctores, quantum horum vidi, frustra quæras. Sed satius est sibi lector hæc omnia ipsius operis inspectione approbet.

Quod nostrum fuit, uti usus fructusq; promptu foret expeditior, appegimus oræ notulas, morantem interdum hærentemq; lectorem dmonituras: nam eam edentium comitatem & humanitatem aliàs commendari sentiebamus.

Consultum verò visum, eodem libro reliqua, quæ de S. Udalrico supersint, simul concludere. Addidimus itaq; litteras Pontificias de illo, in sanctorum numerum relato: Vitam à Gebhardo Episcopo inchoatam, at morte prævento non absolutam, quam in manuscriptis duobus veteri conjunctam repereramus: Vitam aliam à Bernone scriptam, hactenus legi solitam. Cum uterq; horum veterem scriptorem præ oculis habuerit, interpretum quodammodo vice fungentur. Postrema inventio & translatio sacri corporis, cum nonnullis diversorum temporum miraculis: Inventionem & translationem manifestùm scriptam à monacho, qui rei gestæ anno MCLXXXIII. interfuit: miraculorum non unus idem auctor videtur, sed ea prout deinceps evenére, fuisse annotata, nam id vel ex scribendi ratione proclivè intellectu est.

Scio ad hæc, impuram nescio cujus nebulonis epistolam Udalrici aliquando nomine venditatam. Sed cum ea Nicolao Pontifici inscripta sit; Nicolaus autem primus plusquam viginti annis ante Udalricum natum fuerit mortuus, Secundus Pontificatum octogesimo & quod

 excur-

excurrit anno post eum mortuum inierit, ferrei sit oris oportet, qui tantum mendacium ausit asserere, plumbei cordis, cui possit imponere : In hoc ei certè opere locus nullus vacaturus est. At Æneæ Sylvii auctoritatem objiciunt, qui Pontificem ab Udalrico de concubinis *reprehensum scripserit. Primum, vacillans illa lectio, neque omnium codicum fides hæc verba tuetur: deinde ut genuina sint, malitia intellectum ejus valde mutaverit necesse est, qui ad impudentem epistolam, quam ad insignem puritatis & castimoniæ laudem, qua Udalricus per omnem vitam clarus habitus, referre malit. Vixit illo ævo Joannes XII. Pontifex, Alberici principis Romæ viri filius, fratrem etiam Albericum habuisse, * vetustus auctor scriptum reliquit: Hic cum nulla dignitatis ratione habita, sese libidinibus palam quodammodo mancipandum traderet,* adeò quod publicè etiam feminas tenebat (*eo nomine concubinas Archiepiscopi Consentini Chronicon barbarè designat*) frequenter per Imperatorem & clerum de sua correctione *est admonitus. Qua id nimirum spe religiosus princeps fuerit aggressus, ejus apud Liutprandum Ticinensem verba ostendunt :* Facile bonorum immutabitur exemplo virorum. Spero eum objurgatione honesta, suasione liberali, facile ex illis sese emersurum malis. *Jam cum Udalricus vitæ sanctimonia & auctoritate insigni, gratia apud Ottonem summa, Romæ crebrò versatus, * Alberico familiariter usus fuerit (liquent enim hæc omnia ex historia, quam damus) quid sit, cur non eum potissimùm isto officio adversus Joannem functum esse, eoq́ Æneæ verba, si is tamen illa unquam scripsit, pertinere credere debeamus ? Verum longius non abeo.*

Æn. Sylv. Apol. ad Mayer.

Absunt ea verba ab edit. Rom. anni 1584.

** Fragmentum hist. Aquitan. à Pithæo editum.*

Liutp. lib. 6. cap. 6.

** Cap. 14. Vitæ vet.*

Hic porrò caussa demum reddendæ videbantur, cur vobis præsertim, alumnis Ecclesiæ martyrum constantia purpuratæ, confessorum innocentia candidatæ (utriusque decoris memoriam Ecclesiæ vestræ insignium colores continenter

nenter repræsentant) quicquid istud libri est, putaverim inscribendum. At ea sua ipsa sponte manifesta & perspicua, etiam invitos ultrò oculos incurrunt, ut nostra interpretatione nihil opus habeant, neq; ego verba amo perdere. Majus operæ sit pretium, orare & obsecrare vestrûm deinde singulos, quod equidem facio vehementer, si quis ex hac editione ad vos fructus pervenerit (perventurum dubium nullum est, nam cum id in vestra potestate situm sit, vobis certè ipsi non deeritis) ut eum cujus illa studio & cura elaborata, sacrosanctis sacrificiis & piis precibus, Deo non gravemini commendare.

Valete.

Is, qui hanc editionem procuravit.

TEM-

TEMPORUM RATIO.

STEPHANO, QUI QUINTUS DICTUS EST, ROM. PON. ARNOLPHO GERMANIÆ REGE,

ADALBERONE AUGUSTÆ VIND. EPISCOPO,

An.890. Udalricus natus. Puer in monast. S. Galli eruditus est.

An. 899. LUDOVICUS ARNOLFI F. REX.

*An.*** Udalricus Adalberonis Episcopi Camerarius factus.*
An. 909. Romam adiit. Marinum postea Pontif. convenit.
Eo anno Adalbero Augustanus Episc. obiit. Hiltinus successit.

An. 912. CONRADUS REX.

An. 919. HENRICUS AUCEPS REX.

An. 923. Hiltino mortuo, Udalricus Augustæ Episcopus suffectus, V. K. Jan. ordinatus est.

An. 936. OTTO MAGNUS REX ET IMP.

An. 948. Ingelheimensis synodus, cui Udalricus interfuit.
An. 953. Menchingæ obsessus est.
An. 954. Pacem inter Ottonem & Luitolfum filium conciliavit.
An. 955. Prælio affuit, quo Ungari IV. Id. Aug. internecione cæsi.
*An.*** Romam iterum adiens, ab Alberico honorificè acceptus est.*
An. 971. Denuò Romam adiit. Rediens Ottonem Ravennæ convenit.
Adalbero ex sorore nepos, successor illi destinatus est.
An. 972. Synodus Ingelheimensis Adalberonis causa, circa autumnum.
An. 973. Adalbero circa Pascha obiit.
Eo anno Ottone Magno Non. Maji mortuo, successit.

OTTO SECUNDUS IMP.

Eod. anno Udalricus ætat. 83. ordinationis L. IV. Non. Jul. obiit.
An. 993. A Joanne XV. Pontif. in sanctor. numerum relatus est.

VITA

VITA S. UDALRICI, AUGUSTANI EPISCOPI,

Auctore incerto, qui ei tum æqualis tum familiaris fuit. Ex codicibus membraneis duobus, chartaceo uno.

PROLOGUS IN VITAM SANCTI UDALRICI EPISCOPI.

AUres plurimorum cùm fama miraculorum Christi, quæ per servum suum sanctum Udalricum in honorem suæ sanctissimæ genitricis * Mariæ fieri concessit, frequentissimè pulsaret, & adhuc mentes eorum dubitatio occuparet, missis ad me legatis rerum veritates ex meis responsionibus cognoscere cupiebant, rogantes me, ut ea, quæ ego in veritate scire potuissem, lucidâ descriptione eis manifestarem. Cumq; interrogantium tanta pluritas me undique interrogationibus cinxisset, ut omnibus singulariter responsa scriptis dare me non posse æstimarem, cogitare tacitus cœpi intra memet ipsum, ut cum tacita experientia experiri studuissem originem ortus ejus, ut descripto ejus ortu, vitam subsequentem & obitum veraci relatu interrogantibus & legere volentibus omnibus in commune notum facere potuissem, non meis antecedentibus meritis confidens, nec sagacitati mentis meæ, sed in Dei misericordiã omnipotentis sperans, qui dixit, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud, ut per merita præfati episcopi irrigatione Spiritus sancti & divini ignis fervore sensum meum dirigere dignetur, ut id, quod ad excogitandum mihi inspiravit, ad perficiendum vires non subtrahat, nisi prædestinatâ animo idoneâ taxatione edere concedat, ut diligentibus Deum exempla ædificationis anteponant, & Dei præcepta spernentibus conversionis emolumentum, vel damnationis interminationem adaugeant. Ista pro certo in amore

* *Quæ scilicet princeps patrona Augustanæ diœcesis.*

amore Christi legentibus, auxilium Dei omnipotentis adesse confidimus, ut per servum suum sint in isto sæculo freti, & eo juvante fiant ad æterna gaudia perducti.

INTERPRETATIO NOMINIS UDALRICI.

OPortet inprimis, ne reticeamus tanti talisque viri Spiritu sancto juvante nominis interpretationem. Theuticâ itaque linguâ hæreditas à proavis derelicta Alt vodal dicitur, Ric divitias sonat, ideò non incongruè * Vodalricus à paternâ hæreditate dives interpretari potest, nam æterni Patris hæreditate ditatus floret, de quo Patre quotidie in oratione nostra dicimus, Pater noster, qui es in cœlis, & reliqua. Ad cujus hæreditatis sanctus Paulus possessionem in Dei voluntate perseverantes consolatur dicens, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, de quâ etiam hæreditate scriptum est, quod oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se; cujus compendio non solùm sibimet fruitur, verum etiam plurimos multimodis beneficiorum consolationibus in hac peregrinatione vivens traxit, & nunc melius vivens, multimodis juvaminibus & continuis miraculis ad hanc introducet, sicut in sequentibus reperitur.

** Aliæ aliorum etymologiæ sunt: Avent. in Nomenclat. Ulricus, Hyldericus, Chyldericus pro eodem nomine accepit, & Amorem regni, sive divitem amoris interpretatur.*

INCI-

INCIPIUNT CAPITULA.

PRimum Capitulum, De ortu S. Udalrici, & qualiter hebdomada XII. ablactatus est, & ubi ad scholam commendatus est, & quomodo Episcopatum accepit, & de visione Ramberti presbyteri.

II. De alia visione ejusdem Ramberti.

III. De visione ipsius Episcopi, quam ei sancta Afra manifestavit, & de obitu Heinrici Regis, & sublimatione Ottonis in regnum. Et de Adalberone Episcopi nepote. Et de consuetudine quotidiana Episcopi.

IV. Qualiter quadragesimæ tempus celebraret, & tempus indulgentiæ, diemq; Cœnæ Domini, & deinde usque ad finem paschalis hebdomadæ.

V. Qualiter inter loca sua pergere, & quid ibi facere consuetus esset.

VI. Qualiter pergeret, quando diœcesim suam visitavit.

VII. Quanta commoditate ecclesias noviter ædificatas benediceret.

VIII. Quomodo pro eleemosyna sua in pago Albegaviæ quibusdam paupertate afflictis hominibus ecclesiam longè in sylva sitam consecravit.

IX. De multiplici ejus admonitione. Et de ratione octo vitiorum, & de timore in die judicii, & de consolatione justorum.

X. Cum Luittolfus & patruus ejus Heinricus inter se discordiam habere cœperunt, quam firma fide cum Imperatore permansit, & quomodo in castello Mantachinga obsessus liberatus est.

XI. De vindicta, quæ super deprædatores Augustensis Civitatis venit.

XII. Qualiter S. Udalricus & Hardbertus Ottonem Regem & filium ejus pacificati sunt. Et de occisione Ungrorum.

XIII. De reversione Imperatoris ad Saxoniam, & de commendatione propinquorum, & admonitione ædificationis ecclesiæ sanctæ Afræ.

XIV. De Hortulano, qui sensum perdidit, & ab Episcopo liberatus est. Et de præparatione sepulturæ ejus. Et de itinere

CAPUT

Caput I.

De ortu sancti Udalrici, & qualiter hebdomadâ duodecimâ ablactatus est: & ubi ad scholam commendatus est: & quomodo episcopatum accepit: & de visione Ramberti presbyteri.

Beatæ igitur memoriæ S. Udalricus excelsa prosapia Alamannorum ex religiosis, & nobilibus parentibus ortus, patre scilicet *Hupaldo & matre * Thetpirga nuncupata: qui solito more lactatus, & summo studio nutritus, quamvis statura corpusculi elegans, tali tamen macilentia confectus erat, ut nutritoribus verecundia esset, si aliquis ignotorum faciem ejus inspexisset.

* *Al. Hucpaldo & Dietpirch. Pater Comes Kyburgensis, mater Burchardi Sueviæ ducis filia. Ex geneal. Comitum de Kyb. mss. Vide etiam stemma hujus familiæ apud Stumpf. lib. 5 c. 30. Videtur hic Burchardus primus, is ipse, quem Hermannus Contractus An. 911. in conventu suo occisum ait: Errant, qui confundunt cum Burchardo 2. occiso in Italia an. 926. vel 927. ut est apud Contract. Regin. & Ursperg. Porrò S. Udalricus natus est an. 890. Sigeb. habet an. 893. qui cur eum in Bajoaria natum scripserit, nescio.*

Mirantibus verò patre & matre, quare tanta tenuitate & informitate corporis occuparetur, & sæpe inde cogitantibus, hebdomada interim duodecima ejus nativitatis quidam ignotus clericus casu adveniens, supplicabat, ut ab eis aliquantos dies in hospitium reciperetur: qui benignè susceptus, & cum eis in atrio domus suæ hora refectionis sedens, audiebat in cubiculo infantulum vagientem, sciscitabatur quis aut cujus esset, præ pudore verò maciei illis nolentibus indicare, dixit, si salvum illum esse cupiatis, celeriter ablactetur. Qui parvipendentes ejus locutionem, eum lacti non subduxerunt. Altera verò die iterum audiens eum dixit, quare non fecistis secundum consilium meum:

qui

qui adhuc contemnentes ejus consilium non crediderunt ei. Tertia autem die audiens vagitum ejus infirmiorem quam antea, dicebat ad eos, pro incuria vestra perditioni traditur infantulus iste, pro certo sciatis, quia si uberibus non subtrahitur, in ista nocte morietur: si autem subtractus, salvabitur, in posterum à Domino aliquid magnum in eo manifestabitur. Tunc demum ei obtemperantes aliis eum escis sustentare cœperunt: qui statim recreatus de die in diem proficiens, talem corpus formositatem accepit, ut ipsi sui parentes gratantes eum intuerentur & aliis ostenderent, qui laudantes Dominum die noctuque pro sospitate pueri, & pro eo, quod talem ad eos direxit hospitem, qui istius rei discretionem cognoscebat & illis innotescebat. De præteritis ergò futura credentes, tractaverunt ubi vitam religiosissimam & docendi studiosissimam invenire potuissent, acceptoque consilio commendaverunt eum ad S. Galli monasterium, quia ibi nobilium Dei servorum multitudo, & religiositas discendi docendique studium tunc temporis habebatur. Commendatus verò cuidam religioso viro grammaticæ artis edocto, Waning nuncupato, à quo bene procuratus quotidianam religionis atque lectionis doctrinam accepit, & in intimis sui cordis inseruit, adeò ut paulatim fratres in eo doctrinæ fructificationem nimis proficere sentirent, & ob hoc eum in suæ fraternitatis consortium flagitando assumere conarentur. Horum itaque petitionibus sæpe commonitus, inducias respondendi postulavit. Tunc itaque ad quandam ibi commorantem inclusam * Wiberat nominatam consilium quærendo accessit: quæ respondens dixit ei, post triduum ad me veniens, si Deo placet, meum poteris animadvertere consilium.

* *Herman. Contracti edit. 916. Apud S. Gallum beata virgo Wiborada arctius est inclusa. Ergò etiam antea inclusa fuit, sed non tam arctè. Udalricus eam consuluit ante an. 916. imò ante an. 909. quod ex sequentibus certum fit. Trithem. de vir. illust. Ord. S. Benedict. lib. 3. cap. 224. Wiberadem nominat, ait claruisse an. 920. Ab Ungaris perempta est an. 925. Contract. Cœnobiolum ejus nomine conditum, cujus meminit Brusch. in descript. monast. Vinear.*

Inde illo recedente ipsa devotæ orationis studio Dominum flagitabat, ut statuto die certi veracisque consilii indicium sibi manifestare potuisset. Cumque ille responsum accepturus advenisset, dixit illi, ultra hæsitatio tuam non occupet mentem, quia istius cœnobii spiritualis Pater à Deo decretus ad regendum nullo modo constituêris: Sed in orientali parte ubi quidam * fluvius duas dividit regiones, in futurum Episcopali ministerio DEO militare debebis, & in eodem loco

* *Lycus Sueviam & Bavariam discriminat.*

loco multa talia perpeſſurus es laborioſa, qualia nunquam anteceſſores tui ſuſtinuerunt à paganis & malis Chriſtianis, quæ tamen omnia DEO juvante in ultimis decentiſſimè ſuperabis. Hæc audita ſecretiſſimis fratribus intimavit, & eorum ſuaſionem ſuavi colloquio mitigavit, totamque ſpem priſtinæ deſtinationis in ſua mente depoſuit, & ob hoc tamen diſcendi ſtudium non omiſit, ſed inibi cum omnibus charitativè verſabatur; donec congruo tempore duplici ſagina ſcientiæ ac religionis repletus, communi omnium oratione conſolatus, & fraternitatis amore fretus, parentes ſuos amativè dimiſſus reviſitavit. Qui tunc ſapienti capto conſilio, eum præſulis Auguſtenſis eccleſiæ * Adalberonis dominio ſubdiderunt, quem multa tunc temporis ſapientia repletum, muſicaque arte præ cæteris præditum, gubernaculaque regni pæne omnia cum * Rege diſponentem agnoverunt. Ipſe vero propter nobilitatem parentum, & bonam ejus indolem & formoſitatem, læto animo ſuſcipiens, miniſterium * camerarii ſibi commendavit. Quo ſuſcepto, & aliis ſecundum ſuam dignitatem beneficiis, ſicuti præcoquus erat in omnibus, proſperè agens de die in diem proficiebat. Interim verò libuit eum limina viſitare beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli. Cumque illuc perveniſſet, à venerando Papa * Marino bene ſuſceptus eſt, & ab eo interrogatus, de qua provincia vel civitate eſſet nativus.

** Electus A. 887. Regino A. 895 concilio Triburiensi septimo loco subscripsit Cōc. tom 4. Sedit ad an usque 909. Contr.*

** Rege Ludovico IV.*

** Onuph. de vocib. eccles. obscuris, Camerarium interpretatur, qui pecuniarum curā gerit, ego verò hic cubiculariū intelligo.*

** Hæc Marino nondum Pontifice facta, iniit enim Pontificatum an. 942. Contigere hæc autem an. 909. quo Adalbero obiit, qua ratione Sigeb. etiam conciliandus in Chron. an. 942.*

Qui reſpondens dixit: De provincia Alamannia, & de Civitate Auguſta oriundus ſum, verſorque in ſervitio Adalberonis ejuſdem civitatis Epiſcopi. Ne turberis inquit animo ô * frater, ille, de quo mihi dixiſti, Senior tuus Adalbero migravit à ſæculo, & Deo jubente te ejuſdem * matriculæ decet eſſe paſtorem. Eo quidem renuente, infit, cur recuſas deſtinationem Dei? Si nunc inconcuſſam & indeſolatam accipere & gubernare refragaris in tranquillitate, in ante verò deſtructam & deprædatam in perturbatione accipies, & cum labore gubernabis & reædificabis. Altera verò die ſine licentia Papæ, propter triſtitiam defuncti Domini ſui, & ne ab eo plus * verbis conſtringeretur, exivit è Roma, Auguſtamque reviſitavit, & invenit ita, ſicut præfatus Papa prædixit. Tunc Hiltine Succeſſor Adalberonis effectus eſt, qui tamen tantæ non fuit celſitudinis, ut ſuo ſe vellet applicare ſervitio. Interim verò patre ejus defuncto, rediens ſuſcepit procurationem matris ſuæ, recordans præcepti Domini dicentis, honora patrem tuum & matrem &c. Tanta itaque eam dili-

** Marinus si Pontifex fuisset, S Udalricum tunc temporis filium, non fratrem appellasset.*

** Ecclesia cathedralis.*

** Hoc etiam indicio est, Marinum tunc temporis nondum fuisse Pontificem, Pontifex enim nō tam verbis, quam re potuisset cogere.*

diligentia & omnia sua custodivit ac disposuit, prout ei vires à Domino concessæ suppetebant. Post xv. annos * defuncto Hiltine Episcopo, machinatione nepotis sui, * Burchardi Ducis, & aliorum propinquorum suorum, * Heinrico Regi præsentatus, ejusq; sublimitati nota facta est decessio Episcopi, supplicatumq; est, ut præfato Domino Udalrico Episcopalis potestas ab eo concederetur. Rex verò intuens * herilitatem staturæ illius, & comperiens doctrinæ suæ scientiam, petitioni eorum assensum præbens, regio more in manus eum accepit, munereq; pontificatus honoravit. His verò ita peractis hilari animo de Rege revertentes, & ad Augustam pervenientes, secundum Regis edictum potestativa manu investituram Episcopatus sibi perfecerunt. Succedente verò tempore Nativitatis Domini, in die * solennitatis Innocentum consuetudinario ritu ordinatio ejus peracta est. Inde vero prospero reditu domum veniens, conspiciensque muros ecclesiæ undique depositos, omniaq; ædificia nimis dilapsa, sicut sub priori antistite igne sunt consummata: nimia tunc mentis anxietate fluctuans, cogitabat, qualiter convenientissimè tam penitus destructa reædificare potuisset, quia maxima pars familiæ à paganis fuerat occisa, & oppida exusta & deprædata, pars autem familiæ, quæ remanserat, in magno egestatis labore erat afflicta. Acquisitis tamen architectis & multitudine congregata familiæ, cœpit sagaciter diruta restaurare: satisq; sensibiliter ordinare, magnoq; animi fervore studens, ut cœpta perficere non desisteret. Cum verò vir magnæ suavitatis inchoatum opus quamvis pressà supellectile, divino tamen fretus adminiculo ardenter implevit: omniaque ipsius templi interiora omnigeno, quantum valuit, decoramine ornare contendit: Necnon etiam frequenter sagaci oculorum acie intus & forinsecus positiones ecclesiæ cautè perlustrans, parvitatem non lucidæ cryptæ vilitatemq; sibi nimis displicere conquestus, seq; professus est competentius decentiusq;, si Deus annuerit, positurum. Cumq; opus cœptum satis crescere videretur, Ramberto cuidam fratri in ecstasi mentis videbatur, se, sicut solebat, cum illo psalmos decantare debuisse, & interim Adalberonem Episcopum in aquilonari parte cryptæ missàtico apparatu vestitum, sibi apparentem annuentemq; ut ad se veniret, sed ille ancipiti timore septus viventis atq; defuncti Domini, cœpit oculis pavens in eum conspicari: interrogatusq; ab eo, quare sic oculis in me inflecteris? At ille respondens dixit: Ecce video seniorem meum Adalberonem episcopaliter paratum ad missam, meq; vocantem ad se. At ille, festina, inquit, jussionem suam implere. Cui venienti ad se dixit ad eum, Ramberte dic Domino tuo Episcopo, mercedem à Domino accepturũ pro orationibus & eleemosynis, quas

* A. Ch. 923. Errat Bruschius qui Hiltinum 15. tantum menses præfuisse scribit, tot enim an. præfuit, non tamen integru.

* Burchard. 2. Sueviæ D. ob. 926. Cõtr. quo cognationum gradu S. Udalr. attigerit, nondum cognoscere potui

* Henrico Aucupi.

* Herrliche Präsentz.

* in. nimirum 924. ineunte, inde est in veteri Contr. edit. An. 924 S. Udalric. August. Episc. ordinatur. Corrigendus Ursperg. qui Udalricum Hiltino anno 925. successisse scripsit.

quas mihi fideliter transmisit, & hoc signum dicito illi, quod * Fortunatus & ego in proxima Cœna Domini Domino concedente cum illo chrisma sanctificabimus, & quod operatio hujus cryptæ est ruitura: ob hoc tamen non debet omittere, quin studeat in posterum stabiliter perpetrare.

* *Fortunati plures, hac opinor de Fortunato Pictaviensi Episcopo accipienda, quem Augustæ aliquando fuisse scripsit Paulus Diac. lib. 2. cap. 9. sive 13. Quod enim quidam nescio quem Fortunatum Augustanum Episcopum prodidere, ex Episcoporum catalogis probari non potest.*

Fratres quoque recordari moneto, quod sine vi & sua sponte, sedula & assidua oratione pro me laborare spoponderunt, & quod sic non fecerunt, & si hoc emendaturi non fuerint, sciant se esse de hoc in conspectu Domini rationem reddituros. Et tu quotidie unum pro me psalmum cantabis, sine cautela, & hoc te emendare monebo. Ipse verò Episcopus interim Regiis occupatus obsequiis cursum direxit ad curtem, ibiq; apud aulicos digno honore diu retentus, tandemq; requisita salubri licentia domum repedavit, opusq; cujus effectum sese cernere speravit, totum penitus dilapsum reperit ac subversum, secundum prædictam rationem præfati Ramberti. Tum verò cautioribus fundamentis positis, stabiliter perfecit.

CAPUT II.

Item de visione ejusdem Ramberti.

ALia autem vice cum in oppido Waringa vocitato primo mane consuetudinario more psalmodiam cum eodem Ramberto studuisset explere, idem frater cœpit reflexis oculis timidè moveri. Interrogatusq; ab eo respondebat dicens, ecce video seniorẽ meum Adalberonem eodem modo, sicut antea eum vidi præcipientem mihi, ut illi ministrem ad missàm. Qui statim surgens retractis foribus recessit de ecclesia, donec hæc visio finiretur. Aliam verò visionem, quam de multis fratribus in veritate dicentibus accidisse didicimus, oblivioni nos tradere non oportet. Quia cum religiosus vir die sancto paschæ ministerium sacramentorum studiosè perficere decertaret, multitudine clericorum adjuvante, & cuidam Heilrico presbytero cantore existente, apparuit dextera cum dexterâ Episcopi sacramenta sanctificans. Expleta verò missa, ille præfatus Heilricus sequens eum in cubiculum suum cecidit ad pedes ejus, & incautius quam debuisset in præsentia laicorum hanc visionem explanavit. Cui ille respondens dixit: Utilius tibi fuisset, ista reticere quam loqui. De hac verò responsione stupefactus recessit ab eo, & in * scena, quæ ante cubiculum ejus est sita, consedit, & statim oculi ejus

* *Porticu, lauben.*

ejus magna nimietate cœperunt lacrumas effundere, & in ea effusione permanſerunt, uſque dum in totum præſenti lumine privati ſunt.

Caput III.

De viſione ſancti Epiſcopi. Et de obitu regis. Et de Adalberone, & conſuetudine ſuæ ſervitutis.

Alio tempore in nocte antecedente diem ſanctum Cœnæ Domini quaſi in ſomnis audivit vocem ſibi loquentem, Udalrice Epiſcope, ſcias te hodie hoſpites eſſe ſuſcepturum. Et expergefactus à voce, qui eſſent illi hoſpites cœpit tractare. Cum autem dormiret, loquentis ſibi verba audivit, Orationes tuas & eleemoſynas tuas oculi Domini conſpexere, & ideò binis * anteceſſoribus tuis Fortunato & Adalberoni es commendatus, ut tibi hodie & poſthinc in iſtis ſacris ſollennitatibus ſacra myſteria celebranti aſſiſtant, & ea tecum benedicant.

* *Hoc verbum largo modo ſumendum videtur, cum nullus Fortunati nomine in Auguſtanorum Epiſcoporum catalogo extet; cæterum Pictavienſis ille Epiſcopus CCCC. circiter annis ante S. Udalricum vixit.*

Mane autem facto aliis, ſicut mos eſt, peractis miniſteriis, circumſtantibus miniſtrorum ordinibus, cum ſacramenta conſecraret, ipſe & quidam de circumſtantibus devotiores viderunt dexteram Domini cum eo ſacramenta conſecrare, & ſignum crucis imponere, quibus, quia per ſpiritum eos ſciebat, cum viaticum ab eo accepturi accederent, digitum ori ſuperpoſuit, ut de viſione tacerent, quibus etiam poſtea ad ſe vocatis, quæ ei in nocte dicta ſunt, ſecreto nunciavit, & præcepit, ut eo vivente neque viſa neq; ab eo ſecretè audita alicui manifeſtarent, ſi præſentem adhuc vitam habere voluiſſent.

Majoris etiam viſionis ſibimet ipſi manifeſtata miracula ſub ſilentio recondendum bonum eſſe non æſtimo. Quia quadam nocte, cum corpus lectulo ad dormiendum collocaſſet, vidit ſanctam Afram in magna formoſitate, pulchra tunica indutam atque ſuccinctam, ſtantem ante ipſum dicentemque ſibi, Surge & ſequere me. Et hæc dicens eduxit eum in campum, qui vulgò dicitur Lechfeld. Ibi enim ſanctum Petrum principem Apoſtolorum invenit cum multitudine magna Epiſcoporum & aliorum ſanctorum, & eorum, quos ille ante non videbat, & tum nutu Dei cognoſcebat bene, ſynodale colloquium cum eis facientem, & magna & innumerabilia diſponentem, * Arnolfumq; Ducem Bavariorum adhuc viventem, de deſtructione multorum monaſteriorum, quæ in beneficia laicorum diviſit, de multis ſanctis accuſatum legaliter judicantem, & enſes duos valdè * heriles,

** Otto Friſ. lib. 6. c. 18. ſimile illi elogium tribuit: Hic eſt Arnolf. qui eccleſias & monaſteria Bajoariæ crudeliter deſtruxit, ac poſſeſſiones earum militibus diſtribuit.* * Herlich.

les, unum cum capulo & alterum ſine capulo ſibi oſtendentem, & ſic loquentem, Dic regi Hainrico, ille enſis, qui eſt ſine capulo, ſignificat regem, qui ſine ** benedictione pontificali regnum tenebit, capulatus autem, qui benedictione divina regni tenebit gubernacula.

** *Friſing. lib. 6. cap. 18. & Gebhardus Epiſc in vita S. Udalric. enſe ſine capulo Arnolfum ducem ſignificatum exiſtimant, Ditmarus lib. 1. Henricum ipſum Aucupem, quod eſt utiq; verius, is enim Epiſcopalem unctionis benedictionem accipere neglexit. Hanc etiam explicat. ſecutus eſt Siffrid. Presbyt. epitom. lib. 1.*

Finita itaque ſynodo præfata, Dei martyr monſtravit illi loca caſtrorum, ubi poſtea Otto Rex adhuc manens regalem locutionem cum populis diverſarum provinciarum habuit, ubi Rex Perengarius de Longobardia & filius ejus Adalbertus cum multis Epiſcopis ſe præſentaverunt & ſuo Domino * ſubdiderunt. Indicavitque ei venturam ſupergreſſionem Ungarorum, & loca belli, & quamvis laborioſè, tamen victoriam Chriſtianis conceſſam eſſe nunciavit. Hac viſione peracta, reductum eum in lectulo collocatum dimiſit. Ipſe verò ad ſe reverſus cogitabat, reverenter in recordationem ſuam ducens illud illuſtris verbiſatoris rapti ad ſecreta tertii cœli dicentis, ſive in corpore, ſive extra corpus, & reliqua. Hæc verò viſio ab eo paucis prudentibus ac ſibi familiaribus manifeſtata eſt. Poſtea autem curtem regis adiens ſolito more ſervitio ejus ſubdebatur, uſque dum Rex Heinricus præſentem vitam * finiret. Ottoni itaque filio ejus in Regnum ſublimato, eandem quam patri ſedulitatem ſervitii & fidei firmitatem in cunctis impertiri ſtudebat. Tunc verò temporis habebat Epiſcopus Udalricus filium ſororis ſuæ Luitgardæ bonæ indolis, Adalberonem nomine, cuidam doctiſſimo Magiſtro Benedicto Monacho, ad erudiendum ſcientiam grammaticæ artis & aliorum librorum commendatum. Cumque ille ab eo in omnibus profectibus bonæ ſcientiæ & diſciplinæ doctus atque educatus in virile robur deveniſſet, ſtatim de ſchola exemptus, ab avunculo ſuo Epiſcopo Imperatori præſentatus, & in manus ejus miſericordiæ commendatus, regali ſervitio tam ſtudioſè atque decēter inſiſtebat, uſq; dum Imperatori ejus miniſterium in eccleſiaſticis & ſæcularibus bene placuiſſet. De hac pro certo ſedulitate ejus ſervitii quotidiani conceſſum eſt ejus avunculo ſancto Udalrico Epiſcopo, ut præfatus Adalbero in ejus vice itinera hoſtilia cum militia Epiſcopali in voluntatem Imperatoris perageret, & in curte Imperatoris ejus vice aſſiduitate ſervitii moraretur, ea videlicet cauſſa, ut præfato præſuli Dei ſervitio,

* *Berengarius Rex una cum filio ſe Ottoni Auguſta dedidit an. 951. Contract. Witich. Ditmar. & alii.*

* *An. 936.*

tio, & custodiæ gregis commendati, & utilitatibus ecclesiæ, & orationibus, & eleemosynis secundum suum desiderium immorari licuisset. Ille verò quantum sæcularibus curis se absolutiorem esse persensit, tantum se ipsum in Dei voluntate facere nitebatur obligatiorem: Cursus scilicet quotidianus cum * matriculariis in choro ejusdem matriculæ ab eo cautè observabatur, quandocumq; ei domi manendum aliæ occupationes consenserunt. Insuper autem unum cursum in honore sanctæ Mariæ genetricis Dei, & alterum de sancta Cruce, tertium de omnibus sanctis, & alios psalmos plurimos, tumq; psalterium omni die explere solitus erat, nisi si eum impediret aliqua inevitabilis necessitas. Missas autem ** tres vel duas aut unam, secundum spatium temporis, cantare quotidiè non desiit, si infirmitas corporis aut aliquod studium bonum ei non subtraxit.

** Matricularii clerici matricæ ecclesiæ.*

** *Liberum olim erat sacerdotibus, quot vellent una die missas celebrare, quod ex Valafrido colligas c. 21. & fortassis ex D. Leonis etiam ep. 79. ad Dioscor. c. 2. Concil. verò Salegunstad. cui Bruno episc. August. interfuit an. 1023. constituit cap. 5. ne quis trium numerum excederet, Alex. 2. Pont. qui obiit an. 1073. cap. Sufficit, de consecr. D. 1 ad unam revocavit. Etsi adhuc quoque aliquot casus, quibus duas celebrare licet, excepti.*

Multis temporibus carne abstinuit, sed tamen aliis cum eo manducantibus abundanter donavit. In quotidianis refectionibus quando cum suis ad mensam sedebat, prima appositio panum atque ciborum, ex maxima parte per aliquem clericum, cui hæc commendata sunt, pauperibus dividebatur: exceptis his mancis atque debilibus, qui in grabatulis & in lectulis & in scamellis ambulantes, & in sperulatis lectulis, quotidianum victum in ejus præsentia acceperunt de optimis escis & potibus. Aliorum * autem nemo qui in sua præsentia, sive notus fuisset, sive ignotus, cibum sumpserunt, esuriens aut sitiens recedebat, nisi aliquando incuria aut tenacia ministrorum contigisset contra Episcopi voluntatem. Hospites autem cum ad eum devenissent, tripudio & tanta hilaritate vultus & animi suscepti sunt & in omnibus procurati, veluti eis optimè conveniebat, sciens in eis Christum se suscepisse, illo dicente, hospes fui & suscepistis me. * Vasalli autem Imperatoris ab eo pergentes, vel ad eum redeuntes, summo honore suscepti & in tantum sunt opulentati, ut in nullo eos aut jumenta eorum ulla indigentia fatigaret, acceptisq; secum stipendiis itineris eorum necessariis, læti ab eo redirent. Monachos autem atque clericos & sanctimoniales eum visitantes more filiorum amavit, & spiritualibus eos atque corporalibus escis abundanter recreavit, & cum illo manere concessit, quamdiu eorum voluntati complacuit, & congruo tempore in omnibus hilaratos ire dimisit. Clericos autem suos ex familia, vel libe-

** etiam.*

** Al. lectio habet, Vasalli autem ejus in propria ab eo.*

liberos mediocres vel nobiliores, summa diligentia nutrire & docere præcepit, & quoscumque inter eos honore dignos cognovit, ministeriis & congruis beneficiis ditiores fecit. Laici autem suæ dominationi subjecti, semper cum eo omni honore & lætitia commorabantur, nullam deceptionis fraudem ab illo fieri timentes, sed firmiter credentes atque certe scientes, quidquid eis promiserat, hoc Domino annuente compendiosè perfecerat. De familia autem ei commissa quicumque ante eum venerat se exclamando injustè esse oppressum vel exspoliatum, aut aliquo modo injuriatum de Domino proprio, cui in beneficium concessus erat, sive de conservo ejus, vel de alio aliquo, ad rationem ejus cautè auscultavit, & ubi cognovit injustè contra eum factum fuisse, firmiter confestim præcepit, ut iniquitas ei facta citò emendaretur, & non omisit, donec perficeretur. Legitimum verò jus totius familiæ, quo pro antecessoribus suis utebatur, firmiter eam tenere concessit, & nullius potestatis hominem sub suo regimine degentem hoc ei tollere permisit; & non nisi rectum censum de omnibus locis aliquem suorum ministrorum ab ea exigere non consensit. Otio inani nullo tempore animum suum subjacere patiebatur, nisi aliquid utilitatis excogitaret, aut perpetraret, sive de ecclesia, quam undique dilapsam invenit, vel de ejus ornatu, vel de paraturis altarium & clericorum, & de disciplina canonicorum & de schola, & de sustentatione & salvatione familiæ, & qualiter civitatem, quam ineptis valliculis & lignis putridis circumdatam invenit, muris cingere valuisset, quia in his temporibus Ungarorum sævitia in istis provinciis more dæmoniorum grassabatur. Hæc verò omnia cum exterius suorum fidelium consultu pertractaret, æstu tamen interius divini amoris succensus, vigiliis & orationibus & jejuniis & eleemosynis Deo se sociare studiosissimè festinabat, semper cuti suæ laneum apponens vestimentum, & regulam sequens monachorum. Post completorium nunquam propter ullius hominis petitionem escam vel potum, delectationi corporis suæ consentiens sumpsit. In mollitia plumatii non dormivit, sed * psiathio & sago aut tapetiis suppositis requievit. In nocte primum sonante signo surrexit, & prædictos cursus maxima cautela complevit.

* ψίαθος storea teges, utitur psiathii vocabulo Cassian. de gastrimarg. c. 35.

Caput IV.

Qualiter quadragesimæ tempus celebraret, & tempus indulgentiæ, diemq; Cœnæ Domini, & deinde usque ad finem Paschalis hebdomadæ.

Tempus verò quadragesimæ quanta devotione celebraret, sermo mihi non sufficit ad narrandum, sed tamen ea, quæ vidimus, non decet nobis in totum omittere. Matutinis namque laudi-

laudibus expletis, aurora diei prima illucescente aliis orationibus expletis psallere psalterium cœpit, quo expleto & letania expleta, aliis orationibus firmiter insistebat, usque dum signum ad vigilias defunctorum sonaret, quo audito statim surrexit, & cum fratribus vigiliam celebravit & primam: prima verò expleta fratribus solito more crucem portantibus, ipse remanens in ecclesia codiculum breviatum ex psalmis cum aliis orationibus interim decantavit, usque dum fratres cum cruce redirent, & missam sacrificationis celebrare cœpissent, ipse primum devotè Deo sacrificium offerens, manum sacerdotis humiliter osculans. Expleta verò missa, tertiam cum fratribus explevit, fratribus verò ad capitulum pergentibus, ipse solito more in ecclesia remansit, donec signum ad sextam sonaret. Sexta autem hora expleta altaria circuibat cum venia, cantans Miserere mei Deus, & de profundis, tunc demum ad cubiculum rediit ad lavandam faciem suam & ad missam se præparandum. Missarum autem celebrationibus expletis & vesperis decantatis, ad hospitiolum pauperum pervenit, & XII. pauperum pedes lavit, & unicuique eorum de urceolo pretium unius denarii donavit. Inde rediens ad mensam pransurus consedit, ibi lectio non defuit, nec prædictorum pauperum multitudo copiosa: apposita cum gaudio sumpsit, & cum eo manentibus maxima hilaritate distribuit, recordans illud Apostoli, Hilarem enim datorem diligit Deus. Unicuique enim præbebat, quod eum libentissimè sumere æstimabat. Cibo vero consumpto, & omnibus cum eo commorantibus lætificatis, congruo tempore completorium recitavit, insuper aliis orationibus peractis secreta cubiculi cum silentio repetivit, & omne colloquium, nisi cum Deo & sanctis ejus, usque ad alterius diei primam peractam omninò devitavit. Hoc modo dies quadragesimæ explevit, usque in diem indulgentiæ, quem dicunt Pascha Palmarum, eo die mane diluculo ad sanctam * Afram veniebat, si in præterita nocte ibi non manebat, missam de sancta Trinitate cantabat, & ramos palmarum diversarumque frondium benedicebat, evangelioque & crucibus & ** fanonibus, & cum effigie sedentis Domini super asinum, cum clericis & multitudine populi ramos palmarum in manibus portantis, & cum cantationibus ad honorem ejusdem diei compositis, & cum magno decore pergebat, usque ad collem, qui dicitur Perleich, ibique obviam ei veniebat chorus canonicorum cum pulchritudine magna & cum civibus, qui in civitate remanserant, & qui de oppidis circumjacentibus ipsis se jungere voluerunt, ibi ad imitandum humilitatem puerorum, cæterorumque populorum, ramis palmarum & vestimentis suis viam sternentium. Iis expletis vir sanctus congruentissimam admo-

* *Ecclesia S. Afræ ea, quæ nunc vulgò S. Udalrici, cœnobitis SS. Udalrici & Afræ dicitur, urbe tunc non comprehendebatur.*

** *Fanones vexilla.*

admonitionem de passione Domini ad omnes fecit, eousq; sæpe, ut ille fleret, fletuque suo multos flere fecisset. Admonitione peracta omnes simul Deum laudantes ad ecclesiam matriculam pervenerunt, ibique missam cum eo celebraverunt, & inde omnes in sua redierunt. Postea autem his tribus diebus contiguis synodale colloquium habere consuevit, eo quod * canones bis in anno Episcoporum concilia fieri præcipiunt, unum xv. K. Octobr. & aliud quarta hebdomada post pascha, hoc in isto tempore perficere decrevit, ne in antea ei aliquod obstaculum illud perficiendum impedimentum faceret, & ut in Cœna Domini cum eadem multitudine clericorum & populi plenius & honorificentius chrisma & oleum sanctificaretur. Eo verò die hora tertia omnes clerici sollennissimis paraturis induti venerunt in ecclesiam, & ipse suo more gloriosissimè ad Dei servitium paratus, cum eis sacrum mysterium agere devotissimè cœpit, perlectoq; Evangelio, & admonitione facta ad populum, & confessione populi accepta, indulgentiam humilimè eis fecit, & tota synodo oblationem offerente secundum ordinem, cautissimè implevit usq; ad benedictionem chrismatis & olei, hoc fecit magna reverentia sibi apportari, cum crucibus & cum pueris portantibus sub palliolo occultatis, & cereis, cum versibus ad hoc ministerium compositis formosissimè decantatis, & cum processione xii. presbyterorum, qui cum eo usq; in finem missæ in suo ministerio perseverare debuerunt. Rite autem sibi allato, humilimè suscepit, & totam synodum rogavit, ut quando ille crucem benedicendo super illud faceret, & ipsi cum eisdem presbyteris qui in processione erant & sibi assistebant, benedicere non desisterent, cæterumq; populum Pater noster cum magna humilitate decantare rogavit. Quo benedicto, & populo sacro viatico recreato, vesperaq; expleta, ad sacrarium venit chrisma & oleum clericis dispensandum. His dispensatis, ad hospitium pauperum venit, & eis solito more ministravit. Inde autem in ecclesiam ambulavit, & ante sacrarium venit, ibiq; à camerario allatis vestibus novis, xii. pauperes vestivit, & acervulũ aceoli aliis dispensavit, & eo die nullum ab eo vacuum abire dimisit, quamvis eorum multitudo magna adesset. Postea ad cibum venit, cibatisq; omnibus cum eo manentibus, exemplo Domini pedes discipulorum suorum lavare cœpit. Lavationeq; cum antiphonis congruentibus & versibus & lectionibus decentissimè peracta, pocula optima in suis cellariis recondita cum magna charitate & humilitate sufficienter porrexit, & completorio expleto, membra in Dei servitio fatigata quieti lectuli commendavit. Die autẽ parasceve horis secundum ordinem cautè expletis, omissis aliis cursibus sicuti in Cœna Domini, nisi ad eundem diem pertinentibus, mane diluculo

** Distinct. 18 c. 4 primum post tertiam hebdomadam Paschæ, ut in quarta compleatur: Secundum idibus Octobr. apparet itaq; hic 15 K. Octob. scriptũ pro 15 die Oct. quam phrasim etiam aliàs in scriptoribus parum latinus est observare.*

psalterium explere festinavit, & sacro Dei ministerio perpetrato, populoque sacro Christi corpore saginato, & consuetudinario more quod remanserat sepulto, iterum inter ecclesias ambulando psalterium explevit decantando, & vespertina hora sine mensa atque mensalibus in cubiculo suo pane & cervisia se recreare cœpit, & unicuiq; qui secum erant panem & cervisiam juxta eorum voluntatem exhibere præcepit. Sanctissimo autem sabbati die expletis nocturnis officiis, & amando psalterio perlecto, præparatum sibi balneum intravit, quo nunquam uti solebat eo tempore, nisi in sabbato ante quadragesimam, & in media quadragesima, & eo die. Lavatione autem corporis peracta,& præparatione vestimentorum induta,ad sacrum officium sollenniter se præparavit, & totum clerum hora diei nona cum eo paratum esse destinavit, statimq; perlecta trina letania, cereoque sanctificato, lectionibusq; & tractis consummatis, cum quina letania & cum omni honore ad baptismum consecrandum ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ perrexit,baptizatisque ibi ab eo tribus pueris cum septena letania regressus est in sacrarium ad missam se præparandum, clero interim psallente in choro. Missarum verò solenniis sollenniter cum vespera peractis, corporeque Christi dispensato, & sacris vestibus depositis, eo die mensa apposita ad refectionem cum magna multitudine consedit, & omnibus abundanter refectis cum gaudio ad mansiunculas redire permisit. Desiderantissimo atque sanctissimo Paschali die adveniente, post primam intravit ecclesiam sancti * Ambrosii, ubi die parasceve corpus Christi superposito lapide collocavit,ibique cum paucis clericis missam de sancta Trinitate explevit: expleta autem missa clerum interim congregatum in * scena juxta eandem ecclesiam sitam sollennissimis vestibus indutum antecessit, secum portato corpore Christi & Evangelio & cereis & incenso, & cum congrua salutatione versuum à pueris decantata per atrium perrexit ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ,ibiq; tertiam decantavit, indeq; cum antiphonis ad honorem hujus diei congruentissimè compositis, ad * tuomum formosissima processione, binis & binis secundum ordinem simul ambulantibus missam celebraturus pervenerat; missa itaque devotissimè religiosissimeque decantata, cunctisq; sacramenta Christi accipientibus & in sua revertentibus, ille ad cibum accessit, ibi mensas tres omni decore præparatas invenit, unam cui ille cum quibus volebat adsedere solebat,& aliam * matriculis, * tertiam congregationi sanctæ Afræ. Sanctificato itaque cibo, carnes agni & particulas lardi inter missarum sollennia benedicti omnibus dispensavit, & tunc demũ cibum cum eis omni gaudio sumpsit. Tempore enim statuto symphoniaci venerunt, quorum

* *Hujus ecclesiæ memoria quod sciam alia nulla superest, videtur stetisse prope cathedralem,*

* *Porticu.*

* *Superscriptum erat, ad summũ, Germanicum scilicet cathedralis ecclesiæ nomẽ respexit, thuom.*

* *Hoc est Clero ecclesiæ cathedralis.*

* *Clerici regulares id temporis ecclesiam S. Afræ, quæ nunc S. Udalrici est, obtinebant.*

rum tam copiosa multitudo fuit, ut pæne intercapedinem aulæ secundum ordinem stando implevissent, & tres modos symphonizando perfecerunt. His ita gaudiis multiplicatis, canonici præcipiente Episcopo charitatem accipientes & rogantes, unum responsorium de resurrectione Domini interim decantaverunt. Et hac charitate expleta, ad alteram mensam congregatio sanctæ Afræ similiter fecit. Appropinquante verò vespera, ille sibi & secum sedentibus lætanter pocula porrigere præcepit, & tertiam charitatem omnes charitativè bibere rogavit, acceptaque ea charitate, tertium responsorium omnis clerus simul cum lætitia decantavit. Quo decantato, hymnum decantando canonici surrexerunt, ut aptè præparati ad vesperam devenire potuissent. Vespera autem peracta, Episcopus cum hospitibus & militibus ad suam ædem omnes exhilarandos revertebatur. Manè verò, quod est die lunæ, clerus totus ad sanctam Afram congregabatur, ut Episcopum venientem formosissimis paraturis indutus honorificè suscepisset, quia ejus consuetudo erat, ut eo die ibi sacrarum solenniis missarum Deo militaret, & post peracta sacrarum missarum sollennia multitudinem populi illuc congregati, sacro chrismate confirmaret: Et his ita peractis ad civitatem rediit, & ibi totam paschalem hebdomadam devotissimè celebravit.

Caput V.

Qualiter per loca sua pergere consuetus esset.

Finita paschali sollennitate, cū alicujus rei necessitas poposcisset, ut ad alia loca vel ad monasteria pertinentia ad Episcopatum legitimè pergere debuisset, * Vuhtinwanc, Staphense, Fauces, Wissintesteiga, Hewibach, quæ nunquam in beneficium laicorum concessit, nisi de exterioribus locis ad eadem monasteria pertinentibus alicui de isto pago, in quo monasterium situm est, concessisset, ut ibi advocatum monasterii habere potuisset, ut ecclesiasticæ ab eo res defenderentur, sed ad suam potestatem optima quæque detinuit, ea videlicet caussa, ut facultatem ea visitandi & ibi manendi, & quæ necessaria erant corrigendi in stipendiis habuisset. Sedebat itaque in solio super carpentum composito de humerulis plaustri in ferro pendente, & cum eo unus clericus de capellanis ejus, qui cum eo totos dies psalmos decantasset. Non ideò quando inprimis tali modo pergere cœpit, * nisi adhuc caballicare potuisset, sed ut à populis sequestraretur, ne à cantatione psalmorum eorum colloquiis ineptis impediretur. Comitari verò semper cum illo aliquos suos presbyteros prudentissimos, & de capellanis tantum, ut quotidie servitium Dei decorè perficere potuisset, præcepit. Similiter

* *Al. Staphense, Wissintesteigia, Hobbibach, Fauces, Suichwanc, vel Fuichwanc. Al. Staphense, Wisintesteiga, Hobisbach, Fauces, Suichwanc.*

* *Nisi pro quod non.*

& de vasallis suis semper secum aliquos sapientissimos habere voluit, si ei aliquod negocium de ecclesiasticis rebus vel sæcularibus ad tractandum devenisset, ut eorum consilio cautè tractare & regere semper paratus esset. Fuerunt etiam electi de familia semper, qui trahentibus bubus ductores fuissent, & eum ante & retro ad dexteram & ad lævam cautè observassent, quibus ille quotidie tantam annonæ copiam per se ipsum & per ministros ejus dari fecit in præsentia ejus, ut triplici numero virorum sufficere potuisset. Amantissimus quoq; comitatus pauperum semper cum eo inter sua loca ibat, qui virtutem caballicandi habebant, in cautissimis ambulatoribus pergebant, alii autem his vehiculis, in quibus soliti erant pergere, cum carpentis episcopalia ministeria portantibus perrexerunt, quorum * verò mansiunculas & totas procurationes ipse per aliquem suorum fidelium quotidiè cautè disposuit. Nunquam verò in aliquo prædictorum monasteriorum otiosus manebat, nisi in ædificiis ecclesiæ, vel claustrorum, vel aliorum ædificiorum, vel murorum antea præparatis & collectis supellectilibus laborasset: vitam verò in eodem monasterio Deo militantium monachorum sive canonicorum & stipendia eorum omninò regere & componere studuit, & jus familiæ dissolvere omnimodò non concessit. Dona etiam sancti Spiritus tradere, ubi necessitas fuit, cum confirmatione chrismatis non omisit.

* *Abundat.*

Caput VI.

Qualiter diœcesim visitavit.

GRatum autem & necessarium iter populis, cum * quarto anno secundum constitutionem canonum ministerium suum adimplendum, caussâ regendi & prædicandi atque confirmandi diœcesim sibi commissam visitare decrevisset, eodem modo, sicut superius diximus, in solio carpenti superposito sedebat, psalmosq; solito more decantabat, eunuchum illum imitans, qui legens Esaiam Prophetam super currum suum sedens per viam pergebat, cui præcipiente Spiritu sancto Philippus adjunctus est, qui ab eo prædicatus & baptisatus fidem sanctæ Trinitatis accepit, æstimans pro certo quantum se colloquiis humanis subtraxisset, ut tantum se divinis propinquiorem facere potuisset. Ad loca autem illa cum pervenisset, ubi concilia sua denunciata fuerant, cum Evangelio & aqua benedicta & sonantibus campanis & tanta honorificentia susceptus est, quantum illis, qui ibi congregati sunt, virtus suppetebat. Statim verò missâ celebratâ in concilio considens populum ante se vocari fecit, prudentioresq; & veraciores sacramento interrogare præcepit, quæ in illa parochia emendatione digna fuissent, & contra jura Christianitatis perpetrata peccata, ut ei veraci relatu nota fierent

* *Fort. quoque, pro unoquoque, Canones enim diœceses annuè ab Episcopis visitari volunt. 10. q. 1 c. 9. & 10. Capitula etiam Caroli M. & Ludov. Pii consentiunt lib. 7. cap. 360.*

fierent facta. Ut autem ab eis aliqua normam rectitudinis supergredientia cognita audivit, sine perceptione personarum, secundum judicium clericorum ad tramitem rectitudinis, quantum omnipotente DEO juvante potuit, retrahere festinavit, & malè pullulata surcula vitiorum falcastro verbi DEI studiosissimè resecare, ne virgulta malorum germinum segetem Christi sibi commissam suffocare licentiam habuissent, & morbis vitiorum aptissima fomenta emendationum opposuit, sed tamen secundum Verbum Dei dicentis, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Ea verò quæ difficilia & insuperabilia ministris suis esse ab eis comperit, in præsentia sui omnium cum eo manentium adjutorio, percauta directione finiri contendit. Quæ autem ab eis sine obtrectatione aliorum in statum rectitudinis converti persensit, eorum regimini perficiendum firmiter commendavit. Ille autem sequens regulam sui ministerii, Spiritus sancti donum populo ad hoc illuc congregato, sacræ unctionis confirmationem studuit imponere. Si autem his adhuc imperfectis nox solito more subrepens advenit, ne aliqua pars ovium sibi commissarum detrimento privationis cœlestis doni gravaretur, incensis luminaribus in Nomine Domini cœpta perficere decertavit. Interdum autem cum de refragatoribus justitiæ tanta contentio excrevisset, ut decedente die tenebræ noctis funderentur in mundo, ne pro eo concilia inibi ventilata remanerent incorrecta, luminibus incensis regulas Canonicas legere præcepit, ut seris justitiæ ora refragatorum opilarentur, & justis judiciis omnia in Dei voluntate consummarentur. Cum autem completo concilio vel confirmatione ad mansiunculas rediit, corpus reficiendum non prius prandium gustavit, quam pauperibus eleemosynæ ab eo clerico, cui illa obedientia erat commendata, erogabantur. Debilibus autem cum eo advenientibus in sua præsentia collocatis, abundantem refectionem apponi præcepit. In quibusdam autem diebus capitula cum clericis habere disposuit in his locis, ubi hæc aptissimè fieri archipresbyteri putaverunt, & ubi eum ab aliis mundanis conciliis absolutiorem esse arbitrabantur. Congregatis ante se clericis, archipresbyteros & decanos, & optimos quos inter eos invenire potuit, cautè interrogavit, qualiter quotidianum Dei servitium ab eis impleretur, & qualiter illis populus subjectus ex eis regeretur in studio prædicandi docendiq;, quantaq; cautela infantes baptizarentur, infirmi visitarentur & ungerentur, defunctorum etiam corpora quanta compassione sepulturis traderentur, qualiter de decimis & oblationibus fidelium pauperes & debiles recrearentur, viduis & orphanis in universis necessitatibus subvenirent, quantoque studio in hospi-

tibus & advenis Christo ministrarent: Si subintroductas mulieres secum habuissent, & inde crimen suspicionis inciderent, si cum canibus vel accipitribus venationes sequerentur, si tabernas caussa edendi vel bibendi ingrederentur, si turpes jocos in usu haberent, si ebrietates & commessationes supra modum amarent, si rixis & contentionibus & æmulationibus deservirent, si nuptiis sæcularibus interessent, vel si aliqui eorum ministeria indecentia in consuetudine haberent, si per Calendas more antecessorum suorum ad loca statuta convenirent, ibiq; solitas orationes explerent, suasq; ecclesias ad tempus revilerent, si obedientiam eorum magistris præbuissent, & in toto suo ministerio devoti & apti manere studuissent. Responsione autem de interrogatis facta, & ratione veritatis percepta, stantibus in rectitudine dulcissimæ consolationis gratia gratificavit, & ut deinceps à normula justitiæ ne deviarent suavi colloquio admonuit, errones autem per devia incedentes fratres, dignis terruit correptionibus, & ut postea consueta vitia omitterent, præcepit.

CAPUT VII.

De confirmatione Ecclesiarum.

HOrum autem, qui in suo episcopatu proprietates habebant, quisquis religiosorum propter amorem Christi ecclesiam componere cupiebat, & cum concessa licentia ab eodem sancto Episcopo eam ædificaverat, consecrationemque habili tempore ab eo fieri flagitavit, aptissimè uniuscujusque petitioni præbuit assensum, si confestim ille consecratæ ecclesiæ legitimam dotem in terris & mancipiis in manum ejus celsitudinis dare non differret, in conspectu civium suorum & testium veridicorum, ne postea gestæ rei veritas offuscaretur, ea etiam ratione, ut aliis circumjacentibus ecclesiis jura earum in nullis rebus propter illam novam minuerentur. Consecrationeque peracta, doteque contradita, comprobato illic presbytero altaris procurationem commendavit, & ecclesiæ advocationem firmiter legitimo heredi * panno imposito commendavit. Alicujus oblationem muneris non exposcebat, nisi presbyter ejusdem ecclesiæ aliquid propter honorem suum, & bonam voluntatem suam sponte eum accipere impetraret.

* *Observa ritum tradendæ advocationis ecclesiæ.*

CAPUT VIII.

Qualiter in Albegovve ecclesiam consecravit.*

* *Vulgò Algoja Algem.*

JESU verò quodam tempore præceptis obediendo, cum in pago Albegowe nominatum ministerii sui officium implere decrevisset, venerunt quidam homines de eodem pago ad eum lamen-

lamentando dicentes, Patres nostri in sua proprietate, quam nobis reliquêre, de lapidibus & cæmento & lignis ædiculam construxerunt, quam DEO & sanctis ejus dedicari voluerunt, & ut ipsi ibi sacrorum officiorum celebrationem audire meruissent, quia locus iste in magna vastitate eremi est situs, sed propter difficultatem viæ & pauperiem substantiæ eorum, nunquam Episcopum ad consecrandam præfatam ædiculam introducere potuerunt. His auditis Dei Servus hilari vultu dicebat, potestis nunc ad tempus, quæ consecrationi ecclesiæ sunt necessaria, acquirere? Qui amicorum consolationibus freti responderunt, possumus. Quibus ille infit, Cautum mihi viæ ductorem dimittendo antecedite, & quæ sunt ordinanda ordinate, ecce vestræ subveniendum necessitati illic perveniam, & DEO juvante ecclesiam consecrabo. Die verò altera consecratione peracta, cives ipsi secundum suam facultatem munera offerentes ante eum veniebant, quæ videns subridens dicebat, non propter amorem alicujus muneris, sed ut vestræ necessitati consulerem, & servitium Dei in hoc loco multiplicaretur, huc veni, hæc nobis oblata vestræ utilitati servantes & in DEI servitio crescentes, manete in pace. Hæc dicens recessit, & de scrupulo viæ nullam nisi quasi lætando querimoniam fecit.

CAPUT IX.

De multiplici ejus admonitione; & de ratione octo vitiorum, & de timore in die judicii, & de consolatione justorum.

HIS verò bonorum operum studiis insistens, omnes apud eum commanentes exhortatione benignissima spiritualiter recreavit, docens non solùm in verbis, sed etiam in operationibus, ut uniusquisq; Dominum ex omnibus viribus perfectè diligeret, & ejus amori nihil præferret, & proximum tanquam seipsum, patrem & matrem honoraret, insuper omnes bonæ voluntatis homines, de quibus angelica canit multitudo dicens: Et in terra Pax hominibus bonæ voluntatis; malignis autem in omnibus eorum malis actibus resistere secundum sanctum prophetam David dicentem, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Quod quisque sibi noluisset, alteri non faceret, ecclesias Dei cum devotione mentis & humilitate, & cum oblationibus crebrò visitaret, ibiq; cum effusione lacrymarum & pro remissione peccatorum suorum, & pro omnibus justis suis necessitatibus DEUM flagitare satageret, inimicis insuper indulgentiam postulare monebat, secundum orationem dominicam dicentem: Dimitte nobis

debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & secundum Evangelium, sic & Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, & iterum, dimittite & dimittemini. Decimas omnium laborum suorum Domino & sanctis ejus, ecclesiisq; quibus sunt terminatæ, ne reatum Cain fratricidæ inciderent, cum magna cautela præsentare festinarent, dominicas etiam dies & cæteras solemnitates in anno, non solùm in abstinentia servilium operum, sed & omnium vitiorum devotissimè venerari monuit; Eucharistiam quemque assidue accipere, atque ante acceptionem purgatum se exhibere, & post acceptionem mundum se custodire certaret. Dies quadragesimæ cæteraque jejunia antiquitus constituta, & noviter cum consensu inventa, omni monuit devotione ab omnibus custodiri, abnegationem sui facere & Christi vestigia sequi, corpus castigare, delitias non amare, esurientes & sitientes escis & poculis recreare, nudis vestimenta præbere, infirmos & in angustiis constitutos visitare, egenis & vagis mansiunculas concedere, & quæ sunt necessària propter amorem Christi præbere, pupillos & viduas in tribulationibus visitare, atque in cunctis eorum necessitatibus subvenire, malitias in corde non retinere, & verbis aliquem ad iracundiam non provocare, iram deponere, vindictamque Domino concedere, nulli malum pro malo reddere, nec aliqua læsione exacerbare, maledicentes se non remaledicere, sed magis benedicere, & persequutionem pro justitia sustinere, discordantes & inimicitias inter se habentes ad unanimitatis concordiam revocare, Deo resistentibus resistere, & sibi cum fide militantibus juvamina præbere, nullo octo vitiorum principalium, quæ omne genus hominum infestant, scandalo laqueari. Quærentibus autem, quæ essent octo vitia principalia, respondit non solùm illis, sed & his, qui adhuc in hæsitatione manent, quæ sint octo vitia, dicens: * Primum est gastrimargia, hoc est, ventris ingluvies, cum sua prole commessatione & ebrietate: Secundum est fornicatio, cum sua prole turpiloquio, scurrilitate, ludicris, quæ etiam sunt stultiloquia: Tertium est philargyria, hoc est, avaritia sive amor pecuniæ cum sua prole, mendacio, fraudatione, furto, perjurio, turpis lucri appetitu, falso testimonio, violentia, inhumanitate, voracitate ac rapacitate: Quartum ira cum sua prole, homicidio, clamore & indignatione: Quintum tristitia cum sua prole, rancore, pusillanimitate, amaritudine, desperatione: Sextum accidia cum sua prole, otiositate, somnolentia, importunitate, inquietudine, pervagatione, instabilitate mentis & corporis, verbositate & curiositate: Septimum cenodoxia, hoc est, vana gloria cum sua prole, contentione, hæresi, jactantia ac præsumptione novitatum: Octavum superbia cum sua prole, contem-

** Hæc principalium vitiorum divisio etiam Cassiano & quibusdam aliis placuit.*

contemptu, invidia, inobedientia, blaſphemia, murmuratione, detractione, inimicitia. Beatum verò dicebat, qui in iſtis vitiorum pedicis non offendebat. Octo verò notiſſimas beatitudines à Deo in Evangelio enumeratas, auribus cordis cautè percipere, & intimis cogitationibus firmiter inſerere, ut in tempore tentationis malignis ſpiritibus eas evellere virtus non concedatur, ſed unusquiſque ad ſpem cœleſtium deſideriorum eorum conſolationibus ſublevetur, agno verò omnipotentis Dei Chriſto tollenti crimina mundi ſemper die noctuque multiplices laudes & gratias totis deſideriis & omnibus viribus referre, quia dignus eſt ſua incarnatione & nativitate, & baptiſmo, & crucifixione, & ſepultura, & reſurrectione, & aſcenſione ſolvere ſignacula ſeptem libri ſignati, in viſione ſancto Joanni Apoſtolo in Pathmos inſula oſtenſi. Intentè autem & ſubnixè omnium in commune benevolentiam poſtulavit: Si qui eſſent, qui in ſemet ipſis ſegetem aliquarum virtutum excreviſſe ſentirent, non ſuis meritis, ſed omnipotentis Dei miſericordiæ applicarent, ne ſubitò jactantiæ grandine in eis necaretur, ſed tempeſtiva maturitate, protegente Spiritu ſancto, in horreis Chriſti collocaretur. Os à malo vel pravo eloquio cuſtodire, lectiones ſanctas libenter audire, mala ſua præterita cùm gemitu & lacrymis quotidie in oratione Deo confiteri & deinceps emendare, deſideria carnis non perficere, voluntatem propriam frangere, ſacerdotum præceptis obedire, etiamſi ipſi, quod abſit, aliter agant, eos imitantes, de quibus Dominus dicit: Dicunt enim, & non faciunt. Caſtitatem amare monuit, nullum odire, invidiam & zelum non habere, contentiones non colere, elationem odire, venerari ſeniores, diligere juniores, timorem Domini in corde & animo ſine intermiſſione habere, credere oculos Domini omnia videre, & aures ejus omnia audire, pſalmiſta dicente: Ecce oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum, vultus autem Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Diem verò obitus ſui & diem extremi judicii, in quo dicturus eſt Dominus his, qui eum recreare & veſtire & viſitare in ſuis pauperibus quotidie feſtinant, qui ab auditione mala non timebunt, illud: Venite benedicti Patris mei, &c. Illis autem hæc negligentibus, & Deo in ſuis membris non miniſtrantibus: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis ejus, ante oculos ſemper ſuſpectam & timidam habere, & pœnas maledictis præparatas oculis mentis ſæpiſſimè intueri, & locum peſſimum, qui ſemper eſt ſine refrigerio, & ſine ſplendore, & ſine dulcedine, & erit ſine fine, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, ubi fletus & ſtridor dentium ſine intermiſſione ſemper auditur, ubi urens flamma machinationibus diaboli ſemper renovabitur,

bitur, ubi consolationis spes omninò non habetur, sed de hora in horam tristitia augetur, quia finem manendi invenire non possunt, sed cum his, quibus in hoc sæculo ministravere, in angustiis sine fine perseverant. Dei autem benedictis & in ejus dextera collocatis quanta gaudia atque tripudia maneant, semper, quantum humanis mentibus possibile est, cogitare oportet, de quibus scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se, ubi hymnidici angelorum chori inenarrabili claritate fulgebunt, ubi celsitudo patriarcharum digno honore remunerata gaudebit, ubi verax prophetarum ordo, prophetiis suis in toto expletis, Deo gratias agere non cessat, ubi judex Apostolorum chorus accepta ante promissa mercede perenniter exultabit, ubi martyres palma martyrii eorum coronati, consolatione perfruuntur æterna, ubi confessores præmiis suis multiplicatis in Dei laudibus perseverant, ubi virgines centesimi fructus retributione abundant, & viduæ sexagesimi fructus restitutione honorantur, ubi monachi ex resignatione sæcularium omnium, cum esurientibus justitiam Dei expletis eorum desideriis satiati, Dei laudibus insistere non cessabunt, ubi pœnitentes depositis delictorum suorum oneribus sine fine Deum laudantes congaudent, ubi pueri agnum in albis sequentes sub throno Angelis concordantes Deum laudare cantando non cessant, ubi gloriosissima virgo Dei genitrix Maria, super choros Angelorum exaltata, inæstimabili claritate & formositate omnes hilarans conspicitur, ubi justi sicut sol fulgebunt, & omnes sancti creatorem suum & omnium creaturarum, in sua claritate facie ad faciem gaudendo videbunt, ab eis auferentem omnem metum & omnem mœrorem & tristitiam atque omnem adversitatem. In illo regno lux solis & lunæ & stellarum non est necessaria, fames & sitis nulli nocebunt, frigus vel æstus nullum fatigabunt, infirmitas & dolor nulli adveniunt, venturæ senectutis miseria non timetur, sed sicut in die judicii corpora mortuorum in mensura ætatis plenitudinis Christi resurgent, in ea possibilitate & pulchritudine permanebunt. Nuptiæ ibi non celebrabuntur, & progenies hominum postea non multiplicabitur, sed completus numerus justorum non minuitur, sed sine fine in gaudio servabitur, insidias diaboli ultra non timet, indulgentia peccatorum ultra non indigebit, sicut Angeli in primæ conditionis possibilitate permanebunt, sic & homines post resurrectionem æquales angelis, in sobrietate & in commutabilitate perseverant in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus ædificata, quæ dicitur XII. lapidibus pretiosis esse ornata atque fundata, quorum nomina & ordinem sanctus Joannes Apostolus & Evangelista in Apocalypsi enumerat, ubi jaspidem in primo funda-

fundamento positum dicit, quem dicunt omnia phantasmata fugare, in quo fidei viriditas designatur: Sapphirum in secundo, qui spem cœlestis beatitudinis designat: Calcedonem in tertio, qui flammam internæ charitatis figurat: in quarto smaragdum, qui ejusdem fidei fortem inter adversa confessionem figurat: in quinto sardonichum, sanctorum inter virtutes humilitatem significantem: in sexto fardium, in quo sanctorum martyrum cruor exprimitur: in septimo chrysolitum, in quo spiritualis inter miracula prædicatio figuratur: in octavo beryllum, in quo prædicantium perfecta operatio significatur: in nono topazion, in quo eorundem ardens contemplatio monstratur: in decimo chrysopasum, qui beatorum martyrum opus pariter & præmium significat: in undecimo hyacinthum, qui cœlestem ad alta sublevationem, & propter humilem ad humana descensionem figurat: in duodecimo amethystum, qui cœlestis semper regni in humilium animo memoriam designat. Hæc positio XII. lapidum figurat firmitatem Apostolorum, qui in fundamento ecclesiæ sunt pósiti, sicut Salvator mundi beato dixit Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Hæc dicendo ad Petrum omnibus notum fecit Apostolis, quod super eos esset ecclesia sua ædificanda, quorum sonus in omnem terram exivit, & in fines orbis terræ verba eorum. Si Apostoli fundamentum domus Dei sunt, & omnis Christianitas ædificatio ejusdem templi manere debet dicente Apostolo: Templum Domini sanctum est, quod estis vos, & Dei ædificatio estis, & reliqua, studeamus omnes totis viribus nos ædificatori & inhabitatori conjungere, ut doctoribus nostris in fundamentum positis, eo donante superædificari mereamur, ut inter electos lapides positi, & præfatis ordinibus juncti videamur, ut creatorem & redemptorem nostrum judicem vivorum & mortuorum facie ad faciem videntes, cum eis laudare mereamur per infinita sæcula sæculorum, Amen.

CAPUT X.

Qualiter inter Luitolfum & Heinricum discordia oritur.

Longè lateque cum fama ejus bonitatis dilataretur, & diabolus eum in hoc culmine virtutum stantem videret, omnigenis malitiæ suæ astutiis nitebatur in aliquam difficultatis voraginem immergere, & ab inceptis bonis impedire. His verò temporibus Luitolfus filius Ottonis gloriosi regis * Dux erat Alamannorum, cui pater ejus antea gentes omnes regionum suæ ditioni subjectarum sacramento post finem vitæ suæ subjugaverat: Patruus autem ejusdem Luitolfi Heinricus frater regis, Dux existit

** Ducatum adeptus matrimonio Ida Hermãni Sueborum Ducis filia unica. Luitp. Tic. Dietm. Witichind.*

* *Abundat.*

* *Caussas dissensionis habet Witichind.*

* *Filius Arnolfi ducis Bavariæ, Arnoldum vocat Reg. An. 953.*

* *Hæc copiosè exequitur Witichind. lib. 3.*

* *Augustani annales urbem A. 953. captam produnt.*

* *Menchingen.*

ſtit Noricorum, qui * verò inter ſe propter confinia regionum ex ſuaſione malignorum hominum * rixas & contentiones exercere cœperunt. Cumque eos Rex nullatenus ad concordiam & pacem revocare potuiſſet, objecit ſe filio, & in adjutorium fratris convertitur. Cum autem filius ejus cum univerſis, quos congregare potuerat, ei reſiſtere niteretur, atque extorrem regalis potentiæ agere moliretur, Heinricus præfatus dux, commendata civitate Ratiſpona, totaq; regione Noricorum * Arnolfo Palatino comiti, & cæteris inſuper ſuis fidelibus, perrexit ad Regem. Moram autem illo ibi faciente, præfatus * Arnolfus cum multitudine populi fraudulenter Ratiſponam cum cæteris urbibus, & cum frequentia populorum, & cum omnibus, quibus potuit, Luitolfi poteſtate ſubegit. Quibus compertis Rex cum fratre ſuo Heinrico Bajoariam hoſtiliter invaſit, ad reſtituendum eum in honorem prioris poteſtatis. Præfatus autem antiſtes Udalricus, cujus fidelitatis firma ſtabilitas nunquam ab adjutorio Regis ſeparata eſt, hæc comperiens, dimiſſa parte in Auguſta civitate vaſſallorum ſuorum, cæterisq; rebus collocatis, cum quibus potuit, omiſſo vehiculo carpenti, equitando in ſervitium Regis in regionem Noricorum ſagaciter venit, * carmulaque prolongata, poſſibilitatem redeundi aptè non potuit habere. Arnolfus autem prædictus interim accepta multitudine * Auguſtam adiit, & deſpoliavit rebus omnibus, quas ſecum abducere potuit, comprehenſosq; quosdam milites Epiſcopi ſecum Bajoariam revexit. Rex autem cum de regione Bajoariorum revertiſſet, & Epiſcopus in ſua redire voluiſſet, non confidebat ſe in Auguſta civitate poſſe cum multitudine parva defendere, quia totum pæne epiſcopatum in beneficium extraneorum dividebatur à Luitolfo & ſequacibus ejus, milites autem Epiſcopi quidam comprehenſi, quidam verò ſollicitatione iniqua diviſi ab eo, quidam deprædationibus in pauperiem deducti, ita ut ei ſecundum ſuam voluntatem in adjutorio eſſe non potuiſſent. Hi autem, qui cum illo remanſerunt, ſuis colloquiis roborati ſalubre conſilium inierunt, ut relicta Auguſta civitate caſtellum quod dicitur * Menchingen ædificare, & ab adverſariis eorum ibi ſe defendere ſtuduiſſent. Tum verò una tantummodo nocte in Auguſta civitate manebat incluſus, altera die ſtatim perrexit ad prædictum caſtellum, quod erat in toto interius exteriusque ſine ædificiis deſertum. Quamvis certè hyems dura fuiſſet, tamen in illo loco in tabernaculis & in tuguriis feſtinanter compoſitis, expectavere, donec congregata familia caſtellum ligno circumcinxere, & intus ſecundum poſſibilitatem eorum ædificia apta compoſuere. Arnolfus itaque, & omnes qui cum eo erant, regiæ poteſtati undique contradicentes, hæc comperientes legationes miſerunt, ſi

ſoſpita-

ſoſpitatem ſui ſuorumque habere voluiſſet, poteſtati Luitolfi ſe ſine dubio ſubdere non diſtuliſſet, & ut prædictum caſtellum cum ſuis componere deſeruiſſet; quia eo tempore in tota regione Suevorum nullus in Regis adjutorio remanebat, niſi Adalpertus comes cum ſibi ſubditis, & * Theodpaldus frater religioſi Epiſcopi, & ideo æſtimabant, ut eorum decreto virtutem reſiſtendi nullo modo adquirere potuiſſet. Qui ſapienti cum ſuis utens conſilio, diverſis promiſſionibus & humillimis reſponſionibus, & interdum obſidibus datis iterumque receptis ad ſe, eorum iras & obſidiones omnimodo mitigavit, donec ædificato caſtello vallibusque renovatis, in munitione ejusdem loci ab eorum cum ſuis ſævitia ſe poſſe defendere æſtimaret. Cum verò induciæ rationibus reſpondendi ultra prolongari non potuiſſent, tunc manifeſtè confeſſus eſt, ſe, ſicut cœpit, in voluntate Regis velle perdurare. Tunc præfatus Arnolfus filius Arnolfi ducis, congregata multitudine eorum infauſtorum, qui antea Auguſtam civitatem deprædati ſunt, & aliorum, in quorum tunc confidebat adjutorium, voluit obſeſſo caſtello venerandum Epiſcopum vi coactum cum ſuis ditioni ſubdere Luitolfi. Hac re comperta, Epiſcopus econtra legatis miſſis, multa pecunia promiſſa, flagitabat, ut revertentibus eis illi licuiſſet in pace ſubſiſtere, ſin autem pace contradicta redire noluiſſent, præcepit eisdem legatis ſuos parochianos banno Chriſtianitatis conſtringere, ne loca ſanctæ Mariæ in ſuo epiſcopatu ſita ullo modo invadere præſumerent. Qui verò pecunia contradicta bannoque Chriſtianitatis poſtpoſito, male incepta omittere noluerunt, ſed ad interneccionem eorum ea * Dominica, in qua mos eſt clericorum ante quadrageſimam carnes manducare, & deinceps uſque ad ſanctum tempus Paſchæ devitare, hoſtiliter invaſerunt prædium ſanctæ Mariæ, & Epiſcopum obſiderunt. Qui verò die noctuque in Dei ſervitio ſtudioſè permanens, timore abjecto in Deum confidens, obſeſſiones eorum pro nihilo ducens, in prædeſtinatione inita firmiter perſeveraverat. Hæc verò obſeſſio ut comperta fuiſſet * Adalperto comiti & Theodpaldo fratri Epiſcopi, congregata phalange populi, prima die quadrageſimalis temporis, quod eſt dies lunæ, mane diluculo caſtra inimicorum invaſerunt. Sed illi hæc antea poſſe fieri non putantes, imparati ad bellum inventi ſunt, & repentino timore perculſi, relictis ſpoliis fuga inimicos evadere ſtuduerunt. Illi autem eos ſequentes, Hermannum fratrem Arnolfi apprehenderunt, quosdam in caſtris ceciderunt, quosdam verò ulterius ſubſequentes interfecerunt. Maxima autem parte eorum interfecta cæterisque fugatis, nullus eorum ad ſe defendendum fiduciam accepit, niſi unus nomine Egilolfus, fugiendo bra-

Al. Dietpaldus.

Vulgò quinquageſima.

Geneal. Kyburg Albertum vocat, alterum fratrem S. Udalrici, quod neſcio quam verũ ſit, ex hoc ſanè loco id non eſt colligere.

chio * Adalperti comitis modicum vulnus infecit, de quo etiam vulnere mortuus est: vulnerator etiam ejus statim occisus est ab Luitperto, vasallo ejusdem Adalperti. Paucissimi autem eorum ictibus contusi ac diversis modis vulnerati, periculum tamen mortis equis eorum eos asportantibus, eo die vix evaserunt, quidam verò eorum gelu miserabiliter astringente, nudi in desperatione vitæ proprias mansiunculas repetierunt. Corpus verò Adalperti in Dei voluntate occisi, reverendus Episcopus ad Augustam civitatem vexit, & animam honorificè Deo commendans, in ecclesia sanctæ Mariæ sepelivit. Nullus * enim eorum, qui antea sibi spolia Augustæ civitatis in contrarietatem sanctæ Dei genitricis Mariæ vendicaverunt, impunitus evasit, nisi qui se suis propriis rebus cum indulgentia reverendi Episcopi redimere non distulerunt.

* Contractus à Pist. editus habet an. 953. Adelbertus comes occiditur.

* Enim pro autem.

CAPUT XI.

De His, qui Augustam prædati sunt.

MAnus proprias unus ex his lacerando, vicinis suis in veritate dicentibus, perdito sensu spiritum exhalavit. Alius autem cum ablato de Augusta civitate libro caballum sibi bene placentem comparavit, & secum adduxit in domum suam, uxorique suæ monstravit & dixit: Melius mihi placet istum formosum caballum habere, quam librum, cum quo hunc comparavi, in Augusta relinquere: Cujus verbis respondit uxor ejus dicens: Utile tibi forte fuisset, si manus tua hunc librum injustè non tetigisset, interim verò ille levigando manu in posteriora tangebat caballum, & statim ab eo percussus mortuus est. Novis & improvisis his cladibus, & aliis multis formidolosis rebus in reis peractis à multitudine populi compertis, timor magnus invasit eos, qui se esse reos cognoverunt de prædicta prædatione Augustæ civitatis, non solùm in eos, qui illuc pervenerunt, sed & qui aliquid de injustè adquisitis ab eis acceperunt, & ideò ad pœnitentiam & lamentationem conversi, digna emendatione & restitutione abstractarum rerum, & cum efflagitatione indulgentiæ Episcopi, studuerunt se cum Christo & cum sancta Maria Matre ejus pacificare. Non post multum verò temporis præfatus Arnolfus, qui se præsumpsit res sanctæ Mariæ hostiliter invadere, & incorrigibilis sine pœnitentia perduravit, obsessa Ratispona civitate paratus ad prælium exivit, & statim in articulo tumultus * occisus est. Quidam etiam homo de episcopatu qui dicitur * Eihstetten, partem vilissimi mensalis inde ad suam proprietatem portavit, & statim à dæmonio occupatus, nullum abscondendi locum ab eo invenire potuit, neque in ecclesia neque extra ecclesiam, neque aspersus aqua benedicta, quin

* Witich. lib 3.

* Al. Eichstetten.

quin juxta eum ſemper videretur manere, donec Auguſtam regrediens, injuſtè inde rapta reportavit, & Epiſcopum cum ſcopis ei flagella imponere pro Chriſti nomine poſtulavit, & inſuper indulgentiam præfati delicti condonare, ſicq; liberatus à dæmonio ſalvatus receſſit.

Caput XII.

*Qualiter * ſanctus vir & H.rtbertus Ottonem & filium ejus pacificarunt. Et de occiſione * Ungrorum.*

** Contract. enim edit. ſic quoq; habet, Ottonē & Luitolfum à ſanctis Epiſcopis reconciliatos.*

** al. Ungarorum*

** pro ſtratagematum.*

NE diu me ab incepta taxatione ſubtraham, libet ſtylum retrahere ab enumeratione ex utraque parte obſeſſarum urbium & bellorum undiq; furentium, & viciſſitudine * ſtromatum diverſorum, ſed potius quomodo Dominus omnipotens per merita ſervorum ſuorum, ſuum dignaretur populum liberare, libet recenſere, ne diaboli machinationibus ad ſuum perveniret exitium. Cum Rex Otto in Alamannia, propter eos, qui cum Luitolfo filio ejus ditioni ſuæ regalis poteſtatis contradicere voluerunt, cum exercitu converſaretur juxta flumen, quod Hilara vocatur, in campo oppidi, quod dicitur * Tuſſa, & ibi ſæpedictus filius ejus Luitolfus cum alio exercitu obvius ad pugnandum contra eum deveniret, & cum tanta vicinitate conjuncti eſſent, ut nulla ambiguitatis ſpe detenti manerent in utrarumq; partium multitudine, ni bellum ab eis committeretur, tunc amabilis Deo Udalricus Epiſcopus in Deum tota fiducia confidens, aſſumpto Curienſis eccleſiæ * Hartberto religioſo Epiſcopo, legationes inter eos facere cœpit, & ad pacis concordiam exorare, & ne populus, qui à Deo illis commendatus eſt ad regendum, pro eorum reatu duceretur ad perditionem. Deo autem annuente duræ amborum mentes, patris ſcilicet Ottonis & filii ejus Luitolfi, de proficua admonitione & doctrina venerandorum Epiſcoporum in mollitiam verſæ, * pactum pacis inter ſe placitaverunt, & turbine belli mitigato, in ſua cum pace redierunt.

** Tiſſen cis Hilarā prope Dietenheim / quod ultra eſt.*

** Hardobertus Bruſch. de Epiſc. iniit an. 948. ſedit an. 81.*

** Pax conciliata an. 954. Mar. Scot. & Regino. 953. Contract. edit. n Marianus diem conciliatæ pacis 16. K. Jan. notavit. Ceterum hæc paulò aliter videntur narrare Witich. & Dietmar. Luitolfum ſcilicet Reginoburgi pacem obtinuiſſe; ſed ex Witich. colligas eas inducias potius quam pacem fuiſſe, & omninò multa, quæ ad hiſtoriam illius temporis pertinent, intercidere.*

Tantis autem tunc præfatis tumultuum fatigationibus ſuperatis, æſtimaverunt ſe aliquod ſpatium temporis in pace poſſe quieſcere. Altero pro certo ſtatim anno, quod eſt anno incarnationis Domini noſtri JESU Chriſti * DCCCCLV. * tanta multitudo Ungrorum erupit, quantam tunc temporis viventium hominum nemo ſe antea vidiſſe in ulla regione profitebatur, &

** In hunc A. 955 cōſentiunt ferè omnes hiſtorici, ſed Sigebert habet 957. Marian. 956.*

 *No-

** Regino. Ut non niſi terra eos dehiſceret, vel cœlum eos obrueret, ab aliquo ſe vinci poſſe dicerent.*

Bavariam intelligit.

Humilibus

Porta quã Jacobæam dicimus.

Veteri fama proditũ, textores Augustanos egregiam hoc bello operã navasse, primario Ungarorum regulo occiso (hic ipse videri possit) cujus clypei insigne luteo & rubro colore distinctum, Otto illis virtutis testimonium concesserit.

* Noricorum regionem à Danubio flumine usque ad nigram sylvam, quæ pertinet ad montana, simul devastando occupavit, & eum Licum transcenderet, & Alemanniam occuparet, ecclesiam sanctæ Afræ concremavit, & totam provinciam à Danubio usq; ad sylvam deprædavit, & maximam partem usq; ad Hilaram fluuium igne combussit, Augustam autem civitatem obsedit, quæ tunc * imis sine turribus circumdata muris, firma ex semetipsa non fuit. Sanctus autem antistes magnam valde multitudinem optimorum militum secum intra septa civitatis collocatam habebat, ex quorum agilitate & audacia civitas fortiter firmata Deo juvante consistebat: qui ut exercitium Ungrorum ad expugnandam civitatem circumdare viderunt, eis obviam exire voluerunt, sed hoc Episcopus eis non consentiens, portam, ubi maximus aditus intrandi manebat, firmiter occludere præcepit. * Porta autem orientalis plagæ, unde itur ad aquam, sic à densitate Ungrorum bello occupata est, ut ipsi æstimarent, se statim posse intrare, milites enim Episcopi ante portam viriliter pugnãtes eis resistebant, usque dum * unus Ungrorum, qui cæteros pugnando antecedebat, & ex cujus ductu & antecessione maximam præliandi in illa hora confidentiam habebant, occisus occubuit, cæteri denique cum eum terra tenus mortuum cadere viderunt, magno clamore & lamentatione eum rapientes ad castra reversi sunt. Hora verò belli Episcopus super caballum suum sedens stola indutus, non clypeo aut lorica aut galea munitus, jaculis & lapidibus undiq; circa eum discurrentibus intactus & illæsus subsistebat. Bello verò finito regrediens circuivit civitatem, & domos belli in circuitu civitatis congruenter ponere, & in tota nocte eas ædificare, & vallos, quantum tempus suppetebat, renovare præcepit. Ille autem totum spatium noctis in oratione pernoctans, religiosas mulieres in civitate congregatas concitabat, ut una pars earum cum crucibus ad Dominum devotè clamando intra circumirent, & altera pars clementiam sanctæ Dei genitricis Mariæ pro defensione populi, & pro liberatione civitatis, studiosissimè pavimento prostrata flagitaret. Ipse autem minimam particulam noctis ante matutinam horam corpus requiei soporis indulsit, ut matutinis laudibus expletis, aurora primum irrumpente salutaris sacrificii hostiam Deo libare licuisset. Ministerio sacro peracto, viatico sacro omnes recreavit, humilique admonitione persuasit, ut in fide recta persistentes, spem suam in Dominum componere non dubitarent, indicens eis omnigenam sponsionem consolationis, & annuncians psalmigraphi David verba dicentis: Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Salutari autem admonitione Episcopi peracta, cum jubar radiantis solis primum

primum latitudinem telluris irradiaret, exercitus Ungrorum inenarrabili pluralitate ex omni parte ad expugnandam civitatem circumcinxit, diversa ferens instrumenta ad depositionem murorum. Cumque undique parati essent ad bellum, & cuncta propugnacula civitatis repugnantium plena fuissent, quidam Ungrorum flagellis alios minantes ad pugnandum coëgerunt, & illi tantam multitudinem in propugnaculis resistentium eis videntes, muris se conjungere adeò perterriti non audebant. Interim cum interius exteriusq; parati essent ad bellum, Perchtolfus filius Arnolfi de castello * Risinespurch vocitato, venit ad regem Ungrorum, adnuncians ei adventum Ottonis gloriosi Regis. Qui ut hoc audivit, suum classicum omni exercitui notum clangere præcepit, de cujus sonitu exercitus totus pugnam civitatis omisit, & ad colloquium eorum Regis se conjungere festinavit, qui cum eis autumatione facta Deo donante à pugna civitatis cessabat, & in occursum gloriosi Regis ire cœpit, ea ratione, ut illo cum suis superato, victor rediens civitatem & totum regnum liberè habere potuisset. Regi Ottoni venienti Dietpaldus comes frater Episcopi, cum * cæteris, qui in civitate erant, nocte exiens in occursum venit. Rex igitur cum tantum exercitum Ungrorum perspexisset, æstimavit, non posse ab hominibus superari, ni DEUS omnipotens eos occidere dignaretur, in cujus adjutorium confidens, suorumque consolationibus principum roboratus, * bellum viriliter cum eis agere cœpit, & cum mutua cæde utrobique cecidissent, & his interfectis, qui ad occisionem à Deo prædestinati erant, gloriosa victoria Ottoni Regi à Deo, cui nihil impossibile est, data est, ita ut exercitus Ungrorum in fugam versus virtutem præliandi ultra non haberet, & quamvis incredibilis numerus illorum occisus fuisset, tantus tamen adhuc exercitus eorum remanebat, ut hi, qui de propugnaculis Augustæ civitatis eos venire conspexerunt, non pugna lacessitos eos redire æstimaverant, donec prætereuntes civitatem ulteriora Lici fluminis littora festinando repetere cognoverunt.

** Al. Risinespurch.*

** Inter quos fortasse S. Udalricus quoq;, nam Dietm. Ottonem ante pugnam sacram communionem ab egregio porrectam Othalrico confessore suo sumpsisse scribit.*

** Hoc prælium in S. Laurentii festum incidit. Vide cum alios illorum temporum historicos, tum præcipue Witich & Dietmar. Regino scripsit, nunquam ante apud nostrates talem victoriam auditam. Incredibile est, quod Frising. tradidit, ex omnium hostium num. 7. tantum effugisse; Viterb. unum etiam demit, sex enim tantùm barbaros superfuisse scripsit.*

Rex autem cum suis eos sequens, & quibus se conjungere potuit occidens, vespertina hora diei ad Augustam pervenit, ibique cum Episcopo illam noctem ducens, eique magnam consolationis relevationem faciens, de Dietpaldo fratre ejus, qui in bello occisus est, & de aliis ejus propinquis ibidem interfectis,

* In Geneal. Kyburg. est Richwinus.

* Al. Bavariorum.

* Rihgwinum filium Dietpaldi comitatibus patris honoravit, Episcopiq; fido adjutorio, in quibuscunque ejus desiderium cognovit, dignam mercedem restituit. Mane autem facto fugitivas barbarorum acies sequendo, regionem * Bajoariarum revisit, festinisque legatis missis, tota remigia & vada fluminum observare præcepit ad occisionem eorum, quod & ita factum est. Illi autem nocte illuc venientes, quidam eorum ab his, qui in navibus erant fluminibus immersi sunt, quidam occisi sunt, qui autem ad littus pervenerunt, ab his qui littora observabant, interfecti sunt, nulla eis via, & nullum devium ab eis inveniri potuit, quin in omni loco vindicta Domini super eos manifestè maneret, ita etiam, ut non post multos dies * reges eorum & principes comprehensi & ad Ratisponam perducti, in ignominiam gentis eorum cum aliis multis eorum comprovincialibus, eculeo suspenderunt.

* *Tres Ungarorum duces jussu Henrici Bavariæ ducis suspensos habet Witich. Reges eorum in patibulis Ratisponæ suspensos, est in edit. n. Contracti. Regulos appellat Sigeb.*

CAPUT XIII.

De reversione regis ad Saxoniam, & de ædificatione ecclesiæ sanctæ Afræ.

REx autem * Otto potentiam in Deo tenens, Heinricum fratrem suum potestativa manu in regnum confirmavit, & ipse in Saxoniam victor, sicut solebat, revertebatur.

* *Otto Henricum fratrem ante pugnam Ungaricam in Bavariæ ducatum restituit: post victoriam autem in Saxoniam abiit. Witich. Atque Henricus eodem anno 955. obiit, Regino, Contract.*

* Luitgardæ.

* sepulchri.

Venerandus autem Episcopus Udalricus, cum Rex ab Augusta discederet, abiit ad loca, ubi bellum peractum est, quærens prædictum Dietpaldum fratrem suum, & nobilem Reginboldum filium * sororis suæ, & inveniens eos ad Augustam perduxit, & in ecclesia sanctæ Mariæ ante altare sanctæ Waldpurgæ Virginis in sede unius * taphi ambos fideliter sepelivit. His ita, sicut prælibatum est, peractis, Episcopus quamvis multis adversis fatigatus fuisset, sicut optimè omni speranti in Deo decet, bonæ consolationis effectum assumens, cum suis pertractare cœpit, qualiter imminentia damna aptissimè superare potuisset. Inprimis qualiter deprædatam congregationem clericorum sustentaret, ad implendum quotidianum ministerium servitii Dei in ecclesia, sciebat enim eos cibaria non habere, & ideò cum his, quæ ipse sic deprædatus habere potuit, & quæ à benevolis populis ei transmissa sunt & oblata, assiduè in sua præsentia eos secundum suam facultatem mandere & bibere fecit, & omnimodis adjutoriis stabilivit, eo usque, dum ex semet ipsis deprædationis miseriam tempera-

perave-

peraverunt, & loca eorum ex iterata laboratione sustentationis subsidium attulerunt; sua autem loca ignibus exusta, & consumptis frugibus in desolationem redacta, studiosis laboribus in agris & in ædificiis renovare præcepit, strenuitas autem familiæ jussioni ejus parendo sic inchoabat, & congruo tempore utilitatis usu, quantum possibilitas sufficiebat, restituit. Ecclesiam autem sanctæ Afræ, quæ à paganis fuerat cremata, adhuc reædificata non erat, sed tugurium * glossibus tectum altaria ab imbribus & intemperiebus defendebat: sepulchrum Simperti Episcopi in choro juxta gradus situm, adhuc sine tecto remanebat, de cujus operimento in visione admonitus, lignis more operculi arte conjunctis tegebat. Non post multum vero temporis decursum, iterum admonitus, ut domum sanctæ Afræ reædificare non tardaret. De cujus instauratione cum sæpissimè tractaret, qualiter congruentissimè fieri potuisset, & qualiter sub positione cryptæ orientalem plagam ecclesiæ convenientissimè decoraret, & nullus certitudinis effectus ei animo irrepsisset, continuis orationibus & jejuniis cum domesticis & religiosis presbyteris, devotissimè misericordiam Dei secretò deprecari cœpit, ut ei monstraretur locus, in quo corpus sanctæ Afræ collocatum fuisset, & si cryptam in eo loco, ubi voluntas ejus complacuit, fas componere maneret. Ut orationem ejus & jejunium ad aures Domini pervenire dubium non esset, secundum cantationem sancti David Prophetæ: Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum, quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, & locum collocationis corporis ejus, sicut in scriptura passionis ejus est scriptum, ab Augusta civitate, in secundo milliario * in ecclesia monstravit. Cryptam autem in prædestinato loco fieri prohibuit, propter sanctorum reliquias, quæ in illo loco in requie diem expectare debent judicii. Hac revelatione perdoctus, quid sibi esset faciendum, muros ex maxima parte ab ignibus depositos cum magna festinatione reædificare fecit, & priori altitudini mensuram unius cubiti superposuit, cryptaque congruenti occidentalem partem ecclesiæ decoravit, super ædificia in sua præsentia cautè mensurata, summo studio incidere & adducere præcepit, & non tardavit, donec imbricibus eam ex toto cooperuit, & interius ædem ecclesiæ laquearjis vestivit, & lucida pictura decoravit, & ornamenta ecclesiæ, quæ propter barbaros in civitatem fuerunt deportata, & in matrici ecclesia servata, restitui fecit.

*[margin: * f. pro scandulis.]*

*[margin: * Autographum hic alia manu ad oram habet, à loco ubi passa est.]*

Caput XIV.

De Hortulano ejus, & de itinere ejus ad Romam, visitatione Eberhardi solitarii.

QUam in magna obſervatione Dei ille locus orientalis partis eccleſiæ ſemper maneat, certis ſit indiciis manifeſtatum, hîc mihi congruum videtur innectere. Quidam hortulanus nomine Adelpoldus, ibi deambulando inter gramina ſpeluncam invenit, in quam intrans formoſam ædiculam ſub terra muratam conſpexit, & veniens nunciavit Epiſcopo dicens: In hoc loco poſſum olera mea & alia neceſſaria reponere. Cui ille reſpondit denunciando dicens: Si hoc facis, ſenſum & ſoſpitatem membrorum tuorum te perdere dubium non eſt. Hortulanus autem verbis Epiſcopi non credens, ſine ejus ſcientia præfatas res in eandem ſpeluncam congregare cœpit; hoc faciendo ſenſum cum auditu & viſu perdidit. Hoc autem cum Epiſcopo nunciatum fuiſſet, juſſit adduci ſibi hortulanum, & dixit ei: Quare occupare voluiſti illum ſanctum locum, ſpernendo meum præceptum? Cui ille quamvis ſenſu careret, non inficior, ait, ſcio enim, quod pro illo reatu, quod mandatis tuis non obedivi, iſtam tribulationem incurri. Cujus tribulationibus benevolus Epiſcopus condolens, indulgentiam ei cum benedictione donans, Deo concedente ſanitati reſtituit. Mirabile dictu, ille hortulanus poſtea illam ſpeluncam nullo modo invenire potuit. Poſtea autem Epiſcopus pollinctoribus accerſitis, in auſtrali parte exterioris muri eccleſiæ ſepulchrum ſibi fodere, & exterius muro cingere, & perrupto muro eccleſiæ arcum muratum deſuper curvare præcepit, & arcam aptam componere ad cooperiendum corpus in ſepulchro, & inſuper tabulatum denſum longo tempore imputribile cauta conjunctione vinctum ſuperponi decrevit. His præparationibus exequiarum ſuarum perpetratis, omni hebdomada de hinc ipſum locum die Veneris viſitare, & ibi hoſtias immolare conſuetus erat, ſi alia aliqua ei occupatio vel abſentia impedimentum non fecit. Interea verò Dei donante clementia iſtas regiones concordia pacis illuſtrabat, & benevolas mentes turbo perſequutionum à ſervitio Domini non prohibebat, ideò ipſe Romam pergere decrevit, & illuc feliciter pervenit, liminaque beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli devotionis ſtudio humiliter viſitavit, ibique precibus profuſis, eleemoſynarumque largitate pauperibus diſpenſata, ab * Alberico Principe Romanorum honorificè ſuſceptus eſt, frequentique miniſterio & oblatione cumulatus, aliquantos dies ibi perduravit. Cumque ibi morando reliquias ſanctorum ſe velle comparare indicaſſet, quidam clericus ad eum veniens, perduxit eum in ſilentio noctis, ubi caput

* *De Alberico Liutpr. Tic. lib. 3. c. 12. lib. 4. c. 1. lib. 5. c. 1. item Sigeb. an. 930. Liutprand. ait, eum Romæ monarchiam obtinuiſſe.*

caput ſancti * Abundi martyris in quadam eccleſia altari incluſum ſervabatur, cujus paſſionem ei oſtendens & caput præſentans, ſacramento firmitatem fecit ſuper reliquias, quas Epiſcopus ſecum attulerat, ejusdem Abundi caput eſſe, cujus paſſio præſentialiter fuit perlecta. Cum autem ſacramentum peractum audiſſet Epiſcopus, placitam mercedem clerico donavit, caputq; ſancti Abundi accipiens, ad Auguſtam ſecum reportavit, ibiq; ad conſolationem multorum glorioſè incluſit., Monaſterium verò ſancti Galli, ubi ille ſcientias litterarum fuerat perdoctus, aſſidue viſitavit, ibique Deo militantibus cœnobitis convivium fecit, & inde ad cellam ſancti Meginardi perrexit, ad videndum ſervum Dei ſanctum * Eberhardum, ejusque neceſſitatibus ſibique ſubjectis monachis ſubveniendum, in quibuscumque potuit eorum cognoſcere voluntatem. Ultima verò vice Eberhardo vivente, cum inde recedere debuiſſet, expleta multimodo amabilitatis loquutione, acceptoq; cum orationibus in eccleſia * permiſſo, ad vehiculum ſuæ reportationis egreſſus eſt, cumq; paratus eſſet ad pergendum, & eo die ſanctum Eberhardum amplius videre non putaret, ſubito poſt eum quaſi feſtinando veniebat, & oſcula charitatis iterans cum flebilibus oculis ajebat: Ex hac hora ultra me non videbis, donec exempti corporibus in præſentia Dei nos videre merebimur. Cujus verbis reſpondens Epiſcopus dixit: Dulciſſime Pater, nunc ſcis, me certè cito de hoc ſæculo eſſe migraturum, cui ille reſpondit, finis adhuc vitæ tuæ tibi non imminet, verba autem quæ tibi nunc dixi, vera eſſe non dubites. His verbis expletis Epiſcopus remeavit, & antequam iterum eandem cellam reviſitaret, Eberhardus feliciter migravit à ſæculo.

*De hoc capite vide notas collegii Rom soc. Jeſu ad hiſtor. SS. Abundii & Abundantii ſub littera C. fuere enim plures Sancti hujus nominis.

*Eberhard. ex Decano Argentinenſi eremita, Stumpfius lib. 6 c. 21, & Bruſch. de monaſt. Eremum ingreſſus An. 923.

* Accipere permiſſum, Urlaub nehmen.

Caput XV.

*De Itinere ad Burgundiam * pro reliquiis ſanctorum.*

Regionem quoque Burgundionum tempore alio adiit, & ad * Agaunenſium locum, ubi ſanctus Mauritius cum ſuis ſequacibus propter nomen Domini martyrium ſumpſit, magnæ humilitatis ſtudio viſitavit, qui antea à * Rege Burgundionum promiſſionem accepit, ut unum de ſanctis martyribus ex ejus datione & adjutorio inde ad Auguſtam referre mereretur. Et cum illuc die ſabbathi perveniret, monaſterium noviter à * Sarracenis exuſtum invenit, & nullum de habitatoribus ibi conſpexit, niſi unum ædis * ædilem, combuſtum monaſterium cuſtodientem. Cumq; ille ſacram noctem in Dei laudibus ibi permaneret, & mane cum radius ſolis primum latitudini terræ lucem diffun-

*Gabr. Paleotus Archiep. Bonō. part. 4. de ſec. translat. meminit S. Udalrici reliquias peregrè conquirentis.

* Agaunenſe S. Mauritii cœnobium Sigumundus Rex condidit Vigner. Chron. an. 515.

* Reges Burgundiæ fuerunt ab An. 912 ad an. 990 Rodulfus & Chon-

Or radius Vign. Chron. * De Sarracenis Burgundiam turbantibus tempore Conradi Regis vide Stumpf. ex Eggardo lib. 4. c. 36. hiſt. Helvet. * Al. Senilem.

diffunderet, missam de sancta Trinitate celebravit, qua expleta, cum * alteram statim venerationi diei Dominici congruentem celebrare cœpisset, duodecim clerici cum multitudine populi advenientes ministerii sui celebrationem audientes persisterunt. Quo peracto, sanctus Episcopus eosdem fratres salutavit & muneribus honoravit, & ob quam rem illuc deveniret notum fecit. Qui hilaritatis ejus dulcedinem & sanctitatis religionem persentientes, ne delectabili desiderio privatus abiret, aperta collocationis sanctorum spelunca in scopulo exciso, plurima parte sanctarum reliquiarum donatum lætificaverunt. Cum verò optabili licentia clericorum, & amantissima dimissione populi inde rediret, Constantiam civitatem caussa orationis visitavit, & inde ad Augiam insulam venit, & ab * Alewico Abbate charitativè susceptus & omnimodis commodis bene procuratus est. Cumque amabili colloquio inter se sermocinarentur, omnia, quæ ei in itinere acciderunt, nota fecit. Benevolentia autem abbatis, cum audiret eum pro amore sanctarum reliquiarum exire, desiderio ejus satisfaciens, non modicam partem de corpore sancti Mauritii & de aliorum multorum sanctorum reliquiis ei donans, lætum abire permisit. Augustæ verò civitati cum appropinquaret, præmissis nunciis demandavit, ut ad * optivum donum sanctarum reliquiarum, quod secum attulerat, honorificè clerici cum populo, & cum crucibus & incenso pigmentorum, aquaque benedicta occurrerent, & suscipiendo gloriosè, cum laudibus & melodiis congruis perducerent honorificè cum illo in ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ consecratam. Illuc cum perductum esset, ab Episcopo cautè collocatum est in arcam auro & argento coopertam, ad laudem Dei omnipotentis, & in auxilium populi advenientis in nomine Domini nostri JEsu Christi, cui est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen. Talibus & his similibus studiis semper in Dei voluntate serviens, decertavit qualiter episcopatum, quem ad regendum suscepit, omnigenis honoribus sublimare potuisset, & servitium Dei & sanctæ Mariæ Dei genitricis amplificare indefessus laborabat, & ideo ubique Gratia Dei præventus, sicut in psalmis scriptum invenitur: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & salvos faciet eos: Et secundum Apostolum dicentem: Scimus, quomodo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, & reliqua. Multiplicibus enim Dei magnificentiis honoratus, & firma fide confortatus, desideria voluntatis ejus percipiens, multis in suis necessitatibus profuit, & possibilitatis suæ potentiam, quantum potuit, humiliter celavit, quia multi, qui caduco morbo vexabantur, sanctitatis ejus benedictione percepta, sospitati restituebantur, si pro qua re bene-

* *Vide notata de pluribus una die missis supra ad cap. 3.*

* *Bruschio Alabicus Abbas Augiensis ab A. 933. ad an. 958 quo eũ obiisse Contractus betus editio habet.*

* *Pro exoptatum.*

re benedictionem expetivere, non indicavere, qui autem necessitatis eorum afflictionem manifestè nunciaverunt, benedictione subtracta, caussa humilitatis abire permisit, dicens: Ego non sum dignus de hac infirmitate vos posse liberare.

Caput XVI.

De Oleo à sancto viro sanctificato.

SAnctificatum verò oleum in die Cœnæ Domini ab eo tam salubre effectum est, ut multi in infirmitate positi, ab eo uncti celeriter sanitati restituerentur, & multi caliginem oculorum habentes, & præsentis luminis se in hoc sæculo manere carentes putavere, à tactu hujus olei serenitati oculorum iterum uti meruerunt. Hæc verò nemine dicente comperiebam, sed propriis oculis in quam plurimis peracta conspiciebam. De ipsius autem Episcopi * recuperatione non oportet reticere, quia cum quodam tempore de monasterio sancti Galli redire ad Augustam civitatem decrevisset, Campidonam veniens tam gravi infirmitate detentus est, ut ex se sine adjutorio aliorum ambulare non potuisset, & cibum ad recreationem corporis sumere vires non sufficerent; missis nunciis celeriter ad Augustam civitatem, oleum ab eo consecratum sibi inde reportare præcepit, cumque in vigilia Pentecosten nunciis revertentibus hora diei nona, cum adhuc congregatio monachorum sollenni officio missæ interfuisset, & ipse intra cubiculum sacrum mysterium auditum habuisset, oleum ei repræsentaretur, peracto sacro mysterio monachi ad eum introducti sunt, præsentibus clericis, qui cum eo illuc devenerunt, & cantatis pro ejus infirmitate septem psalmis, letaniaque devotè expleta, quendam sanctum monachum Hiltine nominatum, ad claustrum revertentes fratres ad ungendum eum oleo sancto cum suis duobus presbyteris dimiserunt. Unctione verò peracta secundum doctrinam Jacobi Apostoli, infirmatur quis in vobis, inducat presbyterum ecclesiæ & rel. dixit Episcopus præposito, istis unctoribus meis cum cæteris meis comitibus, in mea vice servitium congruenter exhibete, cum his bonis, quæ nobis hodie concessit Deus. Cum verò ad mensam prandendum consedissent, & adhuc prandium peractum non fuisset, nuncius de Episcopo venit dicens: Læto animo estote, & recreamini cum gaudio, quia Dominus noster Episcopus, quamvis hebdomada præterita vel buccellam panis ad refectionem accipere non potuisset, nūc Deo donante se reficit, & reducta sanitate est melioratus. Qui audito delectabili nuncio omnes simul Deū laudantes & Deo gratias

*Recuperatio, Erholung von der Kranckheit.

gratias dicentes hilares effecti sunt. Vespertina autem hora adveniente, & signo vespertinali in primis sonante, statim surrexit & ad ecclesiam ambulavit, & ibi in Dei laudibus infatigatus permansit, donec vespertinalis laus à fratribus secundum cursum monachorum prolixè perficiebatur, & postea de die in diem confortatus, ex integro pristinæ sanitati citò restitutus est. O quam magna multitudo dulcedinis Dei, qui illi hoc tanta velocitate ad remedium concessit, quod ille aliis ad medicinam & ad indulgentiam peccatorum præparavit, ut cum ejus fide perfecta cæteris plurimis fides confirmaretur.

CAPUT XVII.

*Qualiter super * Vindicem & in Danubio liberatus est.*

*Vindonem appellabit Fortunatus, quidam Virdunē, vulgò Wertea.

TRadere huic quoque me aliam rationem in hoc loco oportet, quam Herewigo Capellano ejus dicente comperi. Quadam die cum pro aliqua utilitatis caussa super fluvium Vindicem nominatum caballicare debuisset, & ipse ab illuvie elevatus fuisset, & comites Episcopi universi vadum rectitudinis devitarent, & alia vada aptiora quærerent, & idem ipse prænominatus Herewigus solus cum eo remaneret, ipse vadum, quod alii omiserunt, sine trepidatione transcendit, soccis de sago factis indutus propter frigus, quia hyems erat. Præfatus verò Herewigus flumine transgresso, ex cingulo deorsum, quamvis super altiorem caballum sederet quam Episcopus, udus effectus est, & prospiciens in vestimenta Episcopi, si aqua infunderentur, sed nec in soccis unum pilum humidum conspexit, & ad Episcopum dixit, ego uditate perfusus sum, & tuæ celsitudini pilus in soccis non est madefactus: Cui dixit Episcopus, hæc, quæ vidisti, me vivente nemini dicere præsumas. Alio verò tempore, cum ad colloquium Ottonis Imperatoris ad Ratisponam civitatem navigando per Danubium venire decrevisset, quodam die nautis incautè ante se conspicientibus, navis cuidam ligno importunè conjuncta, aquis repleta immersionē omnibus minabatur. Perturbati verò omnes & timore perculsi, ad littus magno studio navem perducere festinarunt: Navi verò aridæ adducta, quæ intra erant ad littus portaverunt, illius verò Episcopi, in posteriori rostro navis sedentis, obliti sunt. Unus verò clericorum Mesi nominatus, magno stupore attonitus dixit: Heu nobis miseris, quia seniori nostro in isto periculo adjutores non fuimus, & his dictis currens per profunditatem aquæ, quæ in navi fuerat congregata, assumptis brachiis Episcopi super humeros ejus, evexit eum extra navem, omnibus itaque expositis & illo novissimè egresso, navis in posteriori parte profunditati demersa est. Quid mirum si navis onusta

eo

eo insedente mergi non potuit, sed eo jubente super aquam stetit, qui beato Petro Apostolo undas maris ad super ambulandum propria voluntate firmavit? sic non ex sua conditione, sed ex meritis in ea sedentis navis interim super aquas natare cogebatur, donec cunctis stipendiis & oneribus relevaretur, postea verò immersa nunciabatur.

Caput XVIII.

*Qualiter * Tar fluvium transivit.*

*Tarum Plinio Italiæ Cispadanæ fluv.

ROmam visitate itaque cum quodam tempore æstuanti animo desideraret, & ad fluvium nomine Tar cum perveniret, tam periculosum ex inundatione aquarum factum invenit, ut nullus ex utraq; parte advenientium eo die vel alio se posse * venire super eum speraret: Sanctus Episcopus in Deum confidens, paratura missatica se indui festinavit, & in littore fluminis cum suis comitibus missam devotè celebravit, & post missam præfatum fluvium tanta commoditate transivit, ut nulli ejus comitum aliquid adversitatis eveniret, sed omnes salvi & incolumes Deum laudantes gaudendo ibant per viam.

* Venire super eum über ihn kommen.

Caput XIX.

Qualiter una sanctimonialis infirmabatur & sanata est.

MUltimodis Christi servitiis cum ferventissimè insisteret, & undique amplificare studuisset, Deo donante excogitavit, propter cujusdam sanctimonialis religionem * Emoza nominatæ, ad ecclesiam sancti * Stephani protomartyris sanctimonialium congregationem componere, & regulæ sanctitatis subdere, & sancto velamine Christo Deo desponsatas conjungere.

* Al. Hicila, vel Lutila.

* *Brusch. de monast. scribit, hoc monasterium circa an. 966. conditum, ineptè verò addit, Stephanum Ungarorum regem ibi à S. Udalrico baptisatum. Eleusinia S. Udalrici sive soror sive cognata (utrumq; Brusch. lib. de monast. & lib. de Episc. prodidit, prima Abbatissa præfuisse creditur.*

Quod cum factum fuisset, quædam mulier cum consensu connubia mariti despiciens, eidem congregationi ob futuræ beatitudinis mercedem obedientiam professa se admiscuit, litterarum verò scientia ad perfectionem docta non manebat, ad exteriora autem necessitatis opera strenuitatem magnam habebat, & ideò aliæ sanctimoniales eam cellerariam facere voluerunt, qua renuente, Episcopo nunciatum est, & supplicatum est, ut cum sua potestate ministerium cellarii commendaretur. Episcopus verò supplicationi assensum præbens, præfatam sanctimonialem cellerariam esse præcepit: Illa autem præcepto Episcopi non obedivit, sed in pristina refragatione conata est persistere:

Sequenti verò nocte in somnis audivit vocem dicentem sibi, quia non obedisti præceptis Episcopi, ideò usu ambulandi privaris tamdiu, donec ab eo absolveris. Expergefacta autem dissolutam membris ita se esse persensit, ut nullum ambulandi effectum habere potuisset. Hac infirmitate ligata, laboriosè expectabat adventum Episcopi. Interim verò appropinquabat tempus synodalis colloquii, & Episcopus ad Augustam revertebatur; hoc cum infirma sanctimonialis audiret, rogavit se portari in ecclesiam sanctæ Mariæ, & obtutibus ejus repræsentari: Cumque ad ejus præsentiam veniret, humillimis precibus ejus misericordiam deprecari cœpit, ut ab affligentibus alligationibus infirmitatis ab eo absolvi mereretur. Audita ejus deprecatione Episcopus, de inobedientia eam increpavit, & munere benedictionis simul & indulgentiæ donatam dimisit. Cumque ab ea reverteretur Episcopus, statim sanitati restituta currendo præcessit Episcopum, antequam ille perambularet ecclesiam, & ante celsitudinis ejus præsentiam prostrata, Deum pro reddita sanitate laudando, promisit de inobedientia ultra sese fore emendaturam, & ad proprias mansiunculas læta rediit.

CAPUT XX.

De Constructione ecclesiæ Sancti Joannis Baptistæ.

** Pro honorans, e. lens.*

* HYmnizans sanctus Dominum Episcopus, habili tempore postea ecclesiam in cœmeterio sanctæ Mariæ in modum crucis ædificare cœpit, & ædificatione peracta, altaribusque quinque in ea compositis in honore sancti Joannis Baptistæ dedicavit, & dolium baptizandi de petra excisum in ea constitui fecit, & dote legitimatam, presbytero ad procurandum in divinis officiis commendavit, & præcepit, ut matricularii in omni hebdomada die sabbathi & in aliis sollennibus festivitatibus, cum Evangelio & crucibus & cereis cum Dei laudibus reverenter visitarent, & in paschali hebdomada, quam dicunt infra albas, quia tunc consuetudo est tres cantare psalmos ad vesperam, remanentes duos illuc deambulando cum antiphona & tono formosa modulatione perpsallere, & ipse persæpe ibi salutares hostias Deo immolare consuevit.

CAPUT XXI.

De Itinere ejus ultimo ad Romam.

** Zoam pro Vita, vitam pro anima usurpavit.*

* ZOam in ultimis temporibus suam salvare cupiendo, animo decrevit, quamvis vires corporis de die in diem decrescere sentiret, ut limina Apostolorum Petri & Pauli devota intentione laborasset visitare. Cumq; aliquantulum itineris peregisset

gillet in carpento, & ad difficiliores vias perveniret, non potuit ultra iter peragere, antequam in lecto collocatus equis superpositus pergere cœpit: sicque pergendo, quamvis comitibus ejus ubique periculosum videretur, Deo juvante & sancto Petro Apostolo, sine periculo pervenit ad Romam, votorumque ibi antea dispositorum & promissionibus devotissimè expletis, & gratissimorum emolumentorum & indulgentiarum donis acceptis, * permissoque salubri à sancto Petro & vicario ejus Pontifice, cæterisq; Deo ibi & sancto Petro militantibus honorabiliter accepto, felicem reditum iniit, & Ravennam visitare disposuit. Illucque cum appropinquaret, Imperatorem gloriosum * Ottonem cum Imperatrice Adalhaida ibi manere comperit, & ante se misso nuncio adventum ejus illi indicavit, & ille statim nuncium sequendo ad ostium cubiculi Imperatoris pervenit. Imperator verò cum eum in tanta vicinitate manere agnovisset, uno pede calceato & alio adhuc incalceato, caussa humilitatis & flagrantia divini amoris, eum ad suscipiendum amabiliter festinavit. Cumque in cubiculo accersita imperatrice suavi colloquio fruerentur, & alternis locutionibus diversarum rerum proventus terminarent, vir sanctus Imperatorem cum auxilio Imperatricis flagitare cœpit, ut filio sororis suæ Adalberoni procurationem sui episcopatus, regimenque super familiam & omnia negotia sæcularia ad eum pertinentia, fideliter firmiterque commendaret, & ut à celsitudine ejus Imperialis potentiæ promissum consolationis accipere mereretur, ut post ejus discessum cathedram episcopalis potestatis ei donaret, ut sibi majoris otii ad studium orationis & ecclesiastici regiminis & Christianitatis stabilitatem facultas concederetur. Cujus petitioni gloriosus & benevolus Imperator assensum præbens, sæcularium negotiorum commercia * Adalberoni commendavit, & episcopalis honorem cathedræ post vitam Episcopi, si Deus vellet, ei donare permisit, & insuper multis libris auri Episcopum donatum, amabiliter abire permisit, & ejus mansiones cum alio servitio necessario, cum suis fidelibus usque ad finem illius provinciæ cautè disposuit.

*Permissum Urlaub.

*Otho ab A. 963. ad An. 972. in Italia egit. Sigon. de regno Italiæ.

*Contracti editio nova habet an. 971. Adalberoni episcopatum ab Imp. concessum, quod de vacante nimirum promissione intelligendum.

CAPUT XXII.

De reversione ad Augustam.

EPiscopus autem & præfatus Adalbero, cum lætabundi ad Augustam reverterentur civitatem, honorificè sicut decuit suscepti sunt, & omnes qui ibi inventi sunt, comperta eorum prospera reversione, & honorificatione ab Imperatore eis facta, valde lætificati sunt. Tunc verò præfatus Adalbero congregatis militibus Episcopi, desideravit ut ei sacramenta fidelitatis jura-

jurarent, quod & fecerunt in præſentia Epiſcopi, ſimiliter & familia per totum epiſcopatum fecit. Epiſcopus autem indumento more monachorum formato induebatur, quorum antea regulam multimodis virtutibus ſequi conſueverat. Cumq; hæc ita agerentur, propter quorundam clericorum æmulationem, qui ſe æſtimabant poſt obitum ſancti Epiſcopi, Imperiali celſitudine concedente epiſcopatum poſſe acquirere, ferulam epiſcopalem publicè portare præſumpſit, ut eis tota ſpes acquirendi epiſcopatus adimeretur.

Caput XXIII.

Qualiter ſynodus Adalberonem degradari voluit.

*Otto ex Italia in Germaniam poſtremum rediit A. 972. Sigon.

*Otto ſecundus primi filius, imperator appellatus vivente patre an. 968. Sigeb.

POſtea verò revertentibus de Italia * Imperatoribus, patre ſcilicet & ipſius * prole ad Franciam, facta eſt * ſynodus in loco qui dicitur Ingilunheim, ad quam Archiepiſcopi cum cæteris ſuis ſuffraganeis ſanctum Udalricum cum ſuis legatis honorificè invitaverunt, Adalberonemque ejus nepotem cum eo venire decreverunt.

* *Synodus Adalberonis cauſſa habita an. 972. Contract. in ea S. Udalricus & Adalbero tranſgreſſionis canonum accuſati, cauſſa dicta abſoluti ſunt. Alia autem fuit Synodus Ingelheim. an. 948. Cui etiam S. Udalricus interfuit, ut eſt in Frodoardi Chronico.*

Illuc verò cum pervenirent, & antiſtites ibidem congregati Adalberonem baculum Epiſcopalem publicè portare cognoviſſent, irati ſunt contra eum, & dicebant, ut contra canonicæ rectitudinis regulam in hæreſim lapſus fuiſſet, & quod Pontificalis honorem ſublimitatis vivente Epiſcopo ſibi plus juſto vindicaret, & ideò ultra eum Epiſcopum ordinari non deceret. Quibus ille auditis, prima die ſynodale colloquium intrare devitavit, & in alia domo cum cæteris clericis Epiſcopi remanebat: Antiſtes autem cum paucis ſuis capellanis ſynodum intravit. Cumque inter ſe Pontifices colloquia habere cœpiſſent, uniuſcujusq; rationem per latinitatis locutionem voluerunt terminari: Cumque cauſſa ſancti Udalrici fuiſſet ventilanda, & ille pro * infirmitate, tam ſonora voce, ut tota ſynodus audire potuiſſet, rationem proferre non poſſet, advocabatur unus ſuus clericus nomine * Gerhardus, qui extra ſynodum cum Adalberone remanebat, ut pro eo deſiderii ſui rationem per latinitatis locutionem manifeſtaret. Cumq; vix pro denſitate multitudinis, in præſentia Imperatorum & Epiſcoporum præſens ſtetiſſet, interrogabatur, quid deſideraret Dominus ſuus. Quibus interrogationibus multiplicatis, dixit, non debeo interrogationibus veſtris reſpondere pro Domino meo, niſi illo præcipiente. Cui dixit Epiſcopus, frater, bene tibi notum eſt deſiderium meum, enarra hoc, & ob-

*Agebat enim annum octuageſimũ ſecundum.

*Codex mſ. hic alia manu ad oram habet, iſte Gerhardus ſcripſit legendam, quod mihi nunquam probatur, hic enim matricularius, uti auctor huius vitæ appellat, videtur, cum clericus S. Udalrici vocetur, vitæ verò auctor ex congregatione S. Afræ fuit, ut ipſemet in epilogo indicat.

& obsecra, ut eorum consiliis & permissionibus, Deo juvante, expletum fiat. Tunc præfatus clericus Gerhardus in præsentia omnium dixit: Excellentissimi Imperatores & religiosissimi antistites, desiderium Domini mei est relinquere sæculum, & secundum regulam sancti Benedicti sanctam inire vitam, & in contemplativa vita diem expectare obitus sui, in indumento pro certo habitus exterioris, potestis cognoscere voluntatem animi interioris. Istis & aliis rationibus in voluntate Domini sui in finem deductis, terra tenus cecidit ante pedes Imperatorum & Antistitum, obsecrans ut petitionem Domini sui secundum Dei voluntatem implere non dedignarentur. Qui simul respondendi inducias usque in crastinum diem postulaverunt, & postea inter se æstimaverunt, qualiter caussa Adalberonis terminaretur. Quidam verò Episcoporum adjutores Adalberonis fuerunt, ne prorsus à spe episcopalis ordinationis, post vitam avunculi sui excluderetur. Hæc cum inter se prolixè sermocinarentur, ultima in unum ratione coadunati, omnes simul firmaverunt, nisi Adalbero se sacramento excusaret, quod non sciret hæresim manere, quia episcopalem potentiam cum baculo arripuit, nullo modo ulterius legaliter Episcopus fieri potuisset. Altera verò die cum Episcopo etiam Adalbero synodali interfuit colloquio, & cum ei prædictum crimen imputaretur, multis objectionibus diversorum colloquiorum cum suis adjutoribus à prædicto crimine se defendere statuit. Hoc cum ei adunatio omnium Episcoporum non consentiret, secundum prædictam destinationem Episcoporum sacramentum perfecit, per nomen Patris & Filii & Spiritus sancti super quatuor Evangelia. Tunc iterum Episcopus Udalricus petitionis suæ responsa, quæ pridie procrastinata fuerunt, per prædictum suum clericum expetivit, quia desideravit, ut prædictus suus nepos Episcopus ordinaretur, & ille secundum regulam sancti Benedicti, in monasterio cum eorum consensu deservire mereretur. Episcopi autem, quamvis eis ex toto non placeret, apertè ei in synodo contradicere noluere petitonem suam, sed sapientissimi ex ipsis, cum consilio aliorum * extra synodum eum ambulare cum illis postulaverunt, ibiq; cum eo & cum suis clericis sapientissimis secretam locutionem habuere, dicentes: Reverende Pater, cui nota est omnium ecclesiasticorum librorum normula, qui semper callem rectitudinis ambulasti non deviando, non decet, ut nunc istam viam, quam semper tenuisti, omittens, seminarium ex te sumat talis error, ut alius in loco tuo te vivente ordinetur, quia si ex te talis consuetudo incipit perpetrari, in posterum multis reverendis & bonis Episcopis, ab eorum nepotibus & clericis talia desiderantibus, multa concrescunt adversa; melius

*extra ambulare außtretten.

tibi est, ut in eo ministerio, in quo cœpisti, Deo servire permaneas, quam tuam voluntatem sequens aliis plurimis scandalum facias, quia ex te canonici & monachi & sanctimoniales & cæteri Christiani ad rectitudinis statum debent constringi, qui ex semet ipsis per climata cadere festinant, qui autem incautè ambulando ceciderunt, ex te, Deo juvante, erigi posse sperandi sunt. De nepote autem tuo Adalberone tuæ voluntati satisfaciendo, in commune firmamus, ut nullus alius à nobis post tuum discessum, ad illum locum, in quo tu pastor existis, eo vivente ordinetur, nisi ipse. His consiliis consentiens sanctus Episcopus Udalricus, cum eis in synodum regrediebatur, & tunc cum consensu aliorum antistitum, fecit ab Imperatore Adalberoni commendari in eorum præsentia, procurationem sui habere, & sub ipso totius episcopatus cautam disposionem in omnibus adimplere. Taliter verò istis terminatis, finita synodo Episcopus & Adalbero cum suis ad Augustam revertebantur. *

* *Miraculū quoddam in altero exemplo hic sequebatur, quod quoniam infra iterum repetitur, visum omittere.*

Caput XXIV.

Qualiter Adalbero vitam finivit.

PRædicta verò synodus in autumnali tempore peracta est; & inantea Paschali tempore adveniente & sancta hebdomada finita, Episcopus & Adalbero, amabiliter vocante * Rinwino comite Dietpoldi fratris Episcopi filio, ad castellum Dilinga nominatum venerunt, ut ibi aliquantos dies charitativè cum eo, & cum * femina ejus Hiltegart nominata manerent. Paucis itaque diebus transactis, Adalbero ibi cum phlebotemo sibi phlebotemando sanguinem minui fecit, & postea cum Episcopo ad cœnam consedit, & de cœna surgens in lectum se ad requiescendum deposuit: cumque unusquisque ad suas divertisset mansiones, eadem nocte subitanea morte Adalbero * defunctus est, * Herewingus ejus presbyter, cum ad nunciandum hoc Episcopo cubiculum ejus intraret, Episcopus sermonem ejus præveniens, dixit illi: Ecce Adalbero defunctus est: Cui ille respondit: Ideò ego huc intravi, ut tibi hoc nunciarem, nullus alius me præibat ad te, & quomodo hoc scire potuisti? Cui ille respondit: Vade & suscita Riwinum & omnes, qui nobiscum sunt, ut cito præparent vehiculum, ut corpus ejus ad Augustam ducamus civitatem. Episcopus autem missis ad Augustam legatis, præcepit, ut in ecclesia sanctæ Afræ sepulchrum ejus juxta ipsius sepulchrum præpararetur, quod & sic factum est. Ille autem cum his, qui cum ipso erant, imposuit corpus carpento, & antepositis equis vexit ad Augustam cum frequentia populi. Matricularii autem, cum crucibus & aqua benedicta & cereis & incenso, & cum magna multitudine familiæ, cæteriq; populi appropinquanti occurrerunt,

* *Al. Ribwino.*

* *Femina Weib/ id est uxor.*

* *An. 973. Contracti editio nova.*

* *Al. Perewicus.*

rerunt, & honorificè ſuſcipientes, cum congruis orationibus & modulationibus perduxerunt ad locum ſepulchri, & ibi expletis vigiliis, & ſalutaribus pro ejus anima Deo oblatis hoſtiis, Epiſcopo animam omnipotenti Deo commendante corpus devotiſſimè ſepelierunt. Commendatione autem corporis peracta, & Epiſcopo cum triſtitia redeunte, univerſi fletu & lamentatione & magna mœſtitia in ſuas reverſi ſunt manſiones, pro eo quod ex nobili genere ortum & formoſum, & grammaticæ artis bene doctum, & in Dei ſervitio ſtudioſum, & in bonis operibus ſtrenuum, & in eloquentia dulciſona cautum, in donando largum, in adverſis aliorum triſtem, multarum virtutum opulentia cumulatum, in adjutorio miſerorum feſtinum, multimoda benevolentia ornatum virum, tam citò depoſitum omiſerunt.

CAPUT XV.

Qualiter Utinburam abbatiam reddit.

RElgioſus autem antiſtes, miſſo legato nunciavit Imperatori obitum prædicti nepotis ſui, & Abbatiam Utenbura nominatam, quæ * ipſi à ſua imperiali potentia conceſſa erat, poſtulavit ſibi donari, non cauſſa avaritiæ, ſed ea intentione, ut cœnobitis ibidem Deo ſervientibus deliberationem, quam ille eis antea conſcriptam & ſigillatam ab eodem Imperatore donari impetravit, reſtituere potuiſſet. Imperator autem per eundem nuncium * abbatiam conceſſit, & conſolationem magnam, & multimodam ſalutem remandavit. Nuncius autem cum reverteretur, invenit Epiſcopum in loco, qui dicitur Staphenſe, & hæc prædicta narravit. Paucis verò diebus poſtea revolutis, adhuc ipſi in eodem loco manenti, per nuncium quendam, orationis ſuffragia pro anima Imperatoris poſcentem, * obitus ejus illi annunciabatur. Inde verò cum ad Auguſtam rediret, venerunt nepotes ſui, Riwinus comes filius fratris ſui Dietpaldi, & Hupaldus comes filius fratris ſui Manegoldi, & rogaverunt illum, ut pergeret ad oppidum, quod nominatur * Witeſelinga, & illis monſtraret eccleſiam ibi ſitam, ubi corpora ſuorum * parentum terræ commendata fuerant, de qua ipſe ſæpe eos antea præmonuit, ut eam meliorarent, & eadem corpora in illam concluderent, ne ultra à pluviis * domatum infunderentur, ordinare, & quantæ magnitudinis eam facere debuiſſent. Sanctus verò Epiſcopus, quamvis certiſſimè ſciret in proximo manere ſequeſtrationem corporis & animæ ſuæ, tamen pro divino amore, & pro eorum amabilitate illuc perrexit, & provida ordinatione eandem eccleſiam ſuper præfata corpora amplificari perdocuit, ibique cum nepotibus ſuis aliquantis diebus moratus eſt, & inde ad caſtellum * Sunnemotinga nominatum, propter petitionem Manegoldi fratris

* Bruſch. de monaſt. ait Adalveronē an. 941. Abbatia præfuiſſe.

* Bruſch. ait S. Udalricū Abbatiam A. 971. accepiſſe. Verum ex hujus hiſtoriæ ſerie apparet an. 973 reſtituendum eſſe.

* Otto magnus Imp. ob. an. 973. Non. Maij. Contractus.

* Al. Witegislinga.

* Parentes generatim videtur pro conſanguineus ca, etc. Cæterum Dietpaldus Riwini pater Auguſtæ ſepultus eſt, ſupra c. 13.

* Al. Sunnēmotinga.

prædicti Adalberonis pervenit. Cumq; in itinere, antequam illuc pervenirent, in campo propter herbam, juxta villam, quæ dicitur * Gerilehova castrametati fuissent, cum sol occasui radios suæ lucis inserere cœpisset, venit quidam homo, qui dixit * Chunradum Episcopum certissimè defunctum fuisse, & nominavit diem obitus sui, & diem collocationis corporis ejus in sepulchrum. Hac fama audita, clerici & alii comites ejus stupefacti effecti sunt, & statim æstimaverunt nuncium ad Augustam mittere, ut pro ejus anima solitæ orationes explerentur: quibus sanctus Episcopus blando sermone infit, certissimè rei veritatem sciens, desistite adhuc nuncium mittere, mane diluculo comperietis, qualiter circa Episcopum maneat. Crastina verò die diluculo quidam de Constantia venit, & de obitu Episcopi veraciter contradixit, & ejus possibilitatem secundum suam consuetudinem esse nunciavit. Sanctus autem Episcopus Udalricus cœptum iter peregit, & ibi quasi ad convivium vocatus, post expletionem salutaris hostiæ, quam quotidie per se, quamvis viribus corporis valde esset destitutus, Deo persolvere satagebat, cum convivantibus quotidie ad mensam sedebat, & nullum corpori cibum exhibuit, nisi micas panis aquæ infusas in os misit, quas etiam sæpissimè aquis exspoliatas de ore rejecit, haustibus verò aquæ interdum corpus, cum adhuc ad mensam sederet, reficiebat. Consummatisq; ibi rebus, pro quibus illuc vocatus est, abire cœpit, altera die ad locum qui dicitur * Utiuntiga pervenit, & ibi ad se convocatis monachis de monasterio Uttenbura nominato, autumare cum eis & cum suis fidelibus providè cœpit, quomodo deliberationem, quam eis antea sicut prædixi, ab Imperatore impetraverat, restituere potuisset, & dixit eis: Eligite ex vobis unum ad Abbatem, qui in Dei servitio utilis, & vestris necessitatibus possit cautus inveniri. Si illum eligitis, qui mihi ad hoc placet, commendabo illi Abbatiam usque in præsentiam Domini mei Imperatoris: sin autem alium nisi mihi placentem eligitis, non illi commendabo. Qui respondentes dixerunt: Nominet nobis sanctitas tua hunc, qui tuæ dominationi placitus sit ad electionem nostræ unitatis. Tunc dixit eis, * Rudvugum fratrem vestrum ad hoc nominabo ministerium. Quibus auditis fratres inducias postulaverunt, donec omnes simul loquerentur, si hæc electio cum omnium fratrum consensu fieri potuisset. Cumque in loco destinato collecti fratres colloquia inter se habere cœpissent de præfata electione, quibusdam fratribus placuit, quibusdam displicuit, sed tamen cum consilio amicorum roborati, Episcopi voluntati parentes, in unum coadunati Rudvugum ad Abbatem elegerunt, & cum eo ad Episcopum regredientes, unitatis eorum electionem ei nunciaverunt. His auditis Episcopus, assumpto baculo

* Al. Gerilihoba.

* Conradus Constantia Episcopus initiA 934. obiit 974. Contract.

* Al. Otinga.

* Al. Ruodungum Al. Rupertum, Brusch habet Rudungum electū an. 972. restituit an. 973.

baculo commendavit abbatiam præfato Rudvugo usq; in præsentiam * Imperatoris, qui tunc in Imperio patri suo æquivoco successerat, & illum commendavit suis nepotibus & aliis suis fidelibus, ut eum celsitudini Imperatoris præsentarent, & illis cum fide ei juvantibus, ab eo hæc confirmarentur. His ita expletis propriam sui episcopatus revisitavit sedem.

*Ottonis secundi, qui iniit an. 973.

CAPUT XXVI.

Quam formosè obitum suum in Augusta exspectaret.

MOenia autem Augustæ civitatis introgressus, magna tristitia septus est pro morte Adalberonis sui nepotis, & pro obitu Imperatoris, cui semper fidem in omnibus servavit, cujus etiam amor pectori ejus firmiter conglutinatus est. Pro requie verò animarum amborum multas eleemosynas largitus est pauperibus, & multas orationes & preces ad Dominum quotidie effudit, ut eis misereri dignaretur: missarum verò officia quotidie celebrare non desistebat, quoad usque vires corporis sic subtrahebantur, ut nullo modo ultra per se stare potuisset. Ad mensam verò sedebat, & sedentibus cum eo convivium faciebat, & ille quasi jejunus absistebat, & postea in ecclesia vel in cubiculo suo dulci cantatione psalmorum, vel auditione lectionum sacrarum recreatus est. Vires verò corporis cum ei ita defecissent, ut per se missam cantare non potuisset, quotidie in ecclesiam introductus devotissimè eam audire, & interim orationibus intentis insistere non desistebat. Pro certo post missam expletam cum cubiculum intraret, repausationi lectuli se non commendavit ante horam vespertinam, sed super sedile suum calceatus sedit, & interdum se super pulvillum in dexteram partem reclinavit, interdum ad sinistram, & interdum sedens ad dorsum super posteriora sedilis, in quo sedebat, reclinavit. Et post expletionem cursus & totius psalterii, legente Gerhardo * Præposito sacrorum lectiones librorum audivit, & interdum cum eo inde dulci eloquio fruebatur. Cuidam verò eloquio inter ipsos finito, præfatus clericus interrogavit eum dicens: Habes spem pro ista infirmitate, Domine, obitum tuum tibi imminere? Cui ille quasi eum increpando respondit: Quare sic dixisti? non spero, sed certissimè cognosco diem obitus mei non post multos dies mihi evenire. De qua re presbyter contristatus, indulgentiam postulavit & dixit illi, Domine, quem Episcoporum præcipis vocare ad commendationem corporis tui? Cui ille respondit: Eo tempore, quando anima mea derelictura est hoc corpus, non potestis ullum eorum huc advocare, quia * conprovincialis meus Chunradus Episcopus tanta infirmitate detentus est, ut huc venire non possit,

*Puto significari præpositum ecclesiæ cathedralis.

* Augustanim & Constantia in eadem provincia Moguntina.

possit, Episcopi verò * Bauuuariorum ad regale colloquium ad Franciam sunt congregati.

** Bavariorum, Otfridus monachus in præfat. Evang. quæ German. vertit, de proprietate ejus linguæ inquit, Interdum tria, uvu, ut puto, quærit in sono, priores duo consonantes ut mihi videtur, tertium vocali sono manente.*

At ille inquit, Domine, quid tunc facere debemus? Cui sanctus Episcopus dixit: Nostis corpus hominis terræ commendare? At ille ait: Si talis persona esset, super quam commendatio nostra fieri debuisset, timorem inde non haberemus. Cui Episcopus dixit: Facite de hac re, cum tempus advenerit, sicut optimè potestis, Dominus commendatorem corporis mei providebit. Et his dictis præfatus presbyter iterum lectionis usum assumpsit, & in ea sicut solitus erat, usque dum sonante signo vespertinalis laudis hora annunciabatur. Lectiones verò fuerunt Vitas patrum sanctorum, & liber sancti Gregorii, quem dialogorum vocant, cujus ultimus liber disputat multum de his, qui de corpore rapti in spiritu multa viderunt, & iterum ad corpus redierunt. Taliter verò conversando formosissimè exspectabat diem obitus sui, & interdum in Spiritu plurima videbat, de quibus pauca his, qui cum eo erant, narravit. Interea verò Werinhario Abbati de monasterio * Vulta nominato, caussa visitationis ad eum venienti, inter alia dixit: Tu post me hic deberes Episcopus fieri, omnes te elegerunt, nisi duo, hi verò duo si aliis concordarent, electio tua sine dubio perfecta fuisset. Et his dictis manus Attelini tunc * Vicedomini, & manus Hiltini camerarii comprehendens suæ fidelitati commendavit, & cum charitate eum abire permisit. Altera verò vice quadam die quasi de gravi somno expergefactus, ei assidentibus & hæc audientibus ait: Heu, heu quod illum nepotem meum Adalberonem unquam vidi, quia pro eo, quod ei secundum suum desiderium consentiebam, nolunt me impunitum in suum recipere consortium, & his dictis statim tacuit. Virtus verò corporis de die in diem decrescens, in tantum deficiebat, ut ecclesiam intrare nisi à duobus sustentatus non potuisset. Cum verò in die natali sanctorum Marci & Marcelliani, quod est XIV. K. Julii, ecclesiam introduceretur, ut missam audiret, peracta missa, ad sanctam crucem tapetium sibi deponi præcepit, & se super illo prosternebat. Ibi verò cum quasi dimidiam horam jacuisset, surrexit, & camerarium Luitpaldum presbyterum ad se venire fecit, & cunctas suas res, quas ille in ministerio habebat, in præsentiam sui portare præcepit, & ponere ante altare, nisi unam paraturam domus & mensarum, & unum coopertorium mardrinum ad servitium sui successoris dimisit. Cum verò ante eum posita fuissent, & ille ea conspexisset, dixit: Quid mihi hæc omnia nunc debuerunt? Quamvis verò illi plurima viderentur, numerus

** Al. Fulda, rectè Bruschius Werinharium filium fuisse materteræ S. Udalrici, Abbatem factum An. 969. ob. 982*

** Vicentius Borg. de eccl. Florent. observabit Vicedominos ante an. millesimum fere ex clero fuisse, eam dignitatem post ad laicos transiisse, Onuph. de vocib. ecclesiast. obscuris, ait etiam Majores domus appellatos. Verum dist. 89. cap. Volumus. Gregor. Vicedominum à Majore domus distinguit, ibi glossa œconomum interpretatur.*

rus eorum major non fuit nisi pauca camisalia, & VII. vel octo mensalia, & duo sarcilia, & x. solidi argenti, quos in manum Gerhardi Præpositi commendavit statim ad erogandum pauperibus. Cætera verò omnia disposuit dividi inter clericos ejusdem loci. De vestimentis suis misit * Antonio venerando viro, quem ille antea ad Utenburam in Dei nomine inclusit. Cuidam etiam * Ruozoni, mobilitate membrorum carenti nisi de brachiis sursum, cui domicilium in cœmeterio * Kampidonensis monasterii more lectuli à terra sublevatum ædificatum erat, ut ea, quæ ab eo digesta fuerant terratenus cadendo, à domicilio separarentur, vestimenta transmisit; quia antea * cum Episcopus in eodem monasterio moraretur, prædictum pauperem per se ipsum sæpe visitavit, & ejus locutionis dulcedinem libenter audivit, quia idem ipse prædictus pauper clauso ostiolo semper in Dei laudibus & orationibus die ac nocte morabatur. O quæ lingua virum tantæ benignitatis enarrare potest, qui in ultimis positus tanto spatio interposito Christum vestire non omisit, pro eo certè, quia ei semper aderat, qui ab eo sua membra vestiri volebat. His verò prædictis dispensatis, præcepit Vicedomino cæterisq; quibus voluit suis fidelibus ac ministris, ut in cunctis locis ad suum servitium pertinentibus, cuncta quæ in eis inventa fuissent, in tres partes dividerentur, & tertia pars presbyteris pauperibusque provida dispensatione statim eo vivente donarentur, quod & factum est. Pro certo quamvis corpus gravi infirmitate detentum fuisset, sensus & animus & voluntas occupari non potuerunt, * nisi piis insisterent intentionibus.

** Al. Hattoni, quod probo.*
** Al. Ruzoni.*
** Al. Campidonensis.*
** Brusch. scribit S. Udalr. Campid. monast. aliquandiu in commendis (ut vocant) habuisse, post annum nimirũ 941.*
** Pro, ut nõ.*

CAPUT XXVII.

Qualiter die nativitatis sancti Joannis Baptistæ ultimam missam celebravit.

DIe itaque sancto nativitatis sancti Joannis Baptistæ hora diei prima, quasi repente de somno beatus Udalricus suscitatus, dixit camerariis suis, induite me vestimenta mea & calceamenta: qui hæsitãtes propter magnam ejus infirmitatem, si hæc in ecstasi mentis vel incapacitate sensus ejus præciperet, implendo tamen præceptum ejus, induerunt eum vestimenta ejus & calceos: statim autem paratura se missatica indui præcepit, cumque paratus fuisset, perambulavit matricem ecclesiam, & ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ, quam ipse antea ædificaverat, & in honore ejus consecraverat, pervenit, ibiq; * missam, quam anniversariis sollennitatibus mane diluculo consueverat cantare, potenter & cautè explevit, illaq; finita statim publicam missam iniit, & devotissimè Deo juvante in finem stando gloriose peregit: ambas missas cum stando sine adjutorio aliorum cum benedictionibus decenter

** Antiquitus tres missæ celebrabantur in festivitate S. Joã. Bapt. una se in vigilia reliquæ duæ*

In die. Vide Albinum & Amalarium lib. 3. c. 38.

ter ad finem perduceret, consedebat, & astantibus sibi clericis dicebat: Hæc ministeria, quæ nunc Deo donante peregi, ex possibilitate corporis mei non assumpsi, sed ex præcepto: hodie enim cum in lecto quasi sopitus somno jacerem, steterunt coram lectulo meo duo viri juvenes formosissimi aspectu, è quibus mihi uns dicebat: Quare non surgis, debes enim hodie ad sanctum Joannem Baptistam missam celebrare: Cui alter respondit: Quomodo potest hoc fieri, quia pro impossibilitate corporis primam adhuc non explevit? At ille qui antea locutus est, ad me dixit: Surge, & secundum meum sermonem Dei ministerium in præfata ecclesia implere festina, quia hodie præter te nullus alius ibi missam cantabit, his verò dictis ad cubiculum regressus est. Cumque diem obitus sui devota mente & læto animo, & secundum verba psalmographi David dicentis: Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, expectaret, quamvis verbis non dixisset, factis tamen manifestavit, quod de hoc sæculo se migraturum esse in Vigilia Apostolorum Petri & Pauli putavit. Eadem die, antequam vespertinalis laus inciperet, & cum à custodibus omnes simul campanæ ad sonandum moverentur, balneatus & paratura, quam ad obitum suum conservatam habuit, indutus, se quasi defuncturum deposuit. Finita autem vespertinali laude aliis juvantibus se à terra levavit, & quasi secretò dixit: O sancte Petre, nunc non fecisti, sicut ego æstimavi: Et quasi animo aliquantum de hac re mente consternatus manebat. Præfatus autem presbyter Gerhardus dixit ad eum, Domine noli contristari, sed recordare, quia aliis sanctis Episcopis similiter contigit, ut enim dictum est: Circa natale Apostolorum de hoc sæculo ad requiem es perducturus, is cum speraret se in natale Apostolorum obiisse, induciæ ei prolongabantur usque in octavum diem, & tunc defunctus est. * Cassio Narniensi Episcopo per quendam presbyterum ab angelo flagellatum dictum est: Non cesset manus tua, non cesset pes tuus, age quod agis, operare quod operaris, natali Apostolorum venies ad me. Episcopus autem æstimans in sollennitate Apostolorum, quæ tunc proxima erat, sibi obitum suum imminere, in quibuscumque potuit, ad depositionem corporis sui præparare se studuit. Sollennitate itaque adveniente sanus permanebat, & incolumis, & sic mansit, donec curricula septem annorū præterirent, & tunc in eodem die, sicut ei dictum est, multis bonis præmissis, & sacro ministerio expleto, feliciter migravit à sæculo. His auditis sanctus Episcopus vera esse recordatus est, & respondit ei dicens: Benedixisti frater, & relevatus mente bono animo manebat, & cum eo manentibus dulcem & commodum se exhibebat, nullum objurgans, nullum

**De Cassio Greg. dial. lib. 4. c. 56. & homil. 37. in Evang.*

nullum increpans, nulli iratus, nulli molestus, nulli adversus, nullum verbum alicujus lamentationis ab eo audiebatur, sed bona omnia, quæ tunc potuit, præsentibus & absentibus fecit. Nemini indulgentiam negavit, gratia suæ benedictionis omnes consignavit. Prædictus verò Richuuinus comes nepos ejus, adhuc de regali locutione non revertebatur, de quo interdum dicebat: O Richuuine, utinam me vivente venires, ut te viderem. Eo anno sollennitas Apostolorum Petri & Pauli dominica die eveniebat, de qua optimis moribus sicut prædixi exspectabat, donec dies quintæ feriæ pertransisset; in illa nocte, antea quam aurora VI. feriæ bene cognosci potuisset, asperso cinere in modum crucis, & aqua benedicta aspersa, se deponi fecit, & sic jacebat, usque dum aurora cunctam latitudinem orbis illuminaret. Tunc Richuuinus de palatio rediens intravit, & legationem Imperatoris eo audiente recitavit. Eo scilicet viso, legationeque audita, oculos levans secundum suam possibilitatem gratias agebat Deo omnipotenti, qui secundum dicta David prophetæ, voluntatem timentium se faciet &c. Richuuino autem exeunte, statim eadem hora clericis letaniam devotè canentibus animam Deo commendans, * Anno incarnationis Domini nostri JESU Christi DCCCCLXXIII. ætatis LXXXIII. ordinationis autem L. quarto die Julii IV. Non. ejusdem mensis, die veneris, felici obitu quasi somno suavi soporatus, ergastulo corporis exemptus migravit ad requiem. Pro certo sanctum corpus, cum ad lavandum more solito denudatum fuisset, suavi odoris fragrantia nares omnium ibi manentium replevit, & tam diu permansit, quoad usq; corpus levatum, prædestinatisq; vestibus indutum, & feretro impositum, in ecclesiam portaretur. Clerus nempe cum audiret, quod Episcopi * Bauuuariorum de prædicto colloquio redirent ad suam provinciam, misso legato voluerunt Archiepiscopum * Fridricum ad commendationem sacri corporis vocare. Cumq; ad illum nuncius perveniret, invenit eum tanta infirmitate febrium detentum, ut nullo modo advenire potuisset. Misso autem cum tristitia inde revertente, audivit quod venerandus Episcopus * Wolfgangus ad locum, qui dicitur Nordilingga, venire voluisset, in occursum ejus festinavit. Ad eum certè cum perveniret, salutatus ab eo audivit, quod Augustam civitatem pergere voluisset, visitare sanctum Dei servum Udalricum in infirmitate detentum. Cui ille respondit, Dominus sanctitati tuæ præcepit visitare eum, & ego ad hoc veni, ut nunciarem tibi, quia defunctus est, & de omni congregatione ibi Deo militante te flagitare, ut festinè venires, & sanctum corpus Deo commendares. Quo audito sanctus Episcopus magna mœstitia septus est, in eadem nocte diluculo

*Consentit in omnibus utraq; Contracti editio, unde ii, qui aliter scripserunt, corrigendi, præsertim Sigeb.

* Al. Baioariorum.

* Al. Fridericum, Hundeus in metrop. Fridericum Archiepiscopũ Salisburgẽsem habet electum an. 956 qui sedit an. 33.

*Wolfgangus Episc. Ratisponen. electus an. 968. ob. an. 994. Hund.

surrexit, & ad Augustam pergere cœpit. In itinere vero cum cognovisset, quod ad congruum tempus illuc pervenire non valeret, præmisso eodem legato nunciavit adventum ejus. Interim verò corpus in ecclesia sanctæ Mariæ à congregatione die noctuque, cum orationibus & missarum celebrationibus, cautè & devotè custodiebatur usque in diem Dominicam. Die verò Dominica post primam missam pro ejus anima celebrata, congregato clero, & sanctimonialium congregatione adveniente, & magna de provinciis multitudine populi, presbyteri levaverunt corpus, & ad sanctam Afram, ubi antea sepulchrum ejus præparatum fuerat, portare cœperunt. Cumque venirent ad collem, qui dicitur *Pereleich, præfatus nuncius venit, & adventum Wolfgangi Episcopi nunciavit. Illi autem perducentes corpus in ecclesiam sanctæ Afræ, & item missam sacrificalem cum omni devotione pro requie ejus animæ celebravere. Episcopus verò cum adhuc non veniret, & hora diei non tardaret, nisi tempus celebrationis publici Dei ministerii immineret, & hoc cum omni devotione à congregatione clericorum perficeretur, venit præfatus Episcopus, qui cum honorificè susceptus fuisset, & orationi finem imposuisset, salutatis à se fratribus dixit: Quid vobis videtur, an hodie sacrum corpus commendamus, vel ad alterum diem procrastinemus. Cui fratres respondentes dixerunt: Si tuæ sanctitati placet, nobis bonum videtur, si omnibus, qui nunc hîc in præsentia sunt, annũciatur, ut mane congrua hora huc ad commendationem sacri corporis conveniant, & à te salutaris hostiæ munus nobis sacrificantibus pro requie ejus animæ Deo offeratur, quia congrua hora præterita est, & tu es magna lassitudine septus. Quibus auditis Episcopus consilio eorum libentissimè assensum præbens, alterum diem exspectavit. Ea verò nocte Hiltegart uxor præfati Richuuini comitis, quamvis nupta, tamen satis religiosa, venit camisaleq; cera perfusum attulit, & sublimissimos clericos petiit, ut sacro corpori cautè secretò circumdaretur, ne sacerdotalis paratura, qua indutus erat, citò à terra consummaretur, quia ipse adhuc vivens præcepit, ne tabulatum lignum corpori ejus supposuissent, sed puræ terræ imponerent, & ligneo operculo cooperirent: qui secundum ejus petitionem camisale corpori sacro circumdederunt. Mane autem facto magna multitudine populi adveniente, & clericis sanctimonialibusque ibidem Deo militantibus congregatis, sed & de provinciis multis sacris officiis utentibus adjunctis, Antistes, cunctis pro ejus anima sacrificantibus, magna contritione cordis & humiliatione salutarem obtulit hostiam Deo, insuper etiam publica missa expleta, omnes in commune sobrio & cauto sermone admonuit, ut pro illa sancta anima intima

*Al. Perelico.

intima intentione cordis devotè exorent, ut ab omni vinculo delictorum absoluta, Deo donante perenni gaudio in ævum cum sanctis & electis Dei perfrui mereretur. Oratione autem secundum verbum ejus ab omnibus peracta, Episcopus corpus * sepelivit, & animam omnipotenti Deo devotissimè cum lacrymis commendavit.

** Carolus à Basilica Petri in vita Card. Borromai lib. 5. c. 6. scribit, Mediolani in Basilica SS. Apostolorum inventum esse corpus S. sive Ulrici sive Arderici, incertum an Mediolanensis an Augustani Episcopi, an etiam alterius alicujus civitatis. S. Udalricum Augustanum Episcopum non fuisse, quisquis aliâs fuerit, ex hac tota historia satis liquet; ne quis tamen aliquando erret, monendum putavimus.*

Ministri autem, sicut prædictum est, operculo ligneo corpus cooperuerunt, & super hoc gradibus murati sepulchri densum lignum tabulatum superposuerunt, in superficie autem terræ cum lapidibus conjunctis firmiter clauserunt. His ita peractis, Episcopus ad Augustam caussa orationis perrexit. Orationibus multipliciter consummatis, à fratribus per charitatem rogatus, paraturam missaticam quæ fuit sancti Udalrici, quarum opulentia ille vivens abundabat, propter ejus sanctitatem suscepit, & honorificè, sicut optimè dignus erat, dimissus, Deo comite ad propria reversus est.

Caput XXVIII.

Qualiter Heinricus successor ejus ad Episcopatum venit, & qualiter interiit.

POst obitum sancti Udalrici Episcopi, Heinricus filius * Purchardi comitis successor ejus effectus est, non providè in ovile ovium intrando, sed aliunde ascendendo, quia * Purchardo duce Alamannorum, qui filiam materteræ ejus habuit uxorem, & aliis plurimis, sed & quibusdam militibus, qui ab eo beneficia sua augeri astuta arte cupiebant, consiliantibus, subtili cœpit consilio æstimare, qualiter prædictum locum sibi potuisset usurpare; quamvis in ejus scientiam deveniret, quod Werinharius * abbas in quadam invisibili carnalibus oculis congregatione, ubi sanctus Udalricus in ecstasi mentis adjunctus, audivit: Si duo aliis concordarent, ab omni illa congregatione ad hoc ministerium fuisset destinatus, ut ejus successor efficeretur, sicuti antea * prædixi. Quidam clerici, * Advocato & aliis quibusdam militibus de eodem Episcopatu secum comitantibus, ad curtem Imperatoris baculum Episcopalem ferendo iter agere cœperunt. Cumq; ad Wormacensem civitatem ad monasterium sancti Cyriaci venirent, invenerunt ibi Purchardum ducem cum uxore sua in infirmitate occupatum. Cumque ei indicarent studium itineris sui, quibusdam machinationibus callida ratione ab

** Al. Burch.*
** Burchard. 3. Luitolfo successit in Suevia Ducatu A 957. ob. 973. Ut Cōtr. auctor est. Primò Luitgardem sorori S. Udalrici, deinde Hedwigem filiam Henrici Sorabiorum D. uxorē habuit cujus mater Herici Episcopi Augustani matertera fuerit fieri potest. Vide Stumf. lib. 4. c. 38.*
** Abbas Fuldensis.*
** Supr. c. 26.*
** Advocatus Episcopatus Kastenvogt, defens. Meminere hujus muneris Capitula Karoli M lib. 2. c. 62. & lib. 7. c. 303.*
** Al. Wormacensium.*

ab eo illusi sunt, quia dixit eis, Imperatorem his diebus prope in ultimis finibus regni ejus morari, & in ea via, quam pergere debuerunt, omnia supra modum chara, & herbam undique in defensione manere, & ideò semetipsos & eorum caballos nulla commoditate posse sustentari: non post multos dies Imperator noster vult regale colloquium habere ad locum, qui dicitur * Erinstein, illuc facile potestis ire, ideò revertimini nunc, & quando meus certus nuncius vobis prædictæ locutionis diem nunciaturus advenerit, illuc venire ne dubitetis, ibi enim me invenietis firmum vobis fore adjutorem, & in electione Episcopali sine ambiguitate me sciatis vobis concordari. His verbis auditis, vera esse æstimantes, & consiliis ejus consentientes reversi sunt. Non post multum verò temporis nuncius ducis venit, & regale colloquium in prædicto loco manere indicavit, eosque illuc venire admonuit. Qui statim aliis fratribus secum sumptis, ad præfatum locum, pergere festinaverunt. Cumque appropinquassent ad locum, qui ad balneos nominatur, quidam nuncius ejus obvius dixit, Hainricus filius Purchardi, quem Imperator cum suis fidelibus, & dux Purchardus ad Augustam antistitem esse decreverunt, nunc citò occurret vobis. Hac ratione audita contristati fratres, eò quod de prædicta electione Episcopi privari debuerunt, ultra non sunt progressi, sed revertentes in loco opportuno exspectaverunt, usque dum præfatum Heinricum inde comitarentur. Eo statim die, cum ad castra venirent milites, qui de duce Purchardo cum Heinrico venerunt, adjunctos sibi clericos rogare cœperunt, ut Hainricum in commune Episcopum esse comprobarent in eodem loco. Qui inducias petierunt, usque in communi capitulo domi cuncti fratres in unum se coadunarent. Cumq; milites hoc refutarent, & longa inter se locutione contenderent, reversi ad Hainricum cum quibusdam clericis, elegerunt eum super se esse Episcopum, quidam verò eum non eligentes ad Augustam pervenerunt ad cæteros fratres. Cumq; ad Augustam pervenirent sic sequestrati in electione ejus, venit quidam comes Wolveradus nomine cum aliis quibusdam hominibus, quasi legationem ab Imperatore ferendo ad congregationem, dicens: Imperator demandavit vobis gratiam & misericordiam & omnia bona, & postulavit, ut istum Dominum Hainricum, quem ille cum suis fidelibus decrevit in isto loco esse pastorem, ut & vos ob amorem sui Antistitem vobis eligere unanimiter non renuatis. Legatio autem hæc fraudulenti consilio composita erat. Cui respondentes dixerunt: Veniat ille cum vobis ad capitulum nostrum, ad audiendum responsa nostra. Cumq; vix obtinuissent, ut in capitulum intrarent, legebant lectiones canonicas de electione Antistitum. Præfatus

* Al. Eristein

fatus Hainricus cum audiſſet de lectionibus in præſentia recitatis, quod in poteſtate eſſet canonicorum eum eligere vel refutare, cum venia humiliter poſtulavit, ut eum Epiſcopum eligere non dedignarentur, promittens eis, ſi ejus poſtulationi conſentirent, in poſterum omnigenæ commoditatis impenſionem. Qui ejus promiſſionibus credentes, quidam verò ſponte, quidam verò diſſenſiones vitando, omnes tamen in commune decreverunt eum eſſe Epiſcopum. Hæc verò electio cum in eccleſia militibus & familiæ nota facta fuiſſet, ſonantibus campanis ab omnibus confirmabatur. Tunc demum præfatus Heinricus aſſumptis quibusdam canonicis perrexit ad Imperatorem, & in præſentia ejus aliorum teſtimonio roboratus, de electione ejus nunciavit, humiliter flagitans, ut à celſitudine ejus Imperialis poteſtatis Pontificium prænominatum ei concederetur. Imperator autem ejus petitioni non contradixit, neque continuo adimplevit, ſed promiſit, ut poſt quinque dies in ſollennitate ſancti Mauritii ejus petitioni aſſenſum præberet, ſicut & fecit. Poſtea verò ſtatuto tempore ad Magunciam venit, & à * Rudperto Archiepiſcopo & ſuis ſuffraganeis benedictionem Epiſcopalem accepit. His verò temporibus * Otto filius Luittolfi filii * Ottonis Imperatoris, Dux fuit Alamannorum, & Heinricus filius Hainrici * fratris ejusdem Imperatoris Dux Bauuariorum erat, qui quamvis ex vicina propinquitate charitate conjuncti fore debuiſſent, ex machinatione male ſuadentis Satanæ invidias & * diſſenſiones inter ſe exercere cœperunt. Heinricus itaque Epiſcopus æquivoco ſuo Duci aptior manſit in omnibus, & ipſius conſiliis plus conſentiens quam Ottoni Duci, quamvis civitas Auguſta in ſuo Ducatu ſita maneret. Pro hac verò re Otto Dux contra eum iratus eſſe cœpit, & cum fidelibus ſuis conſiliari, ut ei in quibuscumque potuiſſet adverſaretur, quod & fecit. Inſuper Epiſcopus quibusdam militibus nepotibus Sancti Epiſcopi Udalrici, Manegoldo & * Hulpaldo voluit beneficia abſtrahere, propter quorundam conſilia, ſine illorum reatu. Ipſi autem quia Epiſcopo Sancto Udalrico adhuc vivente ab eo miſſi ſæpe in auxilio Imperatoris cum * herili multitudine militum venerunt, & in ejus ſervitio voluntatem ejus ſtrenuè in omnibus adimplentes, tam diu permanſerunt, uſque cum illius gratia muneribus honorati redire dimiſſi ſunt, Regina etiam profitebatur eorum ſe eſſe propinquam, ideò beneficia accepta, Epiſcopo contradixerunt, & in eorum poteſtate eo nolente tenuerunt. Epiſcopus itaque his & aliis multis adverſis fatigatus, triſtis effectus eſt. Quodam tempore cum Imperator Otto gentem * Sclavorum cum exercitu invadere voluiſſet, & Otto, qui tunc dux erat Alamannorum & Bauuariorum, Heinrico depoſito, in

* Decimus ſeptimus à S. Bonifacio ejus ſedis Archiepiſcopus.
* Burchardo ſucceſſit an. 973. Contract.
* Ottonis Magni.
* Henricus I. Bavariæ dux, frater fuit Ottonis Magni, uti ſupra vidimus.
* Contract. edit. enim an. 977. Diſcordia inter Ottonem ducem Sueviæ & Henricum ducẽ Bajoariæ commota eſt.
* Al Hucpaldo.
* Herrliche Anzahl.
* Sigebert. an. 976. Otto Imp.

contra Sclavos proficiscitur.

in adjutorium ejus venire cum Alamannis & Noricis paratus esset, Hainricusq; Episcopus ire se cum illo promitteret, expectavit cum suis militibus, donec recederet exercitus, & sicut antea consiliati sunt, occupavit cum militibus suis civitates, quas potuit, & ipse in * Nuuuingburg intravit. Heinricus autem, qui antea Dux fuit, * Pazouuam civitatem introivit, ea ratione, ut Ottone cum exercitu recedente provinciam sibi adjutorio nepotis sui Episcopi subjugaret. Hoc itaque consilium cum Ottoni duci notum factum fuisset, reversus est cum exercitu ambarum provinciarum, & obsedit eum in præfata civitate Pazowa. Imperator autem Otto cum Dei clementia liberatus à Sclavis, venit post eum ad eandem civitatem in obsidionem ejus. Cumq; obsidione finita & carinula mitigata, Imperator ad Saxoniam reverteretur, postea statuto tempore Heinricus filius Hainrici, & æquivocus ejus filius * Perhtolfi ad colloquium Imperatoris vocati sunt, cum quibus etiam Heinricus Episcopus ad Imperatorem, se ad excusandum de prædicto reatu venit, ut restitutus gratiæ ejus ad propria redire mereretur. Peracto itaque colloquio * Heinricus & æquivocus ejus in exilium missi sunt: Heinricus autem Episcopus ad * Vurdinam, ubi sanctus requiescit Luitgerus, Abbati ad custodiendum commendatus est. Cumque ibi de Pascha usque post nativitatem sancti Joannis Baptistæ cum magna cautela custodiretur, factum est Imperiale colloquium in oppido, quod dicitur Trutmanna, illuc venerunt duo presbyteri Gerhardus & Anamotus de Augusta, & cum interventu Ottonis Ducis & Episcoporum ibi inventorum, supplicaverunt non solum de semetipsis, sed de omnibus clericis & laicis in eodem Episcopatu habitantibus, ne diu Episcopali custodia privarentur. Imperator autem petitioni Ottonis ducis & aliorum suorum fidelium præfatorumque clericorum satisfaciens, Episcopum de exilio reduci præcepit, & in præsentia sua iterato fidelitatis suæ sacramento, cum gratia sua ad Episcopatum suum redire concessit. Restitutus autem in suum locum Episcopus, tractare in animo suo cœpit, pro quibus reatibus ei tam diversa adversa sic frequenter accidissent, qui à Duce multipliciter plus quam antecessores sui injuriabatur, & quia principes militum beneficia sua contra voluntatem ejus habere præsumebant, & electissimi de paterna sua familia ministratores diverso modo repente interierunt, secreto à familiaribus clericis interrogavit, si sanctus Udalricus de Werenhario Abbate diceret, ut successor ejus fieri deberet, sicuti ei antea dictum est. Cumque in veritate verum esse cognovisset, quod antea credere noluit, expavit se vehementer, sed publicè non manifestavit, pro eo plus expavit, quia tunc frequenter signa magna & mirabilia ad sepulchrum sancti Udalrici Episcopi Deo conce-

** Al. Nuunburch, Neuburg.*

** Quæ vulgò Patavia, antiquis Batava.*

** Al. Pertolfi.*

** Contracti edit. vet. an. 977. habet Henricos duces & Hirecum Episcopum missos in exilium.*

** Al. Wirdinam, Sur. in vita S. Ludgeri Werthinense & Werdenense monast. appellat.*

concedente fiebant. Tunc demum in meliora multipliciter mutatus, cum Deo se pacificare conatus est, & matricem ecclesiam novo tecto cooperire præcepit, & super Licum fluvium ad sanctam Afram pontem composuit, & ut nullus ex familia de ponte teloneum aut ullam redhibitionem acciperet, præcepit, sed in eleemosynam ejus, quicumq; voluissent, sine contradictione & occupatione pergerent. Postea autem Romam & limina sanctorum Apostolorum Petri & Pauli pro remissione delictorum suorum visitavit. Et antea quam illuc pergere cœpisset, proprietatem, quam pater suus * Purchardus in Geisinhausa habere visus est, & quam Etichoni fideli suo sub testimonio contradidit, ea videlicet ratione, ut eam illuc firmiter transfuderet, ubi eum filius ejus Heinricus Episcopus rogaret, tunc pro certo * Etih, postulante Episcopo tradidit cum manu ejus præfatam proprietatem legitimè secundum legem Noricorum, sanctæ Mariæ super altare ejus in Augusta civitate situm, & super capsam deauratam, lapidibusque inclusis decoratam, eum ecclesia & totis ædificiis, cum agris, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, viis & inviis, civitatibus, sylvis, tonsis & intonsis, quæsitis & adhuc inquirendis, & cum familia, & cum omnibus ad eandem proprietatem jure pertinentibus, nisi xx. hubas extra traditionem dimisit, & eas servituti sancti Magni ad Fauces decrevit, Canonicisq; placitavit, ut potestatem haberent, si vellent easdem hubas x x. cum x. in ista provincia in bono loco sitis hubis concambire, in manum Werinharii advocati, & in manum Gerhardi præpositi, pro remedio animæ suæ, & patris matrisque suæ, & materteræ suæ, cæterorumque propinquorum & parentum suorum, in eam placitationem, ut in jure & potestate Canonicorum perpetualiter in oblatione permaneat, salvo in omnibus eorū quotidiano stipendio, & ut ipsi pro requie ejus animæ annis singulis ante anniversarium diē ad horam vespertinam vigiliam plenam de voce celebrent, & in anniversario die iterum vigiliam expleant, & celebrata missa altaris, hostiæ oblationem omnes in commune Deo offerant, & insuper centum pauperes sufficienti stipendio edendi & bibendi procurent, & ex eis XII. vestiant, in uno anno lineis vestimentis, & in altero anno laneis induant, & caligas calceamentaque præbeant. Si autem aliquis Successor * ejus antistes hanc placitationem irrumpere tentaverit, & prædictam proprietatem Canonicis auferendo in suam utilitatem aliquo modo redigere conatus fuerit, & ista ratione ei comperta statim non restituerit, hæredes ejus legitimi liberam habeant potestatem, tres ponere super altare denarios, & eandem proprietatem inde redimere & in jus proprium possidere, omnibus in futurum generationibus. Actum in Augusta, in ecclesia sanctæ Dei Genitricis Mariæ ante altare, Episcopo Hainrico perpetrante, in

*Burchardo in Geisenhausen, de Comitibus in Geisenhausen consule Hundii Geneal. Bav.

*Al. Etbich.

*Al. meus, & sic postea.

præſentia Canonicorum, coram frequentia populi, & coram teſtibus ſubnotatis. Signum * Etih, qui hanc traditionem fecit. Signum Adalbero. Signum Jagob. S.Marahuurat. S.Willehalm. S. Hunurid. S.Engilmar. S.Wezzi. S.Pilgirim. S.Gundachar. S.Cadolt. Iſti de provincia Noricorum.

* *Al. exempl. hæc nomina habet, Etich, Adalbero, Jacob, Marahuuart, Willehalm. Hunfrid, Engilmar, Wezſi, Pilegrim, Gundechar, Cadolt, Werinhere, Gerhardi, Hiltepold, Gotepold, Reginhard, Suidger, Arebo, Vrolf. Dies & annus non eſt aſcriptus. Sed & hæ appellationes inverſæ ſunt, iſti de provincia Alamannorũ, iſti autem de provincia Noricorũ.*

Iſti autem de provincia Alamannorum. Signum Werenhere advocatus, qui hanc traditionem cum manu * Kerhardi Præpoſiti accepit. S.Hiltipold. S.Gotebold. S.Reginhar. S.Suidger. S.Aribo. S.Vrolf. Anno incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti nongenteſimo octuageſimo, indictione VIII. IV. Nonas Octob. * & xx. die Jovis. Ego igitur Gerhardus indignus presbyter * notavi diem & annũ. His ita, ſicut prædixi, expletis ad Romã perrexit, & votis ſuis peractis ſanus ad propria venit. Adhuc autẽ intus magna anguſtia mentis angebat, pro eo quod à Duce Ottone, quamvis exterius pacificati eſſent, plus cogebatur, quam anteceſſores ſui, ei ſervitium facere de rebus ſanctæ Mariæ; & pro eo quod quidam milites beneficia eccleſiaſtica ad illius poteſtatem jure pertinentia contra ejus voluntatem poſſidebant. Quia ille ex nobilibus parentibus ortus eſt, & Grammaticæ artis aliorumq; librorum magnam ſcientiam habebat, ſuaviq; colloquio & bene ſonante loquela valde congruè exuberabat, in ſanctis ſollennitatibus in Dei ſervitio & in prædicatione ſtudioſus fuit. Herili ſervitio ad menſam ſuam utebatur, & cum eo manentibus copiam manducandi atq; bibendi hilari vultu & placida mente porrexit. Familiæ autem plus juſto ſævior extitit, eorum jus tollendo, & in quibuſdam locis novum cenſum creando. Tunc demum cognoſcebat, quod prælibata adverſa niſi Deo adjuvante, & Imperialis celſitudinis gratia machinante ſuperare non potuit, & toto niſu ſervitio Imperatoris ſe innectere ſtuduit, ut acquiſitione ejus gratiæ omnes contrarietates ei ab aliis undique imminentes, cum ejus clementia & cum ejus præceptis mitigarentur. Ideò igitur ſæpius cum Imperialibus muneribus eum viſitavit, & * drudes ſuos donis congruis ſibi complacare ſatagebat, & inſuper hoſtilia itinera cum eo pergebat, taliter ſicuti ei optimè æſtimabat placere. Anno itaque incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti * DCCCCLXXXIII. Imperator cum exercitu Calabriam provinciam adiit, illuc etiam Epiſcopus Hainricus cum eo pervenit: Cumque ibi pugna cum Sarracenis ageretur, plurimis ibi ex utraq; parte occiſis, heu dolor, ſive captus, ſive occiſus, etiam ibi remanſit. Supra modum eſt lamentandum perditio ejus, quia locus ejus à clericis ſuis, & propinquis & cognatis & amicis inveniri & viſitari non poteſt. Peri-

* *Gerhardi.*

* *Et xx. videtur delend.*

* *Hinc quibusdam creditum, Gerhardum hujus vitæ auctorem eſſe: Ineptè, eſt enim iſta inſtrumenti ſubſcriptio.*

* *In uno exempl. ſupra ſcriptũ erat gratos, in alio, conſiliarios; in tertio drudes ſeu conſiliarios. Videtur eſſe à Germanico* draut *antiq.* drut/ *quod fidem ſignificat.*

* *Contr. habet An. 982. Mariã. Scot. 983. præliũ commiſſum Idib. Jul. Lãb. Schafn. III. Id. Dietmar.*

Periculoſum eſt valde, decretum Dei per ſuos ſanctos revelatum ſupergredi, & prophetias ſpernere, dicente ſcriptura, Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite ſpernere. Werenharius autem poſtea ab Imperatore interrogatus, ſi Epiſcopatum accipere vellet, ſicut S. Udalricus antea decrevit, qui cum adhuc eſſet ſanus & incolumis reſpondit, ſe ultra hunc Epiſcopatum non velle accipere. Poſt contradictionem autem Epiſcopatus, ut à miniſtris ejus comperi, paucis horis interpoſitis infirmari cœpit, & ad * Luggam vitam * finivit, & corpus ejus portatum eſt uſq; ad * ſanctum Domninum, & ibi honorificè eſt ſepultum. Otto autem dux etiam ad Luggam defunctus eſt, & à ſuis * ſuper montana portatus, & uſque ad Aſchaffenburg perductus, cum magno honore & nimia lamentatione ibi terræ commendatus eſt.

** Fort. Luca Hetruriæ.*
** Lambertus auctor eſt, in prælio obiiſſe; ſi codex vitio tamen caret.*
** Nunc Burgum S. Domnini appellant prope Parmam.*
** Super mõtana, hoc eſt trans Alpes, ex Italia nimirum in Germaniã.*

MIRACULA SANCTI UDALRICI.

De cereo, qui cecidit ſupra tapetium, miraculum primum.
De eo, qui de febre ibi liberatus eſt in primis. II.
De multitudine à febribus liberatorum. III.
De eo, qui unum de baculis abſtulit. IV.
De Adalgero presbytero. V.
De his, qui de baculis fulciebantur. VI.
De multitudine baculorum. VII.
De cujusdam mulieris filia ſanata. VIII.
De eo, cui aures & lingua ſolutæ ſunt. IX.
De ſimulario Epiſcopi Heinrici. X.
De eodem, qualiter de vulnere ereptus eſt. XI.
De Adalhardo, qui charitatem S. Udalrici bibere recuſavit. XII.
De Waldkero, qui etiam charitatẽ contempſi & mortuus eſt. XIII.
De Hereuunſo, qualiter ſanitati reſtitutus eſt. XIV.
De Hiltepaldo, qui lumen oculorum recepit. XV.
De Ruodperto, qui primum in itinere, poſtea ad ſepulchrum ſanatus eſt. XVI.
De Luiterico, qui viſum recepit. XVII.
De clerico, qui loquelam amiſſam recepit. XVIII.
De cæco, qui lumen in via recepit, & ductorem ſuum ad ſepulchrum portavit. XIX.
De matrona à dæmone liberata. XX.
De filio Woltzlawi ducis. XXI.
De Miſicone duce, quomodo liberatus eſt. XXII.
De muliere, quæ à dæmonio liberata eſt. XXIII.
De eleemoſynaria Abrahami Epiſcopi liberata. XXIV.
De cæco, quem ductor ſpoliatum dimiſit. XXV.
De puerulo, qui de ponte cecidit in amnem. XXVI.
De eo, cui fœnum in favillas mutatum eſt. XXVII.
De muliere, cui manus contractæ ſunt. XXVIII.
De claudo, cui caballus in pedibus vitiatus eſt. XXIX.
De infirmo, qui cõtra voluntatẽ portantiũ de lecto exilivit. XXX.

CAPUT

Caput I.

Qualiter tapetium ſepulchro ſuperpoſitum ignis non tangebat.

Poſt commendationem pretioſi theſauri ſacri corporis Udalrici, tapetium ſepulchro ſuperponebatur, & aſſiduum lumen appoſitum ſine intermiſſione ardebat. Quidam autem cuſtodum ardentem cereum incautè poſuit juxta ſepulchrum, quo recedente cereus cecidit in tranſverſum ſuper tapetium ſepulchri, & ardens permanſit, donec illa pars cerei, quæ ſuper tapetium jacebat, ab igne conſummebatur, & cum anteriori parte tapetii, quæ ſepulchro eminebat, conjunctus arderet, & flammam ſurſum per tapetium emitteret, cuſtos advenit, & hoc videns tremefactus obſtupuit, & quod adhuc remanebat de cereo timens abſtulit, tapetiumq; ſollicitè inſpexit, ſi ab igne aliquid læderetur, veſtigium ignis de minimis micis cerei invenit, unum verò pilum in ſuperficie & in latere ſepulchri in tapetio exuſtum invenire non potuit. Hoc miraculum cum magiſtro ſuo & fratribus nunciaret, & veſtigium cerei monſtraret, & tamen tapetium illæſum oſtenderet, admiratione & gaudio repleti Deum omnes glorificaverunt & ſanctum Udalricum.

Caput II.

De Reginuualdo ſanato.

Quamvis adhuc nullum inibi apertè fieri miraculum comperiretur, utriuſque ſexus familiæ multitudo jugiter pavimento proſtrata, poſitioni ſancti corporis adjuncta, neceſſitatis ſuæ ſuffragia precabatur, deprehendensq́ue ei multa omnigenæ commoditatis auxilia inde evenire, frequentius eundem cœpit viſitare locum. Itaque cum ab aſſiduitate viſitantium, domino concedente, plurimis ille commendaretur locus, venit quidam homo de provincia Noricorum nomine Reginuualech, qui integro anno febre fatigatus ad nimiam infirmitatem deductus, ad Wicfredum Præpoſitum ejuſdem loci venit, interrogans eum, ſi aliquod liberationis ſuæ medicamentum ei indicare potuiſſet. Qui reſpondens dixit: Vade & acquire tibi baculum, & porta eum ad ſepulchrum Domini mei ſancti Udalrici pro ſoſpitate tua. Qui ambulans inde concîdit ſibi baculum de ligno bidullaneo, & portavit eum ad præfatum Præpoſitum, qui ambulans cum eo duxit eum ad ſanctum ſepulchrum, & monſtravit ei baculum ponere ſuper illud, oratione etiam clericorum fretus, & doctrina eorum in fide confortatus, eadem hora à febre liberatus ſanitati manifeſtè redditus eſt.

Caput

Caput III.

Item de miraculis.

EOdem verò tempore in istis regionibus incredibilis multitudo populorum febribus fatigabatur: qui cum audirent præfatum hominem ad sanctum sepulchrum, sicut prædixi, fore liberatum, quidam cum baculis, quidam etiam additis aliis oblationibus, festinaverunt pro sanitate sua sanctum visitare sepulchrum, qui omnes, undecunq; venirent, celeriter sanitati restituebantur.

Caput IV.

*De * Hisenhardo à febre fatigato.* * Al. Isendardo.

QUidam de familia sanctæ Mariæ Hisenhart nomine, unum de baculis, qui ad sepulchrum de infirmis portabantur, tulit, & eum in manu portando inde ambulare cœpit: cumque ad collem, qui dicitur * Perileich, veniret, à febre acriter fatigari cœpit. * Al. Perleich. al. berleich. Tunc persentiens, pro quo reatu infirmitati concederetur, regressus ad sepulchrum baculum restituit in locum, ubi eum tulit, votumq; fecit, ut ultra nullum inde auferre præsumeret, votoque peracto à febre dimissus est.

Caput V.

*Qualiter * Aldilger bacellos à sepulchro tulit.* * Al Adalger.

DE congregatione sanctæ Afræ presbyter unus Adelger nominatus, tulit de sepulchro duos bacellos speciosos ad videndum, & aptos in manibus ad portandum, & sui obliviscens portavit eos in domum suam, ibiq; cum sedisset, invasit eum oscitatio crebra, & obripilatio cutis maxima, & omnia membra tædio occupata sunt, ita ut virtutem sedendi, neque ambulandi, nec saltem jacendi aptè non potuisset habere: qui intra semetipsum æstimare cœpit, pro qua re tam subita solutione membrorum gravaretur, & surgens venit ad Wicfredum præpositum, & nunciavit illi eventum rei, cui ille dixit: Tu ne istos bacellos de sancto sepulchro tulisti? Qui dixit: Ita feci. Festina, inquit ille, reponere eos in locum suum. Hoc cum factum fuisset, omni incommoditate corporis fugata, presbyter confestim sanitati pristinæ restitutus est.

Caput VI.

De his, qui de apportatis baculis in ecclesia tollere præsumebant.

QUicumq; etiam de multitudine vulgi de apportatis baculis in manus suas acceperunt, ut inter sacra mysteria se super eos inclinarent, ut facilius finem mysterii expectarent, repentina invasione febris quassati sunt, compertaq; caussa eventus, rejectis baculis eadem hora liberati sunt.

Caput

Caput VII.

De baculis multiplicibus.

HIS caſibus divulgatis, & in notitiam undique omnium deductis, nullus præſumebat vel minimum bacellum ſine licentia inde auferre, & ideo tanta multitudo baculorum excrevit, ut facile dinumerari non potuiſſet, nec ſine impedimento in angulis eccleſiæ collocari. Unde factum eſt, ut ſuper trabes ejusdem exedræ, ubi ſepulchrum ſitum eſt, ponerentur. Manſionarii itaq; præcipiente eorum magiſtro frequenter eos ad focum portant, & eis ardentibus ceram in mollitiem redigunt, * candelas multiplicandas ad ſervitium Dei, ſuper trabes tamen plurimi ſemper remanebunt, & hi, qui eos conſpiciunt, non putant numerum eorum in aliquo minorari. Suſtentacula eorum, qui gratia Dei concedente per merita ſancti Udalrici à diverſis infirmitatibus ibi ſunt liberati, plurima pendent, & aliorum analogiæ ſecundum membra diverſa infirmantium figuratæ etiam plurimæ ibi videri poſſunt. Vehicula etiam eorum, qui carris ſuperpoſiti multimoda debilitate membrorum manci illuc veniebant, & in omnibus membris perfecta ſanitate donabantur, relictis ibi carris cum tuguriis, pedeſtri itinere læti redierunt, ante fores eccleſiæ conſpici poſſunt.

* deeſt ad.

Caput VIII.

De ſanata filia cujusdam mulieris.

CUjusdam verò mulieris filia in brachio in totum debilis facta in pago * Geltenſtein, cui quadam nocte in ſomnis dictum eſt: Quare filiam tuam cum lucerna non perducis ad ſepulchrum ſancti Udalrici pro ſanitate ſua? Quæ expergefacta ſomnium nunciavit filiæ ſuæ, & ut celerius potuit eam illuc cum candela perduxit, & perfecta ſanitate recepta, eam inde lætam ad propriam poſſeſſionem revexit.

* Al. Geltenſten.

Caput IX.

De quodam viro auditum recipiente.

DE eodem verò pago de oppidulo * Toningeuue vocato, quidam homo, cui aures clauſæ ſunt, ut nihil audire potuisſet, & lingua ligata ita, ut nunquam ullum verbum proferre potuiſſet, ad ſepulchrum ſancti Udalrici à fratribus ſuis deductus eſt, & ibi proſtratus diu jacuit lacrymas fundendo, elevatus autem à fratribus per altaria deductus eſt. Cumque ambulare cœpiſſet, & perveniret ante altare ſancti Donati, quod eſt ſitum ad occidentalem partem eccleſiæ, audivit ſonitum canentium in choro clericorum, & infirma adhuc voce dixit fratribus ſuis: Ecce audio & loqui poſſum. Qui cum peracto Dei miniſterio hæc clericis

* Al. Tuningeuue.

ricis annunciarent, & ipsi veraciter hæc ita esse cognoscerent, campanas sonare fecerunt, & ipsi in communem Deum laudare cœperunt, laudationeq; finita cum perfecta loquela & integro auditu donatus, præfatus infirmus abire promeruit.

CAPUT X.

De Luitnoto.

EX familia Episcopi Hainrici * similarius quidam Luitnot nominatus, reatu proprio gratiam Domini sui perdidit, pro eo, quia farra, per loca Episcopi sibi commendata, magna incautela dissipavit. Qui cum à ministris Episcopi vehementer territus maximum timorem incideret, ad sepulchrum sancti Udalrici pro liberatione imminentis angustiæ nudis pedibus accessit, & ibi diu cum lacrymis adjutorium ejus postulavit. Inde autem cum reverteretur, paucis diebus interpositis, facilius quam credere potuisset, gratiam sui Domini recepit. Deinde in auxilium ejus firmiter ubique confidens, in recreatione sua pro amore ejus frequenter bibebat, & alios bibere postulare consuevit.

*Pistor panis rimarii, Semdbek.

CAPUT XI.

*De quodam * Razone.*

*A. Rasone.

IDem Luitnotus quadam die ad domum Razonis, qui tunc potens minister Episcopi fuit, in oppido * Pobingga venit, & ibi cum eo prandium sumpsit. Qui cum saturatus abire voluisset, præfatus Razo cogebat eum plus ad bibendum. Cujus petitioni ille contradicere non audebat, sed vas, quod illi porrigebatur, accepit dicendo, istam siceram bibere pro charitate sancti Udalrici, per cujus adjutorium de maximis angustiis liberatus sum, volo. Cumq; poculum hausisset, & vas cum manu deorsum verteret, dixit: Cum ista charitate signatus, certus sum, quia nullius adversitatis pravitas mihi hodie poterit nocere, sed neque gladius corpus meum vulnerare. Cui Razo dixit, da mihi digitum tuum, ut videam, si cultellus meus tuum possit vulnerare membrum: Qui statim magna fide digitum suum ei porrigebat, ipse autem apprehenso ejus digito, alia manu cultellum de vagina extrahere conabatur, ad vulnerandum digitum prænominati pistoris, propriæq; suæ manui cum eodem cultello grande vulnus infecit, digitumq; apprehensum simul & cultellum festinè dereliquit, & suam manum vulneratam lamentari cœpit, pistor autem in fide confortatus sanus recessit.

*Al. Popinga.

CAPUT XII.

*De quodam * Adelhardo.*

*Al. Adalhardo.

ALius autem ex familia nomine Adelhardus, cum de Augusta civitate ad suam mansionem, quæ est sita in oppido * Eitingen nominato, pergere voluisset, ante portam civitatis qui-

*Al. Eitinga, al. Etinga.

dam homo eum cum aliis bibere rogavit, cumque bibere cœpissent, quidam ibi manentium pro charitate sancti Udalrici postulavit eos potum accipere, præfatus autem Adelhardus sordidum verbum ex ore suo emisit, & poculum rogatæ charitatis accipere renuit. Cumq; paululum inde recederet, in planitie viæ equo suo cadente crus ejus fractum est, & ita ad suam domum cum labore deductus longo tempore debilis permansit. Postea verò votum ad sepulchrum sancti Udalrici vovit, & Deo donante sanitati est redditus, & deinde charitatem, quam antea sprevit, alios frequenter bibere postulavit.

Caput XIII.

Aliud.

IN præfata villa Eitinga quadam die cum multi ex familia simul ad bibendum in unum congregati fuissent, fuit inter eos unus nomine * Walterih, discipulus Wicfredi Præpositi de sancta Afra, qui cum audiret ibi postulare sancti Episcopi Udalrici charitatem, profano ore quasi insaniendo stultissimè locutus est: Quid mihi prodest charitas illius Episcopi, quia ille signa facere non potest plusquam unus canis. Illo verbo emisso, diabolo concessus loquelam hominis amisit, & more canis furendo sonare cœpit, & ganniendo atque latrando parvo tempore evoluto heu miserabiliter vitam finivit.

** Al. Walterich.*

Caput XIV.

De Hereuunso sanato.

IN civitate Augusta quidam faber * Hereuuns vocatus, longo tempore magna infirmitate totius corporis detentus, ita ut ambulare non posset, nisi aliis adjuvantibus, & interdum cum duobus sustentaculis sustentatus, prope terrâ tenus inclinato capite ad necessaria corporis vix pervenit. Qui cum audisset multos infirmos ad sepulchrum sanctum sæpe sanari, cœpit illuc ultra vires repere, & mane diluculo de mansione sua exire, & illuc ante horam diei tertiam vix pervenire. Cumq; hoc frequenter fecisset, quodam tempore in quadragesima die Veneris, cum ad portã, cui cappella sancti Michaelis est superposita, veniret, ultra modum lassus & universis viribus destitutus subsistit dicens: Domine Deus, Pater omnipotens, cognoscere dignare, quanta difficultate nunc istum adii locum, & per merita sancti confessoris tui Udalrici miserere mihi, & aliquantulum pausatus repsit usq; ad sepulchrum, finita ibi oratione, dum acceptis sustentaculis adjuvante comite suo surgere voluisset, unum sustentaculum in pavimento lapsum est, & ipse ad terram iterum dejectus est, & in dejectione genua ejus retrò in contractione nervorum more fractorum malleorum sonitum fecerunt, & crura per pavi-

** Al. Hereuunsus. Al. Hariwein.*

pavimentum extensa sunt. Comes autem illius cum solito more eum levare voluisset, dixit illi: Exspecta paulisper, ut mihi videtur, ex me ipso surgere possum & ambulare. His dictis, dimissis in pavimento sustentaculis surrexit & ambulavit. Qui statim ibi accepta cruce, clericis civibusq; cæteris cum eo comitantibus, sine baculo potenter ad sanctam Mariam in Augustam civitatem perambulavit, ibiq; Dei laudibus in commune peractis, eadem hora ad sanctam Afram crucem portando regressus est.

CAPUT XV.

*De * Hiltipaldo illuminato.*

NAtivus quidam pauper de oppido, quod dicitur * Messlinga, Hiltibaldus nomine, cæcitate perculsus est, & in illa cæcitate duos annos perduravit: tertio autem anno quidam homines, de eodem pago, pergere decreverunt ad Augustam civitatem caussa orationis, qui invenerunt eum in eodem itinere cum duce suo victum per oppida quærentem, & dixerunt ei: Perge nobiscum ad Augustam civitatem & ad sepulchrum sancti Udalrici, forsitan ibi misericordiam consequi poteris. Quibus ille respondit, Stipendia mihi & ductori meo, & oblationes ad illa sancta loca deferendum non habeo. Qui respondentes dixerunt: Si nobiscum ieris, quantum possumus auxiliatores tui sumus. Quorum consentiens suasionibus cum eis perrexit ad Augustam, & eadem nocte juxta sanctum sepulchrum foris ecclesiam diem expectavit futurum. Mane autem facto, infra ecclesiam ad sepulchrum deductus devotè oravit, & antea amissum lumen oculorum Dei gratia donante recepit, levataq; cruce comitante cum eo magna multitudine populi, ad sanctam Mariam pervenit, & qualiter sit illuminatus, civibus suis ei testimonium dantibus recitavit.

* Al. Hildibaldo.
* Al. Messinga.

CAPUT XVI.

*De quodam * Ruperto sanato.*

QUodam tempore cum sanctus Episcopus ad synodum Otonis Imperatoris in Ingilunheim congregatam pergeret, quidam pauper de oppido Affelterbach Rudpret vocatus juxta viam ei conjunctus est, ilia sua de ventre prolapsa in loco umbilici portans in sinu suo: cumq; ea aperto sinu Episcopo ostenderet, præcepit ei denarium dari & dixit illi: In pace Dei perge, qui non multo post tempore meliorari de die in diem cœpit, & sanato ventre de prædicta infirmitate liberatus est. Postea autem idem ipse claudus factus est, ita, ut nisi scamellis sustentatus ambulare potuisset, utilitate etiam dextræ manus in lineamentis totus privatus est. Hac infirmitate cum quatuor annis detentus mansisset, desideravit venire ad sepulchrum sancti Udalrici, & comparavit ceram

* Al. Ruperto.
* Hoc miraculum in uno exempl. etiam sub finem cap. 23. Vita S. Udalrici relatum. Porro minimum duabus Ingelheimens. Synodus S. Udalricus interfuit; Posterioris, quæ acta a. 972 mentio fit in Vita c. 23. Priorum meminit a. 948. 7. Id. Jun. Frodoardus in Chron.

ceram, quam secum ad sepulchrum deferret, comparata autem cera virtus ei in sustentaculis baculorum, dimissis scamellis, ambulandi concessa est. Illuc autem taliter cum perveniret, manus ejus & genua sanitati restituta munia sua receperunt, ita, ut idē homo sine sustentaculis erectus gradiens tripudiando rediret.

Caput XVII.

*Qualiter quidam * Liutiricus visum recepit.*

* Al. Luitharius. * Al. Luitharii. * Al. Luidarius.

DE regno etiam * Lottharii quidam * Lutericus, qui multo tempore luce oculorum caruit, ad sanctum sepulchrum venit, & orationibus peractis clarum visum recepit.

Caput XVIII.

De quodam clerico sanato.

CLericus quidā, qui in Augusta civitate studio discendi sæpe inter scholares morabatur, cum ad propinquos suos reverteretur, mutus effectus est, cumq; ab eis ad sepulchrum sanctum deductus fuisset, emissis de ore suo duobus denariis super sepulchrum, loquelam, quam amisit, recepit.

Caput XIX.

De quodam cæco visu recepto.

* Al. Smuturam al. Schmuturā.

CÆcus quidam cum valde parvulo ductore ad sanctum locum hyemali tempore studuit pergere, qui cum * Smutturam fluvium transgrederetur, & ad longum rivulum de fonticulis congregatum super viam decurrentem veniret, ductor ejus ei auxilium præbere non potuit, sed de frigore & lassitudine defectis viribus cecidit. Cæcus autem ductore cadente magna cura & tristitia per decursum rivuli cum baculo undiq; palpando ambulavit, & magna voce clamando ad sanctam Mariam & sanctam Afram, & ad sanctum Servum Dei Udalricum, adjutorium & misericordiam sibi dari intenta mente flagitavit, cumq; sic palpando & clamando pæne usq; ad finem rivuli perveniret, Dei donante clementia subito apertis oculis lumen aspexit, & regrediens ductorem suum levavit, & usque ad sanctum sepulchrum, omnipotentem Deum & sanctos ejus laudando, portavit, ibiq; manifestè clericis & omnibus præsentibus, quæ ei in via acciderant, recitavit.

Caput XX.

De matrona sanata.

FUit quædam matrona in Francorum provincia prædives & nobilis, quæ arrepta à diabolo nimiè laborabat. Ad cujus ereptionem quinq; Episcopi cum aliis plurimis convenerunt, qui cum diabolum orationibus & conjurationibus arctarent, ut obsessum corpus dimitteret, clamans & ejulans dixit, nisi aliquio de

rebus

rebus Episcopi Udalrici huc venerit, propter vestrum præceptum possessum vas non dimitto. Cumq; iterum atq; iterum eadem responsa iteraret, æstimare cœperunt, ut legatos ad Augustam mitterent, ut aliquid acquirerent de rebus Episcopi. Interim verò cum hæc inter se arbitrarentur, clamavit diabolus per os matronæ: Væ mihi, Væ mihi, hic in vicinitate est presbyter unus, qui habet humerale, quod fuit præfati Episcopi: quamvis non sponte, sed Deo jubente nominavit presbyterum & locum, ubi habitavit. Cumq; accersitus presbyter cum humerali veniret, antequam domum intraret, dæmon dixit: Væ, væ nunc venit humerale Episcopi. His dictis, clamando & dolendo corpus matronæ valde fatigatum reliquit. Interrogatus autem presbyter, unde ei humerale veniret, respondens dixit: Episcopus aliquando ad regale colloquium pergendo, ad nostram ecclesiam venit, & nos sibi missam cantare rogavit, cumq; alba nos indui sine humerale velle videret, dixit: Ubi est vestrum humerale: Cui ego respondi, non habeo humerale, tunc ille istud humerale jussit mihi donari. Matrona autem à dæmonio liberata, & sensui sanitatiq; restituta, tota vestimenta sua, quibus eo die induebatur, cum caligis & calceamentis ad sepulchrum sancti Udalrici per nuncios misit, quibus etiam præcepit, ut ibi nunciarent, qualiter Domino concedente per ejus merita est liberata. Wicfredus ejusdem loci præpositus, qui etiam & custos ecclesiæ eo tempore mansit, de froco ejusdem matronæ dalmaticam fieri fecit, & alia ejus vestimenta, sicut congruum fuit, ad Dei servitium composuit, ut hoc signum misericordiæ Dei frequentius posteris in recordatione maneret.

CAPUT XXI.

*De filio * Wolezlauui ducis.*

IN regione * Sclavorum, filius * Wolezlauui ducis in valetudinem incidit, & in tantam infirmitatem deductus est, ut pater ejus & mater cæteriq; præsentes amici, præsentem vitam eum ulterius habere posse desperarent. Cumq; pater in his angustiis versaretur, admonitus est de * matre pueri & de aliis, quibus notum fuit, quam multipliciter multi per merita sancti Udalrici de diversis angustiis liberati essent, continuò votum vovit, si filius ejus ad vitam rediret, ut missis legatis sepulchrum sancti Udalrici cum oblationibus visitaret.

** Al. Wolezlaus.*
** Bojemiæ scilicet.*
** Boleslaum interpretor, Pii cognomine, Bojemiæ principem, cui Boleslaus cæcus filius fuit. Vixit autē sub Ottonibus. Vide Dubravium lib. 6.*

** Hemma ex Saxoniæ princip. uxor Boleslai. Dubrav. Visitur Augustæ in ecclesia cathedrali donarium, cui hi versus inscripti sunt,*
Hanc zonam Regina nitens pulcherrima Hemma,
Witgario tribuit sacro spiramine plenum. Verum ea alia Hemma fuit, uxor Ludovici II. quod ex nomine Witgarii Augustani Episcopi constat, quem Regino an. 887. obiisse scripsit.

Eodem verò die filius ducis conversus ad vitam, consolationem patri non minimam obtulit. Qui cognoscens misericordiam Dei in filio, nuncios statim mittere & votum ejus implere studuit. Qui venientes ad sepulchrum * obtulerunt v. libras argenti, & aureos quam plurimos, & de cera quantum unus fortis saumarius portare potuit: mater etiam pueri seorsum aureorum denariorum bonam partem pro filio misit. Legati etiam altare sanctæ Mariæ cum aureo & aliis oblationibus, sicut eis præceptum est, devotè visitaverunt, similiter & altare sanctæ Afræ, & narraverunt, pro qua re missi sunt, dicentes, ante quam ipsi exirent de sua provincia, ut filium Domini sui ambulantem & sanum dimitterent.

Boleslaus valde munificus in sacra loca fuit, ecclesias viginti condidit & dotavit. Dubrav. Æn. Sylv. hist. Bojem.

Caput XXII.

*De * Misicone vulnerato.*

Al. Mistchone.

Polonos significat.

Polonicis scriptoribus Michovio, Janst Crom Mieska, Miesco & Miezulaus, ultimus Ducum ejus gentis, primus Christ. religionem in eam intulit, persuasus ab uxore Dobrava, quæ Boleslai Bojemi soror fuit. Obiit an. 992. ut est apud Ditm. lib. 4. Polon. script. habēt an. 999.

Alio quoque tempore quidam dux * VVandalorum * Misicho nomine, cum sagitta toxicata in brachio vulneratus est. Qui cum sentiret sese veneno nocivo esse percussum, & sibi imminere mortis interitum eadem hora putaret, cum magna fide & constantia votum vovit, ut brachium argenteum cum manu quantocyus potuisset ad sanctum Udalricum mittere non differret. Qui statim post votum relevatus à periculo ad domum suam rediit, & brachium secundum suum votum componere præcepit. Cumque fabri brachium fabricare cœpissent, & manum in eo fingerent, dux continuo de imminenti periculo liberatus surrexit, Deum laudans, qui eum per merita sui sancti Episcopi de mortis periculo liberavit, votum suum perficiens, mittendo brachium cum manu ad viri sancti sepulchrum.

Caput XXIII.

De muliere à dæmonio vexata.

Quædam mulier de Curiensi Rætia, relicto proprio marito cuidam viro de pago Albegeuue * Durinc vocato in matrimonium juncta est. Cumq; cum illo aliquantulnm temporis maneret, à dæmonio obsessa est, & ab eo nimiè vexabatur. Quæ cum in multis sanctis locis liberationis suæ adjutorium quæreret, & non inveniret, consilium accepit, ut ad sepulchrum sancti Episcopi Udalrici veniret, quod & fecit. Cumque appropinquaret Augustæ civitati, & ecclesiam sanctæ Afræ bene aspicere potuisset, clamans & fremens cecidit in terram, & facta est quasi mortua. Præfatus autem Durinc cum comitantibus sibi studuit levare eam, levata autem, reddito sensu à dæmonio est liberata.

Al. Durinch al. During.

Caput

CAPUT XXIV.

De eleemosynaria Episcopi Abrahæ sanata.

ELeemosynaria quædam * Abrahami Frisingensis Episcopi civitatis, de villa quæ dicitur Camera, cui maxilla pectori fuit inserta, & loquela in toto negata, cui etiam manus brachiis replicatæ & conglutinatæ erant, ut figuræ digitorum vix cognosci potuissent, cum veniret ad sanctum sepulchrum, & inde revertendo super pontem Lici fluminis ambularet, quidam homo ei obvius venit, & interrogavit eam, unde pergeret, cui illa respondere non potuit, sed vertebat se inclinando ad ecclesiam sanctæ Afræ, ut ei monstraret, unde pergeret: cum autem se ad illum verteret, maxilla de pectore solvebatur, & loquela ei ad respondendum concessa est.

** Abraham Episcopus Frisſ. ob. an. 993. Hundii metrop.*

Item CAPUT XXV.

QUidam cæcus cum perveniret cum ductore suo ad fluvium qui dicitur Vindex, interrogavit eum, si adhuc videre potuisset civitatem & * monasterium. Cumq; audiret in proximo fuisse sanctum locum, abstrahere sibi fecit caligas & calceamenta, ut nudis illuc perveniret pedibus, ductor autem ejus raptis calceamentis & aliis rebus ejus, furtivè recessit ab eo; qui æstimans, ut pro aliqua necessitatis caussa oppidum juxta situm intraret, & statim sibi in adjutorium rediret, cumq; diu expectaret, vociferando eum nominare cœpit, ut veniret. Interim etiam quæsivit zabernas & calceamenta, & non invenit, tunc persensit à ductore suo se esse despoliatum, flendo & orando clamare cœpit ad sanctam Mariam Matrem Domini, & ad sanctam Afram, & ad sanctum Udalricum, ut sibi aliquod consolationis supplementum eveniret. In hac cum prolixè afflictionis tribulatione laboraret, subito ignotum conspexit oculis lumen, & statim crucicula de viminibus facta eundem denotavit locum, & tunc lætus destinata visitavit loca, gratias omnipotenti Deo & sanctis ejus agens pro perceptione luminis, cives autem de * Houarchuchusa in eodem loco, ubi cruciculam monstratam invenerunt, majorem crucem pro signo posuerunt.

**Monasterium hoc olim clerici regulares tenuere, Benedictini Monachi introducti demum an. 1012 à Brunone Episcopo Brusch. de monast. & privati annales.*

** Al. Houarahusa, nūc est Oberhausen.*

Item CAPUT XXVI.

QUodam tempore cum populus undique concurreret ad Augustam in vigilia nativitatis sanctæ Mariæ, ut sanctum diem ibi sollenniter celebrarent, quædam mulier inter alios cum puerulo suo parvulo studuit & illuc venire, ut illum ad sepulchrum sancti Udalrici * cum oblationibus ibi præponderaret pro sua sospitate. Cumq; super pontem Vindicis carpento superpositum puerulum cum aliis rebus ducere voluisset, pro inæqualitate pon-

** Cum oblationibus præponderare, est ceram offerre ejusdem cū puero ponderis.*

pontis carpento inclinato, puerulus cecidit in amnem, qui pro nimia illuvie vehementer elevatus, universis super eum meantibus exitium minitavit. Cumque mater tristissima in perniciem sui in amnem post puerum cadere voluisset, & vix à circumstantibus comprehensa teneretur, populi in utraque parte fluminis in ripa festinaverunt in adjutorium infantis. Qui cum à nemine eorum adjuvari potuisset, flumine submersus ob oculis omnium occultabatur. Mater autem ab amne vi abducta, & quantum possibile fuit, consolatione recepta, flendo & lamentando adjutorium sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ inprimis quæsivit, & postea ad sepulchrum sancti Udalrici cum oblationibus, quas antea pro sospitate filii sui illuc referre decrevit, & eas pro requie animæ pueruli cum bona fide donavit. Sequenti vero nocte cum triste corpus mulieris sopor occuparet, quidam valde venerabilis senex in vestitu Episcopali apparuit ei dicens: Pœnitet ne te mulier valde infantulus tuus? Quæ respondit: Etiam Domine. Cui ille, Mane diluculo, inquit, vade ad fluvium, & ubi ultima vice in amne videretur, quære eum in ripa fluminis inter frutices. Quæ expergefacta venturum cras vix expectans, cum adjuvantibus sibi ripam fluminis adiit, & secundum verbum sancti viri infantem suum sanum & incolumem invenit. Tunc læta Deum laudans rediit, & rem gestam in civitate & ubique publicè recitavit.

Caput XXVII.

De eo, qui festum non celebravit.

Quidam verò homo juxta Danubium, cum cunctus populus sua sponte natalitium sancti Udalrici sollenniter celebraret, fœnum cum rastellis congregavit in cumulos, diem sanctum spernendo. Qui cum altera die cum plaustris veniret, ut hoc in fœnarium suum duceret, exterius formosum invenit, cum autem bidenti ligno interius tangeret, totum in favillas immutatum invenit, & diem sanctum, quem antea celebrare non voluit, postea præ timore contemnere non audebat.

Caput XXVIII.

*De * Gerbirt.*

* *Al. Gerbirga.*
* *Al. Gerbirch.*

Eodem verò tempore ancilla cujusdam matronæ * Gerbirc nuncupatæ, telum suum dum in texendo laboraret, subitus dolor cœpit contrahere manus ejus, quod cum lamentando aliis diceret, responderunt ei, depone textile ferrum, quia pro reatu hodierni operis hic labor tibi accidit, quæ vix manibus de ferro absolutis lectum intravit. Cumq; ibi requiem non haberet præ contractione manuum, conservæ ejus nunciaverunt Dominæ suæ: illa verò præcepit, ut mane diluculo duceretur pro libera-

liberatione sua ad sepulchrum sancti Udalrici. Cumq; in itinere lassæ circa horam nonam in planicie Lechfeldici campi ad reficienda corpora consedissent, dolor cœpit minui in manibus laborantis, ita ut antequam de ipso loco surgerent, usui prioris rectitudinis redderentur. Quæ tunc lætæ pervenerunt ad prædestinatum locum: & inde in civitatem ad ecclesiam sanctæ Mariæ Genitricis Dei post vesperam venientes, hæc sicuti gesta sunt nobis annunciaverunt, & lætæ ad propria redierunt.

* Caput XXIX.

* Quæ sequuntur in duobus exempl. non habentur.

NObilis quædam matrona de Burgundionum provincia, dum decrevisset pergere ad Augustam civitatem caussa orationis, quendam claudum eleemosynarium præcepit comitari secum, cujus caballum duobus ministris suis commendavit, ut pedes ejus, sicuti mos est pergentibus, ferro munirent. Qui fraudulenter pedes caballi cum clavis vulneraverunt, ne delator eorum in itinere actuum suorum pro fidelitate Dominæ suæ, sicut solitus erat, maneret. Dixeruntque claudo, caballus tuus claudicat, & ideo hîc te necesse est remanere. Quibus claudus respondens dixit, quamvis caballus claudicet, tamen non consentio hic me remanere, qui omnia potest Deus omnipotens, etiam me valet, sicut sibi placet, ad loca perducere destinata. Cumque cum aliis pergere cœpisset, sano & apto caballo ad Augustam pervenit. Cumq; ibi ad sepulchrum sancti Udalrici devotam orationem prolongaret, & firma fide pro sospitate sua clementiam Dei imploraret, in præsentia multorum sanitati redditus est. Hoc videntes præfati homines, qui impedire iter ejus in caballo voluerunt, ceciderunt terra tenus, confitentes clericis cæterisq; qui in præsentia aderant delicta sua, veniam postulantes, quod eum claudum impedire voluerunt, ne perveniret ad locum, ubi Dominus per merita sancti Udalrici eum sanare dignatus est. Et accepta pœnitentia sequuti sunt claudum, sanatum crucem portantem, uterque saxum tantæ magnitudinis portans, quantum levare potuit, usq; in ecclesiam sanctæ Dei Genitricis Mariæ, quæ est sita in civitate, ibiq; peccata sua lamentabantur multum cum lacrimis veniam postulantes. Cumq; hoc signũ in præsentia omnium recitatum fuisset, clerici Te Deum laudamus, & populi Kyrie eleison cantantes, gratias & laudes Deo referebant.

Caput XXX.

QUidam homo juvenis cujusdam filius Comitis, tanta infirmitate est detentus, ut nec in lecto nisi ab aliis adminiculatus in aliud se vertere potuisset latus, nec cibum multo tempore valeret accipere, nisi paucis oblatis refocillaretur. Cum verò immani labore fatigaretur, à fidelibus suis in lecto ad sepulchrum

chrum sancti Udalrici deductus est, oblationibus oblatis lacrymabiliter ibi misericordiam deprecatus est. Cumq; eum in lecto ad sanctam Mariam portare cœpissent, in medietate viæ cœpit rogare portantes, ut deponeretur ad ambulandum. Qui non credentes eum posse ambulare, noluerunt deponere. Ad portam verò civitatis iterum rogavit, ut deponeretur, dicens, se posse ambulare, qui iterum ei non consenserunt. Ad gradus verò atrii ecclesiæ cum perveniret, in nomine Dei omnipotentis omnes in commune flagitavit, ut deposito lecto eum ambulare dimitterent. Ipsi verò in fide hæsitantes petitioni ejus assensum non dederunt. Ille autem cognovit infirmitatem ab eo esse separatam, & virtutem nutu Dei concessam, exilivit de lectulo, & inde strenuo gressu ad ecclesiam pervenit, & sospes ad propria rediit.

Hæc pauca prælibata miracula sufficiant studiosis ad bona exempla lectoribus, ita ut etiam tardis & segnibus nimii * nausii fastidium non inculcent. Quomodo si cœpero cuncta beneficia adeuntibus ad sepulchrum sancti Udalrici & inde revertentibus, vel juxta sepulchrum infirmis atq; debilibus à Deo concessa sigillatim enumerare, nullius adjutorio nisi solius Dei, qui omnia potest, possum perficere. In tantum namq; multiplicia sunt, ut sensibilitas humanæ agilitatis dinumerare ea non possit. Quia quibusdam post vota devotè peracta illuc cum oblationibus veniendi, statim in laribus suis donata sunt, quibusdam in itinere adhuc longè positis, quibusdam illuc appropinquantibus, quibusdam illuc pervenientibus, quibusdam inde redeuntibus compendiosè adimpleta sunt. Quorum auditus bono rumore non solum propinquas, verum etiam longè sitas regiones advolavit, quod frequens frequentia adventantium undiq; populorum sæpissimè manifestat, indicans in istis locis in suis regionibus multa magnalia Dei per merita sancti Udalrici facta, quorum vera cognitio nos propter nostras necessitates ad ista loca veniendum incitavit. His auditis, eja nos qui inquilini hujus ecclesiæ sumus, & tanti patroni faciem sæpissimè vidimus, & ejus doctrinam benedictionemq; sæpissimè accepimus, & in eo optima exempla conspeximus, & nūc in retributionem ejus bonorum operum assidua miracula & diversa signa in liberatione multorum videmus & audimus, cur non expergiscimur, & tædium nostri desidii non deponimus? Eum verò, de quo loquimur, quantum Deo donante possumus imitantes, ejus adjutorio iter rectitudinis ineamus, per quod pervenire mereamur ad eum, qui in tribus personis in divinitatis æqualitate unus, incommutabilis, omnipotens Deus permanet, sine fine in sæcula sæculorum, Amen.

* Pro nausea.

BULLA

BULLA CANONISATIONIS S. UDALRICI EPISCOPI, AD FIDEM MANUSCRIPTI EXEMPLI RESTITUTA.

JOannes Epiſcopus Servus Servorum Dei, omnibus Archiepiſcopis, Epiſcopis & Abbatibus in Gallia & Germania commorantibus ſalutem in Domino, ac Apoſtolicam benedictionem. Cum conventus eſſet factus in palatio Lateranenſi pridie Kalendas Februarias, reſidente Joanne ſanctiſſimo Papa cum Epiſcopis & presbyteris, aſtantibus diaconibus & cuncto clero, ſurgens reverendiſſimus Luitolfus Auguſtæ Epiſcopus inquit, Domine ſanctiſſime præſul, ſi vobis placet, & omnibus Epiſcopis & presbyteris hic reſidentibus, libellus, quem præ manibus habeo, coram vobis legatur, de vita & miraculis venerabilis Udalrici ſanctæ eccleſiæ dudum Epiſcopi, & quid libitum vobis fuerit decernatur, quia Spiritus ſancti teſtatur præſentia & congregatio ſacerdotum, certum eſſe, quod legimus, quia nec poteſt veritas noſtra mentiri, cujus in Evangelio iſta ſententia eſt: Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi & ego ſum in medio eorum. Quod cum ita ſit, nam nec huic tam brevi numero Spiritus ſanctus deeſt, quanto magis eum nunc intereſſe credamus, quando in unum convenit turba ſanctorum, ſanctum namq; eſt pro debita veneratione collegium. Cumq; perlecta eſſet vita prædicti ſanctiſſimi Epiſcopi, ventum eſt ad miracula, quæ ſive in corpore, ſive extra corpus geſta ſunt, videlicet cæcos illuminaſſe, dæmones ab obſeſſis corporibus effugaſſe, paralyticos curaſſe, & quam plurima alia ſigna geſſiſſe, quæ nequaquam calamo & atramento illuſtrata ſunt. Quæ omnia lepida ſatis urbanitate expolita recepimus, & communi conſilio decrevimus memoriam illius, id eſt ſancti Udalrici Epiſcopi, affectu piiſſimo & devotione fideliſſima venerandam, quoniam ſic adoramus & colimus reliquias martyrum & confeſſorum, ut eum, cujus martyres & confeſſores ſunt, adoremus, honoramus ſervos, ut honor redundet in Dominum, qui dixit: Qui vos recipit, me recipit, ac perinde nos, qui fiduciam noſtræ juſtitiæ non habemus, illorum precibus & meritis apud clementiſſimum Deum jugiter adjuvemur. Quia divina ſaluberrima præcepta, & ſanctorum canonum ac venerabilium patrum inſtabant efficaciter documenta, omnium eccleſiarum Dei pio conſiderationis intuitu, imò Apoſtolici moderaminis anniſu, utilitatum commoditatem, atque firmitatis perficere integritatem, quatenus memoria

* *Decimus quintus hujus nominis, l Latina XVI.*

moria Udalrici jam præfati venerabilis Episcopi divino vultui dicata existat, & in laudibus Dei diutissimè persolvendis semper valeat proficere. Si quis interea, quod non credimus, temerario ausu contra ea, quæ ab hac nostra autoritate piè ac firmiter per hoc privilegium constituta sunt, contraire tentaverit, vel hæc, quæ à nobis ad laudem Dei, pro reverentia jam dicti Episcopi, statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi, sciat se autoritate beati Petri principis Apostolorum, cujus vel immeriti vices agimus, anathematis vinculo innodatum. At verò qui pio intuitu observator extiterit, benedictionis gratiam à misericordissimo Domino Deo nostro multipliciter consequatur, & æternæ vitæ particeps efficiatur. Scriptum est per manum Stephani * notarii regionarii & scriniarii sanctæ Romanæ ecclesiæ, in mense Februario, indictione sexta, Anno nongentesimo nonagesimo tertio.

** Notarii regionarii, quod per septem regiones distributi, erde frequenter Scriniarii erant. Onuph.*

Ego Joannes, sanctæ Romanæ catholicæ & Apostolicæ ecclesiæ Episcopus, huic decreto à nobis promulgato consensi & subscripsi.

Joannes Episcopus sanctæ Anagninæ ecclesiæ consensi.
Benedictus Episcopus sanctæ Pipernienfis ecclesiæ consensi.
Dominicus Episcopus sanctæ Ferentinæ ecclesiæ consensi.
Crescentius Episcopus sanctæ silvæ candidæ ecclesiæ consensi.
Anniso Episcopus sanctæ Cerensis ecclesiæ consensi.
Bonizo Archipresbyter & Cardinalis sanctæ Luciæ consensi.
Benedictus Presbyter & Cardinalis sancti Stephani consensi.
Leo Presbyter & Cardinalis sancti Nerei consensi.
Joannes Presbyter & Cardinalis sancti Damasi consensi.
Leo Presbyter & Cardinalis sancti Sixti consensi.
Joannes Presbyter & Cardinalis sanctorum Apostolorum consensi.
Joannes Presbyter & Cardinalis sanctorum quatuor coronatorum consensi.
Joannes Presbyter & Cardinalis sancti Clementis consensi.
Crescentius Presbyter & Cardinalis sancti Calixti consensi.
Benedictus Archidiaconus.
Joannes Diaconus & * oblationarius.
Benedictus Diaconus.
Joannes Diaconus: Hi omnes consenserunt & subscripserunt.

** Oblationarius suscipiebat oblationes Pontifici sacrificanti factas. Onuph.*

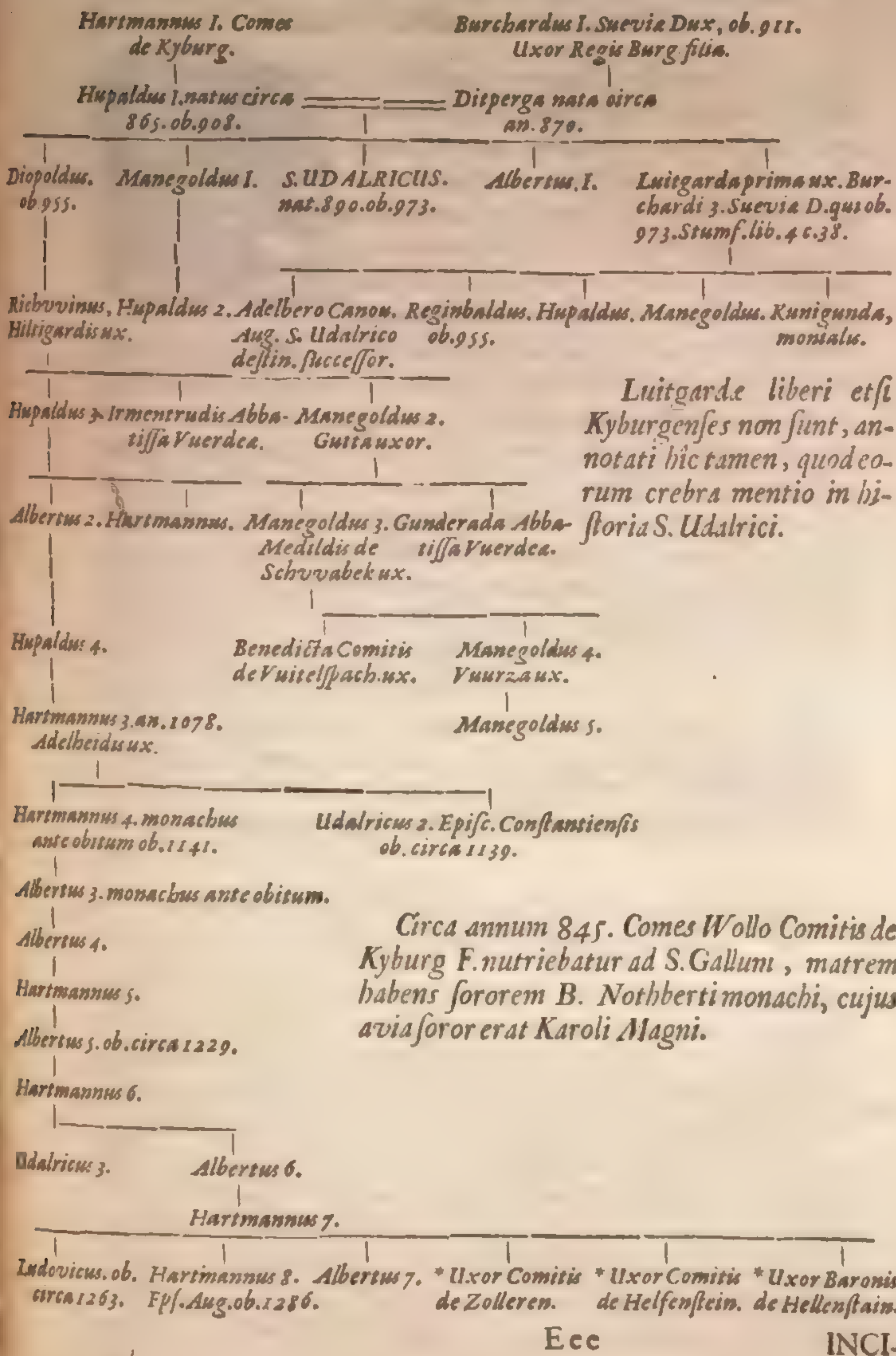
Data tertio * Kalendas Februarii, per manum Joannis Episcopi sanctæ Nepesinæ ecclesiæ, & * bibliothecarii sanctæ sedis Apostolicæ. Anno Pontificatus Domini nostri Joannis sanctissimi xv. Papæ octavo, mense dicto, & indictione sexta.

** Legerim Nonas, nam in principio dictum conventum Pr. K. Febr. factum, & sub finem, has litteras mense Febr. scriptas. * Idem Cancellarius, Onuph.*

STEMMA

STEMMA KYBURGENSIUM COMITUM,

Ex codice manuſcripto vetere bibliotheca S. Udalrici. Cujus fidem præ quibuſdam aliis ſequi viſum.

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM S. UDALRICI EPISCOPI ET CONFESSORIS, A GEBEHARDO, AUGUSTANO ETIAM EPISCOPO SCRIPTAM. MANUSCRIPTIS DUOBUS CODICIBUS COLLATIS.

AMantiſſimi Patris noſtri diſcendæ vitæ deſiderio diu multumq; ſuſpirans, hanc tandem reperi à quodam illuſtri viro non inconvenienter quidem compoſitam, ſed ita nominum virorum ac mulierum, villarum etiam confuſione fuſcatam, ut non ſolum , ſi in pace dicere liceret, prudentioribus tædium, ſed pæne videretur puerile ludibrium : Cujus inſuper operis increvit adeo diffuſa pluralitas, ut potius bellorum eventum, Regum Cæſarumq; hiſtoriam, quam propoſitum videretur ordinare negotium. Quod nequaquam improbando, vel per hoc mea, quod abſit, præferendo dixerim, ſed vir ſanctæ ſimplicitatis & meriti non aliter dictis ſuis æſtimavit accommodari fidem, niſi tot nominum ſibi conſciſceret velut aſtipulationem , nec veritatem ſubſiſtentium rerum judicavit plus propriè quam facillimè ac ſimpliciter exprimi poſſe. Opuſculum ergò illud aggredientes, ſuperfluis quibusque poſtpoſitis, obſcura prolata clarius & competenter enodare, prolixius verò digeſta quantum congruere videtur, abbreviare contendimus , quatenus lectori compendioſius pateat, quicquid virtutum Chriſti confeſſoris ſcire, vel imitari delectat. Schedula utraque præ manibus, quid quis velit nemine urgente vel improbante deliberare poterit: Sed illud meritò dignitate præſtabit, quod jam libitina ſacravit.

INCIPIT VITA SANCTI UDALRICI EPISCOPI ET CONFESSORIS.

BEatiſſimi Patris & Domini noſtri converſatio ſi altius ab ineuntis ætatis ſerie quæritur, clariſſima Ducum & Comitum Alemanniæ proſapia oriundus extitiſſe dignoſcitur : quorum licet potentia ſæcularis ubertim emineat, religioſitatis tamen prærogativa apud religioſos incomparabiliter ac ſupernè præponderat. Hoc igitur taliq; religioſæ propaginis ſurculo ſuccreſcens in medium pretior palmes, lignum ſecus decurſus aquarum plantandum, jam divinum redolens quiddam præmaturæ virtutis ſpirabat opobalſamum. In baptiſmate ergò vocabuli ſui nomine Udalricus adepto, ignoto quodam clerico ſuperveniente, vagientisq; pueri meritum per ſpiritum deprehendente , fœmineis

etiam uberibus pasci (nihil enim his spectatæ indolis pignus huc usque profecerat) interdicente, duodecima ablactatus hebdomada, satis magna parentibus dedit intempestivi profectus miracula. In eo siquidem, quantum in id ætatis puero, grata luculentas, una cum affectuosa proceritate conveniens, magnum aliquid præsagiens, omnium conciliabat obtutibus. Quocirca nihil aliud dignius quam divino servitio hunc mancipari judicantes, sancti Galli cœnobitis ipsum erudiendum crediderunt attentius. Ubi duplici, litterarum videlicet diviniq; cultus institutione proficiens, ab adamantibus monachis in sui consortium esset fere persuasus, nisi à quadam inibi inclusa commonitus; de suscipiendo quoque Episcopatus edoctus regimine, quamvis ingratè, desisteret ab appetitu vitæ theoricæ. A qua etiam quantum à paganis perversisq; Christianis perpessurus esset laboris, quam decentissimè etiam hæc cœlitus aspirante gratia superaturus foret, audivit, fervore tamen, quo cœperat, in studio liberali persistens. Adepta tandem non minima litterarum notitia, parentum revisit limina. Dehinc Adelberonis Episcopi, qui tunc præerat Augustæ Vindelicæ, dominio traditus, ad omnia sibi credita virili præcluebat industria. Interim Romam adiens, vota persolvens, à venerando Papa Marino & obitum præsulis tristis agnovit, ac se succedente tempore ejusdem loci fore pastorem ingratus expavit. Inde post quindecim annos Hiltine antistite, qui eidem ecclesiæ per hæc spatia præerat, obeunte, Heinrici Regis munificentia, imò cœlestis Imperatoris gratia, Domino Udalrico Augustæ sedis cessit regenda monarchia. Huc usque puerilis indolis florem, juvenalisq; processus vigorem stilo quasi feriante prælibavimus, protinus moralitatis ejus dicturus insignia, longè viribus majora vereor attentare negotia, quippe quibus probè differendis nec subtilitas Aristotelica, nec sufficeret Tulliana facundia. Vir quidem tantæ sublimitatis ac meriti non nisi à digno condignè valet effari. Sed licet oneri profecto succumbam, per arduam materiæ semitam, quamvis intricatis inscitia pedibus, pedetentim cœptis insistam. Prædestinatione ergò divina in Episcopatus promotus munia, opum quietis & commodi tot ac tanta præ manibus offendit opposita, ut hæc incidisse apprime defleret, ac tristem inclusæ illius prophetiam in munere sentiret. Muros namq; ecclesiæ dirutos, dilapidata mœnia civitatis, occisam à paganis familiam, villas exustas, inopiam rerum, & obstupescens ingemuit, & ingemiscens flevit. Quibus tamen instaurandis quam strenuus ac impiger fuit, nullatenus explicari poterit. Thesauro sacrarii nullo, sed divino hinc inde suffultus auxilio, quod supellectilis angustia negabat, providè rationis sedulitate supplevit. Sic importunus properavit ad singula, velut sui negligentia inacta essent

essent omnia. Dici omnimodo nequit, quanta in familiam sibi creditam suavitas, quanta familiaritas fuerit, sciens scriptum: Esto in illis quasi unus ex illis. Injunctum à prædecessoribus censum nusquam augeri permisit, quod si ipsum præ inopia minorari contigit, pepercit, æquanimus tulit. De gubernatione verò Canonicorum, de rudimentis puerorum, sic operosè fervebat, velut immunis à cæteris quibusq; vacaret, dicitur enim, qui Deum timet, nihil negligit. Singulis competentem honorẽ, omnibus paternum exhibebat amorem. Disciplina ecclesiastici vigoris, excepto sicubi hanc forte ratio flagitabat, nulli gravis, nemini importunus instabat. Quid verò referam ejusdem præcipuam in divites ac mediocres hospitalitatem, in pauperes officiosam liberalitatem? Hi quidem è contiguo caballis insidentes, illi autem plaustris innitentes, tanti pontificis nusquam deesse videbantur hospitiis: quibus alacer indefessus adeò magnificis ministravit impensis, ut præter hos illum nihil aliud attendere crederes: multoties fere nihil habens, tantum erat in erogando profusus, ut ipsum Crœsi regis divitias alicubi occultasse putares, sed quod est verius, in manus pistici dispensatoris, quod fideliter prærogaret gratia divina transfudit. Sed jam de illustris viri activa qualitate quibusdam succinctè præmissis, quis vel quantus in contemplationis fastigia creverit, licet ordine præpostero commemorare delectat, alternantibus quippe flagrantium commatum sertis, ad ea quæ paulisper intermittimus è vestigio redire maturabimus. In tantum namq; lectionis sedulitate profecerat, ut cum ratione conveniente facundia, nulla viderentur deesse probitatis insignia. Otio nunquam resolutus inani, vel ecclesiastici quippiam negotii, vel spiritualis aliquid palato ruminabat exercitii. Totus itaq; in se se teres atque rotundus, nihil rancoris, nihil admisit inæqualitatis, hinc inde velut immota silex unus & idem perstabat ad omne diversum, facies quoq; lætabunda notabat, quis Spiritus intus agebat. Mundani ergò sapientes milleformem Protheum poëticis extollant næniis, Christiana verò simplicitate gaudentes uniformem antistitem hymnidicis præferant ad æterna præconiis. Quæ autem orationis assiduitas, quæ compunctionis & lacrymarum gratia, divina sibi largiente clementia fluxerit, quis unquam dignè explicare poterit? His videlicet noctem in diem, huncq; vertebat in illam, quarum nisi ex divino amore concepta limpidissima scaturiret vena, vel ipse lacrymarum liquor actutum aruisse, aut vir desideriorum jam dudum totus per distillantes sinus poterat effluxisse. Quod verò in illo magis mirabere, incolatus sui diuturnitate suspirans, hilaritatem, ridens etiam vultu prætendebat gravitatem. Sic enim quadrifidæ virtutis specierum temperabat amorem, ut nullam præ ceteris appetere, nullam

videretur omninò deserere, nulla denique in eo solivaga bonitas, una quæque parilem gaudebat invenisse jugalem. Vir quippe clarissimus, unus de propheticæ visionis animalibus, alis pennatorum operum utrimq; distentis, duabus etiam faciem contemplativè levantibus, adeò binis, timoris scilicet ac pœnitentiæ tegebat, quin imò affligebat corpus, ut apud ignaros veri, omnium reus posset æstimari. Quis ipso festivos missarum apparatus exquirente temperaret à lacrymis? quis saxei cordis rigor non liquefieret tanti patroni suspiriis? Tantus sanè compunctionis increverat ardor, ut nimirum cunctis esset venerabilis horror: de quo quid plura conferimus? incessus ejus & habitus vitæ cujuslibet informandæ proponebant monitus, doctrina verò vel exhortatio, erat lucidissima veteris noviq; prolatio, & ut innumera strictim tentemus exprimere, in illo cernere erat, quicquid apud se quis minus habebat. In his igitur ac talibus indefessa spiritus devotione persistens, divina se visitante gratia jam sensim fulgurantium miraculorum eventibus pasci, jam spiritualium visionum dulcedine vicissim cœperat refoveri. Quadam namq; dominicæ resurrectionis die inter sacramentorum solennia, ad quæ, si fieri poterrat, plus solita devotione fervebat, cuidam presbytero apparuit quasi dextera, quæ sacrosancta mysteria una cum tanto pontifice videbatur benedicere. Quam visionem dum expletis missarum officiis idem inprovidè in præsentia laicorum manifestaret clericus, magis, inquit Episcopus, tibi conpeteret hęc reticere, quam minimè profutura garrire. Cujus increpationis jaculo dirè perculsus, vix dum cubiculi limen excessit, cum primò lippientibus, dehinc cæcutientibus oculis, jam sibi penitus disparuit visus. Inter quæ animadvertere libet, quanto tunc mentis excessu venerabilis Pater cœli secreta penetraverit, cum in celebrando mysterio suffragia sibi visibiliter superna conscivit. Nimirum hic cum Apostolo dicere poterat: Nostra autem conversatio in cœlis est. Protinus intercalato modici temporis interstitio, dum quadam noctium paulatim conniventibus oculis membra quieti locasset, sanctam martyrem Afram videre sibi videbatur induviarum mira venustate succinctam, seq; ut propere surgens sequeretur hortantem. Sub nocturni igitur conticinii divûm prævia duce progressus, innumeram sanctorum reperit multitudinem, quorum aliquot in carne quondam viventes noverat, plures verò tunc primum visos in spiritu se cognovisse stupebat: in quorum medio principem Apostolorum mirabatur Petrum, velut cum æthereo collegio habito synodali colloquio de plurimis & arduis rebus admodum districto examine decernentem, duosq; sibi congruæ proceritatis gladios ostendentem, & ad Heinricum regem hujuscemodi verba mandantem: Hîc, inquit, ensis

ensis capulatus regem significat, qui benedictione divina possidebit imperium, frustratus verò capulo, illum denotat, qui sine benedictione pontificali regni invasor existet, Arnolfum ducem Noricorum profectò significans, qui post hæc malignorum toties votorum cassus, regias leviter involaverat partes: Hujus enim detestabilis ambitio à multis arguebatur in præsenti concilio, præsertim de ecclesiarum destructione, quarum reditus in beneficium suæ dedit habere militiæ. Rarescente itaq; ipso synodali conventu, à præfata comite sese producente Pannonicam didicit superventuram barbariem, loca etiam belli, gravissimum utrimque discrimen, cœlitus tamen concessum Christianæ parti triumphum. His ac similibus sufficienter instructus, & in lectulo, à quo sibi videbatur egressus, inopinatè repertus, satis de qualitate visione admirans, illud secum tacitus reputabat Apostolicum: Sive in corpore, sive extra corpus, nescio. Interea vir Apostolicus omnigenæ probitatis elegantia dietim ad interiora proficiens, per exteriora nequibat occultari miracula, quantum hunc interius superna illustrasset clementia, tantus namq; divini cultus hunc comitabatur & insignibat effectus, ut olei, quod in Cœna Domini consecraret, attactus caligantibus visu, obtusis auditu, cæterisq; diversa infirmitate gementibus diceretur medicina perhabilis. Ipse quoq; aliquando trahens ægra suspiria, ac fere ad extrema usque perveniens, hujus liquoris invisibili suavitate delibutus, pristina sospitate est improvisè donatus. Qua in re creperum saperes, utrumnam medicinalis effectus, an plus infirmitatis accelerarct excursus. Legitur etiam multoties irradiasse virtutibus, quarum nec ipse potentiam, nec in se aliquam attendit periergiam: frequenter namq; epileptici desiderata ab ipso benedictione potiti, mirabātur, se nequaquam ulterius execrabili peste jactari; qui si incautius subsistentium malorum exprimerent afflictionem, benedictione subtracta nullum gaudebant obtinuisse remedium, diligentia quidem humilitatis exterritus, ajebat hoc operis Apostolicæ singulariter dignitati, non suæ congruere parvitati. O mira hominis istius excellentia, qui idcirco in summis potenter enituit, quandoquidem tutus sic providè humilitatis convalle subsedit.

Auctor morte præventus non absolvit.

VITA S. UDALRICI EPISCOPI AUGUSTÆ VINDELICORUM, EDITA A BERNONE ABBATE AUGIENSI, EX F. LAURENTII SURII TOMO QUARTO.

PROLOVS.

REverendissimo Patri Frideboldo, ac vero sanctæ Matris Afræ alumno, Berno Dei Matris mancipium, cum omni contubernio Augiensium fratrum, summum & indeficiens bonum: Miræ charitatis virtus, ex dulcifluo pectoris tui emanans fonte, id exiguitati meæ injunxit officii, ut libellum de vita ter quaterque beati Patroni nostri Udalrici, veraci quidem, sed simpliciori, quàm oportuit, sermone editum, cultiori stylo reddam luculentum. Pius quidem jubentis affectus est, sed non æquè facilis parentis esse poterit effectus: quippe cùm tarditas ingenii & exteriorum curæ, amaro, ut sic dictum sit, sapore conditæ, me prohibeant tam arduum opus aggredi.

Accedit etiam, quòd venerandæ memoriæ Gebehardus, qui post beatum virum * quartus ejusdem Vindelicæ Augustæ ecclesiam rexit, nulli modernorum Doctorum secundus, idem negocium corrigendi studio attentavit, sed infectum, morte præventus, dereliquit. Cui si ipse manum extremam imposuisset, parvitas mea omninò super hoc digitum ori imposuisset. Idipsum tamen, quod composuit, licet eloquii venustatem redoleat, tamen ita verborum ac sententiarum sublimitate se in altum extollit, ut vix aliquis exinde aliquid percipere possit. Alterius verò oratio, etsi rerum veritate subnixa, sic tamen penè videtur humi jacere, ut quisquis sapientium semel hinc potuerit quiddam gustare, pigeat se ulterius ad hanc inclinare. Quocirca, venerande Pater, tibi tuisque placuit hujusmodi onus mihi imponere, ut inter utrosque medius incedens, talem moderato sermone materiam componam, ut ex utraque parte ad se venientes, media charitate constrata, & parvuli lac, quod sugant, & fortes valeant invenire cibum, quem comedant. Quod ego omnimodis abhorrerem, nisi scriptum esse scirem: Melior est obedientia, quàm victimæ. Nunc verò si data intercessionis tuæ manu, manui meæ ducatum præbere spoponderis, adjunctis tecum beati viri meritis, omnipotentis Verbi, quod aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas, fretus auxilio,

** Convenit cū Bruschio, qui post S. Udalricum Episcopos Henricum, Eutychum, Luitholfum, & Gebhardū habet. Aliqui duos præterea interserūt, quibus Gebhardus sextus est. Sed Bernonis tā vetusti scriptoris non nulla est auctoritas: Cū præsertim antiquiss. August. Episcopo. catalogo bibliotheca S. Udalrici confirmetur.*

auxilio, obedire tentabo, initium narrandi ab ipſius viri Dei infantia ſumens,ac orationis curſum ita ad finem uſque perducens, ut nihil de propriis addam,præter exempla antiquorum Patrum, atque ſententias ſanctarum ſcripturarum, quæ ſuo decore ſolent dictorum ſeriem venuſtare. Hoc tamen ſolum mihimet ex proprio ſudore injunxi, ut latius diffuſa, modeſta brevitate arctius coërceam: ſtrictius digeſta, moderata prolixitate dilatem: minus regulariter prolata,ad rectitudinis lineam corrigam. Quæ tamen omnia tui examen judicii expectant, ut te benigno judice valeant rata conſiſtere. Opto Pater beatiſſime, ut in Chriſto valeas,meiq; memor ſemper exiſtas.

VITÆ HISTORIA.

EGregius Chriſti Confeſſor Udalricus, ex Alamannorum proſapia extitit oriundus. Cujus parentes, Hupaldus ſcilicet ac Thietburga, ambo quidem ſecundum ſeculi hujus dignitatem clari & nobiles, ſed fide atque divina religione multò clariores fuerunt atque nobiliores. Qui talis ac tantæ prolis fœcunditate divinitus ditati, mox eandem cuidam fideli ad alendum, ut Moyſen, commendaverunt nutrici. Ubi inter ipſa nativitatis primordia, cœleſtia non defuêre auſpicia. Nam licet blando nutriretur affectu, fœda tamen macies quædam apparebat in vultu. Qua ex cauſa dum nimiùm triſtes ejus efficerentur parentes, ac in anguſtis illorum pectoribus curæ verſarentur ingentes: quidam hoſpes peregrinus, officio clericus, ſecundum quod illorum oſtium ſemper viatori patuit, benignè ab ipſis ſuſcipitur, per aliquod temporis ſpatium humanè tractatur: dum interim quadam die hora refectionis reſidens, prædictum infantulum nondum duodecim hebdomadarum dies ab ortu ad plenum habentem, audivit inter vagitus vocem emittentem. Ex qua providus futurorum, tale edidit oraculum: Niſi, inquit, iſte infans celerius fuerit ablactatus, non poterit eſſe ſalvus. Cumque ſemel ac ſecundò admoniti, minus tanti præconis dicta vellent exequi,tertia demùm die cum prædictum ac ſæpè dicendum infantulum adhibita aure perſenſiſſet adhuc infirmiorem, hanc præſagam coram omnibus intulit vocem: Sciatis pro certo, quòd niſi continuò à lacte fuerit ſuſpenſus, hac nocte erit moriturus. At verò ſi eo,quo dixi,ordine morti ſubtractus fuerit,magnus in futurum coram Domino erit. Hujus prophetiæ myſteria qualiter ſint adimpleta, non noſtri ſtyli eget officio deſignari: quod tam aſſiduè ad ejus ſepulchrum coruſcantibus miraculis poteſt probari. *Cap. 1.*

Tandem igitur amotus à lacte, cœpit corpore & animo in admirationem omnium ita proficere, ac circumquaq; manentibus *Cap. 2.*

tibus tantum de ſuo profectu gaudium conferre, ut id, quod de Iſaac ejusq; Patre Abraham ſcriptum eſt: Crevit igitur puer, & ablactatus eſt, fecitq; Abraham grande convivium in die ablactationis ſuæ: non incongruè ejus quoque poſſit perſonæ aptari. Meritò tantus patriarcha in ablactatione filii, quem ex promiſſione à Deo ſuſcepit, grande convivium fecit. Meritò Pater cœleſtis ſanctæ Matris Eccleſiæ filiis in iſtius ablactatione convivium fecit grande, invitans eos hujuſmodi voce: Comedite amici, & inebriamini chariſſimi. Hic itaque myſteriorum Dei diſpenſator futurus, jam ſolido cibo opus habebat confortari, ut in menſa altaris Chriſti, velut ad cœleſte convivium quandoq; conſiſtens, poſſet in tempore ſuo tritici menſuram dare conſervis ſuis. Incipiebat enim tunc inter coævulos modeſtè converſari, timorem Dei habere, honorem parentibus deferre, laſciviam declinare, ac in quantum poſſibile tali adhuc erat ætati, in corporis motu, geſtu, inceſſu foris oſtendere, qualis habitus formaretur intus in mente. Videntes autem parentes ejus tantam Dei gratiam in eo fulgere, commendaverunt eum in monaſterium ſancti Galli fratribus religioſis, ut eorum magiſterio tam ſæcularium literarum ſtudiis, quàm cœleſtibus inſtrueretur diſciplinis. Ubi inter egregios regularis diſciplinæ magiſtros, dulces theoriæ carpebat quotidie fructus, cùm verba, quæ in ſacris codicibus legebat, mox in opera vertebat. Jam ſummitatem illius Jacob ſcalæ virtutum gradibus aſcendendo tangebat: jam à Salvatore audiebat: Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: & veni, ſequere me. Et jam tunc monachicæ converſationis habitum ſumpſiſſet, niſi divina revelatione admonitus deſiiſſet.

Cap. 3. Erat tunc temporis in eodem monaſterio quædam ancilla, pro Chriſti nomine incluſa, Vuiberata nuncupata, quæ die noctuq; jejuniis, orationibus ac vigiliis vacans, caſtum in arcano pectoris ſui Domino præparabat templum, in quo gratum creatori omnium mactavit ſemper holocauſtum, dicens cum Pſalmiſta: In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Huic ſanctus adoleſcens dum ſui deſiderii ſecretum panderet, illa rem à Deo quærendam ſtatuit, ac trium dierum inducias ſuper hoc poſtulavit. Poſt triduum verò Spiritu inſtructa divino, hujuſmodi uſa eſt reſponſo: Non, inquit, vir religioſe, divinæ eſt voluntatis, ut hoc in loco detinearis: ſed eſt in plaga Orientali locus, ubi quidam fluvius duas dividit regiones, in quo, Deo jubente, Epiſcopalis apicem dignitatis debes conſcendere. Et licet multa tam à paganis, quam à malis Chriſtianis ſis paſſurus adverſa, tu tamen, confiſus in eo, qui dixit: Confidite, ego vici mundum: ſuperabis univerſa, dicens cum Pſalmiſta: In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros. Hæc auditu

perci-

percipiens ac mente pertractans, quibusdam, qui sibi familiariùs amicitiæ causa adhærebant, secretò pandit, & ut interim silentio tegerent, admonuit. Ipse verò per diversos sacrorum librorum campos, ceu prudentissima apes, flores sententiarum carpens, ac in alveario pectoris sui recondens, summa cœpit ope niti, ut spiritualia posset mella conficere, quæ postmodum in populos illum deceret eructare, juxta illud Psalmistæ: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & favum ori meo. Et quod de prædicatoribus dicitur: Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt. Dehinc ad unguem instructus, cum omnium fratrum conniventia remeavit ad propria. Parentes verò de ejus profectu nimiùm gaudentes, ac Deo gratias agentes, iterum commendant eum Adalberoni, Augustensis ecclesiæ præsuli venerando, viro fidei dote ac vitæ merito multis præferendo: quatenus reverendæ illius præsentiæ jugiter assistens, velut in quodam disciplinæ speculo conspiceret, si quid in ipsius moribus adhuc corrigi deberet. Quem ut prædictus Dei pontifex fide firmum, spe robustum, charitate radicatum & fundatum, omniquemorum probitate decoratum agnovit, familiarius illum ascivit, ejusq; domi forisq; in omnibus uti consiliis cœpit, quatenus ejus prudentia, totius Episcopatus disponerentur negocia, tam publica, quam privata.

Libuit interim viri Dei animo Romam pergere, Apostolorum limina visitare, ut se suaq; omnia ipsorum aliorumque sanctorum precibus posset attentius commendare. Quò cum venisset, ab Apostolicæ sedis Præsule, nomine Marino, apud Deum & homines magnifico & glorioso, officiosè susceptus, ac requisitus, quis esset, aut unde venisset, respondit, se ex Alamannorum stirpe progenitum, Adalberonis Augustensis ecclesiæ esse clericum. Ad hæc Apostolicus: Ne durè, inquit, accipias, quæ dico: quia idem, de quo retulisti, tuus pontifex Adalbero jam migravit de hoc seculo, ac Dei ordinatione dispensante, oportet te hujus regiminis curam suscipere. At ille propriæ conscius infirmitatis, imò non immemor illius mandati: Quanto magnus es, humilia te in omnibus: judicavit seipsum indignum fore, ut tanti honoris pondus subiret. Tunc Papa divino Spiritu repletus ait: Si nunc delitescendo subterfugis, quo minus in hoc pacis ac tranquillitatis tempore Ecclesiæ navem gubernes, veniet dies, in qua nullo modo statuta Dei præterire valebis, verùm etiam inter multiplices ac fluctivagas varii laboris, mœroris, anxietatis undas regendam suscipies, ac Deo præsule, ad littus placidæ quietis ac si nimiū fessus, perduces. His auditis, ad metatū perrexit, atq; inter sacra orationum libamina, tam se, quàm defuncti senio-

senioris animam cum lacrymis Deo ac sanctis Apostolis ejus commendavit: sicq; postera die, nesciente Papa, latenter discessit, etiam in hoc Dominicæ actionis exemplum sequens, de quo sanctus Johannes Evangelista refert, quia cum voluissent eum rapere & regem constituere, statim fugit. Sed mox, ut bonæ memoriæ Adalbero ex hac vita migravit, Hiltinus ei in Episcopatu successit. Quo post quindecim annorum curricula ex hac luce subtracto, volente Domino hoc, quod de servo suo Udalrico per ora suorum fidelium antea prædixit, adimplere, totius cleri ac populi voto in unum concurrente, & Henrici regis voluntate in idipsum consentiente, idem vir Dei sanctus in cathedram Episcopalem hac in urbe est sublimatus.

Cap. 5. Adepto verò tantæ dignitatis honore, qualis quantusve extiterit, nullius sermo ad integrum explicare valebit. Totus erat semper in oratione, totus in lectione, & maximè attendens, quibus virtutum ornamentis Apostolus describebat Episcopum decoratum esse debere, ubi sic ait: Oportet enim Episcopum esse sine crimine, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussòrem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in sana doctrina, & eos, qui contradicunt, arguere. Harum duarum virtutum ita vicaria utebatur successione, ut nisi inevitabili alicujus necessitatis articulo intercedente, nullum tempus transire sineret ociosum, quo minus aut orationi insisteret, aut lectioni operam daret: sicque penè semper optatis Rachel amplexibus uteretur, nisi Liæ interpositione interim à tantæ sedulitatis dulcedine suspenderetur. Suberant ei curæ maximæ de reparandis ecclesiæ muris, de reædificandis domorum ac ipsius civitatis ædificiis, quæ sub antecessòrum suorum temporibus aut nimia vetustate dilapsa, aut igne fuerant consumpta. Sed & familia maxima ex parte à paganis occisa, & pars, quæ remanserat, egestate nimium erat afflicta. Inter hæc venerabilis heros, velut ante & retro oculatus, cœpit cauta mentis intentione circumspicere, providam omnium curam gerere: ac sapienti usus consilio, materialibus quidem ædificiis prudentes ac idoneos magistros præfecit: ipse verò quasi sapiens architectus, cum Apostolo Christum fundamentum posuit, super quod ædificavit aurum, argentum, lapides preciosos, & cætera hujusmodi: ut sanctarum animarum ædificatio, per ejus prædicationem constructa, cresceret in templum sanctum Domino. Et quoscunque ad tale ædificium verbo & exemplo præparabat, cætera humanitatis officia, prout illi facultas suppetebat, præbere non desinebat, non solùm his, qui præsentes aderant, manum

manum misericordiæ porrigendo, verum etiam eis, qui ægritudine præventi, vel carceribus inclusi longè aberant, ministrando.

Nulli itaq; avarus, omnibus extitit largus, ita ut illud beati Job posset dicere: Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. Et paulò post: Oculus fui cæco, & pes claudo: pater eram pauperum. Et iterum: Flebam quondam super eum, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Unde in refectione quotidiana semper ejus mensæ chara sibi intererat pauperum turba, quam & victu pavit, & indumentis vestivit. Seipsum verò nimia maceratione castigavit, ita ut carnem non manducaret, & intrinsecus super nudam cutem laneam vestem portaret, illud Apostoli opere proclamans: Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Et nocte quidem in oratione pervigil, seipsum in ara cordis per orationis studia mactavit: die verò super altare visibilem ac salutarem hostiam Domino immolavit, quò ejus sacrificium redemptori omnium esset gratum & acceptum. Die cum Martha Domino in membris suis ministrabat: nocte verò cum Maria sedens secus pedes Jesu, audiebat verbum illius, sciens scriptum: Qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius. Erat ei solennis consuetudo, post Completorium nil cibi aut potus sumere, silentio studere: sciebat enim à Domino dictum: Ex verbis tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Unde jugiter à Domino postulabat: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Sed si quando necessario ei loquendum fuit, erat illius sermo sapientiæ sale conditus, modestus, humilis, & ad persuasionem utilis, &, ut quidam sapiens dicit, in sermone pondus, atq; in verbis modus. Quando verò membra in Dei servitio fatigata necesse habuit quiete aliqua recreare, non hoc in plumarum mollitie, sed subterposito psiathio, tapete, vel sago, parum quid indulgebat somno. Et ut brevitatis compendio utar, sic exteriùs gerebat officium sacerdotis, ut interius non omitteret religionem monasticæ conversationis. Erat etiam ei moderata ciborum parcitas, ac quidam singularis abstinentiæ modus, quo solebat religiosa arte secum convivantes circumvenire. Sæpius enim sperantibus, quod cum illis manducaret, ipse ablata carnalium epularum mensa surgens, ad ecclesiam perrexit, Missarum solennia celebravit. Unde adhuc quasi recenti sit actum memoria, ore multorum refertur, quod dum quadam die ipse venerandus pater cum Conrado divæ memoriæ Constantiensis ecclesiæ Episcopo, ad prandium apud sanctam Afram martyrem consedisset: postquam consumptis cibis ab utrisque discessum est, quædam causa extitit, qua prædi- Cap. 6.

ctus pontifex ad virum Dei mittere debuisset. Ad quem cùm legatus ipsius venisset, invenit eum sacro altari adstantem, ac salutarem hostiam Domino immolantem. Quo peracto, nuncium audivit, atque absolutum redire ad Dominum suum permisit. Cumq; reversus interrogaretur, cur tamdiu moratus fuisset, respondit, quia virum Dei tandiu expectasset, donec ter Missarum solennia peregisset. At ille ipsum verbum ab illius ore arripiens: Missarum, inquit, solennia celebravit? Tunc quasi subridendo intulit: Et verè nullus illo saturior ad mensam altaris hodie accessit. Sed utrumnam joco, an seriò hoc protulerit, tamen verum fuit, quod dixit. Cibavit namque Dominus illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potavit illum, ita ut rectè cum Psalmista possit proclamare & dicere: Eructavit cor meum verbum bonum, & iterum: Et poculum tuum inebrians quàm præclarum est? Vox psalmodiæ tam jugis in illius ore dulciter resonabat, ut non solum ipse, sed & illi, qui eam soliti erant cum illo pura mentis intentione cantare, tantam cordis munditiam ex ea conciperent, ut quædam ex revelatione divina occulta cognoscerent, quæ aliis manifestarent. Unde exempli causa quædam subternotabo, quatenus vera esse approbentur, quæ dico.

Cap. 7. Quodam tempore cum artifices ecclesiæ cryptam in melius reparare vellent, erat quidam clericus nomine Rambertus, sancti viri obsequio deditus. Hìc quadam die in excessu mentis effectus, videbatur sibi cum Domino suo Episcopo solito more Psalmos canere, necnon Adalberonem quondam, ut supra diximus, pontificem ad Aquilonarem ejusdem cryptæ plagam sacerdotalibus indutum vestibus propè assistere, sibique, ut ad se veniret, innuere. At ille mente perculsus, ac inter vivum & mortuum quid ageret, dubius & anceps, tandem in viventem pavens figit obtutus, velut sciscitans quid esset facturus. Tunc Episcopus: Ut quid, ait, sic in me oculos defigis? Cui ille respondens, dixit: Ecce Dominus meus Adalbero Episcopus ad celebrandum divinum mysterium paratus adstat, & me ad se vocat. Cui Episcopus: Festina, inquit, ire, ejusque jussis in omnibus obedire. Qui mox ut propius accessit, hęc ab eo audivit: Ramberte, dic Domino tuo, quia magnam à Domino mercedem habebit, pro orationibus ac eleemosynis, quas pro me fideliter exhibuit. Et hoc sibi sit in signum, quod ego & Fortunatus in proxima Cœna Domini, concedente Deo sacrosanctum chrisma cum illo sanctificabimus: Insuper ædificatio istius cryptæ ruet citissimè. Ipse autem propter hoc ab incepto non desistat opere, quin illud firmioribus studeat fundamentis stabilire. Fratres quoque admonere curato, quia orationes, quas sua sponte se facturos pro me spoponderunt, nequaquam, sicut promiserunt,

rant, impleverunt. Et nisi hoc studuerint emendare, sciant se pro hoc in conspectu Domini rationem reddituros esse. Episcopus autem à civitate regia revertens, (nam tunc temporis ibi morabatur) ita de crypta contigisse reperit, sicuti per visionem Ramberto ostensum fuit. Tunc ille impatiens moræ, non antea à labore cessavit, quàm omnia in meliorem statum reparasset. Iterum alia vice cum prædictus Rambertus juxta morem in oppido Vuaringa cum sancto viro Psalmodiam decantaret, cœpit terrore nimio concuti, ac reflexis oculis Deo dignum antistitem intueri. A quo requisitus quidnam sibi esset, respondit seniorem suum Adalberonem eodem, quo & antè, ornatu paratum se videre, sibiq; præcipere, ut illi sacri altaris mysterium celebranti assistat, solitæque servitutis officium impendat. Verè impleta est prophetia, quæ dixit: Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris.

Nec prætereundum puto, qualiter cœlestis signi visione ipsum etiam voluerit Dominus mirificare. Nam in ipsa solenni die sancti Paschæ, multa fratrum caterva adstante, dum sanctus sacerdos divina celebraret mysteria, dextera quædam apparuit superna, quæ cum ipsius dextera divina sanctificavit sacramenta. Expletis verò Missarum solenniis, quidam Henricus presbyter, qui eo die cantoris officium agens, tanto interfuit miraculo, sequens Episcopum usque in cubiculum, ad ejus pedes cecidit, atque in præsentia popularium personarum eandem visionem minus cautè explanavit. Cui vir Dei: Melius, inquit, tibi esset tacere, quàm talia in aures vulgi proferre. Mox ille rubore perfusus exiit, & in vestibulo cubiculi residens, tantas lachrymas emisit, ut ex illarum suffusione cogeretur lucis hujus dispendia sustinere. Vir autem Dei memor suæ fragilitatis, cavebat favorem humanæ laudis, ne caderet in præcipitium elationis, semper gratias agens Deo super inenarrabili ejus dono: & sicut de sanctis scriptum est: Ibunt de virtute in virtutem, velut cœleste animal, ante faciem suam gradiebatur, ut eò mente conscenderet, quò eum impetus spiritus duceret. His virtutum gradibus ad alta proficiens, quadam nocte, quæ antecedebat diem sanctum, quem diem indulgentiæ vel Cœnam Domini Christiana religio vocare consuevit, vox quædam beato sic ait in visu: Udalrice Episcope, scias te hospites suscepturum esse. Expergefactus, cœpit secum admirando tractare, quinam illi hospites futuri essent. Non enim erat inanis sopor ille, qui solet aliquoties hominum mentes illudere: sed talis potius, quali sponsa se dicit in amoris Cantico obdormire: Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Talis igitur somni dum vir Dei frueretur quiete, iterum vocem in hæc verba meruit audire: Orationis tuæ Cap. 8.

& eleemosynæ, Udalrice, Deo sunt acceptæ, qui binis antecessoribus tuis, Fortunato scilicet atq; Adalberoni, te commendavit, ut tibi hodie & deinceps sacra mysteria celebranti assistant, & ea tecum benedicant. Mane autem facto, hora, qua inclytus mysteriarches divina sacramenta celebravit, quibusdam etiam, qui ad videndum digni erant, cernentibus dextera Domini denuò apparuit, quæ cum sancto Episcopo signo Crucis imponendo eadem consecravit. Iidem ipsi cùm ad percipiendam sacram communionem ad sacrum altare accederent, & sanctus Dei illos hujus secreti conscios esse per spiritum non ignoraret, quando panem eis Dominicum porrexit, ori singulorum digitum superposuit, ut per hoc intelligerent, quod visa minimè divulgare deberent: quin etiam expleto sacrorum officio, ad se vocatis revelati sibi in nocte præterita mysterii ordinem exposuit, & tam hoc, quàm quod ipsi viderant, alicui dicere, donec ille maneret in carne, interdixit sub interminatione præsentis vitæ.

Cap. 9. Alio verò tempore, dum iterum sub cujusdam noctis silentio membra quieti commendaret, sancta Afra martyr pulchra facie, veste decora, tunica succincta apparuit, eiq; dixit: Surge, & sequere me. Et statim eduxit illum in campum, qui ex nomine ibidem decurrentis fluvii, Lecfelt dicitur, ubi sanctum Petrum Apostolorum principem velut in synodali colloquio sedentem invenit cum magna Episcoporum aliorumq; sanctorum multitudine, vel quos olim in carne vidit, vel tunc primùm, revelante sibi gratia divina, cognoscere cœpit. Ibi inter alia, quæ tractabuntur, sicut olim in Apocalypsi sancti Johannis, audita est vox animarum, de suis interfectoribus vindictam expetentium: ita tunc clamor ortus est sanctorum de Arnulpho Duce Noricorum adhuc vivente, ob destructionem ecclesiarum atq; monasteriorum, quorum res distribuit in beneficia laicorum. Quapropter dictante omnium sententia, damnatus est pœna. Proferebantur in medium etiam duo enses: unus quidem cum capulo, alter verò absque capulo. De quibus princeps Apostolorum ait ad beatum virum: Dic Regi Henrico: Ensis absque capulo, significat illum, qui sine unctione regnat in populo. At alter capulatus, illum, qui per sacræ benedictionis ordinem divinitus fuerit coronatus. Finito sanctorum concilio, prædicta Dei martyr sanctissima monstravit illi adhuc loca, in quibus Otto Rex postea castra posuit, & generale colloquium cum suis habens, Berengarium regem Longobardorum, cum multis aliis præsentatum, in suum suscepit dominium. Prædixit etiam efferæ gentis Hungarorum irruptionem, durissimamq; cum nostratibus congressionem, nec non & loca certaminum: & licet cum

cum magno suorum detrimento, tamen victoriæ triumphum promisit populo Christiano. O beatum virum, cœlesti visione dignum, in talibus etiam sanctis Apostolis, Petro videlicet ac Paulo, conferendum: quorum alter in linteo cœlitus demisso, electionem gentium per visionem didicit: alter verò, sive in corpore, sive extra corpus, usq; ad tertium cœlum raptum se esse asserit, ubi & arcana Dei audivit & vidit. Iste verò sanctus & in ostensione dextræ sacræ super altare, & in hac visione, & postmodum in aliis, ut ante exitum nostri sermonis satis patebit, & arcana Dei vidit & audivit, & salvationem non tantum suæ gentis, sed & multorum populorum cognovit. Hæc non passim tunc vulgi auribus se inaniter jactando divulgavit, sed paucis, quos ad hoc dignos duxit, secretò manifestavit. Ipse verò sentiens se tanto divinæ gratiæ dono præventum, non se erigebat in altum, sed omnia referebat ad illum, à quo acceperat, quicquid boni habebat, vel esse poterat, dicens cum Apostolo: Gratia Dei sum id, quod sum.

Cœpit igitur commissi sibi gregis curam agere, talentum sibi creditum non sudario illigatum terræ commendare, sed ut bonus verbi Dei dispensator, ad usuram accommodare. Unde suæ diœcesios terminos sæpius lustravit, ac congregatis coram se clericis ac laicis, pervigili studuit cura investigare, inprimis qualiter ipsi ecclesiarum presbyteri cum suis ministris viverent: utrum populum rectè ac secundum catholicam doctrinam docerent, ac quod prædicabant ore, & opere implerent: ne forte aliis prædicantes, ipsi reprobi efficerentur, & ob hoc à suis auditoribus contemnerentur. Deinde discutiebat, si laici eorum doctrinæ obedirent, si in Dominicis diebus & aliis sanctorum sollennitatibus ab opere illicito vacarent, si ecclesiarum limina ea, qua deberent, devotione frequentarent, aut decimas rectè darent: multaque id genus. His ita investigatis, quæque erant rata & bene ordinata, laudavit & confirmavit: quæ verò aliter, correxit & emendavit. Simoniacorum hæresin quasi perniciosam pestem devitandam esse admonuit, asserens perpetuæ tradendos pœnæ, qui hæresi huic nequissimæ studerent animos inclinare. Unde nunquam pro clericorum ordinatione, vel ecclesiarum consecratione quippiam muneris accepit: sed sicut in sacri chrismatis unctione per impositionẽ manus Spiritum sanctum paracletum gratis dedit, ita & ista concessit, sciens à Domino præceptum: Gratis accepistis, gratis date: nisi fortè ipsi ecclesiarum fundatores aliquid pro bona voluntate offerrent, & hoc illum pro gratiarum actione suscipere rogarent. Jus verò legitimum sanctæ Mariæ semper virginis familiæ, ab antecessoribus suis antiquitus concessum, statuit inviolabiliter conservandũ, nec quenquam in Cap. 10.

 sua

ſua ditione degentium lædi permiſit oppreſſione præpoſitorum: ſed ita inter ſuos omnia ad æquitatis ac juſtitiæ normam perſpicaciter correxit, ut nullum alteri aliquid inferre fineret, quod ipſe ſibi fieri nollet, juxta illud præceptum: Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Et Dominus in Evangelio: Omnia quæcunq; vultis, ait, ut vobis faciant homines, eadem & vos facite illis.

Cap. 11. Cum in his & hujusmodi virtutum gradibus ſanctum virum ſemper ad altiora conſcendere omnium bonorum hoſtis invidus cerneret diabolus, quacunq; potuit arte, cœpit ſatagere, ut ejus animum vel quantulumcunq; poſſet impedire. Accidit igitur tunc temporis, ut inter Luidolphum Ottonis Magni Imperatoris filium, qui Alamannorum genti præerat, & ejus patruum Henricum Noricorum Ducem, oriretur lis odiumq; per inſtigationem ſatanæ, & ex malignorum hominum perſuaſione. Quos cum Imperator ad concordiam minimè revocare potuisſet, fratri adjutorio contra filium fuit. Tunc quidam Arnulphus Comes Palatinus, Arnulphi quondam ducis filius extitit, cujus fidei prædictus Dux Henricus totam Bajoariam cum ipſa metropoli Ratiſpona commendavit, ac in Saxoniam ad Imperatorem ſe contulit. Ibi eo moram faciente, ille velut perfidus transfuga, ſe cum ipſa civitate & multitudine populi, Ludolphi ſubegit poteſtati. Hæc cum ſancto Pontifici comperta fuiſſent, relicta militum cuſtodia in civitate Auguſta, in Noricorum regionem properè contendit, ubi tunc Imperatorem cum exercitu conſiſtere audivit. Præfatus verò tyrannus Auguſtam adiit, ac rebus circumquaque direptis, quibusdam Epiſcopi militibus captis, præda onuſtus, & quod verius eſt, peccati pondere gravatus, in Bajoariam eſt reverſus. Interim verò ipſum Dei famulum poſtquàm comperit à regia ſervitute reverſum, in caſtello, quod Mantachinga dicitur, non timuit obſidere: ſed non ceſſit ei in proſperum, quod talia præſumpſit contra Dei Servum. Nam parvo interjecto dierum ſpatio, à Comite Adalberto ac Epiſcopi fratre Thietbaldo ab obſidione cum detrimento ſuorum coactus eſt ſecedere, & debita reſperſus confuſione, in patriam redire, etiam ibi capto ejusdem fratre Herimanno. Sed & fortiſſimus pugnator Adalbertus, velut alter Machabæus, pro Eccleſia Dei acriter dimicando, cecidit in eodem bello, ut veraciter eſt credendum, per mortalitatis diſpendium tranſiens ad immortalitatis compendium. Cujus corpus ſanctus Udalricus Auguſtam deferens, in eccleſia ſanctæ Mariæ ſemper Virginis condidit: Spiritum verò per ſacræ immolationis hoſtiam Domino commendavit.

Cap. 12. Ex hoc tantus omnium mentes timor invaſit, ut nullus de rebus eccleſiæ ſanctæ Mariæ ſemper Virginis ad Auguſtam pertinentibus, aliquid uſurpare præſumeret: quia nullus eorum, qui

qui antea inde aliquid injustè abstulerunt, vel in sanctum Dei deliquerunt, impunitus evasit, nisi qui per dignam satisfactionem per misericordiam Dei, Episcopo intercedente, promeruit absolutionem. Ut enim ex pluribus pauca exempli causa proferamus, unus ex his, vicinis in veritate contestantibus, tandiu perdito sensu proprias manus laceravit, quousque vitam finivit. Alius verò librum quendam de civitate Augusta rapuit, ex cujus precio caballum emit. Quem cum domum perduxisset, uxori suæ ait: Melius mihi fuerat, ut istum tam præstantis formæ equum emissem, quàm librum, quo illum comparavi, in Augusta dimisissem. Cui illa: Utilius, inquit, ut spero, tibi fuisset, si nunquam manus tua ipsum librum tetigisset. Ille verò, dum molli tactu per posteriora dorsi, ut assolet, equo blandiri voluit, mox ab eodem percussus interiit. Post non multum temporis præfatus Arnulphus pro injuriis, quas viro Dei ingessit, etiam ipse justi judicis iram sensit. Obsessa namq; civitate Ratispona, paratus ad prælium exiit, ibique occisus interiit.

Quidam homo de Episcopatu, qui Eistete dicitur, partem vilissimi mensalis de sæpedictis rebus injustè usurpavit, secumque asportavit. Sed mox à dæmonio occupatus nullum neque intra neq; extra ecclesiam abscondendi locum invenire potuit: nec benedicta adspersus aqua, carere valuit ejus præsentia, quin semper juxta eum videretur individuus comes manere, donec Augustam rediens, rem injustè ablatam reddidit, seseque emendari obnixè rogavit. Cui Episcopus, ut totus erat visceribus pietatis plenus, & indulgentiam pro Christi amore tribuit, & à dæmone liberatum, ad propria redire permisit.

Interea dum contentio inter Ottonem Imperatorem, propter fratrem ipsius Henricum, ut supra diximus, & Ludolphum exorta, in tantum accrevisset, ut non aliter nisi ferro finiri potuisset, jamq; acie utriusq; partis ordinata, ut cominùs committi deberet pugna, athleta Dei Udalricus, sciens quia beati sunt pedes pacem portantes, & quod ipse Dominus in Evangelio ait: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur: assumpto Hartberto, Curiensis ecclesiæ Episcopo religioso, se in medium injecit: ac tanta eos arte suadendi aggressi sunt, spiritu patris in amborum ore loquente, ut facilè ad pacis fœdera revocarent, & veræ charitatis donum firma stabilitate in illorum pectoribus consolidarent. Non aliter tunc Otto pœnitentem Ludolphum, quàm ille evangelicus pater olim suscepit revertentem filium. Uterque enim filius mortuus fuerat, & revixit: perierat, & inventus est. Fit gaudium ingens & exultatio in exercitu cuncto. Laus & gratiarum actio resonat in ore omnium: quia per servos suos liberavit Dominus populum suum. *Cap. 13.*

Cap. 14. Sequenti verò anno, id est, Dominicæ incarnationis nongentesimo quinquagesimo quinto, gens Hungarorum omni bellua crudelior, juxta quod viro Dei cœlitus antè fuerat revelatum, cum innumerabili multitudine erupit, omnemq; Noricorum regionem à Danubio usq; ad nigram sylvam, quæ ad montana pertinet, & partem provinciæ Alamannorum usque Hilaram fluvium, devastando occupavit. Quæ Licum transiens, ecclesiam sanctæ Afræ igne combussit, atq; civitatem Augustam obsidione circumdedit. Sanctus autem Dei pontifex nequaquam, visis tot lupis, instar mercenarii, sui gregis custodiam fugiendo dereliquit, sed ex adverso se opposuit ac totam causam Domino commendavit. At militibus circumquaque per murum & ante portam acriter contra hostes dimicantibus, ille super equum sedens, non clypeo protectus aut galea, sed stola indutus, intra lapidum ac sagittarum imbres incedebat securus. Videres novum Josue arcam Domini circumferre, buccinis concrepare: nisi quod Josue extra muros urbis Jericho, iste verò intus erat cum Dei populo. Sed meritò noster Josue, jam coruscante gratia Christi, intus in domo Rahab ad Deum conversæ, hoc est, Ecclesiæ, manebat, & civitatem diaboli foris manentem expugnabat. Josue duce sacerdotibus, qui arcam Domini ferebant, buccinis clangentibus, ac cunctis populis clamantibus vociferatione maxima, muri Jericho funditus corruerunt. Isto arcam Domini in pectore mundo gerente, & cum sacerdotibus ac Levitis tubis, id est, psalmis, hymnis & canticis spiritualibus sonantibus, cunctisque populis maxima prece ad Deum & ad ejus sanctam Genitricem Mariam semper Virginem pro sua ereptione clamantibus, Hungari, qui erant civitas diaboli, ceciderunt. Comperto namq; Ottonis gloriosissimi Imperatoris adventu, retracta obsidione, obviam pergunt, armisq; decertare contendunt. Inito prælio, Deo, juxta viri Dei præsagium, victoriam populo Christiano donante, multa millia Hungarorum ceciderunt: cæteri fugam arripuerunt. Quos Christianorum exercitus tandiu cædendo persecutus est, donec principes eorum cum aliis multis una caperentur, atque Ratisponam perducerentur, ubi ad ignominiam suæ gentis postmodum suspensi sunt in eculeis. His ita gestis, præsul venerandus Deo in omnibus gratias agens, velut ex arce quadam mentis cœpit dispicere, ac subditorum necessitates pertractare, non sibi ratum æstimans, si solummodò ea, quæ sua essent, quæreret, suorumq; causas negligeret, juxta illud Apostoli: Qui suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est deterior infideli. Unde suorum congregationes clericorum, quæ hostium deprædatione ad tantam fuerunt inopiam redactæ, ut ad quotidianæ refectionis usum nil possent habere, secum

ſecum retinuit, ac inquantum potuit, pauper ipſe præſentis vitæ neceſſaria pauperibus miniſtravit: & non ſolùm illis, ſed & omnibus ſepetentibus, prout habuit, miſericordiæ manum porrexit, juxta illud Dominicum præceptum: Omni petenti te, tribue.

Eo tempore admonetur in viſione, ut eccleſiam ſanctæ Afræ, quæ à paganis fuerat concremata, non tardaret reparare, nec non & Simperti Epiſcopi ſepulcrum, quod ſitum erat juxtà gradus in choro, congruo procuraret tecto. Ex hoc cœpit Dei famulus in jejuniis & precibus cum cordis contritione, aliis quoque viris religioſis ſecum aſſumptis, ſe Deo mactare, ſupplicans devotè, quatenus omnipotens Deus per miſericordiam ſuam dignaretur ſibi manifeſtare locum, ubi ſanctiſſimæ martyris ſuæ corpus eſſet reconditum, vel ſi in parte orientali crypta eo loci eſſet ædificanda, ubi ſuadebat ei voluntas ſua. Ergò ut Dominus verum comprobaret, quod per os ſancti David dixit: Ecce oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum: & in alio loco, Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet: quadam nocte in viſu ei ſancta Afra apparuit, & locum ſui corporis in eccleſia demonſtravit. Cryptam verò illo in loco fieri prohibuit propter reliquias ſanctorum, qui illic in pace quieſcentes, adventum juſti judicis expectant. Hac revelatione perdoctus, cœpit deſtinato operi vigilanter inſiſtere, eccleſiæ muros inſtaurare, cryptam in occidentali parte conſtruere: nec antea à labore ceſſavit, donec brevi omnia perfecto decore conſum̃avit. *Cap. 15.*

Dignum eſt nunc demonſtrare, qua veneratione dignus ſit locus ille, in quo ſancta Dei martyr prohibuit cryptam fieri. Erat quidam hortulanus, qui inter gramina ibi deambulando, ſpeluncam quandam reperit, in qua & transformatam ædiculam ſub terra muratam conſpexit. Et veniens, Epiſcopo nunciavit, eique dixit: Si tuæ placeat ſanctitati, hîc olera mea & alia, quæ mihi ſunt neceſſaria, poſſunt recondi. Cui ille in ſpiritu dixit: Si hoc feceris, mox ſenſu & membrorum ſoſpitate carebis. Sed miſer hæc parvi pendens, ſupellectilem ſuam in prædictam ſpeluncam congregavit, ſtatimq; ſenſum cum viſu & auditu perdidit. Qui ad ſanctum Dei perductus, ut reatum ſuum agnovit, veniam petiit, ac indulgentiam cum ſanitate promeruit. Mira dicturus ſum. Ex illa namq; hora nunquam ab hortulano ipſa reperiri potuit ſpelunca. Ex eo tempore cœpit vir Dei ſanctum illum locum magis frequentare, ſibiq; ſepulcrum ibi præparare. Ubi omni ſexta feria, ſi domi eſſet, ſolebat ſalutarem hoſtiam Domino immolare.

Interea orationis cauſa Romam perrexit, ubi & caput S. Abundii martyris acquiſivit, ſecumque religioſa cum devotione Auguſtam reportavit. Solebat loca ſancta viſitare, ac præcipuè mona- *Cap. 16.*

monaſterium ſancti Galli, ubi nutritus erat & eruditus. Inde cum quodam tempore ad cellam S. Meinradi, ad videndum ſervum Dei Everhardum veniſſet, poſt ſacra orationum libamina, poſt fraternæ collationis dulcia colloquia, cùm jam prælibatis oſculis ſanctus Epiſcopus diſpoſuiſſet redire in ſua, & ea vice ſporaret Dei famulum non amplius eſſe viſurum, jamque ire cœpisſet, feſtinatò anhelus cucurrit, atque iterans oſcula charitatis, in hanc vocem lachrymabundus erupit: Ex hac hora non videbimus nos ulterius in hac vita, donec corporibus exempti, videre nos mereamur in præſentia Dei. Cui Epiſcopus dixit: Pater venerande, ſcis nunc pro certo tempus meæ reſolutionis inſtare, quo debeam ex hac vita migrare? Cui ille reſpondit: Finis quidem vitæ tuæ adhuc non erit: ſed verum eſſe quod dico, exitus rei comprobabit. Tunc diſceſſum eſt. Sed antequam Epiſcopus eandem cellam iterum viſitavit, ille Dei famulus Everhardus de hoc ſeculo migravit. Proceſſu quoque temporis locum Agaunenſium, ubi S. Mauricius cum ſacra legione quieſcit, orandi gratia adivit, ac non modicas Thebæorum martyrum reliquias acquiſivit. Quas cum ſummo honore Auguſtam attulit, ac in oratorio ſanctæ Dei Genitricis cum hymnis & pſalmodiis religiosè collocavit. His quoque diebus venerabilis heros ad monaſterium Inſulanenſe, quod Augia dicitur, venit, ubi tunc temporis Dominici gregis vir venerandus, nomine Aluuigus, curam geſſit. Qui eum digno, ut par erat, honore ſuſcipiens, multiplicibus ſanctarum reliquiarum, quarum gratia illo advenerat, pignoribus donavit, ſicq; ad propria lætum redire permiſit.

Cap. 17. Nec prætereundum, quod propter ipſius merita, plurima infirmis præſtabantur beneficia: & maximè qui caduco gravabantur morbo, per ejus benedictionem à tanto liberabantur incommodo. Quod ita humilitatis cauſa ſtuduit occultare, ut ſi fortè aliqui illorum hanc ſanitatis gratiam palam poſtularent, donum benedictionis ſubtraheret, hoc magis aſſerens Apoſtolicæ dignitati, quàm ſuæ congruere parvitati. Per oleum, ab eo in Cœna Domini conſecratum, variis languoribus detenti, priſtinæ reſtituti ſunt ſanitati: nec non & oculorum caligine obtenebrati, hujus ſancti olei unctione merebantur illuminari.

Operæ precium eſt inferre, qualiter etiam ipſe per efficientiam hujus ſancti liquoris, conſecutus eſt gratiam ſoſpitatis. Quodam itaque tempore ad monaſterium Campidonenſe veniens, tanta infirmitate tenebatur, ut non niſi inter aliorum manus ſuſtentatus, quoquam poſſet greſſum movere, vel quid cibi pro recreatione virium percipere. Tunc ſub omni celeritate Auguſtam mittitur: oleum, ab eo conſecratum, defertur. Quo in ipſa ſancta Pentecoſtes vigilia hora diei nona delibutus, intantum

tum per gratiam Dei contra ſpem omnium ſubitò convaluit, ut ſe reficeret cibo, ac cum fratribus veſpertinæ ſynaxi incolumis intereſſet, totamq; inſtantis feſtivitatis diem ſpiritali jucunditate celebraret. Sicq; omnibus in commune gratulantibus, ipſe ſoſpes in ſuam ſedem eſt reverſus.

Quodam tempore cùm vir Dei Vindicem fluvium eſſet tranſiturus, intantum alvei ejus curſum excreviſſe invenit, ut nullus ſuorum auderet tranſire per illum. Tunc ſociis ſui itineris abeuntibus, & vadum, ſicubi poſſet reperire, ad tranſeundum quærentibus, ipſe cum uno clerico ſolus remanſit, ac prædictum fluvium ſine aliqua trepidatione in nomine Domini tranſivit. Et ut magis mireris, clericus altiori caballo reſidens, à cingulo deorſum ſe totum in aqua infuſum: de Epiſcopi autem ſoccis è ſago factis, quos propter frigus induerat, nec ſaltem unum pilum madefactum perſpexit. Cui valdè ſuper hoc admiranti interminatus eſt, dicens: Cave, me adhuc manente in carne, hoc alicui dicere: humilitatis magiſtrum ſequens, qui de ſemetipſo diſcipulis præcepit, ut viſionem, quam vidiſſent, nemini dicerent, donec filius hominis à mortuis reſurgeret. Tua ſunt hæc ô Chriſte opera, tuarum gratiarum inſignia, qui in ſanctis tuis etiam nunc antiqua coruſcare facis mirabilia. Qui enim illi antiquo Hebræorum populo quondam diviſo mari rubro aridum iter præbuiſti: tu hunc famulum tuum per idem elementum ſiccis veſtibus traduxiſti: niſi quod illis aquæ erant pro muris à dextris & à ſiniſtris, ut ſiccis veſtigiis per medium tranſirent: iſte verò per medias tranſiens aquarum undas, in nullo madefactus, te duce, pervenit ad litus. Alio item tempore dum Ratisbonam navigio per Danubium tenderet, ex incuria nautarum navis ſuper quoddam impingitur lignum: ex quo patentibus rimis cœpit paulatim impleri aquis. Timore perterriti nautæ, ad litus contendunt properè. Quo pervenientes, omnibus quæ in navi erant, exportatis, obliti ſunt Epiſcopi in puppi reſidentis. Tunc unus ex clericis trahens ſuſpiria ex intimo cordis, ait: Væ nobis miſeris, quia in tanto periculo obliti ſumus noſtri ſenioris. Et hæc dicens, velociùs cucurrit, & humeris impoſitum ad litus expoſuit. Quo egreſſo, navis in poſteriori parte mergitur, & mirum in modum navis, quæ plena hominibus cæteriſque ſupellectilibus ſuper aquas nataverat, viro Dei cum ſuis egrediente, non potuit diutius, quin mergeretur, ſubſiſtere: ut inde colligeretur, quia hanc omnipotens Deus ſua manu tenuerat, quando vir Dei cum ſuis in ea manebat. Item alia vice vir Dei Romam pergere deſiderans, venit ad fluvium Tar nominatum: quem tam periculoſa reperit inundatione effuſum, ut nec equo, nec navigio aliquis poſſet tranſire illum. Sed

Cap. 18.

ſanctus

ſanctus pontifex fiduciam habens in Deo, celebratis in ipſius fluminis ripa Miſſarum ſolenniis, prædictum fluvium tranſuadavit cum incolumitate omnium ſuorum.

Cap. 19. In illis diebus electus Dei pontifex ſacræ religionis ſtudio incitatus, divini amoris igne ſuccenſus, cœpit in eccleſia S. Stephani protomartyris Chriſti, quæ extra urbis mœnia ſita eſt, religioſas fœminas congregare: quatenus in ſancto propoſito tanto liberius ibidem Deo ſervirent, quanto longius à mundanæ actionis labore diſtarent. Ad quod monaſterium dum quædam matrona ad converſionem veniret, & à congregatione ſuſcepta fuiſſet, cœpit in Dei ſervitio manere devota: & licet literarum ſcientia minus inſtructa, tamen ad exteriora providenda ſatis erat idonea. Unde ſorores ei voluerunt officium cellerariæ commendare, ſed illa noluit conſentire. Tunc res ad Epiſcopum defertur. Qui cum eidem juberet obedire, noluit, ſed in obſtinatione mentis perduravit. Sequenti verò nocte hujusmodi verbis corripitur in ſomnis: Quia, inquit, non obediſti Epiſcopi præceptis, tamdiu ambulandi uſu carebis, quouſq; ab illo abſolvi mereberis. Expergefacta, omninò permanſit debilis & clauda: & revertente ad civitatem Epiſcopo, ante ejus præſentiam in lectulo eſt deportata. A quo de inobedientia pariter correpta eſt & ſanata. Ipſa autem, ut ſe ſenſit ſanatam, currendo antequam ad eccleſiam Epiſcopus veniret, præceſſit eum, laudans & benedicens Deum.

Quodam tempore dum omnipotentis Dei famulus ad ſynodum Epiſcoporum, quæ in villa regia, Ingelenheim dicta, erat congreganda, pergeret, quendam pauperem nomine Rotbertum, obvium habuit, qui ventris ſui interiora foris prolapſa, in ſinu geſtavit. Quem ut conſpexit, miſericordia motus, ei denarium dari juſſit, dicens: In nomine Domini accipe, & vade in pace. Qui mox eleemoſynam accipiens, perrexit ac meliorari in tantum cœpit, ut poſt aliquod temporis ſpatium ſoſpitati redderetur ad integrum. Idem etiam poſt mortem viri Dei, aliis iterum præoccupatus infirmitatibus, ad ſepulcrum ejus veniens, ſanari meruit, ſicut lector ſuis locis plenius ſcriptum invenire poterit.

Cap. 20. Igitur ſanctus Dei, cœleſti deſiderio afflatus, cœpit ea, quæ ſunt hujus mundi, faſtidire, terrenarum rerum lucra Chriſti amori poſtponere: & licet hìc retineretur corpore, in cœleſtibus tamen converſabatur mente: ut meritò in illorum cenſeretur numero, qui dicere poſſent cum Apoſtolo: Noſtra converſatio in cœlis eſt. Unde zelum Dei habens, licet non ſecundum ſcientiam, cœpit apud terrenas poteſtates totis viribus agere, ut quidam clericus, Adalbero nomine, ſuæ ſororis filius, totius Epiſcopatus curam ſuſciperet: ipſe autem ſub monachicæ religionis habitu ſoli Deo vacaret, quod & impetravit. Sed ille miſerandus neſciens,

ens, aut ſcire nolens, à ſapientiſſimo Salomone dictum: Hæreditas, ad quam in principio feſtinatur, in noviſſimo benedictione carebit: milites Epiſcopi, totamque familiam ſtatim ſacramento ſibi ſubjiciebat, ac virgam paſtoralem publicè manu geſtabat. Quod cæteri Epiſcopi indignè ferentes, ambos ad ſynodum vocaverunt, atque prædictum Adalberonem hæreticæ arguunt præſumptionis, quod Domino ſuo adhuc ſuperſtite, talia non pertimuiſſet uſurpare. At ille dum de objectis ſibi criminibus ſe vellet purgare, ab omnibus inventum eſt, id aliter fieri non poſſe, niſi allatis ſanctorum Evangeliorum in medio libris, ſacramento firmaret, ſe neſciſſe hæreſin fuiſſe, quod talia præſumpſiſſet facere. Quibus omnibus, quæ ad hoc negocium pertinebant, expletis, in ſua redierunt ambo Epiſcopus & Adalbero, tali à ſancta ſynodo conſolatione percepta, ut Epiſcopo decedente ab hac vita, nullus pro eo alius eſſet ordinandus, niſi ipſe Adalbero. Sed non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum. Nam eodem anno poſt aliquot menſes, dum quadam die jam ad veſperam inclinante prædictus clericus ad menſam cum viro Dei noviter ſecta vena reſideret, ac quiddam moleſtiæ propter inciſionem venæ ſuſtineret, è conſeſſus medio concitus ſurgens, cubitum ire perrexit, ſtatimque in ipſa nocte præſentis vitæ terminum clauſit. Quod Epiſcopus mox per ſpiritum cognoſcens, eum, qui ad annunciandum mortem ſibi intraverat, præveniendo dixit: Scio, quod Adalbero mortuus eſt. Feſtina, & fac vehiculum præparari, ut poſſimus illum Auguſtam deferre. Morabantur autem tunc temporis in caſtello, quod Dilinga dicitur. Corpus verò ejus exanime à ſancto Pontifice Auguſtam perlatum, in eccleſia ſanctæ Mariæ eſt humatum. Inter cætera miſericordiæ bona, quæ pro requie animæ ſui nepotis agebat, etiam Abbatiam, Utenbura dictam, quam ille dum viveret, in beneficium tenebat, ſibi adquiſivit, & tandiu tenuit, quousq; ipſius ſtudio donata eſt libertatis privilegio.

Die quadam ſancto Dei iter agenti homo quidam adſtitit, *Cap. 21.* qui Conradi Conſtantienſis Epiſcopi obitum certiſſimum indicavit. Illis verò, qui aderant, ſperantibus, quod ſtatim pro requie illius ſolita exequiarum officia vellet celebrare, ille per ſecretum nuncium, ſibi adeſſe ſolitum, ſciens quid ex hoc eſſet verum, ait eis: Manete interim animæquiores, manè comperietis, quid inde credere debeatis. Craſtina die diluculo quidam Conſtantia venit, qui prædicti viri ſoſpitatem annunciavit. Et omnipotentis Dei famulus, licet tempus reſolutionis ſuæ jam inſtare non ignoraret, tamen quandiu potuit, vehiculo ſuperpoſitus, divini verbi ſemina in audientium corda ſpargere

non cessavit. Quem equitandi usum, etiam dum adhuc sanus esset, habebat, ut quocunque sibi eundum fuisset, sella super quadrigam posita solus sederet, comite uno tantum clerico, cum quo, absque impedimento aliorum, posset liberius vacare decantationi psalmorum. Festinabat autem quantocyus Augustæ civitatis mœnia ingredi, ut ibi, sicut bonus mercenarius, præstolaretur finem operis sui. Quò cum pervenisset, quamdiu vires sufficiebant, inter quotidiana Missarum solennia, salutarem hostiam Domino exterius immolabat, ac seipsum interius victimam in ara cordis mactabat. Ad mensam cum aliis sedens, illis manducantibus & bibentibus, ipse benè manebat jejunus. Erat ei cibus aut dulcis psalmorum suavitas, aut sacrarum lectionum assiduitas: inter quas maximè delectabatur audire ex quarto libro Dialogorum sancti Gregorii, qualiter multi è corporibus exempti, in spiritu rapiebantur, ac iterum revertebantur. Inter hæc præcepit suarum rerũ procuratoribus, ut in omnibus omninò locis, ad suum jus propriè pertinentibus, quæcunq; invenire possent, in tres portiones partirentur, & unam ex his, ipso adhuc vivente, presbyteris & pauperibus largirentur. Ipse autem quadam die se ad audiendam Missam in ecclesiam deferri jussit. Qua audita, unum tapete coram sancta Cruce sterni fecit, seseq; super hoc in orationem dedit, & quasi post dimidiam horam surgens, quicquid supellectilis habere potuit, coram se importari præcepit, præter paraturam unius domus ac mensarum, & unum opertorium, quæ reliquit ad sui successoris servitium. Cætera cum perspexisset, ingemiscendo dixit: Ah, quid mihi hæc omnia? Fuerunt tantum pauca camisalia, & septem vel octo mensalia, duo sarcilia, & de argento decem solidi: quos statim per manus præpositi præcepit inter pauperes dividi, cætera verò clericis erogari, sicq; vigilanter studuit se ad hoc præparare, ut pulsanti confestim posset aperire.

Cap. 22. Talia meditando, aliquoties ad superna rapiebatur in spiritu, ac quædam vidit & audivit, quæ etiam ex parte sibi assistentibus narravit. Nam Wernhero Fuldensium Abbati se visitanti annunciavit, ut si duo in electione ejus cæteris concordarent, sibi in Episcopatu successurus esset. Item alia vice quasi de gravi somno excitatus, ait coram omnibus: Heu, heu, quod illum Adalberonem nepotem meum unquam vidi: quia pro eo, quod ei consentiebam secundum suum desiderium, nolunt me impunitum in suum recipere consortium. Legimus huic simile, sancto Gregorio in libro Dialogorum referente, quod quidam Paschasius, Apostolicæ sedis miræ sanctitatis Diaconus, cujus post mortem dalmatica feretro ejus superposita, dæmoniacum tetigit, & sanatus est: loco pœnali deputatus est, ob nihil aliud, nisi quod

quod in illa contentione, quæ inter Symmachum Papam & Laurentium facta est, ad Pontificatus ordinem Laurentium elegit, & omnium post unanimitate superatus, in sua tamen sententia usque juxta diem sui exitus perstitit, illum amando atque præferendo, quem Episcoporum judicio præesse sibi Ecclesia refutavit. Qua in re quia similis penè fuerat amborum culpa, (nam sicut ille Laurentium, etiam Symmacho ordinato: ita & iste, se adhuc in carne manente, licet simplici oculo minus rectum intuendo, voluit contra statuta Patrum Adalberonem fieri Episcopum) hoc idem sentire possimus de hoc viro sanctissimo, quod ille de Paschasio. Nam Petro super hoc quæstionem moventi, cur is, qui tantæ sanctitatis extiterat, quod ejus feretri vestis tangi potuit, & malignus spiritus ab obsesso homine fugari, post mortem ad pœnalem locum ductus sit, ita respondit: Hac in re magna debet omnipotentis Dei dispensatio, & quàm sit multiplex, agnosci, cujus judicio actum est, ut idem vir Paschasius & ipse intus aliquanto tempore reciperet, quod peccasset, & tamen ante humanos oculos mira per corpus suum post mortem faceret, qui ante mortem eis quoque cognoscentibus pia opera fecisset: ut nec hi, qui ejus bona viderant, de eleemosynarum illius æstimatione fallerentur, neque ipsi sine ultione laxaretur culpa, quam nec esse culpam credidit, & idcirco hanc fletibus non extinxit. Sic quondam dux ille magnus Israëliticæ plebis Moyses, cum quo, sicut scriptura refert, loquebatur Dominus facie ad faciem, sicut loqui homo ad amicum suum, & Aaron frater ejus sacerdos, propter culpam incredulitatis, à Domino audire meruerunt: Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis: ut infirmiores quidam perpendant, qua pœna in ultimo examine districtus judex graviter delinquentes feriat, cum etiam sic eos hìc corrigat, quos in electorum numerum ante secula prædestinavit. Sed de his hactenus; nunc ad intermissa redeamus.

Aderat namque toti orbi venerandus dies, videlicet Præcursoris Christi natalitius, & vir Dei gravi infirmitatis oppressus languore, quasi de somno evigilans, cœpit adstantibus dicere: Vestibus me induite, & calceamenta pedibus meis præbete. Qui licet illum per excessum mentis putarent talia præcipere, tamen studuerunt obedire. Insuper etiam pontificalibus indutus ornamentis, cum omni, ut mos est, Clericorum officio contra spem omnium processit in publicum, & sic ad Ecclesiam beati Johannis Baptistæ, quam ipse construxit, veniens, tandiu sine aliquorum sustentatione hominum invictus perstitit, donec bis, sicut ea die statutum est, sacra Missarum solennia celebravit. *Cap. 11.*

 Qui-

Quibus ritè expletis consedit, atque coram adstantibus clericis dixit: Hujus celebrationem officii non mearum virium possibilitate, sed ex divinitate præsumpsi Christi atq; jussione. Nam hodie cum dulci quiescerem somno, adstiterunt coram lectulo meo juvenes duo aspectu formosi, quorum unus dixit mihi: Quare non surgis? debes enim hodie ad S. Johannem Missam celebrare. Cui alter respondit: Quomodo potest hoc fieri? quia pro impossibilitate virium adhuc Primam non explevit? Tunc ille, qui prius: Surge, ait, & secundum meum sermonē in præfata ecclesia divinum mysterium festina implere: quia præter te nullus ibi cantabit hodie. His dictis, ad cubiculum rediit, atque imminentem vocationis suæ diem lætus expectavit, atque illud Psalmistæ sæpius iterando dicebat: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? Interim dum ab eo, qui coram se lectoris fungebatur officio, interrogatus fuisset, utrumnam præ infirmitate, qua detinebatur, se de hoc seculo migraturum speraret, respondit: Certissimè scio, quia brevi de hoc transiturus sum mundo. Cui cum mœrens diceret, quem Episcoporum vellet ad corpus suum sepeliendum vocare, maximè cum nullus comprovincialium remansisset antistitum, qui non esset invitatus ad regale in Francia colloquium, ait: Nostis terram terræ commendare. Vos tantum, cum tempus fuerit, quod vestrum est, facite: Dei est, mei corporis commendatorem providere.

Cap. 24. Paucis verò diebus interpositis, in vigilia Apostolorum, quæ illo anno evenit quarta feria, certissimè sperabat se migraturum de hac vita. Quod licet nominatim non exprimeret, verbis tamen quibusdam aperuit, ac signis evidentibus declaravit. Sanè signis omnibus ad vesperam circumquaque sonantibus, ipse balneatus & sacris vestibus ad hos usus paratis indutus, humi se prostravit, ac si hora eadem moriturus. Finita ergò synaxi vespertina, cum aliorum adjutorio se levavit, & quasi quodammodo mente consternatus, dixit: O sancte Petre, nunc non fecisti, sicut ego æstimavi. O beatum virum omni laude prosequendum, cujus spiritus quidem erat promptus, licet caro infirma: cui vivere Christus fuit, & mori lucrum. Unde tantoperè corporeæ inhabitationis molem velut carcerem quendam abhorrens, cupiebat dissolvi & esse cum Christo. Iterum spiritu recreatus, per continuos quinque dies mansit quietus, petens ab omnibus indulgentiam, & benedictionem tribuens, donec finita quintæ diei feria, ac vespere lucescente in sextam sabbati, aurora jam diei latitudinem terræ illuminante, clericis canentibus & flentibus, in manus Domini spiritum suum commendans, anno incarnationis Domini nostri JESU Christi nongentesimo septuagesimo tertio, ætatis suæ octogesimo tertio, ordinationis verò

verò quinquagesimo, velut in Jubileo, hoc est, plenæ remissionis anno, verus Hebræus transit de hujus mundi Ægypto liber, in æternum victurus cum Domino suo. Transiit autem 4. Nonas Julii, tempore Ottonis secundi Imperatoris Augusti. Cujus corpus cum ex more ad lavandum esset denudatum, tanta de eo manavit suavissimi odoris fragrantia, ut cunctorum ibi adstantium perfunderet nares & pectora. Cujus odoris suavitas tandiu permansit, quousq; lotum ac vestibus indutum, in ecclesiam fuit deportatum. Post hæc autem adveniente Vuolffgango, Ratisbonensis civitatis Episcopo venerando, sancti viri corpus in ecclesia sanctæ Afræ martyris cum magna gloria est humatum: ubi ipse, dum adhuc viveret, sibi sepulcrum præparari fecit. In quo loco multa per ejus merita fiunt assiduè miracula, multa infirmis præstantur beneficia, donante Christi gratia: Qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Hæc tui examen judicii expectant, ut te benigno judice valeant rata consistere. Opto, Pater beatissime, ut in Christo valeas, meiq; memor semper existas.

Quædam editio vitæ à Bernone scriptæ sequens caput insertum habet, quod etsi neque Surius edidit, & Bernonis esse mihi non constat, quoniam tamen ad historiam pertinet, & speciem imaginis S. Udalrici explicat, placuit hoc loco adjicere.

Quodam autem tempore, cum idem sanctus Pontifex cum felicis recordationis Antistite Constantiensi beato Conrado, die Jovis apud sanctam Afram cœnaturus consederat, ambo de cœlestibus rebus continuum habentes sermonem, corruptibilis immemores cibi, spiritu refecti, usq; in sequentem sextam feriam divina habuere colloquia, non appositas attendentes carnes. Unde contigit Bajoariæ Ducum bajulum quendam sanctum accedere virum. Cui, absoluto pro quo venerat negotio, abeunti carnis frustum dedit, non advertens sextæ observantiam feriæ. Qui nuncius Dominum adiens proprium, volens malitia stimulatus sanctos diffamare Episcopos, quasi sexta ab carnium esu feria non abstinuissent, in testimonium illico carnis partem à sancto viro acceptam protulit, & ecce, dictu mirabile, species carnis in piscis speciem est conversa, temerarii arguens bajuli detractionem, & sanctorum ostendens innocentiam. Qua de causa gloriosi effigiei Pontificis piscis in perpetuum hujus miraculi memoriam conpingi solet.

DE INVENTIONE ET TRANSLATIONE CORPORIS S. UDALRICI; EDITO CUM MANUSCRIPTO CODICE COLLATO.

ANno Dominicæ incarnationis MCLXXXIII. Indictione prima, XVI. Kal. Julii circa horam nonam, cum nimius esset æstus, fabrica quædam in valle posita vicinas domos, & inde omnes officinas, tandem claustrum & ecclesiam sancti Udalrici & sanctæ Afræ mira celeritate in favillas redegit, ita ut proxima cœna nec panis ad victum superesset, nec tugurium, in quo proxima nocte fratres quiescerent. Dispersi ergò per civitatem fratres, præ nimia afflictione spiritus tædebat eos vivere, donec resumptis viribus, domicilia cœperunt ædificare, in quibus ad divinum servitium & ad cultum religionis peragendum se pro posse receperunt. Sepulchrum etiam beati Udalrici trabibus desuper cadentibus confractum, & à sanctissimo ipsius corpore vacuum inventum est, nisi quod quatuor tabulæ, sicut solent fieri in loculis mortuorum, aromaticum habentes odorem ibidem repertæ sunt. Unde opinamur, quod in illis reconditum fuisset sacratissimum corpus ejus, quando à sæculo decessit. Pro eo igitur, quod non est inventum corpus ejus in sepulchro, dubietas magna cœpit oriri, & mœror maximus tenuit animos omnium. Ex præcepto autem & consilio * Hartuigi Episcopi, quæsitum est corpus beati Udalrici pæne per duas septimanas, & inventa est specus murata quadris lapidibus, & sub illa alia specus murata, minor tamen superiore, & utraque tamen erat vacua, quæ res auxit dubietatem & mœrorem, adeò ut plerique dicerent, corpus beati Udalrici in illo loco non haberi. Tandem, quando placuit sancto confessori, in anniversaria nocte sancti patris sui Hupaldi voluit revelari, in tertia videlicet specu murata, quæ & minima & sub duabus superioribus erat. Cessatum est igitur usque ad diem S. Laurentii, in quo ad præceptum memorati Episcopi vocato Præposito S. * Georgii & aliis religiosis, & clausis ecclesiæ januis inducti sunt biblii & cæmentarii * confessione & flagellis curati: per totum igitur diem laboraverunt, ut locum mundarent, & lapides quadros admodum magnos de illa magna profunditate ejicerent, & vix imminente nocte opus compleverunt. Quid ibi miraculi Dominus per merita sui confessoris ostenderit, operæ pre-

*Brusch de Episc. scripsit hunc an. 1167. intrasse, obiisse an. 1184.

* In mscr. est Georii.

* Editus habet confessione & pænitentia.

pretium scribere est. Cum lapidem quadrum miræ magnitudinis cæmentarii ad superiora funibus traxissent, funibus ruptis lapis ipse ruit super quendam bonæ indolis adolescentem, nomine Cunradum, in inferioribus stantem, & eum ita prostravit, ut jam non solum mortuum, sed etiam per membra & per articulos totum dissipatum & confractum crederes. Heinricus, qui tunc Prior cœnobii erat, & alii religiosi ad pedes sancti Udalrici in fovea stantes & psalmis operam dantes, mente consternati sunt, & omne consilium penitus ab eis recessit. Porro viri, qui in superioribus stabant, præcipites saltus in foveam dederunt, ut jam non vivo corpori, ut sperabant, sed exanimi & colliso per membra subvenirent. Mira dicturus sum, avulso lapide adolescens quasi in extasi vivus invenitur, ac de terra sublatus sanus & incolumis, cum pausare aliquantulum juberetur, ipse indefessus ad opus rediit, & mœrorem gaudio commutavit. Benedictus Deus, qui est in sæcula. Ipsa die Episcopus solo pane & aqua contentus rei expectabat eventum. Imminente autem nocte purgatis omnibus, & aditu patefacto ad sepulchrum, vocatus venit cum paucis in ecclesiam. Episcopus sacris vestibus indutus, cum magna reverentia nudis pedibus dimissus est in foveam, & ibi stans super sanctum sepulchrum, oratu Prioris cœnobii sub anathemate interdixit, ne quis furtim de tantis quippiam subtraheret reliquiis. Inventum est igitur corpus sanctissimi confessoris super aurum & topazion pretiosum, cum quibusdam particulis pontificalium induviarum necdum vetustate consumptarum, & in dextro latere ad caput pixis argentea admodum nitens in saccello holoserico, & in pixide (ut quidam dicebant) sanguis Domini & alia sancta continebantur. Inventa est etiam cistella serata admodum magna, quæ omnia plena erant & referta reliquiis sanctorum. Corpus igitur beati Udalrici cum universis reliquiis ostro involutum, in gestatorio ligneo reclusum est, donec aliud gestatorium cupreum ex toto firmum factum est, in quo sanctissimum corpus diligenter est reconditum, pixide argentea ad caput posita cum cæteris reliquiis. In ipso sepulchro Episcopus os quoddam de costa sancti confessoris temerè surripuit, & in frusta comminutum indecenter pro reliquiis marsupio imposuit. Per omnia etiam animo immutatus, valde infestus loco extitit, & quod reliquiarum sancti Udalrici pro sua voluntate compos existere non potuit, congregatione sanctæ Afræ vehementer renitente, persecutionem magnam adversus locum movit, unde & Dominus eum eodem * anno vita privavit, sicut in consequentibus patebit. Quidam Udalscalci famulus Præpositi majoris ecclesiæ, qui postmodum

* Anno nimirum septente.

dum Episcopus factus est, à quo & hoc ipsum quod narramus audivimus; vidit beatum Udalricum in visu, quasi turbatum & ira commotum: Cui inquit, O sancte Udalrice, quid causæ extitit, quod sic in mœrore & non in vultus tui hilaritate videris? Ad hæc beatus Udalricus, super Episcopo illo, qui os de costa mea arroganter comminuit, & cum aliis reliquiis corporis mei temerè & indignè egit, moveor, & movebor, & tamdiu divinitati conquerar, donec ipse pœnas exsolvet. Non multo post, cum sanus & incolumis esset, subito arreptus febribus infra paucos dies defunctus est: & post mortem viris religiosis sæpius apparuit, exponens, quali judicio subderetur, & quibus tormentis afficeretur, pro eo quod in sanctum Udalricum peccavit, & locum ipsius ac fratres sæpius infestavit, frequenter monens & rogans, ut ab ipsis indulgentiam consequi posset. Qui fratres, intuitu misericordiæ, sicut pro inimicis jubemur orare, sæpius veniam optant & pro ipso preces fundunt. Libet etiam inserere, quod Præposito sancti * Georgii in ipsa inventione corporis sanctissimi, ut ipse nobis testatus est, accidit. Dum sibi innotum foret in adjutorio & testimonio esse prædictæ inventioni sancti confessoris, omni desiderio æstuabat, ut majorem digitum pedis pio quodam subtraheret furto, & fratres sui, eodem desiderio laborantes, sacculum holosericum, in quo reconderet easdem reliquias, sibi præstabant. Igitur dimissus in foveam & ruinam passus, suum articulum in pollice pedis, secundum quod ipse sancto Udalrico voluit furto subtrahere, magnum passus dolorem confregit, unde ipse hodie, sicut asserit, debilitatus est. Marsupium etiam, quod habuit clam collo dependens, palam amisit, unde adeò verecundatus est, quod pæne doloris oblitus est. Non sunt tamen fraudati à desiderio suo idem Præpositus & venerabiles sui fratres, quia de sacrosanctis cineribus, & dentem unum fratres cœnobii sancti Udalrici pro reliquiis contulerunt. Interim longè lateque fama percrebuit corpus sancti Udalrici inventum, & cœperunt exstruere & dedicare ecclesias & altaria in honore ipsius, quibus etiam de sacrosanctis reliquiis, quantum ausi sunt prædicti fratres cœnobii, intuitu charitatis dispertiti sunt. Concursus etiam tam de longinquis quam de vicinis locis tantus factus est, ut dictu sit incredibile. * Præter illa etiam quæ in occulto facta sunt miracula per merita sanctissimi confessoris, quorum non est æstimatio, plurima sunt, quæ in publico sunt celebrata, quorum aliqua digna duximus paginæ commendare.

** Al. Georii.*

** Hæc suspicor recentiora esse, addita pio studio præterita scriptioni.*

* *In ms. codice nullum sequebatur miraculum, in edito autem sequebantur, cum illa quæ nos supra post vitam incerti auctoris dedimus, tum alia quoque intermixta, quæ huc adscripsimus; ea variè hinc inde collecta, non eodem tempore scripta videntur.*

In

In vigilia Aſſumptionis ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, dum diverſi ſexus, ætatis & conditionis homines in eccleſiam ſancti Udalrici confluerent, mulier quædam ex regione Noricorum, ſacrificium ſancto confeſſori oblatura venit in pontem Lyci, qui tunc temporis adeò ſuccreverat, & ab alveo ſuo tam valida inundatione ſe diffuderat, ut omnibus ſive hominibus ſive jumentis in ipſo venientibus non niſi interitum minaretur. Prædicta ergò mulier à turba concurrente impulſa, cecidit de ponte, eo videlicet loco, quo fluvius profundiſſimus & vehementiſſimus erat. Mox omnium clamor tollitur ad ſydera, pedites & equites deſcendunt juxta alveum rei finem præſtolantes. Sed miro modo & dictu mirabile, ex virtute Altiſſimi & meritis ſanctiſſimi confeſſoris, à ſuperiori ponte uſque ad inferiorem (quibus intereſt fere milliarii ſpatium) ipſa mulier deducta, ita ſana & incolumis in arena quievit, ut nullum corporis vel rerum, ſed & * ſacrificii, quod in manibus ferebat, pateretur diſpendium. Teſtata eſt advenientibus ſibi beatum Udalricum in aquis viſum, ſeſuaque uſque ad littus deduxiſſe. Interea tota pæne ruit civitas ad ſpectaculum, mulieremq; primo cum laudibus ad ſanctum deducunt Udalricum, deinde ad matricem eccleſiam, benedicentes Deum, qui eſt glorioſus in ſanctis ſuis. 1.

* Donarii ſcilicet.

Circa tumulum venerandi patris credi non poteſt, quanti infirmi, quanti præcipuè energumeni jacuerint, ut aliquod ſuæ miſeriæ remedium conſequi poſſent. Nam ſi univerſa velim ſtylo perſtringere, quæ per merita beati Udalrici frequenter Dominus operatur, nimietas forte pareret faſtidium, quia nunquam deerit copia narrandi, ſemper enim illius ſepulchrum novis mirabilibus fœcundatur, nec deeſt gratiæ impertitor, ſi adeſt exquiſitor in veritate. Illa ergò tantum, quæ videntur in publico celebrari, poſteritati commendanda ſunt, ne, ut diximus, offenſam tædii incurramus.

Catervatim per ſingulos dies eccleſiam beati Udalrici populorum turmis adeuntibus, homines variis languoribus detenti pariter cum illis inferuntur. Ex illis ergò quædam mulier arreptitia, dum prolixæ orationi ferventius intenderet, ſopore deprimitur, cruorque de naribus prorupit. Ille igitur ab initio homicida, oſtendit ſe ipſum eſſe, qui primo ſuaſit terram fraterno ſanguine pollui, neque enim hic ſine ſauguinis effuſione à plaſmate Dei receſſit. Evigilans autem mulier clamare nititur, ſed vox ejus quodam ſecreto dolore intercipitur. Accurrunt igitur turbæ, jamq; morituram æſtimant, ſed ſubito per merita B. Udalrici ab omni moleſtia corporis & animæ liberatam conſpiciunt. Mirantur itaque potentiam confeſſoris beatiſſimi, quam ſpecialiter adverſus immundos ſpiritus exercet, quoniam 2.

& ipſi

& ipsi meritis ejus se vehementer affligi proclamant. Istum credimus & speramus nostris subvenire animabus contra spirituales nequitias, cum corruptibile hoc carnis deposuerimus indumentum. Verum ut talis nostra spes augeatur, aliquid de hujuscemodi rebus breviter intimare curabimus.

3. Erat in pago * Uttenbura dicto temporibus felicis memoriæ * Ruperti Abbatis quidam dæmoniacus, qui universa fratrum commissa in eodem loco commanentium, quodam occulto Dei judicio prædicto Abbati revelabat: siquidem & ipse Abbas quadam potenti virtute imperabat dæmonibus. Quadam ergò die dum prædictus dæmoniacus mitius se haberet, & altera die juxta solitum torqueretur, ille beatus Abbas, ubi heri fuerit, percunctabatur. At ille, in orientalem, inquit, regionem properavimus, quendam de corpore exeuntem, & innumeris obrutum flagitiis excipere volentes, sed Udalricus Augustensis antistes & Vitus * Lucanus, qui discurrunt per omnem terram, magnum nobis impedimentum in acquirendis animabus facientes, etiam hunc monachali habitu per quendam religiosum investientes, nostræ subtraxerunt potestati. Hoc quia piè credenti nihil obest, sed magis fidem & spem in Deum & sanctum ejus auget, in fine signorum, quæ uno & eodem anno Dominicæ incarnationis MCXLV. facta sunt, annotavimus, quia & ipsum veraci relatione ab iis, qui audierant & viderant, agnovimus: De iis ergò, quæ dicta vel dicenda sunt, nullus dubietatis anfractus cuiquam in corde resideat, quoniam auditus & visus nos minimè fefellit.

* Est ibidem monast. Ordinis S. Bened.

* Rupertus, quem Uttenburani sanctum nominant, electus in Abbatem an. 1104. ob 1145. Brusch. de monast.

* S. Vitus passus in Lucania ad fluvium Silarum, Martyr.

4. Libet etiam huic operi inserere, quod uno dierum illorum, quando tantæ virtutes ad sepulchrum B. Udalrici factæ sunt, duæ mulieres à spiritibus immundis afflictæ ultra solitum confusis clamoribus ecclesiam replebant, unde colligi poterat, quod ipsarum redemptio instabat. Etenim turbis attentius orationi vacantibus, * sonitus, qualem supra designavimus, duabus vicibus circa laquearia templi exoritur, & mulieres à maligno possessore eripiuntur. Interea talis timor ac tremor omnes in ecclesia consistentes obtinuit, ut dictu sit incredibile. Porro extra ecclesiam manentibus mirabile visum est prodigium: Cernebant namque supra tumbam confessoris Christi quasi circulum apertum, circulum videlicet rubei, & postmodum crocei coloris, & de circulo aquilam magnarum alarum in partes orientis properantem. Sed quid hoc fuerit, nobis non licet definire: viderint ipsi, qui merita B. Udalrici vilipendunt, quantus apud Deum habeatur, cujus cineribus talis honor cœlitus defertur.

* Multis indiciis fit credibile ordinem in his miraculis esse perturbatum, istud crediderim collocandum infra post mirac. II. in quo fragoris ejusmodi fit mentio.

5. Judicia tua abyssus multa, ô clementissime Deus, & quis agnoscet ea? Ibi humana excluditur prudentia, ubi divina sapientia omnem creaturam ineffabili & incomprehensibili gubernat

nat providentia. Sunt enim quædam indicia sive dispensationes divinæ humanis sensibus absconditæ, & quamvis occultæ, tamen nulli dubium quin justæ, unde magis laudari quam temerè, imo periculosè investigari debent. Hæc autem ideò prælibavimus, quia narraturi sumus rem mirandam, rem stupendam, rem inauditam nostris temporibus, in qua illud Prophetæ potest agnosci, Terribilis Dominus in consiliis super filios hominum.

Erat in pago Riedlingen dicto quædam puella, quæ sub æstivo tempore, ut mos est rusticorum, ad colligendam mentam montes sylvasque petiit. Habebat autem in comitatu plerosq; servulos & ancillas, prædictæ rei gratia secum conviantes. Et ecce vir quidam nudus, ac toto corpore niger horrendusque aspectu, ut nihil aliud videretur nisi diabolus, de proxima egreditur sylva, pileum capite gestans. Qui ex omnibus arripiens per capillos memoratam puellam, iter unde venit repedavit. At illa præ magnitudine doloris incurrens oblivionem mentis, dum nesciret quid faceret, tandem miseratione divina recordatur, quod mancipium esset B. Udalrici, & hac solummodo voce proclamat, O sancte Udalrice: tum ferus ductor, heu me inquit, quoniam ad invocationem tanti nominis furorem in te meum minimè valeo exercere. Hæc dixit, & relicta puella nusquam comparuit. O quanta beatissimi præsulis Udalrici sanctitas, ad cujus invocationem nominis ita nequitiæ contremiscunt spirituales. Hic est tui laboris fructus ô electe Dei palmes Udalrice, quoniam mansisti in vite, quæ est Christus, unde & opera, quæ ipse fecit & tu facis, & majora horum facis. Et quia honor tuus redundat ad Dominum, quid in prædicto miraculo egeris, plenius exequemur. Igitur memorata puella ad domum reversa, illo quidem die nil molestiæ pertulit, altera verò die locuta est aliena, tertia die à dæmone cœpit vexari. Ecce hæc sunt judicia, quæ superius diximus, inscrutabilia. Quis enim inde audeat disputare, quod puella pridem erepta, iterato in potestatem dæmonis cessit? Ad sepulchrum ergò beati Udalrici festinato deducitur, ut subveniat miseræ, quam & antea misericorditer liberavit. Ubi dum sero cogeretur templum egredi, illa cum magna animi contritione caput sub pallium altaris occultans, non egrediar, inquit, donec misericordiam B. Udalrici experiar. Et protinus per auras instar cujusdam horrendi spiraminis egressus est humani generis inimicus.

Alia quoque miracula quamplurima circa hos dies facta perhibentur, quæ ideò calamo non sunt illustrata, quia certiori astipulatione illa non agnovimus. Igitur clerus & populus Augustensis exiit à matrice ecclesia cum crucibus & letaniis, ad referendum grates Salvatori nostro JesuChristo, & ejus almifico confessori

fessori Udalrico. Testati sunt autem Augustanæ civitatis seniores processionem se talem nunquam vidisse vel auditu didicisse, in qua tanta cleri ac populi multitudo convenerit. Verum congregatio sanctæ Afræ obviam illis processit cum decenti apparatu, pariterq; intrant ecclesiam, & sic tota illa dies in Dei laudibus expenditur.

6. * Anno Dominicæ incarnationis MCXLVI. præsidente Abbate * Udalscalco ecclesia beatorum Udalrici & Afræ multis divinæ gratiæ illustrata est beneficiis, pro quibus testimonio non eget nostri stili officium, dum non solum Augustensis provinciæ, sed & totius Germaniæ populi, qui supersunt, nostræ ætatis horum meminerint. De illis ergò pauca narrabimus, ut omnes noverint, quam sacer sit iste locus, in quo tantæ virtutes exuberant.

** Apparet hic principium esse alterius commentationis. * Udalscalcus inist an. 1125. ob. 1151. Brusch. de monast.*

Inter catervas hominum ex diversis regionibus ad memoriam venerandi patris Udalrici confluentium, clauda quædam affuit paupercula, quæ recto incessu carebat, & vix baculi sustentaculo iter aliquo modo carpebat. Hæc fere totius diei spatium spe recuperandæ salutis juxta mausolæum B. Udalrici sola decumbebat: sole autem jam ad occasum vergente, cum omnes limen templi cogerentur egredi, illa quasi frustranda foret patrocinio B. Udalrici ingemiscens, quid faceret ignorabat. Tandem altiori usa consilio baculum arripit acriter, in gyro tumbam confessoris Christi peragrat, quasi tanti mercedem laboris exoptans. Vincit ergò clementissimum confessorem magna fides mulierculæ, & protinus sanitatem integerrimam consecuta est.

7. Extitit quædam mulier de Dachofen à maligno spiritu nimium fatigata, quæ cum vicinis ad ecclesiam B. Udalrici veniens tota die illa voces dabat ineptas. Certum enim habebat, qui voces per illam emittebat, quod cum magno tormento ad obsessa propellendus foret. Maximum namque tormentum spiritus immundi patiuntur, cum eos deserere coguntur, quorum vexatione pascuntur. Igitur evoluto magno diei spatio, mulier arreptitia per merita B. Udalrici salvatur, & grates ei referuntur, qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

8. Erat quidam languidus in civitate Augusta, qui non potuit venire de domo, nisi portaretur in gestatorio, infirmitatis exigente molestia. Hic ad ecclesiam beati Udalrici delatus, ante sepulchrum ipsius in modum crucis, sub spe quæ non confundit exponitur. Interim ipso orante pro incommodo, quo laborabat, adest virtus divina, & obtinentibus meritis beatissimi præsulis

ſulis in momento eſt ſanitati reſtitutus. Surgit denique, & repentinam in ſemetipſo virtutem admirans, benedixit Deum, qui in ſanctis ſuis eſt mirabilis.

Supervenerat univerſali eccleſiæ veneranda dies Cathedræ ſancti Petri, in qua utriusque ſexus & ætatis ad eccleſiam B. Udalrici innumerabiles irruunt turbæ, miraculorum gloria invitatæ. Erat enim quaſi commercium nundinarum per integrum fere annum in civitate Auguſta, undique adventantibus populis propter famam miraculorum, quæ fines totius Galliæ & Italiæ reſperſerat. In præfata itaque die ad memoriam confeſſoris Chriſti veniunt duæ mulieres, quarum ſingulæ à muto vexabantur dæmonio, & pro illis enixius turbæ invocant gratiam Redemptoris. Nec mora, urgentibus meritis beatiſſimi Antiſtitis exeunt dæmonia, & omnes in commune grates referunt Salvatori. Calumnientur nunc ſi poſſunt Scribæ & Phariſæi, quod Jeſus in Beelzebub principe dæmoniorum ejiciat dæmonia, & viderint, in qua poteſtate ſervus ejus beatiſſimus Udalricus, trabea carnis abſolutus, hæc ejecerit. 9.

Nam ut magis erubeſcant infideles, eadem die illuminatæ ſunt duæ mulieres, quarum una cæca fuerat à nativitate. Cauſabantur enim, quod à ſæculo non eſſet auditum, quia quis aperuerit oculos cæci nati, niſi Chriſtus: Udalricus hoc potuit, potuit autem per Chriſtum. 10.

Altera die duæ mulieres à malignis ſpiritibus obſeſſæ, ſepulchrum confeſſoris Chriſti expetunt una fide parique devotione. Et ecce juxta fidem ipſarum actum eſt, nam miſericordia Redemptoris per meritum alumni ſui Udalrici, & illas à poteſtate ſpirituum immundorum eripuit, & vaſa munda ſpiritui ſancto effecit. Erat autem una illarum de oppido, quod vulgo Bobingen, altera de vico, qui Silembach vocatur. Et mirum in modum, dum una ex eis liberatur, inauditus fragor circa tabulas eccleſiæ generatur, omnesque intra ſepta templi conſiſtentes nimio timore percelluntur. Indicium hoc miſeriæ, imò nequitiæ ſuæ dederunt ſpiritus nequam, qui dum nocere moliuntur, & cum in pœnis hominum delectentur, ipſi ſine intermiſſione cruciantur, vinculis igneis reſervandi in diem magni judicii Dei. 11.

Contulit denique mira Dei providentia per ſancti ſui merita & aliud ægris medicamen corporibus. Nam graviter febribus laborantes, à rabidisque offenſi canibus, ſi ex calice, qui in ſarcophago ſupra ſacrum divi patroni pectuſculum inventus eſt, devotè biberint, ſanctum Udalricum cordialiter oraverint, miſericorditer eis ſanitatis gratiam conferri conſuetum eſt. Nec non 12.

peregrinari volentibus tutamen utriusque hominis collatum, multoties compertum eſt.

13. Poſtremo & miſeris mulierculis partu laborantibus, remedium ſanctum conferre præſulem exploratum eſt ſæpiſſimè. Eædem namque lethiferè pariendo deficientes, ac omni humano deſtitutæ auxilio, mox ut prædicto ex calice biberint, ſeu vinum calici prius infuſum acceperint, benignè tantis à periculis liberantur. Atque cum varias propter cauſas ſecundina pellicula non exeundo parturientes dirè ſuppreſſerit, & ad mortales coanguſtaverit moleſtias, eodem potu misericorditer curantur, & omni incolumitati illicò reſtituuntur.

14. Conceſſum eſt denique huic ſancto Pontifici & alia quam maxima à Deo prærogativa, contra offenſivos glirium incurſus. In toto namque territorio, quod inter Vindam & Lycum fluvios ſitum eſt, nullum unquam vivum permanere poſſe manifeſtiſſimè comprobatum eſt, quod meritis glorioſi Pontificis impetratum eſſe nulli ſit dubium. Sæpius enim à nonnullis curioſis, ſancti potius tentatoribus, experientia inventum eſt, ut quam cito ultra præfatos deportati fuere fluvios, illico fuiſſe mortuos, & hoc in toto communi territorio.

15. Eſt verò & alia quaſi miraculoſa contra prædictos ſubventio glires, in toto pæne orbe promulgata. * Terra namque (quæ ſancti Udalrici dici conſuevit) in qua ſanctum ejus corpus mediantibus ſacris veſtibus (quæ omnes inconſumptæ, omnique ſine læſione cum eo inventæ fuerunt) humatum fuit, ſi cui fidelium donata, ab eoque dignè, ut ſanctorum Dei reliquias decet, venerata fuerit, mox omnes ac ſi peſtem fugientes habitationem relinquunt, & eidem nequaquam deinceps appropinquare audent. Hæc toties ubique terrarum vera eſſe inventa ſunt, ut numerum excedere videantur. Nonnunquam etiam complures proprias relinquere voluerunt habitationes, ſeu igni cremare, propter maximam prædictorum infeſtationem animalium, qui prænominata acquiſita terra, devotè eam venerantes, auxilium Dei omnipotentis per meritum ſui confeſſoris impetratum ſenſere, adeò ut eorum deinceps nullus approximare audere viſus ſit domibus. Nec non aliquando tanta eorum multitudo mortua eſt inventa, ut te lectorem, ſi in hoc veritatem proferre conarer, incredulum reddere timerem. Ad hanc verò impetrandam gratiam plurimum profecit, cum quis ſe ſolum per vitam ſuam annali obligavit cenſu, ac eleemoſynas aliaque pia opera in laudem & honorem ſancti Pontificis eſt largitus. Nec tamen aliquem moveat, ſi non ſemper, nec omnibus eandem largiatur omnipotens

*Plura hujus generis exempla in ſanctorum hiſtoriis obvia, illud valde illuſtre de Hieremia propheta, ad cujus ſepulchrum fideles (ut refert S. Epiphanius) ſupplicare conſueverūt, indeq; ſumpto pulvere, aſpidū morſibus medentur. Sic eſt in martyrol. Rom.

potens ſubventionem. Nonnunquam enim poſſeſſas ſemel non derelinquere videntur manſiones, quod ex occultis talium hominum demeritis, vel ex divina ſic diſponente providentia evenire credendum eſt. Nec mirum, nec ſancto debet eſſe detractivum, cum non omnes apud aliorum ſepulchra ſanctorum & loca ſanari videmus, nec omnia inde tolli morborum genera, ſed his tantum præſtari incolumitatem, qui bonis operibus ſe dignos reddiderunt. Nulli igitur inde detrahendi ſumenda eſt occaſio, ſi frivolè judicantis non vult incurrere cenſuram.

Hæc hactenus ex edito codice miracula; quibus tamen pleraque ex prioribus illis, Vitæ incerti auctoris à nobis ſubjunctis, intermixta erant, ſed perverſo ordine, nobis ea iterare non placuit. Viſum verò hoc loco addere ſupernumerarium unum, ex Chronico Pauli Langii monachi Bozavienſis, edito à V. C. Joanne Piſtorio inter illuſtres Germaniæ hiſtoricos veteres. Capitis inſcriptio ſic concepta eſt.

Ex Chronicis Doringorum excerpta.

ANno Domini MLXV. Luduicus Saltator, filius Luduici cum barba, ſecundus Comes Doringorum, interfecit Fridericum Comitem Palatinum, fundatorem monaſterii Goſetzen, qui habitabat in caſtro Schipplitz, propter uxorem ſuam venuſtiſſimam, quam amabat Adelhaidem. *Et aliquibus interjectis*: Cæterum cur Luduicus Saltator nuncupetur, cauſam dicunt, quod inſtantia Adelberti Archipræſulis Bremenſis, qui occiſi Germanus fuerat, ipſe Luduicus captus ſit, & ab Henrico Imperatore in caſtro * Gibelſtein in turri quadam biennio cuſtodiæ mancipatus: tandem ſemel ob recreationem ad ſuperiora turris poſitus, voto ſancto Udalrico facto per feneſtram in Salam uſque ſaltaverit, indeque enatans in Sangerhauſen veniens dominium ſuum, in rei memoriam eccleſiam pulchram in honorem dicti ſancti conſtruxerit.

** Infra eſt Gebichenſtein, Gibichenſteniū appellat Grotzius in deſcript. Sala fluvii.*

Hiſtoria Erphesfordenſis anonymi ſcriptoris de Landgraviis Thuringiæ, cap. 15.

ANno Domini MLXX. Archiepiſcopus Bremenſis, frater Friderici Comitis Palatini Saxoniæ, interfecti à Ludovico Comite Thuringiæ, & alii cognati & amici ſuper morte ejus dolentes, querelas Regi Romanorum Heinrico quarto de Ludovico comite Thuringiæ offerunt, qui juſſu Regis per inſidias captus in caſtro Gebichenſtein abſque mancipatione cippi per bien-

nium cuſtoditur & detentus eſt. Ibique interemptus fuiſſet, ſi non ſuffragiis beati Udalrici, * cui voluit baſilicam ædificare in Sangirhauſen, civitate fratris ſui Beringeri. Nam audiens ſe non poſſe evadere mortem, per famulum ſcilicet, qui Epiſcopum reſpexit, ordinavit, ut duos equos certa hora prope Salam fluvium adduceret. Qui cum vidit expletum per famulum, mox de cœnaculo ejusdem caſtri ſeipſum cum veſte ampla, qua fuit indutus, vento intrante, in Salam præcipitavit, & ſic liberatus diſceſſit.

** Supple evaſiſſet, aut aliquid ſimile.*

HISTORIA
AB
EUGIPPIO
ANTE ANNOS CIRCITER MC. SCRIPTA.

Qua

Tempora, quæ Attilæ mortem conſequuta ſunt, occaſione vitæ S. Severini, illuſtrantur.

Ex Bibliotheca S. Emmerani Reginoburg. nunc primùm edita, cum ſcholiis.

ADMODUM REVERENDO ET PRÆSTANTI VIRO,

D. GEORGIO LAUTERIO

SS. Theologiæ Doctori, Præposito Monachiensi, Canonico Batavensi, Sereniss. Bojorum Duci à consiliis, Scholiastes S.D.

TSI opera à me in hac editione posita, Vir Reverende, tanti non erat, ut nomen meum adderem, tanti tamen erat Eugippius, ut ei tuum præscriberem, tanti tu ipse ut Eugippius in tuo potissimùm, post tot iterum sæculorum curricula apparere vellet. Accedebat mei respectus (siquidem consilium non dissimulo) cui cum jam diu occasio quæreretur testandi affectus, quo te valde merentem mirificè veneror, ista quæ se primùm sub manum dedit, negligenda scilicet non fuit. Neque credo huic fini interest meum in vulgus nomen nesciri, de quo tibi interim constet uni, docuere enim nos rerum divinarum periti, etiam in sacris donaria, quæ offerentium nec nomen nec insignia præferunt, Superis nihilò minus accepta, quin contra quibus illa adsint, dedicantium sæpenumerò videri ambitione, non pietate extorta. Locus hîc deinde erat recepto sollenniq; more in virtutum tuarum laudes excurrere, quod quam copiosè, quam verè, quam faventibus omnibus, quam invidente nemine facere mihi facultas sit, omnes norunt, quam te non volente, ego scio; ausculto itaque modestiæ huic, & te (qui pulcherrimus laudandarum actionum fructus est) conscientiæ tuæ relinquo: Tu hominem tui observantem, & incredibiliter amantem ne omninò negligas, unum rogo; ut enim Deum pro me depreceris, quod maximi beneficii loco deputo, inde ultrò consequetur. Vale. Augustæ Vind.

SCHOLIASTES LECTORI S.

Uctor hujus historiæ Eugippius; de quo Isidorus Hispalensis Episcopus, libro de viris illustribus cap.13. scripsit, Eugippius Abbas (*Eugipium nonnulli, nonnulli Eugypium legunt, Lazius Eugippum, Sabellicus Ennead. 8. lib.2. Egisippum perperam, ineptius Irenicus, Exeges. Germaniæ lib.3. c.14. Cregiptium appellavit*) ad quendam Paschasium diaconum libellum de vita Sancti monachi Severini transmissum, brevi stylo composuit. Scripsit etiam regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Severini, quam eisdem moriens quasi testamentario jure reliquit. Claruit post consulatum Importuni junioris (*Importunus consul anno Christi 509. aut sane circiter*) Anastasio Imperatore regnante. *Isidorum sequutus Honorius Augustodunensis, de luminaribus ecclesiæ cap. 13.* Eugippius Abbas composuit vitam sancti Severini monachi & regulam monachis. *Scio Lazium jactasse Herulorum Eugippi historiam, & de eorundem in Norico sedibus: sed & compertum habeo, Severini hanc vitam isto verborum ambitu significasse. Quæ Fulgentii Ruspensis Episcopi de charitate ad Eugippium quendam epistola extat, ad hunc ipsum nostrum pertinet, opinor, siquidem temporum ratio congruit. Noricum Aventinus dixit, Batavis quidem natum, uti in Germanicâ Annal. editione retulit: mihi constat in Norico aliquamdiu moratum, hanc illi patriam fuisse non constat.*

Alius Eugippius, itidem Abbas, ætate paullò inferior, sub Tiberio Thrace vixit, uti annotatum à Sigeberto cap.39. de viris illustrib. Is hortatu Renducis Neapolitani Episcopi, quædam ex Augustino collecta Probæ virgini inscripsit: Plerique, inprimis Trithemius, cum priore temere confundunt.

Severini sanctitatis opinione clari plures fuere; hujus, qui monachus in Norico egit, meminere historiarum scriptores Paulus Diaconus, Sigebertus, Gotfridus, Vincentius, Otto, Liechtenavius: posteriores nihil necesse enumerare: Martyrologium præterea Rom. VI. Id. Jan. quod fidei faciendæ, cum totius vitæ epitomen quandam complectatur, exscribam: Eodem die apud Noricos sancti Severini Abbatis, qui apud eam gentem Evange-lium

lium propagavit, & Noricorum dictus est Apostolus. Ejus corpus ad Lucullanum prope Neapolim divinitus delatum, inde postea ad monasterium sancti Severini translatum est. *Meminit reliquiarum S. Severini Gregorius Magnus Pont. lib. 2. ep. 58. & lib. 7. ep. 85. Monasterii & oratorii S. Severini in castro Lucullano lib. 2. ep. 40. & lib. 8. ep. 18. Quin Gregorium Severino Romæ ecclesiam dicasse, quæ prius Arianorum fuerit, ex lib. 2. ep. 40. cognoscimus. Quod porrò Gotfridus Viterb. & Otto Frising. Severinum istum Ravennatem Episcopum nominavere, eos errasse palam est, idq; à Cuspiniano & Lazio, qui auctoritatem ratam habuere, non animadversum miror. Mitto argumenta alia. Eugippius utiq; cap. 1. eum ex orientis partibus in Noricum & Pannoniam venisse, cap. 9. Episcopatus honorem delatum recusasse, disertè scripsit. Qui paullo post Severus Ravennas sanctimoniæ laude illustris vixit, Severinum equidem à quibusdam appellatum Hier. Rubeus hist. lib. 4. prodidit, sed neque Episcopus lectus est, neque in Noricum venit. Aventinus Annal. lib. 2. Severinum Africâ oriundum, fratrem Victorinum habuisse retulit: Æquè in utroq; falsus, Africa quippe Norico ad meridiem est, neutiquam ad orientem: deinde, etsi unus aut alter Severinus, & quidam in Africâ Severus, fratres Victorinos habuere, ii tamen longè alii à Norico Apostolo, quod ex martyrologiis in promptu.*

Pleraq; autem Eugippii Aventinus Annalibus suis paraphrasi quadam intexuit. An sententiam ubique proximè assequutus, cum fide reddiderit, jam nunc ipsius Eugippii editio optimè commonstrabit, constaturum est enim pretium operæ illis, qui collationis laborem non defugerint.

Cuspinianus etiam Austriæ descriptioni vitam Severini ex Eugippio, compendio excerptam inseruit.

Eum Lazius item in commentariis Reip. Rom. & libris rerum Viennensium persæpe testem laudat, duplici exemplo usus, uti Viennens. lib. 1. cap. 4. ait, vetusto uno membraneo, ante ducentos fere annos scripto, altero papyraceo recentiori, ante annos octoginta. Sigonius præterea libris de occidentali imperio sive Eugippium sequutus est, sive eos, qui sequuti Eugippium.

Primus verò Surius quædam Eugippii capita, hist. sanctor. tomo 1. edidit, plura vitio codicis, quem mancum nactus erat, omisit, idq; cum ipsemet facile subodoraretur, lectori significavit. Cæsar Baronius eadem, quæ à Surio edita, apud se quoque manuscripta esse, aucta epistolâ Paschalis (Paschasii rescribendum) diaconi, testatur in notis ad martyrologium.

Nos adepti amicorum beneficio librum chirographum veterem, ex bibliothecâ monasterii S. Emmerani Reginoburgensi, in quo cum plerisq; aliis sanctorum vitis, Severini quoque perscripta erat,

erat, gratiam inituros speravimus, apud priscæ primùm pietatis studiosos, inde apud homines antiquæ historiæ amantes, quæ ex fontibus, non dubium est purius quam ex deductis rivulis hauritur, si auctorem multis laudatum, pluribus expetitum, publico hactenus non visum, primi integrum vulgaremus. At quoniam codicem quibusdam subinde locis corruptum, quibusdam hiulcum animadvertimus, visum conferre Surii capita, & sanè quædam ad eorum præscripta correximus, aliqua explevimus, ut tamen illa, quæ utrovis modo legerentur, ad sensum nihil interesset, non attingenda, neque variantem saltem lectionem, præterquam propriorum nominum, annotandam duxerimus, quando eum auctorem tractaremus, apud quem non verborum & sermonis elegantiæ conquirendæ, sed rerum momenta pensitanda essent. Ubi a Surio destituti, ibi ingenii interdum conjecturis nitendum fuit: parcè omninò, neque eâtenus, ut vel in hominum locorumq; nomina, vel cæteram historiam nobis quidquam licere voluerimus, unam aut alteram aliquando voculam, constituendæ sententiæ, quæ pendêret, restituisse contenti.

Scholia demum adjecimus. Etsi autem uberrimus ex sanctorum historiis excitandæ & promovendæ inprimis pietatis fructus est, & verò hæc multa complectitur, quæ tum ad cognoscendos antiquos Christianæ ecclesiæ ritus pertinent, tum inflammandæ pietati igniculos, imò faces subijcere possunt, nam pleraq; profecto omnia Severini dicta, facta, aptè prorsus conveniunt, qui nunc rerum status, iis propemodum ipsis regionibus, quibus ille olim vitam egit, & verè Thraseæ illud apud Tacitum usurpare licet, Omen quidem dii prohibeant, cæterum in ea tempora *nati sumus*, quibus firmare animum expedit constantibus exemplis: *nos tamen certo consilio eam partem in præsens non delibavimus, alteram solum prosequuti, quæ secundarii quodammodo fructus loco haberi poßit, ac chorographiæ, & publicæ temporum historiæ ferè illustrandæ faciat, uvis nimirum mustum non expreßimus, sed lotis acinis loram facere nunc temporis satis habuimus.*

Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO
IN
VITAM SANCTI SEVERINI.

DOmino ſancto ſemperque chariſſimo Eugippio presbytero Paſchaſius diaconus. Frater in Chriſto chariſſime, dum nos peritiæ tuæ facundiâ & otii felicitate perpendis, amaritudines occupationesque multiplices peccatorum retracta, & ne condemnes, pudoris jacturam dilectione ſuſtine. Direxiſti commemoratorium, cui nihil poſſit adjicere facundia peritorum; & opus, quod eccleſiæ univerſitas poſſit recenſere, brevi reſeraſti compendio, dum beati Severini finitimas Pannoniorum provincias incolentis, vitam moresque verius explicaſti, & quæ per illum divina virtus eſt operata miracula, diuturnis manſura temporibus tradidiſti memoriæ poſteritatis. Neſciunt facta piorum præterire cum ſæculo, ut omnes præſentem habeant, & ſecum quodammodo ſentiant commorari, quibus eum revelatio pervexerit lectionis. Et ideò quia tu hæc, quæ me narrando poſcebas, elocutus es ſimplicius, explicaſti facilius, nihil adjiciendum labori veſtro ſtudio noſtro credidimus: Siquidem aliter audita narramus, aliter experta depromimus, facilius virtutes magiſtrorum à diſcipulis exponuntur, quæ ſuggeruntur crebrius converſatione dicentium. Divinis chariſmatibus inſpiratus, ſcis ſanctis bonorum mentibus excolendis quantum geſta ſanctorum utilitatis impertiant, quantum fervoris attribuant, quantum puritatis infundant, de qua re Apoſtolicæ vocis auctoritas latius innoteſcens, forma, inquit, eſtote gregi, & beatus Paulus Timotheo præcepit, forma eſto fidelibus, unde idem Apoſtolus juſtorum catalogum ſummâ brevitate contexens, ab Abel incipiens inſignium virorum pergit narrare virtutes; ſic & ille fideliſſimus Mathathias, morti glorioſiſſimæ jam propinquans, filiis ſuis hæreditario jure ſanctorum exempla diſtribuit, quorum certaminibus admirandis celerius excitati, animas ſuas pro legibus ſempiternis ſanctitatis fervore contemnerent. Nec paterna liberos fefellit inſtructio, tantum enim profuerunt memoratis facta piorum, ut apertiſ-

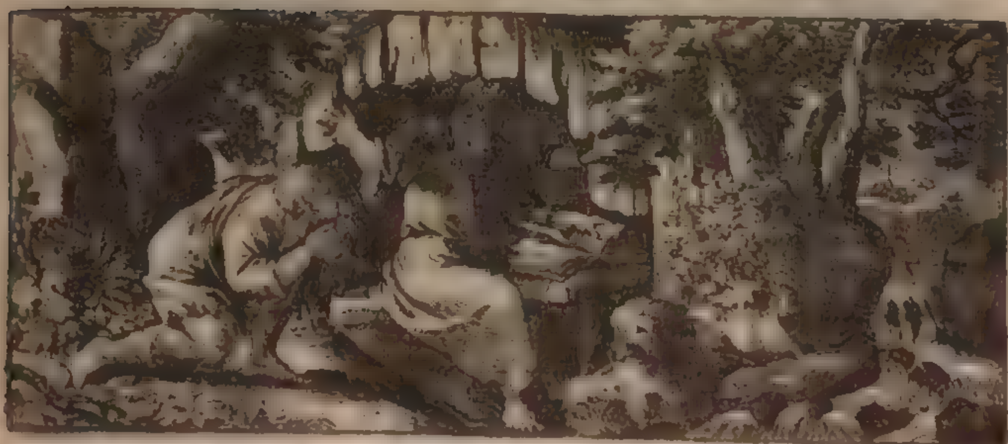
ſimâ

ſimâ fide armarentur , principes deterrerent , caſtra ſacrilega ſuperarent , cultus arasque dæmoniacas longè lateque diruerent, civicamque coronam, ſertis decoratam perennibus, ſplendenti patriæ providerent. Unde & nos ornamentis ſponſæ Chriſti quiddam fraterno miniſterio providere gaudeamus , non quod ullis, ut credo, temporibus defuerit clarior vita majorum, ſed quod domum magni regis plurima vexilla trophæorum habere conveniat. Non enim vera virtus excluditur numeroſitate virtutum, ſed optatis exceſſibus eâtenus ampliatur.

Explicit prologus.

INCIPIT

INCIPIT VITA S. SEVERINI, ab Eugippio Abbate scripta.

Caput I.

TEmpore, quo Attila Rex Hunnorum defunctus est, utraq; Pannonia, cæteraq; confinia Danubii rebus turbabantur ambiguis: ac primum inter filios ejus de obtinendo regno magna sunt exorta certamina, qui morbo iniquæ dominationis inflati, materiam sui sceleris accepere patris interitum. Tunc itaque sanctissimus Dei famulus Severinus de partibus orientis adveniens, in vicinis ripensis & Pannoniorum partibus, quod Asturis dicitur, oppido morabatur, vivens juxta Evangelicam Apostolicamque doctrinam, omni pietate & castitate præditus, in confessione Catholicæ fidei venerabile propositum sanctis operibus adimplebat. Dum ergò talibus exercitiis roboratus palmam supernæ vocationis innocuè sequeretur, quadam die ad ecclesiam processit ex more, tunc presbytero, clero, & civibus requisitis, cœpit totâ mentis humilitate prædicere, ut hostium insidias imminentes orationibus ac jejuniis, & misericordiæ fructibus inhiberent: sed animi contumaces ac desideriis carnalibus inclinati, prædicentis oracula infidelitatis suæ discrimine probaverunt. Famulus autem Dei reversus ad hospitium, quo ab ecclesiæ fuerat custode susceptus, diē & horam imminentis excidii prodens, de contumaci, ait, oppido & citius perituro festinus abscedo. Inde ad proximū, quod Commagenis appellabatur, oppidum declinavit. Hoc barbarorum in-

trinsecus consistentium, qui cum Romanis fœdus inierant, custodiâ servabatur arctissimâ, nulliq; ingrediendi aut egrediendi facilis licentia præstabatur. A quibus tamen Dei famulus, cum esset ignotus, nec interrogatus est, nec repulsus. Itaq; mox ingressus ecclesiam, cunctos de salute propriâ desperantes, jejunio & orationibus atq; eleemosynis hortatur armari, proponens antiquæ salutis exempla, quibus divina protectio populum suum contra opinionem omnium mirabiliter liberasset. Cumq; salutem omnium in ipso discriminis articulo promittenti credere dubitarent, senex qui dudum in Asturis tanti hospitis susceptor extiterat, venit, atq; à portarum custodibus sollicitâ interrogatione discussus, interitũ sui oppidi habitu verboq; monstravit, adjiciens eâdem die, quâ quidam homo Dei prædixerat, barbarorum vastatione fuisse deletum. Quo audito solliciti responderunt: Putás ne ipse est, qui desperatis rebus Dei nobis subsidia pollicetur? Mox igitur in ecclesiâ recognito Dei famulo, senex ejus pedibus prostratus ajebat, ipsius se meritis liberatum, ne cum cæteris oppidaneis subiret exitium.

Caput II.

HIS auditis habitatores oppidi memorati incredulitati veniam postulantes, monitis viri Dei sanctis operibus paruerunt, jejuniisq; dediti in ecclesiâ per triduum congregati, errata præterita castigabant gemitibus & lamentis. Die autẽ tertio, cum sacrificii vespertini solennitas impleretur, facto subito terræ motu, ita sunt barbari intrinsecus habitantes exterriti, ut portas sibi Romanos cogerent aperire velociter. Exeuntes igitur cuncti diffugerunt, æstimantes se quam vicinorum hostium obsidione vallatos, auctoq; terrore divinitus, & noctis errore confusi; mutuis se gladiis conciderunt. Tali ergò adversariis internecione consumptis, divino plebs servata præsidio, per sanctum virum armis didicit pugnare cœlestibus.

Caput III.

EOdem tempore civitatem nomine Favianis sæva fames oppresserat, cujus habitatores unicum sibi remedium affore crediderunt, si ex supradicto oppido Comagenis hominem Dei religiosis precibus invitarent. Quos ille ad se ventum ire prænoscens, cum hæsitaret, utrum pergeret cum eis, necne, à Domino, ut cum eis pergeret, commonetur. Quo cum venisset, cœpit civibus suadere dicens, poteritis pœnitentiæ fructibus à tantâ famis pernicie liberari. Qui cum talibus proficerent institutis, beatissimus Severinus divinâ revelatione cognovit, quandã viduam nomine Proculam fruges plurimas occultasse, quam productam in medium arguit vehementer. Cur, inquit, nobilissimis natalibus orta, cupiditatis præbes te ancillam, & extas avaritiæ mancipium, quæ est

docente

docente Apostolo servitus idolorum? Ecce Domino famulis suis misericorditer consulente, tu quid de male partis facias non habebis, nisi forte frumēta diu denegata in Danubii fluenta projiciens, humanitatē piscibus exhibeas, quam hominib' denegasti. Quamobrem subveni tibi potius quam pauperibus, ex his, quæ adhuc te æstimas Christo esuriente servare. Quibus auditis magno mulier pavore perterrita, cœpit servata libenter erogare pauperibus. Igitur non multo post rates plurimæ de partibus Retiarum mercibus onustæ quam plurimis, insperatè videntur in littore Danubii, quæ multis diebus crassâ Eni fluminis glacie fuerant congelatæ: Quæ Dei imperio mox solutæ, ciborum copias fame laborantibus detulerunt. Tunc cœperunt omnes Deum insperati remedii largitorem continuatâ devotione laudare, qui malo diuturnæ famis interire credebant, fatentes rates extra legitimum tempus à glaciei resolutas frigore servi Dei precibus advenisse.

Caput IV.

PEr idem tempus inopinatâ surreptione prædones barbari, quæcumq; extra muros hominum pecudumq; repererant, duxere captiva. Sicq; plures de civibus ad virum Dei cum lachrymis confluentes illatæ calamitatis exitium retulerunt, simul ostēdentes indicia recentium rapinarum. Ille verò Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, cum quibus latrunculos sequeretur instantius. Qui respondit, Milites quidem habeo paucissimos, & ideò non audeo cum tantâ hostium multitudine confligere. Quod si tua veneratio præcipit, quamvis auxilium nobis desit armorum, credimus tua nos fieri oratione victores. Et Dei famulus ait; Etiamsi inermes sunt tui milites, nunc ex hostibus armabuntur: nec enim numerus aut fortitudo humana requiritur, ubi propugnator Deus per omnia comprobatur, tantum in nomine Dei perge velociter, perge fidenter, nam Domino misericorditer præeunte, debilis quisq; fortissimus apparebit, Dominus pro vobis pugnabit, & vos tacebitis. Vade ergò festinus, hoc unū ante omnia servaturus, ut ad me, quos ex barbaris ceperis, perducas incolumes. Exeuntes igitur in secundo milliario super rivum, qui vocatur Dicuntia, prædictos latrones inveniunt, quibus in fugam repente conversis, arma omnium sustulerunt: cæteros verò vinctos ad Dei famulum, ut præceperat, adduxerunt captivos. Quos absolutos vinculis, cibo potuq; refectos paucis alloquitur: Ite, & vestris denunciate complicibus, ne aviditate prædandi ultra huc audeant propinquare, nam statim cœlestis vindictæ judicio punientur, Deo pro suis famulis dimicante, quos ita consvevit divina virtute protegere, ut tela hostium non eis inferant vul-

 nera,

nera, sed arma potius subministrent. Dimissis itaq; barbaris, ipse de Christi miraculis gratulatur, de cujus miserationibus promittit, nunquam illud oppidum hostium prædas ulterius experturum, si cives tantum ab opere Dei nec prospera nec adversa retraherent. Deinde beatus Severinus in locum remotiorem secedens, qui ad vineas vocabatur, cellula parva contentus, ad prædictum oppidū remeare divina revelatione compellitur, ita ut quamvis eum quies cellulæ delectaret, Dei tamen jussis obtemperans, monasterium haud procul à civitate construeret, ubi plurimos sancto cœpit informare proposito, factis magis quam verbis animas instruens auditorum. Ipse verò ad secretum habitaculum, quod Purgum oppidum appellatur ab accolis, quinq; à Favianis distans milliariis, sæpius secedebat, ut hominum declinata frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret. Sed quanto solitudinem incolere cupiebat, tanto crebrius revelationibus monebatur, ne præsentiam suam populis denegaret afflictis. Proficiebat itaq; per singulos dies ejus meritum, crescebatq; fama virtutum, quæ longè lateq; discurrens, cœlestis gratiæ in eo signa pandebat. Nesciunt enim latere, quæ bona sunt, cum juxta sententiam Salvatoris, nec lucerna sub modio contegi, nec in monte posita civitas possit abscondi. Inter cætera enim magnalia, quæ illi Salvator indulserat, præcipuū abstinentiæ munus accipiens, carnem suam plurimis subjugabat inediis, docens corpus, quod cibis abundantioribus enutritur, animæ interitum protinus allaturum. Calceamento nullo penitus indutus, ita mediâ hyeme, quæ in illis regionibus sæviore gelu torpescit, nudis pedibus semper ambulare contentus, singulare patientiæ dabat indicium. Ad cujus immanitatem frigoris comprobandam, testem constat esse Danubium, ita sæpe glaciali nimietate concretum, ut etiam plaustris solidum transitum subministret. Qui tamen talibus per Dei gratiam virtutibus sublimatus, intimam humilitatem fatebatur dicens: Ne putetis mei meriti esse, quod cernitis, vestræ est potius salutis exemplum. Cesset jam humana temeritas, elationis supercilium comprimatur, ut aliquid boni possimus, eligimur, dicente Apostolo: Qui elegit nos ante constitutionem mundi, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus. Orate imò pro me, ut non ad condemnationis cumulum, sed ad justificationis augmentum Salvatoris mei dona proficiant. Hæc & his similia solebat proferre cum fletibus, miro erudiens homines humilitatis exemplo, cujus virtutis fundamento munitus, tanta divini muneris claritate fulgebat, ut ipsi quoq; hostes hæretici reverentissimis eum officiis honorarent.

CAPUT

CAPUT V.

RUgorum ſiquidem Rex, nomine Flacciteus, in ipſis regni ſui cœpit nutare primordiis, habens Gothos ex inferiore Pannonia vehementer infenſos, quorum innumera multitudine terrebatur. Is ergò beatiſſimum Severinum in ſuis periculis tanquam cœleſte conſulebat oraculum. Ad quem dum vehementiſſimè turbaretur adveniens, deflebat ſe à Gothorum principibus ad Italiam tranſitum poſtulaſſe, à quibus ſe non dubitabat, quia hoc ei denegatum fuerat, occidendum. Tunc ergò à viro Dei hoc reſponſum prædictus accepit. Si nos una Catholica fides annecteret, magis me de vitæ perpetuitate debuiſti conſulere, ſed quia de præſenti tantum ſalute ſollicitus, quæ nobis eſt communis, interrogas, inſtruendus auſculta. Gothorum nec copia nec adverſitate turbaberis, quia cito ſecurus eis diſcedentibus tu deſiderata proſperitate regnabis, tantum ne humilitatis meæ monita prætermittas. Non te itaque pigeat pacem appetere etiam minimorum, & nunquam propriis virtutibus innitaris. Maledictus, inquit ſcriptura, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à Domino recedit cor ejus. Diſce igitur inſidias cavere, non ponere, in lectulo quippe tuo pacifico fine tranſibis. Qui cum tali admonitus oraculo lætus abſcederet, perlato ſibi quod turba latrocinantium & barbari aliquos captivaſſent ex Rugis, ad virum Dei miſit protinus conſulendũ, qui ſanctis eum mandatis, ne prædones ſequeretur, Domino ſibi revelante præmonuit, dicens: Si eos ſequutus fueris, occidêris, cave, ne amnem tranſeas, & inſidiis quæ tibi tribus locis paratæ ſunt, inprovida mente ſuccumbas: nam cito nuncius fidelis adveniet, qui te de his omnibus efficiet certiorem. Tunc captivorum duo ab ipſis hoſtium ſedibus fugientes, ea per ordinem retulerunt, quæ à beatiſſimo viro, Chriſto ſibi revelante, erant prædicta. Igitur fruſtratis inſidiis adverſantium Flacciteus incrementis auctus proſperioribus vitam rebus tranquilliſſimis terminavit.

CAPUT VI.

POſt hæc autem quidam Rugus genere, per annos duodecim incredibili oſſium dolore contritus, omni caruerat incolumitate membrorum, cujus cruciatus intolerabilis, circumquaq; vicinis factus erat ipſa diuturnitate notiſſimus. Itaque nihil proficiente diverſitate remedii, tandem vidua mater ad ſanctum virum vehiculo filium deduxit impoſitum, & ante januam monaſterii projiciens deſperatum, continuatis fletibus reddi ſibi unicũ filium precabatur incolumem. Sed vir Dei ſentiens à ſe magna depoſci, fletu commotus ajebat: Quid opprimor opinione fallaci, cur æſtimor poſſe, quod nequeo? Non eſt virtutis meæ præſtare

tam grandia, consilium tamen do, tanquam misericordiam consecutus à Domino. Tunc mandat mulieri, ut pauperibus aliquid pro suis viribus largiretur. Illa nihil morata, vestem qua induta erat, se velociter exuens, egenis dividere properabat. Quo audito vir Dei, fervorem ejus admirans, iterum mandat, ut suis operiretur amictibus, dicens: Cum tuus filius tecum Domino sanante perrexerit, opere vota supplebis. Igitur indicto paucorum dierum de more jejunio, fusis ad Deum precibus, illico sanavit infirmum, atque incolumem suis gressibus ambulantē remisit ad propria. Qui cum postea nundinis frequentibus interesset, stupendum miraculum cunctis videntibus exhibebat: nonnulli enim dicebant: Ecce ille, qui fuerat corporis putredine fractus: Aliis autem, quod ipse esset omninò negantibus, grata contentio nascebatur. Ex illo enim tempore, quo est reddita sanitas desperato, universa Rugorum gens ad Dei famulum frequentans cœpit gratulationis obsequium reddere, & opem suis postulare languoribus. De aliis etiam gentibus, ad quas tanti miraculi fama pervenerat, multi Christi militem videre cupiebant.

CAPUT VII.

QUA devotione etiam ante hoc factum quidam barbari, cum ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diverterunt: inter quos & Odovachar, qui postea regnavit Italiæ, vilissimo tunc habitu, juvenis statura procerus advenerat. Qui dum se, ne humile tectum cellulæ suo vertice contingeret, inclinasset, à viro Dei gloriosum se fore cognovit. Cui etiam valedicenti, Vade inquit ad Italiam, vade, vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis citò plurima largiturus.

CAPUT VIII.

FElecteus quoq; Rex, qui & Fava, memorati filius Flacitei, paternam sequutus industriam, sanctum virum cœpit pro regni sui frequentare primordiis. Hunc conjux feralis & noxia nomine Gisa, semper à clementia remediis retrahebat. Hæc ergò inter cætera iniquitatis suæ contagia, etiam rebaptizare quosdam est conata Catholicos, sed ob sancti reverentiam Severini, non consentiente viro, à sacrilega quantocyus intentione defecit. Romanos tamen duris conditionibus aggravabat, quosdam etiam Danubio jubebat abduci. Nam cum quadā die in proximo à Favianis vico veniens, aliquos ad se transferri Danubio præcepisset, vilissimi scilicet ministerii servitute damnandos, dirigens ad eam vir Dei, ut eos dimitteret, postulabat. Verum illa facibus fœminei furoris exæstuans, mandata reportari jussit asperrima, Ora, inquit, tibi serve Dei in tua cellula delitescens, liceat nobis de servis nostris

ordi-

ordinare quod volumus. Hæc igitur audiens homo Dei, confido, inquit, in Domino JesuChristo, quia necessitate compellitur explere, quod prava voluntate despexit. Velox itaq; sequuta correptio, animum prostravit arrogantis, quosdam enim aurifices barbaros, pro fabricandis regalibus ornamentis clauserat arcta custodia, ad hos filius memorati regis admodum parvulus nomine Fridericus, eodem die, quo regina servum Dei contempserat, puerili motu concitus introivit. Tunc aurifices infantis pectori gladium imposuere dicentes, quod si quis ad eos absq; juramenti præfixo ingredi conaretur, parvulum regium primitus transfigerent, & semetipsos postea trucidarent, quippe cum sibi nullam spê vitæ promitterent, macerati diuturnis ergastulis. His auditis regina crudelis & impia, vestibus dolore conscissis, talia clamabat: O serve Dei Severine, sic à Deo tuo illatæ vindicantur injuriæ? Hanc mei contemptus ultionem effusis precibus postulasti, ut in mea viscera vindicares? Itaq; multiplici contritione ac miserabili lamentatione discurrens, fatebatur se pro scelere cõtemptus, quod in servum Dei commiserat, plagæ præsentis ultione percelli; confestimq; directis equitibus veniam petitura, & Romanos, quos ea die tulerat, pro quibus rogantem contempserat, transmisit, & aurifices protinus accipientes sacramentum, ac dimittentes infantulum, pariter & ipsi dimissi sunt. His auditis reverentissimus Christi servus gratias creatori referebat immensas, qui ob hoc interdum differt vota petentium, ut fide, spe & charitate crescente, dum minora petuntur, majora concedat. Id namque egit virtus omnipotentis ac salvatoris, ut dum liberos sæva mulier subjecit servituti, servientes cogeretur reddere libertati. Quibus mirabiliter impetratis, regina statim ad servum Dei properans cum marito, monstrat filium, quem fatebatur illius orationibus de mortis confinio liberatum, promittens, se ejus nequaquam ultrà jussionibus obviare.

CAPUT IX.

MAgna quoq; Dei famulo, prophetiæ gratiâ prædito, in redimendis erat captivis industria. Studiosius etenim insistebat barbarorum ditione vexatos genuinæ restituere libertati. Interea cuidam cum conjuge liberisq; redempto, præcepit transvadere Danubium, ut hominem ignotum in nundinis quæreret barbarorum: quem in tantum divinâ revelatione didicerat, ut etiam signa staturæ, capillorumq; colorem, vultus ejus ac vestis habitus indicaret, & in quâ parte nundinarum reperturus eum foret, ostenderet, addens, ut quiquid reperta ei diceret persona, reversus sibi maturius intimaret. Profectus itaq; cuncta, sicut vir Dei prædixerat, miratus invenit. Is ergò ab eodem homine, quem reperisse se

mirabatur, interrogatus audivit dicente: Putasne possum inveni-re hominem, qui me ad virum Dei, cujus ubiq; fama diffunditur, quâ voluerit mercede perducat? Diu est enim, quod ipsos sanctos martyres, quorum reliquias fero, suppliciter interpello, ut à tali ministerio tandem aliquando solvar indignus, quod huc usq; non temerariâ præsumptione, sed religiosa necessitate sustinui. Tunc nuncius hominis Dei, ejus illum aspectibus præsentavit, qui debito sanctorum Gervasii & Protasii martyrum reliquias honore suscipiens, in basilicâ, quam in monasterio construxerat, collocavit officio sacerdotum. Quo in loco martyrum congregavit sanctuaria plurimorum, quæ tamen præeunte semper revelatione promeruit, sciens adversarium sæpe subrepere sub nomine sanctitatis. Episcopatus quoq; honorem ut susciperet postulatus, præfinitâ responsione conclusit, sufficere sibi dicens, quod solitudine desideratâ privatus, ad illam divinitus venisset provinciam, ut turbis tribulantium frequentibus interesset. Daturus nihilominus monachis formam, sollicitior admonebat beatorū patrum vestigiis inhærere, quibus sanctæ conversationis adquireretur instructio, adhibendamq; operam, ne is, qui parentes reliquit & sæculum, pompæ sæcularis illecebras retrorsum respiciendo cuperet, quas vitaverat, & ob hoc uxoris Loth exemplum terribile proponebat. Memorabat etiam timore Dei mortificanda esse incentiva libidinum, nec aliter superanda corporalis delectationis asseruit incendia, nisi fuissent per Dei gratiam lacrymarum fonte restincta.

Caput X.

Quidam verò nomine Maurus Basilicæ monasterii fuit æditus, quem beatus Severinus redemerat de manibus barbarorum; huic quadā die præcepit vir Dei dicens, Cave, ne hodie transgrediaris alicubi, alioquin imminenti periculo non carebis. Hic ergò contra præceptum tanti patris, sæcularis cujusdam hominis persuasu, meridie ad colligenda poma in secundo à Favianis milliario egressus, mox à barbaris Danubio transvectus est cum suo persuasore captivus. In illâ horâ vir Dei dum in cellulâ legeret, clauso repente codice, Maurum, ait, cito requirite: quo nusquam reperto, ipse quantocyus Hystri fluenta prætermeans, latrones properanter insequitur, quos vulgus Scamaros appellabat. Cujus venerandam præsentiam non ferentes, supplices, quos ceperant, reddidere captivos.

Caput XI.

Cum adhuc Norici ripensis oppida superiora constarent, & pæne nullum castellum barbarorum vitaret incursus, tam celeberrima sancti Severini flagrabat opinio, ut certatim eum ad se ca-

se castella singula pro suis munitionibus invitarent, credentes quod ejus præsentiâ nihil eis adversi eveniret. Quod non sine gratia divini muneris agebatur, ut omnes ejus monitis quasi cœlestibus terrerentur oraculis, exemploq; illius bonis operibus erudirentur. In castellum quoque, cui erat Cucullis vocabulum, devotionibus accolanis vir sanctus venerat advocatus, ubi factum grande miraculum nequeo reticere, quod tamen Marciani post presbyteri nostri, cujus ejusdem loci stupenda miracula, relatione cognovimus. Pars igitur plebis in quodam loco nefandis sacrificiis inhærebat. Quo sacrilegio comperto vir Dei, multis plebem sermonibus alloquutus, jejunium triduanum per presbyterum loci suasit indici, ac per singulas domos cereos afferre præcepit, quos propriâ manu unusquisq; parietibus affixit ecclesiæ. Tunc psalterio ex more decurso, ad horã sacrificii presbyterum & diaconum vir Dei adhortatus est, totâ cordis alacritate secum communem Dominum deprecari, quatenus ad sacrilegos discernendos lumen suæ cognitionis ostenderet. Itaq; cum multis largissimis fletibus, cumq; fixis genibus precaretur, pars maxima cereorum, quos fideles attulerant, subitò est accensa divinitus, reliqua verò eorum, qui prædictis sacrilegiis infecti fuerant, volentesq; latêre negaverant, inaccensa permansit. Tunc ergò qui eos posuerant divino declarati examine, protinus exclamantes secreta pectoris suis factionibus prodiderunt, & suorum testimonio cereorum manifestà confessione cuncti propria sacrilegia testabantur. O clemens potentia creatoris, cereos animosq; inflammans, accensus ignis in cereis refulsit & in sensibus. Visibilis lux liquabat ceras in flammas, at invisibilis corda fatentium solvebat in lacrymas. Quis credat, amplius eos, quos sacrilegus error involverat, postea claruisse bonis operibus, quam eos, quorum cerei fuerant accensi divinitus!

CAPUT XII.

ALio rursus tempore in finibus ejusdem castelli, locustæ frugum consumptrices noxiis morsibus cuncta erant vastantes. Tali ergò peste perculsi, mox presbyteri cæteriq; mansores sanctum Severinum summis precibus adierunt dicentes, ut tantæ plagæ auferatur atrocitas, orationum tuarum experta suffragia postulamus, quæ magno dudum miraculo in accensis cereis multum apud Dominum valere conspeximus. Quos ille religiosius allocutus, non legistis, ait, quid auctoritas divina peccanti populo præceperit per Prophetam, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu, & post pauca, Sanctificate, inquit, jejunium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate ecclesiam, & cætera quæ sequuntur, hæc explete, ut dignis operi-

operibus malitiam præsentis temporis facile evadatis; nullus à me ad agrum exeat, quasi humanâ sollicitudine locustas vetiturus, ne divina amplius indignatio provocetur. Nec mora: ergò omnibus in ecclesiam congregatis, unusquisq; in ordine suo psallebat ex more. Omnis ætas & sexus, quæ etiam voce non poterat, precem Deo fletibus offerebat, eleemosynæ fieri non cessabant, quidquid bonorum operum præsens necessitas exigebat, sicut Dei famulus præceperat, implebatur. Omnibus ergò hujuscemodi studiis occupatis, quidam pauperrimus opus Dei cœptum deserens, ad agrum propriæ segetis invisendæ caussâ, quæ perparva inter aliorum sata jacebat, egressus est, totaq; anxius die locustarum nubem impendentem, quâ potuit, exturbavit industriâ, moxq; ecclesiam communicaturus intravit; sed segetem ejus exiguam, multis vicinorum circundatam frugibus, locustarum densitas devoravit. Quibus eâ nocte ab illis finibus exterritis imperio divino, probatum est, quantum valeat fidelis oratio. Mane quippe sancti operis temerator atq; contemptor, rursus ad agrum suum malè securus egrediens, eum locustarum pernicie funditus invenit abrasum, & omnium circumquaq; sationes integras vehementer admirans, ad castellum lamentosa vociferatione revertitur, cumque id, quod acciderat, indicasset, ad hujuscemodi videndum cuncti exière miraculum, ubi quasi ad lineam regularem contumacis hominis segetem locustarum morsus ostenderant. Ob quam rem monendi occasionem homo Dei reperiens, docebat universos, ut omnipotenti Deo discerent obedire, cujus imperiis obtemperant & locustæ. Pauper verò prædictus flebiliter allegabat, posse se mandatis obedire de cætero, si ulla spes, quâ viveret, sibi remansisset. Tunc ergò vir Dei cæteros allocutus, justũ est, inquit, ut qui proprio supplicio humilitatis vobis & obedientiæ dedit exemplum, liberalitate vestra anni præsentis alimenta percipiat. Collatione itaq; fidelium correptus homo pauperrimus & ditatus, didicit quantum dispendii incredulitas inferat, quantumq; beneficii suis cultoribus divina conferat largitio.

CAPUT XIII.

ITem juxta oppidum, quod Juba appellatur, cum quadam die intrantes basilicam, æstatis tempore, solemnitatem vespere reddituri, ad accendenda luminaria ignem minime reperissent, flammam concussis ex more lapidibus elicere nequiverunt, in tantum alterutra ferri ac petræ collisione tardantes, ut tempus vespertinę solemnitatis effluerет. At vir Dei genubus humi fixis orabat attentius. Mox igitur in conspectu trium spiritualium, qui aderant tunc, virorũ, cereus, quem idem Severinus sanctus manu tenebat, accensus est. Quo lucente, sacrificio vespertini temporis ex more supple-

ſuppleto, gratiæ Deo referuntur in omnibus. Quod factum, licet vir memoratus hos, qui huic interfuere miraculo, celare voluerit, ſicut & multa magnalia, quæ per illum divinis ſunt effectibus celebrata, claritas tamen tantæ virtutis occultari non potuit, ſed ad magnam cæteros fidem excellenter accendit.

Caput XIV.

ACcidit etiam ejusdem loci quandam mulierem diutino languore vexatam jacere ſeminecem, exequiis jam paratis, cujus proximi mœſto ſilentio voces funereas quodã fidei clamore preſſerunt, & ante oſtium cellulæ ſancti viri corpus jam exanime pæne depoſuêre. Videns ergò homo Dei clauſum aditum oppoſitione lectuli, ait ad eos: Quidnam eſt, quod facere voluiſtis? Reſponderunt: Ut oratione tua vitæ reddatur exanimis. Tunc ipſe lacrymabundus exclamans ait: Quid à parvo magna depoſcitis? Cognoſco me prorſus indignum, utinam merear veniam pro meis invenire peccatis. Et illi, Credimus, inquiunt, quod ſi oraveris, reviviſcit. Tunc ſanctus Severinus fuſis illico lacrymis, in oratione proſtratus eſt, & muliere protinus reſurgente allocutus eſt eos: Nolite quidquam horum meis operibus applicare, hanc enim gratiam fervor fidei emeruit, & hoc fit in multis locis & gentibus, ut cognoſcatur, quod unus ſit Deus, faciens in cœlo & in terra prodigia, excitans perditos in ſalutem, & mortuos vitæ reſtituens. Mulier verò ſanitate percepta, opus ſacrale die tertio juxta morem provinciæ propriis cœpit manibus exercere.

Caput XV.

QUintanis appellabatur ſecundarum municipium Retiarum ſuper ripam Danubii ſitum, huic ex alia parte parvus fluvius Quintana nomine propinquabat. Is crebra inundatione Danubii ſuperfluentis excreſcens, nonnulla caſtelli ſpatia, quia in planum fundatum erat, occupabat. Eccleſiam etiam loci ejus manſores extra muros ex lignis habuere conſtructam, quæ pendula extenſione porrecta, defixis in altum ſtipitibus ſuſtentabatur & furculis, cui ad vicem ſoli tabularum erat levigata conjunctio, quam quoties rivus exceſſiſſet, aqua ſuperfluens occupabat. Quintanenſium itaq; fide ſanctus Severinus illuc fuerat invitatus, ubi cum tempore ſiccitatis veniſſet, interrogabat, cur tabulata nudatis obſtaculorum tegminibus apparêrent. Accolæ reſponderunt, quod frequenti fluminis alluvione, quidquid fuiſſet ſuperſtratũ, cõtinuo laberetur. At ipſe, ſternatur, inquit, ſuper tabulata in Chriſti nomine nunc pavimentũ, nam videbitis amodo fluvium cœleſti juſſione prohibitũ. Pavimento itaq; perfecto, ipſe vir Dei acceptâ ſecuri ſubter deſcendens, poſtes factâ oratione percuſſit, atq; ad

ad aquam fluminis, venerandæ crucis expresso signaculo dixit: Non te sinat Dominus meus Jesus Christus hoc signum crucis excedere. Ex illo itaq; tempore cum ex more fluvius crevisset in cumulos, ambissetq; viciniam, quam solebat, ita spatiis ecclesiæ erat inferior, ut nunquam sancti patibuli signaculum, quod impresserat homo Dei, prorsus excederet.

Caput XVI.

A

Accidit autem, ut castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvinus nomine moreretur, & cum in ecclesiâ feretro posito noctem psallentes duxissent ex more pervigilem, jam crescente diluculo, rogavit vir Dei fessos presbyteros & diaconos universos parumper abscedere, ut post laborem vigiliarum somno se aliquantulum recrearent. Quibus egressis, Dei homo ostiarium Maternum nomine interrogat, utrum omnes, ut dixerat, abscessissent. At illo respondente cunctos abiisse, nequaquam ait, sed latet hîc quidam. Tunc janitor ecclesiæ secundo perlustrans, nullum intra eam mansisse testatur. Verum Christi miles Domino sibi revelante, nescio quis, ait, hic delitescit. Tertio itaque diligentius perscrutans, quandam invenit virginem consecratam locis se occultioribus abdidisse, hanc ergò memoratus sic increpavit ædituus: Cur istic famulo Dei posito tuam credideris potuisse latêre præsentiam? At illa, pietatis, inquit, me amor talia facere persuasit, videns enim cunctos foras expelli, putavi mecum, quod servus Christi invocatâ divinâ majestate præsentem mortuum suscitaret. Exeunte igitur memoratâ virgine, homo Dei cum presbytero & diacono janitoribusque duobus, in oratione curvatus postulavit fletu largissimo, ut opus solitæ majestatis divina virtus ostenderet. Tunc oratione completâ à presbytero, ita cadaver vir beatus alloquitur: In nomine Domini nostri Jesu Christi sancte presbyter Silvine loquere cum fratribus tuis. Et subitò oculos defunctus aperuit. Vix verò præsentibus homo Dei tacere præ gaudio persuasit, & denuo ad eum: Vis, inquit, rogemus Dominum, ut te adhuc servis tuis in hac vitâ condonare dignetur? At ille ait: Per Dominum te conjuro, ne diutius hîc tenear, & frauder quiete perpetua, in qua me esse jam cernebam. Statimq; reddita oratione quievit exanimis. Hoc autem factum sancti Severini adjuratione ita celatum est, ut ante mortem ejus non potuisset agnosci, ego tamen hæc, quæ retuli, Marci subdiaconi & Materni janitoris relatione cognovi. Nam presbyter & diaconus tanti testes miraculi, ante sanctum virum, cui juraverunt nulli se, quod viderant, prodituros, obiisse noscuntur.

CAPUT XVII.

TAlibus igitur beatus Severinus per Christi gratiam opulentus muneribus, captivorum etiam egenorumq; tantam curam ingenita sibi pietate susceperat, ut pæne omnes per universa oppida vel castella pauperes, ipsius industria pascerentur, quibus tam læta sollicitudine ministrabat, ut tunc se crederet tantummodo saturari, vel abundare bonis omnibus, quando videbat egentium corpora sustentari. Et cum ipse hebdomadarum continuatis jejuniis minimè frangeretur, tamen esurie miserorum se credebat afflictum. Cujus largitionem tam piam in pauperes plurimi contemplantes, quamvis ex duro barbarorum imperio famis angustias sustinerent, devotissimè tamen frugum suarum decimas pauperibus impendebant. Quod mandatum licet cunctis ex lege notissimum sit, tamen quasi ex ore angeli præsentis audirent, grata devotione servabant. Frigus quoque vir Dei tantum in nuditate pauperum sentiebat, siquidem specialiter à Deo perceperat, ut in frigidissima regione mirabili abstinentia castigatus, fortis & alacer permaneret. Pro decimis autem, ut diximus, dandis, quibus pauperes alerentur, Norici quoq; presbyteros missis exhortabatur epistolis. Ex qua consuetudine cum nonnullam ad eum erogandarum vestium copiam direxissent, interrogavit eos, qui venerant, si ex civitate quoque Tiburnia similis collatio mitteretur. Respondentibus etiam inde protinus affuturos, vir Dei nequaquam eos venire signavit, sed dilatam eorum oblationem prædixit barbaris offerendam. Itaque non multo post cives Tiburniæ, vario cum obsidentibus Gothis certamine dimicantes, vix initi fœderis pactione inter cætera etiam largitionem jam in unum collatam, quam mittere famulo Dei distulerant, hostibus, ut prædixerat, obtulerunt.

CAPUT XVIII.

CIves quoq; ex oppido Lauriaco crebro quondam sancti Severini exhortatione commoniti, frugum decimas pauperibus offerre distulerant. Quibus fame constrictis, jam maturitate messium flavescente, vicina subsidia monstrabantur. At ubi rubiginis improvisa corruptio frugibus nocitura comparuit, mox ad ipsum convenêre prostrati, pœnas suæ contumaciæ confitentes. Miles verò Christi, fessos verbis spiritualibus allevabat dicens: Si decimas obtulissetis pauperibus, non solum æterna mercede frueremini, verum etiam commodis possetis abundare præsentibus: Sed quia culpam confessione propria castigatis, de Domini pietate polliceor, quod rubigo præsens tam validè penitus non nocebit, tantum fides vestra non vacillet. Verum cives ad persolvendas ex illâ die decimas hæc promissio reddidit promptiores.

ptiores. Tunc, ut solebat, hortatus est indici jejunium, quo expleto, placidus imber desperatæ messis amputavit incommoda.

Caput XIX.

PAtavis appellatur oppidum, inter utraq; flumina, Enum videlicet atq; Danubium constitutum, ubi beatus Severinus cellulam paucis solito more fundaverat, eo quod ipse illuc sæpius rogatus à civibus adveniret, maximè propter Alamannorum incursus assiduos, quorum Rex Gibuldus summâ eum reverentiâ diligebat. Qui etiam quodam tempore ad eum videndum desideranter occurrit, cui sanctus obviam, ne adventu suo eam civitatem prægravaret, egressus est, tantaq; constantiâ regem allocutus est, ut tremere corā eo vehementius cœperit, sed & postea suis exercitibus indicavit, nunquam se nec re bellica nec aliqua formidine tanto tremore fuisse concussum. Cumq; Dei famulo daret optionem imperandi quæ vellet, rogavit doctor piissimus, ut sibi potius præstaturus, gentem suam à Romana vastatione cohiberet, & captivos, quos sui tenuerant, gratanter absolveret. Tunc Rex constituerat, ut ex suis aliquem dirigeret, ad id opus maturius exequendum; statimq; missus Amantius diaconus, è vestigio regem subsequitur, ejusq; pro foribus excubans, multis diebus non potuit nunciari. Cui pro re, qua directus fuerat, non peracta tristissimo revertenti, apparuit quidam effigiem sancti præferens Severini, qui eum minaci appellatione perterritum sequi se jussit. Cumq; pavens atq; concitus sequeretur, pervenit ad januam regis, statimq; dux ille prævius ex oculis mirantis evanuit. Verum regis iterum nuncius diaconum, unde esset, & quid speraret, interrogat: Ille rem breviter insinuans, oblatis regi, receptisq; remeavit epistolis. Dimissus igitur, revexit fere septuaginta captivos, insuper promissionem regis gratam deferens, qua spopondit se, cum diligenter provinciam peragraverit, remissurum quantos in eadem reperturus fuisset numero captivorum. Pro qua re postmodum sanctus Lucillus presbyter destinatus magnam miserorum copiam à captivitate revocavit.

Caput XX.

PEr id tempus, quo Romanum constabat imperium, multorum milites oppidorum pro custodia limitis publicis stipendiis alebantur. Qua consuetudine desinente, simul militares turbæ sunt deletæ; cum milite Batavino utcumq; numero perdurante, ex eo perrexerunt quidam ad Italiam, extremum stipendium commilitonibus allaturi, quos interemptos à barbaris nullus agnoverat. Quadam ergò die, dum in sua cellula legeret sanctus Severinus, subito clauso codice, cum magno cœpit lacrymare

mare suspirio, astantes juvenes jussit ad fluvium properanter excurrere, quem in illa hora humano firmabat cruore respergi, statimq; nunciatum est, corpora præfatorum militum fluminis impetu ad terram fuisse delata.

CAPUT XXI.

PAulinus quidam ad sanctum Severinum fama ejus latius percurrente pervenerat, hic in consortio beati viri diebus aliquot remoratus, cum redire vellet, audivit ab eo, Venerabilis presbyter festina, quia scito dilectionem tuam, populorum desideriis, ut credimus, obluctantem, dignitas episcopatus ornabit. Mox remeante ad patriam, sermo in eo prædicentis impletus est. Nam cives Tiburniæ, quæ est metropolis Norici, coegerunt prædictum virum summi sacerdotii suscipere principatum.

CAPUT XXII.

BAsilicæ extra muros oppidi Batavini, in loco nomine Boitro trans Enum fluvium constitutæ, ubi cellulam paucis monachis ipse construxerat, martyrum reliquiæ quærebantur. Ingerentibus ergò se presbyteris, ut mitterentur ad sanctuaria deferenda, hęc beatus Severinus monita proferebat: Quamvis cuncta mortalium opere constructa pereant, hæc tamen ædificia præ cæteris celerrimè relinquenda sunt; & ideò pro reliquiis sanctorum nullum laborem debere suscipere, quia ultro sancti Joannis eis benedictio deferetur. Interea beatum virum cives oppidi memorati suppliciter adierunt, ut pergeret ad Favianam Rugorum principem, mercandi eis licentiam postularet. Quibus ipse, tempus, inquit, hujus oppidi appropinquavit, ut desertum, sicut cætera priora castella cultore destituta, remaneat. Quid ergò necesse est locis mercimonia providere, ubi ultra non poterit apparere mercator? Respondentibus illis, non se debere contemni, sed consueto sublevari regimine, quidam presbyter hæc diabolico spiritu repletus adjecit, Perge quæso sancte, perge velociter, ut tuo discessu parumper à jejuniis & vigiliis quiescamus. Quo dicto, vir Dei lacrymis urgebatur ingentibus, quod in ridiculam vanitatem cunctis audientibus sacerdos eruperat. Aperta namque scurrilitas latentium est testificatio delictorum. Sanctus itaq; vir, cur ita fleret, interrogatus à fratribus; Video, inquit, plagam gravissimam nobis absentibus huic loco protinus eventuram, & Christi sacraria, quod non sine gemitu cogor exprimere, humano sanguine redundabunt, in tantum, ut etiam locus iste violandus sit, nam in baptisterio loquebantur. Ad antiquum itaq; & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis, quod centum & ultra millibus aberat, Danu-

bii navigationibus descendebat. Mox igitur eo discedente Chunimundus paucis barbaris comitatus, oppidum,ut sanctus prædixerat,Batavis invasit, ac pæne cunctis mansoribus in messe detentis, quadraginta viros oppidi, qui ad custodiam remanserant, interemit. Presbyterum quoq; illum,qui tam sacrilege contra famulum Christi in baptisterio fuerat elocutus,ad eundem locum confugientem,insequentes barbari peremerunt. Frustra enim illuc offenso Deo veritatis inimicus accessit, ubi tam imprudenter excesserat.

CAPUT XXIII.

IGitur sanctissimus Severinus dum in monasterio Favianis evangelium legeret,oratione suppleta consurgens,scapham sibi illico jubet præparari, & mirantibus his,qui aderant,ait:Sit nomen Domini benedictum, reliquiis beatorum martyrum oportet nos occurrere. Nec mora,transmeant Danubium, inveniunt hominem considentem in ripa ulteriore fluminis, ac multis eos precibus postulantem,ut ad servum Dei,ad quem fama vulgante olim venire cuperet,duceretur. Mox itaq; ei Christo servi demonstrato, suppliciter sancti Joannis Baptistæ reliquias obtulit, multis apud se servatas temporibus. Quas Dei servus debita veneratione suscipiens, basilicam sancti Joannis,sicut prædixerat,ultronea benedictione collata,sacravit officio sacerdotum.

CAPUT XXIV.

AD habitatores præterea oppidi,quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum, solitâ vir Dei revelatione commonitus,Moderatum nomine cantorem ecclesiæ destinavit, præcipiens, ut habitationẽ loci illius omnes sine cunctatione relinquerent,mox enim perituros fore,si contemnerent imperata. Aliis ergò de tanto præsagio dubitantibus, aliis non credentibus prorsus,iterum misit Quintasium quendam,cui lacrymans ait, Perge velocius, denuncians eis, si in hac nocte remanserint, sine dilatione capientur. Sanctum quoq; Maximum spiritualis vitæ presbyterum instantius imperat admonere, ut saltem ipse contemptoribus derelictis, properaret à cœlesti misericordiâ liberari, de quo sibi Dei famulus magnam dicebat inesse mœstitiam, ne forte salutiferum differendo mandatum, imminenti subjaceret exitio. Prædictus itaq; pergens imperata supplevit,& reliquis incredulitate nutantibus, nuncius viri Dei presbytero retinenti se,atq; hospitalitatem præbere cupienti,nullatenus acquievit. Quâ nocte Heruli insperatè protinus irruentes, oppidumq; vastantes, plurimos duxere captivos, presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt. Quo audito servus Dei graviter doluit præmonitus non curasse.

CAPUT

CAPUT XXV.

DEinde quidam de Norico, Maximinus nomine, servum Dei frequentare solitus erat. Et cum pro familiaritate quam meruerat, in monasterio sancti viri diebus aliquot moraretur, ejus informatur oraculis, patriam suam grave repente exitium subituram. Qui acceptis litteris ad sanctum Paulinum Episcopum designatis, remeavit instantius. Igitur memoratus antistes litterarum tenore perstructus, universas diœceses sive castella, scriptis propriis vehementer admonuit, ut triduano jejunio quod litteræ viri Dei signaverant, exitio venturæ cladis occurrerent. Quibus jussa complentibus, terminato jejunio ecce Alamannorum copiosissima multitudo feraliter cuncta vastavit, castella verò nullum sensere periculum, quæ lorica fidelis jejunii, & laudanda cordis humilitas adversus hostium ferociam fidenter armaverat.

CAPUT XXVI.

POst hæc leprosus quidam Mediolanensis territorii, ad sanctum Severinum, famâ ejus invitante perrexerat, hunc sanitatum remedia implorantem suppliciter, monachis suis indicto jejunio commendavit, qui continuo Dei gratiâ mundatus est. Cumq; recepta sanitate redire suaderetur ad patriam suam, prostravit se pedibus sancti viri, petens ne ulterius ad sua redire cogeretur, cupiens scilicet, ut lepram quoq; peccatorum, sicut carnis effugeret, vitamq; in eodem loco fine laudabili terminaret. Cujus animum vir Dei vehementer admirans, paucis monachis paterna jussione præcepit, frequentatis cum eo jejuniis in oratione continua permanere, ut Dominus ei, quæ essent opportuna, concederet. Tantis itaq; remediis præmunitus, intra duorum mensium spatium vitæ mortalis est compedibus absolutus.

CAPUT XXVII.

EOdem tempore mansores oppidi Quintanensis, creberrimis Alamannorum incursionibus defessi, sedes proprias relinquentes in Batavis oppidum migraverunt. Sed non latuit eosdem barbaros confugium prædictorum, qua caussa plus inflammati sunt, credentes duorum populos oppidorum uno impetu prædarentur. Sed beatus Severinus orationi fortius incubans, Romanos exemplis salutaribus multipliciter hortabatur, prænuncians hostes quidem præsentis Dei auxilio superandos, sed post victoriam, eos, qui contemnerent ejus monita, perituros. Igitur Romani omnes sancti viri prædictione firmati, spe promissæ victoriæ adversus Alamannos instruxerunt aciem, non tam materialibus armis, quam sancti viri orationibus præmuniti. Qua congressione victis ac fugientibus Alamannis,

nis, vir Dei ita victores alloquitur, Filii, ne vestris viribus palmam præsentis certaminis imputetis, scientes vos Dei nunc præsidio liberatos, ut hinc parvo intervallo temporis, quasi quibusdam concessis induciis discedatis mecum. Itaq; ad oppidum Lauriacum congregati descendite. Hæc homo Dei plenus pietate commonuit. Sed Batavinis genitale solum relinquere dubitantibus, sic adjecit: Quamvis & illud oppidum, quo pergimus, ingruente barbarie sit quantocyus relinquendum, hinc tamen nunc pariter discedamus. Talia commonentem sequuti sunt plurimi, quidam reperti sunt contumaces, nec defuit contemptoribus gladius inimici. Quicunque enim ibidem contra hominis Dei interdictum manserunt, Thuringis irruentibus in eâdem hebdomade alii quidem trucidati, alii in captivitatem deducti, pœnas dedere contemptus.

CAPUT XXVIII.

IGitur post excidium oppidorum in superiore parte Danubii, omnem populum in Lauriacum oppidum transmigrantem, qui sancti Severini monitis paruerant, assiduis hortationibus præstruebat, ne in suâ virtute confiderent, sed orationibus & jejuniis atque eleemosynis insistentes, armis potius spiritualibus munirentur. Præterea vir Dei quadam die cunctos pauperes in unâ basilicâ statuit congregari, oleum, prout poscebat ratio, largiturus, quam speciem in illis locis difficillimam negotiatorum deferebat advectio. Igitur tamquam benedictionis accipiendæ gratiâ major egenorum turba confluxit, pretiosum quippe ibidem hujus liquoris alimentum, auxit turbam numerumq; poscentium. Tunc beatus oratione completa, signoq; crucis expresso, solitum sibi scripturæ sanctæ sermonem cunctis audientibus exprimens ait: Sit nomen Domini benedictum. Tunc cœpit oleum propriâ manu ministris implere portantibus, imitatus servus fidelis Dominum suum, qui non ministrari venerat, sed potius ministrare, sequensq; vestigia Salvatoris, gaudebat augeri materiam, quam officio dextræ sinistrâ nesciente fundebat. Completis itaq; vasculis pauperum, nihil minuebatur in manibus ministrantium. Tantum igitur Dei beneficium dum circumstantes tacitè mirarentur, unus eorum, cui nomen erat Biennius, magno timore perterritus exclamavit dicens, Domine mi, crescit hic cacabus olei, & in modum fontis exundat. Sic liquor ille gratissimus, proditâ virtute, subtractus est. Cui statim Christi famulus exclamans ait: Quid fecisti frater? Obstruxisti commodum plurimorum, ignoscat tibi Dominus Jesus Christus. Sic aliquando mulier vidua debitis onerata, Helisei Prophetæ jussis instruitur, ex olei stillâ quam habebat, vasa replere quamplurima. Quod cum fecisset, &

adhuc

adhuc vasa à filiis deposceret, ubi audivit numerum defecisse vasorum, mox stetit oleum.

CAPUT XXIX.

PEr idem tempus Maximus Noricensis, cujus fecimus superius mentionem, fidei calore succensus, mediâ hyeme, qua regionis illius itinera gelu torpente clauduntur, ad beatum Severinum audaci temeritate, vel magis, ut postea claruit, intrepidâ devotione venire contendit, conductis plurimis comitibus, qui collo suo vestes, captivis & pauperibus profuturas, quas Noricorum religiosa collatio congregaverat, bajularent, itaque profecti ad summa alpium cacumina pervenerunt, ubi per totam noctem nix tanta confluxit, ut eos magnæ arboris protectione vallatos, velut ingens fovea demersos includeret. Et cum de vita sua penitus desperarent, vidit ductor comitum per soporem in effigie virum Dei, stantem ac dicentem sibi: Nolite timere, pergite quo cœpistis. Hac verò revelatione protinus animati, cum cœpissent etiam fide magis quam gressibus proficisci; subitò divino nutu ingentis formæ ursus è latere veniens viam monstraturus apparuit, qui se tempore hyemis speluncis abditare consuevit, & mox cupitum gerebat iter, & ducenta fere millia non ad sinistram devians, non ad dexteram, viam demonstravit optabilem. Tanta enim eos intercapedine præcedebat, quanta regente vestigio semitam præpararet. Itaque progrediens bestia per heremi vastitatem, viros, qui egenis deferebant solatia, non reliquit, sed usq; ad habitacula hominum, qua potuit, humanitate perduxit, & mox in unam partem officio divertit expleto, ostendens tanto ducatus officio, quid homines hominibus præstare debeant, quantumque charitatis impendere, cum desperantibus iter bestia sæva monstraverit. Igitur cum servo Dei nunciarentur qui venerant, ait, Ingrediantur, quibus viam, qua venirent, ursus aperuit. Quo audito illi stupore repleti, mirabantur enim virum Dei referre id, quod in absentia provenerat.

CAPUT XXX.

CIves item oppidi Lauriaci, & superiores transfugæ castellorum, ad suspecta loca exploratoribus destinatis, hostes, quantum poterant, humana sollicitudine præcavebant. Quos servus Dei divinitatis instinctu commonitus, præsaga mente præstruxit, ut omnem paupertatis suæ sufficientiam intra muros concluderent, quatenus inimicorum feralis incursio, nihil humanitatis inveniens, statim fame compulsa immania crudelitatis cœpta desereret. Hæc per triduum contestatus, advesperascente jam die,

Valentem nomine monachum mittens ad sanctum Constantium ejusdem loci pontificem, & ad cæteros commanentes. Hac, inquit, nocte dispositis per muros, ex more vigiliis districtius excubate, supervenientis hostis caventes insidias. At illi nihil adversi per exploratores sentire se affirmabant. Sed Christi præco præmonere non desinens, dubitantibus voce magna clamabat, eadem nocte eos asserens capiendos, nisi imperiis fideliter obedirent, sæpius repetens, me, inquit, lapidate, si mentitus fuero. Itaq; tandem aliquando muris invigilare compulsi, expleta consueti operis in noctis principio psalmodia, cum celeberrimo cœpissent vigilare concursu, acervus fœni cominus positus, ex facula bajuli nolentis accensus, lumen, non incendium reddidit civitati. Qua occasione vociferantibus cunctis, hostes sylvarum occultatione morantes, subito splendore clamoreque perterriti, putantes se præcognitos quieverunt, ac mane facto circumdantes civitatem & ubique discurrentes, cum nihil victualium reperissent, diripuerunt animalium gregem cujusdam hominis, qui servo Dei prædicente contumax, sua fugare contempserat, & recesserunt. Illis autem abeuntibus cives portas egressi, haud procul à muris scalas jacentes inveniunt, quas ad urbis excidium præparantes barbari, vigilantium clamore turbati in nocte jactaverant. Quapropter memorati cives veniam à Christi famulo precabantur humiliter, confitentes corda sua lapidibus esse duriora, qui rebus præsentibus agnoverunt in sancto viro gratiam viguisse propheticam, atq; in uno impetu esset plebs inobediens universa captiva, nisi eam liberam viri Dei consueta conservasset oratio, Jacobo Apostolo protestante, Multum, inquit, valet deprecatio justi assidua.

CAPUT XXXI.

FEletheus Rugorum Rex, qui & Fava, audiens cunctorum reliquias oppidorum, quę barbaricos evaserant gladios, Lauriacū se per Dei famulum contulisse, assumpto veniebat exercitu, cogitans repente detentos abducere, & in oppidis sibi tributariis atq; vicinis, (ex quibus unum acceperat Favianis) quæ à Rugis tantummodo dirimebantur Danubio, collocare. Quamobrem graviter universi turbati, sanctum Severinum adière suppliciter, ut in occursum regis egrediens, ejus animum mitigaret. Cui tota nocte festinans, in vicesimo ab urbe milliario matutinus occurrit. Rex ergò adventum ejus protinus expavescens, testabatur illius se fatigatione plurimum prægravatum, caussam repentinæ cursionis inquirit. Cui servus Dei, Pax tibi, inquit, Rex optime, Christi legatus advenio, subditis veniam precaturus. Recole gratiam, divina beneficia recordare, quibus pater tuus se frequen-

frequenter sensit adjutum. Nam cunctis regni sui temporibus nihil me inconsulto gerere præsumebat. Qui monitis non resistens salutaribus, crebris prosperitatibus recognovit, quanti valeret obedientis animus, quantumq; triumphatoribus prosit, suis non tumêre victoriis. Et Rex, inquit, hunc populum, pro quo benivolus precator accedis, non patiar Alamannorum aut Thuringorum iniquorum sævâ deprædatione vastari, vel gladio trucidari, aut in servitio redigi, cum sint nobis oppida & castella, in quibus debeant ordinari. Cui servus Christi constanter ita respondit, Nunquid arcu tuo & gladio homines isti à prædonum vastatione creberrima sunt erepti, & non potius Dei munere, ut tibi paulisper obsequi valeant reservatiùs? Nunc ergò Rex optime consilium meum ne respuas, fidei meæ hos committe subjectos, ne tanti exercitus compulsione vastentur potius quam migrentur: Confido enim in Domino meo, quod ipse, qui me fecit horum calamitatibus interesse, in ducendis eis idoneum faciet promissorum. His auditis, Rex modestis legationibus mitigatus, cum suo remeavit exercitu. Igitur Romani, quos in sua sanctus Severinus fide susceperat, descendentes de Lauriaco pacificis dispositionibus, benivolâ cum Rugis societate vixerunt. Ipse verò Favianis degens in antiquo suo monasterio, nec admonere populos, nec prædicere futura cessabat, asserens universos in Romani soli provinciam absq; ullo libertatis migraturos incommodo.

Caput XXXII.

Hisdem temporibus Odobagar Rex sancto Severino familiares litteras dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem, memor illius præsagii, quo eum expresserat quondam regnaturum. Tantis itaq; sanctus alloquiis invitatus, Ambrosium quendam exulantem rogat absolvi. Cujus Odobagar gratulabundus paruit imperatis. Quodam etiam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram sancto viro humana, ut fieri solet, adulatione laudarent, interrogat, quem regem tantis præconiis prætulissent, respondentibus Odobagarum Regem. Odobagar, inquit, interim inter tredecim & quatuordecim, annos videlicet integros regnabit, finem verò regni ejus significans, & his dictis adjecit, citius illos, quod ipse prædixerat, probaturos.

Caput XXXIII.

Ab oppidaneis Comagensibus, apud quos primum quondam innotuerat beatus Severinus, suppliciter rogatus advenit. Cujus compertâ præsentiâ, unus ex optimatibus Felethei Regis filium suum adolescentem diuturno languore vexatum, cui jam

jam parabat exequias, transjecto Danubio pedibus ejus projecit, & lacrymans, credo, inquit, homo Dei, te filio meo velocem impetrare divinitus posse sanitatem. Tunc data oratione, qui semivivus allatus fuerat, statim patre mirante surrexit, & perfecta protinus revertitur sanitate.

CAPUT XXXIV.

Elephantiosus quidam, Telo nomine, de longinquis regionibus sancti Severini invitatus virtutibus venit, rogans ejus orationibus mundari. Accepto itaq; ex more præcepto, jubetur Deum totius gratiæ largitorem sine cessatione lacrymabiliter exorare. Quid plura? precibus beati viri idem leprosus divina opitulatione mundatus, dum commutat mores in melius, mutare meruit & colorem, regis æterni magnalia tam suis quam plurimorum vocibus longè lateq; denuncians.

CAPUT XXXV.

Bonosus quoq; monachus beati Severini, barbarus genere, qui responsis ejus inhærebat, oculorum imbecillitate plurimum prægravatus, medelam sibi præstari ejus oratione poscebat, ægrè ferens adventitios & externos salutaris gratiæ sentire præsidia, sibiq; nullam remediorum opem aliquatenus exhiberi. Cui servus Dei, non tibi, inquit, expedit fili corporeis luminibus aciem habere perspicuam, & exterioris oculi clarum præferre conspectum, ora magis, ut obtutus vegetetur interior. Talibus ergò monitis informatus, dedit operam corde magis videre quam corpore, meruitq; absque ullo fastidio mirabiliter in orationibus perfici jugitate continuus, & per quadraginta fere annos in monasterii excubiis perseverans, eodem, quo conversus est, fidei calore transivit ad Dominum.

CAPUT XXXVI.

In loco Boitro superius memorato, quosdam tres monachos sui monasterii doctor humilis superbię fœditate re[illegible]ersos, dum pro suis singulos excessibus increpatos, durare in pernicie comprobasset, oravit, ut eos Dominus in adoptionem recipiens filiorum, paterno dignaretur flagello corripere. Prius ergò quam orationem effusis lacrymis terminaret, uno momento iidem monachi dæmone corripiente vexati, contumaciam suam pectorisque fastum, ac superbiam cordis miserabilibus vocibus fatebantur. Absit, ut cuiquam hoc crudele videatur aut noxium, quia traditi sunt hujusmodi Satanæ in interitum carnis, sicut docet beatus Apostolus, ut spiritus salvus sit in die Domini

nostri Jesu Christi, cum beatus Ambrosius Mediolanensis Episcopus servum Stiliconis, auctorem falsarum epistolarum deprehensum, dixerit oportere tradi Satanæ, ne talia imposterum auderet admittere, quem eodem momento, cum adhuc sermo esset in ore sacerdotis, spiritus immundus arreptum cœpit discerpere. Severus quoq; Sulpitius refert ex relatione Posthumiani, virum quendam magnis virtutibus signisq; mirabilem, ad expellendam de corde suo jactantiæ vanitatem quam incurrerat, exorasse, ut permissa in se mensibus quinq; diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat. Idem post pauca, Itaq; correptus à dæmone, tentus in vinculis, omnia, quæ energumeni ferre solent, perpessus, quinto demum mense curatus est, non tantum à dæmone, sed quod illi erat utilius atq; optatius, ab elationis vanitate. Prædictos itaque monachos vir Dei delegatos fratribus per dies quadraginta arduis abstinentiæ remediis mancipavit. Quibus expletis, datâ super eos oratione, à potestate dæmonis eruit, nec solùm corporis sanitatem, sed & mentis impertit. Quo facto sancto viro reverentia & terror accrevit, & cæteros major disciplinæ metus obtinuit.

CAPUT XXXVII.

MArcianum monachum, qui postea presbyter ante nos monasterio præfuit, ad Noricum cum Renato fratre direxerat. Et cum dies tertius laberetur, ait fratribus, Orate charissimi, quia gravis hac horâ Marcianum tribulatio comprimit & Renatum, de quâ tamen citius Christi liberabuntur auxilio. Tunc monachi quæ ab eo dicta sunt protinus annotantes, illis post menses plurimos redeuntibus, diem horamq; periculi quâ barbaros evaserant, indicantibus, sicut signaverant, approbaverunt.

CAPUT XXXVIII.

ITem beatissimus Severinus monacho Urso nomine, repente præcepit quadraginta dierum districtiore jejunio, venturæ calamitati, abstinentia ciborum & lamentis occurrere, dicens: Imminet tibi corporale periculum, quod Dei præsidio parvi panis & aquæ remediis expiabis. Quadragesimo itaq; die mortifera papula in brachio jejunantis apparuit, quam mox ad ipsum ingressus suppliciter demonstravit. Cui sanctus Dei famulus, Noli metuere prænunciatum tibi ante dies quadraginta discrimen, statimq; propria manu signo crucis obducto, mirantibus, qui aderant, papula lethalis evanuit. Hoc unum de domesticis sanitatibus narrare sufficiat, prolixi operis fastidium declinando. Nam sæpius suorum ægritudines monachorum Christo sibi revelante prænuncians, hisdem quibus prævidebat muneribus & sanabat.

CAPUT

CAPUT XXXIX.

ADiſcipulorum ſuorum quoq; cellulâ ſpiritualis doctor non longius habitabat, in orationibus & abſtinentia jugiter perſeverans, cum quibus tamen matutinas orationes, & propriam noctis principio pſalmodiam ſolemniter adimplebat, reliqua verò orationum tempora, in parvo complebat oratorio, quo manebat. In quibus ſæpe cœleſtibus informabatur oraculis, multa futura per Dei gratiam prædicabat, multorum etiam occulta cognoſcens, ut opus erat, proferebat in medium, & ſingulis remedia, prout poſcebat modus ægritudinis, providebat. Stratus ejus unum erat in oratorii pavimento cilicium, omni tempore ipſo quo veſtiebatur amictu, etiam dum quieſceret utebatur. Nunquam ante ſolis occaſum niſi certa ſolvit feſtivitate jejunium. Quadrageſimæ verò temporibus una per hebdomadem refectione contentus, æquali vultus hilaritate fulgebat. Aliena quaſi propria errata deflens, quibus poterat præſidiis temperabat.

CAPUT XL.

DEinde poſt multos agones & diuturna certamina, cum ſe beatus Severinus de hoc ſæculo tranſiturum Deo revelante ſenſiſſet, memoratum Rugorum regem Favam cum uxore ejus crudeliſſima nomine Giſa ad ſe venire commonuit. Quem cum ſalutaribus exhortatus eſſet affatibus, ut ita cum ſibi ſubjectis ageret, quo ſe jugiter cogitaret pro ſtatu regni ſui rationem Domino redditurum, aliisq; verbis intrepidè monuiſſet, protenta manu regis pectus oſtendens, reginam interrogationibus arguebat his: Hanc, inquit, animam Giſa an aurum argentumq; plus diligis? Cumq; illa maritum ſe diceret cunctis opibus anteferre, Vir Dei ſapienter: Ergò, inquit, deſine innocentes opprimere, ne illorum afflictio veſtram magis diſſipet poteſtatem, etenim tu ſæpe manſuetudinem regis convellis. At illa, Cur, inquit, nos ſic accipis ſerve Dei? Cui ipſe, Conteſtor, ait, vos ego humilis, jam profecturus ad Deum, ut ab iniquis actibus temperantes, piis mores honeſtetis operibus. Huc uſque regnum veſtrum auctore Domino proſperatum eſt, jam ex hoc vos videritis. His monitis Rex cum conjuge ſufficienter inſtructi, valedicentes ei profecti ſunt. Tunc ſanctus non deſinebat de ſuę migrationis vicinia ſuos alloqui dulcedine charitatis, quod quidē facere nec ante ceſſaverat. Scitote, inquit, fratres, ſicut filios Iſraël conſtat ereptos eſſe de terra Ægypti, ita cunctos populos terræ hujus, oportet ab injuſta barbarorum dominatione liberari. Etenim omnes cum ſuis facultatibus de his oppidis emigrantes, ad Romanam provinciam abſq; ulla ſui captivitate pervenient. Sed memētote præcepta ſancti Joſeph Patriarchæ, cujus ego vos indignus & infimus atteſtatione convenio,

venio, visitatione visitabit vos Dominus, & tolletis ossa mea hinc vobiscum, quod non mihi, sed vobis est profuturum. Hæc quippe loca nunc frequentata cultoribus, in tam vastissimam solitudinem redigentur, ut hostes æstimantes auri se quippiam reperturos etiam mortuorum sepulturas effodiant. Cujus vaticinii veritatem eventus rerum præsentium comprobavit. Levari ergò suum corpusculum pater sanctissimæ probitatis providis argumentis præcepit, ut dum generales populi transmigrationes provenissent, indivisa fratrum, quos adquisierat, congregatio proficiscens, obtentu memoriæ ejus in uno societatis vinculo permaneret.

CAPUT XLI.

DIem etiam, quo transiturus esset idem beatus Severinus è corpore, ante duos & amplius annos, hac significatione monstravit. Epiphaniorum die cum sanctus Lucillus presbyter abbatis sui sancti Valentini, Retiarum quondam Episcopi, diem depositionis annua solemnitate in crastinum celebraturus sollicitus intimasset, idem famulus Dei ita respondit: Si beatus Valentinus hęc tibi celebranda solemnia delegavit, ego quoq; tibi in eodem die vigiliarum mearum studia observanda migraturus è corpore derelinquo. Ille his sermonibus tremefactus, cum se magis, utpote homo decrepitus, enixius commendaret, quasi primitus transiturus, adjecit: Hoc erit, sancte presbyter, quod audisti, nec enim Domini constitutum humana voluntate præteriet.

CAPUT XLII.

PRæterea cum Friderichus à fratre suo Rugorum Rege Fava ex paucis, quę super ripā Danubii permanserant, oppidis unū acciperet Favianis, juxta quod sanctus Severinus, ut retuli, commanebat, & ad eum idem Friderichus ex more salutaturus accederet, cœpit ei miles Christi iter suum enixius indicare, sub contestatione hæc proloquens, Noveris me, inquit, quantocyus ad Dominum profecturum, & idcirco commonitus præcaveto, ne me discedente aliquid horum, quæ mihi commissa sunt, attaminare pertentes, & substantiam pauperum captivorumque contingas, indignationem Dei, quod absit, tali temeritate sensurus. Sed Friderichus insperatâ commonitione perculsus, cur, inquit, hac contestatione confundimur, cum non optemus tantis orbari præsidiis, & sanctæ largitioni tuæ, quæ omnibus nota est, conferre aliquid nos deceat, non auferre, quatenus solitâ, sicut & pater noster Flacciteus, tuâ merear oratione muniri, qui experimento didicit sanctitatis tuæ meritis se fuisse semper adjutum. Et ille, qualibet, inquit, occasione meam cellulam volueris lædere; & hîc

ſtatim probabis,& in futuro ſolves,quam non opto,vindictam. Tunc Friderichus promittens ſe Chriſti famuli monita ſervaturum,remeavit ad propria. Doctor verò dulciſſimus non ceſſabat ſuos alloqui per monita diſcipulos, dicens, Confido de gratiâ Chriſti mei Jeſu,quia vobis in opere ſuo durantibus, & meæ memoriæ pacatâ ſocietate conjunctis,æternæ vitæ bona tribuet, nec ſolatia præſentium denegabit.

Caput XLIII.

NOnis itaq; Januariis cœpit tenuiter lateris dolore pulſari,quo durante per triduum, medio noctis tempore fratres adeſſe præcepit, quos de corpore ſuo commonens, & paternâ informatione corroborans inſtanter ac mirabiliter talia proſecutus ajebat,Filii in Chriſto chariſſimi, ſcitis quod beatus Jacob conditione mortis inſtante,filios ſuos adeſſe præcipiens,propheticæ benedictionis affatibus ſingulos quosq; remunerans, myſteriorum arcana prodidit futurorum. Nos verò infimi ac tepidi, tantæque impares pietati, hanc prærogativam noſtris uſurpare viribus non audemus, unum tamen, quod humilitati congruit, non tacebo, mittens vos ad exempla majorum, quorum intuentes exitum converſationis, imitamini fidem, Abraham namque vocatus à Domino,fide obedivit,ut exiret in locum, quem accepturus erat in poſſeſſionem, & exiit neſciens quo venturus eſſet. Hujus igitur beati patriarchæ imitamini fidem, imitamini ſanctitatem, terrenam deſpicite patriam, cœleſtem ſemper inquirite. Confido autem in Domino, quod mihi de vobis æterna lucra provenient. Video enim vos gaudiū meum fervore ſpiritus ampliaſſe, amare juſtitiam, fraternæ charitatis vincula diligere, caſtitati operam dare, humilitatis regulam cuſtodire, hæc quantum ad hominis ſpectat intuitum, laudo confidenter & approbo. Sed orate, ut quæ humanis aſpectibus digna ſunt, æternæ diſcretionis examinatione firmentur,quia non,ſicut videt homo,videt Deus. Ille ſiquidem,ſicut divinus ſermo denunciat, omnia corda ſcrutatur, & omnium mentium cogitationes antevenit. Aſſiduis ergò precibus hoc orate,ut oculos cordis veſtri Dominus illuminet,eosq;,ſicut oravit beatus Heliſeus,aperiat, quo poſſitis agnoſcere,quanta nos circumſtent adjumenta ſanctorum,quanta fidelibus auxilia præparētur,Deus enim noſter ſupplicibus appropinquat. Non deſit militantibus jugis oratio,non pigeat agere pœnitentiam, quos non puduit facinus perpetrare, non pigeat lugere peccantes, ſi quomodo offenſa divini judicii lacrymarum veſtrarum inundatione placetur, quia ſpiritum contribulatum ſuum eſt dignatus vocare ſacrificium. Simus igitur corde humiles, mente tranquilli, delicta omnia præcaventes,ac divinorum ſemper

per memores mandatorum, ſcientes non prodeſſe nobis cum humilitate veſtis nomen monachi, vocabulum religionis, ſpeciem pietatis, ſi circa obſervantiam degeneres inveniamur & reprobi. Mores igitur, filii chariſſimi, propoſito ſuſcepto conſentiant, grande nefas eſt peccata ſectari hominem ſæcularem, quanto magis monachos, qui blandimenta ſæculi quaſi atrocem beſtiam fugientes, Chriſtum cunctis affectibus prætulerunt, quorum inceſſus & habitus creditur eſſe documentum. Sed quid vos ultra demoror, filii chariſſimi, longi ſermonis affatu? Supereſt, ut beati Apoſtoli ultimâ oratione vos perſequar, ita dicentis: Et nunc commendo vos Deo, & veræ gratiæ ejus, qui potens eſt conſervare vos, & dare hæreditatem in ſanctificationibus. Ipſi gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

Caput XLIV.

POſt hujuſmodi igitur ædificationis alloquium, cunctos per ordinem ad oſculum ſuū juſſit accedere, & ſacramento communionis accepto fleri ſe penitus prohibet, totumque corpus ſigno crucis extenta manu conſignans, ut pſallerent imperavit. Quibus mœroris effuſione cunctantibus, ipſe pſalmum protulit ad canendum, Laudate Dominum in ſanctis ejus, omnis ſpiritus laudet Dominum. Sextis itaque Januarii Idibus, nobis vix præ fletu reſpondentibus, in hoc verſiculo quievit in Domino. Quo ſepulto, credentes omnimodo ſeniores noſtri, quæ de transmigratione prædixerat, ſicut & multa alia, infecta præterire non poſſe, locellum ligneum paraverunt, ut cum prænunciata populi transmigratio proveniſſet, prædictoris imperata complerent.

Caput XLV.

FRiderichus verò beati Severini morte comperta, pauper & impius, barbarâ cupiditate ſemper immanior, veſtes pauperibus deputatas, & alia nonnulla credidit auferenda. Cui ſceleri ſacrilegium copulans, calicem argenteum, cæteraq; altaris miniſteria præcepit auferenda. Quæ cum impoſita eſſent ſacris altaribus, nec auderet directus villicus ad tale facinus ſuas manus extendere, quendam militem Avicianum nomine compulit diripere memorata. Qui quamvis invitus præcepta perficiens, mox tamen inceſſabiliter vexatus omnium membrorum tremore, dæmonio quoque corripitur. Is ergò velociter conſilio meliore correxit errata, ſuſcepto namq; profeſſionis ſanctæ propoſito, in inſulę ſolitudine armis cœleſtibus mancipatus, militiæ commutavit officium. Friderichus autem immemor conteſtationis & præſagii ſancti viri, abraſis omnibus monaſterii rebus, parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre, dimiſit. Sed mox in

eum ultio denunciata pervenit, nam intra mensis spatium à Friderico fratris filio interfectus, prædam pariter amisit & vitam. Quapropter Rex Otachar Rugis intulit bellum, quibus etiam devictis, & Friderico fugato, patre quoque Fava capto, eum ad Italiam cum noxiâ conjuge supra memoratâ, videlicet Gisa transmigravit. Post audiens idem Odachar Fridericum ad propria revertisse, statim fratrem suũ misit cum multis exercitibus Aonulfum, ante quem denuo fugiens Fridericus, ad Theodoricum regem, qui tunc apud Novam civitatem provinciæ Mesiæ morabatur, profectus est, Aonulfus verò præcepto fratris admonitus, universos jussit ad Italiam migrare Romanos. Tunc omnes incolæ tamquam de domo servitutis Ægyptiæ, ita de quotidianâ barbarie frequentissimæ deprædationis educti, sancti Severini oracula cognoverunt. Cujus præcepti non immemor venerabilis noster presbyter Lucillus, dum universi per comitem Pierium compellerentur exire, præmissa cum monachis vesperæ psalmodiâ, sepulturæ locum imperat aperiri. Quo patefacto, tantæ nos svavitatis flagrantia omnes circumstantes accepit, ut præ nimio gaudio atq; admiratione prosterneremur in terram; deinde humaniter æstimantes ossa funeris invenire disjuncta, nam annus sextus depositionis ejus effluxerat, integram corporis compagem reperimus. Quo miraculo, immensas gratias retulimus omnium conditori, quia cadaver sancti, in quo nulla aromata fuerunt condita, cum barbâ pariter & capillis usq; ad illud tempus permansisset illæsum. Linteaminibus igitur immutatis, in loculo multo jam tempore ante præparato funus includitur, carpentum trahentibus equis mox evehitur, cunctis nobiscum provincialibus idem iter agentibus, qui oppidis super ripam Danubii relictis, per diversas Italiæ regiones varias suæ permigrationis sortiti sunt sedes. Sancti itaq; corpusculum ad castellum nomine Montem Feletem multis emensis regionibus apportatum est.

CAPUT XLVI.

PEr idem tempus multi variis occupati languoribus, & nonnulli à spiritibus immundis oppressi, medelam divinæ gratiæ sine ulla mora senserunt. Tunc & mutus quidam ad id castellum suorum miseratione perductus est, qui dum in oratorium, quo sancti viri corpusculum super carrum positum adhuc permanebat, alacer pervenisset, ac sub eo clauso oris sui ostio in cordis cubiculo supplicaret, illico lingua ejus in oratione resoluta laudem dixit Altissimo. Cumq; reversus ad hospitium, quo suscipi consveverat, interrogatus fuisset ex more, nutu signoq; pulsatus, & orasse se, & laudẽ Deo obtulisse clarâ voce respondit. Quo loquente pavefacti, qui eum noverant, ad oratorium cum clamore

curren-

currentes, ſancto Lucillo presbytero, ſimulq; nobis, qui cum illo eramus, ignorantibus quid evenerat, indicarunt. Tunc omnes exultantes in gaudio, divinę clementię gratiarũ retulimus actiones.

Caput XLVII.

IGitur illuſtris fœmina Barbaria beatum Severinum, quem fama vel litteris cum ſuo quondam jugali optimè noverat, religioſa devotione venerata eſt. Quæ cum poſt obitum ejus audiens corpuſculum ſancti in Italiam multo labore perductum, & uſq; ad illud tempus terræ nullatenus commendatum, venerabilem presbyterum noſtrum Martianum, ſed & cunctam congregationem litteris frequentibus invitavit. Tunc ſancti Gelaſii ſedis Romanæ Pontificis auctoritate, & Neapolitano populo exequiis reverendis occurrente, in caſtello Locullano per manus ſancti Victoris Epiſcopi, mauſoleo, quod prædicta fœmina condidit, ex parte collocatum eſt. Qua celebritate multi languoribus diverſis afflicti, quos recenſere longum eſt, receperunt protinus ſanitatem. Inter quos quædam venerabilis ancilla Dei Proceſſa nomine, civis Neapolitana, cum graviſſimum ægritudinis pateretur incommodum, ſancti funeris provocata virtutibus, in itinere properanter occurrit, ingreſſa ſub vehiculum, quo corpus venerabile portabatur, ſtatim caruit omnium languore membrorum. Tunc & Laodicius quidam cæcus, inopinato pſallentis populi clamore percullus, ſollicitè ſuos, quid eſſet, interrogat, reſpondentibus, quod cujusdam ſancti Severini corpus tranſiret, compunctus ad feneſtram domus, in qua manebat, ſe duci rogat, de qua poterat à ſanis eminus multitudo pſallentium atq; vehiculum ſancti corporis contemplari. Cumq; feneſtræ enixius incumberet atq; oraret, protinus proſpicit ſigillatim demonſtrans omnes notos atq; vicinos. Quo facto, cuncti, qui audierant, gratias Deo lacrymantibus gaudiis retulerunt. Marinus quoq; primicerius ſanctæ eccleſiæ Neapolitanæ cum ſanitatem poſt immaniſſimum capitis dolorem recipere non poſſet, caput vehiculo credens appoſuit, & mox à dolore liberum ſublevavit, memorq; illius beneficii, ſemper in die depoſitionis ejus occurrens, devotum ſacrificium Deo cum gratiarum actione reddebat. Verum multis plura ſcientibus, ſufficiant iſta de innumeris, quæ in ingreſſu ejus geſta ſunt, beneficiorum virtutumq; retuliſſe miracula. Monaſterium igitur eodem loco conſtructum ad memoriam beati viri hactenus perſeverat, cujus meritis multi obſeſſi à dæmonibus curati ſunt, & diverſis obſtricti languoribus receperunt ac recipiunt operante Dei gratia ſanitatem: Cui eſt honor & gloria per infinita ſæcula ſæculorum, Amen.

SCHOLIA IN VITAM S. SEVERINI, ab Eugippio ſcriptam.

AD PRÆFATIONEM.

X inſcriptione pàret, hanc Paſchaſii diaconi eſſe, cui Eugippius Severini vitâ commentarii, ſive, ut ipſe loquitur, commemoratorii vice transmiſerat, rogans pro illorum temporum modeſtiâ, ut diligenter politam, & copioſè ornatam, in litteras referre vellet : at eam Paſchaſius provinciam deprecatus, cauſſam addidit, quia tu hæc, quæ me narrando poſcebas, elocutus es ſimplicius, explicaſti facilius, nihil adjiciendum labori veſtro ſtudio noſtro credidimus. *Deceptus ergò Vigul. Hund, qui in metrop. Salisburgenſi prodiderit, Paſchaſium diaconum ſcripſiſſe Severini vitam, ad petitionem Eugippii.*

AD PRIMUM CAPUT.

Attila Rex Hunnorum defunctus eſt) *Anno Chriſti 454. aut ſi forte uno altero ve prius, neq; enim auctoribus admodum convenit.*

Inter filios ejus de obtinendo regno magna ſunt exorta certamina) *Hæc fuſius apud Jornandem de rebus Geticis*, Ut ſolent animi juvenum ambitu potentiæ concitari, inter ſucceſſores Attilæ de regno orta contentio eſt, & dum inconſultè imperare cupiunt cuncti, omnes ſimul imperium perdidêre. Sic frequenter regna gravat plus copia quam inopia ſucceſſorum. *Filiorum autem Attilæ ex innumeris uxoribus, ut hic ait*, per licentiam libidinis pæne populus fuit. *Maximus natu Ellac nomine.*

De partibus orientis) *Oriens poſtremis rei Romanæ temporibus triplici fere ſignificatione acceptus, ſive pro omni eo terrarum ſpatio, quod ad Conſtantinopolitanum, hoc eſt, orientis imperium pertinebat ſive pro parte illius imperii, quæ ſub proprio Præfecto Prætorio quinq; diœceſes complectebatur, ſive etiam deniq; pro unâ iſtarum quinq; diœceſium, cui quindecim provinciæ inerant, puta Palæſtina, Phœnice Syria & reliqua in Notitiâ enumeratæ, ex qua hæc diviſio petita eſt. Iſto loco ſi primam, eamq; maximè univerſalem orientis interpretationem accipimus, minime errabimus.*

In vicinis ripenſis & Pannoniorum partibus) *Liquet legendum* in vicinis Norici ripenſis, *uti habet Lazius Comment. Reip. Rom. lib. 12. ſect. 6. cap. 8. ubi plura Eugippii verba refert, atq; ea vocula tutò interſeri poterat, niſi nobis in præfatione legem præſcripſiſſemus . in hominum locorumq; nominibus nihil mutare. Noricum autem ripenſe eſt, quidquid ab Oeno, Rætiarum & Vindeliciæ termino ad Pannones uſque in Danubii ripà jacet.*

Aſturis) *Surius legit Caſturis: ego noſtram lectionem præfero, quoniam in Notitiâ ſub Duce Pannoniæ primæ & Norici ripenſis Auſturis invenio , ubi Ortelius in theſ. Aſturis agnoſcit. Aventinus Annal. 2. Aſturum in confinio Norici ripenſis & Pannoniæ oppidum tunc periiſſe ſcripſit. Cuſpinianus in Auſtriæ deſcript. vitâ S Colomanni, Aſturum nunc Stokerau eſſe. Lazius Caſtuns hic. paulò pòſt Caſturis legit, & primo quidem loco Caſtuns corruptè pro Auguſtis, ſecundo Caſturis pro caſtris ſcriptum opinatur, ut ſcilicet Caſtra Auguſta aut Auguſtana ſignificentur: Sed hæc audax, & infelici nimium conatu huc detorta conjectura.*

Commagenis) *Rectius alii Comagenis, puta caſtris. Horum meminere Notitia & Antoninus. Multa de iis Lazius, hodie Holenburg vocari ad ripam Danubii octavo aut nono ſupra Viennam milliario, & ad Friſingenſis Epiſcopi ditionem pertinere. Cuſpiniano Kaumberg videbatur, quod Lazius minus probat.*

Hoc

Hoc barbarorum intrinsecus consilentium, qui cum Romanis fœdera inierant, custodia servabatur arctissima) *Quam misera & deplorata illis temporibus harum provinciarum fuerit conditio, ex isto uno fœdere satis superq; colligi poterat, nisi reliqua omnis historia in id argumentum conspiraret. Romanos verò accipio tum præsidiarios milites, tum provinciales etiam omnes.*

AD CAPUT III.

Civitatem nomine Favianis) *Surio, & Lazio Comment. lib. 12 sect. 3. c. 7. Item sæpe libris rer. Viennens. Fabianis, quam ego differentiam tanti non æstimem, notum quippe B & V. vicissim commutari. Cuspinianus Flavabis Gothico vocabulo dictam scripsit, persuasus opinor à codice parum emendato. In confesso, quod pluribus ostendit Lazius, Fabianis, truncatis extremis utrimq; syllabis, & A in E. mutatâ, Wien vulgo esse, Vindobona aliâs; Castra Fabiana dicta à cohorte fortassis Fabiâ aut Fabianâ, quam stativa ibi habuisse antiqua inscriptio indicio, castrorum inde nomine obsolescente. quod assolebat, Fabiana, aut Fabianorum verius, solùm mansit. Quæ de reliquis clarissimæ urbis nominibus Lazius disputat, scholiorum brevitas non capit. Istud capit, ut admoneam, hunc capite de Vindobonâ egregiè dormitasse, cum retulit Severinum à Gelasio Pontif. & Justiniano Imp. in Noricum & Pannoniam ad Feletheum Herulorum Regem missum, quod nec verum est, nec per temporum rationem esse potuit.*

De partibus Retiarum) *Rhetiarum Sur. lapides antiqui Ratiam habent; quæ posterioribus temporibus, ut ex Notitiâ est intelligere, in primam & secundam secta, plurium numero appellari cæpit.*

Eni fluminis) *Melius Oeni, quidam Æni, Oenus Ratos à Noricis distinguit, & ad Batava miscetur Danubio, ad cujus ripam Fabiana, id est, Vienna.*

AD CAPUT IV.

Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est) *Aventinus Mamertinum & Pierium Vindeliciæ & Norici præsides fuisse scripsit. De Pierio post videbimus. In Mamertino hunc Eugippii locum sequutus, malè prorsus interpretatus est: liquet ex Notitiâ, quod ex rerum ipsa conditione intelligi poterat, multos fuisse per provinciarum præsidia Tribunos, uti Præfectos quoque. at Præsidem unum tantum. Lazius Mamertinum primum Viennæ Episcopum hinc eruit, suffragatorem nactus. ut ait, librum Chronicum bene veterem; cujus ego auctoritati eo minus debeo accedere, quod profectò Eugippius, si nostrum codicem sequimur, Mamertinum Episcopum ordinatum universè dixerit, de Fabianis nihil addiderit. Sin Surianum inspicimus, hunc in modum conceptum,* Mamertinum tribunum percunctatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, *appareat illam de Episcopo narrationem ex glossemate irrepsisse, quod credibile natum occasione Mamerti, Viennæ in Gallia Episcopi, qui hoc ævo sanctitate celebris, illis maximè supplicationibus innotuit, quæ ante diem Ascensioni Christi sacrum celebrari consuevere. Meminere ejus Gregor. Turon. hist. Franc. lib. 2. c. 34. Ado Vien. in Chron. an 396. & 452. Sidonius in epistolis aliquoties, præter etiam alios multos.*

Dicuntia) *Sur. Taguntia. Vestigent regionis periti, cuinam ad secundum à Vienna milliarium fluvio alterutrum ex his nominibus conveniat.*

Ad vineas) *Lazius comment. lib. 12. sect. 6. c. 9. prodit, rudera cellæ S. Severini ad Vineas. superesse in pago Siferingâ, magno milliario à Vienna dissito, sub jugo Cetii vitifero. Villam Severini Cuspinianus appellat, pulchram, populosam, vineis & hortis excultam, quam ipsemet possidebat, veneratione memoriæ S. Severini ad eam emendam impulsus.*

Monasterium haud procul à civitate) *Lazius ait, haud procul à cella cœnobii rudera conspici. Sæpe verò posthac istius monasterii mentio, interdum nudè Monasterium, nonnunquam Monasterium Favianis appellatur, cap. 22.* antiquum & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis.

Purgum oppidum) *Burgum Cuspinianus. Burckensdorf interpretatur, & Flaccitheum Rugorum regem ibi habitasse asserit, credo iis adductus, quæ initio proximi capitis narrantur. At ea Burgi contigisse qui constat? Et contigerint Burgi, non consequitur Flaccitheum ibi habitasse, siquidem ad Severinum advenisse dicitur. Minimè verò omnium regia civitati conveniunt,*

quæ Eugippius, verba subdit, Burgum sæpius secedebat, ut hominum declinatâ frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret.

AD CAPUT V.

Rugorum) *Sur. Rugiorum; quæ præferenda scriptio, cum Tacitus libro de morib. German. Rugios ad Oceanum habeat. Inde illi profecti (quamquam non omnes, mansere enim reliquiæ in semen) prope Danubium consedere, Paulus Diacon. lib. 1. de gestis Langobard. cap. 19.* (Feletheus *Rugorum Rex Flaccitei filius*) illis diebus ulteriorem Danubii ripam incolebat, quam à Norici finibus idem Danubius separat. *Aliquot interjectis versibus, eum tractum appellat* Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur. *Jornandes, describens provincias, à populis Attilæ parentibus post ejus obitum variè discerptas & occupatas*, Rugi verò aliæq; nationes nonnullæ Biozimetas, Scandiopolim, ut incolerent, petivere. *Quæ verborum monstra quid sibi velint, ego non capio: Neq; quorundam interpretatio, Biozimetas Europææ Scythiæ populos Scandiopolim habitare, videtur exsculpi posse, ut exsculpatur, vix intelligo quid id ad Rugios.*

Flacciteus) *Sur. Flacitheus, infra cap. 8. Flaciteus, cap. 42. Flaccitheus; sed nimia forsan nostra diligentia, minutas hasce differentias in barbaris nominibus annotare.*

Gothos ex inferiore Pannoniâ) *Sur. Gotthos, quod non probo. Jornandes auctor, Gothos post Attilæ mortem Romanis volentibus in Pannoniâ consedisse, sub tribus Regibus fratribus*, nam Walemir inter Scarniungam & Aquâ nigram fluvios, Theodemir juxta lacum Pelsodis, Widemir inter utrosq; manebat.

AD CAPUT VII.

Odavachar) *Cap. 32. Odobagar, c. 45. Otachar, Jornandi Odovacer, Surio Odoacer, quam usu dudum receptam orthographiam, quicquid de etymo sit, sequendam existimamus. Odoacer porro Anno Christi 476. Italiæ Rex appellatus.*

AD CAPUT VIII.

Felecteus quoq; Rex qui & Fava, memorati filius Flacitei) *Sur. Felethe-um, uti quoq; Eugippius infra cap. 31. Paulus Diac. c. 19. Feletheum & Fethiam, Cassiodorus in consulibus Febanum, Aventinus Filitheum, Faviam & Favianum appellat.*

AD CAPUT IX.

In nundinis quæreret barbarorum) *Nundinæ non ex consuetudine latini sermonis, sed pro vico hic pagano accipiendæ, quod scilicet Germanis* Marct *appellentur tum nundinæ, tum vici ejusmodi, Emporium Græcorum.*

AD CAPUT X.

Hystri) *Surius rectè Istri.*

Scamaros) *Sur. hoc nomen omisit, quod nec gentis alicujus, sed latrocinii, etsi vim & originem non invenio. Est in Longobard. legib. tit. 1. de publicis criminibus paragr. 5.* Si quis Scaram (*ubi quidam codices Scamaram*) intra provinciam celaverit, aut annonam dederit, animæ suæ incurrat periculum. *Germanis* Schar *turba est.*

AD CAPUT XI.

Nullum castellum barbarorum vitaret incursus) *Sensus apertus, nullum ex his castellis à barbarorum incursionibus fuisse eximium. At Sur.* barbarorum intraret incursus, *quod planè rejicerem, nisi didicissem ex primo cap. eo tunc has cisdanubianas provincias miseriarum recidisse, ut interdum finitimos etiam barbaros intra munitiones recipere coacta, quorum præsidio nihilo tutius agerent, quam ovium greges lupis in caulas admissis. Et ne quis hac nimium miretur, an non idem exemplum publicè provinciarum fuit, in quas Imperatores Gentes & Gentiles hoc est barbaros tutelæ nomine admisere, at illi captata occasione veteres inde dominos exegere.*

Cucullis) *Sur. Cocullis, Lazius Catullis; quæ mihi lectio vix est, ut probari possit, ineptis præsertim conjecturis firmata: nam qui sit credibile, castra Catulina à Valerio Catulino dicta, quem in has oras unquam venisse nemo serio affirmare queat! Spartianus in Juliano, cum à Senatu successorem Severo in Illy-*

Illyricum destinatum quidem ait, sed frustra, quod Severus jam antea captis armis descivisset. Est tamen mirum, quantopere nonnullos quantumvis absurda hujus generis fabula delectent. Lazius hodie Tulnam esse arbitratus.

Marciani post presbyteri nostri) *Hinc Lazius ausus asserere, Marcianum ex monacho cœnobii S. Severini Fabianensium Episcopum, proximè post Mamertinum constitutum, quod profectò Eugippius non scripsit.*

AD CAPUT XIII.

Oppidum, quod Juba appellatur) *Lazius legit unâ syllabâ auctius Juvavo, & Juvaviam interpretatur, at id mihi suspectum, Eugippium enim ab initio cap. 11. ad finem usque cap. 14. res in Norico ripensi gestas scribere existimo, quo Juvavia non pertinet: deinde si narratio cap. 24. Juvaviam spectat, nam Lazio, Aventino & multis aliis videtur, nec ego præfractè negare ausim, clarum opinor Jubam hic aliam esse, Eugippius quippe iis ibi verbis utitur, quæ urbi, de quâ jam antea sermo fuerit, non satis apte conveniant. Risi Lazium, qui in montium anfractu positam collegerit, ex iis, quæ de lapidibus eliciendo igni collisis narrantur. Ego, an extet, quæq; ea sit, amplius quærendum censeo.*

AD CAPUT XIV.

Opus sacrale) *Agnosce vulgare* fronen/ *ad verbum opus sacrale* Fron-Arbeit/ *glossa spec. Saxon. lib. 1. artic. 53.* Fronbote: heist der Frone aus zweyerley Ursachen. Zum ersten: Daß er zu seinem Amt schweren muß. Zum andern/ daß er GOttes Rächer ist. *Sacrum ergò* Fron *est.*

AD CAPUT XV.

Quintanis) *Anton. Quintianis, Notitia Præfectum alæ 1. Flaviæ Ratorum ibi collocat. Küntzen Aventino & Lazio, quibus hactenus accedo: At quod cum isti, tum Panvinius, Coloniam Augustam Quinctanorum id loci somniant, nihil planè est, quo nobis persuadeant; habeat vetus lapis & Nervæ nummus hoc nomen, docendum erat, id ad Quintana ista castra pertinere, nam de cætero Quintana, Quintiana, Quintianum in Italia etiam fuere, & plura ejusmodi alibi vel fuere, vel certè esse potuere.*

Secundarum municipium Retiarum) *Non necesse municipiorum conditiones ex antiquitate repetere, cum proprius usus hujus vocabuli dudum ante istud scriptum exoluerit: Municipia postea dicta urbes, quarum exiguitas urbis aut civitatis nomen vix sustineret. Secunda Ratia (Vindelicia olim) à lacu Brigantino ad Oenum pertingebat. nec ea appellatio, ut antiquissima sit, Hadriano videtur anterior. Scio alios Ratiam secundam, sive, quod idem fere est, Vindeliciam, Lyco & Oeno definire, quorum sententiam etsi inprimis gravi auctore Ptolemæo nixam, nos nunquam probare potuimus, sed caussas in hac scriptionis brevitate exequi longum. Ea ex Velseri rerum Augustanarum Vind libro 1. petenda.*

Fluvius Quintana nomine) *Placet Surii Quintanica, nomen enim à Quintanis derivatum.*

AD CAPUT XVI.

Castelli) *Cogitent, quorum inter est, an hac loquutio Coloniæ conveniat.*

Castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvinus nomine) *Lazio Silvinus, Sylvinus & Sylvius, variè enim variis locis scribit. Magnam autem rerum ecclesiasticarum imperitiam ostendit, cum Sylvinum Episcopum nominat, qui castelli presbyter, & à Severino quidem consecratum ait, cum Severinus, uti in præfatione docuimus, Episcopus ipse nunquam fuerit. Minimè omnium ferendum, quod decipiendis lectoribus maxime valet, hæc tamquam ex Eugippio hausta, proferri. Aventinus addit, templum id loci extare, ubi Sylvinus humatus colatur.*

AD CAPUT XVII.

Oppida vel castella) *Observa Eugippium oppida & castella distinguere, nec temerè per totam historiam confusa reperies, quod vellem Lazius & alii quidam animadvertissent.*

Norici) *Cum ripensis adjectio abest, fere mediterraneũ Eugippio significat. Noricũ universum circumscribitur à Ptolemæo occasum versus Oeno, septentrionem Danubio fluviis, ortum Cetio meridiem Carvancas montibus provinciis vero, ad occasum Ratiâ, Germaniâ magnâ ad septentrionem, ad orientem & meri-*

Chunimundus) *Hunimundus Jornandi, Svevorum Rex, qui à Theodemiro Gotho, quem lacessierat, victus & captus, pro filio adoptatus est, neque ea tamen facilitate flexus, cum Scyris deinde, Alarico itidem Svevorum Rege, & pluribus praterea adversus Gothos conspiravit.*

Presbyterum quoq; illum, &c.) *Hunc Aventinus cur Pontificem appellet, caussam non habet, Eugippius de eo paullò etiam ante loquutus dixit, quidam presbyter, quo verbo in Episcopo usus non fuisset.*

AD CAPUT XXIV.

Oppidi quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum) *Pro Jopia Juvaviam legunt (ea nunc nomine mutato Salisburgum est) Lazius & Aventinus, quos sequuti Münsterus, Hund. in metrop. & alii quidam: Ego ad horum omnium auctoritatem hareo; sed si tantilla Salisburgensis ecclesia accedit auctoritas, si hac nimirum Maximum, qui post deinde sequitur, & reliquam narrationem ad se trahit, quod innuit opinor Aventinus, cum Maximum & symmystas in ade inibi olim D. Amandi, jam D. Margarita, humatos haberi scribit, verbum non addo.*

Moderatum nomine cantorem) *Psaltes Batavensis Aventino mihi non constat Batavensem fuisse, quamvis eum Severinus ad oppidum LXX. amplius pass. m. à Batavis disparatum miserit. Quod verò Lazius Comment lib. 12. sect. 6. c. 9. Juvaviam agnoscit, qua hic nobis Jopia, eodem lib. sect. 7. c. 3. Vilobiam legit, & Ovilabis interpretatur, ac Moderatum ibi Episcopum à Severino constitutum ausus afferere, uno uti videtur Eugippii verbulo,* destinavit, *inductus: quid tandem est, si hoc non est, suo otio, aliorum abuti patientia, neque mentem neq; frontem scribendis libris afferre?*

Sanctum quoq; Maximum spiritualis vitæ presbyterum) *Juvaviensem hinc Episcopum aut Archiepiscopum Aventinus & I[illegible]us nunquam eruent, etsi uterq; Eugippium sententia auctorem laudat.*

Heruli insperatè protinus irruentes) *Lazi[illegible] [illegible]anc irruptionem Alemannis tribuit Gibolpho duce, levissimam suspicionem sequutus, quod cap. 19. Gibuldi facta mentio; Aventinus, Gothis, Herulis, Turogis, Alemannis, Nariscis, & aliis Germanorum nationibus Vidomaro duce, nescio qua conjectura usus, nos Eugippii Herulis (quos Germanos fuisse nemo tamen ambigat) contenti simus, & minimũ in isto genere audere, pulcherrimum existimemus. Meminit Paulus Diac. lib. 1. c. 20. edit Aug. Rudolfi Herulorum Regis, qui his temporibus si rectè conjicio, paullò inferior, tametsi aqualem quoque credere nihil fortasse impedit. Heruliam, sic appellat, Rugiis & Longobardis propinquam fuisse idem ostendit Diaconus, atq; istud illis demum tribuit elogium:* Erant siquidem tunc Heruli bellorum usibus exercitati, multorumque jam strage notissimi. Qui **, sive ut illatum ab hoste vulnus contemnerent, nudi pugnabant, operientes solummodo corporis verecunda. *Odoacer Rugius Herulos inter auxilia habuit, ut est apud Jornandem.*

Presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt) *Aventinus,* Maximum in crucem agunt, amplius quinquaginta quinque cum ipso symmystas contrucidant, è rupiumque cavernis, quò fugerant, sicut adhuc monstratur, præcipites agunt. *Hac cum ex Eugippio hausta non sint, fide ecclesia Salisburgensis prodita existimo.*

AD CAPUT XXV.

Maximinus) *Hic cap. 29. Maximus. Quod supra diximus, Paulinum Episcopum fuisse, non Reginoburgi, sed alicujus in Norico mediterraneo civitatis, collatione etiam hujus capitis, & capitis infra 29. sciri potest, hoc enim Paulinus Maximini Episcopus dicitur, at Maximinum in mediterraneo Norico vixisse, inter ipsas quidem alpes, quisquis lecto cap. 29. dubitat, oculos & animum parum intenderit necesse est.*

Alamannorum) *Aliâ manu suprascriptum erat,* Swaba, *& sanè Alemanni Svevorum pars.*

AD CAPUT XXVII.

Eodem tempore mansores, &c.) *Hac Aventinus contigisse prodit ante illa, qua cap. 22. narrantur, & aliâs etiam Eugippii ordinem invertit, credo quod Eugippium, qui vitam scriberet, temporum ordinem servare nihil necesse habuisse, sibi pro captu & libitu omnem historiam demutare atque rete-*

xere

xere licere putaret. Verum id sine gravi caussâ ne conandum quidem, cap. 22. Batava à Chunimundo capta & direpta narrantur, non excisa, neque barbarorum præsidio firmata, quos prædâ onustos, urbe relictâ abiisse credibile est, eam à provincialibus dein receptam ex hoc cap apparet, & cum prior calamitas ab Alemannis, ista posterior à Thuringis aut si forte Turcilingis, illata fuerit, urbem his captam quomodo potest ambigi?

Thuringis) *Ii longè hinc dissiti, malim Turcilingis, quos Jornandes & Paulus una cum Rugiis, Herulis & Scyris Odoacri paruisse narrant, in proximis itaq; Germaniæ trans Danubium oris coluisse videntur, quamquam novi Rhenanum & plerosq; alios Thuringos & Turcilingos pro uno eodem populo accipere. Mirari autem soleo Bojorum nomen, inter tam diversas gentes, quæ Noricum & Rætias provincias tunc infestas habuere, non commemorari. Nam quod Aventinus principio 3. Annal. asserit, Suevos & Bojos communi vocabulo Alamannos vocatos, vereor paucos probare posse.*

AD CAPUT XXIX.

Maximus Noricensis) *Is, qui cap. supra 25. Maximinus.*

AD CAPUT XXX.

Ad sanctum Constantium ejusdem loci pontificem) *Aventinus Archiepiscopum appellat. Ex isto loco, & cap. 21. item 25. atq; 41. discant Lazius & reliqui, Eugippium Episcopos à presbyteris rectè scivisse distinguere.*

Hostes &c.) *Ista paullò aliter Aventinus, qui hostes Alemannos, Suevos, Nariscos, Turogos fuisse, unde rescire potuit?*

AD CAPUT XXXI.

Feletheus Rugorum Rex) *Flaccitei filius. Vide supra cap. 8.*

In oppidis sibi tributariis atque vicinis, ex quibus unum acceperat Favianis) *In oppidis provinciæ Norici & Pannoniæ, Danubio proximus, quæ transdanubianis barbaris tributa coacta pensitare. Est verò paullò obscurius id, quod sequitur:* Ex quibus unum acceperat Favianis, *& quod cap. postmodum 42 narratur, Favianis oppidum Friderico fratri à Rege Feletheo esse concessum; nam Lazii sententia, Rugios Favianis regiam constitutam habuisse, non placet, cum Eugippius Rugios etiam tunc trans Danubium habitasse ostendat, & infra cap. 45 significet Fridericum despoliato monasterio S Severini, quod Favianis proximum, prædam trans Danubium avexisse Lucem ergò huic rei ex ipsius Eugippii capite primo, & ex scholio nostro capitis undecimi fænerer, atq; existimem, Feletheum icto cum Romanis fœdere, præfecturam tuendi ejus oppidi, pacto stipendio recepisse, quam in fratrem postea transtulerit, siquidem amico illum in Romanos animo fuisse, ad speciem saltem, totum hoc caput comprobat.*

Thuringorum) *Forte hic quoq; melius legas Turcilingorum.*

Asserens universos in Romani soli provincias &c.) *At jam tum in Romanâ provinciâ agebant: Certè nomine tenus, re in mediâ barbariâ, barbarorum quippe inimicorum perpetuis populationibus expositi, amicorum nihilo minus perfidiam vereri cogebantur.*

AD CAPUT XXXII.

Odobagar inquit interim &c.) *Surius,* Odoacer integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integrum regnum ejus significans. *Hæc commodam explicationem habent, Odoacer anno 476. Italiam ingressus, eam ad annum usq; 489. solus tenuit, exin, etsi ad annum 493. superfuerit, Theoderici tamen armis regnum divexatum & quodammodo conscissum est. Nostra lectio manifestò corrupta, quam repræsentavimus, quod in eâ videbamur agnoscere vestigia tum ejus prædictionis, quam Surius commemorat, tum alterius præterea de regni omninò fine, quæ tamen, si qua fuit, librarii vitio nunc in litura est, sic enim propemodum legendum conjiciebamus,* integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integer regnabit, finem verò regni ejus significans.

- - - - - - - - - - - - - - - - - & his dictis &c.

AD CAPUT XXXIV.

Telo) *Sur. Thegio.*

AD

AD CAPUT XXXV.

Bonosus) *Sur. Bonos.*

AD CAPUT XXXVI.

Boitro) *Sur. Barotro. Vide, quæ diximus ad cap. 22.*

AD CAPUT XL.

Ut ita cum sibi subjectis ageret) *Meminit hujus orationis à Severino ad Feletheum Regem & uxorem Gisam habitæ Paulus Diac. lib. 1. c. 19.*

AD CAPUT XLI.

Abbatis sui sancti Valentini, Rætiarum quondam Episcopi) *Sur. Rhetiarum; quam lectionem antiqui lapides præferant, cap. 3. ostendimus. Ratiarum Episcopus appellatur hic, qui certa in Ratiis sedis Episcopus, uti ab Adone Vien. in Chron. Donatus Epiri Episcopus, qui Sozomeno & Martyrologiis Evoreæ Epiri Episcopus, à Hieronymo in Chron. Paulinus & Rhodanius Galliarum Episcopi, Gregorius Hispaniarum Episcopus, atq; eodem modo ab aliis alii aliàs. Valentinum autem ex Abbate Episcopum lectum videmus, & Episcopum quidem, quod liquet ex antiqua historia, quam Surius in 4. tom. retulit, Batavensem, ut mirari subeat quid illo catalogo adhuc usq; exulet Batavis pulsus, in Alpibus postea vixit, ibiq; mortuus, in castro Magiensi (Aventin' Majis habet) sepultus, inde Tassilone Duce ad Batava translatus est. VII. Id. Januarii obiisse ex isto capite clarum, Molanus ejus meminit in additionibus ad Usuardi martyrol. cum hac die, tum iterum IV. K. Novembr. Auctor vitæ apud Sur. Prid. Non. Aug. Credibile posteriores translationes respexisse, hu enim est translatus. Quod in Surio Batava Norico tribuuntur, ad illam rationem pertinet, quam cap. 17. explicavimus.*

AD CAPUT XLII.

Unum acciperet Favianis) *Ad cap. 31. nostram de his verbis sententiam explicavimus, quæ si cui minus placet, eum sanè sensum sequatur licet, quem prima frons ostendit.*

AD CAPUT XLV.

Friderichus) *Sur. Fridericus.*

Avicianum) *Sur. Anicianum.*

Parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre) *Observavimus cap. 31. hinc videri Friderici sedem ultra Danubium fuisse, cum Faviana citra sint.*

A Fridericho fratris filio) *Regium Rugiorum stemma, quæ ex Eugippio sciri potest, sic habuit, mirè autem ab Irenico lib. 3. c. 14 inversum & confusum est.*

Flacciteus Rex = ...

Feleteus, qui & Fava, sive Febanus, Rex, ab Odoacre captus. =	*Gisa uxor, ab Odoacre capta.*	*Fridericus, occisus à Friderico fratris filio.*

Fridericus, patre captivo in Italiam abducto, ad Theodericum Gothum fugit.

Rex Otachar Rugis intulit bellum &c) *Anno Christi 487. Boetio Consule, Cassiodorus,* Hoc Cos. Odoacer Febano Rege Rugorum victo captoq; potitus est. *Vetustus Chronographus, à Cuspiniano primum repertus,* Boetio unico consule, pugna facta est inter Odoacrem regem, & Febanum Regem Rugorum; & vicit Odoacer, & adduxit captivum Febanum regem, sub XVII. Cal. Decembris. *Paulus Diac. lib. 1. c. 19.* Adunatis igitur Odoacar gentibus, quæ ejus ditioni parebant, id est, Turcilingis (*Basil. editio habet Turgilingis seu Turingis*) & Herulis, Rugorumq; partem, quos jam dudum possidebat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnavitq; cum Rugis, ultimaq; eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regem extinxit (*cæteri captum dicunt*) vastataq; omni provinciâ, Italiam repetens, copiosam secum captivorum multitudinem abduxit. *Aimonius, si tamen Aimonius est, mihi enim ex multis pannis cento consutus videtur, hanc victoriam Odoacri ante captam Italiam perperam ascribit, & ea, quæ Eugippius cap. 7. narravit, huc transfert, cap. 9. lib. 1. de gestis Franc.* His quoq; diebus Odoacer, qui Herulis aliisq; nationi-

nationibus, qui Danubii ripas incolunt, imperitabat, victoria elatus, quam Feletheo Rugorum rege bello devicto adeptus erat, Italiam à parte Pannoniorum invadere cogitabat. Cumq; fines Noricorum ingrederetur, colloquium cujusdam servi Dei nomine Severini petiit: qui his in locis monasterium sibi construxerat. A quo petitâ benedictione & impetrata, dum domum egredi vellet, & se ad limen ostii, ne caput offenderet, inclinasset (erat enim statura procerus) hæc ab eodem viro Dei audivit. Vade Odoacer vilibus nunc animantium pellibus vestitus, Italiæ Dominus mox futurus. Qua viri Dei prophetia ille audita, Italiam ingressus non ut debuit, sed ut voluit, cædibus ac rapinis cuncta vastavit. *At Odoacrem & regem & victorem vili scortea vestitum quis credat? Eugippii narratio uti verior, ita etiam est credibilior.*

Post audiens idem Odachar &c.) *Cum Feleteus anno 487. captus fuerit, ea, quæ hic narrantur, non multò post contigisse necesse, contigêre enim procul dubio ante Theodorici in Italiam ingressum, is verò in annum 489. incidit.*

Aonulfum) *Sur. Onulfum, Avent. Anulfum.*

Apud Novam civitatem provinciæ Mesiæ) *Sur.* Nonas civitatem provinciæ Mesiæ. *Notitia Novas & ad Novas in Pannoniâ & Mæsiâ plures habet, hæc illa Mæsia secunda est, quam Marcellinus Comes in Chron. voluit, de Theoderico itidem rege verba faciens,* ad Novensem Mæsiæ civitatem, unde advenerat remeavit, *paullò ante dixerat,* creditam sibi ripensis Daciæ partem, Mæsiæq; inferioris, cum suis satellitibus pro tempore tenuit. *Ubi creditas provincias eodem sensu interpretor, quo traditum oppidum cap. 31.*

Per Comitem Pierium) *Sur. Pigerium. Hunc inter Vindeliciæ & Norici Præsides refert Aventinus, quemadmodum ad cap. 4. monuimus; sed frustra, nisi Noricum & Vindeliciam rectores Comitum nomine tunc habuisse docere poterit, quod non poterit; ejusdem scilicet fidei Pierium Præsidem, & Lucillum aut Lucilium Episcopum affirmare. Cum pleraq; autem Comitum genera fuerint, uti ex Notitiâ & posteriorum Imperatorum legibus pâret, ego hic Comitem aliquem militarem aut militum, quem vocabant, accipio, qualis Bracila Comes ab Odoacre occisus, item Viator & Ovida Comites, qui Nepotem peremere, quorum Marcellinus in Chron. meminit.*

Annus sextus depositionis ejus effluxerat) *Migratio post Feleteum captum, ante motum à Theoderico bellum in annum forte 487. an. 488 incidit Severini mors sexennio anterior, in annum credo 481. aut 482. Aventinus 481. definit, Sigonio lib. 15 de an. 490. quomodo ratio constare possit, non video.*

Castellum nomine Montem Feletem) *Asterisco notavit hoc nomen Surius: Ego nihil expedio, Montefeltre Piceni Umbriæve oppidum nunc quidem est, sono qui huc alludat, at id olim Montem Feretrum aut Feretratum dictum ex Procopio & Luitprando scimus.*

AD CAPUT XLVII.

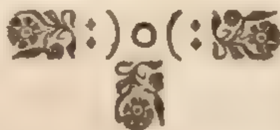
Martianum) *Sur. Marcianum. Quod Lazius Viennensem Episcopum appellat, consueta temeritatis est.*

Sancti Gelasii sedis Romanæ Pontificis auctoritate) *Gelasius Pontificatum an. 492. iniit, cum verò S. Severini corpus minimum quadriennio antea in Italiam venerit, quemadmodum ad 45. cap. diximus, existimare licet ad Montem Feletem interim servatum, sub Gelasio demum in Lucullanum translatum.*

In castello Locullano) *Melius Sur. Lucullano. In præfatione lectorem monuimus, meminisse Lucullani castelli Gregorium Magnum Pontif. Marcellinus scripsit Augustulum illuc in exilium ab Odoacre actum. Qua hodie appellatione utatur, quærendum, mihi verisimile fit, S. Severinum esse nomine à tutelari divo ducto, uti plerumq; contigit, id verò sive castellum sive oppidum, in Campaniâ Picentinorum, proxime Nuceriam, illustri inprimis Severinatum gente nobilitatum est*

Laodicius) *Sur. Laodiceus.*

Marinus quoq; primicerius sanctæ ecclesiæ Neapolitanæ) *Sur. Marianus quoq; primicerius cantorum.*

ELEN-

ELENCHUS CHRONICUS.

Anni Chr.

454. *Attila mortuus est cap. 1.*
Eo tempore S. Severinus in Pannonia & vicinis regionibus versabatur.

476. *Odoacer Italiæ Rex appellatus.*
Is antequam eo proficisceretur, S. Severinum convenit.

481. aut 482. *S. Severinus VI. Id. Jan. in monasterio prope Favianensium muros obiit. cap. 44.*

487. *Odoacer Rugios vicit, Rege Feleteo capto. cap. 45.*

487. aut 488. *Odoacer Aonulfum fratrem adversus Fridericum Feletei Regis F. misit, qui eo non expectato ad Theodericum Gothum in Mæsiam profugit. Aonulfus autem Romanos in provincia agentes abduxit: qua occasione S. Severini etiam corpus eo pervenit. c. 45.*

489. *Ad hunc annum Odoacer regnum in Italia solus tenuit, uti Severinus futurum prædixerat. cap 32.*
Eodem anno Theodericus Gothus Italiam ingressus est.

492. *Gelasius Pontificatum iniit. Cujus auctoritate corpus S. Severini per manus S. Victoris Neapolitani Episcopi, in castello Luculiano, mausoleo, quod Barbaria Illustris fœmina condiderat, collocatum est. cap. 47.*

493. *Odoacer interiit. Theodericus Italiæ Rex dictus est.*

NAR-

NARRATIO
EORUM, QUÆ CONTIGERUNT
APOLLONIO TYRIO.
EX MEMBRANIS VETUSTIS.

EDITORIS CENSURA.

I quis aurum paratus & gemmas ex stercore legere, is demum aptus huic libello continget lector: quem nos, alia occasione excussis armariis bibliothecæ SS. Udalrici & Afræ (celebre hìc Augustæ cœnobium est) forte quadam invenimus, & Apollonii allecti nomine cum avidè cœpissemus evolvere, statim à princicipo apparuit, quod veteri verbo dicunt, Carbones thesaurus erant. Multa in ipsa fabula absurdè excogitata, multa in sermone barbarè posita, quæ tamen quibusdam melioris interdum notæ stellulis distincta, & antiqui moris ritusq; vestigiis nonnullis interspersa: tanti sanè visa, ut, ne interciderent, editionis placuerit consilium.

De auctore vix hoc solum afferimus, græcè scripsisse, nam id multis se aperit indiciis, unò maximè, quod Latinus interpres aliqua prioris sermonis verba retinuit, tribunarium pro veste sordidâ, quæ Græcis τρίβων est, sabanum pro balneari linteo, apodixin pro specimine, aporiatum pro turbato dixit. Græcum exemplar Byzantii adhuc superesse existimo, quæ enim in Constantinopolitanâ bibliothecâ inter Manuelis Eugenici libros memoratur, Historia Apollonii sapientissimi & fortissimi viri, cum figuris, hujus profectò Apollonii credenda est, cujus hìc toties sapientia prædicatur: Sed & in catalogo Cæsareæ Viennensis bibliothecæ, Apollonii de Tyro historiam reperio. Figuris noster quoque codex ornatus erat, omninò Græcissantibus, cæterum oppidò ineptis.

Interpretem Christianum fuisse scias, qui Dei nomine nunquam plurium utatur, & quodam loco Apollonium ab angelo in somnis monitum narret.

SCHOLIA IN VITAM S. SEVERINI, ab Eugippio ſcriptam.

AD PRÆFATIONEM.

X inſcriptione pâret, hanc Paſchaſii diaconi eſſe, cui Eugippius Severini vitā commentarii, ſive, ut ipſe loquitur, commemoratorii vice transmiſerat, rogans pro illorum temporum modeſtiâ, ut diligenter politam, & copiosè ornatam, in litteras referre vellet : at eam Paſchaſius provinciam deprecatus, cauſſam addidit, quia tu hæc, quæ me narrando poſcebas, elocutus es ſimplicius, explicaſti facilius, nihil adjiciendum labori veſtro ſtudio noſtro credidimus. *Deceptus ergò Vigul. Hund, qui in metrop. Salisburgenſi prodiderit, Paſchaſium diaconum ſcripſiſſe Severini vitam, ad petitionem Eugippii.*

AD PRIMUM CAPUT.

Attila Rex Hunnorum defunctus eſt) *Anno Chriſti 454. aut ſi forte uno alterove prius, neq; enim auctoribus admodum convenit.*

Inter filios ejus de obtinendo regno magna ſunt exorta certamina) *Hæc fuſius apud Jornandem de rebus Geticis*, Ut ſolent animi juvenum ambitu potentiæ concitari, inter ſucceſſores Attilæ de regno orta contentio eſt, & dum inconſultè imperare cupiunt cuncti, omnes ſimul imperium perdidêre. Sic frequenter regna gravat plus copia quam inopia ſucceſſorum. *Filiorum autem Attilæ ex innumeris uxoribus, ut hic ait*, per licentiam libidinis pæne populus fuit. *Maximus natu Ellac nomine.*

De partibus orientis) *Oriens poſtremis rei Romanæ temporibus triplici fere ſignificatione acceptus, ſive pro omni eo terrarum ſpatio, quod ad Conſtantinopolitanum, hoc eſt, orientis imperium pertinebat ſive pro parte illius imperii, quæ ſub proprio Præfecto Prætorio quinq; diœceſes complectebatur, ſive etiam deniq; pro unâ iſtarum quinq; diœceſium, cui quindecim provinciæ inerant, puta Palæſtina, Phœnice Syria & reliquæ in Notitiâ enumeratæ, ex qua hæc diviſio petita eſt. Iſto loco ſi primam, eamq; maximè univerſalem orientis interpretationem accipimus, minime errabimus.*

In vicinis ripenſis & Pannoniorum partibus) *Liquet legendum* in vicinis Norici ripenſis, *uti habet Lazius Comment. Reip. Rom. lib. 12. ſect. 6. cap. 8. ubi plura Eugippii verba refert, atq; ea vocula tutò interſeri poterat, niſi nobis in præfatione legem præſcripſiſſemus, in hominum locorumq; nominibus nihil mutare. Noricum autem ripenſe eſt, quidquid ab Oeno, Rætiarum & Vindeliciæ termino ad Pannones uſque in Danubii ripâ jacet.*

Aſturis) *Surius legit Caſturis: ego noſtram lectionem præfero, quoniam in Notitiâ ſub Duce Pannoniæ primæ & Norici ripenſis Auſturis invenio, ubi Ortelius in theſ. Aſturis agnoſcit. Aventinus Annal. 2. Aſturum in confinio Norici ripenſis & Pannoniæ oppidum tunc periiſſe ſcripſit. Cuſpinianus in Auſtriæ deſcript. vitâ S Colomanni, Aſturum nunc Stokerau eſſe. Lazius Caſtuns hic. paulò pòſt Caſturis legit, & primo quidem loco Caſtuns corruptè pro Auguſtis, ſecundo Caſturis pro caſtris ſcriptum opinatur, ut ſcilicet Caſtra Auguſta aut Auguſtana ſignificentur: Sed hæc audax, & infelici nimium conatu huc detorta conjectura.*

Commagenis) *Rectius alii Comagenis, puta caſtris. Horum meminere Notitia & Antoninus. Multa de iis Lazius, hodie Holenburg vocari ad ripam Danubii octavo aut nono ſupra Viennam milliario, & ad Friſingenſis Epiſcopi ditionem pertinere. Cuſpiniano Kaumberg videbatur, quod Lazius minus probat.*

Hoc

Hoc barbarorum intrinsecusconsilentium, qui cum Romanis fœdera inierant, custodia servabatur arctissima) *Quam misera & deplorata illis temporibus harum provinciarum fuerit conditio, ex isto uno fœdere satis superq́ colligi poterat, nisi reliqua omnis historia in id argumentum conspiraret. Romanos verò accipio tum præsidiarios milites, tum provinciales etiam omnes.*

AD CAPUT III.

Civitatem nomine Favianis) *Surio, & Lazio Comment. lib. 12 sect. 3. c. 7. Item sæpe libris rer. Viennens. Fabianis, quam ego differentiam tanti non æstimem, notum quippe B & V. vicissim commutari. Cuspinianus Flavabis Gothico vocabulo dictam scripsit, persuasus opinor à codice parum emendato. In confesso, quod pluribus ostendit Lazius, Fabianis, truncatis extremis utrimq́ syllabis, & A in E. mutatâ, Wien vulgo esse, Vindobonæ aliâs; Castra Fabiana dicta à cohorte fortassis Fabiâ aut Fabianâ, quam stativa ibi habuisse antiqua inscriptio indicio, castrorum inde nomine obsolescente, quod assolebat, Fabiana, aut Fabianorum verius, solùm mansit. Quæ de reliquis clarissimæ urbis nominibus Lazius disputat, scholiorum brevitas non capit. Istud capit, ut admoneam, hunc capite de Vindobonâ egregiè dormitasse, cum retulit Severinum à Gelasio Pontif. & Justiniano Imp. in Noricum & Pannoniam ad Feletheum Herulorum Regem missum, quod nec verum est, nec per temporum rationem esse potuit.*

De partibus Retiarum) *Rhetiarum Sur. lapides antiqui Rætiam habent; quæ posterioribus temporibus, ut ex Notitiâ est intelligere, in primam & secundam secta, plurium numero appellari cœpit.*

Eni fluminis) *Melius Oeni, quidam Æni, Oenus Ratos à Noricis distinguit, & ad Batava miscetur Danubio, ad cujus ripam Fabiana, id est, Vienna.*

AD CAPUT IV.

Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est) *Aventinus Mamertinum & Pierium Vindeliciæ & Norici præsides fuisse scripsit. De Pierio post videbimus. In Mamertino hunc Eugippii locum sequutus, malè prorsus interpretatus est: liquet ex Notitiâ, quod ex rerum ipsa conditione intelligi poterat, multos fuisse per provinciarum præsidia Tribunos, uti Præfectos quoque, at Præsidem unum tantum. Lazius Mamertinum primum Viennæ Episcopum hinc eruit, suffragatorem nactus, ut ait, librum Chronicum bene veterem; cujus ego auctoritati eo minus debeo accedere, quod profectò Eugippius, si nostrum codicem sequimur, Mamertinum Episcopum ordinatum universè dixerit, de Fabianis nihil addiderit. Sin Surianum inspicimus, hunc in modum conceptum,* Mamertinum tribunum percunctatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, *appareat illam de Episcopo narrationem ex glossemate irrepsisse, quod credibile natum occasione Mamerti, Viennæ in Gallia Episcopi, qui hoc ævo sanctitate celebris, illis maximè supplicationibus innotuit, quæ ante diem Ascensioni Christi sacrum celebrari consuevere. Meminere ejus Gregor. Turon. hist. Franc. lib. 2. c. 34. Ado Vien. in Chron. an 396. & 452. Sidonius in epistolis aliquoties, præter etiam alios multos.*

Dicuntia) *Sur. Taguntia. Vestigent regionis periti, cuinam ad secundum à Vienna milliarium fluvio alterutrum ex his nominibus conveniat.*

Ad vineas) *Lazius comment. lib. 12. sect. 6. c. 9. prodit, rudera cellæ S. Severini ad Vineas superesse in pago Siferingâ, magno milliario à Vienna dissito, sub jugo Cetii vitifero. Villam Severini Cuspinianus appellat, pulchram, populosam, vineis & hortis excultam, quam ipsemet possidebat, veneratione memoriæ S. Severini ad eam emendam impulsus.*

Monasterium haud procul à civitate) *Lazius ait, haud procul à cella cœnobii rudera conspici. Sæpe verò posthac istius monasterii mentio, interdum nudè Monasterium, nonnunquam Monasterium Favianis appellatur, cap. 22.* antiquum & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis.

Purgum oppidum) *Burgum Cuspinianus. Burckensdorf interpretatur, & Flaccitheum Rugorum regem ibi habitasse asserit, credo iis adductus, quæ initio proximi capitis narrantur. At ea Burgi contigisse qui constat? Et contigerint Burgi, non consequitur Flaccitheum ibi habitasse, siquidem ad Severinum advenisse dicitur. Minimè verò omnium regiæ civitati conveniunt,*

quæ Eugippius, verba subdit, Burgum sæpius secedebat, ut hominum declinatâ frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret.

AD CAPUT V.

Rugorum) *Sur. Rugiorum; quæ præferenda scriptio, cum Tacitus libro de morib. German. Rugios ad Oceanum habeat. Inde illi profecti (quamquam non omnes, mansere enim reliquiæ in semen) prope Danubium consedere, Paulus Diacon. lib. 1. de gestis Langobard. cap. 19.* (Feletheus *Rugorum Rex Flaccitei filius*) illis diebus ulteriorem Danubii ripam incolebat, quam à Norici finibus idem Danubius separat. *Aliquot interjectis versibus, eum tractum appellat* Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur. *Jornandes, describens provincias, à populis Attilæ parentibus post ejus obitum variè discerptas & occupatas*, Rugi verò aliæq; nationes nonnullæ Biozimetas, Scandiopolim, ut incolerent, petivere. *Quæ verborum monstra quid sibi velint, ego non capio: Neq, quorundam interpretatio, Biozimetas Europææ Scythiæ populos Scandiopolim habitare, videtur exsculpi posse, ut exsculpatur, vix intelligo quid id ad Rugios.*

Flacciteus) *Sur. Flacitheus, infra cap. 8. Flaciteus, cap. 42. Flaccitheus; sed nimia forsan nostra diligentia, minutas hasce differentias in barbaris nominibus annotare.*

Gothos ex inferiore Pannoniâ) *Sur. Gotthos, quod non probo. Jornandes auctor, Gothos post Attilæ mortem Romanis volentibus in Pannoniâ consedisse, sub tribus Regibus fratribus*, nam Walemir inter Scarniungam & Aquâ nigram fluvios, Theodemir juxta lacum Pelsodis, Widemir inter utrosq; manebat.

AD CAPUT VII.

Odavachar) *Cap. 32. Odobagar, c. 45. Otachar, Jornandi Odovacer, Surio Odoacer, quam usu dudum receptam orthographiam, quicquid de etymo sit, sequendam existimamus. Odoacer porro Anno Christi 476. Italiæ Rex appellatus.*

AD CAPUT VIII.

Felectheus quoq; Rex qui & Fava, memorati filius Flacitei) *Sur. Felethеum, uti quoq, Eugippius infra cap. 31. Paulus Diac. c. 19. Felethеum & Fethiam. Cassiodorus in consulibus Febanum, Aventinus Filitheum, Faviam & Favianum appellat.*

AD CAPUT IX.

In nundinis quæreret barbarorum) *Nundinæ non ex consuetudine latini sermonis, sed pro vico hic pagano accipiendæ, quod scilicet Germanis* Marct *appellentur tum nundinæ, tum vici ejusmodi, Emporium Græcorum.*

AD CAPUT X.

Hystri) *Surius rectè Istri.*

Scamaros) *Sur. hoc nomen omisit, quod nec gentis alicujus, sed latrocinii, etsi vim & originem non invenio. Est in Longobard. legib tit. 1. de publicis criminibus paragr. 5.* Si quis Scaram (*ubi quidam codices Scamuram*) intra provinciam celaverit, aut annonam dederit, animæ suæ incurrat periculum. *Germanis* Schar *turba est.*

AD CAPUT XI.

Nullum castellum barbarorum vitaret incursus) *Sensus apertus, nullum ex his castellis à barbarorum incursionibus fuisse eximium. At Sur.* barbarorum intraret incursus, *quod plane rejicerem, nisi didicissem ex primo cap. eo tunc has cisdanubianas provincias miseriarum recidisse, ut interdum finitimos etiam barbaros intra munitiones recipere coacta, quorum præsidio nihilo tutius agerent, quam ovium greges lupis in caulas admissis. Et ne quis hæc nimium miretur, an non idem exemplum publicè provinciarum fuit, in quas Imperatores Gentes & Gentiles hoc est barbaros tutelæ nomine admisere, at illi captata occasione veteres inde dominos exegere.*

Cucullis) *Sur. Cocullis, Lazius Catullis; quæ mihi lectio vix est, ut probari possit, ineptis præsertim conjecturis firmata: nam qui sit credibile, castra Catulina à Valerio Catulino dicta, quem in has oras unquam venisse nemo serio affirmare queat! Spartianus in Juliano, cum à Senatu successorem Severo in Illy-*

Illyricum destinatum quidem ait, sed frustra, quod Severus jam antea captis armis descivisset. Est tamen mirum, quantopere nonnullos quantumvis absurda hujus generis fabula delectent. Lazius hodie Tulnam esse arbitratus.

Marciani post presbyteri nostri) *Hinc Lazius ausus asserere, Marcianum ex monacho cœnobii S. Severini Fabianensium Episcopum, proximè post Mamertinum constitutum, quod profectò Eugippius non scripsit.*

AD CAPUT XIII.

Oppidum, quod Juba appellatur) *Lazius legit unâ syllabâ auctius Juvavo, & Juvaviam interpretatur, at id mihi suspectum, Eugippium enim ab initio cap. 11. ad finem usque cap. 14. res in Norico ripensi gestas scribere existimo, quo Juvavia non pertinet: deinde si narratio cap. 24. Juvaviam spectat, nam Lazio, Aventino & multis aliis videtur, nec ego præfractè negare ausim, clarum opinor Jubam hic aliam esse, Eugippius quippe iis ibi verbis utitur quæ urbi, de quâ jam antea sermo fuerit, non satis apte conveniant. Risi Lazium, qui in montium anfractu positam collegerit, ex iis, quæ de lapidibus eliciendo ignis collisis narrantur. Ego, an extet, quæq; ea sit, amplius quærendum censeo.*

AD CAPUT XIV.

Opus sacrale) *Agnosce vulgare frenen' ad verbum opus sacrale* Fron-Arbeit *glossa spec. Saxon. lib. 1. artic. 53.* Fronbote: heist der Frone aus zweyerley Ursachen. Zum ersten: Daß er zu seinem Amt schweren muß. Zum andern / daß er GOttes Rächer ist. *Sacrum ergò* Fron *est.*

AD CAPUT XV.

Quintanis) *Anton. Quintianis, Notitia Præfectum alæ 1. Flaviæ Ratorum ibi collocat. Küntzen Aventino & Lazio, quibus hactenus accedo: At quod cum isti, tum Panvinius, Coloniam Augustam Quinctanorum id loci somniant, nihil planè est, quo nobis persuadeant; habeat vetus lapis & Nervæ nummus hoc nomen, docendum erat, id ad Quintana ista castra pertinere, nam de cætero Quintana, Quintiana, Quintianum in Italia etiam fuere, & plura ejusmodi alibi vel fuere, vel certè esse potuere.*

Secundarum municipium Retiarum) *Non necesse municipiorum conditiones ex antiquitate repetere, cum proprius usus hujus vocabuli dudum ante istud scriptum exoluerit: Municipia postea dicta urbes, quarum exiguitas urbis aut civitatis nomen vix sustineret. Secunda Ratia (Vindelicia olim) à lacu Brigantino ad Oenum pertingebat, nec ea appellatio, ut antiquissima sit, Hadriano videtur anterior. Scio alios Ratiam secundam, sive, quod idem fere est, Vindeliciam, Lyco & Oeno definire, quorum sententiam etsi inprimis gravi auctore Ptolemæo nixam, nos nunquam probare potuimus, sed caussas in hac scriptionis brevitate exequi longum. Ea ex Velseri rerum Augustanarum Vind. libro 1. petenda.*

Fluvius Quintana nomine) *Placet Surii Quintanica, nomen enim à Quintanis derivatum.*

AD CAPUT XVI.

Castelli) *Cogitent, quorum inter est, an hæc loquutio Coloniæ conveniat.*

Castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvinus nomine) *Lazio Silvinus, Sylvinus & Sylvius, variè enim variis locis scribit. Magnam autem rerum ecclesiasticarum imperitiam ostendit, cum Sylvinum Episcopum nominat, qui castelli presbyter, & à Severino quidem consecratum ait, cum Severinus, uti in præfatione docuimus, Episcopus ipse nunquam fuerit. Minimè omnium ferendum, quod decipiendis lectoribus maximè valet, hæc tamquam ex Eugippio hausta, proferri. Aventinus addit, templum id loci extare, ubi Sylvinus humatus colatur.*

AD CAPUT XVII.

Oppida vel castella) *Observa Eugippium oppida & castella distinguere, nec temerè per totam historiam confusa reperies, quod vellem Lazius & alii quidam animadvertissent.*

Norici) *Cum ripensis adjectio abest, fere mediterraneũ Eugippio significat. Noricũ universum circumscribitur à Ptolemæo occasum versus Oeno, septentrionem Danubio fluviis, ortum Cetio, meridiem Carvancas montibus provinciis vero, ad occasum Ratiâ, Germaniâ magnâ ad septentrionem, ad orientem*

& meridiem Pannoniâ atq; Italiâ: Ea pars, quæ ad Danubium vergit, ripensis, reliqua mediterraneum dicta est, Posterioribus sæculis (caussam non necesse nunc exquirere) Norico nomini adjecere barbari scriptores, quidquid Bojorum ditione contineretur, eum scilicet inprimis Ratiæ secundæ tractum, qui inter Oenum & Lycum, nam Paulus Diac. scripsit lib. 3. c. 19. Noricorum liquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Svaviam &c. *Guntherus Ligurini lib. 2.*

——————— Qua Norica lambit
Rura Lycus ———————

Et sunt multa in hanc sententiam passim obvia. Sed Eugippii ævo eam consuetudinem nondum tenuisse, quin illum Norici appellationem propriè usurpasse, certum fit ex cap primum 3. ubi narrat glacie Oeni fluminis soluta, rates ex Ratiis in Danubium delatas, quod fieri non poterat, si utraq; Oeni ripa Norica, deinde ex cap. 15. ubi Quintana, quæ inter Lycum & Oenum sita, secundarum Ratiarum muncipium appellat.

Tiburnia) *Sur. Tigurina, Lazio Tiberina & Tiberia. Ut Surii lectionem veram præstare nolim, ita nostram & Lazianas falsas esse nihil dubito. Erroris caussas has deprehendi; cum cap. 21. Tigurina Norici metropolis dicatur, Reginoburgum autem sive Ratispona Bojorum itidem, aut quod pro usu temporum eundem sensum habuit, Norici ducatus metropolis fuerit, sic enim appellat Otto Frising. de reb. gestis Friderici primi lib. 2. c. 6. & 28. atq; Guntherus lib. 1.*

——————— hac Noricus urbe ducatus
Præcipua gaudet ———————

Porrò Reginoburgum Tiburniam (Tiberinam opinor rectius) à Tiberio olim dictam, diploma Leonis III. Pont. quod apud monachos S. Emmerani est, confirmet, neutiquam visum dubitabile, Eugippium de ea loquutum esse: Leviter profectò, nam Reginoburgum inter Lycum & Oenum sita, proximum proinde scholium evincit Eugippii ætate ad Ratiam, non ad Noricum pertinuisse. Aventinus Tiburniæ nomen agnoscit, verum caput extitisse ait Norici, quod Charini, Chariones & Carni nunc possident, *non prorsus male; etsi hi populi antiquum Noricum neq; solùm, neq; soli obtinent, certum est tamen, magnam illos ejus partem obtinere. Cæterum an hæc civitas mutato nomine adhuc supersit, an perierit, an cum Teurniâ, cujus Plinius & Ptolemæus in Norico meminêre, quidquam commune habuerit, non habeo asserere. Aventinus quidem, Tiburniæ vestigia apud Chariones superesse, regionis peritos affirmare ait Annal. 2. in Tiberio, Editionis Germanicæ libro item 2. interpretatur* S. Veit in Kernten.

AD CAPUT XVIII.

Ex oppido Lauriaco) *Quidam Laureacum usurpant, & ita in antiquo lapide legi affirmant. Sæpe id nomen Anton. habet & Notitia, quæ præter classem & militare præsidium, scutariam ibi fabricam constituit. Lorch videtur Simlero, qui ad Anton. itinerarium scripsit, Ensium Lazio multis argumentis, vulgo nimirum postremas tantum Laureacensium syllabas assequente. Cum verò Noricum in duas provincias sectum, duos præsides acceperit, quod ex Notitiâ constat, Laureaci ripensis Norici Præsidem conventus egisse valde est credibile, atq; eò facit, quod æque ac Tigurina, mediterranei Norici caput, Episcopum habuit, id enim tum ex 30. Eugipii capite, tum aliunde liquet.*

AD CAPUT XIX.

Patavis appellatur oppidum) *Infra cap. 20. 22. 24. & 27. Batavis, rectè, à cohorte nempe novâ Batavorum, præsidio illic collocatâ, ut est in Notitiâ: Nunc vulgò Patavia.*

Enum) *Lege Oenum.*

Alamannorum incursus assiduos) *Alemannorum validæ per hæc tempora res, qui ultra Danubium in Germaniâ magnâ latè imperarent, & in Romanis etiam provinciis, Argentoratensi nimirum tractu, ac Ratiâ, quæ inter Brigantinum lacum & Lycum pedem fixissent, inde tam proximos, quam longius etiam dissitos infestos haberent. At paucis post annis, à nato Christo 499. Clodoveus Francorum Rex illorum spiritus, memorabili pugna, ad Tolbiacum commissa, fregit, pars sub jugum coacti, pars se in Gothorum, qui in Italia flore-*

florebant, clientelam contulerunt, pauci pristinum libertatis decus tuiti, aliquantisper refloruere: demum omnes, Gothorum exciso regno, sub Francorum imperium concessere.

Rex Gibuldus) *Cujus, quod ego sciam, nomen alibi non extat. Gentile Alemannis fuisse plures habere simul Reges, ex Ammiano Marcellino discas.*

Sanctus Lucillus presbyter) *Meminit ejus iterum c. 41. & 45. Mirum quid Lazio in mentem venerit, cum hisce omnibus locis presbyter appelletur, Episcopum primo Batavensem, deinde etiam Fabianensem dicere. Inaudierat credo Episcopos aliquando presbyteros dictos, verum id Severini ætate in usu non fuit, & qua in usu fuit, neutiquam tamen consequens, quicunque presbyteri nominantur, omnes Episcopos extitisse.*

AD CAPUT XX.

Perrexerunt quidam ad Italiam, extremum stipendium commilitonibus allaturi) *Augustinus lib. 18. de civitate Dei cap. 18. ait Raticam annonam appellari, quæ militibus in Ratiis constitutis ex Italia deferatur, credibile stipendium eadem opera delatum.*

AD CAPUT XXI.

Paulinus, &c.) *Ab hoc Episcoporum suorum catalogum auspicantur Reginoburgenses; omnino temere, nam ex iis, quæ ad caput decimum septimum annotavimus, liquido constat, Tigurinam Norici metropolim, Reginoburgum non esse. Conradus quidam Reginoburgensis canonicus, qui ante ducentos annos vixit, primus istius sententiæ auctor, eum cæteri, uti fit, re parum examinata sequuti. Ne sibi vero Reginoburgenses, quorum beneficio Eugippium vulgamus, expuncto Paulino injuriam fieri conquerantur, genuinos duos, pro supposititio hoc uno, Episcopos dabimus, in illorum fastos hactenus non relatos, Joseppum primum, c[illegible] isto loco nemo meminit, Cyrinum deinde, cujus Hund. in metrop. subobscure [illegible] is in vita S. Emmerani, quam scripsit; sive Heimerammi, ut antiqui coa[illegible] habent, sub finem Joseppum Episcopum decessorem suum diserte appellat, & ex hac ipsa vita colligas Gaubaldo, qui sub Pipino, utrumque fuisse supparem.*

Tiburniæ) *Sur. hic quoque Tigurina.*

AD CAPUT XXII.

Boitro) *Sur. & Lazius Bojotro. Bojodurum Ptolemai, qui Vindeliciæ ascribit, perperam, nam Norici est, Oeno Norici & Vindeliciæ limite inter Batava & Bojodurum fluente. Antonius una aut altera littera peccante Boloderum. Notitia Bojodorum. Audio rivulum ibi superesse, in cujus nomine veteris vocabuli vestigia agnoscas, ecclesiam item S. Severino sacram, quæ cellæ, cujus hic Eugippius meminit, memoriam servat.*

Enum fluvium) *Sur. in contextu pessime Rhenum, recte ad oram, Oenum.*

Ultro sancti Joannis benedictio deferetur) *Severino hæ reliquiæ, regresso ad magnum illud monasterium prope Favianensium muros, demum allatæ; promittit enim eas presbyteris & monachis, quos secum fugientem abduxisse credibile, haudquaquam Bojoduriis. Atque hoc ex sequenti capite apparet.*

Favianam Rugorem principem) *Restitue Favam Rugorum.*

Monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis, quod centum & ultra millibus aberat) *Batava & Bojodorum utique ultra centum milliaria à Fabianis sive Vindebona absunt, Antonius circiter CC. numerat hoc modo,*

Vindobona.
Comagenis M. P. XXX. *sive XXIV.*
Cetio M. P. XXX. *sive XXIV.*
Arlape M. P. XX. *sive XXII.*
Lacu Felice M. P. XXV. *sive XXII. sive XXVI.*
Lauriaco M. P. XXV. *sive XX.*
Ovilabis M. P. XVI. *sive XXVI.*
Joviaco M. P. XXVII.
Stanaco M. P. XVIII.
Bolodero *sive Bojoduro* M. P. XX.

Quæ ratio fere iis convenit, qui hodie quadraginta milliaria Germanica plus minus constituunt, numeratis in singula quinque Romanis milliaribus.

Chuni-

Chunimundus) *Hunimundus Jornandi, Suevorum Rex, qui à Theodemiro Gotho, quem lacessierat, victus & captus, pro filio adoptatus est, neque ea tamen facilitate flexus, cum Scyris deinde, Alarico itidem Suevorum Rege, & pluribus præterea adversus Gothos conspiravit.*

Presbyterum quoq; illum, &c.) *Hunc Aventinus cur Pontificem appellet, caussam non habet, Eugippius de eo paullò etiam ante loquutus dixit, quidam presbyter, quo verbo in Episcopo usus non fuisset.*

AD CAPUT XXIV.

Oppidi quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum) *Pro Jopia Juvaviam legunt (ea nunc nomine mutato Salisburgum est) Lazius & Aventinus, quos sequuti Münsterus, Hund. in metrop. & alii quidam: Ego ad horum omnium auctoritatem hæreo; sed si tantilla Salisburgensis ecclesiæ accedit auctoritas, si hæc nimirum Maximum, qui post deinde sequitur, & reliquam narrationem ad se trahit, quod innuit opinor Aventinus, cum Maximum & symmystas in æde inibi olim D. Amandi, jam D. Margaritæ, humatos haberi scribit, verbum non addo.*

Moderatum nomine cantorem) *Psaltes Batavensis Aventino. mihi non constat Batavensem fuisse, quamvis eum Severinus ad oppidum LXX. amplius pass. m. à Batavis disparatum miserit. Quod verò Lazius Comment lib. 12. sect. 6. c. 9. Juvaviam agnoscit, quæ hic nobis Jopia, eodem lib. sect. 7. c. 3. Vilobiam legit, & Ovilabis interpretatur, ac Moderatum ibi Episcopum à Severino constitutum ausus asserere, uno uti videtur Eugippii verbulo,* destinavit, *inductus: quid tandem est, si hoc non est, suo otio, aliorum abuti patientia, neque mentem neq; frontem scribendis libris afferre?*

Sanctum quoq; Maximum spiritualis vitæ presbyterum) *Juvaviensem hinc Episcopum aut Archiepiscopum Aventinus & L[illegible]ius nunquam eruent, etsi uterq; Eugippium sententiæ auctorem laudat.*

Heruli insperatè protinus irruentes) *Lazi[illegible] [illegible]anc irruptionem Alemannis tribuit Gibolpho duce, levissimam suspicionem sequutus, quod cap. 19. Gibuldi facta mentio; Aventinus, Gothis, Herulis, Turcgis, Alemannis, Nariscis, & aliis Germanorum nationibus Vidomaro duce, nescio qua conjectura usus, nos Eugippii Herulis (quos Germanos fuisse nemo tamen ambigat) contenti simus, & minimũ in isto genere audere, pulcherrimum existimemus. Meminit Paulus Diac. lib. 1. c. 20. edit Aug. Rudolfi Herulorum Regis, qui his temporibus si rectè conjicio, paullò inferior, tametsi æqualem quoque credere nihil fortasse impedit. Heruliam, sic appellat, Rugiis & Longobardis propinquam fuisse idem ostendit Diaconus, atq; istud illis demum tribuit elogium:* Erant siquidem tunc Heruli bellorum usibus exercitati, multorumque jam strage notissimi. Qui **, sive ut illatum ab hoste vulnus contemnerent, nudi pugnabant, operientes solummodo corporis verecunda. *Odoacer Rugius Herulos inter auxilia habuit, ut est apud Jornandem.*

Presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt) *Aventinus,* Maximum in crucem agunt, amplius quinquaginta quinque cum ipso symmystas contrucidant, è rupiumque cavernis, quo fugerant, sicut adhuc monstratur, præcipites agunt. *Hæc cum ex Eugippio hausta non sint, fide ecclesiæ Salisburgensis prodita existimo.*

AD CAPUT XXV.

Maximinus) *Hic cap. 29. Maximus. Quod supra diximus, Paulinum Episcopum fuisse, non Reginoburgi, sed alicujus in Norico mediterraneo civitatis, collatione etiam hujus capitis, & capitis infra 29. sciri potest, hoc enim Paulinus Maximini Episcopus dicitur, at Maximinum in mediterraneo Norico vixisse, inter ipsas quidem alpes, quisquis lecto cap. 29. dubitat, oculos & animum parum intenderit necesse est.*

Alamannorum) *Aliâ manu suprascriptum erat,* Swaba, *& sanè Alemanni Suevorum pars.*

AD CAPUT XXVII.

Eodem tempore mansores, &c.) *Hæc Aventinus contigisse prodit ante illa, quæ cap. 22. narrantur, & aliâs etiam Eugippii ordinem invertit, credo quod Eugippium, qui vitam scriberet, temporum ordinem servare nihil necesse habuisse, sibi pro captu & libitu omnem historiam demutare atque retexere*

xere licere putaret. Verum id sine gravi caussâ ne conandum quidem, cap. 22. Batava à Chunimundo capta & direpta narrantur, non excisa, neque barbarorum præsidio firmata, quos prædâ onustos, urbe relictâ abiisse credibile est, eam a provincialibus dein receptam ex hoc cap apparet, & cum prior calamitas ab Alemannis, ista posterior à Thuringis aut si forte Turcilingis, illata fuerit, urbem his captam quomodo potest ambigi?

Thuringis) *Ii longè hinc dissiti, malim Turcilingis, quos Jornandes & Paulus una cum Rugis, Herulis & Scyris Odoacri paruisse narrant, in proximis itaq, Germaniæ trans Danubium oris coluisse videntur, quamquam novi Rhenanum & plerosq, alios Thuringos & Turcilingos pro uno eodem populo accipere. Mirari autem soleo Bojorum nomen, inter tam diversas gentes, quæ Noricum & Rætias provincias tunc infestas habuere, non commemorari. Nam quod Aventinus principio 3. Annal. asserit. Suevos & Bojos communi vocabulo Alamannos vocatos, vereor paucos probare posse.*

AD CAPUT XXIX.

Maximus Noricensis) *Is, qui cap. supra 25. Maximinus.*

AD CAPUT XXX.

Ad sanctum Constantium ejusdem loci pontificem) *Aventinus Archiepiscopum appellat. Ex isto loco, & cap. 21. item 25. atq; 41. discant Lazius & reliqui, Eugippium Episcopos à presbyteris rectè scivisse distinguere.*

Hostes &c.) *Ista paullò aliter Aventinus, qui hostes Alemannos, Suevos, Nariscos, Turogos fuisse, unde rescire potuit?*

AD CAPUT XXXI.

Feletheus Rugorum Rex) *Flaccitei filius. Vide supra cap. 8.*

In oppidis sibi tributariis atque vicinis, ex quibus unum acceperat Favianis) *In oppidis provinciæ Norici & Pannoniæ, Danubio proximis, quæ transdanubianis barbaris tributa cocta pensitare. Est verò paullò obscurius id, quod sequitur:* Ex quibus unum acceperat Favianis, *& quod cap. postmodum 42 narratur, Favianis oppidum Friderico fratri à Rege Feletheo esse concessum; nam Lazii sententia, Rugios Favianis regiam constitutam habuisse, non placet, cum Eugippius Rugios etiam tunc trans Danubium habitasse ostendat, & infra cap. 45 significet Fridericum despoliato monasterio S Severini, quod Favianis proximum, prædam trans Danubium avexisse Lucem ergò huic rei ex ipsius Eugippii capite primo, & ex scholio nostro capitis undecimi fœnerer, atq, existimem, Feletheum icto cum Romanis fœdere, præfecturam tuendi ejus oppidi, pacto stipendio recepisse, quam in fratrem postea transtulerit, siquidem amico illum in Romanos animo fuisse, ad speciem saltem, totum hoc caput comprobat.*

Thuringorum) *Forte hic quoq, melius legas Turcilingorum.*

Asserens universos in Romani soli provincias &c.) *At jamtum in Romanâ provinciâ agebant: Certè nomine tenus, re in mediâ barbariâ, barbarorum quippe inimicorum perpetuis populationibus expositi, amicorum nihilo minus perfidiam vereri cogebantur.*

AD CAPUT XXXII.

Odobagar inquit interim &c.) *Surius,* Odoacer integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integrum regnum ejus significans. *Hæc commodam explicationem habent, Odoacer anno 476. Italiam ingressus, eam ad annum usq, 489. solus tenuit, exin, etsi ad annum 493. superfuerit, Theoderici tamen armis regnum divexatum & quodammodo conscissum est. Nostra lectio manifestò corrupta, quam repræsentavimus, quod in eâ videbamur agnoscere vestigia tum ejus prædictionis, quam Surius commemorat, tum alterius præterea de regni omninò fine, quæ tamen, si qua fuit, librarii vitio nunc in litura est, sic enim propemodum legendum conjiciebamus,* integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integer regnabit, finem verò regni ejus significans.

------------------ & his dictis &c.

AD CAPUT XXXIV.

Telo) *Sur. Thegio.*

AD

AD CAPUT XXXV.

Bonofus) *Sur. Bonos.*

AD CAPUT XXXVI.

Boitro) *Sur. Barotro. Vide, quæ diximus ad cap. 22.*

AD CAPUT XL.

Ut ita cum fibi fubjectis ageret) *Meminit hujus orationis à Severino ad Feletheum Regem & uxorem Gifam habitæ Paulus Diac. lib. 1. c. 19.*

AD CAPUT XLI.

Abbatis fui fancti Valentini, Ræتiarum quondam Epifcopi) *Sur. Rhetiarum; quam lectionem antiqui lapides præferant, cap. 3. oftendimus. Rætiarum Epifcopus appellatur hic, qui certæ in Rætiis fedis Epifcopus, uti ab Adone Vien. in Chron. Donatus Epiri Epifcopus, qui Sozomeno & Martyrologiis Evoreæ Epiri Epifcopus, à Hieronymo in Chron. Paulinus & Rhodanius Galliarum Epifcopi, Gregorius Hifpaniarum Epifcopus, atq; eodem modo ab aliis alii aliàs. Valentinum autem ex Abbate Epifcopum lectum videmus, & Epifcopum quidem, quod liquet ex antiqua hiftoria, quam Surius in 4. tom. retulit, Bataven fem, ut mirari fubeat quid illo catalogo adhuc usq; exulet Batavis pulfus, in Alpibus poftea vixit, ibiq; mortuus, in caftro Magienfi (Aventin' Majis habet) fepultus, inde Taffilone Duce ad Batava translatus eft. VII. Id. Januarii obiiffe ex ifto capite clarum, Molanus ejus meminit in additionibus ad Ufuardi martyrol. cum hac die, tum iterum IV. K. Novembr. Auctor vitæ apud Sur. Prid. Non. Aug. Credibile pofteriores translationes refpexiffe, bis enim eft translatus. Quod in Surio Batava Norico tribuuntur, ad illam rationem pertinet, quam cap. 17. explicavimus.*

AD CAPUT XLII.

Unum acciperet Favianis) *Ad cap. 31. noftram de his verbis fententiam explicavimus, quæ fi cui minus placet, eum fanè fenfum fequatur licet, quem prima frons oftendit.*

AD CAPUT XLV.

Friderichus) *Sur. Fridericus.*

Avicianum) *Sur. Anicianum.*

Parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre) *Obfervavimus cap. 31. hinc videri Friderici fedem ultra Danubium fuiffe, cum Faviana citra fint.*

A Friderícho fratris filio) *Regium Rugiorum ftemma, quæ ex Eugippio fciri poteft, fic habuit, mirè autem ab Irenico lib. 3. c. 14. inverfum & confufum eft.*

Flacciteus Rex = ...

Feleteus, qui & Fava, five Febanus, Rex, ab Odoacre captus. = *Gifa uxor, ab Odoacre capta.* — *Fridericus, occifus à Friderico fratris filio.*

Fridericus, patre captivo in Italiam abducto, ad Theodericum Gothum fugit.

Rex Otachar Rugis intulit bellum &c) *Anno Chrifti 487. Boetio Confule, Caffiodorus,* Hoc Cos. Odoacer Febano Rege Rugorum victo captoq; potitus eft. *Vetuftus Chronographus, à Cufpiniano primum repertus,* Boetio unico confule, pugna facta eft inter Odoacrem regem, & Febanum Regem Rugorum; & vicit Odoacer, & adduxit captivum Febanum regem. fub XVII. Cal. Decembris. *Paulus Diac. lib. 1. c. 19.* Adunatis igitur Odoacar gentibus, quæ ejus ditioni parebant, id eft, Turcilingis (*Bafil. editio habet Turgilingis feu Turingis*) & Herulis, Rugorumq; partem, quos jam dudum poffidebat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnavitq; cum Rugis, ultimaq; eos clade conficiens, Feletheum infuper eorum regem extinxit (*cæteri captum dicunt*) vaftataq; omni provinciâ, Italiam repetens, copiofam fecum captivorum multitudinem abduxit. *Aimonius, fi tamen Aimonius eft, mihi enim ex multis pannis cento confutus videtur, hanc victoriam Odoacri ante captam Italiam perperam afcribit, & ea, quæ Eugippius cap. 7. narravit, huc transfert, cap. 9. lib. 1. de geftis Franc.* His quoq; diebus Odoacer, qui Herulis aliisq; nationi-

nationibus, qui Danubii ripas incolunt, imperitabat, victoria elatus, quam Feletheo Rugorum rege bello devicto adeptus erat, Italiam à parte Pannoniorum invadere cogitabat. Cumq; fines Noricorum ingrederetur, colloquium cujusdam servi Dei nomine Severini petiit: qui his in locis monasterium sibi construxerat. A quo petitâ benedictione & impetrata, dum domum egredi vellet, & se ad limen ostii, ne caput offenderet, inclinasset (erat enim statura procerus) hæc ab eodem viro Dei audivit. Vade Odoacer vilibus nunc animantium pellibus vestitus, Italiæ Dominus mox futurus. Qua viri Dei prophetia ille audita, Italiam ingressus non ut debuit, sed ut voluit, cædibus ac rapinis cuncta vastavit. *At Odoacrem & regem & victorem vili scortea vestitum quis credat? Eugippii narratio uti verior, ita etiam est credibilior.*

Post audiens idem Odachar &c.) *Cum Feleteus anno 487. captus fuerit, ea, quæ hic narrantur, non multò post contigisse necesse, contigère enim proculdubio ante Theodorici in Italiam ingressum, is verò in annum 489. incidit.*

Aonulfum) *Sur. Onulfum, Avent. Anulfum.*

Apud Novam civitatem provinciæ Mesiæ) *Sur.* Nonas civitatem provinciæ Mesiæ. *Notitia Novas & ad Novas in Pannoniâ & Mæsiâ plures habet, hæc illa Mæsia secunda est, quam Marcellinus Comes in Chron. voluit, de Theoderico itidem rege verba faciens,* ad Novensem Mæsiæ civitatem, unde advenerat remeavit, *paullò ante dixerat,* creditam sibi ripensis Daciæ partem, Mæsiæq; inferioris, cum suis satellitibus pro tempore tenuit. *Ubi creditas provincias eodem sensu interpretor, quo traditum oppidum cap. 31.*

Per Comitem Pierium) *Sur. Pigerium. Hunc inter Vindeliciæ & Norici Præsides refert Aventinus, quemadmodum ad cap. 4. monuimus; sed frustra, nisi Noricum & Vindeliciam rectores Comitum nomine tunc habuisse docere poterit, quod non poterit; ejusdem scilicet fidei Pierium Præsidem, & Lucillum aut Lucilium Episcopum affirmare. Cum pleraq; autem Comitum genera fuerint, uti ex Notitiâ & posteriorum Imperatorum legibus pâret, ego hic Comitem aliquem militarem aut militum, quem vocabant, accipio, qualis Bracila Comes ab Odoacre occisus, item Viator & Ovida Comites, qui Nepotem peremere, quorum Marcellinus in Chron. meminit.*

Annus sextus depositionis ejus effluxerat) *Migratio post Feleteum captum, ante motum à Theoderico bellum in annum forte 487. an. 488 incidit Severini mors sexennio anterior, in annum credo 481. aut 482. Aventinus 481. definit, Sigonio lib. 15 de an. 490. quomodo ratio constare possit, non video.*

Castellum nomine Montem Feletem) *Asterisco notavit hoc nomen Surius: Ego nihil expedio, Montefeltre Piceni Umbriave oppidum nunc quidem est, sono qui huc alludat, at id olim Montem Feretrum aut Feretratum dictum ex Procopio & Luitprando scimus.*

AD CAPUT XLVII.

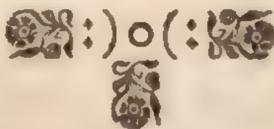
Martianum) *Sur. Marcianum. Quod Lazius Viennensem Episcopum appellat, consuetæ temeritatis est.*

Sancti Gelasii sedis Romanæ Pontificis auctoritate) *Gelasius Pontificatum an. 492. iniit, cum verò S. Severini corpus minimum quadriennio antea in Italiam venerit, quemadmodum ad 45. cap. diximus, existimare licet ad Montem Feletem interim servatum, sub Gelasio demum in Lucullanum translatum.*

In castello Locullano) *Melius Sur. Lucullano. In præfatione lectorem monuimus, meminisse Lucullani castelli Gregorium Magnum Pontif. Marcellinus scripsit Augustulum illuc in exilium ab Odoacre actum. Qua hodie appellatione utatur, quærendum, mihi verisimile fit, S. Severinum esse nomine à tutelari divo ducto, uti plerumq; contigit, id verò sive castellum sive oppidum, in Campaniâ Picentinorum, proxime Nuceriam, illustri inprimis Severinatum gente nobilitatum est*

Laodicius) *Sur. Laodiceus.*

Marinus quoq; primicerius sanctæ ecclesiæ Neapolitanæ) *Sur. Marianus quoq; primicerius cantorum.*

ELEN-

ELENCHUS CHRONICUS.

Anni Chr.

454. *Attila mortuus est cap. I.*
Eo tempore S. Severinus in Pannonia & vicinis regionibus versabatur.

476. *Odoacer Italiæ Rex appellatus.*
Is antequam eo proficisceretur, S. Severinum convenit.

481. aut 482. *S. Severinus VI. Id. Jan. in monasterio prope Favianensium muros obiit. cap. 44.*

487. *Odoacer Rugios vicit, Rege Feleteo capto. cap. 45.*

487. aut 488. *Odoacer Aonulfum fratrem adversus Fridericum Feletei Regis F. misit, qui eo non expectato ad Theodericum Gothum in Mœsiam profugit. Aonulfus autem Romanos in provincia agentes abduxit: qua occasione S. Severini etiam corpus eo pervenit. c. 45.*

489. *Ad hunc annum Odoacer regnum in Italia solus tenuit, uti Severinus futurum prædixerat. cap 32.*
Eodem anno Theodericus Gothus Italiam ingressus est.

492. *Gelasius Pontificatum iniit. Cujus auctoritate corpus S. Severini per manus S. Victoris Neapolitani Episcopi, in castello Luculiano, mausoleo, quod Barbaria Illustris fœmina condiderat, collocatum est. cap. 47.*

493. *Odoacer interiit. Theodericus Italiæ Rex dictus est.*

NAR-

NARRATIO
EORUM, QUÆ CONTIGERUNT
APOLLONIO TYRIO.
EX MEMBRANIS VETUSTIS.

EDITORIS CENSURA.

SI quis aurum paratus & gemmas ex ſtercore legere, is demum aptus huic libello continget lector: quem nos, alia occaſione excuſſis armariis bibliothecæ SS. Udalrici & Afræ (celebre hic Auguſtæ cœnobium eſt) forte quadam invenimus, & Apollonii allecti nomine cum avidè cœpiſſemus evolvere, ſtatim à princicipo apparuit, quod veteri verbo dicunt, Carbones theſaurus erant. Multa in ipſa fabula abſurdè excogitata, multa in ſermone barbarè poſita, quæ tamen quibusdam melioris interdum notæ ſtellulis diſtincta, & antiqui moris ritusq; veſtigiis nonnullis interſperſa: tanti ſanè viſa, ut, ne interciderent, editionis placuerit conſilium.

De auctore vix hoc ſolum afferimus, græcè ſcripſiſſe, nam id multis ſe aperit indiciis, unò maximè, quod Latinus interpres aliqua prioris ſermonis verba retinuit, tribunarium pro veſte ſordidâ, quæ Græcis τρίβων eſt, ſabanum pro balneari linteo, apodixin pro ſpecimine, aporiatum pro turbato dixit. Græcum exemplar Byzantii adhuc ſupereſſe exiſtimo, quæ enim in Conſtantinopolitanâ bibliothecâ inter Manuelis Eugenici libros memoratur, Hiſtoria Apollonii ſapientiſſimi & fortiſſimi viri, cum figuris, hujus profecto Apollonii credenda eſt, cujus hic toties ſapientia prædicatur: Sed & in catalogo Cæſareæ Viennenſis bibliothecæ, Apollonii de Tyro hiſtoriam reperio. Figuris noſter quoque codex ornatus erat, omninò Græciſſantibus, cæterum oppidò ineptis.

Interpretem Chriſtianum fuiſſe ſcias, qui Dei nomine nunquam plurium utatur, & quodam loco Apollonium ab angelo in ſomnis monitum narret.

Stylus, uti dixi, plerumque barbarus, sed si quid judico, neutiquam novitius, quin morienti propemodum rei Romanæ synchronus, plures namq; ejus ævi formulas eruditus lector me tacente observabit.

Quædam inter describendum obiter mutavimus, volente nimirum sententiâ, & veteri lectione ad oram notatâ, quantumvis ferè apertè falsa, ne cui de nostra tamen fide querendi relinqueremus locum, quam lectori ubiq; probatam cupimus.

NAR.

NARRATIO EORUM, QUÆ CONTIGERUNT APOLLONIO TYRIO.

IN civitate Antiochia fuit quidam Rex Antiochus, à quo ipsa civitas Antiochia nomen accepit. Hic accepit ex amissa conjuge filiam virginem speciosissimam, in qua nihil rerum natura erraverat, nisi quod mortalem statuerat. Quæ cum ad nubilem pervenisset ætatem, & species pulchritudinis accresceret, multi eam in matrimonium rogabant, cum magnâ & inæstimabili dotis quantitate. Sed cum pater deliberaret, cui potentissimo filiam suam daret in matrimonium, nescio quâ iniquâ concupiscentia, crudelitatisque flamma, in amorem filiæ suæ incidit, & cœpit eam amplius diligere, quam patrem oporteret. Qui dum luctatur cum furore, pugnat cum pudore, vincitur amore. Excidit illi pietas, & oblitus se esse patrem, induit conjugem. Sed cum sævi pectoris sui vulnus sufferre non posset, quadam die prima luce evigilans, irrupit cubiculum filiæ suæ, & omnes longè secedere jussit, quasi cum filia sua secretum colloquium habiturus. Stimulante furore libidinis, diu repugnanti filiæ suæ nodum virginitatis * rupit, perfectoq; scelere evasit cubiculum. Sic scelesti patris impietatem puella mirata, cœpit celare, sed in pavimento coitus signa videntur, ubi guttæ sanguinis ceciderunt. Cumque puella quid faceret, cogitaret, nutrix subitò introivit ad eam. Quam ut vidit flebili vultu, pavimentumq; roseo rubore perfusum, ait: Quid tibi vultus turbatus vel animus tuus? Puella ait, chara nutrix, modo hic in cubiculo duo nobilia nomina perierunt. Nutrix ait ignorans, Domina, quare hoc dicis? Puella ait: Quia ante legitimum nuptiarum mearum diem sævo scelere violata sum. Nutrix hoc cum audisset atque vidisset, inhorruit & ait: Et quis fretus tanta audacia virginis thorum & reginæ ausus est violare? Puella ait, impie-

* *erupit.*

tas fecit hoc scelus. Nutrix ait: Cur stas & non indicas patri? Puella ait: Et ubi est pater? Si intelligis, periit nomen patris in me. Itaq; ne hoc scelus genitoris mei gentibus pateat, mortis mihi remedium placet. Nutrix ut audivit eam mortis remedium quærere, blando eam sermonis colloquio revocavit, ut à proposito suo recederet, & invita patris sui voluntati satisfaceret, cohortatur.

Inter hæc impiissimus pater, cum simulata mente ostenderet, se civibus pium genitorem, intra domesticos parietes maritum se filiæ lætatur. Et ut semper impius filiæ thoris frueretur, ad expellendos petitores novum genus nequitiæ excogitavit. Quæstiones verò proponebat dicens: Si quis quæstionis meæ nodum vel solutionem invenerit, filiam meam in matrimonium accipiet, alioquin decollabitur. Plurimi undique Reges & Principes patriæ, propter incredibilem & inauditam puellæ speciem, contempta morte properabant. Et si quis forte prudentia litterarum quæstionis solutionem invenisset, quasi nihil dixisset, decollabatur, & caput ejus ad fastigia portæ suspendebatur, ut advenientes imaginem viderent mortis, & conturbarentur, ne ad talem conditionem venirent. Et cum tales crudelitates exerceret Antiochus, interposito brevi temporis spatio, adolescens quidam Tyrius patriæ suæ princeps, locuples valde, Apollonius nomine, fidens abundantia litterarum, navigans attigit Antiochiam, ingressusq; ait: Ave Rex. Et Rex ut vidit, quod videre nolebat, ad juvenem ait: Salvi sunt nupture parentes tui? Juvenis ait: Ultimum signaverunt diem, & addidit, Regio genere ortus filiam tuam in matrimonium peto. Rex ut audivit, quæ audire nolebat, respiciens ad juvenem ait: Nosti nuptiarum conditionem? Juvenis ait, novi, & ad portam vidi. Indignatus Rex ait, audi ergò quęstionem; Scelere vehor, materna carne vescor, quæro fratrem meum, matris meæ virum, nec invenio. Puer accepta quæstione paullulum secessit, & cum docto pectore quæreret, luctatur cum sapiētia, Dumq; scrutatur scientiam, Deo favente invenit quęstionis solutionem, & reversus ad regē ait: Bone Rex proposuisti quæstionē, audi ergò solutionē: Nam quod dixisti, scelere vehor, nō es mentitus, te ipsum intuere, materna carne vescor, filiam tuam respice. Rex ut audivit quæstionis solutionē, juvenem solvisse, timens ne scelus suum patefieret, irato eum vultu respiciens ait: Longè es juvenis à quęstione, erras, nihil veri dicis, decollari quidem promerueras, sed ecce habebis xxx. dierum spatiū, recogita tecum, reversus dum fueris, & quæstionis solutionē inveneris, accipies filiam meam in matrimonium, sin aliàs, legem agnosces. Juvenis conturbatus, accepto commeatu navim ascendit, tendens in patriam Tyrum. Sed post discessum adolescentis, vocavit Rex dispensatorem suum Thaliarchum nomine, cui ait, Thaliarche secretorum meorum minister fidissime, scias, quia Tyrius Apollonius invenit quæstionis meæ solutio-

lutionem: aſcende ergò confeſtim navim ad perſequendũ juvenem, & cum perveneris Tyrum, quære inimicum ejus, qui eum ferro vel veneno interficiat, reverſus dum fueris, præmium magnum accipies. Thaliarchus ſtatim ſumens pecuniã, ſimulq́; petiit navi innocentis patriã. Apollonius verò prior attigit patriã ſuam, introivit in domum, apertoque * ſcrinio codicum ſuorum, inquiſivit omnium quæſtiones auctorum, & philoſophorum, & pæne omnium Chaldæorum. Cumq́; nihil aliud inveniſſet, quam quod repererat, ait ad ſemetipſũ: Ni fallor Antiochus Rex impio amore diligit filiam ſuam, & recogitans ſecum dixit; Quid agis Apolloni? quæſtionem regis ſolviſti, filiam non accepiſti, ideò * dilatus es, ut neceris. Continuoq́; juſſit ſibi naves præparari, & eas centum millibus modiorum frumenti onerari, & multo pondere auri & argenti, & veſte copioſa, & cum paucis ſecum fidiſſimis hora noctis tertia navim aſcendit, tradiditq́; ſe alto pelago. Alia verò die quæritur à civibus, & non invenitur, mœror ingens naſcitur, quod amantiſſimus princeps patriæ nuſquam comparuit, ſonat per totã civitatẽ planctus. Tantus verò amor civiũ circa eum erat, ut multo tempore tonſores ceſſarẽt, publica ſpectacula tollerentur, balnea clauderentur, nõ templa, nõ tabernas quiſquã * ingrederetur.

*Scrinio codicorum.

*dilatatus es, ut non neceris.

* ingredi-tur.

Et cum hæc Tyro agerẽtur, ſupervenit Thaliarchus, qui à rege ad necandum eum miſſus fuerat: & videns omnia clauſa, dixit cuidam puero, Indica mihi ſi vivas, ex quâ cauſſà hæc civitas in luctu moratur. Puer ait, ô hominem improbum, ſcis ne & interrogas? Ideò civitas hæc in luctu moratur, quia Apollonius princeps patriæ hujus ab Antiocho Rege regreſſus nuſquã comparuit. Tunc Thaliarchus hoc ut audivit, gaudio plenus redit ad navim, & certâ navigationis die attigit Antiochiam, ingreſſusq́; ad Regem ait, Domine Rex lætare, quia Apollonius timens regni tui vires, ſubitò nuſquam comparuit. Rex ait, fugere quidem poteſt, ſed effugere non poteſt, continuoq́; hujusmodi edictum propoſuit. Quicumq; * Tyrium mihi Apollonium, regni mei inimicum & contemptorem, vivum exhibuerit, accipiet quinquaginta talenta auri, qui verò caput, centum accipiet. Hoc edicto propoſito, non tantum inimici, ſed etiam amici, cupiditate ſeducti, ad perſequendum juvenem properabant. Quærebatur verò Apollonius per mare, per terras, per ſylvas, per univerſas indagines, & non inveniebatur. Tunc Rex juſſit ſibi claſſes navium præparari ad perſequendum juvenem. Sed moram facientibus, qui claſſes navium præparabant; Apollonius Tarſum devenit, & deambulans juxta littus, viſus eſt à quodam cive ſuo Hellanico nomine, qui ſupervenerat in ipſa hora, & accedens ad eum ait: Ave Rex Apolloni. Ille ſalutatus, fecit ut potentes facere conſueverunt, ſprevit hominem plebejum. Tunc ſenex indignatus eſt valde, & iterum ſalutavit eum, & ait, ave Apolloni, reſaluta, & noli deſpi-

*Tyrum Apollonium, & ſic deinceps.

cere paupertatem honestis moribus decoratã, si enim scis, cavendum est tibi, si verò nescis, moneo te, audi, forsitan quod nescis, quia proscriptus es. Cui Apollonius ait: Et quis patriæ suæ proscripsit principem? Hellanicus ait, Rex Antiochus. Apollonius ait, quâ ex caussa? Hellanicus ait: Quia quod pater est, tu esse voluisti. Apollonius ait: Et quanti me proscripsit? Hellanicus ait: Ut quicumque te illi vivum exhibuerit, quinquaginta talenta auri, qui verò caput pertulerit, centum * accipiat, atque ita moneo te, fuge in præsidium. Hæc cum dixisset Hellanicus, discessit. Tunc jussit Apollonius rogare senem & ad se venire, & centum talenta auri ei dari, & ait: Accipe exemplum paupertatis meæ, quia meruisti, & puta te ut paullò ante dixisti, caput mihi à cervicibus amputasse, & pertulisse gaudium regi, ecce habes centum talenta auri, & puras manus à sanguine innocentis. Cui senex ait: Domine, absit à me, ut hujus rei caussa ego præmium accipiam: apud bonos homines præmio amicitia non est comparanda, & valedicens discessit. Post hæc Apollonius cum spatiatur in eodem loco supra littus, vidit hominem contra se venientem, dolentem & mœsto vultu, Strangulionem nomine. Is ut accessit ad eum protinus ait Apollonius, Ave Strangulio, & ipse ait, Ave Domine Apolloni, & rursum ait: Quid itaque his in locis turbatâ mente versaris? Apollonius ait, proscriptum me vides * ab Antiocho. Strangulio ait, quæ est caussa? Apollonius ait, quia filiam ejus, & ut verius dixerim conjugem, in matrimonium petivi. Itaque si fieri potest, in patriâ vestrâ volo latêre. Strangulio ait, Domine Apolloni, civitas nostra pauperrima est, & non potest tuam nobilitatem sustinere; præterea duram famem, & sævam sterilitatem patimur annonæ, nec etiam civibus ulla spes salutis, sed crudelissima mors est ante oculos nostros. Apollonius ait, agite gratias Deo, qui me profugum vestris finibus applicuit. Dabo civitati vestrę centum millia frumenti modiorum, si fugam tantum celaveritis. Strangulio ut hæc audivit, prostravit se ad pedes ejus & ait, Domine Apolloni, si esurienti civitati subveneris, non solùm fugam tuam celabimus, sed si necessitas fuerit, pro tuâ salute dimicabimus. Ascendensq; Apollonius tribunal in foro, præsentibus cunctis civibus ejusdem civitatis dixit, Cives Tarsenses, quos annonæ penuria turbat & opprimit, ego Tyrius Apollonius relevabo. Credo enim vos hujus beneficii memores fugam meam celaturos, Scitote enim, non me * legibus Antiochi esse fugatum, sed vestra felicitate faciente huc sum delatus. Dabo itaq; vobis centum millia frumenti modiorum, eo pretio, quo sum in patria mercatus, octo æreis singulos modios. Audito hoc, cives Tarsenses, quod singulos modios æreis octo mercarentur, hilares effecti sunt, ac gratias agentes statim frumenta portabant.

* accipiet.

* deest, ab Antiocho.

* i legibus.

Tunc

Tunc Apollonius, ne depositâ regiâ dignitate mercatoris magis quam donatoris nomen videretur assumere, pretium, quod acceperat, ejusdem civitatis utilitatibus redonavit. Cives autem, ut tanta viderunt ejus beneficia, bigam ei in foro statuerunt, in quâ stans dextrâ manu fruges daret, sinistro pede modium calcaret, & in base scripserunt, CIVITAS. * TARSUS. TYRIO. APOLLONIO. DONUM. DEDIT. EO. QUOD. CIVITATEM. A. SÆVA. FAME. LIBERAVERIT. *Tharsia sic & deinceps.

Deinde interpositis paucis diebus, hortante Strangulione & Dionysiade ejus conjuge, ad Pentapolim Cyrenorum navigare proposuit, ut illìc lateret, eo quod bene firma, cum opulentiâ & tranquillitate * ageret. Igitur cum ingenti honore deducitur ad mare, & valedicens omnibus ascendit ratim. Sed tribus diebus noctibusque totidem ventis prosperis navigans, subitò mutatum est pelagus, postquam littus Tarsi reliquit. Nam paucis horis ventis concitatis, Aquilone vento Euroque instante, clauso cœlo nimia * pluvia erupit, Populus * Tyri procellâ corripitur, ratis pariter dissolvitur, Zephyri fretum perturbant, grando ac nubes tenebrosa incumbebant, flant venti fortiter, ac crebris fulminibus micantibus pelagus intonat, fit mugitus ingens, & * mortis timor cunctos occupat. Tunc unusquisque rapuit sibi tabulas mortem morantes. In illâ verò caligine tempestatis omnes perierunt. Apollonius verò unius tabulæ beneficio in Pentapolitanorum * littora est pulsus. Stans autem in littore nudus, intuens mare tranquillum, sic ait, ô pelagi fides! ô crudelitas Antiochi! facilius incidam in manus crudelissimi regis, quam patriam quæram. Quis notus huic ignoto auxilium dabit? Hæc dum loqueretur Apollonius, aspexit juvenem venientem contra se, quendam robustum piscatorem sordido sago coopertum. Cogente necessitate prostravit se ad ejus pedes, profusisque lacrymis ait, Miserere quicumque es, succurre nudo naufrago, non humilibus natalibus genito, & ut scias, cui miserearis, ego sum Tyrius Apollonius, patriæ meæ princeps. Audito nunc trophæo meæ calamitatis,* aspice, quomodo genibus tuis provolutus deprecor auxilium vitæ. Piscator ut vidit speciem juvenis, misericordiâ motus erigit illum, & duxit * intra tecta domus, posuit epulas, quas habere potuit. Et ut plenius pietati suæ satisfaceret, exuens se tribunarium in duas partes divisit, & unam dedit juveni dicens: Tolle quod habeo, & vade in civitatem, ibi invenies forsitan, qui tui misereat: si non inveneris, huc ad me revertere, paupertas quæcumque sufficiat nobis, piscemur simul. Illud tamen admoneo te, ut si quando dignitati tuæ redditus fueris, ne despicias tribunarii paupertatem.

*agerentur.
* se plubia.
* Tyria.
* mors subula.
* littore.
* deest aspice.
* infra.

Apollo-

Apollonius ait, si non memor tui fuero, iterum naufragium patiar, nec tui similem inveniam. Et hæc dicens, demonstratâ sibi viâ ille carpens iter, portas civitatis ingreditur. Dumq; cogitaret, unde vitæ peteret auxilium, vidit per plateam puerum nudum currentem, oleo caput unctum, sabano præcinctum, ferentem ludos juveniles ad gymnasium pertinentes, voce magna clamantem & dicentem: Audite cives, audite peregrini, ingenui & servi, qui ablui vult, gymnasium patet. Audito hoc Apollonius, exuens se tribunarium ingreditur lavacrum, utitur liquore, & dum singulos intuetur, quærit parem, nec invenit. Et subito * Alcistrates Rex totius illius regionis, ingressus cum turba famulorum est. Cum Rex ludum * sphæræ cum servis suis exerceret, admisit se Apollonius Regi, & decurrentem sustulit sphæram, & subtili velocitate percussam ludenti Regi remisit. Tunc Rex suis famulis ait: Recedite, hic enim juvenis, ut suspicor, mihi comparandus est. Apollonius ut audivit se laudari, constanter accessit ad Regem, & accepto ceromate cum docta manu circum lavit ei cum subtilitate, deinde in solio gratissimè fovit, & eo exeunte, ab officio discessit. Dixitq; Rex ad amicos suos post discessum adolescentis, Juro vobis per communem salutem, melius me nunquam abluisse quam hodie, beneficio adolescentis nescio cujus: & respiciens ad unũ de famulis ait, Juvenis ille, qui mihi officium fecit, vide quis sit. At ille sequutus juvenem vidit eum sordido tribunario indutum, reversusq; ad regem ait: Juvenis ille naufragus est. Rex ait, unde scis? famulus ait: Tacente illo habitus indicat caussam. Rex ait, vade celerius & dic ei, rogat te Rex, ut venias ad cœnam. Apollonius, ut audivit acquievit, & deducente famulo pervenit ad regem. Famulus prior ingressus ad regem ait: Naufragus adest, sed propter sordidum habitum introire confunditur. Statimq; jussit eum Rex vestibus dignis indui, & ad cœnam ingredi. Ingressus Apollonius triclinium regis, contra regem assignato loco discubuit. Infertur prandium, deinde cœna regalis. Apollonius cunctis epulantibus non epulatur, sed aurum & argentum in ministerio Regis diu flens intuebatur. Tunc unus de discumbentibus ad regem ait, ni fallor juvenis iste fortunæ tuæ invidet. Rex ait, male suspicaris, nam meæ fortunæ non invidet, sed plura perdidisse testatur. Et respiciens Apollonium hilari vultu ait, Juvenis epulare nobiscum, & meliora de Deo spera.

* Alcistratus.

* spera, sic etiam deinceps.

Et dum hortaretur juvenem, subito introivit filia Regis, virgo jam adulta, deditq; osculum patri suo, deinde cunctis discumbentibus amicis. Quæ dum oscularetur singulos, reversa est ad patrẽ & ait, Bone Rex & pater optime, quis est iste juvenis, qui contra te locum honoratum tenet, & nescio quid flebili vultu dolet? Rex ait: Nam dulcis juvenis iste naufragus est, & * gymnastico mihi officio

* gymnasi.

officio gratissimè fecit, propter quod ad cœnam vocavi illum, quis, aut unde, sit, nescio, sed si vis scire interroga eum, te decet omnia nosse, & forsitan dum cognoveris, misereberis ei. Hortante verò patre puella venit ad juvenem, & verecundo sermone ait: Licet taciturnitas tua sit tristior, generositas tamen nobilitatem ostendit, sed si molestum non est, indica mihi nomen & casus tuos. Apollonius ait: Si nomen quæris, in mare perdidi, si nobilitatem, Tyro reliqui. Et ait puella, Apertius dic, ut intelligam. Tunc Apollonius nomen suum & omnes casus exposuit, finitoq; sermonis colloquio fundere lacrymas cœpit. Quem ut vidit Rex flentem, respiciens ad filiam suam ait: Nata dulcis peccasti, dum vis nomen & casus adolescentis agnoscere, veteres ejus dolores renovasti. Ergò dulcis filia quatenus agnovisti veritatem, justum est, ut liberalitatem quasi regina ostendas. Puella ut audivit à patre ultrò promissa, quæ illi præstare volebat, respiciens ad juvenem ait: Noster es Apolloni, depone mœrorem, & quia hoc indulgentia patris mei permittit, locupletaberis. Sic Apollonius cum gemitu ac verecundia gratias egit. Tunc Rex ait filiæ suæ, defer lyram, ut cantu exhilares convivium. Puella jussit afferri sibi lyram, & cœpit cum omni dulcedine chordarum miscere sonum. Omnes laudare cœperunt & dicere, non potest melius, non potest dulcius. Inter quos solus Apollonius tacuit. Ad quem Rex ait: Apolloni, fœdam rem facis, omnes filiam meam in arte musica laudant, quare tu solus vituperas? Apollonius ait: Bone Rex, si permittis, dicam quod sentio, filia tua in artem musicam incessit, & nondum didicit. Igitur jube mihi tradi lyram, & statim scies, quod nescisti. Et ait Rex, Apolloni, video te eruditum esse in omnibus. Et jussit * illi tradi lyram, & egresso foras, corona capitis eum decoravit. Accipiensq; * Apollonius lyram introivit in triclinium, & ita stetit, ut discumbentes cum rege non Apollonium, sed Apollinem existimarent. Etenim discumbentes cum Rege dixerunt, quod nunquam melius audissent nec vidissent, & placuit homo regi & omnibus discumbentibus.

** sibi.*

** deest Apollonius.*

Inter hæc filia regis ut vidit juvenem omnium artium studiorumque esse cumulatum, incidit in amorem infinitum, & ait ad patrem suum, Chare genitor, permiseras mihi paullò ante, ut quidquid voluissem de tuo juveni darem. Et ait Rex, & permisi & permitto. Puella Apollonium respiciens ait, Magister Apolloni, accipe ex indulgentiâ patris mei auri ducentas, argenti libras cccc. vestemq; copiosam, servos xx ancillas x. quibus ait, afferte quod promisi, & præsentibus amicis exponite in triclinio. Jussu reginæ illata sunt omnia, laudant omnes liberalitatem puellæ, peractoque convivio levaverunt se omnes, & valedicentes regi & reginæ discesserunt. Apollonius ait: Bone Rex miserorum mise-

misericors, & tu regina amatrix studiorum, valete. Et respiciens famulos, quos sibi regina donaverat, ait: Attollite hæc famuli, quæ mihi donata sunt, & eamus, hospitium quæramus. Puella timens, ne amatorem perderet, tristis est facta, & respiciens ad patrem ait: Bone Rex & pater optime, placet tibi, ut Apollonius hodie ditatus abscedat, & quod illi donavimus, à malis hominibus rapiatur? Tunc Rex festinus jussit illi assignari aulam, ubi dignè quiesceret. Puella verò amore incensa inquietem habuit noctem, nec somnum oculis, nec membris cura dat quietem, primaq; luce evigilans irrupit cubiculum patris. Quam ut pater vidit, dixit: Quid est, quod præter consuetudinem tam mane evigilasti? Puella ait, hesterna studia excitaverunt me, peto itaque pater charissime, ut me tradas hospiti nostro, studiorum percipiendorum gratiâ. Rex gaudio plenus jussit ad se juvenem vocari, cui ait: Apolloni, filia mea studiorum tuorum à te artem discere cupit, itaque si desiderio parueris, & ei ostenderis studia litterarum & cætera, quæ nosti, quidquid tibi iratum mare abstulit, ego restituam. Apollonius hoc audito, docuit puellam, sicut ipse didicit. Interposito brevi tempore, cum puella non posset vulnus amoris tolerare, multâ infirmitate * membris pervictis, cœpit imbecillis jacere in thoro. Rex ut vidit filiam suam subitaneam incurrisse valetudinem, sollicitus adhibuit medicos. Qui venientes tentant venas, tangunt singulas corporis partes, nec aliquas inveniunt ægritudines.

* membra pertractans.

Post paucos dies cum Rex cum Apollonio loqueretur, tres juvenes nobilissimi, qui per longum tempus filiam suam in matrimonium petierant, regem una voce salutaverunt pariter: Quos intuens Rex ait: Quid est, quod una voce me pariter salutatis? Unus ex illis ait, petentibus nobis filiam tuam in matrimonium, tu sæpius differendo crucias, propter quod hodie simul venimus, cives tui sumus, locupletes & bonis natalibus geniti, itaque de tribus elige, quem vis habere generũ. Rex ait, non apto tempore me interpellatis, filia mea studiis vacat, & ob amorem studiorum imbecillis jacet. Sed ne videar vos sæpius differre, scribite in * codicillis nomina vestra, & dotis quantitatẽ, quæ transmittam filię meæ, ut ipsa eligat, quem voluerit. Scripserunt illi nomina sua, & dotis quantitatem. Rex accepit codicillos & legit, signavitque & dedit Apollonio dicens: Tolle magister præter injuriam hos codicillos, & perfer discipulæ tuæ, hic enim locus te desiderat. Apollonius acceptis codicillis introivit cubiculũ. Puella ut vidit, quem diligebat, ait, Magister, quid est, quod solus introisti cubiculum? Apollonius ait: Sume hos codicillos, quos misit tibi pater tuus, & lege. Puella resignavit codicillos & legit trium nomina petitorum, perlectisque codicillis respiciens Apollonium dixit: Magister

* codicellis, & eodem modo sæpe postea.

ster Apolloni, ita non * tibi dolet, quod ego alii nubam? Apollonius ait, imò gratulor, quod abundantia studiorum docta me* docente nubis. Cui puella ait, Magister, magister, si me amares, doleres. Hæc dicens rescripsit & signavit codicillos, tradiditque Apollonio, ut eos regi deferret; scripserat autem hæc: Rex & pater optime, quoniam clementia tua permisit mihi, ut rescribam, rescribo: Illum volo conjugem naufragum, fortuna deceptum, & si mireris facti, quod pudica virgo tam imprudenter scripsit, quæ indicare non potui, per ceram mandavi, quæ ruborem non habet. Rex perlectis codicillis ignorans, quem naufragum diceret, respiciens ad juvenes ait: Quis vestrûm naufragium passus est? Unus ex illis nomine Andronius dixit: Ego sum passus naufragiũ. Alius ex illis ait, tace, morbus te consumat, nec salvus nec sanus sis, cum sciam te coætaneum meum mecum litteris eruditum, portum civitatis nunquã exisse, ubi naufragium fecisti? Rex cum non invenisset, quis eorum naufragium fecisset, respiciens Apollonium ait, tolle codicillos & lege, potest enim fieri, quod ego non novi, tu intelligas, qui præsens fuisti. Apollonius acceptis codicillis velociter perlegit, & ut sensit se amari, erubuit. Cui Rex ait, Apolloni, invenisti naufragum? Apollonius ait: Bone Rex, si permittis, inveni. Et his dictis videns Rex Apollonii faciem rubere, intellexit & ait: Quod filia mea concupivit, votum meum est. Et respiciens Rex tres juvenes ait: Certè dico vobis, cum nubendi tempus fuerit, mittã ad vos, & dimisit eos à se. Ipse verò introivit solus ad filiam suam & ait, quem tibi elegisti conjugem? Illa autem prostravit se ad pedes patris sui & ait: Pater charissime, quia cupis audire desiderium natæ tuæ, illum volo & amo naufragum Apollonium magistrum meum, cui me si non tradideris, amisisti filiam. Itaq; cum Rex lacrymas filiæ suæ sufferre non posset, erigit eam à terra & alloquitur dicens, nata dulcis, noli de aliqua re cogitare, quia talem concupisti, quem & ego, ut * eum vidi, cui & amando factus sum pater, diem ergò nuptiarum sine mora constituam. Postera die vocantur amici vicinarum urbium ditionis regni ejus, quibus considentibus ait: Amici, qua ex caussa vos vocaverim, discite, ut sciatis: Vult filia mea * nubere Apollonio Tyrio præceptori suo, peto itaq;, ut omnium sit lætitia, quia filia mea prudenti viro sociatur. Hæc igitur dicens diem constituit nuptiarum. Numerantur dies, & convivia prolixa tenduntur, celebranturq; nuptiæ regiæ dignitatis. Interpositis autem diebus & mensibus, cum haberet puella sexto jam mense ventriculum deformatum, Rex Apollonius dum ambularet in littore juncta sibi puella, vidit navim speciosam, & dum utriq; laudarent, cognovit eam Apollonius esse de patria sua, & conversus ad nauclerum ait: Dic mihi, si valeas, unde venis? gubernator ait, à

* te.
* dolente.
* enim vidi quod.
* nubi.

Tyro, Apollonius ait, patriam meam nominasti, gubernator ait, ergò Tyrius es tu? Apollonius ait, ut dicis, gubernator ait: Noras aliquem patriæ illius principem Apollonium nomine? Apollonius ait, quasi me ipsum, gubernator ait, peto, ubicumque illum videris, ut gaudeat & exultet, quia Rex Antiochus fulmine percussus arsit cum nata sua, opes autem regni Antiochi Apollonio reservantur. Apollonius ut hoc audivit, gaudio plenus ad conjugem suam ait: Quod aliquando mihi naufrago credidisti, modo probasti, peto itaque, ut me abire permittas ad regnum percipiendum. Illa ut audivit, profusis lacrymis ait, Chare conjux, si alicubi in longinquo itinere esses constitutus, ad partum meum festinare debueras, at nunc cum sis præsens, disponis me relinquere? Sed si hoc velis, pariter navigemus: & veniens ad patrem ait, Chare genitor, lætare & gaude, quia sævissimus Rex Antiochus, cum filia concumbens, Dei fulmine percussus est, opes autem & diadema ejus compari meo reservantur, permitte me navigare cum viro meo. Rex autem exhilaratus naves jubet produci in littus, & omnibus bonis impleri, præterea nutricem ejus nomine Ligoridem, & obstetricem propter partum ejus, simul navigare præcepit. Et data proficiscendi copiâ deduxit eos ad littus, osculaturq; filiam & generum, & ventum eis optat. Ascenderunt naves cum multâ familiâ multoq; apparatu, & vento prospero flante navigant. Qui dum per aliquantos dies totidemq; noctes Austris flantibus * pelago detinerentur, septimo mense, cogente infirmitate enixa est Lucinâ favente puella; sed secundis ventis mox euntibus, coagulato sanguine conclusoque spiritu effecta est sicut mortua. Quod cum videret familia, exclamavit voce magna & ululatu. Concurrit Apollonius, & conjugem suam vidit exanimem jacentem, & scidit à pectore vestes, unguibus primas adolescentiæ genas discerpsit, & profusis fletibus jactavit se super corpus ejus & ait, Chara conjux, Alcistratis regis filia, quid respondebo patri tuo pro te, qui me naufragum & egenum suscepit? Et cum hæc dixisset, introivit ad eum gubernator & ait, Domine, tu pietatis caussâ facis, sed mortuum corpus navis sufferre non valet, jube hoc corpus in pelagus mitti, ut possimus evadere. Apollonius dictũ hoc indignè ferens ait ad eum: Quid narras, pessime hominũ? Placet tibi ut hoc corpus mittam, quod naufragum me & egenum suscepit? Erant autẽ ex servis ejus fabri navales, quibus convocatis jubet consecari & conpaginari tabulas, rimas & foramina bitumine liniri præcepit, & facere loculum, & charta plumbea intus posita obturari jussit. Perfecto loculo, regalibus ornamentis exornat puellam, & in loculo posuit, & xx. * sestertia auri ad caput ejus posuit, & dedit osculum funeri, fundens super eam lacrymas. Tunc infantẽ jussit

** pil pelago.*

** sestertia, uti & postea semper.*

jussit tolli & diligenter nutriri, ut haberet in malis suis jucundum solatium, & pro filia neptem regi ostenderet. Et jussit loculum mitti in mare cum magno fletu. Tertia verò die unda maris ejecit loculum ad littus Ephesiorum, non longè à prædio cujusdam medici * Chæremonis nomine, qui cum discipulis suis eâdem die in littore ambularet. Tunc vidit loculum effusis fluctibus jacentem ad oram maris, & ait servis suis, tollite hunc loculum cum omni diligentia, & ad villam perferte. Quod cum ita fecissent servi, medicus leniter aperiens vidit puellam, regalibus ornamentis decoratam, & speciosam valde, & in falsa morte jacentem, obstupuit & ait: Quas putamus lacrymas hanc puellam parentibus suis reliquisse? Et vidit subtus caput ejus pecuniam positam, & sub pecunia chartulam scriptam, & ait, perquiramus, quid desiderat aut mandat dolor: * quod cum resignasset, invenit titulum scriptum: Quicumque hunc loculum inveneris, habes xx. sestertia auri, peto ut x. habeas, x. funeri impendas, hoc enim corpus multas lacrymas reliquit parentibus, & dolores amaros: quod si aliud feceris, quam quod dolor exposcit, ultimum diem incidas, nec sit, qui corpus tuum sepulturæ commendet. Perlectis autem chartulis ad servos, ait, præstemus corpori, quod dolor exposcit, juro vobis per spem vitę meæ, in hoc funere amplius me erogaturum, quam dolor imperat. Continuò jubet instrui rogum; sed cum rogus ædificatur atque componitur, supervenit discipulus medici, aspectu adolescens, & quantum ad ingenium pertinet senex. Hic cum corpus speciosum super rogum vidisset positum, * intuitus magister eum, ait: Bene venisti, hæc enim hora expectavit te, tolle ampullam unguenti, & quod supremum est, defunctæ beneficio, superfunde sepulturæ. Venit juvenis ad corpus puellæ, detraxit à pectore vestes, * fudit unguenti liquorem, tractans manu corpus omne, præcordia vivere sensit & obstupuit, pulpat venas & indicia rimatur narium, labia labiis probat, sensit vitam cum morte luctantem, & ait ad servos suos, supponite faculas per quatuor angulos, lenteque & temperatè supponite. Quo facto, sanguis ille, qui coagulaverat, liquefactus est. Quod ut vidit juvenis, ait magistro, puella, quam dicis mortuam esse, vivit, & ut facilius mihi possis credere, experimento satisfaciam. His dictis tulit puellam, & in cubiculum suum posuit, calefaciens oleum madefecit lanam, & posuit super pectus ejus, sanguis verò ille, qui intus coagulatus fuerat, accepto tepore liquefactus est, cœpitque spiritus per medullas descendere, venis itaque patefactis aperuit oculos, & recipiens spiritum leniebat verbum, lentoque sermone ait: Quisquis es, ne contingas me aliter, quam oportet tangere regis filiam, regisq; uxorem. Juvenis ut vidit, quia magistrum fallebat, gaudio plenus ait ad

*Cerimonis.

* quos.

* intuitus magistrum.

* fundit.

 eum,

** accipe. * apodexin.* eum, Magister * incipe discipuli tui * apodixin præclaram laudare. Et introivit magister cubiculum, & vidit puellam vivam, & ait discipulo suo, probo artem, laudo prudentiam, miror diligentiam, & audi discipule, nolo te artis tuæ esse ingratum, accipe mercedem, hæc enim puella multam pecuniam secum attulit: & jussit eam salubribus vesci cibis, & fomentis optimis recreari. Post paucos dies ut cognovit eam genere regio ortam esse, adhibitis amicis filiam sibi adoptavit, & ut rogabatur ab ea cum lacrymis, ne ab aliquo contingeretur, inter sacerdotes Dianæ templi eam cum fœminis misit, ubi inviolabiliter servaretur.

Inter hæc Apollonius dum navigat cum ingenti luctu, gubernante Deo applicuit Tarso, & descendens à rati petiit domū Stranguilionis & Dionysiadis. Quos cū salutasset, omnes casus suos exposuit eis dolenter, dicens: Quantum in amissa conjuge flebam, tantum in reservata mihi filia consolabar; & intuens Stranguilionem & Dionysiadem ait ad eos, Sanctissimi hospites, post amissam conjugem, regnum, quod mihi servatur, accipere nolo, neque ad socerum revertar, cui in mari perdidi filiam, sed agam potius opera mercatoris, ideoq; vobis commendo filiam meam, ut cum ** Philoni-tate.* filia vestra * Philomatia nomine nutriatur. Quam ut bono animo suscipiatis, peto, ut patriæ vestræ nomine agnominetis Tarsiam, præterea nutricem uxoris meę Ligoridem nomine, cura sua puellam custodire volo. Hæc dicens tradidit Stranguilioni infantem, deditq; aurum & argentum vestesq; copiosas, & juravit neq; barbam neq; capillos nec ungues tonsurum, nisi prius filiam suam dedisset nuptum. At illi stupentes, quod tam graviter juraverat, cum magna diligentia educaturos se puellam repromittunt. Apollonius autem navim ascendit, altumq; pelagus petens, ignotas & longinquas terras petiit Ægypti regiones. Interea puella Tarsia expleto quinquennio traditur liberalibus studiis, una cum Philomatiâ filia eorum coætanea sua, & docebantur grandi inge- ** adjutorio.* nio. Cumq; ad XIV. annos venisset, reversa de * auditorio invenit nutricem suam Ligoridem, subitaneam valetudinem incurrisse, & sedens juxta eam caussas infirmitatis plorat. Cui nutrix, audi nutriculæ morientis verba suprema, domina Tarsia, hæc pectori tuo commenda: Interrogo namque te, quem tibi putas patrem aut matrem vel patriam? Puella ait, patriam Tarsum, patrē Stranguilionem, matrem Dionysiadem. Nutrix ingemuit & ait: Audi stemmata & originem natalium tuorum, ut scias, quid post mortem meam agere debeas. Est tibi pater nomine Apollonius, & ** Lucina Alcistratis.* mater * Alcistratis regis filia, quæ cum te enixa est, statim præcluso spiritu ultimum diem designavit, quam pater tuus Apollonius, effecto loculo, cum ornamentis regalibus in mare misit, & XX. sestertia auri posuit sub caput ejus, ut ubicumque fuisset devo-

luta

luta * ipsa sepulta fuisset. Navis quoq; luctantibus ventis cum patre tuo lugente, & te in cunabulis posita, pervenit ad hanc civitatem. His ergò hospitibus Strangulioni & Dionysiadi una mecum te commendavit Tyrius Apollonius pater tuus, votumq; fecit, nec capillos nec ungues detonsurum, nisi prius te nuptum tradiderit. Nunc ergò moneo, ut si post mortem meam hospites tui, quos parentes tuos appellas, aliquam forte tibi injuriam fecerint, ascende in forum, & ibi invenies statuam patris tui stantem, apprehende illam & proclama, filia ejus sum, cujus est statua. Cives verò memores beneficiorum patris tui, injuriam tuam vindicabunt. Cui Tarsia, chara nutrix, Deum testor, quia si forte aliquis humanus casus evenisset, antequam hæc mihi dixisses, ego penit⁹ non scirem, unde essem. Et cum hæc invicem loquuntur, nutrix emisit spiritum. Tarsia verò corpus nutricis suæ sepelivit, atq; die annuo lugebat. Post deposito luctu, induit priorem dignitatem, petiit scholas ad studia liberalia reversa; non prius sumebat cibum, quam nutricis monumentum introisset, & ferens ampullam vini ingrediebatur, & ibi manes parentum suorum invocabat. Et cum hæc agerentur, quadam die Dionysiades cum filiâ suâ Philomatiâ & Tarsiâ transibat per publicum: videntes omnes cives speciem Tarsiæ & ornamentum dixerunt, felix pater, cujus filia Tarsia est, illa verò quæ adhæret ei, turpis est & dedecus. Dionysiades ut audivit Tarsiam laudari, suam filiam vituperari, versa in insaniam furoris, sola sedens secum cogitavit, Pater ejus, ex quo hinc profectus est, habet annos XIV. non venit ad recipiendam filiã suã, nec litteras misit, reor, quod mortuus sit, nutrix ejus * decessit, neminem habeo æmulum, tollam eam de medio, & ornamentis ejus filiam meam ornabo. Et hæc cogitans, nunciatur ei villicus venisse de villà, nomine Theophilus. Quem convocans ait: Si cupis libertatem cum præmio accipere, tolle Tarsiam de medio. Villicus ait, quid peccavit innocens virgo? Scelerata est, ait, jam mihi negare non potes, fac quod jubeo, si negligis sententiam meã, me tibi scias iratam. Villicus ait, qualiter, domina, hoc fieri potest? At illa, consuetudo illi est, mox ut venerit de scholis, nõ prius sumere cibum, quam nutricis suę monumentum introierit, ibi te cum pugione * acutissimo paratũ inveniat, * crines ex occulto comprehendens à vertice astringe & interfice, & corpus ejus mitte in mare, cum adveneris, & de facto nunciaveris, libertatem cum præmio accipies. Villicus tulit pugionem, & latere suo celans intuetur cœlum & ait: Ego non merui libertatem, nisi per sanguinis effusionem innocentis virginis? Et gemens & flens ibat ad monumentum, & ibi latêre cœpit. Puella autem rediens de scholâ tulit ampullam vini, & ingressa in monumentum casus suos exponebat: & dum invocat manes parentum, villicus impetũ fecit,

* ipsa sibi fuisset.

* discessit.

* altissimo.

* ejus.

 & appre-

& apprehendens crines puellæ jactavit eam in terram, dum autẽ vult percutere, ait ad eum Tarſia, ô Theophile, quid peccavi, ut in manu tuâ moriar? Cui villicus ait, tu nihil peccaſti, ſed pater tuus, qui te cum magnâ pecuniâ & ornamentis regiis reliquit. Cui puella ait, peto Domine, ut ſi nulla ſpes eſt vitæ meæ, permittas mihi Deum teſtari. Villicus, teſtare, & Deus ipſe ſcit, me coactum facere hoc ſcelus. Sed cum precatur, apparuerunt piratæ, & videntes puellam ſub jugo mortis ſtare, hominem armatum volentem percutere eam, clamaverunt, Parce, crudeliſſime barbare, hæc noſtra præda, non tua victima eſt. At ille ut talia audivit, fugiens poſt monumentum latuit in littore maris. Piratæ verò raptâ virgine petunt mare. Villicus rediit ad dominam ſuam, & ait: Quod juſſiſti, factum ſcias: tu verò propter civium curioſitatem ad præſens indue lugubrem veſtem, ſicut & ego, & falſis lacrymis dicamus eam ſtomachi dolore fuiſſe imbecillem, & prope ſuburbanos exitus fuiſſe defunctam. Strangulio ut audivit, tremor & ſtupor cepit eum, atq; ita dixit: Equidem da & mihi veſtes lugubres, ut lugeam, quia tali * ſceleri ſum junctus. Heu quid faciam! Cum * Apollonium ſuſcepiſſem, & civitatem à periculo mortis & famis * ille eripuiſſet, *hanc quaſi ſuam ingreſſus eſt civitatem. Propter hanc naufragium pertulit, bona perdidit, exitium & penuriam perpeſſus eſt. Adeò verò reſtitutum eſt ei malum pro bono, filiam ſuam, quam nobis commiſit bonâ fide nutriendam, *cui nomen cauſſa noſtri amoris impoſuit noſtrę civitatis, ſceleſta & ſæva lea devoravit. Heu cæcatus ſum, Lugeam puellam innocentem & me, qui junctus ſum ad peſſimam venenoſamq; ſerpentem: & in cœlum oculos elevans ait, Deus tu ſcis, quia purus ſum à ſanguine Tarſiæ, & requiras in Dionyſiade, & intuens Dionyſiadem ait: Quomodo ſuffocaſti filiam regis, inimica Dei, hominumq; opprobrium? Dionyſiades induit ſe & filiam ſuam lugubres veſtes, falſaſq; lacrymas fundunt, & unito populo, ad cives clamavit & ait: Cives chariſſimi, ideò ad vos clamamus, quia ſpes oculorum noſtrorum Tarſia, quam bene à nobis educatam ſcitis, dolore ſubitò defuncta eſt, & nobis cruciatus & amaros fletus reliquit, quam dignè ſepelire facimus. Tunc pergunt cives ubi figuratum erat, & pro meritis fabricant loculum ex ære*collato, & ſcripſerunt DII. MANES. CIVES. TARSIÆ. VIRGINI. PRO. BENEFICIIS. PATRIS. EJUS. SEPULCHRUM. EX. AERE. * COLLATO. FECERUNT. Igitur qui Tarſiam rapuerant, advenerunt in civitatem Mitylenen. Deponitur illa inter cætera mancipia venalis. Audiens eam leno infauſtiſſimus, mollis & impurus & dives, contendere cœpit; ut emeret eam. Sed Athenagoras princeps ejuſdem civitatis, nobilem & ſapientem & pulchram cernens puellam, obtulit x. ſeſtertia

Margin notes: * ſcelere. *cum ſuſcepiſſ. *deeſt ille. *& hanc. * cujus. *collatum. *collatum.

tia auri. Leno ait : Ego dabo xx. Athenagoras dixit, ego xxx. Leno, ego xl. Athenagoras l. Leno, lx. Athenagoras lxx. Leno octoginta, Athenagoras xc. Leno : Ego in præsenti c. sestertia auri, & ait, si quis amplius, x. dabo super. Athenagoras ait : Ego si hic cum lenone contendere voluero, ut unam emam, plures venditurus sum, permittam eum emere, & cum eam prostituerit, in lupanar intrabo prior ad eam, & eripiam nodum virginitatis, & erit mihi, sicut emerim eam. Quid plura ? Advertitur in salutatorium, ubi * leno habuit Priapum aureum ex gemmis, & ait, ** deest leno.* Adora præsentissimum numen ; at illa : Nunquam tale numen adoravi, & ait : Domine nunquid civis Lampsacenus es tu ? Leno ait : Quare ? At illa, quia cives Lampsaceni Priapum colunt. Leno ait, nescis misera, quia in domum lenonis avari incurristi ? Puella ait, prosternens se ad pedes ejus : Miserere, Domine, virginitatis meæ, ne prostituas hoc corpus sub tam turpi titulo. Cui leno ait, nescis, quia apud lenonem & tortorem nec preces nec lacrymæ valent ? Et vocavit villicum puellarum & ait, Ancilla, quæ præsens est, exornetur diligenter, & scribatur ei titulus : Quicumque Tarsiam deviolaverit, mediam libram dabit, postea ad singulos solidos populo patebit. Villicus fecit, quod jussum fuerat. * A lenone tertia die, antecedente turba cum symphoniacis deducitur ** cum lenone.* ad lupanar. Sed Athenagoras princeps civitatis primum ingreditur velato capite. Introivit cellam & assedit. Et adveniens Tarsia procidit ad pedes ejus, & ait : Miserere mei Domine, per juventutem tuam & per Deum te adjuro, ne velis me violare, contine impudicam libidinem tuam, audi casus infelicitatis meæ, & originis meæ stemmata considera. Cui cum universos casus suos exposuisset, princeps confusus & pietate plenus ait ei : Erige te, scimus fortunæ vicissitudines & casus, homines enim sumus : habeo & ego filiam tibi similem, de quâ similes casus metuo. Hæc dicens, dedit ei xl. aureos dicens, ecce habes amplius, quam virginitatis tuæ propositum sit, dic advenientibus similiter, quousq; liberêris. Puella profusis lacrymis ait : Ego pietati tuæ gratias ago, & * rogo, ne alicui narres, quæ à me audisti. Athenagoras ait, si ** deest rogo.* narravero, filia mea, cum ad talem venerit ætatem, similem * casum patiatur, & cum lacrymis discessit. ** deest casum.* Cui exeunti obvius ejus collega ait : Quomodo tibi convenit cum puellâ ? Athenagoras ait, non potuit melius, erat enim tristis. Exeunte Athenagora intrat juvenis, & puella more solito ostium clausit. Cui juvenis ait, quantum tibi dedit juvenis ille ? Puella, xl. aureos. Juvenis ait, accipe integram libram auri. Athenagoras audivit & ait, quanto plus dabis, tanto plus plorabit. Puella ut accepit nummos, procidit ad pedes ejus, & casus suos indicavit. Aporiatus juvenis ait, Domina alleva te, homines sumus, casibus subjacemus. Hæc di-

cens exiit. Vidit itaq; Athenagoram ridentem, & ait illi, Magnus homo es, non habes, cui lacrymas propines, nisi mihi? Et jurabant ne hæc verba cuiquam proderent, & cœperunt aliorum eventum expectare, * insidiantes per occultum aspectum: omnes qui introibant dantes pecuniam flentes exibant. Postea * puella obtulit lenoni pecuniam dicens: Ecce pretium virginitatis meæ. Leno ait, vide, ut tantas quotidie pecunias afferas. Alterâ die item ait ad eum, ecce pretium virginitatis meæ, quam lacrymis & precibus custodio. Iratus leno, audito quod virgo mansisset, vocat villicum puellarum & ait: Duc eam ad te, & eripe nodum virginitatis, si virgo tantum, quantum mulier * offeret? Cumque eam villicus duxisset in cubiculum, dixit ad eam, dic mihi, adhuc virgo es? At illa, quam diu Deus vult, virgo sum. Villicus ait, unde tantam attulisti pecuniam? Puella ait, lacrymis profusis, exponens omnes casus meos, rogavi homines ut misererentur virginitatis meæ, & prosternens se pedibus ejus ait: Miserere mi Domine, subveni captivæ regis filiæ, ne violes me. At ille, nimiũ avarus est leno ille, nescio, si possis virgo manere. At illa, studiis liberalibus erudita sum, & in lyra possum modulari, duc me in forum, ibi facundiam meam poteris audire, proponam quæstiones populo, * propositas solvam, & hac arte quotidie pecunias applicabo. Quod fecit villicus, & omnis populus cucurrit ad virginem videndam. At illa aggreditur facundiam studiorum, quæstiones sibi proponi jubet, & acceptas cum multo favore solvit. Tunc ingens clamor populi circa eam excrevit, ut multa pecunia ei ab omnibus daretur. Athenagoras verò illam integrâ virginitate ut unicam filiam custodiebat, ita ut eam villico donis multis commendaret. Cum hæc Mitylene agerentur, venit Apollonius decimo quarto anno jam transacto, ad domum Strangulionis & Dionysiadis in civitatem Tarsum. Quem cũ vidisset Strangulio, perrexit rapido cursu, dixitq; Dionysiadi uxori suæ, certè dixeras Apollonium naufragium fecisse, ecce venit ad repetendã filiam suam, quid dicturi sumus patri de filia? Et illa dixit, miser conjux, confiteor, nostram cum diligerem, perdidi alienam: accepi, verò consilium, ut veste lugubri induerer, fictas funderem lacrymas, & dicerem in villâ suburbanâ periisse Tarsiam, cum nos ipse viderit tali habitu, credet nobis. Cum hæc ita diceret, introivit Apollonius, ut verò vidit eos lugubri indutos, ait: Fidelissimi hospites mei, quid in adventu meo tam longas funditis lacrymas? aut certè istæ lacrymæ non sunt vestræ, sed meæ. Scelesta mulier cum mœrore expressit lacrymas, & ait: Utinam ad aures tuas alius pertulisset, & non ego, aut conjux meus, nam Tarsia filia tua subito dolore stomachi defecit. Apollonius hoc audiens, totum corpus suum contremuit, diuque defixus stetit, tandem resumpto spiritu

** insidiantibus.*

** deest puella.*

** offert.*

** proposita solve.*

intu-

intuens mulierem ait: Dionysiades, si filia mea, ut dicis, mortua est, nunquid & pecunia ac vestes, simulq; ornamenta perierunt? Scelesta ait, ex parte sunt, ex parte perierũt: tunc aliqua ex eis proferuntur, dixeruntq; Apollonio: Crede nobis, quia credidimus, ut filiam invenires; & ut scias nos non esse mentitos, habemus testimonium, cives enim nostri memores beneficiorum tuorum, in proximo littore ex ære * collato filiæ monumentum fecerunt, quod potes videre. Apollonius credens eam defunctam, ad famulos ait: Tollite hæc famuli & ferte ad navim, ego vadam ad filiæ meæ monumentum. Et ubi venit, legens titulos, CIVES. TARSENSES. TARSIÆ. APOLLONII. FILIÆ. OB. BENEFICIUM. EJUS. MONUMENTUM. EX. AERE. * COLLATO. DEDERUNT, Perlectis titulis stupente mente constitit, & dum se non flere miraretur, maledicens oculis ait: O crudeles oculi, potuistis titulum filiæ meę cernere, non potuistis lacrymas fundere! Et veniens ad navim, famulis suis ait, projicite me quæso in sentinam navis, cupio enim in undis exhalare spiritũ. Et dum prosperis navigat ventis Tyrum reversurus, subitò mutatum est pelagus, & per diversa maris discrimina naves jactabantur. Omnibus autem Deum rogantibus, ad Mitylenem civitatẽ venerunt. Gubernator cum omnibus dedit plausum. Apollonius ait, quis sonus hilaritatis aures meas percutit? Gubernator ait, gaude Domine, quia hodie Neptunalia celebrantur. Apollonius ingemuit & ait: Ergò omnes diem festum celebrent præter me. Tunc vocavit dispensatorem suum, & ait illi: Ne nõ lugens, sed avarus, videar, sufficiat famulis meis ad pœnam, quod tam infelicẽ sortiti sunt Dominum, dona x. aureos, & emant, si quid volunt, & diem festũ celebrent, me autem veto à quocumq; vocari, quod si quis fecerit, crura illi frangi jubebo. Dispẽsator itaq; emit necessaria, & rediit ad navim. Cum igitur inter omnes navis Apollonii honoratior foret, & cum * diem festum magno convivio melius cæteris * celebrarent nautæ Apollonii, Athenagoras, qui Tarsiam diligebat ut filiam, deambulabat in littore, viditq; navim Apollonii, & ait: Amici, ecce illa navis mihi placet, quã video paratã. Nautæ ut audiunt suã navim laudari, dicunt: Invitamus te, princeps magnifice, si dignaris. Athenagoras ascendit navim, & libenti animo discubuit, posuitque x. aureos in mensa, & ait: Ecce, ne frustra me invitaveritis. Omnes dixerunt, bene accipis nos Domine. Videns autem Athenagoras omnes unanimiter discumbentes ait: Quis Dominus est navis? Et ait gubernator, Dominus navis in luctu moratur, jacet in tenebris sub sentinâ navis, & mori destinat, in mari conjugem perdidit, & in terris filiam. Athenagoras ait ad unum de servis Ardalium nomine, dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, rogat te Athenagoras princeps civitatis hujus, procede de tenebris

* collatum.

* collatum.

* abest, diem festum.

* celebrat.

tenebris ad lucem. Juvenis ait, non possum aureis mea crura reparare, quære alium, quia jussit, ut quicumque eum appellaverit, crura ejus frangantur. Athenagoras ait, hanc legem vobis constituit, non mihi, quem ignorat, ego ad eum descendam, dicite, quomodo vocatur. Et dixerunt famuli, Apollonius. Athenagoras audito hoc nomine ait intra se, & Tarsia patrem appellavit Apollonium. Tunc pueris demonstrantibus pervenit ad eum. Quem ut vidit barbâ capite squallidum, & in tenebris jacentem,
* submira. * submissa voce dixit: Ave Apolloni. Apollonius ut audivit, putans se ab aliquo servorum appellari, turbulento vultu respiciens, vidit ignotum sibi hominem, mœstum & decorum, furorem silentio texit. Athenagoras ait: Scio, te mirari, quod ignotus te appellavi, disce, quia princeps sum hujus civitatis, Athenagoras nomine, descendi in littus ad naves contuendas, inter cæteras vidi navim tuam decenter ornatam, & amavi aspectum ejus, dum aspicio, invitatus sum à nautis tuis, ascendi & libenti animo discubui, inquisivi Dominum navis, quem dixerunt in luctu grandi esse, quod & video. Prodest ergò, quod veni ad te, procede de tenebris ad lucem, discumbe paullisper, spero autem, quia dabit tibi Deus post hunc ingentem luctum amplius gaudium. Apollonius levavit caput & ait: Quisquis es, Domine, vade in pace, ego autem non sum dignus epulari, & amplius vivere nolo. Athenagoras confusus, ascendit in superiora navis & dixit, non potui persuadere Domino vestro, ut vel ad lucē exiret, quid faciam, ut eum revocem à proposito mortis, & ait ad unum de pueris suis: Vade ad lenonem & roga eum, ut mittat ad me Tarsiam, habet enim sapientiam & sermonem suavem, potest eum forsitan exhortari, ne talis taliter moriatur. Leno cum audisset, permisit eam. Venit igitur puella ad navim, ad quam ait Athenagoras, veni ad me Tarsia domina, hic necessaria est ars studiorum tuorum, ut consoleris Dominum navis in tenebris sedentem, atque horteris, provoces eum exire ad lucem, lugentem conjugem & filiam, hæc est caussa pietatis, pro qua Deus propitius est hominibus. Accede ad eum, & suade ei venire ad lucem, forsitan per nos Deus vult eum vivere; si enim poteris facere, dabo tibi xxx. sestertia argenti & totidem auri, & xxx. dies redimam te à lenone. Puella hæc audiens constanter ad hominem descendit, & mira voce salutavit eum dicens: Salve, quicumque es, salve & lætare, non enim ad te consolandum polluta venit, sed innocens virgo, quæ virginita-
* conservabi. tem suam inter naufragia & castitatem inviolatam * conservavit. Tunc in carminibus cœpit modulatâ voce cantare:

Per sordes gradior, sed sordium conscia non sum,
Sic rosa de spinis nescit violarier ullis.

Corri-

Corripit & raptor gladii ferientis ab ictu:
Tradita lenoni non ſum violata pudore.
Vulnera ceſſaſſent animi, lacrymæque deeſſent,
Nulla etenim melior, ſi noſſem certa parentes,
Unica regalis generis ſum ſtirpe creata:
Ipſa jubente Deo lætari credo aliquando.
Fige modo lacrymas, curam diſſolve moleſtam,
Redde polo faciem, mentemque ad ſydera tolle.
Nam Deus eſt hominum plaſmator, rector & auctor,
Non ſinet has lacrymas caſſo finire labore.

Ad hæc Apollonius levavit oculos, & ut vidit puellam ingemuit, & ait: Heu mihi miſero, contra pietatem quam diu luctabor! Erigens ſe Apollonius reſedit & ait: Gratias ago prudentiæ tuæ, & nobilitati hanc vicem rependo, ut memor tui ſim, ſi quando lætari licet, & regni mei viribus levabo: Forſitan, ut dicis, regio genere orta es, natalibus parentum tuorum repræſentaberis. Nunc accipe centum aureos, & ac ſi me in lucem reduxeris, læta diſcede, noli me appellare, recente enim luctu renovatâ calamitate tabeſco. Puella acceptis aureis abire cœpit: & ait ad eam Athenagoras, quo vadis Tarſia? ſine effectu laboraſti? non potuiſti facere miſericordiam, ac ſubvenire homini interficienti ſe? Et ait Tarſia, omnia, quæcumque potui, feci, & datis mihi centum aureis abire rogavit, & ait renovati ſe luctus dolore cruciari. Athenagoras ait, dabo tibi ducentos, deſcende, redde, quod dedit, & dic: Salutem tuam, non pecuniam quæro. Deſcendens Tarſia ſedit juxta eum & ait: Si in iſto ſqualore & in tenebris permanere deſtinaſti, permitte me tecum ſermonem miſcere: Si ergò parabolarum mearum nodos * ſolveris, vadam, ſin aliâs, refundam tibi pecuniam & abſcedam. Tunc Apollonius, ne reciperet pecuniam, ſed etiam puellæ prudentes ſermones audiret, ait, licet in malis meis nulla mihi cura ſuppetat niſi flendi & lugendi, tamen ne ornamento lætitiæ caream, quod interrogatura es * breviter interroga & abſcede, peto enim ut fletibus meis ſpatium tribuas. Et ait Tarſia:

* abſolveris.

* deeſt breviter interroga &.

Eſt domus in terris, quæ nobis clauſa reſultat,
Ipſa domus reſonat, tacitus ſed non ſonat hoſpes;
Ambo tamen currunt, hoſpes ſimul & domus una.

Et ait, ſi rex es, ut dicis, convenit te nihil eſſe prudentius, ſolve quæſtionem. Et ait Apollonius: Ut ſcias me non eſſe mentitum, domus quæ in terris reſonat, unda eſt, hoſpes tacitus, piſcis eſt, qui cum domo ſuâ currit. Et ait Tarſia:

Longa feror velox formoſæ filia ſylvæ,
Innumerâ pariter comitum ſtipante catervâ:
Curro vias multas, veſtigia nulla relinquo.

Apollo-

Apollonius ait: O si licitum esset, ostenderem tibi, quæ tu ignoras: tamen respondebo quæstionibus tuis, miror te tam tenera ætate mirifica prudentia esse imbutam, namq; arbor stipata catervis, vias multas currens, & vestigia nulla relinquens, navis est. Et

deest Tarsia.

* Tarsia addidit:

Per totas ædes innoxius introit ignis,
Est calor in medio magnus, quem nemo removit:
Non est nuda domus, nudus sed convenit hospes,
Si luctum * ponas, insons * intrabis in ignes.

** poneres.*
** intrares.*

Apollonius ait, intrarem balneum, ubi hinc inde flammæ per tabulas surgunt, nuda domus, in qua nihil intus est, nudus hospes convenit, nudus sudabit. Cum hæc & his similia diceret, puella misit se super Apollonium, & distractis manibus eum amplexabatur dicens: Quid me tantis malis affligis, exaudi vocem deprecantis, respice virginem, talis prudentiæ virum mori nefarium est: Si conjugem desideras, Deus tibi restituet, si filiam, salvam & incolumem invenies. Et tenens eum conabatur trahere. Apollonius in iracundiam versus, surrexit & Tarsiam calce percussit. Impulsa virgo cecidit, & genæ ejus ruptæ sunt, cœpitq; sanguis effluere. Conturbata virgo cœpit flere & dixit: O ardua cœlorum potestas! tu * me tantæ calamitatis angustiis ab ipsis nativitatis meæ exordiis fatigas, nam ut nata sum inter fluctus & procellas, mater mea doloribus constricta periit, & mortuæ sepultura negata est in terra, ornata à patre meo dimissaq; in loculo cum xx. sestertiis auri, Neptuno tradita est. Ego infelix Strangulioni & Dionysiadæ impiissimis hominibus à patre commissa, cum ornamentis & regalibus vestibus, usque ad necem superveni, per invidiam jussa sum puniri à servo eorum ac occidi. Tandem* cum ferro intra jugulum prope condito, ut Deum testarer, postulassem, piratis supervenientibus sum rapta, & in hunc locum deducta. Deus reddet me Apollonio patri meo. Apollonius audiens hęc signa, exclamavit voce magna & ait: O Domine misericors, qui conspicis cœlum & abyssum, & omnium secreta patefacis! Et hæc dicens, cecidit super amplexus Tarsiæ, & vehementius clamavit dicens: Currite famuli, currite amici, anxietati meę finem imponite. Audito clamore famuli cucurrerunt, cucurrit etiā inter illos Athenagoras princeps, & descendentibus illis in navim, invenerunt flentem super collum filiæ suæ, & dicentem: Ecce filia mea, quam lugeo. Tunc erigens se Apollonius, projectis vestibus lugubribus, indutus est vestibus mundissimis. Cui filia narravit, quomodo à lenone comparata, in lupanari posita est. Audiens hæc Athenagoras, timens ne alii filiam in matrimonium daret, misit statim se ad pedes Apollonii dicens: Adjuro te per Deum vivum, qui te patrem filiæ restituit, ne alii des filiam tuam nisi mihi: sum enim prin-

** me pater tanta.*
** ejus.*
** cum intra jugulum ut.*

princeps hujus civitatis, mea ope virgo permansit,& me ducente patrem agnovit. Cui Apollonius ait: Ego huic tantæ pietati & bonitati non possum esse contrarius, imò opto, quia votum vovi, non me depositurum luctum, nisi filiam meam nuptum tradidero, hoc enim restat, ut filiam meam vindicem à lenone, quem sustinuit inimicum. His auditis Athenagoras citò cucurrit ad curiam, & convocatis civibus dixit: Ne pereat civitas propter unum impium, sciatis Apollonium regem ad hoc venisse, ecce classes navium properant grandi cum exercitu, eversurus civitatem lenonis ob impietatem, quia Tarsiam filiam suam in lupanari constituit. Mox, ut dictum est, concursus factus est & tanta commotio populi, ut nec viri nec fœminæ remanerent, quin concurrerent ad Apollonium regem. Et dixit Athenagoras: Ut liberetur civitas, deducatur ad eum leno. Vinctis ergò manibus post tergum deducitur leno. Apollonius regiâ veste indutus, tonso capite & omni squallore deposito, diadema imposuit, tribunal ascendit, civibusq; audientibus ait: Vidistis Tarsiam à patre suo hodie cognitam, quam cupidissimus leno ad vos despoliandos usq; hodie depressit. Ut ergò pietati vestræ plenius gratias referam, filiæ meæ procurate vindictam. Omnes unâ voce dixerunt: Leno vivus ardeat, & divitiæ ejus puellæ dentur. Adducitur leno protinus,& igni traditur arsurus. Tarsia ait villico, dono tibi libertatem, quia beneficio tuo & civium virgo permansi, & donavit ei ducentos aureos & libertatem: libertatem verò cunctis puellis coram se præsentatis * donavit, & dixit, & quidquid de corpore vestro hactenus servistis, ex hoc liberæ estote. Erigens etiam se Apollonius ad populum loquitur dicens: Gratias pietati vestræ refero venerandi & piissimi cives, quibus longa fides pietatem præbuit, & quietis salutem exhibuit, nunc ergò tribuo vobis auri pondera quinquaginta. Quod cum in præsenti fieret, fuderunt ei statuam ingentem, & in base scripserunt,

* perdonavit.

TYRIO. APOLLONIO
RESTAURATORI
DOMUUM. NOSTRARUM
ET. TARSIAE
SANCTISSIMAE. FILIAE
EJUS. VIRGINI.

Tunc intra paucos dies Apollonius tradidit filiam suam in conjugium Athenagoræ, cum ingenti lætitiâ totius civitatis. Et cum eodem navigans inde cum suis omnibus, volens per Tarsum proficiscendo redire ad patriam suam, in somnis admonitus est

per angelum, ut Ephesum descenderet, & intraret templum Ephesiorum cum filiâ & genero suo, ibique omnes casus suos exponeret, quos passus esset, postea veniret Tarsum, & vindicaret innocentem filiam suam. Apollonius expergefactus, indicavit hæc omnia genero & filiæ suæ. Et illi dixerunt, fac, quod tibi videtur. Tunc jussit gubernatori tendere Ephesum. Qui cum descendisset ratem cum suis, templum petiit, ubi conjux sua inter sacerdotes principatum tenebat. Rogavit, ut aperiretur sibi sacrarium; dicitur prius sacerdoti: Venit quidam nescio quis, cum filiâ & genero suo & nimiis donis, & petit sibi aperiri sacrarium. Hoc audito, Alcistratis * regis filia gemmis regalibus ornavit caput, & vestivit se veste purpureâ, venitque stipata catervis, erat enim effigie decora, & ob nimium castitatis amorem, asserebant omnes nullam tam gratam esse virgini. Quam videns Apollonius cum filiâ suâ & genero, misit se ad pedes ejus, tantus enim splendor ejus pulchritudinis imminebat, ut ipsa esse Diana videntibus putaretur. Aperto itaque sacrario, obtulit multa munera pretiosa, & post hæc cœpit Apollonius dicere: Ego ab adolescentia Rex natus, Tyrius Apollonius nominatus, cum ad omnem scientiam pervenissem, regis iniqui Antiochi quæstionem exsolvi, ut ejus filiam acciperem, sed ille fœdissimâ sorde sauciatus est, ita ut * cui pater fuerat constitutus per naturam, ei fieret conjux per impietatem: nam & me conabatur occidere. Quem dum fugio, naufragus ad Cyrenem à rege Alcistrate gratissimè susceptus, in tantum benevolentiam ejus sum expertus, ut filiam ejus mererer accipere. Deinde mortuo Antiocho, cum properarem ad regnum percipiendum, ipsa mecum comitante, hanc filiam meam, quam coram te magna Dea Diana repræsentari jussisti, angeli jussu, postquam in navi peperit, spiritum emisit. Quam ego regio habitu indui, & cum xx. sestertiis auri, in loculo clausam in mare misi, ut inventa dignè sepeliretur. Et hanc filiam meam nutriendam nequissimis hominibus commendavi, & superiores Ægypti partes petii. Quartodecimo autem anno adveniens, ut filiam meam expeterem, dixerunt eam esse defunctam. Et dum credidi, vivo in luctu in lugubribus vestibus, & mori cupiens, mihi filia mea reddita est. Cum hæc & his similia narraret, Alcistratis * filia, uxor ipsius, levavit se, & rapuit eum in amplexum. Apollonius autem repulit eam à se, at illa cum lacrymis dicebat: Ego sum conjux tua, Alcistratis regis filia, & tu es Tyrius Apollonius, tu es meus magister, qui me docuisti, tu es qui me à patre Alcistrate accepisti, tu es, quem naufragum adamavi, non caussa libidinis sed sapientiæ, & ait ad eum, ubi est filia mea? Et ipse ostendens ei Tarsiam dixit,

* deest regis filia.

* deest cui.

* deest filia.

dixit, hæc est filia, quam vides. Tunc resonat in tota Epheso, Tyrium Apollonium regem uxorem * suam in templo offerentem cognovisse, fit lætitia ingens in tota civitate Ephesiorum. Ipse verò ascendit navim cum uxore & genero & filia, revertens ad patriam suam. Veniens igitur Tyrius Apollonius Antiochiam regnum sibi reservatum recepit, & pergens Tyrum constituit in loco suo Athenagoram generum suum. Deinde cum ipso genero & filia sua, & cum exercitu regio veniens Tarsum, jussit comprehendi Dionysiadem & Strangulionem, & duci ante se, & coram omnibus civibus ait: Beatissimi cives Tarsenses, nunquid Apollonius Tyrius alicui vestrum extitit ingratus? Et omnes dixerunt: Te regem & patrem patriæ omnes diximus, pro te mori libenter optamus, hoc statua à nobis facta testatur. Et ait Apollonius, Commendavi * filiam meam Strangulioni & Dionysiadi uxori ejus, & eam mihi reddere noluerunt. Infelix mulier ait: Bone Domine, nunquid non tu ipse titulum monumenti ejus legisti? Apollonius jussit venire Tarsiam in præsentiam civium, & revelata facie Tarsia maledixit mulieri, Dionysiades ave, saluto te Tarsia ab inferis revocata. Infelix mulier toto corpore contremuit, cives mirantur & gaudent: Et jussit Tarsia venire villicum, cui ait, Theophile, ut possit tibi ignosci, clarâ voce responde, quis me tibi interficiendam obligavit? Villicus ait, Dionysiades domina mea. Tunc cives rapuerunt Strangulionem & Dionysiadem, extra civitatem trahentes lapidaverunt, volentes & Theophilum occidere, sed interventu Tarsiæ non tangitur, quæ ait, nisi ad testandum mihi spatium dedisset, modo mea pietas illum non defenderet, quem manu missum abire præcepit. Infelicem filiam occisorum etiam Tarsia depulit. Apollonius dedit munera ad restaurandam civitatem, & moratus est ibi mensibus sex. Navigans inde Pentapolim civitate, curiam ingreditur ad Alcistratem regem gaudens. In ultimo senectutis rex vidit filiam suam, & neptem cum marito suo, integer annis. Post hæc moritur perfectâ ætate, in manibus eorum dimittens hæreditatem regni sui Apollonio, in medietatem filiæ suæ.

* suam Alcistratem.

* hanc filiam.

Omnibus his peractis, dum ambularet Apollonius juxta mare, vidit piscatorem, à quo naufragus fuerat susceptus, jussitq; eum apprehendere & ad palatium duci. Videns piscator à militibus se comprehendi, putavit occidi. Ingressus Apollonius jussit eum adduci ad se, & ait: Hic est paranymphus meus, qui mihi naufrago opem dedit, & ad civitatem venire ostendit, & dixit ei: Ego sum Apollonius Tyrius, cui dimidium tribuisti tribunarium, & donavit ei CC. sestertia argenti, & servos & ancillas, &

fecit eum Comitem ſuum, uſque dum vixit. Hellanicus verò, qui de Antiocho nunciavit, obtulit ſe Apollonio, & procidens ad pedes ejus ait, Domine, memor eſto Hellanici ſervi tui, Apollonius apprehenſa manu Hellanici, erexit eum, fecitque divitem, & ornavit Comitem. His expletis genuit Apollonius de conjuge ſua filium, quem in loco avi ſui Alciſtratis conſtituit regem. Vixit verò Apollonius cum conjuge ſua annos LXXIV. & tenuit regnum Antiochiæ & Tyri & Cyrenenſium. Quietè vixit & feliciter. Caſus ſuos ipſe deſcripſit, duo volumina perfecit, unum in templo Epheſiorum, alterum in ſuâ bibliothecâ collocavit.

Explicit feliciter.

FRAG-

FRAGMENTA
TABULÆ ANTIQUÆ,
IN QUIS
ALIQUOT PER ROM.
Provincias Itinera.

Ex Peutingerorum bibliotheca.

Edente, & explicante

MARCO VELSERO
Matthæi F. Aug. Vind.

VIRO ILL. ET NOBILI

JACOBO CURTIO
A
SENFTENAU,
S. R. I.
PROCANCELLARIO

Marcus Velserus

S.

T tibi hanc expositionem inscriberem Vir Ill. multa me impulere. Mitto externa. Intra te sunt: Virtus etiam ignotis non ignota: Prudentia à natura indita, præstantissimarum disciplinarum doctrina, & maximarum rerum usu exculta: Auctoritas tanta, quantam necesse fuit excellentem virtutem, & eruditam prudentiam consequi: Amor & studium in elegantiores litteras vehemens adeò, ut profecto in incredibili diversissimorum negotiorum mole planè sit incredibile. Impulere ista: Perpulit mirifica humanitas, qua una reliqua illa ita exornas, ut singula per se magna, maxima & præclarissima perficias. Hanc omnium ore celebrem, ut ante annos viginti coram cognoscerem, melior mihi fortuna indulsit. Neque me ejus exinde oblivio cepit, aut erit, ut in posterum capiat. Fatebor tamen proximis diebus illustriorem solito ob oculos versatam:

Cum intellexi tam diuturno decurſo tempore, tibi non modo recentem memoriam, ſed ex veteri conſuetudine propenſam adhuc in res noſtras voluntatem conſtare. Cui gratiam referendi quoniam quam aliam rationem ineam non video: Hanc tabellam, AMORIS, OBSERVANTIÆ, GRATITUDINIS MONUMENTUM, tuo nomini dicatam pendere patieris: Ego lætus lubens merito (ut habet vetus formula) conſecro. Vale,

Auguſtæ Vindelic.

PRÆ-

PRÆFATIO
IN FRAGMENTA TABULÆ ITINERARIÆ ANTIQUÆ.

Eminit B. Rhenanus in libris rerum Germanicar. aliquoties tabulæ antiquæ, quam apud Chunradum Peutingerum amicum suum Augustæ viderit: Chartam provincialem, itinerariam, militarem, diversis locis appellat: Ait sub ultimis Imperatoribus depictam, à Celte in quadam bibliotheca repertam esse, planè veterem. Ex ea cum testimonia nonnulla produxisset, plerosq; illius videndæ desiderio vehementi incendit. Existimabant homines eruditi, hoc finium regundorum judice, qui omnem exceptionem superaret, multas tantumnon immortales geographorum dissensiones componi, multos inextricabiles in historicorum libris nodos solvi posse. Verum Peutingerus, dum vixit, tabulam non emisit; neque illa eo mortuo, quod mihi constet, in cujusquam conspectum venit, quamvis sæpius diligenter quæsita. Inventa sunt autem, inter reliqua litteraria cimelia, schedæ duæ, quas ex tabula ista delineatas appareret: ita ut altera, altroversum plus spatii exprimeret, neutra totum autographum referret, quod certis indiciis liquet. Hæ cum ad manus meas pervenissent, committendum non existimavi, ut publico inviderē. Vulgavi itaq; ea fide, quæ alicui nimia videri posit (nam maxima minima pari diligentia exprimenda curavi, etiam errores manifestos, in explicationibus, quàm in schedis, corrigere malui.) Sed profecto, reddendis antiquis monumentis nemo satis religiosus est, qui superstitiosus haberi metuit. Editionis consilium non est, cur pluribus commendem: Sive autographum periit, sive delitescit, aliquando lucem visurum (quod ominari placet) interim fragmentis hisce frui, gratiæ apponent docti omnes, certò scio. Explicationem addere visum necessariò. Non quod de illis rebus hariolandum sit, quæ nullis vestigiis indagari possunt, qualia pleraque nomina nunc primum in lucem rediviva, quæ ferè intacta transmitto: sed quod mihi attentè cogitanti nonnulla in mentem venerint, quæ tum in universum, tum per partes monita, lectores eo

labore videbantur levare. Et periculum fuerit, si schedas nudas emitterem, ne permulti, quibus illæ jam usui erunt, vix inspectas abjicerent, tædium non laturi corrigendi, quæ a descriptoribus errata, commodè explicandi, quæ ab auctore inconcinnius posita, confirmandi, quæ in speciem dubia incerta, annotandi denique, si qui ab autographo errores viderentur. Nam aut ego fallor, aut his ipsis salebris impeditus Peutingerus, quo nemo antiquitatis studia promovit cupidius, ab editione abstinuit. Monebo itaque non pauca paucis, sine ostentatione, sine insectatione. Cur enim aut mihi nimis placeam, si his ducibus viam tenuero, aut aliorum elevem diligentiam, si illis destituti, in tam densis antiquitatis tenebris interdum aberravere? Quidquid hujus, profectò neque iis fraudi, neque mihi laudi erit: Quam adeò non capto, ut me uberrimos fructus percepisse existimaturus sim, si commentatione ista schedarum inspectoribus aliquam lucem prætulero. Dicam autem primo loco, quæ de auctore, de tabula, de schedis, de lineis, & numeris mea sententia: Ad singulorum deinde locorum nomina accedam.

Auctorem geographiæ imperitum, mathematicas litteras in universum non doctum fuisse, necessario fatendum, res enim loquitur: Cum neque provinciarum circumscriptiones, & figuræ, neque littorum extremitates, neque fluviorum decursus, neque locorum intervalla geographicis canonibus respondeant. Inde fit, ut non temere suspicer, hæc in turbido castrensi, potius quam erudito scholarum pulvere nata, manu Metatoris alicujus descripta esse. Metatores sunt Vegetio lib. 2. cap. 7. qui præcedentes locum eligunt castris: *eum deinde mensores militibus ad podismum dimetiuntur. Verum usus obtinuit, ut Metatores dicantur, etiam qui in civitatibus diversoria, & hospitia designant. Ita Cod. lib. 2. tit. 8. l. 3. & 5. lib. 12. tit. 19. l. 9. tit. 41. l. 1. 2. 5. 9. & 11. Domus attributæ Metata, per totum hunc postremum titulum. Metatoribus autem necessaria cognitio Itinerum, Trajectuum, Civitatum, Interstitiorum: Et quæ multa præterea ad id institutum pertinent. Nam mihi dubium nullum est, designandæ itinerum rationi Metatores à ducibus consilio adhibitos. Exempli caussa producamus Lampridii verba ex Alexand. Severo:* Itinerum autem dies publicè proponebantur, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab urbe sum exiturus, & si dii voluerint, in prima mansione mansurus. Deinde per ordinem mansiones, deinde stativæ, deinde ubi annona esset accipienda. *Hujuscemodi edicta non nisi à perito Metatore instrui poterant, qui mansiones, earumq;*

rumq; intervalla, magnitudinem, & annonæ copiam in numerato haberet, quo præscriberet, quanta exercitus pars in unaquaque commode manere posset. Et ea apud me verisimillima est opinio: Itinerarium provinciarum, quod Ant. Aug. tribuitur, cujus auctoritate persæpe usuri sumus, à Metatoribus originem ducere. Nam id, quod Lampridius edictum appellat, à D. Ambrosio serm. 5. in psalm. 118. Itinerarium dicitur. Placet totum locum exscribere, mirè enim ad institutum nostrum facit. Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat à signis: Sed Itinerarium ab imperatore accipit, & custodit illud; præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter, ut inveniat commeatuum sibi parata subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia Imperator his jubet hæc præparari omnia, qui sequuntur, nec dextra nec sinistra à præscripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui Imperatorem sequitur suum, moderatè enim ambulat, quia Imperator non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile considerat: Ideò & stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die, eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur. Et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi Regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem esse præscriptam, Christo ducente, sanctis commeantibus, recognoscas velim. Profecti sunt enim & patres nostri de terra Ægypti, per longa spatia terrarum, quorum stativæ omnes, mansionesque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctorum terram perveniretur. *Vides, quis itinerarii usus, qui etiam ab aliis est observatus. Verum enimvero, quoniam*

Segnius irritatnt animum demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis commissa fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Hinc credibile, libellos itinerarios quandoque delineatis tabulis explicatos; quo nimirum itinerum, & mansionum constitutio in tabulis uno intuitu sub imperatorum oculos veniret. Neque id nulla de caussa, quando hæc in primis Imperatoribus cura curanda. Fuerit exercitus Lugduno Batavorum, Noviomagum movendus, ob magnitudinem, vel alia quavis occasione divi-

dividendus : Multum intererat hanc cognitionem oculis præcipere, binas esse vias, quæ illo ducant, dexteriorem sex mansionibus distinctam, dextro flumine, sinisteriorem novem mansionum, lævo flumine uti, huic ultra alveum hosticum, illi pacatum esse. Et nostram tabulam huic fini paratam. non dubiè innuunt dicta hactenus : Clarius adhuc ostendunt lineæ viarum, numeri spatiorum indices : & quod illæ tantum mansiones expressæ, quæ in vias delineatas incidunt, præteritis aliis non obscuri nominis urbibus. Quorum nihil commisisset auctor, si ipsas provincias, non certa in provinciis itinera describenda sumpsisset. At privatum institutum respexit, Metatorem non geographum præstitit. Idq; vel idcirco animadvertendum, ne antiquitatis nomine decepti, tabulæ auctoritatem, quam auctor non petit, non meretur, tribuamus. Si quis enim hinc eum usumsperat, quẽ ex geographicis pinacibus diligentissimè & scientissimè confectis, fallitur: si quis item hanc delineationem Ant. itinerario, & nudis mansionum nominibus in eo perscriptis, nihil præstare judicat, non minus errat : Commodissimè sentit, qui medium locum tabulæ tribuit: Ejuscemodi sibi descriptionem promittens, cujusmodi ab homine illarum disciplinarum, quas initio diximus, rudi, proficisci potuit.

Magnitudinem ex fragmentis ita æstimo, ut mihi persuadeam, tabulam integram, totius Occidentalis imperii præcipua itinera complexam. Nimis certè in aperto est, perexiguam partem in nostris apographis reliquam, multo maximam desiderari. Rhenanus satis ostendit, Rhenum ab ostiis ad fontem usque descriptum : at ex schedis, illa quæ in hanc partem se longius porrigit, Coloniam Trajanam non excedit. Franciscus Irenicus meminit Itinerarii cujusdam Augustani, quod ab Ant. itinerario differat : ego elenchum ex hac tabula exscriptum significari interpretor : in quo, præter plerasque ad Rhenum urbes, continentur Danubianæ omnes, quascumque antiquitas vidit. Nomina multarum, quæ in Rhætiis, Norico, Pannoniis sitæ, describit, Sirmium usque. In schedis supersunt reliquiæ itinerum per Galliam, Britanniam, Hispaniam, & Africam. Jam ergò : Cum Rhætiæ ad Italiam, Noricum, & Pannoniæ ad Illyricum pertinuerint : Occidentale autem imperium, ex quo Constantius, & Galerius rempublicam divisere (primi inquit Orosius) Italiam, Africam, Hispaniam, Galliam, Britanniam, & Illyrici partem comprehenderit : Fit, ut ex singulis hujus imperii partibus vestigia ad indicinam reliqua sint : Ideoq; non magnopere dubitandum existimem, ea quoque, quæ inter tam miserè discerpta membra

membra media, in autographo expressa esse. Eo gravior, & acerbior tam insignis monumenti jactura accidit: quod cum Ant. & Notitia provinciarum conjunctum, incredibile quantum ad omnem antiquam historiam illustrandam, & restituendam subsidium afferre poterat.

In ætate conjicienda assentior Rhenano, qui de ultimis Imperatoribus sensit. Sunt plura ei rei argumenta, Unum afferam: Francicum nomen, quod in priori scheda extat, serò Romanis cognitum, ante Trebellium & Vopiscum à nemine in litteras relatum, & falluntur egregiè, qui Ciceronem ejus meminisse asseverant: Uti etiam in errore versantur, qui manifestarium glossema recipiunt in Josepho, ex Hebræo verso, lib. 5. cap. 42. Herodis interfuisse funeri satellites Germanos & Gallos, qui sint Francigenæ. Ultimos autem Imperatores capio, non qui postremi imperatorio nomine in occidente usi, sed qui postremo provinciarum, quarum hic itinera, potiti. Ad quam rationem, dicam obsoleto verbo, postremorum postremissimi censendi Theodosius major, ejusq; filii. Neque fieri potest, ut ista descriptio Theodosio & filiis sit recentior. Theodosio enim mortuo, barbari plerasque provincias mox sub Honorio & Arcadio, alias non multo post in potestatem redegere. Quod certis historiarum testimoniis consignatum. Cum verò nemo suspicaturus sit, Romanos itinera per provincias à barbaris jam occupatas descripsisse, omnino conficitur, quod posuimus.

Ex schedis, ea, quam primo loco damus, venustè & eleganter, altera rudiusculè, & negligenter descripta erat. Atque hac non difficulter caruissemus, si, quæ continet, in priori omnia expressa, & si locorum nomina clara, firma fuissent, neque alterius lectionis collatione eguissent: Verum, præterquam quod quædam Galliæ, Hispaniæ & Africæ itinera in priori non extant: Conferenda etiam in reliquis erat scripturæ ratio. Hæc in plerisque incredibiliter depravata, sive ipsius tabulæ, sive descriptorum, sive utrorumque vitio. Nam in tabula quædam errata esse, cur negemus? Sed alia à descriptoribus vulnera addita, significat in primis schedarum dissensio: Quæ faciliorem veniam meretur, quod originem ducere videatur ex litteris in autographo obscuris & dubiis, vetustate exolescentibus. Nos his explicandis & restituendis, quam fieri poterit, diligentissimam operam navabimus.

Linea.

Linearum ductus, quibus stationes aut mansiones (sunt ea solennia Metatoribus nomina) conjunguntur, Vias publicas exprimunt; quas Consulares, Prætorias & Militares appellabant. Dig. lib. 43. tit. 8. l. 2. Publicas vias dicimus, quas Græci ΒΑΣΙΛΙΚΑΣ, nostri Prætorias, alii Consulares appellant. *Militares dicuntur lib. c. tit. 7. l. 3. Ubi earum usus describitur:* Viæ militares exitum ad mare, aut in urbes, aut ad flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. *Quas singulas exitus species in nostris schedis observabis. Publicæ autem non omnes his nominibus comprehensæ. Ait Ulpianus lege, quam priorem adduximus:* Quæ post consularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse. *Verum ego in schedis nullam non consularem, aut quod idem est, militarem delineatam opinor. Hasce tribus modis munitas reperio: Sive stratis lapidibus, sive intecta glarea, sive congestis terreis aggeribus. Dig. lib. 43. tit. 11. l. 1.* Neque latiorem, neque longiorem, neque altiorem, neque humiliorem viam, sub nomine refectionis, is, qui interdicit, potest facere: vel in viam terrenam glaream injicere, aut sternere viam lapide, quæ terrena sit, vel contra lapide stratam terrenam facere. *Quamquam Isidorus viam terrenam, cum ea, quæ lapidibus strata, videtur conjungere, cum ait, Aggerem esse mediæ stratæ eminentiam, coacervatis lapidibus stratam, ab aggere, id est, coacervatione dictam, quam historici viam militarem dicant. Absolutè autem viæ publicæ, Aggeres. Ammianus Marcell. lib. 19.* tamquam itinerario aggere, vel superposito ponte complanatum spatium. *Et 21. de Juliano*, Morarum impatiens, percursis aggeribus publicis, Succos, nemine auso resistere, præsidiis occupavit.

Curatores porro viæ accipiebant: Quos ab Augusto excogitatos Suetonius innuit cap. 37. At Pomponius l. 2. de Orig. juris, initium longè altius repetit. Illud etiam observavi, interdum singulis viis singulos curatores datos, ut ex multis lapidibus constat: Interdum unum hominem multarum viarum curam gessisse. Fidem facit marmor, quod Auximi superest, in quo C. Oppius CUR. VIAR. CLODIAE. ANNIAE. CASSIAE. CIMINAE. TRIUM. TRAJANARUM. ET. AMERINÆ. *Per redemptores muniebantur, uti Siculus Flaccus scripsit. Rei quandoque ad has munitiones condemnabantur, quod ex Suetonii Cajo cap. 27. colliges. Lapideis columellis distinguebantur, quibus milliarium numerus adscriptus, unde nomen accepere; in vetusta inscript.* MILLIARES.

LAPI-

LAPIDES. RESTITUTI. *Etiam Imperatorum nomina addita, quod horum jussu munirentur : Nummi Augusti fornicibus, quadrigis, & tropheis insignes,* QUOD. VIAE. MUN. SUNT. *Sidonius in propempt.*

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cujus per ſpatium ſatis vetuſtis
Nomen Cæſareum viret columnis.

Multa extant in hanc sententiam auctorum loca, & certissimi testes lapidei cippi, qui reliqui. Ex iis interstitia locorum itinerariis adnotabantur. Et hoc ipsum sibi numeri in schedis volunt. Quorum tamen nos perraro rationem inire potuimus, adeò cum Ant. itinerario non coincidunt, cum quo uno conferre licebat. Cujus rei culpam non omnem in exscriptorum negligentiam rejicio. Etsi hæc mirum quantum sibi indulsit, tamen multæ præterea differentiæ caussæ accedere potuere. Ipsa dies pleraque immutat : Aliqua itinera contrahuntur novis inventis compendiis. Producuntur alia, necessariis de caussis ambagibus additis. Deinde, numeri Ant. semper mansionem, quæ proximè antecessit, respiciunt, schedarum fortassis non item : Cum etiam in cippis observem aliquando numeros à splendida aliqua colonia, per centum passuum millia, & eo amplius continuari, neglectis intermediis oppidis minoris nominis; exemplo est cippus haud procul Oeniponte, Severo & filiis inscriptus, in quo numeri ad Augustam Vindelicorum, longè dissitam referuntur. VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AUG. MIL. PASS. CX. *Demum, quæ in libello certo ordine perscripta, ea in tabula tam ad anteriora, quam ad posteriora referre, quin & dextrorsum aut sinistrorsum trahere nihil vetat, & duplex numerus quibusdam mansionibus additus, indicio est illas diversa itinera respicere. Quibus omnibus rationibus hæc conjectatio valde obscura atque impedita redditur : Et si mihi divinationem rei tam incertæ sumam, meo merito ridiculus habear. Aliis eam palmam lubens cedo.*

Ne quid prætercam, moneo in posteriori scheda itinerum lineas omnes, & hæc nomina, CREPSTINI. NAMAVI. Fl. Renus. Fl. Batabus. Osini. Fl. Riger. ICAMPENSES. *rubrica descripta, intervalla numeris Romanis, quæ in priori barbaris characteribus, notata esse. An ad autographi fidem, non asseveraverim; quamquam de numeris minus ambigo. Quomodo enim barbaros characteres referret autographum, cum*

cum nullus dum tunc temporis eorum usus esset? Verum prioris schedæ descriptor hac in re scribendi compendium sequi maluit: Nos, uti in schedis invenimus, ita reddidimus: Rubricam nonnisi atramento exprimere potuimus. Sed ecce prior scheda in manibus.

SCHE-

PRIORIS SCHEDÆ EXPLICATIO.

PARTITIO ET ORDO. Cap. I.

SCHEDAM *aptè dividimus in partes Britanniæ, Barbarici, Bataviæ, Belgicæ, Lugdunensis & Aquitaniæ. Ordinem interdum ex Ant. mutuamur; cum illo destituimur, normam certam habemus nullam. Itinera etiam nonnulla ob intermedia flumina incidere, & in diversa capita referre coacti fuimus.*

BRITANNICA. Cap. II.

E*Xtrema Britanniæ, quæ Galliæ objecta, describuntur, nomine non expresso. In iis hæc loca,*

AD MUM. 22. *Scheda posterior*, AD MUM. XX. *Nullam lucem præferunt geographi, neque ego hariolus: Quid si* AD MUNICIPIUM. *Cujus nomen proprium vix inveniemus in tanta ignoratione priscorum fœderum, & cujusque urbis privata conditione. Ex Ant. tamen quispiam* Ventam Icinorum *suspicetur. Camdenus vestigia aliquot Romanarum viarum per Britanniam superesse prodit, ex quibus fortassis in re præsenti conjecturam cum hic tum alibi capere liceat.*

SIMOMAGI. 15. *Scheda post.* SINOMAGI. *Ant.* Sitomagi. *Semel dico, me restituendis iis nominibus, quæ cum uno Ant. conferre licuit, operam non lusurum. Cum Ant. codicem nihilo castigatiorem his schedis habeamus, non erat, cur in alterutram partem conjecturis propenderemus. Vetera etiam recentibus conferre abstinuimus: Quod in nominibus jamdudum notis, aliorum labore, qui ante nos scripserunt, & vulgo leguntur, abuti nollemus, certiora, quæ proferremus, non haberemus: In illis verò, quæ ex his primum schedis in lucem prodeunt, periculosum videretur homini peregrino, qui illas provincias præsens nunquam aspexisset, tenuibus conjecturis (cujuscemmodi fere tota ista divinatio)*

SCHEDA PRIOR.

nimium confidere. Neque tamen dissimulavimus, si quando in explicationem valde probabilem incidimus.

AD CŌVECIN. 15. *Sch. post.* CONVETRONI. *Ant.* Combretovio, *aut* Combretonio.

AD ANSAM. *Consentit Ant. Sch. post. perperam,* AD ANSANI.

CAMULODUNO. 5. *Ant.* Camoloduno. *Ptolemæo* Camudolanum *in Trinoantibus. Alia à* Camuloduno *Brigantium. Lipsius in Tacitum profert lapidem, qui* Camaloduni *præferat.*

CAUNONIO. 8. *Ant.* Canonio.

BAROMACI. 12. *Descriptorem oculos parum intendisse, B. loco S. accepisse , priores litteras in lituris delitescere, &* CAESAROMACI *pro* Cæsaromagi *restituendum esse contenderim. Suadet Ant. qui præter primam mansionem, reliquum iter iisdem stationibus, numeris diversis describit. Itinere à Venta Icinorum Londinio,* *Ant.*

Ant.	*Scheda.*
A Venta Icinorum,	Ad Mum. 22.
Sitomago M.P. XXXI.	Simomagi. 15.
Combretovio M.P. XXII.	Ad Covecin. 15.
Ad Anſam M.P. XV.	Ad Anſam
Camoloduno M.P. VI.	Camuloduno. 5.
Canonio M.P. IX.	Caunonio. 8.
Cæſaromago M.P. XII.	Baromaci. 12.

Ordinem, quem ſequutus ſum, ab eodem Ant. didici. Nam poſtrema tria nomina in ſcheda ita accipieuda, ac ſi obverſa lineæ, quæ ab Anſa deſcendit (eſt via militaris, exitum habens ad alteram militarem, quæ ad mare ducit) primis litteris in eam inciderent: Qua ratione, Camuloduno Caunonium, & Baromacum, ſive verius Cæſaromagum, poſteriora; quæ aliâs, contra quam res eſt, Camulodunum antecederent. *Fluvius*

Fluvius, qui in utraque ſcheda ſine nomine ſequitur, Thameſis eſt. Meminit ejus Cæſar 5. belli Gallici.

MADUS. 17. *Eſt in Notitia* Adurnum, *littoris Saxonici in Britannia locus: Ubi* Præpoſitus numeri exploratorum, *Ortelius* Madurnum *in membraneo codice legi annotavit, quod nomen ad noſtrum videtur alludere: Sed in Notit. portus adſcriptus, noſtrum mediterraneum oppidum fuiſſe apparet. An* Noviomagus *Ant. aut Ptol.* Neomagus, *ut priores litteræ perierint, G in D verſa ſit?*

ROIBIS. 7. *Scheda poſt.* RORILUS. *Quid ſi Ant.* Durobrovis, Dubobrus, aut Durobius? *Nam unum idem nomen variè apud hunc legitur. Et fieri potuit, ut primâ ſyllabâ extritâ, reliqua contractè ſcripta deſcriptorem fefellerint. Itineris ordo convenit.*

DUROLEVO. 7. *Confirmat Ant. Ideo in poſt. ſch.*

BUROLEVO. *erratum videtur.*

DURAVERUS. *S. poſt.* DUROAVERUS. *Ant.* Duror Verno, & Duraruenno. *Ptolemæi* Daruenum *videtur.*

DUBRIS. *Ita Notitia, à qua* Præpoſitus militum Tungricanorum *ibi conſtituitur Ant.* Ad portum Dubris.

RAVIPIS. *S. poſt.* RATUPIS. *Ant.* Ad portum Ritupis, *vel* ad portum Ritupium. *Ptolemæo* Rutupiæ. *Quæ vera lectio. Sic Ammiano Marcellino 20. & 27. atque aliis multis. Notitiæ* Rutupis & Ruttupis, *ubi* Præpoſitus legionis ſecundæ Auguſtæ. *Sed placet ſimplex T. pleriſque teſtimoniis, etiam poëtarum. Lucanus 6.*

------Rutupináve littora fervent. *Auſon. parent. 8.*

-------tellus, quem Rutupina tegit. *Item 18.*

Præſide lætatus, quo Rutupinus ager. *Et de urbibus 6.*

Puniſti Auſonio Rutupinum Marte latronem.

Quibus locis Rutupinum pro Britannico accipio. Ita apud Juvenalem Sat. 4.--- Rutupinóve edita fundo

Oſtrea --- *non niſi in univerſum Britannica, quæ nunc quoque in deliciis. Poëtæ appellationis cauſſam nacti, quod qui in Britanniam navigabant, fere Rutupias ſolebant appellere: Erat enim eò frequens ex Gallia trajectus, qui nunc Dubrim eſt, uti cognoſci poteſt ex Marcellini locis, quæ indicavimus, & ex itinerario maritimo, in quo à portu Geſoriacenſi Rutupias uſque* CCCCL. *ſtadia notantur. Sed jam Ant. conferamus. Itinere à Vallo ad portum Ritupis,*

Ant.	*Scheda.*
Durobrovis M. P. IX.	Roibis. 7.
Durolevo M. P. XVI. Al. XIII.	Durolevo. 7.
Duror Verno M. P. XII.	Duraverus.
	Dubris.

Ad

Ad portum Ritupis M.P. XII.	Ravipis.
Mox alio itinere à Londinio ad portum Dubris.	
Dubobrus M.P. XXVII.	Roibis. 7.
	Durolevo. 7.
Duraruenno M.P. XV. Al. XXV.	Duraverus.
Ad portum Dubris M.P. XIV.	Dubris.

Præteriit hîc Ant. Durolevum. Ne miremur, si quandoque mansiones in schedis interjectæ, quas ille non habet: Ipsemet iisdem itineribus nonnullas aliâs annotavit, aliâs omisit.

LEMAVIO. *Ant.* Lemanis. *Notitiæ* Lemannis, *quo loco* Præpositus numeri Turnacensium. *Ant. huc itidem, ut ad portum Dubrini, ter designat per Durobrium; & Duraruennum. Est* Novus portus *Ptolemæi, quod acutè observavit Camdenus.*

RIDUMO. 15. *Rectius post.* S. RIDUNO. *Prima syllaba periit, est enim* Muriduno *Ant. quod ille mansioni* Scadum Nunniorum, *aut* Iscadum Nunniorum *(utroque modo corruptè habet) bis proximè anteponit. Lemanis autem portus à Muriduno, & Isca multo plùs distat, quam scheda præferat.*

ISCADUMNOMORUM. *S. post.* ISCADUMNONIORUM. *Ant. lectiones indicavimus. Ex nostris, posterior genuina, si nomen diffindimus,* Isca *enim apud Ptolemæum* Dumnoniorum *urbs.*

Insula, quæ inter Britannicum & Gallicum littus descripta, in S post. omissa, Vectis aut Vecta est. Cujus meminere Plinius, Suetonius, Ptolemæus, Eutropius. Plinius insigni errore inter Britanniam & Hyberniam collocavit. Noster etiam nonnihil peccavit: Cum mediam statuerit eam, quæ à Gallia maximè dissita, Britanniæ proxima est. Litteras ascriptas,

A. ALLAME. NASENUR. *assequi non potui, neque satis perspectum habeo, an ad insulam omnes pertineant: Si tamen ita est, crediderim certa loca, non ipsum insulæ nomen exprimere, Vectam enim posterioribus seculis nomen non mutasse, indicio est Panegyricus Maximiano dictus.* Medenam *olim in ea emporium fuisse scribit Ortelius ex Nevyllio.*

BARBARICA. Cap. III.

B*Arbari Romanis dicebantur, quicumque Romano imperio non parebant; eorum solum Barbaricum, aut Barbaria: Quam appellationem hîc sequimur.*

SCHEDA POSTERIOR.

Romani autem Imperii limes, inter Gallos & Germanos, Rhenus: quod multis & certis testimoniis liquet. Non sum nescius, Romana arma sæpe ultra Rhenum prolata, castella interdum in hostico statuta: sed fere infelicibus auspiciis, quæ multo conditorum sanguine expiata, neque Rhenus propterea limitis nomen amisit. Et quamdiu solidus, uno alveo labitur, Romanam barbaramq; ripam non dubiè distinguebat. Ex quo divisus (haud procul à mari, inquit Mela, apud principium Batavici agri Tacitus: quod spatium Plinius C. *Cæsar* LXXX. *passuum millibus definit) non admodum constanter constitui potest, quis distinctis temporibus, ex adversis alveis limitis loco fuerit. Ut Romanorum Barbarorúmve res prævaluere, ita variatum. At nos, cum omnia ad illam ætatem referamus, qua tabulam delineatam diximus, vetustiora excutere nihil opus habemus. Imperante Theodosio, & aliquot ante Theodosium principibus, extrema Romani juris erat Batavia (quamquam possessione à Francis sæpius turbatâ & interruptâ) quidquid ultra Bataviam Barbaris cedebat.*

Rhenum constat ante ductam à Druso fossam (novi & immensi operis vocat Suetonius in principio Claudii) duobus tantum ostiis, quibus Bataviam circumscribebat, in Oceanum fluxisse, postea occasione Drusianæ fossæ tertium additum, orientem solem versus. Illud non minus certum est, medium alveum, cui læva Bataviæ insula, & quem privati Bataviæ scriptores jam dudum obstructum tradunt, Rheni nomen constanter retinuisse, reliquos duos (occidentalem & orientalem Ptolemæi exemplo vocare licebit) aliis atque aliis nominibus appellatos. Id Plinius vidit lib. 4. c. 15. cum descriptis extimis ostiis, subjunxit: Medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum. *Atque hæc nominum diversitas in causa fuit, cur plerique auctores, altertro laterum ostio neglecto (medium omnes retinuere) duplicem Rhenum prodiderint. Mela occidentale ostium, Tacitus Annal. 2. orientale præteriit. Quamquam de Tacito aliter sensit Junius in Batavia, sed non ad Taciti mentem. Asinius etiam Quadratus apud Strabonem lib. 4. duobus tantum ostiis in mare ferri scripsit. Ita Ausonius,*

—— Dicére Bicornis,

Claudianus,

—— Te Cimbrica Tethys
Divisum bifido consumit Rhene meatu.

& Virgilius,

—— Rhenusq; bicornis.

Imò

Imò Æthicus Rhenum absolutè Bicornium vocavit, duobus locis, qui tamen valde luxati: sic panegyrista quidam ad Constantinum: Nostri greges flumine Bicorni mersantur. *Et si rectè ex panegyristis, Ammiano, Zosimo, observo, tertii orientalis ostii non facile post Diocletianum ratio habita: Rheni nomine, aut solus medius alveus, cui in nostris schedis* FL'. RENUS, *pro Fluvius Rhenus ascribitur, expressus: aut cum medio, alter occidentalis, de quo pluribus agemus proximo capite. Non quidem, ut ego sentio, ignoratione tertii orientalis ostii: quomodo enim ad eundem scopulum omnes impingerent? sed sive quod Barbarica negligerent, Romana tantum describerent: sive potius quod tertius alveus in lacus & paludes effundatur, quibus ita absorbetur, ut non tam Rhenus, quam lacus & paludes illæ in Oceanum videantur fluere. Certè Claudianus hoc non ignoravit, cum eodem versu bifidos Rheni tractus, & ora paludibus intermorientia conjunxit, Paneg. 1. in Stil. laudes,*

Ad bifidos tractus, & juncta paludibus ora.

Ammianus lib. 28. solùm medium alveum significat de Valentiniano Imp. verba faciens, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio, adusque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat. *Nam neque de occidentali, qui inter Gallos & Batavos in pacato, nec de orientali, qui inter barbaros in alieno solo fluebat, capiendus est. Paneg. Maximiano & Constantino dictus, narrat Constantium Chlorum multa Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum provincias invaserunt, interfecisse. Si ad plura Rheni ostia respicias, Batavia interjecta neque ulterior, neq; citerior rectè dici poterit. Latinus Pacatus ad Theodosium:* Quæ Rhenus aut Vacalis vidit, aggrediar. *Ubi vides Vacalim, quod est occidentale ostium, à Rheno distingui. At Zosimus duos Rheni alveos non obscurè denotat, ut tamen medium & occidentalem intelligat, ad orientalem nequaquam trahendus, lib. 3.* Quam *(Bataviam)* divisus Rhenus insulam efficit. *Neque aliter Maximiani panegyrista,* Divortio sui Rhenus amplectitur. *Et plura sunt in hanc sententiam passim obvia, quæ non colligo.*

Porro orientalem alveum (Plinio etiam septemtrionalis) Mela Flevo, *Plinius* Flevum, *Servius in Virgilium* Jambal *appellat; nisi nomen apud Servium corruptum, ut suspicari lubet, cum ejus nullum alibi extet vestigium. Is per occasionem Drusianæ fossæ natus, incidebat in lacus, quorum Tacitus, Plinius, Mela meminere; distinctè præ reliquis, Mela:* Ad dextram primo angustus & sui similis, post ripis longè ac latè recedentibus, jam non amnis, sed ingens lacus, ubi campos implevit, Flevo dicitur, ejusdemque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterumque

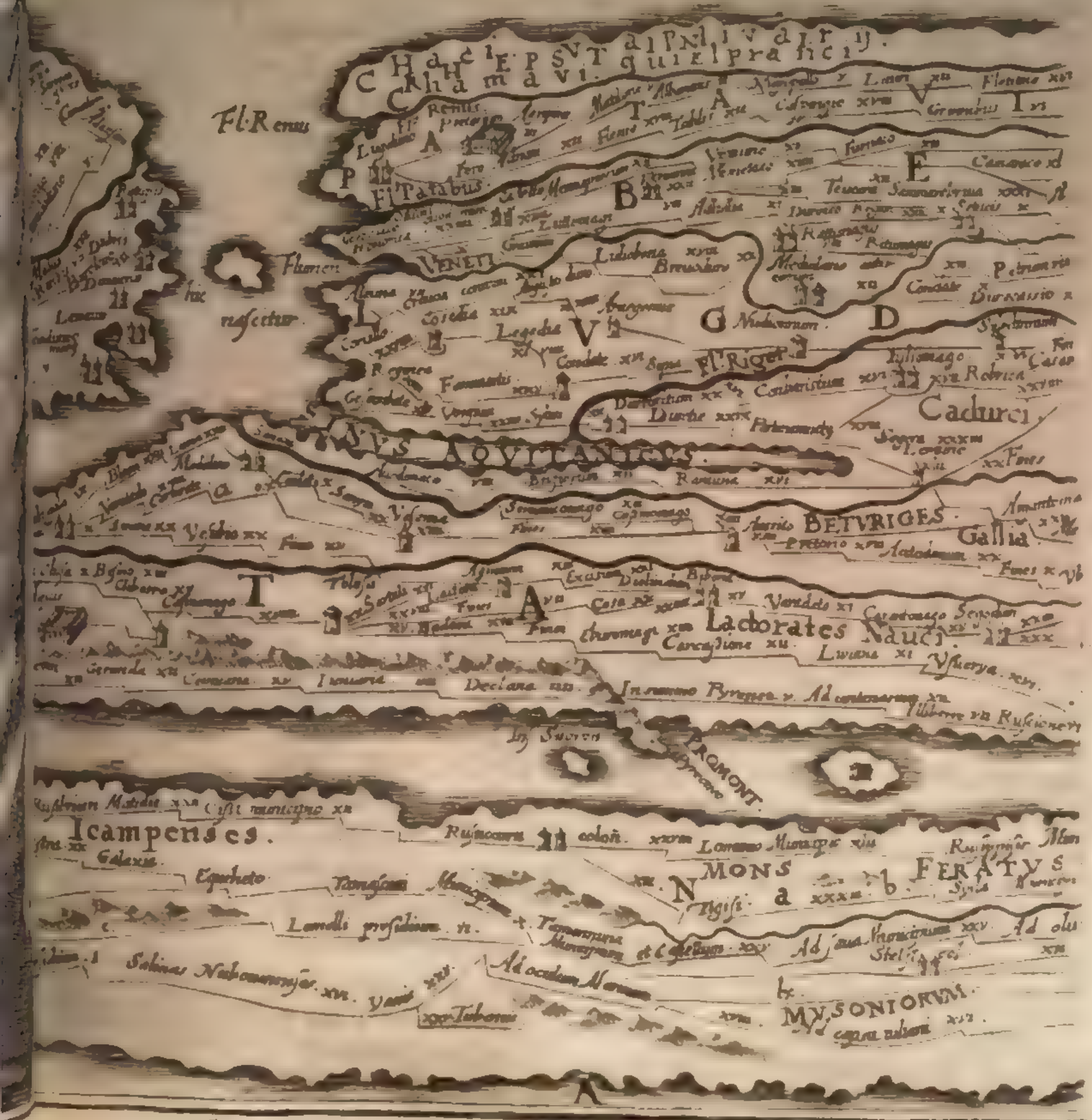
rumque Fluvius emittitur. *Lacus isti a posterioribus scriptoribus, qui Rhenum hactenus non extendêre, paludum nomine sæpius appellati: Vidimus in Claudiani versu, & paullo post pluribus docebimus: Hi in suprema parte nostræ schedæ, nullo adjecto nomine exprimuntur. Haud prorsus ad speciem, quam Mela describit, fateor, sed jam dixi, quid ab auctoris diligentia in hisce rebus sperandum, cum pleraque rudi penicillo adumbrare satis habeat. Accedit, quod post Melæ ætatem tum reliqui Rheni meatus, tum præcipuè hic orientalis, magnopere immutatus: Adeò, ut frequentibus eluvionibus, lacus & paludes omnes, demum in unum maris sinum abierint: Eâ magnitudine, quæ Meridionalis maris nomen hodie sustineat, Lipsius ad Tacitum notavit. Fossam autem Drusianam, quæ in scheda non expressa, Junius scripsit supra Arenacum (quo nomine* Arnheim *intelligit) ductam, appellationemq; manere: Et Ortelius in veteris Belgii typo sic delineavit. Nos fidem habebimus hominibus doctis, locorum peritis.*

Nunc populos consideremus, qui inter orientale & medium Rheni ostium siti. Plinius scriptum reliquit: In Rheno ipso prope C. M. passuum in longitudinem nobilissima Batavorum insula, & Cannunefates, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorumque sternuntur inter Helium ac Flevum. *Jam cum constet, Batavos omne spatium inter medium & occidentale ostium occupasse: Consequens est, reliqua nomina ad interamnium, de quo quærimus, pertinuisse. Verum ista vetera. Posterioribus seculis pleraque mutata, Validissimæ fuere his ipsis locis Francorum res. Video quosdam Frisios inter Francos & Batavos statuisse: quod ego, quamvis permulti aliter sentiant, non abnuo quandoque verum esse potuisse: Sed id perspicuum, post Diocletianum, sive Frisii patrio solo cesserint, sive (quod mihi magis arridet) in Francicum nomen concesserint, Francos Bataviæ proximos fuisse, ut solo Rheno (medium alveum intelligo) distinguerentur. Quod Panegyrici scriptores non semel ostendunt. Ita etiam in scheda* FRANCI *notati. In archetypo Rhenanus* FRANCIA *legit. Quæ unius litterulæ adjectio observationem meretur, ob eam caussam, quam postea aperiam. Et Franci quidem longè lateq; ultra orientalem Rheni alveum, & ultra nostræ schedæ limites imperitabant. Quin multò ante, quam ad Rhenum accederent, in ulterioribus illis regionibus habitasse, docent qui gentis origines investigavere, & ego facile adducor credere Panegyrici verbis:* Quid loquor rursus intimas Franciæ nationes, non jam ab his locis, quæ olim Romani invaserant, sed à propriis ex origine suis sedibus atque ab ultimis Barbariæ littoribus avulsas. *Ac cum lacunosum sive paludosum illum Rheni alveum utrimque attingerent: Non mirum, si paludes nominen-*

TABVLA
ITINERARIA
ex illuſtri
PEUTINGERORUM
BIBLIOTHECA
Quæ Auguſtæ Vindelicorum
Beneficio
MARCI VELSERI
Septem-viri Auguſtani
In Lucem
edita.

tur fere ſemper, ubicumque Francorum mentio incidit. Vopiſcus in Probo: Franci inviis ſtrati paludibus. *Sidonius de Narb.* Francorum & penitiſſimas paludes.

Omnium planiſſime Procopius lib. 1. *belli Gothici* : In oceanum Rhenus immittit. Paludes præterea hiſce in locis non paucæ, ubi primitus Germani, gens barbara, habitabant, nec magni tum primum momenti viri, qui Franci nunc vocitantur. *Hinc denique fabella nata de antiquiſſimis Francorum ſedibus ad Mæotidem paludem. At verò, uti in hoc latus lati porrecti, Francorum limites, ita etiam ſecus Rheni ripam Oceanum uſque pertingebant.*

gebant. Quâ occasione usi piraticæ incubuere, ut Ammianus & Eutropius significant: & in panegyricis legimus Hispanias & Britannias eorum incursionibus afflictas. Et cum ad hanc rationem Franciæ tribuendum sit, quidquid in nostra scheda ultra Rhenum jacet, liquidò apparet, cur auctor reliquorum populorum, non regionum nomina, Franciæ contra regionis, quæ hos populos omnes comprehenderet, non populi, nomen ascripserit. Atque hæc illa Francia est, quam Nazarius Constantinum alloquens, sub barbariæ nomine his verbis describit: Jacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria: per se ipsa potens natio, & post Roma-

Romanam magnitudinem in terris secunda. *Cujus populos non omnes origine Francos dixerim, plerique jure belli in victorum nomen transiere: Quod obiter moneo.*

CHACI. *Rhenanus* CHAUCI. *neque mihi dubium, ita legi in autographo. Quidam auctores* Caucos *aut* Cauchos, *Claudianus* Chaycos, *Lucanus, uti videtur,* Caicos, *nomine trisyllabo appellavere. In situ describendo etiam variatum. Spartianus in Didio Juliano scripsit, Albim fluvium accoluisse. Ptolemæus in duo genera dividit, Majores inter Albim, & Visurgim, Minores inter Visurgim & Amasium posuit. Plinius cum nostra scheda consentit, sedem enim inter Rheni alveos tribuit.*

VAPLIVARII. *Rhenanus legit,* VAPLUARII. *Quam differentiam in nomine barbaro non magni æstimem. Majoris momenti illud, Prima litera V. omninò rejicienda, ex reliquis una leviter transmutanda, &* APSIVARII, *aut* APSVARII, *legendum videtur. Mirè enim affines l & ſ in minutis characteribus. Apsivarii autem sunt, quos Marcellinus* Ansuarios, Ansibarios *Tacitus,* Amsivarios *Isidorus vocat, ut ego lego, locus enim corruptus,* Samsi, Variquadi, Tungri, *lectiones variant, mihi liquet restituendum,* Amsivari, Quadi, Tungri. *Hos Notitia proximè ad schedam accedens* Ampsivarios *appellat. Ab illis hos agros sub Nerone occupatos discimus ex 13. Annal. Taciti. Et quamquam ab Avito iterum exactos, juventutem cæsam, imbellem ætatem in prædam divisam narret, tamen reliquias gentis, propagando semini superfuisse Marcellinus argumento est, cum pacem à Juliano datam scribit Francis, quos Ansuarios vocant; ubi nonnullis Atthuarii placent. Sub imperatoribus inter auxilia Palatina meruisse Notitia significat. Ansibarios autem Chaucis proximos fuisse, nemo dubitare potest, qui Tacitum legit. An iidem cum Angrivariis, variè disputatum est, à me sententiam ferri nihil opus.*

CRHEPSTINI. *S. post.* CREPSTINI. *Rhenanus* CHREPSTINI. *Ut indignemur delineatorum oscitantiam & temeritatem, in trajiciendis litteris, neque miremur paulò ante* CHACI VAP. *pro* CHAVCIAP. *scriptum. Cæterum Chrepstinorum nomen mihi nunquam auditum, nunquam lectum, cui neque explicando neque corrigendo sim. Significavit quidem mihi V. C. Vido Panciroli, quem honoris caussa nomino, in Notitia sub Duce Britanniæ Equites Crispinianos legi, qui ex his populis videri possint; verum meus codex Crispianos habet: Et nescio, an credibilius sit nomen à Crispo Cæsare duxisse: Eo modo quo Constantiaci, Honoriani, Valentinianenses, Gratianenses.*

CHAMAVI QUI ERPRANCI. *Sch. post. malè* NAMAVI. *C. extricâ, N. pro H. substitutâ. Rhenanus,* CHAMAVI QUI ELPRANCI. *Cujus auctoritas persuasit Ortelio, (quem ego non tam*

Regi-

Regium geographum, quam Regem geographorum appellare soleo) ut huic populo in veteris Belgii tabula locum daret. Chamavis quidem rectè: Elprancicum autem monstrum nominis, uti Vaplivarium, facile eliminaturos confido, quibus hæc lucubratio in manus venerit. Tacito & Marcellino Chamavi, *Ausonio* Camaves, *Ptolemæo* Camani, *nisi librarii imponant,* Clamasi *corruptè Panegyrico, quod notat Lipsius & Ortelius. Eos in hac viciniâ habitasse planum fit ex Tacito & Marcellino. Ego ad Francos pertinuisse ajo. Auctorem, qui totidem verbis asseveret, ne fallam, nullum habeo: Verum id ex Franciæ descriptione, quam protulimus, conficitur. Accedit Marcellinus, si rectè capio: Scripserat lib. 17. Francos, quos Salios appellant, à Juliano Cæs. invasos; subjungit,* Chamavos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate cecidit. *Aut egregiè fallor, aut Francos Salios, & Francos Chamavos hisce verbis distinctos voluit. Si quis Ausonii ex Mosella versum opponet,*

Accedent vires, quas Francia, quasque Camaves,
Germanique tremant ------

Ubi Camaves extra Franciam videtur constituere, frustra erit: Cur enim non eâdem opera, ex iisdem versibus Francos Germanos neget? Deinde, cui unquam dubium fuit, Salios Francos esse? tamen Sidonius alia Franco, alia Salio tribuit,

------ Francusque natatu,
Sauromatæ clypeo Salius, pede ------

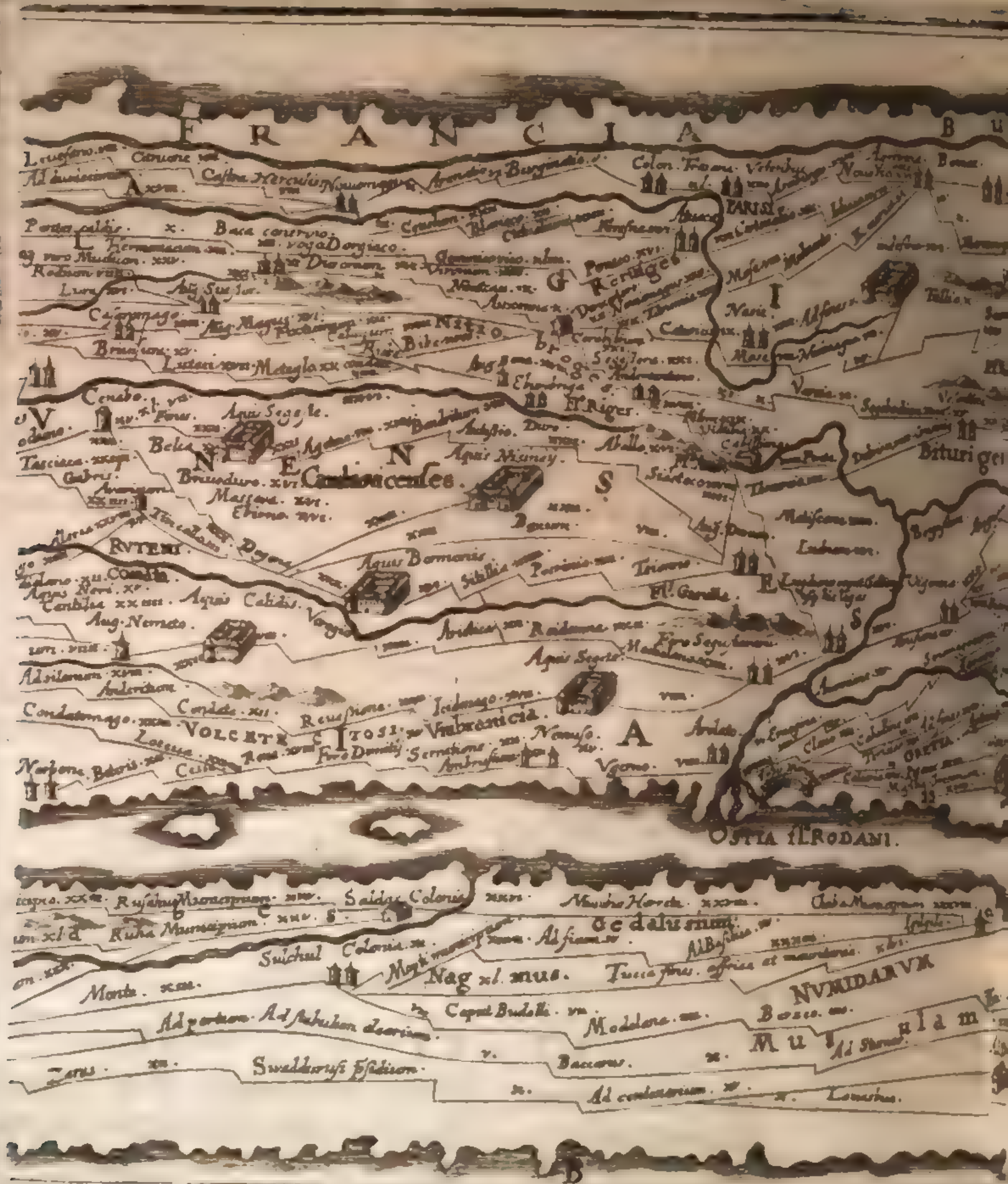
In quorum explicatione ad figuratas loquutiones confugimus. Nulla ergò religione præpeditus, Franciæ Chamavos restituo: Et in scheda CHAMAVI QUI ET FRANCI *corrigo.*

BATAVICA. Cap. IV.

B. P. *& consonantem V. litteras affines esse,* P. *&* V. *sæpius loco B. scribi, jam olim à grammaticis observatum. Ejus generis in lapidibus,* Pleps. Apsens. Probincia. Serbus. *pro* Plebs, Absens, Provincia. Servus. *Ex eodem capite in schedis* PATAVIA. EL⁹. RATABUS. *aut* BATABUS. *pro* Batavia. Fluvius Batavus.

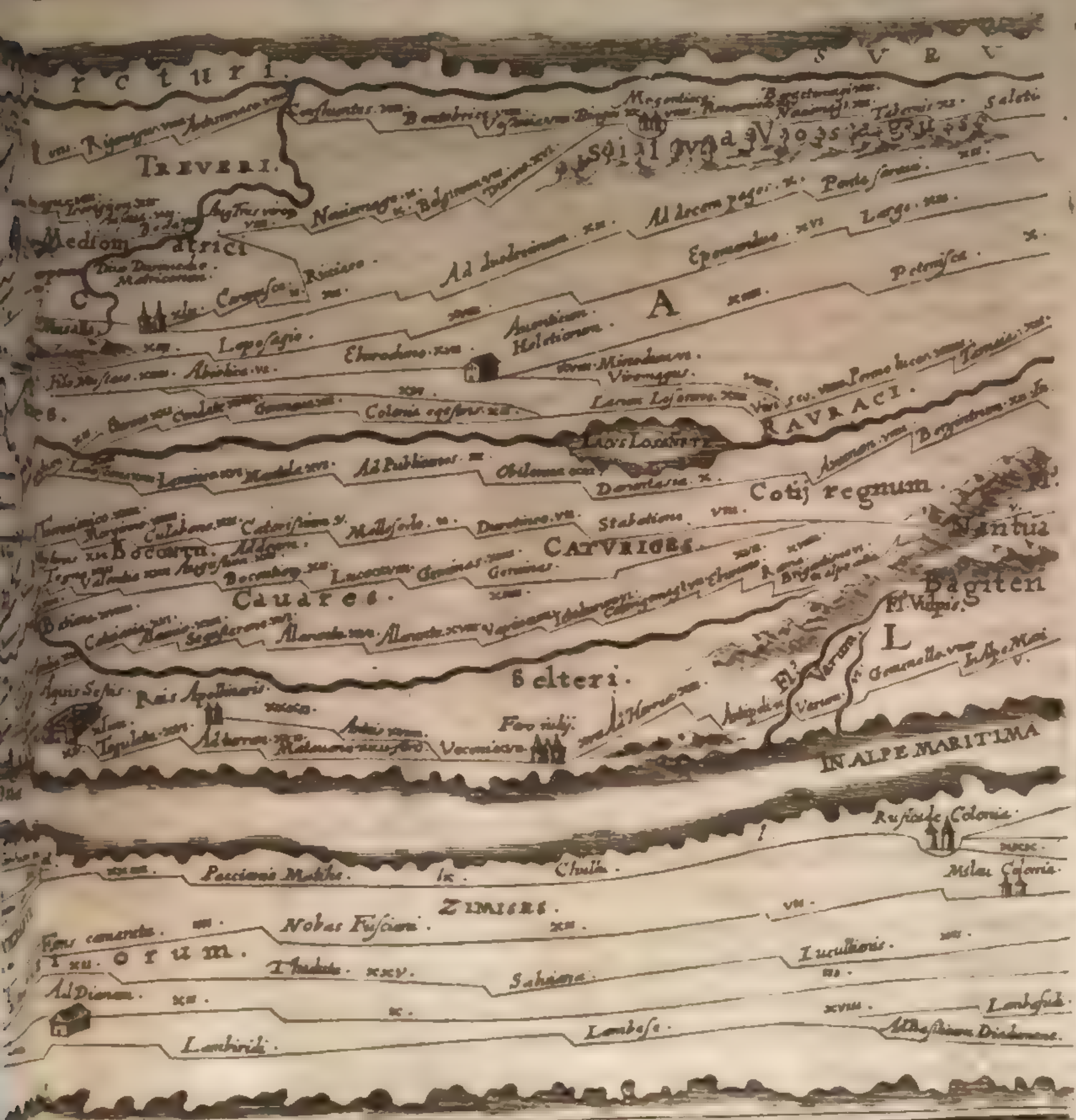
Bataviam autem insulam esse, quam duo Rheni alvei, medius & occidentalis circumscribant, antea diximus, & quæ ad medium pertinent, planè explicavimus.

Occidentalis, cum nonnunquam Rhenus appellatus sit, varia etiam præterea nomina accepit. Helium, Vahalim, *aut* Vacalim, *aut* Walim, *&* Mosam *dictum reperio. A scheda* Batavi *nomen accedit. Helii solus Plinius meminit, neque caussam ejus appellationis, quam tradam, habeo. Vahalis & Mosæ meminere plerique omnes. Mosa ex monte Vogeso profluens, priusquam*

Oceano illabatur, ait *Cæsar*, parte quadam Rheni recepta, quæ appellatur Walis, insulam efficit Batavorum. *Hinc Rheni, Vahalis, & Mosæ nomina confusa. Mosa autem infra Noviomagum Vahalim recipit: quæ supra sunt, quæq; Vahalis alveo excluduntur, ad reliquam Belgicam spectant, ad Bataviam non spectant. Sed hic Vahalis decursus, & in Mosam illapsus, in scheda non exprimitur. Et nos, quidquid inter Rhenum & Mosam, hoc uno capite absolvemus, ita enim visum commodissimum.*

Batavus fluvius eo modo dicitur, quo Tuscus amnis à Virgilio non semel. Et si mei judicii res sit, existimem eam appellatio- nem

nem à vulgo & militibus potissimum fluxisse, ob trajectum in Bataviam. In libris certè nullibi extat. Ut hac etiam in parte firmetur opinio, quam de tabulæ auctore concepi.

Itinera duo per Bataviam describuntur: Utrumque Lugduno Noviomagum, alterum usque Trajanam coloniam pertingit. Sunt in iis pleraque nomina, quorum cæteroquin nec vestigium superest. Ideò Batavi plurimum his schedis debituri, quarum prælatâ face, non paucas antiquarias insulæ tenebras illustraturi sunt.

LUGDUNO. 2. *Sic Ant. qui Germaniarum caput, hoc est initium, vocat. Primum enim ab Oceani littore oppidum duobus tan-*

tantum passuum millibus dissitum, quod ascriptus numerus significat. Ptolemæo Lugodunum.

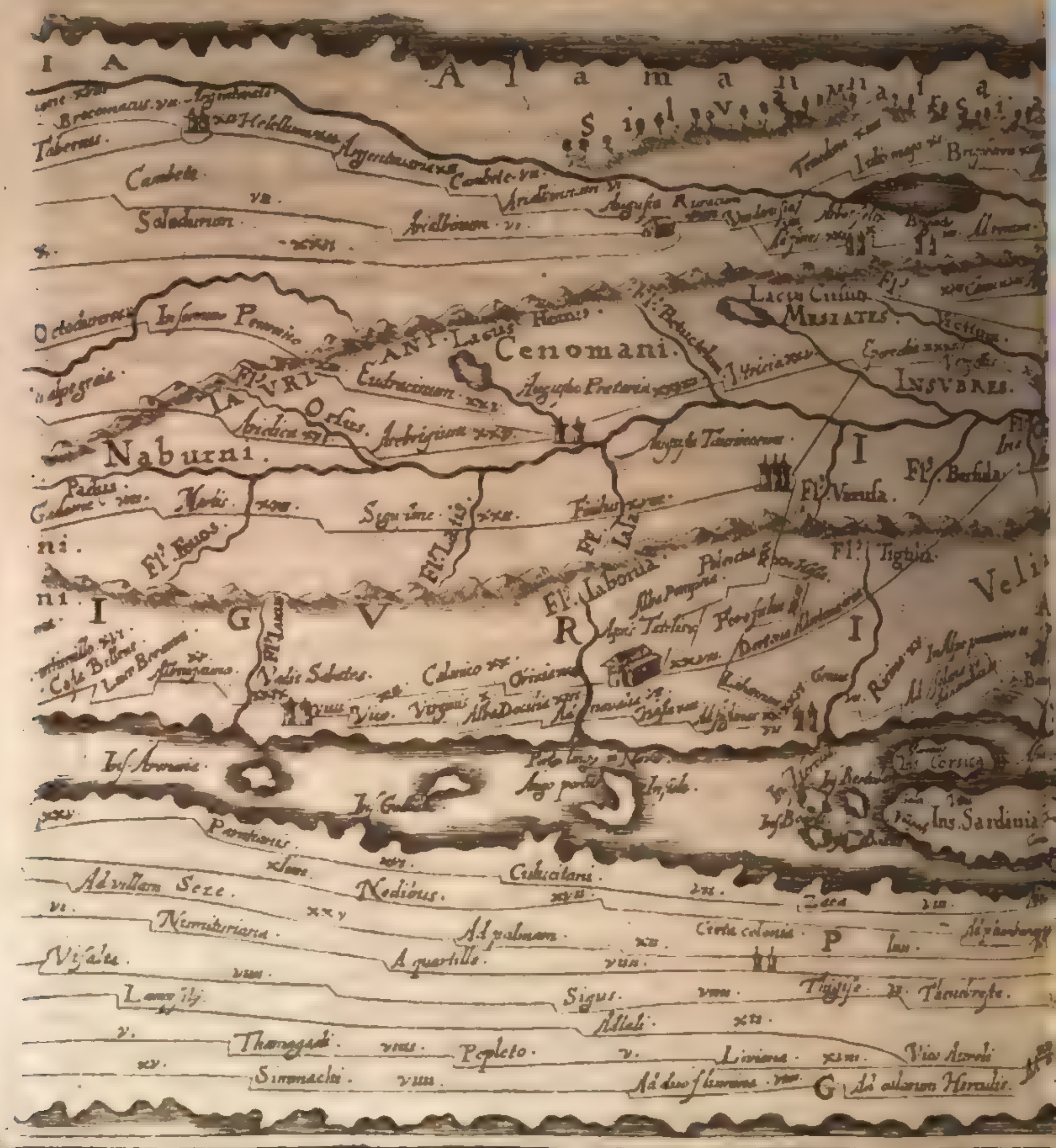
PRETOR IV. AGRIPPINE. 3. *Castigatior post.* S. PRAETOR IV. AGRIPPINAE. *Tacitus Annal.* 12. Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppido Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.

Ego eandem ambitionem in coloniæ & hujus Prætorii nomine valuisse sentio: neque enim valde ambigo, Prætorium, etiam ad Agrippinam Germanici F. pertinere. Certo fortassis consilio Bataviam ostentationi delegit, imperiosa & sagax mulier, quo apud illam gentem venerationem augeret, ex qua Augustorum Augustarumq; corporis custodes. Reliquiæ in Romæoburgo superesse videntur. Situs convenit: Et nomen Romanam antiquitatem præfert. Junius c. 18. Batavicæ historiæ ostendit, ante annos LXXX. refossis fundamentis, varia antiquitatis monumenta id loci esse eruta: præter imbrices litteratos, & figlina opera, etiam ærea signa, atque argentea numismata, quin & prægrandem gemmam: quæ fidem faciunt, aliquid supra militare præsidium ibi stetisse. Adde Corn. Aurelium, is à Romanis scholam addiscendis latinis litteris ibidem constitutam scripsit: Cujus etiam Bonav. Vulcanius meminit. Etsi ego sine gravi, & antiqui auctoris testimonio, nihil hujus meo periculo assertum velim. Ab aliis Telonium Rom. dictum animadverto.

Ad hoc Prætorium revocanda est cædes virginum Britannicarum, quam ab Hunnis Coloniæ Agrippinæ patratam, famâ ex nominis errore orta, proditum. Id Gaufredi Asaphensis vetusti scriptoris fragmentum suadet, quod Cæsar Baronius, omnis antiquitatis peritissimus, & restituendæ præcipuè ecclesiasticæ historiæ natus, ex Vaticana bibliotheca dedit, nos huc transferemus. Cum Maximus (*qui Gratiano imperium & vitam ademit*) proximas Gallias invasisset, ac vicinos Armoricos sedibus expulisset, vacuam provinciam, uberes glebas, Britannicis militibus novæ coloniæ tribuit ac divisit. Unde & eidem provinciæ comparatum est nomen (*meam fidem hic non interposuerim*) ut minor Britannia diceretur. Quo verò eorum etiam posteritati consuleret, ex magnæ Britanniæ insula singulis uxores quæri jussit: singulis militibus singulæ virgines ex gentilibus suis sunt in matrimonium postulatæ. Erat autem prædictorum militum præcipuus post Maximum, dux Connanus, unus ex Britanniæ regulis, cui paris nobilitatis conjunx designata est, filia Dionoci Regis Cornubiæ, nomine Ursula. Londini itaque cunctis coactis, invitæ licet, patrium solum, charosque suos relinquentes, imponuntur navigiis: dumque regionem Armoricorum cogitant

nautæ,

nautæ, mox ſæva procella naves impulit in Germanicum littus. Ubi dum eſſent Melga Pictorum, & Gaunus (*Sigeberto Gnamus*) Hunnorum piratæ, qui comparata claſſe, icto fœdere cum Gratiano Imp. adverſus Maximum, ut vel hac arte eum à cœptis deturbarent, cum ad infeſtandam Britanniam tenderent, in has ad littus jactatas virginum naves incidentes, ſic in Britannas virgines, ut in hoſtes graſſati ſunt, ut vim inferendi illorum pudicitiæ conſilium caperent. Quæ omnes hortatu Urſulæ, mortem duriſſimam potius oppetere, ac gladiis obtruncari, Chriſtiana conſtantia decreverunt, quam ignominioſum quid pati. Cumque ea perſiſterent animi firmitate, mox illorum libidine in barbaricum furorem mutatâ, cum aliò properarent, ne longiori mora diſtinerentur, ſingulas crudeliſſimè trucidarunt: Indeque in Britanniam navigarunt, nactamque eam militibus vacuam aggreſſi: Sed confeſtim miſſis illuc à Maximo duabus militum legionibus, inde pulſi ſolverunt in Hiberniam. *Habes narrationem illuſtrem, quæ multorum frivolis conjecturis hactenus miſerè lancinata eſt. Nam quod diſerti homines dicendo efficiunt, ut res incertas, dubias, falſas etiam & temerè confictas, elegantibus verborum coloribus circumveſtitas, pro certis & firmis perſuadeant: Ejus in his ipſis, & in multis præterea martyrum actis, quorundam ſcriptorum infantiâ & inſcitiâ contrarium accidit. Cum temporum rationem, hominum, locorum, dignitatum nomina permutent, pleraque inepta ex vulgi rumuſculis hauſta aſſuant, fit ut graviſſimas hiſtorias lectorum ludibrio exponant, & in fabularum opinionem traducant. Non negaverim Virginum hiſtoriæ id quoque incommodi acceſſiſſe, quod Gratiani reverentia, cui Melga & Gaunus militarunt, diu preſſa, ſerò in litteras relata eſt. Imperitè autem, quisquis auctor fuit, quod Hunnorum & Agrippinæ nomen inaudiſſet, ad Athilam & Coloniam Agrippinæ rettulit, magno temporum & locorum errore. Ad tempus quod pertinet, Gratiani & Maximi ævum perſpicuè ex Gaufrido intelligimus: Ad locum, Germanicum littus. Lindanus apud Baronium, Aeſtuaria Germanica ad Rheni oſtia, me approbante interpretatur. Sed ea Coloniam uſque pertingere cui fidem faciat? Profectò qui ſchedas noſtras ſemel inſpexerit: Prætorium Agrippinæ longè rectius accipi, fateatur neceſſe eſt. Et ſi jam tunc temporis Romæoburgum à provincialibus vocabatur (quod quidem non valde affirmo, verumtamen eſſe nihil impedit) probabilis erit conjectura, hinc opinionem de Romana peregrinatione natam. Nam Bonna ex Veronæ nomine fluxit: Cum virgines Veronam primum appuliſſe antiqua hiſtoria narret: Et Verona in hoc littore, urbs opulenta & florens ſteterit. Quod Hadr. Iunius, atque Suffridus lib. primo de Friſiis obſervavere. An &*

à Prætorio, (Basileam enim usq; Ursulam adverso Rheno navigasse volunt) non affirmatè dixerim. Unum Agrippinensibus libentes largimur, pleraq; Virginum cadavera ad illorum urbem, quæ imprimis ampla & potens, atq; cum reliqua Gallia in Maximi potestate esset, venerationis causa delata.

MATILONE. 5. *Nullibi legere memini.*

ALBAMANIS. 2. *Ant. ambigue* Albimanis, Albinianis. *Iunius extra controversiæ aleam positum arbitratur castra Romana Albiniana ibi stetisse. Golzius in thesauro habet ex vetusta inscriptione,* Coh. III. Albiniana.

NIGRO

NIGRO PULLO. 5. *Nomen fortassis casu inditum : Uti à gallina alba Cæsarum villa.* Ad gallinas *dicta Plin. lib.* 15. *c.* 30.

LAURI. 12. *Si numeros conferas, incidit in Trajectum Ant. Quid si ejus urbis suburbanum, ut Daphne ad Antiochiam Syriæ?*

FLETIONE. 16. *Aut cum Ant. Manaricio convenit, aut non procul abest.*

LEVE FANO. 8. *Nisi fallunt geographicæ tabulæ, hujus fani memoria in* Lee *ad* Rhenum, *nomine fere nihil mutato superest.*

CARVONE. 13. *Consentit Ant. Rhenanus* CARVO *in recto posuit.*

CASTRA

CASTRA HERCULIS. 8. *Horum meminit Ammianus Marcellinus lib. 18. Cum septem civitates, quæ ad Rhenum sitæ, à Juliano Cæsare receptas narrat, eas adverso flumine hoc ordine enumerat,* Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Nivesio, Bonna, Antenacum, & Bingio. *Rhenanus rer. germanic. lib. 3. pro Tricesimis Utricesium recipit, atque Utrechtum videri scribit, insigni topographiæ errore. Batavia autem hactenus, quod ante monuimus.*

NOVIOMAGI. 10. *Rhenanus legit* NOVIOMAGUS. *Ortelius Noviomagium Neomagium & Numagam scribi annotavit: Cujus nominis permultas Germaniæ, Galliæ, Britanniæ civitates enumerat. Hæc inter primas clara. In qua Notitia* Præf. Letorum Batavorum Contraginensium *constituit. Iunius lapidem laudat, in quo* NEOMA.

ARENACIO. 6. *Ant. hoc itinere* Herenatium, *alio* Aranatio *scripsit, legionis* X. *alam stativa ibi habuisse annotavit. Tacitus hist. 5.* Arenacum, Batavodurum, Grines, Vadamque *modicos vicos appellat, Arenaci Decimam legionem oppugnatam narrat. Qui Herenatium & Aranatium distinguunt ab invicem, collatione schedæ cum Ant. perspicuè refelluntur. Itidem illi quibus Aranatium aut Arenacum* Arnhem *est. Quo exemplo discamus licet nominum affinitati in explicanda veteri chorographia non temerè fidendum esse.*

BURGINACIO. 5. *Rhenanus,* BURGIANTIUM. *Ant. semel cum scheda consentit, iterum modicè dissentit,* Burcinatium, *& leg.* VI. *alam ibi collocat.*

COLO. TRA. *Rhenanus, cui tabulam integram videre contigit,* COLONIA TRAIANA. XI. *non dubio numerorum errore, si ad Burginacium referas. Ant. M. P. V. ascripsit. Assentior Pighio, qui in Hercule Prodicio multis ostendit, præsertim ex Ant. & Ptolemæo, Castra legionis* XXX. *Ulpiæ ibi fuisse: Etsi alii aliter. Diversa est Ptolemæi* Legio Trajana, *ad Rhenum prope Mocontiacum. In autographo Rhenanus significat adverso flumine sequi,* VETERA. XIII. ASCIBURGIUM. XIV. NOVESIUM. XVI. AGRIPPINA. *In Veteribus vereor ne numeri parum correcti, si quidem ad Trajanam Coloniam spectant. Nam certis argumentis mihi verisimile fit, quod Pighius valde contendit, Trajanam aut Ulpia Veteribus fuisse vicina, fere conjuncta. Et conjicio Trajanum in eum locum Coloniam deduxisse, quem Tacitus 4. hist. de Veteribus verba faciens describit:* Vallum murosque firmabant, subversa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii extructa. *Operæ pretium verò totum hoc iter ab Ant. & auctore nostro conferre. Numeri proximè conveniunt, ut non aliâs: Si in nostris summam colligas, quæ ob plures interpositas mansiones, in minutiores partes secta.*

Ant.

Ant.	*Scheda.*
A Lugduno.	Lugduno. 2.
	Prætorium Agrippinæ. 3.
	Matilone. 5.
Albimanis M. P. X.	Albamanis. 2.
	Nigro pullo. 5.
Trajecto M. P. XVII.	Lauri. 12.
Manaritio M. P. XV.	Fletione. 16.
	Levefano. 8.
Carvone M. P. XXII.	Carvone. 13.
	Castra Herculis. 8.
	Noviomagi. 10.
Herenatio M. P. XXII.	Arenatio. 6.
Burginacio M. P. VI.	Burginatio. 5.
Colonia Trajana M. P. V.	Colo. Tra.

Altero itinere Lugduno Noviomagum cum Ant. duce destituamur, minus etiam lucis schedis afferre poterimus. Prima à Lugduno mansio,

FORO ADRIANI. 17. *sive ut post. S. habet*, FORUM HADRIANI. XII. *Non exscribam, quæ alii de Foris generatim. Huic Hadrianus nomen indidisse videtur, cum in Galliam & Germaniam profectus (ut Spartianus ait) Britanniam petiit, atque iterum in Galliam regressus est. Homo gloriæ & honoris cupidissimus, quod Dio notavit, plerasque civitates à suo nomine dictas voluit. A Spartiano exempla petas licet. In Batavis privatam forsan caussam spectavit, gentis fortitudinem scilicet. Nam miraculi vice fuit, Batavum equitatum illo imperante Danubium transnatasse armatum, ut barbari obstupefacti pacem peterent. Circumferuntur in hanc sententiam ipsius Hadriani carmina de Sorano Batavo.*

FLENIO. 18. *Cavesis* Flevum *Taciti in Frisiis, aut* Philæum *sive* Phleum *Germaniæ apud Ptolemæum accipere.*

TABLIS. 12. *Nihil, quod ad explicandum afferam, habeo. Nam quod Scaldim Ptolemæus* Tabudam, *nonnulli malè* Tabul, *aut* Tabulam *appellavere, nihil huc pertinere potest.*

CASPINGIO. 18. *An nomen paullò inconcinnius, corruptum videbitur, ut priores tres litteræ sejungendæ, Castellum significent?*

GRIMIBUS. 6. *Num Grinnes Taciti? Nequaquam. Cum Tacitus non obscurè significet, eum vicum extra Batavorum insulam stetisse.*

AD DUODECIMUM. 18. *Nominis ratio in aperto. Ejusmodi apud Ant.* Ad Decimum. Ad Septimum decimum. Ad

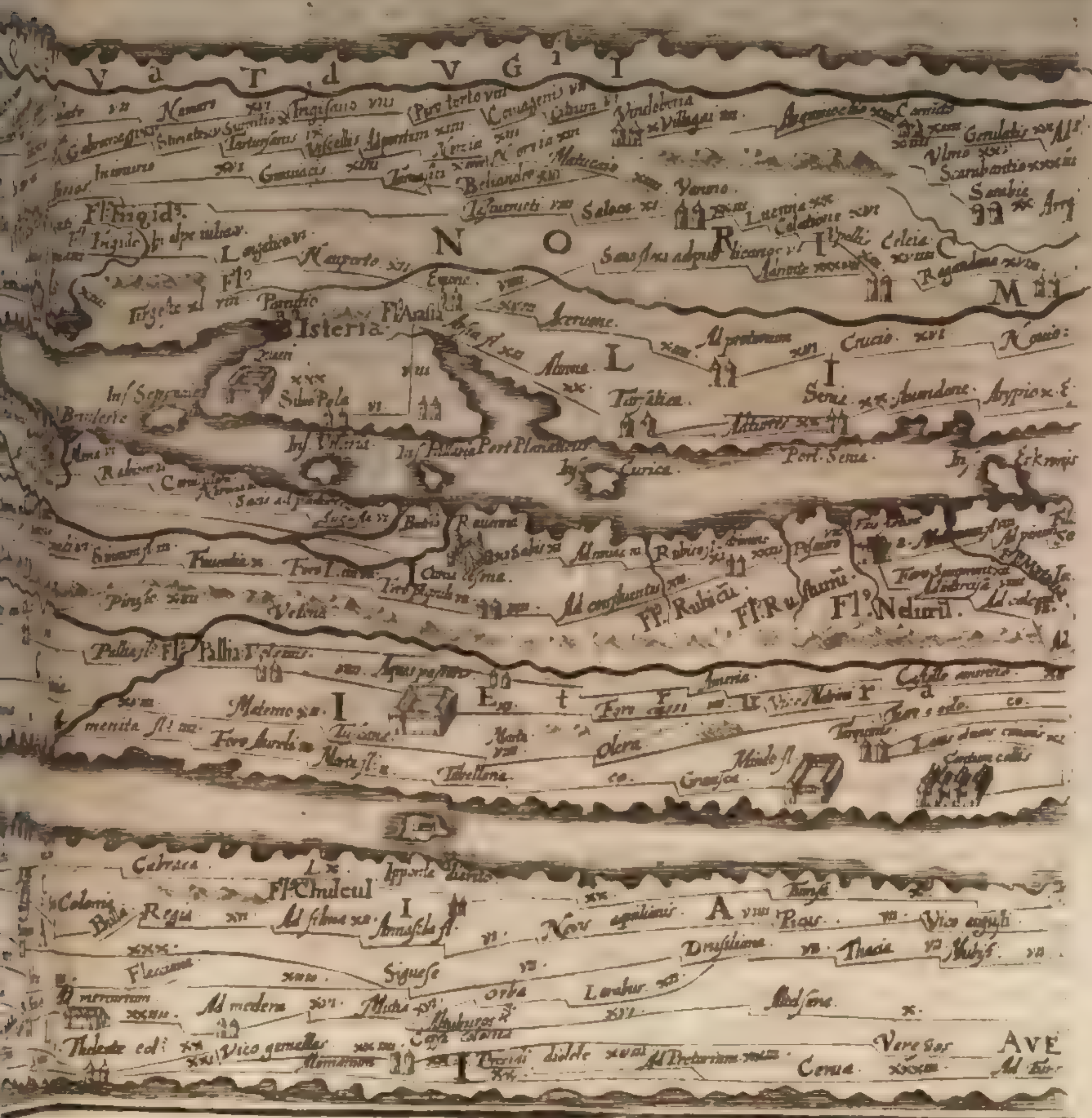

Vigesimum. Ad Centesimum. *At quam urbem respiciat, à qua hæc mansio duodecimo lapide dissita, nondum constituere potui.*

Numerus 3. *Noviomago subscriptus fortassis significat eam urbem tot passuum millibus à flumine Mosa, sive Batavo, ut nostræ schedæ habent, distare.*

BELGICA. Cap. V.

BELG. *Belgica à reliqua Gallia distinguitur Sequana, aut Sequana & Matrona. Ita Cæsar, Plinius, & Ptolemæus scriptum reliquere.. Neque ejus quidquam sub posterioribus Imperatoribus*

toribus mutatum, quantum quidem ex Ammiano Marcellino, Notitia provinciarum, Itinerario Ant. ac libello civitatum Galliæ colligere potui. Quorum aliquos auctore nostro non multo antiquiores, aliquos ejus ipsius ævi esse, verisimilis suspicio. Hinc sequitur necessariò, flumen, quod in schedis inter Belgicam & Lugdunensem, nullo annotato nomine delineatum, pro SEQUANA *habendum. Neque sanè video, quid ex posteriori S. ad repugnandum dici queat. In priori, non nego quædam ultra flumen descripta (nobis in Belgica constitutis sermo est) quæ constanti auctorum consensu citra Sequanam posita. Suessiones sive Vessones,*

Bel-

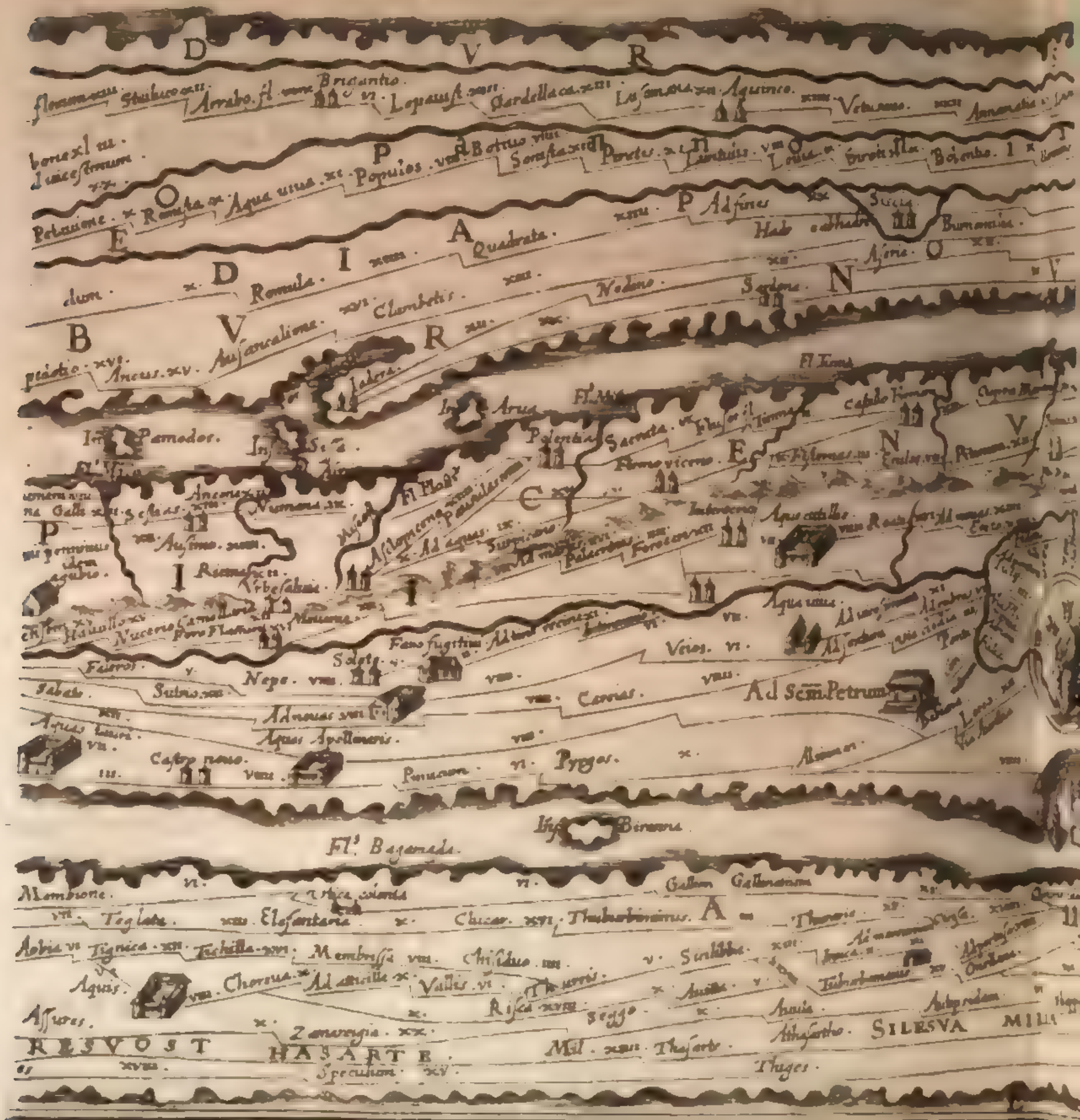
Belgicæ populum, eoq; citra Sequanam colere, nemo unquam dubitavit: At in scheda AUG. SUESSOR. *ultra fluvium. Quæ cum considero, auctorem nostrum culpa difficulter libero, nisi ad ruditatem, qua per omnem hanc descriptionem usus, confugiamus: Nam si fluvium, qui unus continuus expressus est, ita distinguimus, ut partim Sequanam, partim verò Isaram, aut Oisam, qui à Sequana paullò infra Parisiorum urbem recipitur, referat, non inconcinnè Suessionum situi conveniet: Cum inter Veromanduos & Suessiones non quidem Sequana, verùm Oisa fluat. Sed fortassis simplicius & rectius facturi sumus, si auctoris errorem fateamur. Montes ad fluvii fontem delineati, Vogesum significare videntur. Ceterum, quod præterito capite feci, ut explicarem omnia, quæ in Scheda Bataviæ nomine comprehensa, etiamsi re ipsa ad Bataviam non spectarent, eadem ratione in Belgica & Lugdunensi, atque Aquitania, auctoris divisionem præ meo sensu sequendam existimo.*

OSISINU. *Post. S.* OSINI. *Plinius* Oromansacos pago, *qui Gessoriacus vocatur, junctos scribit; Verùm id nomen nimiopere à nostro differt; Hic* Osisini *aut* Osismii *significantur; De quibus mox dicemus.*

VENETI. IO. *Strabo lib. 4. Osismios & Venetos inter Belgas numerat.* Post dictas gentes Belgæ sunt, ad Oceanum pertinentes. De his Veneti navali pugna cum Cæsare congressi sunt. *Et paucis interjectis,* post Venetos sunt Osismii. *At sciendum, Strabonem longè majus terrarum spatium Belgis tribuere, quàm ab alio quoquam factum sit, ait enim eodem libro:* Primam laudem Belgis tribuunt, divisis in XV. gentes, quæ habitant inter Rhenum & Ligerim. *Ex illorum sententia, qui Sequanam Belgicæ terminum posuere, quorum auctoritatem schedarum auctor saltem ex parte sequitur, fieri non potest, ut vel Osisinorum vel Venetorum gentes Belgicæ tribuantur. Cæsar etenim, ut nemo alius obstet, nimis disertè repugnat. Quid ergò? Mansiones quandoq; à præsidiariis militibus nomen accipiebant. Unum aut alterum exemplum pro multis sit,* Castra Germanorum *in Mauritania Cæsariensi Ptolemæus habet,* Batava *in Rætis Notitia provinc. Ita Venetorum & Osisinorum præsidia, extra patrium solum, ubi à geographis describuntur, in isto littore fuisse dico. Juvat Notitiæ auctoritas; Quæ sub dispositione Ducis tractus Armoricani & Nervicani ponit* Præfectum militum Maurorum Venetorum Venetis: Præfectum militum Maurorum Osismiacorum Osismiis, *hi alio loco corruptè* Mauri Sismiaci. *Neq; commodè sensurus est, qui* Venetis & Osismiis, *de utriusq; gentis regione, potius quam de præsidiis ita appellatis interpretabitur. Armoricanum autem & Nervicanum limitem, extendi* per Aquitaniam primam & secun-

& secundam, Senoniam, Secundam Lugdunensem & Tertiam, *ex Notitia quidem cognoscimus: Belgicum littus ad eundem pertinuisse D. Paulinus epist.2. ad Victricium locuples testis est, utitur enim Morinorum & Nervici littoris nomine promiscuè :* In terra Morinorum situ orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus. *Et non adeò multis interjectis :* In remotissimo Nervici littoris tractu. *Quibus verbis distineor Jos. Scaligero viro magno & docto subscribere. Is Auson. lect. lib. 2.c. 6.& 14. Ebruicanum pro Nervicano tractu in Notitia restituit. Quod scilicet à Nerviis Nervianus dicendus fuerit, nequaquam Nervicanus: & quod Nervii remotissimi ab Aquitania, in Belgis censeantur. At de nomine tenue est argumentum, cum in Notitia derivationes longè ineptiores, pro temporum barbarie supersint. De situ, Remoti quidem Belgæ à priscis Armoricis, sed nescio, an item à posterioribus. Illud interim scio ex Eutropii lib.9. Carausium apud Bononiam simul tractui Belgicæ & Armoricæ tuendo præfuisse, hoc est, ut ego interpretor, eum Armoricani & Nervicani tractus fuisse ducem. Procopius etiam belli Gothici lib. 1. Arborichos Francis finitimos fuisse ostendit ; quo loco Joan. Tilius, cujus permagna apud me est auctoritas, Armoricos intelligit; Abodriti profectò, quos mallet Divæus, accipi nullo modo possunt. Quomodo enim Abodritis Procopii verba conveniant :* Cum cætera Gallia atque item Hispania jampridem Romanis parebant. *Et mox:* Erant autem Arborichi Romanorum tunc milites. *Arborichi ergò aut Armorici, aut privatus populus existimandus. Neq; valde mirum est (si rectè observavit Tilius, & ante eum nonnulli, Arboricam prisca Gallorum lingua Maritimam significare) id nomen ex Aquitania, ubi Cæsar Armoricas civitates constituit, per omnia Gallici Oceani littora proserpsisse.*

GESOGIACO QUOD NUNC BONONIA. *Pejus post. S.* GESOGIACO QD NC BOVILLA. *Rhenanus,* GESSORIACO QUOD NUNC BONONIA. *Quæ vera lectio. Sequutus eam Jos. Scaliger ex Rhenani fide, Auson. lect. lib.1.c.23. Idem nomen in Ant. itinerario inquinatum:* A portu Gesorigensi. *Alio loco,* Gesoriaco. *In itinerario maritimo,* A portu Gesorigiagensi. *In Maximiani panegyrico,* Gesorigia. Gesoriacum Morinorum navale *apud Ptolemæum. Id diversum esse à portu Iccio, Icio aut Itio, nondum mihi certis & manifestis argumentis planum fit : Et si quæ plerorumq; sit sententia, video : Immò Cæsare & Strabone potius persuadeor unum eundem locum credere. Cùm primum Cæsar in Britanniam trajicere statuisset, lib. 4 belli.Gall.* Cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam trajectus. *Anno sequenti, cum hanc expeditionem denuo tentaret lib. 5.* Omnes ad portum Iccium convenire jubet.

Quo ex portu commodissimum in Britanniam trajectum esse cognoverat, circiter millium passuum xxx. transmissum à continenti. *At Plinius certè eundem locum significat, cum lib. 4. c. 16. à Gesoriaco, Mormorum gentis littore, proximum in Britanniam trajectum esse scribit (quamquam in passuum numero dissentit à Cęsare nonnihil largius Dion lib. 39.) & posteriores etiā Imperatores fere à Gessoriaco aut Bononia, quæ synonyma esse ex schedis discimus, in Britanniam trajecere. De Claudio narrat Sueton. c. 17. Et Mela, quem sub Claudio scripsisse existimant, Gessoriacum notissimū portum appellat. De Maximiano, panegyricus paullò ante laudatus. De Lupi-*

Lupicino Duce sub Juliano Cæsare Ammianus lib.20. De Theodosio idem Ammian. lib.27. De Constantino, qui sub Honorio Imperator dictus, & ex Britannia Bononiam trajecit, Zosim. lib.6. atq; Sozomen. lib.9. c.11. quamquam hic corruptè Burboniam habet. Cur ergò Gessoriacum diversum à portu Iccio, unde Cæsar brevissimum & commodissimum trajectum esse scribit (quod ad illorum temporum opinionem referas) existimem ? Maximopere cum Strabo, cujus auctoritate plurimum moveor , prodiderit lib.4. apud Morinos Menapiorum conterminos , esse Itium , quo navali D. Cæsar usus in Britanniam transmittens , atque Ptolemeus

mæus Gessoriacum Morinorum navale appellet. Neq; sane credendum sit, duo Romanorum navalia in Morinis extitisse. Caussam autem diversæ appellationis non difficulter ex Ptolemæo assequimur; Is Itium promontorium Gessoriaco navali propinquum posuit, inde à promontorio, uti fit, portui nomen inditum. Quò tempore Bononiæ nomen acceperit, perspectum non habeo. Eutropius in narratione de Carausio, uti vidimus, panegyrista Constantini in patris Constantii laude ejus meminit. Forsan à bene ominantibus militibus origine ducta nam Leg. XXVI. stativa ibi habuisse Ant. auctor est. Scio, à quibusdam Gessoriacum navale à portu Gessoriaco distingui; Sed næ illi nodum in scirpo quærunt. Ego non hæc tantum, quæ enumeravi, Navale & Portum Gessoriacum, Navale & Portum Iccium, atque Bononiam: Sed præterea Portum Morinorum Britannicum, cujus meminit Plinius lib. 4. c. 23. in idem recidere existimo, Britannicum enim nomen, à frequenti trajectu ex ea insula, inditum. Quod porrò Scaliger Pagum Gessoriacum satis magnum agri modum interpretatur, non abnuo; Verùm interim idem nomen alicui ejus agri oppido convenire posse quis neget, tot passim hujus generis extantibus exemplis? Maximiani panegyrista de Gessorigia dubitare nos non patitur: Cum obsidionem magni & miri operis, & obsessorum pertinaciam muris confissam explicat. Schedæ itaque verba, GESSORIACO QUOD NUNC BONONIA, *simplicissimè accipimus. Et si verò Bononiæ nomen invaluit, quod tot testimoniis productis liquet, Gessoriaci tamen non penitus obsolevisse, ex Ant. colligimus.*

CASTELLO MENAPIO ℞. 12. *Ita etiam post. S.* CASTELLUM MENAPIORUM. *Consentit Ant. in nomen, cognomine non addito. Verùm contra quam schedæ locum inter Gessoriacum & Taruannam, ille inter Taruannam & Bagacum tribuit. Errore librariorum, ut mihi quidem videtur. Quem ex ipso Ant. corrigimus. Habet is in itinere Gessoriaco Bagacum,*

A portu Geſorigenſi
Taruenna M.P. XVIII.
Caſtello M.P. IX.
Viroviacum M.P. XVI.
Tornacum M.P. XVI.

En inter Castellum & Tornacum bina spatia, singula M.P. XVI. *in unum collata M.P.* XXXII. *Mox alio itinere, Castello per compendium Tornacum,*

A Caſtello
Minariacum M.P. XI.
Tornacum M.P. XXVII.

Quæ conficiunt M.P. XXXVIII. *At cum iter per compendium utique altero illo fuerit brevius, non ineptè conjicimus Ant. in priori*

Castel-

Castellum Tarvannæ præposuisse, ut summæ M. P. xvii. accrescant, & M. P. l. colligantur : quæ ratio posterius compendiarium iter M. P. xii. excedit : Cum aliâs longius à breviore (quod fieri neutiquam potest) M. P. vi. superaretur. Vidit hoc Simlerus, & in compendiario itinere annotavit, quosdam inter Minariacum & Tornacum M. P. xxvii. signare, uti nos fecimus, alios M. P. x. demere, ut totum iter M. P. xxviii. constet, & longiori (id M. P. xxxii. esse vidimus) cedat M. P. iv. Verùm hanc correctionem neque priores editiones, quas Divæus sequutus, neque res ipsa admittit. Nam cum Ant. itinere Castello Coloniam, inter Minariacum & Camaracum M. P. xxxiii. describat,

Menariacum.
Nimetacum M. P. XIX.
Camaracum M. P. XIV.

Compertum autem sit Tornacum & Camaracum fere æqualibus spatiis à Tarvanna distare : Consequens fit, etiam interstitia à Tornaco & Camaraco Minariacum, quæ prima post Taravannam mansio, non immensum differre, & si inter Camaracum & Minariacum M. P. xxxiii. sanè inter Tornacum & Minariacum facilius M. P. xxvii. quam M. P. xvii. admittimus. Quamquam non est, cur isto argumentorum circuitu valde opus habeamus. Ant. litem disertis verbis dirimit : Eo quod plus spatii à Castello Nimetacum & Camaracum, quam à Tarvanna ascribit. In hoc enim id, de quo quærimus, prorsus recidit. Itinere Castello Coloniam,

A Castello
Menariacum M. P. XI.
Nemetacum M. P. XIX.
Camaracum M. P. XIV.

Qui numeri collecti M. P. xliv. efficiunt. Itinere Tarvanna Durocortorum,

A Tarvanna
Nemetacum M. P. XXII.
Camaracum M. P. XIV.

Hi conficiunt m. p. xxxvi. *Quæ cum se ita habeant : Quis porrò ambiget, num Ant. Castellum ante Tarvannam, num verò post eam posuerit? Corrumpendo autem Ant. Ptolemæus fuit. Is cum Mosam non suo loco descripserit : Videtur Castellum ad Mosam inter Tarvannam & Baganum collocasse. Meminit Ammianus Marcellinus lib. 17. oppidi Castelli, quod fluvius Mosa præterlambit, estq; id ipsum, quod Ptolemæus rettulit. Verùm à nostro & Ant. differre, nemo harum regionum tam ignarus est, qui non ex intervallo à Gessoriaco & Tarvanna ad Mosam, possit intelligere. Utrumque ad Menapios pertinuisse, nihil impedit, cum Menapiorum latissimi fuerint fines. Et nescio quid, præter tenues conjecturas, sequuti*

ſint, qui Ant. Caſtellum Morinis tribuêre: Nos ex ſchedis Menapiis vindicamus; Quam in rem aptè obſervavit Divæus ex Gandenſium cœnobiorum archivis, etiam poſteriori ſeculo, cum Franci rerum in Gallia potirentur, Menapiſcum pagum à Scaldis ripa, ad Morinorum fines, haud procul Tarvanna extendi ſolitum. Quod ideò moneo, ne miremur, cum Bononia & Tarvanna Morinorum fuerint, qua ratione Caſtellum intermedium Menapiis poſſit tribui, fit enĩm perſæpe, ut qui in confinio diverſorum populorum iter habet, viciſſim ad utriuſque gentis oppida divertat.

TER-

TERVANNA. 22. *Ant.* Tarvenna. *Ptol.* Tarvanna.

VIROVMO. 11. *Ant.* Viroviacum.

TURNÆO. 12. *Restitue*, TURNACO. *Ant.* Tornacum. *Videtur in libello provinc. Galliæ*, Civ. Turiacensium, *Belgicæ secundæ. In Notitia est*, Procurat. Cynegii Tornacensis Belgicæ secundæ.

PONTES CALDIS. 10, *Legendum* PONTE SCALDIS. *Ant.* Ponti Scaldis.

BACA CONERVIO. 12. *Facilis correctio*, BAGACO NERVIORUM. *Ita Ant. habet. Ptolemæus* Baganum, *in quibusdam codi-*

codicibus Bajacum, *vel* Bavacum. *Qui hodie Tornacum dici opinantur, schedâ & Ant. itinerario apertè refelluntur; Item illorum solidis argumentis est explosa sententia, qui Cæsaris Belgium interpretati. Id non negaverim, Bagacum in Belgio constitutum esse. De Nerviorum gente mox aliqua. Iam totum hoc iter cum Ant. conferamus.*

Ant.	*Scheda.*
A portu Geforigensi	Gessoriaco, quod nunc Bononia.
	Castello Menapiorum. 12.
Tarvenna M. P. XVIII.	Tervanna. 22.
Castello M. P. IX.	
Viroviacum M. P. XVI.	Viroumo. 11.
Tornacum M. P. XVI.	Turnaco. 12.
Ponti Scaldis M. P. XII.	Pontes caldis. 10.
Bagacum M. P. XII.	Baga conervio. 12.

Reliquias viarum militarium his locis superesse, partim saxis grandibus, partim silice minuto & glarea stratas, intellexi ex Ortelii & Viviani itinerario.

VOGOBOGIACO. 16. *Lege* VOGOBORGIACO.

BEMMICO VICO. 43. *Restitue* GEMINIACO. *Notitia inter legiones Comitatenses*, Geminiacenses.

PERNACO. *Has tres mansiones paullò aliter nominat Ant. itinere à Castello Agrippinam, inter Bagacum & Advacam vel Advaticum Tungrorum,*

Vodgoriacum M. P. XII. *Al.* Vodogoriacum.
Geminiacum M. P. X.
Perniciacum M. P. XXII. *Al.* Perviciacum. *Al.* Perticiacum.

Longè petita, neq; ad meum gustum est conjectura Simleri de Præsidiensibus, qui in Notitia cum Magistro Equitum Galliarum.

Supra hoc iter scheda quatuor nomina habet in via, quæ à Noviomago descendit,

CEUDUM. 22.

BLARIACO. 12.

CATVALIUM. 14.

FERESNE. 16. *Ad quæ, cum omnia mihi pariter ignota sint, nihil, quod notem, habeo. Cur enim lectorum otio abutar, ut ad* CEUDUM *&* CATVALIUM, *de Ceutronibus sive Centronibus & Catuacis planissimas nugas congeram?*

Infra Vogoborgiacum iter est, quod Bagaco Durocortum ducit, hisce mansionibus distinctum,

11. DURONUM. 10. *Sic Ant.*

VIRONUM. 13. *Ant.* Verbinum. *Divæus ait ad Veromanduos pertinere.*

NINTICACI. 9. *Ant.* Minaticum.

AUXENA.

AUXENA. 10. *Ant. itinere Durocortoro Divodurum*, Auxuenna *vel* Axuenna. *Itinere Bagaco Durocordorum corruptè* Muenna: *Quod nomen hinc licet corrigere. Meminit Cæsar 2. de bello Gallico fluminis Axonæ, in extremis Rhemorum finibus, ab eo nomen oppido inditum credibile est.*

DUROCORTO. *Ant.* Durocortoro & Durocordoro. *Cæsar lib. 6.* Durocortum Rhemorum. *Ptolemæus* Durocottorum. *Strabo lib. 4.* Inter istas gentes Rhemi nobilissimi sunt, & eorum urbs primaria Duricortora maximè incolitur; & Romanorum præfectis hospitium præbet. *Totum iter ex Ant. subjicimus.*

Ant.	*Scheda.*
A Bagaco Nerviorum	Baca conerio.
Duronum M. P. XII.	Duronum. 10.
Verbinum M. P. X.	Vironum. 13.
Catusiacum M. P. VI.	
Minaticum M. P. VII.	Nlnticaci. 9.
Muenna M. P. VIII. *Al.* XVIII.	Auxenna. 10.
Durocordoro M. P. X.	Durocorto.

RERVI *qui in extrema scheda, pro* NERVIIS *positi. Nervios maximè feros inter Belgas haberi Cæsar tradit. Ab iis Atrebates, Veromanduos, Ambianos, Treviros, Senones, Rhemos & Eburones contingi, ex eodem Cæsare & Strabone colligimus. Quæ fidem faciunt, latissimis finibus usos esse. Eo etiam Cæsar pertinet, cum scribit, Centrones, Grudios, Levacos, Pleumosios, Gordunos sub illorum imperio fuisse.*

Jam si Belgicam à capite repetimus, proxime Gessoriacum aut Bononiam, sequuntur in itinere Augustam Suess. nomina septem, quæ à nemine alio, quod sciam, relata.

GRAVINV.

LUCCOMAGI. 7. *post S.* LINTOMAGI.

ADULLIA. 11. *Numeri barbari undecim significant; in post. S. numeri Roman.* 11. *duo.*

DUROICO REGV. 14.

10. SETUCIS. 10.

RODIUM. 9.

JURA. 16. *Habent Cæsar, Plinius & Ptolemæus Juram aut Jurassum montem, sed qui ad hanc mansionem nihil pertineat.*

NEMETACO. 14. *Ant.* Nemetacum & Nimetacum, *Cum aliis itineribus, tum Tarvenna Tornacum. Videtur* Metacum *Ptolemæi, quod nonnulli codices* Rigiacum & Origiacum *appellant. Divæus pro* Nemetocenna *Cæsaris accipit.*

ERMANACO. 40.

HERMONACUM. 8. } *Ant. unam tantum mansionem inter Nemetacum & Bagacum habet*, Camaracum *scilicet. An ea in scheda Ermanacum sit, nondum statuo.*

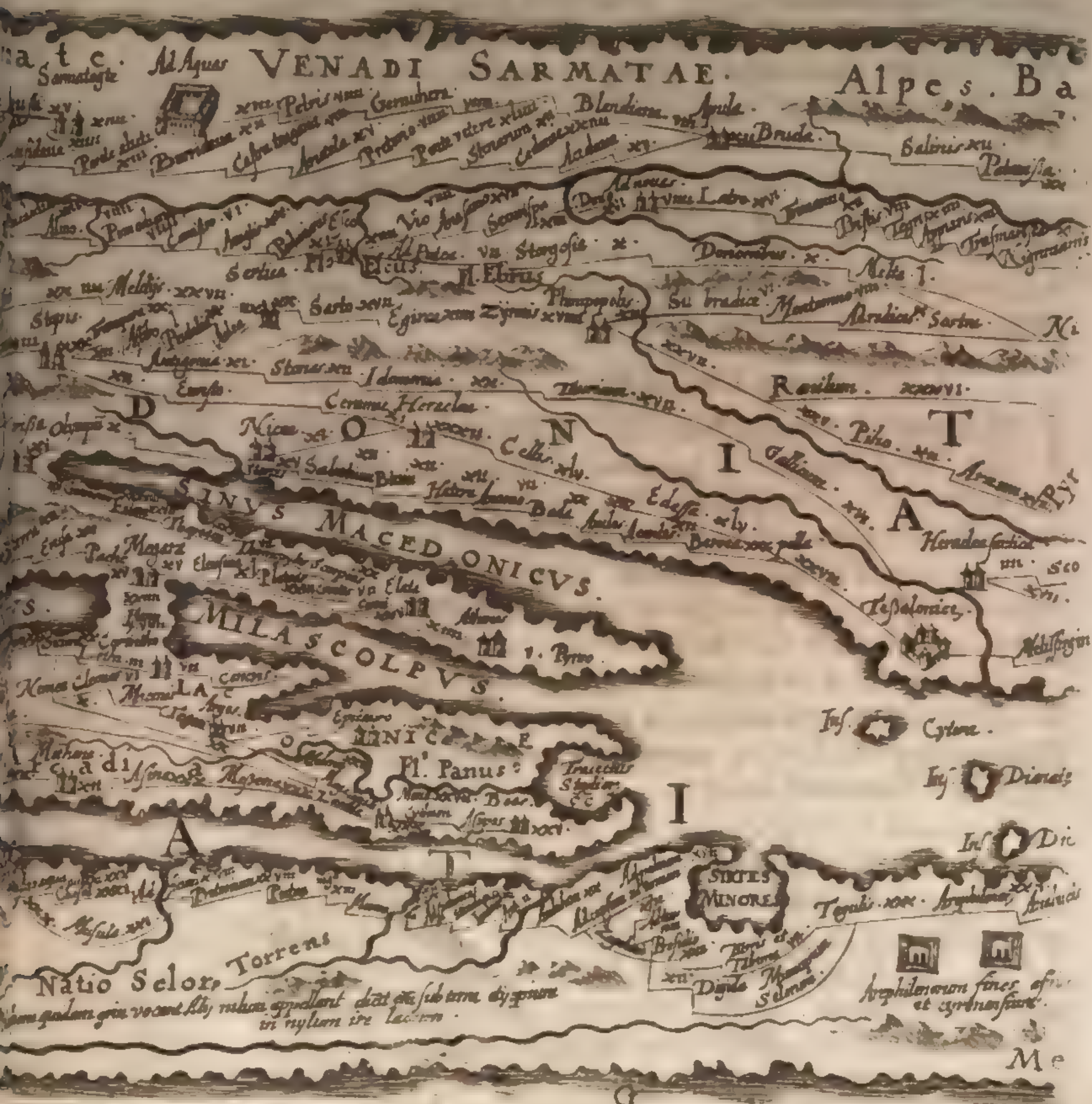
13. Teucera. 12. *Istud etiam nomen, uti priora duo, schedæ debemus.*

Sammarobruia. 31. *Corrige* samarobrina, *ex Cæsaris aliquot locis, & Cicerone ad Trebatium lib. 7. ep. 11. 12. 16. Ant. promiscuè* Samarobrina, Samarabriva, Samarabriga, *Ptolemæus* Samarobriga.

Aug. viro mudu or. 25. *Ant.* Augusta Veromanduorum, *Ptolemæo* Rhomanduorum. *Ant. inter Nemetacum & Augustam habet Cæmaracum, Scheda Ermanacum.*

Ratumagus. 8. Latomagus *Ant. Nostro affinitas inter* l. & r. *non semel imposuit.*

Ritu-

RITUMAGUS. 12. *Ant.* Rotomago & Ratomago, *Ptolemæo* Rhatomagus *in Subanectis, aut Ubanectis, ut Latini codices præferunt. Græcos Nervios habere monet Ortelius.*

MEDIOLANO AURERCORꝶ. 12. *Lege* AULERCORUM *ex Ant. cui inter Ratomagum & Mediolanum* Yggade *est, aut* Uggade. *Ptolemæus triplices* Aulercos, *sive* Aulircios *(ut illi vocare usus) numerat:* Aulircios Diaulitas, Aulircios Cenomanos, Aulircios Eburaicos, *omnes in Lugdunensi Gallia, & in Eburaicis* Mediolanum. *Plinius duplices in Lugdunensi* Aulercos, *qui cognominantur* Eburones, *& qui* Cenomanni. *At quidam ex Cæsare*

Cæsare Aulercos in Belgica constituunt: Qua de re mihi (verum fatebor) non admodum liquet. Et incertus feror an de Mediolano litem secundum schedam, an secundum Ptolemæi tabulas dare sit æquius. Eo maximè, quod de Sequanæ delineatione jam antea scrupulum injecerim. Illud ex Ant. itinere, quod inferius dabimus, apparet, Mediolani nomen in scheda, inter Ritumagum & Durocassium, non alieno loco positum. Si quid erratum, in Sequanæ cursu erratum esse. Nisi malumus ad utramq; Sequanæ ripam duplex Mediolanum stetisse. Uti his ipsis locis apud Ptolemæum duplex Rothomagus. Aliâs minimum octo diversas urbes Mediolani nomine apud geographos reperire est.

LUGDUNENSIA. Cap. VI.

Lugdunensis à Belgica iis terminis distinguitur, quibus diximus. Ab Aquitania olim Garumna, uti Cæsar scripsit, & qui eum sequuti Mela atque Plinius. Augustum autem populos, qui inter Ligerim & Garumnam, Aquitaniæ addidisse, Strabo refert, & Ptolemæus ita in tabulas rettulit. Idem posterioribus temporibus obtinuisse, ostendit libellus provinciarum Galliæ, *qui Cadurcos, inter Ligerim & Garumnam positos, Aquitaniæ ascribit. Æthicus etiam & Vib. Sequester id apertè confirmant. Hinc apud me oppidò certum, pro eo, quod in utraque scheda* FL⁹. RIGER. *substituendum* FL⁹. LIGER. *quo pacto, decurtato nomine Ligerim appellabant. Tibullus lib. 1. eleg. 7.*

Carnoti & flavi cærula lympha Liger. *Auson. edyll. 9.*

Non tibi se Liger anteferet --- *fortassis & Lucanus lib. 1.*

Et nunc tonse Liger --- *Quamvis alii in Lucano* Ligur. *Quod verò auctorem nostrum, in Sequanæ descriptione, dubiè & timidè defendere ausi fuimus, idem quin de Ligeri faciamus, errore ejus manifesto impedimur. Et certè nescio quid causæ subesse interpreter, cur in fluminum delineatione lapsus sit potissimum: Ne à transcriptoribus erratum existimem, schedarum consensu prohibeor. Illud interdum cogito: An fortassis itinera ab auctore nudè in tabulas relata, ab alio deinde aliquo fluviorum descriptiones additæ sint. Sed quidquid caussæ, error in propatulo est. Eo loco, vel non multum diverso, quo in schedis* Fl. Riger *in mare descendit; Ptolemæus Erium (Cænalis* Ferium *agnoscit) descripsit, propè* Dariorigum *nimirum. Ligeris deinde ostia meridiem versus, post* Brivatem portum, *qui in scheda* Portu namnetu *videtur, unde Strabo scripsit,* Ligeris inter Pictones & Nannetas effluit.

ALAMA. 7. *Post. S.* ALANNA. *Restitue* ALAUNA *ex Ant. In adversa Britannia est Ptolemæo fluvius* Alaunus, Alaunius, *aut* Halænus.

CORU-

CORUCIA CONNV̄. 21. *Post. S.* CROUCIA CONNUM *Ptolemæi* Crociatonum, *Ant.* Caracotino.

AUGUSTODURO. 24. *S. post.* AUGUSTUDURO. *Diversum ab Augustoduno Æduorum.*

ARÆ GENUE. *Post. S.* ARARCENUE. *fortassis Ptolemæi* Ingena.

NUDIONNU. *Videtur* Noviomagum *Ant. inter Breviodorum & Condate. Cum Novioduno Cæsaris in Suessionum finibus non confundendum.*

JULIOBONA. 18. *Consentiunt Ptolemæus & Ant. Nisi quod Ptolemæus locum alieniorem tribuit.*

BREVODURO. 20. *Ant.* Breviodurum, Breviodorum, *aut* Brigaodorum. *Brevoduro Mediolanum Aulercorum, de quo præterito capite loquuti sumus; Mediolano Condate rectam viam duxisse, schedæ lineæ ostendunt: Sed hoc itinere flumen bis trajiciendum erat, id qui declinare cupiebant, Brevoduro Nudionnum aut Noviomagū, inde Condate pergebant, ut ex Ant. cognoscimus.*

CONDATE. 10. *Ita Ant. Aut Ptolemæus in situ valde errat, aut ejus* Condate *diversum est.*

DUROCASSIO. 13. Durocasis *Ant. Cui in itinere Juliobona Durocasim rectè cum scheda convenit, præterquam quod Mediolani loco Noviomagum habet, ea de caussa quam diximus.*

Ant.	*Scheda.*
A Juliobona,	Juliobona. 18.
Breviodorum M. P. XVII.	Brevoduro. 20.
Noviomagum M. P. XVII.	Mediolano Aurercorum. 12.
Condate M. P. XXIV.	Condate. 10.
Durocasis M. P. X.	Durocassio. 13.

MURICUM. *Mendum suspicor in prima littera, atque* AURICUM *legendum, pro* Autrico *Ptolemæi. Verùm si quorundam evincit opinio, Autricum eandem urbem cum Antissiodoro esse, manum sustineo, cum mihi satis constet, Muricum nostrum Antissiodori locum occupare non posse. Ant. itinere Rotomago Luteciam, habet post Ratomagum, Yggade, Mediolanum Aulercorum, Durocasim, Diudurum, inde Luteciam.*

CASARAMAGO. *Restitue* CÆSAROMAGO. *Etsi in scheda nonnihil dissidet à proxima linea, cui* Petrumuiaco *ascriptum, ad eam tamen pertinet, & quidem ante Petrumviacum occurrere Ant. nos docet, quod scheda non satis fidè exprimit.*

PETRUVIACO. 15. *Petromantalium aut Petromantalum Ant. Is itinere Caracotino Augustobonam sic habet.*

Ant.	*Scheda.*
A Caracotino	Coruci connu. 21.
Juliobona M. P. X.	Juliobona. 18.

Loium M. P. VI.
Latomago M. P. XIV. — Ratumagus. 8.
Rotomago M. P. VIIII. — Ritumagus. 12.
Petromantalum M. P. XVI. — Petrū viaco. 15.
BURUS ARA. 15. *Ant*. Briva Isare, *aut* Isaræ. *Sic autem*
Ant. — *Scheda.*
A Cæsaromago — Calaromago.
Petromantalium M. P. XVII. — Petrū viaco 15.
Briva Isare M. P. XIV. — Burusara, 15.
Luticiam M. P. XV.

Aug.

Aug. magus. 16. *Ant.* Auguſtomago.

Aug. suesso rv. 21. *Ant.* Auguſta Sueſſonum. *Et abſolutè* Sueſſonas. *Ptolemæo* Auguſta Veſſonum. *In Notitia inter fabricas*, Sueſſionenſis Scutaria, Baliſtaria, & Clibanaria. *Ex Ant. diſcimus hoc nomen in ſcheda paullò incurioſius, ut multa alia poſitum, in dextrum latus aliquantum promovendum eſſe; Nam inter Cæſaromagum & Sueſſonas, Auguſtomagus. Cujus culpæ facile tranſcriptorem reum ſtatuo, qui ſpatiis tantillum mutatis (quod in geographicis tabulis facillime contingit) ſymmetriam perturbarit. Iter à Samarabrivas Sueſſonem tale eſt,*

Ex

Ex Ant.	*Scheda.*
A Samarabrivas	Sammaro bruia. 31.
Carmiliaca M. P. XI.	Setucis. 10. *aut* Rodiū. 9.
Cæsaromago M. P. XIII.	Caſaromago.
Litanobrige M. P. XVIII.	
Auguſtomago M. P. III.	Aūg. mag'. 16.
Sueſſonas M. P. XII. *al.* XXIII.	Aūg. Sueſſorum. 21.

Ex itinere Tarovenna Durocortorum has etiam manſiones conferamus, quarum pleræq; priori capite explicatæ.

Ant.	*Scheda.*
A Tarovenna.	Tervanna. 22.
Nemetacum M. P. XXII.	Nemetaco. 14.
Camaracum M. P. XIV.	Ermanaco. 40.
Auguſta Veromanduorum M. P. XVIII. *al.* XII.	Aūg. viromuduorum. 25.
Conta Aginnum M. P. XIII.	
Auguſta Sueſſonum M. P. XII.	Aūg. Sueſſorum. 21.
Fines M. P. XIII.	
Durocortoro M. P. XII.	Durocorto.

Nunc retro redeundum, ad ea quæ in Lugdunenſi ſuperſunt. Mari proxima eſt manſio,

CORIALLE. 29. *poſt.* S. CORIALLO.

COSEDIA. 9. *poſt.* S. COSEBIA. *Ant.* Conſedie *vel* Coſedia.

LEGEDIA. 48. *poſt.* S. LESEDIA. XLIX.

CONDATE. 16. *Ita Ant. Plura fuere hujus nominis oppida per Galliam & Britanniam.*

SIPIA. *Hujus, & proximè ſequentis manſionis nemo præterea meminit.*

REGINEA. 14. *poſt.* S REGINCA.

FANO MART. 25. *Conſentit Ant. Quæ Ortelius de Fano mantis, aut Fano Martis ex Notitia, & Sanctorum hiſtoriis collegit, ad hanc manſionem nihil ſpectant, cum Belgicam reſpiciant.*

BESOCRIBATE. 45. *S. poſt.* GESOCRIBATE.

VORGIV̄. 24. *S. poſt.* VORGIĀ. *Videtur* Vorganium *aut* Vargonium *Ptolemæi.*

SVLĪ. 20. *poſt.* S. SVLIM. *Et quoniam ab Ant. iter Ala una Condate deſcribitur: Id hic cum Scheda conferamus, etſi in ſchedis hac via linea nulla ducta eſt.*

Ant.	*Scheda.*
Ab Alauna	Alama. 7.
Conſedie M. P. XX.	Coſedia. 19.
Fano Martis M. P. XXXII.	Fano Martis. 25.

Ad

Ad fines M.P. XXVII.

Condate M.P. XIX. . Condate. 16.

Ubi non frustra admoneo, illos, qui hæc loca omnia in Belgica constituunt, quod fecerunt viri docti, Ant. non optimos codices sequuti, valde falli: Et quod necessario sequitur; in explicatione nominum ad nostri temporis rationem, mirè errare. Cujus erroris indicationem his schedis debemus.

AQUITANICA. Cap. VII.

A*Quitania ad occidentem solem mare attingit. Reliquos ejus limites, qui in scheda non expressi, nihil persequi necesse. Mare Plinio & Ptolemæo* Oceanus Gallicus, *aut* Aquitanicus: *Æthico & Orosio*; SINUS AQUITANICUS, *uti etiam posterior scheda scribit, nam* AGUITANICUS *in priori, correctionem postulat. De sinus verò specie geographorum pinaces consule, Schedis ne fidem habeas.*

CADURCI. *Hos populos habet Cæsar, Strabo, Ptolemæus. Strabo & Ptolemæus disertè inter Ligerim & Garumnam constituunt.*

CONBARISTUM. 16. *A Condate & Sipia huc iter est. Conbaristi autem meminit nullus.*

JULIOMAGO. 17. *Ptolemæo etiam* Juliomagus.

DARCORTTURA. 20. *post. S.* BARTORITUM. *Ptolemæo* Darioritum *aut* Dariorigum.

DURECIE. 29. *post. S.* DURETIE.

PORTUNAMNETU. 18. *Namnetum portus.* Nannetes *habet Cæsar & Strabo. Ptolemæus* Namnetas *in mediterraneis procul à mari collocat. Si ad hos respexit, falsò. Hic verò portus* Brivatis portus *Ptolemæi videtur, uti dixi.*

SEGORA. 33. *Ptolemæo*, Secor portus.

LEMUNO. *Ptolemæo*, Limunum.

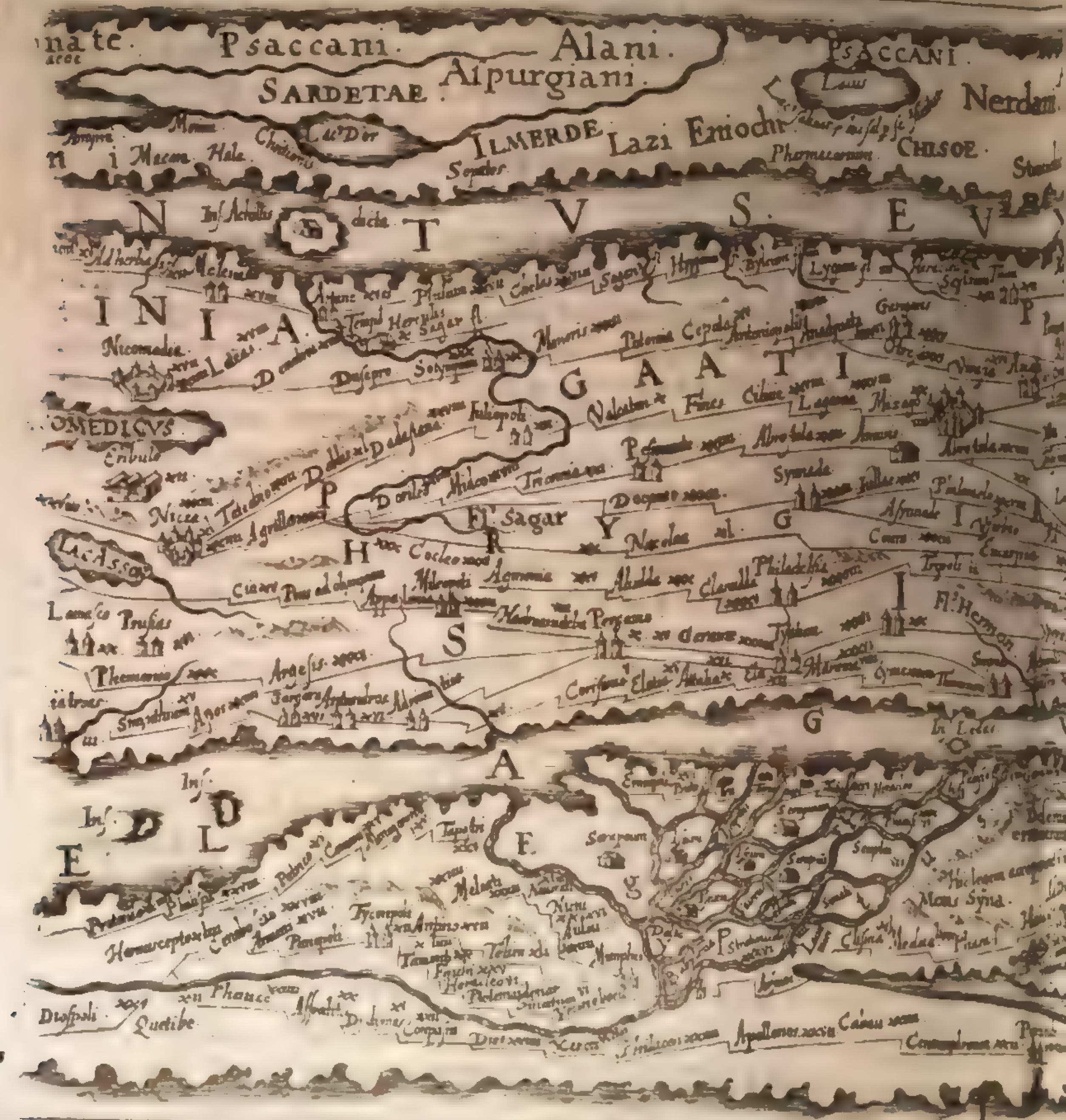
POSTERIORIS SCHEDÆ EXPLICATIO.

PARTITIO. Cap. I.

PLERAQUE *hujus schedæ, quod cum priori convenirent, jam antea sumus exequuti: Britannica nimirum, Barbarica, Belgica, Lugdunensia, & Aquitanica nonnulla: ea hic repetere non est animus. Supersunt Aquitanica alia, Hispanica, & Africana, quæ totidem capitibus absolvemus.*

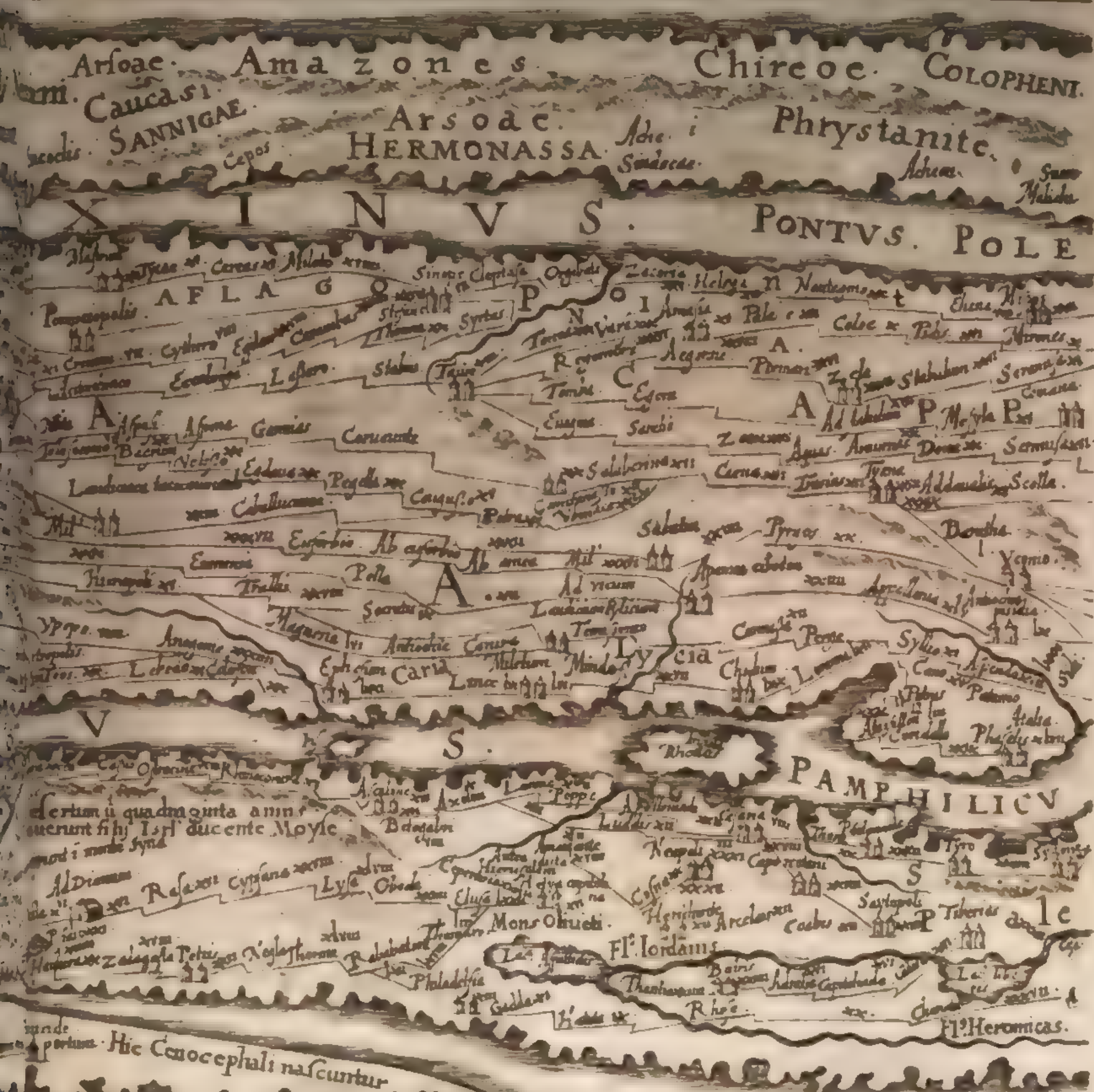
AQUITANICA. Cap. II.

A*Quitania versus meridiem ad Pyrenæos montes pertinet. Horum perpetua juga in scheda expressa: quidquid ultra ea, ad Hispaniam spectat.*

In illa Aquitaniæ parte, quam nunc describimus, cui etiam Narbonensis Galliæ portio accensa, duo flumina delineata sunt, nullis additis nominibus. Primum, quod sinui Aquitanico in schêda propius, videtur Canentelus Ptolemæi, Ausonius in Mosella Carantonum appellat. Alterum Garumna est, cujus Cæsar, Strabo, Mela, Plinius, Ausonius, Sidonius & Ptolemæus meminere, quamvis in quibusdam Ptolemæi codicibus perperam Garyna scribitur. At verò cum non modo Carantonus & Garumna, sed etiam Carantonus & Ligeris, quodammodo paralleli sint respectu Pyrenæorum montium, uti Strabo lib. 4. tradit, & certum sit hosce

tres

tres fluvios , omnes eodem littore versus occidentem solem in Aquitanicum Oceanum effluere, apparet, quam nulla auctori nostro cura fuerit, tum in regionum, tum in fluminum descriptione veritatem assequi: Utpote qui habuerit satis, itinerum rationem, mansionum nomina, ordinem atq; interstitia annotare: Ac in fluviis neq; fontes, neque ostia, neque in decursu flexus, verùm id spectarit unum, ut ostenderet, quæ urbes eorum alveis ab invicem distinguerentur. Eum ferè in modum quo Notitia Nilum in Ægypto & Thebaide, Jordanem in Palæstina, Tigrim & Euphratem in Mesopotomia, Danubium in Scythia expressit. Quamvis noster hac ipsa

ipsa in re sæpius aberravit ; Nisi in alium quempiam culpam conjicere malumus, uti jam antea innuimus.

BURDIGALO. IX. *Lege* BURDIGALA. *Urbs plurimorum geographorum & historicorum monumentis nota. Quidam* Burdegalam, Burdigalliam, *libellus provinc. Galliæ*, Metrop. civ. Bordegalensium. *Sed in eam, quam probavimus, lectionem fere omnes consentiunt. Ausonius de urbibus 13.*

Burdigala est natale solum-----
Burdigala ancipiti confirmet vertice sedem,
Diligo Burdigalam-----

Et sæpissimè alibi. Est autem caput Biturigum Viviscorum, impositum paludi marinæ, quam Garumnæ ostium efficit, *ut Strabo scribit. Neque in ea Garumnæ ripa, qua nomen scriptum, sed in adversa sita. In qua etiam Ptolemæus constituit. Neque fortassis aliter præferret tabula, si extaret integra : Nam sæpe fit, ut geographi pro chartæ spatio in una fluminis ripa urbem delineent, ex adverso nomen describant.*

BLAVIA. XXII. *Ant.* Blanuto, Blauuto, *aut* Blavio. *Notitia* Blabia, *ubi* præfectus militum Carronensium. *Ausonius epist. 10. ex Scaligeri editione* Militarem Blaviam *vocavit.*

LAMNUM. XIII. *Ant.* Tamnum.

MEDIOLANO SANCON. XVI. *Restitue* SANTON. Mediolanum Santonum *habent Ant. Strabo, Ptolemæus, Ausonius, alii. Libellus provinc.* Civ. Sanctonum.

AVEDONACO. VIII. *Ant.* Aunedonacum. *Videtur* Ducona *Ptolemæi, quibusdam* Doveona.

BRIGIOSUM. XII. *Nihil de hac mansione apud alios invenio.*

RARAUM. XVI. *Ant.* Rauranum. *Ita Paulino epist. 3. ad Ausonium,*

Rauranum Ausonias huc devenisse curules.

ubi quidam Raraunum, *quidam perperam* Romanum. *Conferamus Ant. in itinere Burdigala Augustodunum.*

Ant.	*Scheda.*
A Burdigala,	Burdigalo. IX.
Blanuto M. P. XIX.	Blavia. XXII.
Tamnum M. P. XVI.	Lamnum. XIII.
Novio regum M. P. XII.	
Mediolanum Santonum M. P. XV.	Mediolano Sãcon. XVI.
Aunedonacum M. P. XVI.	Avedonaco. VIII.
	Brigiosum. XII.
Rauranum M. P. XX.	Raraum. XVI.

Lomounum M. P. XXI. *deinde in Ant. sequitur, quod in priori S. Lemuno est. Atque hoc loco utraque scheda committitur.*

Alte-

Alterius itineris à Burdigala prima mansio est, ARATREDO XVIII. *Videtur* Anderidum *Ptolemæi in Tabulis Aquitanicis.*

CORTERATE. *Hoc nomen non memini præterea legere.*

CONDATE. X. *Non satis perspectum habeo an in hoc itinere censendum sit. Indicavi antea, nomen Condate sæpius per Britanniam & Galliam occurrere. De portu Condate prope Burdigalam Ausonius epist. 5.*

Unus Domnotini te à littore perferet æstus,
Condatem ad portum, si modo deproperes.

Rectius fortasse accipimus Condatinum vicum, de quo Paulinus ad Auson. epist. 3.

In Condatino dicêris degere vico.

Nisi portus & vicus idem sit, quod Eliæ Vineto videtur.

SARRUM. XX. *Istud etiam nomen mihi ignotum.*

VESONNA. XIV. *Alia à* Veluna *Ant. quod ex itineris ratione liquet. Facilius cum Ptolemæi descriptione conveniat.*

SERMAMCOMAGO. XII. *Quid sit, adhuc quæro.*

CASSINOMAGO. XVII. Videtur Cassinogilum, *cujus Ivo & Floriacensis in Aquitania meminere, Ortelio teste:* Floriacensis *inter flumina* Droch & Warumnam *constituit: prioris nomen mihi obscurum est, posterius Garumnam significat. Cassinogili villæ Regiæ bis mentionem facit auctor antiquus, qui vitam Ludovici Pii Imp. scripsit, à* P. *Pithœo emissus, & ostendit haud procul à Garumna abfuisse.*

AUSTRITO. XIIII. *Hic quoque mihi tenebræ.*

Tertio itinere sequitur primo loco post Burdigalam.

SERIONE. XX. *Ant.* Sirione.

VESUBIO. *Ant.* Ussubium.

FINES. XV. *Ant. consentit.*

AGINNUM. VI. *Quamquam mihi non admodum liquet, an hi numeri ad Aginni nomen pertineant. Meminere Aginni Ant. Ptolemæus, Ausonius. In libello provinc. Galliæ est* Civ. Agennensium.

EXCISIUM. *Ant.* Excisum.

BROLINDV. *Hujus mansionis loco Ant. est* Travectus *vel* Trajectus. *Intelligimus Brolindi fuisse Trajectum, Garumnæ fortassis, etsi scheda eum non exprimat, sed ego conjecturam ex Finei Gallica tabula capio.*

BIBONA. *Huc incidit Ant.* Vesuna *aut* Vesunna. *Num noster, num verò Ant. rectius scripserit, quî ego divinem? Indicabo tamen, Vesunæ nomen mihi jam antea, conferenti Ant. cum Ptolemæi tabulis, suspectum fuisse. Ant. porrò in itinere Burdigala Argantomago sic habet.*

Ex Ant.	Scheda.
A Burdigala	Burdigalo. IX.
Sirione M. P. XV.	Serione. XX.
Ussubium M. P. XX.	Vesubio.
Fines M. P. XXIV.	Fines. XV.
Aginnum M. P. XV. *Al.* XII.	Aginnum. VI.
Excisum M. P. XIIII.	Excisium.
Travectus M. P. XXI.	Brolindu.
Vesunna M. P. XVIII.	Bibona.

XV. CLUSA. X. *Videtur* Clausecia, *cujus meminit Sidonius epist.*

epist. lib. 5. Et si Ortelius pro eo nomine ex antiquo codice claudus etiam *legit. Puto ad Pyrenæi fauces pertinuisse. Notum est castella faucibus imposita posteriori ævo* Clausas, Clusas, *atque etiam* Clausuras *appellata.*

Besino, xii. *Ant.* Bersino *aut Belsino.*

Cliberre. xv. *Ant.* Clembertum *aut* Climberrum.

Casinomago. xix. Salomaco *Ant. fortassis, in itinere ab Aquis Terrebellicis Burdigalam; Ut prima syllaba apud Ant. perierit, reliquæ luxatæ sint, utrumq; non raro accidit. Fortassis hodie* Causalion. *Si quis etiam quæ de Cassinogilo supra adduximus, huc revocanda judicaverit, non valde contenderim.*

Tolosa.

TOLOSA. *Fateor, diu in hoc nomine hæsitavi. Ne clarissimam Tectosagum urbem interpretarer, locorum ratio impediebat. Suspicatus sum aliquando Losam Ant. esse. Is enim in itinere ab Asturica Burdigalam, inter Summum Pyrenæum & Burdigalam eam mansionē habet, quod nostræ convenire vides, & fieri potuit, ut in Ant. priores duæ litteræ exciderint. Sed neque sic quoque itineris ordo satis constabat. Itaq. tandem mihi persuasi necessario, Tolosam nostram ab utraque differre, neque ejus ceteroquin memoriam exstare. Id ne cui incredibile videretur, observavi haud ita procul aliam etiam Tolosam in Cantabris, ad flumen ejusdem nominis, quam nonnullæ geographicæ tabulæ Tolosettam appellant.*

LACTORA. *Ant.* Lactura. *libello princ.* Lastoracium *vel* Lasturacium. Lectorium & Lactorium *Golzio in thes. ex vetustis inscript.* Lactoratium *agnoscit Scaliger, & producit inscriptionem, quæ meminerit* CIVITATIS, LACTORATEN. *Nomen adhuc retinet. Ant. iter ab Agenno Lugdunum Convenarum aut Cuquenorum describit: Et cum Lugdunum à Clusa nostra haud procul absfuerit, fit, ut easdem cum scheda mansiones habeat, eo tantum differens, quod Lacturâ rectâ Climberrum pergit, Tolosa & Cassinomago omissis.*

Ant.	*Scheda.*
Ab Agenno	Aginnum.
Lactura M. P. XV.	Lactora.
	Tolosa.
	Casinomago. XIX.
Clembertum M. P. XV.	Cliberre. XV.
Bersino M. P. X.	Besino. XII.
Lugduno M. P. XXIV.	XV. Clusa. X.

Tolosam inter & Bibonam duæ mansiones describuntur,

FINE. *Et*

COSA. XX. *De quibus nihil compertum habeo, nisi Cosa Ptolemæi & Ausonii* Cossium *sit.*

Reliquæ item à Tolosa mansiones obscuræ sunt,

BUDINO.

BUROMAGI. *An* Bormannici *Plinii lib. 3. c. 4.?*

SARCASSIONE. XII. *Huic lucem dabimus unius litteræ immutatione,* CARCASSIONE, Carcassum, Carcasonem, Carcasionem, *Plinius, Ptolemæus & Procopius variè appellant.*

AQUIS. *Ptolemæo* Aquæ Augustæ *in Tarbellis, Ant.* Aquæ Terrebellicæ.

HISPANICA. Cap. III.

H*ispania Pyrenæos montes Septentrionem versus habet; ad ortum mediterraneum mare, quod in scheda, suppresso nomine, expres-*

expressum. Hinc perspicuum fit, Pirenæos parallelorum rationem ad littus nequaquam habere, uti S. præfert. Verùm auctor ostensum voluit, Pyrenæos Galliam ab Hispania distinguere: Iter, quod describit, ad Mediterraneum sive Balearicum mare pertinere: Quæ inter montes & mare symmetria esset, neutiquam curavit.

VOCONI. XX. *Ant.* Aquæ Voconis. *Dubito an* Aquæ Calidæ *Ptolemæi sint, ut Ortelius sensit.*

GERUNDA. XII. *Consentiunt Ant. Plinius, Ptolemæus.*

SENVIANA. *Ant.* Cinniana.

LUNCURIA. XII. *Ant. & Ptolemæo latinè loquenti* Juncaria. *Ortelius in Græco codice* ἰνγαρία *observavit. Ait urbem mediterraneam esse Hispaniæ Tarraconensis, hodie* Junquera. *Ego in tabulis geographicis* Jonqueras *ad littus reperio.*

BECLANA. IV. *Videtur* Deciana *Ptolemæi.*

IN SUMMO PYRENEO. V. *Sic Ant. Puto plura Pyrenæi juga, & proinde plures etiam mansiones hoc nomen habuisse.*

PROMONT. *Promontorium Pyrenæi, à quo Hispaniam incipere Plinius scripsit. Veneris templo insigne, ex Strabone & Ptolemæo. Ant. iter à summo Pyrenæo retro ad Aquas Voconis sic describit.*

Ant.	*Scheda.*
Summo Pyreneo M. P. V.	In summo Pyreneo. V.
	Beclana.
Juncaria M. P. XVI.	Luncuria. XII.
Cinniana M. P. XV.	Senviana.
	Gerunda. XII.
Aquis Voconis M. XIV. *Al.* XXIV.	Voconi. XX.

Gerundæ nomen, quòd Ant. hic omisit, alio itinere, Mediolano ad leg. VII. *geminam, proximè post Juncariam posuit.*

AFRICANA. Cap. IV.

PRimò pars oræ Mauritaniæ Cæsariensis ad mare mediterraneum describitur. Insula sine nomine, una illarum est, quas multas habet hoc pelagus, fortassis Balearis major.

Deinde, iter à Castris Tamaununam, cujus certum locum nondum constituere potui.

Tertiò, est à Præsidio ad oculum marium, Africæ propriæ pars. At hæc tria itinera se in scheda nullo certo ordine respiciunt, sed singula per se consideranda. Nam qui postremum iter valde mediterraneum, & cum primo parallelum esse existimabit, uti scheda præfert, erret necesse est. Ego conjicio hæc recto, & suo ordine in autographo descripta, pro schedarum spatio perturbatè enotata esse.

RUSIBRICARI. *Ant.* Rusubbicari. *Ptolemæo* Rusicibar.

MATIDIE. XXII. *lego* MATIDIÆ. *differt ab Ant.* Pactianis

Màtidiæ. *Quam ille mansionem hoc eodem littore inter Igilgilem coloniam & Chulli municipium constituit.* Cognomen Pactianis *fortassis ad differentiæ notam additum. Nostra videtur incidere in* Modungam *Ptolemæi. An* ΜΑΤΤΑΙΑΝΟΠΟΛΙΣ, *cujus meminit Golzius in thesauro ex Trajani nummo? Duplicem autem Matidiam fuisse, in notis ad inscriptiones Augustanas primus ostendi. Hæc ad majorem pertinere existimo, quæ Augusta dicta, post mortem in Divas relata est.*

Cissi municipio. xii. *Ant.* Cisi municipium. *Ptolemæo* Cisse *aut* Cissa.

Rusuc-

RUSUCCURŪ COLON. XVIII. *Si tamen numeri huc pertinent, Ant.* Rusuccuro colonia. *Ptolemæi codices non uno modo habent. Ortelius* Rhusuncoræ *agnoscit.* Rusucurium *Plinio, ait civitate honoratum à Claudio.*

LOMIVIO. *Ant.* Lomnium municipium, Jomnium & Jonium *ambiguè. Ptolemæo* Jomnium. *Ant. primo per Africam itinere, mansiones istas hoc ordine posuit.*

Ant.	*Scheda.*
Rusubbicari M. P. XXIV.	Rusibricari.
	Matidie. XXII.

Cisi

Cisi municipium M.P. XII. *Al.* XV.	Cissi municipio. XII.
Rusuccuro colonia M.P. XII.	Rusuccuru Colon. XVIII.
Lomnium municipium M.P. XVII.	Lomivio.

Tigisi. *Ant. hanc primam mansionem habet itinere Rusuccuro Saldim, & cum M.P. XII. ascribat, suspicor etiam in scheda numeros* xii. *qui non nihil dissident, huc retrahendos. Ptolemæo* Tigis. *Etsi de situ Ptolemæo Ant. & schedæ non convenit.*

Mons. *Cui nullum præterea proprium nomen ascriptum, forsan* Byren *Ptolemæi. Ortelius Græcè* Heren *legit.*

Icampenses. *populi mihi nunquam auditi, Quid si prima littera* i, *extrema fuit alicujus nominis quod periit, ut reliqua,* Campenses, *significent gentem, quæ campos coleret, quod fortassis alii ejusdem nominis montani: Latinius,* Campestres.

Castra. xx. *Plura per Mauritaniam castra proferre possim ex Ant. Notitia, Ptolemæo: quæ verò hic significentur, constituere non possim.*

Galaxia. *An* Gala *aut* Cala *Ant. ? An* Galapha *Ptolemæi? Nam Galapham à Gala differre certus sum, etsi aliter Simlerus. An* Gales Ammoniæ vicus, *cujus meminit Optatus Milevitanus?*

Equelreto. *Aliquot in Africa urbes ab equis dictæ. Et quidem in interiori* Hipponactam, *Equi arcem, Diodorus refert lib.* 20. Hippagretam *quidam appellavere. Ego suspicor in scheda nomen ad latinum sonum flexum, in Equelretum abiisse, corruptè.*

Lemelli psidiū. vi. *Hoc præsidium Optatus Milevitanus lib.* 2. *Castellum Lemellense appellat, ubi Primosus episcopus.*

Tamastani municipium. x. *Golzius meminit* ΤΑΜΑΣΙΤΩΝ *ex nummo, qui fortasse ad hoc municipium pertinuit.*

Tamaununa municipium et castellum. xxv. *fortassis* Tamulluma, *cujus mentio apud Victorem Uticensem lib.* 2.

Præsidium. l. *Videtur incidere in* Onellabam *Ant.*

Salinas. *Orosius* Salinarum lacum *in Africa nominat. Puto Ant. esse* ad Aquas.

Naubonens. xvi. *Cogitandum an* N *separanda* Novis *significent, Reliqua corruptè scripta sint pro* Aquilonens. *Ant. his fere locis habet* Novis Aquilonis, *sive* Aquilianis, *sive* Novili Aquilianis: *Scriptura enim vacillat.*

Vaccis. xvii. *Sallustius de bello Jugurth.* Oppidum Numidarum nomine Vacca, forum rerum venalium, totius regni maximè celebratum. *Videtur* Avacaria *vel* Avicaria. *Ant. Ineptè pro* A Vacaria.

xxv. tubonis. *Ant.* Tuburbo minus, *ut ego existimo.*

Ad oculum marium. xi. xviii. *Ant. inter Tuburbo & Car-*

& Carthaginem Cigisam *posuit. Cæterum itinere ab Hippone Regio Carthaginem sic cum scheda convenit.*

Ant.	*Scheda.*
Onellaba M.P.L.	Præsidium, L.
Ad Aquas M.P. XXV.	Salinas.
Simitu Colonia M.P.V.	
Bulla Regia M.P. VII.	
Novis Aquilonis M.P. XXXIII.	Naubonens. XVI.
Vico Augusti M.P. XVI.	
A Vacaria M.P. XXX.	Vaccis. XVII.
Tuburbo minus M.P. XVI.	XXV. Tubonis. -
Cigisa M.P. XXXVIII. *Al.* XXVIII.	Ad oculum marium.
Carthagine M.P. XVIII.	XL. XVIII.

Exposui, quæ ad Schedarum interpretationem pertinere visa. Hoc verò loco mihi testandum existimo, si ipsius tabulæ autographum aliquando in nostras manus pervenerit, cum ex eo multo certiores & uberiores fructus percipi posse cognitum habeam, me illius vulgandi laborem non invitum subiturum. Interea temporis fragmentis hisce uti frui Reipub. litterariæ per nos liceat, Ut vel hinc cognoscamus, quam multa in his studiis ignorentur.

TESTIMONIA B. RHENANI, GER. NOVIOMAGI, ET FR. IRENICI, QUÆ AD HANC TABULAM PERTINENT.

Beatus Rhenanus Rerum Germanic. lib. 3. de Gessoriaco.

DE hoc variæ sunt conjecturæ, sed tollit omnem nobis ambiguitatem charta militaris, quam apud Chunradum Peutingerum nostrum Augustæ vidimus. In qua sic scriptum, Gessoriaco, quod nunc Bononia. Maritimam autem Bononiam intelligit.

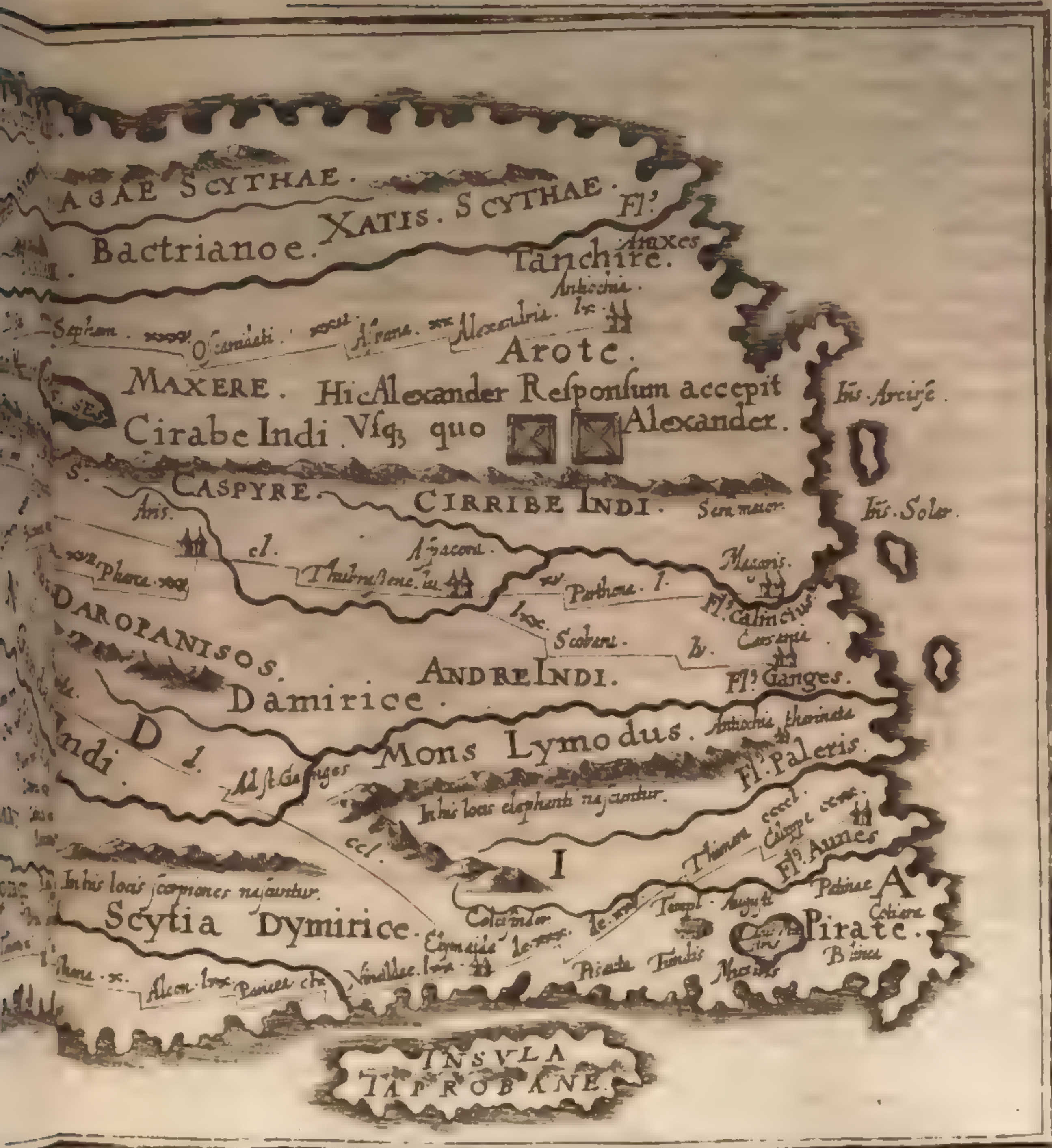
G. G. N. *in hist. Batavica.*

GORCHEMUM, non procul à castris Herculis, una cum pagis aliquot vicinis, vetus nomen hodie retinet. Ager enim Herculis dicitur, Batavicè, Dat landt van Arckel. Horum castrorum fit mentio in charta illa vetustissima, quæ itinera Romanorum militum, ex provinciis nonnullis, depicta continet. Hanc mihi ostendit Clariss. Vir D. Chuonradus Peutingerus U. J. Doctor, Patricius ac Cancellarius nobilis Augustæ Vindelicorum,

qui ſecundus à Celte cognomine ſuo, poëta laureato, patriam ſuam, totamque Germaniam illuſtrare cœpit.

Franciſcus Irenicus Germaniæ Exegeſos lib. 9. c. 6.

Bingum Bingen/ Hujus meminit Tacitus, Ptolemæus, Ant. & Itinerarium Auguſtanum. * Sacarbantia S. Pulten / hujus loci Ant. ac Itin. Auguſt. fecere mentionem. * Savaria Stein an der Angern / non Gretz / ut quidam volunt, Ant. Ptolemæo ac Itinerario Auguſtano teſtantibus. *Artobrigam Lechſgmind/ à Ptolemæo ac Itiner. Auguſt. dici perſuaſiſſimum habeo, non Ratiſpo-

Ratiſponam. Teutoburgum Seva, ubi ingreditur fluvius Daros in Danubium, de eo loco Ptolemæus Ant. & Itiner. Auguſtanum. * Sirmium Agria, apud Ant. & Itiner. Auguſtanum.

Libro eodem c. 7.

Pervenit nuper ad nos itinerarium quoddam, ut antiquum, ita feſtiviſſimum, quod Auguſtanum vocabant, ubi repertum fuiſſe dixerunt. In quo civitates Danubianæ continebantur, quaſcumque vetuſtas viderat. Hujus igitur vocabula quædam urbibus Germanicis impoſita, licet obſcuriſſima, habita ratione ac ſup-

ac ſupputatione, ita luci protulimus. Regelſpurg primitus Rhegino ab ipſo dicitur. Patavium verò Caſtellum Bolodurum. Lambach præterea monaſterium non longè à flumine Drao, Ovilia ab eo appellatur, ab Antonini vero itinerario Ovilabis. Carnunto præterea Peternel eſſe juxta Namburgum conjectavimus. Taurinum ſimul ab ipſo Mœſiam ſuperiorem nominari putamus. Vetomanis quoque penes eum Pettau valuit, vel locus non longè à Petavione; licet paulò poſt, ubi Pannoniam ſuperiorem deſcribit, Petavionis meminerit. Vindoniſſam inde Kingsfeld ſignificare videtur. Seleſtadium verò nunc Hellum, nunc Helvetum nuncupavit, cujus vocabuli & Ant. meminit. Pontes præterea Saroi Sarbruck. Argentaria Colmar: Tabernis Zabern: Matricorum Metz: Argentorace Argentinā: Aventicum Habelſpurg: Juvaviam Saltzburgam: Solidurnum Solturn conjectura optima ab ipſo dici vidimus: quorum vocabulorum uſus tam apud Ptolemæum quam Ant. frequens eſt. Nomina præterea civitatum collegit, quæ & noſtri ſeculi rigorem ſervant. Veluti ſunt Colonia, Argentorace, Juliacum, Flevio, Noveſum, Bingium, Aſciburgum, Noviomagum, Auguſta Trevirorum, Auguſta Rauricorum, Confluentia, Bonna, Rigomagus, Moguntiacum, Bregetomagum, Auguſta Lyci, Aris Flavis, Lacus Bigrantinus, Sirmium, Murſa, Ponte Druſi, Brigantia, Ulmo: Et reliquarum urbium appellationes, quæ cuilibet privato conſtant. Quæ ideò adduximus, ut earum antiquitatem exigeremus, & has totius Germaniæ vetuſtiſſimas faceremus. Reliqua in illo itinerario ſepoſita, ſucceſſoribus noſtris relinquamus.

Hæc de itinerario Auguſtano ex Irenico enotavi, quod mihi perſuaſum ſit (uti in præfatione indicavi) integrum illud itinerarium ex autographo noſtræ tabulæ eſſe concinnatum.

Congruens credidimus monere, & indicium facere, integras omnes ſequentium tabularum partes, aliquot poſt annos repertas demum, nec temerario editionis honore vulgatas eſſe: Propterea velut quodam nexu continens opus in unum contulimus junximusque, ut, quid interſit, inter has & illas ſchedas, juſtus earundem æſtimator ſuo judicio conjecturæque committeret.

NOBI-

NOBILISSIMO VIRO

MARCO VELSERO,

R.P. AUGUSTANÆ SEPTEMVIRO

JOANNES MORETUS TYPOGRAPHUS ANTVERP.

S. P. D.

HANC TABULAM, Vir Nobilissime, non mittimus ad te, sed remittimus, aquam scilicet è tuo fonte. Tu eam ad ORTELIUM nostrum (heu, nuper cum dolore litteratorum defunctum) descriptam miseras, tuâ curâ inter PEUTINGERI schedas repertam & erutam: ideoque jure ad te redit. Ipse ORTELIUS, haud procul à fato, ita mihi mandaverat: & mea sanè voluntas & tui cultus eôdem ducebant. Accipies igitur privatam olim tuam, nunc publicam per te omnium TABULAM: & si gratum carumque defunctum habuisti, quæso, ut etiam hoc postremum ab eo munus. ANTVERPIÆ è Typographejo nostro. KAL. DECEMB. CIↃ. IↃ. XCVIII.

DISSERTATIO ANONYMA.

SPECTATORI S.

TABULAM damus, ex qua MARCUS VELSERUS Augustanæ Reip. VII. Vir, perpauca olim, quæ tum comparebant schidia, magno eorum applausu vulgavit, quibus interiores litteræ seriò cordi. Integram pollicitus, si autographum aliquando in manus venisset: latebat enim & periisse erat suspicio. Audiit FORTUNA OBSEQUENS, Velserus voti damnatus est. Ad quem nuncium ABRAHAMUS ORTELIUS lætitia exiliens, quod per annos amplius viginti omnibus vestigiis frustra indagasset, sibi editionis provinciam depoposcit. Et verò æquum bonum visum, tanto candidato reliquos petitores concedere; primus se Welserus facilem præbuit, fidem quam publico obstrinxerat, curasse interpretatus, si per ORTELIUM solveret. Cum homo septuagenario major, cui plus animi plusque in rem communem studii, quàm vitæ superfuit, operi ad finem decurrenti immoritur. Moriens -- non ille oblitus amorum, Joanni Moreto Veteri amico testamento legat, qui perficiendo, pietatem quam defuncti judicio debuit, præstitit.

Velserus de tabulæ auctore, ætate, usu, aliis, ad schedas præfatus est, quæ nobis probantur. Addimus: Auctorem Christianum fuisse id vel ex S. Petri nomine, & iis, quæ de Moise Israelitisque tradidit, intelligi. Magnitudinem tabulæ, præter Occidentis imperium tum æstimari non potuisse, nunc constare hoc amplius, complexam orbem universum, quâ illo nimirum ævo cognitus, inter HERCULIS COLUMNAS & ALEXANDRI ARAS, ab extremo Occidente in Orientis ultima. Et apparere sanè omnia, nisi quod initiò Columnas versus, pauxilla quædam Britanniæ, Aquitaniæ, Hispaniæ, Africæ exciderint. Circum circa MARE ire, olim ATLANTICUM nomine. De Itinerariis tabulis, esse apud *Vegetium lib.3.c.6.* quæ legi etiam mereantur, & cogitandum videri, an provinciarum memoria, cujus P. Victor in Basilica Antoniniana regione circi Flaminii meminit, eò pertineat. De Viarum stratura, apud *Galenum* esse, *Methodi lib.9.c.8.*

Explicando, Velserum imitari erat animus, sed vastum sese & longum ostendit negotium, non unius tantùm hominis industriam exercere natum, neque protrahenda per eum colorem doctorum desideria.

Porrò si hæc quoque scire referat: Autographum membranaceum est, pelliculis accuratè conglutinatis, latum pedem Augustanum unum circiter, longum ultra viginti duos: scalptori ad istam mensuram contrahere visum commodius. Litteræ in eo charactere Longobardico, quem cælo difficulter efformes: Scalptor Romanas reddidit. Cætera fidem coluit, sanctè integrè, ut in permultis, quantumvis certis testatisque erroribus corrigendis, sibi nunquam quidquam permiserit, ab exemplari sciens volens nusquam abiverit. Nec scienti nec volenti, quin oculos ingeniumque maximè intendenti, id interdum usu venire potuisse, neque ego dubito, neque quisquam, cui hoc genus mediæ ætatis scriptiones cognitæ, in quibus litteras vi & pronunciatione diversas omninò, figura plerumque non est internoscere. Tu vale, bone Spectator boneque Lector, & fruere monumento, cui utut crebris nævis resperso, nihil par & nihil secundum ex antiquitate reliquum superest.

Instar

Inſtar additamenti integrum hóc *Cap. XXIII. ex Petri Bertii lib.1. Rer. German.* conſultò & de induſtria adſcripſimus; quoniam *ſex prope ſegmenta priora* quam apertiſſimè planiſſimeq́ue inibi explicantur.

TAbula Peutingeriana, cujus editioni immortuus eſt Geographorum noſtri ævi Princeps Abrahamus Ortelius, non ad artem Mathematicorum exacta gradibusq́ue accommodata, quales Ptolemaicæ, ſed Itineraria tantum, adnotatis ubique locorum intervallis. Tales convolutas habebant olim apud ſe belli Duces, quibus itinera ſua dirigebant: Itaque in his non latitudinum aut longitudinum ratio ex tabularum fundo ac dimenſione peti debet, collata cum regionibus, ſed ex numeris adſcriptis. Confunduntur enim mundi cardines, neque ulla habetur ratio Ortus, Occaſus, Septentrionis, Auſtri: viarum tantum ſpatia ſignantur & intervalla. Quod de Itinerariis Tabulis dixi, indicat manifeſtè Vegetius, libro tertio cap. 6. de re militari. Ejus hæc ſunt verba: Ideoq́ue omni cura, omniq́ue diligentia providere debet Dux, ne proficiſcens patiatur incurſum, ſed facile ac ſine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, pleniſſimè debet habere perſcripta: ita ut locorum intervalla non ſolum paſſuum numero, ſed etiam viarum qualitate perdiſcat: compendia, diverticula, montes, flumina, ad fidem deſcripta conſideret: usque eo, ut ſolertiores Duces itineraria provinciarum, in quibus neceſſitas geritur, non tantum adnotata, ſed etiam picta habuiſſe firmentur, ut non ſolum conſilo mentis, verum aſpectu oculorum viam profecturis eligerent. Ad hoc à prudentioribus & honoratis ac locorum gnaris, ſeparatim debet univerſa perquirere, & veritatem colligere de pluribus. Vidit autem Peutingerianam jam olim B. Rhenanus, qui ejus quoque in libris ſuis rerum Germanicarum mentionem facit, de Francis agens, his verbis. *In charta Provinciali quam apud Conradum Peutingerum amicum noſtrum Auguſtæ vidimus, ſub ultimis Impp. depictam, & à Celte in quadam Bibliotheca repertam, planè veterem, ſic leguntur hæc oppida ab oſtiis Rheni aſcendendo, Carvo* XIII. *Caſtra Herculis* VIII. *Noviomagus* VI. *Burginatium* V. *Colonia Trajana* XL. *Vetera* XIII. *Aſciburgum* XIIII. *Noveſium* XVI. *Agrippina ſupra Rhenum fluvium, quem linea protracta deſignat in dextero latere. Et à parte Germaniæ hoc vocabulum eſt adſcriptum litteris majuſculis* *Beatus Rhenanus Rer. Germ lib.1.*

F R A N C I A.

verſus oſtia Rheni verò, hæc nomina leguntur, CHAMAVI *QUIEL. FRANCI. *QUIELFRANCI. *Item* *CHAUCIVAPLAURII. *CHAUCI. VAPLUARII

bus, vadaque constat, quæ putarunt esse Arnhem/Rhenen/Wageningen/ eo locorum positu, quo nunc cernuntur. Præstat dicere, vel Rheni alveum mutatum esse, vel oppida ista ex ripa Gallica in Germanicam esse translata. Itinera igitur Germaniæ superioris & inferioris, ad lævam Rheni ripam hæc sunt.

I. Itinera ab ostio Rheni usque Noviomagum.

Lugdunum,	Leyden.
Prætorium Agrippinæ,	Roomburgk.
Matilo,	Coudekerck / quod olim

Kirckwerba dictum fuit: Rhenus ei quondam fuit Septentrionalis.

Albamanis, Albiniana,	Alphen.
Niger pullus,	...... ubi nunc Woerden.

Fuit insigne diversorii: Talia in Mœsia, ad scrofulas, ad mulam, & in Sarmatia Caput bubali.

Lauri,	......
Fletio,	Vleuten.
Levæ Fanum,	Leewen.
Carvo,	Grave Simlero, quod non probo: forte Cellern.
Castra Herculis	......
Noviomagus,	Nimwegen.

Hic nulla mentio fit Trajectus, quod nunc est Utrecht/ Ammiano Utricesium.

Alio itinere.

Lugdunum,	Leyden.
Forum Adriani,	Voorburgh.
Flenium,	Delft.
Tabli,	Alblaß.
Caspingium,	Giessen.
Grinnes,	Non est Rhenen: nisi alveus Rheni probetur transpositus.
Ad Duodecimum,	......
Noviomagus,	Nimwegen.

Sequitur fl. Patabus, qui proculdubio est Mosa. Batavus verò dicitur à Batavis.

A castello Menapiorum ad Baganum Nerviorum.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
*Virioviacum,	Werweke.
Turnacum,	Dornicke.
Pons Scaldis,	*Conde.
Baganum Nerviorum,	Bavay.

* Virobiacum.
* Conde.

Idem alio itinere.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
Tervanna,	Terwanen.
Nemetacum,	Arras.
Camaracum,	Cambray.
Hermomacum,	......
Baganum Nerviorum,	Bavay.

A castello Menapiorum Augustam usq; Suessonum.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
Tervanna,	Tervanen.
Temera,	Tieure.
Sammarobrina,	Amiens,
Augusta Veromanduorum,	S. Quintin, vel potius Vermand Abaye.
Augusta Suessonum,	Soisson.

Vel

Sammarobrina,	Amiens.
Setucis,	. . . . . .
Rodium,	Roye.
Lura,	. . . . . .
Augusta Suessonum,	Soisson.

Vel

Luttomagi,	Estaple vel Monstreul.
Adlullia,	* Argoules.
Duroicum Regum,	Rue.
Semcis,	. . . . . .
Rodium,	Roye.
Lyra,	. . . . . .
Augusta Suessonum,	Soisson.

* Argoulles.

II. *A Noviomago ad Confluentes.*

Super Rhenum legitur FRANCIA, ut significetur, veteres Francorum sedes à Lævæ fano ad Asciburgum usque porrectas fuisse, sed in ripa Germanica, tametsi postea ad Mœnum usq; sese extenderint. Vox *Bructuri, indicat Bructerorum regionem. Posteriores eos vocant Boructuarios, exstatq; inter Duisburgium & Werdam oppidum Brouck ejusdem originis. Hæc in Germania magna. In Cisrhenana occurrunt ista.

*Burcburi.

Noviomagum,	Nimwegen.

Arenatium, aliis Arenacum, non est Arnheim: nam hoc est in ripa Germanica: Arenatium in Gallica, nisi Rhenus alveum mutarit.

Burginatium,	Kranenburg.
Colonia Trajana,	Kelle.
Vetera castra,	Zante.
Asciburgium,	Asburg.
Novesium,	Nuys.
Agrippinensis Colonia,	Keulen.
Bonna,	Bonne.
Rigomagus,	Reinnegen.
Confluentes,	Coblenz.

* Santen.

A Noviomago Coloniam per Atuacam.

Noviomagum,	Nieumegen.
Cevelum,	Grave.
* Blatiacum,	Blerick.
* Catavillium,	. . . . . .
Feresne,	Masenck.
Atuaca,	Mastricht.
Cortovallium,	Aken.
Juliacum,	Gulick.
Agrippina,	Keulen.

* Blariacum
* Catualliū.

A Colonia Treveros.

Colonia,	Keulen.
Marcomagus,	idē cum Marcoduro, Dure.
Icorigium,	Rime.
Ausana,	Palleschied.
Beda,	Bidburg.
Augusta Trevirorum,	Triers.

* Palle-scheid.

III. *A Confluentibus usque Argentuariam.*

In Germania Magna ad ripam Rheni dexteram legitur, SUEVIA, quæ Taciti ævo, nondum exortis Alemannis, longe admodum

dum lateque extensa fuit, sicut ante diximus. Postea verò discrimen inter Suevos & Allemannos fieri cœpit. Etsi enim è Svevis orti sint Allemanni, tamen crescente potentia distincti sunt populis & finibus. Sed cur Svevos Francis viciniores posuit Allemannis? Crediderim voluisse autorem Tabulæ Suevos Allemannis interiores facere, ut inter ipsos & Rhenum Allemanni interjecti essent, sed exclusum spatio, quod arctissimum esse res indicat, posuisse eos ad latus majusculo tamen charactere; ut significaret ipsos Alemannis etiam majores ac potentiores esse. Hodie Suevi utramque Danubii ripam occupant.

Confluentes,	Coblentz.
Bodobrica,	Boppart.
Vosavia,	Oberwesel.
Bingium,	Bingen.
Moguntiacum,	Mentz.
Boncomica,	Oppenheim.
Borbetomagus,	Worms.
Noviomagus,	Speyer.
Tabernæ,	Rhein-Zabern.
Saletio,	Zeltz.
Brocomagus,	Bruomat.
Argentoratum,	Straßburg.
Helellum,	Ell.

Vicus est hodie ignobilis, ad Elli fluminis ripã, quem pauculi piscatores, pauciores incolunt agricolæ: sed nullus est in vicinia locus, in quo plus antiquitatum spectetur. Muris templi inserta sunt simulacra Mercurii, Dianæ, & aliorum Deorum. Sæpe etiam agricolæ vomeres suos impingunt in testudines subterraneas. Numismata ærea, argentea, aurea, sæpe erui narrant. Neq; est dubium quin hiberna illic fuerint Romanorum. Si in notitia Imperii recensitæ essent dispositiones Comitis Argentoratensis, qui Duci Moguntiacensi subditus fuit, plusculum lucis huic tractui accederet. Porrò ad Helullum ferunt excitatum à mortuis Maternũ, admoto ipsi scipione B. Petri à Valerio & Euchario, ipsius in diffundendo Evangelio collegis: quum accepissent hæc ab Apostolo mandata: *Hoc scipione defuncti Materni corpus contingite, hæc verba apprecati, ut* IN NOMINE IESV CHRISTI RESURGAT.

Argentuaria.	Horburg.

Vernaculum nomen post eversionem hibernorum Romanorum factum est à Germanis: ac verisimile est initio dictum **Argeburg**/ voce semilatina, semigermanica: ex qua postea adjecta adspiratione factum est **Horburg**. Sicut Argentoratum à via decumana, per quam Allemanni cum Attila, profecti sunt, quæq; adhuc nomen servat, **die Straß**/ dictum fuit **Straßburg**.

Ab Augusta Trevirorum Moguntiacum.

Augusta Trevirorum,	Trier.
Noviomagus,	Nymag/ pagus circa Bergkastel.
Belgium,	Baldenaw.

Dumnum,	Thaun.
Bingium,	Bingen.
Moguntiacus,	Mentz.

Ab Augusta Trevirorum Argentoratum.

Augusta Trevirorum,	Trier.
Noviomagum,	Numagen.
Decem pagi,	Douse, in Lothar.

Meminit horum Ammianus in actis Juliani.

Pons Saravi,	Sarprück.
Tabernæ,	Berg-Zabern.
Argentoratum,	Straßburg.

IV. Ab Argentuaria Vemaniam.

Ad dexteram Rheni ripam legitur.

A L A M A N I A.

angusto admodum inter littus & characteres istos spatio: ut intelligas, Svevos Allemannis Orientem versus oppositos. Inter Allemannos & Rhenum depicti sunt montes cum silvis, additæque litteræ,

S I L V A M A R C I A N A

Hodie Silvam hanc vocant Schwartzwald / vel silvam nigram; est autem Hercyniæ pars: Ptolemæus vocat Helvetiorum eremum, Ἐλουητίων ἔρημος. Suspicor Germanis primis olim dictam, ut & hodie multis locis, Hartzwald. Est autē Hartz / resina, Wald verò silva: in his enim silvis plurimum ex arboribus resinæ colligitur. Ex Germanica voce alii Hartziniam, alii Orciniam teste Cæsare, alii Herciniam, alii Martianam fecere.

Ab Argentorato ad Aras Flavias: qua itur Augustam Vindelicûm.

Hellelum,	Hell.
Argentuaria,	Horburg.
Campete,	Kamps.
Arialbinum,	Pantzenheim.

Est in Sequanis hodie pagus proxime Othamer. Multa in eo antiquitatis monumenta eruuntur.

Augusta Rauracûm,	Augst.
Vindonissa,	Windisch.

Inde transmisso Rheno,

Tenedo,	. . . . . .
Juliomagus,	Pfüllendorff.
Brigobannis,	. . . . . .
Aræ Flaviæ,	Nordling.

Ptolemæo Βωμοὶ Φλαυΐοι.

Ab Augusta Rauracûm ad Vemaniam, qua itur Augustam Vindelicorum.

Augusta Rauracorum,	Augst.
Ad fines,	Pfin.
Arbor felix,	Arbon.
Brigantium,	Bregnitz.
Ad Rhenum,	. . . . . .
Vemania,	Wangen.

Antonino Nemavia. Vide pag. 192.

Viaca,	. . . . . .

Puto esse Ptolemæi Vianam, Græcè ipsi dicitur Οὐιανα.

Augusta Vindelicum,	Augspurg.

V. A fonte Danubii usque ad Germanicum.

In Tabula Peutingeriana ad lævam Danubii ripam legitur

ARMALAUSI

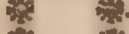
Quorum extra hanc tabulam nusquam terrarum fit mentio. Ego ignorantiam hic ingenuè profiteri malo, quam imprudenter divinare. Bene qui conjiciet, hunc vatem perhibebo optimũ.

Aræ Flaviæ, Nordling.
Samulocenis,

Forte ea est quæ Ptolemæo dicitur Alcimoennis ἀλκιμοεννίς. Obstat hoc unicum, quod Ptolemæus eam in Germania Magna ponat, ultra Danubium, noster iste in Rhetia, ad dexteram fluminis ripam. x Rhætia.

Grinario, Gnaringen.
Clarenna, Rain.
Ad Lunam,
Aquilea,

Alia hæc est ab ea, quæ ad mare Hadriaticum sita est.

Opie,
Septemiacum,
Losodica,
Medianæ,
Iciniacum, ❀ ❀
Burscianæ, Burchaym.
* Vitonianæ, Winten. *Vetonianæ
Germanicum, Joburg/Cluverio.

Ab Arbore Felice per Augustam Vindelicorum usq; ad Oenum.

Arbor Felix, Arbona,
Brigantium, Bregntz.
Ad Rhenum, ...
Vemania, Memmingen.

Vide quæ ad Antonini itinerarium notavimus p. 191.

Viacu, ...
Augusta Vindelicorum, Augspurg.

Hic iter lævorsum per Pomonem deflectit ad Lunam, via quæ ducit Gemimacum.

Rapæ, Sconge.
Navoris, ...
Cambodunum, Freysing.

Ptolemæo est καμβόδουνον: qui inter Lycum & Ænum illud locat. Quantum igitur à vero aberrant qui Kempten esse putant? cujus situs est haud procul ab Augusta Rauracorum, accenseturq; Algojæ, oppidum imprimis celebre monasterio, quod ibi fieri fecit Hildegardis Caroli Magni uxor. Enimvero ab Augusta sequenti Danubium labentem non occurrit ea, quæ nunc dicitur Campidonia, sed Monachium vel Frisinga: harum igitur est alterutra. Joannes Aventinus putat hodie vocari Bargen. Vide eruditam Vindeliciæ Tabulam ab ipso Landshuti editam.

Escon, ...
Abodiacum, Happing.
Urusa, ...
Bratananium, ...
Isunisca, Isen.

Antonino Isirisca est. Vide pag. 192.

Ad Ænum,

Haud dubie ad flumen fuit, etsi nullum tabula habeat depictum.

VI. A Germanico ad Arelate.

Ad lævam Danubii ripam Oceanũ versus leguntur hæc verba,

MAR-

MARCOMANNI Et infra majore littera VANDULI Marcomannorũ meminere Paterculus, Tacitus, Dio, Ptolemęus, Capitolinus, Lampridius, Vopiscus, Eutropius, Victor, *Marcomannis Quadisq́*, inquit Tacitus, *usq; ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorũ, nobile Marobodui & Tudri genus: jam & externos patiuntur*. Capitolinus autor est, eos, cum turbarent in limite Romano, bello petitos fuisse à Marco Antonino, Pannoniasq́; ab ipso victis Marcomannis, Sarmatis, Vandalis, & Quadis servitio liberatas. Hodie Moravos eos vocant. VANDALI, qui & Vindeli & Winili supra Bojohæmum & Marcomannos habitarunt, sedibus suis complexi plures populos, Gothones, Herulos, Longobardos, Theuringos, Anglos. Cis Danubium locantur, *Germanicum, Cesensum, Arusena, Reginum*. Liber Notitiæ in Mœsia prima ponit Reginam. Sorviodurum, forte Sorviodunum, sed diversum longè ab eo, quod Antoninus in Anglia nominat. *Petrenses, Castellum, Bolodurum*, Ptolemæus Βοιόδουρον agnoscit in Vindelicia ad Danubium: Antoninus Boloderum vocat, Liber Notitiæ Bojodurum, ponitq́; in Pannonia prima vel Norico Ripensi. Lazius putat postea dictum Pataviam à Batavorum cohorte: Tabula nostra situm ejus indicat, qua * Juvarius fluvius, quem Juvanum vocat Antoninus, in Danubium se exonerat. Ultra eum ponitur *Ovilia*, quæ est ipsissima Antonini Ovilabis in itinere, quod Juvaviam ducit. Propius ad Danubium ponitur *Marinianium*, quod Antonin⁹ Marinianas vocat, Liber Notitiæ Mariniana; Marcellinus Castra Marciana; suntq́; in Pannonia, Lazius hodie vocari ait Margburg. *Blaboriciacum, Elegium, ad pontes Ises, Arelate*: quorum locorum situm fatemur nos nescire: nisi quod Ptolemæus Aredaten ponat in Noricis. Jam repetito novo itinere ducit nos tabula *à Ponte Æni, Bedajum*, cujus in itinerario Antonini mẽtio facta est: sequitur vero fluvius *Afesias*, eoq́; transmisso *Artobriga*, Ptolemæo ἀρτόβριγα, qui eam facit Vindeliciæ urbem. Hodie vocatur Veltenburg/ quasi arx Vindelicorum. Hanc excipit *Juvavia*, de qua diximus, tum *Tarnantonis, Laciacæ, Tergolape*, & sæpius dicta *Ovilabis*, tum *Ventonianæ, Tutastio, Ernolatio*, de quibus divinandum est. Porro, quæ in Tabula sequuntur, non duxi operæ esse depingere. Satis fuerit nosse, in Germania Transdanubiana legi.

* Jobarus.

QUADI. Et litteris interspersis LUTUGI Quados Ptolemæus quoq; & Arrianus & Tacitus ponunt in Germania, vicinos Marcomannis. Utrosq; Augustus Danubiũ transgressos in suas sedes expulit. Zosimus Bataviam quoq; à Quadis occupatam autor est. Lutugi nusquam gentium leguntur: Ptolemæ⁹ Lingas nominat & Lutos, qui Omani, aliosq́;, qui Buri dicti sunt. Ac fieri potest, ut iidem populi intelligantur. Possent videri esse Silesii ob viciniam Marcomannorum & Quadorum. Loca memo-

memorabilia ſunt, *Vindobona, Æquinoctium, Carnuntum, Scarabantia, Sabaria, Arrabo, Brigantium, Aquincum, Vetuſavo, Siſcia,* de quibus ad Antonini itinerarium diximus. Infra Vindobonam legitur NORICO,

quo ſignificatur, Norico mediterraneo & Ripenſi priora loca cõtineri, nam poſteriora pleraq; pertinent ad Pannoniam ſuperiorẽ, itaq; diſertè legitur, PANNONIA SUPERIOR.

Adduntur autem prioribus Murſa minor & Murſa major, aliaque non magni momenti loca. Conſpicitur quoque, vicinior Iſtriæ, Emona, & fluvius Savo, & * Patavio oppidum. * Petabio.

Supra hæc omnia ultra Danubiũ in Germania magna legitur

D U R

exeſis litteris antecedentibus & conſequentibus, nec dubium eſt, quin ſignificati ſint *Hermun* DURI, quos Tacitus aliiq; vicinos faciunt Marcomannis & Quadis. Infra hæc ſparguntur in longum hæ litteræ, MEDIA PROVI

ut intelligatur, PROVINCIA quæ inter Noricum & Pannoniam interjecta eſt, vel quæ inter has ipſas & Liburniam jacet. Supra Pannoniam ſuperiorem inter Danubium & Oceanum in Germania transamnana legitur, SARMATE VAGI

Cis Danubium verò PANNONIA INFERIOR

Oppida ponuntur, *Tuttoburgo*, quod eſt Teutoburgium, *Cornacum, Cuccium, Sirmium, Baſſianæ.* Tum ad Oceanum

SOLITUDINES SARMATARUM

Cis Danubium legitur, MESIA SUPERIOR

Et ponuntur oppida, *Taurunum, Confluentes, Singidunum, Tricornium, Mons Aureus*, de quo ad Antoninum quędã notavimus, ſi modo hic idem eſt cum illo; Ego ſane diverſum puto, neq; aliter pronunciabit, quisquis ſeriem & itinera Antonini cum iſtis contulerit. Sequitur poſtea minore littera

MESIA INFERIOR.

Et ſupra hæc ultra Danubium,

AMAXOBII SARMATÆ

Videntur autem ab hoc inde loco etiam ultra Danubium caſtella fuiſſe & oppida Romanorum: ponuntur enim *Arcidava, Centumputea, Berſovia, Ahibis, Caput bubali, Tiviſco, Tierva, ad medium, Prætorio, ad Pannonios, Gaganis, Maſclianis, Tiviſco, Agnaniæ, Ponte Auguſti, Sarmategte*, quod ego eſſe ſuſpicor, Sarmatæ Getæ, aliæq; ſtationes complures.

MANTISSA.

ANdreas Schottus, in præfatione ſua, ad *Hier. Surita*, Hiſpani doctiſſimi editionẽ, quæ Coloniæ Agrippinæ a. 1609. adornata, Antonii, ſive Antonini Auguſti Itinerarium complectitur, ſummis extollit laudibus Tabulas haſce Militares, quas Vir ille Celeberrimus, *Marcus V. Iſerus*, Reip. Auguſtanæ Septem-Vir, ex *Conr. Peutingeri* bibliotheca in lucem protraxit, & ſcholiis notisq; illuſtravit: Easdem verò Geographorum princeps, *Ortelius* æri curavit incidi, & edi typis *Joh. Moreti*. Cum his, Schotto judice, nihil ex antiquis monumentis, quæ extant, conferri, ne dum præferri poteſt. Qua re motus ipſe

Ber-

Bertius, editioni junxit *Ptolemai*, ceu ultimum ac verum venerandæ antiquitatis indicium; observante ac monente id ipsum Viro Illustri, *Wilh. Burtono*, Legum Baccalaureo, qui admirandæ eruditionis promus condus, perfectissimos sanè in *Antonini Itinerarium*, in Itinera XV. ex editione Aldina, Suritana, & Simleriana diligenter divisum, commentarios, Anglicè scriptos, Londini a. 1658. emisit. Vegetii locum rursus iterumq; repetit, quem integrum dare, ut autumo, haut erit dividiæ: *Primum*, inquit homo Romanus, *itineraria omnium regionum, quibus bellum geritur, plenissimè debet habere perscripta; ita ut locorum intervalla, non solùm passuum numero, sed & viarum qualitate, perdiscat: Compendia, diverticula, montes, flumina, ad fidem descripta consideret: Usque eò, ut solertiores duces* Itineraria *provinciarum, in quibus necessitas gerebatur, non tantùm annotata, sed etiam picta habuisse firmentur; ut non solùm consilio mentis, verùm etiam aspectu oculorum viam profecturis eligerent*. Lib. III. de Re Milit. cap. 6. Nec ovum ovo similius, neq; lac lacti, quàm insignis illa Ambrosii, non multò post florentis Episcopi, pericope; quam Burtono etiam, semper meliora monenti, jure ac merito suo debemus. *Miles, qui ingreditur iter, ait, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria captat compendia, ne recedat a signis; sed* Itinerarium *ab Imperatore accipit, & custodit illud: Præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaq; via conficit iter, ut inveniat commeatuum parata sibi subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia Imperator iis jubet hæc præparari omnia: Qui sequuntur, nec dextra, nec sinistra à præscripto itinere declinant; meritoq; non deficit, qui Imperatorem suum sequitur. Moderatè enim ambulat, quia Imperator, non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile, considerat: Ideò & stativa ordinat, triduò ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur; & ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi regalis eligitur; in qua fessis exercitibus requies ministratur*. Serm. V. in Ps. 118. ex Hilario. Quid multa? Itinerarium *Mansiones*, sive *Stationes* veteribus denotat; unde Ammianus: *Itinerarium sonare lituos jubet*, lib. xxiv. Hist. Quapropter & Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ ad Oceanum, de itineribus Israelitarum ex Ægypto verba faciens, vocat *Catalogum omnium mansionum, per quas de Ægypto egrediens populus, pervenit usq; ad fluenta Jordanis*. Velut ex abundanti id quoq; innuimus, præeunte Burtono, tabulas Peutingerianas nihil aliud continere, nisi descriptionem stationum civitatumq;, ex Antonini & Ptolemæi Geographia collectarū. Nec illud negligendum autumo, auctorem Itinerarii illius, quod forsan auctoritate Antonini Pii confecerat, iter suum ab ipsis *Britanniis* auspicatum fuisse; uti hoc loco extrema *Britanniæ* statim ab initio describuntur. Quamobrem *Robertus* (qui ab Ortelio, in Synonymis geographicis, perperam *Johannes* nominatur) *Talbot*, Oxoniensis Studiosus, & Norwicensis tandem Canonicus, regnante Henrico VIII. annotationes eruditissimas in id ipsum Britannicæ insulæ Itinerarium, quod Antonini vocant, singulari concinnavit industria; tanquam *Antiquarius præstabilis*, quo eundem nomine dignatur Cajus lib. II. Antiqq. Cantabr.

GERH. JOH. VOSSIUS

Lib. de Scientiis Mathem. Cap. XLIII. §. 9.

NUnc solùm clarissimi & amicissimi olim Viri, *Pauli Merulæ*, judicium apponam, partim de Itinerario *Antonino Cæsari* tributo, quod alii volunt esse *Julii Oratoris*, alii *Æthici Istri*; partim de *Tabula*, quam *Peutingerianam* nuncupant, quia primò ex illustri Peutingerorum familia producta sit in lucem. Verba *Merulæ* sunt ista, præfatione ea, quam Cosmographiæ suæ præmisit: *Nec satis caret mendis Antonini, vel cujuscunq; censendum, Itinerarium; in quo emaculando, suoq; nitori restituendo, egregiam posuerunt operam, cùm aliis, tum vel maximè* Abrahamus Ortelius, *vir monstris ex terrarum orbe emoliendis planè natus*; & Hieronymus Surita, Cæsaraugustanus; *quo in hoc argumento Hispania neminem habuit feliciorem. Hinc factum, quod majore cum fructu illud usurpârim; commissum cum amplissima tabula itineraria, quæ ductu* Joannis Moreti, *diligentissimi typographi, auspiciis Viri nobi-*
„ *lissimi*, Marci Velseri, *II. Viri Reip. Augustanæ, ex illustri Peutingerorum bibliotheca in lucem*
„ *prodiit. Plus habet illa in recessu, quàm frons pollicetur. Licet infinita ibi sint depravata, & tur-*
„ *batioris ordinis; tamen comparata cum Antoninianis (quibus & hinc medicina non semel per*
„ *me petita) nullo negotio possunt corrigi, & ad sua revocari castra: quod non infeliciter à me fa-*
„ *ctum in Gallia Italiaq; res ipsa docebit. Procurrit hæc tabula ab Occidentali Oceano per Con-*
„ *tinentis totius longitudinem, ad Orientalem usq;, singula notans loca, nec non locorum, indu-*
„ *stria stupenda, distantias, & intervalla. Tota complectitur, quantus quantus est, Antoninum;*
„ *alterumq; tantùm, & amplius apponit: Si civitates, urbes, oppida, pagi, fluvii, aliaq; talia, dili-*
„ *genter examinantur, digna certè, quæ sedulis doctorum, non magistellulorum, manibus te-*
„ *rantur.*

MARCI

MARCI VELSERI
EPISTOLÆ
AD
VIROS ILLUSTRES.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ

AD

JOSEPHUM SCALIGERUM.

EX

BIBLIOTHECA HEINSIANA.

I.

Alve, mi Hœſcheli. Præter quod proximè coram monui, ſalutem meis verbis V. Ill. Joſepho Scaligero aſcriberes, illiusque ingenium & doctrinam apud me in admiratione eſſe fidem faceres. Nunc etiam velim, ratione, quæ ſibi commodiſſima videbitur, ex eo intelligas, quibus potiſſimùm argumentis motus fuerit, ut verba Kalendarii Romani a. d. VI. K. Apr. HOC DIE CÆSAR ALEXANDRIAM RECEPIT, ad Auguſtum referenda, exiſtimaret; nam ego quidem Cæſari patri ſemper tribui, quod in ea eſſem ſententia, Alexandriam à patre hoc die, à filio K. Auguſti aut ſextilibus, ut tum adhuc temporis appellabantur, captam; & meminiſti, opinor, multa à nobis in hanc rem libro ſecundo rerum Auguſtanarum dicta, quibus nunc plura fortaſſe poſſim ſuperaddere, ſed nihil neceſſe. Tu, quæſo, quod peto, mihi præſta; Veritatem bona fide agnoſcere, & ſi quid prius erratum, retractare paratus ſum. Vale.

Jam conſignatis literis, hanc à Velſero ſchedam accepi; qua mittenda non ingratum me A. T. facturum putavi: de quæſtione per ocium reſpondere, vir magne, haud dedignaberis.

II.

Salve Vir Illustris,

Legi, quæ tibi visum, *de quæstione Alexandrina*, ad communem amicum scribere; aspersa etiam honestissima nominis nostri mentione: Et sentio, me utraque de causa multum debere. Utinam referendæ gratiæ sim aliquando. Interim animo isto tibi satisfieri patieris. Qui quis in te sit, quid dicam? Sciunt, qui me norunt, imò qui semel alloquuti sunt, cujusmodi non nemo ex vestris apud nos oris, redux sermones nostros referre potuit. Eos in os iterare, nihil opinor attinet; & ego à vulgari ista verborum concinnitate natura sum paullò alienior. In quæstione quod erat, seriò affirmo, me, tua primùm auctoritate permotum, nutare incipere; & propè esse, ut defectionem à priori opinione spectem, nisi obstent ea ipsa rationum auctoritatumque momenta, quæ me initio ad illam amplectendam induxerunt, & nunc ferè renitentem retinent. Capita, fusius pertractata libris rerum Augustanarum, quos ex nundinis accipies, hîc enumerabo: Videri *Alexandriam* in Octavii potestatem venisse haud dubiè K. Sextilib. Quod Orosius, quem auctor historiæ miscellæ sequitur, scriptum reliquerit, his K. classem Antonii ad Octavium transiisse; & verò ex Plutarcho manifestum sit, quo die classis defecit, Alexandriam esse captam: Neque contemnendum Orosium, ut solus esset. Sed eodem pertinere S. C. verba de sextili in Augustum mutato apud Macrobium: *Quod Ægyptus hoc mense in potestatem Pop. Rom. redacta*: Et Suetonii, etsi obscurius; *Quia hoc sibi & primus Consulatus, & insignes victoriæ obtigissent.* Alexandrinam Ræticamque interpretabar.

Itaque in fastis municipalibus, quos Petrus Apianus primus vulgavit, BELLUM ALEXANDRINUM, inter K. Jul. & Eid. Septembr. quibus Ciceronis filius Consul suffectus, notatum. Et esse apud Plinium, his Idibus Augustum à Senatu obsidionali corona donatum. Apud Plutarchum, Senatum Antonii statuas Cicerone filio Consule evertisse. Omninò aptè ad istam temporum rationem, haud item ad VI. K. April. Accedere Marianum Scotum & Sigebertum, si iis suffragii jus in hac curia, qui Antonium & Cleopatram K. Aug. victos esse palam profiteantur, Alexandria nimirum capta. Nam neque hunc locum, nec superiores alios, Actiacam pugnam attingere, quæ IV. Non. Septembr. commissa.

Ad Julium ergò patrem Kalendarii verba pertinere esse probabile. Hunc initio Octobris in Ægyptum venisse, mox bellum motum, quod ut quinque sex menses duraverit, Martio finiri potuerit; assentiente Svetonio, gestum esse neque loco neque tempore æquo, sed hyeme anni. Quomodo tam *Capta*, quam *Recepta* rectè dicatur, exemplis explicare conatus sum, certè Alexandriæ

& Ægy-

& Ægypti una ratio est; at tum Julii tum Augusti nummi, ÆGYPTO CAPTA inscripti, visuntur.

Et quid sit, quod Hirtius scripsit, *Cæsar Ægypto atq; Alexandria potitus, quam Cæsarem utramque sive cepisse sive recepisse?* Utra victoria clarior & Kalendario dignior, nihil disputo, neque ii gradus à Kalendarii auctore observati, quidquid caussæ. Exemplo, Hispalim notavit, quam multa contra longè pulcherrima Julii opera præteriens, quorum Hispalis nec umbram referat. Hæc sunt argumenta, Vir Illustris, ad quæ hæreo, & quorum te judicem capio. Tu priori beneficio magnum cumulum admetieris, si sententiam de singulis distinctè perscripseris; ut Minerval privatim emerearis, ab homine, qui tibi publicè debere lubens fatetur atq; profitetur. Quod per virtutem humanitatemq; tuam te orans, me exoraturum confido: Patent nimirum Musarum fores.

Si quid vicissim, quod in rem tuam, tuorum sit, sciero, potero, non solùm officio, sed & ambitioni meæ propemodum, satisfacere meminero. Vale. Augustæ Vind. v. Id. Sept. A. M. DIIC.

Vide Scalig. Lib. II. ep. 143.

III.

ETsi nihil erat, quod scriberem, de nihilo visum ad te scribere; ut conjecturam caperes, quanti tuam de me existimationem faciam. Legi in litteris, quas ad Hœschelium nostrum nuper dedisti, te superioribus diebus alias mihi inscriptas misisse; eæ verò tot jam mensibus nunquam sunt redditæ, ne me cessatorem, responsum procrastinare suspiceris. Tu vide, cui credideris, & quæso ubi ubi latentes erue; quamquam enim intuta istic itinera, & iræ in dies recrudescunt, innocentes jugulatas non opinor. Cl. Clusium salvere velim: Et Merulam item, quem responsum trahere spero, quod de explicanda itineraria tabula cogitet; tu si nutantem tua auctoritate eo impellas, rem te imprimis dignam, illi honorificam, publico utilem facias: Si vinci omninò non potest, circumspice, cui porro tanta provincia demandetur. Vale, Vir Illustris, & amare persevera. Augustæ Vind. XI. K. Majas Anno sesqui millesimo undecentesimo.

IV.

JOh. Jacobus Heinzelius, cognatus meus, filios istic habet; quibus aditum ad te, me quodammodo sequestro, faciliorem futurum existimat. Cum litteras eo nomine peteret, nihil fallo, titillavit me ambitiunculæ cujusdam sensus; placebat hoc credi, me aliquo apud te loco esse, itaque statim assensus, calamum arripui. Tuum est, adolescentes eo vultu complecti, ut commendationem nostram sibi profuisse sentiant; quo fiet, ut de opinione, quam ego tantopere affecto, nihil decedat; quin indies accrescat plu-

plurimum. Id verò te per humanitatem tuam, per amorem mutuum, per & ipsam istam, quam dixi, ambitiunculam, enixè rogo, neq; plura addo, ne verborum prolixitati præ humanitate tua, quam appello, videar confidere.

Scaligerianum nescio quid novum ex proximis nundinis amici promittunt, nescio quam certi: Interim effecere sanè, ut nos desiderio incredibiliter torqueant. Vale, Vir Illustris, & me tui observantissimum amare perge, sic saltem, dum vivimus; nam quod semel innuebas, te effecturum, ut tuæ in me propensionis etiam apud posteros extet memoria, vereor, ne improbiusculum sit exigere. Clarissimi Merula & Clusius salveant; ab utroq; responsum exspectamus, sed ab illo jam ætatem. Augustæ Vind. VII. Kal. Septembr. An. M DIC.

V.

Litteræ illæ tuæ, mense Januario scriptæ, quas dudum periisse suspicabamur, tandem comparuere; nescio à quo, aut unde redditæ. Hoc scio, diuturnam moram nihil illis dempsisse gratiæ; quin eo chariores visas, quod etiam in amicis solet, quos aliquando pro mortuis luximus, cum superstites intuemur. In posterum si quando placebit scribere, litteræ Antverpiam aut Amsterodamum missæ tutò ad nos perferentur; & si quidem Amsterodamum eliges: eam enim civitatem earundem partium commodiorem futuram opinor, aut Johanni Hungero, aut cuicumque mercatori Germano rectè curandæ tradentur; Antverpiæ sive Matthæo & Davidi Langiis, sive tabellariorum præfecto Carolo Tassio: Nam te à scriptione abstinere, quod non habeas, cui tutò litteras committas, sanè nolim. Quam mihi proba ea, quæ in libris rerum Augustanarum notasti, inde conjecturam facias, quod oræ mei libri omnia ascripsi, & me tibi immensum debere liberrimè profitear; qui tibi ab rebus tuis tantum velis esse otii, ut meis legendis & observandis vaces; Nam quod id libenter à te fieri, ob fructum, quem inde haurias, scribis, nimis ineptè me amem, si à judicio potius proficisci, quam humanitatis tuæ schema esse existimem. Ut *Ausonium de Urbibus* paullò aliter quam tu, & de *Consulatu Romano* propriè caperem, illud etiam in caussa fuit, *sellæ quòd curulis* meminit, quam nescio an minutis istis provincialibus Consulibus rectè tribuamus. De *Catomo*, quæ te fusius disputaturum & testimoniis veterum muniturũ significas, lubens visurus sum, & perbonam certè naves operam eo modo explicando qui hactenus multorum ingenia exercuit. Cum commentarium *in Afræ passionem* scriberem, me illud inter prima perplexum reddidit, quod eam vocem variè usurpari animadvertebam; tot nimirum modis; *Cathomo*, aut *Catomo, eum suspendi & verberari fecit. Jussit ministris infantem in catomo levari & cædere. A Va-*

leriano

leriano judice catomis cæsus. Jussit eam flagellari & catomis cædi per officium curatoris. Cumq; catomaretur corpus ejus. Catomis te cædi jubeam. In epistola ad Hœschelium de antiquitate tabulæ itinerariæ quærebas: Eam in exemplo, quo nos usi sumus, propter creberrimos & crassissimos errores, summam præstare vix ausim; etsi aspectu talis est. Primum verò autographum concinnatum existimabam Theodosio juniore imperante, Consulatu ejus decimo quinto. Caussam hujus sententiæ cognosces, si ineptissimum & mendosissimum libellum *de mensura orbis terræ*, à *Dicuil* nescio quo *Hiberno*, monacho, opinor, conscriptum; quem Merulæ misimus, legere voles; cui rei animum valde obfirmes oportet. Sed omninò inde est haurire, cujus alibi neque vola neque vestigium extat, ut saltem mea memoria est, Theodosii jussu orbem terrarum descriptum—*ter quinis aperit cum fascibus annum*: De xv. Consulatu accipiebam, quæ ratio hanc gloriam necessario Theodosio nepoti tribueret. Nunc inter scribendum in mentem venit, quod & *Dicuil* sensit, ea circumlocutione decimum quintum etiam imperii annum Theodosii majoris potuisse designari, quod multis modis longè est credibilius, ejusq; Merulam, cui de juniore scripsi, velim admoneri. Octavus versus mihi de pictura istius tabulæ planè visus loqui: Quamquam nisi vobis auctoribus, nihil omnium horum velim affirmatum. Quæ amicus quidam meus de *Tolisto-Boiis* commentus an commentatus est, in scheda leges, Casaubono non displicuisse visa; sed tuam omninò sententiam exspectamus, quo judice ea conjectura aut statura aut casura est. Vale Vir Illustris, & me amare perge. Augustæ Vind. Kal. Septembr. An. MIIIC.

P.S. Cum ante octo annos *commentarium in nonnullas hujus tabulæ schedas* scriberem, quem nescio an videris, illis Theodosii majoris & filiorum ætatem ascripsi, nullo tunc testimonio, solis conjecturis nixus.

V. b

SEd magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ solum contingeret, seditione in Dardanis orta, à reliquo exercitu abruperant, secessioneq; facta in Thraciam averterant. Ii *Tolistobogii, Trocmi*, & *Tectosages* fuisse memorantur, Lomnorio & Lutario regulis. *Tolistobogiorum* longum contortuplicatumq; nomen est, & cum à ducis appellatione tractum Strabo scriptum reliquerit, etiam, alicubi prodiderit, nullos in tota Gallia citra ultrave Alpes Tolistobogios populos reperiri; unde Asiatici originem duxisse credendi sint; quam tamen hinc manifestè traxerint, prope est, ut liquere pronunciem, primores syllabas ad ducem privatim pertinere. *Bogiorum* & *Bojorum* de cetero tam nullo discrimine, ut unam eam eandem gentem esse, nemo-

ne monendum quidem videatur. Neque longè Appianus atq; Stephanus abeunt, qui *Tolistobios* vocaverunt, aut Ptolemæus, qui *Tolistobogos*, ut Stephanus tamen *Tolistobogios* ab Eratosthene dictos esse annotaverit. Et quando nulla in asserendo eximio gentis ornamento auxilia spernenda, neq; gravissimum testimonium spernendum est, Carolus Sigonius, homo nostræ ætatis inprimis certus & diligens, observavit veteres libros, quorum præcipua debet esse auctoritas, *Tolistobojorum* vocabulum totidem prorsus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Quin illud tandem nonnihil est, quod *Bojos* & *Tectosages* conterminos ad Hercyniam coluisse, nos anteriore libro ostendimus; & quod Polybius circa paludem Lychnidiam in Illyrico Bojorum meminit, ad ipsam prope Dardaniam; quos non video, cur non reliquias existimem eorum, qui longius inde profecti, gentile nomen, ascita ducis appellatione, adauxerint. Quamquam & vernacula quoque nominis origo excogitari poterat: cum enim *Doll* sive *Toll* ferocem & prope furentem, *Tollist* & *Tolliste* ferocissimum atq; ferocissimos significet, me verum scribere sermonis periti sciunt; quantum abest, ut ferocissimi Celtarum *Boij*, quod ex Appiano supra attulimus, *Tolliste-Boij*, & paullò inde mollius *Tolisto-Boij* fuerint appellati? Confido, conjecturam amatores reperire posse; nobis tamen calida, illa altera ex Strabone visa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilominus quam aut Ostro-Gothi aut Veso-Gothi Gothorum nomine censeantur.

Tolisto-Boij ergò sociiq́; populi &c.

Tolisto-Boij *Æolida* atq; *Joniam* sortiti sunt: Horum urbes à Ptolemæo referuntur *Germa*, *Pessinus*, *Vindi*, *Andrus*, *Vegistum*, *Tolasta* vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone *Blucium* additur, quod Cicero *Lucejum* appellavit & *Pejum*, à Memnone Tabia.

VI.

ITáne ante menses tres copiosè ad me scripsisti? At ego post eas, quas III. Eid. Febr. dederas, præter nunc postremas tuas istas, nullas vidi. Omnium aliarum rerum detrimenta ferre possum, litteris tuis, mi Scaliger, carere non possum. Investiga, ubi lateant: cogita, cui credideris; si tamen planè nobis perierunt, & exemplum apud te superest, ab amanuense descriptum mitte. In Chronicis Eusebianis utinam te juvare possem, ut volenti esset; codicem quidem alienum ms. utendum domi habeo, sed prorsus mendosissimum, quem tamen certis de caussis melioris notæ libri apographum suspicor. Videbo, an eo conferendo operæ pretium fieri possit: Et plagas alibi quoq; per amicos disponam. Quicquid erit, scies. Hoeschelius, si quid præterea ad Photium obser-
vas,

vas, avidè exſpectat, & quidem quam primùm; nam ex nundinis ſerum: cum Photius jamdudum exituriat, & nundinis proſtaturus ſit. Merula (cui, quas ipſi inſcriptas mitto, trades) reſcripſit; ſed longè certè aliter, quàm volebam. Si quid vos, deinde ad nos vultis, ſcis per Hungerum Amſterodamenſem rectè poſſe: Ego nunc feſtinus aliò avocor. Vale, & amare perge; tum quoque nos magneticis obſervationibus, de quibus neſcio quid inaudire videmur, bea: ut iſtud quoque huic ſæculo ornamentum, immortali cum tua gloria, accreſcat. Auguſtæ Vindel. VI. Id. Novembr. An. M. DC.

VIII.

EUſebium, de quo nuper, tua cauſſa diligentius inſpexi: Mendoſum, imò mendoſiſſimum eſſe, ſatis ſciebam. Suſpicabar interim, fieri poſſe, ut ex melioris notæ codice deſcriptus, nos quibuſdam aliquando veſtigiis ad veritatis cubilia deduceret. Ut verò oculos admovi propiùs, hæc quoque ſpes fugit. Omni tibi aſſeveratione confirmo, nullam auri micam ex tam magno ſtercoris acervo legi poſſe. Non ergò viſum, operam conferendo ludere. M. Freherus indicem manuſcriptorum ad nos miſit, in quo primo loco, Chronicorum Euſebii duo exempla poſita; quanti pretii, ſanè neſcio: Ab humaniſſimo tamen viro utenda petas, cenſeo. Nam ego, ut id quamprimum ſcires, referre putavi; ea cauſſa fuit, cur ſtatim reſcriberem. Hœſchelius de Photianis gratias habet, quem ultra proximas nundinas tergiverſari non patiemur. Epiſtolæ tuæ, quæ nobis periit, ſi exemplum miſeris, gratum facies. Miror Hungherum, hominem in primis diligentem, adde mercatorem, quorum præcipua in litteris curandis fides eſſe ſolet, hîc nobis defuiſſe. Quid de Merula ad itinerariam tabulam ſperandum, ſcire diſcupio; ægrè enim illud monumentum jacere fero. Interim & Merula & Cluſius & Meurſius amantiſſimè ſalveant. De Scaligeris Boicis Meliſſus nonnulla petit, quæ ad ipſum curabuntur. Vale. Auguſtæ Vind. Idib. Decembr. An. MDC.

IX.

LItteras, quas te nudius ſextus ſcripſiſſe ſcribis, nondum accepi; vide, cui credideris. Alteris VI. Kal. Decembr. datis, reſpondeo. Nihil iſto ambitu opus, mi Scaliger, ego tibi quacumque in re, quandocumque potero, ſemper libens gratificaturus ſum: Tu porrò, quid poſſim, diſpice. *Gregorium monachum*, ex publica bibliotheca ſumptum, domi habeo, & mittendi occaſionem exſpecto, quæ extra nundinarum tempus, infrequens eſſe ſolet, hyeme præſertim, fluminibus gelu conſtrictis: Diligentiæ profectò non parcam, quo voti quam primùm compos fias. Apage autem fidejuſſores: Ut ego ullius fidei præ tua credam? Iti-

nerum me tantum pericula, quæ isto tractu magna, sollicitum habent: sed tanti est. Codex *mediam, imò prope infimam antiquitatem* præfert, chartaceus, quod ex catalogo scire potuisti; alicubi lacunosus, præsertim à principio. Nuper in *rhapsodias* quasdam *rerum Francicarum* incidi, quibus præfigebatur *libellus chronicus, suppresso auctoris nomine*, sed qui se scribere testetur, Anno XIII. Alexandri Severi, post passionem Christi CCVI. cum verò passionem in annum ætatis trigesimum referat, fit ut decimus tertius Alexandri, in annum à Christo nato CCXXXVI. incidat. Librum monstrosè corruptum, vix tibi futurum usui suspicabar; itaq; apographum non visum mittere. Vale Augustæ Vind. XIV. Kal. Jan. Anno MDCI. *Merulæ* quæso insta, ut nundinis *Cosmographorum* specimem omninò mittat.

X.

DUdum puto ad te scripsi, spem à Frehero factam, duorum Eusebii codicum; quorum unus membraneus, melioris ævi & manus: Nescio an adhuc videris, an is fortasse ipse, cujus exspectatione editionem sustineri significas. Utut sit, nolim per hunc colorem desideria nostra protrahi; nam quod in mora nihil detrimenti fore ais, mihi longè secus videtur: & si à luculentissimo & elegantissimo codice quidquam ornamenti laboribus tuis accessurum est, id malim omne in secundas curas rejici, quam nos tot bonis vel horula tardius frui. In *Vulcanii Glossario* nos nundinarum catalogi fefellere; id verò non ultra autumnum differendum suspicor, aut multorum convitio vapulabit. *Procopio* interim quid fit? cui prope est, ut Hœschelius animum adjiciat, Boici codicis fiducia, & subsidiorum, quæ ab amicis, te inprimis sperat; nisi quod veretur, ne falcem in alienam messem. Operæ pretium itaque sit, significare, quo loco Vulcaniani labores? quid de iis sive sperandum sive desperandum? vix enim ferendum, rem litterariam isto auctore diutius carere. *Photium* vidisti haud dubiè. Hœschelius in notis festinationem vehementer excusat. De *Boica gentis Scaligeræ familia*, quædam ad Melissum misi, quæ ad te puto perlata. *Gruteriano operi* Plantinianos typographos frustra opto; incredibiles labores vir optimus affecto corpore, &, ut videtur, animo exhaurit: Nos etiam, quas potuimus, symbolas contulimus. Vale Vir Illustris, & amantem redama, Augustæ Vind. XVII. K. Jun. An. MDCI.

XI.

POst eas, quas tu mense Martio dedisti, nihil vestrum vidi. Alii, quæ nollem, narrant; nec Eusebii tui spem esse nundinis proximis, neque eorum fortasse quæ in *geographicis* molitur *Merula*. At ego incredibili utriusque operis desiderio incensus, fateor, perculsus sum; neque sustinere me potui, quin tibi significarem, simul precarer atque adeò obtestarer, ne nobis salivam frustra move-

moveritis. Quid enim si eo usque trahendum, quo addi nihil queat, satius fuerat, ne incipere quidem: Id enim fiet nunquam. Secundis nimirum etiam curis relinquendum aliquid. *Hœschelii Phrynichum* videbitis.

Chrysostomi homiliæ adversus Iudæos sequentur, una auctiores. Minutus labor. Ego, ut *Procopio* manum admoveat, urgeo; & animus non abhorret. Sed de Vulcanio adhuc excipit; neque ego profectò vellem meo hortatu & consilio doctissimi viri laboribus injuriam fieri. Sed quid si Vulcanius, quando tot jam annos moratur, hanc cogitationem deposuit, Procopio hoc colore æternum carebimus? Quid ergò nobis hîc quoque sperandum, quid desperandum, fac sciam. Et nos litteris interdum tuis non indignos existima. Vale. Salutem Clariss. Merulæ & Clusio ascribo. Augustæ Vind. Non. Septembr. An. MDCI.

XII.

FReherus mihi bonitatem sui codicis ita commendare est solitus, ut tibi narranti facile fidem habeam; & gratularer sanè, te eum ante editionem nactum, nisi tibi hoc ipso laborem duplicatum viderem. Quod istud, mi Scaliger, tam ardens in rem communem est studium, ut integrum iterum Eusebium tua manu sustinueris describere, & quidem eo tempore, quo molestam & ærumnabilem operam inscriptionum indicibus impendebas? Ita me Deus amet, quod ego sacramentum non temerè soleo adhibere, ut ad utrumque obstupui, & subiit animum cogitatio, quo cæteros exemplum istud vocaret. Sed typographis quàm irascar, non credas. Si nostrorum hîc ea esset elegantia, quam tuæ lucubrationes merentur, certè non dubitarem evocare exemplar, correctionis laborem ipse subiturus; prænimis enim barbarum sit facinus, istos qui præsentario lucro omnia metiuntur, publicam utilitatem diutius morari. Id in Batavia, & quidem Lugduni, fieri omninò posse, præterquam tibi, affirmanti credidissem nemini. *Hœschelius*, quid illi de *Procopio* auctor sis, ad huc exspectat. Etsi ad *Vulcanium* scribo, non visum hoc caput tangere, quod quo animo accepturus esset, non satis scirem; tu nimirum per occasionem exquires, &, cum commodum erit, significabis: Omnibus enim modis cavebimus, hominem rectissimè de litteris merentem, ulla ratione offendere. Sed si Hœschelius cessat, *Casaubonus* Procopium daturus est. Vale V. Illustris & in amore persta. Litterulas ad amicos, quæso cura; ne enim disparatæ perirent, huic fasciculo inclusi. Augustæ Vind. VII. Id. Novembr. An. MDCI.

XIII.

NUdius tertius verebar, ne difficilis & lenta occasio *Syncelli* mittendi, hoc maximè anni tempore, desideria tua morare-

 tur.

tur. At ea se insperatò obtulit. Tu quæso fac, quam primum erit redditus, sciam; incerta enim itinerum, quin me sollicitum habeant, fieri non potest. Tum, ut intra quintum aut sextum mensem ad nos redeat, cura; in eam enim rem fidem nostris obligavi, quod per Francofurtenses nundinas commodè poterit. Si Merulæ persuadebis, ut specimen operis, quod molitur, conjungat, Syncellus eo sanè comitatu gratior & acceptior huc redibit. In Eusebio tuo disputationem de anno & die captæ ab Augusto Alexandriæ, accuratissimè tractatam & enucleatam exspecto. Vale. Augustæ Vind. XII. K. Decembr. An. MDCI.

XIV.

LItteræ XIII. K. Decembr. à te scriptæ, via Heidelbergensi tandem comparuere. Quibus quod respondeam unum est, occasionem *Gregorii Monachi* mittendi oblatam, citius quam sperassem. Biduò aut triduò postquam scripsi, viam iniit, ut ante exitum Februarii, Deo volente, omninò apud vos futurus sit. Cujus me statim certiorem facias, rogo; tum ut tutò redeat cures: Nostram enim fidem Reipublicæ oppigneravimus. Quoties Eusebium inspicio, toties novæ editionis crescit desiderium. Dousæ inscriptas litteras tradas peto; gratias agunt pro honore, quem mihi nec merenti nec exspectanti in annalibus habuit. Vale. Augustæ Vind. Postr. K. Jan. Anni MDCII. quem tibi felicem opto.

XV.

ALterum Georgii exemplum ex bibliotheca Bojorum Principis nactus sum; quod, quoniam Hœschelio præ nostro probatur, recta mitterem, si per ejus Dominum liceret. Nunc unum restat, sicubi in nostro in locum aut corruptum, aut suspiciosum, aut mancum incides, ut ejus nos admoneas, consulturos Boicum istum codicem, si quid inde auxilii. Vale. Augustæ Vind. X. K. Febr. An. MDCII.

XVI.

NIc. Fabricius, elegantis ingenii adolescens, ex Narbonensi Gallia, admiratione virtutis & doctrinæ ductus, tum occasione nixus, quam ex ipso intelliges, amicitiam tuam ambit. His suffragatoribus, etsi commendatione nulla opus esse intelligebam, petenti tamen, tria verba negare non debui. Unum est, quod te moneo, hominem mihi nunquam visum, magnoperè à me amari: Cætera, caussam ipse suam aget rectius. Vale. Et cum Gregorium accipies, significa. Augustæ Vind. III. K. Feb. An. MDCII.

XVI.

SYngelum te accepisse confido. Revertenti, si, quod commodo tuo fiat, hæc enim mihi est perpetua in iis quæ ab amicis peto cautio, si ergò redeunti comites adjunxeris, *liturgias Gregorii*

gorii, Cyrilli & Ignatii, quas Ægyptiaca lingua conſcriptas, cum Arabica interpretatione apud te eſſe, ex lib. VII. de Emend. temp. didici, mirum quàm mihi gratum facies; quamq; ego tibi eo nomine debiturus ſum. Quod te nunc ſtatim ſcire volui, ne remiſſo in nundinas Syngelo, occaſio periret. Nic. Fabricius, qui te in oculis fert, ut tibi ſalutem aſcriberem, poſtremis ſuis iterum monuit: Tu, quæſo, amicis iſtic meis verbis nuntia. Vale. Auguſtæ Vind. x. K. Mart. An. MDCII.

XVIII.

IX. Kal. Martii & Non. ad me ſcripſiſti; utramque epiſtolam accepi. *Procopius* ex nundinis comparebit, quem Hœſchelius avidè exſpectat. Etſi enim aliud ex *Boica* bibliotheca exemplar nactus eſt, quod *Vulcaniano* præſtare, experimento fragmenti Jornandi adjecti conjicit, utrumque tamen conferre refert. Georgium te accepiſſe, confido; Hungerus enim Amſterodamo dudum curaſſe ſignificat: Nunc quoniam nundinarum tempus exiit, cum eo, quantum voles, uſus fueris, ad Hungerum, ſive Caſparum Quingettum Amſterodamum remittas licet, mihi inſcriptum; utervis cum fide curabit. De indice inſcriptionum, ita me Deus benè amet, miſeret me tui; ita laborem ærumnabilem eſſe ſcio. Sed tanto nimirum magis tibi omnes debebimus, qui boni publici reſpectu, te huc quoque non dedignatus fueris demittere. A Fabricio hoc ipſo temporis momento Scaligeriana iſta ceimelia cum litteris accepi, quæ Francofurtum ad Raphelengios tibi tradenda viſum mittere. Vale, & Clariſſimos Cluſium, Vulcanium & Meurſium ſalvere jube. A Douſa nihil reſponſi accepi. Auguſtæ Vind. IV. Id. April. An. MDCII.

XIX.

PRimum Procopius rectè redditus eſt, de quo Hœſchelium conjectura non fefellit; Boicum enim codicem multis ſpatiis ſequitur: Speramus tamen fore, ubi utriusque collatio uſui eſſe poſſit. Tum Georgium quoque monachum recepi, quem ego ad vos perveniſſe nondum intellexeram; eo magis reducem miratus, nec cauſſam ſatis diſputo, niſi quod exemplar ex Regis Galliarum bibliotheca ad vos allatum, iſtud ſupervacaneum feciſſe videri ſuſpicor. Erat verò cum Georgio liturgiarum libellus, de quo valdè te amo. Sed quænam eſt, quæſo, *Æthiopica illa lingua vetus*, quę Græca tam multa admixta habet? An ita vulgò, an in ſacris tantū, quod opinor credibilius? Porrò libello nō invitus aliquamdiu carebis, donec eum ab amico, cui ejus uſum gratificor, recipiam. Quod nec Procopium, nec Georgium & liturgias, ulla à te epiſtola comitaretur, valdè mihi mirum videri; cum præſertim minimum tribus meis reſponſum debeas: Fac corrigas, & ſi aliud nihil, ſaltem ſciam, quo loco Euſebius, quando eum nobis polliceri

ceri debeamus? In nundinas litteras Fabricii ad te, cum nummis aliquot Scaligerianis misi, Christophoro Raphelengio inscriptas, quem jam antea obiisse, postea rescivi: A reliquis tamen Raphelengianis omnia rectè curata confido. Vale, & amicos istic salvere jube. Augustæ Vind. Kal. Maji An. MDCII.

XX.

SErius binis tuis respondeo, nulla mea culpa: sed epistolam excusationibus frustra impleam. De Georgio nihil nunc miri narras. Imò cum petebas, seriò inter nos mirabamur, ego & Hœschelius, quî tibi usui futurus esset scriptor, in quo, *præter simplicissimam ruditatem, nihil* agnosceremus. Venetiis venales prostant *quinquaginta* circiter *codices Græci manuscripti*, reliquiæ, quantum quibusdam indiciis suspicor, *Victorianæ bibliothecæ*; quos mediocri nos pretio præstinaturos spero; Inter eos est, *Georgii Syncelli Chronicon usque ad Diocletiani tempora*, legitimus nimirum germani Syncelli partus, nisi spe decipimur: Verum nihil tibi jam eo opus, qui Regium ex Gallia exemplar habeas. Eusebium te iterum describere, & quidem post ærumnabilem illum indicis laborem, ita me Deus benè amet, ut pænè indignor, *Vix Priamus tanti.* — Nos tibi tamen eo magis debebimus. *Liturgias à Maronita Latinè redditas*, Roma scribunt, & spem esse, lacunas expleri posse, auxilio codicis integrioris, qui apud nescio quem ibi repertus; interim libellus tuus cum cura asservatur. Quid Merulæ cosmographicis fiat, diu est, quod scire cupio; tum illud præsertim, qua mea noxa ego paginam adhuc nullam videndam exorare potuerim, cum primus tamen tomus ante duos tres totos annos integer sit editus. A quo tempore cum ipsum Merulam, tum te quoque non semel, opinor, appellavi; non tantum frustrà, sed etiam sine responso. At certè nihil decedebat inde operi; si aliquid accessurum fuisse dicam, tumidus videar, & vos rideatis, sed immeritò; nam pumilio quoque in gigantis humeros sublatus, gigante longius prospiciat. *Margunius*, sub finem superioris mensis, Venetiis obiit. Bibliothecam græcam *monachis Cretensibus*, Creta enim illi patria, legavit. Et præsagus instantis fati, paullò ante mortem novem cistas libris oppletas eo misit. Hœschelius de Procopio non mutat, cui cis paucos dies manum admovebit; dum charta moratur, minutum quiddam theologicum dedit, quod ex nundinis videbis. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Aug. An. MDCII.

An *manicare*, quo verbo *Lucæ interpretem* usum esse nosti, Latinitatem antiquiori aliquo testimonio probare posset, amicus quidam meus quærebat; si quod occurrit, ne indicare, quæso, graveris. Clarissimis Clusio, Vulcanio, Meursio multam salutem.

N. Dousæ

N. Dousæ etiam, à quo ad litteras quas, per te ante multos menses misi, nihil unquam accepi.

XXI.

EGo mihi pæne ipsi subirascor, cujus frigore, si verum fatendum, factum est, ut emptio codicum manuscriptorum Græcorum Venetiis adhuc pendeat. Nunc postquam tuas accepi, ut Syncellum tibi cordi esse intellexi, statim ad meos scribo; quamquam illi nuper significarunt, venditorem licitatorem apposuisse, Venetum Patricium, rem quovis pretio quamprimum conficiant, & Syncelli codicem quam celerrimè huc curent. Qui si is erit, quem speramus, siq; te operæ pretium ex eo facturum apparebit, recta istuc ibit: sin aliter, scies tamen. Interim vide, an indicandum censeas, qua parte *Regius* codex *mutilus* sit, quo nobis quantò iste integrior, certius constare possit. Sed si me amas, mi Scaliger, si quid deinceps à nobis voles, ne precatores alios allega; cui enim tandem plus in me meaq; omnia, quam tibi uni licere existimas. Codex liturgicus nondum rediit, verum diligenter asservari scribunt. De *Raderi Martiale*, itanè seriò, & ex animi tui sententia? *Magnus liber est*, nosti quod sequitur. Ut ut sit, homo fiducia Scaligeriani judicii se non capit. Ex nundinis Boica mea ad te venient, duplici exemplo, quorum alterum Merulæ, cui litteræ his inclusæ inscriptæ sunt, tradi velim. Miraberis opinor. Cogita, potenter rogare, Principem, potentem, vicinum, amicum. Ego certè tam molli fronte sum, ut negare non sustinuerim.

--- facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita,
Submissa placidè blandiloquens oratio.

Unum moneo, cum Dejotarum, & nescio quos alios, inter Bojos leges, ne prius risu disrumparis, quàm conjecturæ momenta expenderis, quæ Casaubonum patronum habent; sine quo nobis nunquam tantum permisissemus. Vale. Augustæ Vind. Prid. Id. Septembr. An. MDCII.

XXII.

S. Cum ex Italia missus sit nobis, Heros Illustris, Codex ille Syncelli; ne idem, quod antea, culpa admittatur, visum est illius & principium & finem ad te curare; unde conjicias, utrum ἄνθρακες ἀντὶ θησαυρῶν. Illius igitur hæc est epigraphe, Γεωργίου, εὐλαβεστάτου μοναχοῦ καὶ συγκέλλου γεγονότος Ταρασίου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, σύνταξις ἤτοι χρονογραφία ἐν ἐπιτόμῳ, ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἰουλίου καίσαρος ῥωμαίων, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ευχδʹ. μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ, κόσμου ἔτει εψοζ. Initium, Πομπήιος

πήϊος πολιορκίᾳ λαβὼν τὰ ἱεροσόλυμα, Ἀριστόβουλον μὲν δέσμιον σὺν τοῖς παισὶν Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀντιγόνῳ κατεῖχεν εἰς Ῥώμην ἀπιὼν, *θειαμβεύσων καὶ ἄλλων ἐθνῶν βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας. Ὑρκανῷ δὲ τῷ τούτου ἀδελφῷ τὴν ἀρχιερωσύνην ἐγχειρίσας, ὑποφόρους ἔταξε Ῥωμαίοις ἰουδαίους. καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ καὶ συγκλητικὸς παρὰ ῥωμαίοις ἤκμαζεν. οὗτος καθεῖλεν *καθ' ἔλλινα, καὶ Κέθηγον, καὶ Λέντουλλον, συνομοσαμένους κατὰ τῆς συγκλήτου. Πομπήϊος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, καὶ θειαμβεύσας ἐπὶ νίκαις πολλαῖς, ἑνοῦται φιλίᾳ Γαΐῳ Ἰουλίῳ Καίσαρι. Finis, τοῦ δὴ οὖν παύλου, σὺν καὶ τῆς πίστεως ὀρθοδοξίᾳ, τῆς ἐπισκοπῆς ἀποπεπτωκότος: Δόμνος ὡς εἴρηται, τὴν λειτουργίαν τῆς κατ' Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας διεδέξατο. ἀλλὰ γὰρ μηδαμῶς ἐκστῆναι τοῦ παύλου τοῦ τῆς ἐκκλησίας οἴκου θελήσαντος: βασιλεὺς ἐντευχθεὶς Αὐρηλιανὸς αἰσιώτατα περὶ τούτου τοῦ πρακτέου *διηλφὲν, τούτοις νεῖμαι προστάττων τὸν οἶκον, οἷς κατὰ τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν. οὕτω δῆτα ὁ προδηλωθεὶς ἀνὴρ μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας. Hinc sequitur, Θεοφάνους ἁμαρτωλοῦ καὶ ἡγουμένου τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁμολογητοῦ χρονογραφία, ἐτῶν φκή. ἀρχομένη ἀπὸ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ, ἕως δευτέρου ἔτους Μιχαὴλ καὶ Θεοφυλάκτου υἱοῦ αὐτοῦ. τουτέστιν. ἀπὸ τοῦ εψοζ ἔτους τοῦ κόσμου, ἕως ἔτους ςτέ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρεῖς, κατὰ δὲ ῥωμαίους ςτκά. Hic *Theophanes* profitetur, ſibi hoc oneris ſive laboris eſſe impoſitum, ut, quæ per fata *Georgius* Monachus *Syncellus* pertexere non potuerit, ipſe abſolveret. Qui duo Chronographi habentur etiam eodem juncti volumine, Heidelbergæ; ut ex alterutra Bibliotheca tuum poſſit deſiderium expleri. Nam in noſtro codice Syncelli numeros alicubi deſidero annorum. Cæterùm rectè conjeciſti, Eclogas πρεσβειῶν πέρι prelo jam ſubjectas eſſe: verùm ex iis codicibus, qui χθὲς καὶ πρώην exarati, pluribus mendis ſcatent. Corrigo quę poſſum, cętera tibi, Caſaubono, veſtrumque ſimilibus caſtiganda relicturus. Velim mihi ſignificare ne graveris, cum quo codice m. ſ. prima pagina Procopii tui cœpta ſit conferri; colligo enim ex pauculis iſtis perquam bonum illum eſſe, certè Bavarico reſpondentem. Quid porrò fieri cupias, ex proximis tuis facilè cognoſcemus. Ex nundinis accipies Iſagogen Adriani cum literis. Benè vale, Vir eximie, atq; à magnifico noſtro Dn. Velſero pl. ſalve. 13. Kal. Octobr. A. S. N. 1602. Auguſtæ Vind. A. T. O.

David Hœſchelius.

*θριαμβεύσας.

*καλιλίναν.

*διείληφε.

Quæ

Quæ ſit ratio Veneti codicis,ex Hœſchelio intelliges. Cum verò ante quam multos menſes ſignificaveris, Syncellum, quem quæris, ab Adamo incipere; meritò ſuſpicatus ſum, noſtrum hunc vel planè alium, vel certè maxima ſui parte mutilum eſſe, in quo quippe omnis *ab Adamo ad Pompejum* hiſtoria deſideretur. Miſſionem itaque ſuſtinere viſum, cum hac cauſſa, quod mihi præſertim veriſimile fieret te integrando Euſebio antiquiſſima quæque, quæ hinc abſunt,maximè cupere; tum quod ſimile exemplar in Palatina bibliotheca haberi,ex Frehero intelligam,cujus tibi volenti propior erit copia: Noſtrum chartaceum eſt,à manu non antiquiſſima,quæ tamen centum annos ſuperare videatur; de Palatino in hoc genere nihil habeo affirmare. Sed ſi noſtrum adhuc omninò deſideras, verbo mone; nam ego tibi non in tantilla tantum re, ſed in omnibus, quæ unquam potero,ita gratificari cupio; ut,quicquid erit,animo certè meo nunquam ſatisfacturus ſim. Clariſſimos, meique amantiſſimos quæſo viros,Cluſium,Merulam,Vulcanium,Meurſium noſtris verbis ſalvere jube. Merulæ, quæ ille menſe Majo miſit, nuſquam comparent, ut ea periiſſe, neutiquam videatur dubitabile. Vale. Auguſtæ Vind. Poſtrid. Kal. Octobr. nam quid Hœſchelio XIII. Kal. ſcribenti in mentem venerit,neſcio. Anno MDCII.

Tuus
MARCUS VELSERUS.

XXIII.

Salve Vir Illuſtris,

Et perſuaſum habe, tuum de Syncello deſiderium mihi ſeriò curæ eſſe,quantum fieri poſſit maximè,ut profectò monitore non egeam. Pro iis quæ de verbo *manicare* annotaſti, gratias habeo. Nunc iſtas ad Merulam cures velim, cujus Coſmographica, quatenus adhuc edidit, dudum ad me miſſa, periiſſe,ægerrimè fero. Vale. Auguſtæ Vind. XIV.Kal.Octobr. An. MDCII.

XXIV.

Jam omnes mihi Gregorij,omnes Syncelli ſenio; poſtquam nos ſpes iterum deſtituit. Benè,quod tu benignè & humaniter interpretaris, me nihil eorum denegaſſe, quæ in noſtra poteſtate fuerint. Sic habet profectò, nec mutabo in poſterum. Itaque de libellis Arabicis,me omnem lapidem moturum ſcito; tantum ut editi ſint, eruemus amicorum opera. Interim Euſebium nobis concinnabis, cujus videndi deſiderio me acriter torqueri,cum ſæpè ſcripſi,tum tute facilè conjecturam capias. Diſpice, an Syncellum quoque in lucem proferre operæ; ne ſi quis caſus Francicum etiam exemplum intervertat,

vertat, laudatissimo auctore omni posteritati carendum sit; quæ sanè mutilum & corruptum legere, quam eo carere malit. Nescio, an non Eusebio tuo magnum inde momentum; quod si probas, lacunam à Valeriano ad Probum ex nostro codice moniti supplebimus. Boica Raphelengiis Francofurti tradita opinor; ut perierint, jactura sit, propter quam vestem non mutes. Hœschelius Procopio manum nondum admovit: adeò multæ interjectæ remoræ. Postremò *Deuxippi, Prisci, Petri, Eunapii, Menandri, Malchi, legationum eclogæ* intercessere, quæ nundinis comparebunt. Quid vos istic de *stella in pectore cygni*, ab anni præteriti exitu, observata, valdè scire cupimus. Ad Clavium, cum eum tanti à te fieri videam, de illa nuper retuli. Vale, Vir Illustris, ab homine tui amantissimo. Augustæ Vind. XVIII. Kal. Decembr. An. MDCII.

Litterulas amicis scriptas, quæso, cures.

XXV.

NEque an ego scripserim, neque an tu rescripseris, satis memini, quis videatur auctor, quem Ingolstadienses *tomo secundo antiquæ lectionis* nuper in collectione chronica dederunt, qui se anno XIII. Alexandri, post Christi passionem CCVI. (Christum autem ætatis XXX. passum asseverat) scripsisse, semel atque iterum testatur. Quæso si quid vel hariolationis habes, significa. Vellem nomina & numeros librarii tolerabiliter corrupissent, libellum sanè non prorsus contemneremus. Nescio, an tua scire intersit; mihi visum, post proximas ad te datas litteras, catalogum Cæsareæ Viennensis bibliothecæ, in quo, Georgii Syncelli Syntagma Chronicum *ab Adam ad Alexium Comnenum*. Etsi hujus te Simlerus etiam admonere potuit. Vide quid velis, quid jubeas, quid ego possim; aut si te negotii lentitudo deterret. Vale. Augustæ Vind. XII. Kal. Decembr. An. MDCII.

XXVI.

EX Italia amicus ad me scribit, ab *Arnoldo Pontaso*, Vasatensi Episcopo, *Chronica Eusebii, Hieronymi, Prosperi*, Burdigalæ edi, emendatione bis mille errorum promissa. Quod quanquam tibi istic dudum innotuisse oportuit, tamen per me quoque significandum existimavi. Prelum jam fervere, primum in Italia folium visum, amicus addebat. Vale. Augustæ Vind. V. Kal. Decembr. An. MDCII.

XXVII.

SErò fuere redditæ litteræ, quas tu Idib. Decembr. dederas. De libellis Arabicis, me dudum scripsisse, memini, quod nunc præterea addam, non habeo. Certè voluntas tibi gratificandi neque defuit, neque in posterum deerit; ita de me es meritus. In Boicis bonas horas te malè collocare nolim, ad gustum duæ

tres

tres pagellæ suffecerint. Ad *Tolisto-Boios* si pervenisti, quid conjecturæ videatur, scire aveam; an meliori saltem loco quàm Becanicas habendam censeas: quod profectò velim, ut solicitus parentum in liberos amor est. Syncelli, quod petis, descriptum mitto, manu fideli, si minus eleganti; & additæ notæ iis, quæ vitiata videbantur, ne tu autographi errores librario tribueres. Si ergò Eusebium hæc una remora sustinuit, nunc fausta alite prodeat licet; & vix certè est, ut eum nobis diutius impune debere possis. Schema etiam stellæ, sive novæ, sive nuper certè observatæ, mitto; de qua vos nihil istic inaudisse, impensè miror, cum Batavi nautæ primi ejus observatores apud nos ferantur. Clavius nihil adhuc respondit; itaque nec Romæ adhuc observatam suspicor. Vale. Augustæ Vind. XI, Kal. Jan. An. MDCIII.

XXVIII.

ME officio non defuisse, scheda tibi dicet, quam his litteris inclusi. Sed hîc quoque fortuna noverca; ne, quod unum maximè in votis erat, in tantilla etiam re tibi possem gratificari. Scripserat amicus meus priori epistola, *Colloquium Musulmannicum* decem aureis indicari; neque pretium deterruisset, sed nunc hanc etiam spem, qua nihil videbatur certius, decollasse vides. Cum responsum ad aliquot superiores meas accepero, uberiores à me exspecta. Vale. Augustæ Vind. Kal. Jan. Ineunte An. MDCIII. quem tibi felicem precor.

XXIX.

LAciniam Syncelli, quam misi, te dudum accepisse existimo; ut per eam staturum non sit, quin Eusebius vel proximis nundinis prodeat. Nunc excerpta *Kalendarij veteris* affero, ab homine bonarum litterarum amante communicata. Autographum nondum videre licuit, quod ut quamprimum contingat, omni ope enitar; etsi enim nihil præterea in eo non vulgare, & hæc cum fide enotata esse asseveret; ego tamen meis oculis, quam aliorum verbis malo credere. Interim docebis nos, mi Scaliger, quid monstra sibi pleraque verborum velint, sub quibus mysteria latere neutiquam sanè dubito; sed ut mystagogo, qui ad ea levato velo introducat, opus habeam. Nam in paucis dilucebat. De Idibus Martiis Ovidius dubitare non patiebatur, *Idibus est Annæ festum geniale Perennæ.* XIII. Kal. April. Pelusia suspicabar, quod Kalendarium vetus rusticum, Isidis navigium mense Martio habet. V. Non. Julij. *Fugato Licinio,* ad Licinij fugam pertinet, quæ in eum diem incidit; quod ex Theod. Cod. l. 1. de Veteranis confirmari potest. Prid. Id. Aug. *Lychnapsia.* Idibus *Natalem Dianæ* Martialis disertè tribuit. Si in his ipsis aberramus, dirige. Reliqua monstra tu unus Her-

cules conficies. Et profectò debes nobis eam, pro indicio, gratiam. Clarissimo Merulæ multam salutem, cujus secundum missum nihilo magis, quàm primum accepi, ut jam spes nulla sit, ejus laboribus ante promiscuum vulgus frui posse, quod utinam ex nundinis fiat. Optimum etiam Clusium salvere jubeo. Vale. Augustæ Vind. XIV. Kal. April. An. MDCIII.

XXX.

Liturgiæ Elkupticæ Roma nondum redierunt, quod tamen brevi futurum spem faciunt; versæ enim jam sunt ab adolescente Maronita, lacunis expletis, ope alterius codicis, quem habet Ægyptius nescio quis in Pontificia familia. Moram, quæso, fer æquo animo, quam ego si tam diuturnam fore animo prævidere potuissem, librum profectò Romam nunquam misissem. *Pselli libellum* ab Hœschelio accipies, *interpretis Xylandri* manu commendatiorem. De stella valdè adhuc hæremus; si nova non est, quî factum, ut eam nemo veterum, ne recentiorum quidem antehac quisquam observaverit; id enim propemodum asseverare posse videmur, cum nemo in litteras retulerit. Itaque mussant adhuc harum rerum peritissimi diligentissimique, neque ego reperi, qui quid in utramvis partem sentiret, liberè auderet promere. Eusebio moram non nocere, facilè persuades; eam verò nobis permolestam esse, tu vicissim credas velim: Si nos itaque amas, manum aliquando, quæso, de tabula. Nunquam tibi pro re satis explicem, quam amicum illum inprimis, à quo Kalendarii excerpta nuper misi, hæc exspectatio torqueat atque adeò cruciet. Vale, & si quis nos istic amat, salvere jube. Augustæ Vind. IX. Kal. Majas Anno MDCIII.

XXXI.

Philippus Gundelius Viennæ Austriæ anno, opinor, MDXIII. *fastos Ovidianos* edidit; quibus *Kalendarium*, quod quærimus, & cujus excerpta ad te misi, adjunxit, descriptum ex Joan. Cuspiniani codice antiquo. Hoc nuper admodum rescivi, editionem nondum nancisci potui; sed omnibus vestigiis inquiro, quod tu item facies. De autographo etiam, quamquam vel nulla vel exigua admodum spes est, curam non depono: Tecum enim prorsus sentio, negotium non negligendum esse. Sed si autographum omninò periit, fieri non potest, quin editionis Gundelianæ exempla alicubi supersint. Interim querimur tot veterum scriptorum monumenta non extare, cum istud intra nonagesimum annum interciderit. *Giraldum* & *Junium* eo usos constat, sive integrum, sive excerpta tantùm habuere. Verùm hæc litterarum pestis est, cum, quæ parum intelligimus, publico prodere veremur; adversus inscitiam ipsi nostram testi-

monium

monium quodammodo dicturi. Amico illi, de quo nuper, Eusebium ad sequentes nundinas exspectare, longum videtur. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Majas. An. MDCIII.

XXXII.

AMicus meus, magni nominis medicus, homo eleganter doctus, cujus rei tibi hæc narratio fidem faciet, cum nescio quid *in Hippocratis epidemicorum libros* dudum moliatur, eum inspiciundi codicis Græci manuscripti cupido incessit. Quem quod nullibi certiùs, quàm aut apud Batavos, aut in Gallia reperiendum crederet, institit, ut ad Scaligerum adque Casaubonum scriberem. Vides publicam caussam agi, cum ejus privata laude, qui librum suppeditaturus est, conjunctam. Itaque plura non addo, ne toties mihi compertam humanitatem tuam in dubium revocare videar. Tantum moneo, nos sive pretio præstinaturos librum, quod tibi cumque pro ejus antiquitate & fide æquum videbitur; sive si domino venalis non est, ut prece etiam usum ad aliquot menses impetremus, magni beneficii loco habituros. Si hujus nihil neque apud te, neque apud Vulcanium, neque inter Byzantinas G. Dousæ reliquias, neque apud quenquam alium amicorum est, id quoq;, quæso, fac sciam. Liturgiæ Roma reduces, salvæ scilicet & incolumes, occasionem tutò istuc commeandi quærunt. Vale. Augustæ Vind. XIII. K. Decembr. MDCIII.

Non si Eusebii nomen omnibus epistolis non ascribimus, nos moram æquo animo ferre interpretêris.

XXXIII.

GRatias tibi de indicio Hippocratei codicis, evangelia, denuncio Eusebianæ editionis debeo. Si quis dubius in epidemiorum libris amico illi meo locus incidet; Casaubonus, qua est humanitate, collationis laborem non defugiet. Sed in Eusebio, vis me seriò impudentem esse? Postquam lentitudinem typographi & operis molem incusas, suspicor finem autumnales nundinas spectare: Itaque audebo petere, ut his vernalibus folia, quotquot absoluta erunt, non gravatè communices. Dicat aliquis, mi Scaliger, te hoc cum humanitati tuæ, tum amori meo debere, sed tamen negare, per me quidem, liberrimum est; rectè enim vos Galli, quantum memini, vernaculo proverbio audaci flagitatori audacem negatorem opponitis. Liturgias *Elkupticas* per mercatores misi. Hoeschelius *Origenem adversus Celsum* absolvit, nunc Latinum interpretem adjicit. *Theophanes* item, & Chronica, quibus *fasti Siculi Græci*, quos Sylburgius dedit, interjecti, interpretem reperiunt. Merulæ Cosmographia quando tandem lucem aspiciet? Vale. Augustæ Vind. XII. K. Febr. An. MDCIV.

XXXIV.

XXXIV.

PHilippus *Pigafetta* has Roma *inſcriptiones* mittit, tibi curandas; Ut magno operi, quod à te elaborari inaudiit, neque à Grutero jam editum eſſe reſcivit, insereretur. Feci lubens, etſi hoc quidem fine fruſtrà. *Recens inventas* eſſe addit, & cum fide deſcriptas marmorarii erroribus non diſſimulatis. FRUNITA & SCELERATA, peregrino ſenſu, obſervationem merentur: Euſebii tui exſpectatio nos vehementer torquet. Vale. Auguſtæ Vind. Cineralibus, An. MDCIV.

XXXV.

PRæter quas Idib. Junii dediſti, ego nudius ſextus demum accepi; nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum, ſaltem à menſibus octo. Itaque binas illas, ſcriptas ſtatim poſt Liturgias redditas, intercidiſſe dubium non eſt. Sed miror, cui credas; aut cur non via Amſtelrodamenſi, ſive ad Caſparum Quingettam, ſive ad Hanſum Hungerum mittas. Ego binis, quibus te quid de Liturgiarum interpretatione ſentires, aperuiſſe ſignificas, ægrè careo: Nam quod nunc quoque innuis, nullas ex altero codice lacunas expletas eſſe, quin quædam tui omiſſa eſſe, quædam præpoſterè vertiſſe interpretem, mihi & inexſpectatum valdè, & permirum accidit. Si non pigebit diſtinctiùs perſcribere, valdè te amabo. Unum compertò ſcio, Maronitam interpretem crebrò ad *Gabrielem Negib* in Vaticanum commeaſſe, per collationis ſpeciem. Benè de Euſebio nuncias, ſi enim ante Junii initium duplici prælo admotus fuit, facilè conjecturam capio, fieri non poſſe, quin proximis tandem nundinis ſitim noſtram expleat. Feliciter. Burdigalenſis an in ſpongiam? Nos quidem nihil ejus vidimus. Quid Merula, ceſſat in magno illo opere? quod, verè fatendum, melius eſt jacere, quam ab occupato pertexi. Hœſchelius, præter ſalutem, nihil habebat, quod ſcriberet; nuper officio functus. Druſii Syracidem dudum vidit, in quo, quod inter nos ſit, plura ſe Hebraicæ quàm Græcæ litteraturæ veſtigia deprehendiſſe exiſtimat. Vale, Auguſtę Vind. III. Non. Septembr. An. MDCIV.

XXXVI.

MAgnam eſſe exſpectationem Euſebiani operis, ſæpè ex me intellexiſti. Ejus rei teſtem cito caput epiſtolæ, quod viſum ſubſcribere, ex libris amici cujusdam mei, hominis horum ſtudiorum amantis, excerptum. Id verò, ſi ſatis candorem tuum novi, eo animo, quo à me mittitur, accipies; neque ingenua libertate offenderis.

Scaligeri in chronicon Euſebii lucubrationes, non aliter exſpecto, quàm qui longam ſitim avet explere. Utinam vir ille, acri & igneo præditus ingenio, ad duo habuiſſet reſpectum, in vitæ Chriſti annis ritè ordinandis. Unum eſt, declaratio

ratio Apostolicæ sedis, nomine Victoris Papæ, mille super & quadringentos ante annos in Synodo Cæsariensi facta, qua passus dicitur Dominus 23. Martii, & resurrexisse 25. Qua data semel hypothesi, nulla vel ab Archimede, vel ab Euclide afferri magis dilucida potest demonstratio; digito indicans annum Julianum 76. Dionysianum 31. Cyclo Solis XII. & Lunæ XIII. Indict. 4. Tiberio V. & Ælio Sejano Coss. quadragesimo ante excisam Hierosolymam anno, 37. ante cædem Principum Apostolorum, 35. ante initium belli Judaici, trigesimo ante necem Jacobi minoris, anno 7. Neronis. Superstite tum adhuc Sejano, qui eodem illo anno sui Consulatus, XV. Kal. Novemb. in pœnam peccati, quo in Senatu divinitatem Christi, qui jam tum resurrexerat, obstinatissimè impugnaverat, miserabiliter periit. Horum singula, ut alia præteream innumera, irrefragabili apodixi annum delineant mortis & anastasis Salvatoris. Asseruntur verò à S. Hieronymo plusquam decem in locis, ab Epiphanio in septem, Clemente Alex. Eusebio, Tertulliano, Lactantio, Julio Africano, Apollinari, Cyrillo Alex. Philastrio, Severo Sulpitio, S. Augustino, Irenæo, Joan. Chrysostomo, Paulo Orosio, & aliis; quos si persequar, dabitur infinitum. Quod si aliqui ex istis interdum ab hoc calculo, atque adeò à seipsis & veritate dissideant, non ob id falsa veris fidem derogant. Quare si illam collibitum fuisset insistere viam, quam à suis calcatam majoribus, nostri pariter majores tritam nobis reliquere, per universum Christi hodœporicon ultro citroque, non aliter atque Thesei aut Ariadnæ filo, per gyrum atque ambages Dædalei labyrinthi, liber se usque quaque progressus & regressus obtulisset. Juvisset ad hoc quoque illud alterum, si præter Evangelistas in consilium adhibuisset Josephum, Josippum, Hegesippum, Dionem, Macrobium, aliosque plures, ex quorum certissima testificatione constat vita abiisse Herodem ante Pascha anni 43. Juliani, quo Coss. erant Lentulus & Messalinus, quo itidem anno Cajus Cæsar liti præfuit Archelai & Antipæ, integra tum adhuc fama *Juliæ* filiæ Augusti, in cujus honorem Philippus, initio mox tetrarchiæ, patriam Petri & Andreæ, *Bethsaida, Iuliada* nuncupavit. Quo rursus anno, quinto die ante suum excessum, Herodes Antipatrum, & cum illo bimulos occidit Ephratæos, juxta tempus ortus Stellæ & Messiæ; juxta itidem vaticinium Isaiæ cap. 7. & 8. ubi prædicitur Rex ille, cujus erunt spolia Samariæ, & Rex item Damasci, vita & regno exuendi in ætate Christi infantili, antequam per ætatem nomen patris edere possit aut matris. Quod in Herode & Obodam Regibus adimple-

impletum. Obodam porrò Rex Damasci, teste Josepho, in fata concessit paullò ante Herodem; quando Saturninus census egit, quibus compaginatus est verus Emmanuel. Hæc paucis dici possunt, sed paucis defendi non possunt ac constabiliri. Ego indicare tantum volui, tametsi non sim nescius, veritatem paucis comprehensam, non tueri splendorem suum ac dignitatem. Utinam ista Scaliger, & Illustrissimus scriptor Annalium considerassent: Nunquam ille Christum dixisset passum nunc 79. anno Juliano, ut habet prima editio; nunc 78. ut secunda: Neque hic Christum mortuum asseruisset 78. anno Juliano, 34. Dionysiano; cum annus 34. Dionysianus, uti probè novit Scaliger, sit octogesimus annus Julianus. Denique neuter Christi ortum signasset 43. Juliano, quo tempore jam mortuus erat Herodes. Hæc amicus meus, quæ etsi non magno tibi fortasse erunt usui, libuit tamen communicare; tu in optimam partem interpretaberis. Vale. Augustæ Vind. IV. Id. Novembr. An. MDCIV.

XXXVII.

Sitientes fontem petunt: Ut primùm nummum, cujus ectypon vides, nactus sum, statim ad te ire visum; quod ejus interpretationem sive à te exspectandam, sive planissimè desperandam esse censerem. Nos quidem aut Triballorum, aut Bulgarorum, aut nescio quos alios ejus oræ Crales, qui Constantinopolitanos Imperatores hactenus imitati fuerint, pertinere, suspicabamur; sed suspicabamur tantùm: Quid enim constitueremus, qui partis aversæ ne unum quidem apicem agnosceremus? Adversa, nisi vehementer fallor, Constantinopolitanam viciniam loquitur. De Eusebio quando nos exhilarabis? Ultra nundinas diem produci jam nullâ ratione patiemur. Hœschelius, chartæ penuria, Procopio manus necdum admovit: Ea est litterarum & litteratorum miseria, ut ad hujusmodi etiam remoras hærere necesse habeant. Vale. Augustæ Vind. Non. Jan. Anni MDCV. quem tibi felicem precor.

XXXVIII.

Quæ est ista Lugdunum & Amstelrodamum inter Charybdis, cujus ingluvies tot nobis, ab aliquot jam annis, hausit litteras? quidquid enim ultrò citroque periit, omne tantillo tractu interceptum esse certum habeo; cùm Amstelrodamo litteras huc rectè & tutò perferri hebdomadatim experiamur. Neque fefellit Hungerus, cum tibi affirmavit, Liturgias in manus meas pervenisse; dudum enim, ante menses minimùm tres opinor, accepi, & statim rescripsi, actis prolixè gratiis; quas etsi nunc quoque repeto, scio me tamen verbis cum labore à te impenso, paria facere non posse. De reipsa memini, me scripsisse, qui sibi arbitrium

trium ſumat, Arabici ſermonis peritiam neceſſariò profiteri debere; cujus ego ne unum quidem apicem diſtinctè intelligam; ſed eſſe nonnulla inter correctiones, tantæ probabilitatis, imò veritatis ſpecie, ut in quantavis Arabicæ linguæ ignorantia, tamen Latina rectè à te reſtituta eſſe, aſſerere neutiquam dubitem. Hæc litterarum ſumma, quas poſt Kal. Decembr. quibus tuas dediſti, ad te perveniſſe, non deſpero; cum tuarum exemplo fieri potuerit, ut ad tertium menſem in itinere hæſerint: Procopianam cauſſam Hoeſchelius aget, qui, quam nos ſperare jubeat, ex ſcheda etiam intelliges. Quod judicium de Chronologo liberrimè perſcripſeris, amo te; & verum tibi fatebor, hoc ipſo deſiderium Euſebii tui in dies magis acuis; neque ſatis ſcio quomodo ferendo futurus ſim, ſi ultra nundinas, quod abominor, differas. Conjicio, te de Boico Cancellario ſuſpicari: fruſtra; Cancellarius enim à Chronologo iſto fortaſſe magis adhuc, quam tu diſſentit. Non diu eſt, cum hic ſe mihi inſinuavit, & propediem in publicum prodibit, niſi conjectura decipior, Francofurtenſi mercatu: tum certius experiemur quid tanto hiatu dignum laturus ſit. Vale. Auguſtæ Vind. XIV. K. Mart. An. MDCV.

XXXIX.

MIrum, quam nos deſiderium Euſebii tui exerceat; eò quidem acrius, quò longiorem ſpem poſtremis litteris feciſti. Meminiſſe enim potes, te ſcripſiſſe, fruſtra tam citò exſpectari, nondum ad dimidium perventum eſſe, operas quæſtus ſui cauſſa plerumque alia interjicere. Prope erat, ut ad petitionem ſemel negatam redirem; ſi nundinis toto opere excludereris, ſaltem ne partem in guſtum invideres. Sed vicit pudor, &, ſi verum dicendum eſt, hoc potentior modeſtiæ magiſter, iteratæ repulſæ metus. Itaque, quando in hanc partem te obfirmaſti, & coronis omninò exſpectanda eſt, quod proximè conſequitur, impetrari patieris; ut extra etiam nundinas, librum à prælo adhuc calentem & madentem, Amſtelrodamenſi via ſtatim ad me mittas. Ingenioſum ſcriptum, funebrem Douſæ laudationem, ante aliquot menſes accepi, neſcio an auctoris miſſu; litteræ enim nullæ adjunctæ erant: Eò gratias agere abſtinui, ne ineptè aberrarem. Muſicum iſtic bellum gliſcere, mihi, ſupra quam facile credas, ægrè eſt. Utinam vel pugnantium manus continere, vel certè calamorum loliginem eluere, ego poſſim. Hoeſchelius Origenem abſolvit. Procopio manus admovit, lentas typographi culpa. Vale à tui amante. Aug. Vind. Prid. Non. Jul. An. MDCV.

XL.

NEceſſitas quam pertinax regnum tenet? Huic ergò nos quoque parebimus. Quando ratum, firmum, fixum tibi eſſe video, Euſebii conſpectum per partes non indulgere; id eò nobis

ſanè ægrius, quòd, quæ eſt alterius typographi lentitudo, coronidem ne proximis quidem nundinis ſecuro animo ſperare licet, Sed obdurabimus, & feremus, quod mutare in noſtra manu ſitum non eſt. Tu viciſſim fac fides tibi conſtet, qui me primum omnium Euſebium ex fornace calentem accepturum, fueris pollicitus. Præſtare tantò magis debes, quanto impenſius deſiderium ſingulis litteris acuis. De amphitheatro piget ſcribere, & ſunt omnium judicia in medio; etiam eorum, quos tu minimè ſuſpiceris. Caſaubonus certè nuper in hæc verba ad me ſcripſit, *Fronto Ducæus, vir eruditiſſimus & modeſtiſſimus, cum ſuperioribus diebus ad me veniſſet, librum illum & libri auctorem abominatus, non unius, ſed plurium facinoroſorum hominum opus eſſe confirmabat*. Sed ego nunc temporis anguſtiis, & occupationum multitudine impedior, ne compluſcula, quæ animo in hac cauſſa obverſantur, ſubjungam. Nonnulla in Putſchii ſinum, cum quo multus & ſuavis, per aliquot dies, quos apud nos agit, de te ſermo, effudi. Roſerii ineptiſſimas adverſus me nugas vidiſti? Quas ego, Caſauboni, Thuani, Bongarſii, aliorum conſilia ſequutus, ſilentio ſplendidè contemnendas cenſeo. Vale. Auguſtæ Vind. VII. K. Novembris. An. MDCV.

XLI.

MOnumenta *gentis Scaligeræ* quæ vides, Veronâ à *Cæſare Nicheſola*, homine mei amantiſſimo, tibi transmittenda accepi; neque quî id commodius, quam per nundinas fieri poſſet, reperi. Eæ niſi nobis Euſebium, tanto jam tempore exſpectatum, repræſentabunt, inamœnæ accident: Sed ſperemus, quod juvat. Erant, quæ præterea ſcriberem; ſed me podagra ab aliquot diebus lecto affixit, & decumbens hæc ſcribo; noſti autem opinor pedum manuumq; in hac cauſſa conſenſũ, cum illi odioſè otiantur, quam iſtæ longis ſcriptionibus exarandis parum promptæ eſſe ſoleant. Putſchium noſtrum pulchra & præclara minantem, in ætatis flore ſucciſum, quam dolui? ſed hac lege homines naſcimur. Valdè velim exſtare editionem novam auctorum, de limitibus agrorum; quæ niſi apud vos prodeat, ubi codices manuſcriptos eſſe ajunt, quid aliunde ſperem non habeo. Vale, Auguſtæ Vind. VI. Id. April. An. MDCVI.

XLII.

VAndermylius ad me ſcripſit, Euſebium tuum cis paucos dies abſolvendum, fortè ante exitum hujus menſis. Quod ſi ſic eſt, & tu promiſſi memor, in ſententia manes, quæſo, quamprimum ad Caſparum Quingettum mercatorem Amſtelrodamenſem mitte; is cum fide ad me curabit: Et ego aſpectu operis maximè cupiti, ante nundinas fruar. Cujus rei ſpem omnem depoſueram, conſpecto proximo catalogo; ſed Vandermylii litteræ iterum

iterum erexere. Hœschelii Procopius nundinis proſtabit. Caſaubono me Polybium membranaceum ex Boica bibliotheca impetraturum propè confido; optimæ notæ eſſe aſſeverant, qui diligenter inſpexere. Pro Vulcanii Cyrillo quorundam fores adhuc fruſtrà pulſavimus; nec tamen deſiſtimus. Vale. Auguſtæ Vind. Prid. K. Jun. An. MDCVI.

XLIII.

ORator ad vos venio, ait ille in Comœdia, ſinite exorator ut ſiem. Euſebii multi apud nos cupitores, rara adhuc ſunt exemplaria: inde fit, ut meum, quod tu miſiſti, jam non meum ſit; ita crebrò ejus uſum amicis cogor concedere. Horum unus, quod in prolegomenis hæc verba legerit: *Disertè extat in parapegmate incerti auctoris, interprete Nic. Leonico, quod faſtis Ovidianis prætexi ſolet: ſed falsò attribuitur Ptolemæo: Nam aliud Ptolemæi Græcum longè huic diſſimile, penes nos habemus.* Cùm hæc, inquam, legerit, & me nihil non apud te poſſe ſibi perſuadeat, deſiderio Kalendarii Ptolemaici Græci genuini incenſus, vehementer inſtitit, ut apographum à te impetrarem. Puto paucarum pagellarum rem eſſe: Vide itaque, quid tibi faciendum cenſeas: Etſi enim amico magnopere gratificari cupio, tamen nihil præter commodum tuum volo: Sed magna in humanitate tua ſpes eſt. Vale. Auguſtæ Vind. XV. K. Nov. An. MDCVI.

XLIV.

NIſi tu joco quereris, ego quod ſeriò mirer, habeo; quid tribus meis epiſtolis factum ſit, quas ab autumnalibus nundinis ad te ſcribere, & homini expertæ fidei Caſparo Quingetto Amſtelrodamenſi, omnes commendare memini. Itáne fieri poteſt, ut iis itineribus miſellæ periclitatæ fuerint; quibus millenæ aliæ quotidiè tutò commeant? Vandermylij ergo operam experiamur, feliciori ſpero ſucceſſu; quod is ſe ante menſis hujus exitum, ipſum ad vos cogitare ſcripſerit. Francofurto nonnihil litterarij mercimonij allatum vidimus, cetera in dies expectamus; etſi profectò inter ea, quæ allata ſunt, jam quæ nollemus, vidimus: ſed utinam coram colloquendi facultas eſſet. Quod Vulcanium ſtrenuè in Procopio laborare ſignificas, beaſti Hœſchelium; & eſt ſanè auctor dignus, in quo Agathiæ interpres nervos intendat. De patris in animalium hiſtoriam curis, tu quidem ſalivam moves; ſed omnis ſpes intercidit, poſtquam te veſtris Catonibus non contentum eſſe, alios typographos quærere oſtendis. Quid ſatis eſt, cui Roma parum? quæ officina ſatisfaciat, cui Plantiniana ſordet? nam de Baſſoniana tecum propemodum ſentio. Operis de emendatione temporum utriusque editionis ea majeſtas, ut cui Raphelengij domi ſunt, foris typographum circumſpicere non debeat. Vale. Aug. Vind. VI. Id. Jun. An. MDCVII.

P. S. *Nichesolæ* velim significes, te monumenta Scaligeriana dudum accepisse, ne fides mea laboret; nuper enim quid iis factum sit, quod litteram nullam unquam à te acceperit, quæsivit. Vandermylio in eo, quod meo nomine à te petet, ne te difficilem præbeas, rogo.

XLV.

QUid Praga de cœli facie ad me perscribatur, in scheda leges; nostri hîc Mathematici somniculosiores, nihil hujus adhuc observarunt, sed observabunt, à me moniti: quid vestri sentiant, fac, quæso, sciam. Procopium te ex nundinis accepisse, spero: Mirè adhuc sterilis ille labor Hœschelio, nisi longior mora grandius fœnus coquit. Verum pauci Græca intelligunt, & ut non intelligentes, ament, prope stultum sit petere. Heinsius si ad vos redijt insta, quantum potes, ut versioni manus admoveat; ne ineptus interpres, quod futurum prævideo, eam stationem occupet. Vale. Augustæ Vind. v. Non. Octobr. An. MDCVII. Vandermylius ante tres quatuor hebdomadas epistolam à te ad Cerutum scriptam misit, ea probè curata est.

XLVI.

BInas à te accepi epistolas, Non. Martij & XIV. Kal. Maji datas; priorem Callipedes, opinor, pertulit: Utrique litteræ ad Cerutum adjunctæ erant, quarum unæ illi jam sunt redditæ, quod ex responso intelliges, alteræ mox reddentur. Eusebium etiam curabo, sed occasio exspectanda est, ob voluminis magnitudinem. Interim Menippea ad Nichesolam missa. De fastorum inconstantia, tu sanè doctè & accuratè; tamen ego nescio quomodo, lapidi meo adhuc faveo, qui Sept. Getam II. & Plautianum II. Consules præfert. Subscriptiones enim legum, numeros Consulatuum Antonini & Getæ æquantes, meo animo palam corruptæ sunt, & digitum ad fontem & originem erroris videor posse intendere. Cum correctores collegia Consulum in fastis sic comparata reperirent,

Severus & Antoninus.
Geta & Plautianus.
Cilo & Libo.
Antoninus & Geta.
Albinus & Æmilianus.
Aper & Maximus.
Antoninus & Geta.

Consulibus, quos asterisco notavi, præcipiti consilio numeros II. & III. ascribendos censuerunt, æque utrisque quod nimirum *Antoninum* primum Consulatum cum patre gessisse scirent, *Getam* cum Plautiano crederent. Sed fefellit homines audaciores quam circumspectiores, *duos* fuisse *Getas Consules*; Severi

fratrem

fratrem alterum, Plautiani ſcilicet collegam, alterum Severi *filium,* Antonini utroque Conſulatu collegam; itaque numeros inter patruum & fratris filium non recte continuari. Ejus rei etiam alij lapides admonere poterant, in quibus Antoninus Aug.II.cum Sept. Geta Nob. Cæſ. nullo adſcripto numero, hoc eſt,tum I.Conſule,& Antoninus Aug.III.cum Sept.Geta Cæſ.II. comparantur, numeri nusquam æquantur. Adde tot *nummos*, quibus Geta Aug. Trib. Pot. III. adhuc Coſ. II. *ſcribitur*, Et *inſignem* unum *Philippi Fuggeri*, quo Trib. Pot.IV. Coſ.II. Deſ.III. ſed tertium Conſulatum ne iniret, fratris ſcelere effectum eſt. Getæ patrui Spartianus non ſemel meminit,ex quo *Cuſpinianus primùm diſtinctionem obſervavit*. De priori ejus Conſulatu, quandoquidem lapis *bis Conſulem* fuiſſe oſtendit, nihil præterea habeo, ſed Suffectorum infinitus numerus excidit. De gemma multa me doces,quæ cum primum vacabit, penſiculatè examinare eſt animus. Pro Satyra gratias habeo. Judicium aſcriberem, niſi dudum certum & conſtitutum haberem, polemica hæc nulla ex parte attingere. Vale. Auguſtæ Vind. Prid. Id. Majas An.MDCVIII.

XLVII.

EGo verò non unum patris tui panegyricum, ſed & reliqua, orationum atque epiſtolarum avidè evolvi. Sic ſoleo Scaligeriana. Quarum ne qua mihi elabatur pagina,planè cautio eſt. Itaque valde te amo de munere. Verùm carmina, quæ Agrippinates dedere, an agnoſcitis? mone quæſo, ne alienum tollamus pro legitimo. Merulæ quid factum,ne hariolari quidem poſſum,à quo & publicè & privatim tam diu nihil compareat,cum utrumque exſpectaremus. Privatim reſponſum debebat. Publicè geographicum illud grande opus. De quo quotidie quærendo, quidam qui me illo amico uti putant, tantùm non enecant. Ego præter mirari, quod reſpondeam nihil habeo. Quæcunque eum cauſſa moratur,facile ſciamus. Et ſi nulla tabulæ itinerariæ explicandæ hîc ſpes ſupereſt, iſtud quoque ſciamus. Sane meliora omnia & ſpero & voveo! ſed tam diuturnum tamq; obſtinatum ſilentium quî non ſuſpectum ſit? ſaltem ſalutem tu ejus nomine aſcripſiſſes, ne plane ad ſilentes abiiſſe, quod abominor,neceſſè haberemus ſuſpicari. De catomo, nihil,quod contra jam moveam,habeo. In Toliſto-Bojis conjecturæ,quam Caſaubono probari video, non favere non poſſum, ita multa concurrunt, quæ tamen te diſſentiente nunquam ſatis firma exiſtimabo. Quàm ridicula pleraque populorum etyma, nec ipſe ignoro, neque quiſquam eſt, qui æquè ad Beccefelena nauſeet. Sed niſi fallor,alia eſt Toliſto-Bojorum ratio. Multa erant præterea, quæ ad tuas reſcriberem;

berem; ſed tempore excluſus neceſſariò ad proximas rejicio. Hoc unum, quod in ſcheda leges, amicus meus, cetera vir bonus, ſed ex illorum genere, qui, quod volunt, valde volunt, quin ex te quærerem, excuſari non paſſus eſt. Vale V. Illuſtris, & me inter homines tui cultores amatoresq; cenſere perge. Merulæ, ſi apud vos eſt, multam ſalutem. Multam item Meurſio. Cui ne ſcribam, ſatis cauſſæ eſſe exiſtimo, cum munera mea Calvi ad Catullum comparet, ita enim ejus litteræ loquuntur, quas Vandermylio coram oſtendi, ne ſcriptio quidem grata accidere poterat. Ille fortaſſe aliò ſcripſit: Interim. Porci illius Patavini quem dicis, nihil unquam ad nos. Et an Verres hic dignus iſto Hercule? nam & te tacente, qui fidem adhibeat; niſi ſui ſimilem reperiat neminem. Auguſtæ Vind.
XIX. Kal. Jul. An. MDC.

MARCI

MARCI VELSERI EPISTOLÆ AD JUSTUM LIPSIUM, EX BIBLIOTHECA HUGENIANA.

I.

Viro Clarissimo & Præstantissimo Justo Lipsio, *Domino & Amico meo observando. Lovanium.*

NEmo bonas litteras amat, qui te non colat. Solus ego cessator. Manu quidem & stilo hactenus, non animo. Quem tui, Vir Charissime, amantem observantem diu habeo, & promere, sæpe fuit impetus. Pudor frænos injecit. Quomodo ignotus ad Virum tantum, præsertim nulla occasione subnixus! Eam nunc deniq; videor probam nactus, ideò lubens arripui. Has schedas inspice, sunt ex antiquo autographo, singulares istius generis superstites reliquiæ, multa hactenus nō visa non audita proferunt, optimam vestræ Belgicæ & Bataviæ partem describunt. Quibus nominibus tibi acceptas futuras, non spero, sed planè scio ex meo sensu. Quam cupidè enim exosculer, si quod simile monumentum Germaniæ, aut Rætiæ & Vindeliciæ nostræ se aperiat! Affectus ergò mei in te indices cape, & eum mihi cum multis hujus oræ communem scito. Nescio enim quomodo, quod ille de virtute dixit, amicis inimicis æquè amabilem esse, geminum ego hic quotidie experior, quidquid à te litteratum prodit, omnes, non litteratos tantum, sed nos illiteratos etiam mirificè tenet,

tenet, in tui amorem & admirationem rapit. Explicationes tibi probari valde velim, sed ut eas minus, consilium certè editionis schedarum probabis, quas adeò gratiosas apud eruditos futuras auguror, ut nonnihil favoris inde in explicationes sit dimanaturum. Reliquum, ambitionem meam in primo isto officii limine fateri, ea persuasit, tuas hac scriptione posse elici. Cogita, an tanti putes, me profecto eximio beneficio devincies, à quo tibi promitte, quidquid ab homine tui studiosissimo proficisci potest. Vale. Augustæ Vind. Prid. Kal. Mart. An. MDXCI.

II.

S. Me ante aliquot dies ad te scripsisse, Vir Clarissime, ex Viviano cognosces. Amor & observantia, quam tuæ virtuti & doctrinæ debemus omnes, à me impetraverat. Etsi difficulter: Subverebar enim, ne molestæ & impudentes viderentur interpellatrices, litteræ ab homine ignoto profectæ. Ac sustinuissem me, nisi impulisset occasio, quam tibi probandam sperabam. Schedæ sc. itinerariæ, quas ex antiquo autographo, singulari hujus generis superstite monumento, si tamen superstes est, deformatas, publicas feci. Hæ cum pleraque invisa inaudita proferant, multam Belgicæ & Bataviæ vestræ lucem inferant, quin facile aditum exoraturæ essent, dubitare non poteram. Conciliatrices itaque blandiusculas præmisi. Sed ecce in manus prædonum incidisse audio, quibus vel hoc nomine malè sit, nec an postliminio in libertatem vindicandæ, constat. Quid ego facerem? Quando ardor ille tibi innotescendi non defervet, sed — crescit in horas, aleam semel frustra jactam, visum repetere. Tu sive constantiam, sive pertinaciam, in tuam amicitiam penetrandi, recti consules, sanè si doctrinam humanitas æquat, & me saltem in extrema tuorum cera scribes. Nam sic omninò accipe, qui de scriptorum tuorum præstantia acutius me uno judicare queant, multos esse, qui te plus ament & admirentur, neminem. Vale Vir præstantissime. Aug. Vind. Pr. Non. April. MDXCI.

III.

S. Serius respondeo, non mea, tabellarii culpâ, cujus negligentia factum, ut tuas, Clarissime Lipsi, ante non multos dies acceperim. Amorem, quem spondes, amplector exosculor: quando ita à juventute institutus sum, præcipuum vitæ fructum in eorum benevolentia positum existimare, quorum virtutem & doctrinam inprimis mirarer. De Vellejo gratias ago: næ tu in rependendo promptus & largus. Neque censuram, neque elogium expectas; sed verbo dicam, eo loco hic apud nos, quo tua omnia, summo. Lazii fragmentum de bello in Suevos, quam rectè divinasti nugas? Vulgatum tamen aliquoties admiratores invenit. Et verò digladiantur etiam, an Cisara Augusta nostra,

an nescio quod in vicina Bajoaria oppidum. Ego multis argumentis conjicio, narrationem totam lusum esse hominis malè feriati, qui Caroli M. aut Othonum tempore scripserit: non multo recentiorem indicio Urspergensis & Frisingensis, qui se famâ jam tunc vetustate inolitâ niti significant: etsi Frisingensis Varianam cladem interpretatus, quod multi imperitè sequuti. Habes in scheda fragmentũ, & notas inter exscribendum natas: inspice, si tanti putas, & juva nos qua potes. Debes profectò: quandoquidem Vellejum semel illustrandum sumpsisti, tuâ interest, ne quid illi adulterini assuatur: nostrâ, cum res Vindelicas præ manibus, & hoc ulcus tangere necessum habeamus, sectionem tibi potissimum peritissimo chirurgo committere. Lazius hic deridiculo, non præter morem. Verè & medicè de homine medico medicus scripsit, ingessisse multa, digessisse pauca. Librum in Dialogistam vidimus, & legimus cum voluptate, execrati adversarii impudentiam, dementiam, impietatem. Si vetus de te ad nos rumor, utinam autem verus, erit quod Diodoris acrius doleat, illi ringantur, boni omnes sibi gaudeant, tibi gratulentur. In quo omine desino; tu ratum præsta, ita te æternum salvum salus. Augustæ Vind. XVII. K. Junias. MDXCI.

IV.

ERuditionem in te, Clarissime Lipsi, dudum amavi: humanitatem, ex quo tempore priores tuas accepi: nunc etiam pietatem, cum, quod antea rumor attulerat, animo tuo interiorem quietem & securitatem partam, ex te intellego: Amorem tot accessionibus auctum perpetuum ominor, siquidem Funiculus triplex difficile rumpitur. Tu verò macte hac felicitate, quam tibi non ego unus, sed quotquot hìc tui pietatisque amantes vivunt, gratulantur. Ut enim ille de virtute ait, semper esse amabilem, sed gratiorem in pulchro corpore, sic habet pietas, sibi sola satis, non tamen est, quin litterarum splendore mirificè illustretur, nec omninò ulla rebus humanis utilior potest accidere conjunctio. Utinam tibi Deus mentem injiciat, velis hujus tuæ in rem Christianam voluntatis publicum extare testimonium, magno multorum bono, *non* fallor, fiat: haud sanè quod te fidei nostræ capita aut certius, aut uberius, aut subtilius, quam alii fecerunt, tractaturum existimem, sed quod aliquos, qui ut Theologorum scripta attingant, nunquam persuaderi possent, auctoritas & exemplum, alios orationis tuæ siren, nihil blandior, in rectam viam sint deductura. Ubi tu porrò rectius operam colloces? Nam ut nescio quibus Chronologis & Westphalis, ineptissimis hominibus, respondere inducas animum, eisque vel horulam largiaris, scio non facies. Oratione, quam de B. Virginis Mariæ laudibus à te habitam audivimus, fortasse id argumentum attigisti:

 gisti:

gilli; quicquid eſt, ne quæſo nos cela, qui omnia tua ſuſpicimus, ut etiam litterulas inter cimelia condamus.

De Etruſca conditione rectè deliberabis: multum litteræ & litterati Mediceis debent, fatendum eſt, At vix ſcio, an præter unum aut alterum, Mureti inprimis, plura transalpinorum hominum exempla ſint obvia, quorum Ingeniis in Italiâ invidia & ambitio Italorum non obſtiterit. Pſeudo-Velleiana te mecum damnare video, nec præter opinionem.

In Cæſarem, Livium, Florum, & Cæſareos ſcriptores, hoc eſt, in omnem Romanam hiſtoriam, quæ promittis, utinam quamprimum repræſentes: magni alicujus Medici opem, multos infeliciter experti, diu eſt quod iſti flagitant. In Spartiani Caracallâ quærebam, quid ſibi hæc vellent, Circa Rætiam non ,, paucos barbaros interemit: militesq; ſuos quaſi Syllæ milites ,, cohortatus eſt & donavit. Quæ eſt iſta tam eximia Syllæ co- ,, hortatio & donatio, quam reſpexit, doce nos; quæ apud Salluſtium & Appianum de Sylla legimus, huc vocare, frigidum opinor, peculiare quid voluit Spartianus. Vale, vir præſtantiſſime. Auguſtæ Vind. x. Kal. Febr. An. MDXCII.

V.

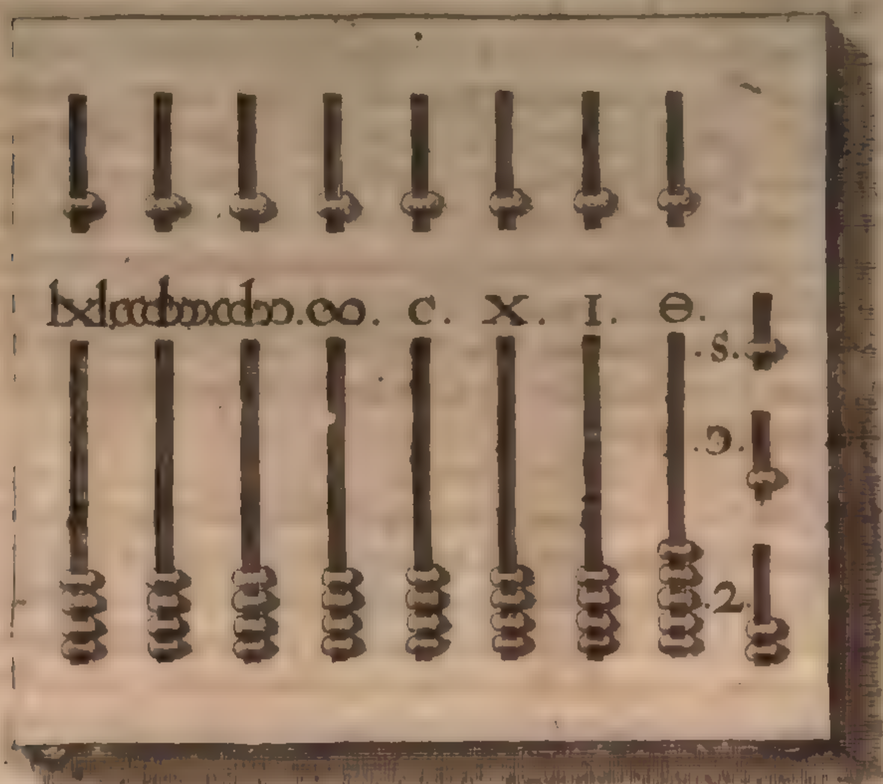
MItto tibi, Clariſſime Lipſi, ſpeciem abaci ænei antiqui chartulâ expreſſam, quæ ſe commodum obtulit, cum neque tuarum deſiderium jam diutius ferre, neque eas præterquam ſcriptione poſſem elicere, & intelligerem eſſe hominis aut impudentis, aut imprudentis & ſanè importuni, inani ſcriptione cujusquam otium interpellare.

Scis ductis lineis & poſitis calculis rationes nunc vulgo ſubduci, eo propemodum abaci uſus recidit, ſed viâ, uti vides, diversâ, neſcio an ſimpliciori & expeditiori, quam valde velim firmari verbis ſcriptoris alicujus veteris, probi. Horatius,

Lævo ſuſpenſi loculos tabulamq; lacerto,

Parum huc opinor facit. Tu cogitabis, nos docebis, & quod unicè cupio, amare perges: nam ut amicitiæ noſtræ memoriam etiam ad poſteros propages, etſi inter prima in votis habeo, præ omnibus æris marmorisq; monumentis æſtimaturus, vereor tamen ne improbum ſit petere. Communis amicus Vivianus neſcio quid de face hiſtorica indicabat; An id eſt, quod ad me ſcripſiſti te in Cæſarem, Livium, Florum, Spartianum, & reliquos Auguſtæ hiſtoriæ ſcriptores meditari? Sive hoc, ſive aliud, ne, quæſo, differas, ſed rem litterariam quamprimum iſto quoque ſplendore illuſtres. Vale. Auguſtæ Vind. VI. Id. Mart. An. MDXCIII.

Abacus

Abacus æneus eſt, forma & magnitudine, quam chartula exprimit. Foramina ſcilicet, ordines ſive alveoli, in ſuperiori parte octo, totidem in inferiori parte. In ſuperioribus ſingulis alveolis ſinguli ſunt claviculi umbellati, ſive capitibus latioribus, ita ut hinc inde moveri queant, nec tamen excidant. In alveolis inferioribus ſingulis quaterni ſunt ſimiles claviculi ductiles & umbellati, præterquam in alveolo Θ. ſignato quinque claviculi ſunt: rurſus in tribus alveolis, qui extra reliquorum ordinem, in duobus quidem s. & ɔ. notatis ſinguli ſunt claviculi, in 2. verò duo ſunt. Claviculi itaque in univerſum XLV. omnes mobiles. Parte adverſa characteres inſcripti, quos dixi Θ. s. ɔ. 2. Dein numeri I. X. C. ∞. cclɔɔ. ccclɔɔɔ. Ixl. parte averſa nullæ notæ, claviculi tamen, quod neceſſe eſt, hinc quoque in alveolis conſpicui: ad angulos quatuor lunulæ paullo craſſiores, & magis quam claviculi extantes, annexæ ſunt, hæ abacum ſuſtinent, ne claviculorum uſus impediatur.

Uſus videtur fuiſſe hujusmodi, ut in XIV. alveolis, quibus numeri ſub vel ſupra ſcripti claviculi inferiorum alveorum ſinguli tot numeros, puta aſſes aut ſeſtertios notarent, quot character interjectus: ſuperiorum verò claviculi uno amplius quam inferiores claviculi ejus alveoli omnes. Quo poſito facile eſt intelligere, quomodo ductione claviculorum, quibus I. interjecta eſt, exprimerentur inferioribus omnibus quatuor, ſuperiori unico quinque, itaque collectim novem: fuerit addendus decimus, reducebantur hi claviculi, & movebatur primus inferioris

alveoli x. deinde secundus, tertius & quartus ad XL. usque, superioris alveoli claviculus addebat L. ut colligerentur XC. Deinceps in centenariis, millenariis & reliquis par ratio. Alveolus Θ. inferior quinque claviculos habet, totidem uncias significantes, uti videtur. Jam si superior una amplius, sex nimirum uncias denotat, conficientur XI. unciæ, & si duodecimam adjicere voluerimus, reducemus hos claviculos, ducemusq; unicum inferioris alveoli I. quem integrum assem esse diximus. Idem usu veniet in sestertiis, siquidem XII. asses pro sestertio accipimus, nam hic variatum. De alveolis s. ɔ. 2. parum liquet, neque eorum usum adhuc recte assequor.

VI.

SCasui, Vir Clarissime, quicunq; ille fuit, qui priores tuas intercepit, admodum irasci non possum. Etsi eas sanè salvas, te molestia iterandi toties eadem caruisse vellem, mirificè tamen amoris constantia delectatus sum, quam tertium repetita scriptio, non nisi deperditis prioribus litteris exercuisset. Quid quod diuturnum etiam silentium excusas, & suspicionem culpæ minus fidè cultæ amicitiæ purgas; ne vivam, si quidquam legi hoc anno suavius, amabilius, ipsa charta, ipsi litterarum characteres benevolentiæ auram redolere videbantur. Reperi tamen in tanta suavitate, quod me morderet, adeò nihil sinceræ voluptatis largitur hominibus Deus. Vidi enim te manifestis amoris & benevolentię signis in me editis immensum detrahere fidei sententiæ, quam de libris meis rerum Augustanarum tulisti perhonorificam; neque ego profectò, qui mihi malè nimis sum conscius, judicium istud unquam jactare ausim, in quo jus gratia flexum esse omnes intelligant. Romanam militiam ex Polybio avidè expectamus, fila item aliqua facis historicæ, quando te eam per partes daturum significas. Sicubi nostro nomini locus pateat, ut posteris inde constet, me inter Lipsii amicos numeratum, id ex animi mei sententia ambitiosis quorundam titulis longè anteponam.

A Fulvio Ursino duas inscriptiones bene veteres Romæ nuper erutas accepi, quas ad Ortelium mitto, ea lege, ut tecum communes habeat. Vale, mi præstantissime Lipsi. Augustæ Vind. XI. Kal. Jan. An. MDXCIV.

VII.

ANd. Schottus hac transiens me humanissimè complexus est, adeò profectò, ut qui ejus amore jã antea incaluerim, nunc ardeam medullitus: is cum abiens nunquid ad te litterarum interrogaret, se enim recta in Belgium ire, visum piaculum, negare. Et verò commodùm in manibus erat Nicolai Serarii, qui Herbipoli vivit, epistola, & in ea hæc de te verba: In eo ipso Machabæorum

bæorum libro sunt id genus non pauca, quorum unum vel alterum Domino Lipsio, quem in ista antiquitate facio plurimi, proposui. Autumnus erat, hyems abiit, nobile lanigeri sydus, quod cuncta sequuntur, exsurgit, necdum tamen à Phœbo illo radiolus. Novi, adeoque, ubi ipsemet minimè scit, non semel, summam hominis humanitatem expertus sum, ita ut vel ad eum meas non pervenisse, vel occupatissimum esse ipsum suspicer. Vales, & merito, apud ipsum auctoritate, tibi enim pæne plures quam Gallico illi Herculi catenæ. Rogo mihi ab eo, si qua ipsi fraternitatis & cognationis ejus, quæ lib. 1. Machab. cap. 12. v. 21. scribitur, vestigia uspiam notata, impetres. Iis quæ habeo non plura, sed expressiora & certiora desidero, neque quin habeat ambigo. A Prienensi Mandroryto non est quod caveat, ut aliud nihil sim, sanctum tamen Hieronymum libenter audio, qui nescio quem laudat, quod quæ à quibus didicisset, ingenuè profiteretur, & hodie meo in Paullo legebam, Reddite omnibus debita, cui honorem, honorem, honore invicem prævenientes. Sed egone satis pudens, qui tibi alieno etiam nomine negotium pergam facessere? Sic est, mi Lipsi, Serarius me à te amari existimat, & mihi hanc illi demere opinionem cautio est, quid facerem? Audaciæ apud te periculum adire eligo, tu ad me deterrendum, vel doctus minus, vel minus humanus sis oportet. De rerum nostrarum statu, Schottus fortasse aliqua coram; qui tibi adveniet spoliis utriusque Hesperiæ onustus, nam & nobis thesauros suos hîc explicuit. Vale dulce decus meum. Augustæ Vind. Prid. Non. Jun. An. MDXCVII.

VIII.

VAletudo tua mirificè me sollicitum habet. Si jam confirmata, quod Deum omnibus precibus oro, quæso, fac sciam, saltem per amicos, Schottum aut Ortelium. Admiranda, crede mihi, in deliciis sunt, omnibus, etiam iis, quos ab his litteris non putes tangi. Sed hic est librorum tuorum genius, livor audiat licet, sine compare exemplo. Augustæ Vind. IV. Id. Jan. Anno MDIIC.

IX.

S. Diu est, Vir Clarissime, quod manuum hoc officio inter nos cessamus, neutrius credo culpa, dum tu quidem arbores seris alteri profuturas sæculo, me meæ etiam occupatiunculæ distinent: Animis interim utrimque calentibus, nam de meo, ipse mihi sum rectè conscius, tui, stricturas in litteris ad amicos vidi. Et cavesis credere, mi Lipsi, me suaviorem ullum in hac vita putare fructum, quam amari à tui similibus. Significavit Ortelius, quid de cadavere apud nos nuper invento, deq; conjectura nostra rescripseris. Ea Ursino planissimè arrisit. Ego recipio

cautionem, qua tu de antiquissima vetustate excipis, quod tum corpora uri, non humari solita; neque Corneliorum & Marii exemplis, aut si qua sunt priva alia ejus generis, contra pugnem: sed recentius ævum, post desitam demum ustrinam, ultro tribuam, Romanum tamen. Vidi, qui huic mori terminum in Antoninis figerent, nescio quam firmis argumentis nixi, & num non credibilius, quod de cetero fere fit, exoluisse paullatim. Omnia profectò dubia, verum hariolari liceat; cum Aurelianum rem in Vindelicia gessisse Vopiscus scripserit, & Zosimus multa Alemannorum millia iis locis ab eo cæsa indicet, quid vetet militem interpretari, qui eo ipso bello fortiter fecerit, abq; imperatore donatus fuerit? Nisi tibi sanè hæ nugæ sunt, quod vereor. Admirandorum tuorum mirifico tenebar desiderio, ut primùm nomen & argumentum inaudii, id deinde Schottus noster in immensum adhuc auxit, qui illis dilaudandis, legit enim quæ typis hactenus descripta, ad quartum opinor librum, sibi ipsi non satisfacit. Urge, quæso, typographum, ne spem nostram ultra nundinarum tempus trahat. Vale dulce decus nostrum, & me, quod te seriò obtestor, amare perge. Augustæ Vind. XII. K. Februarij Anno MDIIC.

X.

SErió profectò amas me, Vir Clarissime, qui quantumvis æger, scribere munusq; mittere sustines. Breviores illæ tuæ solito, nihilo insuaviores; quam putas me affecerunt extremæ duæ voculæ, Ama & reminiscere! supervacuæ eæ quidem, si rem spectes, indices sunt, imo testes, affectus in me calentis, quem juxta amo, & ita me Deus juvet, admiror. Librum aspexi, nondum totum legi, neque per tempus potui, saltuatim quædam, quæ ipsa me multum docuerunt. Judicium ne expecta, non à me, non à quoquam hominum, olim de Lipsio, deque iis, quæ ille edidit, quæ edet, judicatum est. Sed nunc vetor plura, nisi quod unum addo, me pro salute tua vota facere nunquam destiturum, donec te confirmatum intellexero. Augustæ Vind. III. Id. Majas Anno MDIIC.

Tantum Lipsii amorem à posteritate etiam sciri, nimis quantum mea interest; ignosce ambitiunculæ, siquidem tribus verbis me tam magno bono donare potes.

XI.

SEgetus ad me Patavio VIII. K. April. Totus præ gaudio extra me sum, ita me beasti evangeliis tuis. Lipsius ad nos? ô diem lætum! ô diem festum! ô diem exoptatum! ô diem! ô diem! Quando ego tibi vicem rependam mi Velsere? Lipsius in Italiā! Bene illi, bene tibi, bene mihi, bene Reip. Quidni enim in tanta lætitia propinare liceat? Dii viales adeste eunti, adeste redeunti,

Antonius

Antonius Possevinus etiam, à quo hæ litteræ, magnum tui desiderium ostendit. Quod te scire volui, ut expectationem hominum tibi eo minus trahendam existimas. De nostro opinor animo nihil dubitas, certe non debes. Vale. Augusta Vind. Prid. K. April. An. MDIC.

XII.

O Gravem autumnum, qui omnem æstatis spem intercipit. Nam nos quidem te manibus tantum non tenebamus, intuebamur, alloquebamur, complectebamur, ita superiorum mensium litteris persuasi. Et ecce à Schotto, Lipsius de consilio profectionis Italicæ, nutat. Ne quære, quam perculerit, sustentabamur tamen, quod amici Româ nunciarent; amplissimus inprimis Dietrichstenius Cardinalis, certum ibi tuum adventum haberi, esse admotas à viris magnis machinas, à Cardinale præsertim Sfortia, quæ vel invitum pertrahant. Cum alteræ à Schotto, tinniente illa littera, quam tu vocas, in mugientem male saginatâ, Lipsius mutat. Caussa, sive invaletudo, sive quod omnes, etiam ingratiis in Italia retinendum augurentur, sive adventus Principum ex Hispania exspectatio. Quicquid horum, graves te in constituendo caussas sequutum, profectò nullus dubito, illisque etsi ignoratis facile assentior, hactenus ut approbem, ut sine doloris sensu, qui potest? neque tu postules mi Lipsi. Feremus igitur, & nos tuo amore consolabimur, quem, si mihi quidquam credis, multorum Principum magnificis pollicitationibus meritò ante ferimus, quod & hoc ævum & omnem posteritatem scire cupimus, neque non fiet, si mihi pars æqua amoris tecum. Quod commodo tuo velim, interdum vel per Schottum fac intelligam, quid rerum agatur, quid sub manu habeas, quid vetus; quid novum, primum secundum, publico dare pares, mirificè enim, ita me Deus amet, de te loquendo, cogitando, legendo recreor. Tabulæ itinerariæ me interpretem reperisse spero, ne nimirum diutius edita inedita maneat. Vale Augustæ Vind. Kal. Septembr. An. MDIC.

XIII.

BEne Schotto, quo sequestro crebræ inter nos salutationes commeant. Sed num se iis noster sustentet amor? Credo, ut est quotidianorum officiorum usus. Nunc, quoniam grandis caussa incidit, non magis feram vicaria manu tibi gratulari, quam alienum animum meum gaudium gaudere patiar. Ego verò tibi ipsus illum diem seriò gratulor, qui, ut non unus neque ex una Belgicæ civitate litteris ad me perlatum est, tibi pulcherrimus illuxit, quo Sereniss. Principes, ut te orantem audirent, & quidem imparatum, scholæ vestræ tecta subire non dedignati sunt, eo successu, ut recedentes beneficium accepisse non dedisse vide-

viderentur. Apage Pompejos, apage Posidonios: alia erat illorum temporum ratio: hæc ætas, si omnia circumspicias & expendas, nihil profecto vidit simile. Nos non tuam tantum, sed litterarum vicem lætamur universè, quibus privata virtus hunc tantum honorem publicè exorarit. Perpetuas in Senecam notas eo expectamus animo, quo tua omnia, intendit desiderium Senecæ nomen, quod mihi ab usq; fere pueritia inter charissima, tum etiam expecto, an ego tibi de pilicrepo ineptisse videar. Vale, V. Præstantiss. & hominem tuo amore non indignum, siquidem amorem amor meretur, amare perge. Augustæ Vind. VII. K. Febr. An. MDC.

XIV.

EN fasciculum à Puteano tuo. Ego de facilitate mea quod tibi querar habeo. Dum amicis panegyricum ambitiosius ostendo, & legendum petentibus satis firma fronte negare non sustineo, ipse eo careo, ille per aliorum manus, perq; vicinas etiam urbes vagatur. Interim, quæ legi & intellexi, sunt sanè præclara, haud dubiè item reliqua. Et immortali nos beneficio affeceris, si perpetuam hanc in Seneca operam præstiteris, cum præsertim multa in eo auctore adhuc jaceant, non alio quàm Lipsiano acumine erigenda. Dissertatiunculam, quod te tamen facere video, cave extenues. Quod in illa verbum, judicij & prudentiæ non plenissimum? quæ ego in omnibus tuis scriptis, ita me Deus amet, supra etiam ingenium & eruditionem, quamvis utraque summa, admirari soleo. Me non blandiri, ipse mihi conscius sum; tu si candorem istius pectoris noris, credas. At brevior est, quam pro majestate tantorum Principum. Nimirum expectabant Phormionem aliquem, qui aliquot horas de ipsorum officio, & omni ratione Reipubl. Belgicæ copiosè dissereret. Quod isti vellicant, mihi prima laus habetur. De imagine, gratias habeo. Ea jam in aliquot exempla, hîc, in Italia multiplicata est. A me, quando pro tua modestia cautum voluisti. Artifices etiam nostri publicabunt, addito emblemate, quod quantumvis illustre & magnificum, nemo nisi iniquus abjudicet. Nuncius de clade ad Ostendam, nos nuper mirificè perculit. Erexit rursus Principis incredibilis, etiam ab inimicis, quorum litteras legimus, laudata virtus, & supra fortunam animus. Verissimè elegantissimi poëtæ illi elogium subscribetur,

Fù perdente, e vincente, e nelle averse
Fortune, fù maggior, che quando vinse.

Omnia hoc Duce Belgis sperare licet. Spem Deus firmet. In quo voto finio. Te, præstantissime Lipsi, precatus, ut tuum in me amorem velis esse perpetuum, quod eo vehementer recreer. Vale. Augustæ Vind. XIV. K. Aug. An. MDC.

Schon-

Schondonchus proximè innuebat, forte brevi futurum, ut Delrium, cujus Orientium legimus, complecterer. Quod profectò magnopere cupio, sed si apud vos adhuc est, officiosè salveat.

Photius absolutus est, ipse quidem. Lucem ei appendices adhuc invident. In Geographicis dabit Hœschelius noster ad nundinas, quædam Scylacis, Artemidori, Dicæarchi, Isidori, Marciani.

Et hoc pæne fugerat, quibus ostenderim imaginem, gratulatos esse melioribus literis, Lipsium juvenescere. Sic enim planè visum, cum ea contendentibus, quæ ante annos opinor XIII. publicata est.

XV.

IConem nuper promissam habes. In qua artificis affectum probes, præquam quod manus effectum dedit, opinor. Delrium suavissimum hominem his diebus complexi sumus. Visit enim nos de via, & confirmandæ valetudinis caussa aliquantum hìc temporis substitit, etsi videbatur festinare. Multa inter nos confabulatio, de rebus vestris publicis, de tuis item privatis. Unum gratissimum fuit audire, te difficillimis quibusq; Senecæ absolutis, jam ad epistolas emersisse, quæ ut magna, ita planissima & expeditissima sit pars totius operis, neque dubitandum, quin brevi Latinum philosophum, tuo labore multis modis & meliorem & illustriorem, simus habituri. Plinii nuper me locus exercuit, de quo, nisi melioribus occupationibus tuis parcerem, te lubens legam judicem. Est libro XXXVI. cap. XII. de pyramidibus in hæc verba, *Amplissima, octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum.* At nisi me omnes rationes fallunt, area quadrati, cujus singula latera sint DCCCLXXXIII. p. erit jugerûm ultra XXVII. Itaque eo fere prolabor, ut Plinium aliquanto plus scripsisse, quàm intellexisse existimem. Quod ne isto loco suspicari temerarium videatur, facit ejus tot aliis incogitantia. Plures in pyramidum historia authores sequutus est, proditis etiam nominibus. Primus Herodotus, maximæ pyramidi octo plethra tribuit, alius eorum qui deinde XI. sequuntur, opinor, DCCCLXXXIII. aut ut quidam codices habent, & quæ meo sensu sanior lectio, DCCLXXXIII. Has ergo sententias Plinium ita confudisse existimo, ut unam ad modum areæ, alteram ad lateris mensuram imperitè conferret. Cum Herodotus plethris certè latus mensus sit. Familiare autem Latinis, etiam optimi sæculi, jugera, quamvis tanto majora, pro plethris reddere. Sic enim Lucretius, Virgilius, Tibullus, Ovidius, Higynus, novem Tityi apud Homerum plethra, totidem

jugera interpretantur. Mela rem propius attigit, *Maxima, tres namque sunt, quatuor fere soli jugera sua sede occupat, totidem in altitudinem erigitur.* Hero quippe Mathematicus, duo plethra unum jugerum conficere scripsit, quod & ipsum tamen rotundè magis quam vere dictum. Sed refert præterea observare, quod Plinius *octo jugera obtinet soli*, Melam eadem phrasi scripsisse, *quatuor fere soli jugera sua sede occupat.* Cum interim ex comparatione ad altitudinem constare possit, Melam longitudinem lateris haud quaquam soli superficiem intellexisse. Verum, ego longius, quàm constitueram, progredior. Vale Vir Præstantiss. & ama amantes. Augustæ Vind. Idib. Septembr. An. MDC. Litterulas Sassenati inscriptas Pinellus Patavio misit.

XVI.

EN ineptias, quod dolenter addo, Italicas. O nationem, cui ego judicii laudem attribuere solitus! Sed hoc nimirum est, quod vulgari monemur proverbio, generosissima vina in mordacissimum acetum corrumpi. Nisi quod isti fæces quàm acetum verius. Neque enim obscurum qui coituri sint. Si tamen tam stultum consilium ullo unquam tempore successum habiturum. Utut erit, te hæc quamprimum scire tua interesse censui. De Seneca, omnes qui istinc scribunt, bene nos sperare jubent. Ego verò quoties rei molem cogito, fidem quantumvis volens, illis accommodare vix possum. Interim promissàm epistolarum chiliadem, quod vel nullo, vel exiguo tuo labore fieri possit, expleri desideramus. Vestam vidimus; in tantillo libello tantam bonarum rerum mirati copiam. Itali, si viri sunt, nodum quem tu in eo nectis, solvant. Vale. Et me etiam silentem amare perge, nam quod nuper ad Schottum scripsi, inanes litteras, nisi quid incidat, quod vel tua vel mea intersit, mittere non placet. Augustæ Vind. Prid. Id. Novembr. An. MDCIII.

Robertus Titius Bononia XIV. K. Novembr. MDCIII.

AUdio esse nonnullos Italos, qui de compacto Lipsium adoriri meditentur: scriptumque adversus eum valde acerbum edere cogitent. Ego sane hominem unicè admiror, nihilq; dici posse persuasum habeo, quo ipsius gloriæ vel minimum officiatur: itaque me longissimè ab hac conspiratione abesse volo, ac doleo vehementer has turbas excitari adversum eruditissimum ac modestissimum virum, cujus ego scriptiones magno cum meo profectu assiduè in manibus habeo, quemque omni invidia longè majorem esse autumo, nec is fortasse alienum animum à me sui studiosissimo gerit, cujus etiam rei opinione ipsum ego vicissim unicè

diligo,

diligo, inque oculis assiduè fero. Denique ita censeo, neminem à multis annis extitisse, cui nostræ litteræ magis debeant, ut omnis labor in ejus gloria deterenda prorsus inanis futurus sit. Imo verò plurimum inde viri laus adaugebitur, quem totæ propemodum nationes aggredi necesse habent, si de ejus laude quidquam deminutum velint. Invidentiæ non obscuræ indicia sunt hæc; at ea, ut fulmen, non nisi summa afflat. Hoc te scire volui, ne me hujus consilii participem esse unquam suspicari possis.

XVII.

QUandoquidem me seriò & pro amico jubes dicere, Ego tibi valde affirmo, scriptionem Hallensem, tot ingenii luminibus distinctam, omne, omne inquam sine exceptione, punctum tulisse, non unum pietatis; sed a piis. Quæ aliorum sit ratio, ignorare non potes, quos illo spiritu agi, cujus Nicæna secunda Synodus actione quarta, ex Sophronii limonario meminit, si verum volumus, manifestum est, nihil enim æquè invitis auribus ac Virginis laudes admittunt. Tu contra audentior ito, Et quoniam ad Sichemensem non à me uno vocaris, neque tibi hæ scriptiones graves, ut ais, hanc occasionem bene de cœlestibus merendi, perire non patere. At materies non tam uber. Scriptio sit pro materie, vel epistola, vel commentariolus, quod si Saginare placet, promptum theses ipsas libare, de miraculis, quod in Hallensi obiter fecisti, de sacris peregrinationibus, de divæ Virginis, & generatim imaginum cultu. Decorè & utiliter à te fiat, lecturis iis, qui omnes aliorum sacras commentationes fastidiunt, Lipsii verò nihil negligunt. Historiam Gallicanam aliquo schemate tangas censeo, cujus aliquando testimonium ad posteros extet, quod de carmine in Jesuitas, cent. epist. ad Germanos & Gallos epist. XLIX. aptè fecisti. Refert enim publicè intelligi Lipsio displicuisse. Vale. Augustæ Vindel. Postrid. Id. Decembr. An. MDCIV.

XVIII.

DIvam Sichemensem accepi, & legi, quam avidè, quanto cum suavitatis gustu; nihil attinet dicere. At tu jejunitatem & maciem argumenti excusas, mihi contra videtur; Hallensi nulla re, nisi temporis longinquitate, & pro ea historiæ modo, cedere. Quam illustre, quam certum, quod nec impudentia factum negare ausit, postremum in Johanne Clemente miraculum? Itaque eo se convertunt, dæmonis esse præstigias, nimirum, *si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus*, & quidem insignitè matrem. Nihil amabilius rejectiuncula ad finem, opposità Sannioni Batavo, quam cordatè, graviter simul & argutè, ita me Deus bene amet, exequutus es. Sed facere

non potes, quin eundem honorem adversitori Spirensi, ita ajunt, paullò uberiùs habeas: meretur labor tanta cura exantlatus, non vulgarem aliquam coronam. Scaligerum se tibi de carminibus purgasse, P.Schottus significat, gaudeo. Ut mirè contra doleo, ob ea, quæ in Serarium & Delrium, nihil impotentius dudum vidi, non in iis ipsis, quorum convitiari professio est. Ut fallitur quisquis, impetu ablatus, his artibus famam sive quærit, sive retentat, sive etiam tuetur? Frater an istuc ante abitum ex Belgia excurrerit, subdubito, ita in arctum cogebat tempus reditui præscriptum, aulæ lentitudine vehementer præcisum: hanc qui curtam primus appellare ausus est, supra omnes sycophantas hominibus imposuit. A Mercuriali & Bonciano salutem ascribere jubeor. Bonciarius judicium de scriptis suis à te expectare ajebat, sed nimis misera sit Lipsii conditio; si se omnibus præbere cogatur. An nosti in Italia repertos, qui dentes in Politica tua acuerent, sic, ut rem ad *Inquisitores* etiam deferrent, duobus præcipuè capitibus nixi, ob ea, quæ de Judæis, & quæ de Savanarola scripsisti utrobiq; una aut altera vocula notabatur. Verum amicis facile fuit calumniæ istam nubeculam veritatis luce dissipare. Ut primùm ad me indicium, incalui, & ad hominem magnæ opinionis, qui jam in partes transierat, tanta animi & verborum contentione scripsi, ut jam omnes omnium offensiones pro Lipsio ipse ultrò suscepturus videatur. Vale. Augustæ Vind. x. Kal. Jul. An. MDCV.

XIX.

IGnosce, de Lampugnano, indici tuo nondum fidem habeo. Quam enim tenuis Titiani nominis conjectura? magis est, ut quidam contra interpretentur: qui latere velit, nunquam se tam disertè prodat. Adde, quod tam illiberalis perfidiæ flagitium, in homine bonas litteras profitente, mihi sanè nunquam fiet verisimile. Rectè meministi, quæ ego olim Titianis verbis ad te non semel perscripsi, nunc alterius epistolæ autographum accipe, quod commodùm in manus venit. Si certiora argumenta amicus tuus contra habet, manus invitus dabo, neque abstinebo, saltem si tu pateris, quin homini tam impurum facinus in os quodammodo exprobrem, & amicitiam in omnem reliquam vitam renunciem. LOVANIUM tuum noli tenuare, & delicias facere. Satis novimus Lipsianum Genium: quod tu negas, nundinæ non invidebunt. Sed quid fit Hallensi antagonistæ? quem ego sic impune triumphare non posse ferre videor, neque capio, quodnam altius consilium calamum contineat. Epistolam Photianæ editioni ornamento futuram, nuper accepi. Et Schotti prudentiam magnopere commendo, qui hanc unam facem, quam innumeras encomiasticorum carminum scintillas prælucere maluit.

luit. Vale. Et fac quod facis, hoc est, perge amare. Augustæ Vind. VIII. K. Febr. An. MDCVI.

XX.

POstquam de Titio scripsi, nihil litterarum à te accepi. Nunc mihi Bonciarium, imò Sebastianum Maccium istum vide: quid id nominis, quid hominis, mihi adhuc, tecum opinor, ignorare licuit: insigniter litteratum Bonciarius ait. Sed planè ejus in te amor, atque adeò, si dicendum, pietas, non tam exempla aliorum, quàm etiam fidem superat. Nam qui maxima tibi quæque coram in os polliceantur, affatim reperias, raros qui parem cineribus affectum præstent, post omnem consumtam ambitionis ostentationem, quod Maccio equidem facere fuit animus. Cujus nisi te, transmissa epistola autographa, certiorem facerem, bis peccare videbar. Vale. Augustæ Vind. XIII. K. April. An. MDCVI.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ DUÆ AD PAULUM MERULAM.

XXI.

Salve Vir Clarissime.

CUm te primum geographica meditari intellexi, animo linguaque statim favi, ita me omnia Ennii tui, eruditio, diligentia, judicium pariter delectaverant. Favi autem eo impensius, ne quid dissimulem, quod te antiquitatem spectare animo nescio quomodo conceperam. Itaque Schoppio, me per id tempus forte visenti, auctor fui, de nobili tabula itineraria, tum opportunè manu quodammodo ex diuturna servitute missa, te admoneret, futuram quippe egregio operi magno ad omnia tum subsidio, tum ornamento. Qua de re scripsi ad Ortelium quoque, cujus manibus bene sit. Is respondit, alio te campo decurrere, nostri ævi argumentum esse. Mihi verò in mentem venit, id cujus in ipso intuebar exemplum, fieri posse, ut animo ad geographiam semel inclinato defixoque, plus quam initio proposuisses complectereris, à nuperis ad vetera gradum faceres, & utramque ætatem sumeres illustrandam. In qua sententia, Ortelio nunc vita functo, confirmor quotidie magis, qui tibi hanc ab illo veluti lampadem traditam, certè relictam ominer. Ne quære quanto cum bono publico, quantaque cum nominis tui dignitate & gloria, horum enim nihil non in aperto est. Ego, ut me tibi totum

aperiam, serius & vehemens hortator accederem, nisi quod nonnihil vereor, ne tu, magno scilicet tuo jure, hominem peregrinum & ignotum subimpudenter officiosum, aversere, resque sibi suas curare, de tuis æstimandis tibi consilium relinquere jubeas.

Vice ergò saltem indicis fungar, & quod excitando homini laudis occasionem captanti satis sit, digitum intendam, ubi ejus messis multo uberrima. Joannes Moretus tabulæ exemplum his litteris adjunget, jussi enim simul ac absoluta esset ad te mitteret. Ejus te primus aspectus docebit, quam incredibiles, inde utilitates antiquitati geographicæ, historiis, & omni demum elegantiori litteraturæ proventuræ sint, si peritus interpres accesserit, sine quo in vulgus neglecta & contempta jaceat necesse est. Cæterum an tu tibi eam gratiam demerendam censeas, jam tui judicii est, ego nihil addo. Nam quanti à me fias, à quo tibi tam gravis tamq; luculenta provincia ultrò defertur, tute facile intelligis. Quam tuâ caussâ omnia cupiam, tum demum intelliges, si quâ in re voluntatis meæ periculum feceris. Ill. Scaligero quæso multam à me salutem, à quo responsum exspecto. Clarissimus item Clusius salveat, cui ego debeo. Tu si rescribere voles, ad Moretum litteras mittes, vel ad Carolum Tassis tabellariorum Antverpiæ præfectum, aut ad Matthæum & Davidem Langios mercatores, omnes rectè curabunt. Vale. Augustæ Vind. XIV. Kal. Decembr. An. MDHC.

Veronæ ad Amphitheatrum ante paucos dies saxum grande effossum est, eâdem inscriptione ex duobus lateribus bis inscriptum.

NOMINE
Q. DOMITII. ALPINI
LICINIA. MATER
SIGNUM. DIANÆ. ET. VENATIO
NEM. ET. SALIENTES.
T. F. I.

Fide Federici Ceruti, qui misit.

XXII.

O Suaves tuas litteras, quæ post septimum etiam nunc mensem amorem spirant. Kal. enim Februarii datis nunc demum respondeo. Male illis sit, qui nos iis tam diu carere voluere, ut suspiciones interim commearent vicissim, dum litteræ debebant & officia. Certè & ego subdubitabam, in quam partem immodicum tuum silentium, sic mihi videbatur, interpretarer, & tu quin sequius de me non rescribente senseris, fieri vix potest. Bene quod redditæ tandem, utrumque absolverunt. Istas Antverpiam mitto, tu eâdem via, sive Amsterodamensi mavis, respondebis,

bis, cum ex utraque civitate quot hebdomadis tabellarii ad nos commeent. Verum ad tuas redeo. Quæ ut nimis de me magnificè, de te demissè scriptæ sint, fero hanc blandiloquentiam in amicitiæ isto limine & primo quodammodo congressu, utcunque, in posterum quæso abstineamus. Cui enim bono? Ad populum phaleras, mi Merula, quod ego tam frequens usurpare soleo, ut mihi iam propè symboli vice sit. Tabulam itinerariam visam tibi, quod profectò est, veris pretiis à te æstimari, gaudeo: illud multò magis, statim ac reddita, usui fuisse & commodo, sed maximè omnium, quod de ea illustranda seriò videris cogitare, utinam singulari opere, quod & ipsum innuis, quotidie magis experturus argumentum dignum esse, in quo excolendo ingenii nervos contendas, multum inde boni publicè, gloriæ privatim hausturus. Nisi tamen opus, quod sub manu habes, eâ forma est, ut illi commodè totius tabulæ explicatio possit inseri, nam ego ejus speciem, nisi forte specimen ex nundinis mittis, animo non penitus capio, etsi ab eo, quod Ortelius scripsit, longè abesse facile intelligo. Sed quicquid futurum est, te tanto jam tempore decrevisse verisimile fit, neque ego ut mutes peto; illud peto, nos consilii tui participes facias, quo saltem votis prosequamur. Quod suppetias petis, utinam par voluntati facultas esset. Interim libellum mitto, cum fide descriptum, hoc est repræsentatis autographi etiam vitiis, ex vetusto codice membraneo, quo Notitia utriusque imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ plerumque conjungi solent, continebantur. Hunc tu valido stomacho concoquas velim, & id cogites, quod Virgilium in Ennio tuo fecisse narrant. Nam aut ego valde fallor, aut XII. de Theodosio versus ad tabulam nostram pertinent, & si in septimo illud scribendi compendium ꝛ *quinis*, quod ex autographo est, *terquinis* significat, nihil dubitem barbarum poëtam decimum quintum Theodosii consulatum, quo Valentinianum quartùm collegam habuit, notare. Quamquam tu hæc expendes rectius, ego animum tibi probare satis habeo. De historia Batavica significabis tuo commodo explicatius, an res nostri ævi, an ab omni antiquitate aggrediaris: nos inaudieramus Dusam Junio in eo munere, successisse. Vale V. CL. & Clarissimo Clusio multam salutem nuncia. August. Vind. Kal. Septembr. Anno MDIC.

Autographum tabulam membraneam esse, quod in epistola ad spectatorem moneri debebat, nescio an prioribus ad te perscripserim.

MARCI

MARCI VELSERI
EPISTOLÆ,
AD
BON. VULCANIUM, CAR. CLUSIUM, JOH. MEURSIUM, DAVID. HOESHELIUM.
EX
BIBLIOTHECA LUGDUNO - BATAVA ET GRONOVIANA.

XXIII.

Salve, Vir Clarissime,

ET macte hac virtute, hoc animo, atque publ cum juvandi propensione, nam me aspectus Cyrilli tui vehementer exhilaravit: tùm planè præfatio pectus incredibili lætitia perfudit. O te felicem, qui tantos thesauros nactus, eos spargere quam condere prius ducas. Utinam hanc Deus mentem multis injiciat. Ego, ne nescias, inter primos Cyrilli amatores, nomen profiteor: cujus rei hinc conjecturam capias licet, quod amico cuidam meo, homini Græcè & Latinè apprimè docto, author fui, commentarium in XII. Prophetas vertendi, is verò totum jam pensum absolvit, & nunc maximè editionem adornat, cujus te certiorem facere, tua interesse putavi, ne actum ageres, cum præsertim industriæ latus adhuc extra istum campus pateat, Ezechiele maximè interpretando, quem facile æstimare est, ingens volumen conficere. Prophetas minores X. ex Boica bibliotheca habuimus, reliquos duos ex Vaticana. Ezechielem etiam amicus ille meus aggredi parabat, sed monitus ultrò desistet, tui reverentià. Illi Scaligero, qui nos Eusebii exspectatione cruciare pergit, multam salutem. Multam item Clarissimo Merulæ, qui mihi responsum debet. Tu si rescribere voles, quod mihi pergratum accidet, litteras ei, à quo has accipies, rectè trades. Vale. Augustæ Vind. XVII. Kal. Junias An. MDCI.

XXIV.

IN hac typographorum vestrorum lentitudine, nihil verendum video, ne editionem Cyrilli, ut versionem maximè matures, præcipites: Nam si in media Batavia, quæ omnis elegantiæ & politioris litteraturæ sedes habetur ac domicilium, vinum istud hederam poscit, & ne cum hedera quidem emptorem reperit, quid futurum censes alibi? itaque nuperis litteris, quas ante octiduum ad te dedi, scribendis supersedere poteram. Vix discesserat tabellarius, cum tuas XV. Aprilis die datas accepi. Ne quære, indignissima visa Musarum conditio, quarum tristissimam sortem,

tem,& fœdam sæculi fatuitatem una miseratus sum. Eóne spes omnes recidisse, ut cum bono publico tot vigilias impenderis, prælum tibi tandem fere ostiatim emendicandum sit? Ego quod certò promittam non habeo, in magna præsertim hîc typographorum tenuitate, sed omnes nervos contendam, & Hœschelium quoque in consilium advocabo, si votis tuis ulla ratione satisfieri queat. Quicquid autem exsculpemus scies, tum ratio mittendi per nundinas sit promptissima & certissima. Procopii dodrans absolutus est. Vos quid istic, vicissim significa, etsi omnium industriam in tanto litterarum neglectu, mirè flaccescere necesse. Vale. Augustæ Vindel. IX. K. Jun. An. MDCVI.

XXV.

Salve Vir Clarissime. *Ad Clusium.*

QUam suaves mihi tuæ litteræ, quam multis nominibus acciderint, nolim quæras: Ejus enim ex prioribus meis, etiam ante quam scriberes, potuisti conjecturam capere. Hoc tibi omni asseveratione confirmo, humanitatis & benevolentiæ adversus me visas plenissimas, neque hujus ullum certius testatiusque dari potuisse indicium, quam quod de rebus tuis tam familiariter visum perscribere. Quo profectò nomine amo te plurimum. Feres vicissim hominem tui amantissimum te de quibusdam hortantem paullò liberius. Ut incertis nimirum casuum connitaris te tuaque, quantum humanitus fieri potest, subducere, & tot vigiliarum lucubrationes in tuto collocare. Invitus dico, sed ætatem tuam vides, corporis constitutionem item, & quid post fatalem horam posterûm curæ credendum sit, nimis quotidie experimur. Quid sit igitur, cur non tute potissimùm matures extrudere bono publico, quæ editioni dudum parata habes? Moretus tergiversatur. Eo acrius urgendus est & sanè vinci se patietur, Sin tamen, ambienda istic altera apud vos officina Plantiniana, quod omninò harum alterutram huic fœtui Levanam exoptem. Tu tibi modo negotium seriò cordi esse patere. Pinellus noster diu est quod nihil respondet. Id in homine alias officioso & perdiligente nescio in quam partem accipiam, & prope est, ut gravius quiddam suspicer. Horto meo quod tam prolixè cupis, gratias habeo, Si tuo commodo fieri possit, velim tibi debere de surculis rosarum, quas istic magnitudine spectabiles haberi audio, de Anemones item una aut altera rariore specie, quas in Hispanicis retulisti; & seminibus aliquibus exoticis, ejus generis, quæ cœlum nostrum ferre existimabis. Via Antverpiensi rectè curabuntur. Et delectatio quidem ad nos, honor omnis ad te rediturus est. Sed ego nimis fortasse impudens flagitator.

Nnnn

tator. Tu amoris fiduciam interpretare, & si qua in re opera mea tibi vicissim usui esse potest, cupienti impera. V. Ill. Jos. Scaligerum & Paullum Merulam meis verbis quæso salvere jube. Augustæ Vind. III, K. Jan. An. MDIIC.

XXVI.

SAlve, Vir Clarissime, ab homine ignoto. Cum Joanne Vincentio Pinello, quem splendor familiæ, virtus, doctrina juxta ornant, magna mihi intercedit, officiorum & benevolentiæ conjunctio: Is mihi his diebus proximis duos libellos de Theriaca ad te curandos transmisit, quod ego duplex beneficium interpretor. Intellexi enim ex altero de herbariis tuis studiis quæ prius nesciebam, quæque intellecta magno mihi fuere gaudio, haud dubiè futura etiam utilitati publicæ, nisi quis casus adversus spem ludat, quod omen abominor. Visa præterea occasio te salutandi, quæ mihi ne periret, fuit omninò cautio. Diu est enim Vir Clarissime, nihil blandior, neque soleo, quod meus mirificus in te tuaque amor, qui auxit ab uno aut altero anno, postquam in hortos satis amplos migravi, ubi nunc habito, ea mihi videlicet occasio sæpius de te cogitandi, tuos libros in manus sumendi, & verò avidè expetendi atque expectandi magni illius operis quod te nunc maximè elucubrare intelligo, cuique Pomonam & Floram propitias precor. Si quid de cætero in rem tuam scio, possum, mone tantum, experiere quam omnia tua caussa cupiam. Vale. Augustæ Vind. Non. Aprilis An. MDIIC.

XXVII.

S. Amo te, Vir præstantissime, de surculis rosaceis, & quidem merito tuo multùm, qui obiter interpellatus, rem tanta cura, tantaque circumspectione temporis, tibi volueris cordi esse. Utinam humanitatem istam retaliare liceat, sed tuum erit circumspicere, an tibi opera mea alicubi usui esse possit, ego recipio, me omni conatu annisurum ne in ingratum beneficia congessisse querare. Surculi bene habiti redditi, & terræ statim commissi, ut videbantur recentes & egregiè radicati, vitales fore nihil dubito. De Americanorum etiam tuberibus gratiam habeo, quorum historiam quod in plantarum historia à te descriptam significas, est cur hanc ardentiùs desideremus. Omninò tricones isti interdum typographi, & in posterum omnia impeditiora vereor, clausis inter vestros & Antverpienses itineribus, ut quidem hîc audimus. Mihi quoque interdum ad Moretum scriptio, & monebo hominem per occasionem, excitantur enim si libros à pluribus expeti intelligant. Quod si tergiversatur adhuc, sanè jus & æquum postulas, remittat saltem librum & icones, tua enim vel istic vel alibi typographum non difficulter reperient.

A Merula nihil dum vidi, an nostram ille audaciam, nisi tenuitatem

tatem etiam, spernit, qui rem tantam ab ignoto ausi sumus petere? At humanitatis erat respondere saltem, nihil enim prohibebat negare. An in illam potius partem moram interpretabimur, illum de explicanda tabula cogitare, & in eo ipso nunc maximè versari? Quæso, quicquid est, quoniam litteras daturum semel pollicitus, insta, ut promissa appareant. Interim à me amantissimè salveat. Vir Ill. item Jos. Scaliger, de quo sine amore & cultu nunquam cogito. Quod in prioribus tuis extremis erat, de Anemones aliquot generibus atque bulbaceis plantis non vulgaribus, mense Julio & Augusto mittendis, si in tempore non exciderit, multum tibi debebo. Si Antverpiensi minus poterunt, aut Agrippinensi, aut Hamburgensi etiam viâ licebit mittere. Vale V. Clarissime. Augustæ Vind. Prid. K. April. An. MDIC.

XXVIII.

ROsæ centifoliæ quas tuo munere habeo, egregiè virent, ut de floribus etiam bene sperandum sit. Quod te nimirum scire oportere existimavi, ut quoniam gratiæ referendæ nunc quidem rationem nullam ineo, te saltem apud memorem beneficium collocasse experireris, id enim etiam animus ingenuus interdum gratiarum loco æstimare solet. De mittendis bulbaceis quibusdam rarioribus, hoc ipso mense, quo istas accepturus es, aut Augusto proximè insequenti, quam spem fecisti, ejus si te commoneam impudens videar, fortasse aliis, non tibi, cujus nota humanitas, & bene de omnibus promerendi studium. Ego verò essem in hac caussa paullò audacior, si tu vicissim meâ hic operâ in ulla re animum induceres. Quod Moretus significat, sub prælo esse tuas lucubrationes, noli quæso quærere quam gratum non mihi uni, sed omnibus qui honestissimam hanc animi remissionem in deliciis habent, accidat. Vale Vir Præstantiss. & Ill. Scaligero quæso multam salutem, cujus litteras mihi inscriptas periisse ægerrimè fero. Clariss. item Merulæ, qui quod me responso nondum dignatur, velim saltem scire, quid de interpretanda tabula itineraria constituerit. Augustæ Vind. Prid. K. Jul. An. MDC.

XXIX.

ET bulbi, & varia Anemones genera rectè reddita. Pro quibus singulares gratias ago: Quod minus refero, nonnulla fortasse tua culpa sit; nam tu quidem indicare debebas, quâ tibi vicissim gratificari possem, quod vel in posterum facias rogo, tum omni ope & conatu annitar, ne te officiis priorem certasse pœniteat. Interim nemo in hortô meô pedem ponit, quin Clusianam illi liberalitatem prædicem. De opere tuo grandi, bene spero, postquam Moretus manum semel admovit, nam persequi suâ etiam interest, & si compositoris quem vocant, morbus pertinacior, alter substitui poterit, tu tantum urge hominem identidem,

fidem, opportunè, importunè, quâ ratione nonnihil interdum profici, & ipse expertus sum: Neque sanè mirum egere his stimulis, in negotiorum & occupationum illa strue. Tu tibi ne desis, vide. Litteræ à Scaligero & Merula tandem redditæ, sexto aut septimo mense postquam datæ, itaque te cura eos submonendi libero. Utrique rescripsi ante perpaucos dies. Vale V. Præstantiss. & me tui tuô meritô amantissimum esse omninò persuasum habe. Augustæ Vind. VI. Id. Septembr. An. MDIC.

Siquidem procrastinat Moretus, delibera, an si quid rarioris aromatis ex Java allatum, illud singulario istic libello statim publicare cònsultius, mirum enim quam hoc genus historias omnibus fortunæ casibus, qui in lenta editione multi esse possunt, subtractas cupiam.

XXX.

CUm apud Penam de hyssopo Anglica legerem, illam dimidia sui parte ita candicare, ut nivem & calcem provocet, ejus plantæ videndæ desiderium incessit. Quod itaque tuo commodo fiat, pauxillum seminis ad me mittas rogo. Hui tam audacter, inquies, qui neque de præterito paria feceris? Sic est, mi Clusi, me audacem in petendo prolixa ista tua humanitas facit, tum conscientia, quam ego tuâ caussâ omnia cupiam, & illud denique multò maximè, quod amicorum vicissim beneficia nec appendenda neque annumeranda censeo. Si tibi tamen improbiuscula petitio videtur; Etiam negare potes, nihil ea res de meo in te amore demet. Plantinus, ut video, seriò in opere tuo pergit. Ut mihi quidem persuadeam, primum saltem tomum ad proximas nundinas prostaturum, cui si commentarius de plantis & fructibus exoticis conjungetur, quod omninò enitêris, feremus desiderium secundi tomi, in quem alienos libellos latino sermone à te donatos, congessisse scribis, feremus, inquam, quocunque tandem modo. Illustri Scaligero nunciabis, me quotidie multa ex ejus Manilio discere. Clariss. Merulæ, me quid in tabulam itinerariam meditetur exspectare. Libelli de mensura orbis terræ, quem ad illum misi, meminisse Beatum Rhenanum, præfatione in Procopium ad Bonifacium Amerbachium, quæ in postrema etiam Leunclaviana editione recusa est. Uterque à me salveat. Monerem de responso ad meas, nisi quod eos antequam hæc ad te perferentur rescripturos existimo. Vale, Augustæ Vind. VI. Id. Decembr. An. MDIC.

David Hœschelius, qui scribenti astat, ut Scaligero salutem ipsius nomine ascriberem, voluit.

Clariss. etiam quæso Meursius per te sciat, se suo merito valde à me amari.

XXX. Nam

XXXI.

NAm hoc quidem propemodum est, quod, nunc quidem, ad te scribam. Tu si mihi, Valere, responderis, officium feceris. Verùm seriò cùm ad complures istic amicos scriberem, te, quem inter primos, merito tuo numero, præterire non potui: Certè non debui. Quo loco reliqua botanica & exotica tua sint, scire cupio. Nisi enim nos nimiopere amamus, non bene crastino credimus, præsertim senes. Pinellum nuper septuagenarium, mors intestatum oppressit, cum ea ipsa luce, quæ illi suprema fuit, testamentum dictare meditaretur. Sic nimirum sumus homines. Ego te, mi Clusi, si fas sit, immortalem optem, sed quoniam id nec per naturam, nec per naturæ dominum licet, posteritati saltem immortalem te illa qua potes parte præsta. Quod ita fiet, si edendis tuis lucubrationibus, quas tibi inimitabili labore constitisse ex illis, quæ lucem aspiciunt, planè apparet, ipse præsis. Quo animo hæc scribo, eodem te accipere confido. Vale. Augustæ Vind. VII. Id. Novembr. MDCI.

XXXII.

ANnus abiit, ex quo secundi tomi plantarii operis edendi propinquam spem ostendebas. In quem quoniam te exotica pleraque conjecisse scimus, non facile credas, quam acri & intenso ejus desiderio teneamur. Itaque in mentem venit, quem tandem expectationi modum figas, inquirere. Suspicor quidem, unum typographum moræ culpam sustinere. Sed aut is perpetuis monitionibus expugnari queat, aut si obduruit, quid non ad alium aliquem abeamus, in tanta horum copia? Profectò Wechelios non negaturos existimem: Quibus ut Plantinianos nemo non præferat, satius tamen sit ab iis edi, quam ab his premi. Quæso te, ne tibi, ne famæ tuæ, ne bono denique publico in hac caussa desis. Hortum meum quoties superioribus mensibus aspexi, toties Clusianæ liberalitatis recordatio subiit, cui si gratiam ulla ex parte retulissem, non vererer nova, si minus plantarum, radicum, bulborum, certè seminum subsidia petere, nunc me conscientia gratiæ, veteri beneficio non relatæ, modestiorem reddit. Vale. Aug. Vind. XVIII. K. Decembr. An. MDCII.

XXXIII.

Salve, Vir Clarissime, *Ad Meursium.*

LIbrum singularem *de luxu Romanorum* accepi. Qui me multa opinor docebit: necdum enim vacavit pellegere. Gratias interim habeo: Referam, si facultas sit: Nunc mirum quàm nostræ hîc Musæ Acanthiis siccatis magis mutæ silescunt. De codicibus Græcis, vellem ut vis. Sed spes nulla est, evectionem in tam longinquas & impacatas oras, isto præsertim rerum statu, impetrari posse. Unus ad Scaligerum Georgius Syncellus ante an-

annos aliquot missus est, quod isti in exemplum trahi nolunt: Et sanè alia tum erat temporum facies: Nunc intuta itinerum scimus, utroque metante ad Rhenum exercitu, ut de libris incolumibus restituendis, quod bibliothecæ præscriptio habet, si in hoc periculum semel mittantur, nemo satis cavere possit. Si quid conferri aut excerpi cupies, Hœschelius rogatus operam lubentem & diligentem puto navabit. Savilius, qui Chrysostomum quantum fieri potest integrum dare cogitat, quod nec ipse codicum in Britanniam transvectionem se exoraturum speraret, librarium huc destinavit, qui cùm hîc, tum Monachii, pleraque Chrysostomiana descripsit. Vale. Augustæ Vind. XIV. Kal. Novembr. An. MDCV.

XXXIV.

Salve, mi Hœscheli. *Ad Hœschelium.*

PAraphrases inscriptionis Græcæ accepi, & gratias habeo. Baremium miror, & ceteros fortassis etiam, Casaubono de Herode Rege sic subscribere, ut de Sophista ne suspicio quidem subeat: Quem Bongarsius monitus, ultrò prætulit. Sed suavis Baremius, ambigit, an Herodes honorem uxori, an verò Palladi virgini habuerit: scimus enim ex Josepho lib. I. cap. I8. de Bello, inter uxores Herodis fuisse Palladem matrem Phasaëli. Fallor, an & nuptæ potiùs quàm Palladi honorem Hunc statuit? nam cum multis & Pallada habebat Castus Idumæus. — Risi fateor simplicissimam conjecturam. Sequentium verò versiculorum blasphemiam abominatus sum, — Nec sæclo monstra priori Talia defuerant, fastisq; haud pauca sacratis Intrusa est meretrix effrons pro virgine sacra. Sancti, mi Hœscheli, sunt exercitus DEI viventis, & Philistæus quisquis illis audet maledicere, DEUM aliquando ultorem sentiet. Scilicet convicium in Virgines Sanctorum catalogo ab Ecclesia ascriptas impunè jaciat, quod si vel uxori vel filiæ aliquis objiciat, cœlum terræ miscendum censeat? En quos paullatim progressus priscæ pietatis contemptus facit. Scio nec tibi probari hæc talia, ideò bilem effudi liberiùs. Vale.

XXXV.

CLarissimo Casaubono Sirmondianum apographum, cum interpretatione tua mittas censeo: In eo enim præ ceteris videor fidem, atque adeò religionem agnoscere. Sirmondus asseverat, unum à se mutatum esse, quod in lapide vocabula perpetuo tenore, æqualibus literarum spatiis, nullo distinctionis vestigio, descripta sunt: — Versum, de quo Cardinalis Barberinus rectè monuit ---- nonnulla observabit, in quibus quorundam apographa vacillare video. Sed & quæ Pignorius Roma ad me scripsit, ipsum scire refert: Inventam unà cum inscriptione arcam

cam lapideam, plenam aquæ, medicatæ odore aromatico: Eam ego ex unguento degenerasse suspicor, odorem autem tot centenis annis servasse, inprimis mirandum censeo: In aqua pannum laneum mollissimum: De quo minùs distinctè sciri potuit, quod maximam ejus partem aqua corruperat: Apparebat coloris fere prasini, virgatus purpura admodum vegeta. Reperti præterea annuli duo aurei magni ponderis, unus pulcherrimo Smaragdo, alter jaspide sculpta insignis: Bulla ærea, & in ea Scylla extans, qualis à Virgilio describitur. Hermæ cum Themistoclis & Socratis capitibus. Statuæ elegantissimæ Veneris & Adonidis, sive quod Pignorio in mentem venit, Meleagri atque Æthiopis ex nigro marmore: Tum columnæ ex alabastro & nobilissimorum marmorum fragmenta. Vis verùm ex me audire? hæc tanta, digna sunt secundis Casauboni curis. Saltem ne inscriptio uno versu manca ad posteros transeat. Præterquam quod compertum habeo, si totum triduum iis impendere inducat animum, procusurum libellum, cujus elegantia omnium politiorum ingeniorum amorem mereatur. De Herode neque te celem, ego in Atticum semper magis inclino. Meminisse potes, quæ nuper Palæstino argumenta objeci: Nunc, quid illi quæso rei sit cum Themistocle & Socrate? quos ab homine Attico, & quidem Sophista, ornatos nemo mirabitur. Nam si Triopium extaret integrum, Miltiadem quoque & Cimonem, quos Herodes in majoribus numerabat, opinor conspiceremus. Statuam, quam isti Adonidis seu Meleagri esse existimant, ego sive Pollucis, sive Achillis, sive Memnonis interpretor. Disertè enim Philostratus scribit, Herodem his alumnis - - - *imagines venantium, & venatione functorum, & ad venandum paratorum*, erexisse, *partim in quercetis, partim in agris, partim super fontibus, partim sub umbris platanorum*, uti Morellus vertit, & quam prope hæc ad Triopium? fateor equidem, Philostratum de Græcia loqui, sed idem Herodem consilium Romæ sequutum esse, nihil impedit. Quin animadverte etiam in precationibus, quas Philostratus Herodem adversus illos, qui statuas læderent, edere ait solitum, nempe eæ in inscriptione, imò in inscriptionibus, consentit enim hac in parte columna Farnesiana, clarissimè comparent, Æthiopem, Indus Callistrati referre alicubi fortasse videatur, sed eo usque non abeo. Et si Casaubonus de Herode Judæo pertendat, ego ad illius castra potius transfugiam, quàm ut me in suis literis quidquam quod ipsum lateat, pervidere posse existimem.

Vale.

MARCI

MARCI VELSERI
EPISTOLÆ
AD
JOACH. CAMERARIUM, CONR. RITTERSHUSIUM, MELCH. GOLDASTUM, &c.

XXXVI.

Viro Excellentissimo Joachimo Camerario, &c. Domino & Amico observandissimo. Norimbergam.

S. Legi tuas litteras, Vir Excellentissime, haud ita pridem ad Thalmannum scriptas, in quibus de me pleraque amica, nonnulla perhonorifica. Utraq; nullo meo merito, scio. Amorem tamen tuum mihi gratissimum accidere tibi persuadeas velim, cum præstantissimorum virorum benevolentiam inter præcipua vitæ bona, numerare soleam: Daturúmq; operam spondeo, ut te quoque, quantum excellens ista humanitas meretur, à me amari & coli intelligas. Laudem si agnoscam, improbus sim: Illud sine magna fortassis imprudentiæ nota fatebor, me nulla re alia tam suaviter falli, quam ferendis laudibus, quæ à laudatis viris. Judicium tuum de chartis Itinerariis magnopere avebam cognoscere; verùm quoniam statutum habes explicationem meam expectare, transmittetur tibi illa quidem, quamprimum exempla huc perferentur; sed vereor, ne opinionem, quam præcepisti, egregiè sit delusura. Interim, si pateris, altera tibi petitione litterariam molestiam exhibebo. Legisti opinor, apud Lazium fragmentum historicum, cujus ille Augustum interdum, nonnunquam Paterculum auctorem laudat: Ad neutrum pertinere mihi planè constat. Neq; etiam Plinii xx. libros de bellis Germanicis (quo amicus meus inclinabat) suspicor: Ad quem verò pertineat, cujus ætatis sit, quorum temporum historiam narret, quæ falsa veris admisceat, non ita constat: Nam totum fragmentum ante non multa secula confictum esse, ne persuadear, certa argumenta obstant. Et cum ad Augustanam historiam omnia distinctè cognosci aliquantulum intersit, nam ex hoc uno fonte mirum quam multi fabularum rivuli profluxerint, maximum apud me beneficium collocabis, si obscurissimas tenebras tuis judicii & doctrinæ facibus illustraveris. Descripsi ex nescio quibus Commentariis hujus argumenti nonnulla, quæ animum minus explent; à te certiora ac firmiora expecto. Ne enim hanc provinciam defugias, neu excusatione minimè probabili, quod in chartis Itinerariis fecisti, effugias, per fidem coale-

coalescentis amicitiæ te rogo. An etiam amicos, quos tibi permultos homines doctos esse cognitum habeo, in consilium vocandos censeas, tui arbitrii facio. Vale Vir Excellentissime, & me inter tuos numera. Datæ Augustæ III. Kal. Decembr. Anno MDXC.

XXXVII.

Quod proximè pollicitus sum, Vir Excellentissime, jam repræsento. Mitto exempla commentarioli nostri in fragmenta tabulæ antiquæ, quæ his ipsis diebus Venetiis accepi. Si otium legendi erit, peto judicium & censuram, amicè, liberè. Neque enim in hoc genere amicum quidquam, quod non liberum; Et ut cordati patres, qui liberorum peccata corrigunt, eos proculdubio impensè amant, præ mollibus aliis, qui ad omnia connivent, sic etiam amicorum animos ex libertatis conscientia, non ex plausu judico. Ab Albino sententiam de Laziano fragmento expecto, si adhuc cessat, quæso, ne monere grave sit: Communicabis etiam, si quid ex aliis de hoc argumento intellexeris. Vale Vir Clarissime, & me tui amantem redama. Augustæ Vindelicorum VI. Kal. Martias Anno MDXCI.

XXXVIII.

Habeo tibi gratias Vir Clarissime, de libello quem Thalmannus tuo nomine reddidit. Amo in te mei memoriam, laudo pietatem in patriam, atque profecto editionis consilium, quando in ea jam tempora incidimus, quæ periculi magnitudine omnium auxilia manu, stylo, voce, ut se quisque maximè valere sentit, expetant: Quanto tu rectiùs, quam quos non obscuris ad nos rumoribus perlatum est; præterito autumno, in illâ ipsâ, quæ hostibus proxima, eorum furori tota exposita est, provinciâ, ausos de superiore loco deprædicare, subsidia à Catholicis Principibus submissa, haud quidem missa, ut barbaris obviam irent, quod prætenderetur, sed ut splendorem Evangelii effulgentis opprimerent, & Pontificiam tyrannidem stabilirent.

En quo discordia cives
Perduxit miseros — Num nos vel salus animis inter nosmet ita affectis servare queat! Non velle certò scio. Sed hæc nos deflere possumus, corrigere non possumus. Accipies his adjuncta exempla duo pavimenti tessellati, eximii operis, apud nos inventi, sed eorum incuriâ, in quorum potestate est valde vitiati; quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis, rubris & nigricantibus constat, specie de cætero quam pictor expressit, Agnosces metas, quadrigas, tyronem ad palum, gladiatorum paria, plura ascriptis nominibus, & quædam alia emblemata, de quibus in Commentariis rerum Augustanarum quam accuratissimè fieri poterit dicturi sumus; gratum erit interim si nos in

gladiatorum præcipuè nominibus juvare queas, apud Suetonium in Claudio c. 21. est Palumbus quidam, in Nerone c. 30. Specillus mirmillo, quod nomen à specio fortasse ductum, nam suspicor in pavimento fuisse SPECIUS non SPICIUS. Sic est apud Juvenalem Sergius gladiator per blandiloquentiam etiam Sergiolus, plura quæ scriptorum testimonio confirmem, nondum reperio. Vale Augustæ Vindelicorum III. Idus Maji MDXCIII.

XXXIX.

S. De Symbolorũ & Emblematum libro V. C. gratias habeo, cœpi legere, nondum perlegi, sed multa placuêre ex iis, quæ legi, neque deteriora cætera futura spero: placuit etiam filii elegia, quam præfixisti, & gratulor tibi hunc gloriæ tuæ succrescentem surculum. Nostri rerum Augustanarum libri ad umbilicum perducti jam sunt, & typographo propediem tradentur, sed vereor, non fallo, mi Camerari, ut expectationem tuam, quam nonnullam esse video, sustinere possint; nam argumentum ipsum antiquitate perobscurum est, neque nobis aut ingenii aut doctrinæ fiducia aliqua; diligentiam non dissimulamus; & eo nos nomine æquiores lectores experturos speramus, quod amore & pietate in patriam, nullâ ambitionis aurâ impulsi, ad scriptionem accessimus. Mitto tibi speciem abaci ænei antiqui, quam nescio an jam antea videris, sunt in eo foramina sive alveoli XIX. & in iis claviculi, aut calculi, ut quibusdam appellandi videntur, umbellati ductiles: Quorum usum fuisse existimant, ut in XIV. alveolis quibus numeri interjecti, claviculi inferiorum alveolorum singuli tot numeros, asses aut sestertios notarent, quot character interjectus, puta aut singulos, aut denos, aut centenos &c. superiores uno amplius, quinos scilicet, quinquagenos, quingenos, &c. itaque unus, duo, tres, quatuor calculi sub charactere I. ducebantur, si totidem asses repræsentandi, superior addebat quinque, ut novem simul colligerent, si verò X. repræsentandi, reducebantur hi omnes, & unus in proximo alveolo sub charactere X. movebatur, quâ ratione ad decies usque centena millia procedebatur. Claviculi sub Θ singuli singulos, hoc est omnes simul quinque, superior autem sex uncias referebant, si addenda duodecima, ut integer assis expleretur, his omnibus reductis, ducebatur unus sub I. in reliquis tribus alveolis minoribus unciæ fortasse partes, S. semuncia, Ɔ. Sicilicus, id est quarta unciæ pars, 2. sextulæ duæ, tertiam simul unciæ partem constituentes. Tu has nugas, quando nunc aliud quod mittam ad manus non est, boni consules, Vale Vir Præstantissime, Augustæ Vind. XIV. K. Septembr. An. MDXCIII.

XL.

EN tibi Clarissime Camerari, libros rerum Augustanarum Vindelicarum nostros, his ipsis diebus Venetiis allatos, quos quoniam

niam te cupere antehac ostendisti, curę fuit, ut inter primos haberes, profectò ante eos, quibus inscripti sunt: Quam miserè vereor, ut expectationi, quā inscriptio præteritis nundinis me invito edita, apud quosdam, uti audio, concitavit, pares esse possint: sustento me tamen consilii mei conscientiâ; hoc enim probandum, rerum exitum neutiquam præstandum esse scio, multò minus hominū rumores. Consilium autem nemo spero improbet, qui pietatē in patriam probandam existimet. Aventinū interdum acerbius tetigisse videri possum, sed id, certus sum, magno suo merito. Nomē ejus si dissimulare licuisset, fecissem omninò lubens; hanc quippe moderationem in reliquis à quibus dissentiendum fuit, tenui, in hoc non licuit; cum enim is Vindelicum nobis cognomen abstulerit; & cum hoc cognomine ornamenta ex antiqua historia propemodum omnia, quomodo non prevaricator haberer, si tectè & leviter pupugisse satis habens, abire permisissem, cum præsertim in ejus sententiâ jam multi adeò pedibus irent; In totâ tamē caussâ modestiæ lineam me nō prætergressum spero, quod tui judicii facio. Nunc ignosce, admodū festinanti, & Vale. Aug. Vind. VII. Id. April. An. MDXCIV.

XLI.

Librum de Aucupio, Vir Clarissime, accepi, per otium, quo hactenus nullo usus sum, inspecturus diligenter: Helluanti illum quodammodo, & transcurrenti visus à Friderico scriptus, haudquaquam ad Fridericum, etsi scio Albertum magnum libro 23. de Animalibus niti aliquoties auctoritate falconariorum Friderici Imp. à quibus scriptus videri possit, sed aut ego fallor, aut Albertus de hoc libro non sensit. Dignus profectò typis videretur, si maximè ad manus alter integrior codex esset, ex quo lacunæ istius explerentur; sed nihil hujus sine tuo consilio, saltem consensu fiet, de quo obiter admonere poteris. Principem, apud quem hoc munus rectè colloces, neminem scio, nisi si fortè Mauritium Hassiæ Landgravium, quem seriò litteras amare audio, is opinor rem suis momentis æstimare possit: De paterno libro nuper edito magnas habeo gratias, etsi nolim me tam iratis Musis natum existimes, ut is non jam antea apud me fuerit.

Ab Ursino his diebus litteras accepi, & inscriptiones simul duas, haud ita dudum Romę repertas, quas tecū communes facio. Prior sic habet,

MARTEI
M. CLAUDIUS. M. F.
CONSOL DEDIT

Quam observat antiquissimam esse, antiquiorem nimirum illa C. Duilii, quæ in Capitolio extat, fuit enim M. Claudius Cos. An. V. C. CDLXVI. Pater Anno CDXXII. Nepos An. DXXXI. is spolia opima retulit. Monet apparere in lapide scriptum fuisse DOVIT pro DEDIT. antiquè, nimirum DONUM. DOVIT. Inventa est extra portam Capenam, ubi templum Martis. Altera hæc est,

VIA. QUÆ. DUCIT
PER. AGRUM
NONIANUM
A. M. XX. DEVERTIC
SINISTROSUS
PER. COMPITUM
SECUS. PISCINAM
IN. FUNDO
DECIMIANO
THALAMIANO
JUNCTIS. DEBETUR
ITA. UTI. HODIE
IN. USO. EST

Cum hac ait conjungendum Feſtum in, Mutini Titini ſacellum, ubi diverticuli meminit. Vale, Vir Præſtantiſſime, & hominem tui amantem redama. Auguſtæ Vind. Idibus Novembr. Anno Chr. MDXCIV.

XLII.

EGo me parum amicè facere exiſtimem, Vir Clariſſime, ſi qua in re amici mihi opera nullo illius incommodo commodare poſſit, ea uti negligam. Cum itaque Werdenſteinius proximis diebus Friderici II. Imp. libros duos de aucupio ad me miſerit, eosque eo autographo, quod beneficio Hieronymi Baumgartneri ampliſſimi apud vos II. Viri & tuo habuerit, deſcriptos ſignificaverit, mihi verò ii, ut ut barbarè ſcripti, lectione non indigni viderentur, viſum de autographo inſpiciendo cogitare, cum id præſertim neſcio quibus figuris exornatum eſſe intelligam. Si ergo apud te eſt, rogo pro amicitia noſtra & humanitate tua, mihi ejus uſum per aliquot dies concedas, ſartum tectum me reſtituturum, hoc ipſo chirographo ſpondeo. Sin verò apud Baumgartnerum, aut alium quemvis eſt, nolo te hujus gratiâ moleſtiam ullam capere, cum Werdenſteinii apographum eo caſu mihi ſit ſuffecturum. Ab Ortelio heri litteras accepi, miſit una typum navigationis Æneæ, ad priores ſex libros Æneidos Virgilii nuper à ſe concinnatum; ſub prælo habet novam editionem Theſauri Geographici, & quintum Theatri additamentum brevi promittit. Lipſium ſcribit totum eſſe in coemptis nuper ædibus inſtaurandis, & iis, quæ de Militia Romana collegit, perpoliendis. Vale Vir Præſtantiſſime & tibi de me omnia, quæ ab homine tui amantiſſimo proficiſci poſſunt, promitte. Auguſtæ Vind. VI. K. Novembr. An. MDXCIV.

XLIII.

SI Vereor, Vir Clariſſime, ne me officii prorſus & pudoris omnis oblitum exiſtimes, qui codicem tuum de aucupio manuſcri-

nuſcriptum, tot jam menſibus detineam; Cum tu me præſertim ante aliquot dies, miſſo Onoſandro, pro quo tibi gratias retulit, puto, Hœſchelius noſter, nam id ſe meo rogatu facturum recepit, non obſcurè ſubmonueris. Excuſationi varios colores prætendere poſſem, ſed uno contentus ero, veriſſimo ſimul & honeſtiſſimo, Me, ſi quid peccatum hîc eſt, fiduciâ facilitatis & humanitatis tuæ peccaviſſe, eo liberiùs, quod mihi poteſtatem ipſe feceris, libro quam diu vellem utendi. Nunc is quidem per me redire poſſit, quoniam tamen jam diu cogito, futurum operæ pretium, illum, quantumvis lacerum, dum de meliori nulla ſpes eſt, typis vulgandi, cupio ex te ſcire, quod me antea quoque ſcripſiſſe opinor, nec reſponſum accepiſſe memini, num id te volente fieri poſſit, nam ut invito fiat, neque ego auctor ſim, neque porrò profectò ſit æquum. Rogo, me ejus quamprimùm certiorem facias, Codicem ſtatim recepturus, niſi fine edendi hîc diutius hærere malueris. Vale, Vir Clariſſime, Et ſi amicitiam litterarum frequentia minus diligenter colere videor, id occupationibus meis tribuas, quæ plures ſunt, & alieniores à Muſis quàm vellem. Auguſtæ Vind. VI. K. Maji An. MDXCV.

XLIV.

GRatias tibi pro inſigni munere, ſecundo tuo ſymbolorum tomo, diu eſt quod debeo, Eas nunc demum ago maximas, moram confido in meliorem partem interpretaberis, & occupationibus noſtris nonnihil condonabis; hæ qua privatæ qua publicæ, ſunt plures quam vellem, & ingenium meum natura tardiuſculum, ita retundunt, ut de litteratis litteris vix cogitare liceat. Quo te retaliem, nunc nihil apud me eſt, niſi hæc myſtica etiam, quibus me Hœſchelius per hoſce dies honeſtare voluit; Cui caveſis de me ſcribenti fidem accommodes, homo nimium blandus eſt, qui facilè in errorem ducat conditionis rerumque mearum minus peritos, ſive ille irridere ludum habet, ſive amore fallitur, quod malo exiſtimare. De Baſilicis quæ tu edi cupis, ſcribit ad te quod res eſt: Scire quoque refert, an eclogæ ex iis tantum Baſilii libris, qui vulgò habentur, an præterea ex aliis qui perierint, excerptæ ſint. De poſteriore Friderici Imp. libro apographo, valde te amo; nondum mihi tantum otii fuit, ex quo accepi, ut cum autographo conferre, & deliberare potuerim, quomodo maximè editio inſtituenda, itaque autographum aliquot adhuc dies apud me eſſe patieris, ego viciſſim promitto, incolume ad te rediturum, meritò enim magni à te fieri video. Quod Ortelius in orcheſtra theatri ſui tibi mihiq; locum dederit, gratulor nobis, & an ille caſu proximos voluit, an ita amicis convenire putavit? Theſaurum geographicum ad proximas nundinas non abſolvet, ſpem mihi tamen fecit

transmittendi quicquid ejus absolutum erit. Lipsium de militia Romana edidisse, & Philippi Regis filio inscripsisse, te scire credo, nunc audio totum esse in bellicis antiquorum machinis, quod videtur futurum spissum opus & difficile. Joan.Lævineius Lævini Torrentii, qui proximè obiit, nepos ex sorore, novam panegyricorum editionem adornat, cum aliqua doctorum expectatione. Vale, Vir Præstantissime, & quoniam me à te amari non solum ex litteris tuis, sed etiam ex sermone quorundam, qui Noribergâ huc veniunt, intelligo, quæso in eo affectu perge, à tui enim similibus amari, felicitatis partem non vanè statuo: Si quid contra à me proficisci potest, quod tibi & tuis ornamento aut commodo, mone audacter, experieris hominem non minus promptum operâ, quam linguâ aut calamo. Augustæ Vind. XIII. K. Septemb. An. MDVC.

XLV.

EGo mihi faciendum existimo quod debitores non pessimi solent; si sortem minus possunt, saltem fœnus solvunt; tu te, spero, pro creditore non morosissimo geres, & cum tibi de sorte cautum sit, fœnore te aliquantisper sustentabis, Typographus noster in edendo Friderico adhuc moras nectit, neque ego autographum tuum nisi absoluta editione possum è manibus dimittere, nisi tanto editionis malo, ut prorsus non edere consultius existimem, Rogo te itaque per humanitatem tuam, ut hoc beneficium integrum apud me ponere, libro tuo aliquot adhuc dies carere velis. Interim usuram, quam dixi, mitto, Publilii Optatiani Porphyrii panegyricum operosissimo carmine scriptum, quem ex Paulli fratris codice ut exprimendum curarem, antiquitas impetravit, & inenarrabiles ab auctore impensi labores: Utilitatem vix audeo in partes vocare, ego tamen scio, magnum virum scripsisse, nullum librum esse tam malum, ex quo non aliquis fructus capi possit, & id in vetustis præsertim, multo verissimum esse experior. Ut non sit, tot quotidie inutiles libri exeunt, ut iste tantillus Rempublicam litterariam nihilo magis prægravaturus videatur, Vale, Vir Clarissime, & persuasum habe, me humanitatem & eruditionem tuam mirificè colere. Iterum atque iterum Vale. Aug. Vind. VII. Id. Decembr. An. MDVC.

XLVI.

PErculere me extremæ tuæ litteræ, quibus te valetudine minus prospera uti significas, meliorem, imò optimam tibi à Deo precor. Interim tibi gratulor de prudentia & constantia tua, quarum auxilio te istud onus bene ferendo levius reddere ostendis; nullam ego præterea prudentiam in rebus humanis novi, quæ cum hac conferri mereatur. Liber tuus sub prælo est,

lo est, & ante proximas nundinas absolvetur, interim liberalitate tua utendo autographo fruemur, nam apographum nimis quam multis locis corruptum, Werdensteinii dico, tuum à secundo tantum libro incipit, neque id adhuc conferri cœptum. Cur de auctore dubites, velim quod tuo commodo fiat, aliquando doceri, nunc per invaletudinem non est, cur te hæc res exerceat. Mihi planè videtur à Friderico secundo conceptus, à Manfredo ejus filio editus. Cum autem à Friderico scriptum conceptumque dico, ejus saltem nomen huic rei prætensum intelligo, alias satis scimus magnates, si quos libros scribant, sua laude aliorum opera scribere, quamquam Fridericum egregiè litteratum fuisse, historicorum consensus est. Vide in ipso operis prologo, an hæc verba cuiquam præterquam Friderico convenire possint, Quamvis arduis & inexplicabilibus fere negotiis præpediti essemus, circa regnorum & imperii regimina &c. Quid quod paullo post disertè scriptum, auctorem esse Divum Augustum Fridericum secundum Romanorum Imperatorem, Jerusalem & Siciliæ Regem. Et mox Libri titulus talis est, Liber Divi Augusti Friderici Secundi Rom. Imp. &c. In his tamen duobus locis; Divi nomen me aliquamdiu suspensum habuit, vix enim credibile id sibi Fridericum ipsi tribuisse: Sed facilis est conjectura, id adjectum à Manfredo filio, cujus esse additiones illas, quibus Regis nomen præscriptum, omnino manifestum est; nam capite VIII. (numerum capitibus distinctionis & memoriæ caussa addendum duxi) sic scriptum est: Sunt & aliæ rationes, quas Manfredus „ Rex Siciliæ, quondam Divi Augusti Imperatoris hujus libri „ auctoris filius, addendas curavit, cum librum ipsum coram se „ legi mandavit. Item libro II. cap. XIII. ubi tamen Manfredi no- „ men non est additum. REX. Cum sæpe legeremus & relege- „ remus hunc librum, ut fructum scientiæ caperemus, & ne vitio „ scriptoris aliquid remanserit corrigendum, finito procemio in- „ venimus, quod dominus pater noster subsequenter, &c. Auctor „ etiam libro primo psittacum album sibi à Soldano Babyloniæ dono missum scribit, quod homini fortunæ privatæ vix conveniat, multo minus id, quod libro secundo scribit, Nos quando „ transivimus mare, vidimus, quod ipsi Arabes utebantur capello „ in hac arte. Reges namque Arabum mittebant ad nos falco- „ narios suos peritiores in hac arte, cum multis modis falconum „ præterea non negleximus ad nos vocare expertos hujus rei, „ tam de Arabia, quam de regionibus undecumque, ab eo tem- „ pore scilicet, in quo primitus proposuimus redigere in librum „ ea quæ sunt hujus artis, &c. Hierosolomitanam prorsus expedi- „ tionem denotat. Albertus Magnus lib. XXIII. de animalibus cap. XX. de falconibus, citat experta Friderici Imperatoris, & cap.

cap. priori XIX. dicta Falconariorum Friderici Imperatoris, neque pro uno eodem aliquo libro accepisse videtur. Verum ego jam nimis diu patientia tua abutor, nec morbi quidem habita ratione. Ignosce. Et valetudinem tuam cura diligenter. Augustæ Vind. IX. K. Jan. An. MDXCVI. Quem tibi, tuis, faustum & felicem opto.

XLVII.

REdit ad te tandem, Vir Clarissime, diuturnus emansor, Fridericus tuus. Pro quo ego tibi, & privatim & publicè, magnas gratias habeo, quod usuram, mihi uni gratificatus, omnibus communem feceris. Neque unquam erit, sat scio, ut animum istum tuum benevolum, beneficum, humanum denique, ejus poeniteat. De inscriptione quid constituerim, vides. Placuit deligere Principem aliquem juvenem, cujus splendor operi commendationem adderet, & qui cum argumento delectaretur, tum de scriptione judicare posset. Omnia in Ferdinando visa concurrere; jam tunc, cum illi præterito anno, hic aliquot dies agenti, Reipublicæ caussa affui. Nominis tui etiam meritò ratio habita. Parcius quam pro re, dicat aliquis: Sed me modestiæ tuæ recordatio repressit: Verum tamen elogium expressi, quod omnes boni magni æstiment, adulatoriis præterea calamistris inurere, neque te, neque me profectò dignum. Habes consilii mei rationes, quas tibi probari cupio. Sin minus, hoc tamen scito, optimo omnia animo, tibi tuis æternùm devoto, cogitata, acta, peracta esse. Vale. Augustæ Vind. VI. Non. Marc. An. MDXCVI. Quo loco tertia symbolorum tuorum centuria sit, scire cupio.

XLVIII.

AUgusta Noribergâ tridui opinor itinere abest, & ego tamen tuas litteras XXVI. Februarii die scriptas, post mensem demum & eo amplius, quàm scriptæ fuere, accepi, quod ideo dico, ne me tam seræ responsionis reum agas. Pro rusticis opusculis, tu cave nugas dixeris, gratias habeo, & si chartaceis tibi satisfieri pateris, refero quoque; ecce enim Daciæ vicinarúmque regionum descriptionem geographicam, in qua visum per occasionem ornare Principem Bathoreum, qui se murum pro domo Domini opposuit; adjecta ea maximè Tartariæ pars, unde ii Tartari prodiere, qui altero abhinc anno Pannoniam infestam habuere, ut vulgus etiam harum rerum posset gustum capere. Ajunt apud vos ejusdem prope argumenti tabulam publicatam, verùm interest Reipublicæ Christianæ, hæc variis etiam modis in hominum oculos incurrere. Redeo ad libellos, quos misisti; unum sibi bibliotheca mea vindicavit, duos, uti volebas, Hœschelio, quartum, etsi injussus, Adolpho Occoni doctissimo &

humanissimo seni, tuo nomine tradidi; neque enim invitus patieris veterem amicum in hujus elogii communionem tecum venire. Tertium symbolorum tuorum tomum gaudeo jam lucem spectare, puto de avibus futurum, si ita est, videsis an aquilæ geminæ draconi insultantes, & Dacica tabula eô quoque transferendæ, intelligis enim Cæsarem & Bathoreum in Mahometem pugnantes ea specie designari. De filio tuo Ludovico nihil dum inaudivi, neque hac transiisse puto, quamprimum ejus adventum resciero, complectar eum peramanter, cum tua caussa, nihil enim humanitati tuæ non debeo, tum etiam sua, quippe qui egregia doctrinæ specimina, quæ libris tuis præfixit, dudum observaverim. Cl. V. Conradum Rittershusium amicum tibi esse intelligo, Eum in veteri rerum Germanicarum historia cum cura & judicio versari dicunt: Valde itaque velim, quod tuo commodo fiat, ex eo quæras, an à Tacito ad Jornandem usque, quenquam unquam scriptorem legerit, qui Bojorum in Germania meminerit, (nam Ausonius in Gallia meminit) atque id quidem suæ ipsius ætatis respectu; Orosius namque, & qui ejus præterea classis sunt, vetustiorum exscriptores, nihil nos juvant. Sin nullus est, gratiam ei magnam debebo, si conjecturam saltem aliquam probabilem protulerit, ubi terrarum Bojos per tot annos latuisse existimet, adeo quidem ut illis nihil unquam cum Romanis negotii fuerit, vix enim alia Germanicarum gentium ulla est, cujus in Romanis historiis nulla extet mentio. An credibile est Bojos sub alieno nomine delituisse? facile id sanè dictu, sed quodnam fuit, & quæ ejus rei argumenta supersunt? Juvet nos quæso, te intercessore, vir, cujus politæ Jurisprudentiæ me favere, norunt omnes, qui me norunt. Sed ego nimis fortasse impudens, qui tibi hoc oneris imponam, ut epistolam, quam à gratiarum actione cœpi, excusatione finire necesse habeam. Si quid me contra quod in rem tuam sit, scire, posse existimas, etsi utraque in me tenuia, impera audacter, homini qui tua caussa omnia cupit. Vale Vir Præstantiss. Augustæ Vind. VII. Id. April. An. MDXCV.

Gratum etiam sit scire ex Rittershusio, qui fuerint Agilolfingi, & reliquæ illustres familiæ, quarum in Bojorum legibus nomina extant.

XLIX.

S. Gratias habeo, Vir Clarissime, pro geographica tabula & libellis, quos misisti: nunc quod rependam nihil est, cum erit, experieris memorem debitorem, interea temporis moram æquo animo feres, spero. Vetus est fabula, ex tribus gratiis ire unam, redire duas, eam tu mihi in rem conferre videris, ita nihil unquam à me ad te proficiscitur, quod non altero tanto auctius

 redeat.

redeat. Filius tuus Ludovicus ex Italia reversus heri me convenit, quid impedimenti fuerit, quo minus humanitatis illi officia, pro tua in me benevolentia, mea in te observantia, exhibere potuerim, ex ipso intelliges; scio vulgarem esse occupationum excusationem, & proinde non satis probabilem; sed profectò quibus rationes meæ notæ sunt, illi nimis sciunt me hoc colore non abuti. Ægrè fuit, quod neque confabulari paullò liberius potuimus, cum me ejus sermo mirificè delectaret, & jucundissimam Italiæ memoriam revocaret; ille verò, qui me sub ipsum fere cœnæ tempus convenisset, non condicere vellet roganti, quod Hopferos adhuc sibi adeundos, & Laubium ad cœnam vocatum diceret. Nihil tibi blandior, neque enim soleo, ex gustu quem cœpi visus est docto patre digna propago, Et plane tibi illum filium gratulor. Si quid in utriusque vestrum gratiam possum, monete tantum, ego polliceor me facturum quæ potero omnia. Vale Vir Præstantiss. Augustæ Vind. x. Kal. Maji An. MDXCVI.

L.

S. Quæ de rebus Svecicis alienâ manu scripta misisti, remitto, quæ tuâ, retineo, quando ita vis, Et pro omnibus meo fratrúmque nomine gratias habeo. Quod si nos hoc in posterum humanitatis genere perges prosequi, magno beneficio devincies; ita tamen ut tu descriptionis laborem ne subeas, mitte potius autographa aliquanto serius. Rittershusii judicium de linteis Pontificum libris exspectabimus. Ego planè tecum sentio, hæc fragmenta neque coloris neque succi esse pro ætate, quum affectant. Occo noster nummos tuos domum misit, nullum est meum in his talibus judicium, sed vereor neutrum antiquam esse. Commodus nisi valde fallor, omninò novitius, Alter minutus litteris Arabicis, credo, notatus, paullo quidem antiquior, & genuinus quidem, sed qui rem Romanam nulla ex parte attingat. Occo censebit rectius. Ego hæc raptim scribebam, uti vides. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Jan. An. MDXCVII, Ineuntem annum tibi, tuis, filio præsertim Ludovico, salutarem precor.

LI.

S. Mi suavissime Camerari, quid ineptimus titulorum istis inanibus, saltem cum apud nos, cum soli sumus, hoc est in litteris, nam extra, nihil veto cum vulgo & sentire & scribere, ad populum scilicet phaleras, intus, quæ amore & candore utriusque nostrûm digna sint. Vides quam tibi præeo viam, eâ si placet sequere, & quid ni placeat? nisi sanè ista tibi subrustica videtur simplicitas; in quam partem si me interpretaris, sed spero non facies, superest, ut culpam deprecer. Suecica lubens vidi, & pro iis gra-

iis gratias habeo, quæ ad fratrem Frisingam misi, te non nolente credo, recepturus cis paucos dies, inde cum fide restituam, & quæso, ne nos celes quicquid præterea ab Arctoo orbe ad vos, nam nos profectò propemodum citius quæ apud Antarctoos, quam quæ in extrema Germania geruntur cognoscimus. Pithæano quoque elogio, quod Hœschelius communicavit, valde delectatus sum. Qui te nunc quidem retaliem non invenio. Interim excerpta ex linteis Pontificum libris, Ortelii, aut Vivis, aut cujusvis potius fide mitto, fide, ut ego, vereor non optima: scis quam vani Hispani, præter alias omnes gentes, in confingendis inscriptionibus quas antiquas credi volunt. Hoc quoque fragmentum illum opinor genium sapit, sed tu judicabis rectius, & lectum aut descriptum Joan. Hermanno procuratori istic nostro remittendum restitues. Quis credat Pontifices in fastos retulisse exempli caussa. IV. Kal. Aprileis, rixam ad Janum infimum in caupona, & cauponem ad Ursum galeatum graviter sauciatum; aut si retulere hoc genus nænias, fuerit scilicet hæc una illa die rixa, quam magna Roma! Plura sunt ad hunc modum, sed & alia parum credibilia, certè ut meus sensus est. Fulvius Ursinus inscriptionem hanc bene veterem nuper ex urbe misit, interpretandam,

M. CLAUDIUS. M. F.
CONSOL
HINNAD. CEPIT

Amicus quidam meus acutè conjectat, HINNAD. esse ENNAM Siciliæ, quam Frontinus HENNAM, quidam Ptolemæi codices HINNAM nominent, HINNAD. pro HINNA, D. otiosè adjectã esse, more prisco, cujus multa exempla in Duilii rostrata supersunt. Sed ego non video, quis ad hunc modum unquam loquutus sit; Hinna cepit, pro Hinnam cepit, quandoquidem Hinnad pro Hinna accipimus. Judicabis una cum Rittershusio nostro. Vale mi Camerari, & quod enixè facis, nos amare perge: filio Ludovico multam salutem precor. Augustæ Vind. XVI. K. Jan. An. MDXCVII.

LII.

LOngum inter nos videbamur silere, Vir Clarissime, cum ab And. Schotto Roma hanc schedam accepi, descriptam uti vides ex tabula lapidea antiqua anno proximè præterito erutâ. Hoc ego condimento meas tibi non omninò insipidas videri posse existimabam, est enim profectò egregium monumentum, quo Consulares fasti multipliciter juvari queant, qua supplendo qua corrigendo. Schottus cum fide descriptum affirmat, mihi tamen unus aut alter locus suspectus est, imò nec suspectus, quin erroris manifestus. Tu interim doce, cujus collegii aut corporis istæ adlectiones & cooptationes, quod me nescire fateor. Ami-

cus quidam meus, homo eruditus, de Consulibus suffectis cogitabat, quod non placet; quis enim credat inter suffectos & Cæsares fuisse relatos? Alter magis ad meum sensum de Sacerdotibus aut Flaminibus Augustalibus; & quid si Saliis, in quorum numerum primores civitatis aspirasse scimus; Saliatum Antonini Philosophi Capitolinus, puto, commemorat: sed hos in decurias tributos fuisse, nullibi memini legere. Ut ergò simplicissimè dicam, veteri formula, N. L. si tibi lucet, viam nobis quoque quæso ostende, sin minus, Rittershusium etiam & Schoppium in consilium voca, & quicquid exsculpseritis communicate, ego vobis Minerval lubens debebo. A Bonavent. Vulcanio ex proximis nundinis Jornandem exspectamus, & commentarium de litteris Gothicis. Lipsius opus magnum politicum præ manibus habet, eo absoluto ad facem historicam reversurus. Vale, Vir Clarissime. Augustæ Vind. Non. Martii An. MDXCVII.

Ex pr oribus meis ædibus in hortos satis amplos migro, eo diligentius posthac Botanicos tuos labores perlecturus, quod si ex divitiis herbariis, quas tibi ingentes esse audio, granis aliquot rarioris alicujus seminis hoc tirocinium nostrum ornare voles, inprimis gratum erit.

LIII.

JOan. Vincentius Pinellus Patavio duplex apographum vitæ Pythagoræ ad me misit, ut tibi curarem alterum, quam fidem ecce nunc exsolvo. Auctorem ille Porphyrium existimat, quem Malchum appellatum fuisse ex Plotino scimus & Eunapio. Lacunas ex antiquo exemplari imitatas ait, in quo ii versus erasi erant; sed cum in sententia nihil desideretur, videri factum descriptoris oscitantia, qui eadem verba temerè repetita coactus fuerit eradere. Quas tu præterea conjecturas habebis redintegrando & illustrando huic thesauro, quæso, ne nos celes: significa etiam, num quis vestrum versionem & editionem cogitet, ne quis fortasse hic imprudens falcem in alienam messem. Jamblichi Pythagorica quæ Franekera proximè præteritis nundinis promisit, hîc nondum vidimus, si ad vos perlata sunt, ne grave sit ad aliquot saltem dies communicare. Vale, Vir Clarissime, & lectissimo juveni, filio tuo Ludovico, multam à me salutem. Augustæ Vind. Non. Junii An. MDXCVII.

LIV.

JAm profectò nimia est ista tua humanitas, qui in morbo etiam cubans, non de commodis, quod ipsum magnum esset, sed de oblectationibus meis cogitas. Quas gratias agam? Vota ad Deum sospitatorem pro salute tua fundam, rata utinam, uti sperare atq; ominari juvat. Verum sic habe, mi Camerari, omnes à te litteras mihi jucundas accidere, istas verò tanti in me amoris tam illu-

stres

ſtres indices, fuiſſe jucundiſſimas; interim nolle quidquam tuo incommodo fieri:cura,quæſo,valetudinem tuam,in iſta ætate,in iſta corporis imbecillitate diligenter,quo enim te cautiorem reddam, nec ſenectutis nec imbecillitatis admonere verear. Arctoa remitto. Poloni valde turgere videntur, mirum ni malo aliquo magno gravidi. Deus bone, quæ fera, qui baculus huic diademati invideat! Stephano illis, non adoleſcente, hoc Rege opus ſit, in chamo & fræno ſcilicet maxillas eorum. De navigatione Batavorum ad Indos, valde amo te,ſed ita,ſi pretium indicaveris, nam tibi detrimento eſſe nolim, nec ſanè æquum ſit. Italicam ſcriptionem de fœdere Polonico, remittes, cum erit commodum,res ea feſtinationem non habet. Vidiſti Evangeliſtam Quatramium Alfonſi Ducis ſimpliciſtam, ut ſe vocat, de Theriaca, Ferrariæ ſuperiore anno editum? Is meminit magni operis,quod de herbis Clar.Cluſius brevi editurus ſit; Auctoris nomen quin exſpectationem excitet,fieri non poteſt; ſignifica, ſi quid inaudiſti. Monumentum Schwarzenbergicæ victoriæ chartaceum mitto,quod ex ære aut marmore ſtare debebat,ſi ſuus virtuti honos eſſet. Vale, Vir Præſtantiſſ. Et filium meo nomine ſalvere jube. Auguſtæ Vind, x. K. Maij An. MDIIC.

LV.

UT video unum idem perpetuò litterarum mearum ad te argumentum eſt, Gratias agere. Et quoniam tibi, quæ tua humanitas, verbis tam facile ſatisfieri pateris, audaciorem ad petendum, niſi ſubimpudentem etiam, reddis in poſterum. Amicus quidam meus, vir magnus, Conſilium de bello Turcico,cujus inſcriptionem in ſcheda leges, magnopere videre cupit, quod cum iſtic aut editum eſſe, aut certè haberi nobis renunciatum ſit, te per amicitiam noſtram oro,ut ſi quidem venale extat, ſex exempla quam primum huc mittas,pretium à Joanne Hermanno noſtro recepturus, ſin aliter, ſaltem unum vel prece vel quocunque modo undecunque eruas; nihil mihi nunc temporis poterit accidere gratius,verum ita, ut magna gratiæ pars in celeritate ſit poſita, ſcis ipſe quam impatienter hoc genus deſideria feramus. Arctoæ nubes magnam tempeſtatem minantur, niſi quod ſunt lenti illius plagæ motus. Reponam ſpero brevi aliquid ex Italia, ſic enim ſpes facta eſt. Vale mi Chariſſime Camerari. Auguſtæ Vind. Prid. Id. Febr. Anno MDIIC. Hœſchelius Maximi myſtagogiam edere cogitat.

LVI.

LIbelli de rebus Turcicis exempla, quæ promittis, quamprimum iſtic comparebunt,exſpecto, noſtri pretium liberaliter perſolvent: Interim ſi unum ſaltem ab amico aliquo, vel uſuarium impetrare potes, gratia erit cumulatior. Quod utilia quæ-

dam in eo contineri scribis, nullus dubito, nota est Plinii sententia de omnibus omninò libris. Alterum quoque fit verisimile, pleraque illius Platonicis ideis assimilari, ita sanè peripateticis ut audio absurda videntur, & eo lectionis desiderium apud me crescit. Quorum proximè ex Italia spes facta, non adeò magni momenti sunt, mitto tamen, ut tibi vel voluntatem meam approbem, ipsa Italia planè pacata, aliquo Pannoniæ bono spero. Vale vir Præstantissime, & salve, meo fratrumque nomine, qui te in oculis ferimus, seriò dico. Augustæ Vind. VIII. Kal. Mart. Anno MDIIC.

LVII.

BInæ tuæ me magnopere delectarunt, humanæ nimirum & suaviloquentes, sed posterior cum morsu. Cura, quæso, valetudinem quantum potes, in isto ætatis provectu, & constitutionis imbecillitatate. Etsi fortasse impudens monere medicum hæc talia, velim te tamen vires recolligere lenibus amicorum confabulationibus, non lectione aut scriptione, quæ meo sensu medicinæ paullò robustiores, præsertim ab incauto ægro largius sumptæ, quod de te suspicor. Pro Arctois scriptis gratias habeo, & valde rogo, ne hoc beneficii genus velis intermittere, etsi quid reponam vix invenio. Byzantina ista fortasse legisse non nolis, quamquam neque nova, & imperitissima manu descripta, ut lectoris interdum acumen exerceant, sed habent omninò quędam, observationem merentia. Ortelium nostrum, cujus memoriæ benè precemur, desiisse vivere, dudum intellexisti, opinor. Lipsius jam aliquot menses in languore est, postremis suis ad me scribit, se editionem epistolarum aliquot adornare, si vires erunt, ad alia iturum, & statim quidem ad ADMIRANDORUM partem II. Fasciculum, quem misisti, Occoni tradidi. Hœschelius totus in Photio est. Lentum opus, sed quod ætatem feret. Nos in litteris, vix quod canes in Nilo, ita interturbamur. Miseremini saltem vos amici. Vale V. Clariss. Augustæ Vind. a. d. Prid. Id. Aug. An. MDIIC.

Pro carminibus de Javarino ecce pictum antidoridion.

LVIII.

Salve Vir Clarißime. *Conrado Rittershusio.*

PAraphrasim Cynegeticorum Oppiani in bibliotheca Monachiensi extare, falsò opinor ad te relatum est. Certè Cancellarius, ad quem super hac re scripsi, nihil illic ineditum Oppiani præter hæc scholia apparere rescribit, quod etiam Catalogus ejus bibliothecæ, qui apud me est, confirmat, tu vide cui de cynegeticis credideris. Interim, quamquam te scholia in Halieutica jam vulgasse video, hæc quoque mitto, si usui esse possint. Ea quamprimum contuleris, quæso remitte, ita enim futurum, Cancellario

rio fidem meam obstrinxi. Et de acceptis etiam, tribus verbis mone. Schoppius noster ubi vivit, quid rerum agit? Ne me nescire patere. Servium & Variantes Tertulliani lectiones nondum vidi, sed omnia salva confido. Vale mi Rittershusi. Augustæ Vind. Prid. Non. Febr. An. MDIIC.

LIX.

Cum jam hasce notas ad Typographum misissem, venit ad me Epistola humanissima, à Marco Velsero, Exconsule, & Septem-Viro Augustano, quem Virum summa humanitate, in summa dignitate præditum, etiam alibi horum Commentariorum laudavi. Ea inclusum habebat Diploma Karoli Imperatoris, nuper in vetustissimo Libro repertum: quo non frustrà putavit egregius ille antiquitatis indagator ac vindex, hanc editionem Guntheri nostri ornatiorem prodire posse, cùm ex ea sumi possint non pauca, quæ ad illustrandam descriptionem *Roncaliarum*, quæ extat initio *Lib. 2. Guntheri* conducant. Id igitur sup. omissum, hic subjiciendum putavi. *Epistola Domini Velseri* hæc est: Ligurinum tuum, mi Rittershusi, lucem nondum aspicere existimo. Ei itaque exornando, quo gratior in publicum prodeat, Karolinum hoc Diploma, in veteri manuscripto libro nuper inventum, mitto. Tu animum istum, tibi in omnibus rebus gratificandi, boni nimirum consules. Vale Augustæ Vind. XII. K. Octob. An. Christi. 1597.

Conr. Rittershus. in notis ad Guntherum p. 103.

LX.

P. JACOBO GRETSERO.

Ego cum de Fortunati mente ambigerem, consului, *more meo* amplissimum Dominum Marcum Velserum Reipubl. Augustanæ II. Virum: qui *in hæc verba* rescripsit: In quo tu, & P. Browerus consentitis, de eo ne mihi quidem dubium est, Gregorium nimirum templum in honorem S. Crucis condidisse. Etsi lectio, *hæc templa Gregorius*, retineatur, nemo opinor contra hiscere audeat. Sed sequens versus in controversia est. In eo ut verum tibi fatear, *cuperit*, ægrè admitto, cùm præsertim Browerus veterum Codicum consensum in *coperit* testetur, & criminatio potius, quam laus videatur, objicere Gregorio cupiditatem vestis Episcopalis, hoc est, per circuitionem, ipsius Episcopalis muneris. Sed licet retineamus, *dum pallas coperit* non tamen assentior Browero, interpretanti de pallis, quibus palla illa Hierosolymitana, cujus *Gregorius* meminit, *lib. 1. cap. 6.* de Martyribus, involuta fuerit; quin existimo Fortunatum id voluisse, Gregorium condito Templo, cui sacram eam pallam intulerit, illum hoc ipso cooperuisse. *Signa gerendo Crucis* Fortunati Atticismus est, cujusmodi plures, puto, licet observare, sive ad dedicationem, sive aliò referamus. Templum verò ante Episcopa-

Lib. IV. Tom. III. de Cruce fol. 544. & 550.

ſcopatum poſitū eſſe, ſequentia ſatis oſtēdunt; quem *Voti pii*, hoc eſt, affectus, ſive veriùs, operis pii cauſſam appellat, cum in animo haberet dicere, votum piam cauſſam fuiſſe Epiſcopatus: Sed iſtiusmodi inverſiones frequentes ſunt in Fortunato. Reliqua, quæ ſequuntur, manifeſtè ad Pallium Epiſcopale pertinent. Et, ut rem in pauca contraham: Ego tuæ ſententiæ, cum una exceptione, cupiditatis Epiſcopatus ſubſcribo.

LXI.

Salve, Vir Clariſsime, *Melch. Haiminsfeldio Goldaſto.*

MEmini ab Alexandro Platonico olim proditum, nec crebrò, niſi neceſſariò, cuiquam ſive dicendum ſive ſcribendum, nos eſſe occupatos. Credo quod totum hoc excuſationis genus plerumque putidum, vacuis & otioſis hominibus parum etiam veriſimile videatur. Ego me alterum moniti caput religiosè adhuc ſervaſſe probè ſcio. In prius ſi coactus impingo, ipſe credo Alexander noxa eximat. Inter tot enim curas & negôtia, quæ per caput & circa ſaliunt latus, cum amicorum officiis ſæpe deeſſe cogar, quidni quod res eſt, ſi uſus veniat, etiam centies iterem? Certè reſponſum ad ſuaviſſimas tuas literas aliunde auſpicari non licet. Eas VI. K. Decemb. datas his demum diebus neſcio quis Callippides attulit, tempore quo ego occupationum mole tantum non obruebar. Eo paucis tibi nunc quidem ſatisfieri patieris. Affectum, quem offers, obviis ulnis amplector, & redamantem à te amari tibi perſuadeas, quod factis quam verbis credas malo, ſi quid unquam erit, quod in rem tuam, tuorum, à me præſtari poſſit. De Geroldo abunde admetitus es, & quidem in tempore, quod omnium gratiſſimum; Geroldus enim tum maximè in hiſtoria Boica ſub ſtyli acumine erat. Et Theganus de geſtis Ludovici Pii, quem à Pithœo editum non neſcis, Hiltegardis matrem disertè Immam appellat, tu Rhegardem Immæ filiam, ut Imma Hiltegardis fuerit avia. De theſauro illo Germanicæ antiquitatis, vellem ſcripſiſſes diſtinctius, nam ego quidem argumentum libri non ſatis capio, neque ſcriptionis genus, an CXLV. auctores, quorum ad XXXV. nomina poſuiſti, ſinguli partem aliquam ſcripſêre? cui fini, & quo collectore? quæſo fac ſciam explicatè. De Turone & Fridebrando nihil nunc in mentem venit. Neq; in Winsbekiis te juvo. Winsbekiorum familia nuper apud Bojos intercidit, quæ an huc quidquam faciat, cogitabis. Zappes **Stifft** & **Oggetwedel** mihi cum ignotiſſimis ignota ſunt. P. Gretſerus oſtendebat, hac tranſciens, catalogum collectaneorum antiquorum, quæ in duos Tomos digeſta, te Moguntiaci brevi editurum ajebat; Te dignum erit, promiſſa repræſentare: tum alias præterea opes, quas ingentes apud te & apud Clariſſimum Schobingerum, cui amantiſſimam ſalutem reſcribo, condi

video,

video, bono reipublicæ litterariæ promere. Vale & deproperatæ ſcriptioni ignoſce; nam profectò hoc ipſum ſemihorium vix aliis negotiis ſuffuratus ſum. Aliàs prolixiores expecta. Interim meam brevitatem atque jejunitatem imitari noli, neque enim dubitare debes, literas Tuas, quò longiores, eò mihi chariores futuras. Auguſtæ Vind. Prid. Non. Febr. An. MDCIV.

LXII.

QUo tu Schobingeri memoriam cumulatius dilaudas, ego eo impenſius de ejus abitu doleo. Et debeo ſanè, ſiquidem ille me vivus amavit, ut narras, neq; viſum, neq; de illo quidquam unquam meritum. Sed mi Goldaſte, ſemel hæc omnibus via terenda eſt. XXXVIII. annos exegit, quid ſi altero tanto conduplicâſſet? curricula quidem plura abſolviſſet in circo, favente & plaudente opinor ſpectatore; huc tamen tandem deveniendum fuit, hanc metam nemo mortalium effugit, nemo effugiet, omnium noſtrûm ad eam fracti currus impingunt. Et bene ſi currus tantum, nec auriga anima excidit, illiditur, trahitur. Intelligis, quid velim, & quoniam intelligis, fac tibi quæſo ſeriò cordi eſſe. De Parænetícis amo vos, etſi rubore perfuſus: nam ſi ærea frons ſit, non duret ad poſtremam dedicationis pagellam. At ego affectum, non rem, ſpecto, & quo longius à vero in hac cauſa abis, eo me tibi plus debere ſentio. Utinam aliquando reponere liceat; occaſioni, quæ ſe offeret, non deero, dices te beneficium apud memorem collocâſſe. Egi cum Willero diligenter, ſtatim annuit, ſe æquo pretio centum exemplaria redempturum. Ut verò intellexit heredes omnia ſimul velle divendere exemplaria, ad mille quingenta eſſe, pedem retulit, neque, ut tibi ſimpliciſſimè quod res eſt dicam, ſpem video vel Willerum vel noſtratem ullum bibliopolam omnia empturum, niſi viliſſimo pretio. Valde vellem exempla aliquot, ducenta trecenta puta, ad Francofordienſes nundinas miſiſſetis. Hiſtoricorum duplex volumen in Moguntinenſis typographi manibus dudum eſſe opinabar, & illam quercum adhuc excutiendam eſſe cenſeam. Ingolſtadienſes Caniſii ſequentibus tomis antiquæ lectionis ſumptus negant, ſextus nunc nundinis prodibit, opinor, ſed jam ad ſeptimum, imò octavum etiam, materia parata erat. Libros longi fori eſſe cauſantur, perpaucos capi hoc antiquario ſtudio, quod ideò moneo, ne in illis ſpem ponas. Auguſtani typographi tenuiores ſunt, quàm ut propriis ſumptibus paulò grandioris molis librum aggrediantur. Tyrole & Winsbekio imprimis delectatus ſum, & quam vellem totum illud carminum volumen ab homine docto & diligente, qui tua veſtigia ſecutus eruditas notas adderet, in vulgus dari? Principe aliquo viro ea cogitatio digna ſit, aut certè homine, qui animum Principe dignum gerat. Vale. Aug. Vind. VI. Id. Septembr. An. MDCIV.

Nunc literas à Frehero accipio, qui Nolgeri tertii Abbatis S. Galli versionem barbaricam (ita inscripsit) id est Germanicam Psalterii totius, paraphrasi Willeramianæ similem, apud se esse ait, & publico offert, si typographum reperiat.

LXIII.

TAbula Peutingeriana neq; meis sumptibus est edita, neq; ejus apud me sunt exemplaria, quæ apud Plantinianos istic reperiri posse nullus dubito. Rerum autem Augustanarum volumen in nundinas lubens mittam, neq; sanè res tanti, ut vicem, quod tu innuis, reposcat; ea te itaq; curâ levo. Nihil jam avidius, quam Casaubonianum Polybium, sive expeto sive exspecto: utinam det mercatus proximus, quod vix futurum vereor. Vale. Augustæ Vind. XI. Kal. Octobr. MDCVII.

LXIV.

HIeroclis facetias ex codice Augustano auctas P. Pontanus jam pridem convertit, & edendi occasionem expectat, quam brevi obventuram confidit: adjunget autem nescio quæ alia etiam opuscula, ex Græco à se conversa. Tu quod Germanicarum legum vetera monumenta promittis, valde te amo; quin quoq; consilium laudo, quod quæ religionis mutationem respiciunt, odii nimirum & invidiæ seminaria, excludis. Utinam idem in Alamannicis sequutus esses. In quibus quod tomo secundo p. 196. vitæ Notingi Episcopi à S. Udalrico scriptæ meministi, si ejus apographum per te consequi licebit, magno me beneficio auctum putabo. Vale. Augustæ Vind.

MARCI VELSERI
LATINÆ ET ITALICÆ
EPISTOLÆ,
AD
ROBERTUM TITIUM, ALIOSQUE ITALIÆ SEMONES CELEBERRIMOS.

LXV.

Salve, Vir Clarissime,

BEnè de amicitia inter nos auguror, quos simili genio inter hæc ipsa initia scribere video. Summas tu temporis angustias excusas, à Bindonio inopinatò deprehensus: Et mihi sanè negotia centum per caput, & circa saliunt latus, ita ut Bindonium in reditu nec alloquendi, nec omninò aspiciendi fuerit copia. Tribus tibi ergo versibus satisfieri patieris nunc quidem; erit cum utrique se effundere liceat. Amo amorem & affectum istum tam prolixum tuum, cujus significatio, non fallo, quo minus ex-

nus ex-

nus exspectata, eo mihi gratior accidit. Quid reponam? Verborum possim fortasse aliquid, rei pro tempore nihil. Tum verbis etiam abstinere sit satius. Interim sic habe, me siquid unquam usquam, quod in rem tuam, tuorum, sit, si verò potero, non commissurum, ut officium hominis tui amantissimi desideres. Laudibus, quas neque more, neque modo, qui utrumque nostrum deceat, immerenti ingeris, porrò si me amas, quæso abstine. Nam ego si harum ullam partem agnoscam, tum non tantum tua, sed verò bonorum omnium amicitia indignus sim. Ad populum phaleras, mi Titi. Nos litteraria potius quæstiuncula capiamur. Qualem ex Plinio ad te affero, qui libro XXXVI. cap. XII. de maxima Pyramide subobscurè scripsisse visus. *Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis per octingentos octoginta trespedes.* Pedes enim DCCCLXXIII. aut etiam DCCLXXIII. in se ducti immane quantum aream octo jugerum superant. Est in mente nescio quid ad hujus loci interpretationem, quod pedarius senator, nisi majorum auctoritate confirmatus, proferre verecundor. Bindonius in itu dixit te in Cæsarem sub incude habere: Tum alia quædam; quicquid est fac distinctè sciam. Nam ne Italia, Ursino & Pinello clarissimis hominibus extinctis, se orbam queratur, in te, & tui similibus, si qui sunt, situm est. Clariss. Aldrovando & Velio multam à me salutem Vale. Augustæ Vind. VII. Id. Octobr. An. MDCI.

LXVI.

HOmo Italus domo, - - - - - - - professione Jurisconsultus, nomine Joannes Caselius, ut tum præ se ferebat, ante quatuor opinor menses hic fuit, hinc ad Palatinum Comitem Neoburgensem, inde ad Electorem Saxoniæ abiit, quod Italia se ob Catholicam Religionem desertam profugisse profiteretur; desertionis causas se ex Lutheri adversus Erasmum libro de servo arbitrio, qui est sanè longè pestilentissimus, ut ejus ipsos Lutheranos pudeat, hausisse ajebat. Postquam verò hinc abiit, audio spargere Caselii nomen ideò à se fictum, quia cum Cardinalem Baronium à me amari & coli sciret, periculum sibi imminere vereretur, si, quod res sit, se Cardinalis fratre natum genuino Brocardi Baronii nomine fateretur. Habes fabulam, ut mihi quidem videtur, planè enim suspicor hominem scelestissimum ob grande aliquod crimen extorrem, Baroniano nomine ad fucum faciendum & eo magis commendandam Apostasiam abuti, quòd à Germanis etiam adversariis Cardinalis virtutem & eruditionem maximi fieri sciat. Ex te ergo magnoperè scire cupio, an quis apud vos unquam vel Joan. Caselius vel Broc. Baronius Juris Doctor fuerit, qua existimatione, quando & quas ob causas discesserit. Vides

enim Religionis causam hîc agi, ut istiusmodi pestibus existimatio, quam sibi mendaciis peperere, veritatis luce detrahatur. Vale. Præstantiss. & Clariss. Mercurialem salvere jube. Augustæ Vind. x. Kal. Jan. MDCII.

LXVII.

IN Plinii loco *Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum:* Numeri, mea quidem sententia sive integri, sive modici corrupti sunt; nam non displicet, quod Dalechampius septingentos pedes, se in quibusdam Codicibus reperisse significat. Sed tantulum discrimen scrupulum non eximat: Fac latera fuisse pedum DCCLXXXIII. area supra viginti adhuc jugera conficiet. Si igitur pateris, alium huic nodo quæremus cuneum, malum planè, sed malo. Plinium ipsum plura scripsisse, quàm intellexisse suspicor, quod & alii tibi in illo observarunt, nec mirum in tanta tot rerum farragine. Cum ergo Herodotum pyramidi octo plethra rotundo numero, deindè alium ex iis, quos permultos nominat, pedes DCCLXXXIII. aut DCCCLXXXIII. exacto tribuentem reperisset, utrumque exscripsit. Verùm Herodotum duplici errore, plethra primum jugera interpretatus, quod optimi & antiquissimi item Latinorum fecerunt, tum deinde de area capiens, quod ad latus referendum erat. Hujus rei Mela me admonuit, cujus verba sequuntur. *Quarum maxima, tres namque sunt, quatuor ferè soli jugera sua sede occupat, totidem in altitudinem erigitur.* Ubi ex comparatione ad altitudinem liquidò apparet, jugera non pro area & superficie, sed pro longitudinis mensura posita esse. Porrò Mela, quatuor jugera pro octo plethris vertens, rei veritatem propius consectatus, non tamen attigit. Sed nimis jam multa de hoc loco, quæ nisi tibi probabuntur, meo quoque calculo damnata pronuncio. Bellonii nullam rationem habendam censeo, perquam rudem enim metiendi rationem sequitur, quod & alii nostra ætate in Ægyptum peregrinati fecere; itaque nullis duobus convenit. Tum mirum non sit à Plinio ad Bellonium, mensuras, aggesta humo mutatas & contractas esse, id enim pyramidalis figuræ fert ratio. Quæ te sub incude perpolienda habere significas, fac, matures edere bono publico; seriò enim tibi affirmo me magno eorum desiderio teneri. Interim amare perge, & quod de solvendis amoribus meditaris, cavebis in me experiaris. Vale. Augustæ Vind. Kal. Febr. An. MDCII.

LXVIII.

DUm Bindoniū ex nundinis expecto, dies plures abeût, donec eum nunc maximè versoriam per Galliam cepisse; Nos hic proximis quinque sex mensibus non visurum audio. Tuas Jacobo Pon-

bo Pontano communicavi : cujus manum in ſcheda vides ſatisfacientem, deprecantemque, ſi quid adhuc ab homine mitiſſimi ingenii,& cui quomodo verba ea,quibus te tactum, offenſumq; ſignificas,exciderint,planè miror, ſed ſi quid adhuc deſideras, fac ſciam. Nam ego ſimultates, imò etiam offenſiunculas inter earundem litterarum Conſectaneos longius procedere nolim.Diſſentire liceat,ut ſanè licuit ſemper,licebitque & id publicè teſtari, tantum ne cum alterius nota,etiam in manifeſto lapſu.Vetus cogitemus illud:

Cuivis poteſt accidere,quod cuiquam poteſt. Sed quis eſt quæſo Pompejus Lampugnanus, ille, qui ita acriter in Lipſium? Nos ne nomen quidem antehac audieramus,& vix tamen credibile, ejus commendationem ab hoc opuſculo auſpicari voluiſſe, quod Bergomi editum,ut titulus præfert,charta fidem non facit: poſteriores locorum controverſorum libros avidè expectamus. In quibus vide an hic quoque ſcrupus,qui me exercet, quemque ad te defero,locum inveniat.Plutarchus M. Antonio diſertè ſcribit Cleopatram à Cæſare, & Gnei Pompeii filio puellam adamatam fuiſſe.De Cæſare omnes ſcimus, de Gneo quis prætereà prodidit, aut quomodo omninò fieri potuit, ſi hiſtorias paullò diligentius excutimus? Mihi planè aqua hæret,nam nec illud fortasſe probabiliter dici poſſit memoriale peccatum in Plutarcho videri; quî enim hoc? cum non appareat in nomine,ſed tota narratione aberratum eſſe. Explica,& Minerval à nobis emerere. Bindonio ſalutem aſcribo. Vale Vir Præſtantiſſime Auguſtæ Vind. VI. Kal. Maij An. MDCII.

LXIX.

POntani ſchedam, quæ nuper feſtinantis manus neſcio quomodo fugit, nunc mitto: quo tibi nimirum fidem faciam, mihi ſeriò cordi eſſe, omnes inter nos offenſionum occaſiones tolli,ſemen ipſum extingui. Optimo ſeni Velio, qui in litteris ad Occonem mei ſæpè amantiſſimè meminit,ſalutem tuo commodo *nunciari* velim, Vale Auguſtæ Vind.v.Non.Maij An. MDCII.

Legi perlibenter, quod Robertus Titius pollicetur, & librum avidè expecto, ſperoque doctiſſimi Viri labores etiam in Symbolis Ovidianis, quæ meditor, & quæ mihi quidam eruditi Viri ſuaſerunt, quibus Virgiliana placuerunt, multum adjumenti allaturos.Doleo meam uno, & altero loco ab ipſo diſſenſionem, non tam apertam,quàm inſinuatam viſam contumeliam. Conſentire & diſſentire inter doctos (modeſtè tamen) res antiqua eſt,& cum ipſis nata litteris. Si quæ eidem in Symbolis Virgilianis non probantur,expecta quæſo dum iterum prodeant,& confido, ſecundas curas fieri meliores.

LXX.

CUm tibi Pontanus ipſe per Epiſtolam ſatisfaciat, mihi eo labore ſuperſedendum eſt. Locorum tuorum ſpem nuper tam certam feceras, ut eam animo jam devoraverimus, quo nunc durius dilationem accipimus: ſi me itaque amas, editionem quantum potes matura, ſive Venetiis, ſive etiam Florentiæ. De illo, quisquis eſt, qui Lampugnani nomine adverſus Lipſium abuſus, quis non tecum ſentiat? Ego verò inter primas Lipſii laudes cenſeo, adverſariis ſic terrori eſſe, ut non niſi ex inſidiis appetant. Si quid deinde compertius habebis, ſive de codice Mirandulano, ſive de ipſo ſcriptore, fac quæſo ſciam. Ad Suetonii Correctionem, *petiiſſe ſe* pro *periiſſe* aſſenſum ſuſtineo: quod mihi neſcio quo modo inſolens illud ſe petere: nec tamen Pſyllos mortuæ Cleopatræ admotos exiſtimo, neque hoc voluiſſe Suetonium, etſi ſanè eò verba ducere, non nego, ſed commodè interpretanda opinor. Ad Plutarchi locum malo Caſaubonum audias, qui mihi ſuperioribus diebus Lutetia in hæc verba reſcripſit. Quod quæris de Pompeji & Cleopatræ amoribus, cui potiſſimum tempori Plutarchi verba ſint accommodanda: de ea re ſic nobis videtur. Gn. Pompejus Magn. F. cujus ἐρωτικὰ συμβόλαια magno illi ſcriptori narrantur, Claſſi Ægyptiacæ præfuit bello civili Pompejano, quod ſcriptum eſt disertè in tertia hiſtoria ejus belli Latina. Hanc Claſſem Pompejus à Rege puero, & Cleopatra per Legatos impetraverat, ut non obſcurè ſignificat libro II. Appianus. Nos autem putamus Legationem hanc non alium obiiſſe quàm Gn. Pompejum, Magn. F. Tunc igitur in Ægyptum venit, & eam cum Cleopatra conſuetudinem habuit, de qua loquitur, ἐχαμαίνον. Tibi ſi aliter videbitur, non præter opinionem acciderit, meram enim, ut vides, conjecturam afferimus. Quare ſi quid ſuper hoc habes exploratius, quæſo te benignus imperti. Nunc hoc etiam me velim doceas, quis ille Bojus ſit, cujus ſcriptor Rhetoricorum ad Herennium non longè à principio libri quarti meminit, *quomodo Ladas aut Bojus cum Sicyoniis curſitarint.* Quæ verba quo pertineant aut quam hiſtoriam tangant nondum reperi, qui ſe ſcire profiteretur. Vale Auguſtæ Vindel. III. Non. Jul. An. MDCII. Mercurialem & Angelium, illuſtria Italiæ veſtræ Lumina, quin hac peregrinatione convenias non erit, utriq; ergò per occaſionem rogo fidem facias, me virtutem & doctrinam ipſorum vehementer amare, admirari, colere.

LXXI.

EGo me ſententiam Caſauboni de Plutarchi loco non ſatis planè & dilucidè propoſuiſſe video. Cleopatram à Gneo Pompejo Filio eo tempore adamatam ſuſpicatur, quo is Ægy-

Ægyptiis Navibus bello Civili præfuit, ut tertio libro illorum Commentariorum proditum, Cleopatra adhuc planè puella; ut de ætate profecto huic opinioni controversia ex Plutarcho moveri non possit. Illud me magis sollicitum habet, quod hæc mera conjectura est, & si de cætero vero non absimilis, inde tamen suspecta, quod cum Cleopatræ tot veterum meminerint, Pompejanos amores nullus præter Plutarchum tangat. Sed hoc vide, mihi certè valdè arridet — ibi fas, ubi maxima merces. Codex membraneus ambiguus Monasterii S. Udalrici hujus Urbis, legit — ibi fas, ubi proxima merces. Prorsus volente sententia statim enim consequitur. Aere merent parvo — quod quomodo locum habeat, si maxima merces priori versu maneat non intelligo. Lipsii responsum ad Lampugnanianas notas legistis, opinor. Ego Boica in gratiam vicini Principis dedi, cui petenti, qua negarem, frontem non habui. Mittam, si sit occasio, & si scriptum istius cœli elegantiæ parum respondens, in quo Dejotarum Bojum miraturi estis. Verum ego rem magnorum hominum auctoritate comprobatam proponere non sum veritus. Salus à præstantissimo Mercuriale ascripta, supra quam facile tibi persuadeas, grata fuit, quippe qui virum inter paucos hujus ævi veneror; itaq; enixè te rogo, ut illi officia quæcunque à me proficisci possunt prolixè deferas, neque expectationem fallam, si experiri libeat. Vale V. Clariss. Ego serius respondeo quod te nunc demum Bononiam reversum conjecturam capiam. Augustæ Vind. v. Id. Octobris. An. MDCII.

LXXII.

Heri sub vesperam litteras Bindonius reddidit, quas tu III. Id. Mart. scripseras, statim ad Raderum misi, qui querelam tuam de Martialis loco deferret, quid homo candidissimus responderit, in scheda leges quo commotiunculam illam totam tolli cupio. Animum peccandi abfuisse res loquitur, & tu sanè iratus etiam si sis, quod tamen non es, opinor, fateri necesse habeas gravissimum negligentiæ & oscitantiæ crimen esse. Ut benedictis isti, Raderum & Pontanum intelligo, maledicta, quæ imprudentibus exciderunt, posthac corrigant, mihi quoque curare cordi erit. Epigrammata legi, & te valdè de illis amo, sunt enim egregia, itaq; de concerpendis, quod innuis, non audio. Boica mittantur: postquam te hæc pica gravidarum more exercet. Bindonius ut commendationem tuam apud me valuisse intelligat, efficiam. Has præstantissimo Mercuriali cures rogo — Plura alias, hæc nunc occupatissimus deproperabam. Vale Augustæ Vind. Prid. Non. April. An. MDCIII.

LXXIII.

BIndonium à Nundinis non vidi, neque eum sanè Pragam & ad Sarmatas abiisse intellexeram. Nolim hoc ejus consilium editioni lucubrationum tuarum fraudi esse. Wottonius Prid. Id. Majas Venetiis ad Hœschelium scripsit, se huc festinare, quo magis, ubi tamdiu hæreat, miramur. Schoppii suspectæ apud bibliopolas nostros non amplius prostant, meum itaque exemplum, quod tibi rem cordi esse videam mitto. Ad priores tuas dudum respondi inclusis literis præstantissimo Mercuriali inscriptis, quem amicissimè iterum salutari cupio. Quod proximè de Caselio sive is Baronius est quærebam, quæso fac quamprimum commodo tuo fieri poterit distinctè sciam. Et si quid præterea est, quod tibi in his oris gratificari queam, mone. Excell. etiam Ulyssem Aldrovandum, si quando conveneris, meo nomine salvere jube. Vale. Augustæ Vind. VIII. Id. Junias An. MDCIII.

LXXIV.

POstremas quoq; tuas literas Radero ostendi; quid censes? homo gaudio exsiliit, sanè meritò, si quid est à laudato laudari, si quid ab eo, quem paullò ante suboffenderis. Tum castigationes quidem expetit, atque si pateris promissas efflagitat. Cum quibusdam locis jam ipse post editionem sententiam mutaverit, plerisq; nec sibi antehac satisfecerit, nec adhuc satisfaciat, sed brevi opinor Raderi Pontanique copiosas litteras accipies, uterq; enim Titium in oculis fert, & singularem in magna doctrinæ copia humanitatem admirabundi prædicant, publicè aliquando effecturi, ne te officio certasse priorem pœniteat. Ego mihi serio gratulor, quod conciliandæ inter vos benevolentiæ sequester intercesserim. Bindonium à Nundinis non vidi. Sed Boica, via Veneta jam dudum misi, quæ te accepisse velim: tum si tanti putabis inspicere judicium perscribas rogo. Cum enim Princeps nullam excusationem quo minus in incepto cursu pergam, admittat, si quid pro nostra amicitia, pro tuo candore monueris magnus ejus usus erit. Catalogum Nundinarium librarium vides, quem perlectum ad præstantissimum Mercurialem cum literis ipsi inscriptis cures quæso. Lipsius pænè fuit à Medicis depositus, tamen vivit. Syntagma de Vesta & Vestalibus primo missu daturus: Sequentur, quæ in Senecam Philosophum molitur, tribus libris manuductionis in Philosophiam Stoicam, & primo Physices ejusdem Sectæ jam absolutis. Tu spem quam nobis nuper faciebas, cavesis ne in longum ducas & me tui amantissimum redamare perge. Vale. Augustæ Vind. XVI. Kal. Junias An. MDCIII.

LXXV.

WOttonius nec dum comparuit, quid ergò litteris tuis fieri velis significa. Occo vivit, & salutem à te dictam gratam acceptamq; habuit, quod sanè scriptione testaretur, nisi senectus eum ab omni officii genere adversus Amicos plenissimè excusaret. De Boicis nostris quæso parcius, ista enim & judicii tui existimationem, & frontis nostræ pudorem verberant. Bindonius saltem scribere debebat, quid spei, quid rei Francofurti: hic sanè nihil video, ea typographorum nostrorum tenuitate, ut propriis sumptibus vix quidquam unquam evulgent. *Libyca testa* in Martiali apud me dubitationem nullam habet, sed si libertatem meam ferre potes in horas, ingeniosius, quam verius excogitatum, nescio quomodo frigere videtur. Ita meus gustus est; alii aliter fortassè sentiant; nosti enim in hoc genere *quot capita* -- ita ut quod uni insipidum, aliis plerumque palmarium videatur. Raderus rescribet, opinor. De Caselio, an Baronio, quæso, res cordi sit, & si quidem Caselius, quem suspicaris, fugit, jam tenemus hominem, quo verò certioribus, non indiciis, sed testimoniis, unam omninò epistolam ejus manu scriptam, cum plures apud te esse significes, mitte. Baronius Cardinalis, inquam, cum rescripsit, se unicum parentibus fuisse, ita ut quisquis se aut fratre aut sorore ipsius natum profitetur, hoc ipso impostor sit oporteat. Vale & festinationi, rogo, ignosce: Tum has ad Mercurialem cura. Augustæ Vind. v. Kal. Jul. An. MDCIII.

LXXVI.

SUspectas Schoppii nihil redire opus, non ad hunc finem missas. Schoppium ipsum Romæ in magna principum virorum gratia agere, non nescis opinor; si tamen nescias, visum monere. Quicquid inter homines eruditos offensiunculæ suboritur, ut sanè quisq; suos patimur manes, amica disceptatione componi, quàm convitiorum acerbitate in immensum augeri profectò malim. Wottonium an aliquando visurus sim nescio, adhuc non vidi. De Caselio, an Baronio, fac curam non deponas. Nihil præterea est quod te ex me scire nunc quidem oporteat. Vale Augustæ Vind. v. Id. Jul. An. MDCIII.

LXXVII.

CAtellinus, an Castellinus tuus, ne dubita, uti extra culpam, ita extra omnem etiam culpæ suspicionē est, quin ego eum quē à te amari intelligam, jam hoc ipso diligere incipio quantumvis ignotum. Alterum illum mores sui brevi, opinor, prodent: nam ut tantum scelus diutius lateat, fieri certè non potest. Ego de toto negotio diligenter ad Cardinalem Baronium scripsi. Wottonius nunquam apparuit, & alia via in Patriam regressum esse pro certo habeo, itaque Epistolam tuam dudum in Angliam misi. De tertio versu primi Martialis epigrammatis,

nisi tibi aliud videtur, adhuc ampliemus, *ficu Libyca nihil* compertius: tu verò de Radero cavesis sequius suspicari, eum monitiunculam non in optimam partem accepisse: quis ille homo sit, si ob beneficium irascatur, quid adversus injuriam faciat? Perge ergò libertate, quæ utrumque decet, communicare reliqua. Nos pari ingenuitate, ubi usus erit, respondebimus. Lipsium post Lampugnanum alium ex Italia adversarium reperisse ajunt, quem ego nondum vidi, neque nomen quidem satis liquidò intelligere potui, tibi de re tota constare arbitror, itaque distinctè fac quæso sciam. Pontanus tuas accepit. Occo officio tuo admodum delectatus, te amantissimè salvere jubet. Tu vicissim optimo Seni Aldrovando, & cum ad præstantissimum Mercurialem scriptio erit, huic quoque multam salutem meis verbis nunciabis. Vale, Augustæ Vind. Prid. Id. Septembr. An. MDCIII.

LXXXIII.

WOttonius Lipsiæ visus est, ut eum in Patriam nobis insalutatis rediisse jam dubitationem nullam habeat. Pichenam ex paucis, quæ in Tacitum edidit, æstimo. Itaque valdè velim Marmor Pisanum ab ipso prius diligenter inspici, quam de Inscriptionis antiquitate quidquam constituamus. Tum magnopere referat, & si Pichena aliter existimet, eam majoribus litteris summa religione, atque adeò superstitione non tantum syllabatim, sed litteratim & apicatim etiam, si has vocum ineptias ferre potes, vides enim quid velim, describi: Ut nunc est, habet sanè nonnulla ad quæ hæreamus, quæ priusquam oculatus aliquis testis fidem firmet, nihil necesse enumerare. Occo visam sine responso remisit, si quid majoris momenti observaverit, scies cum primum me convenerit, quod sæpè solet. Pichena quid post Tacitum, fac sciam, hominem enim qui hæc vestigia semel feliciter pressit, alacriter progredi publicè interest. Caselii, cujus Schoppius meminit, crebrā mentionē in Petri Victorii epistolis Rostochii editis reperies. Est verò lōge alius à pseudo-Baronio. Salineri hypercriticum tam non vidimus, ut ne nomen quidem audierimus ante hac, sed alicunde eruere curæ erit. Lipsius de Vesta & Vestalibus dedit perbreve scriptum, ut audio, nec ipsum nobis adhuc visum, sed in horas ex Nundinis expectamus. Quas an Bindonius vester inviserit nescio, certè hic quod sciam non comparuit. Sed lucubrationibus tuis moram Bindonii obesse nolim, invenies alium, si te hic fastidit. Raderus secundam Martialis editionem, distractis primæ exemplaribus, quod brevi futurum videtur, statim adornaturus est: quod ideò moneo, ut de observationibus tuis, quod videbitur, statuas. Percharas Radero futuras cùm verborum honore commentario inserendas ego tibi polli-

polliceor. Vale V. Clarissime & me amare, literasque simul juvare perge. Augustæ Vind. v. Id. Octob. An. MDCIII.

LXXIX.

PIchenæ litteras per otium ruminabor, tum remittam, nunc enim mirificè sum occupatus, ita ut veteris Poëtæ versibus verissimè uti liceat;

At nos congeries obnubit turbida rerum
Ferrataque premunt milleno milite curæ
Legicrepi tundunt, latrant fora -- *An Pichiena, an is saltem, à quo Pichiena accepit, lapidem ipsum viderit, & de ejus antiquitate fidem faciat, nondum mihi constat, vellem factum. Nam superioribus quoque litteris quæsivi, si satis memini.* Lucubrationes tuas tuo ære apud nos edendi, nunquam tibi auctor sim. Ante omnia certum habe minoris constaturos Venetos Typos, quorũ tamen elegantiæ nostros concedere vel cæco apparet, eadem est multo magis chartæ ratio. Ego certè in rerum Augustanarum libris, quem mihi carissimum fœtum fuisse facilè intelligis, quantovis meo incommodo Venetos prætuli, neque ejus pœnitet: Adde quod si quidẽ editio tuis sumptibus procurabitur, exempla tibi omnia distrahenda erunt, damnosa profectò Mercatura in tanta locorum longinquitate, sed tu correctionis fide captus es. Ne fallaris, nostræ operæ vestris vel inscitia vel negligentia vel deniq; ignavia, nulla ex parte cedunt. Si quid emendatius aut Pontani, aut Hœschelii aut nostrum denique prodiit, id præsentibus auctoribus omne debetur, ii si in Venetis, vel etiam Bononiensibus Typographiis eundem laborem extantlare volent, par erit ratio. Ego Venetiis Fabium Paulinum exoravi, de quo, quod querar, non habeo. Verùm Tu cum Bindonio de toto negotio rectius constitues: hunc nos in reditu nulli vidimus. De correctione liberè liceat, nunquam vidi stultius consilium: insunt cum ea, quæ tu accuratè enumeras, tum etiam omnia indigna nomine Italico, quam putas risurum illum, qui petitur, quam alios populares ejus! sed quorum res agitur, iis hęc curę sint. Præstantissimum Mercurialem à quo responsum expecto salvere jubeo. Vale Augustæ Vind. XVIII. K. Decemb. A. MDCIII.

LXXX.

Epistolæ II. R. Titii; prior ad Ad. Occonem, altera ad M. Velserum.

LIberè tecum loquor mi Occo, ita enim natura mea fert ac studia, quæ uterq; nostrum profitetur, expostcunt. Jamdiu est quod te ex tuis literarum monumentis amare cœpi, ita ut vehementer optarem particulam aliquam tui amoris vicissim adipisci: nesciebam tamen rationem invenire huic meo desiderio aut potius cupiditati satisfaciendi. Rogavi non semel Julium Cæsarem Velium, ut se mihi aliquantulum daret ad hoc negocium

transigendum, quod cum spissum esse viderem, ac lentè admodum procedere, tam diuturnæ moræ impatiens converti me ad Clarissimum Velserum timidè, fateor, & non sine aliqua hæsitatione, propterea quod vererer, ne arrogantiæ nomine tacitè insimularer, qui prorsus obscurus, & ignotus in amicitiam tuam obrepere conarer. Nunc postquam Velseri opera compos factus sum mei voti, fruor hac, vel facilitate Viri humanissimi, vel benignitate tua, vel utriusque errore, qui me aliquid esse existimatis; certè ita occasione hac utar, ut in eo, quod Dei benignitate semel adeptus sum, retinendo mihi defuisse, videri non possim; quod nisi re quicquam effecero, cur amorem tuum promerear: certe animo & voluntate nemini unquam cedam in te colendo bonaque omnia à Deo Optimo Maximo tibi precando. Nec interim tamen negligens ero in captanda aliqua occasione, qua hunc animi mei affectum ac studium erga te re ipsa patefaciam. Erit etiam tuæ benignitatis hanc meam voluntatem juvare, & eam ipsam occasionem, quam sedulo perquiro, mihi præbere. Cognosces profectò hominem tui valdè amantem ac perstudiosum. Verum quoniam hæc tralaticia tibi fortè videri possunt, abrumpo libens sermonem, tantumque addo, me amicitiam tuam plurimi facere, & in te diligendo nemini omninò concedere: puto his pauculis verbis, quæ, ita me Deus respiciat! sine fuco & fallacia more majorũ è candido pectore proferuntur, omnia contineri, quæ quantumvis longo sermone vix exprimi possent. Vale Vir præstantissime, & quod te jam facere cœpisse cognovi, me amare perge. Bononia Kal. Jan. 1602.

LXXXI.

POstquam fores ad amicitiam tuam tam liberaliter mihi patere voluisti, audebo etiam in magis abdita loca me penetrare fretus præsertim conscientia mea, quæ idem jus apud me tibi vicissim tribuit. Nec verò delicias facere tibi videri debeo; nam nisi tu is esses, quem prioribus meis litteris innui, nulla profectò caussa fuisset cur benevolentiam tuam tantopere expeterem, siquidem, cum Urbs ista præstantibus ubique viris maximè abundet, eorum ego amicitiam non ambivi. Tui unius benevolentiæ desiderio correptus fui, nulla certè alia de caussa, nisi quod te virum præ cæteris tum nobilem ac primarium esse audivi, tum verò, quod apud me plurimum valet, omni doctrinę genere perpolitum ex tuis scriptis ipsemet abundè cognovi. Ac quoniam hic sermo tuam modestiam non mediocriter offendit, ne tibi molestus sim, ad alia me convertam. Quod mendis adhuc scateant Pliniani Codices etiam post egregie ipsis navatam operam à Barbaro, Rhenano, Gelenio, Pinciano, Dalechampio, aliis, potest quilibet nullo negocio intelligere, & ego quoq; brevi planum

num me facturum spero; quod si mendæ usq; irrepserunt, certè in numerorum notis præter modum eæ grassatæ sunt, ut facilè adducar ad suspicandum insinceram esse scripturam loci à te propositi; nisi fortè non de singulis lateribus loquatur Plinius, sed de Universo Ambitu Areæ, qui ex quatuor illis frontibus in se ductis exurgit. Facit huc quod scriptum reliquit Petrus Bellonius libro 2. suar. observ. cap.42. ubi affirmat se ejus pyramidis basin dimensum esse. Eas, inquit, quatuor angulorum paribus intervallis cum sit trecentos viginti quatuor passus habet in singula latera paululum extensis cruribus, gradiendo singulos passus numerantes & reliqua. Passus itaque CCCXIV. computando constituunt nobis pedes CCMX. in singula latera, in ambitu verò MMMCCXL. quæ computatio, si cum Plinii vulgata lectione conferatur, non quadrabit, ait enim pedes fuisse CCMLXXXIII. Ex qua computatione exurgent pedes MMMDXXXII. Si verò septingentos legatur, decem quidem pedes L X V I I I. sed tamen veritati magis accedunt: Fieri enim potuit, ut qui olim Pyramidem metitus fuit, passibus uteretur paulo brevioribus, ipsa fortasse statura corporis etiam breviori. Nec longè hinc abiit, quod scribit Herodotus in Euterpe, unde suam descriptionem hausisse Plinius videri potest. Locus certè difficultate non caret, quam vel tu, vel nemo satis extricabit. Equidem, quid aliud in præsentia dicam, non habeo; si quid præterea mihi succurret, statim ad te perscribam: Tu interim tuam sententiam ne me celaveris. Habeo quædam affecta, quædam etiam quotidiè perpolio, sed hic typographum idoneum non reperio, cui ea imprimenda committam. Cogito Venetias, cum primum gymnasium conticescet, illic fortasse tolerabilibus conditionibus transigam. Quæ nunc edere cogito sunt decem posteriores libri locor. Controv. longè quidem meliores, si quid judico, iis, qui mihi admodum adolescenti exciderunt. Habeo item commentarium de solvendis Amoribus, Cosmi Milesii exemplo conscriptum, certè eodem titulo, &, ut arbitror, argumento: pòst sequentur perpetui atq; uberes Commentarii ad Commentarios Cæsaris: Deinde Scholia in universa Problemata Aristotelis. Tu si quid conatum nostrum juvare potes, benignè subveni, nunquam celabo, per quem profecerim, & hoc saltem grati animi indicium à me feres, ut me abs te adjutum esse ingenuè profitear. Vale. Kal. Januarii 1602. Bononia.

LXXXII.

Molt' Illre & Eccte Sigr.

RENdo grazie à V. S. per la lettera del Sigr. Mercuriale inviatami; al quale mandarò duplicate quelle mie baie, poiche la prima mano hà havuto poca ventura. Dubito che coloro che

ſormando invettiva contro il Lipſio, le danno nome d'Apologia, troveranno duro inciampo, e ſe non forſe mai altro, mi par coſa difficile levar la riputatione ad uno che ſi ſia ſegnalato con l'armi in mano mille volte per via d'un ſemplice Cartello; fatti, fatti ci vorrebbero e non parole, come V.S. prudẽtemente accenna; mà di queſto ne laſcieremo il penſiero à chi ſi hà d'havere, potendo ſtare che ancora noi ci inganniamo, e che queſto diſcorſo non ſi fermi nella ſola vanità delle parole. Se V. S. non m'imputaſſe à preſonzione ch'io le parlaſſi delle coſe di Roma, à lei tanto più vicina, le metterei in conſideratione l'iſcrizzione appreſſo ſcoperta nuovamente in quella Città, e communicatami da un mio amico à punto come ſtà con qualche errore del'o ſcarpellino.

TI. CLAUDIO. NICIATI
VIX. ANN. XII. M. X. D. XX. ET
CLAVDIÆ. NICE.
VIX. ANN. II. M. XI. D. XXIII.
CLAUDIA. AGAPOMENE
FILIIS
SUIS. INFELICISSIMIS. QUI. ETATE
SUA. NON. SUNT. FRUNITI. TECIT
MATER. SCELERATA. ET. SIBI. ET
LIBERT. LIBERTAB. Q. POST. Q. EORUM.

E raró *frumiſci aetates* pro frui aut fruiſci, poiche di queſto fruniſci non ſi trovano ſalvo alcuni pochi, & antichiſſimi eſſempi. Et nuova è la fraſe di *Mater ſcelerata* pro meſta, o ver' altra parola ſimile, benche pare che in queſto vi vada una energia di più, volendo inferire à mio giudizio, ſe ſcelus admiſiſſe quadantenus, quæ filiis ſupervenerit. Et oſſervo che tutto al contrario di queſto Epitafio, che ſi ſerve della parola *ſcelerata* in vece di dolente, la lingua Italiana uſurpa il vocabolo *triſto* in luogo di *ſcelerato* M. à V. S. già debbe eſſere ſazia di leggere queſte ciancie. Reſto con bacciar la mano à lei & al Sig. Aldourandi. Iddio la colmi di benedizzione, e le faccia grazia di communicarci in breve le fatiche, che parmi, ſono gia pronte & apparecchiate per la ſtampa. d'Agoſta à 5. di Marzo 1604.

Deſidero che V.S. faccia al Sig. Mercuriale parte di queſta iſcrizzione, caſo nõ l'haveſſe ancora viſta, ricordandomegli Servitore.

LXXXIII.

POiche V. S. concorre meco à concludere, che non ci ſia ripugnanza per la quale ſi debba dire quella iſcrizzione non eſſere antica, nõ mi pare, che ſopra tal particolare accada trattar' altro. Il ſuo penſiero poi, che quell' Urſus, ſia ſtato veramente Orſo, e non huõmo è vaghiſſimo, e non le ſaprei eſprimere quanto mi quadrò

quadrò subito à prima vista, considerando che maggiori miracoli si sono visti ne' spettacoli di Roma, in particolare quello di sei paia d' Elefanti à tempi di Tiberio raccontato da Eliano nel 2. lib. cap. 11. dove dice espressamente, che li maschi erano vestiti da huomo, e le femmine da donna; si che si potevano dire senza alcun scrupulo *Elephantes togati, & stolatæ.* Molte altre convenienze mi andavano per la mente. Mà per dire il tutto à V. S. sendomi poi messo à leggere, e considerar di nuovo la iscrizzione, vi trovai alcuni passi che à mio giudizio più ad huomo che ad Orso si convengono; Sopra tutto mi fanno passare à questa parte gli tre ultimi versi, ne quali confessa essere stato vinto, da Vero ter-Console nō mi si facendo verisimile, che un Console s' habbia messo à combattere con una bestia, ò che l' Autore dell' iscrizzione ne havesse voluto conservar memoria. E vero ch'io non mi ricordo haver letto di questo *giuoco* della palla di vetro *totidem verbis*, salvo che à tempi bassi in Niceforo Gregor. à lib. 11. mà che anticamente fosse in uso si comprende da passi di Seneca e Statio, quali conferendo coll' iscrizzione, non credo se ne possa dubitar gran fatto, anzi l' iscrizzione istessa lo dimostra parlando di *Pilicrepi* in numero Plurale, e *dicendo* di più *Ursum rogatum fuisse primum.* Ilche se bene si riferisce all' eccellenza, e non al' ordine, come V. S. bene dice, e però cosa certa, che non hà luogo, se non dove si trovano più di quella professione. Gusto assai le sue osservationi, sopra *Unguento marcido, & Unco, ac Videnti.* Mà sopra l' *Exordiarius* non accade trattare, perche chi hà visto il marmo m' afferma, che dice *Exodiarius.* Se V. S. auvertirà il P. Radero di qualche inciampo del suo Martiale, l' assicuro, che se lo riputerà à favore. La prego d' inviare al Sigr. Mercuriale l' inclusa letterina insieme col disegno d'un marmo che si ritrova in Roma, glielo mando per occasione di quel giuoco di palle, da me à dire il vero non inteso. Se V.S. vi troverà che discorrere, la prego di farne parte così ad esso Sigr. Mercuriale, come ancora à me. gli miei Nipoti dovran poi haver baciato la mano à V. S. essendo loro così stato commandato dal padre; farò l'imbasciata al Sigr. Eschelio quale so se ne pregiarà. Mi piace che V. S. per suo gusto visiti tal volta le Muse Toscane, e se mi farà degno di qualche sua compositione, mi stringerà di tanto maggior obligo; mà non vorrei che perciò facesse questo torto alle Latine di dar loro bando, che sicuramente essendo lei stata da lor favorita in tanti modi, meritamente si lamentarebbero di così grand' ingiuria, à me giova credere, che V.S. lo dica per vezzo, non mi parendo possibile, che mai vi fermi l' animo. Resto con baciarle la mano, Iddio la feliciti. D' Agosta à 13. d' Agosto 1604.

LXXXIV.

LXXXIV.

Hò tardato di rispondere alla lettera di V. S. di 6. Settembre per haver communicato quel passo di Frontino à due miei Amici, che fanno professione di Mathematica. Viene alligato quanto vi hanno discorso sopra, mà in fine *Aqua hæret* per essere il passo troncato, & costoro confessano di non poterlo supplire. Prego V. S. sia servita d' inviare al Sigr. Mercuriale la sua lettera insieme col Catalogo de' libri nuovi della fiera di Francoforto, quale hò voluto mandare così aperto, presupponendo che lei gustarebbe à dargli un' occhiata, prima che passi oltre. E con tale resto baciandole le mani & offerendomele di tutto cuore. Iddio la feliciti. D' Agosta à 8. d' Ottobre 1604.

LXXXV.

IN questo punto ricevo un grosso invoglio dal Sigr. Ambasciad. Wottonio inviatogli secondo mi dice da V. S. per farmelo tenere, e giudico siino l' Osservationi del Sigr. Pompilio Amaseo sopra Polibio, alle quali darò un poco di scorsa communicandole poi al Sigr. Casaubono. Et hò voluto dar subito auviso à V. S. della ricevuta, rendendole infinite gratie di questa sua ingenua liberalità di tanto raro essempio à nostri giorni. Aspetto che mi dica con suo commodo gli discorsi di cotesti Signori Filosofi & Astrologi sopra la stella nuova. E con bacciarle le mani le prego aumento di veri beni. D' Agosta a x. di Decembre 1604.

LXXXVI.

APerto l' invoglio che accusai ultimamente à V. S. posso affermare d' havervi trovato un prezioso tesoro. Mà perche in iscontrando vengono à mancare parecchi fogli, anzi ternioni m' hà parso doverlene dare subito auviso à fine che se sono ancora in essere visi metta la mano subito à ricuperarli, prima che per negligenza vadino totalmente smarriti: Che certo la cosa merita d' usarci diligenza. In caso del contrario, e che non ci sia speranza da rivenire altro, *hoc Catone contenti erimus*. Però aspetto, che V. S. mene dica il fermo. Di più perche trovo in certi Catalogi che il Sigr. Pompilio fece stampare in Bologna l' Anno 1543. *Fragmenta dico, e sexto libro Historiarum Polybii, de diversis Rerum publicarum formis, deq; Romana præstantia*, sono entrato in sospetto che ò prima, ò poi potrebbe ancora haver publicato in coteste bande parte di questi scritti, & ne desidero essere assicurato da V. S. per non far errore. Publicandogli hora per cosa prima non vista, con vergogna e risa di chi sapesse il contrario. Resto con baciar la mano à V. S. Iddio la custodisca. Di Agosta à 17. di Decembre 1604.

P. S. Il Sigr. Casaubono accetta l' offerta delle osservationi del

del Sig. Pompilio Amaseo B. M. e ne rende somme grazie. Se pare à V.S. le potrà inviare al Sig. Wottonio Ambasciad. del Re d'Inghilterra à Venetia; che in tal modo mi perverranno sicure.

LXXXVII.

D'Havere ricevuto parte delle fatiche del Sig. Pompilio Amaseo sopra Polibio, hò auvisato V.S. già due volte, e credo d'haverle ancora detto, che vennero senza sue lettere, sì che in questo proposito non le posso soggiongere altro, salvo ricordarle di nuovo si degni d'haver cura, che li fogli, quali noi troviamo manchi non si smarriscano caso fossero ancora in essere. Sopra il luogo gramatico sò d'haverle mandati due pareri, mesi fa, e vorrei poterla servire ancora della parafrase sopra le Morali d'Aristotile che hora mi richiede, mà non mi ricordo d'haverne vista alcuna, tale quale me la dipinge; di non haverla io sono certo, pure ne farò alcuna diligenza con qualche Amico. E V.S. mi favorirà à dirmi il nome di quel suo Amico, che mi honora, sperando di poter ottenere col mio mezzo le cose, che per altra via se gli rendono difficili. Che sò certo se in me fosse il poter pari al volere, non viverebbe ingannato. Baccio à V.S. la mano con pregarle felice capo d'Anno. D'Agosta à 31. di Decembre 1604.

LXXXVIII.

Hò sentito la morte del Sig. Aldovrando con quel dolore, che la virtù del Soggetto merita. Iddio faccia bene all'anima. Cotesti Sig. per termine di gratitudine non douran mancare di spingere fuora in luce tutto quello di suo che sarà trovato meritevole. Dal Sig. Lipsio passa due mesi non hò havuto lettere, mà per relatione d'Amici credo stia assai bene. Perche gli Vecheli di Francoforte habbian lasciato fuori nell'Editione delle opere del Sigonio la Vita del Cardinale Campeggio, & le Efemeridi del Robortello, non saprei accertar à V.S. mà le dirò mia opinione. Che forse della vita del Cardinale non havevano notitia, il che mi par tanto più credibile, quanto ne ancora à me non venne mai vista. Et le Efemeridi furono lasciate come opera di altro autore. E vero che con questa consideratione potevano restare ancora le cose del Chruchio. Circa la raccolta de' Poeti Italiani, sono totalmente del parere di V.S. che simili farragini poco mi gustano, tramezandovisi ordinariamente molte cose deboli per broglio, come si dice in Venezia. Nè vale l'argumentar' dal Florilegio Greco, il quale non tiene altra maggior commendatione, che l'essere periti gl' Autori, dal quale fù cavato. In ogni modo il Sig. Grutero è debitore d'assai alla cortesia di V.S. che se gl'offerisce con tanta prontezza di far copiar il libro, quando si venisse à questo, credo si potrebbe lasciare il pensiero allo stampatore; che volendone cavar l'utile, ragion vuole, faccia la spesa egli. Aspettaremo quello risolverà e risponderà il Sig. Pichena, al quale scrissi con occasione di mandare la lettera del Sig. Grutero, senza saperne il contenuto, & megli dedicai per servitore; mà m'accorgo, che mercé delle tenebre del mio nome, e per la stravaganza del carattere di mia mano, non mi seppi far conoscere. Però sarà bene, che V.S. supplichi per me col Sig. Curzio come la ne prego. Et resto bacciandole le mani di tutto cuore. Iddio la feliciti. D'Agosta à 20. di Maggio 1605.

P.S. Si ricorderà à tempo della promessa fatta, caso che il Sig. Magino scrivesse sopra la Stella.

LXXXIX.

SE à V. S. piace leggere di passaggio questo catalogo di libri nuovi, la prego d'inviarlo poi insieme con l'allegata lettera al Sig. Mercuriale à buon ricapito. Poiche ne suole essere molto desideroso. Pochi giorni sono che di quà habbiamo l'Ezechiele del P. Villalpando, quale formando paradossi circa le ricchezze di Davide, e Salomone, & altri, dà qualche occasione di discorrere, Mi sarà molto favore sentire quello che in Italia sene parla. Credo che proceda sempre con buoni fondamenti, mà le persone difficilmente restano capaci di cose tanto discoste dalla loro opinione. Bacio la mano à V. S. Iddio la feliciti. D'Agosta à 7. d'Ottobre 1605.

P. S. Non so, se il Bindoni tornò mai à casa, mà siasi questo come si voglia, non vorrei che perciò V. S. restasse di dar fuora le sue fatiche, che parmi già due anni erano pronte per entrar sotto il torchio; di grazia mene dica una parola.

XC.

RIsponderò con brevità, che così mi commanda la strettezza del tempo ad una ben longa di V.S. senza tralasciare però capo alcuno. Quanto al Catalogo di Francoforte, V.S. sappia, che vi vengon messi molti Libri non mai usciti in stampa, anticipando gl' Autori à mandar gli titoli de' Libri, l'editione de' quali resta poi ò ritardata ò totalmente impedita per varie occorrenze. E si può dubitare che ancora alcuni gli facciano mettere per mera vanità, senza haver mai havuto intentione di scriver in tal materia. Et io dubito, che il più de' Libri che non arrivano costì, siano non mai stampati. Sopra il quesito Matematico scrissi e riscrissi al Sig. Scaligero, senza haver havuto risposta, ilche fù causa senza altro mistero, che io non ne potei mai dir nulla à V. S. E comprendendo da questo procedere, ch'egli ò non può ò non vuole scriverci, non mi pare à proposito affaticar me, & importunar lui senza frutto. Spero che V, S, mi farà buona questa ragione. Nell' Editione di Catullo Parigiano non è dubbio, che sele hà fatto notabil torto. Mà queste sono saccenterie di persone, che presumono di correggere quello che non intendono, Già ne hò avisato qualche mio Amico, che ne resta maravigliato molto. Non credo, che tal opera si debba ristampare in breve in Germania, mà se notitia mene perverrà, non mancarò di quello, che V. S. desidera si faccia. Al Sig. Grutero scriverò circa gli Poeti Italiani. Che il Bindoni vada à Roma in negozi gravi del Duca di Baviera con me, hà pochissimo del verisimile; mà questo poco importa. Le fatiche di V. S. mi assicuro che in Venetia troverebbon luogo s'ella si risolvesse da senno. Io ci hò fatto stampare qualche cosa per il passato, e resto mediocremente satisfatto della correzzione.

Se il

Se il Sigr. Paolini è passato all' altra vita, altro successore ci debbe essere. Baccio per fine la mano à V.S. & al. Sigr. Mercuriale. Iddio gli custodisca, e benedica, d' Agosta à 4. di Novembre 1605.

XCI.

L' Auviso della morte del Sigr. Mercuriale mi riesce tanto piu doloroso, quanto più fù inaspettato, poiche havendo havute sue lettere pochi giorni sono, scritte con quella franchezza, che sarebbe un giovane di trent' anni, mi pare d' haverlo tuttavia inanzi, e sentitolo ragionare senza quasi poter dar fede alla sua morte. Non è dubbio che l' Italia hà perso un gran lume, & io un Sigr. che si compiaceva d' amarmi senza mio merito. Mà di grazia V.S. si guardi di far torto à se & ad altri, dicendo che con questa morte sieno estinte in Italia affatto le belle lettere. Anzi ad imitatione de' valorosi Soldati, che veggiono per terra un gran Capitano, che li conduceva, pigli tanto maggior animo à sostener l' honor della patria, & ad aumẽtare quella del morto, che sarà facendo buona cõserva de' suoi scritti, che restano à dietro, & ajutando che venganoin luce. Diedi buon ricapito alla lettera del Sigr. Persio, & haverò cura di sollecitar la risposta. E per fine resto prontissimo à servigi di V.S. Iddio la feliciti. D' Agosta à 13. di Gennaro 1606.

XCII.

Ringrazio V.S. d' haver sanata la ferita fatta di sua mano, e spero, che Iddio benedetto aggiongerà molti anni di vita, al Sigr. Mercuriale à confusione della malignità, che, spargendo queste voci false, fà conoscere il veleno de' suoi desiderii. Al Sigr. Eschelio terrò ricordata la risposta per il Sigr. Persio, al quale frà tanto posso affermare, che questi giorni à dietro esso Eschelio mi commandò à bocca quello scritto della santiss. Vergine se V.S. mai fosse in venuta notizia del Lampugnano, antagonista del Sigr. Lipsio e del Titiano del quale si fa mentione nella prefatione, molto caro mi sarebbe saperlo. Bacciandole in tanto le mani. Iddio la feliciti. D' Agosta à 3. Febr. 1606.

XCIII.

PEr ubbedire à V.S. le rispondo subito, poiche così mi commanda, e per non toglier sua ragione, questo giorno sacro lo faccio con brevità. Di quello V.S. dice, che il libretto stampato sotto il nome del Lampugnano sia manifattura Italiana, resto totalmente persuaso; mà non già che possa esser fatica del Mureto buona memoria. Anzi questo sarebbe un contradirsi, poiche V.S. sà che il Mureto fù di nazione Francese, oltre molte altre ragioni che potrei addurre. Di suoi Auditori non voglio parlare, perche furono per maniera di dire infiniti,

si che questa congiettura sarrebe troppo nel generale. Gli pensieri del Sigr. Mercuriale e di V.S. sopra quel passo di Seneca, confesso & attesto, che sono ingegnosi: sed si verum ingenuè dicendum est, vulgata Lectio, tam commodum sensum habet, ut mihi nullo modo sollicitanda videatur. Nè si può dire, che li Cinghiali non fossero in gran credito appresso i golosi di Roma, poiche cene sono Testimoni innumerabili, come il Sigr. Mercuriale c'insegna nelle sue *varie* lib. 2. cap. 22. Et il Lipsio copiosamente nel principio del 4. libro Poliorceticon. E vero, che erano assai communi, mà Seneca per segnalarle v' aggionse il *milliarios*, come fece ancora Varrone, della qual sorte si può credere che pochi s' incontrassero, e che fossero di gran spesa, come pare Varrone addita. E questo sia detto senza pregiudicare à chi che sia. Il Catalogo non mancarà di venire à tempo debito. Bacio la mano à V. S. Iddio le conceda felice Pasqua. D' Agosta à 24. di Marzo 1606.

XCIV.

Resto maravigliato, che V.S. il giorno della data dell' ultima sua non hauesse ancora notizia della morte del Sig. Lipsio buona memoria. Poiche sono passate tante settimane che io ne diedi auviso al Sigr. Mercuriale pregandolo di communicarla con V.S. Et insieme le mandai una lettera havuta di Fiandra in questo proposito, quale feci stampare in questa Città e credo sia stata ristampata in Italia. Mà con questa occasione mi occorre di confidare in V.S. una cosa, che non haverei fatto in vita del Sigr. Lipsio, per non essere seminatore di Zizanie; hora passato il pericolo, le dico che egli era stato auvisato da personaggio di molto credito nelle lettere, che il Lampugnano era veramente la persona di V. S. di che s' adduceua per qualche indizio l' allusione del nome Titiano, e mostrò costui meravigliarsi della scempiezza del Sigr. Lipsio, che mostrandosi tanto sagace in molte altre cose non si fosse accorto di questo tratto. E perche il personaggio detto affermava di sapere questa cosa fondatamente pareva che il Sigr. Lipsio cominciasse à vacillare circa il credere, dandomene parte. Jo gli replicai quello mi parve à proposito, & à che credetti essere tenuto per carico di coscienza, se bene non voglio spiegarlo inquesta carta, per non parere d' adulare V. S. Hora mentre aspetto la risposta, per sapere se le mie ragioni & argomenti haveranno fatto presa. Ecco viene la nuova della morte, e poco appresso una lettera diretta à me scritta non molti giorni inanzi, quale si trovò tra le sue scritture. Et in essa dice. *Ego libens tibi accredam innoxium esse illum à Bononia & pro urbe sua bonum. Tamen qui indicium mihi fecit, & seriò affirmavit, is est è prima classe Testis. Libens tamen*

men inquam tibi annutanti accredam, quia ingenio ad mitiora inclino, & sperno alios esse, qualem me nolim. Hanc in homine malitiam? Abdico: & præsertim quos vel levi oculo Musa ista melior adspexit. Quid etiam si fecerit? ne irasci id me cense & veniæ promptiorem esse, quam alios culpæ. Illud magis doleo, videre me, & hucusq; animam ducere, ut brevi omnis litteratura ludibrium sit, & spissiores tenebræ quam in Ercinia vestra olim oriantur. Apud nos quidem tibi affirmo: si vos meliore fato, gaudebo. Da tutta questa Historia V.S. conoscerà, che la malignità di qualch'uno non dorme. E per non uscir del Lipsio, io le dirò liberamente, come mi ricerca, che quel passo di Diodoro intorno lo stile di Burgia si confà più à certi inetti imitatori e Discepoli del Lipsio che à lui proprio. Se bene hò confessato, e confessato più volte, che al poco mio giudizio, con tutto sia stato Scrittore eccellente, anzi vaglia il vero, eccellentissimo: non hà però scritto in eccellentissimo Genere e con questa distinzione credo si potrebbon accomodare le principali differenze, che vertono tra suoi seguaci & Adversarii, che tal volta d'ambe le parti eccedono li termini del ragionevole. E perche trovai un motto degli indiscreti imitatori del Lipsio, aggiongerò, che molto si confà quello scrive Seneca di Cassio Severo, grand amatore di Publio Scio: *Ajebat non illius hoc vitium esse, sed illorum qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erant dicta, quam apud quemquam Comicum Tragicumq; aut Romanum aut Græcum transeunt*, se bene quest ultima parola manca nel testo di Seneca. Circa il *miliarios* mi accordo al parere di V.S. che respiciat pondus, e non la pastura di miglio, nè importa che la l. si sia messa semplice. Con che me l'offro. Iddio la feliciti. D'Agosta à 2. di Giugno 1606. in fretta.

XCV.

SE il Catalogo di Franc. non pervenne à V.S. la colpa non fù mia, perche lo mandai al Sigr. Mercuriale secondo il solito, pregandolo di farne communicatione à Lei. Potrebbe essersi smarrito con gli tempi che corrono, mà mi giova sperar meglio, e che con un poco di tardanza finalmente sarà comparso. In cautela non mi gravarebbe inviarlo di bel nuovo, se non mi paresse hormai merce troppo fuor di stagione. Poi hò ricevuto la cara sua di 13. del Corr. quale si diffonde molto in purgare l'imputazione datale appresso il Sigr. Lipsio buona memoria intorno il libretto del Lampugnano. Credo che per quanto gia le scrissi & per l'ufficio fatto col Sigr. Lipsio in vita, e per la risposta capitatami doppo sua morte, V.S. resti assai ben capace della mia opinione in questo particolare, si che crederei di perder

carta & inchioſtro fuor di propoſito, ſe mi metteſſi à diſcorrerne copioſamente. Il Lipſio fù, quale sà e confeſſa il mondo, e la fama ne durerà con ſua gloria. Mà come errano à mio giudizio certi che lo idolatrano, per modo di dire, e lo fanno totalmente impeccabile. Così non è dubbio, che ſono aſſai più intolerabili coloro, che per qualche difettuccio, e qualche neo che pare loro di trovar ne' ſuoi ſcritti, gli vogliono far il maeſtro addoſſo, & lo vogliono ſpedire per ignorante. E pur vero, che queſte ſono colpe humane e colpe uſate. E difficil coſa è, che chi corre l' arringo di queſti ſtudi, ſi poſſa vantare di non havere inciampato mai. V.S. farà coſa degna di ſe, à crepacuore dell' invidia, ſe, come moſtra di voler fare, honorerà la gloria di queſto huomo doppo la morte, quanto hà fatto in vita, ſenza metterſi per queſto in obligo, di ſeguitare tutte le ſue opinioni alla cieca. Che conviene pur dire, non ſarebbe riſolutione di perſona ragionevole. Mi diſpiace che tiene tutta via difficoltà, quale dubito ſi aumentarà con gli preſenti diſturbi di Venetia nello ſpinger fuora le ſue fatiche come dice. Egli è pur vergogna e vaglia il vero che frà Roma, Firenze, Bologna, e tante altre Città principaliſſime d' Italia non ſi trovi perſona che ſi pigli cura, o habbia guſto di ſimil politezze. Vedo che il Sigr. Alberico Gentile in Inghilterra, fratello del Sigr. Scipione, che ſi trova in queſte noſtre bande, cita V.S. ne' ſuoi ſcritti con titolo d' Amico. Deſidero havere informatione da lei, che lo debbe ſapere, di che parte d' Italia ſono nativi, con che occaſione ſene ſono partiti loro, ò vero il Padre Matteo, ſe attengono nulla à Valentino Gentile, contro il quale sà che il Cardinale Bellarmino, e molti altri hanno ſcritto. E con far fine le baccio le mani. Iddio le dia ogni bene. D' Agoſta à 30. di Giugno 1606.

XCVI.

V. S. hà potuto conoſcer per le mie anteriori, e per quanto hò operato col Sigr. Lipſio buona memoria, che quel ſiniſtro ſoſpetto in me non preſe mai radice. E ſe pur fatto l' haveſſe, le tante ragioni da lei allegate baſtavano à ſbarbicarlo intieriſſimamente. Si che la prego ſe ne dia hormai pace. Di quanto mi dice in queſto propoſito, che gli libri *de Immortalitate animorum*, non furono mai ſcritti dal Paleario, reſtai ammirato, eſſendomi ciò coſa molto nuova, e ſe la ne sà altro particolare, mi ſarà molto caro intenderlo inſieme col nome del vero Autore. Circa la voce *Pilicrepus* difficilmente mi poſſo hormai diſcoſtare dall' interpretatione che lei fà. Il Capaccio non mi pare habbia fatto altro in quel paſſo, che confonder forſe inavedutamente due opinioni già prima ben note al mondo, cioè quella del Rodigino accettata da Eraſmo delle balle impegolate,

late, serventi ad accendere ò mantener' il fuoco, e l' altra dei Pinciano de pelicavati. Se il Sigr. Mercuriale è in Roma, che io non lo sapeva, si potrà informare, se l' inscrittione d' *Urso togato* hà vista d' essere contrafatta, come mostrava dubitare. Il mio libretto, che dice V. S. essere allegato dal Pignorio, fù stampato in Venezia l' Anno 1591. presso Aldo. con questo titolo: *Fragmenta Tabulæ antiquæ, in queis aliquot per Rom. Provincias itinera, edente & explicante M. Velsero.* Con che resto à bacciar le mani à V. S. Iddio la conservi. di Agosta à 28. di Luglio. 1606.

XCVII.

V. S. sà che lo scriver delle lettere *inter absentes*, è l' istesso, che il parlare *inter præsentes*, onde io soglio dire, che se mala creanza si chiama, che l' huomo venendo salutato da un Amico non risponda parola per infaccendato che sia; mi pare, che l' istessa ragion vaglia nello scrivere, e me l' hò ficcata tanto in testa, che mai non mi scuso sopra l' occupationi per non scrivere, mà si bene per esser breve, e secco nello scrivere, come occorre ora in risposta della grata sua di ult. Settembr. E spero che mi farà buona questa scusa. De' Marmi di Pisa resto sincerato, e parmi che ci sia ancora l' attestatione del Sigr. Lipsio in queste sue ultime epistole postume. Al Sigr. Pichena bacio le mani, e V. S. non manchi di tenerlo ricordato di quanto gli scrissi intorno la Bibliotheca di cotesta A. S. Perche essequendo quel pensiero, sono sicuro, che ne' risalterà beneficio al publico, & honore à S. A. La ringrazio dell Informatione delle lettere Eztrusche, e mi confermo col suo parere, che l' applicatione dell' Alfabeto sia fatto à capriccio, e le parole messe insieme mi pare habbiano un gran tuffo delle inventioni di quel buon Frate da Viterbo. Non dico che siano totalmente fattura sua, ma certo vanno à quella strada: Mi fù detto che in Pisa in certa Torre si vedevano figure hieroglifiche, delle quali mi sarebbe gran favore havere un ritratto ben fedele. Ma dubito che chi melo disse, non sapesse quello si siano hieroglifici. Aspetto l' occasione, e versi di V. S. con ogni suo commodo. A' questi Padri Giesuiti, & al Sigr. Eschelio farò le sue raccomandazioni. Pregandola di bacciar la mano à mio nome all Ecc. Facchineo come faccio io à lei, desiderandole ogni bene. Di Agosta à 19. Ott. 1607.

Dicami per cortesia, se non si vedrà altro in istampa delle fatiche filologiche della buona mem. del Sig. Mercuriale.

XCVIII.

MI trovo con più lettere di V. S. alle quali hò tralasciato di risponder' ordinatamente, dubitando che per causa del suo moto le lettere si potessero smarrire. Hora perche mi dice dover partire di Bologna fra pochi giorni, si che la giudico in Pisa

avanti

avanti quest' hora, vengo à rallegrarmi seco di tutto cuore di cotesta honorevolissima condotta, pregando Iddio le conceda grazia di goderla molti e molti anni con ogni intiera sodisfazzione. Jo ne sento particolare contento, oltre il commodo che ne risulta à V. S. quale stimo quanto il proprio, considerando, che questa mutanza non le darà solo occasione di far' uscire in Firenze le sue fatiche, come lei dice, mà la metterà, per modo di dire in necessità di farlo, perche ogni termine di creanza vorrà che la si mostri grata, & à S. A. S. e forse à qualche altro Sig. che haverà havuto parte in questo negozio. Lodo poi infinitamente la modestia, che si propone d' usare verso la memoria del Sig. Lipsio. Il dissentire in materia di queste lettere è stato sempre lecito, anzi lodato, quando sia con buon fondamento, & à maggior lume della verità. Mà l' acerbità sà ben lei, quanto offende, tanto più, quando s' usa verso gl' amici, come V. S. professa esserle stato il Lipsio, che certo non fù impeccabile, come molti mostrano di credere, mà però grand' huomo. V. S. sà da quanti & in quanti modi è stato ripreso il Vittorio, quasi sempre *cum præfatione* honoris, il che non sò, perche non si debba imitare in trattando delle cose di Lipsio. Di quell' altro poi, il quale V. S. sfida à guerra aperta, non intercedo. *Unum rogo*, che non si facci troppo desiderare le sue fatiche, che parmi scrivesse altre volte erano già in procinto da potersi stampare. Il Sig. Scioppio non credo si distaccarà facilmente da Roma. Del Pinelli non hò mai sentito nulla, dicami V. S. dove si ritrova. E se qualche cosa di suo è in luce - - - - - - - - -

Il Sig. Wottonio, mi scrive che in Venezia corre voce, che nel Regno di Napoli si siano ritrovati alcuni libri di Tacito non mai più visti. Jo la tengo per una baja, parendo, che in Roma lo saprebbero. Alligato viene il Catalogo di Francoforte, quale V. S. letto che habbia, communicarà al Sig. Mercuriale, poiche gli sono tenuto di questo tributo due volte l' anno. Il nostro Occone è passato all' altra vita, non molti giorni sono, in età di 82. anni. Finisco per la strettezza del tempo, con offerirmi di tutto cuore à V. S. Iddio la feliciti. d' Agosta à 20. d' Ottobre 1606.

XCIX.

COl presupposito di mia ultima vengo ad accusare la ricevuta della gratissima lettera di V. S. de 27. Ottobre. Et à ringratiarla dell' oratione mandata, quale leggerò curiosamente sicuro di doverla trovare molto diversa, da quello che la sua modestia me la dipinge. Per contracambio le mando l' incluso foglio per sentire con ogni commodo il suo parere. A molti da fastidio quella forma d' Elmi, che per quanto io sappia, non s' incontra nè in Marmi nè in Medaglie antiche. Ben par credibile, che

che gli Andabati tali gli usassero & Andabate credo siano questi due gladiatori, che possono haver combattuto à piede, se ben l' ordine loro era di farlo à Cavallo. Nè fà forza l' opposizione se ciò vero fosse, sene trovarebbe pur qualche altra traccia. Perche sappiamo, che Retiarii & Laquearii combattevano con la rete e col laccio, nè per questo sene vede alcun vestigio in tante scolture antiche. Baccio à V. S. la mano, e le desidero ogni vero bene. D' Agosta à 9. di Novembre 1607.

C.

IL libro, che accennai, non è la vita d' Anna Comnena, se non in quel modo, che si dicono le Vite di Plutarco, per esserne egli l' Autore. Così scrisse Anna Comnena la Vita ò Historia d' Alessio suo Padre. E perche sono informato da più d' uno testimonio di veduta, che il libro si trova nella Libraria di S. Lorenzo, non ne posso dubitare. Mà per questo non voglio, che sene dia altro fastidio al Sig. Pietrena, poiche non gusto d' incommodare gli Amici della libraria nostra. Si vede un buon pezzo di questa Istoria con titolo *Annæ Alexii Comneni F. Syntagma historiarum, Alexias ab ea nuncupatum*, mà perche si trova diffettoso in molte parti, il disegno era di ordinare la stampa, e forse versione coll' aiuto del libro Fiorentino: e l' honore sarebbe stato del Sereniss. G.D. poiche in fronte s' haverebbe messo l' elogio; *Ex Bibliotheca Medicea*, o cosa simile, come più havesse piaciuto. Il Catalogo tengo per cosa disperata, se Iddio non ci fà nascere un altro Pietro Vittori. Passò di quà questi giorni, chi mi affermò trovarsi in Firenze in mano del Sig. Riccardo Riccardi intiero tutto Diodoro Sicolo, che senza altro sarebbe grandissimo Tesoro da stimar più, che tutta la preda portata da Bertoni di S. A. quest' Anno. Mà per dirlo ingenuamente, non ne credo nulla, la fama potrebbe essere nata da Fragmenti, che si vedono in stampa, cavati dal libro del Sig. Ludovico Alemanni. Ne hò voluto dar' auviso à V. S. se le paresse di farci qualche diligenza. Poiche questa è impresa, stò per dire, che merita l' huomo vi si affatichi etiandio indarno. Ebbi ultimamẽte l' orazione, la ringraziai: come faccio ora del suo Nereo che m' e parso vago, e non accadeva che l' etá facesse sua scusa. Mà quest' è modestia di V. S Al Sig. Fachinei mille ribaciamani. Mi assicuro, che il suo Sig. Suocero, oltre le fatiche mediche, haveva frà mano qualche Galanteria filologica & antiquaria, perche molte sue lettere che tengo, ne daño indicio. Potrebbe essere, che non fosse in termine di stampare. Mà V. S. farebbe gran carità, se visitando il residuo delle sue scritture, mettesse insieme li pezzi di questo Ippolito, quãto sarà possibile, à beneficio publico, & honor del defunto. Perche sò, che haveva parecchie belle considerationi in simil proposito. Aspettarò di vedere li Commentarii del Sig. Guastanini questa fiera prossima,

poiche lei mene da intentione. E con augurarle le buone feste, resto tutto suo. Iddio la feliciti. D'Agosta à 21. Decemb. 1607.

CI.

SE bene sò assai meno della lingua Italiana di quello che V.S. mostra credere, non manco però di sentir gusto della vaghezza di Componimenti poetici, onde le resto con molto obligo per gli Sonetti mandatimi le ne rendo grazie. Circa *Andabatas* altro non m' occorre. Non hà dubbio che *Andabatarum more pugnare*, denota combattere alla cieca. Mà questo non impedisce, che gli veri *Andabatæ* non lo portassero tale. Anzi lo conferma parendo poco verisimile, che venissero nell' arena, simplicemente ad occhi chiusi senz' altro ordegno. Sono di parere, che V.S. non si debba più affaticare per l' Istoria d' Anna Comnena, se non lo facesse per suo particolar gusto. Poiche stimo assai meglio lasciar imperfetti certi desiderii non necessarii, che incommodar gl' Amici. Le bacio per fine la mano. Iddio la custodisca. d' Agosta à 22. di Febr. 1608.

Trà le lettere del Padre Abbate

DON ANGELO GRILLO

Benedettino Cassinense, vi sono le seguenti scritte

Al Sig. MARCO VELSERO.

CII.

A carte 130. & 131. del primo volume dell'Edizione di Venetia del 1603. in 4.

LA lettera di vostra Signoria di 13. di Giugno, è tutta sua solita gentilezza, e mia nuova obligazzione: e massime dove scusandomi, o compatendomi delle mie molte sollecitudini, mi vien quasi obligando più efficacemente à compiacerla de' componimenti, che desidera in lodi di cotesti Santi. Veramente il far versi, è opera di mente vacua; mà perche il petto non è vacuo d' amore, nè di desiderio di servirla in così santa occupazione, posso e voglio sperare un giorno, da poterle dar qualche sodisfazzione. E se io non facessi mai altro, farò come il Medico, che poiche non può dar la sanità, la pronostica. Mà s'un lume accende l' altro, qual lume può meglio accendermi, che la lezzione della nobilissima Istoria di vostra Signoria? Sò ben'io il valore e 'l merito delle singolari opere sue: ch' ella non può tanto ricoprirle sotto il velo di un modesto silenzio, che la fama non le riveli à tutti con infinite lingue. Parliamo dunq; di queste, e lasciamo le mie. Troverolle io in Roma? ne farò diligenza particolare. Sò che piacciono, e 'l piacere è il condimento di tutte le cose, l' esca dell' amore, l' incitamento dell' ingegno, il cibo della volontà, & un rinfrancamento, e forza della memoria. Così parmi d' haver letto. Mà à V.S. non bisogna dirlo. A me basterà provarlo, si come

me spero. Che sarà il fine di questa, con pregarle quella perpetuità di contentezze, che più desidera. Di Roma.

CIII.

LE ambasciate Celesti, (che tali stimo io le lettere di Vostra Signoria) non deono esser portate da altri, che da gl' Angioli, perciò l' Angioletto Nipote di Vostra Signoria m' hà reso la sua de 4. acciò che in un tempo medesimo leggendo l' una, e rimirando l' altro, venissi consequentemente à vedere, e udire V. S. in un punto istesso; ond' io fossi in questa guisa col beneficio di sì grata presenza ristorato del danno di sì discara lontananza. O come l' uno è stato angelico di volto, e l' altro celeste di lingua. Queste sono tutte grazie, che mi fà Vostra Signoria, delle quali poiche io non son bastante à ringratiarnela se non con l' animo grato, la sua medesima liberalità e gentilezza ne la ringrazierà pienamente per me. Jo mi sono offerto al giovinetto generalmente in quel ch' io vaglio, mà se in particolare occorresse à Vostra Signoria impiegarmi in cosa, che gli potesse giovare, eccomi prontissimo. Col mezzo di lui invio la seconda, e l' ultima parte de' miei Pietosi Affetti: che questo è l' ultimo e forse anco il final canto della mia Musa. E vorrei volentieri, che fosse come quello del Cigno, che soavissimamente risuona nell' estremo di sua vita. Che se bene io sono ancora nell' età consistente, la mia Poesia però resta sù l' occaso, e tramonta l' Apollo mio che le gravi cure e i governi, non ammettono i soliti spiriti Pierii, anzi sono un efficacissimo essorcismo per discacciargli. Mà qualunque io mi sia, per parerle ò Cigno o Grillo, son suo, e mele dedico per sempre divotissimo. Così potess' io dire altrettanto eccellente di affetto, quanto ella è eccellente di merito, mà non posso dare in alcuno eccesso di amarla, e di osservarla, dove infinito stimo io il merito della bontà e del valore di Vostra Signoria. Alla quale per fine prego da Dio il colmo di ogni più desiderata contentezza. Di Roma. A carte 993

CIV.

IL nome di Vostra Signoria non è nuovo in Italia, nè incognito all' orecchie mie; nuova è ben sempre la singolar virtù, e la rara gentilezza sua, perche sempre acquista nuovi meriti, e nuovi servitori: e massime quando viene expressa in sì cortesi lettere, & in sì graziose maniere: come appunto è seguito in questa prima sua. La quale è di tanto valore, che se non mi fà essere frà gl' altri, mi fa almeno parere à me stesso il primo degli Uomini favoriti. Onde à raggione posso io chiamare, e fortunate insieme, e felici peregrine, quelle umili creature mie, che vanno attorno: poiche da' ghiacci di cotesto lungo verno, anno potuto A carte 33 a c 333.

portarmi si gentil primavera di vaghi fiori, nel bel seno dell' umanissima lettera di Vostra Signoria; e si ricco Autunno di frutti, nel pretioso dono della sua degnissima amicizia. E 'n verità che io non mi sono mai compiacciuto tanto delle debolezze mie, quanto al presente, ch'io ne vengo à raccogliere messe si degna. E non solamente nella nobilissima persona sua mà nel cortese amore di molti di cotesti Signori; si come piace à Vostra Signoria di farmi sapere. E di tutto questo vengo io à restarlene con maggiore obligo; e tanto più, quanto in paese di così vario clima, e di si diverso Idioma, sarà ella stata per auventura benigno interprete, e della mente dell' Autore, e della favella istessa dell' Opera, la quale in coteste parti sarebbe ò rimasta muta frà gl' ascoltanti, ò loquace frà sordi, se Vostra Signoria non avesse servito à lei di lingua, e à gl' altri d' orecchia. Così mi giova di credere, e credo di credere bene. Onde il Padre Don Arnoldo, mezzano di questo virtuoso contratto, non averà à meritar la pena del suo errore, mà il premio della sua cortesia e della solita bontà sua, ed io la grazia de' commandamenti di Vostra Signoria. La quale non deve meno esser pronta à comandarmi per gratificarmi, di quel che s' è dimostrata umile per honorarmi: ch'io altrimenti direi, che saria stato per confondermi. Et in questo caso certo non ne lascerei passare senza penitenza il Padre Don Arnoldo, col mezzo del quale invio questa, e con questa tutta quella parte di me stesso, che già impressa dal vivo carattere dell' amor suo, può farle più certa fede dell' affezzionata divozione mia, con la quale resto, pregandole da Dio felice fine di tutti i suoi santi proponimenti. Di Roma.

CV.

Nel secondo Volume à carte 258.

TArdo, mà fruttuoso rispondo alla lettera di V.S. Illust. perche stimo di corrispondere in parte al suo desiderio. Senta dunque l' amico Apelle nascosto doppo la Tavola, ciò che nel quì incluso foglio dice delle sue Osservazioni solari un valoroso Protogene, e Principale Patricio di questa Città, che può giudicare *ultra crepidam*. Nascosto anch' egli, mà sotto 'l manto della sua modestia. L' osservazione hà certo in se stessa del pellegrino, e si come piace in universale, così e per dar materia à bellissimi discorsi, & occasione ad altre osservazioni, come suole auvenire assai spesso, che una invenzione nasce dall' altra. Il Sig. Andrea Chiocco, nel mio passaggio per Verona, m' haueva detto, come V.S. Illust. l' aveva favorito di questa nobil curiosità, e che mene aurebbe fatto partecipe; mà ella hà voluto in ciò prevenir lui, perche sempre previene me nelle grazie e ne' favori. Conosco il mio debito; mà lo conosco solamente, perche non

posso

posso di vantaggio. Potrà la mia affezzione e la mia osservanza per me, e potrà molto, perche è fondata in suoi meriti, e sarà felice, se potrà esserle di corrispondente servigio, massime in questa mia nuova stanza di Venezzia; La quale si come mi potrebbe render più atto à servirla, così mi fa più pronto à pregarla de' suoi comandamenti, che mi valeranno per care e necessarie lettere. E Dio benedetto benedica sempre V.S.Ill. e la colmi d'ogni maggior bene. Di Venezia.

CVI.

SE V.S. non dubita del mio giuditio, dee restar certa della mia fede, e creder, che amando e honorando io tanto la sua Virtù, non possa dare alle sue nobilissime azzioni diverso senso du quel che si conviene. E veramente le sue richieste fattemi, e fattemi fare gl'anni à dietro, in materia diversi, per la gloriosa Santa Afra, sono state tanto modeste, e limitate, che m'an più tosto obligato col non obligarmi, che se m'avessero stretto & angustiato ben bene. E però molte volte son rimaso mal sodisfatto di me stesso, pensando al mio mancamento, e alla benignità e liberalità di V.S. la quale chiedendomi all'honore di sì venerabil Santa, non mi chiese, mà mi donò, e donò in grosso, onorandomi con titoli di pietoso e singolare ingegno. Li quali titoli, hò stimati io tanto, quanta è la stima, che si fà universalmente de' Sigri. Velseri, il qual non men nella Toscana, che nella Latina favella scrive sì giudiciosamente, che non può lasciarmi dubbioso, se spiando e comprendendo ottimamente come egli fà, le vaghezze e bellezze delle Poesie Toscane, ne viene consequentemente à prender molto gusto, e che di più esso solo, quãdo tutto mancasse, non fosse atto à farne capace gl'altri gentili ingegni d'Oltramonti, e però non hà V.S. à cavare altra cõclusione dal mio modo di scrivere, se non ch'io volessi più tosto inferire, come in effetto voleva, che le Poesie ordinarie, come le mie, e quelle di molt'altri Italiani, non erano tali, che dovessero in coteste parti togliere il pregio alle Latine. Comunq; si sia, io stimerò sempre ben impiegato quel tempo, e quell'opera, ch'io spenderò in lode della gloriosa santa Afra; e se bene con gli anni sono cresciute, e precipitate le cure, & ora masime, ch'io mi trovo il peso * Generale della mia Religione; non mancherò con tutto ciò di rubar tant'..ozio dalla prolissità di questi giorni estivi, ch'io possa mandarle in questo proposito, se non Poesie perfette, almeno qualche tentativo poetico, o qualche nobile impazienza, o generoso sdegno di me medesimo. Che perciò rileggerò di nuovo quel che V.S. scrive di questa Santa, e potra ancor esser, ch'un fuoco accendesse l'altro, e che io al lume della sua gran face accendessi una piccioletta facella: onde

Nell'istesso secondo Volume à carte 300. e 301.

* Era allora l'Abbate D.Angelo Grillo Presidente Generale della sua Religione.

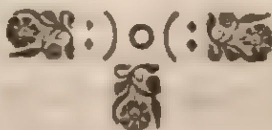
onde più tosto venissi à renderle il suo, che à donarle il mio. E Dio benedetto, donator d' ogni bene, à V.S.Ill. conceda il colmo d' ogni più vera e stabile contentezza. Di St. Benedetto di Mantova.

CVII.

Nel terzo Volume, dell' istesso Abbate D. Angelo Grillo, à carte 51.

A Ristorarmi del pericoloso travaglio provato nel mio ritorno di Genova à Venezia per li pessimi tempi, che sono passati, e passano di quà tuttavia, niuno altro rimedio era più valoroso, che la cortese lettera di V.S. Ill. co i secondi discorsi del nostro sconosciuto Apelle. Sì conosciuto nondimeno ormai in questo suo già tanto famoso sconoscimento, che mi par più tosto un Apollo, che uno Apelle, cioè un Apollo per auvētura più visibile, e più caro, sotto l' velo d' una sottil neuuoletta di modestia, che non è l' altro, qualora totalmente scoperto, e ignudo, per la sua soverchia visibilità, si rende quasi invisibile, intrattabile e ingrato à gl' occhi nostri. Se ben non invisibile e non intrattabile alla pellegrina industria di cotesto valoroso Apelle, che anco Apelle mi giova di nominarlo, perche si come da quell' antico pareva solo che permettesse il Grande Alessandro di esser dipinto e rappresentato, così pare, che dà questo nostro moderno solo, consenta il Sole d' esser vivamente espresso à questo presente secolo, si che lo veggia tale, quale non fù dagli antichi forse veduto già mai, così per le congiunzioni de' Pianeti, li quali quasi suo Re lo corteggiano, come per le vere macchie ò nuvole, che come nuove, à noi, danno così bella occasione di filosofare a gli Astronomici. Ora di questa nobil fatica darò parte quanto prima al nostro Veneziano Protogene, e quanto prima ne invierò il suo parere; ringraziando in tanto il cortese Apelle, che con la meritevol lode, si mostra ossequente à questo nobilissimo e dottissimo spirito molto più, che perche abbia voluto numerare un ombra qual son io, trà i chiari Lumi dell' età nostra, massime in questa Professione; E ringraziando sopra tutto Dio benedetto, che abbia voluto col mezzo d' alcuni singolari ingegni de' nostri tempi, farne vedere, come oggi, con l' umile trasparente d' un picciol vetro ci vien dimostrato il Sole assai meglio del solito, la dove per mottegiare alcuno di soverchia e ridicola diligenza, pur sogliam dire; Tenta costui con una facella di dimostrarne il sole. E'l vero e sempiterno Sole ci illumini nelle tenebre di questa nostra cieca umanità, ed à V. S. Ill. ed al suo dotto Apelle, conceda ogni maggior contentezza.

Di Venezia.

SAULI

SAULI MERCERI
Augustani Vindelici
VIRGILIUS PROTEUS
Helmæstadii Anno 1600. inter Centones Virgilianos sub finem posterioris Tomi

ab

HENRICO MEIBOMIO

exhibitus,

Nunc, justis de causis, hoc loco, comparere jussus.

Illustri

Illustri & Generoso Viro

MARCO VELSERO,

Reipublicæ Augustanæ Ex-Consuli & Septemviro &c.

PATRONO ET MÆCENATI MEO,

S. D.

HENRICUS MEIBOMIUS.

Nte triennium, Vir Illustris, cum propter magistratum, quem in Julia Academia gerebam, ordinariis laboribus vacare non possem, & nihilominus juventuti nostræ prodesse cuperem, de operibus meis poëticis recensendis edendisq; cogitare cœpi. Hortabantur amici, ut id facerem, neq; deerant aliæ causæ nonnullæ, quibus magis impellerer, & inflammarer. Initium autem feci à Centonibus Virgilianis, tum quod primi ingenii mei fœtus essent: tum quod minus laboris requirere viderentur. Ne verò soli exirent illi, utq; ostenderem, quos secutus essem magistros, placuit meis præmittere Probæ Falconiæ & Ausonii Centones ingeniosissimos. His addidi ex recentioribus duos Capilupos Italos, Lalium dico & Julium: quorum hic, ut pio affectu decus familiæ suæ hereditarium conservare voluit, ita nequaquam illius venustatem assecutus est. Minimè verò tum dubitabam, quin plura utriusq; in hoc genere extarent monumenta, sed quantalibet rem agerem cura & diligentia, ulterius indagare nihil potui. Cum autem nostri labores prodiissent, à nobiliss. & consultissimo viro Dn. JACOBO MONAVIO, amico meo, admonitus sum, Capiluporum Centones Romæ anno supra sesqui millesimum nonagesimo, uno volumine excusos esse. Ibi continuò cœpi ardere incredibili desiderio videndi hoc opus: omnemq; movi lapidem, ut in manus meas deveniret, sed frustra. Recurrendum itaq; fuit ad Monavium: à quo tandem Centones istos amanuensium manu descriptos impetravi. Qua autem aviditate oblatos percurrerim, explicare non possum: hoc maximoperè dolui, non genuinos me habere fœtus Lalii, sed à Julio præpostera cura emendatos & interpolatos. Magnam sibi sumpsisse eum licentiam testis est Cento de Monachis omnium lepidissimus & ingeniosissimus, quem truncatum mutatumque de Ætate aurea & ferrea inscripsit. In cæteris quid factum sit, ignoramus; conjecturam facimus, optimo felicissimi Poëtæ genio vim & injuriam factam non exiguam: sed acquiescendum nobis erat in eo, quod fortuna obtulerat. Nolui autem studiosis invidere hunc thesaurum, quod animadvertissem priores nostros labores magna aviditate exceptos fuisse. Dum itaque editionem molior, commodùm accidit, Vir generose, ut internuncio CL. viro CUNRADO RITTERSHUSIO, Antecessore Altorfiano, amico meo veteri, Centones novos, per occasionem edendos, ad me mitti curares. Hic exilui gaudio, gratulatus mihi de accessione ista, equidem, si molem spectem, non magna, si artificium intuear, longe pulcerrima. Non autem hîc de auctore disputabo: facilè enim quivis odorari poterit, cujus hæc sint, cui excellens tuum ingenium & admiranda doctrina cognita est. Tantum tibi communi Reipubl. literariæ nomine pro communicatis istis deliciis gratias ago. Cumq; pro singulari benevolentia, quam literis humanissimè scriptis, simulque insigni opere historico ad me misso, erga me declarasti, plurimum tibi debeam, totum hoc Centonum opus, in Germania nunc primum excusum, tuo nomini inscribere volui. Erunt tuæ partes, hospites hosce, non ignotos, neq; benevolentia indignos hilari fronte excipere & patrocinio liberali complecti. Quo officio & istos ipsos Triumviros, omnesq;, quibus hi magni sunt, magis tibi devincies, famamque nominis, quam adeptus es magnam, incredibili cumulo augebis. Vale augustissimum Augustæ tuæ sydus. Helmæstadii in Julia Academia anno Christi 1599. 4. Decembr.

EPIGRAM-

EPIGRAMMA
CONRADI RITTERSHUSII
Brunſvic. JCti.

In laudem
CL. V. HENRICI MEIBOMII,
Poëtæ Cæſarii, & Hiſtoriar. Profeſſoris in illuſtri acad. JULIA, quæ eſt Helmæſtadii,

&
SAULI MERCERI
Auguſtani.

PRotea dum cecinit converſum in mille figuras,
 Deſcripſit ſortem neſcius ipſe ſuam
VIRGILIUS: nam quæ non transformatus in ora eſt,
 Aptatus rerum caſibus innumeris?
CENTONES varios divino è carmine cernis
 Conſutos docta diſpoſitosque manu?
Ars ea MEIBOMIO ad ſummum ſubvecta cacumen
 Permittet nunquam nomina clara mori.
AUSONIO par fama viri conſurgit ad aſtra,
 Illuſtri congrex FALCONIÆQUE PROBÆ eſt.
Incluta MERCERI jam nunc ſe his nomina jungunt,
 Fœcunda ingeniis ſeclaq; noſtra probant.
Creſcite CENTONES, & ſolo nomine veſti
 Cedite, purpureo murice fulgiduli.

IN CENTONUM VIRGILIANORUM A CL. MEIBOMIO EDITORUM PARTEM II.

QUi primus hocce carminum pulchrum genus
Muſasque repperit Poëta ſutileis,
Felicioris ille prorſus ingenI
Limatioris prorſus idem judicI:
Exemplar edidit, modeſtiæ magis
Diis Camėnis ſpecimen olim debitæ.
Non ille ſeris cogitata poſteris
GenI feracis tradier molimina
Forma venuſtiore prudens cenſuit
Poteſſe, quam Maronis auguſta, enthea,

Auroq; contra & aurichalco carmina
Si nexuisset aureis catenulis,
Ab officina Lemmia catenulis,
Queis haut Gradivus mœchus importunior
Solummodò queat volens-nolens capi.
Sed ipse fallendi Magister admodum
Et artifex, salace cum nata Jovis,
Potissit impediri, & impotens volet,
Quid sic ligatis aptius centonibus?
Non illi adornassint opus lectum magis
Ac eligantes hasce, Lector, paginas,
Bellis coloratas figuris paginas,
Quas jam secundas, & secundo Apolline,
Noster Poëta dat, Poëta JULIUS,
Vatum ille ductor atq; censor optumus,
Quoi tot Poëtarum labores inclutos
Debes, amice lector, atque industriæ
Mirabile exemplum, & probum in FALCONIA,
LUPISQUE cæteris, honoratis LUPIS,
Hujusce magnis carminum parentibus.
Sed arbitrum omnium Poëtarum unicum,
Illum optimatem, *principem* illum denique
VELSERUM ab AUGUSTA, *poëtam nobilem*,
Manet suum à Phœbo suo palmarium,
Auctarium beat perennis gloriæ;
Qui dum Poëtas jure proscribit malos,
Bonis Poëtas versibus damnat malos,
Suopte vates ornat exemplo bonos.
Proinde honore par vel amplior cluet,
CentoniamqueLauream olli surripit,
Qui primus hocce carminum pulchrum genus
Musasq; repperit Poëta sutileis.

Gaspar Arnoldius, Phil. & Med. D.
apud illustrem Juliam Phys. Pr. Ord.

——— Quamquam & melioribus actis
Quæritur æternum nomen, multoq; licebat
Clarius ingenium venturæ tradere famæ,
Attamen ad laudem quæcunque oblata facultas,
Egregium hanc rapere, & summa ad fastigia niti.

CÆSARES.	VOTUM.
CORYDON.	DIDO.
ARGUMENTA.	PSALMUS.
NUPTIÆ.	DIRÆ.

VIRGI-

VIRGILIUS PROTEUS
SAULI MERCERI
Auguſtani Vindel.

CÆSARES AUSTRIACI.

Aen. 7. PAndite nunc Helicona Deæ, cantusque movete,
Aen. 7. Majus opus, major rerũ mihi naſcitur ordo,
Aen. 10. Audentes fortuna juvat. Ab origine Reges Aen. 7.
Geor. 2. Auſtrinos, veterum effigies ex ordine avorũ Aen. 7.
Aen. 6. Fataq; fortunasq; virûm moresq; manusq;
Geo. 4. Expediam, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum. Aen. 1.
Eclo. 5. Nam neq; cuncta meis amplecti verſibus opto, Geor. 2
Aen. 6. Nec mihi ſi linguæ centum ſint, oraq; centum,
Aen. 12 Sufficiant vires per tot diſcrimina rerum. Aen. 1.
Aen. 5. Ore favete omnes, atque hæc exempla ſequuti, Geo. 4.
Aen. 6. Diſcite Juſtitiam moniti, verumq; laborem. Aen. 12

RUDOLPHUS ALBERTI F.

Aen. 8. SAlve vera Jovis proles, Tu cujus & annis Aen. 8.
Aen. 8. Et generi fatum indulget. Tu maximus ille es, Aen. 6.
Aen. 8. Flos veterum virtusque virûm, qui paupere terra Aen. 6.
Aen. 6. Miſſus in imperium magnum juſtiſſimus unus, Aen. 7.
Eclo. 8. A te principium ſceptrumq; ſacerq; tiaras. Aen. 7.

ALBERTUS RUDOLPHI F.

Aen. 12 NOmine avum referens, animo manibusq; parentem
Aen. 5. Proximus ingreditur, ſubito ferrumque retractat, Aen. 7.
Geo. 1. Non torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Aen. 4. Mortem animus meminiſſe horret luctuq; refugit. Aen. 2.
Eclo. 9. Heu cadit in quenquam dominorum fallere dextras! Aen. 6.

FRIDERICUS ALBERTI F. PULCHER.

Aen. 7. NEc tu carminibus noſtris indictus abibis
Aen. 6. Infelix, ut cumque ferent ea fata minores.
Aen. 8. Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Aen. 6. His merſere malis. Manibus date Lilia plenis, Aen. 6.
Aen. 11. Exigua ingentis miſero ſolatia luctus.

ALBERTUS ALBERTI F.

Aen. 6. OStendunt terris hunc tantum fata, neque ultra
Aen. 9. Indulgent, duræ rapit inclementia mortis Geo. 3.
Aen. 6. Egregium forma juvenem, nova regna petentem, Aen. 1.
Aen. 1. Ante diem. Magnorum haud unquam indignus avorum Aen. 11.
Aen. 12 Ille quidem, nec vana fides, genus esse Deorum. Aen. 4.

FRIDERICUS ERNESTI F.

Aen. 3. CEntum urbes, tonsæ foliis ornatus olivæ Geo. 3.
Aen. 7. Jam senior longa placidas in pace regebat.
Aen. 9. Quin etiam bis tum Tiberini ad fluminis undam Aen. 10.
Aen. 3. Cœlicolûm Regi votum immortale sacrabat. Aen. 8.
Aen. 11. Hic amor, hoc studium, quo non præstantius ullum. Aen 12

MAXIMILIANUS FRIDERICI F.

Aen. 7. JAm pridem resides populos, desuetaque rursus
Aen. 7. Agmina in arma vocat. Validam vi corripit hastam, Aen. 12
Aen. 12 Circumdat loricam humeris, quatit oppida bello. Aen. 9
Aen. 9. Omne ævum ferro teritur, nec tarda senectus Aen. 9.
Aen. 9. Debilitat vires, tantæ est victoria curæ. Geo. 3.

CAROLUS PHILIPPI F.

Aen. 6. HUc geminas nunc flecte acies. Hic inclytus armis,
Geo. 4. Magnanimosque duces, atque altæ mœnia Romæ, Aen. 1.
Aen. 8. Tum Reges ipsos, primum capita alta ferentes, Geo. 1.
Aen. 1. Imperio premit ac vinclis. Garamantas & Indos Aen. 6.
Aen. 8. Composuit, legesque dedit, ritusque sacrorum. Aen. 12

FERDINANDUS PHILIPPI F.

Aen. 11. ARduus insurgens reddi sibi poscit honorem, Aen. 5.
Aen. 11. Et sellam regni, quæsitas sanguine dotes, Aen. 7.
Geo. 1. Ecce inimicus atrox, flammantia lumina torquens, Geo. 3.
Aen. 9. Improvisus adest; urbem obsidione premebat, Aen. 8.
Aen. 4. Germani in ferrum pro libertate ruebant. Aen. 8.

MAXIMILIANUS FERDINANDI F.

HIc bello audacis populi vexatus & armis Aen. 4.
Geo. 2. Principio, placida compostus pace quiescit Aen. 1.
Aen. 2. Ex illo, haud ulli veterum virtute secundus. Aen. 11.
Aen. 6. Felix prole virûm, quæ viribus occupet orbem, Aen. 7.
Quam pater ipse suo Superûm jam signat honore. Aen. 6.

RUDOL-

RUDOLPHUS MAXIMILIANI F.

Aen. 10. QUod votis optâstis, adest: Labentibus annis *Aen.* 2.
Aen. 6. Augustus Cæsar divûm genus, aurea condet
Aen. 6. Sæcula qui rursus; divini signa decoris, *Aen.* 5.
Aen. 5. Ardentesque notate oculos, qui spiritus illi,
Aen. 1. Os humerosq; Deo similis, vel gressus eunti. *Aen.* 5.

CORYDON.

Eclo. 7. FOrtè sub arguta consederat ilice pastor *Eclo.* 6.
Eclo. 8. Propter aquæ rivum foliis ornatus olivæ: *Geo.* 3.
Aen. 9. Dum canit & mœstum Musa solatur amorem,
Aen. 6. Threicia fretus cithara, hæc incondita solus *Eclo.* 2.
Eclo. 2. Montibus & sylvis studio jactabat inani,
Aen. 5. Multa gemens; pulsæ referunt ad sydera valles, *Eclo.* 6.
Eclo. 5. Ipsa sonant arbusta, ipsæ jam carmina rupes. *Eclo.* 5.
Aen. 8. Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Aen. 7. Quandoquidem nostros in longum ducis amores, *Eclo.* 9.
Eclo. 8. Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
Geo. 2. Mugitusq; boum mollesq; sub arbore somni,
Aen. 2. Atque humiles habitare casas miserosque penates. *Geo.* 2.
Eclo. 8. Præceps aërii specula de montis in undas
Eclo. 8. Deferar, extrema moriens tamen alloquor hora. *ORA.*
Aen. 4. Ire iterum in lacrymas, iterum tentare jubebis *Geo.* 2.
Geo. 4. Orando humanis precibus mansuescere corda *Geo.* 4.
Aen. 10 Nescia, tanquam hæc sit nostri medicina furoris. IS. *Ecl.* 10.
Eclo. 6. Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit, *Eclo.* 2.
Aen. 4. Solane perpetua mœrens carpere juventa!
Eclo. 6. Ah virgo infelix, Veneris nec præmia nôris, *Aen.* 4.
Aen. 4. Nec dulces natos: quæ te dementia cepit! *Eclo.* 6.
Aen. 4. Esto, ægram nulli quondam flexere Hymenæi, *Geo.* 4.
Geo. 4. Nulla Venus: placitóne etiam pugnabis amori? *Aen.* 4.
Aen. 6. Vincet amor, si quod non æquo fœdere amantes *Aen.* 4.
Aen. 4. Curæ numen habet, justumq; memorq; doloris. *Aen.* 9.
Eclo. 9. Huc ades ô Galatea, habitarunt DI quoq; sylvas, *Eclo.* 2.
Eclo. 5. Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Eclo. 5. Sive antro potius, non adversata petenti. *Aen.* 4.
Geo. 2. Hîc ver assiduum, varios hîc flumina circum *Eclo.* 9.
Eclo. 9. Fundit humus flores, Zephyriq; tepentibus auris *Geo.* 2.
Geo. 2. Laxant arva sinus, hîc candida populus antro *Eclo.* 9.
Eclo. 9. Imminet, omnis ager, nunc omnis parturit arbos. *Eclo.* 3.
Aen. 2. Huc ades, hac mecum poteris requiescere nocte, *Eclo.* 1.
Eclo. 1. Fronde super viridi, ramorum protegat umbra. *Geo.* 2.
Eclo. 7. Huc ades, ò nobis placeant ante omnia sylvæ; *Eclo.* 2.

Geo. 2. Speluncæ, viviq; lacus ac lustra ferarum, Geo. 2.
Geo. 2. Et secura quies, & nescia fallere vita. ITA.
Aen. 2. Tu modò promissis maneas, tua numina posco, Aen. 1.
Aen. 12 Victus amore tui, dubiis ne defice rebus, Aen. 6.
Aen. 6. Siste gradum, teque amplexu ne subtrahe nostro.
Eclo. 9. Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ,
Aen. 2. Intonuit lævum, & de cœlo lapsa, bonum sit, Eclo. 8.
Aen. 1. Nî frustra augurium vani docuere parentes,
Aen. 2. Stella facem ducens multa cum luce cucurrit,
Eclo. 5. Nescio quid certè est, Dî nostra incepta secundent, Aen. 7.
Aen. 2. Visus adesse pedum sonitus, vox fertur ad auras, Aen. 3.
Eclo. 8. Credimus, an qui amant ipsi sibi somnia fingunt? FIN-
Eclo. 2. Eheu quid volui? crudelis tu quoq; falsis (GUNT. Aen. 1.
Aen. 1. Ludis imaginibus? de te nil tale verebar, Aen. 9.
Aen. 5. Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla,
Aen. 3. Et quæ vel cœlo possunt deducere lunam, Eclo. 8.
Aen. 4. Sistere aquam fluviis & vertere carmina rupes. Eclo. 5.
Eclo. 2. Me tamen urit amor, quis enim modus adsit amori? MORI.
Aen. 9. Ergo tot incassum fusos patiere labores, Aen. 7.
Aen. 12 O præstans animi, sola contenta Diana! Aen. 11.
Aen. 4. Egregiam verò laudem & spolia ampla puellæ? Eclo. 1.
Aen. 4. Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Aen. 4. Nec te noster amor, nec te data dextera quondam;
Aen. 3. Eloquar, an sileam? genuit te cautibus horrens Aen. 4
Aen. 4. Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tygres.
Aen. 4. Quin potiùs per ego has lacrymas, dextramq; tuam te, Aen. 4
Aen. 4. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Aen. 4. Dulce meum, miserere animi non digna ferentis, Aen. 2.
Aen. 6. Alma precor miserere, potes namq; omnia, & istam
Aen. 4. Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Aen. 6. Quem fugis? Extremum fato quod te alloquor hoc est,
Aen. 12 Utere sorte tua, noctem non amplius unam, Aen. 1.
Eclo. 7. Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
Aen. 4. Talibus orabat, spe multum captus inani, Aen. 11.
Aen. 1. Infelix puer, ac respondent omnia sylvæ, Eclo. 9.
Geo. 4. Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

ARGUMENTA ÆNEIDIS.

PRIMO LIBRO.

Aen. 1. DEfessi Æneadæ Libyæ vertuntur ad oras.

SECUNDO.

Aen. 2. Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.

TER-

TERTIO.

Aen. 3. Dardanidæ duri feriunt mare & æquora verrunt.

QUARTO.

Aen. 4. Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.

QUINTO.

Aen. 5. Mox tuba commissos medio canit aggere ludos.

SEXTO.

Aen. 6. Troius Æneas Erebi descendit ad umbras.

SEPTIMO.

Aen. 7. Æneadæ optato conduntur Tibridis alveo.

OCTAVO.

Aen. 8. Conjurat trepido Latium simul omne tumultu.

NONO.

Aen. 9. Turnus in arma viros, acies in prælia cogit.

DECIMO.

Aen. 10. Concurrunt Trojanæ acies, aciesque Latinæ.

UNDECIMO.

Aen. 11. Venatrix graditur bellum ad crudele Camilla.

DUODECIMO.

Aen. 12 Concurrunt Tros Æneas & Daunius heros.

NUPTIÆ
PAULI VELSERI, MATTHÆI F. ET ANNÆ VEHLINÆ, JOANNIS F.

Quod post Ausonium Centonem nuptialem scribat.

Livor crescentem parcas mordere Poëtam,
Et post Mæonidem legimus Iliadas.

Aen. 9. VOs ô Calliope, Paullo majora canamus. *Eclo. 4.*
Geor. 3 Cetera quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Geo. 3. Omnia jam fama totum vulgata per orbem. *Aen. 1.*
Geo. 3. Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,

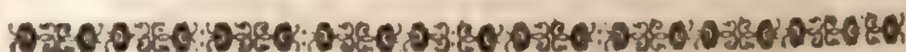
Et

Aen. 6. Et quos durus amor crudeli tabe peredit. Aen. 6.
Aen. 4. Quin potius pacem æternam pactosq; Hymenæos,
Aen. 10. Fatidicæ Mantûs cithara fidibusque canoris Aen. 6.
Geo. 1. Hinc canere incipiam; precor, aspirate canenti Aen. 9.
Eclo. 7. Nymphæ noster amor, & Trojæ Cynthius auctor: Geo. 3.
Geo. 1. Tuque adeo famæ meritò pars maxima nostræ, Geo. 3.
Eclo. 1. Fortunate senex, magnam cui mentem animumq; Aen. 6.
Aen. 6. Delius inspirat, divino pectore vates,
Eclo. 1. Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Aen. 12 O præstans animi, tua dum vestigia lustro, Eclo. 2.
Geo. 1. Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis.
Aen. 9. Ergò aderat promissa dies: longo ordine matres, Aen. 2.
Aen. 6. Matres atque viri, pueri, innuptæque puellæ Aen. 2.
Aen. 5. Undique conveniunt per limina læta frequentes. Aen. 1.
Aen. 4. Principio delubra adeunt delecta juventus, Aen. 3.
Aen. 7. Implorantque Deos incensa altaria circum. Aen. 8.
Aen. 7. Primus init ipse ante alios pulcherrimus omnes Aen. 4.
Aen. 9. Ora puer prima signans intonsa juventa.
Eclo. 8. Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda
Aen. 7. Extulit os sacrum; sed cunctis altior ibat, Aen. 8.
Aen. 7. Intentos volvens oculos, mollique fluentem Aen. 4.
Aen. 4. Fronde premit crinem fingens, it pectore summo Aen. 5.
Aen. 5. Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Aen. 11. Succedunt matres. Veneris justissima cura Aen. 10.
Aen. 7. Ipsa inter medias, magna comitante caterva Aen. 2.
Aen. 10 (Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aen. 10 Aut collo decus aut capiti) se læta ferebat, Aen. 1.
Aen. 5. Ardentes dare visa faces, mirabile visu, Aen. 12
Aen. 5. Aera dimovit tenebrosum, lactea colla Aen. 8.
Aen. 8. Auro innectuntur, demissa monilia pendent, Aen. 7.
Aen. 1. Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Aen. 1. Spiravere, ima verrit vestigia cauda. Geo. 3.
Aen. 7. Illam omnis tectis agrisque effusa juventus,
Aen. 7. Attonitis inhians animis prospectat euntem.
Geo. 7. Hunc decus egregium formæ movet atq; juventæ,
Aen. 7. Hunc atavi, & pulchro veniens in corpore virtus, Aen. 5.
Aen. 6. Nec vidisse semel satis est; juvat usq; morari.
Aen. 6. Ventum erat ad limen, cum virgo immania templa Aen. 6.
Aen. 4. Ingreditur, tacitum pertentant gaudia pectus. Aen. 1.
Aen. 5. Tum lecti juvenes media testudine templi Aen. 1.
Geo. 4. Circumstant, alii fontemque ignemque ferebant, Aen. 12
Aen. 9. Ardentes tædas alii, nec sacra morantur. Aen. 6.
Aen. 12 Primus ibi ante omnes longa cum veste sacerdos, Aen. 6.
Aen. 10. Totus collucens, oculos ad sidera lætus Aen. 2.

Extu-

Aen. 2.	Extulit & cœlo palmas cum voce tetendit,	
Aen. 9.	Multa Deos orans, oneravitque ætherea votis.	
Aen. 1.	Nate patris summi, cui vincla jugalia curæ,	Aen. 4.
Æn. 12	Respice nos, si quid pietas antiqua labores	Aen. 5.
Aen. 5.	Respicit humanos, da dextræ jungere dextram,	Aen. 1.
Geo. 2.	O fortunatos nimium, æquo fœdere amantes.	Aen. 4.
Aen. 4.	Ad sis ô placidus, & si pietate meremur,	Aen. 2.
Aen. 8.	Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.	
Aen. 2.	Talia perstabat memorans dextrasque tenebat	Aen. 6.
Aen. 9.	Amborum, magna medius comitante caterva.	
Geo. 4.	Illi inter sese jungebant fœdera dictis.	
Aen. 5.	Et juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem,	Geo. 3.
Geo. 3.	Durus amor, tacitum vivit sub pectore vulnus,	Aen. 3.
Aen. 12	Ut primum fari potuit, sic incipit ore;	
Aen. 2.	O dulcis conjux, mea sola & sera voluptas,	Aen. 8.
Aen. 6.	Da dextram; comitem casus complector in omnes.	
Aen. 5.	Vix hæc ediderat, veluti violaverit ostro	Aen. 12
Aen. 12	Si quis ebur, tales virgo dabat ore colores,	Aen. 12
Aen. 12	Flagrantes perfusa genas, dextraque prehensum	
Aen. 2.	Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:	
Eclo. 4.	Teque adeò venerande puer, jam pectore toto	Aen. 9.
Aen. 8.	Accipio agnoscoque libens, mea maxima cura.	Aen. 1.
Aen. 8.	Talibus inter se dictis sacrisque litatis,	Aen. 4.
Aen. 8.	Una omnes juvenum primi, populusque patresq; ,	Aen. 9.
Aen. 12	Tum studio effusæ matres ad tecta subibant.	Aen. 8.
Aen. 1.	At domus interior regali splendida luxu	
Aen. 1.	Instruitur, intus famulæ, quibus ordine longo	Aen. 1.
Æn. 1.	Cura penum struere, & flammis adolere penates.	
Aen. 3.	Aulai in medio læti convivia curant	Geor. 1.
Aen. 11	Matronæ puerique omnes populusq; patresq;.	Æn. 9.
Aen. 1.	Postquam prima quies, libabant pocula Bacchi,	Aen. 3.
Aen. 1.	Crateras magnos statuunt, paterasq; tenebant	Aen. 1.
Aen. 7.	Teutonico ritu, ferit aurea sydera clamor	Aen. 2.
Aen. 3.	Lætitia, vocisque offensa resultat imago.	Geo. 4.
Aen. 5.	Jamq; exempta fames, & amor compressus edendi,	Aen. 8.
Aen. 8.	Consurgunt mensis, biforem dat tibia cantum,	Aen. 9.
Aen. 1.	Fit strepitus tectis, juvat indulgere choreis.	Aen. 9.
Geo. 2.	Non absunt illis præstanti corpore Nymphæ;	Æn. 1.
Aen. 9.	Ante omnes, magna juvenum stipante caterva,	Aen. 1.
Aen. 1.	Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi	
Aen. 1.	Exercet Diana choros, sic ora ferebat	Aen. 3.
Aen. 4.	Anna, trahens varios adverso sole colores,	Aen. 5.
Aen. 12	Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes,	
Aen. 8.	Devexo interea propior fit vesper Olympo,	

Æn. 8. Nox ruit & fuscis tellurem amplectitur alis,
Aen. 1. Involvens umbra magna terramque polumque.
Aen. 7. Certatim instaurant epulas, lustrantq; choreis Aen. 10
Aen. 1. Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Aen. 5. Ardentes, noctem flammis funalia vincunt. Aen. 1.
Geo. 2. Nec minus interea magno inflammatus amore, Aen. 3.
Aen. 7. Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Aen. 12 Haud aliter juvenis subita spe fervidus ardet, Aen. 12
Geo. 3. Stare loco nescit, est mollis flamma medullas, Aen. 4.
Aen 12 Præcipitatque moras omnes, cum virgine victor Æn. 11
Aen. 4. Ingreditur, cursûq; amens ad limina tendit. Aen. 6.
Aen. 9. Primorum manus ad portas comitatur euntem. Aen. 7.
Geo. 4. At chorus æqualis, primævo flore juventus, Aen. 7.
Geo. 2. Versibus incomptis ludunt & carmina dicunt. Aen. 6.
Eclo. 8. Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus Oetam,
Eclo. 2. Atque novas incide faces, tibi ducitur uxor Eclo. 8.
Aen. 12 Cui genus à proavis ingens, gratissima conjux, Aen. 10
Aen. 5. Ore favete omnes, non hæc sine lumine divûm Aen. 2.
Aen. 1. Eveniunt, cuncti læti celebremus honorem. Aen. 5.
Eclo. 5. Fortunate puer, quæ te tam læta tulerunt Aen. 1.
Aen. 1. Secula, qui tanti talem genuere parentes?
Eclo. 5. Fortunate puer, fugit irreparabile tempus, Geo. 3.
Æn. 9. Rumpe moras omnes, quid non speremus amantes? Eclo. 8.
Æn. 1. Jam dabit amplexus, atq; oscula dulcia figet,
Æn. 1. Spemq; metumq; inter, flammantia lumina torquens, Geo. 2.
Eclo. 2. Huc ades ô formose puer, nunc tempus agi res. Aen. 5.
Aen. 8. Talia carminibus celebrant, collesque resultant; Aen. 5.
Geo. 3. Illi alternantes linguis vibrantibus ora Aen. 2.
Geo. 4. Ore legunt, licito tandem sermone fruuntur. Aen. 8.

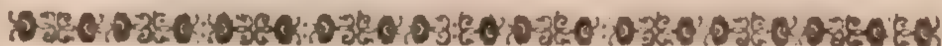
VOTUM JOLÆ,

Cui respondet oraculum per initia versuum.

Geo. 1. Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum Æn. 12
Geo. 2. Æternum, vestros colui si semper honores, Geo. 1.
Geo. 2. Bacchus & alma Ceres, vestro si munere tellus Geo. 2.
Æn. 3. Obscœnam pingui glandem mutavit arista, Aen. 1.
Æn. 11 Rettulit in melius & plenæ pocula mensæ, Geo. 2.
Æn. 1. Oramus (redit agricolis labor actus in orbem,) Geo. 1.
Geo. 1. Multum adeo officiant lætis ne frugibus herbæ,
Geo. 1. Neu tenues pluviæ, rapidive potentia Solis,

Infe-

Aen.4. Infelixque inopi metuens formica senectæ, *Geor.1.*
Geo.4. Æstatem pecori defendite, jam venit æstas, *Eclo.7.*
Aen.2. Ultro jam læto turgent in palmite gemmæ, *Eclo.7.*
Geo.2. Jam vinctæ vites. Pomis exuberet annus. *Geo.2.*
Geo.2. Nec minus interea plenis vindemia labris, *Geo.2.*
Geo.2. Colaque prælorum. Fugiant examina taxos. *Eclo.9.*
Geo.3. Ingentes pastæ distentent ubera vaccæ. *Eclo.9.*
Eclo.6. Tum verò Cererem pubes agrestis adoret, *Geo.1.*
Eclo.1. Ipsi rite suum Baccho dicemus honorem. *Geo.2.*
Geo.2. Mox ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Geo.1. Poculaque in fluctus & vina liquentia fundam, *Aen.5.*
Geo.8. Religione patrum. Divino carmine pastor *Eclo.6.*
Aen.7. Ore refert, placidi straverunt æquora venti, *Aen.5.*
Geo.3. Balatu pecorum & crebris mugitibus amnes,
Aen.11. Vicinæque sonant ripæ collesq; supini *Geo.3.*
Geo.2. Sylvarum, & longè saltus lateque vacantes. *Geo.3.*

DIDO.

Aen.6. ERrabat sylva in magna, per opaca viarum *Aen.6.*
Aen.6. Fortunatorum nemorum sedesque beatas
Aen.4. Infelix Dido, conjux ubi pristinus illi *Aen.6.*
Aen.6. Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Aen.6. Ecce autem primi sub lumina solis & ortus,
Aen.6. Per tacitum nemus ire, pedemque advertere magnum
Geo.4. Illo Virgilium, medium nam plurima turba *Aen.6.*
Aen.6. Hunc habet, atq; humeris extantem suspicit altis,
Aen.6. Aut videt aut vidisse putat; diverberat auras, *Aen.6.*
Geo.4. Haud mora, continuo pernicibus ignea plantis, *Aen.11.*
Aen.1. Atque illi media sese tulit obvia sylva. *Aen.1.*
Aen.6. Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbras
Aen.4. Huc illuc volvens oculos adversa tuetur
Aen.4. Luminibus tacitis, acriq; incensa dolore, *Aen.11.*
Aen.9. Scissa comam, mœstis latè loca questibus implet. *Geo.4.*
Aen.4. Heu vatum ignaræ mentes! quid vivida virtus,
Geo.3. Quid labor aut benefacta juvant? sors omnia versat.
Aen.4. Quid primum deserta querar: nil linquere inausum
Aen.7. Quæ potui, ne noster honos infractavè cedat *Aen.7.*
Aen.7. Fama loco, medias acies mediosque per ignes *Aen.7.*
Aen.7. Quæ potui infelix crudelem abrumpere vitam? *Aen.8.*
Aen.4. Heu furiis incensa feror tentare precando *Aen.4.*
Aen.5. Æneam, & supplex animos submittere amori. *Aen.4.*
Geo.4. Ah miseram, scis ipse, nec est te fallere cuiquam, *Geo.4.*

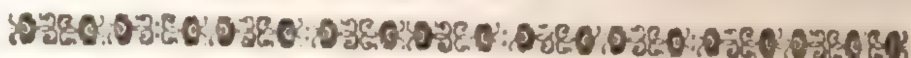
Aen. 4. Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Aen. 2. Vos æterni ignes, terram, mare, sydera juro,
Æn. 12 Vimq; Deûm infernam, & duri sacraria Ditis,
Geo. 4. Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi,
Aen. 4. Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iarbas,
Eclo. 9. Nec tuus Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Aen. 1. Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undas.
Aen. 6. Sed me fata mea, & scelus exitiale tyranni
Aen. 6. His mersere malis, cuncti se scire fatentur.
Aen. 6. Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Aen. 6. Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
Aen. 6. Dulcis & alta quies, per amica silentia Lunæ,
Aen. 7. Tunc exaudiri voces & verba vocantis
Aen. 4. Visa viri, in somnis inhumati venit imago,
Aen. 2. Horresco, ora modis attollens pallida miris.
Aen. 2. Hei mihi qualis erat, concretos sanguine crines,
Aen. 2. Squallentem barbam, trajectaq; pectora ferro
Aen. 5. Ostentans, nec me quærentem vana moratur:
Aen. 4. Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas,
Aen. 4. Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis!
Aen. 3. Heu fuge crudeles terras, gratissima conjux,
Aen. 9. Rumpe moras omnes, dum præcipitare potestas,
Æn. 12 Parcarumq; dies & vis inimica propinquat
Aen. 3. Surge age: Sic fatus nocti se immiscuit atræ.
Aen. 3. Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Aen. 8. Horrendum dictu, præsentiaque ora videbar,
Aen. 3. Jamque rubescebat stellis aurora fugatis.
Aen. 1. Tum celerare fugam, scelerata excedere terra,
Aen. 3. Linquere pollutũ hospitium, dare classibus austros
Aen. 4. Mens immota manet, rebus jam rite paratis.
Aen. 9. Interea præmissi equites ex urbe Tyranni
Aen. 7. Improvisi adsunt, sese ad divortia nota
Aen. 9. Objiciunt, omnemq; aditum custode coronant,
Æn. 11 Compositi numero in turmas; ipse ardua montis
Aen. 11. Per deserta jugo properans adventat ad urbem,
Æn. 12 Quantus Athos, aut quantus Eryx, Gætulus Iarbas.
Aen. 6. Hinc circum innumeræ gentes populiq; vagantur,
Aen. 4. Et Numidæ infræni cingunt, lateque furentes
Aen. 4. Barcæi, pulsuq; pedum tremit excita tellus.
Aen. 2. Ipse inter primos mediisque in millibus ardet
Aen. 7. Horridus, Herculeoq; humeros innixus amictu.
Æn. 11 Jamq; propinquabant, fundunt simul undiq; tela
Æn. 11 Crebra nivis ritu, summa nituntur opum vi
Aen. 5. Pro se, quisque viri, certatur limine in ipso,

Jam-

Aen. 1.	Jamq; faces & saxa volant, primosq; trucidant.	
Aen 12	Exoritur trepidos inter discordia cives,	
Aen.12	Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrũ	
Aen 12	Corripiunt cœci & pergunt defendere muros:	Aen.12
Aen.12	Urbem alii reserare jubent & pandere portas.	
Geo. 3.	Nec mora, nec requies, campo sese arduus infert,	Aen. 9.
Geo. 1.	Ecce inimicus atrox, horrendumq; intonat armis,	Aen.12
Aen. 9.	Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet,	
Aen. 9.	Qua tentet ratione aditus, summasq; minatur	Aen.12
Aen.12	Dejecturum arces. Pugnæ conterrita sorte,	Aen.12
Aen. 2.	Eripui, fateor, letho sine crimine vitam,	Aen. 4.
Aen.12	Esto nunc Sol testis, & istius inscia culpæ	Aen 12
Aen. 4.	Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.	
Geo. 2.	Quin etiam infixum stridet sub pectore vulnus	Aen. 4.
Aen. 2.	Infelix, conditque natantia lumina somnus	Geo. 4.
Æn. 11	Extrema jam in morte.	Geo. 4.
Aen. 2.	Non tamen abstinui, vox ipsa & frigida lingua	Aen. 1.
Æn. 11	Conjugium optatum, magnum & memorabile nomen,	Geo. 4.
Aen. 4.	Lamentis gemituq; anima fugiente vocabat.	Aen. 4.
Æn. 11	Hæc mea magna fides cineri promissa Sichæo,	Aen. 4.
Æn. 11	Hic amor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo,	Aen.12
Aen. 4.	Te propter pressa est insignis gloria facti,	
Aen. 4.	Heu furiis incensa feror, te propter eundem,	
Aen. 4.	Te propter supplex animos submittere amori:	
Aen. 4.	Quæ quibus anteferam? jam jam te propter eundem	Aen. 4.
Aen. 4.	Extinctus pudor, & qua sola sydera adibam,	
Æn.12	Quam propter tantos potui perferre labores,	
Aen. 4.	Fama prior, virtus, animusq; in pectore præsens.	Aen. 5.
Æn. 10	Cœlicolæ magni, memores fandi atq; nefandi,	Aen. 1.
Aen. 7.	Si qua piis animis manet infelicis Elisæ	Aen. 5.
Aen. 5.	Gratia, si est cœlo pietas, quæ talia curet,	Aen. 2.
Aen. 2.	Persolvant grates dignas & præmia reddant,	
Aen. 8.	Regina ante omnes cui, vincla jugalia curæ,	Aen. 4.
Æn. 9.	Alma oro solare inopem & miserere relictæ.	Aen. 9.
Æn. 4.	Spero equidem, hæc manes veniet mihi fama sub imos.	
Æn. 4.	Talibus orabat, totoque ardentis ab ore	Aen.12
Æn.12	Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.	
Æn. 1.	Obstupuit primo aspectu, & vox faucibus hæsit,	Aen. 2.
Æn. 3.	Infelix vates, quæ prima exordia sumat,	Aen. 4.
Æn. 12	Aut quid agat, quo nunc Reginam ambire furentem	Aen. 4.
Æn. 4.	Audeat affatu, curam sub corde premebat.	Aen. 4.
Æn. 6.	Illa solo fixos oculos aversa tenebat.	
Æn. 9.	Tum quoq; proripuit sese, atq; inimica refugit,	Aen. 6.
Æn. 4.	Linquens multa metu cunctantem & multa parantem.	

PSALMUS DAVIDIS TERTIUS.

Aen. 5. SUmme Pater, glomerati hostes hinc cominus atq; hinc Aen. 9.
Aen. 9. Proturbant, instant, varia cinxere corona. Aen. 11
Aen. 10 2. Cernis ut insultent? digna atq; indigna relatu Aen. 9.
Aen. 1. Ingeminant plausu, Nostrasne evadere demens Aen. 9.
Aen. 9. Sperasti te posse manus, moriturus & ipse Aen. 11
Geo. 1. Nequicquam ducente Deo, flammam inter & hostes! Aen. 2.
Aen. 9. 3. At tu, oro, solare inopem, & succurre relicto
Aen. 10 Omnipotens genitor, spes & solatia nostri. Aen. 8.
Aen. 11 4. Nil moror, en supplex venio, tendoque supinas Aen. 3.
Aen. 3. Ad cœlum cum voce manus, de montibus altis Geo. 4.
Eclo. 5. Sis bonus ô felixque tuis, in vota precesque. Aen. 6.
Aen. 5. 5. Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Aen. 2. Excutior somno subitis exterritus umbris, Aen. 4.
Aen. 12 Dextera caussà tua est, summi regnator Olympi. Aen. 7.
Geo. 2. 6. Præcipuè hinc animusq; ferox patiensq; pericli, Aen. 10
Geo. 3. Nec vanos horret strepitus, turbante tumultu, Aen. 9.
Aen. 1. Millibus in mediis, media inter prælia belli. Æn. 11
Aen. 10 7. Tu mihi nunc pugnæ princeps 8. Te janitor orci Aen. 7.
Aen. 8. Te Stygii tremuere lacus. Titania pubes Aen. 6.
Eclo. 4. Te duce dejecti fundo volvuntur in imo. Aen. 6.
Aen. 4. 9. Eja in te suprema salus, miserere tuorum, Æn. 12
Aen. 6. Da populum antiqua sub relligione tueri. Aen. 2.

DIRÆ
IN MALOS POETAS.

Summos, mediocres, tangere non est animus, nunquam fuit.

Aen. 4. ACcipite hæc, meritumq; malis advertite numē,
Geo. 3. Pallida Tisiphone, Aen. 6.
Aen. 4. Et diræ ultrices, variarum monstra ferarum, Aen. 10.
Aen. 6. Et Chaos & Phlegethon.
Eclo. 8. En erit, ut liceat calamos armare veneno? Aen. 10.
Eclo. 8. En erit ut liceat?
Aen. 4. Nam quid dissimulo, sceleratas sumere pœnas Aen. 2.
Aen. 9. Quando aliter nequeo.
Geo. 3. Gens effræna virûm, magnum quæ sparsa per orbē Aen. 1.
Aen. 3. Prima hominis facie,
Geor. 1. Scilicet & truncis, & duro robore nata, Aen. 8.
Geo. 2. (Tale dabit specimen

In

Geo. 2. In quascunque voces artes) invisa Minervæ, Geo. 4.
Aen. 1. Gens inimica mihi,
Aen. 8. Queis neque mos, neque cultus, non innoxia verba, Geo. 3.
Aen. 8. Pectora semiferi,
Aen. 6. Ferrea vox, omnes nil magnæ laudis egentes, Aen. 5.
Aen. 3. Pestis & ira Deûm,
Aen. 8. Illa quidem in lucem Stygiis emissa tenebris, Geo. 3.
Æn. 10 Acta furore gravi,
Aen. 7. Per medias urbes, atque inter tuta domorum Aen. 11.
Aen. 8. Omnia pervolitat.
Aen. 3. Fas omne abrumpit, magnoq; ululante tumultu Æn. 11
Aen. 10 Dat sine mente sonum.
Aen. 7. Tartaream intendit vocem, nec viribus æquis Aen. 5.
Aen. 6. Obloquitur numeris.
Aen. 2. Qualis ubi seros exercet noctua cantus Geo. 1.
Geo. 4. Rupe sub aërea:
Eclo. 7. Aut si culminibus ferali carmine bubo Aen. 4.
Aen. 7. Assiduò resonat.
Geo. 4. Haud aliter, si parva licet componere, fœdant Aen. 3.
Eclo. 9. Omnia carminibus,
Aen. 7. Contra fata Deûm, foliisq; sub omnibus hærent, Aen. 6.
Aen. 4. Omnibus umbra locis.
Geo. 3. Non tam creber agens Autumni frigore primo Aen. 6.
Aen. 9. Verberat imber humum,
Geo. 4. Nec de concussa tantum pluit ilice glandis
Geo. 2. (Avia tum resonant)
Geo. 3. Quam multæ pecudũ pestes, juvenumq; senumq;,
Aen. 6. Quisque suos patimur.
Aen. 5. Undiq; conveniunt, quoniã quæ maxima turba est, Aen. 6.
Aen. 4. Sævit inops animi,
Aen. 4. Sævit inops, ignotum argenti pondus & auri Aen. 1.
Aen. 8. Vipereo generi.
Geo. 4. Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis,
Aen. 8. Aspice qui coëant,
Aen. 7. Pastorum ex acie numerus, sibi somnia fingunt Eclo. 9.
Eclo. 1. (Non equidem invideo)
Aen. 9. Sceptra. Palatini comites: qui signa sequuti Aen. 8.
Aen. 11. Magna, trophæa ferunt
Aen. 6. Et levibus ventis volucrique simillima somno. Aen. 2.
Geo. 2. Nec minus interea,
Aen. 7. Heu stirpem invisam! nodo dependet amictus Aen. 6.
Aen. 6. Sordidus ex humeris,
Geo. 4. Deformat macies, immundus olentia sudor Geo. 3.
Aen. 5. Membra quatit gelidus.

Æn. 9. Quin etiam tentat rabies, ubi frigidus imber Geor. 3
Æn. 5. Colligere arma jubet.
Geo. 1. Contemplator item, domini cum divitis ædes Aen. 12
Geo. 3. (Omnibus idem animus)
Geo. 4. Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes
Æn. 5. Nec mora, continuò
Æn. 1. Suppliciter penetrant aulas & limina Regum, Geo. 2.
Æn. 1. Quà data porta ruunt,
Æn. 10 Argenti tantum notas odor attigit auras. Geo. 3.
Æn. 11 Hic amor, hoc studium,
Æn. 7. Convectare juvat prædas & vivere rapto.
Æn. 7. Hæc erat illa fames,
Geo. 4. Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile vulgus Aen. 2.
Æn. 7. Deseruere domos.
Geo. 1. Scilicet exhaustos jam casibus, omnium egenos, Aen. 1.
Geo. 3. (Dii meliora piis)
Æn. 7. Extremo veniens penuria adegit edendi Aen. 7.
Æn. 4. Degeneres animos,
Æn. 8. Ignotas tentare vias terraque marique, Aen. 10.
Geo. 3. Saxa per & scopulos.
Eclo. 1. Et penitus miserum stipula disperdere carmen Eclo. 3.
Æn. 10 Viribus imparibus.
Ecl. 10. Nam neque Parnassi percepit pectore flammam Aen. 7.
Geo. 2. Ferrea progenies,
Geo. 4. Nec verò stimulos sub pectore vertit Apollo Aen. 6.
Æn 6. Monte sub aëreo,
Eclo. 1. Non fontes sacros inventaq; flumina monstrat, Aen. 6.
Geo. 3. Flumina, muscus ubi
Geo. 3. Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra,
Aen. 11 Ordine cuncta suo.
Geo. 2. Vi propria nituntur opis, non arte magistra, Aen. 8.
Geo. 2. Sponte sua veniunt.
Æn. 10 Non ulli somnos abrumpit cura salubres, Geo. 3.
Geo. 4. Omnibus una quies,
Æn. 8. Instaurant epulas, atque inter pocula læti, Geo. 2.
Geo. 1. Carmina læta canunt.
Eclo. 10 Carmina lucifugis congesta cubilia blattis. Geo. 4.
Æn. 5. Proh scelus! Ecce etiam
Æn. 4. Ne quid inexpertum scelerisvè dolive fuisset, Aen. 8.
Æn. 7. Majus adorta nefas,
Eclo. 9. Quod nunquam veriti, terræ Titania pubes, Aen. 6.
Æn. 3. (Eloquar an sileam?)
Eclo. 2. Jam pridem cingit viridanti tempora lauro. Aen. 5.
Æn. 3. Dii prohibete minas,

Et

Aen. 3. Et placidi ſervate pios, avertite caſum! Aen. 3.
Aen. 5. Quis furor iſte novus?
Aen. 7. Heu miſeri, quæ tanta animum dementia cepit? Aen. 5.
Eclo. 2. Nonne fuit ſatius
Geo. 3. Lanigeros agitare greges in montibus altis, Aen. 3.
Aen. 9. Et fluvium petere,
Geo. 3. Et campum horrentem fractis invertere glebis?
Eclo. 2. Nonne fuit ſatius
Aen. 4. Saltem pauperiem, & duros perferre labores, Aen. 6.
Aen. 4. Multaq; præterea?
Aen. 7. Laurus erat, non hos quæſitum munus in uſus, Aen. 4.
Aen. 2. Relligione patrum
Aen. 7. Sacra comam, multosque metu ſervata per annos,
Aen. 9. Fertilis Auſoniæ
Aen. 3. Dum fortuna fuit: pauci quos æquus amavit Aen. 6.
Aen. 2. Juppiter omnipotens:
Geo. 2. Aut ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit, Aen. 5.
Aen. 2. Palladis auxiliis,
Aen. 6. Diis geniti potuere exortem ducere honorem. Aen. 5.
Eclo. 2. Nunc etiam pecudes
Aen. 3. (Horrendum & dictu video mirabile) Laurum Eclo. 8.
Aen. 2. Corripuere ſacram.
Aen. 4. Aſpicis hæc ſancti cuſtos Soractis Apollo Aen. 11.
Aen. 5. Tantane tam patiens?
Aen. 10. Cernis ut inſultent? Quo cura antiqua tuorum, Aen. 7.
Aen. 7. Quo tua ſancta fides?
Aen. 4. Aſpicis. Obteſtor pro majeſtate tuorum, Æn. 12
Aen. 4. Eja age rumpe moras.
Aen. 11 Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis,
Aen. 4. Eja age rumpe moras.
Aen. 11 Quod ſi alios fines, aliamque capeſſere gentem, Aen. 11
Aen. 2. Exiliumque pati
Aen. 11 Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro,
Aen. 12 Utere ſorte tua,
Aen. 11 Da pater in Rhodopen, atque in deſerta Getarum, Geo. 3.
Eclo. 10 Sithoniasque nives
Aen. 7. Flectere iter ſociis, da, non indebita poſco, Aen. 6.
Aen. 3. Da pater augurium,
Aen. 2. Da deinde auxilium. Ceſſas in vota precesque? Aen. 6.
Aen. 3. Fata viam invenient.
Aen. 4. Ipſe Deûm dubitem haud equidem implorare quod uſ- Aen. 7.
Aen. 7. quam eſt,
Aen. 6. Flectere ſi nequeo
Aen. 6. Omnes cœlicolas ſuperos, Acheronta movebo, Aen. 7.
Cœlicolæ valeant.

Tuque

Geo. 2.	Tuque ades Alecto dirarum ab ſede ſororum,	Aen. 7.
Eclo. 9.	Incipe ſi quid habes,	
Aen. 6.	Intentans angues, virgo ſata nocte laborem	Aen. 7.
Aen. 7.	Hunc mihi da proprium,	
Aen. 6.	Tiſiphoneque ſedens palla ſuccincta cruenta,	
Aen. 8.	Præcipitate moras,	
Aen. 8.	Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra,	
Aen. 2.	Ferte faces properè:	
Aen. 12	Nî frænum accipere, & victi parere fatentur,	
Geo. 3,	Verbera lenta pati,	
Geo. 3.	Immanemque rotam, tortosque Ixionis angues,	Geo. 3.
Geo. 3.	Nec mora, nec requies,	
Geo. 2.	Aſſueſcāt. Dum ferre moror, cinis ipſe, bonum ſit,	Eclo. 8.
Eclo. 8.	Aſpice corripuit,	
Eclo. 8.	Neſcio quid certè eſt, tremulis altaria flammis.	Eclo. 8.
Aen. 8.	Audiit illa Deus.	

MANTISSA TRIPLEX.

I.

MARCI VELSERI DEDICATORIA,

Reliquis librorum Friderici II. Imperatoris, de arte venandi cum avibus, præfixa.

MAXIMO PRINCIPI

FERDINANDO, CAROLI F.

AUSTRIÆ ARCHIDUCI,

GERMANIÆ SPEI.

MUnus, Ferdinande Sereniſſime, inexſpectatum credo, magnitudine tamen tua dignum affero. Audacter: ſi fortunam cogito, ſive tuam, ſive meam etiam. Verum ordine & ratione, ſi muneris intueor ſive materiam, ſive artificem. Materia venatio eſt, quam Deorum munus appellavit Xenophon, Chironi propter juſtitiam dono conceſſam, ab eo inde heroibus traditā: heroibus inquam, quorum ex iſto potiſſimùm tirocinio virtute patria defenſa, miſeri ubique terrarum, calamitatibus levati ſervati ſint. Atq; hoc pulcherrimum eſt venatoriæ elogium. Sed ejus genera terrâ, mariq; quodammodo, multa jam olim, quorum hîc nullum damus. Aërium damus, nec uſurpatum veteribus, nec cognitum, nec omninò cogitatum: adeò ſibi non omnia vindicat antiquitas. Miraculi iſthæc planiſſimè ſpecies, niſi frequentior uſus, quod amat fieri, admirationem minueret, Illud interim omnium conſenſione convenit, hanc præſtare venationes reliquas tanto intervallo, ut inter viros principes nulla habeatur prior, tenuioribus ad eam nec aditus pateat. Argumentum igitur te profectò dignum, Auctor, multò deinde magis. Fridericus Henrici F. Ahenobarbi N. maximus Imperator: quem virtutibus magnis, vitiis itē magnis præditum fuiſſe, nemo tam amicus, nemo tantus hoſtis eſt, qui neget. Nunc cum eruditionis & ingenii monumentū ad illas pertineat, vitia hoc quidem loco prætereamus. Delectat in B. Antonino legere, magnanimum, liberalem, magnificum, judicio acrem, rerum civilium gnarum inter primos, prophanas litteras doctum, plerarumq; linguarum peritum fuiſſe, Latinæ puta, Græcæ, Italicæ, Gallicæ,

Arabicæ: Germanica vernacula erat. Si quæ sequuntur postea, ad laudē non æquè faciunt, ea commemorare nihil necesse. Adversus litterarum sane studia qualē se præbuerit, verba, quæ pluscula præscripsimus, ostendunt: sunt autem ex Epistola ad Bononiensem Academiam scriptâ, cum Aristotelis, & aliorum præterea philosophorū libros, ex Græcis & Arabicis Latinos suo jussu factos, eo examinandos mitteret. Commentariū etiam, quem Gregorius Nyssenus de hominis natura scripsit, ejus hortatu Latinè redditum comperio. At quod ipse elucubraverit, nihil superesse opinor, præter hasce reliquias, incredibili diligentia & accuratione elaboratas, ita ut eas cum cæteris rerum naturalium scriptoribus omnibus, contendere non verear. Quapropter, Ferdinande Princeps, rem clementiâ illâ, quæ genris vestræ fastigio propria est, dignam feceris, cum mediocres aliorum in litteris conatus benignè fovere soleas, si fortissimi Imperatoris fœtum posthumum (Manfredus enim filius, post patris demum mortem, obstetricis in eo munere functus est) placido serenoq; vultu tuendum susceperis. Illo videlicet, quo te præterito anno, cum huc animi gratia excurrisses, per urbem vehi, atq; omnibus in te defixis oculis, intuentium pectora veneratione & amore juxta perfundere meminimus: Idq; cum tua indole, tum, ne quid dissimulem, majorum etiam tuorum recordatione. Nam innumera sunt vestra in nos beneficia, quorum memoriâ nos magnopere commoveri necesse est, neq; erit ulla tam sera posteritas, cujus situs illa oblivione possit tegere. Si contra hujus quoq; urbis aliquod in vos extare meritum pronunciem, levis multorū opinione habear: Si Augustam A..striaci nominis patriam nominare pergam (in vestra quidem gente) pudorē funditus periisse propemodum omnes conclament. Sed prudentiam tuam appello. Patriæ non nullum meritum: Patria est quæ uniuscujusq; rei origo. Jam vos Habsburgii eratis, cum Rudolphus ille, invidia facente Magnus, salutares Orbi Christiano regendo manus admovit. Is anno post Christum natum MCC. LXXXII. aut LXXXVI. (video scriptoribus parum convenire) Augustæ Albertum filium, qui postea imperavit, Austriæ principatu donavit: exinde quoniam Austriaci appellari cœpistis, quo nominis principium referendum sit, nimirum apparet. Sed hæc frustra pluribus ad te, omnis externæ, nedum domesticæ historiæ scientem. Vale ingens spes patriæ laborantis, id enim nulla blanditia itero. Augustæ Vindel. Kal. intercalaribus, Anno MDXCVI.

II.

MERICUS CASAUBONUS, IS. F.

In Pietate, contra maledicos Patrii nominis hostes, Part. III. De Vita Illius & moribus, pag. 87. seqq.

POssem multorum literas in medium afferre, quæ vel solæ sufficerent ad os maledicis, & malignis occludendum. Sed in re non necessaria nolo Lectoris patientia abuti. Unus mihi erit instar omnium Vir Illustrissimus, & propter summam eruditionem merito suo omnibus venerabilis, Marcus Velserus; tum quia nullam puto fieri illi injuriam, si quod ultro detulit vivo testimonium (ut testatur in literis) mortuo nunc mea opera dicat; tum etiam quia ipsum video tanti fieri ab adversariis maledicentissimis Eudæmone & Schoppio (quorum, hujus *Symmachus* est illi nuncupatus, illius autem *Thomæ Brigthmanni Castigatio)* ut ejus authoritatem elevare, aut repudiare nulla ratione queant. Is igitur hunc in modum ad Patrem scripsit: *Salve Vir Clarissime; Male sit, sive tabellariorum tarditati, sive eorum, qui literas per tabellarios curant, negligentiæ, horum enim potius culpa fieri suspicor, quod literis quas tu Kal. Aug. in villa ad flumen Eliam dedisti, nunc demum respondeā, cum me tibi quamprimum quam diligentissimè purgari permultum interesset; etsi hoc ne nunc quidē curis & occupationibus prorsus obrutus, ut vellem, præstare possum. Egone ut quicquam ad Savilium scripserim, quo Casaubonus, qui quo loco apud me sit, non tam ego ipse mihi testis sim, quam omnes præterea norunt, æqui iniqui, neq; enim ad amicos tantum provocare libet, quod eorum suspectum plerumq; testimonium, merito offendi debeat? ego ut eum parum sinceris coloribus pinxerim? Ita me Deus bene amet, ut nulla hujus criminis conscientia tangor, nec omninò in memoriam eorum, quæ scripsi, redire, nec etiam conjectando possum assequi. Nisi quid joco forte, quod inter amicos tum solet, tum licet, liberius asperfi. Memini Senecam scribere, quasdam interpretando fieri injurias. Quæso literas in manus resume, & posito offensi animi præjudicio, vide, an malè auspicata illa verba, quæcunq; sunt, leniorem interpretationem admittant: tum enim facile de*

æquitate

æquitate tua mihi polliceor te aſperiorem, ſi maximè quoq; locum invenire poſſit, non prælaturũ. Sin contra perſeveres, quid ego poſſum? arbitratu tuo jusjurandum dabo, indignum eſſe te injuria hac, me nolle dicta aut ſcripta quæ ſcripſi. Scis mi Caſaubone, quod in te deſiderem, unum eſſe; id neq; diſſimulavi unquam, neq; diſſimulaturus ſum, neq; niſi te tantopere amarem, valde deſiderarem; de eo autem cur ad Savilium ſcriberem, facile intelligis nihil fuiſſe: de cætero, obſervantiam, cultum, atq; admirationem, quæ virtute & doctrina ſummis noſtræ ætatu viris debetur, omnem tibi defero. Si fallo: ſed nolo plura, nam te quantumvis iratum, rectè de candore meo judicare arbitror. Erant præterea, quæ adderem. ſed nunc temporis anguſtiis excludor. Ut te placatum ſciam, reſcribe; literas Savilius facile curabit, aut tu ad quemcunq; amicorum Antverpiam mitte. Vale 26. die Octob. Anno 1611.

Tuus

Marcus Velſerus.

III.

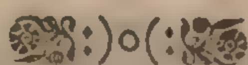
MARQUARDUS FREHERUS,

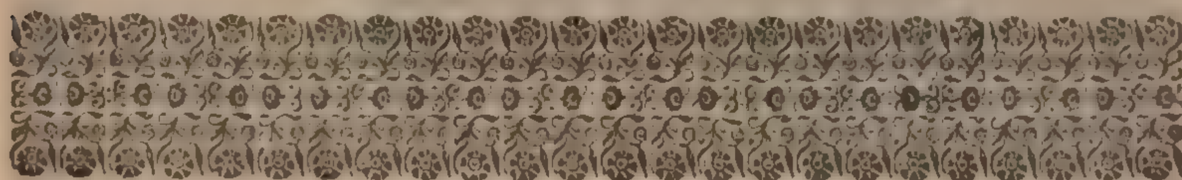
De ſtatura (& barba) Caroli Magni, ſub finem.

ET hac etiam parte non poſſum diſſentire à ſummo viro, neque ſolum in Auguſtana Republica, ſed in omni regno literario ſummo & eminentiſſimo (quod elogium pro nomine eſſe poteſt) qui de hac re ita ad me nuper ſcripſit: *Ego plurimorum præjudicia non veritus, in eaſum hæreſi, Carolum Barbam non paviſſe; ſaltem prolixam illam, qua plerunq; exornatur, ad eum nihil pertinere. Certè Eginhardus ejus non meminit: & eſt apud me moneta Carolina, vetus, niſi fallor, cujus ectypon mitto, puro mento. Non nego fieri potuiſſe, ut interdum tonſoris negligentia mentum, & labra pili nonnihil inumbrarent: hac enim ſpecie Romæ in muſivo opere illius ætatis conſpicitur. Sed prolixam & ſqualidam barbam abominor, &c.*

IN-

INDEX
RERUM ET VERBORUM,
IN
MARCI VELSERI
OPERIBUS MEMORABILIUM.

B.

Coro-

Galati-

H.

Cenoma-

K.

L.

Nomina

O.

Plinius

Q.

R.

Rudol-

Tecto-

Vestitus

Humane Lector,

Errata quædam, sensum fortassis impedientia, sic lege: fol. 15. lin. 35. insidias. 23, 6. reciperet. 45, 19. perniciem. 134, 13. circiter. 14, cohiberi. 185, 32. quisquis. 188, 43. corrupta. 200, 3. sic. 225, ult. certè. 236, 27. aliquâ. 528, 19. aceolo. 673. bis. 675, 27. plura. Ægyptiaca. 797, 37. Ægyptiaca. *Commatum minutias nec prætor nec lector curant.*

FINIS.

PVBLILII
OPTATIANI PORPHYRII
PANEGYRICVS
DICTVS CONSTANTINO
AVGVSTO.

Ex codice manuscripto

PAVLLI VELSERI

Patricii Aug. Vind.

D. Hieronymus in Chron. An. 23. Constantini M.

Porphyrius misso ad Constantinum insigni volumine, exilio liberatur.

Fulgentius lib. 11. mytholog. de Venere.

Hanc etiam in mari natantem pingunt, quod omnis libido rerum patiatur naufragia. Unde & Porphyrius in Epigrammate.

Nudus, egens, Veneris naufragus in pelago.

Fulgentius de expositione Virgilianæ continentiæ.

Exaltatus quis in superbiam, duplum eliditur. Unde & Porphyrius in Epigrammate ait,

* *Pauxillum Fortuna tibi, res perfida, Quinte,*
*Extulit in * frontem grande supercilium.*
Nam ne aliud credam, puteum puto te quoque Quinte,
Quantò altus magis es, tam mage despiceris.

* *Scalig. lib. 1. Cat. Vet. poet. legit. Pauxillo & fronte.*

Beda de arte metrica.

Praeterea sunt metra alia perplura, quae in libris centimetrorum simplicibus monstrata exemplis, quisque cupiet, inveniet. Reperiuntur quaedam & in insigni illo volumine Porphyrij Poetae, quo ad Constantinum Augustum misso, meruit de exilio liberari. Quae quia pagana erant, nos tangere non libuit.

Magnentius Hrabanus Maurus de laudibus Sanctæ Crucis, in prologo.

Non recordor alicubi me fecisse in ipsis versibus punctos, nisi ubi QVÆ pronomen, vel QVE conjunctio fuit, vel VS finalis syllaba dictionis, quod idem & Porphyrius fecit, secundum cujus exemplar litteras spargere didici.

Joan. Cuspinianus in Constantini vita.

Cum Porphyrius insigne volumen Constantino misisset, exilio est liberatus.

Subscriptum carmini quod Viennæ editum, in adventum Imp. Maximiliani primi.

Joan. Stabius ad imitationem Publilij Optatiani Porphyrii, nuper à se reperti contexuit.

Lilius Greg. Giraldus de poët. hist. Dial. 4.

Constantini aetate Porphyrius Poëta quidam Latinus fuisse perhibetur, qui variis de rebus poëmata scripsit: Inter quae librum Constantino ipsi Caesari dedit, quo munere ipsum relegatum ab exilio revocavit, ut est ab Hieronymo & Beda in Chronicis observatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui ejus Epigrammata citat, ex quibus est hic versiculus,

Nudus, egens, Veneris naufragus in tabula.

Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam versus notare solitum, & propterea illius se exemplo versus facturum pollicetur.

Inter fragmenta Petronii Arbitri, ad illud, *Crede ratem ventis* &c. nescio quis annotavit.

Nisi sit potius Porphyrij Poëtae sub Constantino in Exilium missi, cujus pleraque video Petronio nostro vel à Criticis tribui.

VIRO ILLVSTRI ET NOBILI,

HENRICO RANZOVIO,

REGIS DANIÆ IN CIMBRICA CHERSONESO PRODVCI.

Amavit credo Vlysses Ithacam, quam per tot annorum, terra mariq; exantlatas ærumnas, sustinuit repetere, patria enim erat. Sed ludus ille tamen merus & nugæ, præ his quæ patriæ desiderio Porphyrius iste molitus est. Carmina dico, patientia miserrima, temeritatis pæne incredibilis, certè, quod constet, nullius ante se exempli: quibus quod reditum impetravit exul, satis eo superq; pœnarum expendisse, nec inimicis quidem invidiam ultra debere videtur. Nam nulla crux unquam conferenda cum hac cruce, præ quâ cordatus aliquis validè inclamet, Exilium, ut Philoxenus ille olim latumias, ne Dionysii versibus aures præbere cogeretur: O mora, ô pœna, iteret, quisquis à limine inspiciat. Indignum verò visum, tam improbi laboris opus latere diutius, & auctori tantarum vigiliarum lucubrationem, posterùm incuria perire. Itaque unico freti codice, eoq; sat multis locis corrupto, editionem tamen adornavimus, nævos, qui tutò poterant, sustulimus, mala alia ulcera, quæ tractari respuerent, non attigimus. De auctore, quicquid ex Hieronymo & aliis observatum, præscripsimus; Hieronymum enim, & Poëtam & librum hunc respexisse apparet, an Fulgentii itidem loca eo quoq; pertineant, etiam nunc ambigimus. Addimus præterea ex VI. Carmine, videri exilio fuisse mulctatum vel injuria, vel levi de causa, his enim Constantinum alloquitur,

Respice me falso de crimine maxime Rector
Exulis afflictum pœna: nam cetera causæ,
Nunc objecta mihi, venia venerabile numen
Vince pia, & solito superans fatalia nutu,
Sancte tui vatis Cæsar miserere serenus.

Librum ante cædem Crispi Cæs. quæ in annum Christi CCCXXIV. Constantini XIX. incidit, scripsisse, Carmen XX. ostendit; Etsi Hieronymus XXIII. Constantini demum ab exilio revocatum fuisse annotavit; sed multa in Hieronymiano chronico esse perperam transposita, omnes vident; Crispi enim sic meminit,

Crispe avis melior ——————

Inde multa in ejus & fratris Constantini laudem sequuntur. Cur paganus adeò visus Bedæ, ut ejus attactum illo nomine refugerit, non admodum scio: fabulæ intermixtæ sunt, sed & Christianæ pietatis argumenta permulta, inprimis, irrisa Juliano in Misopogone Chi littera, & crux Constantiniana omninò integra, ea prorsus forma, quam Eusebius descripsit, repetita sunt toties, ut impietatis profectò notam deprecari debuerint, sine etiam carmine IX. & quæ alia sunt ejus generis non pauca, fuisset. De reliquo, Judicium ferre, lectoris potissimum partes: ausim tamen pronunciare & ego, Ausonianis propemodum verbis, esse hic, quod mireris (id nemo iniquus adeò negaturus) verum multò magis etiam esse, paucis litteris additis, cujus misereari, neq; æmulari velis: nam hoc postremum, omnes Musarum pueros per spem studiorum suorum, oratos volo enixè. Præsens & certa pestis ingeniorum, imitari velle ista talia, quæ recti specie, & ipsa difficultatis illecebra, queant incautis lenocinari, non illis, qui veram Poëseos pulchritudinem animo unquam conceperint. Porrò cum patronum Porphyrius quæreret, qui insuetæ audaciæ conatum tueri, tum posset, tum vellet, & longè illi Constantinus Aug. longè Crispus & Constantinus Cass. essent, in tuam, Vir Illustris, sibi clientelam putavit concedendum; quod in tua maximè virtute, humanitate, doctrina, satis sibi præsidii ex utroq; capite esse intelligeret. Tuum jam erit, supplicem non negligere, qui scias, quanti hoc genus homines Plato faciundum censuerit, natura præterea ita sis informatus, perpetuo benè omnibus faciendi usu confirmatus, ut nemo quisquam tuam opem unquam frustra imploraverit, eis qui Apollinis sacris operati, manus etiam adjutrices ultro semper porrexeris. Vale.

Epistola

Epistola Porphyrii ad Constantinum.

DOMINO CONSTANTINO MAXIMO PIO INVICTO ET VENERABILI SEMPER AVGVSTO.

Fateor Domine Constantine, Maxime Invicte, & non minus pietate quam virtute præcipue, quamvis avara, atque ultra meritum cupida parvitatis meæ vota, infatigabili clementia tua dignatione superata. Quippe cui satis abundeq; suffecerat, carmen quod arctioribus Musarum ligaveram vinculis, quo plus mihi sinceræ devotionis studium, quam ingenii mei parvitas præstitit, in tuas Augustissime Imperator manus venisse victrices, legendum oculis tuis. In quo mihi[a] *pro Heliconis verticis nemore, pro Castalii fontis haustu versifico, pro Apollinis lyra Musarum concinentibus choris, ceterisq; quæ Poëtis mos est carmen pangentibus invocare, tui mihi nominis æterna felicitas, & ejus multiformis cum sua veneratione præfatio, incentivum cecinit ad*[b] *audendum, & ad expediendum pariter ingenium tribuit & effectum. Romanæ Musæ antistes nobilis Mantuanus, serena lux vatum, & fons puri nectaris, vela fœcundus in carmina*[c] *exaltat, ac se plurimum jactat, & iterum ac sæpius Mecœnatis testimonio gloriatur. Quid ego faciam tenui pauper ingenio, meriti nunc usq; perparvi? Cœlestis judicii dignatione immensum mihi pondus impositum est, ejus Imperatoris testimonio, qui inter belli pacisq; virtutes, inter triumphos & laureas, inter legum sanctiones & jura, etiam Musis tibi familiaribus*[d] *adeò vacas, ut inter tot Divinæ Majestatis*

[a] per Heliconis, & sic deinceps.
[b] audiendum.
[c] exultat.
[d] laudi vacas.

 insignia,

insignia, quibus invictus semper in primis es, hujus etiam studii in te micet splendor egregius. Nimirum agere gratias audebo, [e] cum exili sermone ne per minimis quidem referri dignè [f] possint, & tu pie Imperator tanta praestiteris, ut istud pro beneficiis tuis ne facundissimis quidem possit impleri? Etenim si ita, ut sapientibus placuit, Maxime Imperator, aestimanda sunt, non numeranda judicia, qui hujusmodi testimonium consecutus sum pietatis tuae dignatione coelesti, jam licet Parnassi juga securius ingrediar, & ab ipsis Aonii verticis adytis deducere audeam Musas, tutus quocunque mens ibit in carmina, & divina judiciorum tuorum auctoritate munitus, atque in mea blandimenta plus credulus, universo me orbi placuisse contendam, qui placere potui totius orbis Imperatori. Denique oratus Augustissime Domine, temeritati meae da veniam; & quae nunc quoque pietatis tuae favore ausus sum illigare, dignanter admitte: Audaciae meae fomitem auctoritatis tuae clementia suscitavit. Vale.

e cujus ex illius sermone permin.
f possit.

Epistola Constantini ad Porphyrium.

INVICTUS CONSTANTINUS AUGUSTUS MAXIMUS.

I tantum pondus & gravitas spectarentur in carmine, & Graeca post Chium Maeoniumve vatem, & Latina post rusticum Mantuanum eloquentia siluisset, nec frustra culpabiles forent, qui sibi materias pro ingeniorum qualitate sumentes, inani opere sudassent, cum penes primos facundiae conditores gloria tota resideret, Frater charissime. Sed quoniam semper in propatulo usus iste fuit, nec ulli negatum est, id ex ea indicere, quod possit illos etiam quos posterius aevum tulit delectare, non penitus à fructu favoris excludit, qui relictis gravioribus sonis, modos ad leviora flexere: Illigavit alter cothurnu, & prope quotidianis ac moralibus verbis affectus hominum, Comoediis locutus est quidam, inaequali pede elegia cantata est, multorum digitos semiloquacibus chordis amor

lyra

lyra jucundus inservit pro æqualitate modulaminis. [a] *At non circa singulos quosq; expetita laudis gratia redundavit. Defuit quorundam ingeniis Imperatorum favor, qui non secus doctrinæ deditas mentes irrigare atq; alere consuevit, quasi clivosi tramitis supercilio rivus elicitus, scaturientibus venis arva arentia temperavit. Sæculo meo scribentes dicentesq; non aliter benignus auditus, quam lenis aura prosequitur, Deniq; etiam studiis meritum à me testimonium non negatur. Liber assiduè cursus oratoribus fuit, eos verò qui versibus dicerent, certis finibus lex metris statuta continuit: quarè non immeritò illud usus invenit, ut hoc genere dicturis, Heliconis aut Parnassi juga peterentur, cum mortalis ingenii deficiente substantia, necessaria viderentur auxilia divina.* [b] *Gratum mihi est studiorum tuorum facilitatem in illud exisse, ut in pangendis versibus dum antiqua servaret, etiam nova nova lyra sibi conderet. Vix hoc custoditum pluribus fuit,* [c] *qui modis quibusdam arctis innexi litterarum, distinctionibus versuum (qui ita medium corpus propositi* [d] *occultè intermeant, ut oculorum sensus interstincta* [e] *colorum pigmenta delectent) hoc tenuere propositum, ut hæsitantiam carmini multiplex legis observantia non repararet. Gratum igitur hoc mihi dicationis tuæ munus fuit: Exercitatio mentis & naturæ facilitas comprobata est. Tu cum tibi videas operis tui gratiam, quam ex meis petiveras auribus non perisse, & proventu præsentis temporis exultare debebis, & non indebitam laudem ingenii exercitatione captare.*

a At circa.
b Grata.
c est.
d oculis.
e oculorum.

PVBLILII
OPTATIANI PORPHYRII
PANEGYRICVS,
DICTVS CONSTANTINO
AVGVSTO,
INCIPIT FELICITER.

I.

QVæ quondam fueras pulchro decorata libello,
Carmen in Augusti ferto Thalia manus.
Ostro * aditura nitens, argento auroq́; coruscis
Scripta notis, picto limite dicta notans,
Scriptoris bene compta manu, meritoq́; renidens,
Gratifici domini visibus apta sacris:
Pallida nunc atro chartam suffusa colore,
Paupere vix minio carmina dissocians,
Hinc trepido pede tecta petis venerabilis aulæ,
Horrida quod nimium * sit tua nunc facies.
Quos habitus vatis præsentia fata merentur,
Vix locus hoc saltem præbuit unde venis.
Suppliciter tamen ire potes, dominumq́; precari,
Squalor & hæ sordes conveniunt miseris.
Cum dederis clemens veniam, natumq́; laremq́;
Reddiderit, comptis ibis & ipsa comis,
Purpureo fulgens habitu, radiantibus intus,
Ut quondam, scriptis ambitiosa tuis.

* aditum.
* sit.

II.

1. VIDESVTARASTEMDICATAPYTHIO
FABREPOLITAVATISARTEMVSICA
SICPVLCHRASACRATISSIMAGENSPHOEBODECENS
2. HISAPTATEMPLISQVISLITANTVATVMCHORI
TOTCOMPTASERTISETCAMENAEFLORIBVS
HELICONIISLOCANDALVCISCARMINVM
NONCAVTEDVRAMEPOLIVITARTIFEX
EXCISANONSVMRVPEMONTISALBIDI
LVNAENITENTENECPARIDEVERTICE
3. NONCAESADVRONECCOACTASPICVLO
ARTAREPRIMOSEMINENTESANGVLOS
ETMOXSECVNDOSPROPAGARELATIVS
EOSQVECAVTESINGVLOSSVBDVCERE
GRADVMINVTOPERRECVRVASLINEAS
NORMATAVBIQVESICDEINDEREGVLA
4. VTORAQVADRAESITRIGENTELIMITE
VELINDEADIMVMFVSARVRSVMLINEA
TENDATVRARTELATIORPERORDINEM
MEMETRAPANGVNTDECAMENARVMMODIS
MVTATONVNQVAMNVMERODVNTAXATPEDVM
QVAEDOCTASERVATDVMPRAECEPTISREGVLA
ELEMENTACRESCVNTETDECRESCVNTCARMINVM
HASPHOEBESVPPLEXDANSMETRORVMIMAGINES
TEMPLISCHORISQVELAETVSINTERSITSACRIS

1. *Stendicata.* 2. *Quos litant.* 3. *Coacta spicula.* 4. *Vt hora quadra.*

III.

ALME DECVS MVNDI SVMMVM, RECTOR PIVS ORBIS
AVGVSTE, INVICTA POPVLOS VIRTVTE GVBERNANS,
IVSTITIA IMPERIVM, NATIONVM CONSTANTINE
EFFRAENATARVM MODERAMINE PACIFICATOR,
QVEM DIVVS GENVIT CONSTANTIVS INDVPERATOR,
AVREA ROMANIS PROPAGANS SAECVLA NATO;
HEV NIMIS AD CAELVM PROPERANS, NI LIQVERIT ILLE
AETERNVM AVXILIVM INVICTVM IVSTVMQVE PIVMQVE,
ALME PATER PATRIAE NOBIS TE MAXIME CAESAR,
AVSONIAE DECVS, * O LVX PIA ROMVLIDVM. * ô lux ô pia.
EST PLACIDVM SVPERIS TVNC, HAEC IN GAVDIA MVNDI
PERPETVIS BENE SIC PARTIRI MVNERA SAECLIS,
SIDERA DANT PATRI, ET PATRIS IMPERIVM
SANCTE TIBI, MAGNAE DATA TV LVX AVREA ROMAE.
ISTA CANIT RVRIS TIBI VATIS ARDVA MVSA.

In hac pagina primus versus ex dissyllabis partibus orationis constat. Secundus ex trisyllabis. Tertius ex tetrasyllabis. Quartus ex pentasyllabis. Quintus ex una, duabus, tribus, quatuor, quinque syllabis constat, qui dicitur Torpalius sive Symphalicus. Sextus ex quinque partibus orationis constat, quarum manente ultima, ceteræ quatuor ordinem suum per vices mutant. Septimus de octo partibus orationis solus constat, nec bis ullam partem habet, nec minus aliquam. Octavus per omnes casus declinatur. Nonus & ad directum heroicus, & reciprocus heroicus est. Decimus & ad directum pentameter est, & reciprocus æque. Undecimus & ad directum hexameter est, & reciprocus nulla exempta littera vel syllaba fit idem pentameter. Duodecimus heroicus est. Tertius decimus pentameter, fit heroicus, & heroicus pentameter. Quartus decimus & Quintus decimus ad directum heroici sunt, dum redeunt Sotadici.

In hac pagina ſequenti à monogrammo Jeſu oritur principium lectionis, ut pectore levetur obſcuritas. In qua duo verſus græcè ſunt, incipientes à læva parte monogrammi, ex quibus unus ejusdem ſigni reliquis partibus functus, media littera N terminatur,

Τὴν ναῦν ἀεὶ, κόσμον καὶ δὲ ἄρμενον εἰσοικίζειν

Alter inde deſcendens ad alveum navis, ſpeciem gubernaculi partis ſuæ fine concludit. Qui eſt talis,

Οὔρεις τεινόμενον σὺς ἀρετῆς ἀνέμοις.

Verſus verò qui aut à prora incipiunt, aut à roſtro, aut à remis, aut ſub prora, extremo puppis acumine terminati, texta vicere, alii vota circumcludunt. Qui ſunt tales,

Navita nunc tutus contemnat ſumme procellas,

Nigras nunc tutus contemnat ſumme procellas,

Tutus contemnat ſummis cumulata tropæis.

Pulſa mente mala contemnat ſumme procellas.

Spe quoq; Roma bona contemnat ſumme procellas.

Roma felix floret ſemper votis tuis.

IV.

PRODENTVRMINIOCAELESTIASIGNALEGENTI
CONSTANTINEDECVSMVNDILVXAVREASAECLI
1. QVISTVAMIXTACANATMIRAPIETATETROPAEA
EXVLTANSDVXSVMMENOVISMEAPAGINAVOTIS
2. AEMVLAQVAMCLARIIGENITORISCALLIOPEAE
COMPOSVITTALINVNCMENSPERFVSALIQVORE
VERSIFICASHELICONINGAVDIAPROLVATVNDAS
3. CLEMENTIQVENOVVMNVMENDEPECTOREVERSET
NAMQVEEGOMAGNANIMIDICAMNVMEROSACANENDO
SCEPTRADVCISGARZAENOBISDATGRAECIADONA
SAECLAQVEBLEMMYICOSOCIALILIMITEFIRMAS
ROMVLALVXCONDIGNANOVISFLORENTIAVOTIS
VOTOSCRIPTACANOΘALIMARSCARDINETECTO
IAMBELLISTOTVMMYSEVMPERPLECTERECIVEM
VTPATEATRVBICONPARILIPETITAETHERAFVRE
NVNCFELIXPROPRIOSPACISMESCRVPEAVISVS
IAMSTIMVLATSIGNISEXVLTANSMVSANOTARE
GAVDIALAETVSNVNCPERMENOTATAVIAPHOEBVS
RETITOQVOQVETEXTANOVOCANELAVREAPLECTRO
ARTENOTISPICTAFELICIASAECVLAPLAVDENS
SICAESTVSVATISFIDODVCEPITHIECARPENS
NVNCTVTVSCONTEMNATSVMMEPROCAXEGOVERO
NVNCMARESIGAEVMVALEAMBENEFRANGEREREMO
CARBASANOCTIGERVMTOTVMSISCRVPEOTENDO
PVLPITADEPORTANSVISAMCONTEXERENAVEM
MVSASINITCONIVNCTATVOSPESINCLITAVOTO
MENTEMPERTORTVMFESSAMNONFRANGATHIVLCO
4. LAVSMEAFICTAPEDESTANSMAGNAMOLEDOCENDI
5. SIGNAPALAMDICAMLAETISSIMAFLVMINESANCTO
MENTEBONACONTEMNATSVMMISCVMSIBIAGONEM
VOTISPOSTFRVCTVMMARTEMCLEMENTIAREDDET
SICNOBISLECTOQVOCRESCVNTAVREASAECLA
6. MOXLATIOVINCENSIAMBISVICENNIAREDDES
CARMINAQVAEPICTASMIRODENOMINEFORMET
FLORENOTANSVOTVMVARIODATPAGINAFELIX
AVGVSTAESOBOLISMEMORANSINSIGNIAFATA
IVDICETEVELTESTEPIOCONDIGNAPARENTVR
IVNGENTVRTITVLISFELICIAFACTANEPOTVM

1. Trophaea. 2. Clara. 3. Versu. 4. Laus mea ficta. 5. Flumina. 6. Vince--fiam.

Iſta ſequens pagina tricenas quinas litteras per omnes verſus habet. Et eſt primus verſus minio per amfractum, à prima littera usque ad ultimam litteram primi verſus,

Fingere Muſa queat tali ſi carmine vultus,

Simili amfractu per acroſtichidem in deorſum verſum à ſecunda littera usque ad penultimam,

Auguſti, & metri & verſus lege manente,

Item ſimili amfractu ultimus verſus à prima littera usque ad ultimam ſui,

Picta elementorum vario per muſica textu,

Adæquè iterum pari amfractu in teloſtichide à ſecunda littera ac deorſum verſum usque ad penultimam,

Vincere Apelleas ardebit pagina ceras.

Item ab octava decima primi verſus littera, ad directum per medium deorſum verſum deſcendens,

Grandia quærentur ſi vatis læta Camena

Item ad octavam decimam acroſtichidis per medium ad directum verſus,

Orſa juvet, verſu conſignans aurea ſæcla,

In hac pagina quatuor hexagona ſunt pari numero litterarum, & octo orthogona adæquè pari numero litterarum per ſingulas litteras creſcentia & decreſcentia.

V.

FINGEREMVSARVMFRAGRAREMNVMINEVVLTVS * Fraglarem.
ALMEPARENSORBISPERFECTAINMVNIAVERSV
VOTAQVESIRATIONONABNVATORDINEPHOEBI
GESTACANVNTQVOSAONIVMPLACABILENVMEN
VATISSORTEFRVIDATDONISCARMINISEXHOC
SVSTOLLENSETVERSVINSTIGANSORASONARE
TVMENTEMINSPIRASVATISTVGAVDIASEMPER
INTESANCTEVOCASTVQVIVISDOCTACAMENAE
EDEREDICTAFAVENSTVLAETVSVOTASECVNDA
VTRATASINTAVDISTVAMITISRECTOROLYMPI
TEMPORAPRAECIPVASERVATPIETATESERENA
AVREAIAMTOTOVICTORTVASAECVLAPOLLENT
CONSTANTINEPOLOHAECNEXVSLEGESOLVTIS * Solutis.
DICTVRVSMETRISMAGNOMOVETAGMINEMVSAS
ATMEAVIXPICTISDVMTEXITCARMINAPHOEBI
CALLIOPEMODVLISGAVDETSIVOTASECVNDET
DELIVSINTEXTAVTPARILISVBTRAMITEMVSA
ORSAIVVETVERSVCONSIGNANSAVREASAECLA
SEDTIBIDEVOTAMRAPIVNTADGAVDIAMENTEM
AVDENTERQVELOQVISVADENTPERDEVIAVOTA
AONIDESFRETAEETQVANTISSVAVERBATVERI * Frate.
LEGIBVSADSTRICTAETETOTAMENTEFIDEQVE
VATISVOCETVITVAPRINCEPSINCLITETANTA
BELLACANVNTETPEGASEONOVACARMINAPOTV
EXERCENTNEXVQVEVOLVNTNVNCRITESONARE
EGREGIVMIMPERIVMTANTOCVIMVNEREFVNGI * Carmi-nere,
ETPRAECELSAIVVATVERSVPERSCRVPEAFARI
MENTISOPVSMIRVMMETRISINTEXERECARMEN
ADVARIOSCVRSVSVIXARTOINLIMITECLAVSA
NODOSOSVISVSARTISCITOPERFERATEX HOC
ETTAMENAVSALOQVITANTOMENSAESTVATORE
NECDIGNVMVOTISCARMENSICREDDEREDETVR
TALILEGECANENSQVAENOSTRVMPAGINASOLA
EXHELICONELICETCONPLEBITMVNVSAMORIS
PICTAELEMENTORVMVARIOPERMVSICATEXTV

In hac pagina omnes verſus tricenarum quinarum litterarum ſunt, & primi verſus littera S communis eſt cum acroſtichide; ultima littera primi verſus, id eſt S communis eſt cum teloſtichide: Ultima littera acroſtichidis, id eſt S communis eſt cum ultimo verſu: Primi verſus media littera, id eſt decima octava S, caput eſt medii verſus deorſum deſcendentis per medium ultimi verſus: Acroſtichidis media littera, quæ eſt decima octava, S, caput eſt medii verſus ad directum: qui medii verſus vel ad directum ire poſſunt, vel à medio flecti, idem ſonantes. Eſt autem verſus qui per omnes partes has ſonat,

Sancte tui vatis Cæſar miſerere ſerenus.

Quadræ quatuor eodem verſu clauſæ, habent per omnes partes ſenas denas litteras, in quibus quadris mediis octonæ litteræ ad directum minio ſcriptum faciunt verſum,

Aurea ſic mundo diſponas ſæcula toto.

VI.

SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS
AVGVSTEOMNIPOTENSALMOMORTALIACVNCTA
NVMINELAETIFICANSNOBISDAGAVDIANOMEN
CONSTANTINETVVMFECVNDICARMINISEXHOC
TEDVCEDETMVSASNAMTRISTISCVRARECVSAT
EGREGIOSACTVSIAMSEDENTCRIMINAPARCAE
TVNCMELIVSDOMINVMTEVOXSECVRASONABIT
VIRTVTVMRECTORPOTVITVIXPANGEREVERSV
ISTAMODOETMOESTOSICSALTEMDICEREVATI
VIXMIHICALLIOPEPAVITANTICONSCIANVTV
ANNVITAVSAPRECEMVATISQVEEDICEREFATA
TRISTIASIGNATOPARTESVTLIMITECLAVDAT
IVREPARICARMENMEDIISVTCONSONAINOMNI
SITNOTAPRIMASVIETSITPARSEXTIMATALIS * Sit nota prima sui.
CEVMEDIAEPRIMISOCCVRRENSAPTIVSISTIC
ADLATERVMFINESETPARSQVAEDIVIDITORSA
EMEDIOCAPVTESSEQVEATVERSVQVEREFERRE
SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS
ALMESALVSORBISROMAEDECVSINCLITEFAMA
REMELIORPIETATEPARENSADMARTIAVICTOR
MITIORADVENIAMPERMVLCENSASPERALEGVM
IVSTITIAAETERNAEVIRESETGLORIASAECLI
SPESDATAPLENABONISETFELIXCOPIAREBVS
EXIMIVMCOLVMENVETERVMVIRTVTEFIDEQVE
ROMAEMAGNEPARENSARMISCIVILIBVSVLTOR
ETSVMMILAVSGRATADEIMENSCLARASVPERNE
REBVSMISSASALVSPERTEPAXOPTIMEDVCTOR
ETBELLISSECVRAQVIESSANCTAOMNIAPERTE
SOLISIVRASVISFIDISSIMADEXTRAMARITIS
ETSOCIALEIVGVMPRAEBETCONSORTIAVITAE
RESPICEMEFALSODECRIMINEMAXIMERECTOR
EXVLISAFFLICTVMPOENANAMCETERACAVSAE
NVNCOBIECTAMIHIVENIAVENERABILENVMEN
VINCEPIAETSOLITOSVPERANSFATALIANVTV
SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS

In ista pagina tricenæ quinæ litteræ sunt. Sed acrostichis cum telostichide juncta facit versum,

Certa salus rerum, proles invicta tonantis.

In qua secunda littera noni versus designat,

Orbi tu renovas felicis tempora sacli.

Item à secunda decimi versus littera, ad penultimam ejusdem bis ascendens & bis descendens rubrica, continet versum hunc,

Aurea justitiæ terris insignia donas.

VII.

CONSTANTINEPATERTVMVNDIGLORIACONSVL
ECCETVORENOVATADABISTOTAPERTALABORE
REGNAPERINNVMERASGENTESMOXCARVSEOIS
TOTPOPVLISPIAIVRAFERESETSOLVSINOMNI
AVGVSTVSMVNDOSPARGESETINVLTIMANOMEN
SOLTIBIFELICESFACIETSPESPERPETENVTV
ARSBONAIVSTITIAEETDIVVMVICINADECORI
LARGIDONABONICAELOCAPITINFLVITILLVC * Iustitia & diuum.
VOTAQVODOPTARINTPIETATISCANASVBIBIT
SANCTACERESTELLVSREDDITBACHEIALAPSA
RIVISDONASVISNONEVRIEFLAMINETVRBANT
ENORMESPELAGVSSTATMITISPRINCIPENOTO
RESPERIVSTAVIGENSORISSVASIGNABOOTEN
VLTIMACONSOCIATOLLVNTINSIDERADEXTRA
MAXIMEIVSTITIAELVMENCONCORDIAINOMEN
PACIFICVMTETOTACVPITIAMSAVCIAETORAT
RESFESSASCITOPACELEVESTVIVNGESERENI
ORBISVOTATVIGENTESSIBIIVNGEVOLENTES

In hac pagina acroſtichis habet ſcriptum,

Fortisſimus Imperator,

Quartæ decimæ litteræ,

Clementisſimus Rector,

Vltimæ,

Conſtantinus invictus.

VIII.

FORTIAFACTADVCISTOTODOMINANTIAIAMNVNC
ORBECANAMQVISLAETASVOSVBPRINCIPETANTO
RVRSVMROMATENETMVNDICAPVTINCLITACARMEN
TVVATEMTVDIVAMONELACERATACRVENTIS
IMPERIISPARSFESSAPOLODIVVLSAGEMEBAT
SCEPTRAETAVSONIAEMOEREBATPERDITAIVRA
SIQVAFIDESTANTISROMANVMGLORIANOMEN
INSIGNITTITVLISDOMINOSEDLIBERAQVAERVNT
MOESTAQVEIVRBSVOTREPIDATPLAGAMAXIMAMVNDI
1. VNDEIVBARLVCISPRIMVMRADIANSHYPERION
SIDERIBVSPVLSISRVTILODIFFVNDITABORTV
INDETVVMNOMENMVLTVMVENERABILECVNCTIS
MAXIMEBELLANTVMDOMITORLVXVNICAMVNDI
PERPETVISVOTISCVPIVNTMEMORABILENVMEN
EXOPTANTSERVIREVOLVNTMIRABILEDICTV
REMQVELAREMQVESVVMTANTAESTTIBIGLORIAIVSTI
2. AVGVSTOIVVATECCETVOSVBFOEDEREIAMNVNC
TOTVMORBEMPOSTTOTCAEDESQVASFESSAGEMEBANT
OMNIANVNCNVLLOTANDEMTREPIDANTIAMOTV
ROMVLEISSERVIREPIISPATERINCLITEIVSSIS

1. Hyperion. *2. Auguste.*

Omnipotens genitor, tuq; ô divisio mixta,

Filius atque Pater, & sanctus Spiritus, unum:

Faveas votis.

IX.

OQVITARTAREASPEDEFAVCESPROTERISALMO
OMISERATETVOSQVISIGNEATEMPLASVPREMI
ANNVISESSEPOLIPIALVCISREGNASVPERNAE
TVVIRTVSAETERNADEITECVMOMNIACHRISTE *Æternatij tecum.*
TVNCPATEREXORSVSCVMMOLESOBSITAPIGRO
SQVALOREEMERSITPOSITOQ;ADRISITOPERTO *Positaque adrisi operto.*
ANTEORTVSHOMINVMSANCTOTVDIVETONANTI
SECRETAEVIRESQVEMTVDVMMENSGENITORIS
SOLATENENSPRVDENSQ;DEIDEVSINTERIORIS
PRINCIPIISOBOLEMNVLLIVSVASTACRVENTO
QVODMORSREGNABATLETORATAGAVDIAFVDIT
OREMEDVLLIFERONECPOENAPERPETEFRANGI *Medillifero.*
DEPVLSOSHOMINESPLACVITNATALIBVSATRI
TVMTVPROSTRATISVITAEVIASEDTAMENOLIM
PRAESAGOADMONITVTEVATVMFATACANEBANT
TVQVIAFACVNDVSPORROORTVSERRORAGEBAT
CONSILIIVTSVMMAMRERVMSATOREDIDITORE
OVEREPATRISSAPIENTIACHRISTEOPVLENTO
EXERTVSVERBODETRVSVMINVINCVLAMORTIS
MOXHOMINEMSVMISQVAEQ;ESTVISVNASALVTI
INFIMADIGNAREQVODNATVRAEORDINERECTO
VTPERCVLSAIVVESINCLINEREIPSEIACENTI
NONETERRENOCORPVSTIBIPONDERETRACTVM *Pondere tractum.*
PRAECELSOSEDVIRGOVTERVMDESEMINEFETA
NECSEGNICOITVNATVSSEDCONIVGECAELOES *Nec segni.*
CORPOREVSVVLTVDEVSACTVCASVSVTRVMQVE
INVITANSIVSSAEXEMPLISHOMINIQ;DICATVS
AEQVALISDOMINVSQVIALISONEROSACADVCO
DICTASITHVMANOSPEREMVTDIVINAIMITATV
IPSEHOMINISTITVLOINCEDISTEQ;PROFANIS *Incedit.*
MAXIMEIVDAEISPLECTENDVMPOSTPIAMILLE
MVNIAPERMITTISLETVMQVESALVBRELVISTI
MOXNECATHVMANASINSECAROPENDVLANOXAS
ATPATERINSEDESNATVMRECIPITQVEVEHITQ; *Recipitque Venitque.*
AETERNVMSALVISSIGNVMDATMACHINASACRA

In hac pagina acrostichis habet scriptum,

Domino nostro Constantino Perpetuo Augusto.

Decimæ omnium versuum litteræ, & nonæ decimæ, & vicesimæ octavæ, descendentes per directum, litteris græcis tres versus habent. Et est in decimis omnium versuum hic versus,

Μοῖραν σοὶ βασιλεῖ χριστὸς, καὶ σοῖς τεκέεσσι,

In nonis decimis hic,

Τίμιον εὐσεβίης κρατέειν ἀρετῆς τε, βραβεῖον:

In vicesimis octavis autem versus hic,

Εὐνομίης ἄρχειν τε καὶ αὐτονόμοισιν ἀνάσσειν.

Sed cum deorsum versum hoc ordine græcè legantur, eædem litteræ per diversum ordinem legentibus, versibus latinis obsequium suum latinarum litterarum officio præbent: Ut fit hæc diversitas, ut cum græcè significatus suos, tum exprimant & latinè.

X.

DISSONACONNEXISAVDETCOMPONEREVERBIS
OMINEMENSELATABONOIVVATINCLYTALINGVAE
MVNERAGRAIORVMMVSAMODVLANTENOVARE
INQVEVICEMVERSVCECINITQVAEFORTELATINO
1. NVNCALIOTEXTVGRAECORVMINCARMINADVCI
ORDINEVTINDVPLICEMNECTATVRLITTERAVOCEM
2. NVNCAGEFECVNDAERESECENTPVLCHERRIMAMVSAE
ORESONETDOCILIGHELYSINCLYTACARMINAPHOEBI
SPEMRERVMIVSTVMQVECANAMSVMMAMQVESALVTIS
TEDOMINVMBONADONADEITEMAGNEPARENTEM
ROMANVMGRAIVMQVEORBEMTIBIMAXIMERECTOR
OMNIAQVODCERTARESPIRANTMENTEQVIETEM
CONPLACIDISPECTENTHOSTILESMILLETRIVMPHOS
OMNIAPLENABONISTVACONSTANTINEQVIRITES
NILSIBICREDIDERINTKARVMMAGETEDECVSORBIS
SERVATOSTIRRISESEMPERVINDICEDEXTRA
TEDOMINOEXVLTANTTRANQVILLISCARIORVRBI
AFRICATEMPORIBVSPOTITVRSERVATAQVIETIS
3. NVNCSEFELICEMNVNCSESVBNVMINISARCE
TVTAMQVODCARTHAGODECVSVENERABILEGESTAT
IVREPVTATTANTVMPATISLVXINCLYTAPRAESTAT
NOBILETEDOMINONOMENSPESETDECVSALMVMEST
OMNISABARCTOISPLAGAFINIBVSHORRIDATAVRO
PACISAMATKANAETCOMPERTAPERENIAIVRA
ETTIBIFIDATVISSEMPERBENEMILITATARMIS
RESQVEGERITVIRTVTETVASPOPVLOSQ;FEROCES
PROPELLITCAEDITQVEHABENSTIBIDEBITACARA
ETTVAVICTORESSORSACCIPITHINCTIBIFORTES
TEQVEDVCEINVICTAFEATOLLVNTSIGNACOORTES
VNDIQVETECOMITATADEIPIANVMINASVMMI
OMNIBVSVLTOREMPRAEBENTETIVRAFIDEMQVE
ALMETVISPECTANTRESPONDENTOMNIAVOTIS
VNDIQVEPACATISSALVATORMAXIMAREBVS
GAVDIAPRAESTABISDABISOTIAVICTORINORBE
4. VIRTVTVMMERITISVICENNIAPRAECIPEVOTA
SAECLORVMCREVITGEMINOSPESCAESARECERTA
TVQVEOSANCTEPARENSOLIMPOSTMILLETROPHAEA
OLVXAVSONIDVMDISPONESCEPTRANEPOTVM

1. R·fekent. *2. Justumqu: ca nam.* *3. Me felicem.* *4. Vicannia.*

In hac pagina à prima littera primi versus rubrica descendens usque ad octavam octavi, & per amfractum ascendens usque ad penultimam octavi ejusdem versus habet minio scriptum,

Publilius Optatianus Porfirius hac lusi.

Item à prima novissimi versus usque ad octavam noni, per amfractum ascendens & descendens, usque ad penultimam noni versus, habet scriptum heroicum versum, qui dum redit fit Sotadicus, & est hic,

Omne genus metri tibi pangens optime Basse.

Item à prima littera sexti versus ad tertiam octavi tres litteræ *Hic*, & à tertia decima octavi ad quintam decimam sexti, *Ver*, & inde ad decimam septimam octavi, *Su*, & inde à XXVII. octavi ad vicesimam nonam sexti *Sua*; & inde ad tricesimam primam octavi *Ri*, & inde à XXXI. noni ad XXVIIII. undecimi, *Oco*, & inde ad XXVII. noni *Lo*, & inde à XVII. noni ad XV. undecimi *Red*, & inde ad XIII. noni *Is*, & inde à XIII. noni usque ad primam undecimi *Par*, facit hendecasyllabum,

Hic versus vario colore dispar.

XI.

PAVCAQVIDEMCECINIFORSFRIVOLAHISQVOQIVNGAM
LVDICRASICNOSTRAPANGETTVAIVSSACAMOENA
AMBIITHAECPLAVDENSFELICISNVMINEPHOEBI
CALLIOPEPARTITANOVISSIBIVINCVLACVRIS
FLEXIBVSVTPRIMISDISCORDIREGVLACVLTV
HINCALIASONETARTESVPERPITHOIAFLEXVS
SICFACIESTOTIENSCVMCONFIRMAVERITAESTVS
SICANIMVSNECVICTVSINERS·SEDSAVCIVSIRIM
IMPLERIVARIASMETRICAEGRAVIORISOBARTES
TANDEMNOSSEDEIMEDITANTEMVIXLICETAESTVS
RITEVELITMEDIODVMINAGMINECOLOCATASTRI
EFFIGIEMTREPIDOQVEPARANSSERMONELATENTER
DICERENECMETVENSVINCTOSICOMNIAABORTV
PANGERESEDRVRSVMBASSVSNVNCPRODERECARMEN
IMPERATHICDOCILISMVSAEDEFONTEMEABVNT
ORDINECASTALIOTEXTIPERNOMINAVERSVS.

Hæc fiſtula eſt verſuum heroicorum quindecim, à primo verſu usque ad ultimum per ſingulas litteras decreſcens.

XII.

PRAECELSAEQVERCVSFRONDENTIINVERTICEPENDENS
TESTORTEMPLALOCIFAVNOSCELEBRAREFREQVENTES
DISPARIBVSCOMPACTAMODISTOTIDEMQVECICVTIS
DVLCISONOPANVMOBLECTANSMODVLAMINESILVAS
1. NAIADVMDRYADVMQVECHOROSARCANAQVEBACCHI
2. ORGIAETHEVVANTESSATYROSPERMVSICATEMPE
3. MEPANADTHYASOSDOCVITMODVLAMINECANTVS
ETVARIATASONISVINXITCONSORTIAPRIMVS
ATTISALMVSAMANSTVAMAXIMACVRACYBELE
EROSEOTERITOREDEVSMOLLIQVELABELLO
ACCENDITQVETVOSIDAEOSMATERAMORES
INMEFELICESANIMAVITCARMINAMVSAS
MEIVDEXFORMAEALTAGESTAVITINIDA
MELAETISOCIAMVOTIVICINAMARITO
EOOLVCISCANITINVITATASVBORTV

1. Naidum Driadumque choros archanaque. 2. Hevvantis satiros. 3. Thiasos.

XIII.

P rinceps beate placido ſub axe jam nun C
I uſtis ſerene populis ſavente mund O
V ictor triumpha tribuens ſalubre nume N
S aclis amore dominans perenne fauſti S
A uctor ſalutis oriens quietus ibi T
V otis ſavente dominis ſupernè dextr A
G audet ſubire placidum regentis ome N
V irtus vigore radians ſerena præſta T
S anctis videre ſuperis remota mund I
T otum ſub orbe moderans ſalubre nume N
* *Vincere.* * *V inces ubique ſuperos ſavente nut V*
* *Sæculum.* * *S æclum per omne dominans beate ſolu S*

Jam nunc ſub axe placido beate princeps,
Mundo ſavente populis ſerene juſtis,
Numen ſalubre tribuens triumpha victor,
Fauſtis perenne dominans amore ſæclis,
Ibit quietus oriens ſalutis auctor,
Dextra ſupernè dominis ſavente votis,
Omen regentis placidum ſubire gaudet.
Præſtat ſerena radians vigore virtus
Mundi remota ſuperis videre ſanctis,
Numen ſalubre moderans ſub orbe totum,
Nutu ſavente ſuperos ubique vinces,
Solus beate dominans per omne ſæclum.*

* *Omne per ſæculum.*

XIV.

INGEMVIGRAVITERGRAECVMMISERATVSAMICVM
CVIMEAMENSADMISSADOLENSCVPITOMNIAFARI
1. SOLVSVTHAECOCCVLTALEGENSSECONCITETIRA
VNDIQVEADFLIXVMVINCLISSONTEMQVETENERI
2. SEDVITANSMVLTOSQVOSFOEDAADIVRGIACOIVX
VOLVERITTESTESNEVCANDIDAFEMINAGRAECVM
3. MOXKARISHEBETETTELISNIHILIMPROBACYGNI
DEPOSVISSEVIDENSHELENAMCVIGRATIABINIS
MAIORADVLTERIISDONOMINACVNCTALIBENTER
4. MVSASONATGRECISFRIXCONIVXCREDECANENTI

1. Haec occulta legens se concitat ira. 2. Conjunx. 3. Telis nihil. 4. Conjunx.

In hac pagina tricenæ quinæ litteræ per omnes versus sunt, & de minio scriptum est in medio corpore paginæ *AVG. XX. CAES. X.* Sed in lineis litterarum trium *AVG.* percurrit versus,

Cum sic scripta placent, audent sibi devia Musae

In duarum sequentium, quæ sunt, *XX,*

Per varios signare modos, devotaque mentis

Item trium litterarum, quæ sunt, *CAE,*

Gaudia, quæ pingens loquitur mea Phoebe Camena.

In duarum quæ sunt quarto loco, *S. X,*

Summe parens da voce pia tricennia fari.

XV.

VICTORSIDEREISPOLLENSVIRTVTIBVSIBIS
PERSICACVMNATISLATIOCONFINIAREDDENS
IAMNILIPRINCEPSLAETISORIENTERECEPTO
QVOSTIBIFIDADICATCONCORDIADIVESEOIS
IAMPOPVLISPARTHISMEDISVNIQVEDICATIS
AVGVSTOETNATISTVMAGNAADGAVDIASANCTE
CONSTANTINEFAVETETANTOINCARMINEMVSA
ETTVADESCRIPTISPINGITVICENNIAMETRIS
ATTVSVPPLICIBVSOLIMDVXCLARVSINARMIS
DAPIETATEFIDEMMAIORMOXGLORIAHONORVM
SITOTOSSERVAREQVEASPOSTVOTATROPAEIS
PARCEREIAMVERSISVIRTVSDENVNCIATALMA
INDVSARABSIAMVOTAFERVNTETMEDIADIVES
AETHIOPESGNARIRAPIDOCVMLVMINESVRGIT
TETHIOSEXGREMIOTITANSEDETOMNIALAETA
CONSTANTINEBONONVNCLVDENTOTIASAECLO
FELIXMVSATVISPOSCITQVAEDIGNAREFERRE
PRAEMIAVIRTVTVMMERITISVELVOCESONARE
QVIDVAGAPIERIOSVERSVSSVBVALLISOPACA
ILICECOMPONISLAVROQVIDCARMINACARPIS
CASTALIOSTOTARESPONDETVOCETRIVMPHOS
QVAMDATFONTESVOCLARIOTVCARMINAPROME
VATEDEODIGNAAVTSIQVODPERFERETAVDENS
MAIVSOPVSNECTENSMENSTOTAMOLESVBIBIT
SPEPINGETCARMENPANGATSICOEPTACAMENA
COMPLEATETVERSVVARIATADECENNIAPICTO
ORESECVNDAVOVENSSVBCERTOLIMITEMETRI
OTIACAESARIBVSPACISDEDITAVREASAECLA
INDVLGENSNATISPATRIAEPIETATISHONORE
MITISIVREDEVSSEDCRISTIINFORTIAVIRES
NONDVBIAERIPARHENVMRHODANVMQVETVERI * Rhodanumque.
VLTERIOREPARANTETFRANCISTRISTIAIVRA
IAMTVSANCTEPVERSPESTANTAERITEQVIETI
MISSAPOLOSAECLISDACONSTANTINESERENA
TEMPORASVMMEPIOTRICENNIASVSCIPEVOTO

In hac pagina tricenæ quinæ litteræ sunt: In q̃ua Christi monogrammum rubrica depictum est, per quam à primi versus littera prima ad ultimam novissimi linea decurrens continet,

Summi Dei auxilio nutuq; perpetuo tutus,

Et à prima ultimi versus littera ad novissimam primi per obliquum ascendit scriptura hæc,

Orbem totum pacavit trucidatis tyrannis,

A media littera primi versus usque ad mediam ultimi per directum descendit rubrica continens,

Constantinus pius & aeternus Imperator,

Inflexio quæ græcam litteram facit scriptum habet,

Reparator orbis.

XVI.

SANCTEDECVSMVNDIACRERVMSVMMASALVTIS
LVXPIATERRARVMTESOLOPRINCIPESAECLIS
IMMENSVMGAVDEREBONISDATVRAVREAVENIT
SVMMOMISSADEOFVSISPATERALMETYRANNIS
IVSTITIAINTERRASETGLORIACANDIDAVERI
TEQVEDVCEMAGEGRATAFIDESETIVRARENATA
TOTAQVEPERCVLSISINGENTIMOLETYRANNIS *Tirannis.*
ASPERAVISPOSITAESTBELLIRESITALAIVRE
SCEPTRADABITPOPVLISVOTOPIVSORBISEOI
AVGVSTEINVICTASMVNDITRANSIBISINORAS
TEQVESVPLEXTOTISDVCIBVSSTIPATASYENE *Siene.*
ORATIVRACVPITLVCISSIBIGAVDIANOSTRAE
OPTATAMATFALLAXENPERFIDATELAFVGARVM
PARTHVSDEPOSVITRVITORISVNDIQVERVBRI
LITORISAETHERIOENVTVCERTAMINEAMORIS
MEDVSARABSMOXOMNISOVATLAVDARESERENI *Orbi, sed apparebant vestigia primo scriptum fuisse oris.*
ORISLVSTRATVIDATVERISSANCTETROPAEIS
HAECMAGEFELICESTITVLOSVINCASVTAMORE
AVREAPERPETVORESTAVRANSSAECVLAMVNDO
INDVSETAVRORAEMILESQVOSFLVMINENILVS
TANGITFECVNDISVENTVRVSFRVGIFERVNDIS
ORANTESPIAIVRAPETENTGENSNOBILISORTV
AETHIOPESCVNCTIPARENTOPTATAQVEMVNDI
TEMPORALAETADEDITNOBISFELICIVSAEVVM *Felicitas ævi.*
ENSVPLICESPERSAEIVRASIBIREGIANOLVNT
TEDOMINVMMALVNTFVSITVASEMPERADORANT *Sibi cedere.*
ORASVISCVPIVNTTOTISTIBICEDEREREGNIS
TVPIVSETIVSTIVEREMEMORINCLYTELAETIS *Sibi cedere.*
DARESPONSABONASEMPERMITISSIMVSORBIS
IMPERTIRETVVMCLEMENTERETADDITONVMEN
SINTMAGEFELICESPARITERQVOSALMETVERE
ETREPARATAIVGANSMAESTIDIVORTIAMVNDI *Et reparata jugans.*
ORBESIVNGEPARESDETLEGESROMAVOLENTES
PRINCIPETEINPOPVLOSMITIFELICIVSAEVO
OMNIALAETENTVRFLORENTIBVSAVREAREBVS

In hac pagina omnium vèrſuum litteræ tricenæ quinæ ſunt, & per omnes partes laterum totidem. In qua à prima littera primi verſus ad noviſſimam ultimi verſus per obliquum deſcendit verſus,

Alme ſalutari nunc hæc tibi pagina ſigno.

Et rurſus à prima littera ultimi verſus usque ad noviſſimam primi verſus per obliquum aſcendit hic verſus,

Scripta micat, reſonans nominibus domini.

Rurſus prope medietatem hic acroſtichidis illic teloſtichidis, ſcriptæ litteræ utrimque ſeptenæ ad directum minio in duabus litteris *I* & *E*, & in medio, acroſtichide & teloſtichide in *S* litteræ lineam deformata, exprimitur per has tres partes verſus heroicus,

Nate Deo ſolus Salvator ſancte bonorum,

Rurſum in linea *V* litteræ, quæ eſt ad medietatem ultimi verſus, ſcriptus eſt,

Tu Deus es juſti, gratiá tu fidei.

Rurſum per mediam græcam *X* litteram ad directum virgula deſcendens, quæ habet inflexuram quaſi *P* litteram græcam, habet ſcriptam proſam,

Sit victoria comes Aug. & natis ejus.

Quæ omnis pictura habet monogrammum Chriſti, & litteras ſcriptas, *IESVS.*

XVII.

ACCIPEPICTANOVISELEGISLVXAVREAMVNDI
CLEMENTISPIASIGNADEIVOTVMQVEPERENNE * Elementis.
SVMMEFAVETETOTAROGATPLEBSGAVDIARITE
ETMERITAMCREDITCVMSERVATIVSSATIMORE
AVGVSTOETFIDEICHRISTISVBLEGEPROBATA
GLORIAIAMSAECLOPROCESSITCANDIDAMITI
ADCVMVLANSCOETVSETTOTAORNATASERENIS
MVNERIBVSPRAESTANSNATISVTLAVREAVOTA
VIRTVTVMTITVLOSPRIMISIAMDEBEATANNIS
PROGENIETALIGENVITQVOSNOBILESAECLVM * Nobile saeculum.
HISDECVSAPROAVOETVERAECONSCIAPROLIS
ROMAFLVITPRINCEPSINVICTIMILITISALMA * Roma eius.
OTIAPACISAMANSHAECSVNTMITISSIMADONA
HOCATAVIMERITVMVOTISPOSTEDITVSORBIS
ERVMPENSDOCVITNENORINTFRANGEREFIDEI
OPTIMAIVRAPARESCVRISSVBMARTISINIQVI
NVLLISLAESAFIDESHINCIVGISTAMINEFATA
VOBISFILALEGVNTPLACIDAPIETATESECVTA
ETRESCONSTANTINVNCEXERITINCLYTAFAMA
AVCTASTIRPEPIAVOTOACCVMVLATAPERENNI
SANCTATVASSEDESADMENTISGAVDIAMIGRAT
AETHERIORESIDENSFELIXINCARDINEMVNDI
IAMPATRIAEVIRTVTISOPESBELLINELABORE
ANIVSTIMERITISDICAMMENTISQVESERENAE * Dicamentiis serene.
ETPIADONACANAMFECVNDAQVEPECTORANOTO
RITEDEOSICMENTEVIGENTCVIGAVDIACASTA
CLAVDIVSINVICTVSBELLISINSIGNIAMAGNA
VIRTVTVMTVLERITGOTHICODEMILITEPARTA
FILIÆTATEPOTENSCONSTANTIVSOMNIAPACE * Filietate potens Constantinus omnia.
ACIVSTISAVCTVSCOMPLERITSAECVLADONIS
HAECPOTIOREFIDEMERITISMAIORIBVSORTA
ORBIDONATVOPRAESTASSVPERASQVEPRIORA
PERQVETVOSNATOSVINCISPRAECONIAMAGNA
ACTIBILEGEDEIIVSSISQVEPERENNIAFIENT
SAECLAPIISCEPTRITECONSTANTINESERENO * Serena.

I. *Mixta per amfractus diducunt carmina Musæ,*

II. *Seu cancellatos spatia in contraria flexus.*

III. *Seriem paramus ordinare acrius,*

IV. *Amor poesis spissa gaudet exigi.*

V. *Possit coire docta rerum limite,*

VI. *Opus tuetur non negata parcitas.*

VII. *Speciosa sancta cultu,*

VIII. *Bene picta Musa metris,*

IX. *Breviter fluas ut isto*

X. *Opus est per arta cœtu.*

XI. *Audeo plenas*

XII. *Edere formas:*

XIII. *Picta notabo*

XIV. *Jura Camenis.*

XIIX.

I. III. VII. XII.

MIRVMOPVSESTCVNCTOSETTALESEDEREVERSVS
SICQVELOCAREHEDERISPAVLVMTVDIEROGATVS
MOXADESENQVORSVMRAPIESQVIPRAEBEOFIXAS
SVMTVVSETPRIMISTVADISCIMVSVTTRIAFELIX
NECFALLAXTRIBVENSAVDACIINMVNERECLARVM
AEQVIPARESANIMVMNVNCCLIOCARMINAFIRMET
QVÆPOTERVNTPANGIPONAMCEVSTAMINANORMAS
QVAEVERRANTSESEQVAEVINCVLAMITIACVRENT
TVDABISHASVIRESTVACVRSVMCOSEREPRAEMIA
XI. AVSIBVSINMAGNISLAETAADCONTRARIACVRRAS
IV. AONIDVMNAMFONTEGRAVIMICATARSNOVAVENIS
IMMANESTPRORSVMAMPLEXVAVTTOTOCIVSONAS *
PROSPICEREPLANTAREMODOSINMITTAIVTLTEM *
ETPROIIECTANECETCONSVMTOINGLORIALIBRO
SISAPIVNTETNOSTRACVISVCCRESCEREACVMEN
PRAESOLIDVMDENSVMQVEANIMIDEDVCEREVIVA
CONGRVERECERNANTSTVDIOSEQVIBONACALLES
LEGIBABSTRVSISQVODCARMINACONSPICORATI
VIII. BLANDEANIMIIVDEXQVIMORIBOMNIACISAVCTV *
IX. PRAEMIROOSTENDISSTVDIAINRECTOREPOLITA * Premiro
TREVSICOLASQTVOSAVCTVSLAETABILESVMENS * o ostendis
INTVITVMQVOPROSPERAFACTAACGAVDIADONES * Nil
PVBLICANILPRIVSESTQVODVLETNOMINECVRAS * prima
FASSITSIDONIISENSVMINPENETRALEPATRONI
NOSCEREQVAEPOSSISILLICNITOROCITEREIVS
CONDITVRABSTRVSAGENEROSVMCOGERECENSVM
V. PAVPERIEFLAGRANTGEMINISNOVAGAVDIAVOTIS * Dibere
XIII. DIVESAPOLLINEISDEAVRATFOEDERAPLECTRIS pol lineis
HICNOVITLAVDESDOCTVSQVAEQVEOMINETANTO
SVNTPRAEVISABONISTVDEXTERPROTINVSESTO
CVMSANCTISINSISTEFIDEFESTINVSINAMPLVM
CLEMENTIHAECNVTVAVGVSTVSTIBIDONABEATA
LAVDATOTRIBVETTECONSVLEPRAEMIACOMPLET
HINCTVATVNCFESTISNOTISEXNOMINAPLAVSVS
PLVRIMVSACPRVDENSRERVMQVISTORPEATVSVS
DEGENERIABSPEMOLITAPLVSINGRVITHINCIAM
SVSCIPEVOTOALACRIHOCMVNVSVIRBONECLARE

II. VI. X. XIV.

Alme tuas laurus ætas sustollet in astra.

Aurea lux vatum silvæ mihi præmia serva.

Aucta Deo virtus Musas magis ornat aperta.

Aurea victorem pietas sonat ubere lingua.

Aonios latices pietas juvat armaque diva.

Augusti florem pietas juvat arma tropæa.

Aonii frutices pietas juvat ubere gleba.

XIX.

ALMETVASLAVRVSAETASSVSTOLLETINASTRA
LVCETVASIGNESFASTVSSINELIMITECONSVL
MARTESERENVSHABESREIECTOMVNIAGRAIVM
ETMEDIPRAESTASINCENSVMSCEPTRAREDIRE
TORVAGETASCAMPOCLARVSVTLVMINAPERDIT
VVLTCVRVOTVRMAEFELIXSVACOMMINVSICTV
ARMENIIDVXFERRELEVISSOLTEQVOQVEPILA
SICETVICTNREFERTEXORTOSDACIAFRANCOS
LEGETVVSIONSORHENVSTIBIGERMINATEXVL
AGMINATELORVMSVBEANTQVIMVRMVREBELLA
VINCEREFLORENTILATIALESSARMATADVCTV
REXTIBIPOSSEGETASVISODETLIMITEVLTOR
VIDITTESVMMVMCOLVMENQVAVERIFERAESTV
SERVSINOCEANIPRESSITIVGANYSIAPONLVS
ATQVERVDISRADIISCITLVXEXORTATROPAEA * Tro-
ENGAVDENTPIETATEALTISPARSPERPEREAGE phæa.
TVVATEMFIRMESDICTVSTENVNCLYRACANTET *
AVCTADEOVIRTVSMVSASMAGISORNATAPERTA
SOLVMVOTANOTISLATESVAROMVLADATPLEBS
SANCTATVISCLIOPERMISCETVOTATROPAEIS * Tro-
VISITVRETCRESCITPICTORVMGRATIACANTV phæis.
SITVISVICENISPERTHILENGRATIAPOLLENS
TALISFAXASVISSIGNISLYRAMVNERAGESTAT
ORSAPARIVATESQVAEPERFERTDELIERITHMO
LVMINEMVRICEOVENERANDVSDVXERITVTSOL
LEGIBVSVTIANITENEASAVVSORBETRIBVNAL
EGREGIOSTITVLOSPIETATISHABEBISAMORE
TOTFRETAPACISAPEXMVTARIMVNEREGAVDET
INDIACLAVIGERILATIVMVVLTTANGERENAVI
NILEVSMESSORSVATRADITCASTRAVELAGMEN
ARCTOSQVAMCARPINOSCETVIXHACMVSINORA
SICISTOSCVLTVSINTERCVRVANTIBVSENSES * Sic istu
TENIVEAIVVATARCEFRVIPONTIDECVSAVGET cultus in
RCMASORORVETERESTVSCOSQVOSORETVEMVR tercur-
ALMETVASLAVRVSAETASSVSTOLLETINASTRA santibus ensis.

In hac pagina per omnes partes tricenæ ſeptenæ litteræ ſunt, & de minio ſcripta ſpecies palmæ, in qua palma duo primi rami quia breves videbantur, nec verſum poterant implere, adjuncta eſt linea per directum & per obliquum,

Caſtalides verſu docili concludite palmam.

Eadem littera prima communi manente, & M littera ultima primi verſus communi manente, ſecundus ramus per obliquum deſcendens & aſcendens, facit verſum,

Conſtantine fave, te nunc in carmina Phœbum

Per tertium ramum adæquè per obliquum deſcendit & aſcendit hic verſus,

Mens vocat, auſa novas metris indicere leges,

Per quartum ramum adæquè per obliquum deſcendit & aſcendit hic verſus,

Limite ſub parili creſcentis undique ramos,

Per medium truncum deſcendit à media littera primi verſus ad mediam ultimi hic verſus,

Reddat ut intextus Muſarum carmine verſus.

XX.

CASTALIDESDOMINOVIRTVTVMTRADITEPALMAM
CONSTANTINVSHABETBELLORVMIVRETROPAEVM * Tropheum.
VINDICESVBDEXTRAREDDENSFELICITERORBEM
CONSILIISITERVMSVADENSETCVNCTAREFERRE
ROMATIBIBELLISCVMSAEVAINNECTEREPOSSIT
VINCLAIVGIVIRTVSMITESNONARMATINHOSTEM
SICMAGNOPATIENSDOCVITCERTAMINEPARCENS
QVIDPIETASDONETPOSTDIRAPIAMINACLEMENS
NVNCMIHIIAMTOTODOCILESHELICONACAMOENÆ
MITTITECONPOSITASINTEMPORAMITIAPALMAS
NECTITEDEMETRISVIRTVTVMCARMINAETOMNES
CONCINITEVTFRVCTVFELIXETPRINCIPEDIGNA
DETSTIRPESGRATASTEXENSQVASPAGINAVERSV * Stirpe gratam.
HINCVOVEATTITVLOVOTORVMCARMINAPOLLENS
PIERIOSMIHIPHOEBETVODENVMINEPRAESTENT
FONTESCASTALIAETVASILICETIREPERAGRANS
MENSIVGACELSAPETETMECVMSIPANGEREVERSV
MVSAVELITTANTOIAMNVNCSVBPRINCIPELAETA
LAVDISDONAFERENSRESONANSINSIGNIARAMIS
VINCENTVMIVSSOSAVDAXMIHIFIDATRIVMPHOS
ETMERITVMIVSSOSTOTREDDERENOBILEPALMAS
AONIDVMQVASVALLEFLVENSALITVNDARIGATAS
SANCTESALVSMVNDIARMISINSIGNIBVSARDENS
CRISPEAVISMELIORTECARMINELAETASECVNDO
CLIOMVSASONANSTVAFATVRPVLCHRAIVVENTAE
NOBILETVDECVSESPATRITVQVEALMEQVIRITVM
ETSPESVRBISERISHOSMENTISCARMINECAESAR
TVVINGENSPACISGRATISSIMAFOEDERASEMPER
INDVLGEETFACILISGENTESADIVNGEROGANTES
FACQVETVIIVRISGAVDENSVIRTVTIBVSAVCTIS
CONSTANTINVSITEMLAVSORBISGLORIASAECLI
ROMVLEVMSIDVSLVXCLEMENSINCLITAFRATRVM
NOBILITASPROAVISVERVMETMEMORABILEFAMA
RESTITVITVICTORCAESARNOMENQVEDECVSQVE
SANCTEPATERRECTORSVPERVMVICENNIALAETA
AVGVSTOETDECIESCRESCANTSOLLENNIANATIS * Sollenia.

In hac pagina triginta quinque litteræ per omnes partes sunt. In qua à prima littera primi versus ad ultimam novissimi, rubrica per obliquum descendens, habet scriptum,

Constantine Maxime Imperator & invicte.

Item à prima ultimi versus per obliquum rubrica ascendens, usque ad ultimam primi versus, adæquè habet scriptum,

Æternæ pacis providentissimus custos.

A septima primi versus ad septimam à fine ejusdem versus per anfractum ascendens,

Pater imperas, avus imperes.

Item à septima ultimi versus, ad septimam à fine ejusdem versus, hoc idem habet. A tertia decima primi versus ad tertiam decimam à fine ejusdem versus, habet scriptum,

Pius & felix.

Eadem ratione & in ultimo versu hoc idem scriptum est. A septima acrostichidis ad septimam à fine acrostichidis, habet scriptum,

Aurei sæculi restaurator.

Hoc idem habet scriptum identidem à septima telostichidis, ad septimam à fine ejusdem telostichidis. A XIII. Acrostichidis ad XIII. à fine ejusdem acrostichidis habet scriptum,

Omnia magnus.

Telostichis hoc habet scriptum identidem à tertia decima telostichidis ad tertiam decimam ejusdem.

XXI.

CALLIOPECANEPLVRAPROCAXENORESERENVS
FONTESCASTALIIDEVSAVDIETINDECANOROS
MENSFVRITINNEXVSETFELIXCVRREREVOTIS
IAMSECREDETOVANSLIBETIREPERAVIASOLA
IMPETEQVOGRESSVSETFANDIOPTATACVPIDO
INVITATATVLITMENSTANTVMMAXIMECAESAR * Inclit-
AONIAENODOSAMPLECTITVRINCITVSAETHRA faebra.
FVNDEPATERCAEPTISMVSASADMVTVAVERSVS
SCRVPEAFINGENTEMTAMDVROCARMINAVERSV
LVDEREFASNOBISPRAESVMEREDICEREMETRA
GAVDIAVELTENVIMEAPANDERESITMIHIMVSA
TANTVSHONORMEIVRESVOPERSIDERASAECLO
ODECVSAVSONIAETVLERITSICPARVALOCVTO
AMPLIVSENIVDEXDOMINVSTOTMVNERASVMMA
TANTAQVECONCEDISTVMENTEMDICEREDONIS
INVITASLAVDISCVMMVNERESICVAGAPRIMIS
HAVDAVDITALEGASNECDICTISLAESACAMENA
AVDETMAGNANIMOVOTINOVAVINCVLAMENTIS
IVSSADARECREVITQVEMEOCORR[illegible]PTAFAVORE
ENAGEIAMREDDITVOTISPIAPRAEMIAMAGNVM
CONCORDISAECLOROMAEDECVSETSI[illegible]IMVNDI
IVRASVITOTLVXPOPVLISORBIQVETROPAEVM * Tropheum.
SICDATASVNTISTOMAIORTVAGLORIATERRIS
ENAVGVSTETVISPRAESENSETTANTVSVBIQVE
IMPERIISFECVNDEPARASNVNCOMINECRISTI
OCEANIINTACTASORASQVIBVSERVTAFRANCI
DATREGIOPROCVLECCEDEVMCVIDEVIALATIS
TOTAPATENTCAMPISVTCAESOLIMITEVICTOR
RITEATAVOSVMMOMELIORCVICLAVDIVSACER
MAGNANIMVMSIDVSDATCLARVMENVMINEDIVO
IMPERIVMVIRTVSQVEMFELIXOPTATALVMNVM
AVGESFLORETVONOSTRAETIBIDEBITAVITAE
ORTAMICATFRATRVMFATALISGLORIASAECLO
RESLATIAVTVOTICOMPOSSICGAVDEATAVCTA
ASPICEPACATOPARTAESTLVXLAETASVBORBE

In hac pagina per omnes versus tricenæ quinæ litteræ sunt: per quam paginam discurrunt duo versus de minio scripti, utrique quinarum partium orationis, quæ singulæ septenas litteras habent, quarum ultima manente, quatuor inter se vices mutant, ita ut prima si velis sit quarta, & quarta rursum prima, secunda cum velis sit tertia, tertia cum velis sit secunda, & manente ultima, fiat reciprocus multifariam versus, non solum ipse se mutans, sed cum alio versu eandem varietatis obtinens rationem, ordine servato partium, quem mutari velis, ut possis quam vis inde partem orationis per ordinem suarum partium mutare. Sunt autem versus duo hi,

Dissona Musarum vinciri stamine gaudens,
Grandia conabor Phœbeo carmina plectro.

Idem versus per anfractus varios sursum & deorsum discurrit. In hac eadem pagina quatuor quadrata in angulis sunt senarum litterarum, duo trigona, & duo orthogona majora dimidiata, & unum hexagonum in medio, & scalena per angulos quatuor, omnia pari numero litterarum, & pari ordine crescentia vel decrescentia, id est omnia similia, trigona trigonis, orthogona orthogonis, quadrata quadratis, scalena scalenis.

XXII.

MARTIAGESTAMODISAVDAXIMITATASONORIS
MVSAPEREFFIGIEMTVRMARVMCARMINATEXIT
ETNVNCAGMENAGITQVINOSVBLIMINERECTVM
MVSIGENOSPATIVMSEPTENOLIMITEDISTANS
NVNCEADEMVERSVRELEGENSVTCVMQVEMEATV
MITTITINAMFRACTVSNONVNALEGECATERVAS
DISSONACOMPONIDIVERSOCARMINEGAVDENS
GRATANIMISFLEXVDOCILIDEPERPETEMETRO
ORTAITERVMFINISOCIANSCONFINIACONTRA
PRAEPONENSORSISNVLLODISCRIMINEMETRI
QVINETIAMPARTESMEDIAESVAMVNIADOCTAE
EXPEDIVNTVERSISVICIBVSNAMFINESEDVNO
QVAMVISAMBIGVOSCVRSVSETDEVIACLAVDIT
OSTENTANSARTEMVINCIRISCRVPEAPRAEBET
SARMATICASVSVMSTRAGESSEDTOTAPERACTA
VOTAPRECORFAVEASSVBCERTOCONDITAVISV
FACTORVMGNARVMTAMGRANDIADICEREVATEM
IAMTOTIENSAVGVSTELICETCAMPONACRVORE
HOSTILIPOSTBELLAMADENSARTISSIMATOTO
CORPORAFVSASOLOSVBMERSASAMNEREPLETO
VICTRIXMIRETVRTVRBASACIEMQVEFEROCEM
PLVRIMACONABORPHOEBEOCARMINEGAVDENS
MARGENSISMEMORAREBONICAELESTIAFACTA
INTROITVSETBELLALOQVIPERCVLSARVINIS
QVISDEVICTAIACETGENSDVROMARTECADVCA
TESTISMAGNORVMVICINABONONIAPRAESENS
SITVOTICOMPOSEXCISAQVEAGMINACERNENS
DETIVGACAPTIVISETDVCARCETERAPRAEDAS
GRANDIAVICTORIMOLIMVRPRAELIAPLECTRO
DICERENECSATISESTVOTVMSICOMPLEATORE
MVSASVOQVAECVNQVEPARATSVBLEGESONARE * *Quecunque parat*
SCRVPOSISINNEXAMODISPERFECTACAMENIS *sub legee.*
VVLTRESONAREMEISETTESTISNOTATROPAEA * *Trophea*
DEPICTISSIGNAREMETRISCVMMVNERESACRO
MENTISDEVOTAEPLACARIINFATAPROCELLAS

In hac pagina tricenæ quinæ litteræ per omnes partes sunt, in qua à prima littera primi versus rubrica descendens usque ad quadraturam mediam, & de quadratura per obliquum ad ultimam primi versus ascendens, facit versum,

Ausonium columen, lux alma, & gloria Romæ.

Rursum ab Acrostichidis tertia decima littera, quæ est V, per obliquum ascendens usque ad primum versum prope medietatem, & inde per obliquum descendens ad Telostichidis tertiam decimam litteram, quæ est I, facit versum,

Virtutum specimen, mitis clementia mundi,

Novissimæ autem partes orationum his duobus versibus alternis utraque utrique versui serviunt. Deinde per Acrostichidem à quarta decima littera novem litteræ ad directum descendentes, & contra se pari ordine prope in media pagina aliæ novem, & item ultra mediam paginam pari ordine aliæ novem, & item in telostichide aliæ novem, faciunt versum,

Justitiaq; parens, spes felix, otia rerum.

Rursus à vicesima tertia littera Acrostichidis, per obliquum ad ultimum versum descendens, & inde paululum directa, & ascendens per obliquum ad XXIII. telostichidis, facit versum,

Ætherium munus nobis per secula missum,

Litteræ ab ultima littera Acrostichidis, à prima novissimi versus per obliquum ascendentes ad mediam quadraturam, & paululum directæ, & per obliquum descendentes, usque ad ultimam novissimi versus litteram, faciunt versum,

Rectorisque Dei per te præsentia pollet.

In ista pagina sunt hexagona pari numero quatuor, trigona isopleura numero litterarum octo, quadratum medium, omni parte pari numero litterarum, unum.

XXIII.

AVGVSTVMSPECIMENMITISCLEMENTIAMAGNE
AVSONIDVMVICTORTVAMAXIMEFORTIAMVSAE
CASTALIAEDEFONTECANVNTTVMVNERASVMMA
VOTORVMDAPHOEBEMIHINVNCPLENAFAVORIS
DAMENTEMSENSVSQVEPIOSINSIGNESERENVS
IMPERIVMNATISQVEPOTENSADMARTIAFELIX
PERPETVVMSAECLISPICTOSVBCARMINEFARI
AVDENTEMPRECORIPSEIVVAMEGLORIAVATVM * Ipse ju- ba.
DICTVRVMCARMENQVAMVISNVNCCOPIAMVSAE
NONTALISPOSSITQVEMINVSSVBLEGEIVVARI
VERSOALIVDLIMOALIVDQVOPAGINAINOMNES
SIGNATVRMODVLOSDISCERNATSEMINAFANDI
VELLEIVVATNVMENLVXALMAETGAVDIAMVNDI
INSTITVVNTSEQVITVRCVRASINMVSICAVOTO
VIRTVTESQVETVASETMORESPANDEREGESTIT * Virtutes [illegible] tuas.
SANCTETVOSCREVITNOSTRAEFIDVCIAMENTI
TEDVCENAMQVEPIOGAVDENSSVBMVNERENOTA
INIVGAFESTINATMVSISVBIFRONDEASEMPER
TECTACANVNTARTESETNOTAEVATIBVSVNDAE
INDOMITOSREGESSEVPACISLVBRICAVICTOR
AVTBELLOSTERNENSAVTMITISFOEDERANVTV
ESSETVOSFACISAGROSQVEEXERCERETVORVM
AVCTIORALMADEIPERTEPRAESENTIAMVNDVM
RESPEXITREDDENSMOXAVREASAECVLAREBVS
OSTENDITQVEDEVSRECTORISTEMPORAIVSTI
AETHERIONVTVPLACIDISCLEMENTIAIVSTIS
PERTEPERQVETVOSSVNTOMNIAMITIAVICTOR
NATOSRESPOPVLIFLORENTADGAVDIAMENTIS
CAESARIBVSQVETVISTOTOVICTORIAINORBE * Cæsaro- bus.
SEMPERIVRECOMESFELIXINSAECVLAPOLLET
TANTORVMMERITASTATVESCAPTIVATROPAEA * Trophea.
VICTORSARMATIAETOTIENSENACCIPECLARI
DVCTORVBIQVETVISVOTORVMREDDITAFELIX
DEBITAIAMCONPOSGAVDETTVAROMVLEPVBES
RECTORRITESVVSNOBISPERSAECVLAFLORET

XXIV.

POSTMARTIOSLABORES
ETCAESARVMPERENNES
VIRTVTIBVSPERORBEM
TOTLAVREASVIRENTES
*Trophaea. ETPRINCIPISTROPAEA
FELICIBVSTRIVMPHIS
AVGVSTARITESAECLIS
*Exultat. EXSVLTATOMNISAETAS
VRBESQVEFLOREGRATO
ETFRONDIBVSDECORIS
TOTISVIRENTPLATEIS
HACORDOVESTECLARVS
CVMPVRPVRISHONORVM
FAVSTOPRECANTVRORE
FERVNTQVEDONALAETI
IAMALMACVLMENORBIS
DATMVNERAETCORONAS
AVROFERENSCORVSCAS
VICTORIASTRIVMPHIS
VOTAQVEIAMTHEATRIS
REDDVNTVRETCHOREIS
*Tueris. MESORSINIQVATANTIS
SOLLENNIBVSREMOTVM
VIXHAECSONARESIVIT
TOTVOTAFONTEPHOEBI
VERSVQVECOMPTASOLO

Augusto victore juvat rata reddere vota.

Hi versus habent numerum Jambicum dimetrum catalecticum, omnes litterarum decemoctorum.

OSIDIVISOMETIRILIM
VNALEGESVIVNOMANAN
AONIOVERSVSHEROIIVE
AVSVRODONETMETRIFE
AVGERILONGOPATIENS
EXIGVOCVRSVPARVOCR
VLTIMAPOSTREMODONE
ASCENSVIVGICVMVLAT
VNOBISSPATIOVERSVSE
DINVMERANSCOGENSAE
PARVANIMISLONGISETV
TEMPORESVBPARILIME
DIMIDIVMNVMEROMVSIS
HAECERITINVARIOSSPI
PERQVEMODOSGRADIBVS
AERECAVOETTERETQCAI
QVISBENESVPPOSITISQ
ARTIFICISMANVSINNVM
SPIRAMENTAPROBANSPE
SVBQVIBVSVNDALATENS
QVOSVICIBVSCREBRISE
HINCATQVEHINCANIMAT
COMPOSITVMADNVMIROS
QVODQVEQVEATMINIMVM
PLECTRAADAPERTAEQV
IAMQVEMETROETRITHMI

In ha
superior p
xxv. litte
larum litte
est ultimu
cum sit pa
est versus

Qua

XXV.

LIMITECLIO
NANTIAFONTE
IIVREMANENTE
IFELICIATEXTA
ENSEXORDIAFINE
OCRESCENTIAMOTV
ONECFASTIGIATOTA
LATOLIMITECLAVDAT
SVSELEMENTAPRIORIS
SAEQVARILEGERETENTA
SETVISVDISSONAMVLTVM
IMETRIRATIONIBVSISDEM
VSISTAMENAEQVIPARANTEM
SSPECIESAPTISSIMACANTVS
IBVSSVRGETFECVNDACANORIS
ICALAMISCRESCENTIBVSAVCTA
TISQVADRATISORDINEPLECTRIS
NNVMEROSCLAVDITQVEAPERITQVE
NSPLACIDISBENECONSONARITHMIS
TENSPROPERANTIBVSINCITAVENTIS
RISIVVENVMLABORHAVDSIBIDISCORS
IMATQVEAGITANSAVGETQVERELVCTANS
EROSPROPRIVMQVEADCARMINAPRAESTAT
IMVMADMOTVMINTREMEFACTAFREQVENTIA
SEQVIAVTPLACIDOSBENECLAVDERECANTVS
THMISPRAESTRINGEREQVIDQVIDVBIQVEEST

In hac pagina organi species est XXVI. versibus depicta, in qua
erior pars omnis heroico metro scripta est, cujus primus versus
v. litterarum est, & inde singuli per ordinem, incrementis singu-
m litterarum, ad quinquaginta usque perveniunt, cujus numeri
altimus versus, qui primum versum numero duplicat litterarum,
n sit pari metro. Deinde per medium diversa rubrica scriptus
versus,

Augusto victore juvat rata reddere vota.

Quæ quasi regulam organi designant.

XXVI.

ARDVA COMPONVNT FELICES CARMINA MVSAE,
DISSONA CONNECTVNT DIVERSIS VINCVLA METRIS,
SCRVPEA PANGENTES TORQVENTES PECTORA VATES,
VNDIQVE CONFVSIS CONSTABVNT SINGVLA VERBIS.

Hi quatuor versus omnes pari ratione conscripti sunt: Ita ut manente ultima parte orationis, ceteras partes omnes versuum ordinibus tantum invicem mutatis, vel ad directum, vel ad reciprocum modum variare possis, ita duntaxat, ut primæ partes cum primis vel quartis vices mutent, secundæ cum secundis vel tertiis, & possis si velis, nulla parte orationis addita, ex his IIII. versibus LXXII. facere, ita ut nullus sui similis sit.

Ardua componunt felices carmina Musæ,
Dissona connectunt diversis vincula metris,
Scrupea pangentes torquentes pectora vates,
Undique confusis constabunt singula verbis.

Carmina felices componunt ardua Musæ,
Vincula diversis connectunt dissona metris,
Pectora torquentes pangentes scrupea vates,
Singula constabunt confusis undique verbis.

Ardua constabunt torquentes carmina Musa,
Dissona componunt connectunt vincula metris,
Scrupea confusis diversis pectora vates,
Undique felices pangentes singula verbis.

Carmina torquentes constabunt ardua Musa,
Vincula connectunt componunt dissona metris,
Pectora diversis confusis scrupea vates,
Singula pangentes felices undique verbis.

Undique connectunt constabunt singula Musis,
Scrupea torquentes componunt pectora metris,
Dissona confusis felices vincula vates,
Ardua pangentes diversis carmina verbis.

Singula constabunt connectunt undique Musa,
Pectora componunt torquentes scrupea metris,
Vincula felices confusis dissona vates,
Carmina diversis pangentes ardua verbis.

Carmi-

Carmina diversis felices ardua Musæ,
Vincula pangentes connectunt dissona metris,
Pectora torquentes componunt scrupea vates,
Singula confusis constabunt undique verbis.

Ardua felices diversis carmina Musæ,
Dissona connectunt pangentes vincula metris,
Scrupea componunt torquentes pectora vates,
Undique constabunt confusis singula verbis.

Singula confusis pangentes undique Musæ,
Pectora diversis felices ardua metris,
Vincula connectunt constabunt scrupea vates,
Carmina componunt torquentes dissona verbis.

Undique pangentes confusis singula Musis,
Ardua felices diversis pectora metris,
Scrupea constabunt connectunt vincula vates,
Dissona torquentes componunt carmina verbis.

Dissona torquentes constabunt vincula Musæ,
Undique connectunt componunt singula metris,
Ardua diversis confusis carmina vates,
Scrupea pangentes felices pectora verbis.

Pectora connectunt pangentes scrupea Musæ,
Carmina confusis diversis ardua metris,
Singula felices componunt undique vates,
Vincula constabunt torquentes ardua verbis.

Scrupea felices diversis pectora Musæ,
Ardua connectunt pangentes carmina metris,
Undique componunt torquentes singula vates,
Dissona constabunt confusis vincula verbis.

Vincula confusis constabunt dissona Musæ,
Singula torquentes componunt undique metris,
Carmina pangentes connectunt ardua vates,
Pectora diversis felices scrupea verbis.

Vincula componunt connectunt dissona Musæ,
Singula constabunt torquentes undique metris,
Carmina felices confusis ardua vates,
Pectora pangentes diversis scrupea verbis.

Scrupea diversis pangentes pectora Musæ,
Ardua confusis felices carmina metris,
Undique torquentes constabunt singula vates,
Dissona connectunt componunt vincula verbis.

Pectora pangentes confusis scrupea Musæ,
Carmina felices diversis ardua metris,
Singula constabunt connectunt undique vates,
Vincula torquentes componunt dissona verbis.

Dissona componunt torquentes vincula Musæ,
Undique connectunt constabunt singula metris,
Ardua diversis felices carmina vates,
Scrupea confusis pangentes pectora verbis.

PANEGYRICUS PUBLILII OPTATIANI PORPHYRII DICTUS CONSTANTINO AUGUSTO,

FINIT FELICITER.

V. C.

CHRISTIANI DAUMII SPICILEGIUM CRITICUM

AD

EPISTOLAM PORPHYRII.

Axime Invicte] Petri Pithœi Editio inter Veterum Epigrammata & Poëmatia, procurata Lugduni 1596. pag. 379. omittit *Maxime*.

Infatigabili clem.] Pith *infatigabilis*.

Suffecerat] Pith. *sufficerit*.

Ligaveram] P. *illigaveram*.

Quo plus mihi] P. *quod prius mihi*.

Pro Heliconis] P. *pro Heliconii*, quod Barthius mavult, col. 1107.

Apollinis lyræ] P. *Apoll. lyra*.

Tui mihi nominis] P. *tui mini* * *nom*. Barthius legebat *tui divini nominis*.

Cum sua veneratione præfatio] P. *cum sua venerabili* * * *prælatio*.

Audendum, & exp.] τὸ *&* à P. abest.

Antistes nobilis Mant.] P. *nobis*. Malè.

Nectaris, vela fœcundus] P. *nectaris fœcundus*. Malè omittit vocem.

In carmina exaltat] P. *in carmine exultat*.

Tenui pauper ingenio] P. *tenuis pauper ingenii*.

Immensum mihi pondus] P. omittit *mihi*.

Etiam Musis tibi familiaribus adeò vacas] P. *hæc à Musis tibi familiaribus laudas*.

Quibus invictus semper in primis es] P. *quibus & invictus semper & primus es*.

Cum exili sermone] P. *cujus exili serm*.

Ne per minimis q. r. d. possint] P. *pro minimis q. r. d. possit*.

Ne facundissimis q. p. impleri?] P. *ne à facund. q. p. impleri*. Absque interrogandi signo.

Jam licet Parnassi] P. *jam* omittit.

Quocunque mens ibit in carmina] P. *quacunque mens ibit, carmine*.

Ausus sum illigare] P. *ausus sum versibus illigare*.

Vale] abest à Pith.

Barthius adscripserat:

Non ideò dubitandum de ingenuitate hujus Epistolæ, quod multi Constantiniano ævo melius Latine scripserunt: Nam & alios licet notare, & sic & pejus etiam, locutos; ut sint exemplo, chorographia à Jacobo Gothofredo, Itinerarium Hierosolymitanum à Petro Pithœo, promulgata Opuscula. Nos in scriptis libris & plura talia superesse novimus, & vel omnium loco ponamus Commentaria in Psalmos Arnobii alicujus, ætate certè minimè recentioris istis huc positis, titulum præferentia, &c.

AD

EPISTOLAM CONSTANTINI.

A*Ugustus Maximus*] P. *maximus Augustus*.

Spectarentur in] P. *expectarentur*.

Et Græca post] P. omittit τὸ *&*.
Eloquentia siluisset] P. *eloq. vilesceret.*
Gloria tota resederat] P. *resederit.*
Id ex ea indicere] P. *dicere.*
Æquum tulit delectare] P. τὸ *delectare* omisit.
Favoris excludit] P. *fav. exclusit.*
Flexere] P. *flexerunt.*
Cothurnis, & prope quotid.] P. *cothurnos. Alter prope cotid.*
Verbis affectus] P. *verbis allectus.*
Locatus est quidam, inæq.] P. *locutus est: quibusdam inæquali.*
Elegia cantata est] P. *elegiaca cantata sunt.*
Inseruit pro æqu. modulaminis At non circa sing.*] P. *inservit. Pro qualitate modulaminis ad singulos q.*
Ingeniis Imperatorum fav.] P. *ing. temporum favor.*
Irrigare] P. *rigare.*
Quasi clivosi] P. *quàm si cliv.*
Temperavit] P. *temperaverit.*
Non aliter ben.] P. *haud aliter b.*
Oratoribus fuis] P. *orationibus fuit.*
Ut hoc genere dict.] P. *ut in hoc g. d.*
Parn juga] P. *Parnassi sacra.*
Etiam nova nova lyra sibi] P. *etiam nova jura sibi.*
Qui modis quibusdā arctis innexi litterarum, distinctionibus versuum] P. *ut nodis quibusdam artis innexi citra interventum vitii inculpatum carmen effunderent. Tibi nominum difficultate proposita, numero litterarum, distinctionibus versuum:*
Propositi occultè intermeant] P. *propositi operis intermeant.* Fortè: *propositi operis occultè int.*
Oculorum sensus] P. *ocul. sensibus.*
Hoc tenuere] P. *hoc tenere.*
Hæsitantiam carmini] P. *hæsitantia carmina.*
Non repararet] P. *non separaret.*
Dicationis] P. *dictationis.*
Comprobata est] P. *comprobata**
Si tu cum videas] P. *Tu cum tibi videas.*
Auribus non perisse, & prov.] P. *auribus*, non petis, sed prov.*

CARMINE I.

v. 3. *Ostro aditura nit.*] Pith. pag. 347. *Ostro tota nitens.*
v. 10. *Quod nimium sit tua nunc facies*] P. *quo nimium sit tua mundicies.*
v. 11. *Quos habitus*] P. *Hos habitus.*
v. 17. *Radiantibus intus*] Sic & Pithæi Editio. Barthius tamen legere imbibit pro *intus*, *uncis*, per quos intelligit umbilicos, quos *Menides* vocat Ausonius Prof. XXVI. Vide eum l. XXII. Advers. cap. XIIX.

CARMEN II.

Abest à Pithæana Editione.
v. 10. *Spiculo*] Genus ferramenti marmorarii. *Barth.*
v. 15. *Normata ubique*] Exacta ad normam. *Barth.*

AD CARMEN III.

v. 2. *Auguste*] Pith. p. 378. *Augusti.*
v. 3. *Imperium*] P. *Imperii.*

v.7. *Ni liquerit ille*] P. *ne linqueret illi.*
v.9. *Nobis te*] P. *nobis tu.*
v.10. *Decus o lux*] P. *decus & lux.*
v.13. *Dant Patri*] P. *dant Patria.*
v. ult. *Vatis*] P. *Vates.*

Syllabis constat, qui dicitur Torp. s. Stymphalicus] Hæc non habentur in Pithœana.

Torpalius] Ropalicus. *Barth.*

Partibus orationis constat] P. omisit τὸ *constat.*

Ordinem suum per vices] Pith. *per vices ord. suum.*

Nonus & ad dir.] τὸ & omittit Pith.

Heroicus est] P. τὸ *est* omittit.

Decimus & ad dir. pent. est, & reciprocus æquè] P. *Decimus ad dir. pentameter, & reciprocus nulla adempta littera vel syllaba, fit idem Pentameter.*

Undecimus & ad dir. hexameter est, & reciprocus nulla exempta littera vel syllaba fit idem Pentameter] P. *Undecimus ad dir. exameter & reciprocus* *

Tertius decimus pentameter, fit heroic. & her. pentameter] P. *Et Tertius decimus pentameter: suntque recurrentes.*

Sotadici] P. *Sotadicis.*

CARMEN IV.

Non est in Pith.

AD CARM. V. LEMMA.

Ista sequens pagin.] Pith. p. 350. *Et seq. pag.*
Tali se carmine] P. *tuli si carm* Malè.
Penultimam] P. *paene ultimam.*
Ad ultimam sui] P. *ad ult. sic.*
Penultimam] P. *paene ultim.*
Item ad octavam decim] P. *Iterum ab octava decima.*
Orthogona] P. *octogona.*
Et decrescentia] P. *vel discrescentia.*

AD CARMEN V.

v.1. *Fragrarem*] Pith. p. 351. *flagrarem.*
v.9. *Latus*] P. *jaetus.* Malè.
v.20. *Devia vota*] P *d. voto.*
v.26. *Tanto cui munere*] P. *t. cur mun.*
v.30. *Cito perferat*] P. *cata perf.*
v.32. *Reddere detur*] P. *r. retur.*

AD CARM. VI. LEMMA.

In hac pagina] P. pag. 348. *In sequenti pag.*

Tricenarum] P. *trigenarum.*

Cum acrostichide; ultima littera primi versus, id est S communis est cum telostichide: ultima littera acrostichidis, id est S communis est c.u.v.] P. *cum acrostichidis prima littera, id est, S cum telestichidis ultima littera, communis est, id est, S communis est c.u.v.*

Decima octava] P. *octava decima.*

Deorsum desc. p. m. ult. versus] omittit P.

Decima octava S caput est medii versus ad directum: q. m. v.] P. *octava decima in capitalium medium versum, q. m. v.*

Partes has] P. *has partes.*
Clausæ] P. *inclusæ.*
Scriptum fac.] P. *scriptæ f.*
Disponas] P. *disponis.*

AD CARMEN VI.

V. 3. *Nobis da gaudia*] P. pag. 349. *nobis ad gaudia.*
V. 9. *Mœsto sic saltem*] P. *mœstos hic saltim,*
V. 11. *Annuit*] P. *Adnuit.*
V. 16. *Ad laterum*] P. *Ac lat.*
V. 22. *Æternæ, vires &c*] P. *æterna, cui res &c.*
V. 26. *Et summi laus, grata*] P. *E. s. jus, grata.*
V. 29. *Dextra salutis*] P. *dextra maritis.*

AD LEMMA CARM. VII.

In ista pag.] P. p. 363. *In hac pag.*
Litteræ sunt] P. *Litteræ omnes sunt.*
Noni versus designat] P. *noni versus per obliquum bis ascendens & descendens lubrica* (l. rubrica) *ad penultimam ejusdem versus, designat,* Orbi tu ren.
Rubrica, continet versum hunc] P. *lubrica continet hunc versum.*

AD CARM. VII.

V. 2. *Dabis*] Pith. ibid. *dabit.*
V. 3. *Mox carus*] P. *Mox rarus.*
V. 5. *Mundo*] P. *mundi.*
ibid. *Nomen*] P. *numen.*
V. 13. *Sua signa*] P. *qua signa.*
V. 15. *Concordia in omen*] P. *concordiæ omen.*
V. ult. *Sibi junge*] P. *tibi junge.*

AD CARMEN VIII.

V. 4. *Tu vatem*] Vide *Valesium* ad Euseb. H. E. pag. 169.
V. 5. *Polo divulsa*] P. p. 362 *polo divisa.*
V. 8. *Libera quærunt*] P. *liber* quærunt.*
V. 13. *Res*] i. e. *Respublica.* Sic v. 17.
V. 14. *Memorabile numen*] P. *memorabile dictu.* Malè.
V. 16. *Laremque*] P. *Laremve.* Malè.
V. 17. *Augusto*] P. *Augusti.*

CARMEN IX.

Abest à Pith.

AD CARM. X. LEMMA.

In hac pag.] P. p. 368. *In sequenti pagina.*
Descend. per directum] P. *per diversum descendentes per ordinem directum.*
Omnium versuum hic versus] P. *omnium versuum litteris versus hic Græcus.*
In nonis decimis hic] P. *In nonis decimis versus est hic.*
In v. octavis autem] P. *In v. septimis versus est hic.*
Sed cum deorsum &c.] Pith. *Sed cum hoc ordine deorsum versum Græcæ legantur, eædem litteræ per diversum ordinem in legentibus rectum*

rectum dum in eadem pagina loquuntur versibus Latinis, obsequium suum Latinarum litterarum officio præbent, ut sit diversitas, cum hac Græce.

AD CARM. X.

v. 7. *Fecundæ resecent*] P. pag. 369. *sec. referent.*

v. 10. *Te dominum bona &c.*] P. *Te dominam, bona dona Dei, te magne parentem.*

v. 11. *Grajûmque orb. t. maxime Rector*] P. *gratumque orbem, sibi maxima semper.*

v. 13. *Conplacidi sp. hostiles*] P. *Cum placidi spectent nos tales.*

v. 14. *Tua Const.*] P. *tui Const.*

v. 16. *Servatores Tirri*] P. *Serv. Tyrii.*

v. 17. *Carior orbi*] P. *Karior orbi.* Sic versu 15. in utraque Edit. Ergo & hîc ita scribendum erat.

v. 18. *Quietis*] P. *quiete.*

v. 19. *Numinis*] P. *nominis.*

v. 23. *Tauro*] P. *Cauro.*

v. 27. *Cara*] P. *rata.* Malè.

v. 28. *Sors*] P. *Fors.*

v. 29. *Invictæ attollunt s. coortes*] P. *invictas attollant signa cohortes.*

v. 31. *Jura fidemque*] P. *Plura fidemque.*

v. 32. *Alme tui spectant*] P. *Alma tua spectant.*

AD CARM. XI. LEMMATE.

In hac pagina] P. p. 370. *In sequenti pag.*

Rubrica] P. *Lubrica.* Malè.

Ascendens usque ad p. octavi ejusdem versus] P. *Ascendens & descendens usque ad pæne ultimam ejusdem octavi versus.*

Optime Basse] Sic & Pith. Sed scribendum est *optume.*

Decimam septimam octavi] P. *septimam decimam oct.*

Ad tricesimam primam] P. *ad vicesimam prim.* Malè.

Et inde à XVII. noni] P. *& inde ad septimam decimam noni.*

Is, & inde à XIII. noni] P. *Is & inde ad tertiam decimam noni usque.*

Hendecasyllabum] P. *hendecasyllabum hunc.*

AD CARMEN XI.

3. *Ambiit*] Pith. p. 371. *ambigit hac claudens felicis nomine.*

6. *Pythola*] Rectè Pithœus *Pithoia.*

8. *Sed saucius*] P. *sit saucius.*

11. *Velit medio*] P. *velit metro.*

ib. *Dum in agmine*] τὸ *M* non eliditur, ut apud alios ejus ævi & sequentium passim.

ib. *Colocat*] P. *collocat.*

CARMEN XII.

Abest à Pith.

Edidit *Comelinus* ex *Velseri* Editione sub finem Notarum *Jos. Scaligeri* ad Theocritum p. 29. Edit. 1596. in 8.

AD LEMMA CARM. XIII

Pithœi Editio p. 364. præponit hæc in Velseriana omissa: *In pagina sequenti versus est ex dimidio jambico & dimidio trochaico constans:*

stans: trochaicam partem in jambicam vertit, & jambicam in trochaicam. Eadem pagina in acrostichide habet,

Pius Augustus:

In telestichide,

Constantinus.

Versus in Pithœana sic collocantur pag. 365.

Princeps beate placide (l. placido) *sub axe jam nunC.*

Jam nunc sub axe placido beate princeps. Justis serene &c.

Mundo favente &c. Et sic porro.

v. 6. *Dominis*] P. *domini.* Sic & v. 18.

v. 11. *Superos*] P. *supero.* Sic & v. 23.

CARMEN XIV.

Non est in Pith.

CARM. XV. LEMMATE.

In hac pagina] P. pag. 352. *Et in sequenti pag.*

Item trium litterarum] P. *In tertiarum, quæ sunt CAE.*

IN CARMINE.

v. 1. *Sidereis*] P. pag. 353. *sideriis.*

v. 12. *Versis*] P. *versus.*

v. 15. *Sedet*] P. *sedit.* Barthius legit *dedit.*

v. 17. *Poscit*] P. *possit.*

v. 30. *Cristi in*] P. *Crispi in.*

LEMMATE CARM. XVI.

In hac pagina] P. *In sequenti pagina.*

In qua Christi] P. *In qua Christi.*

Rubrica dep.] P. *lubrica dep.*

Per quam &c.] P. *per quem à prima primi versus.*

Ultimi versus littera ad nov.] P. *ult. versus ad nov.*

Usque ad med.] in P. τò *usque* abest.

Rubrica] P. *lubrica.*

Litteram facit scriptum habet.] P. *litteram facit, habet scriptum per lubricum, Repar.*

CARM. XVI.

v. 5. *Versus Justitia in terras*] hic versus abest à Pith. pag. 367.

v. 7. *Itala*] Malè Pith. *Italia.*

v. 10. *Invictas*] P. *Invictus.*

v. 11. *Teque suplex*] Pessimè Pith. *supplex* contra Metrum. Porphyrius imitatione Veterum longam positione Syllabam, omissâ unâ Consonantium corripit, ut fecerunt in *ŏmitto*, pro *ommitto*, vel *obmitto*, *dĭsertus* pro *dissertus*, *mămilla* à *mamma*, *ŏfella* ab *offa.* Et sic usi sunt Damasus Hymno Agathæ: *Pro misero suplica Damaso.* Sic Vett. Edd. ubi qui ignorarunt hoc, *rogita* substituerunt. Nec attendit id Operum Damasi recensitor Martius Milesius Sarazanus. Sic Galterus Alexandreide lib. 1. v. 280. & lib. 8. v. 7. *Gul. Brito* l. 1. v. 1. v. 197. 428. 799. lib. 6, 64. lib. 7. v. 587. lib. 9, 121. 326. l. 11, 523. &c. Noster *Optatianus* iterum hoc Carmine, v. 25.

v. 16. *Serens*] Pith. *Serene.*

v. 18. *Vincas ut amore*] P. *ut vincat amore.* Fortè: *ut vincas amore.* Sic infra v. 24. hoc Carmine. *Tertullian.* l. 2. contra Marcion. v. 186. *Hilarius* Genesi, v. 2. 95. 184. Ad quem videndus *Weitzius.* Sic pag. 109. Epigr. veter. Pith.

v. 23. *Optataque mundi*] P. *Opt. mundo.*

v. 24. *Felicius ævum*] P. *felicitas aevi.* Et sic Velf. MS. habuit, quod ex Nota ad oram vides. Vide jam ad 18. dicta.

v. 25. *En suplices*] P. *supplices*, quod neque metrum, neque Optatiani artificium tolerat. Vide supra hoc Carmine v. 11.

v. 27. *Tibi cedere*] P. *sibi cedere.*

v. 29. *Da responsa bona*] P. *Da resp. bono.*

v. 32. *Mæsti divortia mundi*] V. *Valesium* ad Euseb. p. 169.

v. antepen. *Volentes*] P. *volentis.* V. *Nic. Heinsii* Præfat. ad nuperrimam Virgilii Editionem.

v. penult. *mihi felicius*] P. *mitis felic.*

AD LEMMA CARM. XVII.

In hac pag.] Pith. p. 358. *Et in sequenti pag.*

Tricenæ quinæ sunt.] P. *tric. quinæ litteræ sunt.*

Laterum totidem. In qua] P. *laterum, in qua.*

Et rursus à prima l. u. v. u. ad n. p. v. p. obl. asc. hic versus, Scripta micat, resonans nominibus Domini.] Hæc desunt in Pith.

Rursus prope mediet] Pith. *Et rursus à primo versu prope medietatem utrinque septenæ litteræ ad directum minio duabus litteris, quæ sunt IE, & in media acrostichide in S litteram linea deformata: exp. p. h. t. p. h.*

Ad mediet. ultimi versus scriptus est] P. *ad mediet. u. versus, & in linea litteræ S, quæ est in telestichidis medietate, Pentameter versus scriptus est hic.*

Rursus per med.] P. *Rursum p. m.*

Habet scriptam prosam] P. *habet Scrituram prosa.*

Et literas scriptas JESUS] P. *& in imo litteras JESUS.*

AD CARM. XVII.

v. 2. *Perenne*] P. *perenni.*

v. 3. *Summe fave*] P. *Summa fave.*

v. 12. *Roma fluit*] P. *Roma cluit.*

v. 16. *Curis sub*] P. *Curiis sub.*

v. 18. *Pietate secuta*] P. *Pietate secura*, malè.

v. 21. *Tuas sedes*] P. *suas sedes.*

v. 23. *Opes*] P. *Opus.*

v. 27. *Claudius*] unde oriundus Constantinus. Infra Carm. XXI. v. 27. Vid. Trebell. Pollio.

v. 29. *Fili ætate potens*] P. *& pietate potens.* Benè.

v. ult. *Sæcla pii scepti te Const.*] P. *Saecla piis cepi rite C.*

C. XVIII. } XIX. } Absunt à Pith.

C. XX. LEMMATE.

In hac pagina per] P. *In sequenti p. p.*

Et de minio scripta species palmæ] P. *& de minio scriptæ, & sunt species palmae.*

Duo primi rami] P. *primi duo rami.*

Eadem littera pr.] P. *Eadem C littera pr.*

Facit versum] P. *facit versum hunc.*

Adæque per obliquum desc.] Pith. *per obliquum* omittit.

Crescentis undique] P. *crescentes u.* Sed auctor scripsit *crescentis.*

Versus ad mediam] P. *versus usque ad med.*

CARM.

CARM. XX.

v. 6. *Mites non arm.*] P. *mitis non ar.*
v. 7. *Sic magno*] P. *Sit magno.*
v. 8. *Donet post dira pia mina*] P. *donec post pia minacia clemens.* Barth. legebat: *post pila minacia.*
v. 9. *Helicona*] P. *Helicone.*
v. 10. *Conpositas*] Recte. Pith. malè *compositas.*
v. 13. *Texexs*] P. *texens.*
v. 14. *Carmina*] P. *carmine.*
v. 20. *Virtutum jussos audax*] Pith. *Virtutum ju* ax.*
v. 21. *Jussos tot*] P. *justis tot.*
v. 27. *Hos mentis carmina*] P. *nos mentis c.*
v. ult. *Sollennia*] P. *solemnia.*

C. XXI. LEMMATE.

In hac pagina] Pith. p. 376. *In sequente pagina.*
Rubrica] P. *lubrica.*
Ad septimam à fine] P. omittit *a.*
Per anfractum ascendens] P. *per amfractum ascendens & descendens habet scriptum, Pater i. A. I.*
Ad septimam à fine ej.] P. *ad septiman fine ejusd.*
Tertiam decimam, à fine] P. τὸ *a* omittit iterum.
Eadem ratione & in ult.] Pith. omittit *&.*
A fine Acrost.] P. *fine Acrost.*
Hoc idem habet] P. Sic ordinat: *Identidem à sept. telestichidis ad septimam fine ej. telestichidis, hoc idem habet scriptum.*
A fine ejusd.] P. *fine ejusd.*
Telostichis hoc habet scr.] P. *Identidem tertia decima telestichidis in tertia decima ejusdem telestichidis hoc habet scriptum.*

CARMINE.

v. 2. *Fontes*] Pith. p. 377. *Fontis.*
v. 4. *Libet*] P. *licet.*
v. 9. *Tam duro*] P. *jam duro.*
v. 13. *Tulerit*] P. *tuleris.*
v. 14. *Amplius en*] P. *Amplius &.*
v. 15. *Tumentem dicere*] P. *tu menti edicere.*
v. 17. *Legas nec dictis læsa*] P. *ligas nec dictis læta.*
v. 18. *Voti*] P. *vati.*
v. 20. *Magnum*] P. *magnus.*
v. 23. *Major tua gloria*] *Barth.* ad Claudian. p. 507. 2. Edit.
v. 25. *Cristi*] P. *Crispi.*
v. 27. *Deum*] P. *diûm.*
v. 28. *Campis ut cæso*] P. *campi sub cæso.*

C. XXII. LEMMATE.

In hac pagina per] Pith. p. 354. *In sequenti adaque pagina per.*
Utrique] P. *uterque.*
Sit tertia, tertia cum velis, sit] P. *sit tertia & tertia c. v. s.*
Per ordinem] P. *pro ordine.*
Vinciri stam.] P. *vincire stam.* Malè.
Idem versus per anfractus varios sursum & d.] P. *Idem versus & per varios amfractus sursum ac d.*
In hac eadem pag.] P. *In eadem pag.*
Orthogona] P. *octogona.*
Dimidiata] P. *dimidiatu.*

CARMINE XXII.

V. 4. *Limite*] Pith. p. 355. *milite*.
V. 5. *Versu*] P. *verso*.
V. 14. *Vinciri*] P. *vincire*. Malè.
V. 15. *Sarmaticas usum str.*] P. *Sarmaticas summas str.*
V. 19. *Artissima*] P. *arcissima*.
V. 22. *Conabor Phœbeo*] P. *conarer Phœbao*.
V. 24. *Ruinis*] P. *Ruinas*.
V. 25. *Duro Marte*] P. *dura Morte*.
V. 28. *Cetera*] P. *cætera*.
V. 31. *Quæcunque*] P. *quacunque*.
V. ult. *Placari in fata pr.*] P. *placarint fata*.

CARM. XXIII. LEMMATE.

In hac pagina hic] P. p. 356. *Et in sequenti pag.*

In qua à prima littera pr. v. rubrica descendens] P. *in qua prima littera primi v. per obliquum lubrica descend.*

Ad primum versum prope medietatem] P. *ad primi versus prope medietatem*.

Telostichidis] P. *Telestichidis*.

Alternis utraque utrique] *Utraque* abest à Pith.

Pagina aliæ novem] Post hæc inseruntur in Pith. *& item ultra mediam paginam pari ordine aliæ novem, & item in telestichide aliæ novem fac. vers.*

Ad XXIII. telostichidis f. v] Pith. *à vicesima tertia telestichidis littera faciunt versum.*

Litteræ ab ultima littera Acrostichidis] P. *Item ab ultima littera acrostichidis.*

Ascendentes] P. *ascendens*.

Directæ] P. *directa*.

Descendentes] P. *descendens*.

In ista pagina] P. *In hac pagina*.

CARMINE XXIII.

V. 2. *Victor*] P. p. 357. *ductor*.
V. 7. *Picto sub carmine*] P. *pictor su Carmine*.
V. 8. *Vatum*] P. *vatem*.
V. 9. *Copia Musæ*] P. *cœta Musæ*.
V. 11. *Verso aliud limo a. q. p. i. omnes*] P. *Versu aliuo limo aliud quo pagina in omnis.*
V. 12. *Semina fandi*] P. *semita fandi*.
V. 13. *Juvat numen*] P. *jubet num.*
V. 21. *fœdera nutu*] P. *fœdere nutu*.
V. 25. *Deus*] P. *Deos*.
ibid. *Justi*] P. *justa*.
V. 28. *Mentis*] P. *mentes*.
V. penult. *Conpos*] Recte. Pith. malè *compos*.

CARM. XXIV. Pith. p. 375.

V. 7. *Augusta rite seclis*] omittit hic Pith. & ultimo loco ponit.
V. 12. *Hac ordo veste clarus*] P. *Hinc ordo veste clara*.
V. 16. *Tam Alma culmen Orbis*] P. *Jam Roma cul. Orbis*.
V. 22. *Iniqua tantis*] P. *iniqua lætis*.

V. 23.

v. 23. *Sollennibus*] P. *sollemnibus.*

Hi versus habent &c.] Omittit ista Pithœus hic, & ponit p. 374. sed aliter ad finem Carminis 25. vide mox.

CARM. XXV.

v. 8. *Ascensu j. c. l. claudat*] P. ibid. *Ascensus j. c. l. cludat.*
v. 12. *Isdem*] P. *iisdem.*
v. 15. *Canoris*] P. *sonoris.*
v. 17. *Suppositis*] P. *subpositis.*
v. 19. *Placidis*] P. *placitis.*
v. 22. *Animatque agitans*] P. *animæque agitant.*
v. 24. *Frequentia*] P. *frequenter.*
v. ult. *Quidquid*] P. *quicquid.*

In hac pagina organi] Pith. p. 374. *In sequente pagina org.*

Qui primum versum numero duplicat litterarum cum sit pari metro] Pith. *qui duplicat numerum litterarum primi versus, cum primus versus sit pari metro.*

Quæ quasi r. o. designant] P. *Qui q. r. o. designat.*

Mox addit Pithœana Editio, quæ Velserus subjecerat 24. Carmini:

*Incedunt versus * qui * longuo cum labore positi sunt, & habent metrum Jambicum diametrum catalecticum: omnes litterarum octonum denum.*

Ad hæc duo Carmina adhibe *Buchnerum* ad Hymnum Venantii Fortunati de Resurr. Christi pag. 27. & *Barthium* ad Claudian. 2. Edit. p. 179.

CARM. XXVI.

v. 3. *Pangentes*] Pith. p. 372. *pangentis.*
ibid. *Vates*] P. *Vatis.*

Omnes versuum ordinibus tant.] P. *omnium versuum ordines t.*

LXXII. facere] P. *octaginta quattuor facere.*

Ardua componunt] Absunt hæc omnia à Pithœana Editione.

TANTUM EST.

